EL BİDAYE VE'N NİHAYE

HZ. PEYGAMBER (S.A.V.)'İN HAYATI

(ES-SİYRETU'N-NEBEVİYYE)

BÜYÜK İSLAM TARİHİ

İBN KESÎR

Çelik YAYINEVİ

Hicretin Yetmişdördüncü Senesi
Hicretin Yetmişdördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Rafi B. Hadil B. Rafi El-Ensarî
Ebu Said El-Hudrî
Abdullah B. Ömer
Ubeydb. Umeyr
Ebu Cuhayfe
Seleme B. El-Ekva'
Malik B. Ebi Amir
Ebuiabdurrahmanes-Sülemî
Ebu Ma'bed El-Esedî
Bişr B. Mervan El-Umevî
Hicretin Yetmişbeşinci Senesi
Ebu Nüceyh
Ebu Salebe El-Huşenî
Esved B. Yezid
Himran B. Ebban
Hicretin Yetmişaltıncı Senesi
Hicretin Yetmişaltıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Ebu Osman En-Nehdi El-Kudaî
Sıla B. Eşyem El-Adevî
Züheyr B. Kays El-Belevî
Hicretin Yetmişyedinci Senesi
Şebib'in Ölümü
Hicretin Yetmîşyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Kesîr B. Salt
Muhammed B. Musa B. Talha B. Ubeydullah
İyaz B. Ganem El-Eş'arî
Mutarrif B. Abdullah
Hicretin Yetmişsekizinci Senesi
Hicretin Yetmişsekizinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Cabîr B.Abdullah
Şüreyh B. Haris
Abdullah B. Ğanem El-Eş'arî
Cünade B. Ümeyye El-Ezdî
Alâ B. Ziyad El-Basrî
Süraka B. Mirdas El-Ezdî
Nabiğa El-Cadî
Hicretin Yetmişdokuzuncu Senesi
Hicretin Sekseninci Senesi
Hicretin Sekseninci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Hz. Ömer'in Azatlısı Eşlem
Cübeyr B. Nüfeyr
Abdullah B. Cafer B. Ebi Talîb
Ebu İdris El-Holanî
Mabed El-Cühenî
Hicretin Seksenbirinci Senesi

Hicretin Yetmişdördüncü Senesi

Bu senede halife Abdülmelik b. Mervan, Tarık b. Amr'ı Medine valiliğinden azlederek yerine Haccac b. Yusuf es-Sakafî'yi getirdi. Medine'ye gelen Haccac, orada birkaç ay ikamet ettikten sonra umre için Mekke'ye gitti. Umreden sonra safer ayında Medine'ye döndü ve orada üç ay ikamet etti. Beni Seleme mahallesinde bir mescit inşa etti. Bu mescit bu gün onun adıyla anılmaktadır anlatıldığına göre Haccac, bu senede ve bu müddet zarfında -Hz. Osman'a yardım etmediklerinden ötürü- Cabir ve Sehl b. Sa'd'a sövmüş, bunlara çok ağır sözler sarfetmişti. Allah, onu lanetlesin ve onu rezil rüsvay kılsın.
Haccac, zannedersem Ebu İdris el-Holanî'yi Yemen'e kadı olarak tayin etmişti. Doğrusunu Allah bilir.
İbn Cerir dedi ki: Bu senede Haccac, Ka'be'nin İbn Zübeyr tarafından yapılan binasını yıkmış ve onu eski haline getirmişti.
Ben derim ki: Haccac, Ka'be'nin tümünü yıkmamıştı. Aksine o, sadece Şam istikametine gelen duvarı yıkmış ve Hatim'i Beyt'in dışına çıkarmış, sonra duvarı tekrar örmüş ve arta kalan taşları Ka'be'nin içine koymuştu. Diğer üç duvarı eski haliyle bırakmıştı. Bu nedenle doğu ve batı kısımları, bugün de görüldüğü gibi yere bitişik halde kalmıştı. Ama batı tarafını tamamıyla kapatmış ve doğu tarafına bakan duvarın alt tarafım doldurup tamir etmiş ve cahiliye devrindeki gibi yükseltmişti. Haccac ile Abdülmelik, Peygamber Efendi-miz'in Abdullah b. Zübeyr'e ulaşan hadisinden habersiz dile n Peygamber (s.a.v.), -önceki kısımlarda da naklettiğimiz gibi- Hz. Aişe'ye şöyle demişti: «Eğer senin milletin kafirlikten (başka bir rivayete göre ise cahillikten) henüz yeni çıkmış olmasalardı, Ka'be'yi yıkar ve Hatim'i Ka'be'ye dahil ederdim. Ayrıca Ka'be'ye, doğu ve batı taraflarından birer kapı açar ve onları da yerle aynı seviyede yapardım. Çünkü senin kavmin masrafları karşılayamazlar. Hatim'i Ka'be'ye dahil edemediler ve Ka'be'nin binasını İbrahim peygamberin temelleri üzerine kuramadılar. Dilediklerini içeri alıp, dilemediklerini almasınlar, diye kapısını yüksekte yaptılar.»

Abdullah b. Zübeyr, iktidara geçince Ka'be'yi Hz. İbrahim'in kurduğu temeller üstüne inşa etti. Abdülmelik, Peygamber (s.a.v.)'in bu âdi duyduktan sonra şöyle dedi: «Ka'be'yi ve çevresini keşke eski haliyle bırakmış olsaydık.»
Hicretin yetmişdördüncü senesinde Mühelleb b. Ebi Süfra, Halife Abdülmelik'in emri üzerine Ezarika ile savaştı. Halife Abdülmelik, kardeşi Bişr b. Mervan'a emir vererek Mühelleb'i Basra ve Kûfe'den teşkil edeceği askerlerin komutanı olarak Haricilere karşı yapılacak savaşa hazırlamasını istedi. Bişr ise, Mühelleb'i komutan olarak tayin etmeye razı değildi. Ancak Abdülmelik'in mektubunda verdiği emri görünce ister istemez Mühelleb'i askerlerin başına bu savaşta komutan olarak tayin etti. Başka da yapabileceği birşey yoktu. Yalnız Kûfelilerin komutam Abdullah b. Muhannef e Mühelleb'ten bağımsız olarak haraket etmesini, Mühelleb'in görüşünü kabul etmemesini ve ona danışmamasını tavsiye etti.
Mühelleb, Basralı askerlerle birlikte yola çıktı. Sağ ve sol cenah komutanlarıyla öncü ve artçıların komutanları yerlerinde bulunup onunla hareket halindeydiler. Nihayet Ramhürmüz'e varıldı. Mühelleb, orada on gün ikamet ettikten sonra Bişr b. Mervan'ın Basra'da vefat ettiği ve yerine Halid b. Abdullah'ın geçtiğine dair haber kendisine ulaştı. Mühelleb'in bazı askerleri gevşeyip Basra'ya dönerken bunları geri çevirmek için peşlerine askeri bir birlik gönderildi. Halid b. Abdullah da firarilere mektup yazarak komutanlarının yanma dönmedikleri takdirde cezalandırılacakları tehdidinde bulundu. Ayrıca Abdülmelik'in gazabına uğrayacaklarım söyledi. Onlar da dönüp Amr b. Hirris in yanına gittiler. Ondan, Kûfe'ye gitmeleri için izin istediler. O da kendilerine şöyle bir mektub gönderdi: «Eğer komutanınızı bırakıp asi ve muhalif olarak dönüp gelirseniz size izin yoktur. İmamınız ve emanmız da olmaz.»
Bu mektup firarilere ulaşınca tekrar ordudaki yerlerine dönüp bineklerine bindiler. Daha sonra da bazı beldelere dağılıp gittiler. Hac-cac'ın Bişr b. Mervan yerine Irak'a vali olarak gelişine kadar sağda solda gizlenmeye devam ettiler. Nitekim bununla ilgili açıklama ileride gelecektir.
Bu senede (hicretin yetmişdördüncü senesinde) halife Abdühnelik b. Mervan, Bükeyr b. Vişah et-Temimî'yi Horasan valiliğinden azletti. Yerine Ümeyye b. Abdullah b. Halid b. Üseyd el- Kureşî'yi tayin etti ki, insanlar onun etrafında toplansınlar. Çünkü Abdullah b. Ha-zim'den sonra Horasan'da fitne büyümek üzere idi. Ümeyye b. Abdullah, Horasan'a gelince Bükeyr b. Vişah'a güvenlik kuvvetleri komutanı olması için teklifte bulundu. Ancak o bu teklifi kabul etmedi ve kendisini Taharistan'a vali olarak tayin etmesini istedi. Etrafında bulunanlarsa Ümeyye b. Abdullah'ı, Bükeyr b. Vişah'tan korkuttular. Taharistan'a vali olarak gitmesi durumunda güçlenip kendisini hal' edebileceğini söylediler. Bunun üzerine Ümeyye de onu yanında alıkoydu.
İbn Cerir dedi ki: Bu senede Haccac, insanlara haccettirdi. O, Medine, Mekke, Yemen ve Yemame valisi idi.
Abdülmelik b. Mervan, bu sene umre yapmıştır. Ancak bu haberin doğruluğunu bilmemekteyiz. [1]

Hicretin Yetmişdördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Rafi B. Hadil B. Rafi El-Ensarî

Kadri yüce bir sahabedir. Uhud gazvesine ye müteakip gazvelere katılmıştır. Hz. Ali ile birlikte Sıffin savaşında da hazır bulunmuştur. Çiftçilerle ortaklık yapmıştır. Seksenyedi yaşına henüz yeni girdiği sırada vefat etmiştir. Sağlam hadisler rivayet etmiştir. Uhud savaşında kürek kemiğine bir ok isabet etmişti. Rasûlullah (s.a.v.), onu, bu okun başını kürek kemiğinden çekip çıkarmak veya olduğu gibi bırakmak ve bu durumda kıyamet gününde kendisinin lehine şahitlik yapmak tercihlerinden birini yapmakta serbest bıraktı. O da okun başlığını kürek kemiği içinde bırakmayı ve Rasûlullah'm kıyamet gününde kendisi lehine şahitlik yapmasını tercih etti. Yarası işte bu senede nüksetti ve bu yüzden vefat etti. Allah ona rahmet etsin. [2]

Ebu Said El-Hudrî

Asıl adı Sa'd b. Malik b. Sinan el- Ensârî el-Hazrecî'dir. Kadri yüce bir sahabedir. Sahabelerin fıkıhçılarındandır. Uhud savaşında yaşı küçük görülmüş, bu yüzden savaşa alınmamıştı. İlk olarak Hendek savaşma katılmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte oniki gazaya katılan Ebu Said, Hz. Peygamber ve sahabeler topluluğundan çok sayıda hadis rivayet etti. Sahabeler ve tabiilerden çok sayıda kimse ondan nadıs rivayet ettiler. Sahabelerin kendi nev-i şahsına münhasır faziletli şahsiyetlerinden ve âlimlerindendi. Vakidî ile değerlerinin ifadelerine göre Ebu Said, hicretin yetmişdördüncü senesinde vefat etmiştir. Zayıf bir rivayete göre ise hicretin altmış dördüncü senesinde vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Taberanî, Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Dedim ki:
- Ya Rasûlallah, insanların en çok belaya uğrayanı kimdir?
- Peygamberlerdir.
- Sonra kimlerdir?
- Salih kimselerdir. Onlardan biri fakirlikle imtihan edilir, öyle
ki Jtentlini örtecek birşey bulamaz. Onlardan biri vücuduna musallat olan biti ayıklamakla imtihan edilir, öyle ki vücudundaki

bitleri atar. Onlardan biri belaya uğrayınca, rahatlığa ve bolluğa uğramaktan daha çok sevinir.»
Kuteybe b. Said, Said el-Makberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebu Said el-Hudrî'nin ailesi, muhtaçlıklarından ötürü kendisine şikayette bulundular. O da ailesi için birşey istemek üzere Rasûlul-lah (s.a.v.)'ın yanma gitti. Onu, minber üzerinde şöyle konuşurken
«Ey insanlar, artık dilenmeye ihtiyacınızın olmadığı zaman gelmiştir. Bir kimse iffetli olmak isterse Allah onu iffetli kılar. Bir kimse kendini zengin görmek isterse, Allah onu zengin kılar. Muham-med'in canı kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, Cenâb-ı Allah, bir kula sabırdan daha geniş bir rızık vermiş değildir. Ama siz illa da benden birşey isteyecek olursanız ben bulduğumu size veririm.» [3]

Abdullah B. Ömer

Abdullah b. Ömer b. Hattab el-Kureşi el-Adevî Ebu Abdurrah-man el-Mekkî. Sonra da Medenî. İslâmiyet'in ilk zamanlarında babası Hz. Ömer'le birlikte Müslüman oldu. O zaman bulûğa ermemişti. Babasıyla birlikte Medine'ye hicret etti. Bu sırada on yaşındaydı. Uhud savaşında yaşı küçük görüldüğü için savaşa alınmadı. Rasûlul-lah (s.a.v.), Hendek savaşında onbeş yaşına girdiği için savaşa katılmasına izin verdi. Bundan sonra Hendek savaşına ve müteakip savaşlara katıldı. Hz. Hafsa'nın öz kardeşidir. Bunların anneleri Zey-neb binti Maz'un'du. Zeynep, Osman b. Maz'un'un kız kardeşiydi.
Abdullah b. Ömer, orta boylu fakat iri cüsseli bir adam olup saçları omuzlarına kadar uzanırdı. Saçlarını sarıya boyar ve bıyıklarını derin bir şekilde kırpardı. Her namaz için abdest alan Abdullah, yüzünü yıkarken de suyu gözlerinin içine girdirirdi.
Hz. Osman, onu kadılığa tayin etmek istedi, ama o bu görevi kabul etmedi. Babası Hz. Ömer de aynı şekilde onu kadılığa tayin etmek istedi, ama o bu görevi kabul etmedi. Yermük, Kadisiye, Celûla savaşlarına ve bu savaşlar arasında vuku bulan Fars ülkesindeki irili ufaklı bütün savaşlara katıldı. Mısır fethinde hazır bulundu ve orada kendine bir ev edindi. Daha sonra Basra'ya geldi. Fars savaşma katıldı. Defalarca Medain'e geldi. Peygamber (s.a.v.)'in vefat gününde o yirmiiki yaşındaydı.
Malından birşeyi çok beğenecek oldu mu onu Aziz ve Celil olan Allah için sadaka olarak verirdi. Köleleri de onun bu huyunu öğrenmişlerdi. Bazen onlardan biri mescide kapanır, oradan ayrılmazdı. Abdullah b. Ömer, onu bu halde görünce azad ederdi.
Kendisine: «Kölelerin sana hile yapıyorlar.» dediklerinde o: «Bizi Allah yolunda aldatan kimseye biz de Allah rızası için aldanırız.» diye cevap verirdi. Çok sevdiği bir cariyesi vardı. Onu azad etti ve azatlısı Nafî ile evlendirdiğinde şöyle dedi: Cenâb-ı Allah şöyle buyuruyor: «Sevdiğiniz şeylerden safretmedikçe iyiliğe erişemezsiniz.» (Âl-i imrân, 92.)
Abdullah b. Ömer, bir defasında bir deve satın aldı, deveye binince çok beğendi ve kölesi Nafi'ye: «Bunu zekat develerine kat.» dedi.
İbn Cafer, Nafi'yi kendisine satması için İbn Ömer'e 10.000 dirhem para teklif etti. İbn Ömer de: «Bundan daha hayırlı bir yo yok mudur? Nafı, Allah rızası için artık hürdür.» dedi ve Nafi'yi azad etti.
İbn Ömer, bir defasında 40.000 dirheme bir köle satın aldı ve köleyi azad etti. Köle: «Ey efendim, beni azad ettin..Bir de yaşamımı sürdürmem için bana birşeyler ver.» deyince İbn Ömer, ona 40.000 dirhem para verdi.
Abdullah b. Ömer, başka bir defasında da beş köle satın aldı. Kendisi kalkıp namaza durunca köleler de ona tabi olarak namaza durdular. Namazdan sonra: «Bu namazı kim için kıldınız?» diye sorunca, onlar: «Allah rızası için kıldık.» diye cevap verdiler. İbn Ömer de: «Öyleyse sizler, kendisi için namaz kıldığınız Allah için artık hürsünüz.» dedi ve onları azad etti.
Kısaca diyeceğimiz şudur ki, İbn Ömer, vefat ettiği zamana kadar 1.000 köle azad etmişti. Öyle olurdu ki bir mecliste oturduğu zaman 30.000 dirhem sadaka verirdi. Çok günler ve aylar geçse de bir yetimi sofraya oturtmadan et tatmazdı.
Muaviye, onun Yezid'e bey'at etmek istediğini duyduğu zaman ona 100.000 dirhem gönderdi. Bir sene geçmeden o parayı da tüketti.
ibn Ömer şöyle derdi: «Ben kimseden hiçbir şey istemem, ama Allah'ın bana nasib ettiği şeyi de geri çevirmem.»
Fitne zamanında Medine'ye hangi emir gelirse gelsin, İbn Ömer mutlaka gider, onun arkasında namaza dururdu ve malının zekatını da ona öderdi. İnsanlar arasında hac menasikini en iyi bilen oydu. Rasûlullah (s.a.v.)'ın uğradığı yerleri araştırır ve oraya gidip namaz kılardı. Rasûlullah (s.a.v.)'m bir ağacın altına gidip oturduğunu duymuştu, ibn Ömer de o ağacın yanına devamlı gider ve dibine su dökerdi. Yatsı namazını cemaatla kılamadığı zaman o geceyi ibadetle ihya ederdi. Gecenin çoğunu namaz kılarak geçirirdi. Anlatıldığına göre vefat ettiğinde fazilet hususunda babası Hz. Ömer kadar üstün olmuştu. Vefat ettiği günde o, geride kalanların en hayırlısıydı. Altmış sene süreyle fetva verdi. Her taraftan gelen insanlar, ona fetva sorarîardı.
Peygamber (s.a.v.)'den birçok hadis rivayet etti. Ebu Be-kir'den, Ömer'den, Osman'dan, Sa'd'tan, İbn Mesud'dan, Hafsa'dan AıŞe'den ve diğerlerinden çok rivayetlerde bulundu. Oğulları Hazma ile Bilal, Zeyd, Salim, Abdullah, Ubeydullah ve Ömer il babasının azatlısı Eşlem, Enes b. Şirin, Hasan, Said b. Cübeyr, Said b. Müsey-yeb, Tavus, Urve, Atâ, İkrime, Mücahid, îb Şirin, Zührî ve azatlısı Nafi de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır.
Sahih'te sabit olduğu üzere Hz. Hafsa, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
«Eğer gecelerini namaz kılarak geçirecek olursa Abdullah salih bir adamdır.» Bundan sonra Abdullah b. Ömer, gecelerini namaz kılarak geçirmeye başladı.
İbn Mesud dedi ki: «Dünyaya karşı Kureyşli gençler arasında kendi nefsine en çok hakim olan kişi İbn Ömer'dir.»

Cabir dedi ki: «Hepimiz dünyaya meylettik. Dünya da bize meyletti. Ancak İbn Ömer hariç. Allah katında derecesi üstün de olsa her kim dünyadan birşey elde ettiyse, mutlaka o yüzden Allah katında derecesi eksilmiştir.»
Said b. Müseyyeb dedi ki: «İbn Ömer vefat ettiği günde dünyadaki herkes Allah'ın huzuruna onun ameli gibi bir amelle çıkmayı arzu-lamıştı.»
Zührî dedi ki: «O, görüşünden vazgeçmezdi. Rasûlullah (s.a.v.)'-dan sonra altmış sene yaşadı. Hz. Peygamber ve sahabelerinin durumlarından hiç biri İbn Ömer'e gizli kalmadı.»
Malik dedi ki: «İbn Ömer, seksenaltı yaşına vardı. Ve İslâmiyet'i süresince altmış sene fetva verdi. Çeşitli beldelerden heyetler ve ziyaretçiler onun yanına gelirlerdi.»
Vakidî ve bir cemaat dediler ki: «İbn Ömer, hicretin yetmişdör-düncü senesinde vefat etti.»
Zübeyr b. Bekkar ve diğerleri dediler ki: «İbn Ömer, hicretin yet-mişüçüncü senesinde vefat etti.»
Ama yetmişdördüncü senede vefat ettiğine dair birinci rivayet daha sabittir. Doğrusunu Allah bilir. [4]

Ubeydb. Umeyr

Ubeyd b. Umeyr b. Katade b. Sa'd b. Amir b. Handa' b. Leys el-Leysi el-Handei Ebu Asım el-Mekkî. Mekkelilerin kadısıyd Müslim b. Haccac'ın ifadesine göre Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında dünyaya gelmiştir. Başkalarının da dediği gibi Ubeyd de Peygamber (s.a.v.)'i görmüştür. Babasından rivayetlerde bulunmuştur. Babası da sahabe idi. Hz. Ömer'den, Hz. Alî'den, Ebu Hüreyre'den, İbn Abbas'tan, îbn Ömer'den, Abdullah b. Ömer'den, Ümmü Seleme'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur. Tabiilerden bir cemaat ve diğerleri de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. İbn Main, Ebu Zür'a ve başkaları da Ubeyd'in sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. İbn Ömer, onun meclis halkasında oturur, ağlar ve onun vaazlarını çok beğenirdi. Konuşması çok beliğdi. Yerdeki çakıl taşlarını ıslatmcaya dek ağlardı.
Mehdi b. Meymun, Gaylan b. Cerir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ubeyd b. Umeyr, bir kimseyi Allah rızası için kardeş olarak kabul ettiği zaman onunla birlikte kıbleye yönelip şöyle dua ederdi:
«Allah'ım, bizleri peygamberinin getirdiği din sebebiyle mutlu kıl ve Muhammed (s.a.v.)'i müminliğimize şahit kıl, daha önceleri bizim hakkımızda güzel hüküm verdin. Emelimiz uzun, kalblerimiz katı olmasın. Hakkı söylemeyen kimseler olmayalım. Hakkında bilgimiz bulunmayan şeyleri de istemiyelim.»
Buharî'nin, İbn Cüreyc'ten naklettiğine öre Ubeyd b. Umeyr, İbn Ömer'den önce vefat etmiştir. Allah, ikisinden de razı olsun [5]

Ebu Cuhayfe

Asıl adı Veheb b. Abdullah es-Sevaî'dir. Sahabedir. Peygamber (s.a.v.)'i görmüştür. Peygamber (s.a.v.)'in vefatı zamanında bulûğa ermemişti. Ama ondan birkaç hadis rivayet etmiştir. Hz. Ali'den ve Bera b. Azib'ten de rivayetlerde bulunmuştur. Aralarında İsmail b. Ebi Halid, Hakem ve Seleme b. Küheyl, Şa'bî ve Ebu İshak, es-Sebiî'nin de bulunduğu bir tabii cemaa da ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Kûfe'ye yerleşti. Orada kendine bir ev yaptı ve hicretin yetmişdördüncü senesinde vefat etti. Hicretin doksandordüncü senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Hz. Ali'nin muhafiz kuvvetleri komutanıydı. Hz. Ali, hutbe irad edeceği zaman Ebu Cuhayfe kalkıp minberin yanında dururdu. [6]

Seleme B. El-Ekva'

Seleme b. el- Ekva1 b. Amr b. Sinan el-Ensârî. Hudeybiye'de Rıdvan ağacı altında Rasûlullah (s.a.v.)'a bey'at edenlerdendir Sahabelerin savaşçılarından ve âlimlerindendi. Medine'de fetva verirdi. Re-sulûllah (s.a.v.)'ın sağlığında ve vefatından sonra birçok yararlı halleri görüldü. Medine'de yetmiş yaşım aşmış iken vefat etti. [7]

Malik B. Ebi Amir

Ashablıdır, Medinelidir. İmam Malik b. Enes'in babasıdır. Bir sahabe cemaatından ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Faziletli ve âlim bir kimseydi. Medine'de vefat etti. [8]

Ebuiabdurrahmanes-Sülemî

Kûfelilerin kurral arından dır. Asıl adı, Abdullah b. Habib'tir. Kur'ân-ı Kerim'i, Hz. Osman'ın ve İbn Mesud'un huzurunda

okumuştur. Sahabeler cemaatından ve diğerlerinden Kur'ân dinlemiştir. Kûfe'de Hz. Osman'ın halifeliği zamanından Haccac'ın valiliği zamanına kadar insanlara Kur'ân okutmuştur. Asım b. Ebi Nücûd ve başkaları, onun huzurunda Kur'ân okumuşlardır. Kûfe'de vefat etti. [9]

Ebu Ma'bed El-Esedî

Asıl adı, Muğire b. Abdullah el-Kûfî'dir. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında dünyaya geldi. Abdülmelik b. Mervan'ın ziyaretine gitti ve onu methetti. Güzel bir şiiri vardır. Aktaşî diye tanınır. Yüzü kızıl renkliydi, saçı çoktu. Hicretin yetmiş dördüncü senesinde seksen yaşına yaklaşmışken Kûfe'de vefat etti. [10]

Bişr B. Mervan El-Umevî

Abdüîmelik b. Mervan'ın kardeşidir. Abdülmelik, onu Irakeyn'e vali olarak tayin etti. Şam'da Akabetü'l-Lübab mevkiinde bir evi vardı. Cömert ve müsamahakar bir kimseydi. Huceyr mıntıkasmdaki Deyr-i Mervan ona nispet edilir. Merc-i Rahit savaşında Halid b. Hu-sayn el-Kilabî'yi o öldürmüştür. Evinin ve bulunduğu yerin kapısını kilitlemez, «Ancak kadınlar kendilerini gizlerler.» derdi. Güler yüzlüydü. Şiirleri için şairlere binlerce dirhem armağan verirdi. Şair Fe-razdak ile şair Ahtaî, onu övmüşlerdi. Cehmiye mezhebi mensubları, Cenâb-ı Allah'ın Arş üzerindeki istivasının, Ahtal'ın şu beytinde geçen ve istila anlamına gelen istiva kelimesi ile eş anlamlı olduğunu iddia ediyorlardı. Şöyle ki: «Bişr, Irak'ı istiva etti. Kılıç çekmeksizin ve kan akıtmaksızın orayı istila etti.»
Ancak bunda herhangi bir delil yoktur. Bu istidlal, birçok bakımdan asılsızdır. Çünkü Ahtal, Hristiyandı. Bişr'in ölüm sebebi şuydu: Bişr'in gözünde bir çıban çıktı. Kendisine bu çıbanın kökten kesilmesi teklif edildi. Ancak o buna sabredemiyeceğini söyledi. Farkında olmaksızın çıban onun omuzlarına sirayet etti. Sabahladığında çıban onun karnına da sirayet etmişti. Sonra vefat etti. Can çekişirken ağlayıp şöyle demeye başladı: «Allah'a yemin ederim ki, ben çölde koyun güden bir köle olmayı ve şu yönetimin başına a,sla geçmemeyi çok arzulardım.» Bu sözleri Ebu Hazim'e veya Said b. Müseyyeb'e hatırlatıldığında Ebu Hazim ya da Said b. Müseyyeb şöyle demişti: «Allah'a hamdolsun ki, ölüm anında onları bizim tarafımıza kaçar kıldı.
Bizleri onların tarafına kaçar kılmadı. Biz onlarda ibretler görmekteyiz.»
Hasan dedi ki: «Bişr'in yanına vardım. Tahtı üzerinde sağa sola dönüp kıvranmaktaydı. Sonra evin avlusuna indi. Tabibler çevresin-dey diler.»
Bişr, hicretin yetmiş dördüncü senesinde Basra'da vefat etti. O, Basra'da vefat eden ilk vali idi. Abdülmelik, onun ölüm haberini duyunca çok hüzünlendi ve şairlere, ona ağıt yakmaları emrini verdi. Noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, doğruyu daha iyi bilir. [11]

Hicretin Yetmişbeşinci Senesi

Bu senede Abdülmelik b. Mervan'ın kardeşi Mervan el-Himar'ın babası Muharnmed b. Mervan, Maraş'tan çıkışı esnasında Bizans'a bir yaz seferi yaptı.
Yine bu senede Abdülmelik, Medine valisi Haccac'ı azlettikten sonra oraya amcası Yahya b. Ebi'1-As'ı vali olarak tayin etti.
Bu senede Abdülmelik, kardeşi Bişr'in vefatından sonra Haccac b. Yusuf u Irak, Basra, Küfe ve bağlı mıntıkalara vali olarak tayin etti. Abdülmelik, Haccac'dan başkasının Irak'taki boşluğu dolduramayacağına kanaat getirmişti. Çünkü Haccac, muktedir, güçlü, katı ve yürekli bir kimseydi. Medine'de vali iken Abdülmelik, onu Irak valiliğine atamış olduğuna dair mektubunu gönderdi. O da Medine'den yola çıkıp Irak'a geldi. Oniki süvari ile birlikte gelmiş ve Kûfe'ye ansızın girmişti. Altlarında asil develer vardı. Küfe yakınında konakladı. Orada yıkanıp saçına kına sürdü. Elbiselerini giyindi. Kılınanı kuşandı, sarığın ucunuda omuzlarına sarkıttı. Sonra yürüyüp şehire girdi ve hükümet konağına yerleşti.
Günlerden cuma günü idi. Müezzin cuma namazı için ilk ezanı okumuştu. Çıkıp mescide gitti. Halk onu tanımıyordu. Minbere çıktı, oturdu. Cemaat gözlerini ona dikmiş ve diz üstü çökmüş vaziyette idi. Ona fırlatmak için çakıl tanelerine el uzattılar. Daha Önceki valileri de taşlamışlardı. Fakat Haccac, uzun bir süre konuşmayınca cemaat hayrete düştü. Bu defa da onun sözlerini dinlemek istediler. Söylediği ilk sözler, şunlar oldu:
«Ey Iraklılar! Ey ayrılık yaratan münafıklar! Ey kötü ahlaklılar! Allah'a yemin ederim ki, ben size gelmeden önceleri durumunuz beni iyiden iyiye tasalandırmaktaydı. Sizi benimle imtihan etmesi için Allah'a yalvanyordum. Dün elimde bulunan ve sizi cezalandıracağım kırbacım düştü. Yerine şunu elime aldım. (Böyle derken eliyle kılıcını gösteriyordu.) Allah'a yemin ederim ki, büyüklerinizin işleyeceği suç nedeniyle küçüklerinizi yakalayıp cezalandıracağım! Kölelerinizin işleyeceği suç nedeniyle hürlerinizi yakalayıp cezalandıracağım. Sonra demircinin" demiri dövdüğü, ekmekçinin hamuru yoğurduğu gibi sizi dövüp ezeceğim!»
Bu konuşmasını dinledikleri zaman cemaatın ellerindeki taşlar kendiliğinden yere düştü. Anlatıldığına göre Haccac, ramazan

ayında öğle vakti Küfe şehrine girmiş, mescide gitmiş, başında kırmızı bir sarık bulunarak ve sarığın ucunu omuzları arasına sarkıtarak minbere çıkmış, sonra orada bulunanlara şöyle hitab etmişti: «Halkı yanıma getirin!» Cemaat, onun ve adamlarının Haricilerden olduklarım zannederek ona yöneldiler, yanına geldiler. Cemaat toplanınca kalkıp yüzündeki peçeyi açtı ve şöyle dedi:
«Ben aydınlığın oğluyum. Ön dişlerim öne doğru çıkıktır.
Sarığımı indirirsem beni tanırsınız.»
Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: «Allah'a yemin ederim ki, muhakkak kötülüğü yerinde yakalayacak ve peşini adım adım takip edeceğim. Kötülük işleyeni, işlediği gibi kötü cezalandıracağım. Olgunlaşmış ve koparılma zamanı gelmiş kelleleri, sarıklar ile sakallar arasında kanlar akarken görür gibiyim. Fitneler sanki eteklerini kaldırıp bacaklarım dışarı çıkarmış gibidir.» Böyle dedikten sonra şu şiiri okudu:
«İşte bu savaş zamanlarıdır, haydi savaş ve şiddetlen!
Gece onu sarmıştır ve önüne geleni paramparça ediyor.
O ne deve çobanıdır, ne de koyun çobanı,
Ne kasaptır o, ne de kesilmiş etin altına koyulan kütüktür.
Gece onu güçlü ve ulu erkeklerle sarmıştır.
Çok korkutucu ve çölden çıkan adamlarla çevresini sarmıştır.
O Muhacirdir, Arabi değildir.»
Bu şiirden sonra sözünü şöyle sürdürdü:
«Allah'a yemin ederim ki ey Iraklılar! Ben, okun ucunu bana yönelten ve bana ok atan kimselere hedef olmam. Çürük su kırbalarının çıkardığı seslerle bana seslenilmez. Ben zekadan kaçtım ve son derece tecrübeler edindim. Mü'minlerin emiri Abdülmelik, tirkeşin-deki okları çıkardı. Sonra bunları denedi. Birer birer gözden geçirdi. Bunlar arasında en sağlam okun ben olduğumu gördü ve beni üzerinize yöneltti. Siz fitne vadilerinde çok otladınız. Azgınlık yoluna saptınız. Dalalet yollarım tercih ettiniz. Ama vallahi ben, değneğin kabuğu soyulur gibi sizleri bu muzırlıklardan ve kötülüklerden soyacağım ve size selem ağacının kabuğunu giydireceğim. Sizleri garip develer gibi vuracağım. Allah'a yemin ederim ki ben, sözümü mutlaka yerine getiririm. Her ne takdir edersem mutlaka güzel takdir ederim.
Benden ve şu cemaatlardan sakının. Dedikodu yapmaktan uzaklasın. Allah'a yemin ederim ki, ya hak yolda doğru dürüst olursunuz, ya da herbirinizin cesedinde kendisini ömür boyu meşgul edecek yaralar açarım! Komutan Mühelleb'i yalnız bırakıp geri dönen asileri üç gün içinde tekrar karargahlarına dönmemiş olarak görürsem, kanlarını akıtır ve mallarım yağmalarım.»
Böyle dedikten sonra minberden indi. Evine gitti ve fazla da birşey yapmadı.
Anlatıldığına göre minbere çıktığında insanlar onun çevresine toplandılar. Uzun bir süre sustu, konuşmadı. Öyle ki, Muhammed b. Umeyr avucuna birkaç çakıl tanesi aldı. Bu çakıllarla Haccac'ı taşlamak istedi ve: «Allah onu kahretsin, ne kadar çirkin ve pistir.» dedi. Haccac, kalkıp konuşmaya başlayınca Muhammed'in elindeki çakıl taneleri -kendisi farkında olmaksızın- elinden yere düşmeye başladı. Çünkü Haccac'm fasih ve beliğ bir konuşma yaptığını gördü. Anlatıldığına göre Haccac, irad etmiş olduğu bu hutbesinde şöyle demişti:
«Yüzler çirkin olsun! «Allah size güven ve huzur içinde olan bir kasabayı misal verir: Her taraftan oraya bolca rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden Allah onlara yaptıklarına karşılık açlık ve korku belasını tattırdı.» (en-Nahı, 112.) İşte sizler de o kasaba halkı gibisiniz. Dürüst olun, doğru yola gelin. Aksi takdirde Allah'a yemin ederim ki, sizlere alçaklık ve zillet tattıracağım ki, doğru olasınız. Size selem ağacının yapraklarını giydiririm ki, doğru yola gelip teslim olasınız. Allah'a yemin ederim ki, ya zulmü bırakıp insafa gelirsiniz, fitnelere ve kötü haberlere girme işini bırakırsınız. "Şöyle oldu, böyle oldu; falan, falan adamdan naklederek bana dedi, ne haber, durumlar ne?" demekten vazgeçersiniz; ya da sizleri kılıçtan geçiririm. Böylece kadınlarınız dul, çocuklarınız da yetim kalır. Size bu yolları tatbik ederim. Nihayet sizler de istikamete gelir ve gayyalara yuvarlanmaktan, kötü şeylerle uğraşmaktan vazgeçersiniz.»
Haccac, uzun ve beliğ bir konuşma yaptı. Emsali görülmemiş bu konuşması, iyi şeyleri vaadetmiyor, aksine şiddetli tehditleri içeriyordu.
Üçüncü gün çarşıda tekbir getirildiğini işitti. Bunun üzerine evinden mescide gitti. Minbere çıkıp şöyle dedi:
«Ey Irak halkı! Ey isyankar, iki yüzlü, kötü ahlaklılar! Ben, Allah'ın rızasının istenmediği apaçık belli olan bir tekbir sesi işittim. Bu tekbir sesiyle başkaları korkutulmak isteniyor. Bunun, içinde fırtına gizli bir toz bulutu olduğunu anladım.
Ey adi herifler! Ey sopanın köleleri! Ey dul kadınların ve cariyelerin çocukları! Sizden hiçbir kimse hayatta kalmak, kanını akıtmamak ve adim attığı yeri bilmek istemiyor mu? Allah'a yemin ederim ki, çok yakında size öyle bir iş yapacağım ki, bu, şimdiye kadar yaptıklarınızın cezası ve şimdiden sonra da yapacaklarınızın da tehdidi olacaktır.»
Bunun üzerine Tenımli Umeyr b. Dabi el-Hanzelî ayağa kalkıp şöyle dedi: «Allah emiri İslah etsin, ben savaşa gidecekler arasında olup fazla yaşlı ve hasta birisiyim. Oğlum ise benden daha gençtir.» Haccac, ona şöyle karşılık verdi: «Bu, bizim için babasından daha hayırlıdır.» Arkasından adama: «Sen kimsin?» diye sorunca o da: «Ben Umeyr b. Dabi'im.» dedi. Haccac: «Dünkü konuşmamızı işittin mi?» diye sordu. Umeyr'in: «Evet» diye cevap vermesi üzerine de: «Peki, sen Osman b. Affan üzerine hücum eden kişi değil misin?» dedi. Umeyr: «Evet» diye cevap verince bu defa Haccac şöyle dedi: «Ey Allah'ın düşmanı! Peki, niye Osman'a kendi yerine başka birini gönder-medin? Sen neden böyle birşey yaptın?» Umeyr, onun bu

sözlerine şu karşılığı verdi: «Babam gidememişti. Çünkü o da yaşlı bir ihtiyardı.» Bu defa Haccac, şöyle sordu: «Sen "Yapmak istedim, fakat yapamadım. Yapmama ramak kalmışken bıraktım. Keşke Osman'ın hanımlarını ağîatsaydım." diyen değil misin? Seni öldürmekle her iki şehrin de salaha ereceğini sanıyorum.» Daha sonra yanındaki muhafıza emir vererek boynunu vurdurdu ve malını yağmalattı. Sonra bir mü-nadiye şöyle emir verdi: «Kalk, insanlara duyuru yap.»

Münadi kalktı ve şöyle bir duyuruda bulundu: «Dikkat edin! Umeyr b. Dabi çağrıyı duyduktan sonra üç gün içinde Mühelleb'in maiyetine girmedi. Bu nedenle Haccac, onun Öldürülmesini emretti.»

Bu duyuruyu duyan herkes yola çıktı. Köprü üzerinde izdiham meydana geldi. ,0 köprüden bir saat içinde Mezhiç kabilesinden 4.000 kişi geçti. Onlarla beraber takım komutanları ve çavuşlar da yola çıktılar ve onları Mühelleb'e ulaştırdılar. Mühelleb'ten de askerlerin yanma ulaştıklarına dair bir yazı aldılar. Bu durum üzerine Mühelleb şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, Irak'a erkek bir adam gelmiştir. İşte bugün düşman öldürülecektir.»

Rivayet olunduğuna göre Haccac, Umeyr b. Dabi'yi tanımamıştı. Nihayet Anbese b. Said, ona:«Ey vali, şu adam öldürülmesinden sonra Hz. Osman'a gelmiş ve yüzüne bir tokat vurmuştu!» deyince Haccac, Umeyr'in Öldürülmesini o esnada emretmişti.

Haccac, Basra'ya Hakem b. Eyyüb es-Sakafî'yi vali olarak atadı. Orada Halid b. Abdullah'ı sıkıştırmasını emretti. Şüreyh'i Küfe kadılığında bıraktı. Sonra Kûfe'de Ebu Yafur'u vekil bırakarak Basra'ya gitti. Basra kadılığına Zürare b. Evfa'yı tayin etti ve Kûfe'ye döndü.

Bu senede Abdülmelik b. Mervan, insanlara haccettirdi. Amcası Yahya'yı Medine, Ümeyye b. Abdullah'ı Horasan valiliğinde bıraktı.

Bu senede Basra'da halk Haccac'a saldırdı. Bu olay şöyle gelişmişti: Haccac, Umeyr b. Dabi'yi öldürdükten sonra Kûfe'den ayrılıp Basra'ya gitmiş ve orada halka, Kûfelilere irad ettiği gibi tehdit ve şiddet dolu bir hutbe irad etmişti. Sonra Beni Yeşkur kabilesinden bir adamı ona getirmişler ve onun asi olduğunu söylemişlerdi. Adam da şöyle demişti: «Bende fıtık vardır. Allah bana mazaret vermiştir. Bişr b. Mervan da mazeretimi kabul etmişti. İşte bana verilen maaşlar buradadır ve beytü'1-mala iade ediyorum.» Haccac, o adamın verdiği paralan kabul etmemiş ve öldürülmesi emrini vermişti. Adam da öldürülmüştü. Basrahlar paniğe kapıldılar. Basra'dan çıktılar ve Ramhürmüz köprüsü yanında toplandılar. Başlarında Abdullah b. Carud vardı. Bu senenin şaban ayında ordusuyla birlikte Haccac, bunların üzerine yürüdü. Ramhürmüz köprüsü yanında iki taraf şiddetlice, savaştı. Basralıların lideri Abdullah b. Carud ile beraberindeki kabilelerin reisleri öldürüldü. Haccac, öldürülen bu önde gelen adamlarının başlarının kesilmesini ve köprü yanına dikilmesini emretti. Sonra bu kesik başları Mühelleb'e gönderdi. Böylece Haccac güçlendi ve Haricilerin emiri zayıfladı.

Haccac, Mühelleb ile Abdurrahman b. Muhannef e haber göndererek Ezarika ile savaşmalarım emretti. Onlar da beraberlerindeki askerlerle harekete geçerek Ezarika Haricileriyle savaştılar. Küçük bir savaş neticesinde onları yerlerinden uzaklaştırdılar. Haricilerden olan Ezarika, Kazirun mıntıkasına kaçtılar ki, orası Sabur bölgesine bağlıydı, insanlar peşlerine takılarak onları kovaladılar. Ramazanın son on gününde karşılaştılar. Gece olunca Hariciler, Mühelleb'e saldırdılar. Ancak onun ordugahının çevresini hendek kazarak koruma altına aldığını gördüler. Bu defa Abdurrahman b. Muhannef in üzerine yürüdüler. Onun gerekli tedbirleri almadığını gördüler. Oysa Mühelleb, ordugahının çevresine hendek kazarak gerekli koruma tedbirleri almasını emretmişti ama o, bu emri yerine getirmemişti. Hariciler, Abdurrahman b. Muhannefle savaşmaya başladılar. Abdurrahman b. Muhannefi ve askerlerinden bir grubu öldürdüler. Onları misli görülmemiş bir yenilgiye uğrattılar.

Anlatıldığına göre Hariciler, ramazanın onunda (çarşamba günü) bu savaşta Abdurrahman'in askerleriyle karşılaştıklarında misli görülmemiş bir saldırıya geçtiler ve şiddetle savaştılar. Hariciler, Mühelleb b. Ebi Süfra'nın ordusuna hamle yaptılar. Onu, garnizonunun ıç kısımlarına doğru çekilmek mecburiyetinde bıraktılar. Abdurrahman da peşpeşe gönderdiği süvarilerle onun imdadına yetişmeye çalıştı. Ayrıca peşpeşe piyadeler de gönderdi. Bunun üzerine Hariciler, ikindiden sonra Abdurranman'ın ordusuna hamle yaptılar. Gece bas-tırmcaya kadar onunla savaştılar. Abdurrahman da geceleyin öldürüldü. Beraberinde sebat eden birçok adamları da öldürüldü. Sabah olunca Mühelleb geldi. Abdurrahman'ın cenaze namazını kıldı. Onu defnetti ve öldürüldüğünü bir mektupla Haccac'a bildirdi. Haccac, bu olay üzerine Abdülmelik'e bir mektup yazarak taziyetlerini sundu. Abdülmelik, Mina'da bu ölüm haberini halka duyurdu.

Haccac, yerine Attab b. Verka'yı emir tayin etti ve onun Mühel-leb'e itaat etmesini bir mektupla bildirdi. Ancak o bundan hoşlanmadı ama ister istemez Haccac'a itaat etmek mecburiyetinde olduğunu anladı. Ona muhalefet etmek istemedi. Kalkıp Mühelleb'in yanına gitti. Ona ancak zahiren itaat ediyor, çok defalar isyan ediyordu. Sonra ikisi tartıştılar. Mühelleb, Attab'ı öldürmek istedi, ancak başkaları aralarına girdi. Attab, Mühelleb'i bir mektupla Haccac'a şikayet etti. Haccac da Mühelleb'e haber göndererek yanına gelmesini emretti ve onu bu görevden affetti. Mühelleb, yerine oğlu Habib b. Mühelleb'i tayin etti.

Bu senede Davud b. Numan el-Mazinî, Basra'nın bir mıntıkasında ortaya çıktı. Haccac, ona bir müfreze gönderdi.ve onu öldürdü.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede Beni İmru'l-Kays'tan Salih b. Mes-rah adında bir adam harekete geçti. Bu, Haricilerden Ziyad b. Asfar'a bağlı olup onun görüşüne tabi olan Süfarilerden biriydi. Denildiğine göre Süfarilerden ilk ortaya çıkan da buydu. Bunun sebebi şuydu: Salih b. Mesrah, bu sene de Şebib b. Yezid ve Batim adında Harici liderleriyle haccetti. Onlar, hacda mü'minlerin emiri Abdülmelik'le karşılaştılar. Şebib, onu öldürmeye çalıştı. Abdülmelik, hac dönüşünde bu durumdan haberdar oldu. Abdülmelik, onları yakalaması için Haccac'a bir mektub yazdı. Salih b. Mesrah, Kûfe'ye çok girip çıkar ve

orada ikamet ederdi. Onun Kûfe'de barınan ve kendisine bağlı olan bir cemaatı da vardı. Bu kimseler, Darah ve Musullu idiler. Bunlara Kur'ân Öğretir, kıssalar anlatırdı. Süferi mezhebine bağlı olup çokça ibadet ederdi. Kıssa anlatırken Cenâb-ı Allah'a hamd-ü senada, bulunur, Rasûlullah'a da salat-ü selam getirir, sonra insanların dünyada zahidane bir hayat yaşamalarını ve ahirete rağbet etmelerini tavsiye eder, ölümü çokça hatırlamayı teşvik ederdi.
Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'e rahmet okur, onları güzelce Överdi. Ama bundan sonra Hz. Osman'ı anar, ona söver, kötü sözler sarfeder ve kendisine karşı ayaklanan asi ve facir kimselerin onun hakkında söylediği çirkin sözleri söyler, onu eleştirirdi. Sonra arkadaşlarım diğer Haricilerle birlikte emr-i bi'1-maruf ve nehy-i ani'l-münker vazifesini yapmaya teşvik edirdi. İnsanlar arasında yaygın olan şeyleri hoş karşılamayıp protesto etmeyi tavsiye ederdi. Bu uğurda ölümü hiçe saymalarını, dünyayı aşırı şekilde kötülemelerini, dünyalık işleri horlamalarını ve küçük görmelerini isterdi. Bir grup insan ona yöneldi ve etrafından toplandı. Şebib b. Yezid el-Haricî, ona bir mektup yazarak ayaklanma işini hemen değil de bir süre sonra başlatmasını tavsiye etti. Ona bu hususta teşvikte bulundu ve gerekli çağrıyı yaptı. Sonra Şebib, Dara'da bulunan Salih'in yanına gitti. Sözleştiler ve gelecek senenin safer ayı başında ayaklanmayı başlatmak üzere anlaştılar. Bu duruma göre hicretin yetmiş altıncı senesinin safer ayı başında ayaklanmayı başlatacaklardı. Salih'in yanına Şebib ve kardeşleri Musab, Mücellel ve Fadl b. Amir de geldiler. O Dara'da iken etrafında 120 kadar savaşçı toplandı. Sonra hep birlikte Muhammed b. Mervan'ın atlılarına saldırdılar. Onları ele geçirdiler ve sonra da inşaallah anlatacağımız hadiseler meydana geldi. [12]

Ebu Nüceyh

Bu senede Ebu Mezher ve Ebu Ubeyd el-Irbaz b.. Sariye'nin ifadelerine göre Ebu Nüceyh vefat etmiştir. Bu zat, Humus'ta yaşamıştı. Kadri yüce bir sahabe idi. İslâmiyet'in ilk zamanlarında Amr b. An-bese ile birlikte Müslüman olmuş, Suffa'ya yerleşmişti. Berâe sûresinde de anlatıldığı gibi, savaşmak üzere sefere çıkmak için kendilerine binek verilmesini Rasûlullah'tan isteyen, ancak Rasûlullah kendilerine binek veremeyince ağlayan sahabelerdendir. Bu husus, şu ayet-i kerimede anlatılmaktadır: «Binek vermen için sana geldiklerinde, "Size binek bulamıyorum." dediğin zaman, sarfedecek birşey bulamadıkları için üzüntüden gözyaşı dökerek geri dönenlerede sorumluluk yoktur.» (Berâe, 92.) Bunlar, dokuz arkadaştılar.
Ebu Nüceyh, şu hadisin ravisidir: «Rasûlullah (s.a.v.), bize şöyle bir hutbe irad etti ki, o hutbeden kalpler korktu, gözler yaşardı...»
Ebu Nüceyh, şu hadisi de rivayet etmiştir: «Peygamber (s.a.v.), birinci safta üç, ikinci safta da bir kılardı.»
İrbaz, yaşlı bir adamdı. Cenâb-ı Allah'tan kendisini vefat ettirmesini ister ve şöyle dua ederdi: «Allah'ım, yaşım ilerledi, kemiklerim zayıfladı, beni yanma al.» [13]

Ebu Salebe El-Huşenî

Kadri yüce bir sahabedir. Hüdeybiye'de Rıdvan ağacı altında yapılan bey'ata ve Hüneyn gazvesine katıldı. Şam'ın Dariya kasabasına yerleşti. Burası Dımaşk'm batısına düşer, kıble yönündedir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Şam'ın doğusundaki Balat kasabasına yerleşmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Kendisinin ve babasının asıl adları hususunda çok kaviller ileri sürülmüştür.
Meşhur rivayete göre onun asıl adı, Cersum b. Naşir'dir. Rasûlullah (s.a.v.)'tan ve bir sahabe cemaatından hadisler rivayet etmiştir. Aralarında Said b. Müseyyeb, Mekhul eş-Şamî, Ebu İdris el-Holanî ve Ebu Kalabe el-Cerenî'nin de bulunduğu bir tabii cemaatı da ondan hadisler rivayet etmişlerdir. Ka'bü'l-Ahbar'ın meclisinde bulunurdu. Her gece dışarı çıkar, semaya bakıp tefekkür eder, sonra evine dönüp Aziz ve Celil olan Allah'ın huzurunda secdeye kapanarak şöyle derdi: «Sizin boğulduğunuzu gördüğüm gibi ölüm esnasında Allah'ın beni boğmayacağını umarım.»
Bir gece namaz kılmakta iken secde halinde ruhu teslim alındı. Uyumakta olan kızı, rüyasında babasının vefat ettiğini görünce panik içinde uyandı ve annesine: «Babam nerede?» diye sorduğunda annesi: «Baban, namazgahındadır.» diye cevap verdi. Sonra kocasına seslendi, ama kocası cevap vermedi. Gelip secde halindeki kocasını hareket ettirince kocası yanı üzere düştü. Vefat etmiş olduğunu gördü. Allah ona rahmet etsin.
Ebu Ubeyd, Mûhammed b. Sa'd, Halife ve diğerleri, Ebu Sa'lebe'-nin hicri yetmişbeşinci senede vefat ettiğini söylemişlerdir. Başkalarının ifadesine göre Ebu Salebe, Muaviye'nin hilafetinin ilk zamanlarında vefat etmiştir. O, bu senede vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir. [14]

Esved B. Yezid

Ibn Mesud'un arkadaşıdır. Esved b. Yezid en-Nehaî, tabiilerin büyüklerinden, İbn Mesud'un arkadaşlarının önde gelenlerinden ve Kûfelilerin büyüklerin dendi. Sene boyunca oruç tutardı. Çok oruç tuttuğundan ötürü gözleri gitmişti. Hac veya umre görevini yapmak üzere seksen kez Beyt'e gelmişti. Hacca veya umreye gitmeye niyetlendiğinde Kûfe'den hareket ettiği anda

tehlil getirmeye başlardı. Bu senede vefat etti. Ekinler yeşerip sararmcaya kadar oruca devam ederdi. Can çekiştiği sırada ağlamaya başladı. Kendisine: «Neden ağlıyorsun?» diye sorulduğunda şu cevabı verdi: «Niye ağlamayayım ki? Ben buna herkesten daha çok müstahakım. Allah'a yemin ederim ki, Allah katında bağışlandığıma dair bana haber gelse bile yaptıklarımdan utandığım için yine korkarım. Kişinin Allah'la kendisi arasında gizli kalan bazı küçük günahları vardır. Allah, bu günahları affedince kişi ondan sürekli utanır.» [15]

Himran B. Ebban

Hz. Osman'ın azatlılarındandı. Aynmnemir vak'asında esir alınanlardandı. Hz. Osman, onu satın aldı. O, Hz. Osman'ın yanına gelip görüşmek isteyen kimselere izin verirdi. Bu senede vefat etti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh ve yüce olan Allah daha iyi bilir. [16]

Hicretin Yetmişaltıncı Senesi

Bu senenin başında, safer ayının ilk günlerinde çarşamba gecesi Salih b. Mesrah denen Süfari mezhebinin emiri ile Şebib b Yezid adındaki Haricilerin kahramanı bir araya geldiler. Salih b. Mesrah kalkıp adamlarına bir nutuk irad etti. Onları Allah'a karşı takvalı olmaya ve cihada teşvik etti. Kendi saflarına katılmaya dair çağrıda bulunmadıkça kimseyle savaşmamalarını söyledi. Sonra hep birlikte Cezire valisi Mûhammed b. Mervan'ın bineklerine meylettiler. Onları alıp götürdüler. Dara diyarında onüç gece ikamet ettiler. Dara, Nusaybin ve Sincar halkı onlara karşı kendilerini koruyup kalelere sığındılar.
Cezire valisi Mûhammed b. Mervan da Adiy b. Umeyr komutasında 500 süvariyi onların üzerine gönderdi. Sonra 500 süvari daha ekledi. Adiy, Harran tarafından 1.000 kişiyle bunların üzerine doğru yürüdü. Göz göre göre ölüme gidiyor gibiydiler. Çünkü Haricilerin metanetli, kuvvetli ve savaşçı olduklarını biliyorlardı. İki taraf karşı karşıya geldiklerinde Hariciler, onları feci bir bozguna uğrattılar. Or-dugahlarındaki malları ele geçirdiler. Yenik düşen askerler Mûhammed b. Mervan'ın yanına döndüler. Mûhammed b. Mervan, bu duruma öfkelendi ve Haris b. Cauna komutasında 1.500; Halid b. Hür komutasında 1.500 askeri üzerlerine gönderdi ve onlara şu talimatı verdi: «Hanginiz Haricilerin üzerine daha çabuk giderse komutan o olsun.» Bunlar, toplam 3.000 savaşçıyla Haricilerin üzerlerine doğru gittiler. Hariciler ise 120 kişi kadardı. Amid'e (Diyarbakır) vardıklarında Salih b. Mesrah, adamlarının yarısıyla Halid b. Hür're hücum etti. Şebib'i de geri kalan adamlarıyla birlikte Haris b. Cauna üzerine saldırttı. İki taraf geceye kadar şiddetlice savaştılar. Akşam olunca iki tarafta kendi yerlerine çekildi. Haricilerden yetmiş kişi, İbn Mervan'ın adamlarından da otuz kişi kadar öldürülmüştü.
Hariciler, geceleyin oradan kaçtılar. Cezire'den çıktılar ve Musul yoluna koyuldular. Deskere'yi geçinceye kadar yollarına devam ettiler. Haccac da Haris b. Umeyr komutasında üzerlerine 3.000 kişi gönderdi. Bunlar harekete geçtiler. Nihayet Musul topraklarında Haricilere yetiştiler. Salih b. Mesrah'ın beraberinde sadece doksan kişi vardı. Haccac'ın gönderdiği askerlerle karşılaştı. Adamlarını üç gruba ayırdı. Bir grubun başına kendisi, sağ taraftaki grubun başına Şe-°ib, sol taraftaki grubun başına da Süveyd b. Süleyman komutan oldu. Haris b. Umeyr, bunların üzerine saldırdı. Haris'in sağ cenahında Ebu Revva eş-Şakirî, sol cenahında Zübeyr b. Erva et-Temimî vardı. Hariciler, onlarla yapılan savaşta son derece metanet ve dayanıklılık gösterdiler. Soma Süveyd b. Süleyman geri çekildi. Salih b. Mesrah öldürüldü. Şebib vurulup atından yere düştü. Haricilerin geride kalanları onu alıp bir kaleye götürdüler. Beraberlerinde sadece yetmiş kişi kalmıştı. Haris b. Umeyr, onları çembere aldı. Adamlarına, Haricilerin sığındığı kalenin kapısını yakmalarını emretti. Onlar da kapıyı yaktılar ve ordugahlarına dönüp kapının yanışını seyretmeye başladılar. Haricileri zorla ele geçirmek istiyorlardı. Onlar, ordugahlarına döner dönmez Hariciler, boyun eğip kapıdan dışarı çıktılar ve geceleyin Haris b. Umeyr'in adamlarına saldırdılar. Onlardan çok sayıda adam öldürdüler. İnsanlar hızla Medain'e doğru kaçtılar. Şebib ve adamları, onların ordugahlarındaki eşyaları ele geçirdiler. Haris b. Umeyr'in askerleri, Şebib'in bozguna uğrattığı ilk askeri birlik oldu. Salih b, Mesrah, bu senenin cemaziyelahir ayının bitimine onüç gün kala salı günü öldürüldü.
Bu senede Şebib, zevcesi Gazale ile birlikte Kûfe'ye girdi. Salih b. Mesrah'm öldürülmesinden sonra Şebib'in, burada anlatım uzun sürecek çok hadiseleri oldu. Hariciler, onun etafmda toplanıp kendisine bey'at ettiler. Haccac, onun üzerine başka bir ordu gönderdi. Bu ordu onunla savaştı. Onu hezimete uğrattı. Ondan sonra da Şebib, onları hezimete uğrattı. Yola koyuldu, Medain'i geçti. Medainlilefe bir şey yapmadı. Medainlilere gece baskını yapmayı planlıyordu. Oradaki askerler bunu duyunca korkudan Kûfe'ye kaçtılar. Hezimete uğramış askerler Haccac'm yanma ulaştıklarında o, Şebib'in üzerine 4.000 savaşçıdan oluşan bir askeri birlik hazırlayıp gönderdi. Bunlar Medain'e uğradılar. Sonra Şebib'i yakalamak için yola çıktılar. Şebib, bunların önü sıra ağır ağır gidiyordu. Bunlardan korktuğunu gösteriyordu, ama aslında onlardan korkmuyordu ve sonra her vakitte kendisini kovalayan askeri birliklerin öncü kuvvetlerine saldırıyor, hezimete uğratıyor ve ellerindeki malları yağmalıyordu. Karşılaştığı herkesi bozguna uğratıyordu.
Haccac, onu yakalamakta ısrarlı idi. Üzerine müfrezeler ve takviye birlikler gönderiyordu. Ama Şebib bunları umursamıyordu. Beraberinde sadece 160 süvari vardı. Bu da çok tuhaf bir durumdu. Sonra başka bir yoldan gitti. Küfe ile karşı karşıya kaldı ve orayı kuşatmak istedi. Askerlerin tümü onunla karşılaşmak ve savaşmak üzere Küfe dışındaki Sebha'ya gittiler. O bunu

duyunca aldırış etmedi. Aksine Kûfeli askerler ve insanlar, ondan korktular, geri dönüp Kûfe'ye gitmek ve oradaki kaleye sığınmak istediler. Nihayet onlara, peşlerinden Süveyd b. Abdurrahman'ın geldiğini ve kendilerine yaklaştığını söylediler. Şebib de Medain'e gitti. Orada bir kiliseye vardı. Yanında onlardan herhangi bir âlim yoktu. Kimseden korkmuyordu. Yemek hazırlanmasını emretti. Kendisine: «Seni ordular kovalıyor, şimdi seni yakalamak üzeredirler!» dedilerse de o bu sözlere aldırış etmedi ve kendisine yemek yapan aşçıya: «Yemeği güzel ve çabuk yap.» dedi. Yemek hazırlanınca yedi ve sonra tam bir abdest aldı. Arkadaşlarına, şartlarına riayet ederek huşu ve hudu ile bir namaz kıldırdı. Namazdan sonra zırhını giyindi. İki kılıç kuşandı. Demirden bir direk aldı. Sonra: «Katırımı eğerleyin.» dedi. Hazırlanan katırına bindi. Kardeşi Musad, ona «Hayır! Herşeyin bir zamanı vardır. O zaman gözetlenir.» dedi. Katırına bindi, sonra içinde bulunduğu kilisenin kapısını açtı. Açarken: «Ben Müdlih'in babasıyım. Hüküm ancak Allah'ındır.» dedi.

Demir çubuklarla arkasından gelmekte olan ordu komutanına yaklaştı ve onu öldürdü. Bu komutan, Said b. Mücalid idi. Diğer kalabalık orduya da hücum etti ve o ordunun komutanını da öldürdü. Düşman askerleri kaçarak Kûfe'ye sığındılar. Şebib'in kendisi de Fırat'ın aşağısından Kûfe'ye doğru gitti. Orada birçok adam öldürdü. Haccac da korkarak Kûfe'den Basra'ya kaçtı Yerine Kûfe'de Urve b. Muğire b. Şube'yi vekil bıraktı. Sonra Şebib, şehire girmek üzere Kûfe'ye yaklaştı. Komutanlar bu durumu-vali vekili Urve b. Muği-re'ye bildirdiler. O da bu durumu bir mektupla Haccac'a iletti. Haccac, acele ederek Basra'dan çıkıp Kûfe'ye doğru hızla geliyordu. Şebib, ondan daha atak davranarak Kûfe'ye doğru hızla hareket etti ama Haccac ondan Önce ikindi vakti Kûfe'ye girdi. Şebib de akşama doğru Basra'ya bağlı Merbet panayırına kavuştu. Gecenin sonunda Kûfe'ye girdi. Hükümet konağına yöneldi. Oraya varınca elindeki demir çubukla kapıya vurdu. Çubuk kapıda iz meydana getirdi. Bu iz daha sonraları da görünmekteydi. «Bu, Şebib'in darbesinin izidir.» deniliyordu. Şebib, geceleyin Küfe şehrinin yollarım kontrol etti. Savaş mahallerini kastediyordu. Kûfelilerin reis ve eşrafından birçok adam öldürdü. Öldürdükleri arasında Ebu Süleym ile Düleyz b. Ebi Süleym, Adiy b. Amr ve Ezher b. Abdullah el-Amirî de vardı. Şebib'in beraberinde zevcesi Gazale de vardı. Bu, kadın cesaret ve yiğitliği ile tanınıyordu. Gazale, Küfe mescidine girdi. Minbere çıkıp oturdu ve Mervanileri yermeye başladı.

Haccac insanlara: «Ey Allah'ın süvarileri, bineklerinize binin!» diye seslendi. Şebib de Küfeden çıkıp savaş yerine gitti Haccac, onun peşme 6.000 savaşçı taktı. Peşi sıra gittiler, o önden gidiyor, uyukluyor, başını sallıyordu. Çoğu kez de dönüp onlara saldırıyor ve onlardan bir topluluğu Öldürüyordu. Öyle ki, Haccac'm ordusundan çok sayıda adamı ve komutanlarından bazılarını Öldürdü. Öldürdüğü komutanlardan biri de Muhtar'ın amcası oğlu Zaide b. Kudame idi. Haccac, kendi yerine komutan olarak Abdurahman b. Eş'as'ı Şebib ile savaşmak üzere gönderdi. Fakat o, Şebib'le karşılaşmadı, geri döndü. Haccac onun yerine Osman b. Katan el-Harisî'yi gönderdi. Osman b. Katan ile Şebib, bu senenin sonlarına doğru karşı karşıya gelip savaştılar. Osman b. Katan öldürüldü. Adamlarından 600 kişinin öldürülmesinden sonra geride kalan askerleri bozguna uğramış olarak geri döndüler. Bunların önde gelenlerinden bazılarının adları şöyledir: Akil b. Şeddad es-Selülî, Halid b. Nüheyk el-Kindî ve Esved b. Rebia.

Böylece Şebib'in durumu güçlendi. Abdüimelik b. Mervan, Haccac ve diğer komutanlar, onun karşısında sarsıntı geçirmeye başladılar. Abdüimelik ondan çok korktu. Üzerine Şamlılardan teşkil ettiği bir ordu gönderdi. Bunlar hicretin yetmişyedinci senesinde Şebib'le karşılaştılar. Şebib'in beraberinde az sayıda adam vardı, ama insanların yüreklerine korku salmıştı. Aralarında çok vak'alar cereyan etti. Hicretin yetmişyedinci senesinin başlangıcına kadar aralarında bu durum devam etti.

İbn Cerir dedi ki: Hicretin yetmiş altıncı senesinde Abdüimelik b, Mervan, dirhem ve dinar bastırdı. İlk para basan İslâm hükümdarı o oldu.

"el-Ahkamü's-Sultaniye" adlı kitabında Maverdî şöyle der: «İslâm tarihinde dirhem ve dinarların üzerine ilk Arapça yazı yazdıran kişinin Abdüimelik b. Mervan olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.»

Said b. Müseyyeb de şöyle der: «İlk nakışlı dirhem bastıran kişi, Abdüimelik b. Mervan'dır. Daha önceleri dinar ve dirhemler, Bizans ve Acem dinar ve dirhemleriydi.»

Ebu'z-Zinad'a gelince o da şöyle demiştir: «Abdüimelik b. Mervan, hicretin yetmişdördüncü senesinde dirhem ve dinar bastırdı.»

Medainî'ye göre ise Abdüimelik, hicretin yetmişbeşinci senesinde dirhem ve dinar bastırmıştır. Diğer İslâm memleketlerinde ise dirhem ve dinarlar, hicretin yetmişaltmcı senesinde bastırılmıştır. Anlatıldığına göre Abdüimelik b. Mervan, paraların bir yüzüne «Allah Ahad», diğer yüzüne ise «Allahu's-Samed» ibaresini yazdırmıştır.

Yahya b. Numan el-Gıfarî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İlk olarak dirhem bastıran kişi, Mus'ab b. Zübeyr oldu. Bu, kardeşi Abdullah b. Zübeyr'in emri üzerine hicretin yetmişinci senesinde Kisralann dirhemlerine benzer bir dirhem bastırdı. Bir yüzünde «Melik», diğer yüzünde ise «Allah» kelimeleri yazılı idi. Sonra Haccac, bu dirhemleri değiştirdi, dirhemlerin bir yüzüne kendi adını yazdırdı. Bundan sonra Yezid b. Abdüimelik zamanında Yusuf b. Hübeyre, dirhemleri saf gümüşten bastırdı. Ondan sonra Halid b. Abdullah el-Kusarî de Hişam'ın halifeliği zamanında dirhemleri daha da saflaştırdı. Bunlardan sonra da Yusuf b. Ömer, daha kaliteli ve daha saf gümüşten dirhemler bastırdı. Bu nedenle halife Mansur, ancak Hu-beyrî, Halidî ve Yusufî dirhemleri kabul etti. Anlatıldığına göre o zamanlarda insanlar çeşitli dirhemler kullanıyorlardı. Bunlardan biri de «Ba-li» dirhemleriydi. Bali dirhemler sekiz danikten oluşuyordu. Taberî dirhemleri dört danikten, Yemem dirhemleri bir danikten oluşuyordu. Ömer b. Hattab Hazretleri, Bali ve Taberî dirhemleri topladı. Bir şer'î dirhem esasını kabul etti ki, bu dirhem, beşbuçuk miskal ağırlı-ğındaydı.

Anlatıldığına göre hem cahiliye, hem de İslâmiyet döneminde miskalin ağırlığı değiştirilmemiştir. Ancak bu hususta düşünmek gerekir. Doğrusunu Allah bilir.
Hicretin yetmişaltmcı senesinde Mervan el-Himar diye bilinen Mervan b. Muhammed b. Mervan b. Hakem doğdu. Mervar Emevile-rin son halifesi oldu. Abbasiler, halifeliği onun elinden aldılar.
Bu sene, Medine valisi Eban b. Osman b. Affan, insanlara haccettirdi. Bu senede Irak valisi Haccac, Horasan valisi is Ümeyye b. Abdullah idi. Doğrusunu Allah bilir. [17]

Hicretin Yetmişaltıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Ebu Osman En-Nehdi El-Kudaî

Asıl adı, Abdurrahman b. Mil'dir. Peygamber (s.a.v.) zamanında İslâm'a girdi. Celûla, Kadisiye, Tüster, Nihavend Azerbaycan savaşlarına ve diğer savaşlara katıldı. Çokça ibadet ederdi. Zahid bir kimse olup ilim sahibi idi. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılarak gecesini ihya ederdi. Bu senede Küfe şehrinde 130 yaşında iken vefat etti. [18]

Sıla B. Eşyem El-Adevî

Tabiilerin büyüklerindendi. Basrahydı. Fazilet, takva, ibadet ve zühd sahibiydi. Künyesi Ebu Sabha idi. Çokça namaz kılardı Öyleki namaz kılarak yorulduğundan ötürü yatağına ancak sürünerek gidebilirdi. Cidden çok menkıbeleri vardır. Bir defasında eğlenip oyun oynayan gençler onun yanından geçiyorlardı. Onlara şöyle dedi: «Bir setere gitmek istedikleri halde gündüzleyin yollarını şaşıran, yoldan çıkan ve geceleyin de uyuyan bir kavmin durumunu bana söyleyin babalım! Bunlar sefer mesafesini ne zaman katedecekler?» Gençlerden m dedi ki: «Vallahi ey arkadaşlar, bu adam bu sözüyle bizi kastediyor. Bizler gündüzleri eğlenceyle geçiriyor, geceleri de uykuyla öldürüyoruz.» Böyle dedikten sonra o genç, Sıla b. Eşyem'e tabi oldu. Hep onunla beraber ibadet etti. Ölünceye kadar onun yanında ibadetini sürdürdü.
Yine bir defasında gencin biri, elbisesinin eteğini yerden sürüyerek onun yanından geçti. Sıla'mn arkadaşları o gençle konuşmak istediler. Ancak Sıla: «Ona ilişmeyin. Sizin yerinize ben onunla ilgilenirim.» dedi. Sonra genci yanma çağırıp şöyle dedi:
- Ey kardeşimin oğlu, seninle bir işim var.
- Ne işin var?
- Eteğini biraz kaldırmanı ve yerde sürüklememeni isteyecektim.
- Olur, baş göz üstüne.
Böyle dedikten sonra genç, eteğini yerden biraz kaldırdı. Sıla da arkadaşlarına dönüp şöyle dedi: «Sizin istediğiniz fazlasıyla yerine geldi. Ama siz bu gence sövseydiniz, o da size sovecekti ve istediğiniz de olmayacaktı.»
Cafer b. Zeyd, Sıla b. Eşyem'le ilgili bir hatırasını şöyle rivayet eder: «Bir gazaya gittik. Askerler arasında Sıla b. Eşyem de vardı. Askeri birliğimiz yatsı vakti mola verdi. Ben, "Sıla'mn bu gece ne yapacağını gözetleyeceğim." dedim O, bir ormanlığa girdi. Ben de onu takib ettim. Kalkıp namaza durdu. Bir aslan geldi, ona yaklaştı. Ben de bir ağaca çıktım. O, gelen aslanı bir köpek yavrusu sandı. Secdeye kapandı. Ben de, "Aslan şimdi onu parçalar." dedim. Sıla, secdeden kalkıp oturdu. Sonra selam verdi ve aslana dönüp şöyle dedi: "Ey aslan! Eğer birşey yapman sana emredilmişse yap, aksi takdirde rızkını başka yerde ara." Aslan, kükreyerek geri döndü. Kükreyişi çok korkutucuydu. Sabaha doğru Sıla kalkıp oturdu. Allah'a -mislini işitmediğim bir hamd ile- hamdetti ve sonra da şöyle dedi: "Allah'ım, beni ateşten korumanı diliyorum. Benim gibi biri, senden Cennet'i istemeye zaten cesaret edemez."
Böyle dua ettikten sonra askerlerin arasına döndü, sabahleyin sanki o askerler arasında yatağında uyumuş gibiydi. Sabahleyin bende biraz gevşeme oldu. O gevşekliğin miktarını ancak Allah bilir. O esnada Sıla'mn katırı, yükü sırtında olarak kaybolup gitmişti. Sıla şöyle dua etti: «Allah'ım, katırımı yüküyle beraber bana geri göndermeni senden diliyorum.» Böyle dua ettikten sonra katırı gelip karşısında durdu. Düşmanla karşılaştığımızda Sıla ve Hişam b. Amir düşmana hamle yaptılar. Biz de düşmana mızraklar ve kılıçlarla vurduk. Düşman taran şöyle dedi: «Araplardan iki adam, bu felaketi başımıza getirdiler ve bizi yenilgiye uğrattılar. Eğer hepsi bizimle savaşacak olsalardı halimiz nice olacaktı? Müslümanlar ne istiyorlarsa onlara verin, hükümlerine de boyun eğin.»
Sıla b. Eşyem dedi ki: Bir gazada iken çok acıktım. Yürümekte i-ken Rabbime dua ettim ve ondan yiyecek istedim. O esnada arka taraftan bir ses duydum. Dönüp baktığımda içinde yemek kabı bulunan bir mendil gördüm. Yemek kabı taze hurma doluydu. Doyuncaya kadar hurmaları yedim. Akşam olunca bir rahibin kilisesine yöneldim, içeri girdiğimde bu olayı ona anlattım. O da bana ihsan edilen taze hurmalardan biraz istedi. Ben de ona yedirdim. Bir süre sonra tekrar o rahibin yanına uğradım. Yanında güzel ve taze hurmalar gördüm. Rahib bana: «Bunlar bana yedirdiğin o taze hurmalardan arta kalanlardır.» dedi.
Bir zaman sonra yemek kabına sarılı o beyaz mendil, Sıla'mn karısını eline geçti. Kadın da o mendili insanlara gösteriyordu.

Sıla, Muaze ile evleneceği zaman yeğeni, kendisini hamama götürdü. Hamamda yıkadıktan sonra onu alıp gerdek odasına soktu. Odanın içi esansla kokulandırılmış ti. Kalkıp namaza durdu. Gün ışı-yıncaya kadar namaz kıldılar. Yeğeni yanına gelip Süa'ya şöyle dedi:
- Ey amca! Sanı dün gece amcam kızı Muaze ile gerdeğe koydum. Ama sen onunla ilgilenmeyip kalkıp namaz kıldın. Bu nasıl iştir?
- Sen beni sabahleyin öyle bir eve (hamama) soktun ki, o evle bana Cehennem ateşini hatırlattın. Akşama doğru da beni öyle bir eve (gerdek odasına) soktun ki, o evle bana Cennet'i hatırlattın. Ben de sabaha dek Cennet ve Cehennemi düşündüm.
Adamın birisi Sıla'ya şöyle dedi:
— Benim için dua et.
Sıla da ona şu cevabı verdi:
— Allah, seni kalıcı ahiret yurduna rağbet ettirsin. Fani olan dünyada da zahid kılsın. Sadece kendisine yönelinen yakîni sana nasib etsin. Zaten din hususunda da sadece yakîne itibar edilir.
Sıla b. Eşyem bir gazaya katılmıştı. Beraberinde oğlu da vardı. Oğluna şöyle dedi: «Ey oğulcuğum, ilerle ve savaş ki öldürülesin de senin ecrini Allah'tan isteyeyim.» Oğlu düşmana hamle yaptı. Savaştı ve nihayet öldürüldü. Sonra Sıla'mn kendisi de düşman üzerine atıldı. Savaştı ve nihayet öldürüldü. Kadınlar, karısı Muaze el-Adeviye'-nin yanma gidip toplandılar. Karısı onlara şöyle dedi: «Eğer beni tebrike gelmişseniz, hoşgeldiniz. Eğer taziyetlerinizi sunmaya gelmişseniz, geri dönün.» .

Sıla ile oğlu, bu senede Fars illerinde yapılan bir savaşta vefat ettiler. [19]

Züheyr B. Kays El-Belevî

Mısır fethine katıldı. Oraya yerleşen sahabelerdendi. Bizanslılar, onu Mağrib beldelerinden Berka şehrinde öldürdüler. Bu hadise şöyle olmuştu: Mısır'da bulunan Abdülaziz b. Mervan'a, Bizanslıların Ber-ka'ya geldikleri haberi verildi. O da Bizanslılar üzerine asker gönderilmesini emretti. Kırk kişilik bir müfrezenin başında Züheyr'i oraya gönderdi. O, Bizanslılar görünce takviye askerlerin gelişine kadar Bizanslılarla çarpışmak istemedi. Adamları kendisine: «Ey Şeddad'ın babası, haydi bizi Bizanslılara hücum ettir.» dediler. Saldırdılar ve hepsi öldürüldüler.

Züheyr, bu senede vefat etti. Beytü'l-malın idaresini yürütmüştü. Muaviye'nin yanına gelmişti. Doğrusunu Allah bilir. [20]

Hicretin Yetmişyedinci Senesi

Bu senede Haccac, Kûfeli savaşçıları şehirden çıkardı. Bunlar 40.000 kişi kadardılar. Bunlara 10.000 kişi daha eklendi Böylece sayıları 50.000 buldu. Başlarına tayin ettiği komutan Attab b. Verka'-ya, her nerede olursa olsun Şebib'in üzerine gitmesini ve onunla şiddetlice savaşmasını istedi. Şebib'in etrafında 1.000 kişi toplanmıştı. Haccac, komutan Attab'a, daha önce yaptıkları gibi cepheden firar etmemelerini ve bozguna uğramamalarını tembihledi. Şebib, üzerine Haccac'm asker ve ordular gönderdiğini duyunca önemsemedi. Aksine kalkıp adamlarına bir nutuk irad etti. Onlara vaaz ve nasihatta bulundu. Düşmanı kırıp geçirmeye teşvik etti. Sonra Şebib, adamlarıyla birlikte Attab b. Verka'ya karşı yürüdü. Akşama doğru gün batımı esnasında iki taraf karşı karşıya geldi. Şebib, müezzini Sellam b. Yesar eş-Şeybanî'ye; ezan okumasını emretti. Müezzin, akşam ezanını okudu. Sonra Şebib, arkadaşlarına akşam namazım, rükû ve sücu-du tam olarak kıldırdı.
Attab da adamlarını saf durumuna soktu. Çevresine hendek kaz-dırmıştı. Bu işi gündüzden yaptırmıştı. Şebib, arkadaşlarına akşam namazını kıldırdıktan sonra ayın doğuşunu bekledi. Ay doğdu, etraf aydınlandı. Düşmanın sağ ve sol cenahlarına göz attı. Sonra Attab'ın sancaktarlarına saldırdı. Saldırırken de: «Ben Şebib'im, Ebu'l-Müd-lic'im, hüküm ancak Allah'ındır.» diyordu. Karşı tarafı bozguna uğrattı. Komutanları Kabise b. Vail ve beraberinde de diğer bazı komutanları öldürdü. Sonra sağ ve sol cenahlara saldırdı. İki cenahı da dağıttı. Bundan sonra ordunun merkezine yöneldi ve ilerledi. Nihayet komutan Attab b. Verka ile Zühre b. Cevne'yi de öldürdü. Düşman askerleri dönüp kaçmaya başladı. Attab ile Zühre, atların ayakları altında ezildiler. Bu savaşta Ammar b. Yezid el-Kelbî de öldürüldü. Sonra Şebib, kendi adamlarına: «Kaçanları kovalamayın.» dedi. Hac-cac'in baştan sona tüm askerleri hezimete uğrayıp Küfe'ye döndüler.
Şebib, Haccac askerlerinin ordugahındaki mallan ganimet olarak aldı. Geride kalan askerlerden de kendisinin emirliğine dair bey'at aldı ve onlara: «Ne zamana kadar kaçacaksınız?» dedi. Sonra ordugahtaki mal ve eşyaları ganimet edindi. Kardeşi Musad'ı Medain'den çağırdı. Sonra kendisi Kûfe'ye doğru yöneldi. Mezhiç kabilesinden 6.000 süvari ve ayrıca Şamlılarla birlikte Habib b. Abdurrahman el-Hakemî ve Süfyan b. Ebred el-Kelbî, Haccac'm yanma geldiler. Haccac, bunları görünce artık Kûfelilerin yardımına ihtiyaç hissetmedi ve kalkıp insanlara bir nutuk irad eti. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:
«Ey Kûfeliler, Allah, sizin vasıtanızla yükselmek isteyeni yükseltmesin. Sizin vasıtanızla muzaffer olmak isteyeni muzaffer kılmasın. Haydi, yanımızdan çıkıp gidin. Artık siz bizimle birlikte düşmanlarımıza karşı savaşmayın. Hire'ye gidin. Yahudi ve Hristiyanların yanına yaklaşın. Bizim adamlarımız ve Attab b. Verka'nm savaşında hazır bulunmayan kimseler dışında kimse

bizim saflarımızda yer alıp savaşmasın.»
Haccac, Şebib'le savaşmak üzere bizzat kendisi harekete geçti. Şebib'te yoluna devam etti. Nihayet Serat'a ulaştı. Haccac beraberindeki Şamlılar ve diğer askerleriyle ona karşı çıktı. İki taraf karşı karşıya geldiklerinde Haccac, Şebib'e baktı Şebib'in yanında sadece 600 asker vardı. Haccac, Şamlılara hitaben şöyle dedi:
«Ey Şamlılar! Siz emir dinleyen ve itaat eden kimselersiniz. Sabır ve yakin sahiplerisiniz. Şu pisliklerin batıl davası, sizin hak davanıza galip olmasın. Gözlerinizi yumun. Dizüstü çömelin ve düşmanınıza mızraklarınızın ucuyla yönelin.» Şamlılar da böyle yaptılar. Haccac da bunların üzerine hamle yaptı.
Şebib ise adamlarını üç gruba ayırmıştı. Bir grubun başında kendisi, bir grubun başında Süveyd b. Süleyman, bir grubun başında da Mücellel b. Vail komutan olarak bulunuyordu. Şebib, hamle yapması için Süveyd'e emir verdi. O da Haccac'm askerlerinin üzerine hamle yaptı. Haccac'm askerleri sabrettiler. Süveyd ve askerleri onlara yaklaştıklarında hep birlikte Şamlılar saldırıya geçtiler. Süveyd, onlar karşısında hezimete uğradı. Haccac da kendi askerlerine şöyle seslendi: «Ey emir dinleyen ve itaat eden askerler! İşte böyle yapın.» Bundan sonra Haccac emir verdi. Kürsüsünü getirdiler. Kürsüsü öne çıkarıldı. Kendisi üzerine oturdu. Sonra Şebib, hamle yapması için Mücellel'e emir verdi. Mücellel hamle yaptı. Şamlılar onun karşısında direnip sebat ettiler. Haccac, kürsüsünü öne getirdi. Sonra Şebib, kendi askeri birliği ile Şamlıların üzerine hücum etti. Şamlılar, ona karşı direnip sebat ettiler. Hatta Şamlılar, Şebib'in ve askerlerinin üzerine atıldılar. Onlarla uzun süre çarpıştılar ve Şebib'i de mızrakladılar. Nihayet onu, kendi adamlarının yanına kadar gerilettiler. Şe-bib, Haccac'm askerlerinin metanet ve sabırlarını görünce komutanlarından birine şöyle seslendi:
«Ey Süveyd! Atlılarınla şu müfrezenin üzerine saldır, belki bunları geriye doğru püskürtürsün. Arkadan da Haccac'm üstüne yürü. Biz de önden ona hamle yapacağız.»
Şebib, hamle yaptı ama bu hamlenin yararı olmadı. Çünkü Haccac, Muğire b. Şube'nin oğlu Urve'yi 300 süvarinin başına geçirerek arka tarafta tabiye ettirmişti ki, Şebib'in askerleri arkadan gelip kendilerine hücum etmesinler. Haccac da savaş taktiklerini biliyordu. O esnada Şebib, hamle yapmaları için adamlarını teşvik etti ve onlara bu hususta emir verdi. Haccac, bunu anladı ve kendi askerlerine şöyle seslendi:
«Ey emir dinleyen ve itaat eden askerler! Şu şiddetli ve tek saldırıya karşı dayananikhhk gösterin. Sonra gök ve yerlerin Rabbine yemin ederim ki, sizinle fetih arasında hiçbir engel kalmamıştır.» Haccac'm askerleri diz üstü çomeldüer. Şebib de tüm adamlarıyla onların üzerine hamle yaptı. Bunun üzerine Haccac'm askerleri de hep birden harekete geçerek Şebib'in askerlerinin üzerine saldırdılar. İki taraf birbirlerine mızraklarla vurmaya başladı. Ancak Haccac'm askerleri, Şebib'i ve adamlarını üstün kuvvetle mağlub ederek geriye doğru püskürttüler. Şebib kendi adamlarına: «Ey Allah'ın dostları, yere inin, yere inin!» diye seslendi. Sonra kendisi bineğinden indi. Ardından askerleri de bineklerinden indiler. Bu sırada Haccac da kendi adamlarına şöyle seslendi:
«Ey Şamlılar, ey emir dinleyen ve itaat eden askerler! İşte bu, zaferin ilkidir. Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, bu size ulaşan ilk yardımdır.» Orada bulunan bir mescide gitti. Sonra iki tarafı seyretmeye başladı. Şebib'in beraberinde ellerinde okları bulunan yirmi kadar adam vardı. İki taraf gün boyu şiddetlice savaştılar. Bu savaş yeryüzünde görülen en şiddetli savaştı. Nihayet iki taraf birbirlerini yerlerinde bıraktılar. Ne ileri gidebildiler, ne de gerilediler. Haccac da bulunduğu yerden iki tarafı seyrediyordu. Sonra Halid b. Attab, bir grup askerle bineklerine binerek arka taraftan Haricilerin üzerine hamle yapmak için Haccac'dan izin istedi. Haccac da kendisine bu hususta izin verdi. Halid b. Attab, 4.000 kadar askerle hemen harekete geçti ve arka taraftan Haricilerin ordugahına girerek Şebib'in kardeşi Musad'ı öldürdü. Ferve b Dakkak el-Kelbî de Şebib'in karısı Gazale'yi öldürdü. Böylece Şebib'in ordusunda gedikler meydana geldi.
Haccac ve adamları buna sevinerek tekbir aldılar. Şebib ve adamları da atlan üzerinde geri döndüler. Haccac, bunların kovalanmasını emretti. Askerleri onları hızla takib edip yakaladılar ve bozguna uğrattılar. Şebib, koruyucularla birlikte geride kaldı. Sonra hızla harekete geçti. Kovalayıcılar onu takip ettiler. Atı üzerinde uyuklamaya başladı. Öyle ki, başı göğsüne değiyordu. Kovalayıcılar ona yaklaştılar. Bazı arkadaşları onu bu anda uyuklamaktan menettilerse de onlara aldırış etmedi. Tekrar uyuklamaya başladı. Başı yine göğsüne değdi. Bu uyuklama uzun süre devam edince Haccac, adamlarına haber göndererek: «Onu ateş yangını içinde bırakın!» dedi. Bunun üzerine Haccac'm askerleri Şebib'i bırakıp geri döndüler.
Haccac, daha sonra Kûfe'ye girdi. Kûfelilere bir nutuk irad ederek şöyle dedi: «Şebib, daha önce hezimete uğramamıştı.» Sonra Şebib, Kûfe'ye yöneldi. Haccac'm askerlerinden bir müfreze onun karşısına çıktı. İki taraf çarşamba gününde karşılaştılar. Cumaya kadar sürekli savaştılar. Haccac'm 1.000 kişilik süvari müfrezesinin başında komutan olarak Haris b. Muaviye es-Sakafî bulunuyordu. Şebib, Haris b. Muaviye'ye saldırdı, onu ve beraberindekileri bozguna uğrattı. Bir kısmını da öldürdü. Haris b. Muaviye'nin müfrezesindeki askerler kaçarak Kûfe'ye girdiler. Kûfeliler, yollara barikatlar kurdular. Şebib'in karşısına Haccac'm azatlısı Ebu'1-Verd, bir grup askerle çıktı, savaştı, nihayet öldürüldü. Sonra adamları kaçarak Kûfe'ye girdiler. Şebib'in karşısma bu defa da başka bir komutan çıktı. O da bozguna uğradı. Bundan sonra Şebib, adamlarıyla birlikte Sevad'a doğru ilerledi. O beldelerdeki Haccac'ın valilerine hücum ederek hepsini öldürdüler. Sonra Şebib, kendi adamlarına bir nutuk irad ederek: «Sizler dünya ile meşgul olup ahir eti unuttunuz.» dedi ve elde edilen ganimetleri Fırat nehrine attırdı. Yoluna devam etti. Birçok beldeleri fethetti. Karşısına çıkan herkesi Öldürdü. Sonra o beldelerdeki komutanlardan biri karşısına çıkarak ona şöyle dedi:
- Ey Şebib! Haydi gel de seninle göğüs göğüse savaşalım.

- Ben seni öldürmek istemiyorum.
- Ama ben seni öldürmek istiyorum. Şimdiye kadar kazanmış olduğun savaşlar ve nefsin seni mağrur edip aldatmasın!..
Bundan sonra komutan, Şebib'e hamle yaptı. Şebib, onun başına bir darbe vurup başını ezdi, sonra onu kefenleyip defnetti.
Sonra Haccac, Şebib'i yakalatmak için çok paralar sarfederek ordular tertipledi. Ama bu ordular, Şebib'i ele geçiremediler.
Bu orduların tesiri olmaksızın Cenâb-ı Allah, ona bu senede ölümü bir kader olarak musallat kıldı. [21]

Şebib'in Ölümü

Haccac, bu sırada Basra'daki valisi Hakem b. Eyyüb b. Hakem b.
Ebi Ukayl'a emir göndererek Şebib'i takip etmesi için 4.000 asker hazırlamasını ve bunların gidip Süfyan b. Ebred komutasına girmelerini istedi. Haccac'ın damadı olan Hakem b. Eyyüb, bu emri yerine getirdi. Hazırlanan ordu, Süfyan b. Ebred'in emrine girerek harekete geçti ve Şebib'i takibe başladı. Nihayet bu ordu, Şebib'le karşı karşıya geldi. Süfyan b. Ebred'in beraberinde Şamlılardan askerler de vardı.
Basra ordusu, Şamlılardan oluşan ordu ile birleşerek İbn Ebred'in komutası altında tek bir ordu haline geldi. Sonra bu ordu Şebib'i takibe başladı. Nihayet onunla karşı karşıya geldi. İki taraf şiddetlice savaşmaya başladı. Taraflardan her biri, diğeri karşısında dayanıklılık gösterdi. Sonra Haccac'ın askerleri, Haricilerin üzerine misli görülmemiş bir hamle yaptılar. Haricilerin sayısı azdı. Haccac ordusunun karşısında tutunamayıp kaçmaya başladılar. Nihayet oradaki bir köprünün yanma kadar gerilediler. Şebib, orada 100 kadar askeriyle durdu. Süfyan b. Ebred, ona mukavemet edemedi. Şebib, onu tam bir gün boyunca köprü başında şiddetlice savaşarak bulunduğu yerden geriletti. Sonra İbn Ebred, kendi adamlarına emir vererek Şebib ve askerlerinin üzerine ok yağmuru yağdırttı. Hariciler kaçtılar. Daha sonra bu defa Şebib ve askerleri, Süfyan b. Ebred'in askerlerinin üzerine ok yağdırdılar. Onlardan otuz kadar adam öldürdüler. Gece karanlığı bastırınca iki taraf savaşmayı bıraktı. Her biri diğeriyle savaşma niyetinde ısrarlı bir halde geceyi geçirdi.
Fecir doğduğunda Şebib ve adanılan köprünün üzerine geçtiler. O esnada köprüde atının üzerinde bulunan Şebib'in önünde dişi bir at görüldü. Şebib'in erkek atı, o dişi atın üzerine atladı. Köprü üzerinde bu olay cereyan ederken Şebib'in atının toynağı geminin kenarına takıldı ve Şebib'in kendisi suya düştü. Düşerken: «Allah'ın takdir ettiği iş mutlaka yerine gelecektir.» diyor, su üzerinde batıp çıkıyor ve: «Bu, güçlü ve bilgili olan Allah'ın takdiridir.» diyordu. Nihayet boğuldu. Hariciler, Şebib'in düşüp suda boğulduğunu kesin olarak anlayınca tekbir alarak geri döndüler. Çeşitli beldelere dağılıp gittiler. Haccac ordusunun komutanı gelerek Şebib'i sudan çıkardı. Üzerinde zırhı vardı. Sonra emir verdi. Göğsünü yardırçh. Kalbini çıkardı Kalbinin yumruk gibi sert olduğunu, tıpkı bir kaya parçasını andırdığını gördü.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Şebib'in beraberinde bazı adamlar vardı ki, aşiretlerine zarar verdiğinden ötürü Şebib'e öfke duyuyorlardı. Şebib, artçı kuvvetlerle birlikte geride kaldığı zaman bunlar kendi aralarında müşavereye başladılar ve neticede köprüyü yıkma kararına vardılar ve bunu da gerçekleştirdiler. Gemiler köprüye yöneldiklerinde Şebib'in atı serkeşlik etti. Kaçmaya başladı ve suya düştü. Böylece Şebib boğuldu. Bu adamlar da: «Mü'minlerin emiri Şebib boğuldu.» diye seslendiler. Bundan sonra Haccac'ın adamları Şebib'in öldüğünü anladılar. Gelip onu sudan çıkardılar.
Ölüm haberi annesine verildiğinde annesi şöyle demişti: «Doğru söylüyorsunuz. Ben Şebib'e hamile iken rüyamda vücudumdan bir ateş koru çıktığını gördüm. Doğacak çocuğun ateş olduğunu anladım ve o ateşi ancak suyun söndüreceğini anladım. Şebib'i de ancak su
söndürebilirdi.»
Şebib'in annesi, Cehbere adında bir cariye olup çok güzeldi ve yürekli kadınlardandı. Savaşlarda oğluyla beraber savaşırdı. İbn Hali-kan'm anlattığına göre annesi de bu savaşta öldürülmüştür. Yine bu savaşta karısı Gazale de öldürülmüştü. Gazale de çok cesaretli ve savaşçı bir kadın olup değme yiğitlerin gösteremiyeceği bir kahramanlık gösterirdi. Haccac, Gazale'den çok korkardı. Hatta bu hususta şairin biri şöyle demiştir:
«Bana karşı aslan gibidir ama savaşlarda devekuşudur. Kanatları yumuşak bir kartaldır ama ıslıkçımn ıslığından ürküp kaçar.
Savaşta Gazale'nin karşısına çıksaydm ya!
Hayır! Senin kalbin, kuşun iki kanatları arasındadır.»
Şebib b. Yezid b. Nuaym b. Kays b. Amr b. Salt b. Kays b. Şarahi b. Sabüre b. Zühel b. Şeyban eş-Şeybanî, halifeli iddiasında bulunurdu. "Mü'minlerin emiri" diye adlandırıldı. Allah onu boğmakla öl-dürmeseydi inşaallah halifelik makamına ulaşacaktı. Kimse onu mağlub edemedi. Ancak Cenâb-ı Allah, onu Haccac vasıtasıyla mağ-lub etti. Çünkü Abdülmelik, Şam ordusunu Haccac komutasında onunla savaşmak üzere harekete geçirmişti. Köprü üzerinde atı onu Düzeyi nehrine düşürdüğü zaman adamın biri ona: «Ey mü'minlerin emiri, boğuluyor musun?» diye sorduğunda: «Bu, bilgili ve güçlü olan Allah'ın takdiridir.» diye cevap vermişti. Sonra sudan çıkarılarak cesedi Haccac'a götürüldü. Haccac emir verdi, göğsü yarılarak kalbi çıkarıldı. Kalbinin taş gibi olduğu görüldü. Şebib; uzun boylu, kır ve kıvırcık saçlı bir adamdı. Hicretin yirmialtmcı senesinde kurban bayramının birinci gününde doğmuştu. Adamlarından biri yakalanarak Halife Abdülmelik b. Mervan'ın huzuruna götürülmüş, halife Abdülmelik de ona: "Şu şiirin sahibi sen misin?" diye sormuştu:
«Sizden Mervan ile oğlu Amr, Haşim ve Habib varsa da bizden de Husayn, Batin, Kaneb ve mü'minlerin emiri Şebib vardır.»

Adam: «Ben öyle dememiştim. Aksine ben: "Ey mü'minlerin emiri Abdülmelik, bizden de Şebib vardır." demiştim.» dedi. Abdülmelik de, onun bu savunmasını beğenmiş ve onu serbest bırakmıştı. Doğrusunu noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.

Hicretin yetmişyedinci senesinde Haccac'ın naibi Mühelleb b. Ebi Süfra ile Kutri b. Fücae komutasındaki Ezarika'dan ola Hariciler arasında cidden çok savaşlar cereyan etti. Kutri de namlı yiğitlerden ve bahadırlandandı. Adamları onu bırakıp dağıldılar ve her biri bir tarafa gitti. Kendisinin nereye gittiği bilinmemektedir. O kaybolup gitti. Aralarında »anlatımı burada uzun sürecek- boğuşmalar cereyan etti. İbn Cerir, bunu tarihinde teferruatlı olarak anlatmıştır.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede Horasan naibi Bükeyr b. Vişah, valisi Ümeyye b. Abdullah b. Halid'e karşı ayaklandı. Etrafında çok sayıda adamlar toplanan Bükeyr, Ümeyye b. Abdullah'a ihanet ederek onu öldürdü. Aralarında uzun süren savaşlar cereyan etti. İbn Cerir, bu savaşları tarihinde uzun uzadıya anlatmıştır.

Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Şebib b. Yezid, bu senede vefat etmiştir. O da büyük çapta ün yapmış yiğitlerden ve kahramanlardandı. Sahabelerden sonra onun gibisi görülmemişti. Ester, oğlu İbrahim, Mus'ab b. Zübeyr, Abdullah b. Zübeyr ve bunların seviyesindeki kahramanlar gibiydi. Kutri b. Fücae, Ezarika'dan olan namlı bir kahramandı. Doğrusunu Allah bilir. [22]

Hicretin Yetmîşyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Kesîr B. Salt

Kesir b. Salt b. Madikerib el-Kindî. Kavminin büyüğü olup emri dinlenen ve kendisine itaat edilen bir kimseydi. Medine'de Musal-la'da büyük-bir evi vardı. Bir rivayette anlatıldığına göre o, halife Ab-dülmelik'in mektublarım yazarmış. Şam'da vefat etmiştir. [23]

Muhammed B. Musa B. Talha B. Ubeydullah

Bu zat, Abdülmelik'in kayınbiraderiydi. Abdülmelik, onu Sicistan valiliğine tayin etti. Sicistan'a giderken kendisine şöyle denildi: «Şebib senin yolunda duruyor, insanları aciz bırakmıştır. Sen, onun üzerine git. Onu öldürdüğün takdirde bu, ebediyete kadar senin için bir ün ve şöhret olur.» Sicistan'a giderken yolda Şebib'le karşılaştı. Onunla savaştı, fakat Şebib, onu öldürdü. Muhammed b. Musa'nın ölüm sebebini başka şekilde anlatanlar da vardır. Doğrusunu Allah bilir. [24]

İyaz B. Ganem El-Eş'arî

Yermük savaşına katıldı. Sahabeler cemaatından ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Basra'da vefat etti. Allah ona rahmet etsin. [25]

Mutarrif B. Abdullah

Bunun Urve ve Hamza adında iki kardeşi daha vardı. Bunlar Emevilerden yanaydılar. Haccac, bunları valiliklere tayin etti. Ur-ve'yi Kûfe'ye, Mutarrif i Medain'e, Hamza'yı da Hemedan'a vali olarak tayin etti. [26]

Hicretin Yetmişsekizinci Senesi

Bu senede Müslümanlar, Rum illerine büyük bir gaza yaptılar, îrkilya'yı fethettiler. Ancak dönüşlerinde şiddetli yağmurlara, dolu ve karlara yakalandılar. Bu sebeple çokları hastalanıp öldü.
Bu senede halife Abdülmelik, mağrib illerinin tümüne gaza yapması için Musa b. Nusayr'ı görevlendirdi. O da Tanca'ya gitti. Öncü birliklerinin başına Tarık'ı komutan yaptı. Bunlar, o beldelerin hükümdarlarının bazılarını öldürdüler, bazılarını da sürgün ettiler.
Bu senede halife Abdülmelik, Horasan valisi Ümeyye b. Abdullah'ı görevden azletti. Horasan'ı Haccac'ın uhdesine verdi. Haccac, zaten Sicistan valiliğini de yürütmekteydi.
Haccac, Şebib'in işini tamamladıktan sonra Kûfe'den ayrılıp Basra'ya döndü. Kûfe'de yerine Muğire b. Abdullah b. Amir el-Hadremî'-yi vekil olarak bıraktı. Haccac, Basra'da iken Mühelleb yanma geldi. O da Ezarika ile yapılan savaşı bitirmişti. Haccac, onu tahtta yanma oturttu. Askerlerinden bela ve musibetlere uğrayanları çağırdı. Mühelleb hakkında iyi şeyler söyleyen askerlere Haccac, bol miktarda armağanlar verdi. Daha sonra Haccac, Mühelleb'i Sicistan, Abdullah b. Ebi Bekre'yi de Horasan valiliğine tayin etti. Sonra bu ikisi yanından çıkıp gitmeden önce görev yerlerini karşılıklı olarak değiştirdi. Bu karşılıklı yer değiştirme işini Mühelleb'in işareti üzerine yaptığı söylenir.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, muhafiz komutanları komutanı Abdurrahman b. Ubeyd b. Tarık el-Abşemî'den yardım istemiş, o da bu hususta Haccac'a işaret etmiş, Haccac da onun bu işareti gereğince onların görev yerlerini karşılıklı olarak değiştirmişti. Bu yer değiştirme işine itiraz ettiği için de Mühelleb'i 1.000.000 dirhem para cezasına çarptırmıştır.
Ebu Ma'şer dedi ki: Bu sene Velid b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Medine valisi Eban b. Osman; Irak, Horasan, Sicistan ve bağlı mıntıkaların valisi de Haccac'di. Onun Horasan'daki naibi Mü-helleb b. Ebi Süfra, Sicistan'daki naibi Abdullah b. Ebi Bekre es-Sa-kafî idi. Küfe kadısı Şüreyh, Basra kadısı Musa b. Enes b. Malik el-Ensârî idi. [27]

Hicretin Yetmişsekizinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Cabîr B.Abdullah

Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram Ebu Abdillah el-Ensârî es-Sü-lemî. Rasûlullah (s.a.v.)'ın dostu ve sahabesi idi. Ondan çol

sayıda rivayetlerde bulundu. Akabe bey'atında hazır bulundu. Bedir gazvesine katılmak istedi. Ancak babası onu bu gazveye katılmaktan menet-ti. Ve onu dokuz kardeşinin bekçisi yaptı. Anlatıldığına göre Cabir ölmeden önce gözlerini kaybetmişti. Yaşı doksan dördü bulmuş iken Medine'de vefat etti. Müsned'inde 1.540 hadis vardır. [28]

Şüreyh B. Haris

Şüreyh b. Haris b. Kays Ebu Umeyye el-Kindî. Küfe kadısı idi. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin halifelikleri zamanınd kadılık yaptı. Daha sonra Hz. Ali, onu kadılıktan azletti. Sonra Muaviye, onu yine kadılığa tayin etti. Daha sonra müstakil kad oldu. Bu senede vefat edinceye kadar kadılıkta kaldı. Kadılık maaşı alarak her ay 100 dirhem alırdı. 500 dirhem aldığı da söylenir. Kadılığa giderken şöyle derdi: «Zalim, hakkını yediği kimsenin payını bilir.»
Anlatıldığına göre o kadılık makamına otururken şu ayeti okur-muş:
«Ey Davud! Seni şüphesiz yeryüzünde hükümran kıldık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Hevese uyma.» (Sâd, 26.)
Şüreyh şöyle derdi: «Zalim cezayı bekler. Mazlum da yardımı bekler.»
Anlatıldığına göre o, yetmiş sene kadar kadılık yapmıştır. Vefatından bir sene önce kadılıktan istifa ettiği de söylenir. Doğrusunu Allah bilir. Aslı Yemen'de bulunan Fars evladmdandır. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra Medine'ye geldi. 108 yaşında Küfe'de vefat etti.
Taberanî, Şüreyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Zalimler, zulmettikleri kimselerin hakkını bileceklerdir. Zalim cezayı, mazlum da yardımı bekler.»
A'meş dedi ki: «Şüreyh, ayağından şikayetçi oldu. Ayağına bal sürdü ve güneşe oturdu. Ziyaretçileri yanına geldiklerinde kendisine şöyle sordular:
- Kendini nasıl hissediyorsun?
- İyi hissediyorum.
- Ayağını bir tabibe gösterseydin.
- Öyle yaptım.
- Tabib sana'ne dedi?
- İyi olacağım söyledi.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Şüreyh'in baş parmağında bir çıban çıkmıştı. Kendisine:
- Şunu tabibe gösterseydin iyi olmaz mıydı? diye sorduklarında o:
- Çıbanı çıkaran zaten tabibin kendisidir, diye cevap vermişti.» Evzaî, Abde b. Ebi Lübabe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İbn Zübeyr fitnesi dokuz sene sürdü. O süre zarfında Şüreyh, bu
hususta kimseden haber sormadığı gibi kimseye haber de vermiyordu.»
İbn Sevban, Şüreyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «îbn Zübeyr fitnesi vuku bulduğunda bu fitneyi hiç kimseder sormuyordum. Adamın biri bana dedi ki:
- Eğer ben senin gibi olsaydım ne zaman öleceğimi dahi düşünmez ve umursamazdım.
Ben de kendine şu cevabı verdim:
- Ya kalbimdeki nasıl olacaktı?»
Şakik b. Seleme, Şüreyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Fitne hakkında kimseden haber sormadım ve kimseye haber de vermedim. Ne bir Müslümana ne de bir zimmiye bir dinar ya da bir
dirhem kadar haksızlık etmedim.» Ebu Vail, Şüreyh'e dedi ki:
- Eğer senin durumunda olsaydım ölmeyi çok isterdim. Şüreyh de kendi kalbine işaret ederek şöyle karşılık verdi:
- Ya bu nasıl sakinleşecek?
Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise şu karşılığı vermişti: «Ya kalbimdeki nasıl olacak? İki fetva karşı karşıya geliyor. Biri bana diğerinden daha hoş görünüyor.»
Şüreyh, oyun oynamakta olan birkaç kişiyi görünce onlara şöyle dedi:
- Nasıl olur, oyun oynadığınızı görüyorum?
- Biraz boş vaktimiz vardı da onun için oynadık.
- Boş vakit böyle değerlendirilmez.
Suvar b. Abdullah el-Anberî, Salim Ebu Abdillah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir adamın Şüreyh'in yanına gelerek şöyle dediğini duydum:
- Sen neredesin?
- Seninle duvar arasmdayım.
- Ben Şamlılardanım.
- Çok uzaktır.
- Ben bir kadınla evlendim.
- Uyumlu ve mesud olun, çoluk çocuğa karışın.

- Ben ona bir ev satın almayı vaad ettim ve bu şartı koştum.
- Şarta uymak zorunludur.
- Aramızda hüküm ver.
- Şarta uymak zorunludur, demekle aranızda hüküm vermiş oldum.»
Süfyan dedi ki: Şüreyh'e şöyle bir soru soruldu: -.Bu ilmi nasıl elde ettin?
- Âlimlerle alışveriş yaparak elde ettim. Onlara sorar, cevap alırdım. Onlar da bana sorar, benden cevap alırlardı.»
Osman b. Ebi Şeybe, Hübeyre'den rivayet etti ki; Hz. Ali şöyle demiştir:
«Ey insanlar! Fıkıhçılarınız yanıma geliyor, bana sorular soruyorlar. Ben de onlara sorular soruyorum.»
Sabah olunca Küfe mescidine Hz. Ali'nin yanma gittik. Mescid avlusuna kadar dolu idi. Hz. Ali'nin yanına gelen fıkıhçılara «Şu nedir, şu nedir?» diye sormaya başladılar. O, onlara cevap veriyor, onlar da ona cevap veriyorlardı. Nihayet gün ilerledi. Hepsi dağılıp gittiler. Yalnız Şüreyh diz üstü çöktü. Ona ne sorduysa mutlaka cevabını verdi. Nihayet Hz. Ali'nin ona şöyle dediğini işittim: «Ey Şüreyh, haydi kalk. Sen Iraklıların en iyi kadısısm.»
Biri bir çocuğun ninesi, diğeri de annesi olan iki kadın, davalaşmak üzere Şüreyh'in yanma geldiler. İkisi de çocuğu yanına almak istiyor ve herbiri: «Bu çocuğu yanıma alma hususunda ben hak sahibiyim.» diyordu. Nine şöyle dedi:
«Ey Ümeyye'nin babası, sana geldik. Sen, yardımına başvurulan kimsesin.
Sana bir nine ve bir de anne geldi, ikimiz de şu çocuğun uğruna kendimizi feda etmek istiyoruz.
Ey çocuğun annesi olan kadın! Sen dul kaldın.
Çocuğu senden almak isteyişimin sebebi, senin başka bir erkekle evlenmendir.
Çocuğu bana ver, onu sana bırakıp götürmene müsaade etmeyeceğim.
Ey kadı, bu hususta benim anlatacaklarım bundan ibarettir.»
Çocuğun annesi de şöyle dedi:
«Ey kadı, nine sana söyleceğini söyledi. Beni de dinle ve beni reddederek eli boş çevirme.
Oğlumun elimden alınması nedeniyle beni teselli ediyorsun.
Oysa şu ciğerime bir ciğer yüklendi.
Çocuk yalnız başına öksüz olarak kucağıma düşünce,
Ben de kocamın yokluğunu bana unutturacak ve kendisinden hayır ümid ettiğim bir erkekle evlendim.
Bana sevgi gösterecek ve bağışta bulunup azık verecek bir erkekle evlendim.»
Kadı Şüreyh de şöyle cevap verdi:
«Kadı sizin söylediklerinizi dinledi, sonra hükmünü verdi.
Eğer gafil olursa kadı için zorluk vardır.
Ey nine, çocuğu alıp götür,
Ve oğlunu illet sahibinden al.
Eğer annesi bu davadan Önce sabredip,
Başka bir erkekle evlenmeseydi,
Senin istediğim o elde etmiş olacaktı.»
Böyle diyerek çocuğun nineye verilmesine hükmetti.
Abdürrezzak, İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kadı Şüreyh, itirafına dayanarak bir adamın aleyhinde hüküm verdi Adam da: «Ey Ebu Ümeyye, bir beyyine olmaksızın aleyhimde hüküm verdin!» diye itiraz edince Şüreyh ona şu cevabı verdi «Senin teyzenin bacısı oğlu (yani sen) bana böyle haber verdi(n).»
Ali b. el-Ca'd, Ebu Husayn'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: Karasinek yiyen bir koyunun sütünün hükmünü kadı Şüreyh'e sordular. O da şöyle cevap verdi: «Bedava bir yem ve temiz bir süt.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Hayyem et-Temimî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Babam bana dedi ki: Şüreyh'in evinde bir kedi öldüğü zaman o kediyi evin iç tarafına attırırdı. Sokağa attırmazdı. Müslümanların kedi leşinin pis kokusundan rahatsız olmalarını istemediği için böyle yapardı. Evinin damındaki su olukları sokağa değildi evin içine dönüktü. Bu oluklardan su akarak yoldan gelip geçen Müslümanların rahatsız olmalarını istemediği için olukların yönünü evin içine çevirmişti.»
Reyyaşî dedi ki: Adamın biri Şüreyh'e şöyle dedi:
- Senin durumun hoş değildir.
- Görüyorum ki, Allah'ın hikmetini kendinden başkasına tarif ediyorsun, ama sen kendi nefsinde bunu bilemiyorsun.»
Taberanî, Abdurrahman b. Abdullah b. Ziyad b. Sem'a'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kadı Şüreyh, taundan kaçan bir kardeşine şöyle bir mektup yazdı: İmdi sen ve içinde bulunduğun yer ile terkettiğin yer, öyle bir zat tarafından müşahede edilmektedir ki; o zat, bir kimseyi yakalamak istediği zaman yakalamak istediği kişi onu aciz bırakamaz. Kaçan kimse onun elinden kurtulamaz. Geride bıraktığın mekan ve kendi günlerine haksızlık ettiğin zaman, henüz kapatılmış değildir. Sen ve onlar aynı sergi üzerindesiniz. Kudret sahibinden faydalanmak zamanı yakındır.»
Ebu Bekir b. Ebu Şeybe, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hz. Ömer, Şüreyh'e şöyle bir mektup yazdı: Sana, hükmü Allah'ın kitabında bulunan bir mesele gelirse, o mesele hakkında

Allah'ın kitabı ile hüküm ver. Allah'ın kitabında bulunmayan birşeyle hüküm verme ümidi, seni Allah'ın kitabı ile hüküm vermekten vazgeçirmesin. Rasûlullah (s.a.v.)'m sünnetinde varsa, onunla hüküm ver. Sana gelen meselenin hükmü, ne Allah'ın kitabında ne de Rasûlü'nün sünnetinde yoksa, o zaman insanların üzerinde icma ettikleri şeye bak ve icma varsa o zaman icma ile hüküm ver.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ömer, mektubunda ona şöyle demiştir: «Sana gelen mesele hususunda salih kimselerin verdiği hükümlere bak. Eğer o hususta salih kimselerin verdiği hüküm yoksa o zaman dilersen sen hüküm ver, dilersen geride dur. Bence geride durmak daha hayırlıdır vesselam.»
Şüreyh dedi ki: «Küfe pazarında Hz. Ali ile birlikte dolaşmaktaydım. O, kıssa anlatmakta olan bir kıssacmın yanına Varıp durdu ve ona şöyle dedi:
- Ey kıssacı! Sen kıssalar anlatıyorsun, biz ise İslâm'a yeni girmiş bir toplumuz. Niçin kıssa anlatıyorsun? Ben sana bir soru soracağım. Cevap verirsen ne âlâ. Aksi takdirde seni cezalandıracağım!
- Ey nıü'minlerin emiri, dilediğin şeyi sor.
- İmanın sebatı ve zevali nedir?
- imanın sebatı takvah olmaktır. Zevali ise tamahkar olmaktır.
- İşte bunu anlat.
Denildiğine göre o kıssacı kişi, el-Bekkalî imiş.» Adamın biri, Şüreyh'e şöyle dedi:
- Sen kendinden başkalarındaki nimeti anlatıyorsun, ama kendi nefsindeki nimetleri unutuyorsun.
- Doğrusu Allah'a yemin ederim ki ben, sende gördüğüm nimetlerden ötürü seni kıskanıyorum.
- Allah bununla sana fayda vermediği gibi bana zarar da vermemiştir.
Cerir, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hz. Ömer, bir adamdan bir at satın aldı. Yalnız atı götürüp deneyecek, ondan sonra satın alıp almayacağına kesin olarak karar verecekti. Atı denemek için alıp götürdüğünde at yolda iken öldü. Hz. Ömer, at sahibine şöyle dedi:
- Atını al. -Hayır.
- Öyleyse aramızda hüküm vermesi için bir hakem göster.
- Olur, Şüreyh'in hakem olmasını istiyorum.
- Hangi Şüreyh?
- Iraklı Şüreyh.
İkisi kalkıp Şüreyh'in yanına gittiler ve meseleyi ona anlattılar. Şüreyh, Hz. Ömer'e şöyle dedi:
- Ey mu minlerin emiri! Atı aldığın haliyle geri ver. Ya da anlaştığınız fiyata satın al.
- Kadılık işte böyle olur. Sen Kûfe'ye git. Seni Küfe kadılığına tayin ettim.»
Bu, Hz. Ömer'in Şüreyh'i tanıdığı ilk gün oldu.
Hişam b. Muhammed el-Kelbî, Sa'd b. Ebi Vakkas'm evladından birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Şüreyh'in köpeklere seslenen ve onlar arasında oynayan, onlarla kapışan bir oğlu vardı. Şüreyh, kağıt kalem getirilmesini istedi ve oğlunun terbiyecisine şöyle bir yazı yazdı:
«Köpekler yüzünden namazı bıraktı. Onlarla uğraşıyor. Onlarla kapışmak istiyor. Azgın köpeklerle çirkin işler yapıyor. Geldiğinde onu kınayıp azarla. Akıllı ve edip kimselere yaraşırcasma ona öğüt ver. Onu vurmak istersen kırbaçla vur. Üç kırbaç vurduktan sonra kendini tut.
Bilesin ki, sen ona ceza vermekle onu incitmiş olursun ama bana da nefeslerin en zorunu çektirmiş olursun.»
Şüreyh, Hz. Ömer'den rivayet etti ki;,Peygamber (s.a.v.), Hz. Ai-şe'ye şöyle demiştir: «Ey Aişe, "Dinlerini parçalayanlar firka firka oldular." ayet-i kerimesinde sözü edilen kimseler, bid'at sahipleridirler. Heveslerine uymuşlardır. Bu ümmetin dalalet sahipleridirler. Her günah işleyen kimsenin tevbesi vardır, ancak heveslerine ve bid'atlara tabi olan kimselerin tevbesi yoktur. Ben onlardan uzağım. Onlar da benden uzaktırlar!» Bu, zayıf ve garip bir hadistir.
Şüreyh, Hz. Ömer'den rivayet etti ki: Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Sizler eleneceksiniz. Nihayet insanların rezilleri arasında kalacaksınız. Onların ahitleri karışmış, emanetleri harab olmuştur.»
Adamın biri dedi ki:
- O zaman ne yapalım ya Rasûlallah? Bizim halimiz nice olur? Rasûlullah (s.a.v.), ona cevaben şöyle buyurdu: «Uygun ve güzel
gördüğünüz şeyleri yapar, çirkin ve nahoş gördüğünüz şeyleri terke-dersiniz ve; "Ey bir olan! Ey bir olan! Bize zulmedenlere karşı bize yardım et. Bize taşkınlık edenlerin hakkından gel." dersiniz.»
Hasan b. Süfyan, Şüreyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Aralarında Ömer b. Hattab'ın da bulunduğu Bedir ehli kimselerin bana anlattığına göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Bir genç dünya lezzetini ve eğlencesini bırakıp gençliği ile yüce Allah'ın taatma yönelecek olursa, Allah ona mutlaka yetmişiki sıddi-km sevabını verir. Yüce Allah ona der ki: "Ey benim rızam uğruna şehvetini terkeden, gençliğini harcayan genç! Sen benim katımda meleklerimin bazıları gibisin."» Bu, garib bir hadistir.
Ebu Davud, Mısırlıların kadısı Şüreyh tarikiyle Abdurrahman b. Ebu Bekir es-Sıddık'tan rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Yüce Allah, kıyamet gününde borçlu kimseyi çağırır ve ona şöyle der:
- Ey ademoğlu, insanların hukukunu ne diye zayi ettin? Onların mallarını nereye götürdün? O da der ki:
- Ya Rab! Ben o mallan ifsad etmedim. Ancak suda batırma veya yangına yakalanma gibi musibetlere uğradım.
Noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah da ona der ki:
- Bugün senin borcunu benim ödemem daha uygun olur.
O borçlu kulun iyilikleri ile kötülükleri teraziye konulur. İyilikleri kötülüklerinden ağır gelince Cennet'e gönderilmesi emredilir.» Başka bir rivayette de yukarıdaki hadise şu ilave yapılmıştır: «Cenâb-ı Allah, o borçlu kulun iyiliklerinin bulunduğu terazi kefesine birşey koyar. Böylece iyilik kefesi ağır gelir.» Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [29]

Abdullah B. Ğanem El-Eş'arî

Bir sahabe cemaatından hadis rivayet etti. Sahabe olduğu söylenir. Hz. Ömer, halka dini bilgiler öğretmesi için onu Şam'a göndermişti. Salih kullardandı. [30]

Cünade B. Ümeyye El-Ezdî

Mısır fethine katıldı. Muaviye'nin deniz seferlerinde komutanlık yapmıştı. İyilik ve cesareti ile tanınmıştı. Yaşı seksene yaklaştığında Şam'da vefat etmişti. [31]

Alâ B. Ziyad El-Basrî

Basralılardandı. Allah'ın salih kullarındandı Allah'tan çok korkan, takve sahibi bir kimseydi. Evinde uzlete çekilir, insanlar arasına karışmazdı. Çokça ağlardı. Gözlerini kaybedinceye dek ağladı. Çok menkıbeleri vardır. Bu senede, (hicretin yetmişsekizinci senesinde) Basra'da vefat etti.
Ben derim ki: Alâ b. Ziyad'm ağlaması, Şamlı bir adamın, kendilinin cennetlik olduğunu rüyasında görmesinden ve bu rüyasını ona anlatmasından sonra fazlalaştı. Alâ, kendisini Şamlıların cennetliklerinden olarak rüyasında gören ve bu rüyasını kendisine anlatan adama şöyle demişti:
«Ey kardeşim, benim için hayırlı bir rüya gördüğünden ötürü Allah sana hayır ve mükafat versin. Bana gelince senin bu rüyan beni öyle bir hale getirecektir ki, artık ne gece ne de gündüz rahatım kalmayacaktır.»
Bu rüyanın kendisine anlatılmasından sonra günlerce aç kalır, hiçbir şey yemez, ağlar, neredeyse dünyadan ayrılacak hale gelirdi. Namaz kılar, namazına ara vermezdi. Nihayet kardeşi, Hasan-ı Basrî'nin yanma gidip şöyle dedi: «Kardeşime yetiş, o kendini öldürecektir. Oruç tutuyor, iftar etmiyor. Geceleri namaz kılıyor, uyumuyor. Gece gündüz ağlıyor. Adamın biri, onun cennetlik olduğunu rüyasında gördüğü ve bu rüyasını onu anlattığı için böyle davranıyor.»
Hasan-ı Basrî kalkıp Alâ'nın evine gitti. Kapıyı çaldı. Alâ, kapıyı açmadı. Hasan-ı Basrî ona: «Kapıyı aç. Ben Hasan'ım.» dedi. Alâ, o-nun sesini işitince kapıyı açtı. Hasan ona dedi ki: «Ey kardeşim, Cennet diyorsun. Mü'nin için Cennet ne ki? Mümin kimse için Allah katında Cennet'ten daha üstün şeyler vardır. Sen kendini öldürecek misin?» Hasan-ı Basrî, ona öğüt verdi. Nihayet o da yeyip içmeye başladı. Durumunu biraz yumuşattı.
Ibn Ebi'd-Dünya'dan rivayet olunduğuna göre zatm biri, Alâ b. Ziyad'm bulunduğu yere gitmiş. Alâ'nın perçeminden tutup ona: «Ey genç, kalk. Allah'ı an ki, Allah da seni ansın.» demiş. Bunun üzerine Alâ'nın perçemindeki o saç telleri ölünceye kadar dimdik durmuştu.
Anlatıldığına göre Alâ b. Ziyad'm hergün çok sayıda insanların amelleri miktarınca salih ameli Allah'a arzedilirmiş. Nitekim bu durumu onun bazı arkadaşları rüyalarında görmüşlerdi.
Alâ dedi ki: «Biz öyle kimseleriz ki, canlarımızı ateşe bıraktık. Eğer Allah, bizleri oradan çıkarmak dilerse çıkarır.»
Alâ dedi ki: «Bir adam vardı. Ameliyle riyakarlık yapardı. Kur'ân okuduğu zaman sesini yükseltir, eteğini kaldırır ve paçalarını sıvardı. Her kime uğrarsa mutlaka ona söverdi. Sonra Cenâb-ı Allah, o kimseye ihlas ve yakini nasib etti. Bunun üzerine o sesini kıstı. Salih amellerini kendisi ile Rabbi arasında gizledi. Bu salih amelleri gizlice yapmaya başladı ve her kime uğradıysa da ona hayır duada bulunurdu.» [32]

Süraka B. Mirdas El-Ezdî

Namı her tarafa yayılan bir şairdi. Haccac'ı hicvetti. Bunun üzerine Haccac da onu Şam'a sürgün etti ve orada vefat etti

[33]

Nabiğa El-Cadî

Şairdir. Asıl adı, Saib b. Yezid el-Kindî'dir. Bu senede, (hicretin yetmişsekizüıci senesinde) vefat etti. Bu senede vefat edenler arasında Süfyan b. Seleme el-Esedî, Muaviye b. Kurra el-Basrî ve Zer b. Hubeyş de vardı. [34]

Hicretin Yetmişdokuzuncu Senesi

Bu senede Şam'da büyük bir veba salgını görüldü. Bu salgının şiddetinden neredeyse halkın tümü yok olup gidecekti. Zayıfladıkları ve sayıları azaldığı için Şamlılardan bu sene gazaya giden olmadı.
Bu sene de Bizanslılar, Antakya'ya gelerek birçok insanı Öldürdüler. Onların savaşma ve savaş taktiği hususunda zayıf olduklarını biliyorlardı.
Ubeydullah b. Ebi Bekre, Türk hükümdarı Rutbil'in üzerine gitti. Nihayet onun ülkesinin iç kısımlarına kadar ilerledi. Bunun üzerine Rutbil, her sene ona belirli miktarda mal vermek şartıyla onunla barış yaptı.
Abdülmelik b. Mervan, yalancı Haris b. Said el-Mütenebbî'yi öldürdü. Ona Haris b. Abdurrahman b. Said ed-Dımışkî deniliyordu. Ebü'l-Cülas el-Abderî'nin azatlısı idi. Hakem b. Mervan'm azatlısı olduğu da söylenir. Aslen Cevle mıntıkasından idi. Gelip Şam'a yerleşti. Orada kendini ibadete verdi. Zahidane bir hayat yaşadı. Sonra baştan çıkarıldı. Tekrar eski haline döndü. Yüce Allah'ın ayetlerinden sıyrıldı. Allah'ın kurtuluşa ermiş hizbinden ayrıldı, şeytana uyarak azıtanlardan oldu. Şeytan, onun kafasına dürtmeye başladı. Nihayet onu, hem din hem dünya bakımından kayba uğrattı ve rezil etti. Bedbaht kıldı. Doğrusu bizler Allah'a aidiz. Allah bize kafidir. Göz ve kuvvet ancak Allah iledir.
Ebu Bekir b. Ebu Hayseme, Abdurrahman b. Hassanın şöyle dediğini rivayet etmiştir: -
«Yalancı Haris, Dımışklılardandı. Ebü'l-Cülas'm azatlısı idi. Ba-bası Cevle'de idi. İblis ona göründü ve musallat oldu. Kendini ibadete veren zahid bir adamdı. Altından bir cübbe giyse bile yine de zahid ve âlim bir kimse olduğu anlaşılırdı. Hamdetmeğe başladığı zaman dinleyiciler, onun hanıdi gibi bir hamd ve onun sözlerinden daha güzel bir söz işitemezlerdi. Cevle'de bulunan babasına şöyle bir mektup
gönderdi:
«Babacığım, çabuk yanıma gel. Ben rüyada öyle şeyler gördüm ki, korkarım şeytan rüyada bana görünmüştür.»
Babası ona yazdığı cevabî mektubunda sapıklığına sapıklık ekledi. Onu daha da azdırdı. Yazdığı mektup şu idi:
«Ey oğulcuğum, sen emrolunduğun şeylere yönel. Zira yüce Allah, şöyle buyuruyor: "Şeytanların kime indiğini size haber vereyim mi? Onlar, günahkar iftiracıların hepsine iner." (eş-Şuarâ, 221-222.) Oysa sen, ne günahkar ne de yalancısın. Şu halde emrolunduğun şeyleri yap.»'
Mescitteki adamların yanına gider, onlarla birer birer görüşür, durumunu onlara anlatır, onlardan ahid ve misak alırdı. Rüyasında gördüğü şeyler hoş şeylerse anlatırdı. Aksi takdirde gizlerdi.
Halka acayip şeyler gösterirdi. Mescidin mermerinin yanına gelir, eliyle tırtıklar, mermer de beliğ bir şekilde teşbihte bulunurdu. Öyle ki, bu sesi orada bulunan herkes işitirdi.
Ben derim ki: Şeyhimiz allame Ebu 1-Abbas b. Teymiye derdi ki:
«O, mescidin maksure sindeki şu kızıl mermeri eliyle tırtıklardı, o da teşbih getirdi. Evet, bu yalancı Haris zındıktı.»
İbn Ebi Hayseme, bir rivayetinde şöyle der: «Yalancı Haris, halka yazın kış meyvesi yedirir, kışın da yaz meyvesi yedirirdi. Onlara: «Haydi gelin, size melekleri göstereyim.» der, onları Deyr-i Merak'a götürür, orada at üzerinde bazı adamları onlara gösterirdi. Bu hususta birçok insan, ona kanmış ve tabi olmuştu. Durumu halk arasında yaygın hale gelmişti. Adamları ve tabileri çoğalmıştı. Durumundan Kasım b. Muhaymire de haberdar olmuştu. Kendisi de gidip Kasım'la görüşmüş ve ona şöyle demişti:
- Eğer hoşuna gidecek birşeyi gösterirsem kabul et ama hoşlanmadığın birşeyi gösterirsem durumumu insanlardan gizle. Doğrusu ben peygamberim!
- Yalan söylüyorsun ey Allah'ın düşmanı. Sen peygamber değilsin. Aksine sen, Rasûlullah (s.a.v.)'m şu hadisi ile anlattığı yalancı deccallardan birisin: «Her biri kendisinin peygamber olduğunu iddia eden otuz yalancı Deccal çıkmadan kıyamet kopmayacaktır.» Sen de onlardan birisin, senin ahdin yoktur.
Bundan sonra Kasım kalkıp Şam kadısı Ebu İdris'in yanına gitmiş, ona yalancı Haris'ten duyduğu şeyleri nakletmiş, Ebu İdris de: «Biz onu tanıyoruz.» demişti. Sonra Ebu İdris, yalancı Haris'in durumunu halife Abdülmelik'e bildirmişti.
Başka bû rivayette anlatıldığına göre Mekhul ile Abdullah b. Ebi Zaide, Haris'in yanma gitmişlerdi. Haris, onları kendi peygamberliğini kabule davet etmiş, ancak onlar onu yalanlamışlar ve davetini reddetmişler, sonra kalkıp Abdülmelik'in yanına gitmişler ve yalancı Haric'in durumunu ona anlatmışlardı. Abdülmelik de hemen onu yakalamak istemişti. Haris, saklanmaya başlamış ve Beyt-i Makdis'te bir odaya gizlenmişti. İnsanları gizlice kendi peygamberliğini kabule davet ediyordu. Abdülmelik, onun durumuyla iyiden iyiye ilgilenmeye başladı. Onu yakalatmak için Nasıriye'ye gitti. Nasıriye'de Haris'in

Beyt-i Makdis'te yanına gidip gelen yerlilerden bir adam Abdülmelik'in yanına geldi. Haris'in durumunu ve o anda nerede bulunduğunu ona anlattı. Haris'i yakalamak için yanına Türk askerlerinden bir grup vermesini Abdülmelik'ten istedi. Abdülmelik de onun yanma bir grup Türk askeri verdi ve ayrıca Kudüs naibine bir mektup yazarak bu adamın emrine girmesini ve istediği şeyleri yapmasını emretti.

Adam, beraberindeki askerlerle Kudüs'e varınca vali onun hizmetinde olduğunu bildirdi. Nasıriyeli adam, valiye, toplayabildiği kadarıyla mum toplamasını ve her adama bir mum vermesini emretti. Hiçbir şeyin gizli kalmaması ve durumun iyice açığa çıkması için emrettiğinde bütün cadde ve sokaklardaki adamların, ellerindeki mumları geceleyin yakmalarını istedi.

Bundan sonra Nasıriyeli adam, Haris'in gizlendiği eve gitti. Kapıcıya: «Allah'ın peygamberi Haris'in yanına girmek için izin istiyorum.» dedi. Kapıcı da: «Şu saatte peygamberin yanma girilemez. Sabahı bekle.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Nasıriyeli adam; «Mumları yakın!» diye seslendi ve onlar da mumları yaktı. Öyle ki gece bir anda gündüze döndü. Nasıriyeli adam, Ha-ris'e doğru yöneldi. Haris, oradaki bir bodruma inip gizlendi. Adamları da: «Heyhat! Allah'ın peygamberine ulaşmak istiyorlar, ama ne gezer! O, artık göğe yükseltildi.» diye seslendiler. Nasıriyeli adam, elini bodruma uzattı. Haris'in elbisesinin ucunu yakalayıp çekti ve onu ortaya çıkararak yanında bulunan halifeye bağlı Ferganalı Türklere teslim etti. Onlar da onu alıp zincire vurdular. Anlatıldığına göre ona vurulan zincir ve prangalar boynundan defalarca düşüyor, tekrar alıp bağlıyorlardı. O da şöyle diyordu:

«De ki: «Ben sapıtırsam, sapıtmakla ancak kendime etmiş olurum. Doğru yolda olursam bu, Rabbimin bana vahyetmesiyledir. Doğrusu O, işitendir, yakın olandır.» (es-Sebe1,50.)

Kendisim zincire vuran Türklere de şöyle diyordu: «Rabbim Allah'tır, diyen bir adamı mı öldüreceksiniz?» (ei-Mü'min, 28.)

Türk askerleri de kendi dilleriyle ona şöyle diyorlardı: «Bu bizim Kur ân'ımızdır. Sen de kendi Kur'ân'ını getir bakalım!»

Yalancı Haris'i huzuruna getirdiklerinde halife Abdülmelik, onun darağacında asılmasını emretti. Ancak mızrak, onun kaburga kemiklerinden birine değip eğildi. Abdülmelik, o adama şöyle dedi:

- Yazık sana! Mızrağı firlatırken "Bismillah" dedin mi?
- Unuttum.
- Yazık sana! Besmele çek ve mızrağı firlat.

Adam, Besmele çektikten sonra mızrağı firlattı. Mızrak, yalancı Haris'in böğrüne saplandı.

Abdülmelik, onu darağacına asmadan Önce hapsetmişti. Sonra fıkıh ve ilim sahibi adamlara, ona öğüt vermelerini ve kendisindeki bu halin şeytani bir hal olduğunu bildirmelerini emretmişti. Fakat o, bunun şeytani bir hal olduğunu kabule yanaşmamış, bunun üzerine Abdülmelik onu astırmıştı. Bu da Abdülmelik'in tam adil ve dindar bir kimse olmasından kaynaklanmaktadır.

Velid b. Müslim, Alâ b. Ziyad el-Adevî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hükümdarlığı esnasında Abdülmelik'in yaptığı işlerden sadece Haris'i öldürmesine imrendim. Zira Rasûlullah (s.a.v.), bir hadisinde: "Herbiri kendisinin peygamber olduğunu iddia eden otuz yalancı Deccal çıkmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Her kim böyle birşeyi iddia ederse, onu öldürün. Bunlardan birini öldüren kimseye Cennet vardır." buyurmuştur.»

Velid b. Müslim dedi ki: «Duyduğuma göre Halid b. Yezid b. Mua-viye, Abdülmelik'e şöyle demiştir:

- Eğer senin yanında olsaydım Haris'i öldürmeni emretmezdim.
- Niçin?
- Bu onun ileri sürdüğü bir görüştü. Eğer onu aç bırakacak olsaydın bu görüşü giderdi.»

Velid, Münzir b. Nafi'nin şöyle dediğim rivayet etmiştir: «Halid b. Cülah'ın Gaylan'a şöyle dediğini işittim:

- Yazıklar olsun sana ey Gaylan! Ramazan ayında bir elmaya birkaç kadın elde eden bir adam sen değil misin? Şimdi de kalkmış, Haris taraftarı bir adam olmuşsun. Karını peçeliyorsun, karının mü -nıinlerin annesi olduğunu iddia ediyorsun ve şimdi de dönüp dolaştın, kaderci bir zındık oldun!»

Bu sene de Ubeydullah b. Ebi Bekre, Türklerin büyük hükümdarı Rutbil ile savaştı. Hükümdar Rutbil, Müslümanlarla bazen iyi geçiniyor, bazen de onlara karşı baş kaldırıyordu. Bunun üzerine Haccac, Ebu Bekre'nin oğlu Ubeydullah'a mektup yazarak beraberindeki Müslüman askerlerle Rutbil'in memleketine hücum etmesini, kalelerini yıkmasını, savaşçılarını Öldürmesini emretti. O da bu mektubu alır almaz vilayetindeki askerlerle, Basrah ve Kûfelilerle birlikte yola çıktı. Türklerin hükümdarı Rutbil ile karşılaştığında onu hezimete uğrattı. Keskin darbelerle kalelerini yıktı. Askerleriyle birlikte onların diyarına yerleşti. Birçok şehirlerini ve beldelerini istila etti. Ora halkını ezip geçti. Sonra Rutbil gerilemeye başladı. Ubeydullah b. Ebi Bekre onu kovaladi. Ve nihayet başkente yaklaştı. Arada onsekiz fersahlık bir mesafe kalmıştı. Türkler ondan çok korktular. Sonra yolları ve caddeleri barikatlarla kapattılar. Geçitleri kestiler. Öyle ki, U-beydullah'ın beraberindeki bütün Müslüman askerler, orada öleceklerinin kaçınılmaz olduğunu zannettiler. O esnada Ubeydullah, her sene kendisine 700.000 dinar verilmesi şartıyla Rutbille barış yapmak istedi. Ayrıca, Müslümanların çıkıp kendi ülkelerine dönebilme-lerini temin edecek bir yol açmalarını da şart koştu. Sahabelerden ve Hz. Ali'nin önde gelen arkadaşlarından Şüreyh b. Hani -o esnada Kûfelilerin başında bulunuyordu- askerlere uyarıda bulunarak savaşmalarım, sebat etmelerini; kılıç, mızrak ve oklarla Türklere saldırmalarını istedi. Ubeydullah b. Ebi Bekre, onu bu şekilde çağrıda bulunmaktan menettiyse de o bu emre uymadı. Bahadırlardan bir grup ve hafızlardan da bir cemaat, Şüreyh'in savaş çağrısına icabet etti. Bunlar Türklerle savaştılar. Nihayet Müslümanların büyük bir çoğunluğu orada öldürüldü. Allah onlardan razı olsun. Şüreyh b. Hani de şu şiiri okumaya başladı:

«Yaşlılıktan çeken kederli biri oldum. Müşrikler arasında asırlarca yaşadım. İnzar edici peygambere kavuştum. Ondan sonra Sıddık'a ve Ömer'e, Mihran gününe ve Tüster'e, Sıffin'e ve Neher'e kavuştum. Heyhat, böyle uzun bir ömre...»
Şüreyh de öldürülenler arasındaydı. Allah ondan razı olsun. O-nunla birlikte adamlarından da bir grup öldürüldü. Sonra kalan askerler, Ubeydullah b. Ebi Bekre'nin maiyetinde Rutbil'in diyarından çıkıp gittiler. Ama sayıları azdı. Haccac, durumdan haberdar olunca ilerleyeni ve geride kalanı tutup sorguya çekti. Bu durumu halife Ab-
dülmelik'e bir mektupla bildirdi. Müslümanların Türk illerinde başlarına gelen facianın intikamını almak için Rutbil'in şehrine, büyük bir ordu göndermek hususunda ona danıştı. Ulağın getirdiği mektubu alan Abdülmelik, bu duruma muvafakat ettiğini bir mektupla Haccac'a bildirdi ve çabucak Rutbil'in üzerine asker göndermesini istedi. Ulağın getirdiği haber üzerine Haccac asker toplamaya başladı. Hicretin sekseninci senesi olaylarından bahsederken detaylı bir şekilde anlatacağımız gibi kalabalık bir ordu teçhiz etti.
Anlatıldığına göre Rutbil ile yapılan savaşta Şüreyh b. Hani ile beraberindeki 30.000 asker öldürülmüştü. Müslüman askerler arasında bir parça ekmek bir dinara satılmaya başladı. Çok zorlu durumlarla karşılaşmaya başlamışlardı. Açlık nedeniyle de birçok Müslüman ölmüştü. Doğrusu biz Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.
Bu savaşta Türklerden de çok sayıda adam öldürülmüştü. Müslümanlar onlardan kat kat adam öldürdüler.
Yine anlatıldığına göre hicretin yetmişdokuzuncu senesinde Şüreyh, kadılıktan istifa etti. Haccac, onun istifasını kabul etti. Yerine Ebu Bürde Ebi Musa el-Eş'arî'yi kadı olarak tayin etti. Şüreyh'in biyografisini hicretin yetmişsekizinci senesinde vefa edişinden bahsederken anlatmıştık. Doğrusunu Allah bilir.
Vakidî, Ebu Ma'şer ve diğer siyerciler de dediler ki: Bu senede Medine valisi Eban b. Osman, insanlara haccettirdi.
Bu senede Kutri b. Fücae et-Temimî, Ebu Nuame el-Haricî'yi öldürdü. O, meşhur yiğitlerdendi. Anlatıldığına göre adamları ve arkadaşları, yirmi sene süreyle onu halifelik selamıyla selamlamışlardı. Onunla Haccac'm komutanlarından Mühelleb b. Ebi Süfra askerleri arasında çok sayıda savaşlar cereyan etmişti. Ebu Nuame, Mus'ab b. Zübeyr zamanında ayaklanmış, birçok kaleleri ve beldeleri ele geçirmişti. Onun vak'aları meşhurdur. Haccac, onun üzerine büyük ordular göndermiş, ama o, bu orduları bozguna uğratmıştı. Rivayete göre o, cılız bir at üzerinde olup elinde demir bir çubuk varken Haruriler-den bir adam karşısına çıkmış, onunla savaşmak istemişti. Kutri, yüzündeki peçeyi açınca adam onu tanımış, dönüp kaçmıştı. Kutri, ona: «Nereye gidiyorsun? Bir mızra.k dürtüşü veya kılıç darbesi görmeden kaçmaktan utanmıyor musun?» deyince adam şu karşılığı vermişti: «Adamın senin gibi birinin önünden kaçması, utanılacak şey değildir.»
Kutri, bir savaşta Süfyan b. Ebred el-Kelbî ile karşılaşmış, ikisi Taberistan'da savaşmışlardı, o esnada atının ayağı sürçmüş ve Kutri yere düşmüş, düşman askerleri gelip üzerinde yığılmışlar, onu öldürüp başını koparark Haccac'a göndermişlerdi. Bir rivayete göre onu Şevde b. Hür ed-Darimî öldürmüştü. Kutri b. Fücae, son derece yiğit ve cesur bir adam olup fesahat belagat, güzel söz ve güzel şiir söyleme hususunda Arapların meşhur hatiplerindendi. Onun kendini ve dinleyicileri yüreklendiren güzel şiirlerinden biri de şudur:
«Ona diyorum ki, bahadırlardan kıvılcımlar uçuştu, yuh sana, korkma!
Eğer sana itaat etmayen ecele karşı bir gün fazla yaşamak iste-sen de,
Ölüm alanında sabretmen gerekir. Ebedi yaşamak benim kudretim dahilinde değildir.
Hayat giysisi, onur giysisi demek değildir.
O elbise, korkak kardeşinden zilleti dürüp giderecek bir şeref elbisesi değildir.
Ölüm yolu, her canlının son durağıdır.
Ölüm, yeryüzündeki herkese çağrı yapmaktadır.
İmrenilmeyen kimseden usanılır ve o hezimete uğrar.
Ölüm onu teslim alır, hayatına son verir.
Kişi hurda eşyalardan sayıldığında, artık yaşamakta hayır kalmaz.»
Bu şiiri, "Hamaset" adlı eserin sahibi nakletmiş ve İbn Hallikan da çok beğenmiştir.
Bu senede (hicretin yetmişdokuzuncu senesinde) Ubeydullah b. Ebi Bekre vefat etti. O, Türk illerine giren ve Türk hükümdarı Rutbil ile savaşan İslâm ordusunun komutanı idi. Şüreyh b. Hani ile birlikte çok sayıda askeri bu savaşta öldürüldü. Nitekim bunu önceki sayfalarda anlatmıştık. Ubeydullah b. Ebi Bekre, elinde bir yüzük olduğu halde Haccac'ın yanına gitmişti. Haccac da ona şöyle bir soru sormuştu:
- Şu mühürlü yüzüğünle kaç bin dinarlık harcama emrini mü-hürledin?
- 40.000.000 dinarlık harcama emrini mühürledim.
- O paraları nereye sarfettin?
- iyilik yapmaya, darda kalana yardım etmeye, iyilik edenleri ödüllendirmeye, bekarları ve kavmin efendilerini evlendirmeye sar-fettim.
Bir rivayete göre susayan Ubeydullah'a bir kadın bir testi soğuk su ikram etmişti. O da suyu ikram eden kadına 30.000 dirhem vermişti.
Yine bir rivayete göre o, arkadaşları arasında oturmakta iken kendisine bir köle ve bir de cariye hediye edilmişti. O da bu köle ile cariyeyi meclisinde oturan arkadaşlarından birine: «Al, bunlar senin
olsun.» diyerek hibe etmiş, sonra düşünüp şöyle demişti: «Allah'a yemin ederim ki, meclisimde oturanlardan birini diğerine

tercih etmem, çirkin bir cimrilik ve pis bir alçaklıktır. Ey köle, bu meclisimde oturanlardan her birine birer köle ve cariye var.»
Verilen köle ve cariyeleri saydıklarında seksen tane olduğunu
gördüler.
Ubeydullah b. Ebi Bekre, bu senede Best şehrinde vefat etti. Zerh şehrinde vefat ettiği de söylenir. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh ve Âlim olan yüce Allah daha iyi bilir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. [35]

Hicretin Sekseninci Senesi

Bu senede Mekke'de büyük bir sel taşkını meydana geldi. Bu sel sularına Mekke içindeki hacılar ve yüklü develeri, kadınları ve erkekler kapılıp gittiler. Kimse onları kurtaramadı. Sular, Hacun'a kadar vardı. Çok sayıda insan boğuldu. Anlatıldığına göre sular, Ka'be'yi altta bırakacak kadar yükselmişti. Doğrusunu Allah bilir.
İbn Cerir, Vakidî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bu senede Basra'da veba salgını baş gösterdi. Meşhur kavle göre bu salgın, hicretin altmışdokuzuncu senesinde Basra'da başgöst ermiş ti. Nitekim bunu önceki kısımlarda da anlatmıştık.
Bu senede Mühelleb b. Ebi Süfra nehri geçti. Keşte denilen yerde iki sene Türk düşmanlara karşı sabır göstererek ikamet etti Anlatımı burada uzun sürecek vak'alar iki taraf arasında cereyan etti. O esnada îbn Eş'as'm Haccac'a başkaldırdığına dair mektubu Mühelleb'e geldi. Mühelleb de bu mektubu olduğu gibi Haccac'a gönderdi. Hac-cac, mektubu alıp okudu. Sonra - ileride anlatılacağı gibi- İbn Eş'as'la yapılan savaşlar meydana geldi.
Bu senede Haccac, Basra, Küfe ve diğer yerlerden topladığı askerleri Türk hükümdarı Rutbil'den intikam almak üzere harekete geçirdi. Bu ordu, Ubeydullah b. Ebi Bekre'nin askerlerini geçen sene öldüren Rutbil'den intikam alacaktı. Haccac, Basra ve Küfe şehirlerinden 20.000 olmak üzere 40.000 kişilik bir ordu teşkil etti. Bu ordunun başına Abdurrahman b. Muhammed el-Eş'as'ı -onu sevmemesine rağmen- komutan yaptı. Haccac, gerçekten ona öfke duyuyordu. Öyle ki: «Onu her gördüğümde mutlaka öldürmek istemişimdir.» demişti.
Günün birinde İbn Eş'as, Haccac'm yanına gitmişti. Haccac'ın yanında o esnada Amir eş-Şabil de bulunuyordu. Haccac Amir'e: «Şunun yürüyüşüne bak hele! Vallahi ben bunun boynunu vurmak istiyorum.» demişti. Amir de Haccac'm bu sözlerini gizlice İbn Eş'as'a iletmiş, İbn Eş'as da şu karşılığı vermişti: «Vallahi eğer zaman bulursam ben de Haccac'ı iktidardan uzaklaştırmak için olanca gücümü harcayacağım.»
Kısaca diyeceğimiz şudur ki, Haccac, teşkil ettiği bu ordunun res-nıi geçit yaptığını görünce onlara bolca masraf yaptı. Sonra orduya kimi komutan yapacağını düşünmeye başladı. Neticede Abdurrahman b. Muhammed b. Eş'as'ı tercih ederek onu bu oruya komutan olarak tayin etti. Abdurrahman'ın amcası İsmail b. Eş'as, Haccac'a gelip şöyle dedi: «Korkarım ki sen Abdurrahman'ı komutan yaparsın-da o Serat köprüsünü geçtikten sonra sana itaat etmez.» Haccac da ona şu karşılığı verdi: «O burada değildir. Onu severim ama emrime muhalefet etmesinden veya itaatim dışına çıkmasından korktuğum zaman gerekeni yaparım.»
Bu konuşmadan sonra Abdurrahman'ın komutanlık emrini verdi. Abdurrahman da askerleriyle birlikte Rutbil'in diyarına doğru gitti. Rutbil, Abdurrahman b. Eş'as'm ordusu ile üzerine gelmekte olduğunu duyunca geçen senede kendi ülkesinde Müslümanların başına gelen hezimetten ötürü özür dilediğini ve kendisinin bu durumdan hoşlanmadığını, Müslümanların kendisini savaşa mecbur ettiklerini bildiren bir mektup gönderdi. Abdurrahman'dan -Müslümanlara haraç verme karşılığında- barış istedi, ancak Abdurrahman, onun bu teklifine önem vermedi. Rutbil'in ülkesine girmeye kesin kararlıydı. Bunun üzerine Rutbil de askerlerini topladı. Onları, Abdurrahman ve ordusu ile savaşmaya hazırladı.
Abdurrahman b. Eş'as, her bir beldeye veya şehre girdiğinde veya Rutbil'in kalelerinden birini ele geçirdiğinde, o mıntıkayı kendisi için muhafaza etsin diye bir naib tayin ediyordu. Yaşlı ve tecrübeli kimseleri de tehlikeli mekanlara bırakıyordu. Rutbil'in ülkesinin birçok belde ve şehirlerini istila etti. Bol miktarda malı ganimet olarak elde etti. Çok sayıda insanı tutsak etti. Sonra elde ettikleri beldeleri İslah etmeleri ve o beldelerdeki gelir ve ürünlerle kuvvetlenmeleri maksadıyla askerlerini durdurdu. Gelecek sene daha güçlü bir şekilde düşmanla karşılaşabilmeleri için, Rutbil'in ülkesinin iç taraflarına doğru ilerlemelerine mani oldu. Böyle yaptılar. Nihayet ertesi sene adım adım ülkenin iç kısımlarına doğru ilerlediler. Bütün mıntıkaları ele geçirdiler. Nihayet Rutbil ve askerlerini başkentinde kuşatma altına aldılar ve orayı fethettiler. Bol miktarda malları, hazineleri ve zürri-yetleri ganimet olarak elde ettiler. Sonra Rutbil'in savaşçılarını Öldürdüler. Sonra İbn Eş'as gerçekleşen fethi ve Allah'ın kendilerine nasib ettiği zaferi bir mektupla Haccac'a bildirdi.
Bazılarının anlattıklarına göre Haccac, Himyan b. Adiy es-Sedü-sî'yi Kirma halkına silahlı bir takviye kuvveti olarak gönderdi ki, ihtiyaç duydukları takdirde Sicistan ve Sind valilerine de takviye olsun. Ancak Himyan ve beraberindeki askerler, Haccac'a asi oldular. Haccac da onun ve adamlarının üzerine Abdurrahman b. Eş'as'ı gönderdi. Abdurrahman, Himyan'ı ve adamlarını mağlub etti. Kendisi de beraberindeki askerlerle orada ikamet etti. Ubeydullah b. Ebi Bekre vefat etti. Haccac da bunun üzerine Abdurrahman b. Eş'as'ı Sicistan valiliğine tayin ettiğini bir mektupla kendisine bildirdi. Ayrıca bağışları dışında kendilerine 2.000.000 dinar sarfettiği büyük bir orduyu da Abdurrahman b. Eş'as'm emrine gönderdi. Bu orduya Tevavis ordusu deniyordu. Haccac, Abdurrahman'dan Rutbü'in üzerine yürümesini istedi ve önceki sayfalarda da anlattığımız gibi iki

taraf arasında cereyan eden ve Abdurrahman'm zaferiyle sonuçlanan bir savaş meydana geldi.
Vakidî ve Ebu Ma'şer dediler ki: «Bu senede (hicretin sekseninci senesinde) Eban b. Osman, insanlara haccettirdi.» Başkalarının ifadelerine göre bu sene Süleyman b. Abdülmelik insanlara haccettir-miştir. Bu senede yaz mevsimi gazasına Velid b. Abdülmelik gitmişti. Medine valisi Eban b. Osman'dı. Doğu eyaleti tümüyle Haccac'm ida-resindeydi. Küfe kadısı Ebu Bürde b, Ebu Musa, Basra kadısı da Musa b. Enes b. Malik idi. [36]

Hicretin Sekseninci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Hz. Ömer'in Azatlısı Eşlem

Bu zatın künyesi Ebu Zeyd'tir. Aynünemr'de esir alınanlardandır. Hz. Ömer, hicretin onbirinci senesinde hac görevini yaparken onu Mekke'de satın almıştı. Eşlem, 114 yaşında vefat etmişti. Hz. Ömer'den birkaç hadis riyayet etmiştir. Diğer sahabelerden de hadisler rivayet etmiştir. Çok menkıbeleri vardır. Allah ona rahmet etsin.[37]

Cübeyr B. Nüfeyr

Cübeyr b. Nüfeyr b. Malik el-Hadremî. Hadis rivayet deden sahabelerdendir. Şamlıların âlim kimselerindendi, ibadet ve ilm ile meşhurdu. 120 yaşında Şam'da vefat etti. Daha büyük yaşta iken vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi daha küçük yaşta vefat ettiğini söyleyenler de vardır. [38]

Abdullah B. Cafer B. Ebi Talîb

Habeşistan'da doğdu. Annesi, Esma binti Ümeys'dir. Haşim oğullarından Peygamber (s.a.v.)'i görüp de en son vefat edenlerdendir. Medine'de yaşadı. Babası Cafer, Mu'te savaşında şehit olunca Peygamber (s.a.v.), Abdullah'ın annesinin yanına gitti ve ona: «Kardeşimin oğullarını bana getirin.» dedi. Anneleri Esma da onu ve diğer kardeşlerini civcivleri andırır vaziyette, Peygamber (s.a.v.)'in yanına getirdi. O da berberi çağırtarak başlarını traş ettirdi. Sonra şöyle dua etti: «Allah'ım, Cafer'den sonra onun ailesini sen gözet ve Abdullah'a da alışverişinde bereket ver.»
Daha sonra anneleri Esma gelip Peygamber (s.a.v.)'e evde birşey-ler olmadığını söyledi. Peygamber (s.a.v.) de: «Babalarının yerine bu çocuklar için (baba olarak) ben varım.» dedi.
Peygamber (s.a.v.), kendileriyle bey'at ettiği zaman Abdullah b. Cafer ile Abdullah b. Zübeyr, yedi yaşlarındaydılar. Bunlardan başka hiç kimse, bu yaşta bey'at etmiş değildir.
Abdullah b. Cafer, insanların en cömertlerindendi. Bol miktarda bağışta bulunduğu zaman bile bu bağışını az görürdü. Bir defasında 2.000.000 dirhem sadaka vermişti. Bir başka defa bir adama 60.000 dirhem sadaka vermişti. Yine bir defasında başka bir adama da 4.000 dinar sadaka vermişti.
Anlatıldığına göre adamın birisi, Medine'ye şeker getirip satışa arzetmişti. Kimse gelip o adamdan şeker satın almadığından satama-mıştı. Abdullah b. Cafer, kendi kayyımına emir vererek gidip o şekerlerin tümünü satın almasını ve insanlara hediye etmesini istemişti.
Anlatıldığına göre Muaviye, hacca geldiğinde Mervan'ın evine konuk olmuş ve bir gün mabeyincisine şöyle demişti: «Bak bakalım hele, kapıda Hasan veya Hüseyin veya İbn Cafer veya falan falan a-damları görebilecek misin?» Mabeyinci dışarı çıktı, fakat kapı önünde kimseyi göremedi. Mabeyinciye, sözü edilen kimselerin Abdullah b. Cafer'in yanında yemek yedikleri söylendi. O da gidip bu durumu Muaviye'ye haber verdi. Muaviye: «Ben de onlar gibi biri olurum. Gidip Abdullah'ın evinde yemek yerim.» dedi. Sonra değneğine dayanarak yürüdü. Abdullah b. Cafer'in kapısına vardığında içeri girmek için izin istedi. İzin verilince içeri girdi. Abdullah, onu baş köşeye o-turttu. Muaviye, ona şöyle dedi:
- Ey Abdullah, hani yemeğin nerede?
- Canın ne çekiyorsa söyle de onu sana hazırlatayım.
- Bize beyin yedir.
- Ey köle! Bize beyin getir.
Köle, bir tabak beyin getirdi. Muaviye onu yedi, sonra Abdullah b. Cafer, kölesine:
- Yine beyin getir, dedi.
Köle de içi dolu bir tabak beyin getirdi. Muaviye onu da yedi. Nihayet üç tabak beyin getirildi. Hepsim yedi, Muaviye, bunu hayretle müşahede etti ve beğenerek: «Ey Abdullah b. Cafer, sen bol bağışta bulunmadan karnın doymuyor.» dedikten sonra oradan ayrıldı ye Abdullah b. Cafer'e 50.000 dinar verilmesini emretti. Abdullah b. Cafer, onun samimi dostuydu. Her sene yanına gittiğinde Muaviye, kendisine 1.000.000 dirhem verir ve ayrıca yüz ihtiyacını da karşılardı. Mua-viye, can çekişirken oğlu Yezid'e, Abdullah b. Cafer'e iyi davranmasını vasiyet etti. Yezid, yanma gelen Abdullah'a şöyle dedi:

- Mü'minlerin emiri Muaviye, her sene sana ne kadar verirdi?
- 1.000.000 dirhem verirdi.
- Biz o bağışı iki katına çıkardık.
Yezid, ona her sene 2.000.000 dirhem verirdi. Abdullah b. Cafer de ona şöyle dedi: «Anam babam sana feda olsun. Ben bu sözü senden önce kimseye söylemediğim gibi senden sonra da kimseye söylemeyeceğim.»
Yezid de ona şu karşılığı verdi: «Bu kadar parayı da benden önce kimse sana vermediği gibi benden sonra da kimse vermeyecektir.»
Abdullah b. Cafer'in yanında Ammare adlı bir cariye vardı. Abdullah, onu çok severdi. Bir gün Yezid b. Muaviye, Abdullah'ın yanına geldi. O cariye şarkı söyledi. Yezid, cariyenin sesini duyunca ona meftun oldu, ancak cariyeyi Abdullah b. Cafer'den istemeye cesaret edemedi. Cariyeye olan tutkusu, babası Muaviye'nin ölümüne kadar içinde gizli kaldı. Muaviye öldükten sonra Yezid, Iraklılardan bir adamı Medine'ye gönderdi ve cariye Ammare'nin durumunu araştırmasını emretti. O adam da Medine'ye gitti. Abdullah b. Cafer'in yakınındaki bir eve yerleşti. Ona bol miktarda hediye ve armağanlar sundu ve kendisiyle dost oldu. Nihayet cariyeyi ondan alarak Yezid'e getirdi.
Hasan-ı Basrî; şarkı dinlediği, eğlenceye düşkün olduğu ve cariye satın alması nedeniyle Abdullah b. Cafer'i kınar ve onun hakkında şöyle derdi: «Bu ve benzeri çirkin işlere artık son vermesi gerekmez mi?»
Nihayet Haccac, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kız torunlarından biriyle evlendi. Haccac, şöyle diyordu: «Ebu Talib ailesini alçaltmak için bu kızla evlendim.»
Denildiğine göre Haccac, o kızla gerdeğe girememiştir. Abdülme-lik, Haccac'a bir mektup yazarak o kadını boşamasını emretmiş, Haccac da onu boşamıştı.
Abdullah b. Cafer, onüç hadis rivayet etmiştir. [39]

Ebu İdris El-Holanî

Asıl adı, Aiz b. Abdullah'tır. Çok kerametli halleri ve menkıbeleri vardır. Şöyle derdi: «Kirli elbiseler içindeki temiz bir kalb, temiz elbiseler içindeki kirli bir kalbten daha hayırlıdır.» Şam kadılığına tayin edildi. Onun biyografisini "Tekmil" adlı kitabımızda anlatmışız dır. [40]

Mabed El-Cühenî

Kaderciydi. Asıl adı, Mabed b. Abdullah b. Alim'di. Şu hadisin ra-visidir: «Ölü hayvanın ne derisinden ne de sinirlerinden yararlanmayın.»
Mabed'in soy kütüğü hakkında başka şeyler söyleyenler de vardır. İbn Abbas'tan, İbn Ömer'den, Muaviye'den, İmran b Husayn'dan ve diğerlerinden hadis işitmiştir. Hakem olayında hazır bulundu. Bu hususta Ebu Musa'dan soru sorarak bazı isteklerde ve tavsiyelerde bulundu. Sonra Amr b. Asla bir araya geldi. Bu hususta ona da tavsiyelerde bulundu. Amr, ona şöyle dedi: «Ey Cüheyne kabilesinin keçisi! Sen sır ve aşikarlık ehlinden değilsin, hak sana fayda vermediği gibi batıl da sana zarar vermez.»
Mabed, Amr b. As'm bu sözlerinde hayır tahayyül etti. Bu nedenle o, kader konusunda ilk konuşan kişi oldu. Onun, kader hakkındaki bilgileri, Sus isimli Iraklı Hristiyan bir adamdan aldığı söylenir. Gay-lan da kader konusundaki görüşlerini Mabed'ten almıştır. Mabed el-Cühenî, ibadet sahibi zahid bir kimseydi. İbn Main ile diğerleri, hadis rivayeti konusunda onun sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Hasan-ı Basrî ise: «Mabed'den sakının. O, sapık ve saptırıcı bir adamdır.» demişti.
Mabed, Abdurrahman b. Eş'as ile birlikte isyan edenlerden idi. Haccac, ona çeşitli işkencelerle azap çektirmiş, sonra öldürtmüştü.
Said b. Uneyf in ifadesine göre Mabed'i hicretin sekseninci senesinde Dımışk'ta Abdühnelik b. Mervan astırarak öldürtmüştür.
Halife b. Hayyat'ın ifadesine göre Mabed, hicretin doksanıncı senesinden önce vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Doğruya en yakın olan rivayette de anlatıldığı gibi Mabed'i, Ab-dülmelik öldürtmüştür. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. [41]

Hicretin Seksenbirinci Senesi

Bu senede Ubeydullah b. Abdülmelik b. Mervan, Kalikula şehrini fethetti. Müslümanlar, bu fetihte bol miktarda ganimet ele geçirdiler.
Bu senede Büceyr b. Verka es-Sarimî, Bükeyr b. Vişah'ı öldürdü. Bükeyr, yiğit komutanlardandı. Sonra kavminden Sa'saa b Harb el-Avfî es-Sarimî adında bir adam, Bükeyr'in intikamını almak için harekete geçti ve Bükeyr'in katili Büceyr b. Verka'yı, Mühelleb b. Ebi Süfra'mn meclisinde oturmakta iken bir hançerle vurup öldürdü. Büceyr kaldırılıp evine götürüldü, o, sor

nefesini vermekteydi. Mühelleb de Sa'saa'yı yakalayarak ona gönderdi. Büceyr b. Verka, eline geçen Sa'saa için: «Şunun başını ayaklarımın altına gelecek şekilde yere ko-, yun.» dedi. Adamları, Sa'saa'nın başını ayak ucuna bıraktılar. Bu sırada Enes b. Tarık, ona: «Sa'saa'yı affet, zaten sen Bükeyr b. Vişah'ı öldürmüştün.» dediyse de o, bu teklifi kabul etmeyerek: «Hayır, vallahi şu adam sağken ben ölmeyeceğim.» dedi. Sonra da Sa'saa'yı elindeki mızrakla vurarak öldürdü. Bilahare kendisi de öldü. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Büceyr'in ölümünden sonra adamları Sa'saa'yı öldürmüşlerdir. Doğrusunu Allah bilir. [42]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/9-11.

[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/11.

[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/11-12.

[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/12-14.

[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/14-15.

[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/15.

[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/15.

[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/15.

[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/16.

[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/16.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/16-17.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/17-23.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/23.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/23-24.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/24.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/24-25.

[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/25-29.

[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/29.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/29-31.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/31-32.

[21] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/32-35.

[22] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/35-38.

[23] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/38.

[24] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/38.

[25] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/39.

[26] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/39.

[27] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/39-40.

[28] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/40.

[29] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/40-46.

[30] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/46.

[31] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/47.

[32] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/47-48.

[33] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/48.

[34] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/48.

[35] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/48-55.

[36] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/56-58.

[37] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/58.

[38] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/58.

[39] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/58.60

[40] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/60.

[41] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/61.

[42] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/62.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Abdurrahman B. Esasın İsyanı
Hicri Seksenbirinci Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Büceyr B. Verka Es-Sarimî
Süveyd B. Gafle
Abdullah B. Şeddad B. Had
Hz. Ali'nin Oğlu Muhammed
Hicretin Seksenıkıncı Senesi
Deyrü'l-Cemacim Savaşı .
Hicretin Seksenikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Mühelleb B. Ebi Süfra
Esma B. Harice El-Fezari El-Kûfi
Muğire B. Mühelleb
Haris B. Abdullah
Muhammed B. Üsame
Abdullah B. Ebi Talha B. Ebi'l-Esved
Abdullah B. Ka'b B. Malik
Affan B. Veheb
Cemil B. Abdullah
Ömer B. Ubeydullah
Kümeyl B. Ziyad
Zazan Ebu Amr El-Kindî
Küçük Ümmü Derda
Hicretin Seksenüçüncü Senesi
Vasıt Şehrinin Kuruluşu
Hicretin Seksenüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Abdurrahman B. Cuhayre El-Holanî
Tarık B. Şihab
Ubeydullah B. Adiy B. Hiyar
Hicretin Seksendördüncü Senesi
Ebu Zür'a El-Cüzami El-Filistinî
İmran B. Hattan El-Haricî
Abdurrahman B. Esas El-Kindî
Eyyüb B. Kirayye
Ruh B. Zınba
Hicretin Seksenbeşinci Senesi
Abdülaziz B. Mervan
Abdülmelik'in, Önce Oğlu Velid İçin, Sonra Da Diğer Oğlu Süleyman İçin Veliahtlık Bey Atı Alması
Hicret'in Seksenaltıncı Senesi
Emevi Halîfelerinin Atası Abdülmelik B. Mervan

Abdurrahman B. Esasın İsyanı

Ebu Mihnef in ifadesine göre bu isyanın başlangıcı hicretin sek-senbirinci senesinde olmuştur. Vakidî'nin ifadesine göre ise hicretin seksenikinci senesinde olmuştur. İbn Cerir, bu isyan meselesini hicretin seksenbirinci senesi olayları arasında anlattığından biz de ona uyarak bu senedeki olaylar arasında anlattık. Bu olayın sebebi şuydu: Abdurrahman b. Eş'as, Haccac tarafından sevilmeyen bir adamdı. Abdurrahman da bunun farkındaydı. Bu nedenle Haccac'a karşı kötü niyet beslemekte, onun iktidardan düşmesini arzulamaktaydı. Haccac, onu önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz ordunun başına komutan yapıp Türk hükümdarı Rutbil'in ülkesine girmesini emrettiğinde o, harekete geçti. Türk beldelerinden bazılarını ele geçirdi. Daha sonra adamlarına hareketlerini durdurmalarını ve bir sene sonrasına kadar hazırlık yapıp güçlenmelerini teklif etti. Bu düşüncesini ayrıca bir mektupla Haccac'a bildirdi. Haccac da yazdığı cevabî mektubunda onun bu konudaki görüşünü garipsediğini söyledi. Aklını zayıf buldu. Onu korkaklık ve savaştan kaçmakla ayıpladı. Derhal Rutbil'in ülkesine girmesini emretti. Bu emrini ikinci ve üçüncü mektuplarıyla da te'yid etti. Yazdığı mektuplardan birinde ona şöyle hitab ediyordu:
«Ey hain, mürted ve korkunun kalbine yerleştiği adamın oğlu! Sana, düşman ülkesinin iç kısımlarına ilerlemene dair verdiğim emri yerine getir, aksi takdirde altından kalkamayacağın bir iş senin başına gelir.» Haccac, Abdurrahman b. Eş'as'a çok kızıyor ve onun hakkında şöyle diyordu: «O; beyinsiz, ahmak ve hasut bir kimsedir. Babası, mü'minlerin emiri Hz. Osman'ın giysilerini yağmalamış ve onu öldürmüştü. Ubeydullah b. Ziyad'ı da Müslim b. Ukayl'ın üstüne sal-dırtmış, nihayet onu öldürtmüştü Dedesi Eş'as da İslâm'dan irtidat etmişti. Ben onu her gördüğümde mutlaka öldürmek istemişimdir.»
Haccac'm kendisine peşpeşe mektuplar göndermesi üzerine İbn Eş'as öfkelendi ve şöyle dedi: «Güçsüz, zayıf ve hakir bir kimse olduğundan Ötürü askerlerimden veya hizmetçilerimden biri dahi olmaya layık olmayan böyle bir adam bana böyle bir mektubu nasıl yazar?
Babasının Sakif kabilesinden şu korkak adam olduğunu ve komutan Sebib'in karısı Gazale'nin önünden kaçtığını hatırlamıyor mu? Gazale Kûfe'ye girişinde Haccac'a ve askerlerine hamle yapmış, Haccac ve askerleri onun önünde bozguna uğrayıp kaçmışlardı.»
Bundan sonra Abdurrahman b. Eş'as, Iraklıların önde gelenlerini toplayarak onlara şöyle demişti: «Haccac, düşman beldelerinin iç kısımlarına doğru ilerlemenizi ısrarla istiyor. O beldelerdeki din kardeşleriniz mahvoldular. İşte kış mevsimi

ve soğuklar üzerinize geliyor. Durumunuza bakın, bana gelince ben Haccac'a itaat etmeyeceğim ve dün verdiğim bir kararı da bozmayacağım.»
Bundan sonra kalkıp askerlerine bir nutuk irad etti ve kendi görüşünün hem kendisi hem de askerleri için en uygun görüş olduğunu bildirdi. Fethettikleri beldeleri onarıp ıslah etmelerini ve bu beldelerin malları ve ürünleri ile güçleninceye kadar buralarda ikamet etmelerini ve kış mevsimi çıktıktan sonra harekete geçip düşman beldesinin iç kısımlarına doğru ilerlemelerini ve ondan sonra şehir şehir memleketi fethetmelerini, nihayet başkentte Türk hükümdarı Rut-biVİ kuşatma altına almalarım istedi. Sonra Haccac'm kendisine, Rutbü üzerine acilen gitmelerini emrettiğine dair gönderdiği mektubunu okudu. Çevresindeki topluluk galeyana geldi ve: «Hayır, Allah'ın düşmanı Haccac'a itaat etmeyecek, emrini dinlemeyeceğiz.» dediler.
Ebu Mihnef, Mutarrif b. Amir b. Vaile el-Kinanî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Babam bu konuda ilk konuşan kişiydi. Şair ve hatib olup şöyle demişti: "Haccac'm bu görüşü ve bizimle ilgili durumu, şuna benzer: Bir adam, kendi kardeşine: «Köleni şu ata saldırt, eğer ölürse ne âlâ, kurtulursa da senin lehine olur.» demesi bizim şu andaki durumumuza uymaktadır. Eğer siz Rutbil'e karşı muzaffer olursanız bu, Hac-cac'ın iktidarım daha da güçlendirir. Eğer ölürseniz zaten Haccac sizi sevmiyor ve sizi kendine düşman olarak görüyor. Allah'ın düşmanı Haccac'a olan bey'atınızdan vazgeçin (böyle derken Abdülmelik'in halinden bahsetmemişti). Emiriniz Abdurrahman b. Eş'as'a bey'at edin, şahid olun; Haccac'a olan bey'attan ilk vazgeçen benim."
Her taraftan insanlar, «Allah'ın düşmanı Haccac'a olan bey'atımızdan vazgeçtik.» diye sesslendiler. Hep birlikte Abdurrahman b. Eş'as'a yöneldiler. Haccac yerine ona bey'at ettiler. Abdülmelik b. Meryan'm halinden bahsetmediler.
ibn Eş'as, Rutbil'e haber saldı. Eğer Haccac'a karşı muzaffer olurlarsa Rutbil'den asla haraç almayacaklarını bildirerek onunla barış yaptı. Sonra beraberindeki askerlerle Sicistan'dan harekete geçerek Haccac ile savaşmaya ve Irak'ı ondan almaya gitti. Yolun yarısına vardıklarında askerler dediler ki: «Haccac'ı hal' etmemiz Abdülmelik b. Mervan'ı da hal'etmemiz demektir.» Böylece hem Haccac'ı hem de Abdülmelik b. Mervan'ı hal' ettiler. İbn Eş'as'a yeniden bey'at ettiler. O da Allah'ın kitabına Rasûlünün sünnetine bağlı kalmak, sapıklık önderlerini hal'etmek, dinsizlerle cihad etmek şartıyla onlarla bey1 atlastı. Onlar, "Evet" dedikçe o da onlarla bey'atlaşıyordu. Haccac, kendisini ve Abdülmelik b. Mervan'ı hal' ettiklerini duyunca, Abdülmelik b. Mervan'a mektup yazarak bu durumu bildirdi ve İbn Eş'as üzerine acilen ordu göndermesini istedi. Kendisi de Basra'ya gelip konakladı. İbn Eş'as'ın durumundan Mühelleb de haberdar oldu. İbn Eş'as, ona bir mektup yazarak kendi saflarına katılmasını istedi ama o, bu çağrıyı kabul etmedi. İbn Eş'as'ın mektubunu Haccac'a gönderdi. Mühel-leb'in kendisi de İbn Eş'as'a şu cevabî mektubu gönderdi:
«Ey İbn Eş'as! Sen ayağını uzun bir üzengiye koydun. Muham-med (s.a.v.)'in ümmetinde kalmaya devam et, kendi durumuna bak, nefsini helak etme. Müslümanların kanlarının akmasına neden olma, cemaatı parçalama, bey'atı bozma. "İnsanların nefsime zarar vermelerinden korkuyorum." diyorsan, aslında insanlardan çok, Allah'tan korkman gerekir. Kanların akıtılmasına neden olarak nefsini Allah'ın gazabına maruz bırakma. Haramları helal sayarak kendini İlahi azaba hedef yapma ve sana selam olsun.»
Mühelleb, Haccac'a şöyle bir mektup gönderdi:
«Iraklılar sana doğru geliyorlar, varacağı yere erişmeden hiçbir kimsenin geri çeviremeyeceği bir seli andırıyorlar âdeta. Iraklıların ilk çıkışlarında bir kızgınlıklarını, çocuklarına ve hanımlarına da özlemleri vardır. O bakımdan sen ailelerinin yanına gidinceye, çocuklarının kokusunu alıncaya kadar onlara ilişme. Ailelerinin ve çocuklarının yanındayken üzerlerine atıl. O takdirde Allah sana onlara karşı zafer verecektir.»
Haccac bu mektubu okuyunca şöyle dedi: «Allah ona şöyle yapsın, böyle yapsın, bu görüşüyle benim iyiliğimi gözetmedi. O, amcasını oğlunu korumak istiyor.»
Haccac'm mektubunu götüren ulak yanına ulaştığında Abdülmelik korktu. Sonra tahtından indi. Halid b. Yezid b. Muaviye'ye haber salarak onu yanına çağırttı. Haccac'm mektubunu ona okuttu. O da Abdülmelik'e şöyle dedi:
«Ey mü'minlerin emiri! Eğer bu olay Horasan tarafında ise gizle. Sicistan tarafından ise gizleme.»
Daha sonra Abdülmelik Irak'a, Haccac'a takviye olarak göndermek üzere Şam'da asker toplamaya ve bu askerlerin İbn Eş'as ile savaşmaya gitmek üzere hazırlanmaları için gerekli tedbirleri almaya başladı. Mühelleb'in kendisine bu hususta yaptığı tekliflere iltifat etmedi, oysa Mühelleb'in tavsiyelerinde öğütler ve samimi ifadeler vardı. Haccac'm mektupları, bu sırada Abdülmelik'e peşpeşe geliyordu. İbn Eş'as'ın sabah ve akşam neler yaptıklarım, nereye konduğunu, nereden geldiğini, nereye gittiğini ve kimlerin ona daha çabuk geldiklerini bildiriyordu. İnsanlar da her taraftan gelip İbn Eş'as'ın etrafında toplanmaya başladılar. Öyle ki, onun etrafında 33.000 süvari ve 120.000 piyade oluştu.
Haccac da Şam ordusuyla Basra'dan çıkıp İbn Eş'as'ın üstüne gitti. Tüster'de mola vedi. Öncü kuvvetlerini Mutahhar b. Hüye el-Ka'-bî komutasında gönderdi. Beraberinde Abdullah b. Zimmit adında başka bir komutan da vardı. Öncü kuvvetler, Dicle nehrine vardılar, orada İbn Eş'as'ın, Abdullah b. Eban el-Harisî komutasındaki 300 süvarisi ile karşılaştılar. Bunlar, İbn Eş'as ordusunun öncü birliği idiler. Kurban bayramının birinci gününde Dicle ırmağı kıyısında karşılaştılar. Haccac'ın Öncü birlikleri bozguna uğradı. İbn Eş'as'ın adamları, onlardan 1.500 kadar askeri öldürdüler. Ordugahlarındaki atları, kumaşları ve diğer malları ele geçirdiler. Öncü birliğinin bozguna uğradığına dair haber Haccac'a ulaşınca o, hutbe irad etmekte idi, haberi alır almaz şöyle dedi: «Ey insanlar! Basra'ya dönün, orası askerler için daha münasip ve daha merhametli bir yerdir.» Askerler Basra'ya döndüler. İbn Eş'as'm atlıları, onları kovaladılar. Kaçan ve dışarıda kalan her kimi yakaladılarsa

öldürdüler. Haccac da sağına soluna bakmadan kaçmaya devam etti. Nihayet Zaviye'ye vardı, orada ordugah kurdu ve şöyle demeye başladı: «Allah, Mühelleb'e hayır versin. O gerçekten de bu savaş taktiklerini biliyor. Bize uygun bir görüş beyan etmişti, ama biz onun görüşünü kabul etmemiştik.»
Haccac, orada ordusuna 150.000.000 dirhem sarfetti. Ordugahının çevresine hendek kazdırdı. Iraklılar, gelip Basra'ya girdiler. Bas-ralılarla birleştiler. Onların çoluk çocuklarım kokladılar.
ibn Eş'as da Basra'ya girdi. Oradakilere bir nutuk irad etti ve Abdülmelik ile naibi Haccac b. Yusuf un görevden alınması hususunda onlarla sözleşip bey'atlaştı. İbn Eş'as, onlara: «Haccac, pek önemli değildir. Gelin Abdülmelik'in üzerine gidelim. Onunla savaşalım.» dedi. Basra'daki fıkıhçı, kurra, yaşlı, ihtiyar herkes, Abdülmelik'in görevden alınması hususunda İbn Eş'as'a muvafakat ettiler. Sonra İbn Eş'as, Basra'nın çevresinde hendek kazılmasını emretti, bu emir yerime getirildi. Bu olay hicri seksenbirinci senenin zilhicce ayının sonunda vuku buldu.
Vakidî ile Ebu Ma'şer'in anlattıklarına göre bu senede İshak b. İsa, insanlara haccettirdi. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh ve Yüce Allah daha iyi bilir.
Bu senede Abdülmelik'in emri üzerine Musa b. Nusayr, Endülüs beldelerine gazaya gitti. Birçok şehri fethetti, mamur arazileri ele geçirdi. Mağrib ülkesinin iç kısımlarına doğru ilerledi ve Atlas Okyanusu kıyılarına ulaştı. Doğrusunu Allah bilir. [1]

Hicri Seksenbirinci Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Büceyr B. Verka Es-Sarimî

Horasan eşrafindandı. İbn Hazim'le savaşan ve onu öldüren komutanlardandı. Bükeyr b. Vişah'ı da öldürdü. Sonra kendisi de bu senede öldürüldü. [2]

Süveyd B. Gafle

Süveyd b. Gafle b. Avsece b. Amir Ebu Ümeyye el-Cüfi el-Kûfî. Yermük savaşına katıldı. Bir sahabe cemaatından hadis rivayet etti. Muhadremîn'in büyüklerindendi. Peygamber (s.a.v.)'i görmüş olduğu da söylenir. Peygamber (s.a.v.)'le aynı senede doğdu. Onunla beraber namaz kıldı. Sahih rivayete göre o, Peygamber (s.a.v.)'i görmemiştir. Başka bir rivayete göre o, Peygamber Efendimiz'den iki sene sonra doğmuştur. 120 yıl yaşamıştır. Bir gün dahi herhangi birşeye yaslanarak veya dayanarak yürüdüğü görülmedi. Vefat ettiği hicri seksen-birinci senede bakire bir kadınla evlendi. Ebu Ubeyd ile başkaları da böyle demişlerdir. Onun hicri seksenikinci senede vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [3]

Abdullah B. Şeddad B. Had

Abid, zahid ve âlim bir kimseydi. Güzel tavsiyeleri ve sözleri vardır. Sahabelerden ve bir grup tabiiden birkaç hadis rivayet etmiştir. [4]

Hz. Ali'nin Oğlu Muhammed

Ebu'1-Kasım ve Ebu Abdillah künyeleri ile çağrılırdı. İbn Hanefiy-ye adıyla tanınmıştır. Annesi Sindli siyahi bir kadın olup Beni Hanife kabilesindendi, ama asıl adı Havle idi.
Muhammed, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında doğdu. Muaviye'-nin ve Abdülmelik b. Mervan'ın ziyaretlerine gitti. Muhammed Ce-mel savaşında Mervan'ı yere yıktı, göğsü üzerine çıkıp oturdu. Onu öldürmek istedi. Ancak Mervan, ona: «Allah aşkına beni öldürme.» dedi. Boyun eğip alçaldı. Muhammed de onu serbest bıraktı.
Abdülmelik, yanma gelen Muhammed'e Abdülmelik ona bu olayı hatırlatmış, o da: «Ey müminlerin emiri, beni affet.» deyince Abdülmelik, onu affetmiş ve ona bol miktarda armağan vermişti.
Muhammed, Kureyş'in önderlerinden ve meşhur bahadırların-dandı. Namlı ve güçlü bir kişiydi. İbn Zübeyr'e bey'at edildiğinde Muhammed, ona bey'at etmedi. Aralarında büyük kavgalar cereyan etti. Öyle ki, îbn Zübeyr, onu ve aile efradım öldürmeye kasdetti. Nitekim bu hususu önceki sayfalarda anlatmıştık. İbn Zübeyr öldürülüp Abdülmelik idareye hakim olduğunda ve İbn Ömer de ona bey'at ettiğinde, Muhammed ,b. Hanefiyye de Abdülmelik'e tabi oldu. Ona bey'at etti. Bu senede, (hicretin seksenbirinci senesinde) Medine'ye geldi ve orada vefat etti.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise Muhammed, hicretin sekseninci ya da seksenbirinci senesinde Medine'de vefat etmiş, Baki mezarlığına defnedilmiş tir.
Rafiziler, onun Radva dağında bulunduğunu, hayatta olup rızık-landmhnakta olduğunu ve gelişini beklemekte olduklarını iddia

ederler. Küseyyir Azze, bu konuda şöyle bir şiir söylemiştir:
«Bilesiniz ki imamlar Kureyş'tendir. Bunlar hak ehli yöneticilerdir ve sayılan dörttür.
Biri Ali, diğer üçü de onun oğullarıdır ki,
Bunlar, Rasûlullah'm torunlarıdır. Bu hususta gizlilik yoktur.
Bir torun, imanlı ve iyiliksever bir kimseydi.
Diğer torunu, Kerbela kaybetti.
Üçüncü toruna gelince, önlerinde sancak bulunan atlılar dönmedikçe gözler onu göremeyecektir.»
ibn Zübeyr, İbn Hanefiyye'yi öldürmeye kasdettiğinde, kendisine yardıma gelmeleri için Ebu Tüfeyl Vasile b. Eska ile Küfe1 deki taraftarlarına bir mektup gönderdi. O zaman Kûfe'de vali olarak Muhtar b. Ubeydullah bulunuyordu. îbn Zübeyr, İbı Hanefiyye'nin ve aile efradının yakılmaları için kapılarının önüne odun yığmıştı. İbn Hanefiyye'nin mektubu, Kûfe'deki Muhtara ulaşınca -zaten Muhtar, onun halifeliğini kabul etmeleri için insanlara çağrıda bulunuyor ve onu Mehdi olarak adlandırıyordu- Ebu Abdillah el-Cedelî komutasında 4.000 kişilik bir takviye kuvvetini İbn Hanefîyye'ye gönderdi. Bu takviye birlik Haşimileri, İbn Zübeyr'in elinden kurtardı. İbn Abbas da onlarla birlikte Mekke'den çıktı, gidip Taif te vefat etti. İbı Hanefiyye, kendi taraftarları arasında kaldı.
ibn Zübeyr, onun Mekke'den çıkmasını emretti. Bunun üzerine o da sayıları 7.000 kadar olan adamlarıyla birlikte Mekke'der çıkıp
Şam yoluna koyuldu. Eyle'ye ulaştığında Abdülmelik, ona şöyle bir mektup gönderdi: «Ya bana bey'at edersin, ya da toprağımdan çıkarsın.» İbn Hanefiyye de: «Adamlarıma eman vermen şartıyla sana bey'at ederim.» diye bir mektup gönderdi. Abdülmelik, bu şartı kabul etti. İbn Hanefiyye de kalkıp, Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra adamlarına şöyle bir hutbe irad etti:
«Kanlarınızın akmasını Önleyen ve dininizi muhafaza eden Allah'a hamdolsun. Sizden her kim kendi şehrine ve güven duyacağı yeri gitmek istiyorsa gidebilir.»
Adamları, onu bırakıp kendi beldelerine döndüler. Öyle ki, yanında sadece 700 kişi kaldı. O da umre ihramına girdi. Kurbanlıklarını işaretledi ve Mekke'ye doğru yöneldi. Harem'e girmek istediğinde İbn Zübeyr, ona atlılarını gönderdi. Harem'e girmesini menettirdi. İbn Hanefiyye de: «Biz savaşmak için gelmedik, bırak da umremizi ta-mamlıyahm. Sonra memleketinden çıkıp gidelim.» diye haber gönderdi, ama İbn Zübeyr, onun bu isteğini kabul etmedi. Yanında işaretlediği kurbanlık develer vardı. Umreyi yapamadan Medine'ye döndü. Haccac'm Mekke'ye gelip İbn Zübeyr'i Öldürmesine kadar Medine'de ihraml kaldı. O süre zarfında İbn Hanefiyye ihramını üzerinden çıkarmadı. Haccac, İbn Zübeyr'i öldürüp Mekke'den Irak'a gittiğinde İbn Hanefiyye de kalkıp Mekke'ye gitti ve birkaç sene sonra umresini tamamlamış oldu. Medine'de ihramlı kaldığı uzun seneler zarfında ihramını çıkarmadığı için üzerinden bitler dökülüyordu. Umresini tamamladıktan sonra tekrar Medine'ye döndü ve vefat edinceye kadar orada kaldı.
Bir rivayete göre Haccac, İbn Zübeyr'i öldürdükten sonra İbn Hanefiyye'ye: «Allah'ın düşmanı İbn Zübeyr öldürüldü. Artı bey'at et.» diye haber gönderdi. İbn Hanefiyye de: «Herkes bey'at ettikten sonra ben bey'at ederim.» dedi. Haccac da: «Eğer bey'at etmezsen vallahi seni öldürürüm.» diye tehditte bulununca İbn Hanefiyye şu cevabı verdi:
«Cenâb-ı Allah, her gün Levh-i Mahfuz'a 360 kez bakar. Her bakışında 360 hüküm verir. Umarım ki, o hükümlerden birini de benim lehimde verir ve beni senden kurtarır.»
Haccac, ibn Hanefiyye'nin bu cevabını bir mektupla Abdülmelik'e gönderdi. Abdülmelik de İbn Hanefiyye'nin bu cevabını beğenip takdir etti. Haccac'a: «Muhammed İbn Hanefiyye'nin muhalefet adamı olmadığını biliyoruz. Ona yumuşak davran. O bilahare sana gelecek ve bey'at edecektir.» diye mektup yazdı. Ayrıca Abdülmelik, kendisine karşı koyamayacağı büyük ordularla gelip savaşacağı tehdidinde bulunan Bizans hükümdarına da Muhammed b. Hanefiyye'nin Haccac'a gönderdiği ve yukarıda naklettiğimiz cevabını taklid ederek cevabî
bir mektup gönderdi. Bizans hükümdarı, bu cevabî mektubu okuyunca: «Bu, Abdülmelik'in sözü değildir. Bu söz, ancak peygamber ailesinden çıkmıştır.» dedi.
Halk, Abdülmelik'e hep birlikte bey'at edince ibn Ömer, ibn Ha-nefiyve'ye: «Artık yapacak birşey kalmadı. Sen de bey'at et.» dedi. O da bey'at ettiğini bir mektupla Abdülmelik'e bildirdi. Daha sonra da
ziyaretine gitti.
İbn Hanefiyye, hicretin seksenbırmcı senesinde altmışbeş yaşında iken Medine'de muharrem ayında vefat etti. Her biri ayrı bir karısından doğan şu çocukları vardı: Abdullah, Hamza, Ali, Cafer el-Ek-ber Hasan, İbrahim, Kasım, Abdurrahman, Cafer el-Asgar, Avn ve
Rukiyye.
Zübeyr b. Bekkar dedi ki: Onun taraftarları, vefat etmediğini iddia ederler. Şair Seyyid, onun hakkında şöyle bir şiir söylemiştir:
«Baka... Vasiye de ki: Canım sana feda olsun,
Şu Radva dağında ikametini uzattın.
Seni veli bilen, sana halife ve imam adım veren toplumumuza artık zarar verdin.
Aralarında altmış sene yaşadığın yeryüzü halkı artık sana döndüler.

İbn Havle (Muhammed b. Hanefiyye) ölüm şerbetini tatmadı.
Toprak onun kemiklerini örtmedi.
Radva boğazında ağaçlıklı bir yerde kaldı.
Melekler onunla sohbet ederler.
Onun doğru sözleri vardır.
Meclisinde değerli ve şerefli kimselerle konuşur.
Allah, bizi hidayete erdirdi, siz onun tamamlamasını bekleyendir işi sakladınız.
Onun nuru tamamdır. Onun hidayet rehberi Mehdi'dir.
Nihayet onun sancaklarının düzenli bir şekilde peşpeşe gelmekte olduklarını göreceksiniz.»
Aralarında Hasan b. Muhammed el-Askerî'nin de bulunduğu başka bir grup gibi, Rafizilerden bir grup da onun imamlığın iddia etmekte olup ahir zamanda ortaya çıkmasını beklemektedirler. Bunların iddiasına göre Muhammed b. Hanefiyye, Samarra'daki yeraltı mağarasından yeryüzüne çıkacaktır. Bu, onların hurafelerinden, saçmalıklarından, cahilliklerinden, sapıklık ve b atıllıkların dan bir örnektir. Yeri gelince bunu inşaallah daha teferruatlı bir şekilde anlatacağız. [5]

Hicretin Seksenıkınci Senesi

Bu senenin muharrem ayında İbn Eş'as ile Haccac arasında Zaviye savaşı meydana geldi. Bu, Iraklıların Şamlılara karşı il zaferi oldu. Bundan bir gün sonra Süfyan b. Ebred adındaki Şamlı komutanlardan biri, İbn Eş'as'm sağ cenahına saldırdı. Oray bozguna uğrattı ve İbn Eş'as'ın adamlarından birçok abid adamı öldürdü. Bunun üzerine Haccac diz üstü çömeldikten sonra Allah'a secde etti. Kılıcını temizledi. Mus'ab b. Zübeyr'in ölümüne acıdı ve: «Ne kadar da âlicenâb bir adammış, kendini tuttu nihayet ölüme attı.» dedi. İbn Eş'as'm öldürülen adamları arasında Ebu Tüfeyl b. Amir b. Vasile el-Leysî de vardı. Adamları firar ettiklerinde İbn Eş'as, yanında kalan ve kendisine tabi olan Basralılarla birlikte geri döndü. Kûfe'ye girdi. Basralı-lar Abdurrahman b. Ayyaş b. Rebia b. Haris b. Abdülmuttalib'e yöneldiler. Ona bey'at ettiler. Haccac, beş gece boyunda şiddetlice çarpıştı. Sonra dönüp İbn Eş'as'a ulaştı. Basralılardan bir grup da ona tabi oldu. Haccac, Basra'da Eyyüb b. Haker b. Ebi Ukayl'i naib olarak bıraktı. İbn Eş'as Kûfe'ye girdi. Kûfeliler, Haccac ile Abdülmelik b. Mervan'ın görevden alınmas hususunda ona bey'at ettiler. Öyle ki, İbn Eş'as'a tabi olan insanların sayısı bir çığ gibi çoğaldı.
Vakidî dedi ki: Haccac'ın ve İbn Eş'as'm orduları Zaviye'de karşı karşıya geldiklerinde Haccac'ın askerleri, peşpeşe hamleler yaptılar. Bu sırada İbn Eş'as'm ordusunda, başlarında Cebele b. Zahr'm da bulunduğu bir âlimler grubu: «Ey İnsanlar, sizlerden herhangi birinizin cepheden firar etmesi kadar çirkin bir durum yoktur. Dininiz ve dünyanız uğrunda savaşın.» diye seslendiler. Said b. Cübeyr de buna benzer sözler söyledi.
Şa'bî de şöyle dedi: «Zalimlikleri, zayıfları horlamaları ve namazı öldürmeleri nedeniyle onlarla savaşın!» Sonra âlimler grubu, Haccac'ın ordusuna şiddetli bir hamle yaptılar. Haccac'ın askerleri korktular ve geri döndüler. Âlimler grubunun başında Cebele b. Zahr vardı. Fakat o düşüp öldü. Bu durum onları sarstı. Bunun üzerine Haccac'ın askerleri, âlimler grubuna şöyle seslendiler: «Ey Allah'ın düşmanları! Sizin azgınınızı öldürdük!»
Daha sonra Haccac ordusunun süvari komutam Süfyan b. Ebred, Ibn Eş'as ordusunun Ebred b. Mürre et-Temimî komutasındak sol cenahına hamle yaptı. Haccac'm askerleri bu hamleyi başaramadılar. Uzun süre savaşamadan bozguna uğradılar. İnsanlar, onların bu durumlarını kınadılar. îbn Eş'as ordusunun sol cenah komutanı Ebred, cepheden firar etmeyen kahraman bir askerdi. Onun korktuğunu sanmışlardı. O da karşı tarafın saflarını bozguna uğrattı. İnsanlar birbirlerine girdiler. İbn Eş'as, adamlarını savaşa teşvik ediyordu.
Onların kendisini desteklediğini görünce kendisine tabi olan kimseleri yanına alarak Kûfe'ye gitti. Kûfeliler, ona bey'at ettiler. Sonra hicri seksenikinci senenin şaban ayında Deyrü'l-Cemacim savaşı oldu. [6]

Deyrü'l-Cemacim Savaşı .

Vakidî dedi ki: İbn Eş'as, Kûfe'ye yöneldiğinde halk şehirden çıkıp onu karşıladı, etrafim çevreledi. O da onların Önü sıra şehire girdi Yalnız Haccac'm naibi Matar b. Naciye uğruna onunla savaşmak isteyen küçük bir grup direndi. Fakat ona birşey yapamadılar. Şehire girişim engelleyemediler. İbn Eş'as ve adamları, hükümet konağına yöneldiler. İbn Eş'as oraya varınca hükümet konağının balkonlarına merdiven diktirdi, içeri girdi. Matar b. Naciye'yi aşağı indirdi. Onu öldürmek isteyince Matar «Beni hayatta bırak, ben senin atlılarından daha iyiyim.» dedi. îbn Eş'as onu hapsetti, sonra huzuruna çağırdı ve serbest bıraktı. Matar da ona bey'at etti. Böylece Küfe yönetimi tamamen îbn Eş'as'm eline geçmiş oldu. Basralılardan gelenler de onun maiyetine katıldılar. Ona gelenler arasında Abdurrahman b. Abbas b. Rebia b. Abdülmuttalib de vardı. Her taraftan askerler toplandı, silahlı adamlar temin edildi. Sınırlar muhafaza altına alındı. Yollara ve geçitlere askerler konuldu. Sonra Haccac, beraberindeki Şamlı askerlerle Basra'dan karayoluyla harekete geçti. Kadisiye ile Azip arasına geldiğinde İbn Eş'as, büyük bir süvari birliği ile Abdurrahman b. Abbas'ı ona karşı gönderdi. Abdurrahman b. Abbas komutasındaki süvariler, Haccac'ın Kadisiye'ye girmesine engel oldular. Bunun üzerine Haccac, yoluna devam etti. Deyrkare'ye vardı, orada konakladı. İbn Eş'as

da beraberindeki Basralı ve Kûfeli askerlerle yola çıktı. Nihayet gidip Deyrü'l-Cemacim'de konakladı. Yanında çok sayıda asker vardı. Adamları arasında abid, nasik ve salih birçok kimse de vardı. Bundan sonra Haccac şöyle diyordu: «Allah, Ibn Eş'-as'ı kahretsin. O, benim Deyrkare'ye ordugah kurduğumu görmedi mi ki, o esnada kendisi kuşları uçuruyordu ve o esnada kendisi de Deyrü'l-Cemacim'e ordugah kurdu.»

İbn Eş'as'm yanında maaşh 1.000 savaşçı toplanmıştı. Onlarla beraber 1.000 de köle vardı. O esnada Haccac'a da Şam'dan birçok takviye kuvvetler geldi. Her iki taraf kendi ordugahlarının çevresine hendek kazdırdılar ki, düşman tarafı onlara ulaşamasın. Bundan ayrı olarak iki taraftan da her gün bazı kimseler karşı karşıya gelip göğüs göğüse şiddetlice savaşıyorlardı. Öyle ki, askerlerin reislerinden Kureyşli ve diğer kabilelere mensup bazı adamlar öldürüldüler. Bu durum uzun süre devam etti. Şura ehli komutanlar, Abdülmelik b. Mervan'ın yanında toplanarak ona şöyle dediler: «Eğer Haccac'ı görevden alman Iraklıları memnun edecekse bunu yap. Zira Haccac'ı görevden alman, onlarla savaşmandan ve kanlarını akıtmandan daha kolaydır.»

Bunun üzerine Abdülmelik, kardeşi Muhammed b. Mervan ile oğlu Abdullah'ı yanına çağırdı. Bu ikisinin beraberinde çok sayıda asker vardı. Bunlarla birlikte Iraklılara şu mealde bir mektup gönderdi: «Eğer Haccac'ı görevden almam sizi benden memnun kılacaksa bilin ki, onu görevden azlettim ve Şamlılara verdiğim kadar size de maaş vereceğim. İbn Eş'as da kendisine bir belde seçsin, ben ve o yaşadığımız sürece orada vali olsun. Irak valiliğine de Muhammed b. Mer-van'ı tayin edeyim. Ama Iraklılar bu teklifimi kabul etmezlerse, Hac-cac eski görevinin başında kalacak ve savaş komutanlığına da bakacaktır. Muhammed b. Mervan ile Abdullah b. Abdülmelik de Hac-cac'ın emri altında olup ona itaat eden kimselerdir. Savaşta ve diğer hususlarda onun görüşü dışına çıkmazlar.»

Haccac, Abdülmelik'in, kendisini razı oldukları takdirde azledeceğine dair Iraklılara gönderdiği mektuptan haberdar olunca çok üzüldü ve bu durum onun ağrına gitti. Mesele, onun gözünde gerçekten büyüdü, bunun üzerine Abdülmelik'e şöyle bir mektup yazdı: «Ey mü'minlerin emiri! Allah'a yemin ederim ki, Iraklıları memnun etmek amacıyla beni görevden alacak olursan çok geçmeden onlar sana muhalefet edecekler, senin üzerine yürüyecekler ve sana karşı daha da cüretleneceklerdir. Ester en-Nehaî komutasında Iraklıların Hz. Osman'a karşı nasıl hücuma geçtiklerini görmedin ve işitmedin mi? Hz. Osman onlara: "Ne istiyorsunuz?" diye sorduğunda onlar: "Said b. As'ı azletmeni istiyoruz." diye cevap vermişlerdi. Hz. Osman, Said b. As'ı görevden azledince aradan bir yıl geçmeden Iraklılar, onun üzerine hücuma geçtiler ve onu öldürdüler. Bu böyle olmadı mı? Demire karşı ancak demirle karşı konulur ve başarı ancak böyle elde edilir. Sahib olduğun görüş hususunda Allah yardımcın olsun vesselam.»

Abdülmelik, görüşünden vazgeçmedi. Iraklılara mezkur teklifi iletmekte ısrar etti. Bunun üzerine Abdullah ile Muhammed kalkıp Iraklıların tarafına gittiler ve Abdullah, onlara şöyle seslendi:

«Ey Iraklılar! Ben, mü'minlerin emiri Abdülmelik b. Mervan'ın oğlu Abdullah'ım! Babam size şu ve şu tekliflerde bulunuyor.» Babası Abdülmelik'in tekliflerini onlara nakletti.

Muhammed b. Mervan da kalkıp onlara şöyle seslendi: «Ben, mü'minlerin emiri ve kardeşim Abdülmelik'in söze gönderdiği elçisiyim. Size şu ve şu tekliflerde bulunuyor.»

Iraklılar da: «Yarın sabah bu teklifleri kendi aramızda görüşeceğiz ve kararımızı yarın akşam size bildireceğiz.» diye cevap verdiler.

Sonra yerlerine döndüler. Bütün komutanlar, İbn Eş'as'm meclisinde toplandılar. İbn Eş'as, kalkıp onlara bir nutuk irad etti ve Abdülmelik'in Haccac'ı azletme yolundaki teklifini kabul etmeleri için çağrıda bulundu. Bağışların ve maaşların verilmesini, Muhammed b. Mervan'ın da Haccac'ın yerine Irak'a vali olarak atanacağı teklifini kabul etmelerini istedi. Ancak her taraftan insanlar, bu tekliflere karşı çıktılar ve: «Vallahi biz bunları kabul etmeyiz. Biz onlardan sayı ve teçhizat bakımından üstünüz. Onlar, sıkıntılı bir duruma düşmüşlerdir. Onlar bizleri kendilerine hakem tayin ediyorlar ve bize boyun eğip alçalıyorlar. Vallahi biz, onların bu tekliflerini asla kabul etmeyeceğiz » dediler, sonra Abdülmelik ile naibi Haccac'ı görevden alma hususundaki bey'atlarmı ikinci bir kez yenilediler ve bu hususta hepsi ittifak ettiler.

Iraklıların bu haberi, Abdülmelik'in oğlu Abdullah ile Abdülmelik'in kardeşi Muhammed'e ulaşınca, ikisi gidip Haccac'a şöyle dediler: «Artık Iraklılara ne yapmak gerektiğini sen bilirsin. Biz senin emrin ve itaatindeyiz. Nitekim mü'minlerin emiri de bize böyle emir vermişti.»

Abdullah ile amcası Muhammed, Haccac'ın huzuruna vardıklarında ona komutanlık selamım verdiler. O da bu şekilde onların selamına karşılık verdi. Haccac, savaş idaresini ve tedbirini üstlendi. Nitekim daha önce de bu görevi yürütmekteydi. O esnada her iki taraf savaşmak üzere ilerlediler. Haccac, ordusunun sağ cenahına Abdur-rahman b. Süleyman'ı, sol cenahına Ammare b. Temim el-L'ahmî'yi, süvari birliğinin başına Süfyan b. Ebred'i, piyade birliğinin başına da Abdurrahman b. Habib el-Hakemî'yi komutan olarak tayin etti.

İbn Eş'as da kendi ordusunun sağ cenahına Haccac b. Harise el-Cüşemî'yi, sol cenahına Ebred b. Kurra et-Temimî'yi süvarilerin başına Abdurrahman b. Ayyaş b. Ebi Rebia'yı, piyadelerin başına Muhammed b. Sa'd b. Ebi Vakkas ez-Zührî'yi, âlimler grubunun başına da Cebele b. Zahr b. Kays el-Cufî'yi tayin etti. Âlimler grubunda Said b. Cübeyr, Amir eş-Şa'bî Abdurrahman b. Ebi Leyla, bahadır bir adam olan yaşlı olduğu halde öldürücü bir güce sahip olan Kümeyi b. Ziyad, Ebu'l-Bahterî et-Taî ve diğerleri de Vardı. Bunlar, her gün savaşıyorlardı. Iraklılara çeşitli mıntıkalardan erzak, yiyecek ve hayvan yemi geliyordu. Haccac'la beraber bulunan Şamlılara gelince onlar, erzak sıkıntısı ve yiyecek kıtlığı çekiyorlardı. Etten

tamamıyla yoksun kalmışlardı, et bulamıyorlardı. Bu süre zarfında tümüyle savaş cereyan etti. Onlar bu haldeyken ve her gün ya da gün aşırı çarpışmalar cereyan etmekte iken hicretin seksenikinci senesi sona erdi. Bu çarpışma günlerinin çoğunda Iraklılar, Şamlılara karşı üstünlük elde ediyorlardı. Haccac'ın adamlarından Ziyad b. Ganem de öldürülmüştü. 4.000 adamın komutanı Baştanı b. Maskala da askerlerinin kılıçlarının kınlarını kırmış ve onların kendilerini ölüme atmalarını istemişti. Bastam b. Maskala ve askerleri, İbn Eş'as'ın adamlarıydılar. [7]

Hicretin Seksenikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Mühelleb B. Ebi Süfra

Bu senede Mühelleb b. Ebi Süfra vefat etti. Bu Mühelleb b. Ebi Süfra, zalim Ebu Said el-Ezdî'dir. Basralıların önde gele eşrafından, dahilerinden, cömert ve âlicenâb adamlarındandı. Mekke fethi senesinde doğdu. Amman ile Bahreyn arasında bir yerde kavmi ile yaşardı, kavmi İslâm'dan irtidat etti. İkrime b. Ebi Cehil onlarla savaştı ve onlara karşı muzaffer oldu Aralarında bulûğa ermemiş bir delikanlı olan İbn Mühelleb'in de bulunduğu bir grubu Hz. Ebu Bekir'e gönderdi. Mühelleb daha sonra Basra'ya yerleşti. Muaviye zamanında hicretin kırkdördüncü senesinde Hindistan'a gazaya gitti. Hicretin altmışsekizinci senesinde İbn Zübeyr tarafından Cezire valiliğine atandı. Daha sonra Haccac devletinin ilk zamanlarında Haricilerle savaştı. Bir savaşta onlardan 4.800 adam öldürdü. Böylece Haccac'ın yanında itibar ve makamı yükseldi. Faziletli cesaretli, cömert bir adam olup övülmeyi severdi. Güzel sözleri vardı. Bunlardan biri şudur:
«Cömertlik, ne güzel bir huydur. Şerefli kimsenin ayıplarını örter. Alçak kimsenin hafifliğine eklenir. İçinde zühd olunan şeyi sevdirir.»
Bir başka sözü de şudur: «Kişideki iki huy çok hoşuma gider. Şöyle ki: Aklının dilinden daha fazla olmasını görmek çok hoşuma gider. Ama dilinin aklından daha fazla olmasını görmek istemem.»
Mühelleb, bu sene yetmişaltı yaşında Merviruz'da gaza yaparken vefat etti. Allah ona rahmet etsin. On çocuğu vardı: Yezid, Ziyad, Mu-faddal, Müdrik, Habib, Muğire, Kabise, Muhammed, Hind ve Fatma.
Mühelleb, bu senenin zilhicce ayında vefat etti. Yürekli ve bahadır kimselerdendi. Övgüye layık çok hareketleri vardı. Türkler, Azari-ka ve diğer Harici grublanyla meşhur gazaları olmuştu. Kendisinden sonra Horasan valiliğine Yezid b. Mühelleb'i teklif etmiş, Haccac ve Abdühnelik b. Mervan da onun bu teklifini kabul etmişlerdi. [8]

Esma B. Harice El-Fezari El-Kûfî

Övgüye layık, cömert bir adamdı. Anlatıldığına göre o, günün birinde kapısının önünde bir gencin oturmakta olduğunu görmüş, gence kapı önünde niçin oturduğunu sorunca genç: «Anlatamayacağım bir ihtiyacım var, onun için burada oturuyorum.» demiş; Esma, ısrar edince genç adam, ihtiyacını şöyle anlatmıştı: «Buraya bir cariyenin girdiğini gördüm. Onun kadar güzel başka bir kadın görmüş değilim, kalbim ona tutuldu.»
Esma, gencin elinden tuttu. Onu içeri aldı, içerideki bütün cariyeleri ona gösterdi. Genç, aşık olduğu cariyeyi görünce: «İşte budur!» dedi. Esma da gence: «Dışarı çık ve kapı Önünde oturduğun ilk yere otur beni bekle.» dedi. Genç, dışarı çıktı. Tekrar kapı önünde, eski yerine oturdu. Bir süre sonra Esma, cariye ile birlikte kapı önüne çıktı. Cariyeye çeşitli giysiler giydirmiş ve türlü zinetler takmıştı. Gence şöyle dedi: «içerideyken bana gösterdiğin anda bu cariyeyi sana vermek isterdim. Ancak cariye benim değildi. Kız kardeşimindi, o da cimridir. Bu cariyeyi vermek istemiyordu. Ben de senin için 3.000 dirheme bunu ondan satın aldım ve bu elbiseleri giydirdim. Üzerindeki elbise ve zinetlerle birlikte cariye artık senindir.» Genç de cariyeyi alıp götürdü.

Muğire B. Mühelleb

Muğire b. Mühelleb b. Ebi Süfra, cömert bir kimseydi, övülürdü. Cesaretliydi. Meşhur birçok hadiseleri olmuştur. [9]

Haris B. Abdullah

Haris b. Abdullah b. Rebia el-Mahzumî. Kubba lakabıyla tanınırdı, îbn Zübeyr tarafından Basra valiliğine tayin edildi. [10]

Muhammed B. Üsame

Sahabe oğullarının en faziletlilerinden ve en akıllılarmdandı. Medine'de vefat etti. Baki mezarlığına defnedildi. [11]

Abdullah B. Ebi Talha B. Ebi'l-Esved

Fakih İshak'm babasıdır. Kardeşinin vefat gecesinde annesi Üm-mü Süleym, ona hamile kalmıştı. Bunun üzerine sabahleyir babası Ebu Talha gidip durumu Peygamber (s.a.v.)'e anlatmış, o da ona şöyle demişti: «Bu gece gerdeğe girdiğinizde Allah size bereket nasib etsin.»

Abdullah doğunca, Peygamber (s.a.v.), eliyle onun ağzına hurma sürdü. [12]

Abdullah B. Ka'b B. Malik

Ka'b, vefat ettiği zaman bu ona güdücülük yapmıştı. Hadis rivayetleri vardır. Hicretin seksenikinci senesinde Medine'de vefat etti. [13]

Affan B. Veheb

Affan b. Veheb Ebu Eymen el-Holanî el-Mısrî. Hadis rivayet eden sahabelerdendir. Mağrib ülkesine gazaya gitmiş, Mısır'a yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. [14]

Cemil B. Abdullah

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Cemil b. Abdullah b. Muammer b. Sabah b. Zibyan b. Hazen b. Rebia b. Haram b. Dabbe b Ubeyd b. Kesir b. Özre b. Sa'd b. Hüzeym b. Zeyd b. Leys b. Serhed b. Eşlem b. el-Haf b. Kudae. Künyesi, Ebu Amr es Şair'dir. Besine'nin kocasıdır. Besine, başlangıçta kendisine talip olan kocası ile evlenmek istememişti. O da Besine için gazeller yazmış ve bu gazelleri ile meşhur olmuştu. Arap aşıklarmdandı. Vâdi'l-Kurâ'da vefat etmiştir. İffetli, utangaç, dindar bir şairdir.
Zamanındaki şairlerin en fesahatlılarındandır. Küseyir Azze, ondan şiirler rivayet etmiştir. O da Hedbe b. Hasrem ve Hatie tariki ile Züheyr b. Ebi Selma'dan ve Züheyr'in oğlu Ka'b'dan şiirler nakletmiş-tir. Küseyyir Azze'nin ifadesine göre Cemil b Abdullah, Arap şairlerinin en güzelidir. Cemil b. Abdullah'ın şiirlerinden bazı örnekler sunacağız:
«Bana anlattığınıza göre Teyma, Leyla'nın menzilidir. Yaz mevsimi geldiğinde Leyla orada kalır. İşte şu yaz ayları da bizden uzaklaştı. Uzaklık için Leyla'ya bazı sözler atarsın.»
«Ey Besine, sana o kadar tutuldum ki,
Eğer aşkından ötürü güvercinlerin bana ağlamasını isteseydim, ağlarlardı.
Aradaki dedikoducular, sana olan aşkımı artırdılar.
Senden vazgeçmemin gerektiğini söyleyenlerin çokluğu ise, sana olan aşkımı devam ettirdi.
Bizi birbirimizden ayıran uzaklık beni avutmadı.
Bir araya gelişimizin uzun sürmesi de bizi birbirimizle konuşturmadı.
Ey tükürüğü tatlı olan Besine,
Seni görmediğim zaman susuyorum, boğazım kuruyor. Korkarım ki, sana olan ihtiyacım giderilmeden, Ölümle ansızın karşılaşırım.»
«Ben gıyabınızda aleyhinizde konuşmam,
İyiliğim varsa ve bunu biliyorsan, anlatman hoşuma gider.»
«Ey Besine, senin bana verdiğin söz,
Yağmur yağdırmayan bir buluttan çıkan şimşek gibidir.» .
Cemil b. Abdullah'a ait olup ayrıca Amr b. Ebi Rebia'ya da ait olduğu söylenen bir şiir de şudur:
«Senin kabileni aramaya devam ettim ki, onlara tabi olayım, Nihayet sende bana Hevdec kabilesinin beslemesini "gönderdin.
Onun evine gizlice girmek için yaklaştım, Nihayet gizlice bir gedikten içeri girdim.»
«Besine dedi ki: Kardeşimin yaşamına, babamın nimetine yemin
ederim ki,
Eğer evden çıkmazsan kabileyi uyandırırım.
Elini başıma uzattı ki, dokunarak kına yakılı yerleri bilsin. Ama saçlarımı tutmasın.
Ailesinden gizlice evden çıktığında gülümsedi.
Ben de onun yemininin zorlayıcı olmadığını anladım.

Saçlarından tutarak dudaklarını öptüm,
Kar gibi soğuk tükürüğünü tattım.»
Küseyyir Azze dedi ki: Besine'nin aşığı Cemil ile karşılaştım, bana dedi ki:
- Nereden geliyorsun?
- Şu sevgilinin yanından geliyorum.
- Nereye gidiyorsun?
- Şu sevgilinin (yani Azze'nin) yanına gidiyorum.
- Sana yemin veriyorum ki, Besine'nin yanına döndüğünde benim için ondan bir randevu al. Çünkü yaz başından beri onu görmüş değilim. En son onunla Vadi'l-Kurâ'da görüşmüştüm. O zaman o, annesiyle birlikte çamaşır yıkıyordu. Gün batınıma kadar sohbet etmiştik.» '
Küseyyir dedi ki: Ben de döndüm. Besine'nin evinin önünde devemi çöktürdüm. Besine'nin babası bana sordu:
- Niçin geri döndün ey kardeşimin oğlu?
- Bazı beyitler söylemiştim. Şimdi onları sana da okumak için döndüm.
- Neymiş bakalım o beyitlerin?
Ben de beyitleri ona okumaya başladım. Besine de perde arkasında beyitlerimi dinliyordu:
«Ona dedim ki, ey Azze; arkadaşım beni sana gönderdi.
Ben elçiyim, elçi kendisine güvenilen bir vekildir,
Aramızda kalacak şekilde onunla görüşmek üzere bir randevu ver.
Ne yapmam gerektiğini de bana söyle.
Son olarak Vadi'd-dum'un aşağısında seninle karşılaştığımda çamaşır yıkanıyordu.»
Gece olunca Besine, görüşme yeri olarak belirlediği mekana geldi. Cemil de geldi, ben de yanlarındaydım. O geceden daha güzel ve hoş sohbetli başka bir gece görmedim. Meclis dağıldığında aşıklardan hangisinin, diğerinin gönlünde kendisi için beslenen duyguları daha iyi anladığını bilemedim.
Zübeyr b. Bekkar dedi ki: Abbas b. Sehl es-Saidî, ölmek üzere o-lan Cemal b. Abdullah'ın yanına gitti. Cemil, ona şöyle sordu:
- Asla içki içmemiş, zina etmemiş, hırsızlık yapmamış, kimseyi öldürmemiş olup Allah'tan başka ilah bulunmadığına şahadet getiren bir adam hakkında sen ne dersin?
- Öyle sanıyorum ki, böyle bir adam kurtulmuştur. Cennetlik ola-cağını umarım. Sözünü ettiğin bu adam kimdir?
- Benim.
- Allah Allah! Yirmi seneden beri senin hep kadınlarla gençlik hayatı yaşadığını sanıyorum.
- Eğer böyle yapmış isem, Muhammed (s.a.v.)'in şefaatine nail olmayayım! Ben ahiret günlerinin ilkinde ve dünya günlerinin sonunda bulunuyorum. Eğer haram yolla bir kadına elimi dokundurmuş sam, Muhammed (s.a.v.) bana şefaat etmesin.
Abbas b. Sehl diyor ki: Biz oradan ayrılmadan Cemil b. Abdullah vefat etti.»
Ben derim ki: Cemil b. Abdullah, Mısır'da vefat etti. Çünkü o, Ab-dülaziz b. Mervan'm yanına gelmiş. Abdülaziz, ona ikramda bulunmuş ve onun Besine'yi ne kadar sevdiğini sorunca, «Onu şiddetli bir sevgiyle seviyorum.» diye cevap vermişti. Abdülaziz, ondan bazı şiir ve methiyeler okumasını istemiş, o da okumuş ve kendisi ile Besine'yi buluşturup bir araya getirmesini istemişti. Ancak hicretin seksenikinci senesinde ölüm tez davranarak bu buluşmaya firsat vermemişti. Allah ona rahmet etsin.
Asmaî'nin bir adamdan naklen anlattığına göre Cemil, adamın birisine şöyle bir soru sormuş:
- Şu mektubumu Besine'nin kabilesine ulaştırır mısın? Eğer bunu yaparsan yanımda ne varsa senin olsun.
- Olur, yaparım.
- Ben öldüğüm zaman şu dişi deveme bin, şu elbisemi giyin ve şu
beyitlerimi oku:
«Ey Besine; kalk, ağlayıp feryad-ü figan et.
Diğer bütün dostlarını bırak da sadece bir dostuna ağla.»
Adam, Besine'nin kabilesine ulaştığında Cemil'in kendisine okumasını vasiyyet ettiği beyitleri okumaya başladı. Besine, evden çıktı. O adama doğru ilerledi. Cennet'te dolaşan bir dolunay gibiydi. Abası içinde salınarak geliyordu. Adama şöyle dedi:
- Yazıklar olsun sana! Eğer doğru söylüyorsan beni öldürdün. E-ğer yalan söylüyorsan beni rezil rüsvay ettin.
- Hayır, vallahi doğru söylüyorum. İşte üzerimdeki şu elbise Cemil'in elbisesidir. Sırtına bindiğim şu deve de onun devesidir.
Besine, işin gerçek olduğunu anlayınca Cemil'e üzüldüğünü beyan etti ve ona şu âğıdı yaktı:
«Ey Cemil, senden sonra artık yaşamak bana hoş değildir. Seni yitirdikten sonra yaşamakta artık hayır yoktur.»
Besine, böyle dedikten sonra o saatte öldü.
Adam diyor ki: «O günden sonra Besine kadar çok ağlayan bir erkek veya kadın görmedim.»
Ibn Asakir'in rivayetine göre Cemil b. Abdullah'a Şam'da iken şöyle denilmiş: Keşke şiiri bıraksan ve Kur'ân'ı ezberlesen
Enes b. Malik, Rasûlullah (s.a.v.)'m şöyle buyurduğunu bana nakletmiştir: «Doğrusu, şiirin bir kısmı hikmettir.» [15]

Ömer B. Ubeydullah

Ömer b. Ubeydullah b. Muammer b. Osman Ebu Hafs el-Kureşi et-Temimî. Cömert ve şerefli bir kimse olup hatırı sayılı komutanlardandı. Onun vasıtasıyla birçok beldeler fethedildi. İbn Zübeyr tarafından Basra'ya tayin edilmiş bir vali idi Abdullah b. Hazim'le birlikte Kabil'i de fethetti. Kutri b. Fücae'yi öldüren odur. İbn Ömer'den, Cabir'den, Atâ b. Eb Rebah'tan, İbn Avn'dan hadis rivayet etti. Abdül-melik'in ziyaretine geldi. Hicretin seksenikinci senesinde Dımışk'ta vefat etti. Medainî böyle demiştir.
Anlatıldığına göre adamın birisi, güzel Kur'ân okuyan, güzel şiir okuyan, daha başka güzel şeyler yapan bir cariye satın aldı. Bu cariyeyi çok sevdi. Ancak bütün malını vererek bu cariyeyi satın alabildi. Sonunda iflas etti. Cariyeden başka bir malı kalmadı. Cariye, ona dedi ki: «İflas ettiğini görüyorum. Eğer beni satsan ve paramla yarar-lansan durumun düzelir.» Bunur üzerine adam, o cariyeyi Basra valisi Ömer b. Ubeydullah'a 100.000 dirheme sattı. Parayı aldığında sattığına pişman oldu Cariyenin kendisi de satıldığına pişman oldu. Kendisini Ömer b. Ubeydullah'a satan efendisine şu beyitlerle tarizde bulundu:
«Aldığın para sana mübarek olsun, Benim avucumda sadece tefekkürüm kaldı. Yaşam sıkıntısında bulunan nefsime diyorum ki:
İster çok mala sahib ol, ister az mala sahib ol. İşte karışıklık ortaya çıktı.
Eğer bu işten kurtulmanın bir çaresini bulamıyorsan, O zaman sabretmek gerekir. Sen de sabret ey nefsim!»
Kendisini satan efendisi de cariyeye şöyle cevap verdi:
«Eğer zaman beni senden ayırıp çökertmeseydi,
Ölümden başka bizi birbirimizden ayıran birşey olmazdı. Ama sen sabret.
Senden ayrıldığımdan ötürü acılı bir üzüntüye maruz kaldım.
Bu üzüntüyle, uzun uzadıya düşünen bir kalb ile fısıldaşıyorum.
Sana selam olsun, artık aramızda ziyaretleşme ve buluşma.
Ancak Ömer b. Ubeydullah isterse olacaktır, başka da olmayacaktır.»
Ömer b. Ubeydullah, bunların karşılıklı olarak okudukları şiirleri işitince gençlik günlerindeki aşklarını hatırladı ve: «Vallahi sevgilileri birbirinden asla ayırmayacağım.» dedi. Sonra cariyenin efendisine hem 100.000 dirhemi, hem de cariyeyi verdi. Çünkü ikisinin ayrılıktan ötürü acı çektiklerini görmüştü. Adam da hem cariyeyi, hem parayı alıp oradan gitti.
Sözünü ettiğimiz bu Ömer b. Ubeydullah b. Muammer, Şam'da veba salgınından öldü. Namazını Abdülmelik b. Mervan kıldırdı. Cenazesini teşyi etti. Defni esnasında hazif bulundu, ölümünden sonra da onu övdü.
Ömer b. Ubeydullah'm Talha adında bir oğlu vardı. Talha da Kureyş'in önderlerindendi. Fatma binti Kasım b. Muhammed b. Cafer'le evlendi. Fatıma için 40.000 dinar mehir verdi. Bu evlilikten İbrahim ve Remle doğdu. Remle, İsmail b. Ali b. Abdullah b. Abbas'la evlendi. Remle'ye 100.000 dinar mehir verildi. Allah onlara rahmet etsin. [16]

Kümeyl B. Ziyad

Kümeyi b. Ziyad b. Nüheyk b. Haysem en-Nehai el-Kûiî. Hz. Ömer'den, Hz. Osman'dan, Hz. Ali'den, İbn Mesud ve Eb Hürey-re'den hadis rivayet etti. Hz. AH ile birlikte Sıffin savaşma katıldı. Öldürücü, cesur, kahraman, zühd ve ibadet sahibi bir kimseydi. Haccac, onu bu senede Öldürdü. 100 yıl yaşadı. Haccac, onu önünde tutup öldürdü. Haccac'm ondan intikam almasının sebebi şuydu: Kümeyi, kendisini tokatlamış olduğundan ötürü Hz. Osman'dan kısas talebinde bulunmuş, ancak Hz Osman, ona bu imkanı tanıyınca Kümeyi onu affetmişti. Bu sebepten dolayıdır ki Haccac, Kümeyl'e şöyle demişti: «Senin gib biri mü'minlerin emirinden nasıl olur da kısas talebinde bulunur?» Böyle dedikten sonra emir vermiş ve boynunu vurdurmuştu.
Dediler ki: O esnada Haccac, Hz. Ali'nin aleyhinde konuşmuş ama Kümeyi, Hz. Ali'ye salat getirmiş ve rahmet dilemişti Haccac da ona şöyle demişti: «Allah'a yemin ederim ki, senin Ali'ye olan sevginden daha çok ona öfke duyan birini senin üzerine göndereceğim.» Böyle dedikten sonra Haccac, ona Humuslulardan İbn Edhem'i gönderdi. Ebu Cehm b. Kinane'yi d gönderdiği söylenir. Haccac'm gönderdiği adam, Kümeyl'in boynunu vurdu.
Tabiilerden birçok cemaatlar Kümeyl'den rivayetlerde bulunmuşlardır. Onun, Hz. Ali'den rivayet ettiği meşhur eserin baş tarafı şöyledir:
«Kalbler kaptırlar, bu kapların en hayırlısı, bilinçli olanlarıdır.»
Bu eseri, sika hafızlardan bir topluluk rivayet etmiştir. Bunda öğütler ve güzel sözler vardır. Sahibinden Allah razı olsun. [17]

Zazan Ebu Amr El-Kindî

Tabiilerdendir, önceleri sarhoş edici şeyleri içer, saz çalardı, ama Cenâb-ı Allah ona, Abdullah b. Mesud vasıtasıyla tevbe nasib etti. Allah'a ve hakka yöneldi. Allah'tan çok korkardı. Öyle ki, namazda bir ağaç parçasını andırırdı.
Halife dedi ki: Hicretin seksenikinci senesinde İbn Mesud ile Hz.

Aişe'nin ashabından Zer b. Hubeyş vefat etti. Vefat ederken 110 yaşındaydı. Ebu Ubeyd'in ifadesine göre bu zat, hicretin seksenbirinci senesinde vefat etmiştir. Cahiliye devrinde yedi sene yaşamış ve Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında İslâm'a girmiştir. [18]

Küçük Ümmü Derda

Bu hatunun adı Hecime'dir. Cehime olduğu da söylenir. İbadet eden bilgili ve fakih bir kadındı. Erkekler, onun huzurunda Kur'ân okurlar ve Dımışk camimin şimal duvarının yanında fıkıh öğrenirlerdi. Abdülmelik b. Mervan da halife iken bu hatunun fıkıh halkasına dahil olur, derslerini dinlerdi. Allah ondan razı olsun. [19]

Hicretin Seksenüçüncü Senesi

Bu senenin başlangıcında Haccac ordusu Deyrikare'de, İbn Eş'as ordusu da Deyrü'l-Cemacim'de duruyor ve iki taraf arasında her gün göğüs göğüse çarpışmalar devam ediyordu. Çoğu günlerde Iraklılar, Şamlılara galip oluyorlardı. Hatta İbn Eş'as'ın adamları olan Iraklılar, Haccac'ın adanılan olan Şamlıları seksen küsur defa mağlub etmişlerdi. Bununla beraber Haccac yerinde sebat ediyor, sabır gösteriyor ve bulunduğu yerden asla gerilemiyordu; aksine o, günlerden bir gün zafer kazandığında ordusuyla birlikte düşmanına doğru ilerliyordu, savaş taktiğini biliyor, savaşma tecrübesine sahip bulunuyordu. İki tarafta durumlarım böyle devam ettirdiler. Nihayet Haccac, İbn Eş'as ordusundaki âlimler grubuna saldırılmasını emretti. Çünkü diğer askerler âlimlere tabi idiler. Âlimler, onları savaşa teşvik ediyorlardı. Alimler, Haccac ordusunun saldırısına karşı sabır gösterip sebat ettiler. Sonra Haccac ordusunun okçuları hep birlikte bu âlimler grubuna karşı saldırıya geçtiler, çok geçmeden âlimler grubundan epey adam öldürdüler. Sonra Haccac ordusu, İbn Eş'as'm ve beraberindeki askerlerin üzerine saldırdı. İbn Eş'as'm adamları bozguna uğrayıp her biri bir tarafa gittiler. İbn Eş'as'm kendisi de beraberinde bozguna uğramış az sayıda askeriyle birlikte Haccac ordusunun ö-nünden kaçtı. Haccac onu, Ammare b. Garem er-Rahmî komutasındaki kalabalık bir askeri birlikle takip ettirdi. Ammare'nin beraberinde Muhammed b. Haccac da vardı. Ancak komuta, Ammare'de idi. Bunlar, ölü ya da tutsak olarak ele geçirmek maksadıyla İbn Eş'as'ı takibe başladılar. Beldeleri, mıntıkaları, köyleri, kasabaları aştılar. Onu kovaladılar. Nihayet o, Kirman'a kavuştu. Şamlılar, onu takip ettiler. Daha önce Iraklıların içinde oturmakta oldukları kasra vardılar. Kasrda İbn Eş'as'ın adamlarından Kûfeli birinin yazdığı şu yazıyı gördüler. İbn Eş'as'la birlikte kaçmış olan o Kûfeli adam, Ebu Halde el-îşkerî'nin şu şiirini kağıda yazmıştı:

«Ne esefler, ne ahlar ediyorum,
O karşılaştıklarımız, yaktı yüreği.
Dini de dünyalığı da bıraktık.
Hanımları, çocukları teslim ettik yad ellere,
Bizler dinine bağlı kimseler değildik ki,
Musibetlere karşı sabredebilelim.
Dünyalık peşinde kimseler de değildik ki,
Din için olmasa bile bari onları koruyalım.
Yurtlarımızı bıraktık aklı azgınlara,
Kara enbatına ve eşarilere.» /

Sonra îbn Eş'as, bozguna uğramış adamları ile birlikte Türk hükümdarı Rutbil'in ülkesine girdi. Rutbil, ona ikramda bulundu. Yanında konuk etti. Ona eman verdi. Saygı gösterdi.

Vakidî dedi ki: «İbn Eş'as, Rutbil'in ülkesine giderken daha önce Irak dönüşünde görevlendirdiği bir valisinin beldesine uğradı. Vali, ona ikramda bulundu. Hediyeler takdim etti ve onu konuk etti. Fakat vali bunu ona bir tuzak olsun diye yapmış ve ona şöyle demişti: "Şehrimize korunmak üzere gir ki, düşmanlarına karşı kendini koruyabi-îesin. Ama beraberindeki adamlardan herhangi birinin şehire girmesine izin verme." İbn Eş'as, valinin bu teklifini kabul etti, ancak vali böyle yapmakla ona tuzak kurmuştu. Adamları kendisini şehire girmekten alıkoymak istedilerse de İbn Eş'as bunu kabul etmedi. Bunun üzerine adamları dağılıp gittiler. İbn Eş'as, şehire girince vali, onu yakalatıp demire vurdu. Böyle yapmakla Haccac'ın yanında itibar kazanmak istemişti.

Türk hükümdarı Rutbil ise, İbn Eş'as'ın gelişine sevinmiş ve memnun olmuştu. Ancak Best şehri valisinin kendisine böyle yaptığını duyunca harekete geçti ve gelip orasını kaşattı. Valiye de şu mesajı iletti: "Allah'a yemin ederim ki, eğer ibn Eş'as'a eziyet edersen buradan ayrılıp gitmem. Sonunda seni tahtından indirir ve şehrindeki bütün adamlarını öldürürüm." Vali, Rutbil'in bu sözlerinden korktu, ibn Eş'as'ı ona gönderdi. Rutbil de İbn Eş'as'a ikramda bulundu. İbn Eş'as, Rutbil'e şöyle dedi:

- O vali, benim tayin ettiğim bir vali idi. Bana ihanet etti ve gördüğün şeyleri yaptı. İzin ver de onu öldüreyim.

7 Ben ona eman verdim.»

ibn Eş'as'ın maiyetinde Abdurrahman b. Ayyaş b. Ebi Rebia b. Haris b. Abdülmuttalib de vardı. Rutbil'in ülkesinde bu zat, insanlara

namaz kıldırırdı. Sonra Haccac ordusundan kaçan ve bozguna uğramış olanlardan bazıları bir araya geldiler ve saflarına katılmak için İbn Eş'as'm yanına gitmek üzere yola çıktılar. Bunlar, 60.000'e yakın kişi idiler. Sicistan'a vardıklarında İbn Eş'as'ın Türk hükümdarı Rut-bil'in yanına gittiğini gördüler. Sicistan'ı istila ettiler. Vali Abdullah b. Amir en-Naar ile kardeşlerine ve akrabalarına işkence ettiler, Sicistan'ı ve mallarını ele geçirerek İbn Eş'as'a şu mektubu gönderdiler:
«Yanımıza gel ki, seninle beraber olalım ve muhaliflerine karşı sana yardım edelim. Horasan beldelerini alalım. Çünkü Horasan'da bizden çok sayıda asker ve güç vardır. Allah, Haccac'ı veya Abdülme-lik'i helak edinceye kadar Horasan'da kalırız. Ondan sonra ne yapmamız gerektiğini düşünürüz.»
İbn Eş'as, kalkıp onlara gitmek üzere yola çıktı. Horasan'a doğru az bir yol gittikten sonra Ubeydullah b. Semure ile birlikte Iraklılardan küçük bir grup ondan ayrıldı. İbn Eş'as, kalkıp onlara bir nutuk irad etti. İhanetlerini, savaştan kaçışlarını onlara hatırlattı ve: «Size ihtiyacım yoktur. Arkadaşım Rutbil'in yanına gidecek ve onun yanında kalacağım.» dedi. Sonra onlardan ayrılıp gitti. Bir grup ona uydu, ordunun büyük bir çoğunluğu ise geride kaldı. îbn Eş'as, onlardan ayrılıp gittikten sonra Abdurrahman b. Ayyaş b. Ebi Rebia el-Haşimî'-ye bey'at ettiler. Onunla birlikte Horasan'a gittiler. Horasan valisi Yezid b. Mühelleb b. Ebi Süfra, onlara karşı çıktı ve ülkesine girmelerini engelledi. Abdurrahman b. Ayyaş'a şu mealde bir mektup gönderdi: «Yer geniştir, hükümdarı olmayan bir yere git. Ben seninle savaşmak istemiyorum. Eğer mal istiyorsan sana göndereyim.»
Abdurrahman b. Ayyaş da ona şu cevabı gönderdi: «Biz herhangi bir kimseyle savaşmaya gelmedik, aksine biz istirahat etmek ve atlarımızı dinlendirmek için geldik. Sonra çekip gideceğiz. Teklif ettiğin şeylerden hiçbirine ihtiyacımız yoktur.»
Sonra Abdurrahman, Horasan'a bağlı çevre kentlerinden haraç almaya yöneldi. Yezid b. Mühelleb, kardeşi Mufaddal refakatında büyük bir ordu ile üzerine geldi. İki taraf karşı karşıya geldiklerinde kısa bir savaştan sanra Abdurrahman b. Ayyaş'ın askerleri bozguna uğradı. Yezid, onlardan çok sayıda adam öldürdü. Ordugahlarmdaki malları ele geçirdi. Aralarında Muhammed b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın da bulunduğu esirleri Haccac'a gönderdi. Anlatıldığına göre Muhammed b. Sa'd, Yezid b. Mühelleb'e: «Babamın senin babana yaptığı dua hatırına beni serbest bırakmanı istiyorum.» deyince Yezid, onu serbest bırakmıştır.
ibn Cerir dedi ki: Haccac, huzuruna getirilen esirlerin çoğunu öldürdü, pek azını affetti. Haccac, İbn Eş'as'a galip olduğu günde, insanlara şu duyuruyu yaptı: «Geri dönen güvendedir. Rey şehrinde Müslim b. Kuteybe'nin yanma giden de güvendedir.» Bunun üzerine İbn Eş'as'ın maiyetindeki adamların büyük bir çoğunluğu Müslim b. Kuteybe'nin yanına gitti. Haccac da onlara eman verdi. Müslim b. Kuteybe'nin yanına gitmeyenlere gelince Haccac, onların araştırılmasını ve takib edilmesini emretti. Yakalattırdıklarından çoğunu öldürttü Öyle ki, öldürttüğü adamların sonuncusu da Said b. Cübeyr idi. Nitekim bununla ilgil açıklama ileride gelecektir.
Müslim b. Kuteybe'nin yanma gidip askerleri arasına katılanlardan biri de Şa'bî idi. Haccac, bir gün onu hatırlayıp sorunca Müslim b Kuteybe'nin yanına gitmiş olduğunu söylediler. O da Müslim b. Ku-teybe'ye: «Şa'bî'yi bana gönder.» diye mektup yazdı.
Şa'bî, bu olayı şöyle anlatır: «Haccac'm huzuruna vardığımda ona emirlik selamı vererek şöyle dedim:
"Ey emir! Herkes bana Allah'ın doğru olarak bildiği şeyden başka türlü konuşarak özür beyan etmemi istedi. Fakat Allah'a yemin ederek söylüyorum ki, ben burada gerçekten başkasını söyleyecek değilim. Allah'a yemin ederim, bizler sana geldik. Sana karşı savaşıhnası-nı teşvik ettik ve bu konuda elimizden geleni yaptık. Bizler güçlü olduğumuz zaman bozgunculuk yapanlardan olmadığımız gibi en ufak bir kötülükten kaçman iyi kimseler de olmadık. Şimdi Allah, sana yardım etmiş, bize karşı zafer ihsan etmiş ve sana bizi ele geçirmek fırsatı vermiş bulunuyor. Eğer sen gücünü kullanırsan bu, günahlarımız sebebiyle olacaktır ve bizim ellerimizle yaptıklarımızın bir neticesidir. Affedecek olursan bu, senin hoşgörülü oluşundandır. Artık bundan sonra delil senin lehine ve bizim aleyhimizedir."
Haccac, bana şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, senin bu söylediğin sözler, elindeki kılıcından bizim kanlarımız damlayıp da yanımıza girdiğinde: "Ben yapmadım, ben görmedim, ben hazır bulunmadım." diyen kimselerin sözlerinden daha çok hoşumuza gider ey Şa'bî! Sen artık güven içindesin."
Böyle demesi üzerine ben dönüp çıktım. Azıcık yürüdükten sonra tekrar: "Buraya gel ey Şa'bî!" diye seslendi. Korkmaya başladım. Sonra bana güven vermiş olduğuna dair sözlerini hatırladım ve rahatladım. Bana şöyle sordu:
"Ey Şa'bî, bizden sonra insanları nasıl gördün?"
Kendisine karşı isyan etmeden önce Haccac, benim yanımda kıymetli bir kimseydi. Ona şöyle cevap verdim:
"Allah emiri ıslah etsin, senden sonra uykusuzluğu sürme diye gözlerimize çektik. Yataklarımız sertleşti. Böğürlerimiz iltihaplandı. Korku bizden ayrılmaz oldu. Gam ve keder bize tatlılaştı. İyi kardeşleri kaybettim. Enıirin yerine geçecek bir halef de bulamadım."
Bu cevabım üzerine Haccac: "Gidebilirsin ey Şa'bî." dedi. Ben de oradan ayrılıp gittim.»
Beyhakî'nin rivayetine göre Haccac, Ölen bir kimsenin ardısıra hayatta kalan annesi, kocası ve kız kardeşinin mirastaki paylarını ve Hz. Ebu Bekir'in,*Hz. Ömer'in, Hz. Osman'ın, Hz. Ali'nin ve İbn Me-sud'un bu mesele hakkındaki ayrı ayrı kavillerini sormuş; Şa'bî de aynı anda onların bütün kavillerini nakletmiş, bu kaviller arasında Hz. Ali'nin kavlini güzel bulmuş, ancak Hz. Osman'ın kavli ile hü küm vermiş, bu sebeple de Haccac, onu serbest bırakmıştır.
Anlatıldığına göre Haccac, Yezid b. Mühelleb tarafından kendisine gönderilen 5.000 esiri öldürtmüştür. Nitekim bunu daha

önce de anlatmıştık.
Daha sonra Haccac Küfe'ye gitti. Şehre girdi. Her kiminle karşı-laştıysa mutlaka ona: «Kendi nefsin aleyhinde, kafir olduğuna şahadet getir.» dedi. Her kim böyle dediyse onunla bey'atlaştı. Eğer bunu demezse onu öldürttü. Bu şekilde nefsinin kafirliğine şahadet getirmeye yanaşmayan çok sayıda adamı öldürttü. Huzuruna bir adam getirildi. Haccac, ona: «Bu adamın salihliği ve dindarlığı nedeniyle kendi nefsi aleyhinde kafirliğine şahitlik edeceğini sanmıyorum.» dedi ve kendisine hile yapmak istedi. Ancak adam ona şöyle dedi: «Nefsime karşı sen mi bana hile yapacaksın? Oysa ben yeryüzünün en kafiriyim. Firavun'dan da Haman'dan da, Nemrut'tan da daha kafirim.» Adamın bu cevabı üzerine Haccac güldü ve onu serbest bıraktı.
İbn Cerir'in anlattığına göre Hemedan A'şa'sı, Haccac'ın huzuruna getirildi. A'şa, Haccac ile Abdülmelik b. Mervan'ı yeren ve İbn Eş'as ile adamlarım öven bir kaside yazmıştı. Haccac, ondan bu kasideyi okumasını istedi. O da uzun bir kaside okudu Ancak bu kasidesinde Abdülmelik hanedanını övüyordu. Şamlılar: «Ey emir, bu güzel yaptı.» dedilerse de Haccac: «Hayır, güzel yapmadı, o dalkavukluk olsun diye böyle bir kaside okudu.» dedi. Sonra ısrar edip diğer bir kasidesini daha okumasını istedi. Diğer kasideyi okuyunca Haccac, ona gazablandı ve emir verdi. Emri üzerine onun huzurunda eli kolu bağlı olarak boynu vuruldu.
Bu Aşanın asıl adı, Abdurrahman b. Abdullah b. Haris Ebu'l-İs-bah el-Hemedani el-Kûfi'dir. Şair bir zat olup meşhur fasih ve beliğlerden biridir. Önceleri fazilet sahibi, abid bir kimseyken daha sonraları fazilet ve ibadeti bıraktı. Şiire yöneldi. Şairliğiyle tanındı. Humus valisi Numan b. Beşir'in ziyaretine gitmiş, onu övmüştü. Bu ziyareti neticesinde Numan'dan ve askerlerinden 40.000 dinar ödül kazanmıştı.
Şa'bî'nin eniştesi idi. Şa'bî de onun eniştesi idi. İbn Eş'as'la birlikte ayaklananlardandı. Önceki sayfada da anlattığımız gib Haccac, onu öldürdü. Allah ona rahmet etsin.
Haccac, İbn Eş'as'ı takip ediyordu. Ona bir tuzak kurdu. İbn Eş'as'ı arkadan çevirecek bir askeri birlik şevketti. Sonra Hacca ile İbn Eş'as karşı karşıya geldiler. Haccac, beraberindeki askerleriyle birlikte ordugahını bırakıp kaçtı. İbn Eş'as da gelip onun ordugahın-daki eşyaları ele geçirdi ve geceyi orada geçirdi. Arkadaki müfreze geceleyin gelip silahlarım bırakmış olan İbn Eş'as ve adamlarının üzerine aniden saldırdılar. Haccac da adamlarıyla dönerek bunları kuşatma altına aldı ve iki taraf şiddetlice savaştı. İbn Eş'as'ın adamlarından çok sayıda asker öldürüldü, çok sayıda asker de Dicle ve Düceyl nehirlerinde boğuldu. Haccac, bunların ordugahına geldi, orada bulduğu askeri öldürdü. Onlardan 4.000 kadar asker öldürdü, öldürdükleri arasında reis ve ayandan da bir grup vardı. İbn Eş'as ordusunun tümünü eşyalarıyla birlikte ele geçirdi.
İbn Eş'as, 300 kadar adamıyla kaçtı ve gemiye binerek Düceyl ırmağına açıldı, bineklerini kesti. Basra'ya vardı, oradan da Türk beldelerine doğru yola çıktı. Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Türk hükümdarı Rutbil'in ülkesine girdi.
Sonra Haccac, İbn Eş'as'ın adamlarını araştırdı. Yakaladıklarını birer ikişer öldürdü. Öyle ki, İbn Eş'as'ın adamlarından el kolu bağlı 130.000 askeri öldürdüğü söylenir. Nadr b. Şümeyl, Hişam b. Hassan tarikiyle böyle demiştir.
Haccac'ın, İbn Eş'as adamlarından öldürdükleri arasında Mu-hamnıed b. Sa'd b. Ebi Vakkas ve seçkin liderlerden, salih âlimlerden de bir grup vardı. Onun Öldürdükleri askerlerin sonuncusu Said b. Cübeyr'di. Allah, onlara rahmet etsin ve onlardan razı olsun. [20]

Vasıt Şehrinin Kuruluşu

İbn Cerir dedi ki: Haccac, bu senede Vasıt şehrini kurdu. Bunun sebebi de şuydu: Haccac, eşeği üzerinde Dicle nehrini aşıp gelmekte olan bir rahibi gördü. Bu rahip, Vasıt şehrinin kurulacağı yere geldiğinde eşeği durdu ve idrarını yaptı. Rahip indi ve pislenen yeri kazıyıp Dicle ırmağına attı. Haccac; «Bu rahibi bana getirin.» dedi. Rahibi getirdiklerinde ona sordu:
- Niçin böyle yaptın?
— Kitaplarımızda gördüğümüze göre yeryüzünde Allah'ı birleyen bir kişi bulunduğu müddetçe burada bir mescid kurulacaktır.
O esnada Haccac, oraya Vasıt şehrinin kurulmasına karar verdi. Orayı işaretledi ve orada bir mescit inşa etti.
Bu senede, (hicretin seksenüçüncü senesinde) Atâ b. Rafi, Sicilya'ya gazaya gitti.. [21]

Hicretin Seksenüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Abdurrahman B. Cuhayre El-Holanî

Mısırlıdır. Bir sahabe cemaatından hadis rivayet etmiştir. Mısır valisi Abdülaziz b. Mervan, onu hem kadılığa, hem kıssacılığa, hem de beytü'1-mal idareciliğine tayin etmişti. Yıllık maaşı 1.000 dinardı. Bu maaşından hiçbir şey artırıp biriktirmezdi. [22]

Tarık B. Şihab

Tarık b. Şihab b. Abdişems el-Ahmesî. Peygamber (s.a.v.)'i görenlerdendir. Hz. Ebu Bekir es-Sıddık ve Hz. Ömer'in zamanlarında gaza yapmıştır. Kırk küsur gazaya katılmış ve hicretin seksenüçüncü senesinde Medine'de vefat etmiştir. [23]

Ubeydullah B. Adiy B. Hiyar

Peygamber (s.a.v.)'in sağlığına yetişti. Abdullah b. Kays b. Mah-reme'nin de aralarında bulunduğu bir sahabe topluluğundan hadis rivayet etti. Medine kadısıydı. Kureyş'in fakihlerinden ve âlimlerinden-di. Babası Adiy, Bedir savaşında kafir olarak öldürülmüştü.

Bu senede Mersed b. Abdillah Ebu'1-Hayr el-Yezenî de vefat etti.

Bu senede Eş'as'la birlikte olan kurra ve âlimlerden bir cemaat da vefat etti. Bunlardan bir kısmı kaçtı, bir kısmı savaşta Öldürüldü. Bir kısmı esir alındı, Haccac tarafından boyunları vuruldu. Bir kısmı da Haccac tarafından takip edildi ve nihaye yakalanıp öldürüldüler.

Halife b. Hayyat, bu meşhur şahsiyetlerden bazılarının adlarını şöyle sıralamıştır:

Müslim b. Yesar el-Müzenî,
Ebu Mirane el-İclî (öldürüldü),
Ukbe b. Abdulgaffar (öldürüldü),
Ukbe b. Vişah (öldürüldü),
Abdullah b. Halid el-Cehdemî (öldürüldü),
Ebu'l-Cevza el-Rib'î (öldürüldü),
Nadr b. Enes,
îmran (Ebu Hamza ed-Dabiî'nin babası),
Ebu'l-Minhal Seyyar b. Seleme er-Reyyahî,
Malik b. Dinar (Mürr b. Zübab el-Heddadî),
Ebu Necid el-Cehdemî,
Ebu Sebic el-Henaî,
Said b. Ebi'l-Hasan,
Said'in kardeşi Hasan-ı Basrî.

Eyyüb dedi ki: İbn Eş'as'a şöyle denildi: «Cemel savaşında insanların Hz. Aişe'nin mahfesi çevresinde savaşıp öldürüldükleri gibi senin de çevrende insanların savaşıp öldürülmelerini istiyorsan, Hasanı da kendinle birlikte cepheye götür.»

İnsanların kendisine böyle demesi üzerine o da Hasan'ı kendisiyle birlikte cepheye götürdü.

Hicretin seksenüçüncü senesinde Haccac'la yapılan savaşta İbn Eş'as'm öldürülen meşhur adamlarından bazıları da şunlardır:

Kûfeli Said b. Cübeyr,
Abdurrahman b. Ebi Leyla,
Abdullah b. Şeddad,
Şa'bî,
Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mesud,
Marur b. Süveyd,
Muhammed b. Sa'd b. Ebi Vakkas,
Ebu'l-Bahterî,
Talha b. Masrif el-Yemamî,
Zebid b. Haris el-Yemamî, ;
Atâ b. Saib.

Eyyüb dedi ki: İbn Eş'as'la birlikte savaşa katılıp da öldürülen adamlarından her biri, mutlaka öldürüleceği yerden kaçmak istedi. Onlardan kurtulan herkes, kendisini ölümden kurtaran Allah'a ham-detti.

Haccac'ın öldürdüğü meşhur şahsiyetlerden biri de Ebu Hac-ze'nin babası îmran b. İsam ed-Dabiî idi. Bu zat, Basralıların âlimlerinden salih ve abid bir kimseydi. Esir edilerek Haccac'ın huzuruna götürüldü. Haccac ona: «Seni serbest bırakmam için kendi kafirliğine şahadet et.» deyince o zat: «Vallahi, ben kendisine iman ettiğimden beri Allah'ı inkar etmedim.» diye cevap verdi. Haccac da emir vererek bu zatın boynunu vurdurdu.

Haccac'ın öldürttüğü meşhur şahsiyetlerden biri de Abdurrahman b. Ebi Leyla'dır. Bu zat, sahabeler topluluğundan hadis rivayet etmiştir. Babası Ebu Leyla, sahabe idi. Abdurrahman, Kur'ân-ı Ke-nm'i Hz. Ali'den öğrendi. İbn Eş'as'la birlikte savaşa gitti. Yakalanarak Haccac'ın huzuruna götürüldü. Onun önünde eli kolu bağlı vaziyette öldürüldü. [24]

Hicretin Seksendördüncü Senesi

Vakidî dedi ki: Bu senede Abdullah b. Abdülmelik, Masisa'yı - hetti.
Muhammed b. Mervan, Ermeniye'ye gidip gaza yaptı. Onlardan çok sayıda adanı öldürdü. Kiliselerini camiye çevirdi Kentlerine ve kasabalarına el koydu, bu seneye, "Yangın senesi" adı verildi.
Haccac, Fars illerine Muhammed b. Kasım es-Sakafî'yi vali tayin etti. Kürtleri öldürmesini ona emretti.
Abdülmelik, İskenderiye'ye İyaz b. Ganem el-Becinî'yi vali tayin etti. Orada geçen seneden beri vali olarak bulunaı Abdülmelik b. Ebi'l-Kemud'u görevden aldı.
Musa b. Nusayr, Mağrib ülkesini fethetti. Orada fethettiği şehirlerden biri de Urume şehri idi. Urumelilerin çoğunu öldürdü 50.000'e yakın kişiyi esir aldı.
Haccac, İbn Eş'as'ın adamlarından bir grubu öldürdü. Öldürdüğü adamlardan bazılarının adları şöyledir:
Üyyüb b. Kirayye, fasih, beliğ ve vaiz bir kimse idi. Haccac'ın önünde eli kolu bağlı vaziyette Öldürüldü. Onu öldürdüğüne Haccac'ın pişman olduğu da söylenir. Eyyüb b. Kirayye'nin soy kütüğü şöyledir: Eyyüb b. Zeyd b. Kays Ebu Süleyman el Hilali İbn Kirayye diye tanırır.
Haccac'ın öldürdüğü îbn Eş'as taraftarlarından bazılarının adlan da şöyledir: Abdullah b. Haris b. Nevfel, Sa'd b. İyaz eş Şeybanî, Ebu Guneynima el-Holanî. Bu zat sahabedir, hadis rivayet etmiştir. Hu-mus'a yerleşmiş ve 100 yaşma yaklaşmışker orada vefat etmiştir.
Abdullah b. Katade de Haccac tarafından öldürülen İbn Eş'as ta-raftarlarmdandı. Bunlardan başka daha birçok kimseleri de Haccac öldürtmüştü. Bunlardan vefat edenlerden bazılarının adları şöyledir: [25]

Ebu Zür'a El-Cüzami El-Filistinî

Ebu Zür'a el-Cüzami el-Filistinî. Şamlılar nezdinde mertebe sahibi bir kimse idi. Muaviye, ondan korktu. Ebu Zür'a bun anlayınca ona: «Ey mü'minlerin emin! Kurduğun bir binayı yıkma, sevdiğin bir dostunu hüzünlendirme, yere yıktığın bir düşmanada yürek soğutma ve buna sevinme.» dedi. Muaviye de ona dokunmadı.

Bu senede vefat edenlerden biri de Utbe b. Münzir es-Sülenî'dir. Kadri yüce bir sahabedir. Suffa ehlinden sayılırdı. [26]

İmran B. Hattan El-Haricî

Imran b. Hattan el-Haricî. Bu, önceleri ehl-i sünnet ve'1-cemaat-tandı. Haricilerden çok güzel bir kadınla evlendi ve onu çok sevdi. Kendisi çirkindi. Karısını ehl-i sünnet ve'1-cemaat mezhebine çevir-
inek istedi. Ancak karısı bunu kabul etmeyince kendisi de karısıyla birlikte Haricilerin safları arasına katıldı. Dahi şairlerdendi. Hz. Ali'nin öldürülmesi ve onun katili hakkında şöyle bir şiir söylemişti:
«Takvalı kimseden gelen ey darbe! Bu darbeyi vuran kişi,
Darbesiyle Arş'm sahibi katında İlahi rızayı elde etmeyi amaçlamıştır.
Ben bunu bir gün anar ve bu darbe sahibinin, Allah katında bütün yaratıklardan daha ağır terazili olduğunu hesaplanm.
Mezarları kuşların karnı olan bir kavim ne yücedir.
Onlar ki dinlerine azgınlık ve düşmanlığı kanştırmadılar.»
Sevrî, onun zahidlikle ilgili şu beyitlerini, ideal beyitler olarak görür ve bunu çok beğenirdi:
«İnsanlann bedbaht ve şaki olanlan dünyadan usanmazlar. Kaldı ki onlar, dünyada aç ve çıplaktırlar. Her ne kadar o sevse de; ben dünyayı, Yaz bulutuna benzetirim. Kısa sürede dağılıp gider. Mola verip de kısa sürede ihtiyaçlarını giderip yollanna koyulan bir kervan gibidirler.
Onlar, alametleri belirgin ve geniş bir yola koyulmuşlardır.»
İmran b. Hattan, hicretin seksendördüncü senesinde vefat etti. Bâzı âlimler, onun Hz. Ali (r.a.)'nin öldürülmesi ile ilgili beyitlerine aynı kafiye ve vezinlerle şu beyitleri reddiye olarak söylemişlerdir:
«Şaki ve bedbaht bir kimseden gelen bir darbedir bu, O, bu darbesiyle Arş'm sahibi katında ziyana ulaşmayı amaçlamıştır.
Ben onu bir gün anar ve onu Allah katında terazisi en düşük insan olarak sanınm.»
Ruh b. Zinba' al-Cüzamî, Şamlıların komutanlarındandı. Abdülmelik, idarede ona danışırdı. [27]

Abdurrahman B. Esas El-Kindî

Abdurrahman b. Eş'as el-Kindî, bu senede öldürüldü. Bundan sonraki senede öldürüldüğü de söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Onun öldürülmesi şöyle vuku buldu: Haccac, Abdurrahman'ın sığındığı Türk hükümdan Rutbil'e bir mektup yazdı. Mektubunda ona şöyle dedi: «Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, eğer İbn Eş'as'ı bana göndermezser senin ülkene 1.000.000 savaşçı gönderir ve ülkeni tahrib ederim.»
Rutbil, Haccac'ın tehdidinin ciddi olduğunu anlayınca bu hususta komutanlarından birine danıştı. Komutan da ona, İbn Eş'as'ı

ülkelerini harab edip şehirlerinin çoğunu ele geçirmeden önce- Haccac'a teslim etmesini tavsiye etti. Rutbil de Haccac'a haber göndererek, on yıl süreyle kendisiyle savaşmamasını ve ona senelik olarak 100.000 dirhem haraç vermeyi şart koştu. Haccac, onun bu şartını kabul etti. Denildiğine göre Haccac, ona arazilerinin haracını yedi yıl süreyle vermeyebileceği vaadinde bulundu. İşte o esnada Rutbil, İbn Eş'as'a ihanet etti.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Haccac, ona: «Onu eli kolu bağlı vaziyette huzuruna al ve boynunu vur, başını da bana gönder.» diye emretmişti.
Diğer bir rivayete göre İbn Eş'as, o esnada şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Can çekişirken Rutbil tarafından öldürülmüştür Meşhur rivayete göre İbn Eş'as ve otuz kadar yakım, Rutbil tarafından tutuklanarak zincirlere ve bukağılara vurulmuş, elçileri ile birlikte Haccac'a gönderilmişti. Bir süre yol aldıktan sonra Recih denen yere vardıklarında îbn Eş'as -zincire vurulu vaziyette- bir köşkün damına çıkmış, beraberinde kaçmasını Önleyecek bir bekçi de bulunduğu halde kendini köşkün damından aşağıya atmış, bekçisi de kendisi ile birlikte yere düşmüş ve ikisi birlikte ölmüşlerdi. Elçi de gelip İbn Eş'as'm başını kesmiş, beraberindeki adamlarını öldürmüş ve kesik başlarını Haccac'a göndermişti. Haccac da İbn Eş'as'm. kesik başını Irak sokaklarında ve caddelerinde dolaştırmış, sonra Abdülmelik'e bildirmiş, o da kesik başı Şam'da dolaştırmış, sonra kardeşi ve Mısır valisi Abdülaziz'e göndermiş, o da bu kesik başı Mısır'da dolaştırmış-tı. Sonra Abdülaziz, bu kesik başı Mısır'da defnetmişti. İbn Eş'as'ın geride kalan cüssesi ise Recih'te defnedilmişti. Şairin birisi, bu hususta şöyle demiştir:
«Baş ile gövdenin defin yerleri ne kadar da birbirinden uzaktır. Baş Mısır'da, gövde ise Recih'tedir.»
İbn Cerir'in anlattığına göre İbn Eş'as, hicretin seksenbeşinci senesinde öldürülmüştür. Doğrusunu Allah bilir.
Sözünü ettiğimiz bu Abdurrahman, Ebu Muhammed b. Eş'as b. Kays'tır. Bazıları derler ki, bunun asıl adı, Abdurrahman b Kays b. Muhammed b. Eş'as b. Kays el-Kindi el-Kûfî'dir. Ebu Davud ile Ne-seî, onun babası ve dedesi tarikiyle İbn Mesud'ta şu hadisi rivayet ettiğini nakletmişîerdir:
«Satıcı ile müşteri ihtilafa düştüklerinde eşya ortada duruyorsa söz satıcınındır ya da ikisi müşterek olurlar.»
Ebu Umeys de bu zattan hadis rivayet etmiştir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Haccac, Abdurrahman'ı hicretin doksanıncı senesinden sonra öldürtmüştür. Doğrusunu Allah bilir.
Abdurrahman b. Eş'as, Kureyşlilerden olmadığı halde kendisine emirlik bey'atı yapanlara çok şaşıyorum. O, Kureyşli değil Yemen'in Kinde şehrinden bir kimse idi. Sakife gününde sahabeler, emirliğin ancak Kureyşlilere özgü olacağı hususunda icma yapmışlardı. Hatta Ebu Bekir es-Sıddık, buna karşı çıkanlara bu hususiaki hadisi delil olarak ileri sürmüştü. Ensârîler; "Bir emir kendilerinden, bir emir de Muhacirlerden olsun." diye teklifte bulunmuşlar; Hz. Ebu Bekir, bu teklifi de kabul etmemişti. Sonra bütün bunlarla birlikte Sa'd b. Uba-de -daha önce karşı çıktığı halde- görüşünden vazgeçmişti. Böyle olduğu halde nasıl olur da Kureyşli olmayan Kindeli bir adamın halifeliğine bey'at edilir? Emirliğine ve halifeliğine bey'at edilmiş ve senelerce Müslümanlara halifelik ve emirlik yapmış Kureyşli bir kimseyi görevden alıp, ehl-i hal ve'1-akdin üzerinde ittifak etmedikleri Kindeli Abdurrahman b. Eş'as'ın halifeliğine ve emirliğine nasıl bey'at ederler? Bu nasıl iştir? İşte bu büyük hata nedeniyle büyük çapta huzursuzluklar ve kötülükler meydana geldi. Çok sayıda insan bu yüzden Öldürüldü. İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciun. [28]

Eyyüb B. Kirayye

Kirayye, annesinin adıdır. Babası Yezid b. Kays b. Zürare b. Müslim en-Nemri el-Hilalî'dir. Eyyüb, okur yazar olmayan bir bedevi idi. Ancak fesahat, beyan ve belagatı dillere destandı. Haccac'a arkadaşlık etti ve Abdülmelik'in ziyaretine gitti.
Haccac, onu İbn Eş'as'a elçi olarak gönderdi. îbn Eş'as, ona şöyle dedi: «Eğer kalkıp Haccac'ı görevden hal'ettiğin söylemezsen boynunu vururum.» O da kalktı, söyleneni yaptı ve İbn Eş'as'm yanında ikamete başladı.
Haccac, galib olduğunda onu huzuruna celbetti. Aralarında çok hadiseler ve kelam konusunda sözler cereyan etti. Neticede boynunun vurulmasını emretti, boynunu vurdurdu. Ancak böyle yaptığına da daha sonra pişman oldu. Fakat, pişmanlığın fayda vermeyeceği bir 'yerde pişman olmuştu. Nitekim bir atasözünde şöyle denilmiştir: «Vuslatın fayda vermediği bir zamanda vuslat cömertliğinde bulundu.» [29]

Ruh B. Zınba

Ruh b. Zinba b. Selame el-Cüzamî Ebu Zür'a Ebu Zinba ed-Dı-mışkî de denilir. Evi, Şam'da Bizuriyyin (çekirdekçiler tarafında ünlü kahraman İbn Akab'ın evi yanındadır. Ruh, kadri yüce tabiilerdendi. Sahabe olan babasından, Temim ed-Darî'den, Ubade b. Samit'ten, Muaviye'den, Ka'bü'l-Ahbar'dan ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Aralarında Ubade b Nesiy'in de bulunduğu bir cemaat da ondan hadis rivayet etmişlerdir.
Ruh, Abdülmelik'in veziri gibiydi. Ondan hemen hemen hiç ayrılmazdı. Mercürahit savaşında da Abdülmelik'in babası Mervan'la birlikteydi. Yezid b. Muaviye, onu Filistin ordusuna komutan olarak tayin etti. Müslim b. Haccac'm iddiasına göre Ruh b. Zinba sahabedir. Ancak Müslim, bu kavlini teyid etmemiştir. Sahih kavle göre Ruh, sahabe değil, tabiidir. Rivayete göre o hamamdan her çıkışında bir köle azat edermiş.

İbn Zeyd'in ifadesine göre bu zat, hicretin seksendördüncü senesinde Ürdün'de vefat etmiştir. Bazılarının iddialarına göre Hişam b. Abdülmelik'in zamanına kadar yaşamıştır. Bir defa haccetmiş tir. Mekke ve Medine arasında bir su başında mola vermiş, kendisine türlü yemekler hazırlanmış ve önüne konulmuştu, yemeği yerken su arayan bir çoban oraya gelmişti. Ruh, onu yemeğe davet etmiş, çoban gelip sofradaki yemeklerine bakınca: «Ben oruçluyum.» demiş; Ruh-da ona: «Böylesine uzun ve çok sıcak bir günde oruç mu tutuyorsun ey çoban?» diye sormuş; çoban da şu cevabı vermişti: «Senin yemeğin uğruna günlerimi boşa mı harcayacağım ve günlerimi boşa harcayarak aldanacak mıyım?»
Daha sonra çoban kendine başka bir yer aramaya başlamış, Ruh'u bırakıp oraya gidip oturmuştu. Bunun üzerine Ruh b. Zinba da şöyle demişti:
«Ey çoban, günlerini boşa harcamayıp cimrilik ettin, Oysa Ruh b. Zinba, bu günlerini boşa harcıyor.»
Böyle dedikten sonra uzun süre ağladı ve sofradaki yemeklerin kaldırılmasını istedi. Yemekleri kaldırıp götürdüler, kendisi de şöyle dedi: «Bakın bakalım hele, şu bedevilerden veya çobanlardan bu yemekleri yiyecek bir kimse yok mudur?» Böyle dedikten sonra mola yerinden kalkıp yola çıktı. Çoban, onun kalbini pençesine almış ve nefsini tahkir etmişti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. [30]

Hicretin Seksenbeşinci Senesi

İbn Cerir'in anlattığı gibi Abdurrahman b. Eş'as, bu senede öldürülmüştür. Doğrusunu Allah bilir.
Bu senede Haccac, Yezid b. Mühelleb'i Horasan valiliğinden aldı. Yerine kardeşi Mufaddal b. Mühelleb'i tayin etti. Bunun sebebi şuydu: Haccac, bir defasında Abdülmelik'in ziyaretine gitmişti. Dönüşünde kitab ehli, âlim ve yaşlı bir rahibin bulunduğu bir kiliseye uğrayıp ona şöyle sordu:
- Ey ihtiyar! Kitaplarınızda bizim ve sizin ne durumda olduğumuzu bildiren birşeyler görüyor musun?
- Evet.
- Mü'minlerin emirinin evsafını nasıl görüyorsunuz?
- O, kel bir hükümdardır. Onun yolunda çalışan ölü
- Ondan sonra kim hükümdar olacaktır?
- Velid adında bir adam hükümdar olacaktır.
- Ondan sonra kim hükümdar olacaktır?
- Ondan sonra adı peygamber adı olan biri hükümdar olacaktır. Onunla insanlar, fetihlere ve bolluklara kavuşacaklardır.
- Onu bana tarif etsene.
- Onu sana anlattım işte.
- Benim akibetimin nice olacağını biliyor musun?
- Evet.
- Benden sonra Irak'a kim vali olacak?
- Yezid adında bir adam senden sonra Irak'a vali olacaktır.
- Ben hayatta iken mi yoksa ben öldükten sonra mı böyle olacak?
- Bilemem.
- Yezid'in evsafını biliyor musun?
- Sadece bir defa ihanet edecektir. Başka da bilmiyorum. Haccac, kendisine başkaldıracak ve ihanet edecek adamın Yezid b. Mühelleb olduğunu sandı. Yedi gün süre ile yol gitti. İhtiyar rahibin söylediklerinden korkmuştu. Sonra Abdülmelik'e mektup yazarak kendisini Irak valiliğinden affetmesini istemişti ki, kendisinin Abdül-nıelik nezdindeki itibar ve kıymetini öğrensin. Gelen cevabî mektupta Abdülmelik, onu istifasından ötürü kınayıp azarlıyor, ayıplıyor, görevim sürdürmesini ve sebat etmesini istiyordu. Haccac, daha sonra bir gün oturup düşünmeye başladı. Ubeyd b. Mevhib'i yanma çağırttı. Ubeyd geldiğinde Haccac, elindeki bir çubukla yere bir şeyler çiziyordu. Başını kaldırıp Ubeyd'e şöyle dedi:
- Yazıklar olsun sana ey Ubeyd! Kitab ehli kimselerin anlattıklarına göre hakimiyetim altında bulunan şu topraklara Yezid adında kır adam hakim olacaktır. Ben Yezid b. Ebi Kebşe'yi, Yezid b. Husayn b. Nümeyr'i, Yezid b. Dinar'ı düşündüm... Ancak onlar, burada değildirler. Burada Yezid b. Mühelleb'ten başkası yoktur.
Ubeyd, ona şu cevabı verdi:
- Onlar şereflendiler, vilayetleri ve hakimiyetleri büyüdü. Onlar, kadri yüce, güçlü ve itibarlı kimselerdirler. Bu rütbelerine de layıktırlar, olsa olsa bunu Yezid b. Mühelleb yapar.
Haccac, Yezid b. Mühelleb'i görevden azletmeye kesir karar verdi. Abdülmelik'e bir mektup yazarak Yezid b. Mühelleb'i yerdi. Abdülme-lik'i onun ihanetinden korkuttu ve ehl-i kitabtaıı olan o yaşla rahibin söylediklerini nakletti. Ulağın getirdiği cevabî mektupta Abdülmelik, Haccac'a şöyle diyordu:
«Yezid hakkında çok konuştun artık. Horasan'ı idare edebilecek bir adamın adını ver ki, onu vali tayin edeyim.» Haccac da tercihini Mufaddal b. Mühelleb üzerinde kullandı. Abdülmelik de onu dokuz ay süreyle Horasan'a vali tayin etti. Bu süre zarfında Abs beldelerine ve diğer illere gaza yaptı, çok miktarda ganimet ele geçirdi. Şairler, onu medhettiler, sonra

Mufaddal'ı azledip yerine Kuteybe b. Müslim'i vali olarak tayin etti.
İbn Cerir dedi ki: Bu senede Musa b. Abdullah b. Hazim, Tir-miz'de öldürüldü. Bu olay şöyle gelişti: Musa, babas Abdullah'ın öldürülmesinden sonra geride kalan adamları ile birlikte sığınacak bir şehir bulamadı. Her nereye yaklaşırsa mutlaka o şehrin hükümdarı karşısına çıkıyor ve onunla savaşıyordu. Bu hal devam etti, nihayet Tirmiz'e yakın bir yere gelip konakladı.
Tirmiz hükümdarı zayıftı, Musa b. Abdullah ile idare-i maslahat yaptı. Ona armağalar ve hediyeler gönderdi. Hatta onunla birlikte av partileri düzenledi. Sonra hükümdar, onun için bir ziyafet tertipledi. Ona: «100 adamınla yemeğe buyur.» diye haber gönderdi. Musa da askerlerinden iyi dövüşen 100 kişi ile birlikte davete gitti, şehire girdi. Ziyafet yerine vardı. Yemekten sonra Musa, hükümdarın konağında yan gelip uzandı ve: «Allah'a yemin ederim ki, bu konak benim evim veya mezarım oluncaya kadar buradan kalkmayacağım.» dedi. Konaktaki adamlar, ona saldırdılar, askerleri onu müdafaa ettiler. Sonra onlarla Tirmizliler arasında savaş cereyan etti. Tirmizlilerden çok sayıda adam öldürüldü, geri kalanlar kaçıp gittiler. Musa da geri kalan askerlerini şehre çağırdı. Şehri istila etti, istihkam kurup şehri düşmanlara karşı korudu.
Hükümdar da şehirden kaçıp kardeşleri Türklere sığındı. Onlardan yardım istedi. Türkler, ona şöyle dediler: «100 kadar kişiyle seni beldenden çıkarıp kovan şu kavme karşı savaşacak güç bizde yoktur.» Sonra Tirmiz hükümdarı, başka bir grup Türk'ün yanına giderek onlardan yardım istedi. Onlar da konuşmasını dinlemeleri için birkaç kişiyi Musa'nın yanma gönderdiler. Musa, onların gelişini duyduğunda hava çok sıcaktı. Adamlarına ateş yakmalarım, kışlık elbiselerini giymelerini ve ısınır gibi yaparak ellerini ateşin üzerine yaklaştırmalarını emretti.
Türk elçiler gelip Musa'nın adamlarının sıcak yaz gününde neler yaptıklarım görünce: «Bu yaptığınız nedir?» diye sordular. Musa'nın adamları da: «Biz yazın üşür, kışın da sıcaklanırız.» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Türkler, dönüp kendi kendilerine: «Bunlar insan değil, bilakis bunlar cindir.» dediler. Hükümdarlarının yanma dönüp gördükleri manzarayı anlattılar ve: «Biz bunlarla savaşanlayız.» dediler.
Bunun üzerine Tirmiz hükümdarı gidip başka bir gruptan yardım diledi. Onlar da gelip Tirmiz'i kuşatma altına aldılar. Huzaî de gelip orayı kuşatma altına aldı. Huzaî, sabahleyin, Acemler de akşama doğru savaşıyorlardı. Daha sonra Musa, geceleyin onlara bir baskın düzenleyerek çok sayıda adam öldürdü. Ömer el-Huzaî de bundan korktu ve Musa ile barış yaptı.
Ömer el-Huzaî, bir gün yanında hiç kimse yokken Musa'nın yanına girdi. Musa'nın yanında silah da göremiyordu. Ona öğüt verircesine: «Allah emiri ıslah etsin, senin gibi bir adamın silahsız olması doğru değil.» deyince Musa: «Yanımda silah vardır.» diye cevap verdi. Sonra yatağının ucunu kaldırdı. Kınında bir kılıç bulunduğunu gördü. Ömer, kılıcı alıp Musa'nın üzerine saldırarak öldürdü ve kaçıp gitti. Bundan sonra Musa b. Abdullah b. Hazim'in adamları da dağıldılar.
İbn Cerir dedi ki: Bu senede Abdülmelik, kardeşi Abdülaziz b. Mervan'ı Mısır valiliğinden azletmeğe karar verdi. Bunu Rul b. Zin-ba el-Cüzamî, yapılması gereken güzel bir iş olarak ona telkin etmişti. O bu halde iken yanlarına geceleyin Kubeyse b Züeyb geldi. Gece veya gündüz hangi saatte olursa olsun Kubeyse, Abdülmelik'in yanına serbestçe girerdi. Abdülmelik'e kardeşi Abdülaziz'in ölümü nedeniyle taziyetlerini sundu. Abdülmelik de onu azletmeğe karar verdiğine pişman oldu.
Abdülmelik'i bu yönde bir karar vermeye iten sebep şuydu: O, kendisinden sonra oğulları Velid'in, ondan sonra Süleyman'ın, ondan sonra Yezid'in, ondan sonra da Hişam'ın veliaht olmalarını kararlaştırmıştı. Bunu kendisine Haccac telkin etmiş ve bir tertip olarak ortaya koymuştu. Halife Mervan da sağlığında oğlu Abdülmelik'i, Abdül-melik'ten sonra da Abdülaziz'i veliaht tayin etmişti. Abdülmelik, Ab-dulaziz'i kendisinden sonra emirlikten tümüyle uzaklaştırmak ve e-mirliği kendi evladına ve torunlarına bırakmak, halifeliğin kendilerinde kalmasını temin etmek istemişti. Doğrusunu Allah bilir. [31]

Abdülaziz B. Mervan

Abdülaziz b. Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As b. Ümeyye b. Abdişems Ebu'l-Asbağ el-Kureşi el-Ümevî. Medine'de doğdu Babası Mervan'la birlikte Şam'a girdi. Kardeşi Abdülmelik'ven sonra babasının veliahtı olmuştu. Babası onu hicretin altmışbeşinci senesinde Mısır diyarına vali olarak atamıştı. Bu seneye kadar valiliği sürdürmüştü. Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Said b. Amr b. As'ın ölümünde hazır bulunmuştu. Abdülaziz'in Dımışk'ta bir evi vardı. Bu ev günümüzde "Sofilerin evi" olarak kullanılmaktadır ve Sümaysatiye hahkahı olarak bilinir. Bu ev, kendisinden sonra oğlu Ömer b. Abdülaziz'in eline geçmiş, ondan sonra da eî değiştirerek Sofiler hankahı haline gelmiştir.
Abdülaziz b. Mervan; babasından, Abdullah b. Zübeyr'den, Ukbe b. Amir'den ve Ebu Hüreyre'den hadis rivayet etmiştir.
Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"inde ve Ebu Davud'un "Sünen"inde kendisinden rivayet olunan şöyle bir hadis vardır Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: «Erkekteki en kötü huy, aşın korkaklık ve şiddetli cimriliktir.»
Oğlu Ömer ile Zührî, Ali b. Rebah ve bir cemaat da kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.
Muhammed b. Sa'd'ın ifadesine göre Abdülaziz b. Mervan, sika bir ravi olup az hadis rivayet etmiştir. Başkaları dediler ki: «Abdülaziz b. Mervan, kendi konuşmasında ve hadis okuyuşunda Arapçayı iyi telaffuz edemezdi, daha sonra Arapçayı öğrenip telaffuzunu sağlam-laştırıp güzelleştirdi. İnsanların en fasihlerinden biri oldu. Bunun sebebi de şuydu:
Damadını kendisine şikayet etmek isteyen bir adam, Abdülaziz b. Mervan'm yanma geldi. Abdülaziz, ona damadının kim olduğunu sormak amacıyla: «Men hateneke» diye sordu. Halbuki böyle demiş olmakla, «Seni kim sünnet etti?» demiş oldu.

Adam da: «Herkesi sünnet eden adam beni de sünnet etti.» diye cevap verince Abdülaziz, katibine: «Bu ne haldir, bu adam bana nasıl cevap veriyor?» diye sordu. Katip ona: «Ey mü'minlerin emiri, senin ona: «Men hatenüke» "Damadın kimdir?" diye sorman gerekirdi.» dedi. Bunun üzerine Abdüiaziz de Arapçayı iyi öğrenmeden evinden dışarı çıkmamaya yemin etti. Bir hafta kadar evinde kalıp Arapçayı iyice öğrendikten sonra dışarı çıktığında artık o, insanların en fasihlerinden ve Arapçayı en iyi bilenlerinden biri haline gelmişti. Bundan sonra o, Arapçayı iyi konuşan kimselere bol armağan verir, Arapçayı iyi konuşamayan kimselerin bağışlarını ise azaltırdı. İnsanlar, onun zamanında Arapçayı öğrenmeye koşuştular.

Abdülaziz, günün birinde bir adama şöyle dedi:

- Sen kimlerdensin?

- (Minbenu Abdüddar.) Abdüddar oğullarmdanım (Burada adamın "min beni" demesi gerekirken "min benu" diye telaffuz etmesi bir hata idi.) Bunun üzerine Abdülaziz, ona şöyle cevap verdi:

- Sen bu yanlışlığının karşılığım alacağın armağanda göreceksin! Adama, armağanım 100 dinar eksik verdi.

Ebu Ya'lâ el-Musılî, Ka'ka' b. Hakim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Abdülaziz b. Mervan, Abdullah b. Ömer'e şöyle bir mektup gönderdi:

«İhtiyacın varsa bana bildir.»

İbn Ömer de ona şu cevabî mektubu gönderdi:

«Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: «Yüksekteki el (veren el), alçaktaki elden (alan elden) daha hayırlıdır. Sen önce geçimlerinden sorumlu olduğun kimselerin ihtiyacını karşılamaya başla.» Ben senden bir şey isteyecek değilim. Aziz ve Celil olan Allah'ın bana nasib ettiği bir rı-zık senin tarafından bana gönderilecek olursa, onu da geri çevirmem.»

İbn Vehb, Süveyd b. Kays'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Abdülaziz b. Mervan, bana bir mektup ve 1.000 dinar vererek İbn Ömer'e göndermemi emretti. Ben de götürdüm ve o mektubu kendisine teslim ettim. Mektubu okuyunca: «Paralar nerede?» diye sordu. Ben de: «Sabah olmadan paraları sana veremem.» dedim. O da: «Allah'a yemin ederim ki, 1.000 dinarı olduğu halde İbn Ömer bu geceyi geçiremez ve sabahı bekleyemez.» dedi ve mektubu bana geri verdi. Ben de gidip o paraları getirdim, kendisine teslim ettim. O, bu paraları yoksullara dağıttı. Allah ondan razı olsun.»

Rahmetli Abdülaziz'in güzel sözlerinden bazı örnekler sunmak istiyorum:

«Allah'ın kendisini rızıklandıracağma ve infak edeceği malın yerini dolduracağına yakinen iman eden bir mü'minin, büyük sevap ve güzel övgü kazanmak için malını infak etmeyişine çok şaşıyorum.»

ibn Ömer, can çekişirken malını yanma getirtti, saymaya başladı. 300 ölçek altınlık malı bulunduğunu görünce şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, bu malın Necid'te otlanan develerin kığı olmasını çok isterdim. Allah'a yemin ederim ki, ben kendisinden bahsedilmeyen bir varlık olmak isterdim veya şu akarsu olmak isterdim. Ya da Hicaz diyarında bir bitki olmak isterdim.» Vefat edeceği esnada yanında bu-Jinanlara: «Beni saracağınız kefenimi getirin.» dedi. Getirdiklerinde etene bakıp: «Öf senden ey dünya! Senin uzun zamanın, ne kadar da Kisa; çok malın ne kadar da az.» demeye başladı.

Yakub b. Süfyan, Leys b. Sa'd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Abdülaziz, hicretin seksenaltmcı senesinin cemaziyelevvel ayının onüçünde pazartesi gecesi vefat etti.»

İbn Asakir dedi ki: «Bu, Yakub b. Süfyan'm yanılgısıdır. Doğrusu Abdülaziz, hicretin seksenbeşinci senesinde vefat etmiştir. O, kardeşi Abdühnelik'ten önce vefat etmiştir. Abdülmelik, ondan bir sene sonra hicretin seksenaltmcı senesinde vefat etmiştir.»

Abdülaziz b. Mervan, emirlerin seçkinlerinden ve hayırhların-dandı. Kerem sahibi, cömert ve övgüye layık bir kimseydi. Raşid halifelerden Ömer b. Abdülaziz'in babasıydı. Ömer de babası Abdülaziz'in ahlakıyla ahlaklanmış ve ayrıca birçok iyi hasletleri ondan fazla olarak kazanmıştı. Abdülaziz'in Ömer'den başka, Asım, Ebu Bekir, Süheyl ve Asbağ adında oğulları da vardı. Asbağ, babasından kısa bir süre önce vefat etmiş, bu nedenle babası onun ölümüne çok üzülmüş, ondan sonra hastalanarak vefat etmişti. Abdülaziz'in birkaç kızı da vardı. Ümmü Muhammed ve Süheyl, Ummü Osman, Ümmü Hakem Ummü Benin. Bunlardan her biri Abdülaziz'in ayrı bir karısından doğmuştu. Onun bunlardan başka çocukları da vardı. Mısır'a bir konaklık mesafede kendi kurduğu şehirde vefat etti. Nil üzerinden Mısır'a götürüldü ve oraya defnedildi.

Abdülaziz, ölürken birkaç kadın, bol miktarda mal, binek, at, katır, deve ve daha evsafı sayılamayacak şeyleri miras olarak bıraktı. Miras bıraktığı mallar arasında gümüşten ayrı olarak 300 ölçek altın da vardı. Bununla beraber o, çok cömert, kerem sahibi, bol miktarda armağan ve bağışlar veren bir kimseydi. İnsanlar arasında en çok bağışta bulunan bir insandı. Allah, ona rahmet etsin.

İbn Cerir'in anlattığına göre Abdülmelik b. Mervan, Mısır diyarında bulunan kardeşi Abdülaziz'e bir mektup yazarak veliahtlıktan kendi oğlu Velid lehine feragat etmesini ya da Velid'ten sonra veliahtlığa razı olmasını rica etmişti. Velid'in kendi nazarında insanlar arasında en çok sevdiği ve en fazla kıymet verdiği bir kişi olduğunu ifade etmişti. Abdülaziz de ona şu cevabî mektubu göndermişti:

«Senin Velid'te gördüğün üstünlükleri ben de oğlum Ebu Bekir'de görmekteyim.»

Bunun üzerine Abdülmelik, ona emredici mahiyette bir mektup göndererek Mısır haracını kendisine göndermesini istedi. Abdülaziz, ona Mısır haracını kendisine göndermesini istedi. Abdülaziz, ona Mısır haracından hiçbir şey göndermiyordu. Başka vergileri de vermiyordu. Mısır ülkesinin tümü, mağrib ülkesinin tümü ve diğer ülkeler hep Abdülaziz'e haraç ve vergi

öderlerdi. Oralardan elde edilen ganimetlerde onun eline geçerdi. Abdülaziz, bu olay üzerine Abdülmelik'e şu cevabî mektubu gönderdi:
«Ky mü'minlerin emiri! Ben ve sen öyle bir yaşa vardık ki, senin ehl-i beytinden herhangi bir kimse bu yaşa varırsa, mutlaka ömrü artık az kalmış demektir. Önce sen mi yoksa ben mi öleceğim? Bunu bilemiyorum. Ömrümün geri kalan kısmında beni kınamayıp rahat bırakmayı uygun görüyorsan bunu yap.»
Abdülmelik, kardeşinin bu mektubundan etkilendi. Ona acıdı ve su cevabı gönderdi: «Ömrüme yemin ederim ki, senin ömrünün geri kalan kısmında artık seni kınamayacağım ve rahatsız etmiyeceğim.»
Abdülmelik, oğlu Velid'e şöyle dedi: «Eğer emirliği Allah sana vermeyi murad etmişse, kullardan herhangi biri bunu senin elinden almaya güç yetiremez.»
Daha sonra oğlu Velid ile Süleyman'a şöyle dedi: «Ijiarem'den hiç uzaklaştınız mı?» Onlar; "Hayır" diye cevap verince o şöyle dedi: «Al-lahu Ekber. Ka'be'nin Rabbına yemin olsun ki, siz ona kavuştunuz.»
Kardeşi Abdülaziz'in veliahtlıktan feragat etmeye yanaşmaması ve oğlu Velid'in veliahtlığına bey'at etmemesi esnasında Abdülmelik, Abdülaziz'e beddua ederek: «Allah'ım, o benimle olan akrabalık bağını kopardı. Sen de onu kopar.» demişti. Bu senede vefat eden Abdülaziz'in Ölüm haberi kendisine ulaştırılan Abdülmelik ve aile fertleri, onun için üzülüp ağladılar. Ancak Abdülmelik, oğulları Velid ile Süleyman'ın emirlik ümitlerinin tahakkukunu görünce de sevindi. Hac-cac da Abdülmelik'e bir heyet gönderdi. Velid'in veliahtlığının güzel bir fikir olduğunu söyledi ve bu fikri onun nazarında süsleyip güzel-leştirdi. Gönderdiği heyetin başkanı İmran b. Usam el-Userî idi. Heyet mensupları, Abdülmelik'in huzuruna girdiklerinde İmran kalkıp bir konuşma yaptı. Heyetteki diğer üyeler de konuştular. Abdülmelik'e, Velid'in veliahtlığını teid etmesi için gerekli teşvikte bulundular. İmran b. Usam da bu hususta şöyle bir şiir okudu:
«Ey mü'minlerin emiri, aramızdaki uzak mesafelerden sana selam ve tebriklerimizi sunuyoruz.
Oğulların hususunda yaptığım teklifime uygun cevap ver.
Benim cevabım onlarla ilgilidir. Onlar bizim düzenimizi ayakta tutarlar.
Eğer Velid'e itaat edilirse,
Ben de halifeliği ve idareyi ona bırakırım.
Senin gibi birinin kubbesinin çevresinde Kureyşliler dolanır.
insanlar, onun sayesinde bulutlardan su ve yağmur dilerler. '
Senin gibi biri öyle korunmuştur ki,
Boynundaki gerdanlık ve muskaları çıkarsa bile musibete uğramaz.
Eğer bu hususta kardeşini tercih edersen,
Ben ve deden ona ithamda bulunma gücüne sahip değiliz.
Ama biz onun oğullarından, baba bir oğullardan çekiniyoruz.
Onlardan taraf biz zehir bulaşmasından korkuyoruz.
Hükümdarlığı onlara verecek olursan,
Bulutlardaki suyun çekilmesinden ve kuraklıktan korkuyoruz.
Yarın bu millet için sağacağın şey,
Yarından sonra senin oğullarının sağacakları şey,
Yoğunluk ve ağırlık olmasın bizlere.
Yemin ederim ki, eğer Usam beni aşacak olursa bu hususta,
Ben onu asla affetmem, mazeretini kabul etmem.
Eğer ben bir kardeşime iltimasta bulunacak olursam,
Onun vasıtası ile söz sahibi veya makam sahibi olmak isterim.
Oğullarımı oğullarına tercih etmesini ve onlara yönetimde pay vermesini isterim.
Ya da onun aleyhinde atıp tutarım.
Akrabaları arasında çatlaklık bulunan kimse olduğu zaman,
Hükümdarın, akrabaları arasındaki çatlaklığı en sonda kapatması gerekir.»
Bu şiir, Abdülmelik'i heyecanlandırıp harekete geçirdi. Kardeşi Abdülaziz'e mektup yazarak oğlu Velid lehine veliahtlıktan feragat etmesini istedi. Ancak Abdülaziz, bu isteği kabul etmedi. Ama noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, Abdülaziz'in Abdülmelik'ten bir sene önce vefatını mukadder kıldı. Abdülaziz vefat edince Abdül-melik, oğulları Velid ile Süleyman'ın emirliğe geçmelerine yol açıldığını gördü. Doğrusunu noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [32]

Abdülmelik'in, Önce Oğlu Velid İçin, Sonra Da Diğer Oğlu Süleyman İçin Veliahtlık Bey Atı Alması

Bu veliahtlık bey'atı, Abdülaziz b. Mervan'm vefatından sonra bu senede yapıldı. Önce Şam'da ona bey'at edildi. Sonra diğer beldelerde bey'at edildi. Ondan sonra da Süleyman'ın veliahtlığı için bey'at edildi. Bey'at işi Medine'ye vardığında Said b Müseyyeb, Abdülmelik hayatta iken başka bir kimseye beyl ata yanaşmadı. Medine valisi Hişam b. ismail, bey'at etmesi içir

ona emir verdi. Bey'at etmeyince ona altmış kırbaç vurdurdu. Ayrıca ona kıldan örülme giysiler giydirerek merkebe bindirdi ve Medine sokaklarında ibret olsun diye dolaştırdı. Sonra emir vererek onu Seniyyetü'z-Zübabe'ye gönderdi. Burası namazgahtı. Müslümanlar orada namaz kılar ve istirahat ederlerdi. Bir süre sonra onu Medine'ye tekrar getirip zindana attılar. Said b. Müseyyeb de: «Allah'a yemin ederim ki, beni öldürmeyeceğinizi bilseydim bu elbiseyi giymezdim.» dedi. Medine valisi Hişam b. ismail, Ab-dülmelik'e mektup yazarak Said b. Müseyyeb'in bey'at etmeyip muhalefette bulunduğunu bildirdi. Abdülmelik, yazdığı cevabî mektupta bu davranışından ötürü vali Hişam'ı kınayarak Said'i zindandan çıkarmasını emredip şöyle dedi: «Sıla-i rahim hususunda Said, bu yaptıklarından daha çok hak sahibidir. Biz, Said'in muhalefetçi ve huzursuzluk çıkaran bir kimse olmadığını biliyoruz.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Abdülmelik, Medine valisi Hişam'a şöyle demiştir: «Said'in bey'attan başka çaresi yoktur. Eğer bey'at etmezse boynunu vur ya da onu serbest bırak.»

Vakidî'nin anlattığına göre bey'at emri Medine'ye ulaştığında Said b. Müseyyeb, bey'ata yanaşmadı. Medine valisi Cabir b Esved b. Avf da ona altmış kırbaş vurdurdu ve zindana attırdı. Doğrusunu Allah bilir.

Ebu Mihnef, Ebu Ma'şer ve Vakidî dediler ki: «Hicretin seksenbe-şinci senesinde Medine valisi Hişam b. İsmail el-Mahzumí insanlara haccettirdi. Haccac da o zaman Irak'ın ve doğu eyaletinin valisi idi.»

Şeyhimiz Hafiz ez-Zehebî dedi ki: Bu sene de Medine emiri Eban b. Osman b. Affan vefat etti. Eban, Medine'nin on fakihinde biri idi.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Eban b. Osman, sika bir ravi olup kulağında biraz ağırlık vardı. Vücudunda çok miktarda alacalık vardı. Ölmeden önce felç oldu.

Bu senede vefat edenlerden biri de Abdullah b. Amir b. Rebia idi. Amr b. Hirris, Amr b. Seleme ve Vasile b. Eska' da bu sene de vefat ettiler. Vasile, Tebük gazvesine katıldı, sonra Şam'ın fethine katıldı ve oraya yerleşti. Orada Babüssagir'in kıblesindeki hapishanenin yanında mescidi vardı.

Ben derim ki: Vasile'nin mescidi, Timurlenk fitnesi zamanında yandı. Geride sadece izleri kaldı. Doğu kapısında bir su kanalı vardı.

Hicretin seksenbeşinci senesinde vefat eden şahsiyetlerden birisi de Halid b. Yezid b. Muaviye b. Ebi Süfyan Sahr b. Harb b Ümeyye idi. Kureyşlilerin, çeşitli ilimlere sahip en bilgin kişisi idi. Tıpta da muhalefeti vardı. Kimyada söz sahibi idi. Bu ilmi, Meryaneş adında bir rahipten öğrenmişti. Halid, fasih, beliğ, şair ve babası gibi mantıkçı bir adamdı. Bir gün Hakem b Ebi'l-As'la birlikte Abdülmelik b. Mervan'm huzuruna girdi, oğlu Velid'in, kardeşi Abdullah b. Yezid'e hakaret etmesinden şikayetçi oldu. Abdülmelik de ona şu ayet-i kerime ile cevap verdi:

«Doğrusu hükümdarlar bir şehre girdikleri zaman orasını bozarlar. Onurlu kimselerini aşağılık yaparlar.» (en-Neml, 34.)

Halid ise, ona şu ayetle karşılık verdi:

«Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman, şımarık varlıklarına yola gelmelerini emrederiz, ama onlar yoldan çıkarlar. Artık o şehir yok olmayı hakeder. Biz de onu yerle bir ederiz.» (eMsrâ, 16.)

Abdülmelik de dedi ki:

- Vallahi kardeşin Abdullah yanıma geldi. Onun Arapçayı düzgün telaffuz etmediğini gördüm.
- Evet, Velid Arapçayı düzgün telaffuz edemez.
- Onun kardeşi Süleyman ise Arapça telaffuzunda hiç hata yapmıyor.
- Ben de Abdullah'ın kardeşiyim, ama Arapçayı telaffuz ederken hata yapmıyorum.

Orada hazır bulunan Velid, Halid'e şöyle dedi:

- Sus, Allah'a yemin ederim ki, sen ne kervancılardan ne de insanları Arafat'tan Müzdelife'ye götürenlerden sayılmıyorsun.
- Ey mü'minlerin emiri, şunun söylediklerini duyuyor musunuz? Böyle dedikten sonra Halid, Velid'e dönüp şöyle dedi:
- Yazıklar olsun sana! Kervancılık Ebu Süfyan'a aitti. İnsanları Arafat'tan Müzdelife'ye götürme işi de dedem Utbe b. Rebia'ya aitti. Ama sen şöyle demeliydin: «Koyuncuklar, dağcıklar, Taif... Allah, Osman'a rahmet etsin.» Eğer böyle deseydin doğru söylemiş olurdun. Çünkü Hakem, Taife sürgün edilmiş olup koyun otlatıyor ve kerem dağına sığınıyordu- Sonra hilafete geçtiği zaman Osman b. Affan, onu Medine'ye kabul etti.»

Bunun üzerine Velid ile babası sustular ve cevaba şaşmadılar. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. [33]

Hicret'in Seksenaltıncı Senesi

Bu senede Haccac'ın Merv ve Horasan'daki naibi Kuteybe b. Müslim, Türklerin ve diğer kafirlerin birçok beldelerine gaza yaparak çok sayıda esir, mal, kale ve arazileri ganimet olarak ele geçirdi. Daha sonra ordusundan Önce kendisi döndü. Haccac, bir mektup yazarak ordusundan önce gelmiş olmasından ötürü onu kınayıp şöyle dedi: «Düşman illerine giderken ordunun önünde ol, dönüşte de gerisinde ol.» Yani dönüş esnasında ordunun geri tarafında bulun ki, düşmanlardan veya başkalarından herhangi bir kötülük orduya ulaşmasın. Bu güzel bir görüştür ve sünnet de bu yöndedir. Halid b. Bermek'in annesi olan Bermek'in karısı esireler arasındaydı. Kuteybe, bu cariyeyi kardeşi Abdullah b. Müslim'e verdi. Abdullah, onunla

cinsel ilişkide bulunup hamile bıraktı. Sonra Kuteybe, esirlere lütufta bulundu ve o kadını kardeşi Abdullah'tan gebe kalmış olduğu halde eski kocasına geri verdi. Çocuğu da yanlarında idi. Müslüman oluşlarına kadar bu çocuk yanlarında kaldı. Müslüman olduklarında Abbasilerin zamanında çocuğu getirdiler.
Kuteybe, Horasan'a dönerken Bulgar reisleri büyük armağanlarla ve altın anahtarla onu karşıladılar.
Hicretin seksenaltmcı senesinde Şam'da, Basra'da ve Vasit şehrinde bir veba salgını görüldü. Bu salgın önce kadınları yakaladığı için buna "Genç kızlar salgını" anlamına gelen "Taun el-fetayat" adı
verildi.
Mesleme b. Abdülmelik, Bizans'a gazaya gitti. Bolak ve Ahrem kalelerini fethederek çok sayıda esir ve mal ele geçirdi.
Abdülmelik, oğlu Abdullah'ı Mısır'a -kardeşi Abdülaziz'in vefatından sonra- vali olarak gönderdi. Abdullah, cemaziyelahîr ayında, yir-miyedi yaşında iken Mısır'a vali olarak girdi.
Bu senede Bizans'ın Lori adındaki hükümdarı öldü. Allah ona rahmet etmesin. Haccac, Yezid b. Mühelleb'i hapsetti. Hişam b İsmail el-Mahzumî insanlara haccettirdi. Ebu Ümame el-Bahilî, Abdullah b. Ebi Evfa ve bir kavle göre de Abdullah b. Hari b. Cüz ez-Zebidî vefat ettiler. Abdullah b. Haris, Mısır fethine katıldı. Oraya yerleşti. O, Mısır'da vefat eden sahabelerin en sonuncusu idi.
Bu senenin şevval ayında mü'minlerin emiri vefat etti. [34]

Emevi Halîfelerinin Atası Abdülmelik B. Mervan

Abdülmelik b. Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As b. Ümeyye Ebu'l-Ve-lid el-Ümevî, mü'minlerin emiridir. Annesi, Aişe bint Muaviye b. Mu-gire b. Ebi'l-As b. Ümeyye'dir. Osman b. Affan'dan hadis dinledi. On yaşında iken babası ile birlikte Hz Osman'ın muhasarası esnasında orada hazır bulundu. İnsanları hicretin kırkikinci senesinde Bizans'a gazaya götüren ilk komutan o oldu. Medinelilerin valisi idi. Onaltı yaşında Medine'de valilik yaptı. Muaviye, onu oraya tayin etmişti. Fı· kıhçılann, âlimlerin, abidlerin, salihlerin meclislerine katılırdı. Babasından, Cabir'den, Ebu Said el-Hudrî'den, Ebu Hüreyre'den, İbn Ö-naer'den, Muaviye'den, Ümmü Seleme'den ve Hz. Aişe'nin azatlı cariyesi Berire'den hadis rivayet etmiştir. Aralarında Halid b. Madan, Urve, Zührî, Amr b. Haris, Reca b. Hayve ve Cerir b. Osman'ın da bulunduğu bir cemaat, onda hadis rivayet etmişlerdir.
Muhammed b. Sirin'den nakledildiğine göre Abdülmelik'in babası pk Y7an' °£lu Abdülmelik'i Kasım adıyla adlandırmış ve kendisi de kbu 1-Kasım künyesi ile çağrılmıştır. Sonra oğlunun adını değiştirmiş ve ona Abdülmelik adını vermiştir.
İbn Ebi Hayseme, Mus'ab b. Zübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abdülmelik b. Mervan, İslâm tarihinde Abdülmelik adını alan ilk kişidir.»
İbn Ebi Hayseme dedi ki:. «İslâm tarihinde ilk olarak Ahmed adıyla adlandırılan kişi, Halil b. Ahmed el-Aruzî'nin babasıdır.»
Abdülmelik b. Mervan'a, hicretin altmışbeşinci senesinde, babasının sağlığında ve İbn Zübeyr'in hilafeti zamanında veliahtlık bey'atı yapıldı. Yedi sene süreyle Şam ve Mısır'da vali olarak kaldı. İbn Zü-beyr de o zaman diğer beldelere hakimdi. Sonra Abdülmelik, diğer belde ve iklimleri de İbn Zübeyr'in öldürülmesini müteakiben hakimiyeti altına aldı. Müstakil hükümdar olması, hicretin yetmişüçüncü senesinden itibaren başladı ve -önceki kısımlarda da anlattığımız gibi- bu seneye kadar devam etti. O ve Yezid b. Muaviye, hicretin yirmi-altıncı senesinde doğdular.
Abdülmelik, halife olmadan önce abid, zahid ve fakih kimselerdendi. Mescide devam edip Kur'ân okuyanlardandı. Beyaz tenli kaşları bitişik, gözleri iri ve şehla, burnu ince, yüzü güzel ve parlak, saçı ağarmış, orta boylu bir kimse olup kısaya daha yakındı. Dişleri altınla birbirine bağlanmıştı. Ağzı açıktı. Bazen uykuya daldığında ağzı açılır ve ağzına sinek girerdi. Bu nedenle ona "Sinek babası" anlamına gelen "Ebu Zübab" künyesi takılmıştı. Saçına sakalına kına yak-mamıştı. Daha sonra yaktığı da söylenir.
Nafî dedi ki: «Medine'yi gördüm. Orada Abdülmelik b. Mervan'-dan daha gayretli, daha fakih ve Allah'ın kitabını daha çok okuyan başka bir genç hiç görmedim.»
A'meş, Ebu Zinad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Medine fıkıhçıları dörttür: Said b. Müseyyeb, Urve, Kabise b. Zü-eyb ve Abdülmelik b. Mervan. Abdülmelik, emirliğe başlamadan önce fakihti.»
İbn Ömer'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir:
«insanlar, çocuk doğurdular, ama Mervan, çocuk değil de baba doğurdu.» (Yani halifelerin babasını doğurdu. İbn Ömer, bu sözü ile Abdülmelik'i kasdetmiştir.) İbn Ömer, bir gün Abdühnelik'i gördü. İnsanların ihtilafından söz ediliyordu. Şöyle dedi: «Keşke insanlar, şu çocuk (Abdülmelik) üzerinde anlaşıp bir araya gelseler.»
Abdülmelik dedi ki: Büreyde b. Husayb ile aynı mecliste oturuyorduk. Bir gün bana şöyle dedi: «Ey Abdülmelik, sende baz meziyetler vardır ve bu ümmetin idaresinin başına geçmeye sen çok layıksın. Eğer idarenin başına geçersen kan akıtmaktan sakın. Zira ben, Rasû-lullah (s.a.v.)'m şöyle buyurduğunu işittim:
«Kişi Cennet'in kapısına gelip oraya baktıktan sonra -bir Müslü-manın haksız yere bir fincan kanını akıtmış olduğundan ötürü- Cennet'in kapısından geri çevrilir.»

Abdülmelik emirliğe geçmeden önce, Muaviye ve Amr b. As onu Övmüşlerdi.
Said b. Davud ez-Zübeyrî, Yahya b. Said b. Davud ez-Zübeyrî'nin söyle dediğini rivayet etmiştir:
«Öğle ile ikindi arasında ilk olarak namaz kılan kişi Abdülmelik b Mervan oldu. Onunla beraber bazı gençler de namaz kıldılar.»
Said b. Müseyyeb dedi ki: «İbadet, çok namaz kılıp çok oruç tutmakla olmaz. İbadet, ancak Allah'ın emrinde düşünmek ve Allah'ın haramlarından sakınmakla olur.»
Şa'bî dedi ki: «Her kiminle bir mecliste oturduysam mutlaka kendimi ondan üstün gördüm. Ancak Abdülmelik b. Mervan hariç. Çünkü onunla bir hadis üzerinde konuştuğumda onun benden daha bilgili olduğunu gördüm. Bir şiir üzerinde konuştuğumda yine benden daha bilgili olduğunu gördüm.»
Halife b. Hayyat'a göre Muaviye, hicretin ellinci senesinde Medine valisi Mervan'a bir mektup göndererek oğlu Abdülmelik'i Medine askeri birliği ile birlikte Muaviye b. Hadic komutasında mağrib ülkesine göndermesini emretmiş; onun yeterliliğinden, o beldeler hakkında çok şey bildiğinden ve mücahedesinden bahsetmişti. Abdülmelik de Harre vak'ası meydana gelinceye kadar Medine'de ikamet etmeye devam etti. îbn Zübeyr, Hicaz beldesini istila edip oradaki Ümeyye oğullarını sürgün ettiği zaman Abdülmelik, babası Mervan'la birlikte Şam'a gitti. Şamlılar, babasına bey'at ettiklerinde dokuz ay emirlik yapmıştı. Babasından sonrası içinde Abdülmelik'in veliahtlığına bey-at edildi. Abdülmelik, hicretin altmışbeşinci senesinin ramazan ya da rebiyülevvel ayı başında müstakil hükümdar ve halife oldu. İbn Zübeyr'in, hicri yetmişüçüncü senenin cemaziyelevvel ayında öldürülmesinden sonra insanlar, Abdülmelik'in etrafında toplandılar. Onu hükümdar olarak kabul ettiler. Hükümdarlık ve halifeliği, hicretin sek-senaltıncı senesine kadar devam etti.
Saleb, İbn Arabi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abdülmelik, halifeliğe geçtiği zaman kucağında mushaf vardı. Mushafı kapattı ve: Artık seninle birbirimizden ayrıldık." dedi.»
Ebu Tufeyl dedi ki: "Abdülmelik'e genişçe bir meclis yapıldı. Yine onun için bu meclisin üzerinde daha önce bir kubbe yapılmıştır. Kubbenin altına girdi ve şöyle dedi: "Haseme el-Ahvazî (Ömer b. Hattab), bunun kendisi için haram olduğu görüşündeydi."
Bir rivayette anlatıldığına göre o, kucağındaki mushafı yere bırakmış ve ona: "Bu, seninle son görüşmemizdir." demiştir.
Abdülmelik, kan akıtmakta çok cüretliydi. Akıllı, anlayışlı, zekalı ve dünya işlerini iyi bilip idare eden bir kimseydi. Dünya işlerini başkalarına havale etmezdi. Annesi, Aişe binti Muaviye b. Muğire b. Ebi'l-As'dır. Babası Muaviye'dir ki, Peygamber (s.a.v.)'in Uhud savaşında amcası Hamza'nm burnunu kesmişti.
Said b. Abdülaziz dedi ki: «Abdülmelik, Mus'ab b. Zübeyr'le savaşmak üzere Irak'a gittiğinde Yezid b. Esved el-Cüreşî de onunla birlikte gitti. Abdülmelik ile Mus'ab karşı karşıya geldiklerinde Yezid b. Esved şöyle dua etti: "Allah'ım, şu iki dağın arasına bir engel koy ki, birbirlerine ulaşamasınlar ve yönetimi en çok sevdiğine ver." Abdülmelik muzaffer oldu.»
Mus'ab, Abdülmelik'in en çok sevdiği, değer verdiği bir kimseydi. Onun, Mus'ab'ı öldürmesinin keyfiyetini önceki sayfalarda anlatmışız dır.
Abdülmelik'in halifeliğine bey'at edildiğinde Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, ona şöyle bir mektup gönderdi: «Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ömer'in oğlu Abdullah'tan mu minlerin emiri Abdülme-lik'e. Sana selam olsun. Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a hamdederim.
İmdi sen bir çobansın. Her çoban da güttüğü sürüden sorumludur. "Allah'tan başka tanrı yoktur. Geleceğinden şüphe olmayan kıyamet günü, sizi mutlaka toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" {en-Nisâ, 87.) Evet, Allah'tan daha doğru sözlü kimse yoktur vesselam.»
Abdullah b. Ömer, bu mektubunu Abdülmelik'e selamla göndermişti. Mektubu açıp baktıklarında kendi adım, mü'minlerin emirinin adından önce yazmıştı. Sonra onun Muaviye'ye göndermiş olduğu mektuplara da baktılar. Ona da aynı şekilde yazmış olduğunu göndüler ve bunun, o zamandan beri alışageldiği bir âdet olduğu kanaatına vardılar.
Vakidî, Übey b. Ka'b'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abdülmelik b. Mervan'ın şöyle dediğini işittim: Ey Medine halkı! Şu yönetime sahip olması gereken en liyakatli insan, benim. Şu doğu tarafından bizim üzerimize hadisler aktı. Biz bunları bilmiyoruz. Bunlardan sadece Kur'ân kıraatim biliyoruz. Mazlum imam Hz. Osman'ın size gönderdiği mushafmız içindeki hükümlere bağlı kaim. Yine merhum ve mazlum imamınız Hz. Osman'ın sizler için derlediği farizalara sarılın. O, bu farizaları ve mushafi derleyip toparlama hususunda Zeyd b. Sabit'e danışmıştı. O, ne güzel bir danışmandı. O, islâm içindi. Allah, ona rahmet etsin. Mazlum ve merhum imamınız Hz. Osman ile Zeyd b. Sabit'in hükümlerine göre hüküm verin. Onların uygun görmedikleri şeylerden uzak durun.»
Ibn Cüreyc, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abdülmelik, İbn Zübeyr'in Öldürülmesinden iki sene sonra hicretin yetmişbeşinci senesinde bize haccettirdi. Haccettirirken de bize bir hutbe irad etti. Hutbesinde şunları söyledi: İmdi benden önce bazı halifeler vardı. Mal yerler, işleri başkalarına havale ederlerdi. Allah'a vemin ederim ki, ben bu ümmetin hastalıklarını ancak kılıçla tedavi edeceğim. Ben Osman gibi zayıf, Muaviye gibi idare-i maslatçı ve Ye-İd b. Muaviye gibi eksik ve rezil bir halife değilim. Ey insanlar, bizler sizin para cezalarınızı affettik. Yalnız bu cezaların savaşa katılmama ya da minber üstüne atlama suçu nedeniyle verilmiş olanları hariç..- Onları affetmiyeceğiz. İşte Amr b. Said, hak onundur. Onun akrabalığı ve oğlu vardır. O, başıyla isyan etti, biz de kılıcımızla ona cevap verdik. Onun boynundan çıkardığım prangan yanımdadır. Allah'a söz verdim ki, ben bu prangayı bir kimsenin boynuna takarsam, o bunu çok güçlükle çıkarabilir. Sözlerimi

burada bulunanlar, bulunmayanlara ulaştırsınlar.»
Asnıaî'nin rivayetine göre Abdülmelik b. Mervan, genç bir deveye binmişti. Deveyi güden adam da şöyle bir şiir okumuştu:
"Ey gördüğüm dişi deve, Yürürken ovalardan git, Yazıklar olsun sana, üzerindeki adamın kim olduğunu biliyor musun?
O, Allah'ın halifesidir ki, sana binmiştir.
Seni kayırdığı gibi başka bir deveyi kayırmış değildir."
Abdülmelik, güdücünün böyle dediğini işitince ona: "Ey adam, sana 10.000 dirhem verilmesini emrettim." dedi.
Asmaî dedi ki: Abdülmelik bir nutuk irad etti. Sözünü kısa kesip şöyle dedi: "Dil, insan vücudunun bir parçasıdır. Biz sözü kısa kesip susuyoruz. Saçmalayarak konuşmuyoruz. Biz söz ümerasıyız. Sözün damarları bizim içimize yerleşmiş, dalları da üzerimize sarkmıştır. Bizim bu makamımızdan sonra başka makam da vardır. Bizim bu susmamızdan sonra da sözler ve konuşmalar vardır. Bu gününüzden sonra da günler vardır. İşte o günler, detaylı konuşma ve doğru sözlerin yeri olacaktır."
Asmaî dedi ki: "Abdülmelik'e şöyle denildi:
- Saç ve sakalın çabuk ağarmış?
- Nasıl ağarmasın ki. Çünkü ben her cuma aklımı insanlara bir veya iki kez arzediyorum."
Asmaî1 den başka biri de şöyle dedi: "Abdülmelik'e denildi ki:
- Saçm sakalın çabuk ağarmış?
- Sen benim minbere çıkıp hutbe irad etiğimi ve hutbe irad ederken yanlış telaffuzda bulunmaktan ne kadar korktuğumu unutuyorsun herhalde."
Adamın birisi, Abdülmelik'in yanında konuşurken bir hata yaptı. Yanlış konuştu. Cümlesinden, "bin" kelimesini düşürdü. Abdülmelik ona: "Bin kelimesini ekle." dedi. Adam da: "Bini sen ekle (Yani bana 1.000 dirhem ver.)." dedi.
Zührî dedi ki: Abdülmelik'in irad ettiği bir hutbede şöyle dediğini işittim:
"İlim hızla kabzedilip götürülecektir. Yanında ilim bulunan kimse, onu pahahlaştırmaksızm ve ondan uzaklaşmaksızın insanlara a-çıklasın."
İbn Ebi'd-Dünya'mn rivayetine göre Abdülmelik, yolculuğunda kendisiyle birlikte seyahat eden kimselere, bir ağaç gördüğü zaman şöyle dermiş: "Şu gördüğünüz ağacın yanma varıncaya kadar bize teşbih getirin. Şu gördüğünüz taşın yanına varıncaya kadar tekbir getirin."
Beyhakî'nin rivayetine göre Abdülmelik, necasetli bir kuyuya bir para düşürdü. Ancak onüç dinara bir işçi kiralayarak o parayı kuyudan çıkardı. Ona: "Şu para için bu kadar masrafa değer mi?" diye sorulduğunda o şu cevabı vermişti: "Kuyuya düşürdüğüm o paranın üzerinde Aziz ve Celil olan Allah'ın adı yazılıydı."
Birden fazla ravinin anlattıklarına göre Abdülmelik, halk arasında hüküm vermek üzere mecliste oturduğu zaman yanıbaşmda kılıçlı muhafizlar ve cellatlar dikilip dururlar, o da şu şiiri okur veya şu şiiri okumaları için başkalarına emir verirdi: da,
"Heva ve heves sebeplerine ulaşıldığında,
Dinleyici, konuşana kulak verdiğinde,
İnsanlar, kendi akıllarını beğenerek birbirleriyle boğuştukların-
Biz ayırıcı ve adil hükümle hükmederiz. Batılı hak yapmayız, hakkı bırakıp batıl konuşmayız. Akıllarımızın ve beyinlerimizin bozulmasından korkarız. Hakkı cahille birlikte bilmemekten de korkarız."
A'meş'in rivayetine göre Enes b. Malik, Abdülmelik'e bir mektup yazarak Haccac'ı şikayet etmiş ve mektubunda ona şunları söylemişti:
«Eğer bir adam Meryem oğlu İsa'ya hizmet etmiş veya onu görmüş veya onunla arkadaşlık etmiş olsaydı da Hristiyanlar o adamı ta-nisalar veya onun yerini bilselerdi, hükümdarları dahil hepsi yola çıkıp onun yanına giderlerdi. O adam da Hristiyanların gönüllerinde büyük bir yer tutan ve kadri bilinen bir kimse olurdu.
Eğer bir adam, Musa'ya hizmet etmiş veya onu görmüş olsaydı da Yahudiler o adamı tanısalardı, ona ellerinden geldiğince iyilik yapar, sever ve başka türlü ikramlarda bulunurlardı.
Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'m hizmetkarı ve arkadaşıyım. Onu gördüm. Onunla beraber yemek yedim. Onunla beraber girdim onunla beraber çıktım. Onunla beraber düşmanlarıyla cihad ettim. Haccac, bana zarar verdi ve bana şu, şu kötülükleri yaptı.»
Abdülmelik'in bu mektubu okurken ağladığını ve çok öfkelendiğini, yanında bulunan bir adam bana anlattı. Sonra Abdülmelik, Hac-cac'a çok ağır ifadeler içeren bir mektup yazıp gönderdi. Mektup Hac-cac'ın eline ulaşınca açıp okudu. Rengi değişti. Sonra mektubu getirene: "Haydi gidelim de Enes'in gönlünü alalını." dedi.
Ebu Bekir b. Düreyd dedi ki: İbn Eş'as'm zamanında Abdülmelik, Haccac'a şöyle bir mektup yazıp gönderdi:
"Sen, Allah'ın sayesinde çok yüceldin, ona ait şeylere de çok muhtaçsın. Bir mahluk olarak çok alçaksın ve mahlukların ihtiyaç duydukları şeylere de çok muhtaçsın. Allah'ın yardımıyla güçlendiğine göre onun için de affet. Sen, ancak onunla yücelirsin ve sonunda da ona dönersin."
Adamın biri dedi ki: «Bir adam, Abdülmelik'in yanına gitti ve onunla yalnız görüşmek istedi. Abdülmelik, meclisindeki adamlarına, dışarı çıkmalarını emretti. Mecliste kimse kalmayınca Abdülmelik, kendisiyle konuşmak isteyen adama şöyle dedi: "Konuşurken üç şeye dikkat et: Beni övmekten sakın. Çünkü ben kendimi senden daha iyi biliyorum. Bana yalan söylemekten de sakın. Çünkü yalancının görüşü yoktur. Halktan bir kimseyi bana jurnallemekten de sakın. Çünkü onlar, benim

onlara yapacağım zulüm ve haksızlığa nisbetle af ve adaletime daha yakındırlar. İstersen bu üç şeyden sakın. Eğer sakınmayacaksan seni konuşmama hakkına sahip kılayım." Adam: "Konuşmama izin ver." dedi. Abdülmelik de izin verdi.»
Başka ülkelerden yanma elçiler geldiklerinde Abdülmelik, elçilere şöyle derdi: «Beni şu dört şeyden affet ve dilediğini söyle: Beni aşırı şekilde övme. Sormadığım şeye cevap verme. Bana yalan söyleme. Beni halkıma karşı kışkırtma, çünkü onlar benim şefkatime ve adaletime daha muhtaçtırlar.»
Asmaî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İsyancılardan bir adamı Abdülmek'in huzuruna getirdiler. Abdülmelik: "Şunun boynunu vurun." deyince adam şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri! Bana bu cezayı vermemen gerekirdi." Abdülmelik: "Cezan ne olmalıydı?" diye sorunca adam şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin ederim ki, sırf sana zararım ulaşmasın diye başkasıyla birlikte isyan haraketine katıldım ve senin yanında yer almadım. Çünkü ben uğursuz bir adamını, her kimin maiyetinde bulunduysam mutaka o adam mağlup oldu, hezimete uğradı. Benim iddiamın doğruluğu da ortaya çıkmış ve sence anlaşılmıştır. Ben senin yanında yer alıp sana samimi davranan ve öğüt veren 100.000 kişiden daha hayırlıyım. Çünkü ben falanla birlikteydim; o adam kırıldı, hezimete uğradı, adamları dağıldı, falanla da birlikteydim; o da öldürüldü. Falan adamla birlikteydim, o da hezimete uğradı." Böyle diyerek çok sayıda komutanlardan bahsetti. Bunun üzerine Abdülmelik güldü ve onu serbest bıraktı.» Aldülmelik'e sordular:
- Hangi adam daha faziletlidir?
- Yüksek makamda bulunduğu halde tevazu gösteren, muktedir olduğu halde zahidlik yapan, güçlü olduğu halde başkasını mağlup etmek istemeyen kimsedir.
Abdülmelik şöyle demişti: "Denemeden önce kişi rahatlamaz. Denemeden önce rahatlamak akılsızlıktır."
«Malın en hayırlısı, hamdi ifade ettirip yergiyi defedendir. Sizden biri: "Önce nafakalarından sorumlu olduğu kişilere nafaka ver." demesin. Çünkü herkes Allah'ın iyalıdır. Nafakaları Allah'a aittir.»
Ancak bu söz, hadisteki ifadeden başka bir manaya yorulmahdır.
Medainî dedi ki: Abdülmelik, çocuklarının mürebbisi İsmail b. Ubeydullah b. Ebi'l-Muhacir'e şöyle dedi: "Onlara Kur'ân'ı öğrettiğin gibi doğru sözlülüğü de öğret. Onları sefil kimselerden uzak tut. Çünkü sefiller, hayra rağbet hususunda insanların en düşük ve en kötü durumunda olanlarıdır, edepleri de çok azdır. Maiyetimdeki hizmetçilerden uzak tut. Onlar, çocuklarımın huylarını bozarlar. Saçlarını kısa kestir ki, çocuklarımın boyunları kahnlaşsın. Onlara et yedir ki, kuvvetlensinler. Şiir öğret ki, şereflensin ve güçlensinler. Dişlerini enlemesine fırçalamalarım onlara emret. Suyu emerek içsinler. Nefes almaksızın bir defada içmesinler. Onları dövmen gerekirse edeple ve gizlice döv. Etraftakilerden kimse bunun farkına varmasın. Aksi takdirde çocuklarımı tahrik ederler."
Heysem b. Adiy dedi ki: «Abdülmelik, bir gün insanların yanına girmeleri için özel bir izin verdi. Üstü başı yırtık pırtık, yaşlı bir adam da onun huzuruna girdi. Muhafizlar o adama aldırış etmemişlerdi. Yaşlı adam Abdühnelik'in önüne bir sayfa bıraktı ve çıktı. Nereye gittiği de bilinmedi. Sayfada şunlar yazılıydı:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.
Ey insan! Allah, seni kendisi ile kulları arasına koymuştur. "O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Hevese uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu, Allah'ın yolunda sapanlara, onlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin azab vardır." (Sâd, 26.)
"Bunlar, büyük bir günde tekrar dirileceklerini sanmıyorlar mı?
O gün insanlar âlemlerin Rabbı huzurunda dururlar." (ei-Mutaffifîn, 4 6.)
"Bu, insanların toplanacağı gündür; bu, görülecek bir gündür. Biz, o günü, ancak belli bir süreye kadar geciktiririz." (Hûd, 103-104.) Şu içinde bulunduğun gün eğer senden başkasına baki olsaydı, zaten bu gün sana ulaşmazdı.
"İşte, haksızlıklarına karşılık çökmüş bulunan evleri!" (en-Neml, 52.)
Ünleyicinin şöyle ünleyeceği günden seni sakındırıyorum: "Zulmedenleri, onlarla işbirliği edenleri derleyin." (es-Saffât, 22.)
"Bilin ki Allah'ın laneti haksızlık yapanlaradır." (Hûd, 18.)"
Abdülmelik, sayfadaki yazıları okuyunca yüzünün rengi değişti. Haremindeki odasına girdi. Yüzündeki üzüntü günlerce devam etti.»
Zer b. Hubeyş, Abdülmelik'e bir mektup gönderdi. Mektubunun sonunda şöyle diyordu:
«...Ey müminlerin emiri! Görünürdeki sağlık ve sıhhatine güvenip de uzun süre hayatta baki kalmaya tamahlanma ve ümid etme. Sen kendi nefsini daha iyi bilirsin. Öncekilerin söylediği şu sözü hatırla:
"Adamların çocukları doğup dünyaya geldiğinde, yaşlılıktan ötürü cesetleri yıpranıp çürüdüğünde,
Hastalıklar onların vücutlarına gelmeyi alışkanlık haline getirdi-ğiklerinde,
Artık onlar, hasat mevsimi yaklaşmış ekinlerdir."
Abdülmelik, mektubu okuyunca çokça ağlayarak: "Zer, doğru söylemiş, ama bize bundan başka bir ifade ile yazmış olsaydı, daha yumuşak olurdu." dedi.»
Abdülnıelik, arkadaşlarından bir grubun Hz. Ömer'in hayatından ve yaşam tarzından bahsettiklerini işitince şöyle dedi: "Ömer'den söz etmenizi yasaklıyorum. Çünkü o, emirler için bir acı idi. Halk içinde bir mefsedet idi."
İbrahim b. Hişam, Yahya el-Kabbanî'nin dedesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Abdülmelik, Şam mescidinin geri kısmında Ümmü Derda'nın meclisine otururdu. Ümmü Derda, ona şöyle dedi:

- Duydum ki, sen bunca ibadetten sonra üzüm suyu içmişsin.
- Evet, vallahi kan da içtim."
Bir süre sonra Abdülmelik'in bir iş görmek üzere bir yere gönderdiği kölesi dönüp yanına geldi. Abdülmelik, geciken köleye: "Niye geciktin? Allah sana lanet etsin?" diye sorunca Ümmü Derda da, Abdül-melik'i uyararak şöyle dedi:
- Ey müminlerin emiri, böyle yapma. Çünkü ben, Ebu Derda'nın Şöyle dediğini işittim: Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'m şöyle dediğini duydum: "Çok lanet eden kimse Cennete giremez."
Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya, Hüseyin b. Abdurrahman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Abdülmelik b. Mervan'ın şöyle dediğini Said b. Müseyyeb'e naklettiler: "Öyle bir hale geldim ki, işlediğim iyiliklerden ötürü sevinmiyorum, işlediğim kötülüklerden ötürü de üzülmüyorum." Bunun üzerine Said: "İşte şimdi onun kalbi tam olarak ölmüştür." dedi.»
Asmaî, dedesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir gün Abdül-melik, beliğ bir hutbe irad etti. Sonra hutbesini kesti ve şiddetle ağlamaya başladı. Sonra da şöyle dedi: "Ey Rabbim, benim günahlarım büyüktür. Senin affının az bir kısmı dahi benim büyük günahlarımdan daha büyüktür. Allah'ım, affının azlığı ile günahlarımın büyüklüğünü yok et."
Bu sözü kendisine naklettiklerinde Hasan-ı Basrî ağladı ve şöyle dedi. "Eğer altın yaldızla yazılması gereken bir söz varsa o da budur."
Bir gün sofrası kurulduğunda Abdülmelik, mabeyincisine şöyle dedi:
- Halid b. Abdullah b. Halid b. Üseyd'e izin verin, o da gelsin benimle yesin.
- Ey mü'minlerin emiri, o vefat etti.
- Onun babası Abdullah b. Halid b. Üseyd'e izin verin, gelsin benimle birlikte yesin.
- O da vefat etti.
- Halid b. Yezid b. Muaviye'ye izin verin, gelsin benimle yemek yesin.
- O da vefat etti.
Daha birçok adamların adım söyledi. Bunların hepsi de ölmüştü. O bunu bizden önce biliyordu. Öldükleri söylenince sofranın kaldırılmasını emretti ve şöyle demeye başladı:
"Akranlarım ve arkadaşlarım gittiler, onların günleri sona erdi. Ben onlardan sonraya kaldım, ama ben de ebedi kalıcı değilim."
Abdülmelik, can çekişirken oğlu Velid yanma gitti, ağladı. Abdülmelik, ona şöyle dedi: "Bu ne? Cariyeler gibi mi ağlıyorsun? Ben ölürsem paçalarını sıva. İşe koyul. Peştemalım sıkı bağla. Kaplan postu giy. işleri ehline havale et. Yapılması gereken işi geciktirme. Kureyş-lilerden de sakın.
Ey Velid, seni üzerlerine halef bıraktığım halkın hukukuna riayet et. Onlara zulmetmekten kork ve Allah'tan sakın, vasiyetimi muhafaza et. Kardeşim Muaviye'ye göz kulak ol. Onunla olan yakınlığı devam ettir. Aramızdaki kardeşlik hukukumuza helal getirme. Kardeşim Muhammed'e de göz kulak ol. Onu Cezireye vali olarak tâyin et ve oradaki görevinden azletme. Amcamız oğlu Ali b. Abbas'a da göz kulak ol. O kendini bizim dostluğumuza vermiş ve hep bize samimi davranıp Öğüt vermiştir. Onunla neseb bağımız olduğundan bizde hakkı vardır. Onunla olan akrabalık bağımıza zarar verme. Normal ilişkimizi devam ettir. Hakkını takdir et. Hacac b. Yusuf a da göz kulak ol. Ona ikramda bulun. Bu beldeleri senin için hazırlayan, düşmanları ezen, hükümdarlığı elimize bırakan, Haricileri darmadağın eden kişi odur. Kardeşlerinle aranızdaki birliği bozmayın, aynı annenin çocukları gibi olun. Savaşta hür olun. İyilik için aydınlatıcı fenerler olun. Doğrusu savaş, insanın ölümünü Önce getirmez Yapılan iyilik, sahibinin namını pekiştirir. Gönülleri sevgi ile ona meylettirir. Dilleri de yad-ı cemil ile ona itaat ettirir. Şu şiirin sahibine Allah iyilik versin:
"İşler derlenip toparlandığında kırıp ezerek çürütücü şey onlara darbe vurur.
Yüceldinse kırma. Ama mutlaka kırılacaksa kırmak ve tahkir etmek, kavmi bölüp parçalayanındır."
Eğer ben ölürsem, insanları kendine beyl ata davet et, davetine icabet etmeyenlerin üzerine kılıçla git. Kız kardeşlerine de ikramda bulun. Onlar arasında en çok sevdiğim Fatıma'dır. (Abdülmelik, ona Mariye'nin küpelerini ve incisini vermişti.) Allah'ım, ona karşı haksızlık etmekten beni muhafaza et."
Daha sonra amcası oğlu Ömer b. Abdülaziz, sözünü ettiğimiz Fa-tıma ile evlendi.
Abdülmelik, can çekişirken bir çamaşırcının çamaşır yıkadığını gördü ve: "Bu nedir?" diye sordu. Çamaşırcı olduğunu söylediklerinde de şöyle dedi: "Keşke ben de çamaşırcı olsaydım ve hayatımı günü birlik kazansaydım. Halifeliğe de hiç yönelmeseydim." Bundan sonra da şu şiir okudu:
Ömrüme yemin olsun ki, hükümdarlıkta bir süre yaşadım. Keskin kılıç darbeleriyle dünya bana boyun eğdi. Çil çil altınlar verdim. Emir ve yasak benim elimdeydi, hükmediyordum.
Bütün zorba hükümdarlar bana teslim oldular.
Hoşuma giden şeyler, geçmiş zamanda kalan düşler gibi oldular.
Keşke bir gece dahi hükümdar olmasaydım,
"arlak yaşantının lezzetleri içinde çabalamasaydım." tu.
Muaviye b. Ebi Süfyan da ölümü esnasında bu beyitleri okumuş-
Ebu Mesher'in rivayetine göre ölüm hastalığında Abdülmelik'e şöyle sormuşlar:

- Kendini nasıl buluyorsun?
- Kendimi yüce Allah'ın şu ayetinde buyurduğu gibi buluyorum: «Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi -size verdiklerimizi ardınızda bırakarak- bize birer birer geldiniz.» (el-Enam, 94.)
Said b. Abdülaziz dedi ki: Abdülmelik, can çekişirken köşkündeki kapıların açılmasını emretti. Kapılar açılınca vadide bir elbise beyazlatıcısının sesini duydu ve şöyle dedi: «Keşke ben de elinin emeğiyle geçimini sağlayan bir elbise beyazlatıcısı olsaydım.»
Böyle dediğini Said b. Müseyyeb'e naklettiklerinde o şöyle dedi: «Ölümleri esnasında onları bize koşturan ve bizi onlara koşturmayan Allah'a hamdolsun.»
Said b. Müseyyeb dedi ki: Abdülmelik, can çekişirken daha önce yapmış olduğu kötülüklere pişman oldu. Feryad edip eliyle başına vurmaya başladı ve şöyle dedi: «Keşke azığım günlük çalışmasıyla kazanan bir gündelikçi olsaydım ve Aziz ve Celil olan Rabbime ibadet ve taatla meşgul olsaydım.»
Başkaları dediler ki: Abdülmelik, can çekişirken oğullarını çağırdı. Onlara vasiyetini yaptı. Sonra şöyle dedi: «Yarattıklarından, büyük küçük hiçbir kimseden birşey dilemeyen Allah'a hamdolsun.» Böyle dedikten sonra da şu şiiri okudu:
«Ebedi kalacak kimse varmı ki? Mutlaka helak olacağız. Geride kalan kimseler ise, Ölümden kaçabilecekler mi?»
Rivayet olunduğuna göre Abdülmelik, can çekişirken yanındaki adamlara: «Beni kaldırın.» demiş, onu kaldırmışlar, havayı koklamış ve şöyle demiş: «Ey dünya! Ne kadar da hoş kokuyorsun, ne kadar da güzelsin! Doğrusu senin uzun hayatın çok kısadır. Çok olan şeyin de azdır. Doğrusu biz sana aldanmıştık.» Böyle dedikten sonra şu iki be-yiti okudu: v
«Eğer inceleyip hesaba çekersen ya Rab! Azab olur benim için, azaba ise yok tahammülüm. Affet, zira sen çok affeden bir Rabsın. Günahları toprak sayısınca olan bu kötü kulu.»
Dediler ki: Abdülmelik, hicretin seksenaltmcı senesinin şevval ayının ortasında cuma (veya çarşamba yahut perşembe) gününde Şam'da vefat etti. Kendisinden sonraki veliahdı olan oğlu Velid, cenaze namazını kıldırdı. Abdülmelik, vefat ettiği günde altmış yaşmdaydi. Ebu Ma'şer böyle demiştir. Vakidî de bunun sahih olduğunu söylemiştir. Vefat ederken altmışüç yaşında olduğu da söylenmiştir. Me-dai-nî böyle demiştir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise vefat ettiği günde ellisekiz yaşındaymış. Vefat ettikten sonra Cabiyetüssa-gir kapısına defnedilmiştir.
İbn Cerir dedi ki: Abdülmelik'in çocuklarından ve eşlerinden bahsedilmiştir. Çocuklarından bir kısmının adları şöyledir: Süleyman, Velid, Mervan-ı Ekber, Derec ve Aişe. Bunların anneleri Vilade binti Abbas b. Cüz' b. Haris b. Züheyr b. Cüzeyme b. Revaha b. Rebia b. Mazin b. Haris b. Katia b. Abis b. Bağid idi. Abdülmelik'in karısı Ati-ke binti Yezid b. Muaviye b. Eb Süfyan'dan doğan çocukları da şunlardı: Yezid, Mervan-ı Asğar, Muaviye, Derec ve Ümmü Külsüm.
Abdülmelik'in karısı Ümmü Hişam Aişe'den de Hişam adında bir oğlu doğmuştu. Medainî böyle demiştir. Karısı Ümmü Hişam Aişe, Hişam b. İsmail el-Mahzumî'nin kızıydı.
Abdülmelik'in karısı Aişe binti Musa b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî'den de Ebu Bekir Bekkar adında bir oğlu doğmuştu.
Abdülmelik'in karısı Ümmü Eyyüb binti Amr b. Osman b. Affan el-Ümevî'den de Hakem ve Derec adında çocukları doğmuştu.
Abdüîmelik'in karısı Muğire binti Muğire b. Halid b. As b. Hişam b. Muğire el-Mahzumî'den de Fatıma adında bir kız doğmuştu.
Abdülmelik'in diğer karılarından Abdullah, Mesleme, Münzir, Anbese, Muhammed, Sa'd el-Hayr ve Haccac adında çocuklar da doğmuştu. Abdülmelik'in kız ve erkek toplam ondokuz çocuğu vardı.
Abdülmelik, yirmibir sene halifelik yaptı. Bu sürenin dokuz senesinde Ibn Zübeyr'e ortak olmuştu. Kalan onüç sene üçbuçuk aylık sürede ise müstakil halifelik yapmıştı. Kadısı Ebu İdris el-Holanî, katibi Ruh b. Zinba, mabeyincisi de azatlısı Yusuf idi. Beytü'1-mal sahibi ve mühürdar Kabise b. Züeyb idi. Abdülmelik'in güvenlik kuvvetleri komutanı da Ebu Zuayzia idi. Onun tayin etmiş olduğu valilere gelince bunların adlarını önceki kısımlarda nakletmiştik.
Medainî dedi ki: Abdülmelik'in başka zevceleri de vardı: Şakra binti Seleme b. Halbes et-Taî, Hz. Ali'nin bir kızı Ümmü Ebiha binti Abdullah b. Cafer. [35]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/62-66.
[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/66.
[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/66.
[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/66.
[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/66-69.
[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/70-71.
[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/71-74.
[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/74.
[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/74-75.
[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/75.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/75.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/75.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/76.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/76.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/76-79.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/79-81.

[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/81.

[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/81-82.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/82.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/82-87.

[21] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/87.

[22] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/88.

[23] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/88.

[24] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/88-89.

[25] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/89-90.

[26] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/90.

[27] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/90-91.

[28] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/91-93.

[29] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/93.

[30] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/94.

[31] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/95-97.

[32] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/98-102.

[33] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/102-104.

[34] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/104-105.

[35] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/105-117.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Hicretin Seksenaltıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Ertatb.Züfer
Mutarrif B. Abdillah B. Eş-Şahir
Velid B. Abdülmelik'in Halifeliği
Hicretin Seksenyedinci Senesi
Hicretin Seksenyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Utbe B. Abd Es-Sülemî
Mikdam B. Madi Kerib
Ebu Ümame El-Bahilî
Kabise B. Züeyb
Urve B. Muğire B. Şube
Yahya B.Yamur
Şüreyh B. Haris B. Kays
Hicretin Seksensekizinci Senesi
Hicretin Seksensekizinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Abdullahb. Büsr B. Ebî Büsr El-Mazinî
Abdullah B. Ebî Evfa
Hîşam B. İsmail
Ümeyr B. Hakim
Hicretin Seksendokuzuncu Senesi
Hicretin Doksanıncı Senesi
Hicretin Doksanıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Tabib Yitazuk
Muhammed B. Yusuf Es-Sakafî
Halid B. Yezid B. Muaviye
Abdullah B. Zübeyr B. Süleym
Hicretin Doksanbirinci Senesi
Hicretin Doksanbirinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Saib B. Yezid
Sehl B. Sa'd Es-Saidî
Hicretin Doksanikinci Senesi
Bu Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Ebu Said El-Medenî
Tuvays El-Muğnî
Hicretin Doksanüçüncü Senesi
Semerkand'ın Fethi
Hicretin Doksanüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Enes B. Malik
Ömer B. Abdullah B. Ebi Rebia
Bilal B. Ebi'd-Derda
Bişr B. Said
Zürareb.Evfa
Hübeyb B. Abdullah
Hafsb.Asım
Said B. Abdurrahman
Ferve B. Mücahid
Ebu Şa'sa Cafer B. Zeyd
Hicretin Doksandördüncü Senesi
Saîd B. Cübeyrin Öldürülmesi
Hicretin Doksandördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Said B. Cübeyr
Said B. Müseyyeb
Talk B. Habib El-Anezî
Urve B. Zübeyr B. Avvam

Hicretin Seksenaltıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Ertatb.Züfer

b- Züfer b- Abdillah b. Malik b. Şeddad b. Damure b.Gak'an ı Harise b. Mürre b. Şebbe b. Numayt b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zebyan b. Bağid b. Reys b. Gatafan Velid el-Mürrî. İbn Şühbe diye de bilinir. Şühbe, annesinin adıdır. Şühbe'nin soy kütüğü ise şöyledir: Şühbe binti Ramil b. Mervan b. Züheyr b. Sa'labe b. Hadic b. Cüşem b. Ka'b b. Avn b. Amir b. Avf. Şühbe, Kelb kabilesinin esir elerinden di. Dırar b. Ezver'in yanındaydı. Sonra hamile iken Züfer'in mülkiyetine geçti ve Züfer'in yatağında iken Ertat'ı doğurdu. Ertat, uzun bir ömür yaşadı. Vefat ederken 130 yaşına varmıştı. Lider, şerefli, emrine itta-at edilen, övülen meşhur bir şair idi.

Medainî dedi ki: Anlatıldığına göre Beni Gak'an b. Hanzele b. Re-vaha b. Rebia b. Mazin b. Haris, Beni Mürre kabilesin dahil oldular ve böylece onlara Beni Gak'an b. Ebi Harise b. Mürre dediler.

Ertat b. Züfer, halife Abdülmelik'in ziyaretine gitmiş ve ona şu beyitleri okumuştu:

«Düşen demir parçalarım yerin yeyişi gibi, gecelerin de adamı yediğini gördüm.
Ölüm, ademoğlunun canına geldiğinde geride fazla bir zaman kalmaz.
Bilesin ki, ölüm gelecek ve adam öldüreceğine dair adağını Ertat üzerinde gerçekleştirecektir.»
Ertat bu beyitleri söyleyince, Abdülmelik korktu ve bu sözlerle kendisini kasdettiğini sandı. Bunun üzerine Ertat: «Ey mü'minlerin emiri, ben bu sözlerle kendimi kasdettim.» dedi. Abdülmelik de şu cevabı verdi: «Allah'a yemin ederim ki, sana uğrayacak olan ölüm bana da uğrayacaktır.»
Bazıları yukarıdaki beyitlere şunları da eklemişlerdir:
«Bizler, canlar ve canların oğullan olarak yaratıldık. Biz ne taş, ne de demiriz.
Eğer bir gün akranlarını paniğe düşürüp ölürsen, Bilesin ki sen, uzun bir emel ile yaşayıp yararlandın.»
Şu beyitlerin sahibi de Ertat'tır:
«Ben misafir karşısında dimdik dururum, ikramda bulunurum.
Yeyici cimri kişi, perdeyi sarkıttığında onu tahkir ederim.
O davet etti, ama ona çok köpekler icabet etti. Bildiler ki, ben mutlaka dediğimi yaparım.
Misafirime karşı bir eksiklik meydana gelmez.
Gelse de nefsim onu havzasına alır, ancak karılarımı misafirlerime ikram edecek değilim.» [1]

Mutarrif B. Abdillah B. Eş-Şahir

Tabiilerin büyüklerindendi. İmran b. Husayn'ın arkadaşlarından-dı Çağrısına icabet edilen bir kimseydi. Şöyle derdi: «Kişiye akıldan daha üstün birşey verilmiş değildir. İnsanların akılları, zamanlarına göredir. Kişinin içi dışı bir olduğu zaman, Cenâb-ı Allah: "İşte bu benim gerçek kulumdu." der. Bir hastanın yanma vardığınızda sizin için dua etmesini temin edebiliyorsanız, hastalığı nedeniyle dalgınlığından uyandmldığında ve dua ettiğinde onun duası müstecab olur. Çünkü onun kalbi yufkadır, kırıktır. Ahiret ameli ile dünyalık talep edilirse, o amel kadar çirkin başka birşey olamaz.» [2]

Velid B. Abdülmelik'in Halifeliği

Velid b. Abdülmelik, hicri seksenaltıncı senenin şevval ayının ortasında perşembe (veya cuma) gününde babası vefat edince onu Dımışk'ta küçük Cabiye kapısı dışında defnettikten sonra dönüşünde eve girmeden Dımışk'taki büyük mescidin minberine çıkıp insanlara bir hutbe irad etti. Hutbesinde şöyle demişti:
«Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz. Mü'minlerin emirinin vefatı nedeniyle başımıza gelen musibetten ötürü Allah'ın yardımını diliyoruz. Bize halifelik nimetini verişinden ötürü Allah'a hamd olsun. Kalkın bey'at edin.»
İlk olarak Abdullah b. Hemmam es-Selulî şöyle diyerek kalkıp ona bey'at etti:
«Daha üstünü olmayan bir makamı Allah verdi sana,
İnkarcılarsa engel olmak istemişlerdi.
Ancak Allah, bunu sana nasib eyledi.
Sonunda hilafet gerdanlığını boynuna geçirdiler.»
Ardısıra diğer insanlar da Velid'e bey'at ettiler.
Vakidî'nin anlattığına göre Velid, Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle demiştir:
«Ey insanlar! Allah'ın geciktirdiğini hiç kimse ileri geçiremez. Onun öne aldığım da hiç kimse geriletemez. İşte bu iş de Allah'ın bir takdiri ve eskiden beri O'nun ezeli ilmiyle bildiğidir. O, peygamberlerine ve Arşını taşıyan meleklerine bile ölümü takdir edip yazmıştır, işte bu ümmetin veliyyülemri, iyilerin menzillerine ulaşmış bulunuyor. Onun hali, şüphe uyandıranlara karşı şiddet; hak ve fazilet ehline karşı yumuşaklık idi. Allah'ın yüceltmiş olduğu İslâmî alametleri Kapsayan Beyt'i haccetmek, gazalar yapmak, Allah'ın düşmanlarına karşı baskınlar düzenlemek onun işiydi. O, aciz bir kimse olmadığı gibi aşırı giden birisi de değildi.
Ey insanlar! İtaata sımsıkı sarılın, cemaattan ayrılmayın. Çünkü cemaattan ayrılıp yalnız kalanlarla şeytan birlik olur. Ey insanlar! Kim bize karşı çıkarsa biz de onun gözlerinin yer aldığı yeri (başını) vururuz! Sesini çıkarmayıp susan da zehiriyle birlikte ölüp gider.»
Bundan sonra minberden indi, halifelik bineklerine baktı, onları ele geçirdi. Velid, zorba ve inatçı bir kimseydi.
Velid'in doğumu ile ilgili olarak garib bir hadis nakledilmiştir. Garip hadiste kendisinden söz edilen Velid, Velid b. Yezid b. Abdül-melik'tir ki, bununla ilgili açıklama ileride gelecektir. Sözünü ettiğimiz bu Velid'e gelince, bu kendi nefsinde tedbirli ve reyinde de akıllı bir kimse idi. Cahillik ve serkeşliği bilinmemektedir. Bunun güzellikleri cümlesinden olarak, kendisinden nakledilen şu sözü örnek verebiliriz: «Eğer Cenâb-ı Allah, kendi kitabında Lut kavminin kıssasını bize anlatmış olmasaydı, erkeklerin kadınlarla cinsel ilişkide bulunur gibi birbirleriyle cinsel ilişkide bulunabileceklerini hiç hatıra getirmezdik.»
Bu husus, onun vefatından bahsederken biyografisinde anlatılacaktır. Bu Velid, Dımışk camiinin banisidir. İslâm ülkesinde bu camiden daha güzel bir cami bilinmemektedir. Hicretin seksenaltıncı senesinin zilkade ayında bu camiin inşaatına başladı.

İnşaat ve güzelleştirme faaliyetleri onun hilafet müddetince yani on sene boyunca devam etti. İnşaat ve güzelleştirme işleri tamamlandığında Velid'in halifeliği de sona erdi. Nitekim bu husus, ileride teferruatlı olarak anlatılacaktır.
Bu mescit, Yuhanna kilisesinin yerinde yapılmıştır. Sahabeler, Şam'ı fethettiklerinde kiliseyi ikiye bölmüşler, doğu tarafını alıp mescide çevirmişler, batı tarafı da kilise olarak kalmıştı ve bu hal ondört seneden beri devam etmiş, kilise, hicretin seksenaltıncı senesine kadar varlığını sürdürmüştür.
Velid, kilisenin batı kısmını da gayri mü s Umlerden almak için karar vermiş ve onun yerine kendilerine Meryem kilisesini vermiştir. Torna kilisesini verdiği de söylenir. Yuhanna kilisesinin kalan batı yansım yıkarak, "Sahabeler Mescidi"ne eklemiştir. Böylece Yuhanna kilisesinin tamamını mescide dönüştürmüş ve emsali görülmemiş güzel bir yapı meydana getirmiştir. Öyle ki, insanların birçoğu, bina, eser, imaret ve mimari süsleme bakımından bunun benzerini görmemişlerdir.
Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. [3]

Hicretin Seksenyedinci Senesi

Velid b. Abdülmelik, Medine valisi Hişam b. İsmail'i görevden azletti Yerine amcası oğlu ve bacısı Fatıma'nın kocası Ömer b. Abdüla-zİz'i vali olarak tayin etti. Ömer, otuz deve ile birlikte bu senenin re-biyülevvel ayında Medine'ye girdi. Mervan'ın evine konuk oldu, insanlar ona hoş geldin demeye gittiler. O esnada Ömer, yirmibeş yaşındaydı. Öğle namazını kıldıktan sonra Medine'nin şu on fıkıhçısmı yanına çağırdı. Fıkıhçılar şunlardı: Urve b. Zübeyr, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Ebu Bekir b Abdurrahman b. Halis b. Hişam, Süleyman b. Hayseme, Süleyman b. Yesar, Kasım b. Muhammed, Salim b. Abdullah b. Ömer Salim'in kardeşi Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amir b. Rebia ve Harice b. Zeyd b. Sabit. Bu fıkıhçılar, Ömer b. Abdülaziz'in yanına gelip oturdular. O da Cenâb-ı Allah'a la-yıkı veçhiyle hamd-ü senada bulunduktan sonra onlara şöyle dedi:
«Ben, sevap kazanacağınız ve hakka yardımcı olacağınız bir iş için sizi buraya çağırdım, ben görüşünüzü veya sizden yanımda hazır bulunanlarınızın görüşünü almadan bir iş hususunda kesin karar vermek istemiyorum. Eğer görevlilerimden herhangi birinin haddini aştığını veya haksızlık yaptığını görürseniz veya duyarsanız bunu bana mutlaka bildirmenizi istiyorum.»
Fıkıhçılar, Cenâb-ı Allah'ın kendisine hayır mükafat vermesini dileyerek Ömer b. Abdülaziz'in yanından çıkıp gittiler.
Velid de Ömer b. Abdülaziz'e mektup yazarak Hişam b. İsmail'i Mervan'm evinde tutuklamasını emretti. Velid, Hişam hakkında iyi şeyler düşünmüyordu. Çünkü Hişam, valilik yaptığı dört sene boyunca Medinelilere, özellikle Said b. Müseyyeb ile Hz Hüseyin'in oğlu Ali'ye kötü davranmıştı.
Said b. Müseyyeb de oğluna ve kölelerine şöyle demişti: «Sizden herhangi birisi, benim hakarete uğramış olmam nedeniyle şu adama ilişmesin. Ben onu Allah rızası ve akrabalık hatırı için bıraktım. Ona karışmayacağım ve asla konuşmayacağım.»
Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'ye gelince o, tutuklu bulunan Hişam'ın yanma gitmiş ve ona ilişnıemişti. Kendi yakın adamlarınada ona ilişmemelerini daha önceden emretmişti. Ali, ona ilişmeyip yanından geçtikten sonra Hişam, ona: «Allah, risaletini nereye bırakacağını daha iyi bilir.» diye seslendi.
Mesleme b. Abdülmelik, Rum illerine gaza yaptı. Bunlardan çok sayıda adam Öldürdü. Birçok kaleleri fethetti. Bol miktarda ganimet elde etti. Bu senede Rum illerine gaza yapan komutanın Hişam b. Ab-aulmelik olduğu da söylenir. O, bu gazalar esnasında Bolak, Ahrem, Pons, Kumaykum kaleleri ile Fermesan gölünü fethetti. Arab-ı Müsta'rebeden de 1.000 kadar adam öldürdü. Kadınlarını ve çoluk çocuklarım esir aldı. "
Kuteybe b. Müslim, Türk illerine gidip gaza yaptı. Türk Hükümdarı Neyzek, bol miktarda mal verme karşılığında Kuteybe ile barış yaptı. Ayrıca Türk ilindeki Müslüman tutsakları serbest bırakmayı da taahhüt etti.
Kuteybe, yine bu sene, Baykent üzerine gidip gaza yaptı. Buha-ra'nın kazası olan Baykent'te Kuteybe'nin etrafında çok sayıda Türk toplandı. Kuteybe, oraya inince Türkler, suğdlulardan ve çevre illerdeki Türklerden ona karşı yardım istediler. Onlarda gelip Baykentli-lere yardım ettiler. Kuteybe'nin yolunu ve geçitlerini kapattılar. İki taraf, iki aya yakın bir süre karşı karşıya durup bekleştiler. Böyle oluncada ne Kuteybe onlara elçi gönderebiliyordu ne de Türklerden bir elçi ona gelebiliyordu. Kuteybe'den haber gelmeyince Haccaç korktu. Beraberindeki Müslümanların telef olmalarından endişe etti. Çünkü onların savaştıkarı düşman Türklerin sayısı çoktu. Bunun üzerine Haccac, mescitlerde Kuteybe ordusu için dua edilmesini emretti ve bu emrini yazılı olarak diğer şehirlere de gönderdi. Kuteybe ve beraberindeki Müslümanlar, her gün Türklerle savaşıyorlardı.
Kuteybe'nin, Tendür adında Acem bir casusu vardı. Buharalılar, ona bol miktarda mal vererek Kuteybe'yi bu savaştan geri çevirmesini istediler. O da Kuteybe'nin yanma gelip: «Seninle başbaşa görüşmem gerekiyor.» dedi. Kuteybe, meclisindeki adamların dışarı çıkmalarını emretti. Yanında sadece Dırar b. Husayn kaldı. Tendür, Kutey-be'ye dedi ki: «Haccac, görevden azledildi. İşte onun azil haberini sana kısa zamanda bir görevli ulaştıracaktır. Adamlarını toplayıp hemen dönsen iyi edersin.»
Kuteybe, kölesi Siyah'a: «Şunun boynunu vur.» dedi ve Tendüru öldürttü. Sonra Dırar'a şöyle dedi: «Bu haberi benden ve senden başka bilen kimse yoktur. Allah'a söz veriyorum ki, eğer şu savaşımız sona ermeden bu durum duyulacak olursa (bilirim ki sen duyurmuşsun bu nedenle) seni de Tendür'ün akibetine uğratırım! Dilini tut, çünkü böyle durumlarda bu gibi haberlerin yayılması, askerlerin gücünü ve düşmana karşı direncini azaltır.»
Bundan sonra Kuteybe, askerlerini ve bayraktarlarını savaşa teşvik etti. Böylece iki taraf şiddetlice savaşmaya başladılar.

Sonra Ce-nâb-ı Allah, Müslümanların üzerine bir sabır indirdi, öğleye varmadan Müslümanlar muzaffer oldular. Türkler büyük bir bozguna uğradılar. Müslümanlar onları kovaladılar, bir kısmını öldürdüler, bir kısmını esir aldılar, onlardan şehirde kalanlar da kaleye sığındılar. Kuteybe, inşaat işçilerine şehiri ve kaleyi yıkmalarım emretti.
Türkler, bol miktarda mal verme karşılığında Kuteybe ile antlaşma yapmak istediler. Kuteybe onlarla barış yaptı. Kendi ailesinden bir adamı başlarına naib bıraktı. Naibin yanına da bir miktar asker bıraktı, sonra dönüp gitti. Onlardan beş konaklık bir mesafe kadar uzaklaşınca Türkler ahdi bozdular ve naibi öldürüp maiyetindeki askerlerin boyunlarını kestiler.
Bunun üzerine Kuteybe geri döndü ve şehri kuşatma altına aldı. İnşaat işçilerine emir verdi, onlar da surlara tahta çakmaya başladılar Kuteybe, bu tahtaları tutuşturarak surları yakmak istiyordu, surlar yıkıldı. İşçilerden kırk kadarı öldü. Türkler barış yapmak istediler ancak Kuteybe barışa yanaşmadı. Gayretlerini sürdürdü, nihayet şehri tamamen fethetti. Türk savaşçılarını öldürdü, çoluk çocuklarım esir aldı, mallarını ganimet edindi.
Halkı Müslümanlara karşı kışkırtan, Baykentli kör bir Türk'tü. Bu kişi esir alındığında: «Beni bırakırsanız size Çin mamuli beş elbise vereceğim ki değeri bir dinardır.» dedi. Komutanlar, bu teklifi kabul etmesi için Kuteybe'ye tavsiyede bulundularsa da o: «Hayır, vallahi ey kör adam, senin sebebinle bir Müslüman artık ikinci kez korku-tulmayacaktır.» dedi. Emir verdi ve körün boynu vuruldu. Bu da Kuteybe'nin dünya malına önem vermediğini gösteriyordu. Sonra o körün vereceği fidye de zaten ganimetlerin arasına girecekti.
Müslümanlar, Baykent'te altın ve gümüş kaplar, altın heykellerden oluşan bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Elde edilen ganimetler arasında, içinde 150.000 dinar altın bulunan dökümden bir heykel de vardı.
Müslümanlar, Türk hükümdarının hazinesinde bol miktarda para, silah ve çeşitli teçhizat buldular. Çok sayıda esir ele geçirdiler. Kuteybe, Haccac'a mektup yazarak bu ganimetleri askerlere dağıtmak istediğini ifade etti. Haccac da ona bu izni verdi. Müslümanlar, böylece düşmanla savaşmak için para ve mal sahibi olup güçlendiler. Askerlerden her biri silah, teçhizat ve çok sayıda atlardan oluşan büyük bir servetin sahibi oldu. Böylece~gerçekten büyük bir kuvvete sahip oldular. Hamd ve minnet Allah'adır.
Hicretin seksenyedinci senesinde Medine valisi Ömer b. Abdüla-ziz, insanlara haccettirdi.
Bu senede Medine'nin kadısı, Ebu Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm idi.
Irak ve doğu eyaleti tümüyle Haccac'm yönetimindeydi. Haccac'm Basra valisi ise Cerrah b. Abdullah el-Hakemî idi. Basra kadısı, Abdullah b. Ezine idi. Haccac'm Kûfe'deki savaş komutanı, Ziyad b. Ce-rir b. Abdullah el-Becelî idi. Küfe kadısı Musa el-Eş'arî idi. Haccac'm Horasan ve bağlı mıntıkalardaki naibi, Kuteybe b. Müslim idi. [4]

Hicretin Seksenyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Utbe B. Abd Es-Sülemî

Kadri yüce bir sahabedir. Humus'a yerleşti. Beni Kurayza savaşında hazır bulunduğu rivayet edilir. Anlatıldığına göre İrbaz, onun hakkında şöyle demiştir: «Utbe, benden daha hayırlıdır. O, benden bir sene önce Müslüman olmuştur.»
Vakidî ile başka birinin anlattığına göre Utbe, bu senede vefat etmiştir. Başkalarının ifadelerine göre ise hicretin doksanıncı senesinden sonra vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Ebu Said b. el-Arabî dedi ki: «Utbe b. Abd es-Sülemî, Suffa ehlin-dendi.»
Bakiyye, Utbe b. Abd es-Sülemî'den rivayet etti ki, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
«Eğer bir adam doğduğu günden yaşlanarak öldüğü güne kadar Allah rızası uğruna yüzüstü sürünecek olsa bile onun bu ameli, kıyamet gününde onun için önemli değildir. Pek bir kıymet ifade etmez.»
İsmail b. Ayyaş, Lokman b. Amir'den rivayet etti ki, Utbe b. Abd es-Sülemî, şöyle demiştir:
«Çıplaklığımı Rasûlullah (s.a.v.)'a şikayet ettim. Bana adi ve kaba ketenden iki elbise giydirdi. Sonra ben kendimi, sahabelere giysi giydiren bir kimse olarak gördüm.» [5]

Mikdam B. Madi Kerib

Kadri yüce bir sahabedir. Bu da Humus'a yerleşmişti, birçok hadis rivayet etmiştir, tabiilerden birkaç kişi de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Muhammed b. Sa'd, Fellas ve Ebu Ubeyde'nin ifadelerine göre Mikdam, bu senede vefat etmiştir Başkalarının ifadelerine göre ise hicretin doksanıncı senesinden sonra vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir. [6]

Ebu Ümame El-Bahilî

Asıl adı, Su'da b. Aclan'dır. Humus'a yerleşti. Şu hadisin ravisi-dir: «Ölüye definden sonra telkin edilir.»

Taberanî, bunu dua babında rivayet etmiştir. Ebu Umame'nin, vefatlar kısmında da bahsi geçti. [7]

Kabise B. Züeyb

Kabise b. Züeyb Ebu Süfyan el-Huzai el-Medenî. Mekke fethi senesinde doğdu. Kendisine dua etmesi için onu Peygambe (s.a.v.)'e götürdüler. Birçok sahabe toppluluğundan hadis rivayet etti. Harre savaşında gözünü kaybetti. Medine fıkıhçılarmdandı. Abdülmelik nez-dinde itibar sahibiydi. İzin almaksızın onun huzuruna girebilirdi. Beldelerden gelen mektupları okur, sonra Abdülmelik'in yanma gider ve mektupları ona anlatırdı. Abdülmelik'in sırdaşıydı. Kabise'nin Şam'da Babülberit yanında bir evi vardı Orada da vefat etti. [8]

Urve B. Muğire B. Şube

Haccac tarafından Küfe emirliğine tâyin edildi. Şerefli, akıllı ve insanlar arasında itaat edilen bir kimseydi, şaşı gözlüydü. Kûfe'de vefat etti.[9]

Yahya B.Yamur

Meru kadısı idi. Mushafları noktalayan ilk kişi odur. İnsanların faziletlilerinden ve âlimlerindendi. Onun çeşitli halleri ve muameleleri vardı. Birçok hadis rivayet etmiştir. Fasih konuşanlardan biriydi. Arapçayı Ebu Esved ed-Düelî'den öğrendi. [10]

Şüreyh B. Haris B. Kays

Kadı idi. Cahiliye döneminde de yaşadı. Hz. Ömer, onu Kûfe'ye kadı olarak tayin etti. Orada altmışbeş sene kadılık yaptı, âlim bir kişi olup adaletliydi. Çok hayır işlerdi. Güzel ahlaklı ve çok latifeci idi. Köse olup yüzünde tüy yoktu. Abdullah b. Zübeyr, Ahnef b. Kays, Kays b. Sa'd b. Ubade de köse idiler.
Şüreyh b. Haris'in nesebi, yaşı ve hangi senede vefat ettiği hususunda ihtilaf edilmiş, bu hususlarda çeşitli kaviller ileri sürülmüştür. Ancak İbn Hallikan, onun bu senede vefat ettiğine dair ileri sürülen kavli benimsemiştir.
Ben derim ki: Kadı Şüreyh'in biyografisi, hicretin yetmiş sekizinci senesinde nakledilmişti. [11]

Hicretin Seksensekizinci Senesi

Bu senenin yazında Mesleme b. Abdülmelik ile kardeşi oğlu Abbas b. Velid b. Abdülmelik gazaya gittiler. Beraberlerindeki Müslümanlarla bu senenin cemaziyelevvel ayında müstahkem bir kale olan Tuvana kalesini fethettiler. Bu fetih sırasında Müslümanlar, Hristi-yanlara hamle yapıp onları bozguna uğrattılar ve kiliseye sığınmak mecburiyetinde bıraktılar. Bir süre sonra da Hristiyanlar kiliseden çıkıp Müslümanlara hamle yaptılar ve onları bozguna uğrattılar. Savaş alanında sadece Abbas b. Velid ve beraberinde İbn Muhayriz el-Cumahî kalmıştı. Diğerleri kaçmışlardı. Abbas, İbn Muhayriz'e: «Aziz ve Celil olan Allah'ın rızasını talep eden Kur'ân okuyucuları nerede?» diye sorunca İbn Muhayriz: "Seslen, onlar sana gelirler." dedi. Bunun üzerine Abbas da: «Ey Kur'ân ehli!» diye seslendi. Müslüman askerler, akın akın geri döndüler ve hep birlikte Hristiyanlara hamle yaptılar. Onları kırıp geçirdiler. Hristiyanlar kaleye sığındılar. Müslümanlar, onları kuşatma altına aldılar ve nihayet kaleyi fethettiler.
İbn Cerir'in anlattığına göre bu senenin rebiyülevvel ayında Velid, Ömer b. Abdülaziz'e bir mektup göndererek Mescid-i Nebevî'yi yıkmasını ve peygamber zevcelerinin odalarını mescide katmasını, kıble cihetinden ve diğer taraflardan mescidi genişletmesini, mescidi 200x200 zira' ebadında inşa etmesini istedi ve şöyle dedi: «Mescidin çevresinde bulunan mülklerini sana satan olursa satın al. Satmaya yanaşmayan olursa kıymet takdir et. Sonra binasını yık,"onlara evlerinin bedelini öde. Çünkü bu hususta senin için Ömer ve Osman gerçek bir seleftirler. Onlar da böyle yapmışlardı.»
Ömer b. Abdülaziz, bu iş için Medine'nin önde gelenlerini, on fi-kıhçıyı ve halkın bir kısmını davet etti. Toplantıda onlara mü'minle-rin emin Velid'in mescidi genişletme hususundaki mektubunu okudu, bu mektup halkın çok ağrına gitti. Gelenler şöyle dediler: «Bu odaların tavanları alçaktır, tavanlarının üzerinde hurma sapları ve lifleri vardır. Duvarları kerpiçtendir, kapılarının üzerinde kıldan örülme perdeler vardır. Bunları bu halde bırakmak uygun olacaktır ki hacılar, ziyaretçiler ve misafirler gelip bu odalara, Peygamber (s.a.v.)'in evlerine baksınlar. Bundan yararlanıp ibret alsınlar. Bu, gelip görenlerin dünyada zühd sahibi olmaları için daha tesirli bir vasıta olur. Böylece insanlar kendilerini barındıracak, gözlerden gizleyecek ve sadece ihtiyaçlarını karşılayacak evler edinirler. Daha fazla binalar ve köşkler edinme arzusuna kapılmazlar. Şu yüksek

binalarında Firavun ve Kisra ameli olduğunu anlarlar. Uzun emel sahibi olan herkes dünyaya rağbet eder; dünyada ebedi kalmaya imrenir.»
Bu toplantı sonrasında Medine valisi Ömer b. Abdülaziz, on fıkıh-çının icma ettiği görüşü Velid'e bir mektupla bildirdi. Ama yine de Velid, Mescid-i Nebevî'nin yıkılarak genişletilmiş şekilde yeniden inşasını ısrarla emretti, tavanın yüksek tutulmasını istedi. Ömer b. Abdülaziz, bu durumda yapılacak başka bir iş olmadığını anladı ve mes-
cidi yıkmanın zorunlu olduğunu gördü. Yıkmaya başladıklarında eşraf ve Haşimilerle diğerlerinin önde gelen adamları bağırıp çağırdılar, tıpkı Peygamber Efendimiz yeni ölmüşçesine ağlaşmaya başladılar. Mescide komşu olan kimseler, evlerini satma buyruğuna icabet ettiler. Ömer b. Abdülaziz de evlerini onlardan satın aldı. Mescidi genişletilmiş haliyle inşa etmeye başladı. Bu hususta çok çaba harcadı. Velid de ona bu iş için çok sayıda işçi gönderdi. Ömer b. Abdülaziz, peygamber hücresini (Hz. Aişe'nin odasını) mescide dahil etti. Peygamber Efendimiz'in mezarı da mescide dahil oldu ve mezar-ı şerif, mescidin doğu tarafındaki sınırı oldu. Müminlerin anneleri olan diğer peygamber zevcelerinin odaları da Velid'in emrettiği gibi mescide dahil edildi. Önceki kısımlarda da rivayet ettiğimiz gibi işçiler, Hz. Aişe'nin odasının doğu duvarının dibini kazdıklarında bir ayak gördüler. Bu ayağın Peygamber Efendimiz'e ait olmasından korktular. Sonra Hz. Ömer'in ayağı olduğunu anladılar ve üzerini örttüler.
Anlatıldığına göre Said b. Müseyyeb, Hz. Aişe'nin odasının mescide dahil edilmesini reddetmişti. O, peygamber mezarının böylece mescit edileceğinden korkmuştu. Doğrusunu Allah bilir.
İbn Cerir'in anlattığına göre Velid, Bizans hükümdarına mektup yazarak bina yapma hususunda kendisine sanatkarlar göndermesini istemişti. O da Velid'e yüz sanatçı ve bol miktarda değerli taş ve yüzük taşı göndermişti. Bütün bunlar Peygamber Mescidi için kullanılacaktı. Meşhur rivayete göre ise bu gönderilen işçiler ve malzemeler Şam Camii'nde kullanılacaktı. Doğrusunu Allah bilir.
Velid, Ömer b. Abdülaziz'e mektup göndererek Medine'deki su kaynağını kazdırmasını, suyunu kanallara aktararak akıtmasını ve kuyular kazmasını, yolları ve tepeleri düzgün hale getirip kolay geçilir şekle sokmasını emretmişti. Ömer b. Abdülaziz de bu emri yerine getirmişti. Medine dışından kanallara suyu sevketmişti. Su menbaı, mescidin dışında bir yerde görülmüş ve bu da Ömer b. Abdülaziz'i hayrette bırakmıştı.
Hicretin seksensekizinci senesinde Kuteybe b. Müslim, Türk hü-Kumdan Körboğa'nın üzerine gazaya gitti. Körboğa, Çin hükümdarının kız kardeşinin oğluydu. Körboğa'nın maiyetinde 200.000 savaşçı vardı. Bunlar, Suğd'dan, Fergana'dan ve diğer yerlerden toplanmışlardı, iki taraf şiddetlice savaştılar. Kuteybe'nin beraberinde Türk hükümdarı Neyzek esir olarak bulunuyordu. Kuteybe b. Müslim, Kör-ooga nın ordusunu kırıp geçirdi. Onlardan bol miktarda ganimet elde etti. Bir kısmını öldürdü. Bir kısmını da esir aldı.
Bu senede Ömer b. Abdülaziz, beraberinde Kureyş eşrafından bir
cemaatla birlikte insanlara haccettirdi. Tenim'e vardığında Mekkeli-
erden bir grup onu karşıladılar ve yağmurun azlığı nedeniyle Mekke'deki su kıtlığını ona haber verdiler. O da arkadaşlarına: «Yağmur duasına çıkalım mı?» diye sordu. Dua etti, beraberindekiler de dua ettiler. Duaları sürerken yağmur yağdı. Yağmurla birlikte Mekke'ye girdiler. Büyük bir sel geldi. Öyle ki, Mekkeliler yağmurun şiddetinden korktular. Arefe, Müzdelife ve Mina'ya da yağmur yağmıştı. O senede, Mekke ve çevresinde büyük bir bolluk görüldü. Bu, Ömer b. Ab-dülaziz'in ve beraberindeki salih kimselerin dualarıbereketiyle olmuştu.
Bu senede beldelerin başında bulunan valiler, Önceki senelerin valileri idiler. [12]

Hicretin Seksensekizinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Abdullahb. Büsr B. Ebî Büsr El-Mazinî

Babası gibi bir sahabe idi. Humus'ta yaşadı, tabiilerden bir cemaat ondan hadis rivayet etti. Vakidî'nin ifadesine göre o, hicretin dok-sandördüncü senesinde vefat etmiştir. Başkalarının bu rivayete yaptıkları ilaveye göre Abdullah, Şam'da vefat eden son sahabedir. Bir hadiste anlatıldığına göre o, bir asır yaşayacağı söylenenlerdendir ve gerçekten de 100 sene yaşamıştı. [13]

Abdullah B. Ebî Evfa

Abdullah b. Ebi Evfa Alkame b. Halid b. Haris el-Huzaî el-Esle-mî. Kadri yüce bir sahabe idi. Kûfe'de kalan sahabelerin en son vefat edenidir. Buhari'nin ifadesine .göre hicretin seksensekiz veya seksen-dokuzuncu senesinde vefat etmiştir. Vakidî ile birden fazla ravinin ifadesine göre ise, hicretin seksenaltmcı senesinde 100 yaşını aşmış olarak vefat etmiştir. Vefat ederken 100 yaşma yaklaştığı da söylenmiştir. Allah ondan razı olsun. [14]

Hîşam B. İsmail

Hişam b. İsmail b. Hişam b. Velid el-Mahzumî el-Medenî. Halife Abdülmelik b. Mervan'ın kayınpederi ve onun tarafında tayin edilen Medine naibi idi. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Said b. Müsey-yeb'i vuran bu kişidir. Sonra Dımışk'a gelmiş ve orada vefat etmiştir. Şam camiinde ilk olarak Kur'ân tedrisatını başlatan bu kişidir. Şam'ın Sebi mıntıkasında vefat etmiştir. [15]

Ümeyr B. Hakim

Ümeyr b. Hakim el-Aresi eş-Şamî. Hadis rivayet etmiştir. Ondan ve İbn Muhayriz Ebu'l-Abyad'dan başka Şam'da Haccac açıkça ten-kid eden başka kimse yoktu.

Ümeyr, bu senede Rum illerindeki Tuvana gazvesinde öldürüldü. [16]

Hicretin Seksendokuzuncu Senesi

Mesleme b. Abdülmelik ile kardeşi oğlu Abbas, Rum illerine gaza yaptılar. Çok sayıda adam öldürdüler ve kaleler fethettiler. Fethettikleri kalelerden bazıları şunlardı: Suriye, Amuriye, Hirakle ve Kamu-diye. Çok miktarda ganimet elde ettiler, çok sayıda adamı esir aldılar.

Kuteybe b. Müslim, Suğd, Nesef ve Keş illerine gaza yaptı. Oralarda çok sayıda Türklerle karşılaştı, onlarla savaştı, mağlul etti ve onları öldürdü. Sonra Buhara üzerine yürüdü. Buhara'yı savunan çok sayıda Türkle karşılaştı. Harkan denen yerde onlarla iki gün gece savaştı ve onları yendi. Nehar b. Tevsia, bu hususta şöyle demiştir:

«Harkan'da bir geceyi onlara karşı cephede geçirdik, Harkan'da geçirdiğimiz gece çok uzun oldu.»

Kuteybe, daha sonra Buhara meliki Verdan Huzahî'nin üzerine yürüdü. Verdan, onunla şiddetlice savaştı. Kuteybe, onu yenemedi ve Merv'e geri döndü. Merv'de iken Haccac'm mektubu ona geldi. Mektubunda Haccac, onu firardan ve düşmanlar karşısında yapmış olduğu ricattan ötürü kınıyordu. Ayrıca Buhara'nm resmini kendisine göndermesini emrediyordu. Kuteybe, Buhara'nın resmini (haritasını) yaparak Haccac'a gönderdi. Haccac da ona mektup yazarak Allah'a yönelmesini, işlediği günahtan ötürü tevbe etmesini ve falanca yerden Buhara üstüne yürümesini emretti. Verdan Huzahî'yi geri püskürtmesini, ihanetten sakınmasını, eğri büğrü yollara sapmamasını istedi.

Velid b. Abdülmelik, Halid b. Abdullah el-Kusarî'yi Mekke valiliğine tayin etti. O da Velid'in emri üzerine Seniyetü Tuva ve Seniyetü Hacun yanında kuyu kazdı. Kuyudan tatlı su çıktı, insanlar o sudan yararlanıyorlardı.

Vakidî, Beni Mahzum'un azatlısı Nafi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Halid b. Abdullah el-Kusarî'nin Mekke minberinde halka hitab ederken şöyle dediğini işittim: "Ey insanlar! Bana söyleyiniz Bu iki kişiden hangisi daha üstündür? Adamın ailesine vekil olarak bıraktığı halefi mi, yoksa onlara gönderdiği elçisi mi? Allah'a yemin ederim ki, sizler halifenin üstünlüğünü bilmiyorsanız ben sizlere şunu söyleyeyim: Halilürrahman İbrahim, Rabbinden su istedi, o da ona tuzlu ve acı bir su verdi. Diğer taraftan halife, Allahtan su istedi, ona tatlı ve hoş bir su içirdi." Halid, tuzlu su ile Zemzem'i, tatlı su ile de Hacun tepesinde ve Tuva tepesinde kazmış olduğu suyu kastediyordu. Buranın suyu tatlı idi. Bu su alınıyor ve üstünlüğünün anlaşılması için Zemzem kuyusu yanındaki bir havuza boşaltılıyordu. Ancak daha sonra bu kuyunun suyu çekilmiş ve kurumuştu. Şu anda bu suyun nerede olduğu bilinmemektedir.»

Bu rivayetin senedi garibtir. Eğer söyleyicisi gerçekten söylemiş-se bu söz küfür içermektedir. Bence Halid b. Abdullah el-Kusarî, böyle bir sözü söylemiş değildir. Eğer söylemişse o, Allah düşmanıdır. Haccac b. Yusuf un böyle bir söz söylediğine dair zayıf bir rivayet vardır. Güya o, halifeyi rasûlden (yani Allah'ın gönderdiği elçiden) daha üstün saymıştır. Bütün bu sözler, sahibinin kafir olduğunu ifade etmektedir.

Bu senede Kuteybe b. Müslim, Türk illerine gaza yaptı. Nihayet Azerbaycan taraflarındaki Babü'l-Ebvab'a vardı. Çok sayıda kale ve şehirleri fethetti.

Ömer b. Abdülaziz, insanlara haccettirdi.

Şeyhimiz Zehebî dedi ki: Bu senede Sicilya ve Mayorka adaları fethedildi.

Musa b. Nusayr, oğlunu Frank Hükümdarı Nikris'in üstüne gönderdi. Çok sayıda beldeler fethetti.

Bu senede önde gelen meşhur şahsiyetlerden Abdullah b. Salebe b. Zuayr vefat etti. Bu zat, tabiilerden olup şair bir kimseydi. Anlatıldığına göre bu zat, Peygamber (s.a.v.)'in hayatına kavuşmuş, Peygamber (s.a.v.), eliyle onun başını sıvazlamıştı. Zührî, ondan neseb ilmini öğreniyordu.

Bu senedeki valiler, önceki senelerde adlan zikredilen valilerdi. [17]

Hicretin Doksanıncı Senesi

Bu senede Mesleme b. Abdülmelik ile Abbas b. Velid, Rum illerine gaza yaptılar. Kaleler fethettiler, Rumlardan birçok adamlar öldürdüler. Ganimetler ele geçirdiler ve birçok insanı tutsak ettiler.
Rumlar, deniz komutanı Halid b. Keysan'ı esir aldılar. Onu hükümdarlarına gönderdiler. Bizans hükümdarı da onu.Velid b. Abdül-melik'e hediye etti.
Velid, kardeşi Abdullah b. Abdülmelik'i Mısır valiliğinden azlederek yerine Kurra b, Şerik'i tayin etti.
Muhammed b. Kasım, Sind hükümdarı Dahir b. Sassa'yı öldürdü. Muhammed b. Kasım, Haccac ordularından birinin komutanı idi.
Kuteybe b. Müslim, Buhara şehrini fethetti. Oradaki düşman Türklerin tümünü bozguna uğrattı.
Suğd hükümdarı Tarhun, Buhara'nm fethinden sonra Kutey-be'den kendisine her sene vereceği para karşılığında barış talebinde bulundu. Kuteybe de onun bu talebini kabul etti ve bu şartım yerine getirmesi için ondan rehin aldı.
Bu senede Buhara hükümdarı Verdan Hüzahî, Türklerden yardım talebinde bulundu. Kuteybe'nin orayı almasından sonra Verdan Huzahî, Türklerin yardımıyla şehir dışında Müslümanlara saldırmış, onları darmadağın etmişti. Sonra Müslümanlar dönüp onların üzerine hamle yapmışlar ve onlardan çok sayıda adam Öldürmüşlerdi. Kuteybe, Suğd hükümdarı ile barış yapmış, Buhara şehrini ve kalelerini fethetmişti. Sonra da askerleriyle birlikte beldelerine geri dönmüş, Haccac da bu hususta ona izin vermişti. Kendi beldelerine dönerken Suğd hükümdarının Türk hükümdarına şöyle dediğini haber almıştı: «Doğrusu Araplar hırsız gibidirler. Kendilerine birşey verilirse alıp giderler. Şu Kuteybe de hükümdarların üzerine gider. Hükümdarlar ona birşeyler verirlerse alıp geri döner. Kuteybe, hükümdar değildir. Hükümdarlık da talep etmiyor.»
Bu sözleri duyunca Kuteybe, bunların üzerine tekrar yürüdü. Türk hükümdarı Neyzek, aralarında Melik Talikanın da bulunduğu Maveraünnehir hükümdarlarına mektuplar yazdı. Bu, daha önce Kuteybe ile barış yapmıştı. Barışı bozdu. Diğer hükümdarların da tümünden yardım istiyerek Kuteybe'nin üzerine yürüdü. Daha önce Kuteybe ile barış antlaşması yapmış olan diğer birçok hükümdar da onun yanına gelip güç birliği yaparak Kuteybe'ye karşı birleşip bir cephe teşkil ettiler ve seneye bahar mevsiminde her birlikte Kuteybe'ye karşı savaş açmak için sözleştiler. Yapılan savaşta Kuteybe, onlardan gerçekten çok sayıda adam öldürdü. Onlardan dört fersah boyundaki bir askeri saffı baştan sona darağacma astı. Bu da onların topluluklarını darmadağın etti.
Bu senede Yezid b. Mühelleb ile kardeşleri Mufaddal ve Abdül-melik, Haccac'ın zindanından kaçarak Süleyman b. Abdülmelik'in yanma gidip sığındılar. Süleyman'da onlara, Haccac'a karşı eman verdi. Bunun sebebi şuydu: Haccac, daha önce onlara karşı tedbirler almış, onları büyük cezalara çarptırmış ve onlardan 6.000.000 dirhem para almıştı. Kardeşler arasında işkenceye en çok dayanabilen, Yezid b. Mühelleb'di. Kendisine ne kadar işkence ederlerse etsinler, Yezid'in yine de sesi duyulmuyordu. Bu da Haccac'ı çok öfkelendiriyordu. Adamın biri, Haccac'a dedi ki: «Yezid'in bacağında bir ok izi vardır. Okun başlığı onun bacağında kalmıştır. Yarasına birşey isabet edince kendini tutamayıp çığlık atıyor...» Bunun üzerine Haccac, Yezid'in bacağındaki yaraya dokunulmasını ve işkence edilmesini emretti. Oraya işkence yaptıklarında Yezid, yüksek sesle feryad etmeye başladı. Kız kardeşi ve Haccac'ın karısı Hind binti Mühelleb, kardeşinin çığlığını duyunca ağlamaya başladı. Haccac da onu boşadı. Sonra kardeşleri zindana attırdı.
Bundan sonra Haccac, Kürtler üzerine göndereceği orduyu teşkil etmek için bazı yerlere gitti. Bu kardeşleri de yanına aldı. Gittiği yerde çevrelerine hendek kazdırdı ve üzerlerine bekçi koydurdu. Gece olunca Yezid b. Mühelleb, bol miktarda yemek yapılmasını ve bekçilere yedirilmesini emretti, sonra kılık değiştirerek aşçılardan birinin elbisesini giyindi. Sakalını beyazlattı. Dışarı çıktı. Bekçilerden biri onu görünce: «Bu yürüyüş kadar Yezid b. Mühelleb'in yürüyüşüne benzer başka bir yürüyüş görmedim.» dedi. Sonra durumu tahkik etmek için onu takib etti. Sakalının beyazlığını görünce dönüp ondan vazgeçti. Daha sonra diğer kardeşleri Yezid'in peşine takıldılar. Gemiye binip Şam'a doğru yol aldılar.
Haccac, onların kaçtığını duyunca rahatsız oldu. Onların Horasan'a gittiklerini sandı. Bunun üzerine Kuteybe b. Müslim'e bir mektup yazarak Yezid b. Mühelleb ve kardeşlerinin Horasan'a gittiklerini sandığını, onlara karşı gerekli tedbirleri almasını, her tarafta onları araştırıp gözetmesini ve yakalatmak için sınır boylarındaki vali ve yetkililere de haber göndermesini emretti. Kendisi de mü'minlerin emiri halife Velid'e bir mektup yazarak Yezid ve kardeşlerinin kaçtıklarını ve kanaatınca Horasan'a gittiklerini haber verdi. Haccac, Ye'd'in de İbn Eş'as gibi ona karşı ayaklanmasından ve asker toplamamdan korktu. Rahibin daha önce kendisine söylediği sözlerin gerçekleşeceğinden ötürü telaşa kapıldı.
Yezid b. Mühelleb ve kardeşleri Mervan b. Mühelleb'in o gün için kendilerine hazırlamış olduğu atlara bindiler. Kendilerini Beni Kelb kabilesinden Abdülcebbar b. Yezid adındaki kılavuz alıp Semave yoluna soktu. İki gün sonra Haccac, Yezid'in Şam'a doğru gittiği haberini aldı. Bu durumu bildirmek için Velid'e mektup yazdı.
Yezid, yoluna devam etti. Nihayet Ürdün'e varıp Vüheyb b. Ab-durrahman el-Ezdî'ye konuk oldu. Vüheyb, Süleyman b. Abdülmelik nezdinde kıymetli bir kimse idi. Vüheyb de kalkıp Süleyman b. Ab-dühnelik'e gitti ve ona şöyle dedi: «Yezid b. Mühelleb ile kardeşleri evimdedirler. Haccac'dan kaçıp sana sığınmaya gelmişler.»
Süleyman b. Abdülmelik, Vüheyb'e şöyle dedi: «Git, onları yanıma getir. Ben hayatta bulunduğum sürece onlar güven içinde olacaklardır.»
Vüheyb, gidip onları getirdi ve Süleyman b. Abdülmelik'in evine yerleştirdi. Süleyman da onlara eman verdi ve kardeşi Velid b. Abdül-melik'e şöyle bir mektup gönderdi:
«Ben, Mühelleb ailesine eman verdim. Haccac'ın onlardan alacağı 3.000.000 dirhem de benim yammdadır.»

Velid ona: «Yezid'i bana göndermedikçe vallahi ben ona eman vermeyeceğim.» diye mektup gönderdi. Süleyman da, kardeşi Velid'e şöyle bir mektup gönderdi: «Allah'a yemin ederim ki, ben kendisiyle beraber olmadıkça Yezid'i sana yalnız başına gönderecek değilim. Ey mü'minlerin emiri, Allah aşkına kardeşini rezil rüsvay etme. Verdiğim sözü geçersiz kılma, emanımı tasdik et.»
Velid, şu cevabî mektubu gönderdi:
«Hayır, vallahi sen Yezidle birlikte gelmeyeceksin. Sen onu zincire vurulmuş bir şekilde bana yalnız olarak gönder.»
Bu karşılıklı yazışmalar üzerine Yezid, Süleyman'a şöyle dedi: «Beni ona yalnız olarak gönder. Benim yüzümden aranızda düşmanlık ve savaş çıkmasını istemiyorum. Beni ona oğlunla birlikte gönder ve ona yapabildiğin kadarıyla yumuşak ifadelerle bir mektup yaz.» Süleyman, Yezid'i oğlu Eyyüb'le birlikte Velid'e gönderdi. Gönderirken de oğluna şöyle talimat verdi:
«Koridora girdiğin zaman sen, Yezidle birlikte kendini zincire ^r ve zincire vurulmuş olarak ikiniz Velid'in huzuruna girin.»
Velid, kardeşi oğlu Eyyüb'ün de zincire vurulmuş olduğunu gönce: «Vallahi Süleyman'a çok ağır muamele yaptık.» dedL Eyyüb de abasının mektubunu amcası Velid'e verdi ve şöyle dedi:
«Ey mü'minlerin emiri! Canım sana feda olsun, babamın vermiş olduğu himayeyi bozma. Zaten babamın himayesini en çok koruması gereken kişi sensin. Sana olan yakınlığımız vesilesiyle himayemize girerek esenliği ümit eden kimselerinde ümidini kırma. Şu kapının şerefi dolayısıyla her şeyiyle yanımıza gelen ve şeref ümid eden kimseleri de zelil kılma.»
Velid, daha sonra kardeşi Süleyman'ın gönderdiği mektubu okudu. Mektupta şunlar yazılıydı:
«İmdi ey mü'minlerin emiri! Allah'a yemin ederim ki, eğer seninle savaşmış düşmanın benden.eman dileyecek olursa ve ben kendisine eman verirsem, sen benim verdiğim emanı geçersiz kılmazsın. Bana sığınan kimseyi de zelil kılmazsın, ben buna inanıyorum ama yine de ben, ancak emir dinleyen ve itaat eden kimseye eman veririm. İslâmiyet'te kendisi, babası ve aile efradı güzelce sınav vermiş ve güzel bir İslânıî yaşantı sergilemiş olan kimseleri himayeye alırım. Yezid'i sana böylece gönderdim, eğer sen aramızdaki bağlan koparacak, vermiş olduğum emanı geçersiz kılacak ve bana daha da kötü davranacak olursan, şüphesiz ki sen buna muktedirsin. Ama ben, akrabalık bağlarımızı koparmandan, saygınlığımı hiçe saymandan, iyiliğimi ter-ketmenden, istediğim şeye icabet etmemenden ve kardeşlik bağımızı koparmandan seni Allah'a sığındırıyorum.
Allah'a yemin ederim ki ey mü'minlerin emiri, artık bu dünya da ben ve sen ne kadar yaşayacağımızı bilemiyoruz, ölüm ne zaman ikimizi birbirimizden ayıracaktır, bunu da bilemiyorum. Allah, senin sevincini devam ettirsin. Ey mü'minlerin emiri, eğer elinden geliyorsa ecel gelmeden benim kardeşlik hukukumu gözet, hakkımı öde, benimle kötü geçinmekten uzak durmak istiyorsan bunu yap.
Allah'a yemin ederim ki ey mü'minlerin emiri, dünyada Allah'a karşı takvalı olmaktan sonra seni memnun edip sevindirmekten beni daha fazla memnun kılacak başka birşey yoktur. Seni memnun etmek, seni sevindirmek, kendi sevincimden ve memnuniyetimden daha çok hoşuma gider. Aramızdaki akrabalık ve kardeşlik bağının kopmamasını istiyerek Allah'ın hoşnutluğunu talep ediyorum. Ey mü'minlerin emiri, zaman içinde günlerden bir gün bana saygı göstermek, bana iyilik yapmak, kardeşlik hakkımı vermek istiyorsan, Yezid'i affet. Ondan istediğin her şeye ben kefilim.»
Velid, kardeşinin mektubunu okuyunca: «Süleyman'a ağır muamelede bulunduk.» dedi. Sonra kardeşi oğlu Eyyüb'ü çağırıp yanma yakın bir yere oturttu. Yezid b. Mühelleb, konuşmaya başladı. Allah'a hamd-ü sena da bulunduktan ve Rasûlüne salat-ü selam getirdikten sonra şöyle dedi:
«Ey mü'minlerin emiri! Sizin belanız bizim yanımızda belaların en güzelidir. Bunu başkaları unutsa da biz unutacak değiliz. Bunu başkaları inkar edecek olursa da biz inkar edecek değiliz. Bizim aile, zin düşmanlarınızın gözlerine vurarak büyük savaşlarda, doğuda ve batı da her yerde düşmanlarınızla savaştı ve sizin itaatmızda bulundu Bu da bizim için büyük bir minnet ve lütuftur.»
Velid, ona: «Otur» dedi. Yezid oturdu. Velid, ona eman verdi. Ona dokunmayarak Süleyman'a gönderdi. Yezid, Süleyman'ın yanında rahatladı, güzel bir hayat yaşadı. Süleyman, ona çeşitli ve iştah verici yemekler hazırlatıyordu. Süleyman'ın yanında itibar sahibi oldu. Süleyman'a bir hediye gelirse, mutlaka yarısını Yezid'e gönderiyordu. Yezid b. Mühelleb de ona çeşitli hediye ve armağanlar gönderiyordu. Bu arada Velid de Haccac'a mektup yazarak «Ben, Yezid b. Mühel-leb'e dokunmadım. Aile efradına da karışmadım. O ve aile efradı, kardeşim Süleyman'ın yanındadırlar. Onlara dokunma.» dedi. Haccac da Mühelleb ailesinden vazgeçti. Onlara dokunmadı. Onlardan istediği paradan da vazgeçti. Öyle ki, Ebu Uyeyne b. Mühelleb'e 1.000.000 dirhem bıraktı. Yezid b. Mühelleb, Haccac'm hicri doksanbeşinci senede ölümüne kadar Süleyman b. Abdülmelik'in yanında kalmaya devam etti. Sonra Yezid, Irak valiliğine tayin edildi. Nitekim bunu daha önceleri bir rahip ona haber vermişti. [18]

Hicretin Doksanıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Tabib Yitazuk

Mütehassıs bir hekimdi, tıp ilmine dair tasnif ettiği eserleri vardı. Haccac nezdinde itibarlı bir kimseydi. Hicretin doksanıncı senesi sınırında Vasıfta vefat etti.
Bu senede Abdurrahman b. Misver b. Muharreme ve Ebu Aliye er-Riyahî ile meşhur yiğitlerden ve bahadırlardan Sinan b

Seleme b. Muhabbak'ta vefat etti. Bu zat, Mekke fethinde Müslüman olmuş, Hind gazasını yürütmüş, uzun bir ömür yaşamıştı [19]

Muhammed B. Yusuf Es-Sakafî

Haccac'm kardeşiydi. Yemen valisi idi. Minberde Hz. Ali'ye lanet okurdu. Anlatıldığına göre o, Hz. Ali'ye lanet okuması için Hicr el-Münzirî'ye emir vermiş, Hicr de: «Allah, Ali'ye lanet edene lanet etsin. Allah'ın laneti, Ali'yi lanetleyen kimsenin üstüne olsun.» demişti. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre o, lanetini gizlermiş. Doğrusunu Allah bilir. [20]

Halid B. Yezid B. Muaviye

Halid b. Yezid b. Muaviye Ebu Haşim el-Ümevi ed-Dımışkî. Evi Şam'da Darülhicare yanındaydı. Âlim ve şair bir kimseydi Kimya ilminin bir kısmı ona nisbet edilirdi. Tabiat ilimlerinden de biraz bilirdi. Babasından ve Dıhye el-Kelbî'den hadis rivayet etmiştir. Zührî ile diğerleri de ondan rivayetler de bulunmuşlardır.
Zührî dedi ki: «Halid, bütün bayramlarda, yani cuma, cumartesi ve pazar günlerinde oruç tutardı.» Cuma günleri Müslümanların, cumartesi günü Yahudilerin, pazar günü de Hristiyanların bayramıdır.
Ebu Zur'a ed-Dımışkî dedi ki: Halid ve kardeşi Muaviye, milletin seçkin ve hayırlı kimselerinden idiler. Halifelik için adı kardeşi Muaviye b. Yezid'ten sonra anılmıştır. Mervan'dan sonra veliaht idi, ama yönetimin başına geçme imkanını bulamadı. Mervan, onun annesinin kocası, yani kendisinin üvey babası idi. Halid'in vecizelerinden biri şudur: «En yakın şey eceldir. En uzak şey emeldir. En tehirli şey ameldir.»
Şairin biri onu överek şöyle demişti:
«Cömertliğe ve el açıklığına, siz iki özgürsünüz, dedim. Onlar bana; «Biz köleyiz»- dediler. Ben onlara: «Efendiniz kimdir?» diye sordum. Onlar uzanıp bana: «Efendimiz Halid b. Yezid'dir.» diye cevap verdiler.»
Halid, o şaire 100.000 dirhem verilmesini emretmişti.
Ben derim ki: Ben bu beyitlerin Halid b. Velid (r.a.) hakkında söylendiklerini gördüm. Halid b. Yezid ile Muaviye b. Yezid de bu beyitlerin Halid b. Velid hakkında söylenmiş olduklarını ifade ettiler. Doğrusunu Allah bilir.
Halid b. Yezid, Humus valisi idi. Humus camiini inşa ettiren de odur. Orada çalışan 400 kölesi vardı. Cami inşaatını tamamlamalarından sonra onları azad etti.
Halid, Haccac'a öfke duyardı. Haccac'm, Cafer'in kızıyla evlenmesi zamanında Halid b. Yezid, Abdülmelik'e tavsiyede bulunarak bu evliliği bozmasını istemişti. Bunun üzerine Abdülmelik de Haccac'a haber göndererek Cafer'in kızını boşamasını emretmiş, o da bu emre uymuş ve Cafer'in kızını boşamıştı.
Halid b. Yezid vefat edince, Velid onun cenazesine gitmiş ve namazını kılmıştı. Halid'in renginin günden güne sarardığı ve bedeninin zayıfladığı sırada Abdülmelik, bunun sebebini ona sormuş, ancak cevap vermemişti. Abdülmelik ısrar edince Halid, Mus'ab b. Zübeyr' kız kardeşi Remle'ye aşık olduğunu, bu nedenle renginin sararıp "cudunun zayıfladığını söylemişti. Bunun üzerine Abdülmelik, ha-^Ur göndererek Remle'yi Halid'e istemişti. Remle de: «Halid, bütün krılarmı boşamadıkça onunla evlenmem.» demiş; Halid de bütün ka-larını boşadıktan sonra Remle ile evlenmiş ve Remle için türkü yak-
Halid, hicretin doksanıncı senesinde vefat etti. Hicretin seksen-dördüncü senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir kavil de vardır. Ama ahih kavle göre hicri doksanıncı sene de vefat etmiştir. [21]

Abdullah B. Zübeyr B. Süleym

Abdullah b. Zübeyr b. Süleym el-Esedî, şair bir zattı. Künyesi Ebu Kesir'di. Ebu Said olduğu da söylenir ki, meşhur ola künyesi budur. Abdullah b. Zübeyr'in yanma ziyarete geldi. Onu övdü, ancak Abdullah, ona birşey vermedi. Vermeyince de: «Beni sana taşıyıp getiren deveye Allah lanet etsin.» dedi. İbn Zübeyr de: «Allah, o devenin sahibine de lanet etsin.» diye karşılık verdi. Anlatıldığına göre bu adam, Haccac'ın zamanında vefat etmiştir. [22]

Hicretin Doksanbirinci Senesi

Bu senenin yaz mevsiminde Mesleme b. Abdülmelik ile kardeşi oğlu Abdülaziz b. Velid, gazaya gittiler.
Mesleme, Türk illerine de gazaya gitti. Nihayet Azerbaycan tarafındaki Bab'a vardı, çok sayıda şehir ve kaleler fethetti.
Velid, amcası Muhammed b. Mervan'ı Cezire ve Azerbaycan valiliklerinden azletti, yerine kardeşi Mesleme b. Abdülmelik'i tayin etti.
Musa b. Musayr ise, Mağrib illerine gazaya gitti. Çok sayıda şehirler fethetti. Fethettiği yeryerde yaşayan hiçbir kimse yoktu Ama köşklerin ve evlerin kalıntıları vardı. Orada yaşamış olan insanların nimet ve refah içinde oldukları, alametlerden açıkça anlaşılıyordu. O bölgelerde yaşamış kimseler üzerinde deveran eden bol nimetler vardı, ama hepsi helak olup gitmişlerdi. Onlardan haber veren de kalmamıştı.
O senede Kuteybe b. Müslim, daha önce yapmış oldukları barış antlaşmalarım bozan Türk illerinin üzerine yürüdü. Onlarla şiddetlice savaştı. Öyle savaşlar cereyan etti ki, çocuklar bile bu savaşın şiddetinden ihtiyarlardı. Çünkü o beldelerin hükümdarları, geçen sene ilkbaharda bir araya gelip birleşik bir cephe teşkil etmek ve Kuteybe ile savaşmak kararını vermişlerdi. Bütün Arapları kendi beldelerin-n k°vmadıkça savaştan kaçmamaya yemin etmişlerdi. Korkunç büyüklükte bir cephe ve büyük bir ordu teşkil ettiler. Hiçbir yerde o kadar büyük bir cephe görülmemişti. Ancak Kuteybe, onları büyük bir yenilgiye uğratıp çok sayıda insanı öldürdü. Anlatıldığına göre bazı yerlerde mağlub ettiği askerlerden o kadar adamı darağacına astı ki bunların saflarının uzunluğu dört fersah kadardı. Çok sayıda kafir öldürdü.
Daha sonra Türklerin büyük hükümdarı Neyzek Han'ı şehir şehir kovaladı. Nihayet onu, oralardaki bir kalede kuşatma altına aldı. Kuşatma, peşpeşe iki ay sürdü. Sonunda Neyzek Han'ın yanındaki azıklar tükendi. O ve beraberindeki askerleri ölümle yüzyüze gelmişlerdi. Kuteybe, onu yerilmiş, güçsüz bırakılmış, ama güven içersinde yanına getirecek birini ona gönderdi. Yanma getirildikten sonra Neyzek Han'ı zindana attı. Sonra da bu durumu bir mektupla Haccac'a bildirdi. Kırk gün sonra Haccac'ın gelen cevabî mektubunda Neyzek Han'ın öldürülmesi emrediliyordu. Kuteybe, komutanları toplantıya çağırdı Onlara bu hususta danıştı. Her biri ayrı birşey söyledi. Kimi onu öldür, kimi öldürme, diyordu. Komutanlardan biri, Kuteybe'ye şöyle dedi: «Mağlub ettiğin takdirde Neyzek Han'ı öldüreceğine dair Allah'a söz vermiştin. Allah, bu fırsatı sana verdi, onu Öldür.»
Kuteybe de: «Allah'a yemin ederim ki, eğer sadece üç kelime söyleyebilecek kadar ömrüm kalmış olsa bile Neyzek'i öldürürüm. Onu öldürün, öldürün!» dedi. Neyzek ve maiyetindeki adamlarından, komutanlarından 700 kişi bir sabahta öldürüldüler. Kuteybe onların mallarını, atlarım, kadınlarım, çocuklarını ve çok sayıda eşyalarını aldı. Bu senede çok şehirler fethetti. Çok hükümdarlıkları kendine bağladı. Mal, kadın, altın ve gümüş kapla dolu çok kaleleri ele geçirdi. Sonra kale ve çiftlikleri içeren, büyük bir şehir olan Talikan üzerine yürüdü. Orayı aldı, ve oraya bir naib tayin etti. Buradan da çeşitli kasaba ve çiftlikleri içeren Faryab iline gitti. Buranın hükümdarı gelip Kuteybe'ye teslimiyetini arzetti. Kuteybe de oraya bir naib tayin etti.
Kuteybe, daha sonra Cürcan üzerine yürüdü. Oraya hükümdarının elinden aldı ve bir adamını naib olarak bıraktı. Sonra Belh'e gitti. Şehire girdi. Orada sadece bir gün ikamet etti. Sonra çıkıp Bağlan'da bulunan Neyzek Han üzerine gitti. Neyzek Han ülkesine giriş yeri olan boğazın ağzında ordugah kurmuştu. Boğazın ağzında Şemsiye adında bir büyük kale vardı. Bu kale, yüksek ve geniş olduğundan ötürü şemsiye adını almıştı. Rü'b ve Semencan hükümdarı Rü'b Han, Kuteybe'nin yanına geldi Kale girişini ona göstermek şartıyla eman diledi. Kuteybe, ona eman verdi ve onunla birlikte birkaç adamını kaleye gönderdi. Kaleye geceleyin vardılar. Kapısını açıp içeri girdiler. Kale halkından bir kısmını öldürdüler. Geri kalanlar ise kaçtılar.
Kuteybe, Şi'b'e girdi. Semencan'a gitti. Semencan büyük bir şehirdi orada kaldı. Kardeşi Abdurrahman'ı o belde ve şehirlerin hükümdarı Neyzek Han'ın peşine büyük bir askeri birlikle gönderdi. Ab-durrahman, Neyzek Han'ın peşisıra Bağlan'a gitti Orayı kuşatma altına aldı. Bu kuşatma iki ay sürdü. Nihayet yanındaki azık tükendi. Kuteybe, Nasih adında bir tercümanı ona göndererek kendisine şu talimatı verdi: «Bana Neyzek Han'ı getir. Eğer yanıma döndüğünde o senin beraberinde değilse, boynunu vururum.» Kuteybe, Nasih'le birlikte bol miktarda gıda maddesi ve hediyeler de gönderdi. Tercüman Nasih, Neyzek Han'ın yanına vardı. Gıda maddelerini ve hediyeleri ona takdim etti. Neyzek Han'ın adamları, bu gıda maddeleri ile hediyelerin üzerine atıldılar ve kapışıp götürdüler. Açlıktan bitkin hale gelmişlerdi. Sonra tercüman Nasih, Neyzek Han'a eman verdi ve canının bağışlanacağına yemin etti. Onu alıp Kuteybe'nin yanma getirdi. Beraberinde adamlarından ve aile efradından 700 kişilik bir grup da vardı. Kuteybe, bu şekilde birçok hükümdara eman verdi, canlarını bağışladı, ülkelerine ve beldelerine hakim oldu. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Alah daha iyi bilir.
Vakidî ve değerleri dediler ki: Bu senede mü'minlerin emin Velid b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Medine'ye yaklaştığında vali Ömer b. Abdülaziz, şehrin eşrafına emir vererek onu karşılamaya çıkardı. Velid b. Abdülmelik, kendilerine güleryüz gösterip ihsanda bulundu. Sonra da peygamber şehri Medine'ye girdi. Mescid, onun için boşaltıldı. Mescitte Said b Müseyyeb'ten başka kimse kalmadı. Onu da dışarı çıkarmaya kimse cesaret edememişti. Üzerinde ancak beş dirhem değerinde giysiler vardı. Ona: «Ey ihtiyar, mescitten uzaklaş, çünkü mü'minlerin emiri geliyor.» dediklerinde o: «Vallahi mescitten çıkmam.» dedi. Velid mescide girdi. Dolaşmaya başladı. Mescidin değişik yerlerinde namaz kıldı. Aziz ve Celil olan Allah'a dua etti.
Ömer b. Abdülaziz dedi ki: Said b. Müseyyeb'i görmesinden korktuğum için halife Velid'i onun bulunduğu tarafa gitmekten

vazgeçirmeye çalıştım, ama istemiyerek onunla karşı karşıya geldi.
- Bu adam kim? Yoksa Said b. Müseyyeb mi? diye sorması üzerine ben:
- Evet, odur ey mü'minlerin emiri, eğer senin geldiğini bilseydi kalkıp sana selam verirdi, dedim. Velid de şöyle dedi:
- Sen onun bize ne kadar öfke duyduğunu biliyorsun.
- Ey mü'minlerin emiri, o şöyledir ve şöyledir.
Böyle diyerek onu övmeye başladım. Velid de onun âlim ve dindar bir kimse olduğunu söyleyerek övmeye başladı. Ben dedim ki:
- Ey mü'minlerin emiri, onun gözleri zayıflamıştır (Böyle diyerek onu görmediğine bir mazeret bulmak istedim.).
— Biz onun yanına gitmeliyiz.
Velid, Said b. Müseyyeb'e doğru gitti. Yanına vardığında selarn verdi. Ancak Said, ona hürmet gösterip ayağa kalkmadı. Velid, ona şöyle sordu:
- Şeyhimiz nasıl?
- İyiyim, Allah'a hamdolsun. Ya mü'minlerin emiri nasıl?
- İyiyim, bir ve tek olan Allah'a hamdolsun.
Böyle dedikten sonra Velid, oradan ayrıldı ve Ömer b. Abdüla-ziz'e:
- Said, insanların fakihidir, dedi. Ömer b. Abdülaziz de:
- Evet, öyledir ey mü'minlerin emiri, diye karşılık verdi. Dediler ki: Velid daha sonra gidip Rasûlullah (s.a.v.)'ın minberine çıktı. Hutbe irad etti. Birinci hutbede oturdu. İkincide ayağa kalktı. Konuşmasını sürdürdü ve: «Osman da böyle hutbe irad etti.» dedi. Sonra oradan inip gitti. Medinelilere hol miktarda altın ve gümüş dağıttı. Sonra Peygamber Mescidi'ne, yanında bulunan Ka'be örtülerinden bir örtü giydirdi. Bu örtü kaim ipektendi. [23]

Hicretin Doksanbirinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Saib B. Yezid

Saib b. Yezid b. Sa'd b. Temame. Yedi yaşında iken babası onu Rasûlullah (s.a.v.)'la birikte haccettirmişti. Buharı, böyle bir rivayette bulunmuştur. Bu nedenle Vakidî şöyle demiştir: «Saib, hicretin üçüncü senesinde doğdu ve hicretin doksanbirinci senesinde vefat etti.»
Bir başka ravi de: «Saib, hicretin altıncı senesinde doğdu.» demiştir. Hicretin seksensekizinci senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir kavil de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [24]

Sehl B. Sa'd Es-Saidî

Kadri yüce bir sahabedir. Medinelidir. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde o, onbeş yaşındaydı. Haccac tarafından boynuna mühür vurulanlardandır. Haccac, ayrıca Enes b. Malik'in ve Cabir b. Abdullah'ın ellerine mühür vurmuştu ki, onları zelil kılsın ve insanlar onların görüşlerine kulak vermesinler.
Vakidî dedi ki: «Sehl b. Sa'd, hicretin doksanbirinci senesinde 100 yaşında iken vefat etti. O, Medine de en son vefat eden sahabedir.»
Muhammed b. Sa'd'ın ifadesine göre bu hususta hiçbir ihtilaf yok-
tur Buharî ile diğerleri dediler ki: «Sehl b. Sa'd, hicretin seksenseki-7İnci senesinde vefat etmiştir.» Doğrusunu Allah bilir. [25]

Hicretin Doksanikinci Senesi

Bu senede Mesleme ile kardeşi oğlu Ömer b. Velid, Rum illerine za yaptılar. Çok sayıda kaleler fethedip bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Rumlar kaçarak ülkelerinin iç taraflarına gittiler.
Musa b. Nusayr'ın azatlı kölesi Tarık b. Ziyad, 12.000 kişilik bir askeri birlikle Endülüs ülkesine gaza yaptı. Endülüs hükümdarı Azri-kon başında tacı ve saltanat tahtı yanında olmak üzere büyük bir ordu ile onu karşıladı. Tarık, onunla savaşarak bozguna uğrattı. Ordu-gahmdaki eşyaları ganimet edindi. Ganimetler arasında Azrikon'un hükümdarlık tahtı da vardı. Böylece Tarık b. Ziyad, Endülüs ülkesine tümüyle hakim oldu.
Zehebî dedi ki: Tarık b. Ziyad, Tanca valisi idi. Tanca, Mağrib ülkesinin uç noktasıdır. Tarık, Musa b. Nusayr'ın tayin ettiği bir vali idi. Musa, onun efendisi idi. Yeşilada valisi, Tarık'a mektup yazarak kendi düşmanına karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine Tarık da Septe geçidinden Endülüs'e girdi. Fırsatı değerlendirdi. Çünkü o esnada Franklar, kendi aralarında savaşmaktaydılar. Bu fırsattan yararlanan Tarık, Endülüs ülkesinin derinliklerine girerek Kurtu-ba'yı fethetti. Kurtuba

hükümdarı Azrikon'u öldürdü. Fetih müjdesini bir mektupla Musa b. Nusayr'a gönderdi.
Musa, tek başına bu fethi yapmış olmasından ötürü Tarık'ı kıskandı. Halife Velid'e bir mektup yazarak fetih müjdesini verdi ve fethi kendisinin gerçekleştirmiş olduğunu ifade etti. Ayrıca Tarık'a da bir mektup yazarak kendisinden emir almaksızın Endülüs'e girdiğinden ötürü onu azarladı ve tehdit etti. Kendisi oraya varıncaya kadar yerinden ayrılmamasını ve ileriye geçmesini emretti. Sonra askerlerini yanma alarak Habib b. Ebi Ubeyde el-Fihrî ile birlikte hızla Endülüs'e girdi. Senelerc orada kaldı. Birçok şehirleri ele geçirip mal toplayarak fütuhatı genişletti. Adamları öîdürüp kadınları ve çocukları esir aldı. Mücevher, yakut, altun, gümüş paralar, altın ve gümüş kaplar, ev eşyaları, atlar, katırlar ve diğer malları ganimet edindi. Çok sayıda büyük şehirleri ve mıntıkaları fethetti.
Mesleme ile kardeşi oğlu Ömer b. Velid'in fethettikleri yerler arasında Rumeli'deki Sabosna ve Bolga kaleleri vardı. İstanbu boğazına kadar yerleri fethetmişler di.
Bu senede Kuteybe b. Müslim; Soman, Keş ve Nesef i de fethetti, j^aryablılar, şehri ona teslim etmeyip direndiler. O da şehr yaktı. Kardeşi Abdurrahman'ı Suğd eyaletine, Tarhun Han'a gönderdi. Abdurrahman onunla barış yaptı. Tarhun Han da ona çok miktarda mal ve para verdi. Abdurrahman, Buhara'da bulunan kardeşi Kuteybe'nin yanma geldi. Sonra Merv'e döndü. Tarhur Han, Ab durrahman'la barış yaptıktan sonra Suğd halkı toplanıp Tarhun Han'a: «Alçalmış olarak geri geldin. Cizye verdin. Ser yaşlı bir adamsın. Artık sana ihtiyacımız yok.» dediler. Sonra onu azledip yerine kardeşi Görek Han'ı kral tayin ettiler. Sonra onlar ayaklanıp barış antlaşmasını bozdular ve ileride de anlatacağımız akıbete maruz kaldılar.
Kuteybe, Sicistan üzerine giderek büyük Türk hakanı Rutbü'i bozguna uğratmak istedi. Rutbil'in mıntıkasında bulunan ilk şehire vardığında elçileri onu karşıladılar. Bol miktarda para vermek şartıyla ondan barış talebinde bulundular. Ayrıca ona bol miktarda at, köle ve hükümdar kızlarından olan kadınları, yani prensesleride vermeyi taahhüt ettiler. Bunun üzerine Kuteybe, Rutbil ile barış yaptı.

Bu sene Medine valisi Ömer b. Abdülaziz, insanlara haccettirdi. [26]

Bu Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Ebu Said El-Medenî

Bu zatın sahabe olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları dediler ki: Bu zat, cahiliye döneminde ata binmiş ve Ebu Bekir'i görmüştür.
Muhammed b. Sa'd ise: «Bu zat, Rasûlullah (s.a.v.)'ı görmüş, ama ondan birşey ezberlemiş değildir.» demiştir. İbn Main, Buharı ve Ebu Hatim, bunu inkar ederek: «Bu zatın sahabe olduğuna dair söylenen söz doğru değildir.» demişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.
Ebu Said el-Medenî, hicretin doksanikinci senesinde vefat etti. Doksanbirinci senede vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [27]

Tuvays El-Muğnî

Asıl adı; İsa b. Abdullah Ebu Abd el-Mün'im el-Medenî1 dir. Beni Mahzum kabilesinin azatlısıdır. Sanatında parlak bi ustaydı. Uzun boylu, şehla gözlü, nahif bedenli bir kimse idi, uğursuzdu. Çünkü o, Rasûlullah (s.a.v.)'ın vefatı gününde doğdu. Hz. Ebu Bekir'in vefat gününde sütten kesildi. Hz. Ömer'in şehit edildiği günde bulûğa erdi. Hz. Osman'ın şehit edildiği günd evlendi. Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in öldürüldüğü günde de bir oğlu oldu. Başka bir rivayette de anlatıldığına göre Hz. Ali'nir şehit edildiği günde bir oğlu doğmuştur. İbn Hallikan ile diğerleri böyle demişlerdir.
Tuvays, bu senede, sekseniki yaşında Medine'ye iki konaklık me-fede bir yer olan Süveyd kasabasında vefat etti.
Ünlü şair Ahtal da bu senede vefat etti. Ahtal, şiirde akranlarının fevkine çıkmış bir şairdi.
Bu senede vefat edenlerden birisi de Malik b. Evs b. Hidsan en-
Nadrî'dir. [28]

Hicretin Doksanüçüncü Senesi

Mesleme b. Abdülmelik, Rum illerinde birçok kale fethetti. Fethettiği kaleler arasında Hadid, Gazale ve Masse kaleleri de vardı.
Abbas b. Velid, gazaya gitti ve Sumaysat'ı fethetti.
Mervan b. Velid ise, Rum illerine gazaya gitti, Hançere'ye ulaştı.
Harzem Şah, Kuteybe'ye bir mektup yazarak kendi bölgesinde birkaç şehir, bol miktarda para, köle ve kardeşi ile savaşarak onu kendisine teslim etmek şartıyla barış talebinde bulundu. Çünkü kardeşinin yeryüzünde fesat çıkardığım, insanlara zorbalık

ve zulüm yaptığını söyledi. Gerçekten de kardeşi, herhangi bir kimsenin yanında mal da, para da, kadın da, çocuk da, binek de, başka birşey de olsa, hoşuna giden güzel birşeyin bulunduğunu duyduğunda o şeyi sahibinin elinden mutlaka alırdı.
Kuteybe, Harzem Şah'ın kardeşinin ülkesine büyük bir ordu ile gitti. Allah, ona zafer ihsan etti. O ülkede çok sayıda adamını öldürdü. Harzemşah'm kardeşini 4.000 kişi ile birlikte esir alıp Harzem-şah'a teslim etti. Ayrıca Kuteybe, emir vererek huzurunda esirlerin boyunlarını vurdurdu. Bir rivayette anlatıldığına göre önünde 1.000, sağında 1.000, solunda 1.000 ve arkasında da 1.000 esir öldürttü ki, böylece düşmanları olan Türkleri ve diğerlerini korkutsun. [29]

Semerkand'ın Fethi

Kuteybe, bütün işleri sonuçlandırdıktan ve ülkesine dönmeye karar verdikten sonra komutanlardan biri ona: «Suğdlular, bu sene kendilerine saldırmayacağından emindirler. Eğer uygun görürsen üzerlerine bir hamle yap. Onlar farkında değilken bir saldırıda bulun. Eğer böyle yaparsan Suğd'u ele geçirirsin.» dedi. Kuteybe de kendisine bu tavsiyede bulunan komutana: «Bunu herhangi bir kimseye söyledin ™1;>> diye sordu. Komutan: «Hayır.» diye cevap verince Kuteybe ona: ger herhangi bir kimse bunu senden duyacak olursa, senin boynunuvururum.» dedi. Sonra kardeşi Abdurrahman b. Müslim'i 20.000 askerle önden Semerkand'a gönderdi. Kendisi de diğer askerlerle oman peşinden gitti.
Kuteybe ordusunun kendileriyle savaşmak üzere gelmekte olduğunu haber alan Türkler, aralarından güçlü, kuvvetli ve iyi savaşan prens ve komutanlardan bir askeri birlik teşkil ederek onlara, geceleyin Kuteybe'nin üzerine gitmelerini ve Müslüman ordusunu aniden bastırmalarını tenbihlediler. Kuteybe de Türklerin bu yolda hazırlıklar yaptıklarını duyunca kardeşi Salih'i karşı konulamaz bahadırlardan oluşan 600 süvari ile birlikte bir tarafa ayırıp onlara: «Türklerin yolunu tıkayın.» talimatını verdi. Onlar da harekete geçtiler. Yolda üç gruba ayrıldılar. Gece bastırınca karşı taraf farkında olmaksızın bunlar harekete geçip birbirlerine seslendiler. Müslümanlarla Suğdlar çarpışmaya başladılar. Türklerden çok az sayıda adam kurtulabildi. Müslümanlar, Türklerin çoğunu öldürdüler ve yanlarındaki altın kaplamalı silahları ve diğer eşyaları ganimet edindiler. Savaşanlardan bir kısmı diğerlerine dediler ki: «Biliyorsunuz ki, sizler burada prenslerle ve namlı kahramanlarla savaştınız. Bu kahramanlardan her biri 100 veya 1.000 süvariye bedeldi.» Kuteybe, bu savaşçılara ganimet edindikleri altın ve silahları bağışladı. Suğd'a yakın büyük bir şehir olan Semerkand'a yaklaştı. Şehrin üzerine mancınıklarla taş atmaya başladı. Savaşı sürdürdü. Asla geri çekilmedi. Beraberinde bulunan Buharaıı ve Harezmli askerlere samimi davranıp öğütler verdi. Hep birlikte Suğdlularla şiddetlice savaştılar.
Bu arada Suğd hükümdarı Gorek, Kuteybe'ye haber göndererek: «Sen benim kardeşlerim ve aile efradımı öne sürerek benimle savaşıyorsun. Arapları karşıma çıkar da öylece savaş.» dedi. Bunun üzerine Kuteybe öfkelendi. Araplarla Acemleri birbirinden ayırdı. Acemlerin bir kenara çekilmelerini emretti. Arapların bahadırlarını öne sürdü ve onlara iyi silahları verdi. Korkakların elindeki silahları aldı. Bahadır Araplarla birlikte Semerkand'm üzerine yürüdü, şehri mancınıklarla dövdü, surlarda gedikler açtı. Türkler, o gediği çuvallarla tıkadılar. Suğdlulardan biri kalkıp gedik başında durdu, Kuteybe'ye sövmeye başladı. Müslümanlardan biri, ona bir ok attı. Gözünü çıkardı. Ok, onun ensesinden çıkıp gitti. Çok geçmeden o adam öldü. Allah onu kahretsin. Kuteybe de o adamı öldüren askerine 10.000 dirhem verdi. Sonra gece karanlığı bastırdı. Sabah olunca Türklerin üzerine mancınıkla taş yağdırmaya başladılar. Surlarda yine bir gedik açıldı. Müslümanlar oradan tırmanmaya başladılar. İki taraf birbirlerini ok yağmuruna tuttu.
Türkler, Kuteybe'ye: «Bugün bizden vazgeç, seninle barış yapalım.» dediler. Müslümanlar, savaşı bıraktılar ve ertesi gün Türklerin her sene 2.100.000 dirhem vermeleri ve o sene başında da 30.000 köle vermeleri şartıyla barış yaptılar. Verecekleri köleler arasında yaşı küçük veya çok yaşlı veya kusurlu kimseler olmayacaktı. Başka bir yete göre ise Türkler, 100.000 köle vereceklerdi. Ayrıca putlarda-ki ziynet eşyaları ve ateş yakılan evlerdeki ziynet eşyalarını Türkler Müslümanlara vereceklerdi. Şehir, savaşçılardan boşaltılacak, Kuteybe orada bir mescit yapacak, mescitte hutbe için bir minber de inşa edilecekti. Türkler, bu şartları kabul ettiler.
Kuteybe, şehire, mescidin inşa edilip minberin yapılmasından sonra 4.000 yiğit askeri ile birlikte girdi. Mescide girip namaz kıldı, hutbe irad etti. Öğle yemeğini yedi. Türklerin putu getirildi. Putun üzerindeki ziynet eşyaları çıkarılıp alındı. Ziynet eşyaları üstüste konulduğunda büyük bir saray gibi oldu. Sonra Kuteybe, bunların yakılmasını emretti. Türkler ağlamaya, çığlık atmaya başladılar. Mecusi-ler de: «Burada öyle eski putlar vardır ki, bunları yakan mutlaka helak olur.» dediler. Sonra hükümdar Gorek Han geldi ve Kuteybe'yi, putu yakmaktan menederek: «Ben sana samimi olarak öğüt veriyorum.» dedi Kuteybe de ayağa kalktı. Elinde bir ateş şulesi vardı. Hükümdara ve yanındaki adamlara: «Bu putu ben elimle yakacağım Ondan sonra bana fırsat vermeden tuzak kurabiliyorsanız kurun.» dedi. Kalktı, Aziz ve Celil olan Allah'a tazimde bulunup tekbir aldı. Ateşi putlar üstüne fırlattı. Putlar yanmaya başladı. Orada geride kalan altının miktarı 50.000 miskal idi. Kuteybe'nin elde ettiği ganimetler arasında Yezdücürd'ün çocuklarından bir cariye de vardı. Bunu Velid'e hediye etti. Cariye, Velid'in Yezid adındaki çocuğunu doğurdu.
Sonra Kuteybe, Semerkantlıları huzurunda toplantıya çağırdı. Toplanan halka şöyle dedi:
«Barış antlaşmasında bulunan şeylerden fazlasını sizden isteyecek değilim. Ama burada bizim askerlerimizden bir kısmının ikamet etmesi zorunludur.» Böyle dedikten sonra Gorek Han, Semerkant'tan ayrılıp gitti. Kuteybe de şu ayeti okudu:

«ilk Ad milletini, Semud milletini yok edip geri bırakmayan
O'dur.» (en-Necm, 50-51.)
Daha sonra Kuteybe, Semerkand'tan ayrılıp Merv'e gitti. Semer-kand'da kardeşi Abdullah b. Müslim'i naib olarak bıraktı ve ona şöyle dedi: «Semerkand'a giren her müşrikin elini mühürle ve şehirde ancak mührünün çamuru kuruyuncaya kadar kalmasına müsaade et. ^ğer elindeki mühür çamuru kurursa onu öldür. Halktan birinin elin-demir veya bıçak görürsen onu, o demir veya bıçakla öldür. Kapıla-n kıutlediğinde şehirde müşriklerden birini görürsen onu da öldür.» fi t tm hususta şöyle bir şiir söylemiştir (Bu şiirin, Cu-sabilesinden bir adama ait olduğu da söylenir):
«Kuteybe, her gün bir talan yapıyor, Servetlere yeni servetler katıyor.
Bahili olup başına tac geçirildi.
Siyah saçları ağardı, sonunda onunla,
Suğdluların başını döndürdü askerleriyle.
Sonunda Suğdlular, çölde ve açıkta kaldılar.
Çocuklar, babalarını kaybettikleri için ağlarlar.
Muzdarip babalar da çocukları için ağlarlar.
O, her bir beldeye konduğunda veya o beldeye geldiğinde,
Atlıları şehirde yarıklar ve hendekler meydana getirip giderler.»
Bu senede Musa b. Nusayr, Mağrib naibi ve azatlısı Tarık b. Zi-yad'ı Endülüs valiliğinden azletti. Onu Tuleytula şehrine göndermişti. Tarık, şehri fethettiğinde orada Süleyman peygamberin sofrasını bulmuştu. Sofrada cidden çok miktarda altın ve mücevher vardı. Tarık, bu sofrayı halife Velid b. Abdülmelik'e göndermişti. Sofra kendisine ulaşmadan Velid vefat etmiş, yerine Süleyman b. Abdülmelik tahta geçmişti. Süleyman peygamberin sofrası, Süleyman b. Albülme-lik'in eline geçmişti. Nitekim bunu ileride yeri geldiğinde detaylı olarak anlatacağız. Sofrada akılları durduracak şeyler vardı, ondan daha güzel görünümlü birşey görülmemişti.
Musa b. Nusayr, azatlısı Tarık'ın yerine kendi oğlu Abdülaziz'i tayin etmişti.
Musa b. Nusayr'ın, Mağrib ülkesinin çeşitli yerlerine gönderdiği askerleri Endülüs'ün Kurtuba, Tanca ve daha birçok şehirlerini fet-hetmişlerdi. Sonra Musa, bizzat Endülüs'ün batısına gitmiş, Bacaa, Medinetü'l-Beyda, diğer büyük şehirler ve mıntıkaları fethetmişti. Çeşitli askeri birlikleri ve müfrezeleri ülkenin doğusuna ve batısına gönderiyor, bu askerler de Mağrib'i şehir şehir, mıntıka mıntıka fethediyor, malları ganimet ediniyor, çocukları ve kadınları esir alıyorlardı. Musa b. Nusayr, sayılamıyacak kadar çok miktarda mal ve eşyayı ganimet edinerek geri döndü.
Bu senede Tunus halkı, büyük bir kuraklığa maruz kalmıştı. Ciddi bir kıtlıkla karşı karşıya gelmişlerdi. Musa b. Nusayr, onları yağmur duasına götürdü. Sabahtan öğleye kadar durmaksızın dua etti. Kürsüden inmek istediğinde kendisine: «Halifeye dua etmeyecek misin?» diye sorduklarında o: «Burası ona dua etme yeri değildir.» diye cevap verdi. Böyle demesi üzerine Cenâb-ı Allah, onlara bol miktarda yağmur yağdırdı. Durumları iyileşti, ülkeleri verimli oldu.
Ömer b, Abdülaziz, halife Velid'in emri üzerine Abdullah b. Zü-beyr'in oğlu Hübeyb'e elli kırbaç vurdurup soğuk bir kış gününde başına bir kırba soğuk su döktürerek bu haliyle onu mescidin kapısında durdurdu. O zat, aynı gün vefat etti. Allah ona rahmet etsin.
Ömer b. Abdülaziz, Hübeyb'in ölümünden sonra şiddetli bir kor-
kapıldı- Asla güven duymuyordu. Kendisine ahiretle ilgili müjde
İdiğinde: «Bu nasıl olacak ki? Hübeyb, benim yolumda duruyor.» I' ordu Başka bir rivayette de kendisine uhrevi bir müjde verildiğindi söyle dediği anlatılır: «Öyle aına Hübeyb, yolumda durmasaydı.» Böyle dedikten sonra o, oğlunu kaybetmiş bir kadın gibi ağlayıp fer-d ediyordu. Kendisini övdüklerinde de şöyle derdi: «Hübeyb, Hü-h vb eğer onu öldürme azabından kurtulursam durumum iyileşir.»
Ömer b. Abdülaziz, Hübeyb'i kırbaçlayıncaya kadar Medine vali-1*sinde kaldı. Hübeyb ölünce görevden affını istedi. İstifa etti, o günden itibaren korku ve üzüntüye kapıldı. Kendini ibadete verdi, ağla-viD sızlamaya başladı. Hübeyb'i kırbaçlaması bir hata idi, ama bu hata nedeniyle de hayır kazandı. Çünkü Hübeyb'in ölümünden sonra çokça ibadet etmeye, ağlamaya, hüzünlenmeye, korkmaya, insanlara ihsanda bulunmaya, adaletli davranmaya, sadaka vermeye, iyilik yapmaya, köle azad etmeye ve diğer hayırlara yöneldi.
Bu senede Haccac b. Yusuf un amcası oğlu Muhammed b. Kasım, Hindistan'ın Debil ve diğer şehirlerini fethetti. Haccac, onu onyedi yaşındayken Hindistan'a gazaya göndermişti. O da askerlerinin başında Hindistan'a vardığında hükümdar Dahir'le karşılaşmıştı. Dahir'in ordusunda yirmiyedi seçkin fil vardı. İki taraf çarpışmaya başladı. Hintlileri hezimete uğrattı. Hükümdar Dahir de kaçıp gitti. Gece karanlığı bastırınca hükümdar Dahir ve beraberinde çok sayıda asker yine dönüp geldiler ve Müslümanlarla şiddetlice savaştılar. Hükümdar Dahir ve beraberindeki askerler öldürüldüler. Müslümanlar da bozguna uğrayan Hintlileri kovalamaya başladılar ve onları Öldürdüler. Muhammed b. Kasım, daha sonra yoluna devam ederek Keberk ve Berha şehirlerini fethetti. Sayılamıyacak kadar çok sayıda ganimet ve malla geri döndü. Ganimet edindiği mallar arasında altın ve mücevherler de vardı.
Cihad direği, Ümeyye oğulları arasında dimdik duruyordu. Onların cihaddan başka bir işleri yoktu. Böylelikle yeryüzünün batısında, doğusunda, karasında, denizinde İslâm kelimesi yüceldi. Kafirler ve küfür alçaldı. Müşriklerin kalplerine

Müslümanlar korku saldılar. Müslümanlar, hangi ülkeye yönelirlerse yönelsinler, orayı mutlaka ele geçiriyorlardı. Savaşta İslâm ordusunda salih, veli, âlim ve büyük tabiiler vardı. Her İslâm ordusunda bunlardan az sayıda bir topluluk vardı ki, Allah, bunlann sayesinde dinini kuvvetlendiriyordu.
Kuteybe b. Müslim, Türk illerinde fütuhat yaptı. Adam öldürdü, esir aldı, ganimet elde etti. Nihayet Çin sınırına ulaştı. Çin hükümda-™a haber göndererek onu İslâm'a davet etti. Hükümdar korktu. Ona Çok miktarda hediye ve armağanlar gönderdi Kuvvetli ve büyük bir orduya sahip olmakla birlikte Kuteybe'den merhamet diledi. Çünkü o mıntıkaların bütün hükümdarları, korkularından dolayı ona haraç ödüyorlardı. Haccac yaşasaydı, Çin'den geri dönmeyecek, mutlaka orayı ele geçirecek ve Çin hükümdanyla savaşacaktı. Haccac vefat edince, önceki kısımlarda da anlattığımız gibi İslâm ordusu oradan geri döndü. Sonra Kuteybe de bu hadisenin ardı sıra öldürüldü. Müslümanlardan biri onu öldürdü.
Mesleme b. Abdülmelik b. Mervan ve mü'minlerin emiri Velid'in oğlu ile diğer kardeşi Rum illerinde Şam askerleri ile fütuhatlarını sürdürüyorlardı. Nihayet Kostantiniyye'ye vardılar. Mesleme, orada bir cami yaptırdı, camide Allah'a ibadet edildi, Frankların yüreklerine korku doldu.
Haccac'ın kardeşi oğlu Muhammed b. Kasım, Hind illerini maiyetindeki Iraklı ve diğer mıntıkaların askerleriyle fethediyordu.
Musa b. Nusayr da Mağrib'te cihad ediyor, mağrib şehirlerini ve mıntıkalarını maiyetindeki Mısırlı ve diğer yerlerden geler askerleriyle fethediyordu.
Fethedilen bu mıntıkaların ahalisi, İslâm'a girmiş ve putlara tapmayı bırakmışlardı. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre Hz Ömer ile Hz. Osman'ın zamanında sahabeler, bu mıntıkaların çoğunu fethetmişler ve şehirlere girmişlerdi. Şam, Mısır, Irak Yemen, Türkistan'ın ön kısımları gibi büyük mıntıkaları fethetmişler; Maveraün-nehr'e ve Mağrib ülkelerinin ve Hindistan'ın da ön kısmına varmışlardı. Hicretten sonraki ilk asırda cihad bayrağı, Emevi devletinin yıkılmasına kadar dalgalanmaya devam etti. Abbasilerin hilafeti zamanında da Mansur ve evladı ile Reşit ve evladı zamanında da cihada devam edildi. Rum illeri, Türkistan ve Hindistan'da fütuhat yapıldı.
Mahmut Sebüktekin ve oğlu, kendi hakimiyetleri dönemlerinde Hindistan'ı fethettiler. Kaçan bazı Emeviler, Mağrib ülkesine yerleştiklerinde orada Franklarla cihad ettiler. Sonra cihad ortadan kalkınca düşman tekrar buralara döndü ve birçok şehri ele geçirdi. Oralarda İslâmiyet zayıfladı. Sonra Fatımiler, Mısır ve Şam diyarını istila ettiklerinde İslâmiyet zayıfladı. İslâm'a yardım edenler azaldı. Franklar gelip Şam beldelerinin büyük bir kısmını geri aldılar. Ancak bir süre sonra Müslümanlar, Kudüs'ü ve diğer Şam beldelerini tekrar ele geçirdiler. Cenâb-ı Allah, Eyyübileri Nureddin'le hakim kıldı. Eyyübi-ler buraları tekrar İslâm düşmanlarının ellerinden alıp onları İslâm topraklarından kovdular. Hamd ve minnet Allah'adır. Bütün bunlar, yeri geldiğinde inşaallah açıklanacaktır.
Bu senede Velid, Ömer b. Abdülaziz'i Medine valiliğinden azletti. Bu olayın sebebi şuydu: Ömer b. Abdülaziz, Velid'e bir mektup yazarak Iraklıların, Haccac'in zulmü ve zorbalığı altında sıkıntıya düştüklerini bildirmişti. Bunu duyan Haccac da Velid'e bir mektup yazarak vle demişti: «Ömer b. Abdülaziz, Mekke ve Medine valiliğini yapa-avacak kadar zayıftır. Bu da yönetimi zayıflatır ve gevşetir. Mekke ve Medine'ye otoriter bir vali tayin et.»
Bunun üzerine Velid, Medine'ye Osman b. Hayyan'ı, Mekke'ye de
Halid b. Velid el-Kusarî'yi vali olarak tayin etti. Haccac'ın tavsiyesinierine getirdi. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz Medine'den şevvalayında çıkıp Süveyda'ya gitti. Osman b. Hayyan da bu senenin şevval ayının bitimine iki gece kala Medine'ye geldi.

Bu senede Abdülaziz b. Velid b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. [30]

Hicretin Doksanüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Enes B. Malik

Enes b. Malik b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Haram b. Cündeb b. Amir b. Ganefn b. Adiy b. Neccar Ebu Hamza. Künyesini Ebü Süma-me olduğu da söylenir. Ensâr'ın Neccar kabilesi oğullarındandır. Ra-sûlullah (s.a.v.)'ın hizmetkarı ve sahabesidir. Anasının adı, Ümraü Haram Melike binti Melham b. Halid b. Zeyd b. Haram'dır. Annesi, Ebu Talha Zeyd b. Sehl el-Ensârî'ni zevcesi idi.
Enes, Rasûlullah (s.a.v.)'dan çok sayıda hadis rivayet etti. Mühim bilgiler nakletti. Ebu Bekir'den, Ömer'den, Osman'dan, İbn Mesud'-tan ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Tabiilerden bir topluluk da ondan hadis rivayet etti.
Enes dedi ki: «Rasûlullah (s.a.v.), Medine'ye geldiğinde ben on yaşında idim. O vefat ederken de yirmi yaşında idim.»
Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, Sümame'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes'e: "Sen Bedir savaşma katıldın mı?" diye sorduklarında o: Bedir savaşına nasıl katılmam, anan ölesice!" diye cevap verdi. , Rasûlullah (s.a.v.)'a hizmetkarlık yaparak Bedir savaşında hazır bulundu.»
Şeyhimiz Hafiz Ebu'l-Haccac el-Mizzî dedi ki: Savaş tarihçilerinden hiçbiri, bu hususu kitaplarında rivayet etmediler.
Ben derim ki: Doğrusu şu ki; Enes, Bedir savaşından sonraki savaşlara katılmıştır. Doğrusunu Allah bilir.
" rivayette sabit olduğuna göre annesi (başka bir rivayette anatıldıgına göre ise üvey babası), onu Rasûlullah (s.a.v.)'a

getirerek
Şöyle demişti: «Ya Rasûlallah, şu Enes akıllı bir hizmetkardır. Sana
ızmet etsin.» Böyle dedikten sonra Rasûlullah'a onu hibe etmiş, o da
bu hibeyi kabul etmişti. Annesi, Rasûlullah'tan onun için dua etmesini istemiş, Rasûlullah da ona şöyle dua etmişti: «Allah'ım, Enes'in malını ve çocuklarını çoğalt. Onu Cennet'e koy.»
Bir rivayette anlatıldığına göre Enes, bu hususta şöyle demiştir: «Ben ürününü devşirdiğim bir hurma ağacı ile Rasûlullah tarafından künyelendim. Yani bana hurma ağacının babası anlamına gelen "Ebu Nahle" künyesini taktı.»
Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, Enes'i Bahreyn valiliğine tayin ettiler ve yararlı çalışmalarından ötürü ona teşekkür ettiler Rasûlullah (s.a.v.)'m vefatından sonra Enes, Basra'ya gidip yerleşti. Orada dört evi vardı. Haccac'dan eziyet gördü, bu da İbı Eş'as'ın fitnesi nedeniyle olmuştu. Haccac, Enes'in bu işte alakası olduğunu ve bu iş için fetva verdiğini sanmış, bu nedenle boynunu mühürlemiş, boynuna «Bu, Haccac'ın vuracağı bir boyundur.» diye yazmıştı. Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Enes, bu durumu Abdülmelik'e şikayet etmiş, o da Haccac'a bir mektup yazarak bu davranışından ötürü onu azarlarnıştı. Haccac, bundan korkarak gidip Enes'le barışmıştı. İdaresi zamanında Enes, Velid b. Abdülmelik'in ziyaretine gitmişti. Bu ziyaretin hicri doksanikinci senede gerçekleştiği de söylenir. O esnada Velid b. Abdülmelik, Dımışk camiini inşa ettiriyordu.
Mekhul dedi ki: Enes'in Dımışk camiinde dolaşmakta olduğunu görünce kalkıp kendisine cenazeyi yıkayan gassalin abdestinin bozulup bozulmadığını sordum. O da bozulmayacağım söyledi.
Evzaî, Abdullah b. Ebi Muhacir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes, Velid'in yanına geldi, Velid ona dedi ki:
- Kıyametle ilgili olarak Rasûlullah (s.a.v.)'dan ne işittin?
- Rasûlullah (s.a.v.)'ın bu hususta şöyle dediğini işittim: Siz ve kıyamet şu ikisi gibisiniz (Rasûlullah, böyle derken işaret parmağıyla orta parmağını bizlere gösterdi.).»
Zührî dedi ki: Dımışk'da Enes b. Malik'in yanına gittim, ağlıyordu. Niçin ağladığını sorduğumda bana şöyle cevap verdi:
«Rasûlullah'tan ve ashabından sadece şu namazı öğrendim. Ama namaza sizler neler yaptınız neler!»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise şöyle demiştir: «Bu namaz zayi edildi.» Yani Emevi halifeleri, namazları geniş vakitlerinin sonuna erteliyorlardı. Bu ertelemeyi de âdeta alışkanlık haline getirmişlerdi. Sadece Ömer b. Abdülaziz, halifeliği zamanında bu alışkanlığı bozdu ve namazları vakitlerinde kıldı. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.
Abd b. Humeyd, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Annem beni çocuk iken Rasûlullah (s.a.v.)'a götürerek şöyle dedi: "Ya Rasû-lallah, küçük hizmetkarın Enes'cik... onun için Allah'a dua et." Rasûlullah da şöyle dua buyurdu: "Allah'ım! Enes'in malını ve çocuklarını çoğalt. Onu Cennet'e koy." Ben bu üç şeyden ikisini gördüm. Üçüncüsünü de göreceğimi ümit ediyorum.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Enes şöyle demiştir: «Allah'a yemin ederim ki, malım gerçekten çoktur. Öyle ki, hurmalıklarım ve bağlarım senede iki kez ürün veriyorlar. Çocuklarım ve torunlarına ise yüzü aşmaktadırlar.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Enes şöyle demiştir: «Öz
çocuklarım 106 tanedir.»
Başka bir rivayette de Enes şöyle demiştir: «Kızım Amine bana dedi ki: Haccac'ın gelişi zamanına kadar senin 120 öz çocuğunu defnettim.»
Bu anlattıklarımızın bir kısmını siret kısmının "Delailü'n-Nübüv-
ve" bölümünün içinde nakletmiştik. Hamd Allah'adır. Sabit, Enes'e şöyle bir soru sormuştu:
- Elin, Rasûlullah'ın eline değdi mi?
- Evet.
- Öyleyse elini ver de öpeyim.
Muhamnıed b. Sa'd, Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Sevgilim Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyada görmediğim hiçbir gece yoktur.» Enes böyle dedikten sonra ağlardı.
Muhammed b. Sa'd, Minhal b. Amr'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Enes, Rasûlullah (s.a.v.)'m ayakkabılarını önüne koyar ve ibriğini taşırdı.»
Ebu Davud, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Rasûlullah (s.a.v.)'la karşılaşıp kendisine: "Ya Rasûlallah, işte
küçük hizmetkarın....." diyeceğimi ümit ediyorum.»
imam Ahmed b. Hanbel, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'dan kıyamet gününde bana şefaatçi olmasını istedim. O da şöyle cevap verdi:
- Bunu yaparım.
- Ey Allah'ın peygamberi, kıyamet gününde seni nerede arayayım?
- Beni ilk olarak Sırat köprüsü üzerinde ara.
- Orada seni bulamazsam nerede arayayım?
- Ben mizanın yanında olurum.
- Mizanın yanında da seni bulamazsam nerede arayayım?
- O zaman ben havuzun yanında olurum. Kıyamet gününde bu üç yerden şaşmam.»

Tirmizî de bu hadisi rivayet etmiş ve garip olduğunu söylemiştir.
Şube, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Namaz kılma hususunda Enes b. Malik kadar Rasûlullah'a çok benzeyen başka birini görmedim.»
İbn Şirin dedi ki: «Enes, hazarda ve seferde insanların en güzel namaz kılanı idi.»
Enes dedi ki: «Benden Öğren, ben bunu Rasûlullah'tan dolayısıyla Aziz ve Celil olan Allah'tan Öğrendim. Bu hususta bende daha güvenilir birini bulamazsın.»
Mutemer b. Süleyman, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İki kıbleye yönelerek namaz kılanlar arasında benden başka kimse hayatta kalmadı.»
Muhammed b. Sa'd, Harirî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Enes, Zat-ı Irk'ta ihrama girdi. İhramdan çıkıncaya dek Allah'ın zikrinden başka birşey söylediğini işitmedik. O, bana dedi ki: «Ey kardeşimin oğlu, ihram işte böyledir.»
Salih b. İbrahim b. Abdirrahman b. Avf dedi ki: «Biz, Peygamber (s.a.v.)'in zevcelerinden birinin evinde sohbet etmekte iken cuma günü Enes yanımıza geldi ve: «Sus» dedi. Namaz kılındıktan sonra da şöyle dedi: «Size susun dediğim için cumamın iptal edilmiş olmasından korkuyorum.»
İbn Ebi'd-Dünya, Sabit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Enes b. Malikle beraberdim. Vekilharç geldi ve şöyle dedi: «Ey Ebu Hamza (Enes'in künyesi, Ebu Hamza idi). Arazimiz susuz kaldı ve kuraklaştı.» Bunun üzerine Enes kalkıp abdest aldı Çöle gitti, iki rekat namaz kıldı, sonra dua etti. Bulutların gelip üstüste yığıldıklarını, sonra yağmur yağdığını gördüm. Öyle ki, yağan yağmur sularının her tarafı ve herşeyi doldurduğunu sandım. Yağmur dinince, Enes, aile efradından birini göndererek: «Bak bakalım hele, yağmur suları nereye kadar vardı?» diye talimat verdi. Adam gitti, baktı ve yağmurun onun arazisinin çok az ilerisine kadar yağmış olduğunu gördü.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes, Rasûlullah (s.a.v.)'ın hadisim naklederken korkuya kapılır ve şöyle derdi: Rasûlullah, böyle buyurdu veya buna benzer birşey söyledi.»
Ensârî, Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Emirlerden biri, Enes'e ganimet malından bir miktar gönderdi.
Enes: «Bu, beşte birlik paydan mıdır?» diye sorunca: «Hayır» diye ce~
vap verdiler. Enes de o malı kabul etmedi.»
Nadr b. Şeddad, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes hastalandı. Kendisine: «Sana tabip çağırmayalım mı?» diye
sorduklarında Enes: «Tabip beni hastalandırdı.» diye cevap verdi.» Hanbel b. İshak, Ali b. Yezid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac'la birlikte hükümet konağındaydım. O, İbn Eş'as'ın gecelerini halka anlatıyordu. O sıralarda Enes b. Malik geldi Haccac dedi vj- «Ey habis! Sen fitnelerde dolaştın. Bazen Ali'yle, bazen İbn Zü-beyr'le, bazen de İbn Eş'as ile beraber oldun ama Haccac'ın canı kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ağacın zamkının ağaçtan koparıldığı gibi seni de kökünden kopartacağım. Kelerin derisinin yü-zülüşü gibi seni de yüzeceğim.»
Enes, ona şöyle sordu:
- Beni mi kastediyorsun ey emir?
- Evet, seni kastediyorum. Allah senin kulağını sağırlaştırdı. Bunun üzerine Enes:
- înnâ lillâh ve innâ ileyhi raciûn, dedi.
Haccac, başka birşeyle meşgul olunca Enes dışarı çıktı. Biz de peşine Çakıldık. Düzlüğe kadar gitti ve şöyle dedi: Küçük çocuklarımı hatırjamasaydım ve onlar için endişeye kapılmas aydım hangi şekille öldürülürsem öldürüleyim, öldürülüşüme aldırmazdım ve bu makamda ona öyle birsöz söylerdim ki, ondan sonra artık Haccac, beni korkutamazdı.»
Ebu Bekir b. Ayyaş'ın anlattığına göre Enes, Abdülmelik'e mektup yazarak Haccac'ı şikayet etmiş ve mektubunda şöyle demişti: «Allah'a yemin ederim ki Yahudiler ve Hristiyanlar, peygamberlerinin hizmetçilerini de görselerdi, onlara ikramda bulunurlardı. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'a on sene müddetle hizmet ettim.» Bunun üzerine Ab-dülmelik, Haccac'a çok ağır ifadeler içeren bir mektup gönderdi. Mektubunda şöyle dedi: «Bu mektubum sana geldiğinde Ebu Hamza'nın (yani Enes'in) yanına git, gönlünü al, elini ve ayağını öp; yoksa haket-tiğin cezayı sana veririm.»
Abdülmelik'in şiddet ve tehdit içeren mektubu Haccac'a ulaştığında o, kalkıp Enes'in yanına gitmek istedi. Ancak mektubu ona getiren ismail b. Abdullah b. Ebi'l-Muhacir, Enes'in yanma gitmemesini tavsiye etti. Sonra Enes'e giderek aceleyle Haccac'ın yanma gitmesini ve Haccac'la barışmasını tavsiye etti. İsmail, Haccac'ın dostuydu. Bu tavsiye üzerine Enes kalkıp yanma gittiğinde Haccac, onu kapıda karşıladı ve şöyle dedi: «Ben sana, "Seni kastediyorum, dinle." derken başkalarının itiraz etmesine ve bana karşı konuşmasına fırsat verme-
k için böyle demiştim. Yoksa başka bir maksadım yoktu.»
ibn Kuteybe dedi ki: Enes'e ağır sözler sarfedişinden ötürü Ab-l, Haccac'a şu ağır ifadeler içeren bir mektup gönderdi: «Ey cinsel ilişki esnasında ferci daralan kadının oğlu! Sana öyle bir tekme vürurunı ki, o tekme ile Cehennem ateşine uçarsın. Ey yarasa gözlü a am! Allah seni kahretsin! Ey kara ve çarpık bacaklı adam, kendine gel!»
Ahmed b. Salih el-İclî dedi ki: «Sahabelerden sadece iki kişinin hastalığa mübtela olduklarını gördüm. Bunlardan biri Muaykıb'dı... cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Diğeri de Enes b. Malik'ti... vücudunda alacalık vardı.»

Humeydî, Ebu Cafer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes'in yemek yediğini gördüm. Lokmaları büyük büyük ağzına alıyordu. Vücudunda şiddetli bir alacalık gördüm.»
Ebu Ya'lâ, Eyyüb'ün şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes, oruç tutamayacak kadar zayıfladı. Yemek yaptırdı, otuz düşkünü davet etti. Onlara yemek yedirdi.»
Şu'be, Musa es-Sümbülavî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes'e şöyle sordum:
- Sen, Rasûlullah (s.a.v.)'m hayatta kalan en son sahabesi misin?
- Bedevilerden bir topluluk kaldı, bana gelince ben de Rasûlul-lah'ın hayatta kalan en son sahabesiyim.»
Hastalığı zamanında Enes'e sordular:
- Sana tabip çağıralım mı?
- Beni tabip hastalandırdı.
Sonra da şöyle demeye başladı: «Bana "Lâ ilahe illallah" kelimesini telkin edin.» Can çekişirken kendisine bu kelime telkin edildi. Vefat edinceye kadar: "Lâ ilahe illallah" kelimesini tekrarladı. Yanında Rasûlullah (s.a.v.)'m küçük bir sopası vardı. Bu sopanın da kendisiyle birlikte mezara defnedilmesini vasiyet etti. Bu vasiyeti yerine getirildi.
Ömer b. Sebbe ile başkalarının ifadesine göre Enes b. Malik, 107 yaşında vefat etmiştir.
İmam Ahmed b. Hanbel, Humeyd'den rivayet etti ki; Enes, dok-sandört sene yaşamıştır. Vakidî'nin ifadesine göre Enes, Basra'da vefat eden son sahabedir. Ali b. el-Medinî ile Fellas ve birden fazla ravi böyle demişlerdir. Tarihçiler, onun hangi senede vefat ettiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimine göre doksanıncı hicri senede, kimine göre doksanbirinci hicri senede, kimine göre doksanikinci hicri senede, kimine göre de doksanüçüncü hicri senede vefat etmiştir ki, meşhur olan ve cumhur-u ulemanın da üzerinde ittifak ettikleri tarih budur. Doğrusunu Allah bilir.
İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Naim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Enes b. Malik ile Cabir b. Zeyd, hicretin doksanüçüncü senesin' de aynı cumada vefat ettiler.»
Katade dedi ki: Enes vefat ettiği zaman Müerrik el-İclî: «Bugün ilmin yarısı gitti.» dedi. Kendisine: "Bu nasıl oluyor, ey Ebu Mute-mer?" diye sorduklarında Müerrik, şu cevabı verdi: «Heva ve heves hibi bjr kimse, Rasûlullah'tan nakledilen bir hadis hususunda bize muhalefet ettiği zaman biz ona, Enes'i kastederek şöyle diyorduk: «Gelin bunu Rasûlullah'tan işiten adamın yanına gidelim.» [31]

Ömer B. Abdullah B. Ebi Rebia

Ömer b. Abdullah b. Ebi Rebia b, Muğire b. Abdillah b. Ömer b. Mahzum. Meşhur şairdir. Anlatıldığına göre o, Hz. Ömer'i vefat etti-, ği günde doğmuş, Hz. Osman'ın vefat ettiği günde sünnet olmuş, Hz. Alinin vefat ettiği günde evlenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Güzel ve beliğ gazeller okumakla meşhurdu. Süreyya binti Ali b. Abdiîlah el-Ümeviyye adındaki bir kadın hakkında gazeller okurdu. Süreyya, Sehl b. Abdürrahman b. Avf ez-Zührî ile evlenmişti. Ömer b. Ebi Rebia, bu hususta şöyle bir şiir söylemişti:
«Ey Süreyya ile evlenen Süheyl,
Allah sana uzun ömür versin,
Süheyl yıldızı ile Süreyya yıldızı nasıl bir araya gelecek?
Süreyya yıldızı yükseldiğinde Şam tarafında görünür.
Süheyl yıldızı ise yükseldiğinde Yemen tarafında görünür.»
Ömer b. Abdullah'ın güzel şiirlerinden biri de İbn Hallikan tarafından nakledilen şu şiirdir:
«Sevgililerden bir hayal bizi ziyaret edip yaşattı, uykuyu kaçırıp dağıttıktan sonra,
Uyku halinde gece karanlığından sonra gizlice geldi, gündüzleyin ziyaret etmedi de geceleyin geldi.
Dedim ki; bize ne olmuş, bu ne cefadır?
Oysa bundan önce biz senin gözün ve kulağındık.
Dedi ki: Evet, bizler senin dediğin gibiyiz, ama ziynetler sahiplerini utanmaz kıldılar.» [32]

Bilal B. Ebi'd-Derda

Şam valiliğine tayin edildi. Sonra oranın kadılığını yürüttü. Daha sonra Abdülmelik, onu bu görevden azlederek yerine Ebu İdris el-Ho-
lanî'yi tayin etti.
Bilal, güzel yaşantısı olan, çok ibadet eden bir kimseydi. Doğrusu Şu ki, Babüssagir'de bulunan ve Bilal'in mezarı denilen mezar, bu zatın mezarıdır. Yoksa Rasûlullah (s.a.v.)'m müezzini Bilal b. Hamma-me nin niezarı değildir. Çünkü o, Dariya'ya defnedilmiş ti. [33]

Bişr B. Said

Müzen kabilesinden olup lider pozisyonunda, âbid ve fakih bir kimseydi. Kendini ibadete adamış meşhur zahidlerdendi. Medine'de vefat etti. [34]

Zürareb.Evfa

Zürare b. Evfa b. Hacip el-Amirî. Basra kadısıydı. Basra'nın büyük âlimlerinden ve salih insanlarındandı. Çok hadis rivaye etmiştir. Bir defasında sabah namazını kıldırırken Müddessir sûresini okumuş ve: «Sûra üflendiği vakit...» ayetine vardığında yere düşüp ölmüştü. Yetmiş yaşında Basra'da vefat etti. [35]

Hübeyb B. Abdullah

Bu zat, Abdullah b. Zübeyr'in oğluydu. Halife Velid'in emri üzerine Ömer b. Abdülaziz, onu kırbaçlamış ve bu nedenle vefat etmişti. Bu olaydan birkaç gün sonra da Ömer b. Abdülaziz, Medine valiliğinden azledilmişti. Ömer, Hübeyb'i kırbaçladığından ötürü üzülüyor ve ağlıyordu. Hübeyb, Medine'de vefat etti. [36]

Hafsb.Asım

Hafs b. Asım b. Ömer b. Hattab el-Medenî, çok hadis rivayet etmiştir. Salih insanlardandı. Medine de vefat etti. [37]

Said B. Abdurrahman

Said b. Abdurrahman b. Attab b. Üseyd el-Ümevî, Basra eşrafın-dandı. Cömert ve övgüye layık bir kimseydi, Âlicenâblıkla nitelenen kimselerdendi. Anlatıldığına göre o, şairlerden birine 30.000 dirhem vermişti. [38]

Ferve B. Mücahid

Bu zatın abdallardan olduğu söylenir. Bir gazvede beraberindeki toplulukla birlikte esir düşmüştü. Onu ve arkadaşlarını hükümdara götürdüklerinde hükümdar zincire vurulmalarını, bir yerde tutuklanmalarını ve sabaha dek sıkı şekilde gözaltında tutulmalarını emretmişti. Sabah olunca onlar hakkında kararını verecekti.
Ferve, arkadaşlarına: «Memleketimize gitmeye var mısınız?» diye sorunca arkadaşları dediler ki: «Ne halde bulunduğumuzu ve nasıl bir sıkıntı içinde olduğumuzu görmüyor musun?» Bunun üzerine Ferve, arkadaşlarının zincir ve prangalarına elini sürdü. Zincirler ve prangalar çözüldü. Sonra zindanın kapısına geldi, elini kapıya vurunca kapı açıldı. Hep birlikte zindandan çıkıp memleketlerine doğru yola çıktılar. İslâm ordusu varmadan Önce kendileri memlekete vardılar. [39]

Ebu Şa'sa Cafer B. Zeyd

Ebu Şa'sa, üç şeyde pazarlık yapmazdı. Mekke'ye yük ve yolcu getirmek için ücret pazarlığı yapmazdı. Azad etmek için satın alacağı köleyi satın alırken sahibiyle pazarlık etmezdi. Kurbanlık hayvan satın alırken de pazarlık etmezdi ve şöyle derdi: «Kendisiyle Allah'a yaklaşılacak ve sevab kazanılacak birşeyde pazarlık yapılmaz.»
İbn Şirin dedi ki: «Ebu Şa'sa, dinar ve dirhemler yanında Müslüman bir kimseydi.»
Ben de derim ki: Ebu Şa'sa, şu şiirde anlatılan vasıflara sahip bir
kimseydi:
«Ben gördüm, siz bundan başka birşeyi zannetmeyin ki, takva şu dirhemler yanındadır.
Eğer dirheme sahib olursan, sonra da onu umursamayıp bırakırsan,
Bil ki sen tam bir Müslümanın takvasına sahipsin.»
Ebu Şa'sa dedi ki: «Bir yetime veya miskine bir dirhemi sadaka olarak vermek, benim için farz olan İslâm haccından sonra yapılacak olan nafile hacdan daha sevimlidir.»
Ebu Şa'sa, kendisine ilim verilen kimselerdendi. Basra'da fetva verirdi. Cabir b. Abdullah gibi bir sahabeye Basrahlar, fıkhî

bir mesele sorduklarında o: «Aranızda Ebu Şa'sa gibi biri varken bu meseleyi bize nasıl sorarsınız?» derdi.
Cabir b. Abdullah, Ebu Şa'sa'ya şöyle demişti: «Ey İbn Zeyd! Sen Basra fıkıhçılanndansm ve senden fetva sorulacaktır Sorulduğunda ancak konuşulan bir Kur'ân ayeti veya tatbik edilen bir sünnet ile fetva ver. Bunu yaparsan ne âlâ, aksi takdirde hem kendini, hem de sana fetva soranları mahvedersin.»
Amr b. Dinar dedi ki: «Cabir b. Zeyd (Ebu Şa'sa)'ten daha iyi fetva veren ve fetvayı daha iyi bilen başka kimse görmedim.»
lyaz b. Muaviye dedi ki: «Basralılara gittim. Müftüleri Ummanlı
ir b. Zeyd (Ebu Şa'sa) idi.»
K, Ebu Şa'sa'nm defnedildiği günde: «Bugün yeryüzünün en âlim adamı defnedildi.» dedi.
Süfyan b. Uyeyne, Ebu Şa'sa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hakem b. Eyyüb, aralarında benim de bulunduğum birkaç kişiyi kadılığa tayin etti. Eğer ben bu kadılık işinde yalnış bir iş yapacak olsam, bineğime biner ve yeryüzünden kaçıp giderim.»
Ebu Şa'sa şöyle demiştir: «İyilik amellerine baktım, namazın bedeni yorduğunu, ama malı tüketmediğini gördüm. Oruç da böyledir. Hacca gelince o, hem malı hem de bedeni yorup tüketir. Böyle olunca haccm, namazdan da oruçtan da daha faziletli olduğunu gördüm.»
Ebu Şa'sa, bir defasında bir bahçeden bir avuç toprak aldı. Sabah olunca o toprağı tekrar aynı bahçeye attı. Bahçe sahipleri dediler ki: «Eğer Ebu Şa'sa, buradan her geçtiğinde bir avuç toprak alsa bahçede toprak kalmaz.»
Ebu Şa'sa dedi ki: Cuma günü mescide geldiğinde dur ve şöyle de: «Allah'ım, bugün beni sana yönelenler arasında en iyi yönelen bir kimse kıl. Sana yaklaşmak isteyenlerinde en iyi yaklaşanı kıl. Sana dua edip yönelenler arasında en başarılı kıl.»
Seyyar, Haccac b. Ebi Uyeyne'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Cabir b. Zeyd (Ebu Şa'sa), bizim namazgahımıza gelirdi Yine bir gün geldiğinde ayaklarında eski ayakkabıları vardı, şöyle dedi: «Ömrümün altmış senesi geçti, yapmış olduğum hayırlar dışında şu eski ayakkabılarım, geçmiş ömrümden daha çok hoşuma gidiyor.»
Salih ed-Dehhan dedi ki: «Cabir b. Zeyd'in eline hileli bir para geçtiğinde, başka bir Müslüman o parayla aldatılmasın, diye kırıp yere atardı.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Malik b. Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Cabir b. Zeyd, yanıma geldi. O sırada ben Mushaf yazıyordum. Ona dedim ki:
- Ey Ebu Şa'sa, (Cabir b. Zeyd'in künyesi Ebu Şa'sa idi) şu yaptığım işe ne dersin?
- Evet, senin bu yaptığın iyi bir iştir. Allah'ın kitabını bir yapraktan bir yaprağa, bir ayetten başka bir ayete, bir kelimeden başka bir kelimeye naklediyorsun. Bu helaldir ve bunda herhangi bir sakınca yoktur.»
Malik b. Dinar dedi ki: «Ebu Şa'sa'ya şu ayet-i kerimeyi sordum: "O takdirde sana, hayatın da ölümün de kat kat azabın tattırırdlk.» (el-İsrâ, 75.)
Bu sorum üzerine Ebu Şa'sa şöyle dedi: «Dünya azabının kat katını ve ahiret azabının kat katını sana tattırırdık.» «Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.»
Süfyan, Ebu Umeyr Haris b. Ümeyr'in şöyle dediğini rivayet etmistir:
«Vefatı esnasında Ebu Şa'sa'ya sordular:
- Ne arzu ediyorsun, ne istiyorsun?
- Hasanı görmek istiyorum.»
Sabit'ten gelen bir rivayette de şöyle denilmektedir: «Ebu Şa'sa'nın hastalığı ağırlaştığında kendisine neyi arzuladığını sordular, O da Hasan'ı görmek istediğini söyledi. Bunun üzerine ben, Hasan'm vanına gittim, durumu ona anlattım. O da bineğine binip geldi. Ebu «a'sa'nın odasına girdiğinde o, ailesine: «Beni oturtun.» dedi, oturunca şöyle demeye başladı: Ateşten ve kötü hesaptan Allah'a sığınırım.»
Hammad b. Zeyd, Haccac b. Ebi Uyeyne'nin şöyle dediğini rivayet
etmiştir:
«Ebu Şa'sa'yı, kadınların en güzellerinden biri olan Hind binti
Mühelleb b. Ebi Süfra'nm yanında anlatırken, onun İbazi (Harici) olduğunu söylediler. Hind de şöyle cevap verdi: «Ebu Şa'sa insanlar arasında bana ve anneme en yakın olan kimseydi. Onun böyle biri olduğunu zannetmiyorum. Beni yüce Allah'a yaklaştıracak her neyi biliyorsa mutlaka bana söyler, o şeyi yapmamı emrederdi. Beni yüce Allah'tan uzaklaştıracak her neyi biliyorsa, beni o şeyi yapmaktan me-nederdi. Beni, İbaziliğe (Hariciliğe) asla davet etmedi ve öyle olmamı da emretmedi. O bana başörtümü nereye kadar sarkıtacağımı emrederdi.» Böyle derken de Hind, elini alnının üzerine koydu.
Ebu Şa'sa, bir sahabe cemaatından hadis rivayet etmişti. Hadis rivayetlerinin çoğu, İbn Ömer ile İbn Abbas'tan gelmiştir. [40]

Hicretin Doksandördüncü Senesi

Bu senede Abbas b. Velid, Rum diyarına gaza yaptı. Bir rivayette anlatıldığına göre o, bu senede Antakya'yı fethetmiştir. Kardeşi Ab-dülaziz b. Velid de gaza yaptı. Gazale mıntıkasına vardı. Velid b. Hi-şam el-Muaytî de Burculhamanı mıntıkasına kadar eritti. Yezid b. Ebi *vebşe ise, Suriye'ye kadar uzandı. O zaman Suriye'nin Şam şehrinde deprem oldu.

Mesleme b. Abdülmelik, Bizans'ın Şendere şehrini fethetti.
Cenâb-ı Allah, Velid b. Abdülmelik'in evladına, yakınlarına ve komutanlarına tıpkı Hz. Ömer zamanındaki fetihlere benzer fetihler yapmayı nasip etti.
Kasını b.'Muhammed es-Sakafî, Hindistan'ı fethederek sayılamı-yacak ve nitelenemiyecek derecede bol ve misli görülmemiş malları ganımet eajndi Hindistan gazası ile ilgili olarak Hafız îbn Asakir ile yerlerinin naklettikleri bir hadis varid olmuştur.
Kuteybe b. Müslim, Şas ve Fergana'ya gazaya giti. Suğd ve Semerkand fetihlerini tamamladıktan sonra Fergana'ya bağl Hocend ve Kaşan'a kadar uzandı. Buraları da fethettikten sonra Kabil'e vardı, orayı kuşatma altına alarak burasını fethetti Burada çok sayıda müşrik Türkle karşılaştı. Hocend şehri yanında bunlarla savaştı ve muzaffer oldu. Beldelerini ellerinde aldı, bir kısmını öldürdü, diğerlerini tutsak etti. Çok miktarda malı ganimet edindi.
İbn Cerir dedi ki: Sohban-ı Vail, Kuteybe b. Müslim'in Çin'e yakın Hocend'te Türklerle yapmış olduğu savaşla ilgili olarak şu beyitleri söyledi:
"Hocend'de keskin mızraklar altında kalan atlılara sor,
Onlar dağılınca toplayıp savaş için ileri mi gidiyordum,
Yoksa karşı gelenin tepesine vurup,
Mızraklara karşı mı direniyordum?
Bu böyledir ve sen ki, Kays'ın efendisisin.
Onlar da zaten büyük pay alırlar.
Cömertlikte onlardan üstünsün.
Senin onlar hakkındaki hükmünün,
Adaleti her durumda ortadadır.
Yiğitliğiniz tamamdır sizin,
Üstünlüğünüzle dağların zirvesi ile yarıştınız."
İbn Cerir, Sohban-ı Vail'in bu savaşla ilgili şiirini böyle nakletmiş tir.
Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi "Munazzam" adlı eserinde İbn Cevzî, Sohban-ı Vail'in Muaviye b. Ebi Süfyan'ın halifeliği döneminde hicretin ellinci senesinde vefat ettiğini söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir. [41]

Saîd B. Cübeyrin Öldürülmesi

İbn Cerir dedi ki: "Haccac b. Yusuf, bu senede Said b. Cübeyr'i öldürdü. Bunun sebebi de şuydu: Haccac, daha önce Said'i Türk hükümdarı Rutbil ile savaşması için İbn Eş'as'la birlikte gönderirken ordunun masraflarından sorumlu kılmıştı. İbn Eş'as Haccac'a karşı ayaklanınca Said b. Cübeyr de bu ayaklanmaya katıldı. Haccac, İbn Eş'as'ı ve adamlarını mağlub edince Said b. Cübeyr, İsbahan'a kaçtı. Haccac da İsbahan naibine mektup yazarak Said'i kendisine göndermesini istedi. Said, bunu duyunca İsbahan'dan da kaçıp Mekke'ye gitti. Her sene Mekke'de hac ve umre yapıyordu. Halid b. Abdullah el-Kusarî'nin Mekke valiliğine atanmasına kadar orada kaldı. O zaman bazı kimseler Said'e, Mekke'den de kaçıp gitmesini tavsiye ettiler. Said ise: "Bu kadar kaçtığımdan ötürü Allah'tan utanıyorum. O'nun kaderinden nereye kaçacağım?" dedi.
Ömer b. Abdülaziz'in yerine Medine valiliğine atanan Osman b. Havyan, İbn Eş'as'm Medine'deki Iraklı adamlarını zincire vurarak Haccac'a göndermeye başladı. Halid b. Velid el-Kusarî de ondan bu durumu öğrenerek Mekke'de bulunan İbn Eş'as'ın adamlarım belirlemeye başladı. Said b. Cübeyr, Ata b. Ebi Rebah, Mücahid b. Cebr, Amr b. Dinar ve Talk b. Habib' belirledi.
Anlatıldığına göre Haccac, Halid b. Velid'e haber göndererek Mekke'deki asilerin kimler olduğunu kendisine bildirmesini istedi. Halid de bunları Haccac'a göndermeye karar verdi. Sonra Mekkeli olduklarından Ötürü Ata ile Amr b. Dinar'ı affetti diğer üç kişiyi Haccac'a gönderdi. Talk, Haccac'a ulaşmadan yolda öldü. Mücahid'e gelince o, hapsedildi. Haccac'm ölümüne kadar hapiste kaldı. Said b. Cübeyr'e gelince o, huzuruna götürüldüğünde Haccac, ona şöyle dedi:
- Ey Said, seni emanetime ortak etmedimmi? -Evet.
- Seni vazifeye tayin edip yetkili bir kişi kılmadım mı? -Evet.
- Böyle yapmadım mı?
- Evet.
Haccac, her ne dediyse Said, ona: "Evet" diye karşılık verdi. Öyle ki orada bulunan kimseler, Haccac'ın onu serbest bırakacağını zannettiler. Nihayet Haccac, ona şöyle sordu:
- Mü'minlerin emirine yaptığın bey'atı bozup bana karşı ayaklanmaya seni iten sebep neydi?
- Doğrusu İbn Eş'as, bu hususta benden söz ve bey'at aldı, böyle yapmamı ısrarla istedi.
Bunun üzerine Haccac, şiddetle öfkelendi. Öyle ki, abasının ucu omuzundan yere düştü ve Said'e şöyle dedi:
- Yazıklar olsun sana! Ben Mekke'ye gelip İbn Zübeyr'i öldürdüğümde Mekkelilerden bey'at almadım mı? Senden de mü'minlerin emiri Abdülmelik'e bağlılık göstereceğine dair bey'at almadım mı?
- Evet.

- Sonra Irak'a vali olarak geldim. Mü'minlerin emiri için bey'atı yeniledim. Senden de yine onun için ikinci kez bey'at almadım mı?
- Evet.
- Mü'minlerin emirine yapmış olduğun o iki bey'atı bozdun ve dokumacının oğlunun bir bey'atma vefa gösterdin. Öyle mi? Ey muhaliŞUnun bovnunu vurun.
Muhafızlar, Said'in boynunu vurdular. Başı yere düştü. Başında uçuk bir beyaz takke vardı."
Vakidî de buna benzer bir rivayet nakletmektedir. Bu rivayette anlatıldığına göre Haccac, Said'e şöyle sormuş:
- Sana 100.000 dirhem vermedim mi? -Evet.
- Sana şöyle yapmadım mı?
- Evet.
- Sana böyle yapmadım mı? -Evet...
İbn Cerir dedi ki: "Haccac, Said b. Cübeyr'i öldürünce başı yere düştü. Üç kez "La ilahe illallah" dedi. Birincisini açık seçi söyledi. Diğer ikisini ise, birincisi kadar açık ve seçik söyleyemedi."
Ebu Bekir el-Bahilî, Enes b. Ebi Şeyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Said b. Cübeyr, huzuruna getirildiğinde Haccac şöyle dedi: "Allah, Hristiyamn oğlu Halid el-Kusarî'ye lanet etsin. Mekke'd bulunanları bana gönderen odur. Ben bunun Mekke'deki evini bilmiyor muydum? Allah'a yemin ederim ki, bunun Mekke'de içinde oturduğu odayı da biliyordum."
Böyle dedikten sonra Said'e yönelip şöyle dedi:
- Ey Said! Seni bana karşı isyana sürükleyen sebep neydi?
- Allah emiri ıslah etsin, ben Müslümanlardan bir adamım, bazen hata eder, bazen isabet ederim.
Said'in böyle demesi üzerine Haccac, rahatladı ve yüzünün rengi açıldı. Said'in probleminden kurtulmayı ümid etti, sonra tekrar dönüp Said'e birşey sordu. Said de şöyle cevap verdi:
- Ben boynumdaki bir bey'atın gereğinden ötürü sana karşı isyan ettim.
Said'in bu cevabı üzerine Haccac Öfkelendi ve bu nedenle Said'i öldürdü.»
Attab b. Bişr, Salim el-Eftas'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Said b. Cübeyr'i Haccac'm yanına götürdüler. O esnada Haccac, bineğine binmek üzereydi. Ayaklarından birini üzengiye koymuştu. Şöyle dedi: "Vallahi, senin Cehennem'deki yerini hazırlamadıkça bineğime binmeyeceğim, şunun boynunu vurun." Böyle demesi üzerine Said'in boynunu vurdular.
Fakat bundan sonra Haccac, aklını oynattı. "Zincirlerimiz, zincirlerimiz." demeye başladı. Adamları, onun Said'i bağladığı zincirleri istediğini sanarak gidip Said'in ayaklarmdaki zincirleri çıkarmak için ayaklarını bacaklarının ortasından kesip zincirleri çıkarıp aldılar ve Haccac'a getirdiler.»
Muhammed b. Ebi Hatim, Abdülmelik b. Abdullah b. Habbab'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Said b. Cübeyr'i, Haccac'ın yanına götürdüler. Haccac, ona şöyle
sordu:
- Sen Mus'ab b. Zübeyr e mektup yazdın mı?
- Evet yazdım.
- Vallahi öyleyse seni öldüreceğim.
- Öyleyse ben de annemin beni adlandırdığı gibi mutlu (Said) olacağım.
Bunun üzerine Haccac, onu Öldürdü ve kırk gün geçmeden Haccac aklını oynattı. Rüyasında Said'in gelip yakasından tuttuğunu ve ona: "Ey Allah'ın düşmanı, beni niçin öldürdün?" dediğini gördü. Kendisi de uyandıktan sonra şöyle demeye başladı: Ben, Said b. Cübeyr'e karşı ne yapacağım? Ben, Said b. Cübeyr'e karşı ne yapacağım?»
İbn Hallikan dedi ki: Said b. Cübeyr b. Hişam el-Esedî, Beni Vali-,be'nin azatlısıydı. Kûfeliydi, tabiilerin meşhur şahsiyetlerin dendi. Siyah renkli idi, fetva yazmazdı. İbn Abbas, gözlerini yitirince yazmaya başladı. Said, hicretin doksandördüncü senesinin şaban ayında öldürüldü. Haccac da ondan sonra, ramazan ayında öldü.
Rivayete göre İmam Ahmed şöyle demiştir: "Said b. Cübeyr öldürüldü, yeryüzündeki herkes onun ilmine muhtaçtı."
Anlatıldığına göre Haccac, Said'den sonra başka hiç kimseye musallat olmamıştır. Bununla ilgili olarak Haccac'm biyografisinde de bazı izahatlar verilecektir.
İbn Cerir dedi ki: Hicretin doksandördüncü senesine, "Fıkıhçılar senesi" denildi. Çünkü bu senede Medine fıkıhçılarının çoğu vefat etti. Sene başında Ali b. Hüseyin b. Zeynelabidin, ondan sonra Urve b. Zübeyr, ondan sonra Said b. Müseyyeb, Ebu Bekir Abdurrahman b. Haris b. Hişam ve Mekkelilerden de Said b. Cübeyr vefat ettiler. Bu kişilerin biyografilerini "Tekmil" adlı kitabımızda nakletmisizdir. İn-şaallah burada da yeterince nakledeceğiz. ,-
İbn Cerir dedi ki: Bu senede Velid b. Abdülmelik, Süleyman b. Sured'i Şam'a kadı olarak tayin etti.
Bu senede Abbas b. Velid, insanlara haccettirdi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre bu senede insanlara haccettiren kişi, Mesle-me b- Abdülmelik olmuştur.
Bu senede de Mekke valisi Halid el-Kusarî, Medine valisi Osman w.?a.yyan» doğu eyaletinin tümünde Haccac, Horasan'da Kuteybe b. Müslim, Küfe'de Ziyad b. Cerir valilik yapmaktaydılar. Küfe kadısı ^e^bu Bekir b. Ebu Musa idi. Basra Valisi is

Cerrah b. Abdullah el-d AV.mî İdİ kİ' Haccac tarafından oraya tayin edilmişti. Basra kadısı a Abdullah b. Ezime idi. Doğrusunu noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [42]

Hicretin Doksandördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Said B. Cübeyr

Said b. Cübeyr el-Esedi el-Valibî. Künyesi Ebu Muhammed'di. Ebu Abdullah olduğu da söylenir. Kûfeli ve Mekkeli idi. İbn Abbas'ın önde gelen arkadaşlarmdandı. Tefsir, fıkıh ve çeşitli ilimlerde imam mertebesine yükselmişti. Çokça salih ameli vardı. Allah, ona rahmet etsin. Sahabelerden birçok kişiyi görmüştü. Bir sahabe cemaatından hadis rivayet etti. Tabiilerden bir grup da kendisinden rivayet ettiler. Anlatıldığına göre o, akşamla yatsı namazları arasında kıldığı namazda tam bir hatim yapardı. Ka'be yanında namaz kıldığı zaman ka'dede tam bir hatme yapardı. Çoğu kez de Ka'be'nin içinde namaz kılıp bir rekatta hatim yapardı. Rivayet olunduğuna göre o, bir gecede Ka'be'de namaz kılarken Kur'ân'ı iki buçuk kez hatmederdi.
Süfyan-ı Sevrî, Amr'm babası Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Said b. Cübeyr vefat ettiğinde yeryüzündeki herkes onun ilmine muhtaçtı."
Said b. Cübeyr, İbn Eş'as'la birlikte Haccac'a karşı ayaklananlar arasındaydı. Haccac galip olunca, İsbahan'a kaçtı. Sonra her sene iki kez Mekke'ye gidiyordu. Bir defasında hacca, bir defasında umreye gidiyordu. Çoğu kez Kûfe'ye gider, orada hadis nakleder, çeşitli sohbetlerde bulunurdu. Horasan'da ise hadis nakletmez, sohbette bulunmazdı. Çünkü orada hiç kimse, kendisine ilmi sualler sormazdı ve kendisi şöyle derdi: "Bendeki ilim, beni düşündürüyor ve tasalandırıyor. İsterdim ki insanlar onu benden alsınlar."
Böylece oniki seneye yakın bir süre Haccac'tan gizli kaldı, saklandı. Sonra Halid el-Kusarî, onu Mekke'den Haccac'a gönderdi ve onunla Haccac arasında, önceki sayfalarda naklettiğimiz karşılıklı konuşma cereyan etti.
"el-Hilye" adlı kitabında Ebu Nuaym, Salim b. Ebi Hafsa'mn şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac, yanma getirilen Said b. Cübeyr'e şöyle dedi:
- Sen Şaki b. Kesir misin? (Sen kırık oğlu bedbaht mısın?)
- Hayır, ben Said b. Cübeyr'im. (Ben, kırığı onarılmış mutlu bir kişiyim.)
- Ben seni mutlaka öldüreceğim.
- Öyleyse ben de annemin beni adlandırdığı gibi Said (mutlu) olurum.
- Sen de annen de bedbaht olun emi.
- Buna sen karar verecek durumda değilsin.
- Şunun boynunu vurun.
- Bırakın da iki rekat namaz kılayım.
Bundan sonra Said'i, Hrisiyanların kıblesine yönelttiler. O da şu
ayeti okudu:
- "Nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır." (ei-Bakam, 115.) Ben, Meryem'in Allah'a sığındığı dualarla senden Allah'a sığınıyorum.
- Meryem hangi dualarla Allah'a sığınmıştı?
- .Meryem şöyle diyerek Allah'a sığınmıştı: "Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen, senden Rahman'a sığınırım." (Meryem, ıs.)
Süfyan'm ifadesine göre Said'den sonra Haccac, hiç kimseyi öldürmemiştir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Haccac, ona şöyle demiştir:
- Seni dünyadan alıp alevli bir ateşe atacağım.
- Bunu yapabilecek güçte olduğuna inansaydım seni tanrı edinirdim.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Haccac, Said'i öldüreceği zaman adamlarına: "Şunu Hristiyanların kıblesine yöneltin." demiş, Said de şu karşılığı vermişti:
- "Nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır." (ei-Bakara, 115.)
- Onu yere yıkıp kırbaçlayın.
- "Sizi yerden yarattık, oraya döndüreceğiz, sizi tekrar oradan çıkaracağız." {Tâ-Hâ, 55.)
- Onu boğazlayın. Bugünden sonra artık onunla Allah'ın ayetleri hususunda çekişmeyeceğim.
- Allah'ım, Haccac'ı benden sonra hiç kimseye musallat kılma.» Ebu Nuaym, Said b. Cübeyr'in öldürülmesiyle ilgili çok şeyler nakletmiştir ki, en güzeli buydu. Doğrusunu Allah bilir.
Haccac'm, Said'i öldürmesinin keyfiyetini anlattık. Onu öldürmesinin keyfiyetine ilişkin garib rivayetler nakledilmiştir ki, çoğu sahih değildir. Said'in Öldürülmesinden sonra Haccac, cezasını çabuk gördü. Çok geçmeden Cenâb-ı Allah,- onu Aziz ve muktedir bir hükümdara yaraşırcasına yakaladı. Nitekim onun vefatını da hicretin doksanbe-şıncı senesi olayları kapsamında anlatacağız. Denildiğine göre Haccac, Said'in öldürülmesinden onbeş gün sonrasına kadar yaşamıştır. gün sonrasına kadar yaşadığına dair bir rivayet mevcut olduğu pbı altı ay sonrasına kadar yaşadığı da söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

baıd b. Cübeyr'in öldürüldüğü zaman yaşının kaç olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Kimine göre öldürülürken kırkdokuz, kimine gOre e%edi yaşında idi. Doğrusunu Allah bilir.
Ebu'l-Kasım el-Lalekaî'nin ifadesine göre ise Said, öldürülürken sanbeş yaşındaymış. İbn Cerir de Said'in hicreti doksandördüncü senesinde öldürüldüğünü söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Ben derim ki: Said b. Cübeyr'in çok güzel sözleri vardı. Burada bu sözlerden bazılarını nakletmek istedim:
"Allah'tan korkmanın en üstünü, ona isyan etmene engel olacak ve ona itaata seni sevkedecek olan korkudur. İşte faydalı olan korku budur. Zikir, Allah'a taattır, kim Allah'a itaat ederse onu zikretmiş olur. Kim ona itaat etmezse, onu zikretmiş sayılmaz. Böyle biri Allah'ı ne kadar teşbih de etse, ne kadar çok Kur'ân da okusa Allah'ı zikretmiş sayılmaz."
Şaid'e sordular:
- İnsanların en çok ibadet edeni kimdir?
- Günah işleyip de günahını hatırladıkça işlemiş olduğu salih a-melleri küçük görendir.
Haccac, Said'e şöyle demişti:
- Vay senin haline!
- Aslında Cennet'ten uzaklaşıp Cehennem'e giren kimsenin vay haline demek gerekir.
- Şunun boynunu vurun.
- Ben Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederim. Kendimi bununla sana karşı korurum ve nihayet kıyamet gününde senin karşına çıkar ve Allah katında seninle davalaşırım.
Bundan sonra Said'i ensesinden kesip öldürdüler.
Hasan-ı Basrî, bunu duyunca şöyle dedi:
"Ey zorbaları helak eden Allah'ım! Haccac'ı helak et." Üç gün sonra Haccac'm karnına bir kurtçuk girdi. Karnı kokuştu ve bu nedenle öldü.
Haccac, kendisini öldürmeleri için adamlarına emir verdiği zaman Said güldü. Haccac, ona şöyle sordu:
- Niçin gülüyorsun?
- Bana karşı kıskançlığından, Allah'ın da sana karşı sabredip yumuşak huyluluk göstermesinden ötürü gülüyorum. [43]

Said B. Müseyyeb

Said b. Müseyyeb b. Hüzün b. Ebi Veheb b. Aiz b. İmran b. Manzum el-Kureşi Ebu Muhammed el-Müdnif. Kesinlikl tabiilerin lideriydi. Hz. Ömer'in halifeliğinin ikinci senesinde veya halifeliğinin bitimine iki sene kala doğdu. Hz. Ömer'in halifeliğinin dördüncü senesinde doğduğu da söylenir. Ebu Abdillah'ın ifadesine göre Said, on sahabeden hatalı hadis rivayet etmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Ama onlardan rivayet ettiği hadisler, Peygamber Efendimiz'den mürsel olarak rivayet ettiği hadisler gibi mürseldir. Hz. Ömer'den de çok hadis rivayet etmiştir. Bir rivayete göre bizzat ondan hadis dinlemiştir. Hz. Osman'dan, Hz. Ali'den, Said'ten ve Ebu Hüreyre'den de rivayet etmiştir. Ebu Hüreyre'nin damadı idi. İnsanlar arasında onun rivayet ettiği hadisleri en çok o bilirdi. Ayrıca bir sahabe cemaatından da ha-djs rivayet etmiştir. Bir tabii topluluğundan ve diğerlerinden de rivayet etmiştir. İbn Ömer: "Said, evine kapananlardandı." demiştir.
Zührî dedi ki: "Onunla yedi sene haccettim, meclisinde bulundum. Ondan daha âlim bir kimse bulunduğunu sanmıyorum."
Muhammed b. İshak, Mekhul'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İlim talebi için yeryüzünün her tarafında dolaştım. Said b Müsey-yeb'ten daha üstün bir kimse görmedim."
Evzaî dedi ki: Zührî ile Mekhul'e, "Karşılaştığınız adamlar arasında en fakih olan kimdi?" diye sorduklarında, "Said b Müseyyeb idi." diye cevap verdiler. Başkaları dediler ki: "Said, fakihler fakihi
idi."
Malik, Said b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir tek hadisi öğrenmek için günler ve gecelerce yolculuk yapardı."
Malik dedi ki: Duyduğuma göre İbn Ömer, Said b. Müseyyeb'e haber gönderir ve ona, Hz. Ömer'in verdiği hükümleri ve yargıları so-rarmış.
Rebî, Şafiî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Said b. Müseyyeb'in mürsel olarak rivayet ettiği hadisler, bizim nazarımızda hasen hadislerdir."
İmam Ahmed b. Hanbel, onun rivayet ettiği mürsel hadislerin sahih olduklarını söylemiştir.
Said b. Müseyyeb, tabiilerin en faziletlilerindendi.
Ali b. el-Medinî dedi ki: "Tabiiler arasında ondan daha geniş ilme sahip bir kimse bulunduğunu bilmiyorum. Eğer Said, bir konuda, "Sünnet böyledir." derse bu sana yeterdir. Benim nazarımda o, tabiilerin en kıymetlilerindendir."
Ahmed b. Abdullah el-İclî dedi ki: "Said, salih ve fakih bir kimseydi. Bağış kabul etmezdi, 400 dinarlık eşyası vardı Zeytinyağı ticareti yapardı, bir gözünü kaybetmişti."
Ebu Zür'a'nın ifadesine göre Said b. Müseyyeb, Medineli olup sika ravilerdendir ve imamdır.
Ebu Hatim'in rivayetine göre tabiiler arasında Said'den daha faziletli ve asaletli bir kimse yoktur. Ebu Hüreyre hakkında

tabiilerin en sebatkarı odur.
Vakidî'nin ifadesine göre Said b. Müseyyeb, fıkıhçılar senesinde, yanı hicretin doksandördüncü senesinde yetmişbeş yaşında vefat et-"uşti. Allah, ona rahmet etsin.Said b. Müseyyeb, evine getirdiği ve yediği yiyecekler konusunda insanların en titizi ve takvahsı idi. Dünya fazlalıkları hususunda da insanların en zahidi idi. Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri söylemezdi. Hadise karşı insanların en edeplisi idi. Hasta iken bir adam onun yanına geldi ve ona bir hadisi sordu. O da kalkıp oturdu, hadisi ona okudu. Sonra yine uzanıp yattı. Adam ona dedi ki:
- Rahatsız olmanı, kalkıp oturmam istememiştim.
- Uzanmış halde Rasûlullah'ın hadisini sana okumaktan hoşlanmadım.
Azatlısı Bürd, şöyle demişti: "Kırk seneden beri ezan okunduğu zaman Saiçl, mutlaka mescitte hazır bulunurdu."
İbn İdris dedi ki: "Said b. Müseyyeb, elli sene müddetle yatsı ab-desti ile sabah namazını kıldı."
Said b. Müseyyeb dedi ki: "Zalimlerin yardımcıları ile gözlerinizi doldurmayın. Aksine kalben onlara protestoda bulunun ki, salih amelleriniz boşa gitmesin. Şeytan, birşeyden ümidini kestiği zaman o şeye kadınlar cihetiyle gelir.
Kullar, Allah'a itaat gibi başka birşeyle kendi nefislerine ikramda bulunamazlar ve yine Allah'a isyan gibi başka birşeyle de kendi nefislerini tahkir etmezler.
Bir kimse, kendi düşmanının Allah'a karşı masiyet işlediğini görürse, bu ona Allah'ın bir yardımı olarak yeterlidir.
Bir kimse, Allah'a dayanarak kendini zengin görürse, insanlar ona muhtaç olurlar.
Dünya, hakir ve alçaktır, hakir ve alçak olan herşeye meyillidir. Dünyalığı, meşru olmayan bir şekilde elde eden ve uygun olmayan şekilde sarfeden kimse ise dünyadan daha alçaktır.
Şerefli, âlim ve faziletli olan herkeste mutlaka bir kusur vardır, ama bazı kimseler var ki, onların kusurlarını söylememen gerekir.
Bir kimsenin faziletleri noksanlıklarından daha fazla ise, noksanlıkları faziletleri nedeniyle bağışlanır."
Said b. Müseyyeb, kızını iki dirhemlik mehirle Kesir b. Ebi Vedaa ile evlendirdi. Kızı, kadınların en güzellerinden, en edeplilerinden ve Allah'ın kitabı ile Rasûlullah (s.a.v.)'m sünnetini en iyi bilenlerinden olup koca hakkını da en iyi takdir edenlerdendi. Kesir b. Ebi Vedaa, yoksul bir kimseydi. Said ona, 5.000 (20.000?) dirhem göndererek: "Bununla ihtiyaçlarını karşıla." dedi.
Abdülmelik, Said'in kızını oğlu Velid'e istedi. Ancak Said, kızını Velid'e vermek istemedi. Abdülmelik de bir yolunu bulup ona tuzak kurdu ve onu kırbaçladı.
Bu olay şöyle olmuştur: Abdülmelik'in zamanında Velid, bey'at için Medine'ye geldiğinde Said, bey'ata yanaşmamıştı. Bunun üzerine
Medine valisi Hişam b. İsmail, onu kırbaçlıyarak Medine sokaklarında dolaştırmış, kılıç çekmiş ve tehdit etmişti. Ancak o yine de kendisini eziyete maruz bırakıp sarstıklarında bir kadın görmüş ve ona: "Ey Said, bu ne rezalet?" diye sormuş, Said de ona şu cevabı vermişti: "Aslında biz rezaletten kaçıp şu gördüğün hale maruz kaldık." Yani Abdülmelik'i ve adamlarım sevseydik o zaman hem dünya, hem de ahiret rezaletine maruz kalırdık.
Said, sırtına koyun postu giyerdi. Elinde ticaret için kullandığı bir miktar sermayesi vardı ve şöyle derdi:
"Allah'ım, sen de biliyorsun ki, ben cimrilikten veya hırstan ötürü bu sermayeyi edinmedim, dünya sevgisi ve şehvetlerine kavuşmak arzusuyla da bu sermayeye sahip olmadım. Ancak ben, Allah'ın huzuruna varıncaya kadar Mervan oğullarına yüzsuyunu dökmemek için bu sermayeyi edindim ki, ahirette Cenâb-ı Allah benimle Mervan oğulları arasında hükmünü versin ve bu para ile de akrabalarıma yardımcı olayım, yoksulların hukukunu ödeyeyim. Dullara, fakirlere, düşkünlere, yetimlere ve komşulara bu maldaki haklarını vereyim. İşte bu maksatla bu sermayeyi edindim." Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. [44]

Talk B. Habib El-Anezî

Kadri yüce bir tabiidir. Enes, Cabir, İbn Zübeyr, İbn Abbas, Abdullah b. Ömer ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Humeyd et-Tavil, A'meş ve Tavus da ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Amr b. Dinar, onu övmüştür. Çok imamlar da onu övmüşlerdir, ancak onun Mürcie'ye meyilli olduğunu ileri sürerek bazı kimseler onu eleştirmişlerdir. İbn Eş'as'la birlikte ayaklananlardandı. "Takva ile kuvvetlenin." derdi. Kendisine: "Bize takvayı anlat." dediklerinde şöyle tanımlardı: "Takva, Allah'ın nuru üzerine ve onun rahmetini ümid ederek Allah'ın taatı ile amel etmektir. Yine Allah'ın nuru üzerine onun azabından korkarak masiyeti terketmektir."
Talk, yine şöyle demişti: "Allah'ın hukuku, kulların hukuka riayet etmemelerini haklı çıkarmayacak kadar büyüktür. Allah'ın nimetleri sayılamayacak kadar çoktur. Onun nimetleri, kullar tarafından şükrü ifa edilemiyecek derecede çoktur, ama siz tevbe ederek sabahlayın ve yine tevbe ederek akşamlayın."
Talk, namaza giderken mutlaka yanında sadaka olarak vereceği oırşey bulundururdu. Birşey bulamazsa bile bir soğan verirdi ve yüce ^lah'm şöyle buyurduğunu söylerdi:
Ey inananlar! Peygamberle hususi olarak konuşacağınızda, bu onuşmanızdan önce fakirlere sadaka veriniz." (ei-Mücâdele, 12.)

Peygamberle hususi konuşmadan önce sadaka vermek çok büyük sevaptır."
Malik dedi ki: "Haccac, onu ve aralarında Said b. Cübeyr'in de bulunduğu bir ulema topluluğunu öldürdü."
İbn Cerir'in önceki sayfalarda nakledilen ifadesinde de görüldüğü gibi Mekke valisi Halid b. Abdullah el-Kusarî, Mekke'deı Mücahid Said b. Cübeyr ve Talk b. Habib'i Haccac'a göndermişti. Talk, yolda vefat etmiş, Mücahid hapsedilmiş ve Said de feci bir ölüme maruz bırakılmıştı. Doğrusunu Allah bilir. [45]

Urve B. Zübeyr B. Avvam

Kureyşlidir, Esed oğullan kabilesindendir. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Medinelidir, kadri yüce bir tabiidir. Babasından, Abadile'den, Muaviye'den, Muğire ve Ebu Hüreyre'den hadis rivayet etmiştir. Annesinin adı Esma'dır. Teyzeleri Hz. Aişe ve Ümmü Seleme idi. Tabiilerden bir cemaat, ondan hadis rivayet etmiştir. Başkaları da ondan hadis rivayet etmişlerdir.
Muhammed b. Sa'd dedi ki: Urve, sika bir ravi idi, çok hadis rivayet etmişti. Âlim, güvenilir ve sebatkar bir kimse idi.
İclî dedi ki: Urve, Medinelidir, tabiidir, salih bir adamdır, fitnelere karışmamıştır.
Vakidî dedi ki: Urve fakihti, âlimdi, hafızdı, sebatkardı, hüccetti, siyeri bilirdi, meğazi kitablarım tasnif eden ilk zat kendisiydi. Medine'nin sayılı fıkıhçılarındandı. Rasûlullah (s.a.v.)'m ashabı ona bazı şeyleri sorarlardı, insanlar arasında şiiri en çok rivayet edendi.
Oğlu Hişam, dedi ki:
"İlim, şu üç kişiden birinindir:
1- Ya asaletli kimsenindir ki, o kişinin asaleti ilimle süslenir.
2- Ya da dindar bir kimsenindir ki, dini ilimle doğru yöne koyulur.
3- Ya da sultanla beraber bulunan, sultanın nimet ve armağanlarına mazhar olan kimsenindir ki, o kişi ilmi ile sultanın gazabından kurtulur ve tehlikeli durumlara düşmez. Urve b. Zübeyr ile Ömer b. Abdülaziz'den başka bir kimsenin bu üç vasfa sahip olduğunu bilmiyorum." .
Urve, her gün Kur'ân'ın dörtte birini okur ve Kur'ân okuyup-geceleyin namaz kılardı. Taze hurmalar olgunlaştığında bahçesini insanlara açar, herkes gidip bahçesinde hurma yerdi. Taze hurma mevsimi sona erince bahçesini tekrar kapatırdı.
Zührî dedi ki: Urve, bir denizdi, kovalarla su çekerek onun denizi bulandırılmaz ve suyu azaltılamazdı.
Ömer b. Abdülaziz dedi ki: "Urve'den daha âlim bir kimse yoktur. Onun herhangi birşeyi bilmediğini bildiğimi sanmıyorum."
Birçok kimse, onun, Medine'de sözlerine kesinlikle uyulan yedi fi-kıhçıdan biri olduğunu söylemişlerdir. Valiliği zamanında Ömer b. Abdülaziz'in, kendilerine dini konularda müracaat ettiği on fıkıhçı-
dan biri idi.
Birden fazla kişinin anlattığına göre Urve, Şam'da bulunan Ve-
lid'in ziyaretine gitmişti. Dönüşünde ayağı kurtlandı, ayağını kesmek istediler. Kendisini uyuşturacak bir ilaç içirerek ayağını kesmelerini teklif ettiklerinde şöyle cevap vermişti: "Allah'a iman eden bir kimsenin, Rabbini tanımayacak derecede aklını giderecek bir ilaç içeceğini sanmıyorum ama bana ilaç içirmeksizin ve aklımı gidermeksizin ayağımı kesin."
O şekilde ayağını dizinden kestiler. Kestikleri esnada hiç sesini
çıkarmadı ve inlemedi de.
Rivayet olunduğuna göre namaz kılarken onun ayağını kesmişlerdi. Namazla meşgul olduğundan ötürü ayağının acısını hissetmemiştik Doğrusunu Allah bilir. Ayağını kestikleri gecede çocukları arasında en çok sevdiği Muhammed, damdan düşüp ölmüştü. Dostları yanma gelerek taziyetlerini sunduklarında şöyle demişti: "Allah'ım, hamd sanadır. Yedi çocuğum vardı, birini aldın, altısını bıraktın. İki elim ve iki ayağım vardı, bu dördünden birini aldın, üçünü bıraktın. Şimdi aldıysan, daha önce bana vermiştin. Beni hastalıkla müptela kıldıysan, daha önce bana afiyet vermiştin."
Ben derim ki: Birden fazla ravinin anlattıklarına göre Urve b. Zübeyr, Velid'le görüşmek için Şam'a gitmek üzere Medine'den yola çıktığında Medine yakınındaki bir vadide ayağı kurtlandı. Hastalığı orada başladı, ama işin vahim şekilde sonuçlanacağını sanmadı, yoluna devam etti. Şam'a ulaştığında kurtçuklar bacağının yarısını yemişlerdi. Velid'in yanma gitti. Velid, ayağım tedavi etmeleri için mütehassıs hekimleri topladı. Hekimler, ayağının kesilmesini kararlaştırdılar. Kesilmediği takdirde uyluk kemiğine kadar kurtçukların ayağını yiyeceğini söylediler. Belki de gövdesine sirayet edeceğini söylediler. Bunun üzerine Urve, ayağının kesilmesine razı oldu. Hekimler ona Şöyle dediler:
- Kesme acısını duymaman için aklını giderecek uyuşturucu bir ilaç sana içirelim mi?
- Hayır, Allah'a yemin ederim ki, hiçbir kimsenin aklım gidere-c Ve kendisini uyuşturacak birşey içeceğimi sanmıyorum. Ama, aka ayağımı kesecekseniz, bari ben namaz kılarken kesin. O za-an ayağımın acısını duymam ve farkında olmam. Ayağını kurtçukların yediği yerin üst kısmındaki sağlam yerden kestiler ki, ihtiyatlı olsun ve vücudunda hastalık kalmasın. Namaz kılarken kestiklerinden hiç farkında olmadı ve sızlanmadı. Namazını tamamladıktan sonra ayağı kesilmiş olduğu için Velid, onu teselli etti. O da şöyle dedi:
"Allah'ım, hamd sanadır. Benim iki elim, iki de ayağım vardı. Bunlardan birini aldıysan üçünü geride bıraktın. Eğer beni hastalıkla şimdi müptela kıldıysan, daha Önce uzun süre bana afiyet vermiştin. Aldığından ve verdiğin afiyetten ötürü sana

hamdolsun."
Son seferinde beraberinde oğlu Muhammed'in de bulunduğu birkaç çocuğu vardı. Çocukları arasında en çok Muhammed'i severdi. Muhammed, ahıra girdi, atlardan biri onu çifteledi. Bu nedenle Mu-hammed öldü. Dostları yanına gelip Urve'ye taziyetlerini sundular. O da şöyle dedi:
"Allah'a hamd olsun, yedi çocuğum vardı. Ey Rabbim, onlardan birini aldın, altısını bıraktın. Eğer beni şimdi hastalığa müptela kıldıysan da daha önce uzun süre afiyet vermiştin. Eğer şimdi benden bir çocuğumu aldıysan, daha önce uzun süre bana çocuk ihsan etmiştin."
Şam'da işini tamamladıktan sonra Medine'ye döndü. Onun, ayağından ve ölen oğlundan bahsettiğini duymadık ve bu hususta hiçbir kimseye de şikayette bulunmadı. Nihayet Vâdi'l-Kurâ'da kurtçukların ayağına musallat olduğu mekana vardığında şu ayeti okudu: "An-dolsun, bu yolculuğumuzda yorgun düştük." (ei-Kefh, 62.)
Medine'ye vardığında bazı kimseler gelip ona selam verdiler, ayağının kesilmiş olmasından ve oğlunun vefatından ötürü onu teselli edip taziyetlerini sundular. Bazı kimselerin; "İşlediği büyük bir günah sebebiyle Urve, bu musibete maruz kaldı." dediklerini duyunca o, bu hususta Maan Evs'in şu beyitlerini okudu:
"Hayatına yemin olsun ki, ben heva ve hevese yönelmedim, bu kadar şüpheniz yeter artık.
Ayaklarım beni kötülüğe götürmedi,
Gözüm ve kulağımda beni kötülüğe sevketmedi.
Görüşüm ve aklımda beni kötü yola sevketmedi,
Ben yaşadığım müddetçe kötülüklere doğru yürümeyeceğim.
Benim gibi birisi, böylesine kötü işlere doğru gidip kötülük yapmaz.
Ben kendimi akrabalarıma tercih etmedim, bencillik yapmadım. Yanımda bulunduğu sürece misafirimi de elbetteki aile efradıma tercih ederim.
Bilirim ki, benim gibilerinin başına gelen musibetler, Ancak benim de başıma gelmiştir."
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Urve, şöyle demiştir: "Benim dört çocuğum vardı. Bunlardan birini aldın, üçünü bıraktın."
Mesleme b. Muharib dedi ki: "Urve'nin ayağına kurtçuklar düştü, ayağı kesildi. Kimse onu tutamadı ve ayağının kesildiği gecede dahi virdini bırakmadı."
Evzaî dedi ki: Urve'nin ayağı kesildiğinde kendisi şöyle dedi: "Allah'ım, biliyorsun ki ben şu kesilen ayağımla kötülüklere asla gitmedim". Böyle dedikten sonra yukarıdaki beyitleri okudu.
Urve, namazım acele ile kılan bir adamı görünce onu yanma çağırdı ve: "Ey kardeşim, senin namaz kılarken Rabbine ihtiyacın yok mudur? Doğrusu ben namaz kılarken Rabbimden herşeyi isterim, öyle ki, tuzu dahi ondan isterim."
Urve dedi ki: "Birçok zillet kelimesine tahammül ettim. Böylece o kelimeler bende uzun süren bir onur ve üstünlük meydana getirdi."
Oğullarına da şöyle demişti: "Kişinin iyi bir amel işlediğini gördüğünüzde bilin ki, onun yanında daha güzel ameller vardır. Bir kişi kötü amel işlediğinde bilin ki, onun başka kötü amelleri de vardır. Çünkü iyi ameller, başka iyi amellerin mevcudiyetini gösterir. Kötü amellerde başka kötü amellerin mevcudiyetini gösterir."
Urve, bahçesine girdiğinde şu ayeti tekrarladı: «Bahçene girdiğin zaman: "Maşaallah! Kuvvet ancak Allah'a mahsustur!" demen gerekmez mi?» (el-Kehf, 39.)
Bahçeden çıkıncaya kadar bu ayeti tekrarlayarak okurdu. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.
Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre Urve, Hz. Ömer daha hayatta iken dünyaya gelmiştir. Sahih rivayete göre ise o, Hz Ömer'in vefatından sonra hicretin yirmiüçüncü senesinde doğmuştur. Kendisi de meşhur rivayete göre hicretin doksandördüncü senesinde vefat etmiştir. Hicretin doksanıncı, doksanbirinci, doksanbeşinci, doksandoku-zuncu, 100., 101., 102., 103. ve 104. senesinde vefat ettiğine dair bazı rivayetler de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [46]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/117-118.
[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/119.
[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/119-120.
[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/121-123.
[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/124.
[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/124.
[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/124.
[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/125.
[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/125.
[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/125.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/125.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/125-128.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/128.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/128.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/128.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/129.

[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/129-130.

[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/131-135.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/135.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/135.

[21] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/136-137.

[22] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/137.

[23] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/137-140.

[24] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/140.

[25] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/140-141.

[26] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/141-142.

[27] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/142.

[28] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/142-143.

[29] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/143.

[30] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/143-149.

[31] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/149-155.

[32] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/155.

[33] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/155.

[34] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/156.

[35] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/156.

[36] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/156.

[37] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/156.

[38] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/156.

[39] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/156-157.

[40] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/157-159.

[41] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/159-160.

[42] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/160-163.

[43] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/164-166.

[44] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/166-169.

[45] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/169-170.

[46] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/170-173.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Ali B. Hüseyin
Ebu Bekir B. Abdurrahman B. Haris
Hicretin Doksanbeşinci Senesi
Haccac B. Yusuf Es-Sakafi'nîn Biyografisi
Fasıl
Haccac'dan Nakledilen Yararlı Sözler Ve Onun Aşırı Cesareti
Hicri Doksanbeşîncî Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
İbrahim B. Yezid En-Nehaî
Hasan B. Muhammed B. Hanefiyye
Humeyd B. Abdurrahman B. Avf Ez-Zührî

Ali B. Hüseyin

Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib el-Kureşi el-Haşimî. Zeynelabi- adıyla tanınmıştı. Annesi Seleme adında bir ümmû veledtir Ali da kendisinden büyük başka bir kardeşi de vardı. Babasıyla bir-"kte öldürüldü.
Biyografisini anlatacağımız bu Ali ise, babasından, amcası Hasan b- Aliden, Cabir'den, İbn Abbas'tan, Misver b Mahreme'den, Ebu Hü-reyre'den, Safiye'den, Aişe'den ve Ümmü Seleme'den (ki bunlar Peygamber zevceleriydiler.) hadis rivayet etmiştir.Aralarında kendisinin oğulları Zeyd, Abdullah, Ömer, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Kar, Zeyd b. Eşlem Tavus (ki bu onun akranla-rındandır.), Zührî, Yahya b. Said el-Ensârî, yine yaşıtlarından olan Ebu Seleme'nin de bulunduğu bir cemaat da kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.
İbn Hallikan dedi ki: Ümmü Seleme, Fars hükümdarlarının sonuncusu Yezdücürd'ün kızıydı. Zemahşerî'nin, "Rebiü'l-Ebrar' adlı kitabında anlattığına göre Yezdücürd'ün, Hz. Ömer zamanında esir düşen üç kızı vardı. Bunlardan birisi, Abdullah b. Ömer'in payına düştü ve bu kadın, Abdullah b. Ömer'e Salim adında bir erkek çocuk doğurdu. Diğeri de Muhammed b. Eb Bekir es-Sıddık'ın payına düştü. O kadın da ona Kasım adında bir erkek çocuk doğurdu. Üçüncüsü de Hüseyin b. Ali'nin payına düştü. O da Hüseyin'e, biyografisinden bahsetmekte olduğumuz şu Ali Zeynelabidin'i doğurdu. Bu çocukların üçü de teyze çocuklarıydılar.
İbn Hallikan dedi ki: Kuteybe b. Müslim, Yezdücürd'ün oğlu Fey-ruz'u öldürünce, onun iki kızını Haccac'a gönderdi. Haccac bunlardan birini kendine ayırdı. Diğerini Velid'e gönderdi. Velid'e gönderdiği de Yezid en-Nakıs'ı doğurdu.
İbn Kuteybe'nin, "Maarif adlı kitabta anlattığına göre Zeynelabi-din'in annesi, Sindli Selame idi. Gazale olduğu da söylenir Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, Kerbela'da babası Hz. Hüseyin'le beraberdi. Yaşının küçüklüğünden (veya hastalığından) Ötürü kendisini öldürmediler. O zaman kendisi yirmiüç yaşındaydı. Daha büyük olduğu da söylenmiştir. Ubeydullah b. Ziyad, onu öldürmek istedi, ama Cenâb-ı Allah, ona bu imkanı vermedi. Bazı facirler, Muaviye oğlu Yezid'e, Zeynelabidin'i öldürmesini tavsiye ettilerse de Cenâb-ı Allah, ona da bu imkanı vermedi. Ondan sonra Yezid, Zeynelabidin'e saygı gösterir, onu kendi meclisinde yanında oturturdu. Onsuz hiç yemek yemezdi, sonra onları Medine'ye gönderdi. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin Medine'de çok saygı gördü.
İbn Asakir'in ifadesine göre Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in kendi adına nisbet edilen camisi, Dımaşkta'dır ve tanınan bir mescittir.
Ben derim ki: îbn Asakir'in sözünü ettiği yer, Dımaşk camiinin doğu tarafındaki şehitliktir.
Abdülmelik b. Mervan, ikinci kez onu Şam'a getirtmiş ve Bizans hükümdarının kendisine sikke ve kağıtlarla ilgili sorduğu sorulara karşı vereceği cevap hususunda fikrini sormuştu.
Zührî dedi ki: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'den daha takvalı ve daha faziletli bir Kureyşli görmedim. Babası Hz. Hüseyin'in şehadeti zamanında yanındaydı. Yirmiüç yaşındaydı, aynı zamanda hastaydı. Ömer b. Sa'd, onu kastederek: "Şu hastaya sataşmayın." demişti.
Vakidî dedi ki: «Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, insanların en takva-hlarından, en abidlerinden ve Allah'tan en çok korkanlarmdandı. Yürürken elini kolunu sallamazdı. Beyaz bir sarık takar ve sarığın ucunu arka taraftan sarkıtırdı.
Künyesi Ebu Hasen'di. Ebu Muhammed, Ebu Abdillah olduğu da
söylenir.»
Muhammed b. Sa'd dedi ki: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, sika, güvenilir, çok hadis rivayet eden, şahsiyetli, takvalı, vera sahibi bir kimseydi. Annesi, Gazale idi. Hz. Hüseyin'den sonra azatlısı Zebid onunla evlendi ve bu evlilikten Abdullah b. Zebid doğdu. Ona, Aliy-yü'l-Asğar denirdi. Aliyyü'l-Ekber ise, babası Hz. Hüseyin'le birlikte Öldürülmüştü. Birden fazla ravi böyle demişlerdir.
Said b. Müseyyeb, Zeyd b. Eşlem, Malik ve Ebu Hazim'in ifadelerine göre ehî-i beyt arasında Zeynelabidin'in misli yoktu.
Yahya b. Said el-Ensârî dedi ki: Haşimilerin en faziletlisi olan ve kendisine kavuştuğum Ali b. Hüseyin'in şöyle dediğini işittim: "Ey insanlar, bizi İslâm sevgisiyle sevin. Bize olan sevginiz, nihayet utanç haline geldi."
Başka bir rivayete göre de şöyle demiştir: "Nihayet bizi insanlara karşı sevimsiz kıldınız."
Asmaî dedi ki: Hz. Hüseyin'in nesli, ancak Ali b. Hüseyin vasıtasıyla devam etti. Ali b. Hüseyin'in nesli de ancak amcası oğlu Hasan vasıtasıyla devam etti.
Mervan b. Hakem, ona şöyle demişti: "Birkaç cariye satın al da çocukların çoğalsın." O da: "Cariye satın alacak param yok."

cevabını vermiş, bunun üzerine Mervan, ona 100.000 dirhem ödünç vermişti. O da gidip bu parayla cariyeler satın almıştı. Böylece çocukları doğmuş ve nesli çoğalmıştı. Sonra Mervan, hastalandığı zaman çocuklarına, Ali b. Hüseyin'e vermiş olduğu ödünç parayı almamalarını vasiyet etti. Hüseynilerin tümü, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin neslinden-dır. Allah, ona rahmet etsin.
Ebu Bekir b. Ebu Şeybe dedi ki: Zührî'nin sahih olan senetleri; Alı b. Hüseyin, onun babası ve onun dedesi vasıtasıyla gelen rivayetlerin senetleridir.
Anlatıldığına göre kendisi namaz kılmaktayken içinde bulunduğu oda yanmıştı. Namazı tamamladıktan sonra kendisine: "Niçin namazı bırakıp da evden dışarı çıkmadın?" diye sorduklarında şu cevabı ver-mıŞtı: Cehennem ateşini düşündüğümden şu yangın ateşini hatırlamadım ve farkında olmadım."
Au b. Hüseyin Zeynelabidin, abdest alırken rengi sararırdı. Namaza dururken de vücudu tiril tiril titrerdi. Ona bunun sebebi sorul-gunda şöyle cevap verirdi: "Kimin huzuruna duracağımı ve kiminle konuşacağımı bilmiyor musunuz?"
Hacca gittiğinde telbiye getirmek isteyince vücudu sarsılmaya ve titremeye başladı, şöyle dedi: "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk, dediğim zaman bana "lâ lebbeyk" denilmesinden korkuyorum (Yani, buyur Allah'ım buyur, dediğim zaman bana; senin çağrına icabet edilmeyecektir, denilmesinden korkuyorum)." Arkadaşları, onu telbiye getirmeye teşvik edip yüreklendirdiler, ancak telbiye getirince bayılıp bineğinden düştü.
Her gün ve gecede 1.000 rekat namaz kılardı.
Tavus dedi ki: «Onun Hatim'de namaz kılıp secde halinde iken şöyle dediğini işittim: "Ey Rabbim! Kulların senin avlundadırlar. Senden dilenenler, senin avlundadırlar. Sana muhtaç olan fakirlerin de senin avlundadırlar."
Allah'a yemin ederim ki, ben sıkıntıya düştüğüm zaman bu duayı okduğumda mutlaka sıkıntım gideriliyordu.»
Anlatıldığına göre Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, geceleyin çok sadaka verirdi ve şöyle derdi: "Geceleyin verilen sadaka Rabbin gazabını söndürür, kalbi ve mezarı nurlandırır. Kıyamet gününde kulun maruz kalacağı karanlıkları giderir ve Allah, onun sadaka olarak verdiği malın karşılığını iki kez verir."
Muhammed b. İshak dedi ki: "Medine'de bazı kimseler vardı. Bunların geçimleri sağlanıyordu, ama geçimlerini kimin sağladığını bilmiyorlardı. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin vefat edince bunlara erzak getiren kimse kalmadı. Böyle olunca da geceleyin kendilerine erzak getiren kişinin o olduğunu anladılar. Vefat ettiği zaman sırtında ve omuzlarında dağarcık taşıma nedeniyle bazı izler gördüler. O, dağarcığı sırtına vurup dulların, düşkünlerin evlerine erzak taşırdı. Anlatıldığına göre o, Medine'de yüz hane halkının geçimini sağlardı ve onlar, onun vefatına kadar bu erzakların kendilerine nereden geldiğini, kimin getirdiğini bilmiyorlardı."
Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, Muhammed b. Üsame b. Zeyd'in yanına gitti. Hastalığı nedeniyle onu ziyaret için gitmişti. Muhammed b. Üsame, ağlamaya başladı. Ali b. Hüseyin, ona sordu:
- Niçin ağlıyorsun?
- Borçluyum.
- Borcun ne kadar?
- 15.000 dinar (Başka bir rivayette anlatıldığına göre 10.000 dinar demiştir.).
- Borcunu Ödemek bana ait olsun.
Ali b. Hüseyin Zeynelabidin dedi ki: "Rasûlullah'm (s.a.v.) sağlığında Ebu Bekir ile Ömer ne mertebede idiyseler, onun vefatından sonra da aynı mertebede idiler.1'
Bir gün adamın biri, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'e sövdü, ancak Ali duymazdan geldi. Duymuyormuş gibi davrandı. Adam ona: "Seni kastediyorum, sana sövüyorum." deyince Ali, ona: "Ben de seni görmezden geliyorum." diye cevap verdi.
Bir gün Ali b. Hüseyin, mescitten çıkınca adamın biri ona sövdü. Çevredekiler, Ali'nin yardımına geldiler. Ali: "Bu adama ilişmeyin." diye nasihat verdi. Sonra söven adama dönüp şöyle dedi: "Allah'ın senden gizlediği daha birçok ayıplarımız var. Senin bir ihtiyacın yok mu? Sana yardımcı olalım." Adam utandı. Ali de gömleğini onun üzerine attı ve ayrıca 1.000 dirhem parayı ona vermeleri için adamlarına emir verdi. Bundan sonra o adam kendisini görünce: "Doğrusu, sen peygamber evladındansm." derdi.
Dediler ki: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin ile Hz. Hasan'ın oğlu Hasan tartıştılar. Aralarında bir rekabet vardı. Hz. Ali'nin torunu Hasan b. Hasan, ona sövdü ama o sustu. Gece olunca Ali b. Hüseyin, onun evine gitti ve şöyle dedi: "Ey amcaqğlu, eğer sen doğru söylediysen Allah beni affetsin, eğer yalan söylediysen Allah seni bağışlasın ve sana selam olsun." Böyle dedikten sonra dönüp evine gitti. Hz. Hasan'ın oğlu Hasan, bunun üzerine hemen gidip onunla barıştı.
Kendisine sordular:
- İnsanların en büyük pay sahibi olanı kimdir?
- Dünyayı kendi nefsi için pay olarak görmeyendir. Yine şöyle demişti:
"Düşünce, aynadır. Kişi bu aynada kendi iyiliklerini ve kötülüklerini görür.
Dostları kaybetmek, gurbete düşmek demektir. Bazı kimseler, korkularından ötürü Allah'a ibadet ederler ki, bu kölelerin ibadetidir. Bazı kimselerde rağbetlerinden ötürü Allah'a ibadet ederler ki, bu da tüccarların ibadetidir. Bazı kimseler ise, sevgi ve şükürlerinden ötürü Allah'a ibadet ederler ki bu, seçkin ve hür kimselerin ibadetidir."
Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, oğluna şöyle demişti: «Ey oğulcuğum! Fasık kimseyle arkadaşlık yapma. Çünkü o, bir lokma karşılığında veya daha az birşey karşılığında seni satar ve o şeyi elde etmek ister. Ama sonra da onu elde edemez. Cimri

kimseyle de arkadaşlık etme. Çünkü o, en çok muhtaç olduğun bir zamanda palını senden esirger ve sana yardım etmez. Yalancı kimseyle de araşlık etme. Çünkü o, serap gibidir, uzağı sana yakın gösterir, ya-mı da senden uzaklaştırır. Ahmak kimseyle de arkadaşlık etme. Vünkü o, sana fayda vermek istediği halde zarar verir. Akrabalık bağlarını koparan kimselerle de arkadaşlık etme. Çünkü o, Allah'ın itabında lanetlenmiştir. Zira yüce Allah, şöyle buyurmuştur:
"Geri dönerseniz yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarını kesmeniz beklenmez mi sizden? İşte, Allah'ın lanetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği bunlardır."» (Muhammed, 22-23.)
Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, mescide girdiği zaman insanların omuzlarından atlayarak ilerler ve nihayet Zeyd b. Eslem'in ilerideki halkasına dahil olup otururdu. Nafî b. Cübeyr b. Mut'im, ona: "Allah seni affetsin, sen insanların efendisisin. Gelip ilim halkalarım ve Ku-reyşlilerin meclislerinden geçerek şu siyahi kölenin meclisine dahil olup oturuyorsun, niçin böyle yapıyorsun?" diye sorunca Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, ona şu cevabı vermişti: "Kişi, ancak faydalandığı yerde oturur. İlim ise, her nerede olursa olsun oraya gidip talep edilir."
A'meş, Mesud b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ali b. Hüseyin Zeynelabidin dedi ki:
- Beni, Said b. Cübeyr ile bir araya getirebilir misin?
- Onunla ne işin var?
- Ona, Allah'ın bize fayda vereceği bazı şeyler soracağım. Yoksa herhangi bir hakarette bulunacak değilim. Çünkü şu kimselerin (böyle derken Irak'ı gösterdi.) iftira ettiği şeyler bizde mevcut değildir."
İmam Ahmed b. Hanbel, Zer b. Ubeyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben, İbn Abbas'ın yanındaydım. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin geldi. İbn Abbas, ona şöyle dedi: "Sevgili oğlu sevgiliye merhaba."
Ebu Bekir b. Muhammed b. Yahya es-Solî, Ebu Zübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Biz, Cabir b. Abdullah'ın yarımdaydık. Oraya Ali b. Hüseyin,Zeynelabidin gelince Cabir, bize şöyle dedi: Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'m yanında iken Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin oraya geldi. Rasûlullah, onu bağrına basıp öptü ve yanına oturttu. Sonra şöyle dedi: "Şu oğlumun Ali adında bir oğlu doğacaktır. Kıyamet günü olunca Arş'ın ortasında bir ünleyici: "Abidlerin efendisi ayağa kalksın." diye ünleyecek ve işte şu oğlumun doğacak olan Ali adındaki oğlu ayağa kalkacaktır."
Bu, İbn Asakir tarafından rivayet edilen ve cidden garip bir hadistir.
Zührî dedi ki: "En çok Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'le otururdum. Ondan daha fakih bir kimse görmedim. Hadis rivayet ederdi. aile efradı arasında en faziletli ve en güzel taatta bulunan kimseydi. Onlar arasında Mervan ile oğlu Abdülmelik tarafından en çok sevilendi. Kendisine Zeynelabidin adı verilirdi."
Cüveyriye b. Esma dedi ki: "Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, Rasûlullah (s.a.v.)'a olan akrabalığını vesile edinerek herhangi bir kimseden bir dirhem dahi yemedi. Allah, ona rahmet etsin ve ondan razı olsun."
Muhammed b. Sa'd, Makberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Muhtar, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'e 100.000 dirhem gönderdi. Bunu kabul etmek istemedi. Geri vermekten de korktu, bu nedenle parayı yanında alıkoydu. Harcamadı. Muhtar öldürülünce Abdülmelik b. Mervan'a şöyle bir mektup gönderdi: "Muhtar, bana 100.000 dirhem göndermişti. Bunu kabul etmek istememiştim. Reddetmekten de korkmuştum. Bu paraları teslim alacak birini yanıma gönder."
Abdülmelik de ona: "Ey amcaoğlu! O paraları al, ben onları sana helal ettim." diye mektup gönderince Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, bu paraları kabul etti.»
Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, şöyle demişti: "İnsanların dünyadaki efendileri, cömert ve takvalı olan kimselerdir. Ahiretteki efendileri de dindarlar, faziletliler, ilim ve takva sahibi olan kimselerdir. Zira â-limler peygamberlerin mirasçılarıdırlar.'1
Bir defasında da şöyle demişti: "Kardeşlerimden birini görüp de onun için Allah'tan Cennet'i isteyip de dünya malını ona verme hususunda cimrilik etmekten yüce Allah'tan utanırım. Çünkü kıyamet günü olduğunda bana şöyle denilir: "Eğer Cennet senin elinde olsaydı onu vermekte de cimrilik ederdin, daha cimri olurdun, daha cimri olurdun."
Anlatıldığına göre Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, çok ağlarmış. Kendisine bunun sebebini sorduklarında şöyle cevap vermiş: "Yakup peygamber, Yusuf peygamber için ağladı. Nihayet gözleri ağardı, üstelik Yusuf un öldüğünü de bilmiyordu. Oysa ben, aile efradımdan on küsur kişinin aynı günün sabahında boğazlandıklarını gördüm. Bu nedenle onlara olan üzüntümün kalbimden silinip gideceğini mi sanıyorsunuz?"
Abdürrezzak dedi ki: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in cariyelerinden biri', abdest alırken Ali b. Hüseyin'in eline su döküyordu. O esnada cariyenin elindeki ibrik düşüp Ali b, Hüseyin'in yüzüne değdi ve yaraladı. Ali b. Hüseyin, başını kaldırıp cariyeye hışımla bakınca cariye şöyle dedi: Yüce Allah buyuruyor ki: "Öfkeyi yutanlar...." Bunun üzerine Ali b. Hüseyin: "Öfkemi yuttum." dedi. Cariye ise: "İnsanları affedenler...." mealindeki ayeti okudu. Ali b. Hüseyin de: "Allah, seni affetsin." diye cevap verdi. Cariye, bu defa ayetin son kısmını okudu: "Allah, ihsan edenleri sever." Ali b. Hüseyin de şöyle dedi: "Sen, yüce Allah'ın rızası için özgürlüğüne kavuştun, seni azad ettim."
Zübeyr b. Bekkar, Muhammed'in babası Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Iraklılardan bazı kimseler bir araya gelip oturdular ve Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'den bahsettiler. Onların aleyhlerinde ağır sözler sarfettiler. Sonra Hz. Osman'dan bahsettiler. Ali, onlara şöyle dedi:
- Söyleyin bakalım, sizler şu ayette sözü edilen ilk Muhacirlerden misiniz? "Onlar ki, yurtlarından ve mallarından edilmişlerdir. Allah'tan bir lütuf ve rıza dilerler. Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ederler." (ei-Haşr, 8.)

Onlar da, "Hayır." diye cevap verince bu defa Ali, onlara şöyle dedi:
- O zaman sizler, şu ayette sözü edilen kimseler misiniz? "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip geleni severler." (ei-Haşr, 9.)
Onlar yine: "Hayır." diye cevap verince bu sefer Ali, şöyle dedi:
- Sizler, ne Muhacirlerden ne de Ensâr'dan olmadığınıza dair ikrarda bulundunuz. Ben de şahitlik ediyorum ki, yüce Allah'ın kendilerinden şu ayette söz ettiği üçüncü gruptan da değilsiniz: "Onlardan sonra gelenler: "Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla. Kalbimizde mü'minlere karşı kin bırakma." (ei-Haşr, 10.)
- Haydi öyleyse, yanımdan kalkıp gidin. Allah, sizi mübarek kılmasın. Evlerinizi de birbirine yaklaştırmasın. Sizler, İslâmiyet'le alay ediyorsunuz. İslâm ehli de değilsiniz.»
Adamın biri gelip ona şöyle bir soru sordu:
- Hz. Ali, ne zaman dirilecek ve dünyaya dönecek?
- Vallahi o, kıyamet gününde dirilecek ve kendi başının çaresine bakacak.
Ibn Ebi'd-Dünya, Ebu Hamza es-Sümalî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ali b. Hüseyin Zeynelabidin evinden dışarı çıkarken şöyle derdi: Allah'ım, ben bugün ırzıma sövene hakkımı helal ediyorum."
Ibn Ebi'd-Dünya'nm rivayetine göre tandırda birşey pişirmekte olan bir kölenin elindeki şiş, Ali b. Hüseyin'in çocuğunun başına düştü ve çocuk öldü. Ali b. Hüseyin de koşarak olay yerine gitti. Köleye baktı, sonra da şöyle dedi: "Sen kasıtlı yapmadın, sen hürsün, seni a-zad ettim." Böyle dedikten sonra da oğlunun cenaze hazırlıklarına başladı.
Medainî dedi ki: Süfyan'ın şöyle dediğini işittim: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin şöyle derdi: "Alçalarak, zillete katlanarak kızıl tüylü davarlara sahib olmak benim hoşuma gitmez."
Kendi nefsi aleyhinde aşın giden, çok günah işleyen bir oğlu vefat edince bir adam, onun aşırılıklarından ötürü üzüntüye boğuldu. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, oğlu ölen adama şöyle dedi: "Senin oğlunun gerisinde üç şey kalmıştır: Allahtan başka ilah bulunmadığına şahadet etmek, Rasûlullah'ın şefaatta bulunması ve Aziz ve Celil olan Allah'ın rahmeti."
Medainî dedi ki: Zührî, bir günah işledi. Bundan ötürü insanlar arasından çıkıp bir kenara çekildi. Dağlara düştü, aile efradını ve malını terkedip gitti. Ali b. Hüseyin, onunla görüştükten sonra kendisine söyle dedi: "Ey Zührî! Allah'ın herşeyi kapsayan rahmetinden ü-mit kesmen, senin işlediğin günahtan daha büyük bir günahtır." Ali'nin bu sözüne karşılık Zührî de şu ayet-i kerimeyi okudu: "Allah, peygamberliğini vereceği kimseyi daha iyi bilir." (ei-Enâm, 124.)
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Zührî, bir adamı hataen öldürmüş, Ali b. Hüseyin de tevbe edip istiğfarda bulunmasını ve maktulün ailesine diyet göndermesini Zührî'ye tavsiye etmiş, o da bu tavsiyeyi yerine getirmişti.
Zührî, şöyle derdi: "Ali b. Hüseyin, insanlar arasında beni en çok minnet altında bırakan kimsedir."
Süfyan b. Uyeyne, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in şöyle dediğini nakletmiştir:
"Bir adam, bir başkası hakkında bilmeden iyi şeyler söylemesin. Aksi takdirde o adam hakkında bilmeden kötü şeyler söylemeye yakın bir hale gelir. İki kişi, masiyet ve günah işlemek üzere arkadaşlık edip bir araya geldiklerinde mutlaka Allah'ın taati dışında birbirlerinden ayrılırlar."
Anlatıldığına göre Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, kendi kölelerinden birinin karısıyla evlenmek istemiş, kölenin karısı olan cariyeyi a-zad edip onunla evlenmişti. Halife Abdülmelik, ona kmayıcı bir mektup göndermiş, o da Abdülmelik'in mektubuna şu cevabı vermişti:
"Ey inananlar! Andolsun ki, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlullah en güzel örnektir." (el-Ahzâb, 21.)
Rasûlullah (s.a.v.), Safiye'yi azad etmiş ve onunla evlenmişti. Azatlısı Zeyd b. Harise'yi de halası kızı Zeynep binti Cahş'la evlendir-mişti.
Dediler ki: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, kışın elli dinar değerinde ibrişimden yapılma siyah bir elbise giyerdi. Yaz geldiğinde de onu sadaka olarak verirdi. Yazın ise ondan daha düşük değerde, yamalı bir elbise giyer ve şu ayeti okurdu: «De ki: "Allah'ın kulları için yarattığı ziynet ve temiz rızıkları haram kılan kimdir?"» (ei-Arâf, 32.)
Solî, Cerirî ve birden fazla ravinin anlattıklarına göre Hişam b. Abdülmelik, babasının ve kardeşi Velid'in hilafetleri döneminde hacca gitmiş, Ka'be'yi tavaf etmişti. Hacer-i esvedi istilam etmek istediği zaman izdihamdan ötürü imkan bulamamıştı. Nihayet kendisi için oraya bir minber kurulmuş, minbere çıkarak hacer-i esvedi istilam etmişti. Sonra da minbere oturmuş, Şamlılar da gelip çevresinde ayakta durmuşlardı. Bu sırada Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, Ka'be'ye gelmiş, tavafa başlamış, hacer-i esvedi istilam etmek için yaklaştığında insanlar ona saygı ve tazimden Ötürü yer vermişlerdi. Kendisi de güzel bir görüntüde ve göz alıcı bir şekilde idi. Şamlılar, Hişam'a onun kim olduğunu sorduklarında Hişam, onu küçük düşürmek, horlamak maksadıyla ve Şamlıların da ona yönelmelerini engellemek için: "Tanımıyorum." diye cevap vermişti. Bunun üzerine orada hazır bulunan şair Ferezdak: "Onu ben tanıyorum." diye cevap vermişti. Şamlılar, "O kimdir?" diye sorunca Ferezdak, onu göstererek şöyle demişti:
"Şunun bastığı yerleri, Batha (Mekke vadisi) tanır. . Şunu Ka'be, Harem ve Harem dışı yerler de tanır. Bu, Allah'ın kullarının en hayırlısının oğludur. Bu; takvah, seçkin, temiz ve bilinen şahsiyettir. Kureyşliler, bunu gördüklerinde sözcüleri şöyle dedi: Bunun ahlaki üstünlüğüne hiçbir ahlak sahibi ulaşamadı. Bu, onur ve üstünlüğün doruk noktasındadır. Bu noktaya İslâm'ın Arapları da Acemleri de ulaşamadılar. İstilam etmeye, el sürmeye geldiğinde Hatim'in duvarları, Nerede ise onun avuç içlerini

yakalamak üzeredir. Bazen utandığından, bazen de heybetinden ötürü gözlerini yumar.
Ancak gülümsediği zamanda konuşur.
Elinde bir haziran vardır ki, kokusu çok güzeldir.
Eli çok parlaktır, burnundan da güzel kokular saçılır.
Bunun kaynağı, Rasûlullah'ın bedeninden gelmektedir.
Vücudunun parçaları, huy ve güzellikleri de çok hoştur.
Güneş doğduğunda nasıl ki, bulutlar açılır ve kaybolurlarsa,
Bunun alnının ışığından da hidayet nurları bile kaybolup giderler.
Rezalet irtikab eden kavmin günahlarım bu yüklenir.
Şemaili tatlıdır, nimetler de onun yanında tatlılaşır.
Bu, -eğer kendini tanımıyorsan- Fatıma'nın oğludur!
Allah'ın peygamberlerinin halkaları, bunun dedesiyle son buldu.
Fazilet ve üstünlük hususunda diğer peygamberler, onun dedesine ulaşamadılar.
Fazilet ve üstünlük hususunda da diğer ümmetler, bunun dedesinin ümmetine ulaşamadılar.
İyilik ve ihsanı, bütün yeryüzüne yayıldı.
Sapıklık, fakirlik ve zulüm, o sayede kaybolup gitti.
İki elinde de medet ve yardım vardır. Faydası, her tarafa yayılmıştır.
Ellerinde hayır vardır. Yokluk, ellerinde görülmemiştir.
Ahlakı yumuşaktır, fevri hareketlerinden korkulmaz.
Yumuşak huyluluk ve cömertlik güzelliği, onu süsler.
Sözünü asla yerine getirmezlik etmez.
Onun yokluğunda da çöllerin genişliğinde bereket vardır.
O azmettiği zaman çöllerde hareket görülür.
Onların sülalesini sevmek, dinin ta kendisidir. Onlara öfke duy-maksa küfürdür.
Onlara yakın olmak, kurtuluştur.
Onları sevmekle, kötülük ve belalar defedilir.
Yine onları sevmekle, ihsan ve nimetler artar.
Allah'ı andıktan sonra onlar anılır.
Her hükümde böyledir ve söz onlarla nih ay etlendirilir.
Eğer takva sahipleri sayılacak olursa bunlar, takva sahiplerinin önderleridirler.
Ya da "Yeryüzünün en hayırlı insanı kimdir?" diye sorulduğunda, "bunlardır" diye cevap verilir.
Hiçbir cömert, bunların cömertliğine ulaşamaz.
Ne kadar eli açık olsalar da, hiçbir topluluk,
Cömertlik hususunda bunların derecesine ulaşamaz.
Kıtlık görülse de cömertler bunlardır.
Savaş aslanları bunlardır, güç bunlardan kaynaklanır.
Kötülük ve yergi, bunların sahasına inemez.
Cömertlerin huyu ve nimet saçan eller,
Bunların sahasına kötülemenin inmesine engel olur.
Bunların ihsanlarında ve avuçlarında yokluğa yer yoktur.
Zengin olsalar da yoksul olsalar da her zaman ihsan ederler.
Bunun evveliyatından ötürü veya nimetlere sahip oluşundan Ötürü, diğer yaratıklar bunların boyunları üzerinde değildir.
Senin "tanımıyorum" demen buna zarar vermez.
Senin tanımadığın kimseyi Araplar da Acemler de tanırlar.
Allah'ı bilen kimse, bunun evveliyatını bilir.
Diğer bütün ümmetler, dine, bunun ailesi vasıtasıyla kavuştular."
Hişam, bu şiiri dinleyince öfkelendi ve Ferezdak'm Usfan'da hapsedilmesine emir verdi. Bilindiği gibi Usfan, Mekke ile Medine arasında bir yerdir. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, bu olayı duyunca Ferez-dak'a 12.000 dirhem para gönderdi. Ancak Ferezdak, bu parayı kabul etmedi ve şöyle dedi: "Ben, söylediklerimi Aziz ve Celil olan Allah rızasını kazanmak, hakka yardım etmek, Rasûlullah'ın zürriyetinin
hakkını vermek için söyledim. Bunun karşılığında birşey alacak değilim."
Ali b. Hüseyin de ona şu mesajı gönderdi: "Senin bu hususta samimi olduğunu, niyetinin doğruluğunu Allah da biliyor. Allah hakkı !Çin du parayı kabul et," Bunun üzerine Ferezdak, kendisine gönderilen parayı kabul etti. Sonra da Hişam'ı yerdi ve şöyle dedi:
"Sen beni, Medine ile insanların gönüllerinin yöneldiği Mekke a-rasında (Usfan'da) hapsediyorsun.

Sonra da liderlere mahsus olmayan bir başı, gövdenin üzerinde taşıyorsun. Ayrıca ayıpları açıkça görünen iki şaşı göze de sahipsin."
Rivayete göre Ali b. Hüseyin, bir cenaze gördüğü zaman şu iki beyi ti okurmuş:
"Cenazelerle karşılaştığımızda korkarız, onlar geçip gidince yine eğlenceye dalarız.
Yırtıcı hayvanların saldırısına uğrayan koyun sürüsünün korkusu gibi.
Yırtıcı hayvanlar gidince, tekrar koyunlar otlamaya başlarlar."
Hafiz İbn Asakir'in rivayetine göre Zührî, şöyle demiştir: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in kendi nefsini hesaba çektiğini ve Rabbine şöyle münacatta bulunduğunu işittim:
«Ey nefis, daha ne zamana kadar bu dünyada kalacaksın ve bu dünyanın şenliğine yöneleceksin? Geçen atalarının ölümlerinden ve toprak altında kaybolan dostlarının gidişinden, kardeşlerini yitirişinden ibret almadın mı? Senin o akranların hep toprak altına göçtüler. Yaşadıktan sonra kara toprağın bağrına gittiler.
Onların güzellikleri orada çürüyüp yok oldu, diyarları boşaldı. Arsalarında kimse kalmadı. Kaderler, onları ölüme doğru şevketti. Dünyadan ve dünyalık olarak biriktirdikleri şeylerden el çekip gittiler. Çukurlar, onları toprağın altında bağırlarına bastılar. Ölümün pençeleri, nesilleri peşpeşe koparıp götürdü. Onları çürüterek yeryüzü ne kadar değişti. Çeşit çeşit insanlar yaşadıktan sonra toprakta kayboldular. Onların hepsi çürümeye mahkum oldular. Sonra da toprak onlardan vazgeçerek iflas etmiş kimselerin ameline döndü. Sense dünyaya yönelmiş, olanca gücünle dünyalık için çalışıyorsun. Tutkulusun, mal biriktirmeye çabalıyorsun.
Tehlikeli bir yoldasın, ama farkında değilsin, düşünsene hangi yoldasın! Kişi, sürekli olarak dünyası için çabalar, ama ahiretini unutursa şüphesiz o ziyandadır.
Daha ne zamana kadar dünyaya ikbal göstereceksin? Onun şeh-vetleriyle meşgul olacaksın? Saçların ağardı, ölüm habercisi sana geldi. Seni kovalayan ecelden haberin yok. Bu günün lezzetiyle meşgul olduğun için yarınını unutuyorsun. Oysa şehvetperestlerin, toprak altına göçtüklerini gördün. Başlarına gelen musibetleri de müşahede ettin. Kişi, ölüm korkusunu, mezarını ve çürümeyi hatırlayınca dünya eğlencelerinden ve lezzetlerinden kendini alıkoyabilir.
Kırk yaşının yaklaşmasından sonra saçlar ağarmca, daha neyi beklersin? Bu, yaşlanan kimseyi uyarır.
Sen, sanki zarar veren şeye yöneliyorsun, bunu kendi nefsinin a-leyhine kasıtlı olarak yapıyor ve doğru yola şaşıyorsun. Geçen milletlere ve yok olan hükümdarlara bir bak! Günlerin peşpeşe gelişi, onları nasıl da koparıp götürdü? Ölüm, onları nasıl yakaladı? Dünyadaki izleri silinip gitti, sadece dünyada haberleri kaldı. Haşre ve kıyamete dek toprakta çürümüş kemikler olacaklar.
Çürüyüp toprağa karıştılar. Meclislerinde oturamaz oldular. Köşkleri ıssız kaldı.
Öyle bir diyara göçtüler ki, kendilerini ziyaret eden yoktur. Birbirlerine uğrayamazlar, mezar sakinleri nasıl ziyaretleşebilirler?
Ancak mezarların tavanlarının üzerlerine toplandığını görürsün. O mezar tavanlarının üzerlerinden asırlar geçip gider.
Nice güçlü, kudretli sultanlar vardı ki, onların askerleri ve ava-neleri vardı. Dünyada iktidar sahibi oldular.
Dünyada arzuladıkları şeyleri elde ettiler, orada köşkler ve büyük köyler inşa ettiler. Orada mallar ve zahireler biriktirdiler, güzel cariyelere ve kadınlara sahip oldular.
Ölüm geldiğinde ölümün pençesini, onun biriktirdiği zahireleri geri çeviremedi.
İnşa ettikleri ve çevresini nehirlerle büyük köylerin kuşattığı kaleleri de kendisini ölüme karşı koruyamadı.
Hiçbir hile, ölümü ondan uzaklaştıramadı. Askerleri de onu Ölüme karşı korumaya meyletmedi.
Allah'ın geri çevrilmez takdiri ona geldi. Asla reddedilemiyecek hükmü onun üzerine indi. Hüküm sahibi, sonsuz güce sahip olan Allah, yücedir. O, en büyüktür, güçlü ve kahredicidir. Zorbaları helak edici, büyüklük taslayanları da mahvedicidir. O, öyle bir sultandır ki, onun gücü karşısında bütün sultanlar boyun eğerler. Bütün hükümdarlar, onun kuvveti karşısında helak olurlar.
O, öyle güçlü bir hükümdardır ki, hükmü geri çevrilemez.
Hikmet sahibi ve bilgilidir, emri geçerli ve kahredicidir.
Bütün güç ve izzet sahihleri, onun zatının izzetine yöneldi.
Nice güçlü ve muktedirler, o kuvvet sahibi Allah'ın önünde küçülürler.
Zorba hükümdarlar bile, Arş-ı A'la'nın sahibinin izzeti karşısında boyun eğip teslim olur ve güçsüzleşirler.
Dünyadan ve dünyanın tuzaklarından kaçının. Onun size karşı burduğu tuzaklardan uzak durun. Sizin için hazırladığı süs ve ziynetlere yaklaşmayın. Size izhar ettiği güzelliklerinden ve ibraz ettiği şehvetlerden ve ayrıca sizden gizlediği öldürücü ve helak edici tehlikelerinden kendinizi koruyun.
Dünyanın, gördüğün feci hallerinden uzak dur. Ö halleri defetmeye dua et. Allah, seni zahid olmakla memur kılmıştır.
Gayret göster, gafil kalma, uyanık ol. Şenlendiren kimse, az bir zaman sonra bu diyarı terkedecektir.
Paçaları sıva, gevşeme. Ömrün sona erecektir.
Sen de daimi diyara gidicisin.
Dünyayı isteme, çünkü elde etsen de,
Dünya nimetlerinin tümü sana zarar verir.

Akıllı kimse, dünya için hırs gösterir mi? Ya da akıllı kimse, dünya nimetleriyle mutlu olur mu? Oysa akıllı kişi, dünya nimetlerinin ve dünyanın faniliğine kuvvetle inanmıştır. Dünyanın bakiliğine timi t beslemez.
Gecelemekten korkan kimsenin gözleri nasıl uykuya dalar? Bütün işlerinde ölümü bekleyen kimsenin gönlü nasıl rahatlar?
Dikkat edin, elbetteki hayır, ama bizler nefislerimizi aldatıyoruz.
Korktuğumuz ve çekindiğimiz şeye karşı lezzetler bizi meşgul edip aldatıyor.
Sırların ortaya çıktığı günde, adalet divanında duracak olan kimse hayattan nasıl lezzet alabilir?
Sanki hasredilmeyeceğiz ve bizler başıboş bırakılmışız da ölümden sonra hesap yerine götürülmeyeceğiz?
Nasıl olur da dünyadaki insan, dünya lezzetlerini elde eder ve dünyanın güzellikleri ile bir hoş olur? Oysa dünyada çok çeşitli tuhaflıklar ve insana darbe vuran feci haller vardır. Dünyanın musibetlerinde de, dünyanın elde edilmesi.için duyulan talebte de çok azap vardır. Dünyada hastalıklar, musibetler, yorgunluk ve elemler vardır.
Her gecede ve günde görmüyor muyuz ki, dünya bizi harcıyor ve ertesi sabah tekrar hayata döndürüyor.
Dünyanın afetleri ve kederleri, peşpeşe üzerimize geliyor.
Bu haldeki kimse, dünyanın kendisi için kalıcı olduğunu nasıl düşünebilir?
Böyle bir kimse, dünyasından emin değildir, dünyaya imrenme-melidir.
Oysa dünya onun canını alma talebinden asla vazgeçmemektedir.
Dünya, kendisinde ebedi kalmak isteyen nice kimseyi aldatmıştır. Kendisini elde etmeye çabalayan ve üzerine yumulan nice kimseyi yere yıkmıştır. Böyleleri tökezledikleri için kurtulamamışlardır. Yere düştükten sonra da kendilerini toparlayamamış ve ayağa kalkama-mışlardır. Dünyanın verdiği elemden kurtulamamış, hastalıklardan şifa bulamamış ve darbelerden de kurtuluş yolu bulamamışlardır.
Aksine dünya, güç ve iktidardan sonra onları kötü hallere düşürmüştür ki, artık dönüp kurtulamamışlardır.
Böyleleri kurtuluşun kalmadığını ve kendisinden sakınılması imkansız olan ölümü görünce pişman olmuşlardır.
De ki, o zaman pişmanlık fayda vermemiştir. İşledikleri büyük günahlara da ağlamışlardır.
Geçmiş günahlarına ağlamışlar, geride bıraktıkları dünya için hasret çekmişler ve günahlarından ötürü mağfiret dilemişlerdir.
Ancak o zaman mağfiret dilemek, kendilerine fayda vermemiştir. Özür dilemeleri ve mazeret beyan etmeleri de onları kurtaramamıştır, ölümün geldiği ve belanın çöktüğü esnada.
Ölümün keder ve hüzünleri onu kuşattı.
Kaderler onu aciz bıraktığı zaman da şaşırdı.
Ölüm sıkıntısından onun için kurtuluş yoktur.
Sakındığı şeyden de kendisi için bir yardımcı yoktur.
Ölüm korkusu, onun nefsini canından çıkardı.
Küçük dilini yuttu ve kendi hançeresi titremeye başladı.
İşte o esnada ziyaretçileri korktu ve azaldı. Ailesi ve çocukları, onu kaderin hükmüne teslim etti. Öleceği esnada çevresindeki insanlar, vaveylalarını yükselttiler. Hasta yatağında artık onun iyileşmesinden ümit kestiler. Ölünce de kendi elleriyle gözlerini kapattılar. Kendisi de canım verdikten sonra ayağını uzattı, dostları yanından ayrıldılar. Müşfik arkadaşı da onu terketti.
Nice sancı çeken kimse var ki, musibete uğrayan kimse, onun için ağlar.
Nice sabırdan ümit bekleyen kimse var ki, kendisi sabredemez.
Nice kendisi için Allah'a dua edip ihlasla "İnnâ lillâh ve innâ iley-hi râciun" diyen kimse var ki,
Zikrettiği her kelimeyi sayar.
Onun vefatından ötürü nice sevinen ve müjdelenen kimse vardır, ama,
Az bir süre sonra onlarda onun gideceği yere gideceklerdir.
Ölümünden sonra kadınları yakalarını yırtarlar. Cariyeleri yüzlerini tokatlarlar. Kaybe dili sinden ötürü komşuları vaveyla koparırlar, yokluğundan ötürü kardeşleri üzüntüye boğulurlar ama sonra da onu teçhiz etmeye yönelirler, onu defnetmek için paçaları sıvarlar. Sanki o, daha önce aralarında kıymetli ve uğruna can feda edilen bir kimse değildi. Her haliyle ortada olan bir sevgili değildi.
Yakınında bulunan ve kavmi arasında kendisini en çok seven ki-Şi,
kefenlemek için başkalarım da çalışmaya sevkedip teşvik eder,
Yanında bulunanlar, onu yıkamak için paçaları sıvarlar.
Canını verir vermez kazıcıyı mezara gönderirler.
Kendisi de iki bez parçası ile kefenlenir, kardeşleri ve aşireti et-rafında toplanıp onu mezara götürürler.
Onun çocuklarından en küçüğünü görürsen bakarsın ki, üzüntü onun kalbini kaplamıştır. Babasına olan üzüntüsünden ötürü kendisinin de ölümünden korkulur. Gözyaşları, onun gözlerini kaplamıştır. Babasına ağlar ve şöyle der:
Eyvah, vay babacığım!
Ölümün çirkin bir manzarasını gördüm, gayet korkunçtu. Bir ayna gibi idi. Bakan "kimse ondan ürkerdi.
Ölenin en büyük çocukları, üzüntüden ölmek üzeredirler. Oysa ki, küçük çocukları babalarını unutmak üzeredirler.
Kadınları onun için çok üzülürler.
Gözyaşları, yanaklarının üzerinde derin izler meydana getirir.

Sonra ölüyü köşkünün genişliğinden çıkarıp mezarının darlığına götürürler. Mezara konulunca kerpiçler üzerine kapatılır. Amelleriyle başbaşa kalır. Günahları onu kuşatır, gördüğü manzaradan ötürü sıkılır. Sonra yakınları, kendi elleriyle onun üzerine toprak atarlar. Üzerine çok ağlar ve feryad ederler. Sonra üzerinde bir saat kadar bekler ve ona bakmaktan bıkıp usanır, hayata dönmesinden ümid keserler. Sonra da onu işlediği günahlar ve taleb ettiği şeylerle başbaşa bırakıp dönerler.
Şiddetli bir hüzünle onun üzerine eğildiler. Hepsi de, sakıngan bir şekilde, kardeşiyle karşılaşan kimseyi andırırlar.
Tıpkı güven içinde otlayan koyunlar gibi ki,
Derileri yüzen kişi, elindeki bıçağı ile paçalarım sıvamış olarak karşılarına çıktığında,
Ürküntüye kapılırlar, çok otlamadan geri dönerler.
Eli bıçaklı kişi, oradan uzaklaşınca tekrar otlamaya ve meralarına dönüp otlamaya başlarlar. Daha önce kardeşlerinin başına gelen musibeti unuturlar.
Bizler de koyunlara mı benzeyeceğiz, onların âdetine mi uyacağız? Çürüme diyarı olan mezara göçen kişiyi an, onun toprak altındaki yerinden ibret al. Gördüğün gibi korkunç hallere maruz kalan kimsenin durumundan ders al.
Mezarında yalnız kaldı. Mirasçıları, çocukları ve hısımları da malını paylaştılar.
Malının üzerine çullanıp paylaştılar. Mirasçılardan hiçbiri de onu övmedi ve ona teşekkür etmedi.
Ey dünyayı imar eden ve ey dünya için çalışıp çabalayan kişi!
Ey başına musibetler gelmesinden emin olan kişi, sen de bu hale geleceksin. Nasıl emin olabiliyorsun kendinden? Seni ölüme götüren bir binek olan hayatını nasıl heba ettin? Teneşir tahtasına baktığın halde yediğin yemeklerle nasıl doyarsın? Afet ve musibetlere götüren bir binek olan şehvetlerle nasıl mutlu olabilirsin? Yaklaşan göç için azık hazırlamadın. Sen sefere çıkmak üzere olan bir yolcu durumun-
dasın.
Eyvah! Tevbemi daha ne zamana kadar erteleyeceğim?
Ömrüm sona ermek üzeredir. Ölüm çukuru da bana bakmaktadır.
Bütün işlediğim ameller deftere kayıtlıdır.
Hükmü adil ve muktedir olan zat, amellerimin karşılığını verecektir
Daha kaç kez dünyanı ahiretinle yamalayacaksın. Kendi heves ve azgınlık atına bineceksin? Seni zayıf inançlı biri olarak görüyorum. Ey dünyasını bu dine tercih eden adam! Rahman sana bunu mu emretti? Yoksa Kur'ân, bunun için mi nazil oldu? Önündeki şiddetli hesabı hatırlamıyor musun, zorlu akibeti düşünmüyor musun? Mal toplayıp servet sahibi olan, binaları yükseltip süsleyen ve şenlendiren kimsenin durumunu hatırlamıyor musun? Bunların hepsi Ölmediler mi, şimdi yerleri mezar değil midir?
Baki kalan ahiretini harab ediyor, fani olan dünyayı imar ediyorsun.
Oysa dünya sana kalıcı değildir. Şenlenmez, ahiretini de kazanamadın.
Ölüm, ansızın sana geldiğinde hayır işlememiş isen Allah katında nasıl bir mazeretin olacak?
Dinin noksan, malın çok olduğu halde hayatının sona ermesine razı olur musun?»
Tarihçiler, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in hangi senede vefat ettiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur'dan nakledilen meşhur görüşe göre o, hicretin doksandördüncü senesinin başında ellisekiz yaşında vefat etmiştir. Cenaze namazı Baki'de kılınmış ve aynı yere def-dil
Fellas dedi ki: "Ali b. Hüseyin, Said b. Müseyyeb, Urve ve Ebu i b. Abdurrahman, hicretin doksandördüncü senesinde vefat et-
Ravinin biri dedi ki: "Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, hicretin doksa-niKinci veya doksanüçüncü senesinde vefat etmiştir."
Medainî'nin ifadesine göre Ali b. Hüseyin, hicretin doksandoku-zuncu senesinde vefat etmiştir. Ancak bu kavil garip karşılanmıştır, doğrusunu Allah bilir.
Hafs b. Giyas, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in-şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir beden hastalanmadığı takdirde şımarır şımaran bir bedende de hayır yoktur."
Ebu Bekir b. el-Enbarî, Ali b. Hüseyin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dostları kaybetmek, gurbettir."
Ali b. Hüseyin, şöyle de demişti: "Allah'ım, gözlere görünen açık halimin güzel olmasından, ama kimsenin görmediği zamanlarda ve yerlerde de gizli halimin çirkin olmasından sana sığınırım. Allah'ım, ben kötülük yaptıysam da sen bana iyilik yaptın. Tekrar kötülüğe dönersem, sen de bana iyilik yapma. Allah'ım, senin verdiğin geniş rızkını kendilerine kıstığın kimselerin iyiliğim bana nasib et."
Ali b. Hüseyin, oğluna şöyle demişti: "Ey oğulcuğum, tuvalete gitmek için ayrı bir elbise edin, çünkü ben tuvalette pisliğin üzerine sineklerin konduğunu, sonra o sineklerin kalkıp elbisemin üzerine konduklarını gördüm." Sonra ayılmış ve: "Ama Rasûlullah (s.a.v.)'ın ve ashabının sadece birer elbiseleri vardı." demiş ve önceki kararından vazgeçmişti.
Ebu Hamza es-Sümalî'den şöyle rivayet edilmiştir:
«Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in kapısına gittim, seslenmek istemedim, kapı önünde oturdum. Dışarı çıkıncaya kadar bekledim Çıkınca kendisine selam verdim ve kendisi için dua ettim. O da selamımı aldı ve bana dua etti, sonra bir duvarın yanına gitti ve şöyle dedi:
- Ey Hamza, şu duvarı görüyor musun?

- Evet.
- Bir gün ben üzüntülü iken şu duvara sırtımı dayamıştım. Karşıma güzel yüzlü, güzel giysili bir adam çıktı, bana bakıyordu. Sonra bana şöyle dedi:
- Ey Ali b. Hüseyin! Seni dünya için üzüntülü görüyorum, oysa dünya, hazırdaki bir rızıktır. İyi kişiler de, kötü kişiler de o rızıktan yerler.
- Ben dünya için üzülmüyorum, çünkü dünya, senin anlattığın gibidir.
- Öyleyse ahiret için mi üzülüyorsun? Ahiret gerçek bir vaattir. Orada muktedir bir hükümdar hükmedecektir.
- Ben ahiret için de üzülmüyorum, çünkü ahiret de senin anlattığın gibidir.
- Öyleyse neye üzülüyorsun?
- İbn Zübeyr fitnesinden korkuyorum.
- Ey Ali! Sen, Allah'tan birşey istediği halde Allah'ın kendisine istediği o şeyi vermediği bir kimse gördün mü hiç?
- Hayır.
- Sen, Allah'tan korktuğu halde Allah'ın kendisini korumadığı biri gördün mü hiç? _ Hayır.
Aramızdaki bu konuşmadan sonra o adam yanımdan çekip gitti e kayıplara karıştı. Bana denildi ki: Ey Ali, sana gelen o adam Hızır'dı.»
Taberanî, Ömer b. Haris'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, vefat edip de kendisini yıkadıkları zaman sırtında bazı siyah lekeler gördüler. Bu lekelerin ne olduğunu sorduklarında şöyle cevap verildi: "Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, geceleri Medine fakirlerine vermek üzere sırtında un çuvalları taşırdı. İşte bu lekeler, o çuvalların izidir."»
İbn Aişe dedi ki: Ben, Medinelilerin şöyle dediklerini işittim: "Ali b Hüseyin Zeynelabidin, vefat edinceye kadar gizli sadaka alırdık, o-nun vefatından sonra bize gizlice sadaka veren kimse görmedik."
Abdullah b. Hanbel, Ebu Minhal et-Taî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, bir düşkün kimseye sadaka vereceği zaman, Önce onu öper, sonra sadakayı verirdi."
Taberî, Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in kendi oğluna şu öğüdü verdiğini rivayet etmiştir:
"Ey oğulcuğum! Musibetler karşısında sabret. Başkalarının hukukuna tecavüz etme. Sana vereceği zararın, vereceği faydadan çok olması durumu dışında kardeşini hiçbir durumda ziyana sokma."
Taberanî1 den şöyle rivayet edilmiştir:
"Ali b. Hüseyin, bir cemaat arasında oturmaktaydı. Kendi evinden bir çığlık duydu. Kalkıp evine gitti, sonra tekrar aynı meclise dönüp geldi, kendisine sordular:
- Evde bir olay mı oldu ki çığlık sesi geldi?
- Evet!
Bunun üzerine mecliste bulunanlar, onu teselli ettiler ve gösterdiği sabra da şaştılar. Ama kendisi şöyle dedi: "Biz öyle bir aileyiz ki, hoşlandığımız hususlarda Aziz ve Celil olan Allah'a itaat ederiz, hoşlanmadığımız durumlarda da ona hamdederiz."
Taberanî'nin rivayetine göre Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, şöyle demiştir:
«Kıyamet günü olduğunda bir münadi şöyle seslenir:
"Fazilet ehli kimseler ayağa kalksınlar." Bunun üzerine bir grup insan ayağa kalkar ve harekete hazır hale gelir, kendilerine: "Haydi Cennet'e gidin." denilir. Cennet yoluna koyulduklarında melekler kendilerini karşılar ve onlara şöyle sorarlar:
- Nereye gidiyorsunuz?
- Cennet'e gidiyoruz.
- Hesap görmeden önce mi gidiyorsunuz?
- Evet.
- Siz kimlersiniz?
- Biz fazilet ehli kimseleriz.
- Faziletiniz neymiş?
- Bize karşı cahillik yapıldığında tahammül ederdik, bize haksızlık yapıldığında sabrederdik, bize kötü davranıldığında bağışlardık.
- Öyleyse Cennet'e girin. Cennet, amel sahibi kimseler için ne güzel bir mükafattır.
Sonra bir münadi şöyle seslenir: "Sabırlı kimseler ayağa kalksınlar." Bir grup insan ayağa kalkar ve harekete hazır hale gelirler. Kendilerine: "Haydi Cennet'e gidin." denilir. Cennet yoluna koyulduklarımda melekler onları karşılar ve kendilerine aynı soruyu sorarak: "Nereye gidiyorsunuz?" derler. Onlar da şu cevabı verirler:
- Biz sabırlı kimsleriz.
- Sizin sabrınız nasıldı?
- Biz, Allah'a taat hususunda kendi nefsimizi sabra alıştırdık. Ona karşı günah işlememek hususunda da nefsimizi sabra alıştırdık. Belalar karşısında da nefsimizi sabra alıştırdık.
- Öyleyse Cennet'e girin. Cennet, amel sahibi kimseler için ne güzel bir mükafattır.
Sonra bir başka münadi de şöyle seslenir: "Bu diyarda Allah'ın komşuları olacak kimseler ayağa kalksınlar." Bir grup insan

ayağa kalkar ve harekete hazır hale gelirler, ama sayıları azdır. Kendilerine şöyle denilir:
- Haydi Cennet'e gidin.
Cennet yoluna koyulurlar. Melekler kendilerini karşılar ve nereye gittiklerini sorarlar. Sonra da melekler, sorularına şunu eklerler:
- Bu diyarda Aziz ve Celil olan Allah'a komşu olmayı nasıl haket-tiniz?
- Bizler Allah rızası için ziyaretleşirdik. Allah rızası için meclis kurup otururduk. Allah rızası için malımızı harcar, fedakarlık yapardık.
- Öyleyse Cennet'e girin. Cennet, amel sahibi kimseler için ne güzel bir mükafattır.»
Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, şöyle demişti: "Doğrusu Cenâb-ı Allah, günah işleyen, sonra da tevbe eden mü'mini sever.
iyiliği emretme ve kötülüğü menetme görevini yapmayan kimse, Allah'ın kitabını arkasına atmış gibi olur. Ancak kötülük yapan kimselerden sakınanlar hariç."
Kendisine sordular:
- Sakınmak nasıldır?
- İnatçı ve zorba kimseden korkulur. Böyle bir kimsenin, iyiliği
emredip kötülüğü meneden kimseye karşı taşkınlık yapıp zarar vermesinden korkulur. İşte bu durum hariç."
Adamın birisi, Said b. Müseyyeb'e şöyle dedi:
- Falan adamdan daha takvalı birini görmedim.
- Sen Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'i gördün mü?
- Hayır.
- Ben de işte ondan daha takvalı birini göremedim. Süfyan b. Uyeyne, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in yanma gittim, bana şöyle dedi: _ Ey Zührî, neredeydiniz? Ne işle uğraşıyordunuz?
- Oruç konusunu müzakere ediyorduk. Arkadaşlarımızla birlikte şu karara vardık ki; ramazan ayı orucu dışında farz olan başka bir oruç yoktur.
- Ey Zührî, ama bu sizin dediğiniz gibi değildir. Orucun kırk vec-hi vardır. Onu, ramazan ayı orucu gibi farzdır, onu da haramdır. On-dört tanesine gelince kişi, bunları tutup tutmamakta serbesttir. Dilerse tutar, dilerse tutmaz. Nezir orucu vacibtir, itikaf orucu vaciptir.
- Ey Rasûlullah'ın oğlunun oğlu, bunları açıkla.
- Farz olan oruç, ramazan ayının orucudur, bir de hataen adam öldürüp de azad edecek köle bulamayan kimsenin peşpeşe iki ay müddetle tutacağı oruçtur. Yoksullara yedirecek yiyecek bulamayan ve yemin keffaretiyle yükümlü olan kimsenin tutacağı üç günlük oruçtur. Başı traş etme nedeniyle tutulan oruçtur. Kesecek kurban bulamayan ve temettü haccı yapan kimsenin tutacağı oruçtur. Avlanma yasağına riayet etmediği için kişinin tutacağı ceza orucudur. Bu kişi, avladığı hayvanın kıymetini takdir eder, sonra bu kıymeti buğdayla karşılar.
Kişinin tutup tutmamakta serbest olduğu oruçlar ise şunlardır: Pazartesi ve perşembe günleri tutulan oruç, ramazan ayından sonra şevval ayında tutulan altı günlük oruç, arefe günü tutulan oruç ve aşure günü tutulan oruçtur. Kişi, bu oruçları tutup tutmamakta serbesttir.
izne tabi oruçlara gelince, bunlar da şunlardır: Kadın, kocasının izni olmadan nafile oruç tutamaz. Köle ve cariye de böyledir. Bunlar da ancak efendilerinin izni ile nafile oruç tutabilirler.
Haram olan oruçlarsa şunlardır: Kurban bayramında ve ramazan bayramında tutulan oruç. Teşrik günlerinde ve yevm-i sekte tutulan oruç. Yevm-i sekte ramazan için oruç tutmaktan menedilmişiz. Ara vermeksizin tutulan oruç anlamına gelen visal orucu haramdır. Hiç konuşmamak anlamındaki sumt orucu haramdır. Günah işlemeyi aamak için tutulan oruç haramdır. Senenin bütün günlerini de oruç-u geçirmek haramdır. Misafirin oruç tutmasına gelince bu kişi, ev sahibinin izni olmaksızın nafile oruç tutamaz. Bu hususta Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: "Bir kimse, bir kavme misafir olduğunda onların iznini almaksızın nafile oruç tutmasın."
Mubah oruca gelince, bir kişi oruçluyken unutarak bir şey yer yada içerse orucu bozulmaz. Hasta ve misafir kimsenin oruç tutmasına gelince bazı fıkıhçılar, bunların oruç tutabileceğini, bazılanysa oruç tutamayacaklarını söylemişlerdir. Diğer bazı fıkıhçılarsa şöyle demişlerdir: "Dilerse tutar, dilerse tutmaz." Bize gelince biz deriz ki: Hastalar ve misafirler (seferi kimseler), oruç tutmazlar. Kişi, yolculukta veya hastalıkta oruç tutsa bile geçersiz olduğundan ötürü, o günlerdeki oruçlara kaza etmesi gerekir." [1]

Ebu Bekir B. Abdurrahman B. Haris

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Ebu Bekir b. Abdurrahman b. Haris b. Hişam b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum el Kureşi el-Medenî. Yedi fıkıhçıdan biridir. Adının Muhammed olduğu söylenir. Ebu Bekir olduğu da söylenmiştir. Künyesi Ebu

Abdurrahman'dır. Sahih rivaj^ete göre adı da, künyesi de aynıdır. Çok sayıda oğullan ve kardeşleri vardır. Kadri yüce bir tabii idi.
Amraar'dan, Ebu Hüreyre'den, Esma binti Ebi Bekir'den, Ai-şe'den, Ümmü Seleme'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Aralarında oğulları Seleme, Abdullah, Abdülmelik, Ömer ve azatlısı Sümeyyin'de bulunduğu bir cemaat ondan hadis rivayet etmişlerdir. Ondan rivayet edenler arasında Amir eş-Şa'bî, Ömer b. Abdülaziz, Artır b. Dinar, Mücahid ve Zührî de vardı.
Hz. Ömer'in halifeliği zamanında doğdu. Çokça namaz kıldığı için kendisine Kureyş'in rahibi denirdi. Âmâ idi, bütün zamanın oruçla geçirirdi. Güvenilir, sika raviîerden ve fıkıh âlimlerindendi. Çok sayıda sahih rivayeti vardır.
Ebu Davud dedi ki: "Gözlerini kaybetti, secdeye vardığı sırada elini -bir hastalıktan ötürü- yanında bulunan bir tasa koyardı."
Sahih rivayete göre o, hicretin doksandördüncü senesinde vefat etmiştir. Doksanüçüncü veya doksanaltıncı senesinde vefat ettiğine dair zayıf riyayetler de vardır. Doğrusunu Allah bilir.
Ben derim ki: Şairin biri, içinde yedi fıkıhçımn ismini andığı şu iki beyti tanzim etmiştir:
"Dikkat edin! Çok derin âlim olan ve adlarını sıraladığım imamlara uymayan herkes, hakkın dışına çıkmıştır.
O imamlar da şunlardır: Ubeydullah, Urve, Kasım, Said, Ebu Bekir, Süleyman ve Harice."
Hicretin doksandördüncü senesinde, Basralıların zahidlerinden Fadl b. Ziyad er-Rakkaşî de vefat etti. Bu zatın cidden çok menkıbeleri ve faziletleri vardı. Kendisi şöyle demişti:
«Başkalarına bakıp da kendi nefsini unutma. Onun bunun günahını araştırarak kendi günahını gözardı etme. Çünkü cezayı onlar demi de sen çekeceksin. Gündüzünü de "Bu nasıl olmuş, şu nasıl olmuş?" diyerek geçirme. Çünkü ağzından çıkan sözler kayda geçmektedir ve sana karşı delil olarak kullanılacaktır. Geçmişte işlenen bir minahı affettirmek gayesiyle işlenen sevaplı bir iş kadar yerini hızla bulan ve güzelce talep edilen başka birşey görmedim.»
Bu senede vefat edenlerden biri de Medine fıkıhçılarından İmam ve âlim bir zat olan Ebu Seleme Ebu Abdurrahman b. Avf ez-Zührî'-dir. Bu zatın da sahabeler cematmdan çok rivayetleri vardır. Geniş bir ilmi vardı. Medine'de vefat etti.
Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de Abdurrahman b. Aiz el-Ezdî'dir. Bunun da çok sayıda rivayetleri vardır. Âlim bir kişiydi. İlmini yaymak maksadıyla çok sayıda kitablar bıraktı. Sahabeler cemaatından rivayette bulundu. İbn Eş'as savaşında esir alındı. Haccac, onu serbest bıraktı.
Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Abdurrahman b. Muaviye b. Huzeyme de vardır. Bu zat, Ömer b. Abdülaziz b. Mer-van tarafından Mısır kadılığına tayin edilmişti. Ayrıca oranın güvenlik kuvvetleri komutanıydı. Âlim ve fazıl bir kimse idi. Hadis rivayet etmiş olup, bir cemaat da kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. [2]

Hicretin Doksanbeşinci Senesi

Bu senede Abbas b. Velid, Rum illerine gaza yaparak çok sayıda kaleler fethetti.
Mesleme b. Abdülmelik, Rum illerinde fethettiği bir şehri yaktı. Aradan on sene geçince yeniden inşa etti.
Muhammed b. Kasım, Hindistan'ın Molina şehrini fethederek çok. sayıda malı ganimet edindi.
Musa b. Nusayr, Endülüs'ten Ifrikiyye'ye çok miktarda inalla döndü. O kadar çok mal vardı ki, bunları buzağılar üzerinde taşıyordu. Yanında da 3.000 esir vardı.
Kuteybe b. Müslim, Şaş illerine gaza yaptı. Çok sayıda şehir ve mıntıkayı fethetti. Orada iken Haccac b. Yusuf un ölüm haberi kendime geldi. Bu haber onu ilerlemekten alıkoydu. Gücünü azalttı. Bera-ekilerle Merv şehrine döndü ve şairin şu sözünü tefekkür etti:
-bayatıma yemin ederim ki o, Cafer ailesinden olup çok iyi bir
adamdı. Havran'da idi, dün onu ipler bağladı.
Eğer sen yaşarsan ben de ister istemez yaşarım, eğer sen ölürsen senin ölümünden sonra benim hayatımda emel ve ümit kalmaz."
Halife Velid, Kuteybe'ye mektup yazarak düşmanla yaptığı savaşları sürdürmesini istedi. Bu fedakarlığından ötürü ona vaatlerde bulundu. Kendisine çok mükafatlar bahşetti. Cihadından, beldeleri fethetmesinden, küfür ve inad ehli kimselerle yaptığı savaştan ötürü onu övdü.
Haccac, halka namaz kıldırması için kendi yerine oğlu Abdullah'ı tayin etmişti. Velid de Küfe ve Basra vilayetlerinde namaz kıldırma işlerini yürütmesi için Yezid b, Ebi Kebşe'yi görevlendirmişti. Haccac bu iki vilayetin haraç işlerini düzenlemesi için Yezid b. Müslim'i atamıştı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Haccac, bu iki kişiyi bu görevlere tayin etmiş; Velid de bu tayin işini onaylamıştı. Haccac'm diğer kaymakamları da görevlerine devam etmişlerdi.
Haccac, hicri doksanbeşinci senenin ramazan ayının bitimine beş veya (başka bir rivayete göre üç) gün kala vefat etti. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre bu senenin şevval ayında vefat etmiştir.
Bu senede Bişr b. Velid b. Abdülmelik insanlara haccettirdi. Ebu Ma'şer ile Vakidî böyle demişlerdir.
Bu senede Rum diyarında 1.000 kadar arkadaşıyla birlikte Vad-dahî öldürüldü.
Yine bu senede Ebu Cafer el-Mansur Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas doğmuştu. [3]

Haccac B. Yusuf Es-Sakafî'nîn Biyografisi

Haccac b. Yusuf b. Ebi Ukayl b. Mesud b. Amir b. Mateb b. Malik b. Ka'b b. Amr b. Sa'd b. Avf b. Sakif. Sakif in asıl adı ise Kisiy b. Mü-nebbih b. Bekir b. Hevazin'dir. Künyesi, Ebu Muhammed es-Saka-fî'dir.

Haccac, İbn Abbas'tan hadis dinlemiş; Enes'ten, Semüre b. Cün-dep'den, Abdülmelik b. Mervan'dan ve Ebu Bürde b. Eb Musa'dan rivayetlerde bulunmuştur. Enes b. Malik, Sabit el-Benanî, Humeyd et-Tavil, Malik b. Dinar, Cevad b. Mücalit Kuteybe b. Müslim, Said b. Ebi Arube de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. İbn Asakir böyle demiştir.

Şam'da evleri vardı. Bunlardan biri Darurrivaye'dir ki, İbn Ebi Hadid'in köşkünün yakınındaydı.

Abdülmelik, Haccac'ı Hicaz valiliğine tayin etti. O da İbn Zübeyr'i öldürdü. Sonra Abdülmelik onu Hicaz valiliğinden alı Irak'a tayin etti. O da Şam'a Abdülmelik'in ziyaretine gitti.

İbn Asakir, Muğire b. Müslim'den rivayet etti ki, Muğire'nin babası Müslim şöyle demiştir:

«Haccac b. Yusuf, bize bir hutbe irad etti. Kabri anlattı ve anlatırken: "Kabir yalnızlık evidir, gurbet evidir..." dedi. Nihayet hem kendisi ağladı, hem çevresindekileri ağlattı. Sonra da şöyle dedi: Müminlerin emiri Abdülmelik b. Mervan'm şöyle dediğini işittim: "Osman b. Affan, irad ettiği bir hutbesinde şöyle demişti: "Rasûlullah (s.a.v.), bir mezara baktığında veya mezardan bahsettiğinde mutlaka ağlardı."»

Ahnıed b, Abdülcebbar, Malik b. Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bir gün Haccac'm yanma gittim. Bana şöyle dedi:

- Ey Ebu Yahya! Sana Rasûlullah'tan güzel bir hadis nakledeyim mi?

- Evet.

- Ebu Bürde, bana Ebu Musa'nın şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Allah'a ihtiyacı olan kimse, her farz namazın peşi sıra duada bulunsun."

Bu hadisin benzeri hadisler, sünenlerde ve müsnetlerde mevcuttur. Doğrusunu Allah bilir.

Şafiî'den şöyle rivayet edilmiştir: Muğire b. Şube, karısının yanına gitti. Karısı dişlerinin arasını temizlemekteydi. Vakit sabahtı, karısına şöyle dedi: "Vallahi, eğer sabahleyin erkenden, hiçbir iş yapmadan ilk iş olarak kahvaltıyı yapmışsan, sen ahmak ve alçaksın. Eğer dişlerin arasında temizlediğin kalıntılar dünden kalma ise o zaman da sen çok kirli ve pasaklısın." Böyle dedikten sonra karısını boşadı. Karısı da şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin ederim ki, söylediğin her iki durum da bende mevcut değildir. Sabahleyin erkenden dişimi mis-vakladım. Misvakın bir parçası dişlerimin arasında kalmıştı. Şimdi onu çıkarmaya çalışıyordum."

Muğire, Haccac'm babası Yusuf a: "Bu kadınla sen evlen. Çünkü bu kadın, lider olacak bir erkeği doğuracak kadındır." dedi ve Haccac'm babası Yusuf onunla evlendi. Duyduğuma göre Haccac'm babası o kadınla gerdeğe girdiğinde cinsel temasta bulunduktan sonra uykuya daldı. Rüyasında kendisine şöyle denildi: "Nadasa kalmış toprağı ne kadar da çabuk aşıladın."

İbn Hallikan dedi ki: Haccac'm annesinin adı, Faria binti Hem-mam b. Urve b. Mesud es-Sakafî'dir. Kocası Haris b. Kelde es Sakafî 1(ü ki, bu Arap tabiplerindendi. Misvakla ilgili bu hikaye ondan nakledilmiştir.

'el-Ikd" adlı eserin sahibinin anlattığına göre Haccac ile babası J-aitte çocukları eğitirlermiş. Sonra Şam'a gelmiş Abdülmelik'in ve-zıri ^h b. Zenba'nın yanma varmıştı. Abdülmelik, askerlerin kendi zıri mola verdiği yerde mola verdiklerini, harekete geçtiği yerde de harekete geçmediklerini söyleyerek Ruh'a şikayette bulunmuştu. Ruh da: "Bu işi iyi idare edebilecek bir adam yanımda vardır." demiş; Bunun üzerine Abdtilmelik de Haccac'ı ordu komutanlığına tayin etmişti. Artık mola yerlerinde hareket anlarında askerler geride kalmıyorlardı düzenli bir şekilde hareket ediyorlardı. Nihayet Haccac, yemek molası vermekte olan Ruh b. Zenba'mn çadırına gitmiş, çadırının iplerini koparmış, çevresinde dolanmış ve çadırını yakmıştı. Bunun üzerine Ruh Abdülmelik'e şikayet etmişti. Abdülmelik de Haccac'a şöyle sormuştu:

- Niçin böyle yaptın?

- Ben yapmadım, bunu yapan sensin. Çünkü benim elim senin elindir, benim kırbacım da senin kırbacındır. Eğer yaktığım çadırının karşılığında Ruh'a iki çadır; vurduğum kölesinin karşılığında da iki köle verirsem bunun sana ne zararı olur. Beni tayin ettiğin görevden alma ve şevkimi kırma.

Bunun üzerine Abdülmelik, Haccac'm dediğini yaptı. Haccac da onun yanında yükseldi. ,

Haccac, hicretin seksendördüncü senesinde Vasıt şehrini inşa etmeye başladı. Bu işi seksenaltmcı senede tamamladı. Daha önce tamamladığı da söylenir.

Onun zamanında mushaflar noktalandı. Biyografisinden bahsedilirken kendisine önce Küleyb adının verildiği, sonra Haccac adının verildiği söylenir. Doğumu esnasında annesinin rahminden çıkamamış, bir nevi ameliyat neticesinde doğmuştu. Günlerce annesinin memesini emmemişti. Nihayet kendisine önce bir oğlak kam, sonra silahlı bir adamın kanı içirilmiş ve o kan yüzüne sürüldükten sonra emmeye başlamıştı. Kan akıtmaya karşı aşırı bir tutku ve sevgisi vardı. Çünkü ilk olarak yüzüne sürülen kanı emmişti. Anlatıldığına göre annesi, oğlunun muzaffer olmasını temenni edermiş. Haccac'da büyük bir şehamet vardı, kılıcında ise zulüm vardı. Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı birçok canları basit sebepler ve çok küçük şüphelerle öldürmüştü. Hükümdarlar gibi gazablanırdı. Anlatıldığına göre Ziyad b. Ebihi'ye benzemeye çalışırmış. Ziyad da Ömer b Hattab'a benzemeye çalışırmış. Halbuki bunlar ona ne eşit, ne de yakındırlar.

İbn Asakir, tabiilerin büyüklerinden olup Cabiye'de Hz. Ömer'in hutbesini dinleyen, büyük çapta zühd ve ibadet sahibi, her gece namazda üç hatim yapan Mısır kadısı Selim b. Anez et-Tecibî'nin biyografisinde şöyle bir olaydan bahseder:
"Haccac, Mısır'da babasıyla birlikte büyük camide bulunuyordu. Sözünü ettiğimiz Selim b. Anez yanlarından geçince Haccac'm babası kalkıp ona selam verdi. Sonra da ona şöyle dedi:
- Ben mü'minlerin emirinin yanma gideceğim. Onun katında görülecek bir işin varsa söyle?
- Evet. Onun katında görülecek işim şudur ki, beni kadılıktan azletmesini ondan isteyesin.
- Sübhanallah! Allah'a yemin ederim ki, günümüzde senden daha iyi bir kadı'nm bulunduğunu bilmiyorum.
Böyle dedikten sonra Haccac'm babası, oğlunun yanma döndü. Oğlu Haccac, ona şöyle dedi:
- Babacığım! Sen Sakifli olduğun halde nasıl olur da Tecibli bir adamın önünde ayağa kalkarsın?
- Ey oğulcuğum! Allah'a yemin ederim ki ben, bütün insanların, bu ve benzeri adamlar sayesinde ilahi rahmete mazhar olduklarına inanıyorum.
- Allah'a yemin ederim ki, mü'minlerin emirine bu ve benzeri a-damlardan daha zararlı kimseler yoktur.
- Neden ey oğulcuğum?
- Çünkü bu ve benzeri adamların etrafında insanlar toplanırlar, bunlar da onlara Ebu Bekir'in ve Ömer'in yaşantısından bahsederler. Sonra da dinleyicileri, mü'minlerin emirinin yaşantısını hor ve küçük görürler. Ebu Bekir'le Ömer'in yaşantılarına göre yaşantısının İslâm'a uygun olmadığını anlarlar ve dolayısıyla düşmanlık besleyip ayaklanarak mü'minlerin emirini görevden haleder ve ona itaatin gerekli olmadığına inanırlar. Allah'a yemin ederim ki, eğer ben yetki sahibi olursam, bu ve benzeri adamların boyunlarını vururum!
- Ey oğulcuğum! Allah'a yemin ederim ki ben, Aziz ve Celil olan Allah'ın seni şaki olarak yarattığım sanıyorum.
Bu da gösteriyor ki, Haccac'm babası, halife nezdinde itibarlı bir kimse olup sağlam bir önseziye ve ferasete sahipti. O, oğlu Haccac'm akibetini o zamandan sezmişti."
Dediler ki: Haccac, hicretin otuzdokuzuncu senesinde doğdu. Kırkıncı senede, kırkbirinci senede doğduğuna dair zayıf rivayetler de vardır. Akıllı, fasih ve beliğ bir genç olarak yetişti. Kur'ân'ı ezberledi. Seleften birinin anlattığına göre Haccac, her gece Kur'ân okurmuş.
Ebu Amr b. A'lâ; "Ondan ve Hasan-ı Basrî'den daha fasih bir kimse görmedim. Hasan, ondan daha fesahatli idi." demiştir.
Darekutnî, Ukbe b. Amr'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"insanların akıllarının birbirine yakın olduğunu gördüm. Ancak Haccac ile İyaz b. Muaviye'ninki hariç. Çünkü bu ikisinin aklı diğer tüm insanların akıllarından daha üstündü."
Önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi halife Abdülmelik, hicretin yetmişüçüncü senesinde Mus'ab b. Zübeyr'i öldürdükten sonra onun Kardeşi Abdullah'ın üzerine Haccac'ı gönderdi. Haccac, Mekke'de onu kuşatma altına aldı ve o sene insanlara haccettirdi. Kendisi ve bera--berindekiler, Beyt'i tavaf etme imkanını bulamadılar. İbn Zübeyr ve beraberindekiler de vakfe yapma imkanını bulamadılar. Haccac, onu kuşatma altında tutmaya devam etti. Nihayet hicretin yetmişüçüncü senesinin cemaziyelevvel ayında onu mağlub etti. Bundan sonra halife Abdülmelik, Haccac'ı; Mekke, Medine, Taif ve Yemen valiliklerine atadı. Daha sonra kardeşi Bişr'in Ölümünün ardından onu Irak'a nakletti ve Önceki kısımlarda anlattığımız gibi Haccac, gidip Kûfe'ye girdi. Kûfelilere, önceki sayfalarda anlattığımız nutkunu irad etti ve eziyetlerde bulundu, aralarında tam yirmi sene kaldı. O esnada büyük çapta ve yaygın fetihler gerçekleştirdi. Öyle ki, süvarileri Hind ve Sind'e ulaştılar. Oradaki şehir ve mıntıkaları fethettiler. Süvarileri ayrıca Çin ülkesine yaklaştılar. Orada, daha Önce anlatmış olduğumuz bazı işleri gerçekleştirdi. Biz burada onun gösterdiği cesaret ve kahramanlıkları, büyük işler karşısındaki soğukkanlılığını anlatacağız. Övgüye layık icraatlarını, yerilecek söz ve fiillerini Ibn Asakir'le diğerlerinin nakillerine göre aktaracağız.
Ebu Bekir b. Ebu Hayseme'den şöyle rivayet edilmiştir: Haccac b. Yusuf, bir defasında Said b. Müseyyeb'in yanıbaşında namaz kıldı. Haccac, o zamanlar yetkisi olmayan bir kimseydi. Namazda imamdan önce elini kaldırıyor ve yine imamdan önce secdeye varıyordu. Selam verdikten sonra Said b. Müseyyeb, onun abasının yakasından tuttu. Namaz sonrası zikrine devam etti. Haccac da yakasını onun elinden kurtarmaya çalışıyordu. Nihayet Said, zikrini tamamladı ve Haccac'a dönüp şöyle dedi: "Ey hırsız, ey hain! Sen namazı böyle mi kılarsın? Namazı bu şekilde kılarken şu ayakkabıyla senin suratına vurmak istedim."
Haccac, ona cevap vermedi, çekip gitti. Haccını yaptı, sonra dönüp Şam'a gitti. Bilahare vali olarak Hicaz'a geldi. İbn Zübeyr'i öldürdükten sonra vali olarak Medine'ye geldi. Mescid-i Nebevî'ye girdiğinde Said b. Müseyyeb'in etrafında insanlar oturmuşlardı. Haccac, ona doğru gitti. İnsanlar, Said'e zarar vermesinden korktular. Gidip Said'in önünde oturdu ve ona: "Ç sözlerin sahibi sensin değil mi?" dedi. Said de eliyle göğsüne vurup: "Evet." dedi. Haccac da ona: "İyiliği öğretip iyi yolda terbiye verdiğin için Allah sana hayır mükafat versin. Senden sonra her namaz kılışımda, bana söylemiş olduğun o sözleri mutlaka hatırlardım." dedi. Sonra kalkıp gitti.
Reyyaşî'den şöyle rivayet edilmiştir: Haccac, İbn Zübeyr'i öldürdüğü zaman Mekke'de o kadar çok insan ağladı ki, yer yerinden oynadı. Haccac, emir verdi, halk mescitte toplandı. Sonra kendisi minbere çıkıp Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:
"Ey Mekkeliler! Duyduğuma göre îbn Zübeyr'in öldürülmesini büyük bir olay olarak telakki etmişsiniz? Dikkat edin! İbn Zübeyr, bu
ümmetin hayırlı ve seçkin kimselerindendi, fakat halifeliğe rağbet etti Halifeliği ele geçirmek için hilafet ehli kimselerle

çekişti. Allah'ın taatından çıkıp Allah'ın Harem'ine sığındı. Eğer asileri koruyacak bir sey mevcut olsaydı, Adem peygamber, Allah'ın cezasına karşı korunurdu. Çünkü Allah, onu kendi eliyle yaratmış, ona kendi ruhundan üflemiş, melekleri ona secde ettirmiş, keramet ve kıymetini ona mubah kılmış, onu Cennet'ine yerleştirmişti. Ama Adem, hata işleyince Cenâb-ı Allah, hatası nedeniyle onu Cennet'ten çıkardı. Adem, Allah katında İbn Zübeyr'den daha kıymetlidir. Cennet de Ka'be'ye göre daha hürmetlidir. Öyleyse kalkın Allah'ı zikredin ki, Allah'da sizi ansın."

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu's-Sıddık en-Nacî'nin şöyle dediğini
rivayet etmiştir:

"Haccac, oğlu Abdullah'ı öldürdükten sonra Esma binti Ebi Bekir'in yanına gidip şöyle dedi:

- Doğrusu senin oğlun bu Ka'be'de dinden çıktı. Allah da ona acıklı azabı tattırdı.

- Yalan söyledin, benim oğlum anne ve babasına iyi davranan, oruç tutan, namaz kılan bir kimseydi. Allah'a yemin ederim ki, Rasû-lullah (s.a.v.) bize şu haberi vermiştir: "Sakif kabilesinden iki yalancı çıkacaktır, bunlardan sonuncusu ilkinden daha şerlidir ki, o da katildir."

Ebu Ya'lâ, Esma binti Ebi Bekir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.)'ın müsleyi (insanların vücuduna eziyet ederek öldürmeyi ve organlarını kesip koparmayı) yasakladığını işittim ve yine onun şöyle buyurduğunu işittim: "Sakif kabilesinden biri yalancı, diğeri katil iki adam çıkacaktır."

Esma diyor ki: B|en Haccac'a şöyle dedim: "Yalancıyı gördük. Katile gelince o da sensin ey Haccac!"

Ubeyd b. Humeyd'den şöyle rivayet edilmiştir: «Haccac, oğlunu öldürdükten sonra başsağlığı dilemek için Esma binti Ebi Bekir'in yanına gitmişti. Esma da ona şöyle demişti: Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'m şöyle buyurduğunu işittim: "Sakif kabilesinden biri katil, diğeri yalancı iki kişi çıkacaktır." Yalancı kişi, İbn Ebi Ubeyd (yani Muhtar)'-dı. Katile gelince o da sensin!»

İmam Şafiî, Nafi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

'Ibn Zübeyr'in öldürüldüğü gecelerde Abdullah b. Ömer, uzlete Çekildi. Haccac da o zaman Mina'daydı. Abdullah, Haccac'la beraber namaz kılmıyordu."

Sevrî, Muhammed b. Münkedir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: ^abir (r.a.), Haccac'm yanma gitti. Ona selam vermedi ve arkamda namaz da kılmadı."

İshak b. Raheveyh, Ka'ka' b. Sait'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Haccac, okuduğu bir hutbesinde şöyle dedi: "İbn Zübeyr, Allah'ın kitabını değiştirdi." İbn Ömer de ona şöyle dedi: "Allah onu bu işe musallat kılmadı ve sen de onunla beraber olmadın."

İbn Ömer diyor ki: Eğer ben Haccac'a: "Sen yalan söylüyorsun." demek isteseydim, diyebilirdim.

Şehr b. Havşeb'ten ve diğerlerinden şöyle rivayet edilmiştir:

"Haccac, hutbeyi uzattı. İbn Ömer de şöyle demeye başladı: "Namaza! Namaza!." Bu sözünü defalarca tekrarladı. Sonra kalkıp namazı kıldı. Cemaat da namazlarını kıldılar. Haccac imamlık yaptı. Namazdan sonra İbn Ömer'e: "Neden böyle yaptın?" diye sorunca İbn Ömer, ona şu karşılığı verdi: "Biz buraya namaz için geliyoruz. Namazı vaktinde kıl, sonra ne konuşacaksan konuş."

Asmaî dedi ki: Amcamın şöyle dediğini işittim:

«Benim duyduğuma göre Haccac, İbn Zübeyr'i öldürdükten sonra Medine'ye geldiğinde şehir dışında yaşlı bir adama rastladı ve ona Medinelilerin durumunu sordu. O adam: "Çok kötü haldedirler. Rasû-lullah'ın havarisinin oğlu öldürüldü." dedi.

Haccac da ona şöyle sordu:

- Onu kim öldürdü?

- Günahkar ve lanetli Haccac öldürdü. Allah'ın lanetleri ve tehlikeleri Haccac'in üzerine olsun. O, Allah'ı çok az gözetiyor.

Haccac, yaşlı adamın bu konuşmasına çok kızdı, sonra ona şöyle dedi:

- Ey ihtiyar! Kendisini görecek olursan Haccac'ı tanır mısın?

- Evet! Allah, ona hayır ve iyiliği göstermesin. Onu zarar ve ziyandan korumasın.

Haccac, yüzündeki peçeyi açıp yaşlı adama: "Ey ihtiyar! Şimdi kanın akınca Haccac'ın kim olduğunu anlayacaksın." dedi Yaşlı a-dam, işin ciddi olduğunu anlayınca şöyle dedi; "Vallahi ey Haccac, bu çok acaip bir durum oldu. Ama sen de beni tamsaydm bana söyle demezdin. Ben, Abbas b. Ebi Davud'um, her gün beş kez bayılırım. Haccac da ona: "Haydi git, Allah seni delilikten kurtarmasın ve sana afiyet yermesin." dedi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Cafer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Halid b. Yezid b. Muaviye, Abdülmelik'e şöyle dedi:

- Haccac'a bu imkanı sen mi veriyorsun?

- Bunun ne zararı var?

- Vallahi o insanların en belahsıdır. -Nasıl?

- Vallahi ey mü'minlerin emiri, ben, Remle binti Zübeyr'le evlen-dişimden ^erj Zübeyr ailesine olan kinim kalbimden gitmiştir.

Sanki o esnada Abdülmelik uyuyordu da uyanır gibi oldu ve Haccac'a bir mektup yazarak Remle'yi boşatmasını emretti. O da boşattı.»

Said b. Arube'den şöyle rivayet edilmiştir: «Haccac, bir defasında
hacca gitti. Mekke ile Medine arasında bir yerde mola verdiğinde yemeği getirildi. Emir erine: "Benimle beraber yemek

yiyecek birini bul ve yanıma getir." diye emretti. Emir eri de gitti, bir bedevinin uyumakta olduğunu gördü, ayağıyla ona vurarak: "Emirin çağrısına icabet et." dedi. Bedevi, ayağa kalktı ve onunla birlikte geldi. Yanma vardığında Haccac, ona şöyle dedi:
- Ellerini yıka da gel, benimle yemek ye.
- Senden daha hayırlı biri beni davet etti.
- Kimdir o?
- Allah, beni oruca davet etti, ben de davetine icabet ettim.
- Bu şiddetli sıcakta mı oruç tuttun?
- Evet, bundan daha şiddetli olan bir günde oruç tuttum.
- Bugün orucunu aç, yarın tut.
- Eğer yarına kadar yaşayacağıma garanti verirsen yaparım.
- Benim buna gücüm yetmez.
- Öyleyse yetkili olmayacağın yarına karşılık bugünümü benden nasıl istersin?
- Bizim yemeğimiz lezzetlidir.
- Onu lezzeti veren ne sen ne de aşçıdır. O yemeği lezzetlendiren şey afiyettir.» [4] .

Fasıl

Önceki kısımlarda, hicri yetmişbeşinci senede Haccac'ın Kûfe'ye girişini, onlara ani bir hutbe irad edişini, hutbesinde onlara tehditte bulunduğunu, Kûfelilerin ondan çok korktuklarını, Umeyr b. Dabi'i ve Kümeyi b. Ziyad'ı öldürüşünü anlatmıştık. Daha sonra da İbn Eş'-as'ı öldürdüğünü bütün tafsilatıyla nakletmiştik. Bilahare beraberindeki reis, emir, abid ve âlimlere musallat olmuş, en son olarak da Sa-!d b. Cübeyr'i öldürmüştü.
Kadı el-Muafa Zekeriya, Asım'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Haccac, Deyrülcemacim'den sonra Iraklılara şöyle bir nutuk irad etti:
Ey Iraklılar! Şeytan sizin içinize girdi, etinize ve kanınıza karıştı- Sinirlerinize ve kulaklarınıza, hülasa bütün organlarınıza sirayet etti. Sonra da kulaklarınızın derinliklerine, beyninize, beden ve ruhunuza yerleşti. Rahatını bulup yuva kurdu, yumurtlayıp yavruladı. Sonra da yavaş yavaş ilerledi. İçinize münafıklık ve şekaveti yerleştirdi, çekişmeyi kafalarınıza koydu. Siz de onu; uyulacak bir delil, itaat edilecek bir komutan, müşavere yapılacak ve emri dinlenecek güvenilir bir kimse edindiniz. O, size tecrübe bakımından nasıl fayda verir? Beyanı size nasıl yarar sağlar?
Sizler Ahvaz'daki arkadaşlarım değil miydiniz? Orada hile ve tuzak kurdunuz. İhanet üzere anlaştınız. Küfürde ittifak ettiniz Allah'ın, dinini ve hilafetini yardımsız bırakacağını sandınız. Allah'a yemin ederim ki, ben mızrağımın ucuyla sizi vuracağım. Sizler de sığınmak için başka yerlere süratle kaçacak ve hezimete uğrayacaksınız.
Zaviye savaşı, nasıl bir savaştı? O zaman sizler dağılmış, bozguna uğramış, gücünüzü kaybetmiş, birbirinizle çekişmeye düşmüştünüz. Allah da size yardım etmemişti. Kalbleriniz korkuya kapılmış, ricate yönelmiştiniz. Vatanından kaçan, birbiriyle çekişen ürkek develer gibi gerilemiştiniz. Kendi kardeşlerinizin halini sormuyordunuz, yaşlılarınız, çocuklarının durumuyla ilgilenmiyorlardı. O zaman silahlar sizi ısırmış, mızraklar sizi delmişti.
Deyricemacim savaşı, nasıl bir savaştı? O savaşta düşmanla çarpıştınız, kahramanlıklar görüldü. Kelleler gövdelerden koptu gitti, dost, dostunu unuttu.
Ey Iraklılar! Ey facirlikten sonra kafir olanlar! Ey dostuna yardımı bıraktıktan sonra ihanet edenler, birbirinin üzerine atılanlar! Sizleri sınırlarınızı korumaya gönderdiğimiz zaman hıyanette bulunur, geri dönersiniz. Size verilen görevi yerine getirmezsiniz, güvenlikte olduğunuzda ortalığı velveleye verirsiniz. Korkuya kapıldığınızda münafıklık yaparsınız. Nimeti hatırlamaz, iyiliğe karşı şükretmezsiniz. Ahdi bozan bir kimse, sizden vakarınızı yitirmenizi isterse, bir asi sizden yardım isterse, bir sapık sizden sapıklık isterse, bir zalim sizden yardım isterse, yoldan çıkan bir kimse sizden destek isterse, onun çağrısına mutlaka icabet edersiniz, yardımına koşarsınız. İsteyen istemeyen hepiniz, gerek süvari gerek piyade olarak ona koşarsınız.
Ey Iraklılar! Biri seslenir veya ünlerse, mutlaka ona uyar ve yardımcısı olursunuz. Ey Iraklılar! Öğütler size fayda vermedi mi' Olaylar, sizin için caydırıcı olmadı mı? Allah, baskısını üzerinizde şiddetlendirmedi mi? Kılıcının sıcaklığını size tattırmadı mı? Azabının ve işkencesinin acılarını size hissettirmedi mi?"
Bundan sonra Haccac, Şamlılara dönerek şöyle dedi: "Ey Şamlılar! Ben sizin için erkek bir deve kuşuyum. Boynuzlu bir boğayım, yavrularımı pisliklerden korurum. Taşları yavrularımdan uzaklaştırır, yağmura karşı onları örterim. Kelerlere karşı onları himaye ederim, karasineklerden de onlan muhafaza ederim. Ey Şamlılar! Sizler kalkan ve abasınız, entari ve ciltsiniz, sizler dost ve yardımcılarsınız. Vücudumun kılları ve sırdaşlarımsınız. Sizin vasıtanızla ırzlar muhafaza edilir, sizlerle düşman ordularına saldırılır. İnad edip yüz çevirenler, sizin sayenizde bozguna uğratılır."
İbn Ebi'd-Dünya, Ubeydullah b. Muhammed et-Temimî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Bekir et-Teymî künyesi ile tanınan Kureyşli yaşlı bir adamın şöyle dediğini işittim: Fesahat ve belagat sahibi Haccac'ın bir hutbesinde şöyle dediğini işittim: Doğrusu Cenâb-ı Allah, Adem peygamberi ve zürriyetini yerden yarattı. Onlan yerin sırtı

üzerinde yürüttü. Onlar da yeryüzünün ürünlerini yediler, nehirlerindeki suları içtiler, yürüyerek ve çakıllı düz arazileri katederek yeryüzünü parçaladılar. Sonra Cenâb-ı Allah, onları yeraltına gönderdi. Yer de onların etlerini yedi, tıpkı onların yeryüzünün ürünlerini yeyişi gibi. Onlar, nasıl yeryüzündeki nehirlerin sularını içtilerse, yer de onların kanlarını içti. Onlar, nasıl yürüyerek ve çakıllı düz arazileri katederek yeryüzünü parçaladılarsa, yer de onları mezarda parçaladı ve eklemlerini birbirinden koparıp ayırdı."

Birden fazla ravinin rivayetine göre Haccac, öğüt olarak verdiği bir hutbesinde halka şöyle demiştir:

«Size öyle bir adamdan bahsedeceğim ki, hepiniz onun gibi olmalısınız. Bir adam ki, nefsini susturup ezdi ve yular bağlayarak onu kendi kontrolüne aldı. Allah'ın taatına şevketti. Yine nefsinin boynuna vurduğu yular ile onu Allah'a karşı'gelmekten menetti.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi nefsini reddetti.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi nefsini suçladı.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi nefsini düşman edindi.

Allah, o adama rahmet etsin ki, başkaları tarafından hesaba çekilmeden önce kendi nefsini hesaba çekti.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi amel terazisine baktı.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi hesabına baktı.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi amelini tarttı.

Allah, o adama rahmet etsin ki, yarın kıyamette amel defterinde okuyacağı şeyleri düşündü, terazisinde göreceği şeyleri tefekkür etti. Kalbi kendisini kötülüklerden menetti, düşüncesi ve tasası ona amir oldu.

Allah, o adama rahmet etsin ki, kendi devesinin yularını tuttuğu amelinin de yularını tuttu. Eğer ameli onu Allah'ın taatına sev-se ona tabi olmuştur. Eğer ameli onu Allah'a isyana sevket-mişse geri durmuştur.

Allah, o adama rahmet etsin ki, emrini Allah'tan almıştır.

Allah, o adama rahmet etsin ki, yükseldi ve yükselmek istedi.

Ve masiyetlerden kızdı, nifaka öfkelendi. Allah katındaki şeylere arzu duydu....."

Haccac, hep: "Allah, bu adama rahmet etsin ki...." dedi. Nihayet Malik b. Dinar ağlamaya başladı.»

Medainî, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haccac'm öyle bir konuşmasını dinledim ki, daha önce hiç kimse öyle bir konuşma yapmamıştı. Konuşmasında şöyle demişti: İmdi Ce-nâb-ı Allah, dünyaya faniliği, ahirete de ebediliği mukadder kılmıştır. Kendisi için ebedilik mukadder kılınan bir diyarın fani olması söz konusu değildir. Yine kendisi için fanilik mukadder kılman bir diyar içinde ebedilik söz konusu değildir. Görünen dünya sizi aldatıp da görünmeyen ahireti unutturmasın. Uzun emelinizi kısa ecel ile ezin.»

Medainî, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Şu dallar üzerinde Haccac'dan dinlediğim bir söz, beni fena halde çarptı. O, şöyle demişti: "Bir adamın ömründen bir saat kendi yaratılış amacı dışında boşa harcanırsa, o adamın kıyamete kadar uzun bir hasret çekmesi gerekir."»

Şerik el-Kadi, Abdülmelik b. Umeyr'den rivayet etti ki, günün birinde Haccac şöyle demişti:

- Belası olan kimseye belası nisbetinde yardım ederiz. Adamın biri kalkıp şöyle dedi:

- Bana bağışta bulun, çünkü ben Hüseyin'i öldürdüm.

- Onu nasıl öldürdün?

- Onu mızrakladım, sonra da kılıçla parçaladım. Bu işi yaparken de hiç kimse bana ortak olmadı.

- Haydi git. Allah'a yemin ederim ki, senin ile Hüseyin aynı yerde bir araya gelmeyeceksiniz.

Böyle dedi ve o adama birşey vermedi.» Heysem b. Adiy'den şöyle rivayet edilmiştir: "Adamın biri Haccac'a gelip şöyle dedi:

- Benim kardeşim, İbn Eş'as'la birlikte ayaklanıp savaşa katılmıştı ve adını maaş kütüğüne kaydettirmiş ti, sense benim maaşımı kestin ve evimi yıktın.

- Sen şairin şu sözünü duymadın mı?

"Sana karşı suç işleyene şefkatli ol, uyuz develerin çöktüğü yerlerden, sağlıklı develere hastalık sirayet eder.

Nice kişi vardır ki, yakınlarının günahı ve suçu nedeniyle sorgulanır ama suçlunun kendisi kurtulur."

- Ey emir! Ben Cenâb-ı Allah'ın başka şekilde söylediğini duydum. Onun sözü seninkinden ve şairinkinden daha doğrudur.

- Cenâb-ı Allah ne demiş?

- Şöyle demiş: «Yusuf un kardeşleri: "Ey vezir! Onun yaşlanmış, kocamış bir babası vardır. Bizden birini onun yerine al. Doğrusu biz senin iyi davrananlardan olduğunu görüyoruz." dediler. "Maazallah! Biz malımızı kimde bulmuşsak, ancak onu alıkoruz, yoksa haksızlık etmiş oluruz." dedi.» (Yûsuf, 78-79.)

- Ey köle, şunun adım tekrar maaş kütüğüne kaydet, evini yeniden inşa et ve maaşını da öde. Ayrıca bir tellala da emret ki, şöyle bir duyuruda bulunsun: "Allah doğru söyledi, şair yalan söyledi."

Heysem b. Adiy, İbn Abbas'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abdülmelik, Haccac'a mektup yazarak Eşlem b. Abdülbekrî'nin kendisi aleyhinde konuşmuş olması nedeniyle başını kesip kendisine göndermesini istemiş, Haccac da bu mektup üzerine Eslem'i huzuruna çağırtmıştı. Eşlem, ona şöyle demişti:

- Ey emir, sen buradasın. Mü'minlerin emiri ise burada değildir. Yüce Allah, bir ayet-i kerimede şöyle buyurmuştur: "Ey

inananlar! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü a-raştırm. Yoksa bilmeden bir millete fenalık edersiniz de sonra ettiğinize pişman olursunuz." (ei-Hucurât, 6.) Abdülmelik'in benim hakkımda duyduğu şeyin aslı yoktur, ben yirmidört kadın beslemekteyim. Onlar için benden başka kazanç sağlayacak bir kimse yoktur. Hepsi de kapıda durmaktadırlar.
Haccac, kadınların huzura alınmalarını emretti. Huzura alındıklarında kadının biri: "Ben Eslem'in teyzesiyim.", bir diğeri: "Ben halasıyım.", öbürü: "Ben kız kardeşiyim.", şu yandaki: "Ben eşiyim.", bu yandaki de: "Ben kızıyım." dediler. Sekiz yaşından büyük on yaşından küçük bir kız çocuğu ilerledi, Haccac'a yaklaştı. Haccac, ona şöyle sordu:
- Sen kimsin?
- Ben Eslem'in kızıyım. Allah emiri İslah etsin.
Böyle dedikten sonra kız, diz üstü çöküp şöyle bir şiir okudu:
"Ey Haccac! Sen gece boyu onun yasını tutan,
Kızlarını, halalarını duymadın mı?
Ey Haccac! Onu öldürecek olursan;
Sekiz kadın, on kadın, iki ve dört kadın bunu kabul etmez.
Ey Haccac! Söyle, bunun yerini kim tutacak?
Yavaş ol ve bizi daha fazla sarsma.
Ey Haccac! Ya cömertlik edip bir nimet bağışla bize,
Ya da hepimizi toptan öldürüver."
Haccac ağladı ve şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, sizin durumunuzu bozmayacağım ve sizi daha da sarsmayacağım. Size karşı halifeye yardımcı olmayacağım." Böyle dedikten sonra Eslem'in ve kızının söylediklerini bir mektupla Abdülmelik'e bildirdi. Bunun üzerine Abdülmelik, Haccac'a mektup yazarak Eslem'i salıvermesini, ona iyi davranmasını, kızına da ihsanda bulunup her vakitte durumunu sormasını emretti.»
Bir rivayette anlatıldığına göre Haccac, bir gün halka nutuk irad ederek şöyle demiştir:
"Ey insanlar! Allah'ın haramlarını işlemeyin. Sabretmek, Allah'ın azabına katlanmaktan daha kolaydır." Böyle demesi üzerine adamın biri kalkıp ona şöyle karşılık verdi:
- Yuh sana ey Haccac! Ne kadar da suratsız, ne kadar da utanmazsın! Yaptıklarını yapıyorsun, sonra da böyle bir konuşmada bulunuyorsun! Çaban boşuna gitmiştir."
Adamın böyle demesi üzerine Haccac, muhafizlarına emrederek o adamı yaklayıp bir tarafta tutmalarını istedi. Nutkunu tamamladıktan sonra da o adamı huzuruna alıp şöyle dedi:
- Bana karşı böyle cüretkar olmana sebep nedir?
- Yuh sana ey Haccac! Sen Allah'a karşı cüretkar oluyorsun da ben sana karşı mı cüretkar olmayacağını? Sen kimsin ki, âlemlerin Rabbi Allah'a karşı cüretkar davranıyorsun da ben sâna karşi'Mik-et-kar davranmayayım!"
Adamın böyle cevap vermesi üzerine Haccac, muhafizlarına:, Bunu salıverin." dedi. Adam da serbest bırakıldı.
Medainî dedi ki: Haccac'ın huzuruna İbn Eş'as'ın adamlarından iki kişiyi tutsak edip getirmişlerdi. Haccac, ikisinin de öldürülmesini emredince onlardan biri Haccac'a şöyle dedi:
- Benim sana karşı işlediğim bir iyiliğim vardır.
- Neymiş o iyilik?
- Bir gün İbn Eş'as, senin annen hakkında kötü sözler söyledi, ben de ona karşı çıktım ve gereken cevabı verdim.
- Senin böyle yaptığına kim tanıklık edecek?
- İşte şu arkadaşım!
Haccac, diğerine sorunca o da arkadaşının sözlerini tasdik edip;
- Evet, diye cevap verdi. Haccac, bu defa ona şöyle sordu:
- Peki sen niye arkadaşın gibi yapmadın?
- Sana öfke duyduğum için yapmadım. Bunun üzerine Haccac, muhafizlarına:
- Şunu doğru söylediği için; şunu da benim hakkımda iyi davrandığı için serbest bırakın, diye emir verdi. Muhafizları da her ikisini serbest bıraktılar.
Muhammed b. Ziyad'dan şöyle rivayet edilmiştir: Beni Hanife kabilesinden Cahder b. Malik adında yol kesip adam öldüren bir adam Yenıame'de bulunuyordu. Haccac, Yemame valisine haber göndererek Cahder'i yakalamayışından ötürü onu azarlayıp kınadı. Vali de Cah-der'i arattı, nihayet yakaladı ve Haccac'a gönderdi.
Haccac, huzuruna giren Cahder'e şöyle sordu:
- Bu yaptığın işlere seni sürükleyen sebep nedir?
- Yüreğimin cesareti, sultanın cefası ve zamanın sıkıntısı beni bu işe sürükledi. Eğer emir beni deneyecek olursa, beni en iyi yardımcılarından biri olarak görecektir; beni iyi süvarilik yapan, kahramanca savaşan, kendi halinde bir reaya ferdi olarak bulacaktır. Ben hangi savaşçı ve süvari ile karşılaştıysam mutlaka kendimi ondan daha güçlü ve onu yenecek kuvvette gördüm.
- Biz seni içinde azgın bir aslan bulunan bir su gölüne atacağız. Eğer aslan seni öldürürse seni beslemekten kurtuluruz, ama sen aslanı öldürürsen seni serbest bırakırız.
Böyle dedikten sonra Haccac, onu, sağ eli boynuna zincirle bağlanmış olarak zindana attırdı. Sonra Kesker'deki valisine

mektup yazarak kendisine azgın bir aslan göndermesini emretti.
Cahder, zindanda iken karısı Süleyma Ümmü Amra üzüntüsünü ifade eden şiirler söyledi. Şiirlerinden birinde şöyle diyordu:
"Gece beni ve Ümmü Amr'ı bir araya getiremez mi, eğer bunu yaparsa biz birbirimize yaklaşırız.
Evet, tıpkı bizim gördüğümüz gibi sen de hilali görürsün. Beni yükselttiği zaman gündüz onu da yükseltir.
Necid hurmalıklarını ve Yemame vadilerini geçip geride bıraktığınızda benim ölüm haberini verin.
Ve deyin ki: Cahder, dün tutsak oldu. Yemen'in keskin kılıçlarının darbelerinden sakınıyordu."
Vali tarafından Kesker'den gönderilen aslan, Haccac'ın yanına getirildiğinde aslanın üç gün müddetle aç bırakılmasını emretti. Üç gün sonra onu bahçeye çıkardı. Cahder'in de sağ eli zincirle boynuna bağlanmış olarak bahçeye çıkarılmasını emretti. Sol eline bir kılıç verdi ve onu aslanla karşı karşıya getirdi. Kendisi ve arkadaşları da oturup manzarayı seyre başladılar. Cahder, aslana doğru şöyle bir şiir okuyarak ilerledi:
.iki aslan dar bir alanda, ikisi de onurlu ve kavgacı, Öldürücü ve nefsinde şiddetli.
Eğer Allah şüphe peçesini açarsa, O, burayı terketmeye daha layıktır."
Aslan, Cahder'e bakınca şiddetle kükredi ve gerindi. Ona doğru ilerledi. Bir mızrak boyu kadar yakınında Cahder'in üzerine şiddetle atıldı. Cahder de onu bir kılıç darbesi ile karşıladı. Kılıcını aslanın boğazına sapladı. Aslan, fırtınadan yıkılan bir hayma gibi yere düştü, darbenin şiddetinden yere yıkıldı. Cahder de aslanın şiddetlice üzerine atılması ve zincir bağlarının tesiri ile yere yıkıldı. Haccac ve arkadaşları tekbir aldılar. Cahder de onlara dönüp şöyle bir şiir okudu:
"Ey deve! Eğer karanlık, tozlu ve fırtınalı bir günde sıkıntıda olduğunu ve aslana karşı zincire vurulmuş olarak ilerlediğimi, onu bahçe dışına çıkarmaya çalıştığımı görürsen,
Bil ki, onun pençeleri sert ve kabadır. Dişleri de keskin kazmaları andırır veya cam parçalarına benzer.
İnsana iki gözle bakar, o gözlerin parlak alev saçtıklarını sanırsın ki, kandil ışıklarıdır.
Sanki üzerine parlak bir aba biçilmiştir, ya da ipekten bir parça giyinmiştir.
O zaman anlarsın ki ben, ırzını koruyan şerefli bir kimseyim.
Kaleler sahibi bir kavmin neslindenim."
Bundan sonra Haccac, Cahder'i serbest bıraktı. Dilerse gidebileceğini, dilerse de yanında kalabileceğini söyledi. Cahder de Haccac'ın yanında kalmayı tercih etti. Haccac, ona güzel armağanlar bahşetti. Bol miktarda mal verdi.
Bir gün Haccac, Hz. Hüseyin'in, Rasûlullah (s.a.v.)'m neslinden olduğunu inkar etti ve onun kızının oğlu olduğunu gerekçe gösterdi. Yahya b. Yamur da ona: "Sen yalan söylüyorsun." deyince Haccac şöyle dedi: "Bu söylediğinin doğruluğuna Allah'ın kitabından ya bir delil bulup getirirsin ya da boynunu vururum."
Yahya da şöyle cevap verdi:
- Cenâb-ı Allah, şöyle buyuruyor: "Ona İshak'ı, Yakub'u bağışladık. Her birini doğru yola eriştirdik. Daha önce Nuh'u ve soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyüb'ü, Yusuf u, Musa'yı ve Harun'u -ki işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz- Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı -ki hepsi iyilerdendir- İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u, Lut'u -ki hepsini dünyalara üstün kıldık- doğru yola eriştirdik." {ei-En'âm, 84-85.) Bu ayet-i kerimede adı geçen İsa peygamber, İbrahim peygamberin neslindendir, ama o ancak kendi annesi Meryem'in adıyla söylenmektedir. Hüseyin de Rasûlullah (s.a.v.)'m kızının oğludur.
Haccac ona: "Doğru söyledin." dedi ve onu Horasan'a sürgün etti.
Haccac, fesahat ve belagat sahibi bir kimse olmakla birlikte yine de Kur'ân ayetlerinden bazısını hatalı okurdu ki, Yahya b. Ya'mer onun bu okuyuşunu reddederdi. Mesela, esreli olan "İnne"yi bazan üstünlü olarak "Enne" şeklinde, üstünlü olan "Enne"yi de esreli olarak "İnne" şeklinde okurdu.
Bu ayet-i kerimedeki "Ahabbe" kelimesini de "Ahabbü" şeklinde okurdu.
Asmaî ile diğerleri dediler ki: Abdülmelik, Haccac'a bir mektup yazdı. Mektubunda dünü, bugünü ve yarını sordu. Haccac da mektubu kendisine getiren elçiye: "Abdülmelik'in yanında Hüveylid b. Yezid b. Muaviye var mıydı?" diye sordu, elçi de: "Evet." diye cevap verince Haccac, Abdülmelik'e şu cevabî mektubu yazdı: "Dün eceldir, bugün ameldir, yarınsa emeldir."
İbn Düreyd, Ebu Ubeyde Mamer b. Müsenna'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac, İbn Eş'as'ı öldürünce Irak'ta onun için problem kalmadı, rahatını buldu. Bundan sonra insanlara bol bol bağışta bulundu. Bunun üzerine halife Abdülmelik, ona şöyle bir mektup gönderdi:
"İmdi duyduğuma göre sen, mü'minlerin emirinin bir haftada yapmadığı bağışı bir günde yapıyormuş sun. Onun bir ayda yapmadığı harcamayı bir haftada yapıyormuşsun.
Bütün işlerinde Allah'tan korkar ol, ey Allah'ın kulcağızı! Allah'a karşı tazarru ve haşyet içinde ol.
Müslümanların haraç ve ganimetlerini çoğalt.
Onlar için sığınılan ve korunulan bir sığınak ve kale ol."
Haccac da ona şöyle bir cevabî mektup gönderdi:
"Hayatıma yemin ederim ki, elçi sizin mektuplarınızı getirdi, onlar yazıh kağıtlardır, sonra dürülür ve damgalanır.
Bana öyle bir mektup geldi ki, muhtevası hem yumuşak, hem de serttir.
Bana uyanda bulunuldu. Uyan, akıl sahibi kimseye fayda verir.
Başıma o kadar çok işler geldi ki, bazen çok maldan az birşey verdini. Bazen da sebep bularak hiç vermedim.
üger ben halkın üzerinde bir azap kırbacı olursam,

Benim yanımda ümid edilen bir fayda kalmaz.
İnsanlar buna memnun mu olurlar yoksa kızarlar mı?
oksa bu hareketimden ötürü onlar arasında övülür müyüm, yoksa kınanıp çirkin mi görülürüm?
^laiğim bu beldelerde, ilk geldiğim zamanda düşmanlık ateşleri kabuklanıyordu.
Bildiğin gibi başıma burada çok cefalar geldi. Boğuşmaya devam ettim.
Nihayet şimdi de ölümle boğaz boğaza boğuşuyorum.
Duyduğun gibi bu hal, nice sarsıntılar geçirdi.
Eğer benden başka biri burada, yönetici olsaydı, korkulardan Ötürü havaya uçardı.
Onların yasaklayıcılarından biri ile karşılaştığımda yüzümü açtım, onlara hiç peçelenmedim.
Eğer bu halkın ordusu beni korumasaydı, vücudumun organlarını kurtlar ve sırtlanlar paylaşırlardı."
Abdülmelik de bunun üzerine Haccac'a: "Bildiğin gibi hareket et." diye cevap gönderdi.
Sevrî, Muhammed b. Müstevrid el-Cumahî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac'ın huzuruna bir hırsızı getirdiler. Haccac, ona şöyle dedi:
- Sen hırsızlık yapmayacak kadar zengindin, hakimin huzuruna gelmeyecek kadar varlığın vardı. Şimdi buraya geldin, organlarından biri yok olup gidecek.
- Nimet veren adamlar azalmca, kişi kendi canını telef etmek hususunda cömert olur.
- Doğru söyledin. Allah'a yemin ederim ki, güzel bir şekilde mazeret ileri sürmek, haddi ortadan kaldıracak olsaydı ben bunu yapardım. Ama ey çocuk, kılıç keskindir, kesen adam da iyi kesicidir.
Böyle dedikten sonra hırsızın elini kesti.»
Ebu Bekir b. Mücahid, Ferra'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bir gün Haccac, Velid b. Abdülmelik'le birlikte öğle yemeğ yedi. Yemekten sonra Velid, onu nebiz içmeye davet etti, ancak Haccac, ona şöyle karşılık verdi: "Ey mü'minlerin emiri, helal, senin helal kıldığın şeydir. Ama ben Iraklıları ve maiyetimde çalışanları nebiz içmekten menettim. Ben salih kulun şu sözüne muhalefet etmek istemiyorum: "Size yasak ettiğim şeylerde, aykırı hareket etmek istemem." (HÛd,88.)»
Ömer b. Şebbe, üstadlarınm şöyle dediklerini rivayet etmiştir: "Abdülmelik, Haccac'a bir mektup yazarak israfta bulunmasından ve fazlaca mal sarf etmesinden, ayrıca aşırı şekilde kan akıtmasından ötürü kendisini kınadı ve şöyle dedi: "Mal, Allah'ın malıdır. Biz o malın hazinedarlarıyız. Hak edileni vermemek veya hak edilmeyeni vermek aynı şeydir." Mektubun altına da şu beyitleri yazdı:
"Hoşlanmadığım işlere son vermezsen ve peşinde olduğum işlerde benimle çekişerek rızamı taleb etmeye kalkarsan,
Senin gibi birinin korkması gereken şeylerden korkmaz ve sütü sağıp da telef edersen,
Kureyşlilere özgü gafleti ve dalgınlığı bende görürsen, Çoğu kez kişi, suyu içerken bile boğazı tıkanır, suyu yutkunamaz.
Benden Emevilere mahsus ani bir sıçrama ve atılma görürsen, Bil ki, bu ve buna benzer bütün icraatların sahibi benim. Bender sana gelecek zararlara karşı tedbirli ol. Eğer bir gün benden sana bir iş gelecek olursa tedbirli ol, yoksa ağıtçıların senin üzerine ağlarlar."
Haccac, bu mektubu okuyunca Abdülmelik'e şu cevabî mektubu gönderdi:
"İmdi bana mü'minlerin emirinin mektubu geldi. Mektubunda benim mallan ve canları israf ettiğimi yazıyor. Allah'a yemin ederim ki ben, isyankarları cezalandırmakta aşırı gitmedim, itaatkarların hakkını da ödemedim. Eğer bu israfsa, mü'minlerin emiri beni cezalandırsın ve kurtulamayacağım bir hadde tabi tutsun." Mektubun alt tarafina da, şu beyitleri yazdı:
"Eğer ben senin rızanı taleb etmezsem ve eziyetinden de sakınmazsam,
Benim şu günümde yıldızlar kaybolmasın.
Haccac, sana karşı bir suç işlemişse,
Sabahleyin onun ağıtçıları, üzerine ağlasınlar.
Ben seninle barışan sulhçü kimselerle barışırım.
Senin barışmadığın kimselerle ben savaşırım.
Eğer ben, öğüt verdiği için bana şefkat gösteren kimseye yakınlık göstermezsem ve akreplerini bana hücum ettirenin hakkından gel-nıezsem,
Görüşüme göre kim bu gün benden sakınır ve yarınımdan ümit sahibi olur.
Zamanın tuhaflıkları sayılamıyacak kadar çoktur."
^ Şafiî'den rivayet olunduğuna göre Velid b. Abdülmelik, Gaz b. Re-°ıaya, gidip Haccac'a gizlice şöyle sormasını emretmiş: "Dünyada elde ettiğin şeylere karşı içinde neler hissediyorsun?"
Gaz b. Rebia, gidip bu soruyu Haccac'a sorunca o, şu cevabı ver-mıŞ: Allah'a yemin ederim ki, iki külçe veya bir yığın altınım olsaydı a bunları Allah yolunda harcasaydım yine de Allah'ın beni imtihan ettiği taatimin yerini tutmazlardı."
Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi. [5]

Haccac'dan Nakledilen Yararlı Sözler Ve Onun Aşırı Cesareti

Ebu Davud, Asım'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Haccac'ın minber üzerinde şöyle dediğini işittim:
"Elinizden geldiği kadar Allah'tan korkun. Bu korkunuzda yaltaklanma olmasın. Dinleyin ve yaltaklanmayacak şekilde mü'minlerin emiri Abdülmelik'e itaat edin. Allah'a yemin ederim ki, insanlara mescidin kapısından çıkmalarını emredersem ve onlar başka kapıdan çıkarlarsa, canları ve mallan bana helal olur. Allah'a yemin ederim ki, insanlara mescidin kapısından çıkmalarını emredersem ve onlar başka kapıdan çıkarlarsa, canları ve malları bana helal olur. Allah'a yemin ederim ki, Rebia kabilesini -Mudar kabilesine olan düşmanlığı nedeniyle- yakalayıp cezalandıracak olursam, bu da Allah katında benim için helal olur. Kendi elindeki Kur'ân'ın Allah katından gönderildiğini iddia eden Abdihüzeyl'i (Abdullah b. Mesud'u) cezalandıracak olursam, kim bana mani olabilir! Allah'a yemin ederim ki, onun elindeki kitab, Arap recezlerinden bir recezdir. Allah, o kitabı peygamberine indirmiş değildir. Attığı bir taşın yere düşmesi halinde bir hadise meydana geldi, diye iddialarda bulunan şu kızıllara bakın. Bunları cezalandıracak olursam, kim bana mani olabilir! Allah'a yemin ederim ki, ben bunları dünün yok olup gidişi gibi yok edeceğim, köklerini kazıyacağım!"
Ben bu sözleri A'meş'e naklettiğimde o da: "Vallahi, ben de bunu Haccac'dan duydum." dedi.
Ebu Bekir b. Ebi Hayseme, Asım b. Ebi Nucud ile A'meş'in de bu sözleri Haccac'dan duyduklarını rivayet etmiştir. Bu sözlerin sahibi Haccac'ı, Allah lanetleyip kahretsin. O, bu hitabesinde şöyle demişti:
"Allah'a yemin ederim ki, size şu kapıdan çıkmanızı emredersem ve siz de başka kapıdan çıkarsanız, kanlarınız ve canlarınız bana helal olur. Abdullah b. Mesud'un kıraatına göre Kur'ân okuyan bir kimseyi görürsem boynunu mutlaka vururum ve onun kıraat şeklini domuzun kaburga kemiği ile de olsa Kur'ân'dan kazıyıp sileceğim."
Bu da Haccac'ın aşırı cüretkarlığının bir örneğidir. Allah onu lanetlesin. Kötü sözler sarfetmekten ve haksız yere kan akıtmaktan hiç perva etmezdi. Hz. Osman'ın "İmam" adlı mushafma muhalif kıraatla Kur'ân okuduğundan ötürü, Abdullah b. Mesud'a düşmanlık besliyordu. Fakat, kuvvetli rivayetlere göre Abdullah b. Mesud, sonraları Hz. Osman'ın mushafma muvafık kıraatta bulunmuştur. Doğrusunu Allah bilir.
Ali b. Abdullah b. Mübeşşir, Salt b. Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac'ın, Vasıt camiindeki minberde şöyle dediğini işittim: "Abdullah b. Mesud, münafıkların başıdır. Eğer onu ele geçirecek olsaydım kanını yere içirirdim."
Yine Haccac, Vasıt camiindeki minberde, "Rabbim, bana benden sonra kimsenin ulaşamıyacağı bir hükümranlık ver." (Sâd, 35.) ayetini okudu ve: "Vallahi, Süleyman hasetçi bir kimseydi." dedi. Bu da onun küfrü gerektiren aşırı cüretkarlığına bir örnektir. Allah onu lanetlesin ahirette onu rezil rüsvay etsin. Onu rahmetinden uzaklaştirsin.» Ebu Nuaym, Alkame'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Hattab'a adamın biri gelip şöyle dedi: "Ben mushafı ezbere okuyup yazdıran bir kimsenin yanından size geldim." Hz. Ömer korktu ve öfkelendi, sonra da adama şöyle dedi:
- Yazıklar olsun sana, sözlerine dikkat et!
- Ben sana gerçeği söyledim.
- Kimmiş bu adam?
- Abdullah b. Mesud'dur.
- Buna ondan daha layık bir kimsenin bulunduğunu bilmiyorum. Bunu sana anlatacağım. Şöyle ki: Rasûlullah'ın ihtiyaçlarını gidermek ve bazı işlerini görmek maksadıyla bir gece Hz. Ebu Bekir'in yanında kaldık, uyumadık. Sonra evden dışarı çıktık. Rasûlullah (s.a.v.) ise, benimle Ebu Bekir'in arasında yürüyordu. Mescide vardığımızda bir adamın Kur'ân okumakta olduğunu gördük. Rasûlullah (s.a.v.), kalkıp onu dinlemeye başladı. Ben de: "Yâ Rasûlallah, yatsıyı kıldın mı?" diye sordum. O da susmam için bana işaret etti. Abdullah okudu, rükûya, secdeye vardı. Kalkıp oturdu, dua etmeye, mağfiret dilemeye başladı. Rasûlullah (s.a.v.) da: "Sesi kısıldı." dedi. Sonra da şöyle dedi: "Kur'ân'ı nazil olduğu andaki gibi taze olarak okumak isteyen ve bundan hoşlanan kimse, İbn Ümmü Abd'ın (Abdullah b. Mesud'un) kıraatına göre okusun." Ben ve arkadaşım Ebu Bekir anladık ki, Rasûlullah (s.a.v.), böyle demekle Abdullah b. Mesud'u kastediyordu. Sabah olunca müjdeyi kendisine vermek için erkenden Abdullah b. Mesud'a gittim ve müjdeyi verdim, ancak o: "Senden önce Ebu Bekir müjdeyi bana getirdi." dedi. Ben hayır hususunda her ne zaman Ebu Bekir'le yarıştıysam, o mutlaka beni geride bırakmıştır.»
Ebu Davud, Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın ağzından yetmiş sûre öğrendim. Zeyd d. Sabit ise, çocuklarla oynayan biriydi. O da bir çocuktu, ama ben asulullah'ın ağzından öğrendiğim sûreleri unutmuyordum."
jaberanî'nin rivayetine göre Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: , Rasûlullah (s.a.v.)'dan yetmiş sûre öğrenip hıfzettim. Zeyd b. Sa-' Müslüman olmadan önce ben bunu tamamladım. Zeyd'in saç örsü vardı, diğer çocuklarla beraber oynardı."
Ebu Davud'tan rivayet olunduğuna göre Abdullah b. Mesud, Uk-be b. Ebi Muayt'm davarlarını otlattığını anlatmış ve şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.), bana: "Sen iyi öğrenen bir çocuksun." dedi. Ben onun ağzından yetmiş sûre öğrendim, bu hususta hiç kimse benimle çekişmedi."
Ebu Eyyüb el-Ifrikî ve Ebu Avane'nin Ebu Zerr'den rivayet ettiklerine göre Peygamber (s.a.v.), Abdullah b. Mesud'a şöyle demiştir: "Sen perdeyi kaldırıp içeriye girme iznine sahipsin. Benim karaltımı görüp benden dinlersin. Ben seni yasaklayıncaya kadar böyle yapma iznine sahipsin."
Taberanî'nin Abdullah b. Şeddad b. el-Had'dan rivayetine göre Abdullah b. Mesud; Rasûluliah'm yastığını, misvakını ve ayakkabılarını muhafaza etmek, Rasülullah'ın yanında refakatçi olarak bulunmakla görevliydi.

Alkame'den şöyle rivayet edilmiştir: "Şam'a geldim. Ebu Der-da'nm yanına gidip oturdum. Bana şöyle sordu:
- Kimlerdensin?
- Kûfelilerdenim.
- Aranızda Rasûlullah'm misvakını muhafa etmek ve ona refa-katçılık yapmakla görevlendirilen (Abdullah b. Mesud) yok mudur?"
Haris b. Ebu Üsame, Ebu Vail'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Yanıbaşımda Abdullah b. Mesud ayakta durmakta iken Hüzey-fe'nin şöyle dediğini işittim: "Muhammed (s.a.v.)'in ashabından adları hıfzedilenler, hangilerinin kıyamet gününde Rasûlullah'ın vesile makamına daha yakın olduklarını bilmişlerdir."
Ebu Davud et-Teyalisî, Abdurrahman b. Zeyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Hüzeyfe'ye: "Rasûlullah'm yolundan giden ve onun gidişatına çok yakın olan kimseyi bize söyle ki, yanma gidip duralım ve ondan hiç ayrılmayalım." dedik. O da bize şöyle cevap verdi: Abdullah b. Mesud kadar Rasûlullah'm siretine ve yaşayışına yakın olan, hatta evinin duvarlarının arasında bile onunla bulunan başka bir kimse bilmiyorum. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından olanlar bilirler ki, Abdullah b. Mesud, onlar arasında Allah'a en yakın olandır."
Ben derim ki: İşte Hüzeyfe b. Yeman, Rasûlullah (s.a.v.)'m sırdaşı idi ve Abdullah b. Mesud hakkında Rasûlullah (s.a.v.)'m söylemiş olduğu söz de budur. Öyleyse Haccac yalan söylemiş, günah işlemiştir. Söylediği bu sözden ötürü taş ve ateş yutmuştur. Abdullah b. Mesud'a münafiklık iftirasında bulunduğundan, onun kıraatinin hüzeyli şiiri olduğunu söylemesinden, onun kıraatim -domuz kaburgası ile de olsa- mushaftan silmesi gerektiğini ifade edişinden, eğer ele geçirecek olursa boynunu vuracağını iddia etmesinden ötürü Haccac, büyük gü-
nah irtikab etmiştir. Bu da onun murdar niyetinden dolayı olmuştur.
Affan, Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Rasûlullah (s.a.v.) için erak ağacından misvak koparıyordum. Rüzgar benim eteğimi kaldırıyordu, bacaklarım inceydi. Bu inceliği görenler güldüler. Peygamber (s.a.v.), onlara: "Niçin gülüyorsunuz?" diye sorunca: "Abdullah'ın bacaklarının inceliğine gülüyoruz." diye cevap verdiler. Peygamber (s.a.v:) de şöyle buyurdu: "Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Abdullah'ın ince bacakları, kıyamet gününde terazide Uhud dağından daha ağır olacaklardır."
Seleme b. Nehşel, Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Abdullah b. Ümmi Mesud'un ahdine sıkıca tutunun."
İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Ahves'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Abdullah b. Mesud'un vefat edişi esnasında Ebu Musa ile Ebu Mesud'u gördüm. Bunlardan biri, diğerine şöyle diyordu:
- Bak hele! Abdullah kendisinden sonra kendisi gibi birini dünyada bıraktı mı?
- Sen böyle diyorsan doğrudur. Biz engellendiğimiz zaman o, Rasûlullah'm yanma girebiliyordu. Biz Rasûlullah'ı göremediğimiz zaman o, Rasûlullah'm yanında duruyordu.
Ebu Muaviye, Zeyd b. Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hz. Ömer bizimle birlikte oturmakta iken, bir gün Abdullah b. Mesud yanımıza geldi. Hz. Ömer, onu kastederek: "Kafası nasıl da fıkıh doludur." dedi.»
Ömer b. Hafs, Ebu Musa el-Eş'arî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Muhammed (s.a.v.)'in ashabından şu derin âlim (Abdullah b. Mesud) aramızda bulunduğu sürece bize birşey sormayın."
Cerir, Ebu'l-Bahterî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hz. Ali'ye dediler ki:
- Bize Muhammed (s.a.v.)'in ashabını anlat.
- Hangisini anlatayım?
- îbn Mesud'u anlat.
- O, Kur'ân ve sünneti öğrendi. Fazlasına da bakmad., bu da onun için ilim olarak yetti.»
Hz. Ali'nin, İbn Mesud hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "O, Kur'ân'ı öğrendi, sonra o sınırda durdu. Bu da onun için yeterli oldu."
Hidayet önderlerimiz olan sahabeler, Kur'ân'ı bildiler. Onun yolunu takib ettiler, onlar uyulmaya daha layıktırlar. Onların sözleri, fraktan sapan heva ve heves sahiplerinkinden daha doğrudur. Hatta
Haccac'ın ve diğer heva ve heves sahiplerinin sözlerinden, saçmalıklarından, yalan ve iftiralarından daha doğrudur. Haccac ve benzeri sapıkların sözlerinin bir kısmı, küfür ve zındıklıktır. Haccac, Hz. Osman ve Emevi taraftarı idi. Onlara aşırı bir meyli ve sempatisi vardı. Emevilere muhalefet etmenin küfür olduğu kanaatına sahipti. Eme-vilere muhalefet etmenin öldürülmeyi mubah kıldığını iddia ediyor ve bu hususta herhangi bir kimsenin kınamasına da aldırış etmiyordu.
Musibetin daha büyüğü, Ebu Davud'un şu rivayetinde anlatılıyor. Şöyle ki: Büzey' b. Halid ed-Dabbî, Haccac'ın bir hutbesinde şöyle dediğini nakletmiştir:
"Sizin bir işinizi gördürmek için gönderdiğiniz rasûl (elçi) mü daha kıymetlidir, yoksa aileniz üzerinde halef bıraktığınız (halifeniz mi) daha kıymetlidir?"
Bu sözünü işitince kendi kendime şöyle dedim: "Allah için üzerime farz olsun ki, bundan sonra senin arkanda artık namaz kılmayacağım. Seninle savaşan bir topluluğu görürsem, onlarla beraber mutlaka sana karşı savaş veririm."

İshak'ın rivayetinde anlatıldığına göre Büzey' b. Halid, Cemacim savaşında öldürülünceye kadar Haccac'la savaşmıştır. Eğer Haccac'ın bu sözleri söylediğine dair rivayet sahih ise bu zahiren küfürdür. Eğer hilafet makamım risalet makamına üstün saymak istemişse veya Emevilerdeki halifelerin rasûldan daha üstün olduğunu ifade etmek istemişse bu da açıkça küfürdür.

Asmaî, Ebu Hafs es-Sakafî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haccac, bir gün hutbe irad etti. Sağa dönüp: "Dikkat edin, Haccac kafirdir." dedi, başını önüne eğdi ve: "Kuşkusuz Haccac kafirdir." dedi. Başını yine önüne eğdi, sonra sol tarafına dönüp: "Dikkat edin, Haccac kafirdir." dedi ve bu sözünü defalarca tekrarladı, sonra: "Ey Iraklılar, bilesiniz ki Haccac, Lat ve Uzza'nm kafiridir; onları inkar eder." dedi.»

Hanbel b. İshak, Malik b. Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Günün birinde Haccac, bize hutbe irad etmekte iken: "Haccac, kafirdir!" dedi, biz de: "Bunun nesi var, buna ne oluyor, ne demek istiyor?" dedik. O yine şöyle dedi: "Haccac, çarşamba gününün doru katırın inkarcısı olan bir kafirdir." Bu cümledeki doru katırdan kasıt, zorlu işlerdir, yani zorluk ve güçlüğü tanımadığını ifade etmek istemiştir.»

Asmaî'nin rivayetine göre halife Abdülmelik, bir gün Haccac'a şöyle demiş:

"Kendi nefsinin ayıbım bilmeyen hiç kimse yoktur. Sen de bize kendi ayıplarını anlat." Haccac: "Ey mü'minlerin emiri, bu sorunuzun cevabım vermemden beni affedin." dediyse de Abdülmelik ısrar etti.

Haccac da şöyle cevap verdi: "Ben inatçı, kindar ve hasetçi bir kimseyim." Abdülmelik de ona şu karşılığı verdi: "Senin anlattığın kötülükler şeytanda bile yoktur." Başka bir rivayette anlatıldığına göre Abdülmelik, ona şöyle demiştir: "Öyleyse seninle şeytan arasında akrabalık vardır."

Özetleyecek olursak Haccac, imamlara karşı ayaklandıklarından ve geçmişte işledikleri günahlardan, imamları yalnız ve yardımsız bıraktıklarından, isyan ve muhalefetlerinden, onları yaralayıp öldürmelerinden ötürü Iraklılara karşı kin beslemekteydi.

Yakub b. Süfyan, Şüreyh b. Ubeyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Adamın biri, Ömer b. Hattab'a gelerek Iraklıların kendi valilerini

taşladıkları haberini verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer, öfkeli bir halde dışarı çıktı, bize namaz kıldırdı. Namazında şaşırdı, öyle ki, cemaat ona, "Sübhanallah, sübhanallah!" diye uyarıda bulundu. Selam verdikten sonra cemaata dönüp şöyle dedi: "Burada Şamlılardan kim var?" Bir adam ayağa kalktı. Sonra bir başkası kalktı, üçüncü ya da dördüncü olarak da ben ayağa kalktım. Şöyle dedi:

"Ey Şamlılar! Iraklılarla savaşmaya hazırlanın. Çünkü onların arasında şeytan yumurtlamış, yavrulamıştır. Allah'ım, onlar bizi şaşkına döndürdüler. Sen de onları şaşkına döndür ve Sakifli genci acilen başlarına musallat eyle ki, onlara cahiliye hükmüyle hükmetsin. Onların iyilerinin iyiliğini kabul etmesin, kötülerinin de kötülüğünü bağışlamasın."

Abdürrezzak, Hz. Ali'nin Iraklılar hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Allah'ım, ben onlara güvendim, onlar bana hainlik yaptılar. Ben onlara nasihat ettim, onlar bana hilekarlık yaptılar. Başlarına, kürkünü giyen ve onlara cahiliye hükmü ile hükmeden, oraların ürünlerini yiyen, böbürlenen, büyüklenen, zulme meyleden Sakifli delikanlıyı musallat kıl."

Hasan dedi ki: "Hz. Ali'nin bu sözü söylediği zamanda Haccac henüz doğmamıştı."

Mutemer b. Süleyman, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Böbürlenen, kibirlenen genç, Mısırlıların emiridir. O, kürkünü giyecek, oranın ürününü yiyecek, oranın eşrafını öldürecektir. Kendisinden çok korkulur ve ondan korktukları için çok kimseler uyuyamazlar. Allah, onu kendi taraftarlarına musallat kılacaktır."

Hafiz el-Beyhakî, "Delailu n-Nübüwe" adlı eserinde, Habib b. Ebi şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Ali, bir adama şöyle dedi:

- Sakifli delikanlıya ulaşmadan ölmeyesin.
- Sakifli delikanlı kimdir?
- Kıyamet gününde ona: "Bizim için Cehennem köşelerinden birini tut." denilir. O yirmi sene müddetle hükmedecektir. Allah'a karşı bütün masiyetleri irtikab edecektir. Bir günah dahi kalsa ve onunla o günah arasında kilitli bir kapı bulunsa, o günahı işlemek için mutlaka o kapıyı kırar ve o günahı işler. Kendisine isyan edenleri de, kendisine itaat edenler vasıtasıyla öldürür."

Taberanî, Ümmü Hakim binti Ömer b. Sinan el-Cedeliye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Eş'as b. Kays, Hz. Ali'nin huzuruna girmek istedi, ancak Kanber onu geri çevirdi ve burnunu kanattı. Nihayet Hz. Ali, dışarı çıktı ve şöyle dedi:

- Neyiniz var ey Eş'as? Kanber'le aranızda geçen nedir? Ama Allah'a yemin ederim ki, eğer sen Sakifli bir kul ile kapışsan arkandaki kıllar diken gibi dimdik olur.

Hz. Ali'ye sordular:

- Ey mü'minlerin emiri, Sakifli kul kimdir?
- Onların başına amir olarak geçecek olan bir delikanlıdır ki, o Arap evlerinden zillete maruz kılmadığı bir kimseyi bırakmayacaktır.
- Onun hakimiyeti ne kadar sürecektir?
- Eğer yaşarsa yirmi sene sürecektir.»

Beyhakî, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Eğer ümmetler, kötü adamlarını 'ortaya sürerek övünecek olsalar, biz de sadece Haccac'ı öne sürecek olsak hepsini mağlub ederiz."
Ebu Bekir b. Ayyaş, Asım b. Ebi Nücud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Haccac, Allah'ın işlemedik bir haramını bırakmadı."
Önceki sayfalarda da naklettiğimiz gibi bir hadis-i şerifte: "Sakif kabilesinden biri yalancı, biri de katil iki adam gelecektir." denilmiştir. Yalancı kişi Muhtar'dı. Önceleri Rafiziliğini izhar ederdi, ama halis kafirliğini gizlerdi. Hadiste sözü edilen katile gelince o da biyografisini anlatmakta olduğumuz Haccac b. Yusuftur. Bu, Hz. Ali'ye ve taraftarlarına düşmanlığı ilke edinmişti. Emevilerden Mervan ailesine yaranmak için böyle yapmıştı. Kendisi zorba, inatçı bir kimse olup en basit şüpheden Ötürü kan akıtmaya cüretkardı. Önceki sayfalarda anlattığımız gibi zahiren küfür sayılan çok çirkin kelimeler sarfet-mişti. Her ne kadar o kelimelerinden ötürü tevbe edip geri dönmüşse de bunun sorumluluğunu üzerinde taşımaktadır. Ama şundan da korkarız ki, bu tür sözler bir nevi abartılı olarak ondan nakledilmiştir. Onun adına uydurulmuş olabilir. Çünkü Şiiler, birçok sebeplerden ötürü cidden ona düşmanlık besliyorlardı. Belki de onun bazı sözlerini çarpıtmışlardır. Ondan naklettikleri çirkin kelimelere ilaveler yapmışlardır.
Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Haccac, asla içki içmezdi, bunu prensip edinmişti. Kur'ân'ı çokça okur, haramlardan sakınırdı. Başkalarının ırzına tasalutta bulunduğuna dair herhangi bir haber nakledilmiş değildir. Ama bunun yanında kan akıtmakta da çok ileri ve hızlıydı- İşlerin gerçeğini, gizlisini, kalblerdeki saklı düşünceleri bilen Allah, bu hususta da doğruyu en iyi bilendir.
Ben derim ki: Haccac, kendisine duyulan düşmanlıktan daha bü-vük bir insandır. Ama onun kan akıttığına dair nakledilen rivayetler de sahihtir. Fakat bunun cezası, Allah katında ona yeterince verilecektir. Cihada ve memleketleri fethetmeye çok hırslıydı. Kur'ân ehline para ve mal verme hususunda cömertti. Kur'ân için çok para verirdi Anlatıldığına göre vefat ettiği zaman geride sadece 300 dirhem bırakmıştı. Doğrusunu Allah bilir.
İbn Tarrar el-Bağdadî diye tanınan Muafa b. Zekeriya el-Cerirî, Avane b. Hakem el-Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Enes b. Malik, Haccac b. Yusuf un yanına gitti. Huzuruna vardığında Haccac ona şöyle dedi: "Eh eh, ey Enes, bir gün Ali ile beraber oldun devran sürdün, bir gün İbn Zübeyr'le beraber oldun devran sürdün. Bir gün de İbn Eş'as'la beraber oldun devran sürdün. Allah'a yemin ederim ki, koyun boğazlar gibi seni boğazlıyacak ve senin kökünü kazıyacağım. Zamk üzerine damga vuruluşu gibi seni damgalayacağım."
Enes de ona şu karşılığı verdi:
- Beni mi kastediyorsun ey emir? Allah seni ıslah etsin.
- Evet seni kastediyorum, Allah senin kulağım mühürlesin.
- İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.). Eğer küçük çocuklarım olmasaydı, hangi şekilde olursa olsun öldürülmeye aldırış etmezdim ve yine hangi şekilde olursa olsun, ölmeye de aldırış etmezdim.
Böyle dedikten sonra Haccac'ın yanından çıkıp gitti ve durumu Abdülmelik b. Mervan'a bir mektupla bildirdi. Abdülmelik, Enesin mektubunu okuyunca çok öfkelendi. Enes'e acıdı ve Haccac'ın bu yaptığını büyük bir suç saydı. Enes'in Abdülmelik'e gönderdiği mektupta şunlar yazılıydı:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Mü'minlerin emiri Abdülmelik b. Mervan'a Enes b. Malik'ten gönderilen mektuptur.
İmdi Haccac, bana hoşlanmadığım kötü sözler söyledi. Ben bu sözlere layık biri değilim. Benim için onu sorguya çek. Eğer ben Öldürülecek olursam bilesin ki, ben Rasûlullahin hizmetçisi ve sahabesi-. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun." Abdülmelik, İsmail b. Ubeydullah b. Ebi'l-Muhacir'i yanma ça-t ismail, Haccac'ın dostuydu. Abdülmelik, ona şöyle dedi:
- Şu iki mektubumu al, hemen posta arabasına binip Irak'a git. Önce Rasûlullah'ın sahabesi Enes b. Malik'in yanına git Mektubumu ona sun ve benden ona selam söyle. Ona de ki: "Ey Ebu Hamza (Ey Enes), ben Haccac b. Yusuf denen mel'una bir mektup gönderdim. Mektubumu okuduğu zaman sana kendi cariyelerinden daha itaatkar olacaktır."
Halife Abdülmelik'in, Enes b. Malik'e göndermiş olduğu mektupta ise şunlar yazılıydı:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Abdülmelik b. Mervan'-dan Rasûlullah (s.a.v.)'ın hizmetkarı Enes b. Malik'e.
İmdi senin mektubunu okudum ve Haccac'ın şikayeti hususunda anlattıklarını da anladım. Onu ben sana musallat kılmadım. Sana kötü davranması için emir de vermedim. Eğer bundan sonra aynı kötülükleri yapacak olursa bana bildir ki, onu cezalandırayım ve sana güzelce yardımda bulunayım, vesselam."
Enes b. Malik, mü'minlerin emirinin mektubunu okuduğunda şöyle dedi: "Allah, mü'minlerin emirine, bana yaptığı iyilik için hayır mükafat versin. Ona afiyet ihsan etsin ve ona bu iyiliğinin karşılığı olarak Cennet'i versin. Ondan beklediğim ve umduğum da buydu."
İsmail b. Ubeydullah, Enes'in yanma varıp şöyle dedi: "Ey Ebu Hamza! Haccac, mü'minlerin emiri Abdülmelik'in valisidir. Senin hatırına veya aile efradının hatırına Haccac'ı gözden çıkaracak değildir. Şayet Abdülmelik, senin hatırına Haccac'ı prangaya vurdurup senin yanma gönderse bile, ona yaklaş. Onunla idare-i maslahat yap ki, hayır ve selamet içinde onunla birlikte yaşayabilesin."
Enes de: "İnşaallah böyle yaparım." dedi. Sonra İsmail, Enes'in yanından çıkıp Haccac'ın yanına gitti. Haccac da ona şöyle

dedi:
"Kendisini sevdiğim ve kendisiyle karşılaşmaktan hoşlandığım a-dama merhaba."
İsmail de ona: "Vallahi, bu defaki gelişim hariç, her zaman seninle karşılaşmayı severim." deyince, Haccac'ın yüzünün rengi değişti, korktu ve şöyle sordu:
- Peki, niçin yanıma geldin?
- Mü'minlerin emiri Abdülmelik'in yanından ayrıldığımda, o sana karşı şiddetli bir öfkeye kapılmıştı ve senden de âdeta uzaklaşmış gibiydi.
Haccac kalkıp oturdu, ama korkmuştu. İsmail de elindeki mektubu kendisine verdi. Haccac, mektubu alıp açtı, baktı, terlemeye başladı. Sonra da dönüp İsmail'e baktı. Mektubu okuduktan sonra İsmail'e şöyle dedi:
- Kalk, Ebu Hamza'nın (Enes'in) yanına gidelim. Ondan özür dileyelim ve gönlünü alalım.
-Acele etme.
- Başıma bir bela getirmişsin, daha nasıl acele etmeyeyim.
Abdülmelik'in Haccac'a gönderdiği mektupta şunlar yazılı idi:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Mü'minlerin emiri Abdülmelik b. Mervan'dan Haccac b. Yusuf a.
İmdi sen öyle bir kulsun ki, işler seninle çoğaldı. Sen bu işlerde yükseldin ama haddini aştın. Şiddetli bir musibete girdin. Ber daha önceleri, yapacağın işi bana sormanı emretmiştim. Onayladığım takdirde yapmam, onaylamadığım takdirde kararından dönmeni irade etmiştim. Ey gözü çapaklı ve arkası idrarlı kul! Allah sana lanet etsin. Atalarının Taifte nasıl para kazandıklarını, kuyu kazdıklarım, su kanallarına sırtları üzerinde kaya parçalarım taşıdıklarını unuttun mu? Ey kuru üzüm çöpünü koparan kadının oğlu! Allah'a yemin ederim ki, aslanın tilki üzerine, doğanın da tavşan üzerine atılışı gibi senin üzerine atılırım! Rasûlullah (s.a.v.)'m sahabelerinden biri aramızda bulunuyordu. Sen ona iyilikte bulunmuyor, ihsanını kabul etmiyor, hatalarını görmezden gelmiyorsun. Bu senin Aziz ve Celil olan Rabbe karşı cüretkârlığın ve verdiğin sözü önemsememendir. Allah'a yemin ederim ki, eğer Yahudiler ve Hristiyanlar, Üzeyir b. Azra'ya ve İsa b. Meryem'e hizmet etmiş bir adamı görecek olurlarsa ona saygı gösterir, ikramda bulunur ve onu şereflendirip severler. Hatta Üze-yir'in eşeğine hizmet etmiş veya İsa peygamberin havarilerine hizmette bulunmuş bir kimseyi görürlerse, ona da mutlaka saygı gösterir ve ikramda bulunurlar. Nasıl olur da sen, sekiz yıl süreyle Rasûlullah (s.a.v.)'a hizmet etmiş, onun sırlarına vakıf olmuş, işlerinde onunla müşavere yapmış olan bir kimseye böyle davranıyorsun? Sonra o bununla birlikte Rasûlullah'ın geride kalan sahabelerinin de en sona kalanıdır. Bu mektubumu okuduğun zaman Enes'e kendi mestinden ve ayakkabısından daha fazla itaatkar olacaksın. Aksi takdirde sana benden bir ok gelecek ve o ok seni öldürecektir. Her haberin karar bulacağı bir yer vardır ve siz bunu yakında bileceksiniz."
Ibn Tarrar, bu mektupta anlatılan garip şeylerden bahsetmiştir. Ibn Kuteybe ile daha başka lügat âlimleri de bunlardan bahsetmişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.
imam Ahmed b. Hanbel, Zübeyr b. Adiy'yin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac'dan gördüğümüz kötü muameleleri kendisine şikayet etmek üzere Enes b. Malik'in yanına gittik. Olanları ona anlattık Bize Şöyle dedi: "Sabredin, üzerinize gelecek bir yıl veya bir zaman veya ır günden sonraki mutlaka daha kötü olacaktır. Bu hal, Aziz ve Celil 0 an Rabbinizin huzuruna varışınıza kadar devam edecektir. Ben bu S6rÇeği Peygamberimiz (s.a.v.)'den işittim."
Buharî, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Üzerinize gelen her zamandan bir sonraki zaman, öncekine nisbetle daha şerli olacaktır."
Ben derim ki: Bazı kimseler bu hadisi: "Her sene rezil olacaksınız." manasında rivayet etmektedirler. Bu lafzın aslı yoktur. Bu ancak hadisin manasından alınmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.
Ben derim ki: Bir defasında Hz. Aişe'nin: "Her gün rezil olacaksınız." sözüne rastladım. İmam Ahmed b. Hanbel'in de bu konuda bir sözünü gördüm. Rivayete göre bir hadiste şöyle denilmiştir: "Her gün murdar canlılar olarak rezil olacaksınız." Muhtemeldir ki bu, İmam Ahmed b. Hanbel tarafından merfu olarak rivayet edilmiştir. İmanı Ahmed b. Hanbel gibi bir zat bu sözü, bir asla dayanmadan nakletmez. Hasan'dan da bunun gibi bir söz rivayet edilmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Bu da gösteriyor ki, bu rivayetin aslı vardır. Ya merfudur, ya da selef sözündendir. İnsanlar, bu sözü nesilden nesile aktarmaktadırlar. Nihayet zamanımıza kadar bu söz ulaşmıştır ve bu her gün hatta her saat mevcuttur, kokusu hissedilmektedir. Özellikle Timur-lenk fitnesinden sonra hissedilmektedir ve bu ana kadar herşeyde rezalet görmekteyiz. Düşünen kimseler için bu açıkça görülmektedir. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.
Süfyan-ı Sevrî, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İnsanlar öyle bir zamana ulaşacaklar ki, o zamanda Haccac'a salava getireceklerdir."
Ebu Nuaym, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Eğer hayatta kalırsanız vallahi Haccac'ı ararsınız."
Asmaî'den şöyle rivayet edilmiştir: Hasan-ı Basrî'ye şöyle bir soru soruldu:
- Sen diyorsun ki, sonra gelenler öncekilerden daha kötüdür. İşte Ömer b. Abdülaziz, Haccac'dan sonra gelmiştir ve ondan daha iyidir.
- Arada sırada insanların soluklandırılmalan gerekir. Meymun b. Mehran dedi ki: Haccac, Hasan'a haber saldı, ona kızmıştı. Hasan, huzura geldiğinde Haccac'a şöyle sordu:

- Ey Haccac! Seninle Adem arasında kaç baba vardır?
- Çoktur.
- Onlar şimdi neredediler?
- Ölmüşlerdir.
Böyle dedikten sonra Haccac başını önüne eğdi. Hasan-ı Basrî de yanından çıkıp gitti.
Eyyüb es-Sahtiyanî dedi ki: «Haccac, Hasan-ı Basrî'yi defalarca öldürmek istedi, ama Allah, onu Haccac'a karşı korudu.»
Hasan-ı Basrî ile Haccac arasında bazı tartışmalar geçtiği nakledilmiştir. Ne var ki Hasan-ı Basrî, Haccac'a karşı ayaklanmay uygun görenlerden değildi. O, İbn Eşas'ın adamlarını Haccac'a karşı ayaklanmaktan menediyordu. Fakat onlarla birlikte istemeyerek Haccac'a karşı çıkmıştı. Nitekim bunu önceki kısımlarda da anlatmıştık. Hasan, bu hususta şöyle dedi: "Haccac Allah'ın bize bir belasıdır. Allah'ın belasına kılıçla karşılık vermemek gerekir. Ona karşı sabırlı ve sakin olun. Bu hususta Allah'a yalvarın."
îbn Düreyd, İbn Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Haricilerden bir adam, Velid b. Abdülmelik'in huzuruna getirildi, adama soruldu:
- Ebu Bekir ve Ömer hakkında ne dersin?
- İyi kimselerdirler.
- Osman hakkında ne dersin?
- İyi bir kimsedir.
- Ali hakkında ne dersin?
- İyi bir kimsedir.
Adama, halifeleri birer birer sordular. Hepsini münasip şekilde övdü. Nihayet kendisine sordular:
- Abdülmelik b. Mervan hakkında ne diyorsun?
- İşte sorulacak soru şimdi geldi. Ben Haccac'm adamı hakkında ne söylersem söyleyeyim; sadece onun hatalarından birini veya birkaçını söylemiş olurum.»
Asmaî, Ali b. Müslim el-Bahilî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Haricilerden bir kadını Haccac'ın huzuruna getirdiler Haccac, onunla konuşuyordu, ama o Haccac'ın yüzüne bakmıyor ve sorularına cevap vermiyordu. Muhafızlardan biri kadına şöyle dedi:
- Emir seninle konuşuyor, ama sen ondan yüz çeviriyorsun.
- Ben, Allah'ın kendisine bakmadığı bir adama bakmaktan Allah'tan utanırım!
Bunun üzerine Haccac, emir verdi ve kadını öldürttü.» Hicretin doksandördüncü senesi olaylarından bahsederken Haccac'ın Said b. Cübeyr'i Öldürüşünü ve aralarında geçen konuşma ve tartışmaları nakletmiştik.
Ebu Bekir b. Ebu Hayseme, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Said b. Cübeyr'e dediler ki:
- Sen Haccac'a karşı ayaklandın mı?
- Vallahi, o kafir olmadan ona karşı ayaklanmadım.» Anlatıldığına göre Said b. Cübeyr'den sonra sadece Mahan adında bir adam öldürüldü, ama ondan önce çok adam öldürülmüştü. Öldürülenlerin çoğu da İbn Eş'as'la birlikte Haccac'a karşı ayaklananlardandı.
Ebu İsa et-Tirmizî, Hişam b. Hassan'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Haccac'ın yakalatarak öldürttüğü insanların sayısı 120.000'i bulmuştur."
Asmaî, Kahdem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Süleyman b. Abdülmelik,bir sabah Haccac'ın zindanlarında, bulunan 81.000 esiri serbest bıraktı. Kendisine, Haccac'ın zindanlarında 80.000 esirin daha bulunduğunu ve bunlardan 30.000'inin kadın olduğu söylendi. Haccac'dan sonra zindanlar açıldığında oralardan hiçbiri de el ve ayak kesme ya da idam edilme cezasını hak etmiş değildi. Hapsedilenler arasında bir Arabi de vardı. Bu adamın Vasıt şehrinin surları dibine idrarını yaptığı görülmüş ve bu nedenle tutuklanmıştı. Serbest bırakıldığında bu adam şöyle demişti: Vasıt şehrini geçtiğimizde abdest bozup abdest aldık ve hesapsızca namaz kıldık.»
Haccac, bu kadar sert ve şiddetli olmakla birlikte Irak haracından büyük bir meblağ elde edemedi.
İbn Ebi'd-Dünya ve İbrahim el-Harbî, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:
"Eğer bütün ümmetler, kötü adamlarım ortaya sürerek övünecek olurlarsa, biz de Haccac'ı ortaya sürdüğümüz takdirde hepsini mağ-lub ederiz. Haccac, ne dünyaya ne de ahirete yaradı. Irak'a vali olduğunda orası çok mamur bir memleketti. Orayı verimsiz hale getirdi. Öyle ki, yıllık haraç olarak sadece 40.000.000 dirhem verdi. Benim halife olduğum bu senede valilerime 80.000.000 dirhem verildi. Eğer gelecek seneye kadar hilafette kalırsam, Hz. Ömer'e verildiği miktar olan 120.000.000 dirhem verileceğini ümid ederim."
Ebu Bekir b. el-Makarrî, Ömer b. Abdülaziz'in Adiy b. Ertat'a şöyle bir mektup gönderdiğini rivayet etmiştir:
"Duyduğuma göre sen Haccac'ın yolunu izlemektesin. Sakın ola ki, onun yolunu izlemeyesin. Çünkü o namazı vakti dışında kılar ve zekat vermekle yükümlü olmayan kimselerden zorla zekat alırdı. Başka işlerde de hukuka riayet etmezdi."
Yakub b. Süfyan, Reyyan b. Müslim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ömer b. Abdülaziz, Haccac'ın aşireti olan Ebu Ukayl hanedanını bir mektupla birlikte Yemen valisine gönderdi. Mektubunda şöyle diyordu: "îmdi ben, Ebu Ukayl aşiretini sana gönderdim. Onlar yönetimde en şerli hanedandırlar. Onları bize ve Allah'a

karşı zilletleri nisbetinde işe dağıt ve sana selam olsun."
Ömer b. Abdülaziz, böylece Haccac'ın aşiretini sürgün etmiş oldu.
Evzaî, Kasım b. Muhaymire'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Haccac, İslâm kulpunu çözdü." Böyle dedikten sonra onu hakkında bir hikaye de anlattı.
Ebu Bekir b. Ayyaş, Asım'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Haccac b. Yusuf, Allah'ın bütün haramlarını işledi."
Yahya b. İsa er-Remlî, A'meş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İnsanlar, Haccac hususunda ihtilafa düştüler ve onu Mücahid'e sordular. Mücahid de onlara şöyle dedi: "Siz bana o kafir ihtiyarı mı soruyorsunuz?"
İbn Asakir'in rivayetine göre Şa'bî şöyle demiştir: "Haccac, sihre ve şeytana inanır, yüce Allah'ı inkar ederdi." Doğrusunu Allah bilir.
Sevrî, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Iraklı kardeşlerimize şaşıyorum. Onlar Haccac'ı mü'min bir kimse olarak adlandırmaktadırlar."
Sevrî, İbn Avf in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebu Vail'e, Haccac'ı sordum ve ona: "Sen Haccac'ın cehennemlik olduğuna tanıklık eder misin?" dedim. O da şu karşılığı verdi: "Haccac'ın cehennemlik olmadığını söyleyerek yüce Allah'a karşı tanıklık etmemi mi istiyorsunuz?"
Sevrî, Mansur'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbrahim'e, Haccac'ı veya zorbalardan birini sordum. O da bana şöyle cevap verdi: Sen Cenab-ı Allah'ın şöyle dediğini bilmiyor musun? "Dikkat edin! Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir." (Hûd, ıs.) Sonra İbrahim, sözlerine şunu ekledi: "Kişinin Haccac'ın durumunu bilmemesi, kendisine körlük olarak yeter."
Selam b. Ebi Muti dedi ki: "Ben, Amr b. Ubeyd'e nisbetle Haccac'dan daha umutluyum. Çünkü Haccac, dünya için insanları öldürdü. Amr b. Ubeyd ise, insanlar arasında çirkin bir bid'at meydana getirdi. Bu yüzden insanlar birbirlerini öldürdüler."
Zübeyr dedi ki: «Bir gün Vail'in yanında Haccac'a sövdüm. Ebu Vail bana dedi ki: "Belki bir gün o, "Allah'ım, bana rahmet'et." der de Allah ona rahmet eder. "Sen ne diyorsun, sen ne diyorsun?" diyen kişilerle aynı mecliste oturmaktan da sakın.»
Avf dedi ki: Muhammed b. Sirin'in yanında Haccac'dan söz açıldı. O da şöyle dedi: "Ebu Muhammed (Haccac), miskin bir adamdı. Aziz ve Ceîil olan Allah, onu azaplandırırsa günahı nedeniyle azaplandı-*ir. Eğer onu bağışlarsa ona kutlu olsun. Eğer selim bir kalble Allah'ın huzuruna varırsa o bizden daha hayırlıdır. Ondan daha hayırlı kimseler de günah işlemişlerdir."
Muhammed b. Sirin'e selim kalbin ne olduğunu sorduklarında o Şu cevabı verdi: "Allah'ın onun hayalı ve imanlı olduğunu bilmesi; °nun da Allah'ın hak olduğunu, kıyametin mutlaka vuku bulacağının gerçek olduğunu bilmesi ve Cenâb-ı Allah'ın kabirlerdeki kimseleri yeniden diriltip hasredeceğine inanmasıdır."
.hbul-Kasım el-Beğavî, Ebu Üsame'nin şöyle dediğini rivayet et-
«Aaamın biri, Süfyan-ı Sevrî'ye şöyle bir soru sordu:
- Haccac ile Ebu Müslim el-Horasanî'nin Cehennem'de olduklarına tanıklık eder misin?
- Eğer tevhidi ikrar etmişlerse hayır.»
Reyyaşî, Sirrî b. Yahya'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac, bir cuma günü zindanların önünden geçerken imdat sesleri işitti. "Bu ne?" diye sorduğunda: "Zindandakiler, sıcaktan öldük diyorlar." diye cevap verdiler. O da maiyetindeki adamlara şu emri verdi: "Onlara deyin ki: Zindanda rezil olun ve konuşmayın."
Bu hadiseden sonra Haccac, ertesi cumaya kadar yaşamadı. Allah onu kahretti. Nitekim Allah, bütün zorbaların kahredicisidir.»
Adamın biri dedi ki: "Haccac'ı hastalıktan helak olmak üzere iken cumaya gelir halde gördüm."
Asmaî deçli ki: "Haccac, hastalandığında halk onun ölümünü anlatarak dedikodu ve fitne çıkarmaya başladı. Bunun üzerine Haccac, bir hutbe irad ederek şöyle dedi:
«Bazı şaki ve münank kimseler arasında şeytan fesat çıkarmıştır. Bu yüzden onlar "Haccac öldü." demişlerdir. Haccac ölse ne olacak ki? Haccac ancak Öldükten sonra hayır ümid etmektedir. Allah'a yemin ederim ki, dünya ve içindeki herşey benim olmaktansa ölmeyi arzularım. Cenâb-ı Allah, ebediyyeti ancak en hakir yaratığı olan iblis için uygun görmüş ve buna razı olmuştur. Cenâb-ı Allah, bu hususta ona: "Şüphesiz sen (kıyamete kadar) bekletilenlerdensin." (ei-Arâf, 14.) dedikten sonra da onu kıyamet gününe dek ertelemiştir. Salih kul, Allah'a şöyle dua etmişti: "Bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver." (Sâd, 35.) Cenâb-ı Allah'ta o salih kula ebediyyet haricinde herşeyi verdi. Salih kul, işi tamamlandıktan sonra ölmek istedi ve şöyle dedi: "Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere kat." (Yûsuf, 101.) Keşke ben de o salih adam gibi olabilsem. Hepiniz de Öyle olacaksınız. Allah'a yemin ederim ki, sizden hayatta olan herkesi ölmüş, taze olan herşeyi kurumuş olarak görmekteyim. Bundan sonra da kişi, eni boyu üçer zira' olan kefenlerine sarılarak mezara sev-kedilecektir. Yer onun etini yiyecek, irinlerini emecektir. Haram malı da çocuklarına intikal edecek ve çocukları o malı kendi aralarında paylaşacaklardır. Akıl sahibi olanlar, benim ne dediğimi anlarlar.»
Böyle dedikten sonra minberden indi."
ibrahim b. Hişam b. Yahya el-Gassanî, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Allah düşmanı Haccac'ı, Kur'ân'ı sevmesi, Kuran ehline bağışta bulunması ve can çekişirken de: "Allah'ım, beni bağışla çünkü insanlar senin beni bağışlamayacağını iddia ediyorlar." deyişi dışında başka hiçbir hususta kıskanmadım."

Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya, Muhammed b. Münkedir'in şöyle dedigini rivayet etmiştir:
"Ömer b. Abdülaziz, Haccac'a öfke duyardı. Ancak onun can çeki-rken söylediği şu sözü beğenir ve bu hususta ona imrenirdi. Haccac, an çekişirken şöyle demişti: "Allah'ım, beni bağışla, çünkü insanlar senin beni bağışlamayacağını sanıyorlar."
Yine Muhammed b. Münkedir'den rivayete göre; ilim ehli biri, Hasan-ı Basrî'ye şöyle demiş:
- Haccac ölürken böyle birşey demişti.
- Gerçekten böyle demiş mi?
- Evet.
- Bunun kendisine ne yaran olabilir ki?
Ebu'l-Abbas el-Mirrî, Asmaî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Haccac, can çekişirken şöyle bir şiir okudu:
"Ya Rab, düşmanlar aşırı şekilde yeminler ederek dediler ki, Haccac cehennemliktir.
Onlar körü körüne mi yemin ediyorlar?
Yazıklar olsun onlara. Bağışlayıcı ve affi yüce olan ulu Allah hakkında birşey bilmiyorlar."
Haccac'ın böyle dediğini Hasan-ı Basrî'ye anlattılar, o da şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin ederim ki, Haccac, eğer kurtulursa bu iki beyit sayesinde kurtulur."
Bazılarının ifadesine göre Haccac, can çekişirken yukarıda söylediği beyitlere şunları da eklemiştir:
"Efendiler, köleleri kendi hizmetlerindeyken ihtiyarladıklarında onları azad ederler,
Ey Halikim! Bu hususta sen daha çok kerem sahibisin. Ben senin köleliğindeyken yaşlandım, beni ateşten azad et."
İbn Ebi'd-Dünya, Ahmed b. Abdullah et-Teymî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Haccac öldüğünde, kimse onun öldüğünden haberdar olmadı. Nihayet bir cariye yüksekçe bir yere çıkıp ağladı ve şöyle dedi: "Dikkat edin, yemek yediren, çocukları yetim, kadınları da dul bırakan, kelleleri gövdelerden ayıran Şamlıların efendisi öldü.
Daha önce bize öfke duyan, bugün bize merhamet ediyor.
Daha önce kendisinden korktuğumuz kimseden bugün artık emin oluyoruz."
Abdürrezzak, İbn Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: Babam, Haccac'ın ölüm haberini birkaç kez duyduktan ve onun olarak öldüğünü anladıktan sonra şu ayet-i kerimeyi okudu:
"Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki, zulmeden milletin kökü
böylece kesildi." (el-En'âm, 45.).»
Birden fazla ravinin anlattıklarına göre Hasan-ı Basrî, Haccac'ın ölüm müjdesini aldığında yüce Allah'ın huzurunda şükür secdesine kapanmıştı. Daha önce ona karşı duygularım gizlemekte iken öldüğünü duyunca duygularını açığa vurdu ve şöyle dedi: 'Allah'ım, onu öldürdün, onun gittiği yolu da artık aramızdan kaldır."
Hammad b. Ebi Süleyman dedi ki: İbrahim en-Nehaî'ye, Haccac'ın ölüm haberini verdiklerinde sevincinden ağladı.
Ebu Bekir b. Ebi Hayseme, Salih b. Süleyman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ziyad b. Rebi b. Haris, zindanda iken arkadaşlarına Haccac'ın son hastalığı nedeniyle falan gecede öleceğini haber verdi. O gece olduğunda zindandakiler sevinçlerinden uyuyamadılar. Oturup Haccac'ın ölüm haberini almak için beklediler. Bu da hicri doksanbeşinci senenin ramazanının yirmiyedinci gecesi idi.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre ramazanın bitimine beş gece kala idi. Aynı senenin şevval ayında öldüğü de söylenir. Haccac, ölürken ellibeş yaşındaydı. Çünkü cemaat senesi dediğimiz hicri kırkıncı senede doğmuştu. Kırkbirinci senede yahut otuzdokuzuncu senede doğduğuna dair zayıf kaviller de ileri sürülmüştür. Vasıt şehrinde öldü. Mezarının yeri de belirsiz hale getirildi. Üzerine su akıtıldı ki, düşmanları onu mezarından çıkarıp yakmasınlar. Doğrusunu Allah bilir.
Asmaî dedi ki: "Haccac'm hali ne tuhaftı. O ölürken sadece 300 dirhem bıraktı."
Vakidî, Âbdurrahman b. Ubeydullah b. Serik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Amcam bize dedi ki: Anlatıldığına göre Haccac, vefat edeceği sırada tereke olarak sadece 300 dirhem para, bir mushaf, bir kılıç, bir eyer, bir binek ve vakfedilmiş yüz zırh bıraktı.»
Şihak b. Harraş, amcası Yezid b. Havşeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Ebu Cafer el~Mansur, bana haber salarak yanına çağırttı. Yanına vardığımda bana şöyle dedi:
- Bana Haccac b. Yusuf un vasiyetini anlat.
- Ey mü'minlerin emiri, beni bundan affet.
- Anlat, dedim.
- Onun vasiyeti şöyleydi: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, Haccac b. Yusuf un vasiyetidir ki, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, onun ortaksız olduğuna, Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet eder. O, Velid b. Abdülmelik'ten başkasına itaati
tanımamıştır. O, bu şahadet üzere yaşadı, bu şehadet üzerine ölüyor ve bu şahadet üzerine de haşredilecektir."
Haccac, 900 demir zırh bıraktı. Bunların 600'ü Iraklı münafıklarındı ki, bu zırhları giyinerek savaşırlardı. 300'ü de Türklerindi.
Ebu Cafer, yanıbaşmda duran Ebu'l-Abbas et-Tusî'ye başını kaldırıp baktı ve şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, Şiilik işte budur, sizinkisi Şiilik değildir."
Asmaî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haccac'ı rüyada gördüm. Ona: "Allah sana ne yaptı?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Öldürdüğüm her insana karşılık Allah beni defalarca öldürdü." Onu bir yıl sonra yine gördüm, kendisine: "Ey Ebu Muhammed, Allah sana ne yaptı?" diye sordum. O da bana şu karşılığı verdi: "Ey annesinin bızrını emen adam! Sen bu soruyu geçen yıl da sormamış miydin?"
Kadı Ebu Yusuf dedi ki: "Harun Reşid'in yanında idim. Adamın biri, onun huzuruna geldi ve şöyle dedi:
- Ey müminlerin emiri, dün Haccac'ı rüyada gördüm.
- Onu nasıl bir kılıkta gördün?
- Çirkin bir kılıkta gördüm ve kendisine: "Allah sana ne yaptı?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Bu soruyu sormak sana mı düştü ey annesinin bızrını emen adam."
- Vallahi doğru söylemiş. Sen gerçekten Haccac'ı gördün mü? O hayattayken de ölüyken de hiç kimsenin lafı altında kalmazdı ve eyvallah etmezdi."
Hanbel b. Ishak, Eş'as el-Harraz'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Haccac'ı rüyada kötü bir halde gördüm. Kendisine: "Ey Ebu Muhammed, Rabbim sana ne yaptı?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Her kimi öldürdüysem Allah, ona karşılık beni öldürdü. Sonra benim Cehennem'e atılmamı emretti." Kendisine: "Sonra ne oldu?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Sonra tevhid ehlinin ümid ettiklerini ümid etmeye başladım."»
Ibn Şirin de: "Haccac'ın kurtulacağını ümid ediyorum." dedi. Ha-san-ı Basrî, onun bu sözünü işitince şöyle dedi: "Ama vallah Cenâb-ı Allah, onun ümidini boşa çıkaracaktır."
Ahmed b. Ebi'l-Havarî, Ebu Süleyman ed-Daranî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Hasan-ı Basrî, bir mecliste oturduğunda orada Haccac'dan söz edildiği takdirde mutlaka kendisine beddua ederdi. Onu rüyasında gördü ve şöyle sordu:
- Sen Haccac mısın?
- Evet, ben Haccac'ım.
- Allah sana ne yaptı?
- Öldürdüğüm her adama karşılık Allah, beni defalarca öldürdü. Sonra muvahhidlerle birlikte bir tarafa bırakıldım.
Bundan sonra Hasan-ı Basrî, ona sövmekten vazgeçti. Doğrusunu Allah bilir."
İbn Ebi'd-Dünya, Süfyan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Haccac, Abdülmelik b. Mervan'm yanına gitti. Beraberinde Muaviye . Kurra da vardı. Abdülmelik, Muaviye'ye Haccac'ı sordu. O da şu cevabı verdi: "Eğer size doğruyu söylersek bizi öldürürsünüz, eğer size yalan söylersek Aziz ve Celil olan Allah'tan korkarız." Haccac, ona baktı, Abdülmelik de: "Ona ilişme." dedi ve onu Sind'e sürgün etti. Orada bazı faaliyetlerde bulundu." [6]

Hicri Doksanbeşîncî Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

İbrahim B. Yezid En-Nehaî

O şöyle derdi: Biz bir cenaze merasiminde hazır olduğumuzda veya bir kişinin öldüğünü duyduğumuzda bu hal aramızda günlerce belli olurdu. Çünkü biz ölen kimsenin Cennet'e veya Cehennem'e sevke-dileceğine yol açacak bir durumla karşılaşmış olduğunu bilirdik, ama sizler cenazelerinizde dünya meselelerinizi konuşuyorsunuz.
İbrahim b. Yezid şöyle demişti: "Görmeden kişinin görüşü doğrulanmaz ve müstakim olmaz. Görmekte ancak görüşle olur.
Kişinin namaz esnasında iftitah tekbirini önemsemediğini görürsen, onun kurtuluşa ermesinden ümidini kes.
Ben ayıplanacak birşeyi gördüğümde onunla mübtela olmaktan korktuğum için onu ayıplarım."
İbrahim, vefat edeceği zaman ağladı, kendisine: "Niçin ağlıyorsun?" diye sorduklarında şu cevabı verdi: "Ölüm meleğini bekliyorum, bilemiyorum, o beni Cennetle mi yoksa Cehennem ateşiyle mi müjdeleyecek." [7]

Hasan B. Muhammed B. Hanefiyye

Künyesi Ebu Muhammed'dir. Kardeşlerinden mukaddemdi. Alım ve fakih bir kimse olup ihtilaf ve fıkhı bilirdi. Eyyüb es-Sahtiyanî ve bir başkası onun hakkında şöyle demişlerdir:
"Mürcie konusunda ilk konuşan zat odur. Bu hususta bir risale yazdı. Ama sonra pişman oldu." Başkaları dediler ki: "Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ile Hz. Zübeyr hakkında çekimserdi. Ne onlardan yana olurdu, ne de onları yererdi. Bu durumunu babası Muhammed b. Hanefiyye duyunca onu dövdü ve kafasını yaraladı. Kendisine de şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana. Atan Ali'den yana olmayacak mısın?"
Ebu Ubeyd'in ifadesine göre Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye, hicretin doksanbeşinci senesinde vefat etmiştir. Halife'nin ifadesine göre ise o, Ömer b. Abdülaziz'in hilafeti zamanında vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir. [8]

Humeyd B. Abdurrahman B. Avf Ez-Zührî

Annesi, Ümmü Külsünı binti Ukbe b. Ebi Muayt olup Hz. Osman'ın ana bir kardeşidir. Humeyd, fakih, âlim ve asaletli bi kimse idi. Çok miktarda rivayetleri vardır. [9]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/173-194.

[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/194-195.

[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/195-196.

[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/196-203.

[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/203-213.

[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/214-232.

[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/232.

[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/232-233.

[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/233.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Mutarrif B. Abdullajî B. Eş-Şahir
Hicretin Doksanaltıncı Senesi
Şam Camii İle İlgili Olarak Nakledilen Haberler
Zekeriya Oğlu Yahya Peygamberin Başı
Emevi Camisinin Kapısındaki Saatler
Emevi Camiinde Kıraat-I Seb'a İle Kur'ân Okunmaya Başlanması
Fasıl
Dımışk Camiinin Banisi Velid B. Abdülmelik'in Biyografisi
Velid B. Abdülmelik Zamanında Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Ziyad B. Haris Et-Temimî Ed-Dımışkî
Abdullah B. Ömer B. Osman Ebu Muhammed
Süleyman B. Abdülmelîkin Halifeliği
Kuteybe B. Müslim'in Öldürülmesi
Hicretin Doksanyedinci Senesi
Hicri Doksanyedinci Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Hz. Ali'nin Torunu Hasan B. Hasan
Musab. Nusayr
Hicretin Doksansekizinci Senesi

Mutarrif B. Abdullajî B. Eş-Şahir

Bu zatın biyografisi, önceki sayfalarda anlatılmıştır. Bütün bu zevatın biyografileri, "Tekmil" adlı eserimizde verilmiştir.
Bu senede (hicretin doksanbeşinci senesinde) Haccac, Vasıt şehrinde vefat etti. Nitekim bu husus, önceki sayfalarda detaylı olarak anlatıldı. Allah'a hamdolsun.
Bu senede Said b. Cübeyr hazretleri, Ali b. Medinî ile diğer bir cemaatın ifadelerine göre Haccac tarafından öldürülmüştür Meşhur rivayete göre o, hicretin doksandördüncü senesinde vefat etmiştir. Nitekim İbn Cerir ve birden fazla ravi böyle demişlerdir. Doğrusunu Allah bilir. [1]

Hicretin Doksanaltıncı Senesi

Bu senede Kuteybe b. Müslim, Çin diyarından Kaşgar'ı fethetti. Allah ona rahmet etsin. Çin hükümdarına da elçiler göndererel onu tehdit edip korkuttu ve beldelerine ayak basıp hükümdarlarına ve eşrafına kölelik mührü vurmadan geri dönmeyeceğine Allah adıyla ye-nam etti. Onlardan cizye alacağını ya da İslâm'a girmelerini sağlayacağını söyledi. Elçiler, Çin ülkesinin en büyük hükümdarının huzuru-na girdiler. Hükümdar, büyük bir şehirde oturuyordu. Anlatıldığına göre o şehri kuşatan surlarda doksan kapı vardı. Hanbalık denen o Şehir, Çin'in en büyük, en verimli, en zengin ve alışverişi en çok olan Şehirlerindendi. Çinliler, çok mal ve eşyaya sahip oldukları için başka ülkelere gitme ihtiyacım hissetmezlerdi. Başka ülkelerin insanları onlara muhtaçtı. Çünkü onlar, çok eşyaya ve geniş bir iklime sahiptiler. Diğer ülkelerin hükümdarları, Çin hükümdarına haraç öderlerdi. Çünkü Çin hükümdarı, güçlü, zorba, askeri ve teçhizatı çok bir hükümdardı.
Kısaca demek istediğimiz şudur ki; Kuteybe'nin elçileri, Çin hükümdarının yanına gittiklerinde başkentinin ve ülkesinin büyük olduğunu, ülkede çok nehirlerin, pazarların, güzelliklerin ve kıymetli şeylerin bulunduğunu gördüler. Büyük bir kalede ve müstahkem bir mevkide bulunan hükümdarın huzuruna vardılar. Kale, büyük bir şehir büyüklüğündeydi. Çin hükümdarı, başlarında Hübeyre'nin bulunduğu 300 İslâm elçisine tercümanı vasıtasıyla şöyle dedi: "Siz nesiniz kimsiniz ve ne istiyorsunuz?" Elçiler de şöyle dediler: "Biz Kuteybe b' Müslim'in elçileriyiz. O, seni İslâm'a davet ediyor. Eğer İslâm'a girmezsen cizye ödemen gerekecek. Cizye de ödemezsen seninle savaşacağız." Hükümdar kızdı ve elçilerin zindana atılmalarım emretti. Ertesi sabah onları huzuruna getirterek: "Siz tanrınıza nasıl ibadet e-dersiniz?" diye sordu. Onlar da normal veçhiyle namaz kıldılar. Rükû ve secdeye kapandıklarında hükümdar onlara güldü ve: "Siz evlerinizde nasıl olursunuz?" diye sordu. Onlar da gündelik elbiselerini giyindiler. Hükümdar, daha sonra huzurundan çıkıp gitmelerini emretti. Ertesi sabah tekrar yanına çağırdı ve: "Hükümdarlarınızın huzuruna nasıl girersiniz?" diye sordu. Onlar da takkelerim, sarıklarını, hırkalarını, abalarını giyerek hükümdarın huzuruna girdiler. Hükümdar, onları görünce: "Geri dönün." dedi. Onlar da huzurdan çıkıp geri döndüler. Hükümdar, kendi adamlarına: "Bunları nasıl gördünüz?" diye sorduğunda, onlar şu cevabı verdiler: "Şimdiki kıyafetleri, erkek kıyafetine daha çok benzemiştir. Bunlar işte onlardır."
Üçüncü gün olduğunda hükümdar, yine haber gönderdi ve huzuruna geldiklerinde: "Düşmanlarınızı nasıl karşılarsınız?" diye sordu. Onlar da silahlarını kuşandılar. Miğferlerini taktılar, kılıç ve oklarını ellerine alıp atlarına binerek harekete geçtiler. Çin hükümdarı, onlara baktı, dağların kendisine doğru ilerlemekte olduklarını sandı. Hükümdara yaklaştıklarında mızraklarını diktiler, sonra paçalarını sıvayarak ona doğru ilerlediler. Onlara: "Geri dönün." dedi. Çünkü Çinlilerin kalblerine Müslüman korkusu girmişti. Müslüman elçiler de geri dönüp atlarına bindiler, mızraklarını ellerine alarak atlarını koş-tururcasına sürdüler. Hükümdar, kendi adamlarına: "Bunları nasıl görüyorsunuz?" diye sorduğunda onlar: "Bunlar gibisini asla görmedik!" diye cevap verdiler.
Akşam olunca hükümdar, onlara haber gönderip: "Liderinizi ve en üstün olanınızı bana gönderin." dedi. Onlar da Hübeyre'yi

hükümdara gönderdiler. Hükümdar, huzuruna girdiğinde Hübeyre'ye şöyle dedi:
- Ülkemin büyüklüğünü gördün, hiç kimse sizi bana karşı koruyamaz. Sizler, avucumdaki bir yumurta gibisiniz. Ben sana birşey soracağını, doğru cevap verirsen ne âlâ, aksi takdirde seni öldürürüm.
- Sor bakalım.
- Birinci günde bir kılık, ikinci günde ikinci bir kılık, üçüncü günde ise bambaşka bir kılıkla huzuruma geldiniz, bunun sebebi neydi?
- Birinci gündeki kılığımız, ailemiz ve çocuklarımız arasında giydiğimiz elbise ve kılığımızdır. Bununla onlar arasında rahat oluruz. İkinci gündeki kılığımız ise, hükümdarlarımızın huzuruna girerken giydiğimiz elbise ve kılıklarımızdır. Üçüncü gündeki kılıklarımız ise, düşmana karşı çıkıp savaştığımızda giydiğimiz elbise ve kılıklarımızdır.
- Zamanınızı ne güzel idare ediyorsunuz. Arkadaşınız Kuteybe'nin yanma dönün ve ona deyin ki, ülkemden ayrılıp gitsin. Ben onun hırsını ve adamlarının azlığını öğrendim. Eğer ülkemden ayrılıp git-mezseniz sizi baştan sona kırıp geçirecek, mahvedecek ve askerlerimi üzerinize göndereceğim.
- Sen bunu Kuteybe'ye mi söylüyorsun? Süvarilerinin bir başı senin ülke topraklarında, diğer ucu da zeytin yetişen mıntıkada olan bir kumandanın askerleri mi azdır diyorsun? Gücü yettiği halde dünyayı arkasında bırakan ve senin ülkene gazaya gelen bir adam nasıl haris olabilir? Bizi korkutmana gelince biz ölümden korkmuyoruz, bir ecelimiz olduğunu biliyoruz. Ecelimiz tamam olduğunda en iyisi şehid edilmemizdir. Biz ölümden korkmuyoruz ve ölmek istemiyen kimselerde değiliz.
- O halde adamınızı nasıl razı edeceğim?
- O senin topraklarına basmadıkça, valilerini köle diye mühürle-medikçe, sonunuzu getirmedikçe, ülkenden cizye almadıkça geri dönmemeye yemin etmiştir.
- Ben onun yeminini yerine getiririm. Ona kendi ülkemden biraz toprak veririm. Ayrıca hükümdar çocuklarından dördünü gönderirim. Çok miktarda altın ve ipek kumaş da gönderirim ki, bunların kıymetini kimseler takdir edemez.
Böylece Hübeyre ile Çin hükümdarı arasında çok konuşmalar geçti. Neticede şu antlaşmaya vardılar: Hükümdar, kendi ülkesinin toprağını altın bir tepsi içinde gönderecek. Kuteybe'de o toprağa ayağıyla basacak. Ayrıca kendi evladından ve hükümdarların çocuklarından birkaçım gönderecekti ki, Kuteybe onların boyunlarına kölelik mührünü vursun. Yine Kuteybe'nin yeminini yerine getirmiş olmak için de bol miktarda mal gönderdi.
Çin hükümdarı, kendi çocuklarından ve diğer hükümdarların çocuklarından 400'ünü Kuteybe'ye göndermiştir. O, Çin hükümdarının gönderdiği mallar, paralar ve çocuklar kendisine ulaştığında bu armağanları kabul etti. Çünkü Kuteybe, mü'minlerin emiri Velid b. Ab-dülmelik'in ölüm haberini almış, morali bozulmuş ve şevketi kırılmıştı. Kuteybe b. Müslim el-Bahilî, Süleyman b. Abdülmelik'e bey'at etmemeye karar vermiş, maiyetindeki askerlerin kendi halifeliğini kabul etmeleri için çağrıda bulunmak istemişti. Fakat, ülke ve beldeleri fethetme ile meşgul olduğundan bu .imkanı bulamamıştı. Sonra bu senenin (hicri doksanaltıncı senenin) sonunda öldürülmüştü. Allah ona rahmet etsin. Anlatıldığına göre onun elinde hiçbir bayrak yere düşmedi. Allah yolunda cihad eden mücahitlerdendi, başka hiçbir komutanın toplayamayacağı miktarda çok asker toplamıştı.
Hicretin doksanaltıncı senesinde Mesleme b. Abdülmelik, yaz mevsiminde gazaya gitti. Abbas b. Velid de Rum ülkesine gazaya gitti, oralarda Tolas ve Merzubaneyn'i fethetti.
Bu senede Şam'daki Emevi camisinin inşaatı, banisi halife Velid b. Abdülmelik b. Mervan tarafından tamamlandı. Allah ona rahmet etsin ve ona hayır mükafat versin. Bu caminin yerinde daha önce Yunanlılar ve Keldanîler tarafından yapılmış bir mabet vardı. Kelda-nîler, Şam'ı şenlendirip imar etmişlerdi. Oraya ilk olarak onlar mabet inşa etmişlerdi. Keldanîler, yedi gezegene taparlardı. Bu gezegenler şunlardır:
1- Dünya semasındaki Ay,
2- ikinci gök tabakasındaki Utarit,
3- Üçüncü gök tabakasındaki Zühre,
4- Dördüncü gök tabakasındaki Güneş,
5- Beşinci gök tabakasındaki Merih,
6- Altıncı gök tabakasındaki Müşteri,
7- Yedinci gök tabakasındaki Zuhal.
Keldanîler, Şam'ın her bir kapısının üzerine bu yedi gezegenden birinin resmini yapmışlardı. Şam'ın yedi kapısı vardı. Sırf bu maksatla Şam'a yedi kapı yapmışlardı. Yedi heykel dikmişler, bu heykellerden her biri bir gezegene aitti. Her sene de bir defa olmak üzere bu kapılardan birinin yanında bayram şenlikleri düzenlerlerdi.
Rasathaneleri, Keldanîler kurmuşlardı. Bunlar, yıldızların hareketlerinden, birbirlerine yaklaşmalarından ve birleşmelerinden bahsederlerdi. Bunlar, Şam'ı kurmuşlar ve şehri kurmak içinde o iki dağ arasından akan suyun kıyısını seçmişlerdi. O iki dağ arasından gelen suyu kanallara aktararak şehir içindeki evlerin avlularından geçirmişlerdi. Şam, onların zamanında şehirlerin en güzellerinden biri idi. Hatta şehirlerin en güzeli idi. Çünkü orada insanı şaşkına döndürecek acaip tasarruflarda bulunmuşlardı. Emevi camiinin yerindeki o mabedi inşa ettiler. O mabet, bugünkü Emevi camiinin kuzey kısmına bakan bölümünde bulunuyordu.
Keldanîler, kuzey kutbuna yönelerek ibadet ederlerdi. Mihrabları da o yöne bakar, mabedlerinin kapısı, kıble tarafına açılırdı. Yani bugünkü mihrabın arka tarafına düşüyordu. Nitekim bunu gözümüzle görmüşüzdür. Mihrabları, kuzey kutbu yönündeydi.

Gördüğümüz ka-üi ise, nakışlı taşlarla inşa edilmiş güzel bir eserdi. Üzerinde kendi yazılarıyla yazılmış bir kitabe de vardı. Kapının sağında ve solunda da iki küçük kapı daha vardı. Mabedin batı tarafında cidden yüksek bir köşk vardı. Posta kapısındaki bu sütunlar, o köşkü taşımaktaydılar. Mabedin doğu kısmında da hükümdar Ciron'un köşkü vardı. Ciron, onların hükümdarıydı. Orada iki büyük evde vardı ki, onlar kendilerinden önce Şam'a hükmeden kimselerin evleriydi.

Anlatıldığına göre mabedle birlikte hükümdarlara mahsus üç büyük ev vardı. Bu evleri ve mabedi yüksek bir sur kuşatmaktaydı. Bu sur, büyük yontma taşlarla yapılmıştı. Sözünü ettiğimiz üç evden biri mutfak, biri tavla idi. Diğeri de Muaviye'nin inşa etmiş olduğu yeşil köşkün yerindeki bir evdi.

Öncekilerden nakillerde bulunan İbn Asakir dedi ki: Yunanlılar, Şam şehrinin ve bu mekanların yerini tesbit etmek ve inşaata başlamak için onsekiz sene müddetle yıldız falına baktılar. Duvarların temellerini kazdıklarında istedikleri iki yıldız doğdu. Onlar, inşa edecekleri mabedin asla harab olmamasını ve ibadetsiz kalmamasını, inşa edecekleri şehrin devamlı saltanat ve hükümdarlık merkezi olmasını amaç edinmişlerdi.

Ben derim ki: Mabede gelince orası her zaman ibadet edilen bir yer oldu. Asla ıssız kalmadı.

Ka'bü'l-Ahbar dedi ki: "Orası kıyamete dek ıssız kalmayacak ve içinde hep ibadet edilecektir. Yeşil köşkün bulunduğu hükümdar evine gelince, Muaviye o binayı yeniledi. Bilahare hicretin kırkaltmcı senesinde yakıldı. Nitekim bunu ileride anlatacağız. O bina harab oldu. Miskin, zayıf ve düşkün kimselerin meskeni haline geldi ve bu zamana kadar da o haldedir.

Kısaca anlatmak istediğimiz şudur ki; Yunanlılar, Şam'da bu anlattığımız şekilde uzun süre kaldılar. Oradaki kalışları 4.000 seneden fazladır. Hatta denildiğine göre o mabedin dört duvarını, ilk olarak Hud peygamber inşa etmiştir. Hud peygamber, İbrahim peygamberden uzun zaman önce yaşamıştı. İbrahim Halil peygamber, Şam'a git-miş, Şam'ın kuzeyinde Berze mevkiine yerleşmiş, orada düşmanlarıyla savaşmış, onları mağlub etmiş, düşmanlarına karşı Allah ona yardım etmişti. Berze mevkiinde düşmanlarıyla savaştığı için İbrahim Halil peygamberin orada bir makamı vardır. Bu makamın ona ait olduğu, önceki kitaplarda katiyyetle ifade edilmektedir ve bu, atadan oğula nakledilen bir hakikattir. Zamanımıza kadar da ulaşmıştır. Doğrusunu Allah bilir.

Şanı, o zamanlarda sakinleri olan Yunanlılar tarafından şenlendirilmiş, mamur hale getirilmişti. Orada yaşayan Yunanlı Keldanîler çok kalabalık idiler, ibrahim peygamberin düşmanlarıydılar. İbrahim Peygamber, -puta taptıkları, yıldızları rab edindikleri için- onlarla tartışmıştı. Nitekim bunu tefsirimizde de anlatmışız dır. Yine bu kitabımızın "İbrahim Peygamberin Kıssası" bölümünde de ani atmışız dır. Hamd, Allah'adır. Yardım Allah'tan dilenilir.

Kısaca demek istediğimiz şudur ki, Yunanlılar, Şam'ı imar ettiler. Orada ve kazaları olan Havran, Bika Baalbek ve diğer yerlerde göz alıcı, garip, insanı şaşkına çevirici, muazzam binalar inşa ettiler. Hatta İsa peygamberden 300 sene kadar sonra Şamlılar, İstanbul'u (Kostantiniyye'yi) inşa eden hükümdar Kostantin b. Kostantin vasıtasıyla Hristiyanlığa geçtiler. Bu hükümdar, onlar için kanunlar koydu. İlk olarak o ve milleti ile yeryüzü halkının .çoğu Yunanlı idiler. Hristi-yan patrikleri, onun emri ile uydurma bir din ortaya koydular. Bu din, Hristiyanlığın aslından yapılan alıntılar ile putperestlik karışımı birşeydi. Bu uydurma din nedeniyle doğuya yönelerek ibadet ettiler, orucu artırdılar. Domuzu helal kıldılar. Kendi iddialarına göre çocuklarına büyük emaneti öğrettiler. Aslında bu büyük emanet değildi. Büyük bir hıyanet ve hakir denecek çok kötü bir cinayetti. Bununla birlikte bunun hacmi küçüktü. Önceki kısımlarda bundan bahsetmiş ve gerekli açıklamayı yapmıştık.

Hristiyanların melekî grubunun mensub olduğu bu hükümdar, Şam'da ve diğer yerlerde büyük kiliseler inşa ettirdi. Denildiğine göre 12.000 kilise inşa ettirmiş, bu kiliseler için gelirli vakıflar kurmuştu. Bu kiliselerden biri, Beytü'1-lahm kilisesi idi. Diğeri de Ümmü Heyla-ne el-Gandakaniyye'nin inşa ettirdiği Kudüs'teki Kumame kilisesi idi. Meşhur kiliseler bunlardı Bunlardan başka daha binlerce kiliseler inşa ettirmişti.

Hülasa diyeceğimiz şudur ki; Hristiyanlar, Yunanlılara göre muazzam bir mabet olan Şam'daki o meşhur mabedi, Yuhanna kilisesine dönüştürdüler. Şam'da başka birçok kiliseler de inşa ettiler. Hristiyanlar, Şam'da ve diğer yerlerde 300 senelik bir süre daha dinlerini devam ettirdiler. Nihayet yüce Allah, Muhammed (s.a.v.)'i peygamber olarak gönderdi. Bu kitabın siyer bölümünde anlattığımız işler, Muhammed (s.a.v.) tarafından gerçekleştirildi. Ayrıca kendi zamanında Bizans hükümdarı Heraklius'a mektup ve elçi göndererek onu Aziz ve Celil olan Allah'a imana davet etti. Heraklius da Ebu Süfyan'la karşılıklı olarak bu hususta konuştu.

Bundan sonra Rasûlullah (s.a.v.), üç emiri Zeyd b. Harise, Cafer ve İbn Kevaha'yı Şam sınırındaki Belka'ya gönderdi. Bizanslılar da onlara karşı büyük bir ordu gönderdiler. Yapılan savaşta bu üç emiri ve beraberlerindeki askerlerin bir kısmını şehid ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Tebük senesinde Bizanslılarla savaşmaya ve Şam'a girmeye karar verdi. Ancak sıcakların şiddetli, durumun zayıf ve insanların sıkıntıda oluşundan ötürü o sene geri döndü. Sonra Ebu Bekir es-Sıddık orduları tüm Şam mıntıkasına gönderdi. Bu mıntıkalar arasında Dımışk şehri ve kazaları da vardı. Bu hususu, Şam'ın fethinden bahsederken detaylıca anlatmıştık.

Şam mıntıkasında İslâmiyet güçlenince ve Cenâb-ı Allah, rahmetini oraya inzal edip ihsanlarını yağdırınca ordunun komutanı Ebu Ubeyde (veya Halid b. Velid), Dımışk ahalisine bir emanname yazdı. Şam'daki ondört kilise Hristiyanların elinde bırakıldı. Ancak Maryu-hanna adını verdikleri o meşhur kilisenin yarısını Hristiyanlardan aldılar. Çünkü Halid b. Velid, Şam'ı kılıç zoruyla doğu kapısından fet-hetmişti. Hristiyanlar da Ebu Ubeyde'den eman almışlardı. Ebu Ubeyde ise, Cabiye kapısından sulh yoluyla şehre girmişti. İhtilaf ettiler. Sonra şehrin yarısının sulh yoluyla, yarısının da kılıç zoruyla alınmış olduğu hususunda anlaştılar. Doğudaki bu kilisenin yarısını aldılar. Ebu Ubeyde, bu yarı kısmı Müslümanların namaz kıldığı

bir mescit haline getirdi. Burada ilk olarak Ebu Ubeyde, sonra da diğer sahabeler namaz kıldılar ki, buraya sahabe mihrabı denilir. Ancak Maryuhanna mihrabmdaki kapı açık değildi. Müslümanlar, o mübarek yerde namaz kılıyorlardı. Açıkça anlaşıldığına göre kıble duvarındaki mihrablan açan kişi Velid'dir.

Ben derim ki: Bu mihrablar yenilenmişlerdir. Velid'in açtığı mih-rablar, onlar değildir. Eğer yapmış ise, o bir tek mihrab açmıştır. Belki de hiç yapmamıştır. Halife, o mihrabta namaz kılardı. Diğer mih-rablara gelince onlar yakın zamanda açılmışlardır. Her bir imamın; yani Şafiî'nin, Hanefî'nin, Malikî'nin ve Hanbelî'nin birer mihrablan vardı ki, bunlar da Velid'den bir süre sonra yapıldılar. Selef ulemasının çoğu bu şekilde mihrabların yapılmasını hoş karşılamadılar ve bunu ortaya atılan bid'atlardan saydılar. Müslümanlar ve Hristiyanlar, bu mabede bir kapıdan girerlerdi ki, bu da kıble tarafındaki yüksek mabet kapısıdır. Bugünkü maksure içinde bulunan büyük mihrabın mekanıdır. Hristiyanlar batı tarafına kiliselerine, Müslümanlar da sağ tarafa mescitlerine giderler; Hristiyanlar kendi kitaplarını aşi-are ve yüksek sesle okuyamazlar ve çanlarını çalamazlar. Sahabele-*K ^aygılannc*an> korkularından ve onlardan çekindiklerinden ötürü ibadetlerini sessizce ifa ederler. d /?am Valiliği zamanında Muaviye, Sahabeler mescidinin kıblesin hukümet konağı yaptırmış, bu konak dahilinde yeşil bir kubbe de

inşa ettirmişti. Bu konağın tümü, yeşil kubbe adıyla tanınmıştı. Mua-viye, orada kırk sene yaşamıştı. Bunu önceki kısımlarda da anlatmıştık. Şam'daki o meşhur mabed, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında ortaklaşa kullanıldı. Bu durum, hicretin ondördüncü senesinden sek-senaltmcı senesinin zilkade ayına kadar devam etti.

O sırada halifeliğe Velid b. Abdülmelik geçti. Velid, bu mabedin kalan kısmını da Hristiyanların elinden alıp Müslümanların mescidine eklemeye karar verdi ve mabedin tümünü tek bir mescit haline dönüştürdü. Çünkü bazı Müslümanlar, o mabedde Hristiyanların İncil okuyuşlarını işitmeleri ve ibadetleri esnasında seslerini yükseltmeleri dolayısıyla rahatsız oluyorlardı. Bu nedenle Velid, Hristiyanları Müslümanlardan uzaklaştırmak ve mabeddeki bölümlerini Müslümanların mescidine katmak istedi. Böylece Müslümanların mescidi genişleyecek ve mabedleri tek bir mescit haline dönecekti. Hristiyanlardan mabedi boşaltmalarını istedi ve buna karşılık onlara çok arazileri ik-ta olarak vereceğini, ayrıca ellerinde -antlaşmaya dahil edilmemiş-dört kilisenin bırakılacağım söyledi. Bu dört kilise şunlardı: Meryem kilisesi, doğu kapısı dahilindeki Haçlı kilisesi, Telcibin kilisesi ve sakal yolundaki Hamid b. Dürre kilisesi. Ancak Hristiyanlar, onun bu teklifini şiddetle reddettiler. Velid de: "Sahabeler zamanında size verilmiş antlaşma metnini bana getirin." dedi. Metni getirdiler. Metin Velid'in huzurunda okunduğunda nehir kıyısındaki Torna kapısı dışında bulunan Torna kilisesinin antlaşmaya dahil edilmediği görüldü. Anlatıldığına göre Torna kilisesi, Maryuhanna kilisesinden daha büyüktü. Velid: "Ben o kiliseyi yıkıp mescide dönüştüreceğim." deyince Hristiyanlar: "Hayır, mu minlerin emiri, onu kendi haline bıraksın, diğer kiliselere de karışmasın. Bu mabedin bize ait bölümünü Müslümanlara vermeye gönül rızasıyla taraftar oluyoruz." dediler. Bunun üzerine Velid de diğer kiliseleri Hristiyanların elinde bıraktı ve meşhur mabeddeki kendilerine ait bölümü ellerinden aldı. Bu hususta anlatılan bir kavil budur.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Velid, Hristiyanlara mahsus bölümü alıp Müslümanların mescidine katma düşüncesine kapılınca konuyu Hristiyanlara açtı. Ancak onlar, bunu kabule yanaşmadılar. Bundan sonra Müslümanlardan bazıları Velid'in yanma giderek doğu kapısı ile Cabiye kapısından itibaren ölçüm yapmasını teklif ettiler. Şam'ın doğu kapısı ile Cabiye kapısından itibaren ölçüm yapıldığında meşhur mabedin yansının Reyhan pazarına dahil olduğu, bu nedenle meşhur kilisenin zorla fethedilen araziler kapsamına girdiği ortaya çıktı. Velid de orayı Hristiyanlardan zorla aldı.

Velid'in azatlısı Muğire'nin bu konudaki rivayeti ise şöyledir: "Velid'in huzuruna girdim. Tasalı olduğunu gördüm ve kendisine söyle dedim:

- Ey mü'minlerin emiri! Neyin var, niçin düşüncelisin?

- Müslümanların sayısı çoğaldı. Mescide sığmaz oldular. Hristi-yanları huzuruma çağırdım. Şu kilisedeki bölümlerini vermeleri karşılığında kendilerine bolca para teklif ettim, ne varki kabul etmediler. Verselerdi orayı mescide katacaktım, böylece Müslümanların mescidi genişleyecekti.

- Ey mü'minlerin emiri, senin tasanı giderecek çareyi biliyorum.

- Nedir o çare?

- Sahabeler Şam'ı aldıklarında Halid b. Velid, doğu kapısından kılıç kullanarak şehre girdi. Şehir halkı, bu olayı duyduklarında korkup Ebu Ubeyde'nin yanma gittiler ve ondan eman dilediler. O da kendilerine eman verdi. Bunun üzerine onlar kendisine Cabiye kapısını açtılar. Ebu Ubeyde de o kapıdan sulh yoluyla şehre girdi. Biz de onlarla pazarlık yaparız. Kılıç kuvveti nereye kadar uzanmış ise, orayı onların elinden alırız. Sulh yoluyla alman yerlere gelince, oraları da ellerinde bırakırız. Öyle sanıyorum ki, bu kilisenin tamamı zorla fethedilen yerler kapsamına girmektedir. Böyle olunca da orayı mescide katarsın.

- Beni rahatlattın, bu işi kendin yap.

Muğire bu işi üstlendi ve Şam'ın doğu kapısından Cabiye kapısına, oradan da Reyhan pazarına kadar ölçüm yaptı. Ölçün neticesinde kılıç yoluyla fethedilen yerlerin büyük köprüyü dört küsur zira geçtiğini ve böylece meşhur kilisenin zorla fethedilen araziler kapsamında olduğunu tesbit etti. Böylece kilise, mescid dahiline girdi ve mescide dönüştü. Velid bu durumu Hristiyanlara bildirdi ve: "Bu kilisenin tümü, zorla fethedilen araziler kapsamındadır. Böyle olunca da o sizin değil, bizim mülkümüzdür." dedi. Onlar da şu karşılığı verdiler: "Daha Önce sen bize mal ve para vermeyi, arazileri ikta olarak vermeyi teklif ettin, ancak biz kabul etmedik. Eğer mü'minlerin emiri, bu hususta bizimle sulh olursa bu onun bir ihsanıdır ve bu dört

kilise elimizde kalır. Diğer meşhur kilisenin kalan bölümünü de sana bırakırız." Velid, diğer dört kilisenin Hristiyanların ellerinde kalması şartıyla sulh yaptı." Doğrusunu Allah bilir.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Velid, bu meşhur kilisenin kalan bölümünü vermeleri karşılığında Hristiyanlara Feradis kapısı yanındaki Kasım hamamı bitişiğinde bulunan kiliseyi verdi. Hristi-yanlarda bu kiliseye, kendilerinden alman kilisenin adını vererek Maryuhanna kilisesi dediler. Eski kilisenin papaz kürsüsünü de alıp bu yenisine yerleştirdiler. Doğrusunu Allah bilir.
Velid, daha sonra yıkım aletlerinin getirilmesini emretti. Emirler ve halkın ileri gelenleri gelip yanında toplandılar. Hristiyan piskoposu ve keşişleri de gelip: "Ey mü'minlerin emiri! Kitaplarımızda gördüğümüze göre bu kiliseyi yıkan kişinin delireceği söylenmektedir." dediler. Velid de onlara: "Allah yolunda delirmeyi isterim. Allah'a yemin ederim ki, burada benden önce hiç kimse bir yeri yıkmayacaktır." dedi. Sonra saat kulesi diye bilinen doğu kısmındaki yivli kuleye çıktı orada bir rahip bulunuyordu. Velid, rahibe oradan inmesini emretti. Ancak rahip, bunun büyük bir günah olduğunu söyledi. Velid de ensesinden tutup iterek kuleden aşağı indirdi. Tekrar en yüksek yere, yani en büyük mihrabın üzerine çıktı. Orası kilisenin üzerinde bir timsal gibiydi. Rahipler ona: "Bu timsale yaklaşma." dediler. O da: "Buraya ilk olarak ben baltamı vuracağım." dedi. Sonra tekbir aldı, darbeyi vurup orayı yıktı. Velid'in üzerinde sarı bir kürk vardı. Kürkün eteklerini kuşağına sokmuştu. Sonra baltayı eline alıp kilisenin en üstündeki taşa vurdu ve onu aşağı fırlattı, artık diğer emirler de yıkmaya başladılar.
Müslümanlar, üç kere tekbir aldılar. Hristiyanlar da Ciron yolunda toplanıp feryad ü figan etmeye başladılar. Velid de muhafiz kuvvetleri komutanı Ebu Nail Riyah el-Gassanîyi, Hristiyanları oradan kovması için gönderdi. Gerekirse onları dövmesin emretti. O da bu emri yerine getirdi. Velid ve diğer emirler, bu mabedde, Hristiyanla-rın yeniledikleri mihrabları, kemerleri ve binaları tümüyle yıktılar. Öyle ki, mabedin yeri, kare bir alan halinde bomboş olarak ortaya çıktı. Sonra Velid, yeni bir fikirle, güzel ve göz alıcı bir şekilde Emevi camiini inşa etmeye başladı.
Velid, Emevi camimin inşaatında çok sayıda sanatkar, mühendis ve işçi çalıştırdı. Onu bu camiyi inşa etmeye teşvik eden kişi, kardeşi ve kendisinden sonraki veliahdı Süleyman b. Abdülmelik idi. Anlatıldığına göre Velid, Bizans hükümdarına mektup yazarak mermerci ve diğer sanatkarları kendisine göndermesini istemişti ki, bu mescidin inşaatında onlardan yararlansın. Ayrıca bu sanatkarları göndermediği takdirde ülkesine asker çıkararak kendisiyle savaşacağı ve ülkesindeki tüm kiliseleri, hatta Kudüs'teki Kumame kilisesini, Urfa kilisesini ve diğer Bizans eserlerini tahrib edeceği tehdidinde bulundu. Bizans hükümdarı da ona 200 usta gönderdi. Ayrıca bir mektupla ona şunları bildirdi: "Eğer baban senin şu yaptığın eseri yapmak gerektiğini anlamış da yapmamışsa, bu durumda baban senin için bir utanç vesilesidir. Eğer o bunu yapmak gerektiğini anlamamış da sen anlamış isen bu, onun için bir ayıp vesilesidir."
Bu mektup Velid'e ulaştığında Velid cevap vermek istedi. İnsanlar, cevap yazması için onun yanında toplandılar. Toplananlar arasında şair Ferezdak'da vardı. Ferezdak dedi ki:
- Ey mü'minlerin emiri, Bizans hükümdarına ben Allah'ın kitabı ile cevap vereceğim.
- Vereceğin cevap nedir? Vay sana!
- Yüce Allah, bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor: "Süleyman'a bu meselenin hükmünü bildirmiştik; her birine hüküm ve ilim verdik." (ei-Enbiyâ, 79.) Süleyman, Davud'un oğludur. Allah, babasına öğretmediği şeyi ona öğretti.
Velid, Ferezdak'ın bu cevabım beğendi ve bunu Bizans hükümdarına bir cevap olarak bildirdi. Ferezdak, bu hususta şöyle bir şiir söyledi:
"Kiliselerinde Hristiyanlarla Müslüman abitleri seher vakitlerinde birbirinden ayırdın.
Onlar ibadet ederlerken bir aradadırlar ama yönleri başka taraflaradır. Kami Allah'a, kimi de puta secde eder.
Hristiyanların çaldıkları nakus ile Kur'ân okuyucuları nasıl bir araya gelir, bu olmaz.
Ben bu yönü değiştirmek gerektiğini anladım. Mabedi Hristiyan-lardan alayım dedim.
Nitekim Davud ile Süleyman da ekinler ve koyunlar hakkında kendilerine başvuran kimselere hüküm verdiler.
Davud ve hidayet yolundaki hükümdar-peygamber olan Süleyman,
Kendilerine müracaat eden davacılar için şu hükmü verdiler:
Koyunların yavruları ve sırtlarındaki yünler, hak sahiplerine verilecekti.
Hristiyanların kilisesini mescide dönüştürmek gerektiğini Allah sana anlattı.
Öyle bir mescid ki, onda güzel kalem okunur.
Yeryüzünde yaşayan ve kendisinden daha hayırlı bir baba bulunmayan Velid!
Senin evladın da hayırlıdır, senin verdiğin hükümden daha iyi bir hüküm de yoktur."
Hafiz Abdurrahman b. İbrahim Duhaym ed-Dımışkî dedi ki: "Velid, mescid duvarları dahilindeki kısımları inşa etti. Duvarları biraz daha yüksek tuttu."
Hasan b. Yahya el-Huşemî dedi ki: "Şam mescidinin kıble duvarı-nı inşa eden zat, Hud peygamberdi."
Başkaları dediler ki: "Velid, revaklar ortasındaki kartal kubbesini inşa etmek istediği zaman, bu kubbenin temellerini kazdı. Adamları, o kadar derine indiler ki, çıkan tatlı suyu içtiler (Bu kubbeye kar-ai ^bbesi adını vermelerinin sebebi, kubbenin kartal şeklini andırmaşıydı. Çünkü revaklar, sağ ve soldan o kubbe için birer kanat gibiydiler.). Sonra suyun üzerine üzüm ağaçlarının fazlalıklarını koydular. Bunun üzerini taşla Örttüler, duvarlar yükselince de üzerine kubbeyi inşa ettiler. Ancak kubbe yıkıldı. Velid, mühendislerden birine: "Bu kubbeyi senin yapmanı istiyorum." dedi. Mühendis de: "Benden başkasının

bu kubbeyi yapmayacağına dair bana Allah adına söz ve teminat vermen şartıyla bu kubbeyi ben yaparım." diye cevap verdi ve kubbeyi yapmaya başladı. Önce duvarları ördü, sonra o duvarları hasırla örttü ve tam bir sene ortadan kaybolup gitti. Velid, onun nereye gittiğini bilmiyordu. Aradan bir sene geçince mühendis tekrar dönüp geldi. Velid onu yakalayıp cezalandırmak istedi. Yanında da insanların önde gelen büyükleri vardı, duvarların üzerindeki hasırlan açtı. Duvarların yükseldikten sonra tekrar yere yıkıldıklarını ve yerle bir olduklarını gördü. Mühendis: "İşte bundan ötürü geldim." dedi, sonra binayı tekrar yaptı ve sağlam oldu.

Ravilerden biri dedi ki: Velid, kubbenin -binanın şanını yüceltmek amacıyla- som altından yapılmasını istedi. Mimar: "Senin buna gücün yetmez." deyince Velid, ona elli kırbaç vurdu ve şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Memleketin malları ve haracı toplanıp bana gönderildiği halde nasıl olur da ben buna güç yetiremem ve bu işi yapmaktan aciz olduğumu nasıl olur da iddia edersin?" Mühendis de ona şu karşılığı verdi:

- Bunu sana açıklayabilirim.
- Açıkla bakalım.
- Sadece bir tek kerpici altından dök, bak bakalım, ne kadar altın gidecek. Sonra bu kubbeye kaç kerpiç sarfedüecek? Bunu düşün bakalım.

Velid emir verdi. Bir kerpiç yapacak kadar altın getirildi. Bu kerpicin binlerce altından yapılabildiğini gördü. Sonra mühendis, ona şöyle dedi:

- Ey mü'minlerin emiri, işte şu kerpiç kadar binlerce kerpiç gerekiyor. Eğer yanında bana yetecek kadar altın varsa kubbeyi altından yaparız.

Mühendisin sözünün doğruluğu anlaşılınca Velid, onu 50.000 dinarla ödüllendirdi ve şöyle dedi: Senin dediğini yapmaktan aciz değilim, ama bu bir israftır ve gereksiz yere malı zayi etmektir. Bu kubbeye sarfedeceğimiz altınları, Allah yolunda sarfetmemiz gerekir. Bunu yoksul Müslümanlara verirsek daha hayırlı olacaktır.

Böyle dedikten sonra kubbeyi mimarın teklifine göre inşa ettirdi. İş tavana gelince Velid, tavanın deve hörgücü şeklinde yapılmasını, iç kısmının da altın merdivenleri andıran mukarnas şeklinde yapılmasını emretti. Yakınlarından biri ona şöyle dedi: "Kendinden sonra damlarını çamurlamaları hususunda insanları zora soktun. Çünkü bu mescidin damım her sene yeniden çamurlamak gerekiyor." Böyle demekle yakını; toprağın pahahlaşacağını, işçilerin pahalıya mal ola-caklannı ve bu masrafında her sene bu mescit için büyük bir yekûn tutacağını söylemek istedi. Bunun üzerine Velid, ülkesindeki kurşun-lann toplatılmasını emretti ki, toprak yerine kubbeyi kurşunla kaplasın ve bu, tavanı daha hafif tutsun. Şam'ın ve diğer beldelerin en ücra nahiyelerine kadar haber göndererek kurşun toplatılmasını emretti. Görevliler araştırma yaptılar. Bir kadının yanında kantarlarca kurşun buldular, pazarlığa giriştiler. Kadın: "Bu kurşunlan ancak ağırlığınca gümüşe satanm." deyince görevliler bunu bir mektupla Velid'e bildirdiler. O da: "Ağırlığınca gümüş karşılığınca da olsa o kurşunlan satın alın." diye emir verdi. Görevliler, gümüşü verdiklerinde kadın: "Madem böyle, ben de bu kurşunlan Allah rızası için sadaka olarak veriyorum ki, mescidin tavanına konulsun." dedi. Görevliler de kurşun levhalannın üzerine: "Allah içindir." diye yazdılar. Anlatıldığına göre kurşunlan sadaka olarak veren kadın, İsrailli idi ve kurşun levhalannın üzerine kadından alındığını bildiren şu ibare yazıldı: "Bu kurşunlan İsrailli kadın vermiştir."

Muhammed b. Aiz dedi ki: Üstadlarm şöyle dediklerini işittim: Dımışk camiinin inşaatı; ancak emanetin edası sayesinde tamamlandı. Çünkü halktan veya işçilerden bir adamın yanında bir kuruş veya bir çivi fazla ise mutlaka getirir, o kuruşu veya çiviyi depoya bırakırdı.

Şamlı ihtiyarlardan bir dedi ki: Dımışk camiinde sadece iki düz beyaz taş vardı. Bunlardan biri Belkıs'm tahtından alınmıştı. Caminin diğer taraflan hep mermerdendi.

Ravinin biri dedi ki: Velid, kartal kubbesinin altındaki iki yeşil direği, Halid b. Yezid b. Muaviye'nin oğlu Harb'tan 1.500 dinara satın aldı.

Duhaym, Cenah'ın şöyle dediğim rivayet etmiştir: "Dımışk mescidinde 12.000 mermer vardı."

Ebu Kusay, Amr b. Muhacir el-Ensârî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"İlgililer, Şam camiinin kıble duvanndaki mozaikler için harcanan paranın 70.000 dinar olduğunu tesbit ettiler."

Ebu Kusay dedi ki: Şam camiine 400 sandık altın sarfedildi, her sandıkta 14.000 dinar vardı.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre her sandıkta 28.000 dinar vardı.

Ben derim ki: Her sandıkta 14.000 dinar olduğunu ifade eden rivayete göre bu camiye 5.600.000 dinar sarfedilmiştir. İkinci rivayete göre ise 11.200.000 dinar sarfedilmiştir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre bundan daha fazla altın sarfedilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Ebu Kusay dedi ki: Bir muhafız, Velid'e gelip şöyle dedi: Ey mü'-minlerin emiri, insanlar diyorlar ki: "Mü'minlerin emiri beytü'l-mal-daki paraları gereksiz ve haksız yere harcıyor." Bunun üzerine Velid insanların camide toplanmaları için çağrı yaptırdı. Çağrı sonunda insanlar gelip camide toplandılar. Velid, minbere çıkıp şöyle dedi:

"Duyduğuma göre sizler demişsiniz ki; Velid, beytü'l-maldaki paraları gereksiz ve haksız yere harcıyor! Ey Amr b. Muhacir! Kalk da beytü'l-maldaki paraları buraya getir."

Amr b. Muhacir, gidip beytü'l-maldaki paraları katırlara yükleyerek camiye getirdi. Sonra yere bir sergi serildi. Paralar, kartal kubbesinin altında serilen serginin üzerine döküldü. Som altınlar, halis gümüşler bir yığın oluşturdu. Öyle bir yığın ki, bir

taraftaki adam ayağa kalktığında diğer tarafta ayakta duran adamı göremiyordu. Bu gerçekten çok büyük bir miktardı. Sonra iki kaban getirildi, altınlar ve gümüşler tartıldı. Görüldü ki, beytü'l-maldaki paralar üç sene boyunca halka yetecek miktardadır. Başka bir rivayette anlatıldığına göre beytü'l-maldaki paraların gelecek onaltı sene boyunca halka yeteceği anlaşılmıştı. Yani halk, hiçbir gelir sağlamasa bile bu müddet boyunca geçimini beytu 1-maldan sağlayabilecek durumdaydı. Velid, onlara dedi ki:

"Allah'a yemin ederim ki, bu mescidin inşaatına beytü'l-maldan bir tek dirhem dahi sarfetmedim. Bu cami masrafları tümüyle kendi malımdan karşılanmıştır." Velid'in böyle demesi üzerine halk sevinip tekbir aldı. Aziz ve Celil olan Allah'a bu nimetinden ötürü hamd ettiler. Halifeye hayır duada bulundular. Sonra teşekkür edip dualarda bulunarak ayrılıp gittiler. Velid, son olarak onlara şöyle demişti:

"Ey Şam halkı! Siz diğer insanlara dört şeyle; havanız, suyunuz, meyveleriniz ve hamamlarınızla övünüyorsunuz. Ben, bu övünç kaynaklarınıza beşinci birşeyi eklemek istedim ki, o da bu camidir."

Ravinin biri dedi ki: Dımışk camiinin kıblesinde üç altın levha vardır. Bu levhalar halkasızdır, her birinde şu ibareler yazılıdır:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'tan başka ilah yoktur. O diridir, kendi zatıyla kaimdir. Onu uyku ve ımızganma tutmaz. Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, ortaksızdır. Ondan başkasına ibadet etmeyiz. Rabbimiz bir olan Allah'tır. Dinimiz İslâm'dır. Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu mescidin yapılmasını ve daha önce içinde ibadet edilen kilisenin yıkılmasını, Allah'ın kulu ve mü'minlerin emiri Velid, hicretin seksenaltıncı senesinin zilkade a-yında emretti."

Bu levhaların dördüncüsünde ise Fatiha, Naziât, Abese ve Tekvîr sûreleri yazılı idi. Anlatıldığına göre Me'mun'un Şam'a gelmesinden sonra bu levhalardaki yazılar silinmiştir. Rivayete göre bu camiin ze-mİni gümüşle, duvarları çok yükseklere kadar mermerle kaplıydı. Mermerler üzerine altından üzüm resimleri işlenmişti. Üzümler üzerinde de altın taşlar vardı ki, yeşil, kırmızı, mavi ve beyaz renkler işlenmişti- Duvarlara diğer meşhur beldelerin suretleri de nakşedilmişti. Mihrab üzerine Ka'be resmi yapılmıştı. Sağda ve solda diğer iklimlerin resimleri vardı. Ülkelerdeki güzel meyveli ve çiçekli ağaçların nakışlan da yapılmıştı. Tavan ise, altın mukarnasla işlenmiş, birbirine bağlı zincir figürleri yapılmıştı ki, bunların hepsi altın ve gümüştendi. Mumların ışıkları, mescidin her tarafına yayılmaktaydı.

Ravinin birinin anlattığına göre sahabeler mihrabında billurdan bir küpçük vardı. Kalile adı verilen bu küpçüğün mücevher ve incilerden imal edildiği de söylenir. Camideki kandiller söndürüldüğünde bu küpçüğün ışığı etrafa saçılırdı. Harun Reşid'in oğlu Emin hilafete geçince -ki o, billur ve cevheri seven bir kimseydi- Süleyman'a ve Şam muhafız komutanına haber yollayarak bu küpçüğü kendisine göndermelerini bildirdi. Şam valisi de halktan korktuğu için küpçüğü çalıp Emin'e gönderdi. Me'mun hilafete geçince bu küpçüğü Şam'a iade etti. Böyle yapmakla Emin'in itibarım düşürmek istedi.

İbn Asakir dedi ki: Daha sonra ben Emevi camiine gittiğimde o küpçüğün yerine camdan bir küpçük konulmuştu. Ben onunda bilahare kırıldığını ve yerine hiçbir şey konulmadığım gördüm.

Dediler ki: Sahn dahilindeki büyük kapıların üzerinde kilit yoktu, sadece kapılara perdeler asılmıştı. Üzerlerinde altın işlemeler bulunan duvarlara da perdeler sarkıtılmıştı. Sütunların başları som altınla kaplıydı, sütunların tepesi çepeçevre işlemeli idi.

Velid, kuzey taraftaki arus minaresini inşa ettirdi. Doğu ve batıdaki minarelere gelince bunlar çok önceleri yapılmıştı. Bu mabedin her köşesinde cidden yüksek kuleler vardı. Yunanlılar, bunları gözetleme kuleleri olarak inşa etmişlerdi. Daha sonra kuzeydeki kuleler yıkıldı, kıble tarafındaki kuleler ise zamanımıza kadar varlıklarını muhafaza ettiler. Doğu tarafındaki kulelerden biri, hicretin 740. senesinden sonra yakıldı. Bu kule yeniden Hristiyan parasıyla inşa edildi. Çünkü yangını Hristiyanların çıkardığı iddia edilmişti. Bu kule en güzel şekilde yeniden inşa edildi. Beyda minaresi de denilen bu kuleye ahir zamanda Deccal'in ortaya çıkmasından sonra Meryem oğlu Isa (a.s.) inecektir. Nitekim bu husus, "Sahih-i Müslim"de Nevvas b. oem an tarafından rivayet edilen bir hadiste sabittir.

Ben derim ki: Sonra bu minarenin üst tarafı yakıldı ve yeniden *nşa edildi. Üst tarafı ahşaptandı, hicretin 770. senesinin sonunda tamamı taşla inşa edildi.

Kısaca diyeceğimiz şudur ki, Emevi camiinin inşaatı tamamlandığında yeryüzünde ondan daha güzel bir cami ve bina yoktu. Ondan daha göz alıcı ve ondan daha zarif bir eser mevcut değildi. Öyleki bir kimse, o camiye veya bir tarafına veya bir kısmına veya bir mekanına baktığında caminin hüsn-ü cemalinden ötürü şaşkına dönerdi. Ona bakan kimse, bakmaktan usanmazdı. Aksine ona her baktıkça daha önce görmediği, hayret verici bir durumla karşılaşırdı. O camide Yunanlılar zamanından kalma tılsımlar vardı. Caminin bulunduğu kısma haşereler, yılanlar, akrepler, böcekler hatta serçeler dahi girmezdi. İnsanlara eziyet veren, insanları rahatsız eden güvercinler ve serçeler oraya girip yuva yapmazlardı. Bu tılsımların çoğu, ya da tümü bu mabedin tavanına konulmuştu. Bir asır sonra yani hicretin 461. senesinde Fatımi devleti hüküm sürerken şaban ayının ortasında ikindiden sonra çıkan yangında o tılsımlar da yanmıştı. Yunanlıların Şam'da yaptıkları bazı tılsımlar vardı ki, bunların bir kısmı zamanımıza kadar devam etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Bu tılsımlardan biri, Arpacı çarşısında Ümmü Hakim köprüsü yanındaki direktir. Direğin başında küresel birşey vardır. O mekan bugün "Ulebiyyin" adıyla bilinmektedir. Şamlıların anlattıklarına göre idrar yapmakta zorluk çeken hayvanların idrar yapmasını kolaylaştırmak için Yunanlılar, bu direği oraya dikmişlerdir. İdrar yapmakta zorluk çeken bir hayvanı bu direğin etrafında üç kez döndürdüklerinde içi boşalır ve hayvan idrar yapmaya başlarmış. Bu, Yunanlılardan bu yana deneyle sabit bir

durumdur.
Bu direkle ilgili olarak İbn Teymiye şöyle demiştir: "Bu direğin altında zorba ve inatçı bir ^cafir medfundur ki azab çekmektedir. Hayvanı bu direğin çevresinde döndürdüklerinde azap sesini duyar, korkusundan ötürü idrar yapıp etrafı pisler. Bu nedenledir ki, hayvanları Hristiyan, Yahudi ve kafirlerin mezarlarına götürürler. Oralarda azap çekenlerin seslerim duyduklarında idrar yapmaya başlarlar. Sözü edilen direğin herhangi bir sırrı yoktur. O direkte bir fayda veya zarar bulunduğuna inanan kimse, aşırı bir yanılgıya düşmüş olur."
Başka bir rivayette anlatıldığına göre o direğin altında bir hazine vardır. Sahibi de orada medfundur. Sahibi, tekrar dünyaya dönmeye inananlardandı. Böylelerinin şu görüşte olduklarını yüce Allah, bize şöyle haber veriyor: "Hayat ancak bu dünyadakidir. Ölürüz ve yaşarız, tekrar diriltilmeyiz." (ei-Müminûn, 37.) Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.
Süleyman b. Abdülmelik, kardeşinin ölümünden sonra kendi hilafeti müddetince Emevi camiinin kalan kısımlarını tamamlamaya çalıştı ve camide kendisi için yeniden bir maksure yaptırdı.
Ömer b. Abdülaziz, hilafete geçince camii; içinde bulunan altınlardan temizlemek, içindeki altın zincirleri, mermer ve mozaikleri çıkarmak ve bütün bunları beytü'1-mala iade edip yerlerini çamurla sıvamak istedi.
Ancak Şamlılar, bundan rahatsız oldular ve bu durum çok ağırlarına gitti. Eşraf toplanıp Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna çıktı. Halid b. Abdullah el-Kuserî, eşrafa: "Ben sizin sözcülüğünüzü yapacağım." dedi ve halife Ömer b. Abdülaziz'e şöyle dedi:
- Ey müminlerin emiri! Duyduğumuza göre şöyle ve şöyle yapa-cakmışsın.
- Evet.
- Bunu yapmaya hakkın yok, ey mü'minlerin emiri.
- Nedenmiş ey kafir kadının oğlu! (Halid b. Abdullah el-Kusa-rî'nin annesi, Bizanslı Hristiyan bir cariyş idi. Bu nedenle halife ona, ey kafir kadının oğlu, diye hitab etmişti.)
- Ey mü'minlerin emiri, şayet annem kafir idiyse de mü'min bir adam dünyaya getirtti.
- Doğru söyledin (Ömer utandı, sonra ona şöyle dedi): Peki niçin bana böyle diyorsun?
- Ey mü'minlerin emiri, çünkü mescitteki mermerlerin çoğunu Müslümanlar kendi paralarıyla başka ülkelerden satın alıp getirdiler. Bunlar beytü'l-malın değildir.
Ömer, başını önüne eğdi.
Dediler ki: O zamanda Bizans hükümdarının elçileri Şam'a geldiler. Emevi camiinin Berid kapısından içeri grip kartal kubbesi altındaki büyük kapının yanına vardıklarında ve akıllarını şaşkına çevirecek derecede caminin göz alıcı güzelliğini, misli görülmemiş zinetini gördüklerinde, büyükleri bayılıp yere düştü. Onu alıp evlerine götürdüler. Evlerinde günlerce ağır hasta olarak yattı. Durumu düzelip kalktığında başına gelen hadiseyi kendisine sordular. O da şöyle cevap verdi: "Müslümanların böyle bir binayı yapabileceklerini sanmıyordum. Bu binanın inşaatı bitmeden kısa sürede onların yıkılacaklarına inanıyordum."
Ömer b. Abdülaziz bunu duyunca: "Öfke kafirleri mahvetti, onu kendi haline bırakın." dedi.
Ömer b. Abdülaziz'in zamanında Hristiyanlar kendisinden, Ve-lıd'in kendilerinden almış olduğu kilise konusunun tartışılacağı bir divan teşkil etmesini istediler. Ömer, adaletli bir kimseydi. Velid'in kendilerinden alıp Emevi camiine dahil ettiği kısmı kendilerine iade etmek istedi. Sonra konuyu araştırıp tahkik etti. Neticede gördü ki, Şehir dışındaki kiliseler, sahabelerin Hristiyanİara yazdıkları barış Delgesinin kapsamına dahil değildir. Örneğin Kasyon dağı eteğindeki eyri Merran kilisesi (Bu kilise Mazamiye köyünde idi.), Rahip kilisesi, Torna kapısı dışındaki Torna kilisesi ve Havaciz köylerindeki diğer kiliseler, sulh yoluyla fethedilen araziler dahilinde değillerdi. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz, Hristiyanları, istedikleri şeyi elde etmeleri ve sözünü ettiğimiz diğer kiliseleri yıkma, yahut bu sözü edilen kiliseleri kendi halinde bırakıp Emevi camiine verdikleri arsayı gönül rızasıyla vermiş olma arasında muhayyer bıraktı. Onlarda üç gün sonra görüş birliğine vararak sözü edilen kiliselerin kendi halinde bırakılması ve bu hususta kendilerine bir eman yazısı yazılması hususunda antlaştılar. Emevi camiine daha önce verilerek cami kapsamına alınan mezkur arsayıda gönül rızasıyla Müslümanlara bıraktılar. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz de bu hususta onlara bir eman mektubu yazdı.
Kısaca diyeceğimiz şudur ki, inşaatı tamamlandığı zaman Emevi camimin, güzellik ve göz alıcı manzarası bakımından dünyada başka bir benzeri yoktu. Şair Ferezdak, bu hususta: "Şamlılar, kendi beldelerinde Cennet köşklerinden bir köşktedirler." dedi. "Cennet köşkü" sözü ile Emevi camiini kasdetmişti.
Ahmed b. Ebi'l-Havarî, İbn Sevban'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Yeryüzünde Şamlılar kadar Cennet'e şiddetli bir arzu duyan başka kimselerin bulunmaması gerekir. Çünkü onlar, Şam'daki mescidin güzelliğini görmektedirler. Bu mescit, Cennet köşklerinden bir köşktür."
Dediler ki: Mü'minlerin emiri Mehdi, Kudüs ziyaretine giderken Şam'a girdiğinde Emevi camiine baktı, sonra katibi Ebu Ubeydullah el-Eş'arî'ye şöyle dedi: "Ümeyye oğulları üç hususta bizi geride bıraktılar. Biri bu mescittir ki, yeryüzünde bunun bir benzeri bulunduğunu bilmiyorum, ikincisi, kendilerine bağlı olan kimselerin asaleti, üçüncüsü ise, Ömer b. Abdülaziz'in mevcudiyetidir. Allah'a yemin e-derim ki, onların bizi geride bıraktıkları bu üç şey bizde asla mevcut olmayacaktır."
Sonra Kudüs'e gittiğinde kayanın yanındaki mescide baktı. Orayı Abdülmelik b. Mervan inşa ettirmişti. Bakınca katibine: "İşte bu da Emevilerin bizi geride bıraktıkları şeylerden dördüncüsüdür." dedi.
Me'mun, Şam'a girip Emevi camiine baktığında yanında kardeşi Mutas'ım, kardeşi Yahya b. Eksem de vardı. "Bu camideki

şeyler ne kadar da hayret vericidir." dedi. Kardeşi: "Şu içindeki altınlara bak." dedi. Yahya b. Eksem ise: "Şu mermerlere ve kemerlere bakın." dedi. Me'mun da: "Ben bu camiin daha önce misli ve benzeri görülmemiş binalarından hayrette kalıyorum." dedi. Sonra da Kasım et-Temma-re: "Bana güzel bir isim söyle de cariyeme o ismi takayım." dedi. Kasım: "Cariyene Şan camii adını tak. Çünkü bu ad, adların en güzeli air." dedi.

Abdurrahman, imam Şafiî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Dünyadaki harikalar beştir. Biri, sizin şu fenerinizdir (yani İskenderiye'deki Zülkarneyn Feneri.). İkincisi, Ashab-ı Kehf ti (Bunlar Rumlardan oniki kişiydiler.). Üçüncüsü, Endülüs'te şehrin giriş kapısındaki aynadır. Kişi bu aynanın altına oturduğunda yüz fersah uzaklıktaki arkadaşını görebilir. (Başka bir rivayette anlatıldığına göre: "İstanbul'daki arkadaşını görebilir." Başka bir rivayette anlatıldığına göre: "İstanbul'daki arkadaşını bile bu aynada görebilir." demiştir.). Dördüncüsü, Şam camiidir ve bu camiye yapılan masraflardır. Beşincisi, mermer ve mozaiktir. Bunun kaynağı bilinemez. Denildiğine göre mermer macundan yapılmıştır. Bu da onun ateşte erimesinden anlaşılmaktadır."

İbn Asakir, hicri 432. senede Şam'a gelen İbrahim b. Ebi'1-Leys adındaki yazarın bir risalesinde şöyle dediğim nakleder:

"Sonra yola devam etmemiz emredildi. Oradan güzellikleri tamamlanmış, içi dışı uyum içinde olan, sokaklarından güzel kokular saçılan, caddeleri geniş olan bir şehre geldim. O şehrin her neresinde yürüdüysem güzel kokular hissettim. Her nereye gittiysem hayret verici manzaralarla karşılaştım. Camiine vardığımda insanın anlatamayacağı, görenin hakikatini idrak edemiyeceği muhteşem şeyler müşahede ettim. Özetle, orası zamanın hazinesidir. Vaktin ender görülen şeyidir. Harika birşeydir. Hiçbir zamanda görülemiyecek garip bir varlıktır. Onur ve üstüklük sahibi yüce Allah, oranın devamlı dillerde dolaşan bir hatırasını sabit kılmıştır. Asla gizlenmeyen ve çürü-nıeyen bir ününü varetmiştir."

İbn Asakir dedi ki: Şam camii ile ilgili olarak muhaddislerden biri -Allah ömrünü uzun kılsın- bana şöyle bir şiir okudu:

"Şam ki, camiinin güzelliği dillerde dolaşır, her tarafa yayılır. Onun ihtiva ettiği şeyler anlatılır, köşeleri yüksektir.
kemalde eşi görülmemiş bir güzelliğe sahiptir. Gözler onun bedii sanatlarım algılayamaz.
Yeri hoş ve mübarektir. Bereket ve mutluluk vardır, şanslı bir yerdir.
Şam camii, bütün güzellikleri içinde toplamıştır. Böylece Şam, camiler hususunda diğer şehirlerden üstün olmuştur.
Binası sağlam yapılmıştır. Yerine oturmuştur.
Mimarının emeğini Allah boşa çıkarmasın.
O camiin üstünlük ve şehametini gören ve dinleyen kimseler için sadıkane eserler anlatırlar.
Yangından önce müthiş bir eserdi. Ama yangın ateşleri o camiin zeminini bambaşka bir hale döndürdü.
Yangın o camiin güzelliğini götürdü. Artık giden güzelliklerin geri geleceğini ummuyorum.
Duvarlardaki ziynet ve değerli taşları düşünecek olursan, o taşları dizen ustanın maharetini kesin olarak anlarsın.
Resimlerindeki ağaçlar hep meyve verirler. O meyvelerin rüzgardan etkilenmesinden korkulmaz.
Sanki onlar, külçe altından yapılmış bir yere dikilen zümrüt ağaçlarına benzerler. Faydalarıyla her tarafı kaplarlar.
O camide öyle meyve resimleri vardır ki, olgunlaşmak üzere olduklarını sanırsın.
Olgunlaşan meyvelerinin de bozulmasından korkulmaz.
O meyveleri bakışlarınla devşirirsin, elle değil. O meyveler satıcılar için devşirilmez.
Altında mermer levhaları vardır, o levhaları kesip yerleştiren eli Allah kesmesin.
O mermer levhaları sağlamca yerlerine yerleştirmiştir ustalar. Bu da o ustaların maharetini gösterir.
Camiin kemerlerine ve tavanına bakıp düşünürsen,
Ustasının mahareti anlaşılır.
Kubbesinin güzelliğini seyredersen,
Kubbedeki yivler akıllara hayret verir.
Deliklerinden rüzgarlar girip çıkar. Fırtınalar karşısında bile kubbe, sağlamlığını koruyup güçlenir.
Zemininde mermerler döşelidir. Oralara bakan gözler sevinçle parlar.
Orada güzel ilim meclisleri vardır. O topluluklara bakan kimsenin kalbi ferahlar.
Her kapıda ibrikler vardır. İnsanlar def-i hacet hususunda rahattırlar.
Herkes, o camiin kolaylık tesislerinden yararlanır. Oranın faydalarından istifade etmede kimse geri çevrilmez.
Sular, o camide açılan kanallardan sürekli akıp gider.
Camiin yanındaki çarşı hep kalabalıktır. Caddelerinde de insan kalabalığı vardır.
Çünkü o çarşılardaki meyveleri ve eşyaları almak isterler.
Orası sanki dünyadaki bir Cennet'tir. Keşke musibet ve afetler oraya gelmeseydi.
Salgınlara rağmen selametini devam ettirdi.
Allah orayı afetlerden korusun." [2]

Şam Camii İle İlgili Olarak Nakledilen Haberler

Rivayet olunduğuna göre Katade, Tîn sûresini şöyle tefsir etmiştir: "Bu sûrenin başındaki "Tîn" kelimesinin Şam camii

"Zeytûn" kelimesinin Mescid-i Aksa, "Tûr-i Sinîn" kelimesinin yüce Allah'ın Musa peygamberle konuştuğu dağ, "Beled-Emin'in" ise Mekke şehri olduğunu söylemiştir. Bunu İbn Asakir bu şekilde rivayet etmiştir."
Safvan b. Salih, Ka'bü'l-Ahbar'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Şam'da öyle bir mescid yapılacaktır ki, o mescit, dünyanın harab olmasından kırk sene sonrasına kadar varlığını devam ettirecektir."
Velid b. Müslim, Ebu Abdurrahman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yüce Allah, Kasyan dağına vahyederek: "Gölgeni ve bereketini Kudüs dağına hibe et." dedi. O da öyle yaptı. Cenâb-ı Allah, bu defa ona şöyle vahyetti: "Madem dediğimi yaptın ben de senin üzerinde kendim için bir ev yapacağım ki, dünyanın harab olmasından kırk sene sonrasına kadar orada bana ibadet edilecektir. Günler ve geceler sona ermeden de gölgeni ve bereketini sana iade edeceğim."
Ebu Abdurrahman dedi ki: "Kasyan dağı, Cenâb-ı Allah katında yalvarıp yakaran zayıf bir adam mesabesindedir."
Duhaym dedi ki: Mescidin dört duvarı Hud peygamber taralından yapılmıştır. Üst tarafa kadar işlenen mozaiklere gelince, bunlarda Velid b. Abdülmelik tarafından yapılmıştır. Yani o, duvarı yükseltti. Mermerlerin ve üzüm motiflerinin üzerinden itibaren yukarıya doğru yükseltti.
Başkasının ifadesine göre Velid b. Abdülmelik, camiin sadece kıble duvarını yaptırmıştır.
Osman b. Ebi Atika'dan rivayet olunduğuna göre ilim ehli kimseler, Tîn sûresinin başındaki "Tîn" kelimesinin Şam camii olduğunu söylemişlerdir.
İbn Berami ed-Dımışkî adıyla tanınan Ebu Bekir Ahmed b. Abdullah b. Ferec, Abdurrahman b. Yahya b. İsmail b. Ubeydullal b. Ebi'l-Muhacir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Saatler kapısı dışında bir kaya vardı. Kurbanlar onun üzerine konulurdu Kabul edilen kurbanı bir ateş gelip yerdi. Kabul edilmeyen kurban ise orada olduğu gibi kalırdı."
Ben derim ki: Bu kaya parçası, saatler kapısı içine nakledilmiştir ve şu ana kadar orada mevcuttur. Halktan bazısının iddiasına göre o kaya parçasının üzerine Adem peygamberin iki oğlu, kurbanlarını bırakmışlardı. Onlardan birinin kurbanı kabul edilmiş, diğerininki ise kabul edilmemişti. Doğrusunu Allah bilir.
Hişam b. Ammar, Hasan b. Yahya el-Hasenî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Rasûlullah (s.a.v.), miraca götürüldüğü gece Şam mescidinin arsasında namaz kıldı." İbn Asakir'in ifadesine göre bu, munkati ve cidden münker olan bir rivayettir. Başkalarından böyle bir söz nakledilmiş değildir.
Ebu Bekir el-Beramî'den rivayet edilmiştir: Bir gece Velid b. Ab-dülmelik, kayyuma gitti ve ona: "Bu gece mescitte namaz kılmak istiyorum. İçeride namaz kılan bir kimse kalmasın." dedi. Adamlarından biri: "Ey mü'minlerin emiri, işte Hızır peygamber her gece bu mescitte namaz kılıyor." dedi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Velid: "Bu gece kimseyi içeriye bırakmayın." dedi. Sonra saatler kapısına geldi. Kapının açılmasını istedi, kapı açıldı. Saatlerle maksure bitişiğindeki yeşil kapı arasında bir adamın namaz kılmakta olduğunu gördü. Kayyuma: "Bu gece namaz kılması için mescide kimseyi bırakmamanızı size emretmemiş miydim?" diyerek çıkıştı. Adamlarından biri: "Ey mü'minlerin emiri, bu Hızır'dır. Her gece bu mescitte namaz kılar." dedi. Ancak bu hikayenin senedinde ve şahinliğinde şüphe vardır. Başka rivayetlerde Hızır'ın orada mevcud olduğu veya o mekanda namaz kıldığı söylenmemektedir. Doğrusunu Allah bilir.
Emevi camiinin batı tarafındaki minaresinin yanında kıble zaviyesine, son asırlarda Hızır zaviyesi denilmiştir. Bunun sebebini bilemiyorum. Tevatüren sabit olduğuna göre sahabeler, Emevi camiinde namaz kılmışlardır. Bu da hem o cami için hem de sahabelerin namaz kıldıkları diğer camiler için şeref olarak yeter.
Bu camide ilk olarak namaz kılan sahabe, Şam'daki emirü'1-üme-re Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır. Bu zat Cennetle müjdelenen on sahabeden biri olup bu ümmetin emin îrişisidir. Muaz b. Cebel ve diğer bazı sahabeler de bu camide namaz kılmışlardır. Ama Velid'in mabedi bu şekle çevirmesinden önce. Velid'in bu şekle döndürmesinden sonra Enes b. Malik dışında başka bir sahabe bu camiiyi bu haliyle görmüş değildir. Enes, hicretin doksanikinci senesinde Şam'a gelmişti. O esnada Velid, bu camii yeni şekliyle inşa ediyordu. Enes, orada namaz kıldı. Velid'i gördü, namazı vaktin sonuna dek ertelemesini hoş karşılamadı. Nitekim bu hususu, Enes'in biyografisini anlatırken nakletmiştik.
Ahir zamanda yeryüzüne indiğinde İsa peygamber de bu mescitte namaz kılacaktır. O zamanda Deccal ortaya çıkacak ve bela umumile-şecek, insanlar onun önünden kaçıp Şam'a toplanacaklar, hidayet mesihi olan İsa peygamber, sapıklık mesihi olan Deccal'i öldürecektir. Isa peygamber, sabah namazı vaktinde Emevi camiinin doğu tarafındaki minaresine inecektir. İndikten sonra caminin içerisine girdiğinde namaz için kamet getirildiğini görecek. İmam da ona: "Ey Allah'ın ruhu, buyur imamlık yap." diyecek, böylece İsa peygamber, bu ümmetten Mehdi adında bir zatın arkasında namaza duracaktır. Doğrusunu Allah bilir.
Daha sonra İsa peygamber, halkla birlikte camiden çıkacak ve Efik boğazı yanında Deccal'i yakalıyacak (başka bir rivayete göre lud kapısı yanında onu yakalıyacak) ve onu orada Öldürecektir. Bunu, şu avet-i kerimeyi tefsir ederken detaylı olarak anlatmıştık: "Kitab ehlinden, ölmeden önce, İsa'ya inanmayacak yoktur." (en-Nisâ, 159.)
"Sahih"te rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:
"Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Meryem'in oğlu (İsa), aranıza doğru bir hakem, adil bir imam olarak inecek' haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi tarh edecektr. İslâm'dan başkasını da kabul etmeyecektir."
Kısaca diyeceğimiz şudur ki: İsa peygamber, Şam'daki Emevi camiinin doğu minaresine inecektir. O zaman Şam şehri Deccal'a karşı korunmuştur. Bu minare, Hristiyan parasıyla inşa edilmiştir. Sonra İsa peygamberin yeryüzüne inişi, onlar için bir ölüm ve helak olacaktır. O, iki meleğin arasında yeryüzüne inecek, elini omuzlarına daya-yacaktır. Üzerinde iki aba bulunacaktır. Başka bir rivayete göre kızıl toprakla boyanmış iki giysi giyecektir. Hamamdan çıkmış gibi başından sular

damlayacaktır. İnişi de sabah namazı vaktinde olacak, kendisi namaza kamet getirildiği esnada minareye inecektir. Bu inişi de Şam'daki Emevi camiine olacaktır.
Nevvas b. Seman el-Kilabî tarafından "Sahih-i Müslim"de yapılan bir rivayette ifade edildiğine göre İsa peygamber, Şam'ın doğusundaki beyaz minareye inecektir. Bu minare beyaz renkli olup, Şam'da bundan daha güzel bir minarenin, daha yüksek ve göz alıcı bir eserin mevcudiyeti bilinmemektedir. Hamd ve minnet Allah'adır.
Ben derim ki: İsa peygamberin Emevi camiinin minaresine inmesi, garipsenecek bir olay değildir. Çünkü Deccal belası o zaman her tarafı saracak ve insanlar gelip Şam şehrinin içine toplanacaklar. Deccal da onları kuşatma altına alacaktır. O şehre giren herkesin Deccal'a tabi olması zorunlu hale gelecek. Ya da onun maiyetinde esir olacaktır. Ahir zamanda Şam şehri, Müslümanların toplanma yeri ve Deccal'a karşı korunakları olacaktır. Hal böyle olunca kim o şehrin dışında bir yerde namaz kılabilir? Çünkü Müslümanların hepsi Şam Şehrinin içinde olacaklardır. İsa peygamber, namaz için kamet getirildiği zamanda inecek ve Müslümanlarla birlikte namaz kılacak, sonra onları peşine takıp Deccal'i takibe çıkacak ve onu öldürmek isteyecektir. Avamdan bazılarının ifadelerine göre Şam'daki doğu mi-faresinden kasıt, Belaşo mescidinin minaresidir ki, bu mescit doğu aPisının dışındadır. Bazılarına göre ise bu mescidin minaresi, doğu
kapısının üzerindedir. Rasûlullah'm ne kastettiğini ancak Allah bilir. Allah ki, noksanlıklardan münezzeh olup herşeyi bilir. Herşeyi ilmiyle kuşatır, herşeye güç yetirir, herşeyin üzerinde olup kahredici güce sahiptir. Hiçbir şey, zerre ağırlığınca da olsa göklerde ve yerde onun ilmi dışında kalmaz. [3]

Zekeriya Oğlu Yahya Peygamberin Başı

İbn Asakir, Zeyd b. Vakid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Velid, Şam camiinin inşaatında çalışan işçilerin üzerine beni a-mir yaptı. Kazı esnasında bir mağara bulduk. Bunu Velid'e haber verdik. Gece olduğunda o, eline mum alarak yanımıza geldi ve mağaraya indiğinde içerisinin 3x3 zira boyutunda bir kilise olduğunu gördü. Kilisede bir sandık vardı, sandığı açtığında içinde bir sepet buldu. Sepette de Zekeriya peygamberin oğlu Yahya (a.s.)'nın başı vardı ki, üzerinde, "Bu, Zekeriya oğlu Yahya'nın başıdır." diye yazılıydı. Velid, emir vererek onu yine yerine koydurttu ve: "Bu mağaranın üzerine diğerlerinden değişik bir sütun dikin." diye emir verdi. Biz de mağaranın üzerine diğerlerininkine nispetle daha büyük başlı bir sütun koyduk.»
Başka bir rivayette Zeyd b. Vakid'in şöyle dediği nakledilmektedir: "O mağara, kıble duvarının örülmesinden önce duvarın alt tara-finda bulundu. Yahya (a.s.)'mn başını Büceyle mescidi yanındaki kıble cihetindeki kanalda buldular. Bu baş, kase sütununun altına konuldu."
Evzaî ile Velid b. Müslim'in ifadelerine göre Yahya (a.s.)'mnbaşı, iri başlı dördüncü sütunun altına yerleştirilmiştir.
Ebu Bekir b. el-Beramî, Süfyan-ı Sevrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Şam mescidinde kılınan bir namaz, başka yerde kılman 30.000 namaza bedeldir." Bu cidden gariptir.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Vasile b. Eska, Emevi camiinin Ciron kapısı yanındaki kapısından çıkarken Ka'bü'l-Ahbar'la karşılaşmış, Ka'b ona şöyle sormuş:
- Nereye gidiyorsun?
- Mescid-i Aksa'ya gideceğim.
- Gel, Emevi camiinde sana bir yer göstereyim ki, orada namaz kılan kimse, Mescid-i Aksa'da namaz kılmış gibi sevab kazanır.
Ka'b, onu alıp götürmüş ve ona halifelerin çıkış yeri olan Babü'l-Asfar ile batı revakı arasındaki yeri göstermiş ve şöyle demiş:
- Bu iki nokta arasında namaz kılan kimse, Mescid-i Aksa'da namaz kılmış gibi sevap kazanır.
- Öyleyse burası hem benim, hem de kavmimin meclisi olsun.
- Öyle olsun.
Bu da cidden garip ve münker bir rivayettir. Böyle rivayetlere iti- edilemez.
Velid b. Müslim'in şöyle dediği rivayet edilir: Velid b. Abdülmelik, Sam mescidinin inşa edilmesi için emir verdiğinde işçiler msscidin kıble duvarının örüleceği yerin altında nakışlı ve yazılı bir taş levha buldular. Durumu Velid'e bildirdiler. Kimse taşı çıkaramıyordu. Bizanslı ustalara haber gönderdi. Onlar da geldiklerinde çıkaramadılar. Sonra Şam'daki eski ustaları çağırttı, onlar da çıkaramadılar. Vehb b. Münebbih'e başvurması söylendi. Haber gönderip onu yanına çağırttı. Vehb geldiğinde ona taş levhanın bulunduğu yeri söylediler. Gidip baktığında -oranın Hud peygamber tarafından inşa edildiği söylenir-taş levhayı okumaya başladı. Taşta şunlar yazılıydı:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ey ademoğlu! Ecelinin az kaldığını görseydin uzun emellerinden vazgeçip zahid olurdun. Çünkü ayağın kayıp öldüğünde pişmanlıkla karşılaşacaksın. O zaman ailen ve maiyetindeki adamların seni Azrail'e teslim edecekler, dostların, arkadaş ve yakınların- seni ona bırakacaklar. Sonra sana seslenilecek, sen cevap veremez hale geleceksin. Ailene, işinin başına dönemiyeceksin. Şu halde kıyamet günü gelmeden önce kendi nefsin için çalış. Ecelin gelmeden, hasret ve pişmanlıkla karşılaşmadan, ruhun bedenini terketmeden, salih amel işle. Bu dünyada topladığın malın,

sahib olduğun çocuğun, geride bıraktığın kardeşin sana fayda veremez. Daha sonra toprak altında, âlem-i berzaha göçecek, ölülerle komşu olacaksın. Ölmeden önce hayatının kıymetini bil, zayıflamadan önce gücünün değerini bil. Hastalanmadan önce sağlığının kıymetini takdir et. İlahi gazaba yakalanmadan, artık salih amel işliye-miyecek hale gelmeden fırsatı değerlendir." Bu levha, Davud peygamber zamanında yazılmıştı.

İbn Asakir dedi ki: Velid b. Abdülmelik zamanında Emevi camii inşa edilirken inşaat alanında kazı yaparlarken kilitli, taştan bir ka-pıya rastladılar. Kapıyı açamadılar. Durumu Velid'e bildirdiler. O da kapının yanma geldi, huzurunda kapı açıldı. İçeride bir mağarada taştan bir insan heykeli gördüler. Bu heykel, taştan bir ata bindirilmişti. Heykelin bir elinde mihrabtaki kırbaç vardı. Diğer eli ise yu-ttmlu idi. Yumulu elin kırılmasını emretti. Kırdıklarında içinde biri buğday, diğeri arpa olmak üzere iki tahıl tanesi çıktı. Bunun ne anlama geldiğini sorduğunda kendisine şöyle dediler: "Eğer o eli kırdır-pıasan ve kendi haline bıraksaydın bu şehirde arpa ve buğdaya asla kmıl düşmeyecekti."

Yüz sene yaşayan Hafiz Ebu Hamdan el-Verrak dedi ki: Bazı ihtiyarların şöyle dediklerini işittim: Müslümanlar, Şam'a girdiklerinde Mukaslat üzerindeki direğin üstünde, elini yumuk halde uzatmış bir insan heykeli gördüler. Yumuk eli kırdıklarında içinde bir buğday tanesi çıktı. Bunun ne anlama geldiğini sorduklarında onlara şöyle cevap verildi: "Şu buğday tanesini, Yunan filozofları bu heykelin avucu-na yerleştirdiler ki, bu ülkedeki buğdaylara kımıl musallat olmasın. Bu sayede kımıl bu ülkede senelerce kalsa bile buğdaylara musallat olmaz."

İbn Asakir dedi ki: Ben Mukaslat kilisesinin kemerleri üzerinde et pişirme ızgaralarını gördüm. Mukaslat kilisesi,, büyük çarşının kemerleri üzerine kurulmuştu ki, sabuncular ve aktarlar bugünde oradadırlar. İslâm askerleri Şam'ı fethettiklerinde Ebu Ubeyde, Cabiye kapısından, Halid b. Velid doğu kapısından, Yezid b. Ebu Süfyan da küçük Cabiye kapısından şehre girdiler.

Abdülaziz et-Temimî, Ebu Nasr Abdülvahhab b. Abdullah el-Mir-rî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Şamlı ihtiyarlardan oluşan bir cemaatın şöyle dediklerini işittim: Emevi camiinin tavanında, kıble duvarı tarafında Yunan filozoflarının yaptıkları tılsımlar vardır. Pislikler ve fena kokuları engelleyen tılsımlar... Bu tılsımların bulunduğu yere kargalar ve pislikler girmez. Fare, yılan ve akrepler için de tılsımlar vardır. Bu tılsımların bulundukları kısma fareler asla girmezler. Ancak bu tılsımların tesirlerini yitirmek üzere olduklarını sanıyorum. Örümceklerin ağ örmemeleri için de gerekli tılsımlar bu camiye yerleştirilmiştir.»

Hafiz İbn Asakir dedi ki: Dedem Ebu Fadl Yahya b. Ali'nin şöyle dediğini işittim: Ben, Emevi camiinde yangından önce diğer haşereler içinde tılsımların bulunduğunu gördüm. Bu tılsımlar, örtüler içinde tavana asılıydılar. Yangından önce bu tılsımlar nedeniyle camide haşerelere rastlanmazdı. Hicretin 461. senesi şaban ayının ortalarında ikindiden sonra çıkan yangında bu tılsımlar yandı. Şam'da çok tılsımlar vardı, ancak o tılsımlardan Ulebiyyin çarşısında olup tepesinde büyük bir küre bulunan bir sütun kalmıştır ki, bu da idrar yapmakta zorluk çeken hayvanların tedavisi için yararlı olmaktadır. İdrar yapmakta zorluk çeken bir hayvanı, bu sütunun etrafında üç kez döndürdüklerinde rahatlıkla idrar yapmaya başlar. Şeyhimiz İbn Teymiye, bu konuda şöyle demiştir: "O sütunun altında bir müşrikin mezarı bulunmaktadır. Müşrik, mezarında azab çekmektedir. Orada döndürülen hayvanlar müşrikin feryadını işittiklerinde korkup idrar yapmaya başlarlar. Bu nedenledir ki, kabız olan hayvanları Yahudi ve Hristiyanlann mezarlarına götürdüklerinde hayvanların kabızlıkları açılır. Bu da hayvanların mezarda azap görenlerin feryadlannı işitmelerinden kaynaklanmaktadır."

Doğrusunu Allah bilir. [4]

Emevi Camisinin Kapısındaki Saatler

Kadı Abdullah b. Ahmed b. Zebr dedi ki: Caminin cephe tarafındaki kapısına saatler kapısı denilmesinin sebebi, Beleşkar adındaki ustanın orada saatler yapmış olmasıdır. Orada bu ustanın yaptığı bir saat vardı ki, günün bir, saati geçince bakırdan serçeler, yılanlar ve kargalar saatin içinden dışarı çıkar, ötmeye başlarlardı. Bir de saatin alt tarafındaki tasa da bir çakıl tanesi düşerdi. Böylelikle insanlar, gündüzün bir saatinin geçtiğini anlarlardı. Diğer saatlerde de aynı hareket tekrarlanırdı.

Ben derim ki: Bunun iki ihtimali vardır. Ya caminin ön cephesindeki kapıda saatler bulunduğundan dolayı bu kapıya saat kapısı denilmiştir ki, bu kapıya ziyade kapısı da denilmektedir. Ancak bu kapının, caminin inşasının tamamlanmasından bir süre sonra yapıldığı söylenmektedir. Ama bu da kadı İbn Zebr zamanında, o kapıda saatlerin mevcudiyetine engel bir husus değildir. Ya da caminin Ön cephe duvarının doğu tarafında Babüzziyade yanında başka bir kapı daha vardı ki, o kapıda saatler vardı. Daha sonra oradaki saatlerin tümü, bugünün Verrakin kapısına nakledilmiştir. Bu kapı, caminin doğu ta-ramdaki kapısıdır. Doğrusunu Allah bilir.

Ben derim ki: Verrakin kapısı da caminin ön cephesindedir. Buradan camiye giriş yapıldığından ya da camiye bitişik olduğundan ötürü bu kapıda camiye nispet edilir. Doğrusunu Allah bilir.

Ben derim ki: Caminin su akan sahnmın ortasında ve halk tarafından Ebu Nüvas kubbesi denen kubbeye gelince bu, hicretin 369. senesinde inşa edilmiştir. Bazı Dımışklılarm yazılarına dayanarak ibn Asakir bu tarihi vermiştir. Caminin sahnmda bulunan yüksekçe batı kubbesine gelince -ki buna Aişe kubbesi denmektedir- bu hususta şeyhimiz Zehebî'nin şöyle dediğini işittim: "Bu kubbe, Mehdi b. Mansur el-Abbasî zamanında hicretin 160. senesi hudutlarında inşa edildi. Caminin hasılatları ve

evkafının kitapları buraya konuldu."
Mescid-i Ali kapısının üzerindeki doğu kubbesine gelince, bu hususta denilir ki: Bu kubbe, Hakim el-Ubeydî zamanında hicretin 104. senesi hudutlarında inşa edilmiştir. Ciron yolu altındaki su fiskiyesine gelince, bunu şerif Fahrü'd-Devle Ebu Ali Hamza b. Hasan b. Ab-bas el-Hasenî inşa etmiştir. Bu zat, Emevi camiinin nazırı idi. Camiye Haccac'ın sarayından büyük bir taş getirdi. Hicri 417. senenin re-Dîyülevvel ayının yedisinde cuma gecesi oraya su akıttı. Çevresinde Köprüler inşa ettirdi. Üzerine de bir kubbe yaptırdı. Sonra bu kubbe, izdiham nedeniyle hicri 457. senenin safer ayında çöktü. Kubbe yeni-en inşa edildi. Fakat sütunları yine yıkıldı. Bu olay da hicretin 562. senesinin şevval ayında vuku buldu. Bütün bunları İbn Asakir anlatmıştır.
Ben derim ki: Su fiskiyesinin üst orta kısmındaki çanağımsı taşa gelince, bu taş hâlâ orada bulunmaktadır. Ben bunu gördüm, fakat daha sonraları oradan kaldırılıp götürülmüştür. Ciron şadırvanında da o çanağımsı taşa benzer bir taş vardı. Hicretin 741. senesinde Hristiyanların çıkardığı yangın sebebiyle o taş orada kaybolup gitti. Sözü edilen şadırvan, öncekine nispetle daha güzel bir şekilde yeniden yapıldı. Ancak o çanağımsı taş kaybolup gitti, izine rastlanmadı. Daha sonra Ciron fiskiyesinin doğusundaki şadırvan -zannedersem-hicretin 514. senesinden sonra inşa edildi. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [5]

Emevi Camiinde Kıraat-I Seb'a İle Kur'ân Okunmaya Başlanması

Ebu Bekir b. Ebu Davud, Hassan b. Atiyye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kur'ân dersleri, Hişam b. İsmail el-Mahzumî tarafından Emevi camiinde verilmeye başlandı. Ancak Abdülmelik, onu bu iş yapmaktan alıkoydu. Bir gün sabah namazından sonra Emevi camiinde oturmakta iken bir Kur'ân sesi işitti: "Bu nedir?" diye sorunca kendisine, Abdülmelik'in, Hadra köşkünde Kur'ân okumakta olduğunu söylediler. Hişam b. İsmail de okumaya başladı. Sonra Abdülmelik, Hişam'-ın kıraatma göre okudu. Kölelerinden biri de onun kıraatma göre okumaya başladı. Daha sonra mescitteki cemaat, bu okuyuşu beğendiler ve buna göre okumaya başladılar.»
Dımışk hatibi Hişam b. Ammar, Halid b. Dıhkan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Şam camiinde ilk olarak kıraati ihdas eden kişi, Hişam b. İsmail b. Muğire el-Mahzumî'dir. Filistin'de de kıraati ilk ihdas eden kişi, Velid b. Abdurrahman el-Cüreşî'dir.»
Ben derim ki: Hişam b. İsmail, Medine-i Nebeviyye valisi idi. Velid b. Abdülmelik'e bey'ata yanaşmayan Said b. Müseyyeb'i döven de odur. Sonra Velid, onu Medine valiliğinden azledip yerine Ömer b. Abdülaziz'i tayin etmişti.
Aralarında Hişam b. İsmail, azatlısı Rafi ve İsmail b. Abdullah b. Ebi'l-Muhacir'in de bulunduğu tabiinden selefi salihinin önde gelen şahsiyetleri, Şam'da bu kıraat-ı seb'a meclisine katılmış ve dinlemişlerdir. İsmail b. Abdullah, Abdülmelik b. Mervan'ın çocuklarına yazı öğretmişti. Hişam b. Abdülmelik ve oğulları Abdurrahman ile Mer-van tarafından Ifrikiyye valiliğine atanmıştı.
Kıraat-ı seb'a meclisine kadılardan Ebu İdris el-Holanî, Nümeyr b. Evs el-Eş'arî, Yezid b. Übey el-Hemedanî, Salim b. Abdullah el-Haribî, Muhammed b. Abdullah b. Lebid el-Esedî; fıkıhçı, muhaddis, Kur'ân hafizlarından da Ebu Abdurrahman Kasım b. Abdirrahman (Muaviye'nin azatlısı), Mekhul, Süleyman b. Musa el-Eşdak, Abdullah b. Âlâ b. Zebr, Ebu İdris el Asğar, Abdurrahman b. İrak, Abdurrahman b. Amir el-Yahsubî (Abdullah b. Amir'in kardeşidir.), Yahya b. Haris ed-Dimarî, Abdülmelik b. Numan el-Mirrî, Enes b. Enes el-Özrî, Süleyman b. Büzeyr el-Karî, Süleyman b. Davud el-Huşemî, İran l Hakim el-Kureşî, Muhammed b. Halid b. Ebi Zibyan el-Ezdî, Yezid b. Ubeyde b. Übey el-Muhacir, Abbas b. Dinar v diğerleri de katılmışlardı. îbn Asakir böyle nakletmiştir.
Abdullah b. Alâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: «Dahhak b. Abdurrahman, Emevi camiinde kıraat dersi verildiğini inkar etmişti. Ben bizzat kendisinin: "Ben, peygamberin ashabına ulaştığım halde böyle bir şeyi ne gördüm ne de işittim." dediğini duydum.»
İbn Asakir'in ifadesine göre Dahhak b. Abdurrahman, Ömer b. Abdülaziz'in hilafeti döneminde hicri seksenaltmcı sene sonlarında Şam'da valilik yapmıştır. [6]

Fasıl

Dımışk camiinin inşaatı, hicri seksenaltmcı sene sonlarında başladı. Bu camiin yerinde bulunan kilise, aynı senenin zilkade ayında yıkıldı. Yıkım işlemi tamamlandıktan sonra cami inşaatına başladılar. Bu inşaat, on senede tamamlandı. Hicretin doksanaltmcı senesinde caminin inşaatı tamamlanınca banisi Velid b. Abdülmelik vefat etti. Ancak bazı eksiklikler kalmıştı ki, bunları da -önceki sayfalarda ifade ettiğimiz gibi- kardeşi Süleyman tamamladı.
Yakub b. Süfyan ise, bu hususta şöyle demiştir: Ben bu caminin daha önce yerinde bulunan kilisenin yıkılması ve camiin inşası konusunu Hişam b. Ammar'a sorduğumda o bana şunları anlattı: Velid, Hristiyanlara şöyle demişti: "Ne dersiniz? Biz bilindiği gibi Torna kilisesini kuvvet kullanarak almıştık. Dahildeki kiliseyi ise sulh yoluyla almıştık. Şimdi ben Torna kilisesini yıkacağım. Torna kilisesi dahildeki kiliseden daha büyüktür." Hristiyanlar, Velid'in bu teklifini kabul ettiler. O da dahildeki kiliseyi yıkıp Emevi camiine kattı. Kilisenin kapısı da bugünkü caminin kıblesinde idi. Yani bugün içinde namaz kılman

mihrabın yerindeydi. Kilise, Velid'in halifeliğinin ilk zamanlarında, yani hicri seksenaltmcı senede yıkıldı. Emevi camiinin inşaatı yedi sene sürdü. Nihayet inşaat tamamlanmadan Velid vefat etti. ^ln kısımları, bir rivayete göre daha sonra kardeşi Hişam tamanı-ı. Bunda bazı faydalar varsa da yanlışlıklar da vardır. Yanlışlık şu ki, inşaatın yedi sene sürdüğünü söylemişlerdir. Oysa on sene sürmüştür.
Velid b. Abdülmelik'in bu senede, yani hicri doksanaltıncı senede vefat ettiği hususunda ise ihtilaf yoktur, bu doğrudur. Ebu Cafer b. Cerir, siyer âlimlerinin bu hususta icma ettiklerini nakletmektedir. Velid'den sonra caminin eksik kısımlarını tamamlayan zatın Hişam değil de Süleyman olduğu bilinmektedir. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.
Ben derim ki: Önceki sayfalarda da geçtiği gibi İbn Asakir'in şöyle dediği kendi yazısı esas alınarak nakledilmiştir: Bu camide bazı şeyler sonraları yemlendi. Yenilenen şeyler arasında caminin sahnın-daki üç kubbe de vardır. Bunları daha Önce anlatmıştık. Denildiğine göre doğu taraftaki kubbe, hicretin 450. senesinde Mustansır el-Ubeydî zamanında onarılmış, üzerine Mustansır'ın adı ve ayrıca Rafi-ziler tarafından kendi imamları olarak iddia edilen oniki imamın adı yazılmıştır.
Caminin sahnına konulan iki sütuna gelince, bunlar cuma geceleri aydınlatma görevini ifa etmektedirler. Bunlar hicretin 441. senesinde ramazan ayında şehrin kadısı Ebu Muhammed'in emriyle oraya yerleştirilmişlerdir. [7]

Dımışk Camiinin Banisi Velid B. Abdülmelik'in Biyografisi

Velid b. Abdülmelik b. Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdumenaf Ebu'l-Abbas el-Ümevî. Babasının halifeliğinden sonra -onun veliahdı olduğu için- hicretin seksenaltıncı senesinin şevval ayında kendisine bey'at edildi. Velid, babasının en büyük oğlu ve onun veliahdı idi. Velid'in annesi Vellade binti Abbas b. Hazm b. Haris b. Züheyr el-Absî'dir.
Velid, hicretin ellinci senesinde doğdu. Ebeveyni onu lüks ve refah içinde büyüttüler. Şımardı, edepsizce büyüdü. Arapçayı iyi bilmezdi. Uzun boylu, esmer yüzlüydü. Yüzünde çiçek hastalığının izleri vardı. Burun kemeri geniş ve burnu aşağıya doğru eğikti. Yürürken salınarak yürürdü. Yakışıklıydı (Çirkin olduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır.). Sakalının ön kısmı ağarmıştı. Sehi b. Sa'd'ı gördü, ziyaretine gelen Enes b. Malik'i dinledi. Kıyamet alametleri hakkında neler duyduğunu ona sordu. Nitekim bu hususu Enes'in biyografisinden söz ederken anlatmıştık. Said b. Müseyyeb'i de dinlemişti. Zührî ve diğerleri bunu böyle nakletmişlerdir.
Rivayete göre Abdülmelik, oğlu Velid'i veliaht yapmak istediği zaman önce karar vermiş, sonra bu kararını askıya almıştı. Çünkü VeHd Arapçayı iyi bilmiyordu. Bunun üzerine Velid, nahiv âlimlerinden bir topluluğu yanında toplamış, onları bir sene müddetle yanında tutmuştu (Başka bir rivayete göre ise onları altı ay müddetle yanında tutmuştur.). Bu müddet sonunda dışarı çıktığında öncekinden daha cahil ve bilgisiz bir halde çıkmıştı. Babası Abdülmelik de: "Çaba sar-fetti ama beceremedi. O özürlüdür." dedi.
Bir rivayette anlatıldığına göre babası Abdülmelik, vefat edeceği zaman ona şu tavsiyelerde bulunmuştu: "Ben öldüğüm zaman oturup gözlerini oğuşturma, kadınlar gibi ağlayıp inleme. Aksine paçayı sıva, eteğini kemerine sok, gayret sarfet. Beni mezarıma sarkıt; kendi halime bırak. İnsanları da kendine bey'ata çağır, her kim başı ile şöyle ve böyle derse, sen de kılıcınla ona şöyle ve böyle diye karşılık ver."
Leys dedi ki: Hicretin doksansekizinci senesinde Velid, Anadolu'ya gazaya gitti. Bu senede insanlara haccettirdi.
Başka bir ravi dedi ki: Velid, bundan bir sene önce ve bundan bir sene sonra Malatya şehrine ve diğer şehirlere gazaya gitti. Onun yüzüğünün kaşında, "Samimi olarak Allah'a iman ettim." diye yazılıydı. Başka bir rivayete göre ise, "Ey Velid, ser şüphesiz öleceksin." diye yazılıydı. Anlatıldığına göre onun vefat ederken söylediği son söz şu olmuştur: "Sübhanallah velhamdülillah ve lâ ilahe illallah."
İbrahim b. Ebi Able dedi ki: Velid b. Abdülmelik, bir gün bana: "Kur'ân'ı ne kadar zamanda hatmediyorsun?" diye sordu. Ben de: "Şu kadar zamanda hatmediyorum." diye cevap verdim. Bana dedi ki: "Mu minlerin emiri, bunca meşguliyetine rağmen Kur'ân'ı her üç günde bir hatmediyor." (Başka bir rivayete göre ise, "Her yedi günde bir hatmediyor." dediği ifade edilmektedir).
Velid'in, ramazan ayında onyedi hatim yaptığını söyleyen İbrahim dedi ki: "Velid... onun benzeri bulunamaz. O, Dımışk camiini inşa etti. O, bana gümüş külçeleri verir, ben de o gümüşleri Kudüs'teki âlimlere dağıtırdım."
îbn Asakir, Yezid b. Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Velid, bir gün Babü'l-Asğar'dan çıktığında doğu minaresinin yanında birşeyler yiyen bir adam gördü. Gidip adamın yambaşmda durduğunda ekmek ve toprak yemekte olduğunu müşahede etti. Ona: "Seni buna zorlayan sebep nedir?" diye sorunca: "Kanaattir, ey muslinlerin emiri." dedi. Velid, meclisine gitti, sonra o adamı yanına çağırttı. Adam gelince şöyle dedi: "Senin başında bir hal var, bunu bana anlat. Yoksa kafanı uçururum." Adam da şöyle karşılık verdi:
«Evet ey mü'minlerin emiri, anlatacağım: Ben hammal bir adamam. Bir zaman, Mercu s-Sefer'den Kesve'ye doğru giderken abdestim daraldı. Bir harabeye gidip def-i hacette bulunmak istedim. Harabeye vardığımda bir bodrumla karşılaştım. İnip kazmaya başladığımda külçe altınlarla karşılaştım. Dağarcıklarımı altınla doldurdum, sonra bineklerimin yanına döndüm. Orada bir yemek torbası vardı. Torbadaki yemeği boşalttım ve: "Az sonra Kesve'ye gideceğim, orada karnımı doyururum.

Şimdilik yemeğe ihtiyacım yok." deyip harabeye giderek o yemek torbasını da altınla doldurmak istedim. Harabeye doğru gittim, ama orayı ne kadar aradıysam bulamadım. Bulmaktan ümidimi kesince de bineklerimin yanma dönmek istedim. Ancak dönünce bineklerimi de, yere boşalttığım yemeğimi de bulamadım. Bunun üzerine artık ekmek ve topraktan başka birşey yememeye yemin ettim.»

Velid, ona çoluk çocuğu olup olmadığını sordu. O da: "Evet" diye cevap verince Velid, beytü'1-maldan ona bir miktar mal verilmesini emretti.»

İbn Cerir dedi ki: Bize anlatıldığına göre o tamahkar adamın binekleri kendi başlarına yola koyulmuş ve nihayet beytü'1-mala gelmişler. Beytü'1-maî görevlileri de onları ve yüklerini teslim alıp bey-tü'1-mala koymuşlardı. Velid de daha sonra o bineklerin sahibini yanına çağırtıp ona şöyle demişti: "O mal bize ulaştı, sen git develerini beytül-maldan al."

Anlatıldığına göre Velid, onu ve ailesini geçindirecek bir miktar malı beytü'l-maldan ona vermiştir.

Nümeyr b. Abdullah eş-Şa'nanî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Velid b. Abdülmelik dedi ki: "Eğer Cenâb-ı Allah, Kur'ân-ı Kerim'de Lut kavminden bahsetmeseydi, ben erkeğin erkekle cinsel temasta bulunabileceğine inanmazdım."

Ben derim ki: Velid, böyle demekle o çirkin fiilin kendisinde bulunmadığını ifade etmek istemiştir. O yerilen fahiş fiil ki, Cenâb-ı Allah, o fiili işleyenlere türlü azaplar ve çeşitli işkenceler çektirmiştir. O azap ve işkencelere daha önceki ümmetlerden hiçbiri maruz bırakılmamıştı. Bu pis livata işine hükümdar ve emirlerin, tüccar ve halkın, yazar, fıkıhçı ve benzerlerinin çoğu müptela olmuşlardı. Ancak Allah'ın kendilerini koruduğu kimseler, bu günahtan uzak kalmışlardır. Çünkü livata fiilinde sayılamıyacak kadar kötülükler ve mefse-detler vardır. Bu nedenle azabı da türlü türlü olmuştur. Pasif homoseksüelin öldürülmesi, arkadan kendisiyle cinsel temasta bulunulmasından daha iyidir. Çünkü bu fiile maruz kalan kimsenin, artık asla iyileşmiyecek mefsedetlere maruz kalması muhakkaktır. Yalnız Allah'ın dilediği kimseler bundan kurtulurlar. Ayrıca arkasından kendisiyle cinsel temasta bulunulan pasif homoseksüelin kötü ünü her tarafa yayılır. Şu halde kişinin, çocuğunu küçüklükte ve buluğdan sonra koruması ve bu mel'unlarla bir araya gelmesini önlemesi gerekir. Bu mel'unları Rasûlullah (s.a.v.) lanetlemiştir.

Pasif homoseksüelin Cennet'e girip giremiyeceği hususunda in-
sanlar ihtilafa düşerek iki kavil ileri sürmüşlerdir. Sahih kavle göre pasif homoseksüel, dürüst bir şekilde nasuh tevbesi yapar ve Allah'a yonelip durumunu düzeltir, işlediği kötülükleri iyiliklerle değiştirir, türlü taatlerde bulunarak kendini bu kötülüklerden arındırır, gözünü yumup mak'admı korur ve Rabbi ile muamelesinde ihlaslı olursa, in-şaallah günahı bağışlanır ve cennetliklerden olur. Çünkü Cenâb-ı Allah, tevbekarlann günahlarını bağışlar.

"Tevbe etmeyenler, işte onlar zalimlerdir." (el-Hucurât, ıı.) "Ettiği zulümden sonra tevbe edip düzelen kimse, bilsin ki Allah onun tevbesini kabul eder. Allah şüphesiz bağışlayandır, merhametli
olandır." (ei-Mâide, 39.)

Büyüklüğünde pasif homoseksüellik yapan kimse, küçüklüğünde bu çirkin işi işleyenden daha kötüdür. Çünkü büyüklüğünde bu kötü işi yapan kimsenin tevbesi hemen hemen imkansızdır. Böylelerinin dürüstçe nasuh tevbesinde bulunmaları çok uzak bir ihtimaldir. Ya da geçmiş günahlarını sildirecek salih amellerde bulunmasına ihtimal verilemez. Böylelerinin kötü sonla karşılaşmalarından korkulur. Nitekim kir ve pislikleriyle ölen birçok kimseler, dünyadan çıkmadan temizlenmedikleri için kötü sonla karşılaşmışlardır. Öyle ki maddi aşk, onları Allah'ın bağışlamayacağı bir şirke düşürmüştür. Lutilerin ve diğer sehvetperestlerin durumunu anlatan çok hikayeler vardır ki, onları burada anlatmak çok yer işgal edecektir.

Kısaca diyeceğimiz şudur ki, günahlar, masiyetler ve şehvetler, sahiplerini ölüm esnasında yardımsız bırakırlar. Şeytan bile böylele-rini yalnız bırakır. İman zafiyeti ve yardımsızlık belası üzerinde birleşir ve kötü sona maruz kalırlar. Yüce Allah, bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Şeytan insanı yalnız ve yardımcısız bırakıyor." (el-Furkân, 29.) Hatta kötü son, livata fiilini işlememiş kimseler için de vuku bulmuştur. Öyleleri livatadan daha basit günahlar işledikleri için kötü sona maruz kalmışlardır. Allah, bizi böyle bir akibete maruz kalmaktan korusun. Dışı temiz, içi Allah'la beraber olan, fiillerinde ve sözlerinde dürüst olan kimse böyle bir sona maruz kalmaz. Abdülhak el-Işbilî'nin de anlattığı gibi böylesi temiz kimseler için kötü son söz konusu değildir. Ancak içi inanç bakımından, dışı da amel bakımından bozuk olup günah işlemeye karşı cüretkar olan kimseler, kötü sona maruz kalırlar. Böyîeleri tevbe etmeden ölüp giderler.

Özetle diyeceğimiz şudur ki; livata kötülüğü, kötülüklerin en büyüğüdür. Bu fiil, daha önceleri Araplar arasında bilinmezdi. Nitekim birçokları böyle demişlerdir. Bu nedenledir ki, Velid b. Abdülmelik: "Eğer Aziz ve Celil olan Allah, Kur'ân-ı Kerim'de bize Lut kavminin hikayesini anlatmasaydı, ben, bir erkeğin başka bir erkekle cinsel te-
maşta bulunabileceğine inanmazdım." demiştir.

İbn Abbas (r.a) tarafından rivayet olunduğuna göre bu hususta Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Lut kavminin fiilini işleyen bir kimseyi gördüğünüzde bu işi yapanı da kendisine yaptıranı da öldürün." Bunu sünen sahipleri rivayet etmiş, İbn Hibban ile diğerleri de sahih bulmuşlardır. Peygamber (s.a.v.), Lut kavminin fiilini işleyen kimseleri üç kez lanetlemiştir. Başka bir günahı işleyen kimseyi asla üç kez lanetlememiştir. Bu işte aktif olanın da, pasif olanın da öldürülmesini emretmiştir. Çünkü böylelerinin insanlar arasında kalmalarında hayır yoktur. Bunların içi bozulmuş ve murdarlaşmıştır. Bu durumdaki kimsenin kalmasında halk için bir fayda yoktur. Eğer Cenâb-ı Allah, halkı bunlardan kurtarıp rahata kavuşturursa halkın hem din, hem dünya işleri düzelir. Lanet, ilahi rahmetten kovulup uzaklaşmak demektir. Bir kimse

Allah'tan, Rasûlünden, kitabından, onun salih kullarından uzaklaşır-sa, onda ve ona yaklaşmakta hayır yoktur. Cenâb-ı Allah, bir kimseye feraset, sezgi, nur, temyiz gücü verirse, o kimse insanların durumlarına, görünüşlerine, yüzlerine bakınca onların amellerini anlar. İş işleyen kimselerin yaptıkları işler, yüzlerinden, gözlerinden ve sözlerinden açıkça anlaşılır.
Cenâb-ı Allah, Lutileri anlatmış ve bunu, görebilen kimseler için ibret kılmıştır. Bu hususta ki ayetlerde şöyle buyurmuştur.
"Tan yeri ağarırken, çığlık onları yakalayıverdi. Memleketlerini alt üst ettik. Üzerlerine sert taş yağdırdık. Bunda, görebilen insanlar için ibretler vardır." (ei-Hkr, 73-75.)
"Yoksa, kalblerinde hastalık olanlar, Allah'ın onların kinlerini dışarı vurmayacağım mı sandılar? Eğer dileseydik, biz, ey Muhammed, onları sana gösterirdik; sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen, onları konuşmalarından da tanırsın. Allah, işlediklerinizi bilir. Andolsun ki, sizi, içinizden cihada çıkanları ve sabredenleri meydana çıkarana ve haberinizi açıklayana kadar deneyeceğiz."(Muhammed, 29-31.)
Luti kimse, yaratılışa ters düşmüştür. İşi tersine çevirmiş, erkekle cinsel temasta bulunmuş, bu yüzden de Cenâb-ı Allah, onun kalbini ters döndürmüş, işini aksine götürmüştür. Oysa daha önce durumu iyi olup kendisi felahtaydı. Ancak tevbe edip iman eden, salih amel işleyen, sonra doğru yola eren kimse bundan müstesnadır.
Tevbekarın hususiyetlerini Cenâb-ı Allah, Berâe sûresinin sonunda anlatmıştır: "Allah'a tevbe eden, kullukta bulunan...." Şu halde tevbe eden kişinin Allah'a kulluk yapması, ahiret ameliyle uğraşması gerekir. Aksi takdirde nefis, insanı yönlendiren hareket halindeki birşeydir. Eğer sen, onu hakla meşgul etmezsen, o seni batılla meşgul eder. Öyleyse tevbekarın günah işlemekle geçen vakitlerini, bu defa
taatla geçen vakitlere döndürmesi gerekir. Daha önce kaçırdığı fırsatların yerine şimdi hayra doğru atılan adımları kullanarak telafi edici faaliyetlerde bulunması, bakışlarını, adımlarını, sözlerini, davranışlarını kontrol altına alması icabeder. Adamın birisi, Cüneyd-i Bağda-dîye: "Bana tavsiyede bulun." deyince o, şöyle tavsiyede bulunmuştu: "Öyle bir tevbe et ki, yükleri çözsün. Onur ve izzeti gideren bir korku-kapıl, seni hayır yollarına iten bir ümide sahip ol. Kalbinin atışlarında Allah'ın kontrolü altında olduğunu hatırla. İşte bu anlattıklarım, tevbekarın nitelikleridir."
Sonra Cenâb-ı Allah, tevbekarın özelliklerini anlatmayı şöyle sürdürüyor: "Allah'ı öven, O'nun uğrunda gezen, rükû ve secde eden..." (et-Tevbe, 112.) Bu ayet-i kerimede yüce Allah, tevbekarın özelliklerini sıralıyor.
Adamın biri "Tevbekarlar kimlerdir?" diye soracak olursa, ona yukarıdaki ayet-i kerime ile cevap verilir. Yoksa tevbe ettikten sonra kendisini Allah'a yaklaştıracak bir yola koyulmayan her tevbe edici kişi, Allah'tan daha çok uzaklaşır. Ona yönelip yakın olamaz. Nitekim Allah'ın rahmeti boldur, diyerek kendini aldatan ve günah işleyip sakıncalı işlere bulaşan, taatları terkeden kimse de Allah'tan uzaklaşır. Çünkü taatları terkedip masiyetleri işlemek, sırf nefsi şehvetlerin tesiri altında haramları işlemekten daha büyük günahtır. Tevbekar, mahzurlu şeylerden sakınan kimsedir, emredilen işleri yapan insandır. Takdire rıza gösterip katlanan Müslümandır. Noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, insana acıyıp rahmet eder, yardımcı olur. O, kalblerdeki şeyleri bilendir.
Velid b. Abdülmelik, Arapçayı düzgün telafuz edemezdi, hatalı konuşurdu. Birçok ravi tarafından anlatıldığına göre Velid, bir gün hutbe irad ederken, " Bu iş, keşke son bulmuş
olsaydı." ayetini okudu, ama ayetteki "Ya leyte" kelimesini, "Ya leytü" şeklinde telaffuz etti. Böyle olunca da mana: "Keşke o ölüm olsa." şeklinde oldu. Hutbesini dinlemekte olan Ömer b. Abdülaziz de: "Keşke o ölüm sana olsa da Allah bizi sender kurtarsa." dedi.
Abdülmelik, bir gün Kureyşli bir adama şöyle dedi:
- Sen Arapçayı eğer hatalı telaffuz etmeseydin, iyi bir adam olacaktın.
- Senin oğlun Velid de Arapçayı hatalı telaffuz ediyor.
- Ama oğlum Süleyman hatalı telaffuz etmiyor.
7 Benim kardeşim filan da hatalı telaffuz etmiyor, ibn Cerir, Ali b. Muhammed el-Medainî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
"Velid b. Abdülmelik, Şamlılar nazarında halifelerinin en fazilet-. si idi. Çünkü o, Dımışk camiini inşa etmiş, minareleri yaptırmış, in-
sanlara bağışta bulunmuş, cüzamlılara yardım etmişti. Onlara: "Kimseden dilenmeyin." demiş, her kötürüme bir hizmetçi, her köre bir gü-dücü vermişti. Hilafeti döneminde çok fetihlerde bulundu. Oğullarını Bizans'a gazveye gönderdi. Bütün gazvelere oğullarını iştirak ettirdi. Hind'i, Sind'i, Endülüs'ü ve Acem illerini fethetti. Askerleri Çin'e ve diğer yerlere girdi. Bununla beraber Velid, bakkal dükkanına gider dükkandaki baklalardan bir demeti alır ve dükkan sahibine; "Bunu kaça satıyorsun?" diye sorar; dükkan sahibi de: "Bir fülüse satıyorum." deyince Velid, ona şöyle derdi: "Fiyatı artır, sen kazanmalısın."
Anlatıldığına göre Veiid, Kur'ân hafızlarına ihsan ve ikramda bulunur, onların borçlarını ödermiş. Velid'in bütün düşüncesi inşaatçılıktı. Onun zamanındaki insanlarda böyle oldular. Birbirleriyle karşılaştıklarında iki kişiden biri diğerine "Ne bina yaptın? Ne inşaat yaptın? Ne imar ettin?" diye sorardı.
Velid'in kardeşi Süleyman'ın ise bütün düşüncesi kadınlardı. Onun zamanındaki insanlar da böyle oldular. Öyle ki, insanlar, birbirleriyle karşılaştıklarında biri diğerine: "Kaç kadınla evlendin, yanında kaç cariye var?" diye sorular sorarlardı.
Ömer b. Abdülaziz'in bütün düşüncesi Kur'ân okumaktı. Namaz kılmak, ibadet yapmaktı. Onun zamanındaki insanlar da böyle düşünmeye başladılar. Öyle ki, iki kişi birbirleriyle karşılaştıklarında biri diğerine: "Kaç virdin var? Günde ne kadar Kur'ân okuyorsun? Dün ne kadar namaz kıldın?" diye sorardı.

İnsanlar derler ki: Halk kendi hükümdarının yolunu tutar, eğer hükümdar içkici ise, içki içme çoğalır. Hükümdar eğer luti (homoseksüel) ise halkı da öyle olur. Hükümdar eğer cimri ve haris ise, halkı da öyle olur. Hükümdar eğer cömert, kerem sahibi ve şecaatli biri ise, halkı da Öyle olur. Hükümdar eğer tamahkar, zalim ve zorba ise, halkı da öyle olur. Hükümdar eğer dindar, takvalı, iyiliksever ve ihsan-kar biri ise, halkı da öyle olur. Bu, bazı zamanlarda ve bazı şahıslarda görülür. Doğrusunu Allah bilir.
Vakidî dedi ki: Velid, zorba ve mutasallıt bir kimse idi. Öfkelendiğinde kimse onu durduramazdı. İnatçıydı, çok oburdu. Cinsel ilişkiye aşırı derecede tutkun olup çok kadın boşardı. Anlatıldığına göre o, altmışüç kadınla evlenmiştir. Cariyeler bu sayının dışındadır.
Ben derim ki: Vakidî'nin sözünü ettiği Velid, Emevi camiinin banisi Velid b. Abdülmelik olmayıp, Velid b. Yezid adındaki fasıktır. Doğrusunu Allah bilir.
Velid b. Abdülmelik, önceki sayfalarda anlattığımız şekilde Emevi camiini inşa ettirdi. O caminin dünyada eşi ve benzeri yoktu. Kudüs'te Rasûlullah'm miraca giderken bastığı kayalığın yanında bir kubbe inşa ettirdi. Ayrıca Rasûlullah'm mescidini genişletti. Mezar-ı
büyuTîslâm tarihî
269
şerifin bulunduğu hücreyi de mescide kattı. Onun birçok güzel eserleri vardır. Sonra o, hicri doksanaltmcı senenin cemaziyelahir ayının ortalarında cumartesi günü vefat etti. Bütün siyerciler, bu hususta müttefiktirler.
Ömer b. Ali el-Fellas ile bir cemaatın ifadelerine göre Velid b. Abdülmelik, hicri doksanaltmcı senenin rebiyülevvel ayının ortasında cumartesi günü vefat etti. Deyrü Merran'da kırküç veya kırkdört veya kırkaltı veya kırkdokuz yaşında vefat etti. Adamlar onu omuzlarında taşıyıp Babü's-sağir'deki mezarlığa götürerek defnettiler. Ba-bü'1-feradis. mezarlığına defnedilmiş olduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır. Bunu İbn Asakir nakletmiştir. Cenaze namazını Ömer b. Abdülaziz kıldırmıştır. Çünkü o zaman kardeşi Süleyman,. Kudüs-ü şerifte idi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre cenaze namazını oğlu Abdülaziz kıldırmıştır. Kardeşi .Süleyman'ın kıldırmış olduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır. Ama sahih kavle göre namazım kıldıran zat, Ömer b. Abdülaziz'dir. Doğrusunu Allah bilir. Yine Ömer b. Abdülaziz, onu mezarına bırakmış, bırakırken de: "Onu yastıksız ve döşeksiz olarak mezara bırakıyoruz. Oysa geride ganimetleri bıraktı, dostlardan ayrıldı. Mesken olarak toprağı seçti, hesapla yüzyüze geldi. Dünyadaki salih amellere muhtaç kaldı. Geride bıraktığı mallara ise ihtiyacı kalmadı." dedi.
Birkaç yoldan gelen bir rivayette ifade edildiğine göre Ömer b. Abdülaziz, mezara bırakırken Velid'in kefen içinde çırpındığını ve a-yağının boynu hizasına gelip yumulduğunu söylemiştir.
Velid, meşhur kavle göre dokuz sene sekiz ay süreyle halifelik yapmıştır. Doğrusunu Allah bilir.
Medainî dedi ki: Velid'in ondokuz erkek çocuğu vardı. Bunların adları şöyledir: Abdülaziz, Muhammed, Abbas, İbrahim, Temmam, Halid, Abdurrahman, Mübeşşir, Mesrur, Ebu Ubeyde, Sadaka, Man-sur, Mervan, Anbese, Amr, Ruh, Bişr, Yezid ve Yahya. Abdülaziz ile Muhammed'in anneleri, Velid'in amcası Abdülaziz b. Mervan'm kızı Ummü Benin'dir. Ebu Ubeyde'nin annesi ise Fezariye'dir. Diğer çocukları muhtelif kanlarındandır.
Medainî'nin ifadesine göre Velid'in ölümü nedeniyle Cerir şöyle bir ağıt yakmıştır:
'Ey göz, hatıraların coşturduğu yaşlarını cömertçe akıt.
Bu günden sonra yaşlarını artık kendisi için saklayacağın bir
se kalmadı.
Halifenin şemaili toprak altında gizlendi,
Mezarda toz toprak içinde ve artık bir hayal oldu.
Çocuklarının musibetleri çok büyük oldu.
Onlar şimdi, aralarında ayın bulunduğu düşüp,kaybolan yıldızlar gibidirler.
Hepsi bir aradaydılar, ama babalarının ölümünü geri çeviremediler.
Abdülaziz, Ruh ve Ömer, onu ölümden kurtaramadılar." [8]

Velid B. Abdülmelik Zamanında Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Ziyad B. Haris Et-Temimî Ed-Dımışkî

Bu zatın evi, Sakafiyyin köşkünün batısında idi. Habib b. Mesle-me el~Fihrî'den, ganimet ve kişiye öğle veya akşam yemeği vermeyen kimseden birşey istememe konusunda hadis rivayet etmiştir. Bunun sahabe olduğunu da iddia edenler vardır. Sahih kavle göre ise tabiidir. Atiye, b. Kays, Mekhul ve Yunus b. Meysere b. Halbes de kendisinden rivayette bulunmuşlardır. Bununla beraber Ebu Hatim, onun şahsiyeti bilinmeyen bir ihtiyar olduğunu söylemiştir. Ancak Neseî ile Ibn Hibban, onun sika ravilerden olduğunu söylemişlerdir.
Ibn Asakir'den rivayet olunduğuna göre Ziyad b. Haris, cuma günü Dımışk camiine girmiş, namazın ertelendiğini görünce cemaata: "Allah'a yemin ederim ki, Allah, Muhammed (s.a.v.)'den sonra namazı bu vakitte kılmanızı size emreden başka bir

peygamber göndermiş değildir." diyerek çıkışmış. Bu zat yakalanarak Hadra köşküne götürülmüş ve başı koparılmıştır. Bu hadise, Velid b. Abdülmelik zamanında olmuştu. [9]

Abdullah B. Ömer B. Osman Ebu Muhammed

Medine kadısı idi. Şerefli bir kimse olup çok iyilikleri vardı. Cömert ve övgüye layık bir insandı. Doğrusunu Allah bilir. [10]

Süleyman B. Abdülmelîkin Halifeliği

Kardeşi Velid'in vefatı gününde, yani hicri doksanaltmcı senenin cemaziyelahir ayının ortalarında cumartesi günü Remle'de kendisinin halifeliğine bey'at edildi. Süleyman, babaları Abdülmelik'in vasiyeti üzerine kardeşi Velid'den sonrası için veliahd tayin edilmişti. Velid, ölmeden önce kardeşi Süleyman'ı veliahtlıktan hal etmek ve yerine kendi oğlu Abdülaziz'i veliaht tayin etmek istemişti. Haccac'da bu hususta ona uymuş ve tavsiyede bulunmuştu. Kuteybe b. Müslim ile bir cemaatta bu hususta ona muvafakatlarım bildirmişlerdi. Cerir ve diğer şairler, bu hususta şiirler ve kasideler söylemişlerdi. Ancak Ve-Hd'in vefatına kadar bu iş gerçekleştirilemedi. Vefat edince de direkt olarak Süleyman'ın halifeliğine bey'at edildi. Kuteybe b. Müslim, ona tehdit savurdu ve bey'at etmemeye azmetti. Ancak Süleyman, onu azletti. Yerine Irak ve sonra da Horasan valiliğine Yezid b. Mühelleb'i tayin etti. Fakat aradan on sene geçtikten sonra onu tekrar valiliğe iade etti ve Haccac b. Yusuf ailesini cezalandırmasını ona emretti. Çünkü daha önceleri Haccac, Yezid'i Horasan'dan azletmişti. Bu senenin ramazan ayının bitimine yedi gün kala Süleyman, Osman b. Hayyan'ı Medine valiliğinden azletti. Yerine Ebu Bekir b. Muhammed b. Anır b Hazm'ı tayin etti. Bu zat, âlimlerden biri idi.
Kuteybe b. Müslim, Süleyman'ın halifeliğe geçtiğini duyunca ona bir mektup yazarak kardeşi Velid'in ölümü nedeniyle taziyetlerini sundu, başsağlığı diledi. Halifeliğini tebrik etti. Çektiği mihnetleri, sıkıntıları, düşmana karşı heybet ve savaşlarını, Allah'ın kendisine nasib ettiği fütuhatı, büyük beldelerle şehirleri ve iklimleri eliyle fet-hedişini dile getirdi. Ayrıca daha önce Velid'e gösterdiği itaatkarlığı kendisine de göstereceğini, ona gösterdiği samimiyyeti kendisine de sergileyeceğini ve nasihat vereceğini ifade etti. Tabii bütün bunları, kendisini Horasan valiliğinden azletmemesi şartına da bağladı. Bu mektubunda Yezid b. Mühelleb'in aleyhinde ifadeler kullandı.
Sonra ikinci bir mektup yazdı. Yine bu mektubunda gerçekleştirdiği fetihleri, yaptığı savaşları, hükümdarlar ve Acemler karşısındaki heybetini anlattı. Yezid b. Mühelleb'i yine yerdi. Mektubunda eğer kendisini Horasan valiliğinden alıp yerine Yezid'i tayin edecek olursa, Süleyman'ı halifelikten hal' edeceğine yemin etti.
Üçüncü bir mektup yazarak bu mektubunda Süleyman'ı tümden halifelikten hal' ettiğini ifade etti ve bunu bir ulakla halife Süleyman'a gönderdi. Gönderirken de ulağa şu tenbihatı yaptı:
"Süleyman'a birinci mektubu ver. Eğer mektubu okuyup Yezid b. Mühelleb'e verirse, ona ikinci mektubu da ver. Eğer o mektubu da okuyup Yezd b. Mühelleb'e verecek olursa, ona üçüncü mektubu ver."
Ulak gitti. Süleyman, birinci mektubu okurken tesadüfen Yezid b. Mühelleb de yanına geldi. Okuduktan sonra mektubu Yezid'e verdi. Yezid de okudu. Bu defa ulak, ikinci mektubu Süleyman'a verdi. Süleyman, mektubu okuduktan sonra Yezid'e verdi. Sonunda ulak, üçüncü mektubu da verdi. Süleyman, mektubu okuyunca mektupta Kuteybe'nin kendisini halifelikten hal' ettiğini açıkça söylediğini gör-, büzünün rengi değişti, sonra mektubu kapatıp elinde tuttu. Ye-zıd'e vermedi, ulağın misafirhaneye götürülmesini emretti. Geceleyin haber göndererek ulağı yanma çağırttı. Ulağa altınlar verdi, bir de mektup verdi ki, mektupta Kuteybe'yi Horasan'a vali tayin ettiğini ifade ediyordu. Bu ulakla beraber kendi tarafından başka bir ulakta gönderdi ki, kendisini Horasan valiliğinde bıraktığım ona bizzat ifade etsin. Ulakların ikisi de Horasan'a ulaştıklarında Kuteybe'nin, halife Süleyman'ı hilafetten hal' ettiğini duydular. Süleyman'ın ulağı, yanındaki mektubu Kuteybe'nin ulağına verdi. Sonra ikisi de, - Süleyman'ın ulağı geri dönmeden önce- Kuteybe'nin öldürülmüş olduğunu duydular. [11]

Kuteybe B. Müslim'in Öldürülmesi

Bu olayın gelişmesi şöyle oldu: Kuteybe, Süleyman b. Abdülnıe-lik'i halifelikten hal etmek ve onun itaatından çıkmak amacıyla askerler topladı. Buna karar verdi. Askerlerine kendisinin himmetli bir kimse olup fetihler yaptığını, kendilerine adaletli davrandığını anlattı. Onlara bol miktarda paralar verdi. Sözünü tamamladıktan sonra hiç kimse, onun bu çağrısına icabet etmedi. Bunun üzerine o da askerleri kabile kabile, grup grup kınayıp azarlamaya başladı. Askerler de öfkelendiler, yanından dağılıp gittiler. Ona karşı muhalefete başladılar, onu öldürmeye çalıştılar. Bu muhalefetin elebaşılığını da Ve-ki b. Sud adında biri yapmaktaydı. Çok sayıda adam topladı. Sonra Kuteybe'yle karşı karşıya gelip vuruşmaya başladı. Nihayet onu bu senenin zilhicce ayında öldürdü. Onunla beraber kardeşlerinden ve yeğenlerinden onbir adanı öldürdü. Aralarında Dırar b. Müslim'den başka kimse hayatta kalmadı. Annesi Darra binti Dırar b. Ka'ka' b. Mabed b. Sa'd b. Zürare'yi dayıları himaye ettiler.

Amr b. Müslim, Cüzcan valisi idi. Kuteybe, Abdurrahman, Abdullah, Ubeydullah, Salih ve Yesar öldürüldüler. Bu çocuklar, Müslim'in oğullarıydılar. Bunların da dört çocuğu öldürüldü. Bütün bunları Ve-ki b. Sud öldürmüştü.
Kuteybe b. Müslim b. Amr b. Husayn b. Rebia Ebu Hafs el-Bahilî, komutanların Önderlerinden ve seçkinlerindendi. Büyük v eşine az rastlanır liderlerdendi. İyi savaşan, mutlu fetihler gerçekleştiren, övgüye layık görüşlere sahip olan bahadırlardandı. Allah, onun vasıtasıyla yine sayılarını ancak Allah'ın bileceği çok sayıda insanları doğru yola iletti. Bu insanlar, onun vasıtasıyla Müslüman oldular. Aziz ve Celil olan Allah'a boyun eğdiler.
Kuteybe, çok sayıda belde, şehir ve mıntıkayı fethetti. Nitekim bunu daha önceleri detaylıca açıklamıştık. Noksanlıklardar münezzeh olan yüce Allah, onun gayretini heba etmeyecek, çabasını ve cihadını boşa çıkarmayacaktır.
Ama ölümüne neden olan bir hata yaptı, hayatına mal olan bir işe girişti. Halifeyi hal' etti. Bu nedenle ölüm, çabucak kendisine geldi Cemaattan ayrıldı ve cahiliye ölümüyle öldü. Lakin daha önceleri salih amelleri işlemişti ki, bu amelleri onun günahlarına inşaallah keffaret olurlar. Bu salih amelleri sayesinde yüce Allah, onun hasene-lerini kat kat artırır. Allah onu affedip bağışlar. Onun düşmanla yaptığı savaşlar ve bu savaşlarda çektiği sıkıntılar, Allah tarafından kabule şayan olacaktır inşaallah.
Kuteybe, bu senenin zilhicce ayında kırksekiz yaşında Horasan'ın uç noktasında Fergana'da vefat etti. Babası Ebu Salil Müslim, Mus'-ab b. Zübeyr'le birlikte öldürülenlerdendi. Kuteybe, Horasan'da on sene müddetle valilik yaptı. Oraya çol iyiliği dokundu, yararlı faaliyetlerde bulundu. Öldürülmesi nedeniyle Abdurrahman b. Cumane el-Bahilî, şöyle bir ağıt yakmıştı:
"Ebu Hafs Kuteybe, sanki bir orduyla başka bir ordu üzerine yürümemiş,
O, sanki minbere hiç çıkmamış,
Sanki etrafında sancaklar dalgalanmamış,
Sanki insanlar, onun nasıl bir asker olduğuna şahid olmamışlar,
Ölümler onu davet etti ve o da Rabbinin davetine icabet etti.
O, iffetli ve temiz olarak Cennet'e gitti.
İslâmiyet, Hz. Muhammed'den sonra,
Ebu Hafs gibi başka birisi ile destek ve hayır görmemiş,
Artık ağla ey Ahber."
Şair, bu son beytinde biraz mübalağa yapmıştır. Abher, Kuteybe'nin oğullarından birinin adıdır.
"Ey Mezhic'in kızı! Mezhic ve Ezd kabilesinin süvarileri olmasaydı ve bunlar atlarını şiddetle sürmeyip ordugahtaki ganimetleri ele geçirmeselerdi,
Ülkeler, bunlarla parçalanmasaydı ve bunlardan Iraklılara haber gelmeseydi,
Ben cemaat akdini içime sindirdim. Halifenin emrini tahkir ettim ve nıünkeratı helal saydım.
Onlar öyle bir kavimdirler ki, Kuteybe'yi zorla ve şiddet kullanarak öldürdüler. Atları serkeştir, üzerlerinde toz toprak vardır.
Merc-i Sinde Irak'ın Mudarlılarım, aziz ve ulu kimselerini ayırd ettim.
Rebia kabilesinin tümü, korkularından antlaşma yaptılar. Mu-hl parçalandılar. Artık Mudarlı olacak kim vardır?
Irak'ın Ezd kabilesi ile Mezhic kabilesi tümüyle ölüme doğru ileriler. Büyük babaları da ilerledi ki, onlar Kahtanlılardır.
Bütün Mezhiclilerin başlarını vururlar, gözlerine mil sürerler ki görmesin.
Ezd kabilesi de bilir ki, sancağının altında donmuş bir mülk ve kızıl bir ölüm vardır.
Bizim izzetimizle Muhammed muzaffer oldu.
Yine bizim sayemizde Şam'da minber yerinde durmuştur."
İbn Cerir, bu kasideyi mufassal bir şekilde açıklamış ve bu konuda cidden çok şiirler nakletmiştir.
İbn Hallikan dedi ki: Cerir, Kuteybe b. Müslim için ağıt yaktı. Allah, ona rahmet etsin, onu bağışlasın, makamım yüce kılsın.
"Emir Kuteybe b. Müslim'i öldürdüğünüze pişman oldunuz. Yann Allah'ın huzuruna vardığınızda daha da pişman olacaksınız.
Siz onun gazalarıyla ganimet elde ettiniz.
Bu gün ise karşılaştığınız kimselere ganimet olacaksınız.
O, Cennet'in hurilerine gitti.
Ama Cehennem belası üzerinizi kaplayacaktır."
Kuteybe'nin oğullarından ve torunlarından bir grup, çeşitli beldelerde emirlik yaptılar. Onlardan birisi, Ömer b. Said b. Kuteybe b. Müslim idi. Bu zat, cömert ve övgüye layık bir kimseydi. Vefat ettiği zaman Basra'da bulunan Ebu Amr Eşca' b Amr es-Sülemî el-Mirrî, ona şu ağıdı yakmıştı:
"Amr b. Said, göçüp gitti. Doğuda ve batıda herkes onu övüyor.
Enli taşlar altına defnedilmeden önce onun ellerinin insanlara ne bağışlarda bulunduğunu bilmiyordum.
Yerde dar bir mezara girdi. Daha Önce diri iken, dar bir yere sıkışıp kaldı.
Gözlerimden yaşlar aktıkça sana ağlayacağım, eğer gözlerim kapanırsa,
Kanatların sürükleyip getirdiği şey, senden bana hatıra olarak yeter.
Sabırsızlık çoğalsa bile ben musibete uğramış sayılmam. Ama senin ölümünden sonra da sevinip ferahlamam.
Sanki senden başka bir canlı ölmedi ve senden başka kimseye de ağıtçılar ağıt yakmadı.

Ölümünden sonra ağıtlar ve anılar senin için hoş iselerde daha önce hayatta iken de senin için övgüler hoştu."
İbn Hallikan dedi ki: "Bu, hamasetle ilgili ağıtların en güzellerindendir." Böyle dedikten sonra İbn Hallikan, Bahile kabilesinden bahsetti ve bu kabilenin Araplar nazarında en düşük ve en rezil kabile olduğunu söyledi. Yine o, Eş'as b. Kays'm Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle dediğini nakletmiştir: 'Ta Rasûlallah! Bizlerin kanları birbirine denk midir?" Rasûlullah (s.a.v.) da ona şu cevabı vermişti: "Evet! Bahile kabilesinin bir ferdi olarak Cennet'e girmekten hoşlanır mısın?" O da su cevabı vermiş: "Yalnız cennetliklerin benim o kabileden olduğumu bilmemeleri şartıyla Cennet'e girmek isterim."
Bedevilerden biri, adamın birine: "Sen kimlerdensin?" diye sorduğunda adam: "Bahile kabilesindenim." diye cevap vermiş. Bu defa bedevi, o adam için ağıt yakmaya başlamış. Adam da şöyle demişti: "Sana şunu da söyliyeyim, ben. Bahile kabilesinir asli fertlerinden değilim. Ben onların müttefiklerindenim." Adam böyle deyince bedevi, onun ellerini ve ayaklarım öpmeye başlamış, adam da: "Niçin böyle yapıyorsun?" diye sorunca bedevi şöyle cevap vermişti: "Çünkü yüce Allah, seni dünyada bu musibete maruz bırakmamıştır. Buna karşılık mutlaka ahirette sana Cennet'i verecektir."
İbn Cerir dedi ki: Bu senede, yani hicretin doksanaltmcı senesinde Kurra b. Şerik el-Absî vefat etti. Bu zat, Mısır'ın valisi v hakimi idi.
Ben derim ki: İbn Cerir'in sözünü ettiği Kurra; Kurra b. Serik'tir ve Velid tarafından Mısır valiliğine tayin edilmiştir. Bu Kurra, Se-yum camimin banisidir.
Yine bu senede Ebu Bekir Muhammed b. Amr b. Hazm, insanlara haccettirdi. Ebu Bekir, Medine valisi idi. Mekke valisi ise Abdülaziz b. Abdullah b. Halid b. Üseyd idi. Irak ordusunun komutanı ve imamı ise, Yezid b. Mühelleb'ti. Irak'ın haraç işlerinden sorumlu yetkilisi, Salih b. Abdurrahman'dı.
Basra valisi ise, Yezid b. Mühelleb Süfyan b. Abdullah el-Kindî idi. Basra'nın kadısı da Abdurrahman b. Ezine idi. Küfe kadısı, Ebu Bekir b. Ebu Musa idi. Horasan ordusunun komutanı Veki b. Sa'd idi. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [12]

Hicretin Doksanyedinci Senesi

Bu senede Süleyman b. Abdülmelik Kostantiniyye'ye gitmek üzere ordu hazırladı. Oğlu Davud'u yaz mevsiminde gazaya gitmekle görevlendirdi. O da Hısn-ı Mer'a'yı fethetti.
Vakidî dedi ki: Bu senede Mesleme b. Abdülmelik, Vidahiye diyara gidip gaza yaptı. Vidahiye valisi Vaddah'm yaptırdığı kaleyi fethetti.
Mesleme, Berceme'ye gidip gaza yaptı. Berceme'deki Hısn-ı Hadid ve Surara'yı fethetti. Kışı Rum diyarında geçirdi.
Ömer b. Hübeyre el-Fezarî, Rum diyarına deniz gazvesine gitti ve kışı orada geçirdi.
Bu senede Abdülaziz b. Musa b. Nusayr öldürüldü. Kesik başı Süleyman b. Abdülmelik'e götürüldü. Götüren kişi, Habib b Ebi Ubeyd el-Fihrî idi.
Halife Süleyman, Horasan valiliğini Irak valisi Yezid b. Mühel-leb'in uhdesine verdi, bunun sebebi de şuydu: Veki b. Sud, Kuteybe b. Müslim'i ve zürriyetini öldürünce Kuteybe'nin kesik başını Süleyman'a gönderdi. Böylece onun yanında makam yükseldi. Süleyman da onu Horasan valiliğine tayin etti.
Yezid b. Mühelleb de huzuruna vardığında kendisini övmesi ve böylece Horasan valiliğini sağlama alması için Abdurrahman b. Eh-tem'i halife Süleyman'a gönderdi. Ayrıca bu elçi, halife Süleyman'ın yanında Veki b. Ebi Sud'u da kötüleyecekti.
Abdurrahman b. Ehtem adındaki hilekar ve kurnaz adam, Süleyman b. Abdülmelik'in yanına gitti. Veki'nin aleyhinde konuştu. Nihayet Süleyman da Veki'yi Horasan valiliğinden azletti. Orayı Irak valisi Yezid'in uhdesine bıraktı. Tayin emrini de İbn Ehtem'le birlikte Yezid'e gönderdi. İbn Ehtem, yedi gün müddetle yol gitti. Nihayet Yezid'in yanına vardı. Irak valiliğiyle birlikte Horasan valiliğine de a-tandığına dair emirnameyi ona verdi. Yezid, bu işi başarması durumunda ona 100.000 dirhem vereceğini vaad etmişti. Ancak bu vaadini yerine getirmedi.
Yezid, oğlu Muhalled'i kendinden önce Horasan'a gönderdi. Mu-halleb'le beraber mü'minlerin emirinin mektubu da vardı. Mektubun içeriği şuydu: "Kays kabilesinin iddiasına göre Kuteybe b. Müslim, Öldürülmeden önce halifeye karşı isyan etmiş değildi, eğer isyan etmediği halde Veki onu öldürmüş ise, onu zincire vurup bana gönder."
Mühelleb gidip Veki'yi yakaladı, babası gelmeden önce hapse attı.
Veki'nin valiliği dokuz ay (ya da on ay) sürmüştü. Sonra Yezid b. Mühelleb gelip Horasan'ı teslim aldı ve orada ikamete başladı. Etraftaki kazalara da kendi kaymakamlarını tayin etti ki, bunların adlarını İbn Cerir nakletmiştir.
Yezid b. Mühelleb, daha sonra Cürcan'a gidip gaza yaptı. Gürcan şehrinin o zaman surları ve kapıları yoktu. Sadece etrafta dağlar ve vadiler vardı. Cürcan valisinin adı Sol'du, oradaki bir kaleye sığındı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre oradaki gölde bulunan bir adacığa sığınmıştı. Sonra onu adacıktan alıp yakaladılar, aşiretinden çok sayıda adam öldürdüler. Kimini de esir aldılar, mallarını ise ganimet edindiler.
Bu senede (hicretin doksanyedinci senesinde) Süleyman b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Kendisine bağlı beldelerin valileri, ise daha Önceki sayfalarda anlatılan kişilerdi. Yalnız Horasan valisi Veki b. Ebi Sud valilikten azledilmiş, yerine Yezid b. Mühelleb b. Ebi Süf-ra (Irak valiliği de uhdesinde kalmak üzere) tayin edilmişti. [13]

Hicri Doksanyedinci Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Hz. Ali'nin Torunu Hasan B. Hasan

Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib Ebu Muhammed el-Kureşi el-Haşimî. Babasından ve dedesinden merfu olarak şu hadis rivayet etmiştir:
"Müslümanlardan bir ailenin bir günlük ve gecelik geçimini sağlayan kimsenin günahlarını Allah bağışlar."
Hasan b. Hasan, Abdullah b. Cafer'den, Hz. Ali'nin sıkıntıyla ilgili bir duasını nakletmiştir. Eşi Fatıma binti Hüseyin'den de rivayette bulunmuştur. Oğlu Abdullah ile bir cemaat da kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.
Hasan b. Hasan, Abdülmelik b. Mervan'ın ziyaretine gelmiş. Ab-dülmelik, ona ikramda bulunmuş, Haccac'a karşı ona destek olmuş ve Hz. Ali'nin zekat mallarının idaresi için görevde bırakmıştı. İbn Asa-kir, onun biyografisini güzelce anlatmış ve ondan -seyyidliğini, lider bir şahsiyet olduğunu ispatlayan- eserler nakletmiştir.
Anlatıldığına göre Velid b. Abdülmelik, Medine'deki valisine şu mealde bir mektup göndermiştir:
"Hasan b. Hasan, Iraklılarla yazışmaktadır. Bu mektubum sana ulaştığında ona yüz kırbaç vur ve onu insanların huzurunda döv. Onu öldürmediğin takdirde bana görünme."
Bundan sonra Hz. Hüseyin oğlu Ali -durumdan haberdar olduğu için- Hasan b. Hasan'a sıkıntı duasını bir kağıda yazıp göndermişti. O da Medine valisinin huzuruna celbedildiğinde bu duayı okumuş, Cenâb-ı Allah da onu onlardan korumuştu. Sözünü ettiğimiz sıkıntı duası şudur:
"Allah'tan başka ilah yoktur. O yumuşak huylu, kerem sahibidir. Allah'tan başka ilah yoktur. O, yüce ve uludur.
Allah'tan başka ilah yoktur. O, yedi kat göğün ve yerin Rabbidir. Yüce Arş'm Rabbidir."
Hasan b. Hasan, Medine'de vefat etti. Annesi Havle binti Manzur el-Fezarî idi.
Hasan b. Hasan, bir gün Rafizilerden bir adama şöyle demişti:
- Allah'a yemin ederim ki, seni öldürmek, Aziz ve Celil olan AlIah'a yaklaşma vesilesidir.
- Sen şaka yapıyorsun herhalde.
- Vallahi bu şaka değildir. Ben bunu ciddi olarak söylüyorum. Rafizilerden biri de Hasan b. Hasan'a şöyle demişti:
- Rasûlullah (s.a.v.): "Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur." dememiş mi?
- Evet, demiştir. Ama Ali'nin halife olmasını kasdetmiş olsaydı, bu hususta insanlara bir nutuk irad eder ve şöyle derdi: "Ey insanlar! Bilesiniz ki şu Ali, benden sonra benim veliahdımdır. Sizin yöneticiniz olacaktır. Emrini dinleyin ve ona itaat edin." Allah'a yemin ederim ki, eğer yüce Allah ve Rasûlü, halifelik için Ali'yi seçmiş iseler ve Ali de bu halifeliği bırakmışsa, demek ki Allah ve Rasûlünün emrini terkeden ilk kişi odur. Allah'a yemin ederim ki, eğer biz yönetimin' başına geçecek olursak, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseriz, sonra da tevbenizi kabul etmeyiz. Yazıklar olsun size! Bizi kendi nefsimizle aldattınız. Yazıklar olsun size! Eğer amelsiz akrabalığın faydası olsaydı, kişi anne ve babasına fayda verirdi. Eğer hakkımızda söylediklerinizi doğruysa ve bize de bildirmemişlerse, babalarımız bize haksızlık etmişler ve en faziletli durumu bizden gizlemişlerdir. Allah'a yemin ederim ki, ben bizim sülaleden asi olan kimselerin günahlarının iki kat verilmesinden korkuyorum. Ama aynı şekilde bizim sülalemizden saiih amel işleyen kimselere de sevabın iki kat verileceğini ümid etmekteyim. Vay sizin halinize! Eğer biz Allah'a itaat edersek bizi sevin. Ona asi olursak bize öfke duyun. [14]

Musab. Nusayr

Musa b. Nusayr Ebu Abdirrahman el-Lahmî. Lahm kabilesinden bir kadının azadlısıydı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Emevi-lerin azatlısıdır. Mağrib ülkesini fethetmiş. Orada bol miktarda ganimetler ele geçirmişti. Ele geçirdiği ganimetleri saymak ve evsafını anlatmak mümkün değildir. Orada müthiş hadiseler meydana getirmişti. Anlatıldığına göre Musa, topalmış. Onun, hicri ondokuzuncu senede doğduğu söylenir. Aslen Hinüttemir'dendir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, Beli mıntıkasının İraşe köyündendir. Hz. Ebu Bekir'in zamanında babası, Şam'a bağlı Cebelülhalil'de esir düşmüştü. Babasının ad Nasr idi. Ancak bu isim, küçültülerek Nusayr şeklinde kullanıldı.
Musa, Temim ed-Darî'den rivayetlerde bulunmuştur. Oğlu Abdül-aziz, Yezid b. Mesruk el-Mahsubî de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Muaviye'ye bağlı bir komutan olarak deniz gazası yaptı. Kıbrıs'a gidip savaştı, orada Magosa ve Bans gibi kaleleri inşa etti. Hicretin yirmiyedinci senesinde Muaviye tarafından Kıbrıs fethedilince oraya vali olarak atandı. Dahhak b Kays'la birlikte Mercürahit savaşına katıldı. Dahhak Öldürülünce Musa b. Nusayr, Abdülaziz b. Mervan'a sığındı. Sonra Mervan, Mısır'a girdiğinde Musa da onunla beraberdi. Musa'yı oğlu Abdülaziz'in yanına bıraktı. Abdülmelik, Irak'ı ele geçirince onu kardeşi Bişr b. Mervan'ın yanma vezir olarak bıraktı. Musa b. Nusayr, görüş, tedbir ve akıl sahibi bir kimse olup savaş taktiğinden iyi anlardı.
Beğavî dedi ki: Musa b. Nusayr, hicri doksanyedinci senede Ifri-kiyye valiliğine atandı. Cidden çok sayıda belde, şehir ve mıntıka fethetti.

Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Musa, Endülüs'ü fethet-mişti- Endülüs'te çok şehirler, kasabalar ve köyler vardı. Musa Endülüs halkından ve diğer yerlerin insanlarından çok sayıda insanı esir aldı. Bol miktarda malı ganimet edindi. Altın ve kıymetli mücevherlerden o kadar ganimet elde etti ki, miktarı tayin edilemez. Diğer alet, eşya ve hayvanlardan da ganimet edindi. Ama bunları burada saymaya gerek yoktur. Ayrıca güzel köle ve cariyelerden de çok sayıda esir aldı. Denildiğine göre Musa kadar düşmanlarından ganimet elde eden başka bir komutan yoktur. Mağrib halkı, onun eliyle teslim alındı. Mağriblilere dini ve Kur'ân'ı yaydı. Bir yere gideceği zaman yanındaki eşyalar çok olduğu için binek hayvanları bunu taşıyama-dıklarından ötürü mecburen buzağılara da yük yükleniyordu.

Musa b. Nusayr, mağrib ülkesinde, Kuteybe ise doğu taraflarında fetihler yaptılar. Allah, ikisine de hayır mükafat versin. İkisi de çok sayıda şehir ve iklimleri fethettiler. Ama Musa b. Nusayr, Kuteybe'ye nasib olmayan bir üne kavuştu. Hatta denildiğine göre o, Endülüs'ü fethettiğinde adamın biri yanına gelip: "Benimle beraber birkaç adam gönder ki, gidip sana büyük bir hazinenin yerini tesbit edeyim." demiş. O da, o adamla birlikte kendi maiyetinde bulunanlardan birkaçını göndermiş, adam onları bir yere götürerek: "Şurayı kazın." demiş ve kazdıkları çukurun alt taraflarında güzel renkli bir salona rastlamışlardı. O büyük salonda kendilerini şaşkına çevirecek derecede kıymetli yakut, cevher, zeberced, sergi, kumaş ve halıları buldular. Halılar, altın tellere kıymetli inciler saplanarak işlenmişti. Bazı halı-*ar da kıymetli mücevherlerle dokunmuştu. Mücevherler arasında yakutlarda vardı ki, onların güzellik ve berraklık bakımından benzerle-*ine rastlanamazdı. O gün şahsını görmedikleri bir ünleyici şöyle ses-enmişti: "Ey insanlar! Size Cehennem kapılarından biri açılmış bulunmaktadır, tedbirli olun."

Denildiğine göre o hazinede Süleyman peygamberin üzerinde ye-k yemiş olduğu sofraya rastladılar.Musa b. Nusayr'ın haberlerini, onun icraatlarını, savaşlarda gösterdiği yararlılıkları, kendi zürriyy e tinden Ebu Muaviye Muarik b. Mervan b Abdülmelik b. Mervan b. Musa b. Nusayr en-Nusayrî adında bir adam derleyip toparlamıştır.

Hafiz İbn Asakir'in rivayetine göre Ömer b. Abdülaziz, Velid'in zamanında Şam'a gelen Musa b. Nusayr'a: "Denizde gördüğün en şaşırtıcı şey nedir?" diye sormuş, Musa da şu cevabı vermişti:

"Bir defasında bir adaya vardık. Orada Süleyman peygamberin mührüyle ağzı mühürlenmiş onaltı küp gördük. Emir verdim dördünü çıkardılar. Bunlardan birini deldirdiğimde şeytan başını silkeleyerek küpün içinden çıkıp (Süleyman peygamberi kastederek) şöyle dedi: "Sana peygamberlik ikramında bulunan Allah'a yemin ederim ki, artık yeryüzünde bir daha bozgunculuk yapmayacağım." Sonra şeytan etrafa baktı ve: "Ben Süleyman'ın heybetini ve mülkünü görmüyorum." dedi. Yere batıp gitti. Emir verdim, diğer üç küpü yerlerine koydular."

Sem'anî ve diğerlerinin anlattıklarına göre Musa b. Nusayr, Mağ-rib ülkesinin uç taraflarında Atlas Okyanusunun yakınlarında bulunan Nahhas şehrine gitmişti. Şehre yaklaştıklarında duvarlarının ve surlarının parlaklığını uzak mesafelerden görmüşlerdi. Biraz daha ilerleyip konaklamışlar; sonra Musa, beraberindeki adamlardan birini 100 kahraman süvari ile surların yanına göndermişti. Gönderirken de surların etrafında dolanarak şehre bir giriş yeri veya kapının bulunup bulunmadığını tesbit etmesini emretti. Denildiğine göre o adam ve beraberindeki süvariler, surların çevresinde bir gün bir gece dolaşmışlar. Tekrar Musa'nın yanına dönerek surlardan şehre açılan bir kapı veya giriş yeri bulunmadığını söylemişlerdi. Musa da adamlarına emir vermiş, yanlarındaki tüm eşyaları üst üste koyarak surlara tırmanmak istemişler. Ancak bu eşyaların hepsi dahi surlara çıkabilmek için yeterli yüksekliği teşkil edememişti.

Musa, emir vererek merdiven yaptırmış. Bu merdivenler üzerine çıkarak şehre gireceklerdi. Adamın birine emir vermiş, adam merdivenden çıkarak surların üstüne tırmanmış, en üst noktada durunca, iç taraflardaki şeyleri görüp kendini tutamamış ve iç tarafa atlamış. Böylece de ölmüştü. Sonra ikinci bir adama emir verilmiş, o da surun tepesine çıkınca aynı şeyleri görmüş. Kendini tutamayıp iç tarafa atlamış ve ölmüştü. Sonra diğerleri merdivene çıkmak istememişlerdi. Böyle olunca da surların iç tarafında nelerin olduğunu kimse anlayamamıştı. Sonra Musa ve yanındakiler, yollarına devam etmişler. O şehre yakın bir göle varmışlardı. Denildiğine göre o mezkur küpleri orada görmüşlerdi. Küplerin başında bir nöbetçi duruyordu. Musa, ona kim olduğunu sorunca adam şu cevabı vermişti:

- Ben cinlerdenim. Babam bu gölde mahpustur. Süleyman, onu hapsetmişti. Her sene buraya bir defa gelir, babamı ziyaret ederim.

- Şu şehirden dışarıya çıkan veya şehre giren herhangi bir kimseye gördün mü?

- Hayır. Yalnız her sene bir adam bu göle gelir. Burada günlerce ibadet eder, sonra çekip gider ve tekrar geri dönüp gelmez. Onun kim olduğunu ancak Allah bilir.

Sonra Musa, Ifrikiyye'ye geri döndü. Bu hikayenin doğru olup olmadığını Allah bilir. Sorumluluk bunu ilk olarak nakledene aittir.

Hicri doksanüçüncü senede Ifrikiyye'de kıtlık ortaya çıktığında Musa b. Nusayr, insanları yağmur duasına çıkardı. Duaya çıkmadan üç gün önce oruç tutmalarını emretti. Sonra halkla birlikte dua yerine gitti. Zimmileri Müslümanlardan ayırdı, hayvanları yavrularından ayırdı. Yağmur duası yerine vardıklarında milletin yüksek sesle ağlayıp feryad etmelerini emretti. Kendisi de yüce Allah'a dua edip niyazda bulunuyordu. Bu hal öğleye kadar devam etti. Sonra şehre döndü. Kendisine "Mü'minlerin emirine dua etmeyecek misin?" diye sorduklarında şu cevabı verdi: "Böyle bir makamda sadece Aziz ve Celil olan Allah anılır." Böyle dediği için Aziz ve Celil olan Allah, onlara yağmur yağdırdı.

Musa b. Nusayr, hilafetinin son zamanlarında Velid b. Abdülme-lik'in ziyar*etine geldi. Bir cuma günü Şam'a girdiğinde Velid minberdeydi. Musa, çok güzel elbiseler giyinmiş ve şık bir halde idi, Beraberinde esir aldığı otuz kadar hükümdar çocuğu ve

diğer esirler vardı. Onlara hükümdar taçları giydirmişti. Ayrıca etrafında hizmetçileri, maiyet erkanı da büyük bir heybet ve alayiş içindeydiler. Şam camii-nin minberinde insanlara hutbe irad etmekte olan Velid, onlara bakınca üzerlerindeki ipek mücevher ve fazla denecek miktardaki ziynetleri görünce şaşkına döndü. Musa b. Nusayr, gelip minber üzerinde bulunan Velid'e selam verdi. Adamlarına, minberin sağ ve sol taraflarında durmalarını emretti. Velid de kendisine bu iktidarı, mülk genişliğini ve memleket büyüklüğünü ihsan eden Allah'a hamdedip şükrünü ifade etti. Dua, hamd ve şükrü o kadar uzattı ki, cumanın vakti neredeyse çıkacaktı. Sonra inip cemaata namaz kıldırdı. Sonra Musa b. Nusayr'ı yanma çağırdı. Ona güze mükafatlar ihsan edip bol armağanlar verdi.

Musa b. Nusayr da beraberinde Velid'e çok armağanlar getirmişti. Getirdiği armağanlar arasında Süleyman peygamberin üzerinde yemek yediği sofrası da vardı. Bu sofra, altın ve gümüşle işlenmişti. Sofranın üzerinde inci ve cevherden mamul benzersiz üç halka vardı. Musa, bu sofrayı Endülüs'ün Tulaytula şehrinde bulmuştu. Ayrıca Çok miktarda mal da getirmişti.

Anlatıldığına göre Musa b. Nusayr, oğlu Mervan'ı bir askeri birliğin başında komutan olarak bir savaşa göndermiş, oğlu Mervan da 100.000 esir alıp dönmüştü. Musa, diğer taraftan kardeşi oğlunu da bir askeri birliğin başında komutan olarak bir savaşa göndermiş, kardeşi oğlu da aynı şekilde berberilerden 100.000 kişiyi esir alarak geri dönmüştü. Musa'nın bu konudaki mektubu kendisine ulaştığında Ve-lid mektubu okumuş, mektupta ganimetlerin beşte birinin 40.000 esir olduğu ifade edilmişti. Bunu duyanlar: "Musa, ahmağın biridir. Ganimetlerin beşte biri olarak 40.000 esir bulunduğunu söylüyor, bu kadarım nereden bulmuş?" dediler. Musa, bu haberi duyunca ganimetlerin beşte biri olarak 40.000 esiri Velid'e gönderdi. Mağrib (Kuzey Afrika) valisi Musa b. Nusayr gibi başka birinin bu kadar çok esir elde ettiği İslâm tarihinde duyulmamıştır.

Musa'nın Endülüs fethinde çok hayret verici maceraları olmuştu. Şöyle demişti: "Eğer insanlar peşimden gelecek olsalardı (Frank illerinin en büyük şehri) Rumiye'yi fethetmek üzere onları götürürdüm. Sonra inşaallah yüce Rabbim, o şehri benim vasıtamla Müslümanlara kazandırırdı.

Velid'in yanma geldiğinde -Önceki esirlerden ayrı olarak- beraberinde 30.000 esir daha getirmişti. Bu da onun Mağrib illerinde yaptığı son savaşlarda elde ettiği ganimetlerin beşte biri idi. Ayrıca beraberinde evsafı anlatılamıyacak, miktarı belirtilemiyecek kadar çok sayıda mal, inci ve mücevher de getirmişti. Velid'in vefatına ve Süleyman'ın tahta çıkışma kadar Şam'da ikametine devam etmişti. Süleyman, Musa'ya kızıyordu. Onu yanında hapsetti ve ondan çok miktarda mal istedi Süleyman, bu senede insanlara haccettirinceye kadar onu yânında tuttu. Nihayet o, Medine'de (başka bir rivayete göre ise Vâdi'l-Kurâ'da) seksen yaşına merdiven dayamış iken vefat etti. Hicretin doksandokuzuncu senesinde vefat ettiğine dair başka bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Allah ona rahmet etsin. [15]

Hicretin Doksansekizinci Senesi

Bu senede Süleyman b. Abdülmelik, İstanbul'da bulunan orduya takviye olarak kardeşi Mesleme b. Abdülmelik komutasında ikinci bir askeri birliği gönderdi. Bu ordu yola çıkarak İstanbul'dakilerle birleşti. Mesleme, yola çıkarken ordudaki herkese, atma iki müd yiyecek yüklemesini emretmişti. İstanbul'a vardıklarında bu yiyecekleri bir araya getirip yığdılar. Dağlar kadar yüksek oldu. Mesleme, onlara şöyle dedi: «Bu yiyecekleri bırakın. İstanbul'da bulduğunuz şeylerle geçinin. Bu yiyecekleri tarlalara ekip yetiştirin. Kendinize de tahtadan evler yapın. Çünkü Allah'ın izniyle biz burayı fethetmeden geri dönmeyeceğiz.»

Mesleme, Hristiyanlardan Ilyon adında bir adamla, kendisine Bizans'ın fethinde yardımcı olsun diye gizlice antlaştı. İlk zamanlarda bu adamın iyi davrandığı görülüyordu. Sonra Bizans hükümdarı Ölünce İlyon, Mesleme'nin elçisi olarak görev yapmaya başladı. Ancak Bizanslılar, onu çok korkuttular. İlyon yanlarına gittiğinde Bizanslılar ona: «Mesleme'yi buradan geri gönder ki, seni başımıza hükümdar yapalım.» dediler. İlyon da çıkıp hileye ve hıyanete başvurdu; tuzak kurmaya başladı. Bu işini devam ettirdi. Allah, ona lanet etsin. Nihayet Müslümanların gıda maddelerini yaktı.

Bu olay şöyle olmuştu: îlyon, Mesleme'ye: «Bizanslılar, sendeki bu çok yiyecekleri görünce savaşı onlarla uzun süre devam ettireceğini sanıyorlar, eğer bu yiyecek maddelerini yakacak olursan senin azimli bir adam olduğunu anlarlar ve şehri çabucak sana teslim ederler.» dedi. Bunun üzerine Mesleme de yiyecek maddelerini yaktırdı. Sonra İlyon, gemileri harekete geçirdi ve yapabildiğince askerin eşyasını geceleyin içeriye taşıdı. Ertesi sabah da Müslümanlarla savaşmaya, aşırı düşmanlığım açığa vurmaya başladı, surlara istihkam kurdu. Bizanslılar, etrafında toplandı, Müslümanlar sıkıntıya düştüler, yiyecek bulamadılar. Topraktan başka herşeyi yediler.

Müslümanların bu sıkıntılı halleri, Velid b. Abdülmelik'in vefat edip yerine Ömer b. Abdülaziz'in geçtiğine dair haber gelinceye dek devam etti. Bu haberi aldıktan sonra Şam'a döndüler. Çok yorgun düşmüşlerdi, ama Mesleme, Kostantiniyye'de sağlam yapılı bir mescit inşa etmeden geri dönmedi. Semaya şahika bir eser olarak yükselen ve geniş bir arazi üzerine kurulan mescidi, gerçekten muazzamdı.

Vakidî dedi ki: Süleyman b. Abdülmelik tahta geçince Kudüs'te ikamet etmek istedi. Oradan Kostantiniyye'ye asker gönderecekti, Musa b. Nusayr ise, diğer şehirleri, köyleri ve kasabaları fethederek istanbul'a gitmesini teklif etti. Böyle yaptığı takdirde İstanbul'un, gücü kaybolmuş, kaleleri yıkılmış olduğundan, arada herhangi bir engel kalmadığından dolayı Bizanslılar, orayı kendi elleriyle ona teslim edeceklerdi. Sonra Süleyman, kardeşi Mesleme'yle müşavere yaptı. Mesleme ise, diğer şehirleri şimdilik bırakmasını ve İstanbul'u zor kullanarak fethetmesini teklif etti. İstanbul'u fethedince, diğer şehirler ve

kaleler de eline geçecekti.
Süleyman, onun sözünü beğenerek: «İşte doğru görüş budur.» dedi- Sonra Şam'dan ve Cezire'den asker toplamaya başladı Karada 120.000, denizde de 120.000 savaşçı topladı, maaşlarım ödedi, onlara Çok masraf yaptı. İstanbul'a gidip gaza yapacaklarını, fethedinceye kadar orada kalacaklarım askerlere bildirdi. Sonra Kudüs'ten hareket etti. Gelip Şam'a girdi askerleri toplanmışlardı. Askerlerin başına kardeşi Mesleme'yi komutan yaptı ve onlara şöyle dedi: «Allah'ın bereketi üzerine yola çıkın, takvalı olun, sabredin, birbirinize iyi davranın ve yardımcı olun.»
Süleyman, yola çıktı. Mercidabık'a gelip mola verdi. Sevaplarını ve mükafatlarını Allah'tan bekleyen gönüllüler de etrafında toplandılar. Böylece misli görülmemiş büyüklükte bir ordu meydana gelmişti. Sonra Mesleme'ye emir vererek orduyu yolu koymasını istedi. Maraşh Rum İlyon da Mesleme'nin beraberinde idi. Yola revan oldular. Nihayet İstanbul'a vardılar ve kuşattılar. Bizanslılar, sıkıntıya düştüler. Mesleme'ye cizye verme teklifinde bulundular. Mesleme ise, cizye almayı kabul etmedi, orayı zor kullanarak fethedeceğini bildirdi. Onlar da: «İlyon'u bize gönder, kendisine danışalım, fikir teatisinde bulunalım.» dediler. Mesleme, İlyon'u onlara gönderdi. Bizanslılar, İlyon'a: «Bu orduyu üzerimizden geri çek, bizden uzaklaşsmlar ki, cizyeleri sana verelim ve seni başımıza hükümdar yapalım.» dediler. Bunun üzerine İlyon, Mesleme'nin yanına dönerek şöyle dedi: «Bizanslılar şehrin fethine razı oldular, yalnız orduyu onlardan uzaklaştırmadığın takdirde şehri açmayacaklar.» Mesleme: «Korkarım ki, bana bir tuzak kuruyorsun.» dedi. İlyon, şehrin anahtarım ve içindeki malları kendisine teslim edeceğine yemin etti. Mesleme, orduyu geri çekince Bizanslılar, yıkılan surları onarmaya başladılar ve kuşatmaya hazırlıklı hale geldiler. Böylece İlyon, lanetlisi Müslümanlara hainlik yapmış oldu.
İbn Cerir dedi ki: Bu senede (hicretin doksansekizinci senesinde) Süleyman b. Abdülmelik, kendisinden sonra halife olması için oğlu Eyyüb'ü veliaht tayin etti. Bu olay, kendi kardeşi Mervan b. Abdül-melik'in ölümünden sonra oldu. Kardeşi Yezid'i veliaht tayin etmesi gerekirken oğlu Eyyüb'ü tayin etti. Kardeşinin başına belalar gelmesini istedi ve ona tuzak kurdu. Fakat Eyyüb, babasının sağlığında öldü. Bu defa Süleyman, amcası oğlu Ömer b. Abdülaziz'i kendisinden sonra halife olmak üzere veliaht tayin etti. Ne de güzel yaptı.
Bu senede Sakalibe şehri fethedildi.
Vakidî dedi ki: Bürcan, bu senede az sayıdaki Mesleme ordusuna hücum etti. Süleyman da Mesleme'ye takviye bir askeri birlik gönderdi. Mesleme, Bürcanlılarla savaştı. Nihayet yüce Allah, onları bozguna uğrattı.
Bu senede de Yezid b. Mühelleb, Çin'in Kuhistan eyaletine gidip gaza yaptı. Orayı kuşatma altına aldı, şiddetlice savaştı. Teslim alıncaya kadar savaşım sürdürdü. Oradaki Türklerden 4.000'ini eli kolu bağlı olarak öldürdü. Sayılamıyacak, miktarı belirtilemeyicek, niteliği anlatılamıyacak derecede çok kıymetli ve güzel mal ile eşyayı ganimet edindi. Oradan da Cürcan'a hareket etti.
Cürcan valisi, Deylenılilerden asker istedi. Deylemliler, yardımına koştular. Yezid b. Mühelleb, onlarla savaştı. Bahadır bir süvari ve kahraman olan Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Sebre el-Cufî, hükümdarına saldırdı ve onu öldürdü. Böylece Allah, Deylemlileri hezimete uğrattı.
Sözü edilen İbn Ebi Sebre, bir gün bir Türk süvarisiyle göğüs gö-güse savaştı. Türk, ona bir kılıç darbesi vurdu. Türk'ün kılıcı onun miğferine saplandı. İbn Ebi Sebre de bu halde iken darbesini vurup Türk'ü öldürdü. Sonra kılıcından kan damlayarak ve Türk'ün kılıcı miğferine saplanmış olarak Müslüman saflarına yöneldi. Yezid b. Mühelleb, ona bakarak: «Bundan daha güzel bir manzara görmedim. Kimdir bu adam?» diye sordu. İbn Ebi Sebre olduğunu söylemeleri üzerine Yezid: «Şaraba tutsak olmasaydı, ne güzel bir adamdı.» dedi.
Şort" Yezid, Cürcan muhasarasını kuvvetlendirdi. Cürcan hü-kümdar-nı baskı altında tuttu. Nihayet hükümdar 700.000 dirhem, 400.000 dinar, 200.000 elbise, 400 zaferan yüklü merkep, 400 adam vermek üzere onunla barış antlaşması yaptı. Hükümdarın vereceği 400 adamdan herbirinin başında bir kalkan, her kalkanın üzerinde bir taylesan, gümüşten bir kase, bir de birer ipekböceği bulunacaktı. Said b. As, bu şehri daha önce sulh yoluyla fethetmişti. Şehir halkı, her sene 100.000 dirhem verecekti. Bazı seneler 200.000, bazı senelerde ise 300.000 dirhem vereceklerdi. Bazı senelerde ise, hiç vermeyeceklerdi. Ama oradan bir süre geçince bu vergiyi tamamen kesip inkar ettiler. Yezid b. Mühelleb de onlarla savaştı ve Said b. As zamanındaki gibi sulh yoluyla fethedilmiş gibi eski statüsüne döndürdü.
Dediler ki: Yezid b. Mühelleb, başkalarından cidden bol miktarda mal ve parayı ganimet olarak ele geçirdi. Ganimet olarak ele geçirdiği eşyalar arasında kıymetli mücevherlerle süslü bir taç vardı. «Bu taca rağbet etmeyecek bir kimse var mı dersiniz?» diye sorunca etrafındakiler: «Bizce buna rağbet etmeyecek hiç kimse yoktur.» dediler. Yezid ise: «Vallahi, ben öyle bir adam biliyorum ki, bu ve benzeri mallar kendisine teklif edilecek olursa asla rağbet etmez.» dedi. Sonra da orduda bir gazi olarak bulunan Muhammed b. Vasi'yi çağırdı. Tacı ona vermeyi teklif etti, Muhammed: «Benim buna ihtiyacım yok.» dediyse de Yezid: «Alman için sana yemin veriyorum.» dedi. Bunun üzerine Muhammed tacı alıp götürdü. Yezid, yanındaki adamlardan birini görevlendirerek Muhammed b. Vasi'yi takib etmesini ve tacı ne yapaca kendisine bildirmesini emretti. Muhammed, bir dilencinin önüne geçiyorken dilenci ondan birşeyler istedi. Muhammed de tacı ol-gu gibi dilenciye verdi ve yoluna devam eti. Yezid, bu durumdan âoerdar olunca o dilenciyi yanına çağırtarak tacı ondan aldı. Tacın yerine ona çok mal ve para verdi.
Ali b. Muhammed el-Medainî, Ebu Bekir el-Hüzelî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Şehr b. Havşeb, Yezid b. Mühelleb'in hazinedarı idi. Şehr'in içinde 100 dinar bulunan bir keseyi hazineden çaldığına dair bir

şikayet Yezid'e ulaştı. Yezid de bu durumu Şehr'e sordu. O da: «Evet, aldım.» dedi ve keseyi getirip Yezid'e takdim etti. Yezid: «Senin olsun.» dedi ve şikayetçiyi huzuruna çağırdı, ona sövdü. Katemi el-Kelbî (başka bir rivayete göre ise Sinan b. Mükemmel el-Nümeyrî) bu olayla ilgili olarak Şehr'e hitaben şöyle dedi:

«Şehr, dinini bir keseye sattı.

Ey Şehr! Senden sonra âlimlere kim güvenir artık? Önemsiz birşeyi hazineden aldın ve İbn Canbozan'a sattın. Hıyanet işte budur.»

Mürre b. en-Nehaî de bu olayla ilgili olarak şöyle demişti:

«Ey Mühelleb, eğer sen olmasaydın, Ben, salih, âlim gibi birine yönelmezdim.»

İbn Cerir dedi ki: Anlatıldığına göre Yezid b. Mühelleb, Gürcan gazvesine 120.000 askerle gitmişti. Bu askerlerin 60.000'i Şamlılardandı. Allah mükafatlarını versin. Cürcan'm fethi üzerine diğer beldeler de teslim oldular. Yollar kolaylaştı, güvenli hale geldi. Daha önce oraları cidden korkulu yerlerdi.

Daha sonra Yezid, Huzistan'a gitmeye karar verdi. Kendisinden Önce oraya 4.000 kişiden oluşan bir müfreze gönderdi. Müfrezedeki askerler, seçkin kimselerdi. Bunlar düşmanla karşılaştıklarında şiddetle savaştılar. Bu savaşta Müslümanlardan 4.000 kişi öldürüldü. İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciûn.

Sonra Yezid, beldeleri fethetmenin kaçınılmaz ve zorunlu olduğuna karar verdi. Nihayet Huzistan vahşi İsbahbaz, bol miktarda para ve mal vererek ayrıca her sene 700.000 dirhem para, bol miktarda mal ve köle vermeyi taahhüd ederek Yezid'le barış antlaşması yaptı.[16]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/233.

[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/233-252.

[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/253-256.

[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/256-258.

[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/259-260.

[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/260-261.

[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/261-262.

[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/262-270.

[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/270.

[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/270.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/270-272.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/272-275.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/275-277.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/277-278.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/278-282.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/282-286.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Hicretin Doksansekizinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Abdullah B. Abdullah B. Utbe
Hicretin Doksandokuzuncu Senesi
Ömer B. Abdülaziz'in Halifeliği
Hicri Doksandokuzuncu Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Hasan B. Muhammed B. Hanefiyye
Abdullah B. Muhayriz
Mahmud B. Lebid B. Ukbe
Nafl B. Cübeyr B. Müt'im
Küreyb B. Müslim
Muhammd B. Cübeyr B. Müt'im
Müslim B. Yesar
Haneş B. Amr Es-San'anî
Harice B.Zeyd
Hicretin Yüzüncü Senesi
Abbasi Propagandasının Başlaması
Hicretin 100. Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Salim B. Ebi'l-Ca'd El-Eşcaî
Ebu Ümame Sehl B. Hanif
Ebüz-Zahirîye Hadir B. Küreyb El-Humusı
Ebu Tufeyl Amir B. Vasile
Ebu Osman En-Nehdî
Hicretin Yüzbirinci Senesi
Ömer B. Abdülaziz'in Biyografisi
Ömer B. Abdülazîzin Geleceğinin Bilinmesi Ve Bu Sebeble Gelişinin Beklenmesi
Fasıl
Fasıl

Hicretin Doksansekizinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Abdullah B. Abdullah B. Utbe

İmam ve hüccet bir zattı. Ömer b. Abdülaziz'in müeddibi, yani terbiyecisi idi. Onun, sahabelerden çok sayıda rivayetleri vardır.
Ebu Hafs en-Nehaî ile Abdullah b. Muhammed b. el-Hanefiyye de hu sene de vefat etmişlerdir. Bunların biyografilerini "Tekmil" adlı eserde anlatmışız dır. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [1]

Hicretin Doksandokuzuncu Senesi

Bu senede halife Süleyman b. Abdülmelik, safer ayının onuncu gününde veya bu ayın bitimine on gün kala cuma günü kırküç yaşında veya kırkbeş yaşında vefat etti. Kırk yaşını geçmediği de söylenir. İki yıl sekiz ay süreyle halifelik yaptı.
Ebu Ahmed el-Hakim'in ifadesine göre Süleyman b. Abdülmelik, bu senenin ramazan ayının bitimine onüç gün kala cuma günü vefat etmiştir. Üç sene üç ay, beş gün süreyle halifelik yapmıştır. Vefatında otuzdokuz yaşındaydı. Ama sahih olan kavil, cumhura ait birinci kavildir. Doğrusunu Allah bilir.
Süleyman b. Abdülmelik b. Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As b. Ü-meyye b. Abdişems el-Kuraşi el-Ümevî Ebu Eyyüb, Medine'y bağlı Beni Cezire'de doğdu. Babasının yanında Şam'da büyüdü. Babasından, dedesinden ve dolayısıyla müminlerin annesi Hz Aişe'den iik hadisesi ile ilgili hadisi rivayet etti.
Abdurrahman b. Hüneyde'den rivayet olunduğuna göre o, Abdullah b. Ömer'le birlikte bir ormanlığa gitmiş, kendisi susmuş, İbn Ömer, ona niçin sustuğunu sorunca o da: «Ben birşey temenni ediyorum.» demiş. İbn Ömer: «Ey Ebu Abdirrahman, ne temenni ediyorsun?» diye sorunca Abdurrahman, şu cevabı vermiş: «Şu Uhud dağının tümüyle altın olarak bana verilmesini ve altınların sayısını tesbit edip zekatını çıkarmayı isterdim. Bundan hoşnutsuzluk duymazdım. Bunun bana zararı olacağından da korkmazdım.»
İbn Asakir dedi ki: Süleyman b. Abdülmelik'in Şam'da Ciron feneri yanındaki meydanlıkta bir evi vardı. Babüssağı bitişiğinde büyük bir ev de yaptırdı. Orayı hükümet konağı yaptı ve orada Kubbe-i Hadra'ya benzesin diyerek san bir kubbe inşa ettirdi.
Süleyman b. Abdülmelik, fesahat sahibi bir kimse olup adaleti tercih eder, gaza yapmayı severdi. Kuşatmak üzere İstanbul'a bir ordu göndermiş ve bu ordu, orada bir cami yaptırmak şartıyla Bizanslılarla barış antlaşması yapmıştı.
Ebu Bekir es-Solî'nin rivayetine göre Abdülmelik, oğulları Velid, Süleyman ve Mesleme'yi huzuruna çağırmış, onlara Kur'ân okutmuş, nePsi de Kur'ân'ı güzelce okumuşlardı. Sonra şiir okumalarını iste-mi§> şiiri de güzelce okumuşlardı. Yalnız A'şa'nın şiirim sağlam ve güzl bir şekilde okuyamamışlar. Bu nedenle Abdülmelik, onları kinamış, sonra da şöyle demişti: «Sizden herbiriniz bana Arapların söyledikleri en ince beyiti okusun, ama hata yapmasın, haydi bakalım ey Velid! Önce sen oku.»

Velid, şu beyti okumuştu:
«Ata veya herhangi bir bineğe binmek, pazubend ile halhal arasındaki bineğe binmek kadar hoşuma gitmez.»
Abdülmelik: «Bundan daha ince bir şiir olabilir mi? Şimdi de sen oku ey Süleyman.» dedi. Süleyman da şu beyti okudu:
«O kadının ellerini kendine geri döndürmesi ne güzeldir ki, Onun zırhı benim elimdedir ki, peştemalını çözerim»
Abdülmelik: «İsabetli olmadı, şimdi sen oku ey Mesleme.» dedi. Mesleme de İmru'l-Kays'ın şu beytini okudu:
«Gözlerimin yaşarması, ancak yorgun kalbimin iç kısımlarına oklarını (bakışlarını) vurman içindi.»
Abdülmelik de şöyle dedi: «İmru'1-Kays yalan söylemiş, isabetli söylememiştir. Çünkü sevgilinin gözleri aşk ile yaşannca, artık geride sadece vuslat kalır. Aşıkın, sevgilisinin cefasına göz yumması ve ona katlanıp sevgi giysisini giydirmesi icabeder. Şimdi ben bu beyit için size üç gün mühlet veriyorum. Mühlet bitiminde kim bana bunun doğru şeklini getirirse, hükümdarlık onun olacaktır. Yani ne zaman isterse onu veliaht tayin ederim.»
Oğulları Abdülmelik'in yanından kalkıp gittiler. Bir zaman sonra Süleyman yolda giderken, devesini güden bir bedevinin şu beyti terennüm etiğini işitti:
«Onun sevgisi uğruna eğer başımı vursalar, başım düşer düşmez o sevgiliye doğru uçup gider.»
Süleyman, bedevinin yakalanıp yanına getirilmesini emretti. Yanına getirilen bedeviyi alıp babasına götürdü ve: «Babacığım, istediğini getirdim.» dedi. Babası: «Haydi getir bakalım.» deyince mezkur beyti okudu. Bunun üzerine babası da: «Güzel okudun, bunu nereden buldun?» diye sorunca Süleyman, bedevinin hikayesini ona anlattı. Abdülmelik de, Süleyman'a: «Ne isteğin varsa söyle, arkadaşın bedeviyi de unutma.» dedi. Süleyman: «Ey mü'minlerin emiri, senden sonrası için Velid'i veliahd tayin ettin. Ben de ondan sonrası için veliahd olmak istiyorum.» dedi. Abdülmelik, Süleyman'ın bu isteğini kabul etti Onu hicretin seksenbirinci senesinde hacca gönderdi. Ayrıca ona 100.000 dirhem para verdi. Süleyman, bu parayı mezkur beytin sahibi bedeviye verdi.
Babası hicretin seksenaltmcı senesinde, vefat edince kardeşi Velid halife oldu. O da kardeşinin veziri ve danışmanı oldu. Emevi camiinin yapılması için kardeşi Velid'i o teşvik etti. Kardeşi Velid, hicretin doksanaltmcı senesinin cemaziyelahir ayının ortasında cumartesi günü vefat ettiğinde kendisi Remle'de idi. Şam'a geldiğinde emirler ve eşraf onu karşıladılar. Başka bir rivayette anlatıldığına göre emirler, kumandanlar ve eşraf, Kudüs'e giderek orada kendisine bey'at ettiler. Kendisi de Kudüs'te ikamete niyetlendi. Tebrik heyetleri Kudüs'e giderek onu orada tebrik ettiler. Ancak orada başka heyetler göremediler. Süleyman, Kayalık mescidinin kuzeyinde, mescidin sahnında kubbe altında oturmaktaydı. Halkın ekabiri de kürsüler üzerinde oturuyorlardı. Onlara malları paylaştırıyordu. Sonra kendisi Şam'a dönmeye karar verdi. Nihayet Şam'a gitt ve Emevi camiinin inşaatını tamamladı.
Onun zamanında camideki hükümdar mahfeli (maksure) yenilendi. Amcası oğlu Ömer b. Abdülaziz'i kendine müsteşar ve vezir tayin ederek şöyle dedi: «Biz idarenin başına geçtik, ama idare hususunda fazla bir bilgimiz yoktur. Halkın yararına gördüğün şeyleri bize tavsiye edip yaz.»
Süleyman'ın yaptığı yararlı işler arasında Haccac'ın tayin ettiği kaymakamları görevden azletmek, Haccac tarafından hapse atılan kimseleri serbest bırakmak, esirleri salıvermek, Irak halkına bağışlarda bulunmak, daha önceleri namazı geç vakitlere erteleme âdetini kaldırarak namazları ilk vakitlerinde kılmak gibi işler gelir. Ayrıca Ömer b. Abdülaziz'den duyduğu güzel olan başka işleri de yaptı. Kos-tantiniyye'ye gazaya gidilmesini emretti. Oraya Şam'dan, Cezire'den ve Musul'dan topladığ 120.000 kara askerini gönderdi. Ayrıca Mısır ve Kuzey Afrika'dan da 1.000 kadar deniz askerini Ömer b. Hübeyre komutasında yola çıkardı. Hem kara, hem deniz askerlerinin başkomutanı da kardeşi Mesleme idi. Mesleme'nin beraberinde Süleyman'ın oğlu Davud da vardı. Bunlar, kendi aile efradından bazılarını da yanlarına almışlardı. Bütün bu sevkiyat işlemi, Musa b. Nusayr'ın Kuzey Afrika'dan Şam'a gelişi esnasında onunla yapılan istişare neticesinde kararlaştırılmıştı. Sahih kavle göre Musa b. Nusayr, Süleyman'ın kardeşi Velid'in hilafeti zamanında Şam'a gelmiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Ibn Ebi'd-Dünya, Cabir b. Avn el-Esedî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Süleyman b. Abdülmelik, halifeliğe geçtiğinde ilk olarak şu konuşmayı yaptı:
«Dilediğini yapan, dilediğini yükselten, dilediğim alçaltan, dilediğine veren, dilediğini mahrum bırakan Allah'a hamdolsun. Doğrusu dünya, aldanma yurdudur, boş bir menzildir, dolanıp durma süsüdür. Ağlayanı güldürür, güleni ağlatır. Güvendekini korkutur, korkulu olana güven verir. Servet sahibini yoksul, yoksulu da servet sahibi kılar, meyillidir insanlarla oynar. Ey Allah'ın kullan! Allah'ın kitabını rehber edinin. Onun hükmüne razı olun. Onu kendinize lider yapın. O kitab, kendisinden önceki kitablan yürürlükten kaldırmıştır. Sonra gelecek kitablar, onu yürürlükten kaldıramazlar. Ey Allah'ın kulları! Bilesiniz ki bu Kur'ân, şeytanın tuzak ve kinini, sabah aydınlığının çekip gitmekte olan gece karanlığını silip ortalığı aydınlatışı gibi aydınlığa çıkartır.»
Yahya b. Main, Abdülmelik oğlu Süleyman'ın bir hutbesinde şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın kendi yaratıklarına üstünlüğü gibidir.»
Hammad b. Zeyd, Yezid b. Hazim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Süleyman b. Abdülmelik, her cuma günü bize hutbe, irad ederdi. Her hutbesinde şu sözü mutlaka tekrarlardı:
«Dünyadaki insanlar, göçmek üzeredirler. Bu halde iken Allah'ın emri ve va'di gelinceye dek onlar bir niyetlerini gerçekleştiremezler ve dünyada da rahata eremezler. Aynı şekilde dünyanın nimetleri devam etmez, onun musibetlerinden emin olunmaz. İnsanların şerride kalıcı değildir.» Böyle dedikten sonra da şu ayet-i kerimeyi okurdu:

«Bana söylesene, ey Muhammed! Biz onlara yıllar yılı nimetler vermiş olsak, sonra da tehdit edildikleri şey başlarına gelse, kendilerine verilmiş olan nimetler onlara bir fayda sağlar mı?» (eş-Şuarâ, 205-207.)
Asmaî'nin rivayetine göre Süleyman b. Abdülmelik'in yüzüğünün üzerinde: «İhlaslı olarak Allah'a iman ettim.» diye yazılı imiş.
Ebu Meşher, Ebu Müslim Seleme b. Ayyar el-Fezarî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Muhammed b. Şirin, Süleyman b Abdülme-lik'e rahmet okur ve şöyle derdi: «O, halifeliğe hayırla başladı ve hayırla sona erdirdi. Namazlara vaktinde icabet ederek halifeliğe başladı ve Ömer b. Abdülaziz'i de kendi yerine geçirerek halifeliği noktaladı.»
Alimlerin ve tarihçilerin icmama göre Süleyman b. Abdülmelik, hicretin doksanyedinci senesinde halife olarak insanlara haccettir-miştir.
Heysem b. Adiy, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Süleyman b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Halkın hac için toplandıklarını görünce Ömer b. Abdülaziz'e şöyle dedi:
- Ey Ömer! Sayılarını ancak Allah'ın bildiği bu halkı görüyor musun? Bunların rızkını Allah'tan başkası veremez.
- Ey mü'minlerin emin, bunlar bugün senin halkındırlar, reayan-dırlar. Yarınsa Allah katında senin hasmın olacaklardır.
Bunun üzerine Süleyman şiddetle ağlamaya başladı ve sonra: "Allah'tan yardım dilerim." dedi.»
İbn Ebi'd-Dünya, Atâ b. Saib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Abdülaziz, Süleyman b. Abdülmelik ile birlikte bir seferde idi. Yağmur yağdı, şimşek çaktı, fırtınalar esti. Bu durumdan korktular. Ömer b. Abdülaziz ise gülmeye başladı. Süleyman ona sordu:
- Ey Ömer, seni güldüren şeynedir? İçinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun?
- Ey mü'minlerin emiri, bu Allah'ın rahmet eserleridir. Bunda gördüğün şeylerin şiddeti vardır. Ya Allah'ın gazab ve öfkesinin eserlerine ne diyeceksin?»
Süleyman b. Abdülmelik'in güzel sözlerinden bazı örnekler:
«Susmak, aklın uyumasıdır. Konuşmaksa, aklın uyanmasıdır. Bunlardan biri, ancak diğeri ile tamam olur.»
Adamın birisi, Süleyman b. Abdülmelik'in huzuruna girdi ve onunla konuştu. Konuşması çok hoşuna gitti. Sonra onu dikkatlice araştırdı, aklını beğenmedi ve şöyle dedi:
«Kişinin, aklından ziyade konuşması bir hiledir. Aklının da konuşmasından fazla olması ayıp ve çirkinliktir. Bunun en hayırlısı, konuşmanın akıl nisbetinde, aklın da konuşma nisbetinde olmasıdır. Akıllı kimse, geçimini sağlama talebiyle dilini hareket ettirmeye tutkun olandır. Güzel konuşmayı beceren kimse, güzelce susmayı da becerir. Ama her güzel susan kimse, güzelce konuşmayı becerecek değildir.»
Süleyman b. Abdülmelik, ölen bir dostu için şu teselli edici şiiri söylemişti:
«Şürahil'e olan tutkunluğumu hoş gör.
Çünkü her ne zaman benimle karşılaşırsan, arkadaşı ölmüş bir kimseyle karşılaşmış olursun.»
Süleyman'ın şiirlerinden biri de şu idi:
«Beni bıktırsa da arkadaşımdan ayrılmamak benim karakterimdir. Beni bıktırsa da onun doğru yola girmesini isterim.
Bana olan sevgisi devam ederse, ben de sevgimi devam ettiririm. Söz ve ahde uymayan başkaları gibi olmam.»
Süleyman b. Abdülmelik, bir gece ordugahta bir türkü çalındığını duydu. Gidip araştırdı, eğlenenlerin yanına vardı, onlara şöyle dedi: «At kişnediği zaman, dişi bir at ister. Deve böğürdüğü zaman, dişi bir deve ister. Teke melediği zaman, dişi bir keçi ister. Erkek de şarkı söylediği zaman, bir kadın ister.» Böyle dedikten sonra: «Bunların testislerini burun.» diye emir verdi. Anlatıldığına göre Ömer b. Abdü-laziz, bu buyruğuna karşı çıkarak: «Ey müminlerin emiri, bu işkencedir, ama sen bunları sürgün et.» demiş. Süleyman da onları sürgün etmişti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise Süleyman, onlardan birinin testislerini burmuştu. Sonra bu türkünün kaynağını araştırmış, kendisine, Medine'den birinin bu türkünün sözlerini yazdığını söylemişlerdi. O da Medine valisi Ebu Bekir b. Muhammed b. Hazm'a bir mektup yazarak yanındaki kadınsı şarkıcı ve türkücülerin testislerini burmasını emretmişti.
Şafiî dedi ki: Arabinin biri, Süleyman'ın huzuruna girdi. Süleyman, onu paluze yemeye davet etti ve: «Paluze yemek, dimağı fazlalaştırır.» dedi. Arabi, ona şu karşılığı verdi: «Eğer bu doğru olsaydı, mü'minlerin emirinin başının katır başı gibi büyük olması gerekirdi.»
Anlatıldığına göre Süleyman b. Abdülmelik, çok obur bir kimsey-miş. Bu hususta çok garib şeyler anlatılır. Mesela bir gün kahvaltıda kırk kızartılmış tavuk, üzerindeki iç yağıyla birlikte seksendört böbrek, seksen ekmek yemiş, sonra da halkla birlikte umumi sofrada yemek yemişti.
Yine bir gün kendi bahçesine girmiş, bahçıvana meyve toplamasını emretmiş. Arkadaşlarıyla birlikte oturup yemeğe başlamış, arkadaşları yemekten doyup usanmış, kendisi ise daha yemeğe devam etmişti. Sonra da kızartılmış bir koyun getirilmesini istemiş, getirilen koyunu yemiş. Yedikten sonra tekrar meyve yemeğe devam etmişti. Sonra da iki tavuk getirtmiş, onları da yemiş, tavuklardan sonra tekrar meyve yemeğe başlamıştı. Bunun ardısıra bir adamın içine oturabileceği büyüklükte bir kazan dolusu helva getirtmiş. Onu da yedikten sonra hilafet makamına dönmüştü. Makama girer girmez sofrayı kurdurmuş. Sofradaki yiyecekleri yemiş, ufak bir kırıntı dahi bırakmamıştı.
Rivayet olunduğuna göre bu kadar çok yemesinden ötürü hummaya yakalanmış ve neticede ölmüştür. Denildiğine göre ölüm sebebi, 400 yumurta ve iki sepet incir yemesiymiş. Doğrusunu Allah bilir.

Fadl b. Ebi'l-Mühelleb'in anlattığına göre Süleyman b. Abdülmelik, bir cuma gününde sarı bir elbise giymiş. Sonra onu çıkararak yerine yeşil bir elbise giymiştir.
Bu ve benzeri hikayeler, Abbasilere yaranmaya çalışan Acemlerin mübalağalarındandır. İleriki sayfalarda da anlatılacağı gibi rahmetli Süleyman b. Abdülmelik; yakışıklı, güzel ve nahif vücutlu bir kimse idi- Vücudunun bu şekilde ince ve nazenin olması da kendisine isnad edilen oburluk sıfatıyla bağdaşmamaktadır. Bu tür uydurmaları ortaya atan ve böyle yalanları söyleyen kimseler, midenin kendi hacminden fazla yiyeceği almayacağını unutmuşlardır. Denilir ki: Eğer çok yalancı isen, çok hatırlayan bir kimse ol.
Süleyman b. Abdülmelik, başına yeşil bir sarık takmış, yeşil bir sergi üzerine oturmuş, çevresini yeşil şeylerle sergilemiş, sonra aynaya bakmış, güzelliğini kendisi de takdir etmiş. Kollarını sıvayarak: «Ben genç halifeyim.» demiştir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre o önce aynada kendini seyreder ve: «Ben genç hükümdarım.» dermiş. Diğer bir rivayete göre o, aynaya bakarak şöyle dermiş: «Muhammed, peygamberdi, Ebu Bekir, sıddıktı. Ömer, hakkı batıldan ayırd edendi. Osman, hayalı idi. Ali, şecaatli idi. Muaviye, yumuşak huyluydu. Ye-zid, sabırlıydı. Abdülmelik, siyasetçiydi. Velid, zorbaydı. Ben de genç hükümdarım.»
Anlatıldığına göre böyle demesinden sonra aradan bir ay (diğer bir rivayete göre bir cuma) geçmeden vefat etmişti.
Hummaya yakalandığında abdest almaya başlamış, abdest aldıktan sonra cariyesini yanına çağırarak üzerine abdest artığı suyu dökmesini emretmiş, cariye suyu döktükten sonra şu şiiri okumuştu:
«Sen bulunmaz bir nimetsin, keşke ölümsüz olabilsen.
Ne var ki, insan ölümsüz olamaz.
Bildiğim kadarıyla diğer insanlardaki hiçbir kusur yoktur sende.
Ne var ki, sen de fani bir kimsesin.»
Anlatıldığına göre Süleyman, böyle diyen cariyeye bağırmış, sonra da: «Nefsim için bana teselli verdi.» demiş, sonra da dayısı Velid b. Abbas Ka'ka el-Anesî'ye, kendisine suyu dökmesini emredip şöyle demiş:
«Ey Velid, abdest suyunu yaklaştır, senin bu dünyan geçici bir yaşama ve eğlenme yeridir.
Hayatında kendi nefsin için salih amel işle, çünkü bu zamanda ve felekte, ayrılma ve bir araya gelme vardır.»
Rivayet olunduğuna göre cariye ona tası getirdiğinde sıtmadan tiril tiril titriyordu. «Falan cariye nerede?» diye sordu. Cariye de: «O sıtmaya yakalanmış.» diye cevap verdi. «Ya diğer cariye nerede?» diye sordu. Cariye: «O da sıtmaya yakalandı.» diye cevap verdi. Süleyman, 0 zaman Kinnesrin'e bağlı Mercidabık'taydı. Dayısına, kendisine ab-
dest alması için yardımcı olmasını söyledi. Abdest aldıktan sonra çıkıp cemaata namaz kıldırdı. Hutbede boğazı sıkıştı. Öksürmeye başladı, minberden indi. Sıtmaya yakalanmıştı. Bu nedenle ertesi cumada vefat etti. Onun zatülcenp hastalığına yakalandığı ve bu yüzden öldüğü de söylenir. Allah, ona rahmet etsin.
İstanbul fethine dair haber kendisine gelmeden Mercidabık'tan ayrılmamaya, ya da orada ölmeye yemin etmişti. Bu haber kendisine ulaşmadan orada vefat etti. Allah, ona rahmet etsin/Makamını âli kılsın.
Denildiğine göre hastalığında sayıklayarak şöyle diyormuş: «Benim çocuklarım küçüktürler, çocukları büyük olan kimse kurtuluşa ermiştir»
Ömer b. Abdülaziz ise, ona şu karşılığı vermişti: «Ey mü'minlerin emiri! Aslında inananlar kurtuluşa ermişlerdir.» Bunun üzerine o da şöyle demiş:
«Benim çocuklarım, yaz mevsimindeki meyveler gibidir. Yaşlı çocukları olan kimse kurtuluşa ermiştir.»
Rivayete göre söylediği en son söz bu olmuştur. Sahih kavle göre ise, söylediği en son söz şu olmuştur: «Ey Rabbim! Sender kıymetli ve rahat bir diyar istiyorum.» Böyle dedikten sonra ruhunu teslim etmişti.
İbn Cerir, Emevilerin sadık veziri Reca b. Hayve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Süleyman b. Abdülmelik, hasta iken bana danıştı ve bulûğa ermemiş küçük oğlunu veliaht yapmayı düşündüğü anlattı. Ben de kendisine dedim ki: «Halifeyi mezarında rahat bırakacak ve hatırasını muhafaza edecek bir iş varsa, o da halifenin kendisinden sonrası için Müslümanların başına salih bir adamı veliaht yapmasıdır.» Bundan sonra oğlu. Davud'u veliaht yapmayı düşündüğünü söyledi ve fikrimi sordu. Ben de şöyle dedim: «O, şimdi senin yanında değil, İstanbul'dadır, hayatta mı yoksa ölü mü, bilmiyorsun.» Ben böyle dedikten sonra: «Ya kimi uygun görüyorsun?» diye sordu. Ben de: «Görüş senindir, ey mü'minlerin emiri.» dedim. Bunun üzerine o da: «Ya Ömer b. Abdüla-ziz'e ne dersin?» diye sordu. Ben de kendisine şöyle cevap verdim: «Vallahi, onu iyi bir kimse biliyorum. Faziletlidir, Müslümandır, hayrı ve hayır sahibi kimseleri sever. Ancak senin kardeşlerinin buna razı olmayacaklarından korkuyorum.» Ben böyle deyince Süleyman: «Vallahi öyledir.» dedi. Sonra da Ömer b. Abdülaziz'den sonrası için Yezid b. Abdülmelik'i veliaht tayin etmeyi düşündüğünü ve bununla da Mervan oğullarını memnun edeceğini söyleyip fermanı yazdırdı:
«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu Süleyman b. Abdülmelik'in, Ömer b. Abdülaziz'e yazmış olduğu bir mektuptur.
Ben onu, kendimden sonrası için halifeliğe nasb ettim. Ondan sonrası için de Yezid b. Abdülmelik'i veliahd olarak belirledim. Onu dinleyin ve ona itaat edin. Allah'tan korkun, ayrılığa düşmeyin. Yoksa düşmanınız size saldırmaya tamahlanır.»
Böyle dedikten sonra mektubu mühürleyip muhafiz komutanı Ka'b b. Hamid el-Absî'ye gönderdi ve ona da şöyle dedi: «Aile efradımı topla. Onlara, bu mühürlü mektuptaki şeylere uyup bey'at etmelerini söyle. Bey'at etmeyenin boynu vurulsun.»

Süleyman'ın aile efradı toplandı. Onlardan biri kalkıp halife Süleyman'ın yanma gitti, selam verdi. Süleyman, ona şöyle dedi: «Bu benim size emrimdir. Ömer b. Abdülaziz'i dinleyin. Ona itaat edin, benim tayin ettiğim kimseye itaat edin.» Onlar da birer birer ona bey'at ettiler. %

Reca dedi ki: Bey'attan sonra dağıldıklarında Ömer b. Abdülaziz, bana gelip şöyle dedi: «Allah aşkına, seninle olan dostluğum ve bana gösterdiğin hürmet hatırına söyle. Eğer bu mektupta benim veliahd olarak adım geçmekte ise bana bildir ki, ileride yapamayacağım şeyi şimdi yapayım ve istifa edeyim.» Ben de kendisine: «Vallahi, bu mektupta yazılı olanlardan bir harfi dahi sana söylemiyeceğim.» dedim.

Sonra Hişam b. Abdülmelik, Reca'nm yanına gitti ve ona şöyle dedi: «Ey Reca! Bana saygın ve sevgin vardır, eskiden beri dostuz. Eğer bu mektupta benim adım geçmekteyse bana bildir. Şayet benden başkasının adı geçmekteyse zaten benim kadar bu görevde kusurlu olacak kimse yoktur.» Reca da ona şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, halifenin bana verdiği sırlardan bir tek harfi dahi sana bil-dirmeyeceğim.»

Bundan sonrasını Reca şöyle anlatıyor: «Süleyman b. Abdülme-lik'in huzuruna girdim. Ölmek üzere olduğunu gördüm. Can çekişmekte iken onu kıble tarafına döndürmek istedim. Ayılmca: «Ey Reca! Henüz bunun vakti gelmedi.» dedi. Üçüncü kez can çekişmeye başlayınca: «İşte şimdi zamanıdır ey Reca, eğer birşey yapmak istiyorsan yap. Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim.» dedi. Ben de onu kıble tarafına çevirdim, vefat etti. Allah ona rahmet etsin, üzerine yeşil bir kadife örttüm. Kapıyı üzerine kilitledim, Ka'b b. Hamid'e haber gönderdim. O da insanları Dabik mescidinde topladı. Toplanan cemaata dedim ki:

- Şu mektupta adı geçene halife olarak bey'at edin.
- Eey'at ettik.
- Mektupta adı veliahd olarak geçene de bey'at edin.

Ona da bey'at ettiler. Sonra şöyle dedim: «Kalkın bakalım, halife öldü.» Mektubu onlara okudum. Ömer b. Abdülaziz'in adını okuduğumda Mervan oğullarının yüzlerinin rengi değişti. Ondan sonra veliahd olarak Hişam b. Abdülmelik'in atandığına dair kısmı okuduğumda biraz kendilerine gelebildiler. Hişam: «Ömer'e asla bey'at etmeyeceğiz.» dedi. Ben de ona: «Allah'a yemin ederim ki, senin boynunu vururum, kalk bey'at et.» dedim. Sonra insanlar kalkıp mescidin geri tarafında durmakta olan Ömer b. Abdülaziz'e bey'at ettiler. Bey'at işi tamamlanınca Ömer: «İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve biz O'na dönücüleriz).» dedi. Ayakları onu taşıyamı-yordu. Nihayet onu koltuk altından tutup minbere çıkardılar. Bir süre sustu. Reca b. Hayve de: «Niçin kalkıp mü'minlerin emirine bey'at etmiyorsunuz, ne duruyorsunuz hâlâ?» dedi. Halk, kalkıp ona bey'at etti. Sonra Hişam, bey'at etmek için gelip minbere çıktığında: «İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciûn.» dedi. Ömer de şu karşılığı verdi: «Evet, innâ lillah ve innâ ileyhi raciûn. Ne yazık ki, ben ve sen bu halifelik işinde çekişiyoruz.» Sonra Ömer kalkıp insanlara tesirli ve beliğ bir hutbe irad etti, halk da ona bey'at etti. Hutbesinde şöyle dedi:

«Ey insanlar, ben uyduruk icatlar çıkaracak biri değilim. Benden öncekilere uyacak biriyim. Çevrenizdeki şehirler ve kasabalar sizin gibi itaat ederlerse idarenizi yürütürüm. Ama itaat etmezlerse idarenizi yürütmem.»

Böyle dedikten sonra minberden indi. Müteveffa halife Süleyman'ı teçhiz etmeye başladılar.»

Evzaî dedi ki: Süleyman'ın teçhizi ile uğraşırlarken akşam oldu. Güneş battı, Ömer insanlara akşam namazını kıldırdı. Sonra da Süleyman'ın cenaze namazını kıldırdı. Süleyman, akşam namazından sonra defnedildi. Ömer dönerken kendisine halifelik binekleri getirildi. O bineklere binmeyi kabul etmedi. Kendi bineğine bindi, insanlarla birlikte geri döndü ve nihayet Şam'a böylece vardılar. Onu hilafet makamına götürmek istedilerse de o: «Babam Ebu Eyyüb'ün evi boşa-lıncaya kadar kendi evimde kalacağım.» dedi. Halk da onun bu davranışını hoş karşıladı. Sonra katibi çağırdı, diğer şehirlerin kendisine bey'at etmeleri talebine dair mektubu ona yazdırdı. Reca, «Ondan daha fasih bir mektup görmedim.» dedi.

Muhammed b. İshak dedi ki: Süleyman b. Abdülmelik, hicretin doksandokuzuncu senesinin safer ayının onuncu günü olan cuma gününde Kinnesrin'e bağlı Dabik'te, Velid'in vefatından iki yıl dokuz ay yirmi gün sonra vefat etti. Onun vefat tarihinin böyle olduğunu cum-hur-u ulema söylemiştir. Bazılarının ifadesine göre ise o, aynı senenin safer ayının bitimine on gün kala vefat etmiştir. Halifeliğinin ise iki sene sekiz ay sürdüğünü söylemişlerdir. Bazıları, buna beş günlük bir süre daha eklemişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Hakim Ebu Ahmed'in ifadesine göre Süleyman b. Abdülmelik, hicri doksandokuzuncu senenin ramazan ayı bitimine onüç gün kala cuma gününde vefat etmiştir. İbn Asakir de böyle bir nakilde bulunmuştur ki, bu cidden garibtir. Onun bu hususta bütün söylediklerine cumhur-u ulema muhalefet etmiştir. Yine onlara göre Süleyman, vefat ederken kırk yaşından üç veya beş gün almıştı. Doğrusunu Allah

bilir-

Dediler ki: Süleyman b. Abdülmelik, uzun boylu, yakışıklı, beyaz

tenli, güzel yüzlü, nahif vücutlu, kaşları bitişik, fesahat ve belagat sahibi bir kimse olup Arapçayı güzel konuşur; dindarlara, hayırhahlara yakınlık gösterip ihsanda bulunan bir kimseydi. Hakkı ve hak ehlini sever, Kur'ân'a ve sünnete uyar, İslâmî prensipleri izhar ederdi. Allah ona rahmet etsin. Şam'dan Mercidabık'a giderken (Dabık, Haleb'e bağlı bir kasabanın adıdır.) Bizans'ın büyük şehri İstanbul'a ordu göndermiş ve İstanbul fethe dili nceye veya kendisi ölünceye kadar Mercidabık'tan çıkmamaya yemin etmişti. Önceki sayfada da anlattığımız gibi orada vefat etmişti. Böylece Allah yolunda nöbet tutma sevabını bu niyetinden dolayı elde etmiş oldu. İnşaallah kıyamete kadar bu sevap onun defterine yazılmaya devam edecektir. Allah, ona

rahmet etsin.
Hafiz İbn Asakir, Şurahil b. Ubeyde b. Kays el-Ukaylî'nin biyografisinden bahsederken özetle şöyle demiştir:
Mesleme b. Abdülmelik, İstanbulluları kuşatma altına alıp sıkıntıya soktuğunda bütün yolları araştırdı ve oradaki çevre hükümdarlara da zor kullanıp onları istila altına aldı. O sırada Bizans hükümdarı İlyon, Bürcan hükümdarına mektup yazarak Mesleme'ye karşı yardım istedi ve ona şöyle dedi: «Müslümanların kendi dinlerine davette bulunmaktan başka amaçları yoktur, bunların en yakın amaçları budur. Benimle olan işlerini tamamladıktan sonra sana yöneleceklerdir. O zaman yapacağın işi şimdiden yap.»
Bunun üzerine mel'un Bürcan meliki hile ve desise kurmaya başladı. Mesleme'ye şu mealde bir mektup gönderdi: «İlyon, bana mektup yazarak sana karşı benden yardım istedi. Ama ben seninle beraberim, bana istediğin emri verebilirsin.» Mesleme de ona şu mektubu yazdı: «Ben senden adam, asker ve teçhizat istemiyorum. Yalnız bize azık gönder, yanımızdaki azık azaldı.»
Bürcan hükümdarı, ona şu haberi gönderdi: «Sana falan yere büyük bir kervan gönderiyorum. Onu teslim alacak ve ondan mal satın alacak adamlarını gönder.»
Mesleme, o kervana gidip gerekli malları teslim alması ve gerekli şeyleri satın alması için askerler gönderdi. Çok sayıda asker gitti. Gerçekten belirtilen yerde büyük bir kervan gördüler. Kervanda çe-ŞitH mallar, eşyalar ve yiyecekler vardı. Satın almaya başladılar ve bu işle meşgul oldular. Ama Bürcan melikinin kendilerine o dağlar arasmda kurmuş olduğu tuzaktan haberleri yoktu. Düşmanlar ansızın üzerlerine hücum ettiler. Müslümanlardan çok adam Öldürdüler. Geride kalanları esir aldılar. Mesleme'nin yanına çok az sayıda adam döndü. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciun.
Mesleme, bu durumu kardeşi Süleyman'a bir mektupla bildirdi. O da Şurahil b. Ubeyde komutasında büyük bir askeri birliği takviye olarak gönderdi. Şurahü'e, İstanbul boğazını aşarak ilk önce Bürcan hükümdarj ile savaşmalarını, sonra Mesleme'nin yanına dönmelerini emretti. Onlar da İstanbul boğazını aşıp Bürcan'a gittiler. Bürcanh-larla şiddetlice savaştılar. Müslümanlar, Allah'ın izniyle onları hezimete uğrattılar, onlardan çok sayıda adam öldürdüler, çok sayıda da esir aldılar, Müslüman esirleri de kurtardılar. Sonra Mesleme'nin yanma dönerek orada kaldılar.
Nihayet Ömer b. Abdülaziz, Bizans gailesinden ve beldelerinden korktuğu için İstanbul'daki İslâm ordusunun tümünü geriye çekti. Erzak sıkıntısı başgöstermişti. Daha önce İstanbul'da uzun bir süre kalmışlardı. Allah mükafatlarını versin. [2]

Ömer B. Abdülaziz'in Halifeliği

Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Süleyman b. Abdülmelik'in hicri doksandokuzuncu senenin safer ayının bitimine on gün kala (veya bu ayın onuncu gününde) cuma günü vefat etmesi üzerine, kendisinin haberi olmaksızın önceden veliahd tayin edilmiş olması nedeniyle Ömer b. Abdülaziz'e hilafet bey'ati yapıldı.
Daha ilk hareket ve davranışlarında Ömer'in takvalı, dindar, za-hid ve nezih bir kimse olduğu görüldü. Çünkü ilk günde o, halifelere mahsus bineğe binmeyip daha önce kullanmış olduğu kendi bineğine binmekle yetinmişti. Hilafet makamına rağbet göstermeyip kendi evinde oturmaya devam etmişti. Anlatıldığına göre o, halifelik için kendisine bey'at edildiği günde halka bir hutbe irad etmiş ve hutbesinde şöyle demişti;
«Ey insanlar! Benim çok arzu sahibi bir nefsim vardır. Kendisine ne verilirse muhakkak daha üstün olan birşeyi ister. Bana halifelik verilince nefsim, halifelikten daha üstün olan Cennet'e arzu duymaya başladı. Cennet'e kavuşmam için bana yardım edin. Allah size rahmet etsin.»
Vefat olayından bahsederken inşaallah Ömer b. Abdülaziz'in biyografisini anlatacağız.
Halife Ömer b. Abdülaziz, hicri doksandokuzuncu senede ilk olarak Mesleme b. Abdülmelik'e ve beraberindekilere bol miktarda yiyecek ve asil atlar gönderdi. Denildiğine göre onlara 500 at göndermişti ki, insanlar bundan ötürü çok sevinmişlerdi. İstanbul kuşatmasını ürdürmekte olan Mesleme ordusu zorlanmış, sıkıntıya düşmüştü. Ömer b. Abdülaziz, geri dönmeleri için onlara emir gönderdi.
Bu senede Türkler, Azerbaycan'a saldırarak oradaki Müslümanlardan çoğunu öldürdüler. Ömer Hatem b. Numan el-Bahilî Türklerin üzerine giderek oradaki Türkleri öldürdü. Az sayıda Türk ondan kurtulabildi. Yakalanan ve esir edilen Türkleri, Hanasıra'da bulunan Ömer b. Abdülaziz'e gönderdi.
Ezan okuduktan sonra müezzinler, meşguliyetinin çokluğu nedeniyle önceki halifeler gibi namazı geciktirmesin diye, namaz vaktinin geldiğini Ömer b. Abdülaziz'e bildiriyorlardı. Müezzinler bunu, onun eniri üzerine yapıyorlardı. Doğrusunu Allah bilir.
Cerir b. Osman er-Rahbî el-Humusî'nin biyografisinden bahsederken İbn Asakir, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz'in müezzinlerinin gelip kendisine selam verdiklerini, namazın yaklaştığını duyurduklarım gördüm. Ona şöyle diyorlardı: "Selam sana ey mü'minlerin emiri! Allah'ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun. Haydi namaza, haydi felaha, namaz yaklaşti. »
Bu senede Ömer b. Abdülaziz, Yezid b. Mühelleb'i Irak valiliğinden azletti. Basra valiliğine Adiy b. Ertat el-Fezarî'yi kadılığa da Ha-san-ı Basrî'yi tayin etti. Ancak Hasan, daha sonra istifa etti, o da istifasını kabul etti. Hasan'ın yerine İyaz b Muaviye adındaki meşhur ve zeki âlimi kadı olarak tayin etti. Küfe valiliğine Abdülhamid b. Ab-durrahman b. Zeyd b. Hattab'ı

tayin etti. Ebü'z-Zinad'ı da ona katip olarak verdi. Oraya kadı olarak Amir eş-Şa'bî'yi tayin etti.
Vakidî dedi ki: Amir eş-Şa'bî, Ömer b. Abdülaziz'in halifeliği süresince Küfe kadılığını sürdürdü.
Ömer, Horasan valiliğine de Cerrah b. Abdullah el-Hakemî'yi tayin etti. Mekke valisi ise, Abdülaziz b. Abdullah b. Halid b
Üseyd idi. Medine valisi, Ebu Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm idi. Ebu Bekir, bu senede insanlara haccettirmişti.
Ömer b. Abdülaziz, Abdülmelik b. Ebi Vedaa'yı Mısır valiliğinden azletti, yerine Eyyüb b. Şurahbil'i tayin etti. Mısır'ın fetva
işlerini yürütmeleri içinde Cafer b. Rebia, Yezid b. Ebi Habib ve Ubeydullah b. Ebi Cafer'i görevlendirdi. Bu üçü, Mısırlılara
fetva veriyorlardı.
Ömer b. Abdülaziz, Ifrikiyye ve Mağrib'e, İsmail b. Abdullah el-Mahzumî'yi vali olarak tayin etti. Bu, yaşantısı güzel bi
adamdı. Bu zatın valiliği zamanında Berberilerden çok sayıda insan Müslüman oldu.
Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. [3]

Hicri Doksandokuzuncu Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Hasan B. Muhammed B. Hanefiyye

Kadri yüce bir tabiidir, Mürcie hakkında ilk konuşanın o olduğu söylenir. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Ebu Ubeyd, bu
zatın hicri doksanbeşinci senede vefat ettiğini söylemiş, fakat yine bu sözleri arasında, Ömer b. Abdülaziz'in hilafeti zamanında
vefat ettiğini de nakletmiştir. Şeyhimiz ez-Zehebî ise, "el-A'lâm" adlı eserde Hasan b. Muhammed'in bu senede vefat ettiğini
ifade etmiştir. Doğrusunu Allah bilir. [4]

Abdullah B. Muhayriz

Abdullah b. Muhayriz b. Cünade b. Ubeyd el-Kureşî el-Cumahî el-Mekkî, Kudüs'te yaşamıştır. Kadri yüce bir tabiidir. Ümmü
Ebi Mahzure'nin müezzin kocasından, Ubade b. Samit'ten, Ebu Said'den Muaviye ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur
Halid b. Madan, Mekhul, Havsan b. Atiyye, Zührî ve diğerleri de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Birden fazla âlim onun
sika bir ravi olduğunu söylemiş, imamlar topluluğu onu övmüşlerdir. Hatta Reca b. Hayve, onunla ilgili olarak şöyle demiştir:
«Eğer Medineliler, abidleri îbn Ömer'le bize karşı övünecek olurlarsa, biz de onlara karşı abidimiz Abdullah b. Muhayriz ile
övünürüz.»
Abdullah'ın çocuklarından biri, babası hakkında şöyle demiştir: «O, her cumada Kur'ân'ı hatmederdi. Kendisi için yatak
serilirdi ama yatak üzerinde uyumazdı.»
Abdullah b. Muhayriz, suskun bir adam olup fitneden uzak dururdu. İyiliği emredip kötülüğü yasaklama işini asla terketmezdi.
Kendisinin övgüye layık özelliklerinden hiçbirini anlatmazdı. Emirlerden birinin üzerinde ipek bir elbise görünce, onu
protesto ederek: «Bu adam bu elbiseyi bunlar için giymiştir.» derdi ve böyle derken de halife Abdülmelik b. Mervan'ı
gösterirdi. Adama da şu uyarıda bulundu: «Yaratıklardan birinden korkmanı Allah'tan korkmanla eş tutma.»
Evzaî dedi ki: «Bir kimseyi örnek almak isteyen kimse, Abdullah b. Muhayriz gibisini örnek alsın. Çünkü Abdullah gibi bir
ferdin içinde bulunduğu bir ümmet, asla sapıklığa düşmez.»
Ravilerden birisi, Abdullah b. Muhayriz'in, Velid'in halifeliği zamanında vefat ettiğini söylemiştir. Fakat Halife b. Hayyat,
onun, Ömer b. Abdülaziz'in halifeliği zamanında vefat ettiğini söylemiştir.
"el-A'lâm" adlı eserde Zehebî'nin anlattığına göre ise o, hicretin dok-sandokuzuncu senesinde vefat etmiştir. Doğrusunu,
noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir.
Bir gün Abdullah b. Muhayriz, kumaş satın almak için bir manifaturacı dükkanına girdi. Pazarlığı ilerletti. Bu arada komşusu
manifaturacıya: «Yazıklar olsun sana, bu Abdullah b. Muhayriz'dir, kendisine biraz indirim yap.» deyince Abdullah b.
Muhayriz, kölesinin elinden tutup: «Haydi gidelim, biz buraya dinimizle değil, paramızla mal satın almaya gelmiştik.» dedi ve
kumaşı bırakıp gitti. [5]

Mahmud B. Lebid B. Ukbe

Mahmud b. Lebid b. Ukbe Ebu Naim el-Ensârî el-Eşhelî. Peygamber (s.a.v.), hayatta iken doğdu. Ondan hadisler rivayet etti
Buha-rî'nin ifadesine göre bu zat sahabedir. İbn Abdi'l-Berr'in ifadesine göre ise Mahmud b. Lebid b. Ukbe, Mahmud b. er-
Rebî'den daha sağlam hadisler rivayet etmiştir. Denildiğine göre Mahmud b. Lebid, hicretin doksanaltıncı (başka bir rivayete
göre ise hicretin doksanyedinci) senesinde vefat etmiştir. "el-A'lâm" adlı eserde Zehebî'nin anlattığına göre o, hicretin
doksandokuzuncu senesinde vefat etmiştir. Kesin tarihi en iyi bilen Allah'tır. [6]

Nafl B. Cübeyr B. Müt'im

Nafi b. Cübeyr b. Müt'ını b. Adiy b. Nevfel el-Kureşi en-Nevfelî el-Medenî, babasından, Osman'dan, Ali'den, Abbas'tan, Eb Hürey-re'den, Aişe'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Tabiilerden ve diğerlerinden oluşan bir cemaat da ondan rivayet etmişlerdir. Sika bir ravi olup abid bir kişiydi. Bineği önünde boş olarak gitmekte olup kendisi yaya olarak giderdi. Birden fazla ravinin ifadesine göre o, hicretin doksandokuzuncu senesinde Medine'de vefat etmiştir. [7]

Küreyb B. Müslim

İbn Abbas'm azatlısıdır. Sahabelerden ve diğerlerinden oluşan bir cemaattan hadis rivayet etmiştir. Yanında bir yük kitap vardı. Hayırseverlik, iyilik ve dindarlığı ile tanınan sika ravilerdendi. [8]

Muhammd B. Cübeyr B. Müt'im

Kureyş'in âlim ve eşrafındandı. Çok hadis rivayet etmiştir. Dört yaşında iken Rasûlullah (s.a.v.)'m kendisinin yüzüne üflediğini hatır-

lardı. Bu senede (hicretin doksandokuzuncu senesinde), doksanüç yaşında iken Medine'de vefat etti. [9]

Müslim B. Yesar

Müslim b. Yesar Ebu Abdillah el-Basrî, fıkıhçı ve zahid bir kimseydi. Çok hadis rivayet etmiştir. Zamanındaki insanlardan hiçbiri ondan üstün değildi. Abid, takvalı, zahid bir kimse olup çokça namaz kılardı, çok huşulu bir kimseydi. Anlatıldığına göre evinde bir yangın çıkmıştı. Kendisi namazda iken çıkan bu yangından haberi olmadan başkaları yangını söndürmüşlerdi. Kendisi bunu hissetmemişti. Çok menkıbeleri vardır. Allah ona rahmet etsin.
Ben derim ki: Bir defasında mescidin bir köşesi yıkıldı, pazarda-kiler gürültüden korktular. Ama o, mescitte namaz kılmaktaydı, dönüp bakmadı bile.
Oğlu dedi ki: Babamı secde halinde şöyle derken gördüm: «Ey Rabbim! Ne zaman benden razı olarak senin huzuruna varacağım?» Sonra duası devam etti ve yine aynı şeyi tekrarladı. Namaz dışında da tıpkı namazdaki gibi olurdu. Oğlunun biyografisi de önceki kısımlarda anlatılmıştır. [10]

Haneş B. Amr Es-San'anî

İfrikiyye ve Mağrib valisi idi. Ifrikiyye'de gazi olarak vefat etti. Bir sahabe cemaatından çok sayıda hadis rivayet etmiştir. [11]

Harice B.Zeyd

Harice b. Zeyd b. Dahhak el-Ensârî el-Medenî, fakihti, Medine'de fetva verirdi. Medine'nin sayılı fıkıhçılarmdandı. Feraiz ve miras taksimatını iyi bilirdi. Fetvada sözleri esas alman yedi fıkıhçıdan biriydi. [12]

Hicretin Yüzüncü Senesi

İmam Ahmed b. Hanbel, Nuaym b. Dücace'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İbn Mesud, Hz. Ali'nin yanma gitti. Hz. Ali, kendisine şöyle sordu: «Rasûlullah (s.a.v.)'m, "İnsanların üzerinde her 100 sene geçince yeryüzünde eski nesilden yaşayan hiç kimse kalmaz." buyurduğunu söyleyen sen misin? Aslında Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştu: "İnsanlar üzerinden 100 sene geçince yeryüzünde (eskiden yaşamakta olanlardan) canlı hiç kimse kalmaz. Bu ümmetin refahı, 100 seneden sonradır.»
İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'tan rivayet olunduğuna göre Hz. Ali, Abdullah b. Mesud'a şöyle demiştir:
«Ey Ferruh! "İnsanların üzerinden 100 sene geçince bugün yaşamakta olanlardan gözünü açıp kapaman hiç kimse (hayatta) kalmayacaktır ve bu ümmetin refah ve sevinci, ancak 100 seneden sonra olacaktır." diyen sen misin? Rasûlullah (s.a.v.), ancak şöyle demişti: "İnsanların üzerinden 100 sene geçince yer üzerinde açılıp kapanan bir göz kalmayacaktır." Sırtını çukura yerleştiremedin, kenara kaydın, hata yaptın. Aslında Rasûlullah, bugün yaşamakta olanları kasdet-miştir.»

İnsanlar, Rasülullah'm bu hadisinden ötürü korkuya kapıldılar. Çünkü o, bu sözüyle kendi neslinin tükeneceğini kasdetmişti.
Bu senede Harurilerden Irak'ta Harice adında biri isyan etti. Mü'minlerin emiri Ömer b. Abdülaziz, Küfe valisi Abdülhamid'
haber göndererek onları hakka davet etmesini, onlara yumuşak davranmasını, yeryüzünde bozgunculuk yapmadıkları sürece
onlarla savaşmamasını emretti.
Haruriler, bozgunculuk yapınca Küfe valisi Abdülhamid, onların üzerine bir askeri birlik gönderdi. Haruriler, bu askeri birliği
bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz, askerlerinin bozguna uğraması nedeniyle Küfe valisi Abdülhamid'e bir
kınama mektubu gönderdi. Kendisi de amcası oğlu Mesleme b. Abdülmelik'i, Cezire'den hareket ettirerek savaşmak üzere
Haruriler üzerine gönderdi. Mesle-me> Allah'ın yardımıyla onları yendi ve muzaffer oldu.
Ömer b. Abdülaziz, Haricilerin büyüğü Bestam'a haber göndere-
rek şu mesajı iletti: «Seni bana karşı isyana sürükleyen şey nedir? Eğer Allah rızası için gazaplanmış isen, bunu senden önce
ben yapmalıyım ve sen benden daha iyi değilsin, gel, seninle tartışalım. Eğer hakkı bizim yanımızda bulursan, hakka tabi
olursun. Eğer sen hakkı bize gösterirsen bakarız, gereğini yaparız.»
Bestam da kendi adamlarından bir grubu gönderdi. Ömer, onlardan iki kişiyi seçti ve onlara sordu:
- Niçin bize karşı düşmanlık yapıyorsunuz?
- Yezid b. Abdülmelik'i kendinden sonra halife olması için veli-ahd tayin etmişsin de ondan.
- Ben onu veliahd tayin etmiş değilim, başkası tayin etmiştir.
- Sen kendinden sonra onu bu ümmete emin bir kişi olarak kabul edebilir misin?
- Bana üç gün süre tanıyın.
Anlatıldığına göre Ümeyye oğullan, hilafetin kendi ellerinden çıkmasından korktukları için halife Ömer b. Abdülaziz'e zehir
içire-rek öldürmüşlerdi. Doğrusunu Allah bilir.
Hicretin 100. senesinde Ömer b. Velid b. Hişam el-Muaytî ve Hu-muslulardan Amr b. Kays el-Kindî, yaz mevsimi gazasına
gittiler.
Ömer b. Abdülaziz, Ömer b. Hübeyre'yi Cezire valiliğine tayin etti. O da Cezire'ye vali olarak gitti.
Bu senede Yezid b. Mühelleb, Irak'tan harekete geçerek Ömer b. Abdülaziz'e hücum etti. Ömer de onun üzerine Basra valisi
Adiy b. Ertat'ı Musa b. Vecih'le birlikte gönderdi. Ömer, Yezid b. Mühelleb'e ve ailesine çok kızar: «Bunlar zorbadırlar,
böylelerini sevmem.» derdi.
Yezid b. Mühelleb huzuruna girdiğinde Ömer, onun daha Önce Süleyman'a -yanında mevcut olduğuna dair- bildirdiği malları
vermesini istedi. Yezid de: «Ben düşmanları bununla korkutmak için böyle bir beyanda bulunmuştum. Benimle Süleyman
arasında herhangi bir-şey yoktu, anlaşıyorduk. Onun yanında ne kadar itibarlı ve mertebe sahibi bir kimse olduğumu da
biliyorsun.» deyince Ömer b. Abdülaziz: «Ben senin bu sözlerine kulak vermiyorum. Müslümanların mallarını ödeyinceye
kadar da seni bırakacak değilim.» dedi ve zindana atılmasını emretti.
Ömer b. Abdülaziz, Yezid'in yerine Horasan valiliğine Cerrah b. Abdullah el-Hakemî'yi tayin etti. Yezid b. Mühelleb'in oğlu
Muhalled, Ömer'in huzuruna gelip şöyle dedi:
- Ey mü'minlerin emiri! Aziz ve Celil olan Allah, seni halife kılmakla bu ümmete lütufta bulunmuştur. Senin sebebinle bizler
insanların en bedbahtları olmayalım. Niçin bu ihtiyarı hapse atıyorsun, onun yerine ben varım, beni hapse atıp onu salıversen
olmaz mı?
- Onun yanındaki Müslüman mallarının tümünü kendisinden al-
madığım ve sen de ondan istenen bütün işleri yapmadığın takdirde onu serbest bırakacak ve ondan vazgeçecek değilim.
- Ey mü'minlerin emiri! Eğer onun aleyhinde ileri sürdüğün iddiaları teyid edecek beyyinelerin varsa mesele yok. Ama yoksa,
onun bu konuda yapacağı yemini kabul et, ya da beni onun yerine hapse atıp onu salıver.
- Yanındaki bütün malları kendisinden almadıkça kabul etmem. Muhalled b. Yezid, Ömer b. Abdülaziz'in huzurundan çıkıp
gitti.
Çok geçmeden vefat etti. Ömer b. Abdülaziz, onun hakkında şöyle demişti: «Muhalled, babasından daha hayırlıydı.»
Ömer b. Abdülaziz, daha sonra Yezid b. Mühelleb'e yün bir cübbe giydirilerek bir deveye bindirilmesini ve fasıkların sürgün
edildikleri Dahluk adasına gönderilmesini emretti. Araya şefaatçılar girdi, rica ettiler. Ömer de onu tekrar hapse gönderdi.
Ömer, ölüm hastalığına yakalanıncaya kadar Yezid hapiste kaldı. O, Ömer hastalanınca hapisten kaçtı ve onun- bu hastalığı
neticesinde öleceğini anladı. Bunu bir mektupla ona bildirdi. Öyle sanıyorum ki o, Ömer'e zehir içirildi-ğini biliyordu.
Ömer b. Abdülaziz, bu senenin ramazan ayında Cerrah b. Abdullah el-Hakemî'yi bir yıl beş ay süreyle valilik yaptıktan sonra
Horasan valiliğinden azletti. Kafirlerden İslâm'a giren kimselerden cizye aldığı için onu azletmişti. Cerrah ise, İslâm'a giren
kafirlere: «Sizler cizye vermekten kurtulmak için İslâm'a giriyorsunuz.» demiş, onlar da İslâm'a girmekten vazgeçmiş, kendi
dinlerinde sebat etmiş ve cizye ödemişlerdi. Bu durumu öğrenen Ömer b. Abdülaziz, Cerrah'a şöyle bir mektup göndermişti:
«Cenâb-ı Allah, Muhammed (s.a.v.)'i vergi ve cizye toplayan biri olarak değil, aksine davetçi biri olarak göndermişti.» Bu
mektubu yazdıktan sonra onu, Horasan valiliğinden azletti, yerine Abdurrahman b. Naim el-Kuşeyrî'yi Horasan ordu
komutanlığına, Abdurrahman b. Abdullah'ı da haraç işlerinin müdürlüğüne tayin etti.
Bu senede Ömer b. Abdülaziz, valilerine mektup yazarak onlara iyiliği emrediyor, kötülük yapmalarını yasaklıyor, hakkı
açıklıyor, kendisi ile onlar arasındaki bazı konuları izah ediyor ve öğüt veriyordu. Allah'ın azab ve intikamından sakınmalarını

söyleyerek onları korkutuyordu. Abdurrahman b. Naim el-Kuşeyrî'ye yazdığı bir mektup şöyleydi:
«İmdi ey Allah'ın kulu, Allah rızası için öğüt veren, kullara nasihat veren bir kimse ol. Allah rızası uğruna yaptığın işlerde herhangi bir kmayıcımn kınamasına aldırış etme. Çünkü insanlardan çok, Allah'ın hatırını gözetmen gerekir. Onun, senin üzerindeki hakkı daha °uyüktür. Müslümanların işlerinden birini yürütürken, onlara iyilik yapıp nasihat vererek gerekli yardımda bulun. Senden istenilen hususlarda emanete riayet et. Sakın haktan başkasına meyleden bir kimse olma. Yaptığın gizli işlerden hiçbiri, Allah'a gizli kalmaz. Allah yolundan başka yola sapma. Doğrusu, Allah'a karşı yine Allah'tan başka bir sığınılacak makam yoktur.»
Ömer b. Abdülaziz, buna benzer birçok öğütleri valilerine rnek-tupla bildirdi.
Buharî'nin "Sahih'ında rivayet olunduğuna göre Ömer b. Abdüla-ziz, Adiy b. Adiy'e şöyle bir mektup gönderdi:
«Doğrusu imanın farizaları, prensipleri, hükümleri, sınırları ve sünnetleri vardır. Her kim bunları tamamlarsa, imanı tamam olur. Kim de tamamlamazsa, imanı tamamlanmış olmaz. Eğer ben yaşarsam bunları size açıklıyacağım ki, bunlara göre amel edersiniz. Ama ölürsem, ben sizinle birlikte dünyaya kalmaya bayılıyor değilim.» [13]

Abbasi Propagandasının Başlaması

Bu propaganda faaliyetleri şöyle başladı: Şerat diyarında ikamet etmekte olan Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, kendi adına Meysere adında birini Irak'a propagandacı olarak gönderdi. Ayrıca Muhammed b. Huneys'i, Ebu İkrime es-Sirac'ı (Ebu Muhamraed es-Sadık), İbrahim b. Seleme'nin dayısı Hayyan el-Attar'ı da Horasan'a gönderdi. O zaman Horasan valisi Cerra b. Abdullah el-Hakemî idi. Bu propaganda grubu, Cerrahın Horasan valiliğinden azledilmesinden önce Horasan'a gitmişti Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, propagandacıları çeşitli yerlere gönderirken kendisi ve ailesi adına, halka propagandalarda bulunmalarını, halkı kendilerine yönelmeye çağırmalarını emretmişti. Horasan'a giden bu propaganda grubu, bazı kimselerle görüştükten sonra kendilerine icabet eden ve çağrılarına uyan kimselerin mektuplarını da yanlarına alarak Irak'ta bulunan Meysere'nin yanma döndüler. Meysere, bu durumu Muhammed b, Ali'ye bildirdi. Muhammed b. Ali de buna sevinip müjdelendi. Bununda Allah'ın tamamlanmasını emrettiği bir başlangıcın ilki, başa çıkmasını Allah'ın sağlamca bir temele oturttuğu görüşün ilki olduğundan Ötürü sevindi. Emevi devletinin, özellikle Ömer b. Abdülaziz'in ölümünden sonra yıkılma ve gevşeme işaretlerini verdiğini anladı.
Ebu Muhammed es-Sadık, Muhammed b. Ali için oniki temsilci seçti. Bu temsilciler şunlardı: Süleyman b. Kesir el-Huzaî Lahiz b. Kurayz et-Temimî, Kahtabe b. Şebib et-Taî, Musa b. Ka'b et-Temimî, Halid b. İbrahim Ebu Davud (Beni Amr b Şeyban b. Zühel kabilesin-dendir), Kasım b. Mücaşi' et-Temimî, İmran b. İsmail Ebü'n-Necm (Ebu Muayt'ın azatlısı), Malik b Heysem el-Huzaî, Talha b. Zurayk
el-Huzaî, Huzaalılarm azatlısı Amr b. A'yün Ebu Hamza, Hanife oğullarının azatlısı Şebl b. Tahman Ebu Ali el-Herevî, yine Huzaahla-nn azatlısı İsa b. A'yün.
Ebu Muhammed es-Sadık, yetmiş temsilci daha seçmişti. Mu-hanımed b. Ali, onlara bir rehber ve talimatname olacak bir mektup gönderdi ki, bu mektuba uysunlar ve gereğince hareket etsinler.
Bu senede, (hicretin 100. senesinde) Medine valisi Ebu Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm, insanlara haccettirdi. Bu senede şehirlerin valileri, önceki senelerde adları zikredilen valilerdi. Ancak azledilenlerin yerlerine atanan valiler hariç. Doğrusunu Allah bilir.
İşlerinin çokluğu ve meşguliyetinden ötürü Ömer b. Abdülaziz, halifeliği zamanında haccetmedi. Ama Medine'ye bir ulak gönderir ve: «Benim için Rasûlullah (s.a.v.)'a selam söyle.» derdi. [14]

Hicretin 100. Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Salim B. Ebi'l-Ca'd El-Eşcaî

Eşca' kabilesinin Kûfeli bir azatlısıdır. Ziyad, Abdullah, Ubeydul-lah, İmran ve Müslim'in kardeşidir. Kadri yüce bir tabiidir Sevban, Cabir, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Numan b. Beşir ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Katade, A'meş ve diğerleride kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Kadri yüce, asil ve sika bir ravi idi. [15]

Ebu Ümame Sehl B. Hanif

Ensâr'ın Evs kabilesinden olup Medinelidir. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında dünyaya geldi ve onu gördü. Babasından, Ömer, Osman, Zeyd b. Sabit, Muaviye ve İbn Abbas'tan hadis rivayet etti. Zührî, Ebu Hazim ve bir cemaat, ondan hadis rivaye etmişlerdir. Zührî'nin ifadesine göre Ebu Ümame, Ensâr'ın yüksek tabakasından ve âlimlerden olup Bedir gazvesine katılar sahabelerin oğullarmdandır.

Yusuf b. Macişun, Utbe b. Müslim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Osman b. Affan'm en son çıktığı cumada halk, Osman'ı taşladı. Namaz kıldırmasına engel oldular. O gün cemaata Ebu Ümame Sehl b. Hanif namaz kıldırdı.»

Denildiğine göre bu zat, hicretin 100. senesinde vefat etmiştir. Uğrusunu Allah bilir. [16]

Ebüz-Zahirîye Hadir B. Küreyb El-Humusı

Kadri yüce bir tabii idi. Ebu Ümame, Suday b. Aclan ve Abdullah b. Büsr'den hadis dinledi. Anlatıldığına göre o, Ebu Derda ile de buluşmuştur. Sahih rivayete görĞ Ebü'z-Zahiriye, Ebu Derda ve Hüzey-fe'den mürsel olarak hadis rivayet etmiştir Kendi hemşehrilerinden bir cemaat da ondan hadis rivayet etmişlerdir. İbn Main ile diğerleri onun sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Kendisinden rivayet edilen en garip şey, Kuteybe'nin şu kavlidir: «Beyt-i Makdis kayalığının yanında uykuya daldım, hizmetçiler gelip kapıyı üzerime kilitlediler. Sonra meleklerin tesbihatı ile uyandım. Korkarak yerimden fırladım, meleklerin saf tuttuklarını gördüm, ben de meleklerin safına girip ibadete başladım.»

Ebu Ubeyde ile diğerlerinin ifadelerine göre bu zat, hicretin 100. senesinde vefat etmiştir. [17]

Ebu Tufeyl Amir B. Vasile

Ebu Tufeyl Amir b. Vasile b. Abdullah b. Amr el-Leysî el-Kinanî, sahabedir. Peygamber (s.a.v.)'i en son görenlerdendir. Bu hususta kendisi şöyle demiştir: «Ben, Peygamber (s.a.v.)'i, bastonuyla hacer-i esvedi istilam ederken gördüm.» Böyle dedikten sonra Peygamber (s.a.v.)'in evsafını anlatmıştır. Ebu Bekir, Ömer, Ali, Muaz ve İbn Me-sud'dan hadis rivayet etmiştir. Zührî, Katade, Amr b. Dinar, Ebu Zü-beyr ve bir tabii cemaatı da ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Hz. Ali taraftarlarındandı. Onun yaptığı bütün savaşlara katılarak yanında yer aldı. Ama bazıları, onun Muhtar b. Ebi Ubeyd'le beraber oluşundan ötürü kendisine düşmanlık beslemişlerdir. O, Muhtar'ın bayraktarlığını yapmıştı.
Rivayet olunduğuna göre Ebu Tufeyl, Muaviye'nin yanına gidip ona şöyle demiş:
- Ali'nin başına getirdiklerinden ötürü zaman sana ne bıraktı? Ne kazancın oldu?
- Çalışıp kazanamayan ihtiyarın ve hiçbir iş göremeyen acuzenin ağlayışını bıraktı. Onu ağlattı, ya sen onu nasıl seviyorsun?
- Musa'nın annesinin, Musa'yı sevdiği kadar seviyorum, kusurum varsa halimi Allah'a arzediyorum.
Anlatıldığına göre Ebu Tufeyl, Peygamber Efendimiz'in ömrünün sekiz yılma kavuşmuştu ve hicretin 100. senesinde (başka bir rivayete göre ise 107. senesinde) vefat etti. Doğrusunu Allah bilir.

Müslim b. Haccac dedi ki: «Ebu Tufeyl, sahabelerin en son vefat edenidir ve hicretin 100. senesinde vefat etmiştir.» [18]

Ebu Osman En-Nehdî

Bu zatın asıl adı, Abdurrahnıan b. Mül el-Basrî'dir. Cahiliye zamanına yetişmiş ve o zamanda iki kez haccetmiş, Peygamber Efendimiz'in sağlığında İslâm'a girmiş, ancak onu görememiştir. Onun sağlığında zekat memurlarına üç sene süreyle zekatını ödemiştir. Peygamber Efendimiz'in sağlığında yaşayıp Müslüman olan ve onu görmeyen bu gibi kimselere hadis imamları, "muhadrem" adını verirler. Ebu Osman, Hz. Ömer zamanında Medine'ye hicret etmiş; ondan, Ali'den, İbn Mesud'dan ye bir grup sahabeden hadis dinlemiş, Sel-man-ı Farisî ile oniki sene arkadaşlık etmiş, nihayet onu defhetmişti. Tabiilerden ve diğerlerinden bir cemaat da kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Kendisinden rivayet edenler arasında Eyyüb, Humeyd et-Tavil ve Süleyman b. Turhan et-Teymî de vardır.
Asım el-Ahvel dedi ki: «Ebu Osman'ın şöyle dediğini işittim: "Cahiliye zamanında yaşadım. Yağus, kurşundan yapılmış bir put idi, iyi koşan bir deveye yüklenirdi. Bir vadiye gelindiğinde deve oraya çökerdi. Devenin etrafındakiler de: "Rabbimiz, bu vadiyi sizin için uygun gördü." derler ve orada mola verirlerdi."»
Yine Asım el-Ahvel dedi ki: "Ebu Osman'a: «Peygamber (s.a.v.)'in zamanına yetiştin mi?» diye sorduklarında o, şu cevabı vermişti: «Evet, onun zamanında Müslüman oldum. Ona üç kez zekat ödedim, ama onu göremedim (Ona zekat ödedim, demekle Rasûlullah'm görevlendirdiği kimselere zekat verdiğini kasdetmiştir.). Yermük,,Kadi-siye, Celûla ve Nihavend savaşlarına katıldı.»
Ebu Osman, çok oruç tutan, çok namaz kılan bir kimseydi. Devamlı oruç tutar, geceleyinde hep namaz kılardı. Bunu terketmezdi, takati kesüinceye kadar namaz için kıyamda dururdu. Hac ve umre için olmak üzere altmış kez Mekke'ye gitti.
Süleyman et-Teymî dedi ki: «Ebu Osman'ın günah işlediğini sanmıyorum. Çünkü o, geceleri namaz kılar, gündüzleri de hep oruç tutardı.»
Ravinin biri, Ebu Osman en-Nehdî'nin şöyle dediğini nakletmiş-tir: «130 sene yaşadım, bendeki herşey değişti, ama emelimi değişti-remedim, emelim eskiden nasıl idiyse şimdi de aynıdır.»
Sabit el-Benanî, Ebu Osman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Aziz ve Celil olan Rabbimin beni ne zaman andığını bilirim.'

Kendisine: "Bunu nasıl biliyorsun?" diye sorduklarında şu cevabı vermişti: Yüce Allah buyuruyor ki: «Artık beni anın, ben de sizi anayım.» (ei-Ba-kara, 152.) Ben, Allah'ı andığımda Allah da beni anar."
Ravinin biri dedi ki: Biz, Allah'a dua ettiğimizde Ebu Osman şöyle söylerdi: Vallahi, Cenâb-ı Allah duamıza icabet etti. Çünkü O, bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor: «Bana dua edin ki, size icabet edeyim.» (el-Mü'min, 60.)
Ebu Osman'ın 130 sene yaşadığı söylenmiştir. Heşin ile diğerleri böyle demişlerdir. Medainî ile başkaları onun 100 sene yaşadığını söylemişlerdir. Fellas'ın ifadesine göre ise, doksanbeş sene yaşamıştır. Sahih kavle göre o, 100 sene yaşamıştır, Doğrusunu Allah bilir.
Hicretin 100. senesinde Abdülmelik b. Ömer b. Abdülaziz vefat etti. Bu zat, ibadet ve insanlardan ayrı yaşama, uzlete çekilme hususunda babasından daha üstündü. Babasıyla yaptığı güzel konuşmalar ve babasına yaptığı öğütler vardır. [19]

Hicretin Yüzbirinci Senesi

Bu senede Yezid b. Mühelleb, Ömer b. Abdülaziz'in hastalandığını duyunca zindandan kaçtı, bir yerde (bir rivayete göre Babil'de) kendisiyle buluşmaları için köleleri ile sözleşti. Sonra hapisten kaçıp aralarında karısı Atike binti Fırat el-Amiriye'nin de bulunduğu bir cemaatla yola koyuldu. Kölelerinin yanına ulaştığında bineğine binip yola revan oldu. Ömer b. Abdülaziz'e de şöyle bir mektup yazıp gönderdi:
«Allah'a yemin ederim ki, senin hastalığını duymadan zindanından kaçmadım, eğer yaşayacağını ümit etseydim yine kaçmazdım, ama Yezid b. Abdülmelik'ten korktum. O, beni öldürmekle tehdit ediyordu.»
Yezid şöyle diyordu: «Eğer idarenin başına geçecek olursam, Yezid b. Mühelleb'in vücudundan bazı yerleri kesip koparacağım.» Bunun sebebi de şuydu: Yezid b. Mühelleb, Irak'a vali olarak gittiğinde Yezid b. Abdülmelik'in akrabaları olan Âl-i Ukayl'a işkence yaptırmıştı. Bunlar, Haccac b. Yusuf es-Sakafi'nin aşiretinden idiler. Yezid b. Abdülmelik, Muhammed b. Yusuf un kızıyla evliydi ve ileride de anlatılacağı gibi bu evlilikten Velid b. Yezid adında fasık bir oğlu doğmuştu ki, bu oğlu öldürülmüştü.
Ömer b. Abdülaziz, Yezid b. Mühelleb'in zindandan kaçtığını duyunca şöyle dedi: «Allah'ım, eğer o, bu ümmete kötülük yapmak istiyorsa, bu ümmeti onun kötülüğünden koru ve tuzağını da başına dola.» Sonra Ömer b. Abdülaziz'in hastalığı git gide fazlalaştı. Nihayet o, Hama ile Halep arasında Hanasıra kasabasında Deyri Sem'an'da iken cuma günü (başka bir rivayete göre ise çarşamba günü) receb ayının bitimine beş gün kala vefat etti. Vefat ederken otuzdokuz yaşındaydı. Kırk yaşım aştığı da söylenir. Doğrusunu Allah bilir.
Anlatıldığına göre Ömer b. Abdülaziz, iki yıl beş ay dört gün halifelik yapmıştır. Adil bir devlet başkanı, takvalı, dindar ve insaflı bir hükümdardı. Allah yolunda yaptığı işlerden ötürü hiç kimsenin kınamasına aldırış etmezdi. Allah, ona rahmet etsin. [20]

Ömer B. Abdülaziz'in Biyografisi

Ömer b. Abdülaziz b. Mervan b. Hakem b. Ebi'l-As b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdumenaf Ebu Hafs el-Kureşi el-Ümevî Emirü'l-mu minin olarak tanınır. Annesi; Ümmü Asım Leyla binti Asım b. Ömer b. Hattab'tır. Kendisine "Beni Mervan'ın Akyüzlüsü" denilir. Halk: «Akyüzlü ve Nakıs, Mervan oğullarını düzene soktular.» diyordu. Ömer b. Abdülaziz'in, Akyüzlü adını almasından burada bahsettik. "Nakıs"a gelince, onunla ilgili açıklama ileride verilecektir.
Ömer b. Abdülaziz, kadri yüce bir tabii idi. Enes b. Malik, Saib b. Yezid, Yusuf b. Abdullah b. Selam'dan hadis rivayet etti. Yusuf, küçük yaşta bir sahabe idi. Ömer, bir tabii topluluğundan da hadis rivayet etmişti. Tabiilerden ve diğerlerinden oluşan bir topluluk da ondan hadis rivayet etmişlerdir.
İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: «Tabiilerden Ömer b. Abdülaziz dışında başka bir kimsenin sözünün hüccet sayıldığını bilmiyorum. Amcası oğlu Süleyman b. Abdülmelik'ten sonra ona halifelik için, bey'at edildi. Önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi Süleyman, onu veliaht tayin etmişti.»
Anlatıldığına göre Ömer b. Abdülaziz, Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in öldürüldüğü sene olan hicri altmışbirinci senede Mısır'da doğmuştur. Bunu birden fazla şahıs ifade etmiştir. Muhammed b. Sa'd'ın ifadesine göre hicretin altmışüçüncü senesinde doğmuştur. Hicretin ellido-kuzuncu senesinde doğmuş olduğuna dair bir kavil de vardır. Doğrusunu Allah bilir.
Ömer'in birçok kardeşi vardı ama öz kardeşleri Ebu Bekir, Asım ve Muhammed idi.
Ebu Bekir b. Ebi Hayseme, Leys'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Duyduğuma göre İmran b. Abdurrahman b. Şurahbil b. Hasene, Ömer b. Abdülaziz'in doğduğu veya halifeliğe geçtiği gecede şöyle bir rüya gördüğünü anlatmış: Rüyada gördüm ki, göklerde bir münadi Şöyle sesleniyor: "Size yumuşak huylu, dindar, salih amelini izhar eden, namaz kılanlar arasında bulunan kişi geldi." Ben bu kişinin kim olduğunu sorunca o da yeryüzüne inip toprağın üzerine Ömer adının harfleri olan "ayn", "mim" ve "ra" harflerini yazdı.»
Adem b. İyaz, Ömer b. Abdülaziz'in azatlısı Ebu Ali Servan'm Şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, babasının tavlasına girdi. Atın biri, onu tekmeleyip yaraladı, babası da onun yarasından akan kanı silip:

«Eğer sen Ümeyye oğullarının yaralısı isen demek ki said (mutlu) adamsın.» dedi.»
Naim b. Hammad, Ebu Kubeyl'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Abdülaziz, küçük bir çocuk iken ağladı. Ağladığın annesi duyunca ona haber göndererek: «Niçin ağlıyorsun?» diye sordu. O da: «Ölümü hatırlamaktan dolayı ağlıyorum.» diye cevap verdi. Bunun üzerine annesi de ağlamaya başladı.»
Ömer b. Abdülaziz, küçük yaşta iken Kur'ân'ı cem'etti. Dahhak b. Osman el-Huzamî dedi ki: Babası, Ömer b. Abdüla-ziz'i terbiye edilmesi maksadıyla Salih b. Keysan'nın yanına bıraktı. Babası hacca gittiğinde Medine'de ona uğradı ve Salih'e Ömer'in durumunu sordu. Salih de şu cevabı verdi: «Bu çocuk kadar kalbinde Allah'ın büyük yer tuttuğu başka bir kimsenin bulunduğundan haberim yoktur.»
Yakub b. Süfyan'dan rivayet olunduğuna göre bir gün Ömer b. Abdülaziz, cemaatla namaza yetişemedi. Salih b. Keysan, ona niçin geciktiğini sorunca da: «Saçımı tarayan, saçımı düzeltiyordu, onun için geciktim.» diye cevap verdi. Salih de ona: «Saç tarama işini namazdan önceye mi aldın?» diyerek çıkıştı ve bu durumu Mısır'da bulunan babası Abdülaziz'e bir mektupla bildirdi. Babası da ona bir haberci göndererek saçını tamamen traş etmedikçe kendisiyle konuşmayacağım bildirdi.
Ömer b. Abdülaziz, Ubeydullah b. Abdullah'a gider, onun nasi-hatlarını dinlerdi. Ubeydullah, Ömer'in Hz. Ali aleyhinde konuştuğunu duymuştu. Ömer, onun yanına geldiğinde yüz çevirip namaza durdu. Ömer, oturup onu bekledi, selam verince Ömer'e öfkeyle dönüp baktı ve şöyle dedi: «Cenâb-ı Allah'ın kendilerinden hoşnut olduktan sonra, Bedir ehline kızmış olduğunu ne zaman duydun sen?» Ömer b. Abdülaziz de onun ne demek istediğini anladı ve: «Bu suçumdan ötürü önce Allah'tan, sonra da senden özür diliyorum. Vallahi artık Hz. Ali aleyhinde konuşmayacağım.» dedi. Gerçekten de Ömer b. Abdüla-ziz'in, daha sonra Hz. Ali aleyhinde konuştuğu duyulmadı. Ondan ne zaman bahsederse mutlaka hayırla onu yad ederdi.
Ebu Bekir b. Ebu Hayseme, Davud b. Ebi Hindin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, Mescid-i Nebevî'nin şu kapısından girip yanımıza geldi. Yanımızda bulunanlardan biri: «Fasık Abdülaziz, şu oğlunu feraiz ve sünnetleri öğrenmesi için bize gönderiyor. Bunun halife olmadan ve Ömer b. Hattab'ın yönetimi gibi bir yönetim tarzı sergilemeden ölmeyeceğini iddia ediyor.» dedi.
Davud dedi ki: «Allah'a yemin ederim ki, Ömer'in ölmeden önce halife olduğunu ve Ömer b. Hattab gibi bir adil iman olduğunu gördük.»
Zübeyr b. Bekkar, Utbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz'in doğru yolda bulunduğunu gösteren ilk işaret onun ilme tutkun olması ve edebe rağbet göstermesiydi. Babası Mısır'a vali olarak tayin edilip giderken Ömer küçüktü, bulûğa erip ermediği şüpheliydi. Babası onu da beraberinde Şam'dan alıp Mısır'a götürmek istedi, ancak Ömer: «Babacığım, beni Mısır'a götürmezsen belki hem benim, hem de senin için daha faydalı olur.» dedi. Babası da: «Peki, ne yapmalıyım?» diye sorunca Ömer, şu cevabı verdi: «Beni, Medine'ye gönder. Oradaki fıkıhçıların meclislerinde oturayım, onların edebleriyle edepîeneyim.» Bunun üzerine babası, onu hizmetçilerle birlikte Medine'ye gönderdi. Ömer, Kureyş'in yasalarıyla aynı meclislerde oturdu. Gençlerinden uzak durdu, ünü yayılıncaya kadar bu yaşam tarzını sürdürdü. Babası vefat edince amcası halife Abdülme-lik b. Mervan, onu yanına alıp kendi çocuklarının arasına kattı. Ama çocuklarından çoğuna onu tercih etti. Onu, kızı Fatıma ile evlendirdi. Şair, Fatıma hakkında şöyle demiştir:
«Ey halifenin kızı, ey dedesi de halife olan, Ey halifelerin bacısı, ey kocası da halife olan.»
Ravi diyor ki: Fatıma'dan başka günümüze dek bu şiirdeki niteliklere sahip başka bir kadının bulunduğunu bilmiyoruz.»
Utbî dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz'i kıskanan kişi, ona nimetlerin peşpeşe gelişinden ve yürürken de salınarak yürüyüşünden ötürü düşmanlık duyardı.»
Ahnef b. Kays dedi ki: «Kamil kişi, yanlışları sayılabilen kimsedir. Böylelerinin yanlışları az olduğundan ötürü sayılabilir.»
Ömer b. Abdülaziz'e babasından mal, eşya ve binekler miras kaldı. Ona ve kardeşlerine o kadar çok miras kalmıştı ki, başkalarına o miktarda çok miras kaldığını bilmemekteyiz. Nitekim bu husus, önceki kısımlarda da anlatılmıştı.
Ömer, bir gün amcası Abdülmelik'in huzuruna girdi. Ancak yalpalayarak yürüyordu. Amcası ona sordu:
- Ey Ömer, sana ne oldu ki, yalpalayarak yürüyorsun?
- Yaralandım.
- Yaran nerende?
- Bacağımla testisimin derisi arasındadır.
Abdülmelik, yanında bulunan Ruh b. Zenba'ya şöyle dedi: «Al- â. yemin ederim ki, senin kavminden bir adama böyle bir soru sorulacak olsa, bunun verdiği cevap gibi cevap veremez.»
Amcası Abdülmelik vefat edince Ömer, ona çok üzüldü ve elbisesinin altına yetmiş gün süreyle kıl elbiseler giydi. Velid de halifeliğe geçince babası Abdülmelik'in yaptığı gibi Ömer b. Abdülaziz'e iyi davrandı. Onu Medine, Mekke ve Taif valiliğine atadı. Ömer de hicretin seksenaltıncı senesinden doksanüçüncü senesine kadar bu görevi aralıksız sürdürdü. Hicretin seksendokuzuncu ve doksanıncı senelerinde insanlara haccettirdi. Hicretin doksanbirinci senesinde ise Velid, insanlara haccettirdi. Sonra Ömer, hicretin doksanikinci veya doksanüçüncü senesinde de haccettirdi.
Ömer, bu valiliği zarfında peygamber mescidini Velid'in emri üzerine genişleterek yeniden inşa ettirdi. Peygamber (s.a.v.)'in mezarını da mescide dahil etti. Bu müddet zarfında o, geçim bakımından insanların en iyisi ve en adili oldu. Müşkil bir meseleyle karşılaştığında Medine fıkıhçılarım toplar, onlardan görüş isterdi. Bu işler için Medine'de on fıkıhçıyı görevlendirmişti. Bunların görüşünü almadan bir işte karar vermezdi. Bu nkıhçıların adları şöyledir: Urve, Ubeydullah b

Abdullah b. Utbe, Ebu Bekir b. Abdurrahman b. Haris b. Hişam, Ebu Bekir b. Süleyman b. Hayseme, Süleyman b. Yesar Kasım b. Muhammed b. Hazm, Salim b. Abdullah, Abdullah b. Amir b. Rebia, Harice b. Zeyd b. Sabit.
Ömer b. Abdülaziz, Said b. Müseyyeb'in sözünden dışarı çıkmazdı. Said b. Müseyyeb ise, halifelerden hiçbirinin yanma uğramazdı. Yalnız Medine'de vali iken Ömer b. Abdülaziz'in yanına uğrardı.
ibrahim b. Able dedi ki: Medine'ye gitmiştim, orada İbn Müseyyeb ve diğerleri vardı. Ömer, bir gün bir konuda görüş bildirmeleri için onları yanına toplantıya çağırmıştı.
İbn Vehb dedi ki: Berberi reislerinden Leys bana dedi ki: Ben, Rebia b. Ebi Abdurrahman'la birlikte bir gün -Medine valiliğ esnasında- Ömer b. Abdülaziz'in icraatlarından söz açtık. Rebi' bana: «Yani sen Ömer'in hata yaptığını ve yanlış işlere giriştiğini mi söylemek istiyorsun? Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Ömer asla hata yapmadı.» dedi.
Birçok yoldan nakledilen bir rivayette sabit olduğuna göre Enes b. Malik, şöyle demiştir: «Kendisi Medine'de vali iken şu genç (Ömer b. Abdülaziz) gibi namazı Rasûlullah (s.a.v.)'mkine çok benzeyen başka bir imamın arkasında namaz kılmış değilim.»
Dediler ki: Ömer b. Abdülaziz, rükû ve sücudu tam yerine getirir, kıyam ve ka'deyi hafif tutardı. Sahih bir rivayette anlatıldığına göre o, rükû ve secdelerde onar kez teşbih getirirmiş.
İbn Vehb, Leys tariki ile Ebu Nadr el-Medinî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Süleyman b. Yesar'ın, Ömer b. Abdülaziz'in yanından çıktığını
gördüm. Ona şöyle sordum:
- Ömer'in yanından mı çıkıyorsunuz?
- Evet.
- Ona ders mi veriyorsunuz?
- Evet.
-Vallahi, o sizden daha iyi biliyor, o sizden daha da âlimdir.»
Mücahid dedi ki: «Kendisine ders vermek için Ömer'in yanma geldik, ama çok geçmeden biz ondan ders alır olduk.»
Meymun b. Mehran dedi ki: «Alimler, Ömer b. Abdülaziz yanında öğrenci gibiydiler.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Meymun, şöyle demiştir: «Ömer b. Abdülaziz, âlimlerin öğretmeniydi.»
Leys dedi ki: İbn Ömer ve İbn Abbas ile arkadaşlık yapmış ve Ömer b. Abdülaziz tarafından Cezire valiliğine atanmış bi adam bana dedi ki: «Birşey hakkında bilgi edinmek istediğimizde, mutlaka Ömer b. Abdülaziz'i o şeyin aslı ve detayları konusunda insanların en bilgilisi bulurduk. Âlimler, Ömer b. Abdülaziz nezdinde ancak öğrenci gibiydiler.»
Abdullah b. Tavus dedi ki: Babamla Ömer b. Abdülaziz'in yatsı namazından sona sabaha dek sohbet ettiklerini gördüm. Birbirlerinden ayrıldıklarında ben babama: «Babacığım, bu adam kimdir?» diye sorduğumda babam bana şu cevabı verdi: «Bu, Ömer b. Abdülaziz'dir. O, Emevi hanedanının saîih kişilerindendir.»
Abdullah b. Kesir dedi ki: Ömer b. Abdülaziz'e: «Seni Allah yoluna dönmeye sevkeden ilk şey nedir?» diye sordum. O da şu cevabı verdi: «Bir kölemi dövmek istedim, ama o bana şöyle dedi: Sabahı kıyamet olacak bir geceyi hatırla.»
İmam Malik dedi ki: Ömer b. Abdülaziz, hicretin doksanüçüncü senesinde Medine valiliğinden alındığında, kendisi oradan ayrılıp yola çıkınca, geri dönüp Medine'ye baktı ve ağlayarak azatlısına şöyle dedi «Ey Müzahim! Korkarız ki, Medine'nin kovduğu kimselerden olmayalım. Çünkü bir hadiste anlatıldığına göre Medine, körüğün demirdeki pisliği atışı gibi içindeki pisleri ve pislikleri atar. Güzel ve temiz olan şeyi de berrak olur.»
Ben derim ki: Ömer b. Abdülaziz, Medine'den yola çıktıktan sonra oraya yakın Süveyde denen bir yerde bir süre kaldı. Sonra Şam'a, amcası oğullarının yanına geldi.
Muhammed b. İshak, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Medine'den ayrıldığımda benden daha âlim bir kimse yoktu. Şam'a geldiğimde bildiklerimi unuttum.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir gece Ömer b. Abdülaziz'le sohbet ettim, kendisine hadis naklettim. Bana dedi ki: "Bana naklettiğin hadislerin hepsini işitmiş, ezberlemiştim, ancak şimdi unutmuşum."»
İbn Vehb, Zührî'den rivayet etti ki, Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: «Öğle vakti Velid, haber göndererek beni yanına çağırttı. Yanına gittiğimde suratı asıktı, oturmamı işaret etti, oturdum. Bana: «Halifelere söven adam hakkında ne dersin? Böyle birisi öldürülmeli midir?» diye sordu. Ben sustum, sorusunu tekrarladı. Yine sustum. Üçüncü kez sorduğunda dedim ki:
- Ey mü'minlerin emiri, sözünü ettiğin kimse, halifeyi öldürmüş müdür?
- Hayır, ama sövmüştür.
- Öyleyse ona göre cezalandırılmalıdır.
Ben böyle cevap verdikten sonra öfkelendi ve ailesinin yanma döndü. İbn Reyyan adındaki celladı da bana: «Haydi git.» dedi ben de yanından çıkıp gittim. Bir rüzgar estiğinde bile onun, Velid tarafından gönderilen ve beni Velid'in yanma çağıran bir elçi olduğunu sanıyordum.»
Osman b. Zebr dedi ki: "Halife iken Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülaziz'le birlikte askeri garnizona uğradı Garnizonda atlar, develer, katırlar, yükler ve adamlar vardı. Süleyman: «Bu hususta ne dersin?» diye sorunca Ömer, şu cevabı verdi: «Dünyanın birbirini yediğini görüyorum ve sen de bütün bunlardan sorumlusun.» Garnizona yaklaştıklarında bir

karganın Süleyman'ın çadırından bir lokma yiyecek alıp öterek uçtuğunu gördüler. Süleyman yine sordu:
- Ey Ömer, ya bu nedir?
- Bilmiyorum.
- Sence şu karga bu ötüşüyle ne demek istiyor?
- Bence şöyle demek istiyor: Nereden geldi, nereye gidiyor?
- Ne kadar da tuhafsın.
- Aslında tuhaf olan, Allah'ı tanıdığı halde ona isyan edendir. Şeytanı tanıdığı halde ona itaat edendir, dünyayı tanıdığı halde ona yönelendir."
Önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi Süleyman ile Ömer, Arefe'-de vakfe yaptıkları sırada Süleyman, insanların çokluğunu görmüş, Ömer ona şöyle demişti: «Bunlar,,bugün senin yönetimin altındaki halkındırlar, yarın ise bunlardan Ötürü sana hesap sorulacaktır.» Başka bir rivayette anlatıldığına göre Ömer, ona şöyle demiştir: «Yarın kıyamet gününde bunlar senin hasımların olacaktır.» Ömer'in böyle demesi üzerine Süleyman ağlayıp: «Allah'tan yardım dileriz.» demiştir.
Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Süleyman ve Ömer, bir gün yağmura yakalanmışlar, şimşekler çakmaya başlayınca Ömer,
İmeye başlamıştı. Süleyman ona; «Gülüyor musun?» deyince Ömer, cu cevabı vermişti: «Evet, bunlar Allah'ın rahmetinin eserleri olduğu halde biz bu halde oluyoruz ve sen de korkuyorsun. Ya onun gazabının eserlerini ve azabını görürsen ne durumda olacağını düşün.»
İmam Malik'ten rivayet olunduğuna göre Süleyman ile Ömer, bir defa tartışmışlar, tartışma esnasında laf arasında Süleyman, ona: «Yalan söylüyorsun.» deyince Ömer, şu cevabı vermişti: «Yalan söylediğimi iddia ediyorsun Öyle mi? Allah'a yemin, ederim ki, yalanın sahibine zarar verdiğini anladığımdan beri asla yalan söylemiş değilim.» Böyle dedikten sonra Ömer oradan ayrılıp gitmeye ve Mısır'a göçmeye karar vermişti. Ancak Süleyman, onu bırakmamış, sonra bir adanı göndererek şöyle demişti: «Önemli bir meseleyle karşılaştığımda mutlaka hep sen akhma geldin.»
Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Süleyman, can çekişirken kendisinden sonra veliahd olarak Ömer b. Abdülaziz'i vasiyet etmişti. Süleyman'ın ölümünden sonra işler bu şekilde yoluna girdi. Allah'a hanıdolsun. [21]

Ömer B. Abdülazîzin Geleceğinin Bilinmesi Ve Bu Sebeble Gelişinin Beklenmesi

Ebu Davud et-Teyalisî, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hayret ki hayret! İnsanlar, Hz. Ömer sülalesinden ve onun ameli gibi amel sahibi bir adam halife olmadan dünyanın sonunun gelmeyeceğini ve bu adamın da Bilal b. Abdullah b. Ömer olacağını sanıyorlardı. Onun yüzünde bir yara izi vardı ama o olmadı. Sonra beklenen adamın Ömer b. Abdülaziz olduğunu gördüler. Onun annesi, Asım b. Abdullah b. Ömer b. Hattab'm kızıydı.»
Beyhakî, Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Benim soyumdan bir adam halifeliğe geçecek ve yeryüzünü adaletle dolduracaktır. Onun yüzünde iki yara izi vardır.» Nafi de, Ömer'in halifeliğinden önce: «Bu adamın Ömer b. Abdülaziz'den başkası olacağını sanmıyorum.» demişti.»
ibn Ömer'in şöyle dediği rivayet edilir: «Hz. Ömer'in soyundan gelip yüzünde yara izi bulunan ve yeryüzünü adaletle dolduracak °lan adama ne mutlu.»
Vüheyb b. el-Verd şöyle demiştir: «Bir ara uyumakta iken şöyle pir rüya gördüm: Mescid-i Haram'm Beni Şeybe kapısından bir adam içeri girerek şöyle diyordu: "Ey insanlar, başınıza Allah'ın kitabı geç-k.' Ben de sordum: "Kim geçti?" Adam tırnağını gösterdi, tırnağının uzerinde Ömer adının harfleri olan "ayın", "mim" ve "ra" harfleri ya-zıhydı. Ben uyandıktan bir süre sonra Ömer b. Abdülaziz'e bey'at
edilmesi için Mekke'ye emir geldi.»
Bakiyye, Huzaî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Abdülaziz, Ravza-ı Hadra'da Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyasında görmüş ve Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle demiş: «Sen, bu ümmetin idaresinin başına geçeceksin. Kan akıtmaktan uzak dur. Kan akıtmaktan uzak dur. Çünkü insanlar arasında senin adın Ömer b. Abdülaziz'dir, ama Allah katında Cabir (yani kırıklıkları gideren ve tedavi eden)'dir.»
Ebu Bekir b. el-Makarrî, Reyah b. Ubeyde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, namaza geldiğinde yaşlı bir adam onun eline tutunmuştu. Kendi kendime: «Bu ihtiyarın içi geçmiş.» dedim. Namazdan sonra yanına gittim ve: «Allah, emiri ıslah etsin, şu senin eline tutunan yaşlı adam kimdi?» diye sordum. O da: «Ey Reyah, sen onu gördün mü?» diye sorunca ben: «Evet.» dedim. O da bana şu karşılığı verdi: Ey Reyah, ben seni salih bir adam bilirim, yanıma gelen o adam kardeşim Hızır'dı. Bana bu ümmetin idaresinin başına geçeceğimi ve adaletle hükmedeceğimi bildirdi.»
Yakub b. Süfyan, Ebu Anbes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Halid b. Yezid b. Muaviye'nin yanında oturmaktaydım. Üzerinde birkaç parçadan yapılmış kısa bir elbise olan bir genç gelip Halid'in elini tuttu ve: «Üzerimizde bir gözcü var mı?» diye sordu. Ben de: «İkinizin üzerinde de iyi gören bir gözcü ve iyi işiten bir kulak vardır.» dedim. Bunun üzerine o gencin gözleri yaşardı. Halid'in elini bırakıp döndü ve çekip gitti. Ben de Halid'e: «Bu kimdi?» diye sordum. Halid, şu cevabı verdi

«Bu; mü'minlerin emiri, kardeşim Abdülaziz'in oğlu Ömer'dir. Eğer çok yaşarsan, bunun hidayete kavuşmuş bir halife olduğunu göreceksin.»
Ben derim ki: Halid b. Yezid b. Muaviye, önceki insanların haber ve sözlerini, ilm-i nücum ve tıbbı iyi bilir, araştırmalar yapardı.
Biyografisini anlatırken de ifade ettiğimiz gibi Süleyman b. Ab-dülmelik, can çekiştiği esnada oğullarından birini veliaht tayin etmek istemişti. Ancak salih bir insan olan veziri Reca b. Hayve, onu bu düşüncesinden vazgeçirmiş ve sürekli telkinleri neticesinde Ömer b. Ab-dülaziz'i veliaht tayin etmesini sağlamıştı. Bunun üzerine Süleyman da kendisinden sonrası için veliahd olarak Ömer.b. Abdülaziz'i tayin ettiğim bir sayfaya yazdı ve altını mühürledi. Ancak ne Ömer'in, ne de Mervanilerden hiçbirinin bundan haberi yoktu. Sadece Süleyman ile Reca bunu biliyorlardı. Sonra Süleyman, muhafız kuvvetleri komutanına Mervanilerden ve diğerlerinden olan emirleri ve reisleri huzuruna getirmesini emretti, onlar da geldiler ve Süleyman'ın elindeki mühürlü sayfada yazılı hususa bey'at ettiler. Daha sonra da hu-
rdan çıkıp gittiler. Halife Süleyman vefat edince Reca b. Hayve onf cağırdı ve halifenin vefatını duymalarından önce ikinci kez bey'at
âtiler. Bey'attan sonra mektubu açıp onlara okudu. Mektupta Ömer
u Abdülaziz 'e bey'at ettiklerini anladılar. Onu alıp minbere oturttu ve ona bey'at ettiler. Böylece Ömer b. Abdülaziz'in halifelik bey'atı tamamlanmış oldu.
Ancak âlimler, böyle bir tasarruf hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Adam vasiyetini bir kağıda yazıyor ve bunu şahitlere okumadan bazı kimseleri bu vasiyetine şahit tutuyor. Sonra da onlar bu kağıtta yazılı olan hususlara şahitlik yapıyorlar ve şahitlikleri geçerli oluyor. Bunun caiz olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak ilim ehlinden bir cemaat, bunun caiz olduğunu ifade etmişlerdir. Kadı Ebu'l-Ferec el-Muafa b. Zekeriya el-Cerirî dedi ki: «Hicazlı-ların cumhur-u uleması bunun caiz, geçerli ve hükmünün nafiz olduğunu söylemişlerdir.» Salim b. Abdullah'tan da böyle rivayet edilmiştir ki, bu görüş, aynı zamanda İmam Malik, Muhammed b. Mesleme el-Mahzumî, Mekhul, Nümeyr b. Evs, Zür'a b İbrahim, Evzaî, Said b. Abdülaziz ve bunlara muvafakat eden Şam fıkıhçılarınm da görüşüdür. Halid b. Yezid b. Ebi Malik de babasından ve ordusunun kadılarından böyle kaviller nakletmiştir. Aynı zamanda bu, kendisine muvafakat eden Mısırlı ve Mağribli fıkıhçılarla birlikte Leys b. Sa'd'ın, Basra akıncılarının ve kadılarının da kavlidir. Katade'den, Suvar b. Abdullah'tan Ubeydullah b. Hasan'dan, Muaz b. Anberî'den rivayet olunduğuna göre bunlar da bu görüştedirler. Aralarında Ebu Ubeyd ve İshak b. Rahaveyh'in bulunduğu çok sayıda hadis ashabı, bu kavli benimsemişlerdir.
Buharı de "Sahih"inde bu görüşe önem vermiştir. Muafa'nm ifadesine göre aralarında İbrahim, Hammad ve Hasan'm da bulunduğu Irak fıkıhçılarından bir cemaat, bu görüşü kabullenmemişlerdir ki, bu da Şafiî'nin ve Ebu Sevr'in mezhebidir. Ebu Sevr: «Bu bizim şeyhimiz Ebu Cafer'in kavlidir.» demiştir. Şafiî'nin Irak'taki bazı ashabı da birinci kavle kail olmuşlardır. Cerirî de: «Birinci kavle kail oluruz.» demiştir.
Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Ömer b. Abdülaziz, Süleyman'ın cenazesinden dönerken kendisine -binmesi için- hususi binekler getirildiğinde bu bineklere binmemiş ve şöyle demeye başlamıştı:
«Eğer takva, sonra da yasaklar olmasaydı, Cehennem çukuruna düşme endişen olmasaydı; aşk ve şehvet yolunda bütün menedicilere karşı gelip asi olurdum.
Geçenler geçip gitti. Sonra sen geçip giden günlerin sonunda bir a§k ve şehvet bulamazsın,»
Bu şiiri okuduktan sonra: «Maşaallah, kuvvet ancak Allah iledir. Bana katırımı getirin.» dedi. Sonra da halifelere mahsus fazla bineklerin satılmasını emretti. Halifelere mahsus kıymetli ve paha bici]., mez atlar vardı, onları satıp paralarını beytü'1-mala koydu.
Dediler ki: Ömer b. Abdülaziz, cenaze merasiminden döndükten sonra halk ona bey'at etti. Halifelik, onun adıyla yerini buldu, ama kendisi kederli ve üzüntülü olarak evine döndü. Azatlısı kendisine-«Neyin var? Kederli ve üzüntülü görünüyorsun, oysa vakit, kederlenme vakti değildir.» dedi. Kendisi de şu karşılığı verdi: «Yazıklar olsun sana. Nasıl üzülüp kederlenmem? Bu ümmetin doğu ve batıdaki her ferdi mutlaka benden hakkını taleb etmekte ve kendisine hak ettiği şeyi ödememi istemektedir. İstese de istemese de hakkını ödemem benim üzerime farz kılınmıştır.»
Anlatıldığına göre halife seçildikten sonra Ömer b. Abdülaziz -boş zamanının kalmayacağını ileri sürerek- karısı Fatıma'yı yanında kalmak veya ailesine dönmek arasında serbest bırakmış, Fatıma da ağlamıştı. Onun ağlaması nedeniyle cariyeleri de ağlaşmışlardı. Böylece Ömer'in evinde bir gürültü ve feryad duyuldu. Ama Fatıma, her halükarda onun yanında kalmayı tercih etti. Allah, ona rahmet etsin.
Adamın birisi, Ömer'e: «Ey mü'minlerin emiri, bize biraz zaman ayır.» dedi. Ömer de şu şiiri okudu:
«Başını kaşımaya fırsat vermeyecek bir meşguliyet sana geldi, sen selamet yolundan saptın.
Boş zaman gitti. Artık kıyamet gününe kadar boş zamanımız olmayacaktır.»
Zübeyr b. Bekkar, Selam b. Süleym'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, halife seçildikten sonra minbere çıktı. Bu ilk hutbesinde Allah'a hanıd-ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:
"Ey İnsanlar! Bize arkadaşlık edecek olanlar, şu beş şarta uyarlarsa arkadaşlık etsinler. Yoksa bizden ayrılıp gitsinler:
1- İhtiyacını bize arzedemeyenlerin ihtiyaçlarım gelip bize arzet-sinler.

2- Hayır ve iyilik hususunda olanca gayretleriyle bize yardımcı olsunlar.
3- Bizim göremediğimiz hayır ve iyilikleri bize göstersinler.
4- Kimsenin gıybetini yanımızda yapmasınlar.
5- Kendilerini ilgilendirmeyen şeylere burunlarını sokmasınlar. Bu hutbesinden sonra şairler ve hatipler, Ömer b. Abdülaziz'm yanından ayrıldılar. Fakihler ve zahidler onun yanında sebat ettiler-
Sebat eden fakih ve zahidler de: "Bu adam söylediklerini yerine getirdiği sürece kendisinden ayrılmayacağız, ama aksini yaparsa mutlaka ayrılmamız gerekir." dediler.»
Süfyan b. Uyeyne dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz, halifeliğe geçince Muhammed b. Ka'b, Reca b. Hayve ve Salim b. Abdullah' haber göndererek onları huzuruna çağırttı. Yanma geldiklerinde de onlara şöyle dedi: "Mübtela olduğumuz ve başımıza inen şu ağır görevi görüyorsunuz. Bu hususta bize yardımcı olmak için neler biliyorsanız söyleyin."»
Muhammed b. Ka'b dedi ki: «Yaşlıları baba, gençleri kardeş, küçükleri de evlat say. Babana iyilik yap, kardeşini ziyaret edip durumuyla ilgilen, çocuğuna da şefkat göster.»
Reca da şöyle dedi: «Kendin için beğendiğin şeyi halk için de beğen, sana yapılmasından hoşlanmadığın şeyi halka yapma ve şunu da bilki sen, ölecek ilk halife değilsin.»
Salim ise şöyle dedi: «Kendini bu yönetim işini güzelce yürütmeye ada. Bu hususta dünya şehvetlerine karşı oruç tut. Bu orucuda Ölüm anında boz. Söyleyecek başka birşeyim yok, hepsi bu kadar.»
Ömer de: «Lâ havle velâ kuvvete illa billah.» dedi.»
Başkaları dediler ki: Ömer b. Abdülaziz, bir gün insanlara bir nutuk irad etti, ama ağıt boğazına çökmüştü. Boğulmak üzere idi. Nutkunda şöyle demişti:
«Ey insanlar! Siz ahiretinizi ıslah edin ki, Allah da dünyanızı İslah etsin. Siz içinizi düzeltin ki, Allah da dışınızı düzeltsin Allah'a yemin ederim ki, Adem'in oğlu olan her kul mutlaka ölecektir. Ölümde onun için kopmaz bağlar vardır.»
Yine bir hutbesinde şöyle demişti:
«Nice sağlam ve mamur yer vardır ki, yakın bir zamanda harab olacaktır. Durumuna imrenilen nice mukim vardır ki, yakın zamanda goçecektir. Allah, size rahmet etsin. Elinizden geldiğince ve olanca imkanlarınızı seferber ederek dünyadan güzel bir şekilde göçün. Buna karşı dünyada ademoğlu gözü aydın olarak bir çaba ve yarış içine girmiştir. Ama o, Ölüme gitmek üzeredir. Allah, onu kendi kaderi gereğince davet ettiği ve ölüm okunu ona sapladığı zaman gidecektir. Dünyaya olan tercihini bırakacaktır. Kendisiyle ilgilenecek başka bir Kavme gidecek, onlar kendisini dünyaya muhtaç bırakmayacaktır. Doğrusu dünya, verdiği zarar kadar insana memnuniyet vermez, az bir süre sevindirir ama uzun bir süre üzer.»
ismail b. Ayyaş, Amr b. Muhacir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, halife olunca kalkıp insanlara bir hutbe irad ettı. Allah'a hamd~ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:
«Ey İnsanlar! Doğrusu Kur'ân'dan sonra artık başka bir kitab, Muhammed (s.a.v.)'den sonra da başka bir peygamber gelmeyecektir. Ben, hüküm veren değilim, verilmiş hükümleri infaz edenim. Ben kendiliğinden uydurukça şeyler çıkaracak değilim, benden öncekilerin yolundan gideceğim. Zalim devlet başkanından korkup kaçan kişi, zalim değildir. Dikkat edin, asi olan, zalim devlet başkanıdır. Dikkat edin, Aziz ve Celil olan Yaratıcıya isyan olan yerde yaratılana itaat olmaz.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, yukarıdaki hutbesinde şu sözleri de söylemişti: «Ben, herhangi birinizden daha hayırlı değilim, aksine ben aranızda yükü en ağır olan kişiyim. Dikkat edin, Allah'a isyan olan yerde yaratığa itaat yoktur. Dikkat edin, ben size bunları işittirdim mi?»
Ahmed b. Mervan, Said b. As'ın oğlunun şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, irad etmiş olduğu son hutbesinde Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle demişti:
«İmdi sizler boşuna yaratılmadınız, başıboş da bırakılmadınız, sizin varacağınız son bir durak vardır. O zaman ve orada Allah, hüküm verecek ve işinizi halledecek, aranızdaki anlaşmazlıkları da çözümleyecektir. Allah'ın rahmeti dışına çıkan, kaybedip ziyana uğramıştır. Genişliği gökler ile yer araşınca olan Cennet'ten yoksun kalmıştır. Bihnezmisiniz ki, ancak bu günden korkup tedbirini alan ve baki olan ahireti elde etmek için fani olan şu dünyayı feda eden, tükeneni tükenmeyecek olanla değiştiren, azı çokla değiştiren, korkuyu güvenle değiştiren kimseden başkası yarınki kıyamet gününde güvende olmayacaktır. Görmüyor musunuz ki, sizden önce ölmüş ve göçmüş olanların mallarını elinizle yağmalamaktasınız. Ama bu mallar, sizden sonrakilerin de eline geçecektir. Bu mallar, böylece elden ele intikal edecek ve nihayet varislerin en hayırlısı olan Allah'ın eline geçecektir. Sonra sizler, her gün bu dünyadan ayrılıp Allah'ın katına göçen ve dönüşü olmayan bir yolculuğa giden kimseleri uğurluyorsunuz. Onların ecelleri sona ermiş olduğundan yerin, kara toprağın bağrına yas-tıksız ve döşeksiz olarak defnediliyorsunuz. Onlar, dostlarından ayrılıp toprağa ve hesaba yönelmişlerdir, amelleri ile başbaşa kalacaklardır. Terkettikleri dünyadan müstağni olmuşlardır. Ama yöneldikleri ahirette fakir ve yoksuldurlar, hakkınızda hüküm verilmeden ve ölmeden önce Allah'tan korkun, takvalı olun, ölüm üzerinize inmeden ölümü devamlı gözetleyin. Ben size bu sözleri söylüyorum, haberiniz olsun.»
Böyle dedikten sonra Ömer b. Abdülaziz, abasının ucunu yüzüne örttü, ağladı, etrafmdakileri de ağlattı.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, yukarıdaki hutbesinde şunları da söylemiştir:
«Allah'a yemin ederim ki, ben, size bu sözleri söylüyorum ama sizden hiçbirinizin bende olduğunu bildiğim günahlar kadar günahkar olduğunu bilmiyorum. Ama bu anlattıklarım Allah'ın adil kanunlarıdır. O, bu kanunlarda kendisine itaat edilmesini

emretmiş, kendisine karşı gelinmesini yasaklamıştır. Allah'dan mağfiret diliyorum.»
Böyle dedikten sonra yenini yüzüne kapattı ve sakalı ıslanmcaya kadar ağladı. Sonra da vefat edinceye kadar meclisine dönmedi. Allah, ona rahmet etsin.
Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyamda gördüm, bana şöyle dedi:
- Yaklaş ey Ömer!
Yanına yaklaştım, öyle ki, kendisine değmekten korktum. Yine bana şöyle dedi:
- idarenin başına geçtiğin zaman şu ikisi gibi davran. (Yanında sağ ve soluna oturmuş iki yaşlı adam gördüm, kendisine sordum:)
- Bunlar kimlerdir?
- Şu Ebu Bekir, şu da Ömer'dir.
Rivayete göre Ömer b. Abdülaziz, Salim b. Abdullah b. Ömer'e şöyle demiş:
- Bana öyle bir siret yaz ki, ona göre amel edeyim.
- Sen bunu yapamazsın.
- Niçin?
- Eğer sen bu yazacağım sirete göre amel edecek olursan, Ömer b. Hattab'tan daha faziletli ve daha üstün olursun. Zira o, hayır işleme hususunda yardımcılar buluyordu ama sen hayır işleme hususunda sana yardım edecek bir kimseyi bulamamaktasın.»
Rivayet olunduğuna göre Ömer b. Abdülaziz, yüzüğünün kaşına Şu ibareyi yazdırmıştır: «Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh». Başka bir rivayete göre ise şunları yazdırmıştır: «Amentü billahi.»
Vefa Aziz'in rivayetine göre Ömer b. Abdülaziz, bir gün halkın eşraf ve reislerini toplayarak onlara bir nutuk irad ederek şöyle demiş: «Fedek hurmalığı, Rasûlullah (s.a.v.)'m elindeydi. Oranın gelirlerini Allah'ın kendisine gösterdiği yerlere sarfederdi. Sonra bu hurmalığın idaresini Ebu Bekir yürüttü. Ondan sonra Ömer de aynı şekilde yürüttü.»
Ravilerden Asmaî dedi ki: "Ömer b. Abdülaziz'in, Hz. Osman hakkında ne dediğini bilmiyorum ama sonra sözünü şöyle sürdürmüştü: «Mervan, o hurmalığı ıkta olarak verdi ve oradan bana bir pay düştü.
Velid ile Süleyman da oradaki paylarını bana bağışladılar. Benim oradaki paylarımdan daha kıymetli birşey yoktur ki, onu da beytü'l-mala iade edeyim. Ama ben, Fedek hurmaliğındaki paylarımı, Rasû-lullah (s.a.v.)'ın zamanındaki uygulamaya dönülebilsin diye beytü'l-mala iade ettim.»
O zaman insanlar haksızlıklardan artık emin olmuşlar, kimsenin kimseye haksızlık yapacağına inanmaz hale gelmişlerdi. Bundan sonra Ömer b. Abdülaziz, Ümeyye oğullarından bir cemaatın mallarının beytü'l-mala iade edilmesini emretti ve o mallara da "mezalim malları" adını verdi. Bazıları bu uygulamadan vazgeçmesi için ricaya gittiler. Halası Fatıma binti Mervan'ı aracı yaptılar. Fakat bunun bir faydası olmadı. Ömer, onlara şöyle dedi: «Ya beni bildiğim gibi hareket etmem için rahat bırakırsınız, ya da Mekke'ye giderim, halifelikten vazgeçer ve bu işin en layıkma halifeliği devrederim. Allah'a yemin ederim ki, aranızda elli sene kalacak olsam bile adaletten vazgeçmeyeceğim. Ben, idareciliği elde tutmak istiyorum ama bunu da ancak insanların kalblerini yatıştırmcaya kadar dünya tamahı ile birlikte yürütebiliyorum.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Eğer bu ümmette Mehdi varsa, o da Ömer b Abdüla-ziz'dir.»
Katade, Said b. Müseyyeb ile birçok kişi böyle demişlerdir.
Tavus dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz, hidayete ermişti ama onun vasıtasıyla insanlar hidayete ermiş değildirler. O, adaleti tam olarak tatbik edemedi. Mehdi geldiğinde o, kötülük yapan kimselerin üzerinde duracak, gerekeni yapacak, iyilik yapan kimseye de ihsanda bulunacak ve daha fazla iyilikte bulunacaktır. Cömert olup valilerine karşı sert, düşkünlere karşı ise merhametli olacaktır.»
Malik, Said b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Halifeler, Ebu Bekir ile iki Ömer'dir.» Kendisine Ebu Bekir ve Ömer'i tanıdıklarım ama ikinci Ömer'in kim olduğunu bilemediklerini söylemeleri üzerine şu cevabı vermişti: «Eğer yaşarsanız yakında ikinci Ömer'i de tanıyacaksınız.» Böyle demekle o, Ömer b. Abdüla-ziz'i kasdetmişti.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, Ömer b. Abdülaziz'den bahsederken; «O, Mervan oğullarının başı yaralısı (yüzü ak olanı) dır.» demiştir.
Abbad es-Semmak, Süfyan-ı Sevrî'nin meclisine katılır, onun sohbetini dinlerdi. Bu zat, Süfyan-ı Sevrî'nin şöyle dediğin nakletmiştir:
«Halifeler, şu beş kişidir: Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Ömer b. Abdülaziz.»
Halifelerin bu beş kişiden ibaret olduğuna dair sözler, Ebu Bekir b Ayya§» §afiî ve diğer birkaç kişiden de nakledilmiştir.
Bütün âlimler Ömer b. Abdülaziz'in adil imamlardan, raşit halifelerden ve hida-vet rehberi önderlerden biri olduğu hususunda icma etmişlerdir. Haklarında sahih hadis varid olan oniki imamdan biri olduğunu da birden fazla âlim ifade etmiştir. Sözü edilen sahih hadis şudur: «Aralarında oniki halife -ki hepsi de Kureyş'ten olacaktır- bulunduğu sürece bu ümmetin işi, sürekli düzenli ve müstakim olacaktır.»
Kısa olmakla birlikte halifelik süresince merhum Ömer b. Abdülaziz çok çaba harcamış, nihayet haksızlıkları önlemiş, bütün

hak sahiplerine haklarını vermişti. Öyle ki, onun münadisi her gün, şöyle duyuruda bulunurmuş: «Nerede borçlular? Nerede evlenecek olanlar? Nerede düşkünler? Nerede öksüzler? Gelsinler, hepsinin ihtiyacını karşılayayım.»
Âlimler, Ömer b. Abdülaziz'in mi yoksa Muaviye b. Ebi Süyfan'm mı daha faziletli olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, yaşantısının mükemmelliğinden, adaletli oluşundan, kendini zühde verişinden ve fazlaca ibadet yaptığından ötürü Ömer b. Abdülaziz'i Muaviye'den daha faziletli kabul etmişlerdir. Bazıları da ondan daha önce İslâm'a girdiğinden ve sahabe olduğundan ötürü Muaviye'yi ondan daha faziletli kabul etmişlerdir. Hatta bazıları demişlerdir ki: «Muaviye'nin, Rasülullah (s.a.v.)'la görüşmüş olduğu bir tek gün bile, Ömer b. Abdülaziz'den, onun tüm ömründen ve aile efradından daha hayırlıdır.»
"Tarih" adlı eserinde İbn Asakir'in anlattığına göre Ömer b. Abdülaziz, zevcesi Fatıma binti Abdülmelik'in cariyelerinden birini çok beğenirmiş. Ömer, bu cariyeyi zevcesi Fatıma'dan ya satarak ya da hibe ederek kendisine vermesini istemiş. Ancak Fatıma, bu isteğini yerine getirmemişti. Ama halifeliğe geçince, Fatıma, o cariyeye güzel giysiler giydirmiş, kokular sürmüş ve onu hibe ederek halifeye sunmuştu. Halife, cariyeyle başbaşa kalınca cariye ona yönelmiş, ancak o, cariyeden yüz çevirmişti. Cariye, ona şöyle sormuştu:
- Ey efendim, daha önce bana gösterdiğin sevgin nerede?
- Allah'a yemin ederim ki, sana olan sevgim, eskisi gibi sağlam durmaktadır. Ama artık benim kadınlara ihtiyacım yok. Öyle bir işle karşılaştım ki, artık senden ve diğer kadınlardan alakamı kesmek mecburiyetinde kaldım. Sizlerle uğraşamam. Sen nerelisin, nereden getirildin?
- Ey mü'minlerin emiri, babam Mağrib ülkesinde bir suç işledi. Musa b. Nusayr onu yakalatıp sorguladı ve beni de cinayetin bedeli olarak aldı. Sonra da beni Velid'e gönderdi. Velid de kız kardeşi ve se-nm de zevcen olan Fatıma'ya hibe etti. İşte Fatıma da beni şimdi sana hediye etti.
- Doğrusu, biz, Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz. Vallahi nerede ise rezalet işleyecek ve helak olacaktık.
Böyle dedikten sonra Ömer, o cariyeye ikramda bulunup kendi ülkesine ve ailesine gönderdi.
Ömer b. Abdülaziz'in zevcesi Fatıma, şöyle demiştir: «Bir gün yanına girdim, namazgahında oturmuştu. Elini yanağına dayamıştı. Gözleri de iki yanağının üzerine yaş akıtıyordu. Kendisine: "Neyin var?" diye sorduğumda bana şu cevabı verdi:
"Yazıklar olsun sana ey Fatıma! Ben bu ümmetin idaresinin başına geçtim. Ama bu nasıl bir idaredir, biliyor musun? Aç olan fakiri zayi olan hastayı, yorgun ve bitkin düşmüş çıplağı, kalbi kırık yetimi, yalnız kalmış dulu, kahra uğramış mazlumu, garibi, esiri, yaşlı ve ihtiyar kimseleri, çoluk çocuğu kalabalık olan insanları, malı mülkü az olan kimseleri ve ülkenin, beldelerin ücra köşelerinde bunlara benzer kimselerin durumlarını düşündüm. Kıyamet gününde Aziz ve Celil Rabbimin bana bunların durumunu soracağını anladım ve Muham-med (s.a.v.)'in de bunlardan yana olup bana hasım kesileceğini düşündüm. Bunların benimle tartışacakları ve davalaşacakları zamanda kendilerine karşı bir delil ileri süremiyeceğimden korktum. Bu nedenle kendime acıdım ve ağladım.»
Meymun b. Mehran'dan şöyle rivayet edilmiştir: «Ömer b. Abdü-laziz, beni bir valiliğe tayin etti. Sonra bana şöyle dedi: "Sana benden bir mektup gelir de bu mektup hakka uygun olmazsa onu yere çal."»
Ömer, valilerinden birine şöyle bir mektup göndermişti: «Güç ve kudretin seni insanlara haksızlık yapmaya iterse, sen Allah'ın senin üzerindeki güç ve kudretini, onlara yapacağın haksızlığın mutlaka sona ereceğini, ama onların senden soracakları hesabın bakiliğini hatırla.»
Abdurrahman b. Mehdi, İsa b. Asım'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Abdülaziz, Adiy b. Adiy'e şöyle bir mektup gönderdi:
«Doğrusu, İslâmiyet'in farzları, sünnetleri ve prensipleri vardır. Kim bunları tamamıyla yerine getirirse imanı kemale erer, kim de bunları tamamıyla yerine getiremezse imam kemale ermez. Eğer ben yaşarsam -amel etmeniz için- bunları size açıklarım, eğer ölürsem de zaten aranızda yaşamaya niyetim yoktur.»
Sulî'nin anlattığına göre Ömer, valilerinden birine şöyle bir mektup göndermiştir:
«Allah'a karşı gelmekten sakınıp takvalı ol, çünkü takvadan başka birşey makbul olmaz. Ancak takva sahibi kimseler, ilahi rahmete mazhar olurlar ve yine ancak takvalı olmaktan ötürü kişiye sevap yazılır. Takvalı olmayı öğütleyenler çoktur ama takvalı olanlar azdır.»
Şu güzel sözler de onun vecizeleridir:
«Bir kimse, ancak kendi amel ettiği şeyleri söyleyebileceğini bilirse konuşması az olur, ancak kendisini ilgilendiren ve kendisine yarar glayan şeyleri söyler. Bir kimse, ölümü çokça hatırlarsa dünyadan az şeyle yetinir.»
«Bir kimse, söylediği sözleri kendi amelinden saymazsa hata ve günahı çoğalar. Bir kimse, Allah'a bilgisizce ibadet ederse kendisini fesada sürükleyen şeyler, kendisini İslah edecek şeylerden daha çok
olur.»
Adamın birisi, bir gün Ömer b. Abdülaziz'Ie ileri geri konuştu, nihayet onu öfkelendirdi. Ömer de onu dövmek istedi, ama sonra kendini tuttu ve adama şöyle dedi:
«Sen şeytanın bana hükümdar onuru aşılayarak beni gazablan-dırmasım ve bu nedenle de yarın karşılığını benden alacağın bir haksızlığı sana yapmamı istedin. Haydi kalk, Allah sana afiyet versin, artık seninle konuşmaya ihtiyacım yoktur.»
Ömer b. Abdülaziz'in vecizelerinden biri de şudur: «Allah katında işlerin en güzeli, normal şekilde çabalamaktır. Güçlü iken affetmektir, yönetimin başında iken merhametli olmaktır. Bir kul, dünyada başka bir kula merhametli olursa onun karşılığında

kıyamet gününde de mutlaka Cenâb-ı Allah, ona merhametle muamele eder.»
Ömer'in küçük oğlu evden çıkıp diğer çocuklarla oynarken bir çocuk gelip onun kafasını yardı. Saldırgan çocuğu yakalayıp Ömer'in huzuruna getirdiler. O esnada Ömer, dışarıda bir gürültü duydu, dışarı çıktı. Bir kadının: «O benim oğlumdur, o öksüzdür.» diye bağırdığını gördü. Ömer, ona: «Kendine gel ey kadın, bu çocuğun divanda kaydı var mıdır? Kendisine maaş verilmekte midir?» diye sordu. Kadın da: "Hayır." diye cevap verince Ömer: «Bu çocuğu zürriyete yazın.» dedi. Bunun üzerine karısı Fatıma: «Senin oğlunun başını yardı, bu halde bu çocuğa böyle lütufta bulunuyorsun. Allah, bunu kahretsin. Sen böyle yaparsan bir kez daha senin oğlunun başını yaracak-tır.» diye çıkıştı. Ömer de ona şu cevabı verdi:
«Yazıklar olsun sana, o yetimdir, siz onu korkuttunuz.»
Malik b. Dinar dedi ki; «Bana, sen zahidsin, diyorlar. Zahidlik benim neremde? Zahid, ancak Ömer b. Abdülaziz'dir. Dünya ağzını açarak ona geldi, ama o, dünyanın tümünü terketti.»
Dediler ki: Ömer b. Abdülaziz'in sadece bir gömleği vardı. O gömleğini de yıkadıkları zaman kuruyuncaya kadar evinde oturup beklerdi.
Bir defasında bir rahibin yanma gidip: «Ne olur bana öğüt ver.» dedi, rahib de ona şöyle cevap verdi: Şairin şu sözünü tut:
«Dünyadan soyutlan, çünkü sen, dünyaya gelirken çıplaktın.» Ömer, bu beyti çok beğenir, defalarca tekrarlar ve buna göre hakkıyla amel ederdi.
Anlatıldığına göre Ömer, bir gün karısının yanına gitmiş, karısı ondan üzüm almak için bir dirhem veya birkaç fülüs istemişti. Ancak karısı, onun yanında hiç para bulamayınca Ömer'e şöyle demişti:
- Sen halifesin, mü'minlerin emirisin, ama cebinde üzüm alacak kadar para yok. Bu nasıl iştir?
- Bu halim, yarın Cehennem ateşinde zincirleri ve prangaları taşımaktan daha kolaydır.
Evinin kandili, üç kamış üzerindeydi ki, bunların da üzerinde çamur vardı.
Bir gün kendisine kızartılmış et getirmesi için kölesini pazara göndermişti. Kölesi de alelacele ona kızartılmış et getirdi. Köleye şöyle sordu:
- Bunu nerede kızarttın? -Mutfakta.
- Müslümanların umumi mutfağında mı?
- Evet.
- Öyleyse bunu sen ye, bu benim rızkım değildir, senin rızkındır. Umumi mutfakta Ömer için su ısıttılar. Ömer de bunun karşılığında bir dirheme odun satın alarak umumi mutfağa gönderdi.
Karısı dedi ki: «Ömer, halife iken bizimle asla cinsel ilişkide bulunmadığı gibi hamamcı da olmadı.»
Ömer b. Abdülaziz, Ebu Selam el-Esved'in, havuzla ilgili hadisi Sevban'dan rivayet ettiğini duymuştu. Bunun üzerine Ömer bir ulak göndererek onu yanma çağırttı. Ebu Selam gelince 'de Ömer, mazeret dilercesine ona şöyle dedi: «Ey Ebu Selam, sen yormak istememiştim. Ama bu hadisi bizzat senin ağzından duymak istedim.» Ebu Selam da şöyle cevap verdi: Ben Sevban'dan duydum ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Benim havuzum, Aden ile Belka ummanı arasındadır, suyu sütten beyaz, baldan tatlıdır. Kupalarının sayısı, göklerdeki yıldızlar sa-yısıncadır, ondan bir kez içen kimse, artık ebediyyen susamaz ve o havuzun başına gelip içecek olan ilk kimseler, Muhacirlerin fakirleridir. Başları tozlu, elbiseleri kirli olup güzel kadınlarla evlenmezler ve dünyadaki tıkanıklıklar, engeller ve setler onlar için açılmazlar.» (Yani sürekli sıkıntıda olurlar). Ömer de bunun üzerine şöyle dedi: «Ama ben güzel kadınlarla evlendim. Abdülmelik'in kızı Fatıma'yla evliyim ama bundan sonra başım tozlanmadıkça yıkanmayacağım, kirlenıe-dikçe elbisemi çıkarmayacağım.»
Anlatıldığına göre Ömer'in bir kandili vardı, o kandilin ışığında kendi işiyle ilgili notları tutar, yazıları yazardı. Bir de beytü'l-malın bir kandili vardı ki, onun ışığında Müslümanların maslahatı ile ilgili notları tutar ve yazıları yazardı. Şahsıyla ilgili bir tek harfi dahi o kandilin ışığında yazmazdı. Her gün sabahleyin Kur'ân okur ama okuyuşunu uzatmazdı. 300 polisi, 300 de muhafızı vardı.
Ehl-i beytinden bir adam, ona bir elma hediye etmişti. Elmayı kokladıktan sonra getiren adama verip onu tekrar sahibine iade etmişti. Elmayı sahibine götüren görevliye de: Ona de ki: «Elma yerini buldu.» dedi. Görevliyse ona şöyle dedi: «Ey mü'minlerin emin, Rasûlullah (s.a.v.), hediye kabul ederdi, elmayı gönderen bu adam da senin ehl-i beytindendir.» Ömer, ona şu cevabı verdi: «Rasûlullah'a verilenler hediye idi. Bize gelince, bize verilenler rüşvettir.»
Anlatıldığına göre Ömer b. Abdülaziz, valilerine bol miktarda nafaka verirdi. Öyle ki, valilerden birine aylık 100, 200 dinar verirdi ve bunu da şu gerekçeye bağlardı: «Valiler para sıkıntısı çekmezlerse, bütün ihtiyaçları karşılanırsa, Müslümanların işlerine kendilerim vakfederler.»
Kendisine dediler ki: «Valilerine verdiğin kadar kendi çoluk çocuğuna da sarfetsen olmaz mı?» Ömer, onlara şu cevabı verdi: «Ben çoluk çocuğumun haklarını alıkoymuyorum, ama başkalarının haklarını da onlara vermem.»
Aile efradı, büyük sıkıntıya düştüler. Parasız kaldılar. Ömer, onlara daha fazla veremiyeceğini, şu mazereti ileri sürerek açıkladı: «Daha önce siz beytü'1-mala çok borçlandınız. Çok masraf yaptınız, onun için şimdi size daha fazlasını veremem.»
Bir gün Hz. Ali'nin evladından bir adama şöyle demişti: «Kapımda durmana ve içeri girmen için sana izin verilmemesine çok sıkıldım. Bundan ötürü Allah'tan utandım.» Yine Hz. Ali'nin evlatlarından bir başkasına şöyle demişti: «Allah, sizi kendi katından verdiği şeylerle ikrama mazhar kılmıştır. O nedenle dünyalık vererek sizi dünya ile kirletmekten ötürü Allah'tan

utanırım.»
Bir başka defasında da şöyle demişti: «Biz ve amcazadelerimiz Haşimiler, bazen biz bazen de onlar devran sahibi olduk. Devran onlardayken biz onlara gidip sığınırdık. Devran bizdeyken de onlar ge-Hp bize sığınırlardı. Nihayet risalet güneşi doğdu, münafıklar kaybettiler. Bozgunculuk yapan nifak sahipleri, konuşamaz oldular. Daha Önce konuşan herkes sustu.»
Ahmed b. Mervan, Muhammed b. Uyeyne'nin koyunlarını otlatan MuSa b. Eymen adındaki çobanın şöyle dediğini rivaye etmiştir: «Ömer b. Abdülaziz'in halifeliği zamanında aslanlar, koyunlar ve yırtıcı hayvanlar aynı yerde otlanırlardı. Bir gün o dönemde sürüye bir Kurt musallat olunca ben dedim ki: «İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciûn. Mutlaka şu salih adam (Ömer) vefa etmiş olmalı.» Hesapladım, Ömer'in o gece vefat ettiğini anladım.»
Ömer b. Abdülaziz'in dualarından biri şu idi:
«Allah'ım, bazı adamlar vardır ki, verdiğin emirlere itaat ederler yasakladığın şeylerden uzak dururlar. Allah'ım, senin onları muvaffak kılışın, onların sana itaatlarından önce olmuştu. Beni de muvaffak kıl.»
Yine bir defasında şöyle dua etmişti: «Allah'ım, Ömer senin rahmetine mazhar olmaya layık bir adam değildir, ama senin rahmetin Ömer'e ulaşacak kadar geniştir.»
Adamın birisi, Ömer'e şöyle demişti:
«Yaşamak senin için hayırlı olduğu sürece Allah seni yaşatsın ve hayatta bıraksın.
- Bu boş birşeydir, ama sen şöyle de: «Allah, sana güzel bir hayat yaşatsın ve seni iyilerle beraber vefat ettirsin.»
Adamın birisi, Ömer'e şöyle sormuştu: «Ey mü'minlerin emiri, nasıl sabahladın?
- Vücudum ağır ve karnım dolu olarak, günahlara da bulanmış halde sabahladım ama Aziz ve Celil olan Allah'tan rahmetini diliyorum.»
Adamın birisi, Ömer b. Abdülaziz'in yanına gidip şöyle demişti: «Ey mü'minlerin emiri! Senden Önceki halifeler, halifelikle süslendiler ama sen halifeliği süsledin. Senin durumun, şairin şu sözünde anlattığı gibidir:
«İnci, yüzlerdeki güzellikleri daha da ziynetlendirdiğine göre senin yüzünün güzelliği, inci için süs oldu.»
Adamın böyle demesi üzerine Ömer, ondan yüz çevirdi.»
Reca b. Hayve dedi ki: «Bir gece Ömer b. Abdülaziz'in yanında kaldım. Kandilinin yağı tükendi.«Ey mü'minlerin emiri, şu köleyi uyandıralım da kandile yağ koysun.» dedim. Ömer; «Hayır, bırak uyusun, ben ona iki iş yaptırmak istemiyorum.» dedi. Ben de: «Öyleyse ben kalkıp kandile yağ koyayım.» dedim. Ömer; «Hayır, misafiri çalıştırmak mürüvvetten sayılmaz.» dedi. Sonra kendisi kalkıp kandile yağ koydu. Sonra gelip şöyle dedi: «Ben kalkıp çalıştım, yine Ömer b. Abdülaziz'im. Gelip oturdum, yine Ömer b. Abdülaziz'im.»
Ömer şöyle demişti: «Nimetleri çokça anın. Çünkü nimetleri anmak, onların şükrünü ifa etmektir. Ben övünmekten korktuğum için nimetleri çokça zikredemiyorum.»
Dostlarından birinin ölüm haberini alan Ömer b. Abdülaziz, başsağlığı dilemek için dostunun ailesine gitti. Çoluk çocuğu onun huzurunda yüksek sesle feryad-ü figan edip ağladılar. Ömer, onlara şöyle dedi:
«Susun bakalım. Rızkınızı veren babanız değildi. Size rızık veren, ölümsüz ve diri olan Allah'tır. Babanız sizin mezar çukurunuzu da oldurmadı. O, kendi çukurunu doldurdu. Ama şunu da bilmelisiniz ki sizden her biriniz Allah'a yemin ederim ki, kendi çukurunu mutlaka dolduracaktır. Onur ve üstünlük sahibi yüce Allah, dünyayı yaratırken onun harab olacağına ve dünyada yaşayan herkesinde öleceğine hükmetmişti. Bir evde tecrübe dolu olursa, o evde mutlaka bu tecrübelerden ötürü alman ibretler de çoğalır. Bir yerde topluluk meydana gelirse, o tupluluk da mutlaka dağılır. Nihayet biriken ve toplanan herşey, yeryüzüne mirasçı olan Allah'ın eline geçecektir. Siz ağ-layacaksanız, kendinize ağlayın. Çünkü babanızın gittiği yere sizler de yarın mutlaka gideceksiniz.»
Meyimin b. Mehran, şöyle rivayet etmiştir: «Ömer'le birlikte mezarlığa gittik. Bana dedi ki: «Ey Ebu Eyyüb! Bunlar, ataların Beni Ümeyye'nin mezarlarıdır. Sanki bunlar hiç dünyadaki insanlarla aynı lezzetleri tatmamışlar ve aynı hayatı sürmemişler. Görüyorsunuz, hepsi yatıyorlar. Yere düşmüşler. Üzerlerinden çeşitli azab ve işkenceler geçmiş. Bela, üzerlerinde yer yapmıştır. Öyle değil mi?» Böyle dedikten sonra ağladı ve nihayet bayılıp düştü. Ayıldıktan sonra şöyle dedi: «Beni alıp eve götürün. Allah'a yemin ederim ki, bu mezarlarda yatanlardan daha çok nimetlere mazhar olmuş başka kimselerin var olduklarını bilmiyorum. Bunlar, Allah'ın azabından emin olmuşlar, sevabını bekliyorlar.»
Rivayet olunduğuna göre Ömer b. Abdülaziz, bir cenazeye gitmişti. Cenaze defnedildiğinde arkadaşlarına şöyle demişti: «Durun hele, dostlarımın mezarlarına da gideyim.» Gitti, mezar başında ağlamaya ve dua etmeye başladı. O esnada topraktan kendisine şöyle bir ses geldi: «Ey Ömer, dostlarına neler yaptığımı bana sormayacak mısın?» Ömer de, dostlarına neler yaptığını sorunca toprak ona şu cevabı vermişti: «Kefenleri parçaladım, etleri yedim, gözlerini oydum, göz çu-kurlarmdaki etleri de yedim; kollarındaki elleri, pazularındaki bilekleri, omuzlarındaki dirsekleri, bellerindeki omuzları, bacaklarındaki ayak bileklerini, uyluklarındaki bacaklarını, mak'adlarındaki baldırlarım, sırtlarmdaki mak'adlarmı koparıp yedim.»
Ömer, oradan ayrılıp gideceği zaman toprak, ona yine şöyle seslendi:
- Ey Ömer! Çürümeyecek kefeni sana söyleyeyim mi?
- Neymiş o?
- Allah'a karşı gelmekten sakınmak, takvalı olmak ve salih amel işlemektir.
Ömer b. Abdülaziz, bir defasında meclisinde oturan arkadaşlarından birine şöyle dedi:

- Dün geceyi tefekkür ederek geçirdim, hiç uyuyamadım.
- Hangi hususlarda tefekkür ettiniz, ey mü'minlerin emiri?
- Mezar ve sakini hakkında tefekkür ettim. Eğer sen Ölünün üç günden sonra mezarında ne hale geldiğini görürsen, onunla dünyada uzun uzaydıya arkadaşlık etmiş olsanda onu o halde görmek istemez ve ondan uzaklaşmak istersin. Onun mezarını, içinde haşerelerin dolaştığı, kurtların sağı solu parçaladığı, irinlerin aktığı bir ev olarak görürsün. Bununla birlikte onun kokusu da değişmiş, daha önce güzel görünümlü, hoş kokulu ve ötemiz elbiseli iken kefenlerinin çürümüş olduğunu da müşahede edersin.
Böyle dedikten sonra Ömer, bir çığlık attı, bayılıp yere düştü.
Mukatil b. Hayyan dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz'in arkasında namaz kıldım. Namazda şu ayet-i kerimeyi okudu:
«Onları durdurun. Çünkü kendilerinden daha da sorulacaktır.» (es-Sâffât, 24.) Bu ayet-i kerimeyi tekrarladı. İlerisine geçemedi.»
Karısı Fatıma dedi ki: «Ömer'den daha çok namaz kılan ve daha çok oruç tutan ve onun kadar Rabbinden korkan başka bir kimse görmedim. Yatsıyı kılar, sonra uyku gözlerini bürüyünceye kadar oturup ağlar, sonra uyanınca yine uykudan gözleri kapanıncaya kadar yeniden ağlardı. Benimle birlikte yatağa uzanır, ahiretle ilgili birşeyi hatırlayınca serçenin sudan çıkıp silkinişi gibi silkinir, oturup ağlamaya başlardı. Kendisine acıdığım için yorganı üzerine atardım ve şöyle derdim: «Keşke bizimle halifelik arasında, güneşin iki doğuş yeri arasındaki mesafenin uzaklığı kadar bir uzaklık olsaydı. Allah'a yemin ederim ki, halifelik bize geçtiğinden beri sevindiğimizi asla görmedim.»
Ali b. Zeyd dedi ki: «Hasan ve Ömer b. Abdülaziz gibi hiç kimseyi görmedim. Cehennem ateşi sanki bunlar için yaratılmamıştı.»
Ravinin biri dedi ki: «Gözlerinden kan akıncaya kadar Ömer b. Abdülaziz'in ağladığını gördüm.»
Anlatıldığına göre Ömer b. Abdülaziz, yatağına girerken şu ayet-i kerimeleri okurmuş:
«Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan Allah'tır.» (ei-A'râf, 54.)
«Kasabaların halkı, geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine gelmesinden güvende iniydiler?» <ei-Arâf, 97.)
Her gece arkadaşları olan fıkıhçılar, yanına gelip otururlar ve sadece ölümü, ahireti anarladı. Sonra da aralarında bir cenaze varmış gibi ağlarlardı.
Ebu Bekir es-Sulî şöyle demiştir: Ömer b. Abdülaziz, şairin şu sözünü kendisine nümune-i imtisal edinmişti:
«Toplayıp biriktirdiği şeylerden kefeni içine konulan hanut kokusundan başka birşey nasib olmadı.
Yine koku için yakılan öd ağacının kokusundan başka bir azığı da olmadı ki,
Bu da hangi belde de öleceği bilinmeyen bir yolcu için az bir azıktır-
Eğer bunu gönüllü olarak elde etmek için gitmezse, kendisine bu
şerbet içirilir.»
Ömer b. Abdülaziz, bir gün bir cenaze merasimine gitmişti. Oradakilerin toza ve güneş ışınlarına karşı yüzlerini perdeleyip gölgeliğe çekildiklerini gördü. Ağlayarak şu şiiri okudu:
«Güneşten veya tozdan Ötürü yüzünün lekelenmesinden ve müte-bessim çehresinin kaybolmasından korkupta yüzünün gülümserliği kalıcı olsun diye gölgeye kaçan kimse,
Yarın istemese de tozlu, ıssız, karanlık, dipsiz bir çukura, mezara gidip yerleşecek ve orada toprak altında uzun bir süre kalacaktır.
Ey nefis! O çukura düşmeden önce seni oraya götürüp rahatlık içinde barındıracak hazırlıkları yap. Çünkü sen boşuna yaratılmış değilsin.»
Bu beyitleri "Edebu n-Nüfus" adlı eserinde Acurî, ilaveler yaparak nakletmiş ve şöyle demiştir: «Ömer b. Abdülaziz Abdülala'yı Rum azgını İlyon'a -onu İslâm'a davet etsin diye- elçi olarak göndermek istemiş. Abdülala da ona şöyle demişti:
- Ey mu minlerin emiri, izin ver de oğullarımdan biri benimle birlikte bu yolculuğa çıksın (Abdülala'nm on oğlu vardı).
- Olur, hangisini götürmek istiyorsan götürebilirsin.
- Abdullah'ı götürmek istiyorum.
- Oğlun Abdullah'ı, hoşuma gitmeyen bir şekilde yürürken gördüm ve ona kızdım. Ayrıca duyduğuma göre o, şiir de söylüyormuş.
- Onun yürüyüşü doğuştan böyledir. Şiire gelince o, kendi nefsine ağıt yakmak şeklinde şiir okuyor.
- Söyle de oğlun Abdullah yanıma gelsin, sen başka bir oğlunu beraberinde götür.
Abdülala, oğlu Abdullah'ı yanına alarak Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna girdi. Ömer, Abdullah'tan bir şiir okumasını isteyince o da kendisine şu şiiri okudu:
«Ey nefis! O çukura düşmeden önce seni oraya götürüp rahatlık içinde barındıracak hazırlıkları yap. Çünkü sen boşuna yaratılmış değilsin.
Sen ahirette yoksul kalacağın halde senden sonra dünyada yaşayacak olan kimseler için çalışıp çabalama, onlar için mal biriktirme.Çünkü mezar, senden sonrakilerin ve onların biriktirdikleri mallarında mirasçısı olacaktır.
Zamanın ağır ağır yürüyerek meydana getireceği hadiselerden korkuyorum. Uyan, kendine gel.
Ecelini kesecek olan bıçağı arayan kimse gibi olma, o kimse, ektiği ekini bol olarak yerden bitmiş halde gördü ama ecelinin

geleceğini hatırlamadı.
Gözde pis ve güzel şeylerin aynı olduğu zamanın musibetlerinden yana güvende olma ki,o hem refah içindekileri, hem de tongaya basmışları vurur.
Nice korkulu halde bulunan ümit sahipleri vardır ki, sabaha güvenle girer, ama akşamleyin basma felaketler gelir.
Güneşten veya tozdan ötürü yüzünün lekelenmesinden ve müte-bessim çehresinin kaybolmasından korkup da yüzünün gülümserliği kalıcı olsun diye gölgeye kaçan kimse.
Yarın istemese de kurak, ıssız, karanlık, dipsiz bir çukura, mezara gidip yerleşecek ve orada toprak altında uzun bir süre kalacaktır.»
İbn Ebi'd-Dünya, bunu hatırlattı, Ömer de okudu. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, daha iyi bilir. Ömer bu şiirin ifade ettiği hakikatları benimser ve ağlardı.
Fadl b. Abbas el-Halebî dedi ki: Ömer b. Abdülaziz, şu aşağıdaki beyti sürekli okurdu ve ağzından düşürmezdi:
«Ahiret yurdunda Allah tarafından kendisine pay verilmemiş bir kimsenin, bu dünyadaki yaşantısında hayır yoktur.»
Başka bir ravi buna şu güzel beyti de eklemiştir:
«Dünya, her ne kadar bazı kimseleri memnun edip hoşnut kılarsa da o;
Az bir geçimliktir, zeval yakındır.»
Ömer b. Abdülaziz'in, İbn Cevzî tarafından nakledilen şiirlerinden biri de şudur:
«Ben öleceğim. Ölümsüz olan Allah Azizdir.
Şuna kesin olarak inandım ki, ben öleceğim.
Ölümün ortadan kaldırdığı hükümdarlık, hükümdarlık değildir.
Hükümdarlık, ancak ölümsüz olan Allah'ın hükümdarlığıdır.»
Abdullah b. Mübarek dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz, şöyle bir şiir
söylemiştir:
«Uyuyan kimsenin rüyada gördüğü lezzetlere aldanışı gibi sen de fani olan şeyle seviniyor ve aslında ölümle ferahlanıyorsun.
Ey aldanmış kişi! Senin gündüzün dalgınlık ve gafletle geçer. Geceni de uykuyla tüketirsin. Ama mezar çukuru, seni bırakacak değildir.
Ahiretle ilgili çabalarına gelince, sen bunun akibetinden hoşlan-
mıyacaksm.
Dünyada senin hayatın gibi hayatı hayvanlarda yaşarlar.»
Muhammed b. Kesir dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz, kendi nefsim kınayıp şöyle dedi:
«Sen bugün uyanık mısın, yoksa uykuda mısın?
Şaşkın ve nereye gittiğini bilmeyen kimse nasıl uyuyabilir?
Eğer yarınki gün için uyanıksan, o zaman bol bol akan gözyaşları senin gözlerinin kenarını yakmalıydı.
Sen, uzun bir uykuya daldın, ama çok büyük ve korkunç işler sana yaklaşıyor.
Gelecek için akibetinden hoşlanmıyacağın ameller yapıyor, çabalar sarfediyorsun.
Ama dünyada senin bu hayatın gibi hayatı hayvanlarda yaşarlar.
Sen, uykuda iken hiçbir gün güvende değilsin.
Uyanıkken de akıllıca davranmıyorsun.»
ibn Ebi'd-Dünya'nın rivayetine göre Fatıma binti Abdülmelik, şöyle demiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, bir gece uyanıp şöyle dedi:
- Bu gece tuhaf bir rüya gördüm.
- Rüyanı bana anlat bakalım.
- Sabah olsunda o zaman anlatayım.
Sabah olunca Müslümanlara namazı kıldırdıktan sonra eve geldi, ben de ona rüyasını tekrar sordum. Bana şöyle anlattı:
«Kendimi ye-Şil bir arazi üzerine atılmış gibi gördüm. Orası yeşil bir sergiyi andırıyordu. Orada gümüşten yapılmış gibi görünen bir köşk vardı. Köşkten biri dışarı çıkıp: «Muhammed b. Abdullah nerede? Allah'ın Rasû-u nŞrede?» diye seslendi Rasûlullah (s.a.v.), gidip o köşke girdi, son-3 yine aynı adam çıkıp: «Ebu Bekir es-Sıddık nerede?» diye seslendi, bu Bekir de gidip köşke girdi. Sonra yine aynı adam dışarı çıkıp: < mer b. Hattab nerede?» diye seslendi. Ömer de gidip köşke girdi. °nra tekrar o adam dışarı çıkıp: «Osman b. Affan nerede?» diye seslendi. Osman da gidip köşke girdi. Aynı adam tekrar dışarı çıkıp; «Ebu Talib oğlu Ali nerede?» diye seslendi. Ali de gidip köşke girdi. Sonra aynı adam dışarı çıkıp: «Ömer b. Abdülaziz nerede?» diye seslendi. Ben de kalkıp köşkün yanma gittim, içeri girdim, atam Ömer b. Hattab'ın yanına oturdum. O da Rasûlullah (s.a.v.)'m sol tarafında idi. Ebu Bekir ise, Rasûlullah'in sağ tarafında oturmaktaydı. Onunla Rasûlullah (s.a.v.) arasında bir adam vardı. Atam Ömer'e: «Bu adam kimdir?» diye sordum. «Bu, Meryem oğlu İsa'dır.» dedi. Sonra görünmezlerden bir ses işittim, benimle o sesin geldiği yer arasında bir nur vardı, sesin sahibini göremiyordum. Şöyle diyordu: «Ey Ömer b. Abdülaziz! Üzerinde bulunduğun yoldan ayrılma, sebat et.» Sonra o adamın dışarı çıkmama izin verdiğini anladım. Dışarı çıktım. Dışarıda köşkten çıkmakta olan Osman b. Affan'la karşılaştım, şöyle diyordu: «Bana yardım eden Rabbim Allah'a hamdolsun.» Onun peşisıra Hz. Ali de: «Beni bağışlayan Rabbim Allah'a hamdolsun.» diyerek dışarı çıktı.»

[22]

Fasıl

Bu kitabın "Peygamberlik Delilleri" bölümünde Ebu Davud'un kendi "Sünen"inde rivayet etmiş olduğu hadisten bahsetmiştik Ebu Davud'un rivayetine göre Rasûlullah (s.a.v.), mezkur hadisinde şöyle buyurmuştur:
«Doğrusu Allah, bu ümmete her yüz senenin başında dinini yenileyecek birini gönderir.»
İbn Cevzî ve diğerlerinin anlattıklarına göre aralarında İmam Ahmed b. Hanbel'in de bulunduğu bir ulema topluluğu demişler ki: «Ömer b. Abdülaziz, ilk yüz senenin başında gelmiştir ve o, bu tanıma girmeye en layık kişidir. Çünkü imamdı ve velayet-i âmdı. Ayrıca hakkı infaz etmek için uğraşıp çaba sarfederdi. Onun uygulaması ve yaşayış tarzı, Hz. Ömer'inkine çok benziyor, onu fazlasıyla andırıyordu.»
Şeyh Ebu'l-Ferec b. Cevzî, Hz. Ömer'in ve Ömer V Abdülaziz'in siretlerini bir kitapta toplayıp nakletmiştir. Biz de Ömer b Hattab'ın siretini tek bir ciltte anlattık. Ömer b. Abdülaziz'in siretine gelince, biz bunun çok faydalı olan kısımlarını naklettik. Naklettiklerimiz, anlatmadıklarımızın delili ve işareti sayılır.
Ömer b. Abdülaziz, kendi beldesinde ve diğer beldelerde fıkıh talimi, ilim neşriyatı ve Kur'ân tilaveti nedeniyle meşgul oldukları için büyük camiye gelemeyen kimselere her sene beytü'l-maldan 100 dinar verirdi. Kendi valilerine, sünnete sarılmalarını mektuplarıyla bildirir ve: «Eğer sünnet benim valilerimi ıslah etmezse, Allah da onları ıslah etmesin.» derdi.
Diğer beldelere de mektup yazarak Yahudi, Hristiyan ve diğer dinlerden olan zımmilerin, eğer üzerine binmemelerini; kürk, tayle-saii ve şalvar giymemelerini emrederdi. Deriden yapılmış zünnarı bellerine bağlamadan yolda yürümemelerini, bunlardan birinin evinde silah yakalanırsa alınmasını da emrederdi. Ayrıca valilerin, ancak Kur'ân ehli kimseleri memuriyetlerde çalıştırmalarını da tenbihlerdi. Eğer Kur'ân ehli kimselerde hayır yoksa, başkalarında hiç olmaz, derdi.
Valilerine yazdığı mektuplardan birinde şöyle demişti: «Namaz vakti hiçbir işle meşgul olmayın, çünkü namazı zayi edip vaktinde kılmayan kimse, İslâm'ın diğer hükümlerini haydi haydi zayi eder.»
Bazen valilerine Öğüt dolu bir mektup yazar, vali de bu öğütlerin tesirinden dolayı valilikten ayrılır ve .diyar diyar dolaşmaya başlardı. Zira öğüt, Öğüt veren kimsenin gönlünden kopup çıkarsa, öğüt verilen kimsenin gönlüne yerleşir.
Birçok imamların açıkça ifade ettiklerine göre Ömer b. Abdüla-ziz'in valilerinin hepsi güvenilir kimselerdi.
Hasan-ı Basrî, ona, çok güzel öğütler içeren bir mektup göndermişti. Eğer o mektubu burada nakledecek olursak, konu fazlasıyla uzayacaktır. Biz, işaret nev'inden bazı öğütleri burada naklettik.
Ömer, valilerinin birine şöyle bir mektup göndermişti: «Sabahı kıyamet olacak bir geceyi iyi düşün. O, nasıl bir gecedir, sabahı nasıl olacaktır? O gün kafirlere çok çetin bir gün olacaktır.»
Bir başka valisine de şöyle bir mektup göndermişti:
«Cehennemliklerin Cehennem ateşinde ebediyete kadar uzun süre uykusuz kalacaklarını düşün. Sakın Allah katındaki sevaplardan yüz çevirme. Bu durumda seninle artık görüşmem ve senden ümidimi keserim.»
Anlatıldığına göre Ömer'in kendisine mektup gönderdiği bu vali, görevden istifa ederek Ömer'in yanına gelmiş. Ömer, ona: «Neyin var?» diye sorunca vali şu cevabı vermişti: «Ey mü'minleri emin, bana gönderdiğin mektup kalbimi yerinden koparıp attı. Vallahi artık ebediyyen valiliğe dönmem.» [23]

Fasıl

Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Ömer b. Abdülaziz, bütün
haksızlıkları ortadan kaldırmıştı. Öyle ki, parmağındaki yüzüğün
aşını beytü'1-mala iade edip: «Bunu Velid bana haksız yere vermiş demiş; ayrıca yanındaki elbise, eşya, yiyecek ve nimetlerin tümü-
nu e*den çıkarmıştı. Öyle ki, güzel karısı Fatıma binti Abdülmelik'in
yanına da yaklaşmamış, ondan uzak durmuştu. Oysa Fatıma, kadınların en güz elleri ndendi. Yine anlatıldığına göre Fatıma'nın çeyizini de beytü'1-mala iade etmişti. Doğrusunu Allah bilir.
Ömer b. Abdülaziz, halife olmadan önce yıllık maaşı 40.000 dinardı. Bütün bunları bıraktı. Öyle ki, yıllık maaşı sadece 400 dinar kaldı. Halifeliği müddetince hasılatı 300 dirhem olmuştu. Çok sayıda oğulları vardı. En büyük oğlu Abdülmelik'ti. O da babasının halifeliği zamanında vefat etti. Denildiğine göre Abdülmelik, babasından daha hayırlı idi. Öldüğü zaman babası Ömer, ona üzüldüğünü belli etmedi. «Bu, Allah'ın uygun gördüğü bir hükümdür. Ben buna karşı hoşnutsuzluk gösteremem.» dedi.
Halife olmadan önce kendisine cidden yumuşak ve değerli kumaştan yapılmış gömlek getirildiğinde: «Çok güzel bir gömlek, keşke biraz sertliği olmasaydı.» derdi. Ama halife olduktan sonra kaba kumaştan yapılmış yamalı gömlek giyerdi. İyice kirlenmeden de yıkamazdı ve: «Çok güzel bir gömlek, keşke biraz fazla yumuşak olmasaydı.» derdi. Kaba kürk giyerdi. Kandili üç kamış parçası üzerindeydi ki, başlarında çamur vardı. Halifeliği müddetince hiçbir inşaat yapmadı. Şahsi hizmetin

bizzat kendisi yapardı ve şöyle derdi: «Dünyada her neyi terkettimse Allah, mutlaka onun yerine daha hayırlı bir-şeyi bana verdi.»
Sert ve lezzetsiz şeyleri yer, lükse merak sarmaz, kendi nefsinin nevasına uymaz, nefsini de sevmezdi. Öyle ki, Ebu Süleyman ed-Da-ranî onun hakkında şöyle demişti: «Ömer b. Abdülaziz, Veysel Kara-nî'den daha zahiddi. Çünkü Ömer, dünyanın çok şeyine sahib oldu, ama yine de zahidane bir hayat sürdü. Fakat Veysel Karanî'nin durumunu bilmiyoruz. Eğer o, Ömer'in sahip olduğu şeylere sahip olsaydı nasıl bir hayat yaşardı? Bunu bilemiyoruz. Çünkü denenen, denenmeyen gibi belli değildir.»
Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Malik b. Dinar: «Zahid, ancak Ömer b. Abdülaziz'di.» demiştir.
Abdullah b. Dinar ise şöyle demiştir: «Ömer, beytü'l-maldan hiç rızıklanmazdı. Anlatıldığına göre o, bir cariyeye kendisini yelpaze ile yellemesini emretmiş, cariye onu yellerken bir ara uykuya dalmıştı. Bu defa Ömer, yelpazeyi eline alarak cariyeyi yellemeye başlamış ve: «Bana dokunan sıcaklık, sana da dokundu.» demişti.
Adamın birisi, Ömer b. Abdülaziz'e: «Allah, sana İslâm'dan hayır ve mükafat versin.» deyince Ömer, ona şu karşılığı vermişti: «Hayır, Allah, İslâm'a benden hayırlar nasib etsin. Beni İslâm'a yararlı kılsın.»
Anlatıldığına göre Ömer, elbisesinin altına kıldan örülme kaba bir gömlek giyer ve geceleyin namaza dururken boynuna zincir bağ-larmış, sabah olunca da o kaba gömleği ve zinciri bir yere saklayıp üzerini mühürlermiş. Kimsenin o eşyalardan haberi olmamıştı. Herkes, o saklanan şeylerin para veya mücevher olduğunu, Ömer'in bu gibi şeylere tutkun olduğunu sanmıştı. Ama vefat ettiğinde sakladığı yerin kapısını açtıklarında içeride pranga ve kaba gömlek bulunduğunu görmüşlerdi.
Ömer, gözlerinden kan geliceye kadar ağlardı. Hatta bir rivayette anlatıldığına göre o, bir damın üstünde ağlamaya başlamış ve gözyaşları damdaki oluktan yere akmıştı. Kalbini yufkalaştırsın ve gözyaşlarını çoğaltsın diye mercimek yerdi. Ölümü hatırladığında eklemleri tiril tirildi. Adamın birisi, onun yanında:
«Eller boyunlarına bağlanarak, dar bir yerden atıldıkları zaman...» (el-Furkân, 13.) ayet-i kerimesini okuyunca Ömer, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamış, sonra kalkıp evine gitmiş ve etrafındaki insanlar dağılıp gitmişlerdi.
Ömer, «Allah'ım, selamete erdir, selamete erdir.» sözünü çokça söylerdi ve şu duayı da yapardı:
«Allah'ım, salihliğinde Muhammed (s.a.v.) ümmetinin yararı bulunan kimseyi ıslah et. Allah'ım, ölümünde Muhammed (s.a.v.) ümmetinin faydası bulunan kimseyi de öldür.»
Onun vecizelerinden bazıları şunlardır:
«İbadetlerin en faziletlisi, farzları eda etmek ve haramlardan uzak durmaktır.»
«Eğer kişi, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamazsa ve böylece nefsinin emrini hakim kılarsa, insanlar hayrı tevekkülle beklerlerse, o zaman iyiliği emredip kötülüğü yasaklama görevi ortadan kaybolur. Vaizler ve Allah yoluna çağırıp çabalayan kimseler azalır ve öğüt verenler kıtlaşır.»
«Dünya, Allah dostlarının düşmanıdır. Allah düşmanlarının da dostudur. Allah'ın dostlarına gelince, dünya onları gamlandırıp kederlendirir. Allah düşmanlarına gelince, dünya onları da aldatır. İşlerini darmadağın eder ve onları Allah'tan uzaklaştırır.»
«Riyakarlıktan, öfke ve tamahtan kendini koruyan kimse, kurtuluşa erer.»
Ömer b. Abdülaziz, adamın birine şöyle bir soru sordu:
«- Senin kavminin efendisi kimdir?
- Benim.
- Eğer sen, kavminin efendisi olsaydın böyle demezdin.» «Dünyada insanların en zahidi, Ebu Talib oğlu Ali idi.»
«Bir ihtiyacı için Rabbine çokça dilekte bulunan kimseye -bu dileği yerine getirilse de getirilmese de- bereket ihsan edilir.»
«ilmi yazarak kayda geçirin.» Ömer b. Abdülaziz, adamın birine şöyle demişti:
«Oğluna en büyük fıkhı, yani kanaatkarlığı ve eza vermekten ka-Çinmayı öğret.»
Adamın birisi, Ömer b. Abdülaziz'in yanında çok güzel bir konuşma yaptı, Ömer de: «İşte helal olan sihir budur.» dedi.
Ömer b. Abdülaziz ile Ebu Hazıra arasında geçen kıssayı anlatmak çok uzun sürecektir. Ancak bunu şöyle özetleyebiliriz:
«Ömer b. Abdülaziz, halife olduktan bir süre sonra Ebu Hazim onun ziyaretine gelmişti. Ömer'in yüzünün kırıştırdığını, halinin değiştiğini görünce ona şöyle sormuştu:
- Daha önceleri senin elbisen temiz, yüzün aydınlık, yemeğin lezzetli, bineğin de uysal değil miydi?
- Sen, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği, Rasûlullah'm şu hadisini bana anlatmamış miydin: «İleride sizler için çok zorlu bir geçi vardır. O geçidi ancak zayıf ve vücudu etsiz kimseler geçebilirler.» Bu hadisi okuduktan sonra Ömer, bayıhncaya kadar ağladı. Ayıldığında baygın halde iken kıyametin koptuğunu ve dört halifeden her birinin ayrı ayrı çağrılarak Cennet'e gönderildiklerini anlattı. Kendisiyle diğer halifeler arasında bazı haller ve konuşmalar geçtiğini, onlara neler yapıldığını bilmediğini, sonra kendisinin de çağrılarak Cennet'e gönderildiğini söyledi. Hakkında hüküm verildikten sonra bir adam, yine baygın olduğu esnada yanma gelmiş, durumunu sormuştu. O da durumunu anlattıktan sonra o adama kim olduğunu sormuş, adam da şöyle cevap vermişti: «Ben, Haccac b. Yusufum... Öldürdüğüm her bir adama bedel olarak Allah, beni defalarca öldürdü. İşte şimdi ben, tev-hid ehlinin beklediği akibeti beklemekteyim.»
Ömer b. Abdülaziz'in fazilet ve üstünlükleri, güzel menkıbeleri cidden çoktur. Biz burada yeterince nakilde bulunduk. Hamd ve minnet Allah'a dır. O, bize kafidir. O, ne güzel vekildir. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir. [24]

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/286-287.

[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/287-298.

[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/298-299.

[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/300.

[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/300-301.

[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/301.

[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/301.

[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/301.

[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/301-302.

[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/302.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/302.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/302.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/303-306.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/306-307.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/307.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/307.

[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/308.

[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/308.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/309-310.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/310-311.

[21] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/311-317.

[22] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/317-336.

[23] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/336-337.

[24] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/337-340.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Ömer B. Abdülaziz'in Vefat Nedeni
Fasıl
Yezid B. Abdülmelik'in Halifeliği
Hicretin Yüzikinci Senesi
Mesleme'nin Irak Ve Horasan İllerindeki Valiliği
Türklerle Müslümanlar Arasında Cereyan Eden Bir Savaş
Hicretin Yüzikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Dahhak B. Müzahim El-Hilalî
Ebu Mütevekkil En-Nacî
Hicretin Yüzüçüncü Senesi
Hicretin Yüzüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Yezîd B. Ebi Müslim
Mücahid B. Cübeyr El-Mekkî
Fasıl
Mus'ab B. Sa'd B. Ebi Vakkas
Musa B. Talha B. Ubeydullah Et-Temimî
Hicretin Yüzdördüncü Senesi
Hicretin Yüzdördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Halîd B. Sadan El-Külaî
Amir B. Sad B. Ebî Vakkas El-Leysî
Amir B. Şurahil Eş-Şa'bî
Ebu Bürde B. Ebi Musa El- Eş'arî
Ebu Kalabe El-Cürmî
Hicretin Yüzbeşinci Senesi
Yezid B. Abdülmelik B. Mervan'ın Biyografisi
Hişam B. Abdülmelik B. Mervan'ın Halifeliği
Hicretin Yüzbeşincî Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Eban B. Osman B. Affan
Hicretin Yüzaltıncı Senesi
Hicretin Yüzaltıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Salim B. Abdullah
Tavus B. Keysan El-Yemanî

Ömer B. Abdülaziz'in Vefat Nedeni

Allah rahmet etsin, Ömer'in vefat nedeni verem hastalığı idi. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre bir kölesi, onun yemeğine veya içeceğine zehir, katmıştı. Bu nedenle vefat etmişti. Kölesine bu işi yapması için başkaları tarafından 1.000 dinar para verilmişti. O da bu cinayeti işlemiş ve Ömer, bu nedenle vefat etmişti. Ömer'e, zehirlenmiş olduğu haberi verildiğinde şöyle demişti: «Zehiri içtiğim gün anladım.» Böyle dedikten sonra, zehiri kendisine içiren kölesini çağırmış ve ona şöyle demişti:
- Yazıklar olsun sana! Neden böyle yaptın?
- Bana 1.000 dinar verildi de ondan yaptım.
- Git, o paralan getir.
Köle gidip o paraları getirdi. Ömer de beytü'1-mala koydu. Sonra ona: «Haydi, seni kimsenin göremiyeceği bir yere git. Yoksa seni öldürürler.» dedi.
Hastalığı esnasında Ömer'e: «Hastalıktan kurtulmak için tedbir al.» dedilerse de Ömer, şu cevabı verdi: «Allah'a yemin ederim ki, eğer kulak yumuşağıma dokunarak veya bana getirilecek bir kokuyu koklayarak şifa bulacağımı bilsem, yine de bu çarelere başvurmam.»
Kendisine: «Şu çocukların için foniki çocuğu vardı) birşey vasiyet etmiyecek misin? Onlar yoksuldurlar.» dediklerinde Ömer, şu cevabı
vermişti:
«"Çünkü benim dostum, kitabı indiren Allah'tır. O, iyileri dost edinir." {ei-Arâf, 196.) Vallahi, çocuklarıma hiç kimsenin hakkını vermem. Çocuklarım, ya salih olurlar ya da salih olmazlar. Salih olurlarsa Allah, onların veliliğini yapar, salih olmazlarsa o zaman günah işlemeleri için onlara yardım edecek değilim.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise çocukları için şöyle demiştir: «Onların hangi vadide helak olacakları umurumda değil.»
Diğer bir rivayette ise Ömer'in çocukları için şöyle dediği nakledilmektedir: «Allah'a isyan etmeleri ve günah işlemelerine yardımcı olacak bir malı onlara bırakayım da bu günah ve isyanlarında, ölümümden sonra yapacakları pisliklerde onların ortağı mı olayım? Hayır, ben bunu yapmam.»
Böyle dedikten sonra çocuklarını yanına çağırdı. Onlarla vedalaş-tı ve onları teselli etti. Sonra da onlara bu sözleri ile vasiyetini yapıp şöyle dedi: «Haydi kalkın gidin. Allah, sizi korusun ve halifeliği aranızda güzelce devam ettirsin.»
Ravi diyor ki: Ömer b. Abdülaziz'in çocuklarından birinin, Allah yolunda seksen at üzerinde yük ve silahı cepheye sevkettiğini gördük. Buna karşı Süleyman b. Abdülmelik'in çocuklarından bazıları, kendilerine bol miktarda miras bırakıldığı halde gelip

Ömer b. Abdüîaziz'in çocuklarından dilenirlerdi. Çünkü Ömer, çocuklarını Aziz ve Celil olan Allah'a havale etmişti. Süleyman ve diğerleri ise, çocuklarım kendilerine bıraktıkları mirasa havale ediyorlardı. Bu nedenle onlar zayi oluyor, malları da şehvetler uğruna heba oluyordu.

Yakub b. Süfyan, Eyyüb'ün şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer D- Abdülaziz'e şöyle denildi:

- Ey mü'minlerin emiri! Keşke Medine'ye gelsen. Eğer Cenâb-ı Allah, sana orada ölmeyi nasib ederse Rasûlullah, Ebu Beki ve Osman'ın yanındaki dördüncü mezara defnedilirsin.

Allah'a yemin ederim ki, Allah beni her çeşit azabla azablandı- olsa bile -yalnız ateş azabı hariç, çünkü ben o azaba dayanamam- Allah'ın benim gönlümde Rasûlullah'ın yanındaki mezara defnedilmeye ehil olduğumu düşündüğümü bilmiş olmasından daha çok hoşuma gider.»

Anlatıldığına göre Ömer b. Abdülaziz, Humus köylerinden Deyr-ü Sem'an'da hastalandı. Yirmi gün süreyle hasta yattı. Can çekişirken: «Beni oturtun, beni oturtun.» dedi. Oturttuklarında şöyle dedi: «İlahi, bana emir verdin, ama ben kusur işledim. Beni bazı şeylerden yasakladın, ama ben isyan ettim.» Bu sözü üç kez tekrarladı, sonra sözlerine şöyle devam etti: «Ama Allah'tan başka ilah yoktur.» Böyle dedikten sonra başım kaldırdı. Keskin nazarlarla bakmaya başladı. Kendisine: «Ey mü'minlerin emiri, şiddetli bakışlarla bakıyorsun.» dediklerinde: «Ben ne ins, ne de cin oldukları belli olmayan bazı varlıkların buraya geldiklerini görüyorum.» diye karşılık verdi ve o anda vefat etti.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre ölüm döşeğinde iken aile efradına: «Yanımdan çıkın.» demiş, aile efradı da yanından çıkıp gitmişler, Mesleme b. Abdülmelik ile kız kardeşi Fatıma, kapıda oturup beklemeye başlamışlardı. Onun içeride şöyle dediğini işitmişlerdi: «Ne insan, ne de cin yüzü olmayan şu yüzlere hoş geldiniz diyorum.» Böyle dedikten sonra şu ayet-i kerimeyi okumuştu:

«Bu ahiret yurdunu, yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu istemiyen kimselere veririz. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.» (el-Kasas, 83.)

Bu ayeti okuduktan sonra sesi kesilmişti. Kapıda bekleyenler içeri girdiklerinde gözlerini yummuş olduğunu gördüler. Onu, kıbleye dördürdüler ve o anda vefat etti.

Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Abdülaziz b. Ebi Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ömer b. Abdülaziz, mezara konulduğunda şiddetli bir rüzgar esti. Yeryüzüne çok güzel bir hatla yazılmış bir sayfa düştü. Sayfayı alıp baktıklarında içinde şunların yazılı bulunduğunu gördüler:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bu, Allah katından Ömer b. Abdülaziz'e gönderilen bir Cehennem'den kurtuluş beraatıdır.» Bu sayfayı alıp Ömer b Abdülaziz'in kefeninin içine soktular ve öylece defnettiler.»

Buna benzer bir hadise de Abdüssamed b. İsmail'in biyografisinden bahsederken İbn Asakir tarafından rivayet edilmiştir. İbn Asa-kir, bunu Umeyr b. Habib es-Sülemî'den nakletmiştir, şöyle ki:

Ben ve sekiz arkadaşım, Emeviler zamanında Bizanslılara tutsak olduk. Bizans hükümdarı, boyunlarımızın vurulmasını emretti. Arkadaşlarım öldürüldü. İmparatorun komutanlarından biri araya girerek bağışlanmamı sağladı. Komutan beni alıp kendi evine götürdü. Evde güneş misali güzel bir kızı vardı. İslâm'dan çıkıp Hristiyanlığa girmem şartıyla kızını bana vereceğini ve sahibi olduğu nimetleri benimle paylaşacağını söledi. Sonra beni kızıyla başbaşa bıraktı. Kızı, benimle olmak istedi, ama ben kabul etmedim. Bana: «Niçin kabul etmiyorsun?» diye sorunca ben: «Dinim buna engeldir. Bir kadın veya herhangi birşey için dinimi bırakamam.» diye cevap verdim. Kız: «Memleketine gitmek istiyor musun?» diye sorunca ben: «Evet.» diye cevap verdim. Kız: «Şu gördüğün yıldızı takib ederek geceleri yürü, gündüzleyin saklan. Bu yıldızı takib edersen memleketine ulaşırsın.» dedi. Ben de o şekilde yola çıktım. Dördüncü günde gündüzleyin bir yerde gizlenmekte iken bir atlının bana doğru geldiğini gördüm. Beni yakalamak için geldiklerini sanarak korktum, ama bir de baktım ki gelenler, öldürülen arkadaşlarımdır. Beraberlerinde doru atlar üzerinde başkaları da vardı. Bana: «Umeyr sen misin?» dediler. Ben de: «Evet, ben Umeyr'im.» dedim. Onlara: «Sizler öldürülmediniz mi?» diye sorduğumda şu cevabı verdiler: «Evet, öldürüldük, ama Aziz ve Ce-lil olan Allah, Ömer b. Abdülaziz'in cenazesine katılmaları için şehitlere izin verdi ve onları diriltti.» dediler. Sonra aralarındaki biri: «Elini bana ver ey Umeyr.» dedi, elimi uzattım, beni alıp terkisine bindirdi. Az bir miktar yol gittikten sonra terkisine bindiğim adam beni Ce-zire'de evimin yakınında beni yere fırlattı ama bana herhangi bir zarar dokunmadı.

Reca b. Hayve dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz, kendisini yıkayıp kefenlememi vasiyet etti. Yüzüne bakıp kendisini mezara sarkıtmam için kefeninin düğümünü çözdüğümde yüzünün kağıt gibi bembeyaz
olduğunu gördüm.»

Reca b. Hayve'nin bana anlattığına göre o, daha önceki halifelerden hangisini defnetmişse kefenlerini çözdüğünde yüzlerinin simsiyah olduğunu görmüştü.

Yusuf b. Mahik'in biyografisinden bahsederken İbn Asakir, onun
şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ömer b. Abdülaziz'i defnedip üzerine toprak atıp mezarım düzelttiğimiz esnada gökten bir sayfa düştü. Sayfada şunlar yazılıydı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bu, Cehennem ateşinden kendisine eman verildiğine dair Ömer b. Abdülaziz'e Allah katında gönderilen bir berattır.»

Bu rivayette şiddetli gariblik vardır. Doğrusunu Allah bilir. Ancak Ömer b. Abdülaziz'le ilgili olarak bazı salih rüyalar görülmüştür. Onun Ölümüne hem havas takımı, hem de avam takımı üzülmüşlerdir. Özellikle âlimler, zahidler ve abitler onun için çok hüzünlen-nıişlerdir. Burada, onun için ağıt yakan Küseyyir Azze'nin şu şiirini nakletmekte yarar vardır:
«Onun yaptığı faydalı icraatlar umumi .oldu, ölümü de umumi bir hüzün verdi.
Onun ölümü nedeniyle bütün insanlar üzüldükleri için sevab kazandılar.
Herkes, ona matem tutmaktadır.
Her evde onun için ağıt ve hıçkırıklar, inlemeler vardır. Kendisine iyilik yapmadığın kimseler dahi ey Ömer, seni hayırla övüp yadetmektedir.
Çünkü sen, övgüye layık bir insansın.
Yaptığı icraatlar onu hayattaymış gibi gösteriyor, varlığını devam ettiriyor.
Sanki onun icraatları, ondan bir ferman gibi her tarafa yayılıyor.» Cerir de Ömer b. Abdülaziz için şu ağıdı yakmıştı:
«Ey mü'minlerin emiri! Ey Allah'ın Beyt'ini hac ve umre için ziyaret edenlerin en hayırlısı! Haberciler bize senin vefatını duyurdular.
Sen büyük bir görev yüklenmiştin ve onun hakkını vermiştin.
O görevi Allah'ın emriyle yürüttün ey Ömer.
Güneş tutulmuştur, artık doğmuyor, gecenin yıldızları ve ay, senin için ağlıyorlar.»
Muharib b. Disar da Ömer b. Abdülaziz için şu ağıdı yakmıştı:
«Eğer ölüm, adaletli olduğundan ötürü yaratıklardan birini yakalamamak ve saygı göstermek isteseydi ey Ömer, ölüm sana isabet etmezdi.
Senin nice adilane hükmün vardı ki, o yüzden tabutun hazırlanmıştı. Öldürülmek üzereydin, başkası senin yerini gözetliyordu.
Eyvah, benimle birlikte senin için üzülenlerde var, çok adil biriydin. Ama artık mezar çukuru seni içine çekiyor.
Gözlerim üç kişinin benzerini göremedi, mescitte.
Mezar çukuru onları içine aldı, kara toprak onları bağrına bastı.
Sende onların peşinden gittin, artık hak yolundan gittiğin için muhtaç ve susuz kalmaz, yorgun düşmezsin.
Eğer sabah akşam ayan beyan gelen galip kaderlere güç yetirebil-seydim.
Ey iyiliklerin Ömer'i, senin ölümüne engel olurdum. Deyr-i Sem'-an'da yere düşüp ölmene göz yummazdım. Ne var ki, kader galip geldi, vefat ettin.»
Anlatıldığına göre Ömer b. Abdülaziz, hicri 102. senenin receb ayının beşinde perşembe günü (veya cuma günü) Humus toprağında, peyr-i Sem'an denen mıntıkada vefat etmiştir. Onun, receb ayının bitimine iki gün kala veya on gün kala veya hicri 101. senede vefat ettiğine dair çeşitli rivayetler de vardır. Cenaze namazını, amcası oğlu Mesleme b. Abdülmelik kıldırdı. Yezid b. Abdülmelik'in kıldırdığı, oğlu Abdülaziz b. Ömer b. Abdülaziz'in kıldırdığı da söylenir.
Vefatında otuzdokuz yaşını birkaç ay geçmiş idi. Kırk yaşını birkaç ay veya bir sene veya daha fazla geçtiği de söylenir. Altmışüç sene yaşadığına dair zayıf bir rivayet de vardır. Otuzaltı sene, otuzyedi sene, otuzsekiz sene yaşadığına dair çeşitli rivayetler de vardır. Otuz ile kırk sene arasında ömür sürdüğü, yaşının kırka varmadığı da gelen rivayetler arasındadır.
Ahmed, Abdürrezzak tarikiyle Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Abdülaziz, kırkbeş yaşma ayak basmışken vefat etti.» İbn Asakir, bunun yanlış olduğunu, sahih rivayete göre otuzdokuz sene birkaç ay yaşamış olduğunu söylemiştir. Ömer b. Abdülaziz'in halifeliği, iki sene beş ay dört gün sürmüştür, ya da iki sene beş ay ondört gün sürdüğü de söylenmiştir. İki buçuk sene süreyle halifelik yaptığına dair zayıf bir rivayet de vardır.
Allah rahmet etsin, Ömer b. Abdülaziz, esmer tenli, ince yüzlü, yakışıklı, nahif bedenli, güzel sakallı, gözleri çukurda, alnında yara izi olan, saçı ağarmış, hatta saçma kına sürmüş bir insandı. Allah ona rahmet etsin. Onun şemailini noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah, elbetteki daha iyi bilir. [1]

Fasıl

Halifeliğe geçtiğinde, önünde mızrakla yürümek ve daha önceki halifelerin âdetini devam ettirmek üzere gelen muhafız komutanına Ömer b. Abdülaziz: «Benimle ne işin var? Benden uzakla . Ben ancak Müslümanlardan biriyim.» dedi ve halkla birlikte mescide gidinceye kadar yürüdü. Mescide girdikteki sonra minbere çıktı. İnsanlar, onun için camide toplandılar. Ömer, onlara şöyle hitab etti:
«insanlar! Benim görüşüm, benim talebim ve bu hususta Müslümanlarla meşveretim olmadan bu halifelik işi bir imtihan olarak benim omuzlarıma yüklendi. Bana bey'at ettiğinize dair sorumluluğunuzu üzerinizden kaldırıyorum. Ben kemdimi bu işten azlettim. Siz kendiniz ve yönetiminiz için uygun gördüğünüz bir başkasını seçin.» **Öyle demesi üzerine Müslümanlar, hep birlikte çığlık atarak: «Biz hem kendimiz, hem de yönetimimiz için seni seçtik. Hepimiz buna va-z* olduk.» dediler. Sesleri kesilince bu defa Ömer, Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra sözlerini şöyle sürdürdü.
«Allah'a karşı takvalı olmanızı size tavsiye ederim, zira Allah'a karşı takvalı olmak, herşeyin yerini doldurur. Ama hiçbir şey, Allah'a karşı takvalı olmanın yerini dolduramaz. Ölümü çokça anın. Çünkü o, lezzetlerin yıkıcısıdır. Başınıza gelmeden önce

Ölüm için hazırlık yapın. Doğrusu bu ümmet, ne Rabbi, ne kitabı, ne de peygamberi hususunda ayrılığa düşmüş değildir. Bu ümmet, ancak dinar ve dirhem hususunda ayrılığa düşmüştür. Doğrusu, ben Allah'a yemin ederim ki, hiç kimseye haksız yere mal ve para vermem ve hiç kimsenin hakkım da vermekten geri durmam. Hiç kimseyi hakkından mahrum bırakmam.»
Sonra sesini yükselterek şöyle dedi:
«İnsanlar! Allah'a itaat edene itaat etmek vacib olur. Allah'a isyan edene ise itaat etmek gerekmez. Allah'a itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a isyan ettiğim takdirde üzerinizde bana itaat etmeniz için hakkım kalmaz.»
Böyle dedikten sonra minberden indi, evine kapandı. Üzerine perdeler sarkıtıimasını emretti. Halifelere mahsus giysilerin satılmasını buyurdu ve bunlar da satıldı. Bu paralar, beytü'1-mala konuldu. Sonra gidip öğle istirahatına çekildi. Oğlu Abdülmelik, yanma giderek: «Ey mü'minlerin emin, sen ne yapmak istiyorsun?» diye sorunca istirahat etmek istediğini söyledi. Bu defa oğlu: «Haksızlığa uğrayanların haklarını kendilerine iade etmeden önce mi istirahata çekiliyorsun?» diye sordu. Ömer de: «Ben dün Süleyman'ın işiyle uğraştığım için uykusuz kaldım. Öğle namazını kıldıktan sonra hak sahiplerinin haklarım iade ederim.» dedi. Oğlu da: «Öğleye kadar yaşayacağını kim sana garanti ediyor?» deyince Ömer: «Yaklaş bana ey oğlum.» dedi. Oğlu yaklaşınca tutup alnından öptü ve: «Zürriyetimden, dinim hususunda bana yardım edecek birini çıkaran Allah'a hamdolsun.» dedi. Sonra kalkıp öğle istirahatını terkederek evden çıktı. Münadisi-ne de: «Haksızlığa uğrayan her kim varsa bana müracaat etsin.» diye ilanat yaptırdı. Humuslu bir zımmi kalkıp yanma gitti ve şöyle dedi:
- Ey mü'minlerin emiri, senden Allah'ın kitabı ile hüküm vermeni istiyorum.
- Meselen nedir?
- Abbas b. Velid b. Abdülmelik arazimi gasbetti.
Abbas da orada oturmakta idi. Ömer b. Abdülaziz, ona şöyle dedi:
- Sen ne diyorsun bu konuda ey Abbas?
- Evet, bunun arazisini mü'minlerin emiri Velid, bana ikta olarak verdi ve bu konuda bana bir ferman da yazdı.
- Sen ne diyorsun ey zımmi?
- Ey mü'minlerin emiri, senden bu hususta Allah'ın kitabı ile hüküm vermeni istiyorum.
- Evet, Allah'ın kitabı, Velid'in fermanına nisbetle uymaya daha layıktır ve ondan daha önce gelir. Ey Abbas! Kalk, şu adamın arazisini kendisine geri ver.
Bu buyruk üzerine Abbas, arazisini o zımmiye iade etti. Sonra insanlar, şikayetlerini ona sunmak üzere sıraya girdiler. Bütün şikayetlerin gereğini yaptı. Haksızlığa uğrayanların haklarım iade etti. Gasbedilen mallar kendisinin de başkasının da elinde olsa, bu malları sahiplerine iade etti. Nihayet Mervanilerin ve diğerlerin ellerindeki gasbedilmiş malları sahiplerine iade etti. Mervanilerden her biri, eşrafa koşarak Ömer b. Abdülaziz nezdinde kendilerine şefaatçi ol-, masını istedilerse de bunun onlara hiç yararı olmadı. Nihayet halaları Fatıma binti Mervan'a giderek Ömer b. Abdülaziz'den gördükleri muameleden ötürü şikayetçi oldular. Ömer'in, ellerindeki malları aldığını, onun nezdinde tahkir edildiklerini, şikayetçilerin karşısında direnmediğini söylediler. Fatıma binti Mervan, izinsiz olarak halifelerin huzuruna girer ve hiçbir isteği geri çevrilmezdi. Halifeler, ona ikramda bulunup saygı gösterlerdi. Halifelikten önce Ömer b. Abdülaziz de ona saygı gösterirdi. Fatıma, kalkıp bineğine bindi ve Ömer'in huzuruna gitti. İçeri girince Ömer, ona saygı gösterip ikramda bulundu. Çünkü Ömer'in halasıydı Ömer, ona bir yastık verdi. Rahatça oturmasını söyledi. Onunla sohbete başladı ama Fatıma'nm anormal bir halde olduğunu ve sinirli olduğunu gördü. Ömer, ona: «Halacığım, neyin var?» diye sorunca Fatıma, şöyle karşılık verdi: «Kardeşim Abdülmelik'in oğulları ve torunları senin zamanında hakarete uğruyorlar, sen ellerindeki malları alıp başkalarına veriyorsun. Senin huzurunda onlara sövüyorlar, ama sen buna karşı çıkmıyorsun. Bu nasıl iştir?» Ömer, güldü ve Fatıma'nm kendisine karşı kışkırtıldığını gördü. Sonra sohbete başladı, ama Fatıma'nm öfkesi bir türlü dinmek bilmiyordu. Ömer, onu bu halde görünce işi ciddiye aldı ve şöyle dedi:
- Ey halacığım, şunu bilesin ki, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz vefat edince insanları akar bir nehir üzerinde bıraktı. Sonra bir adam, hilafete geçti. O nehrin idaresini üstlendi ve ölünceye kadar o nehirden bir damla su eksiltmedi. Ondan sonra bir başka adam, o nehrin idaresini ele aldı. O da ölünceye kadar o nehrin suyundan bir damla dahi eksiltmedi. Onun ölümünden sonra bir başka adam, nehrin idaresini üstlendi ama bir sakalık suyu ondan kiraya verdi. İşte ondan sonradır ki, insanlar, o nehirden sakalarca su kiralamaya başladılar. Öyle ki, nehri kuruttular. İçinde bir damla su dahi kalmadı. Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah beni yaşatacak olursa, bu nehri önceki haline getireceğim. Beğenen beğenir, beğenmeyen beğenmez. Eğer haksızlık yapanlar, valinin yakınları iseler ve vali de bu haksızlığı ortadan kaldırmıyor sa, uzaktaki adamların başına gelecek haksızlıkları nasıl ortadan kaldırabilecek?
- Bari Mervanilere senin yanında sövmesinler.
- Kim onlara sövmüş? Adamlar, onları şikayet ediyorlar, haksızlığa uğradıklarını ifade ediyorlar. Ben de Menvanilerden onların gas-bedilmiş mallarını görünce alıp kendilerine iade ediyorum.
İbn Ebi'd-Dünya, Ebu Nuaym ve diğerleri bunu böyle nakletmiş-lerdir. Müellif de buna gizli bir işarette bulunmuştur.
Meslenıe b. Abdülmelik dedi ki: «Hastalığı zamanında Ömer b. Abdülaziz'in ziyaretine gittim. Üzerinde kirli bir gömlek gördüm. Karısı Fatıma'ya: «Mü'minlerin emirinin gömleğini yıkamıyor musun?» diye sorduğumda o: «Vallahi, onun bundan başka gömleği yoktur.» dedi. Ömer ağladı. Fatınıa ağladı. Evdekilerin hepsi ağladılar, ama bunlar niçin ağladıklarını bilmiyorlardı. Gözyaşları dindiğinde Fatı-ma: «Ey mü'minlerin emiri, niçin ağladın?» diye sorunca Ömer, şu cevabı verdi:

«Aziz ve Celil olan Allah'ın huzurunda insanların gruplara ayrılarak bir kısmının Cennet'e, bir kısmının da Cehennem'e sevkedi-leceklerini düşündüm.» Böyle dedikten sonra çığlık atıp bayıldı.
Bir defasında ona beytü'l-nıaldan misk getirerek koklatmak istediler, ama o, kokunun tekrar beytü'1-mala iade edilişine kadar burnunu tıkadı. Niçin böyle yaptığını sorduklarında da: «Miskten tabii ki, çünkü onun kokusu ile yararlanılır.» dedi.
Vefat edeceği zaman çocuklarını huzuruna çağırdı. Erkek çocukları, ondan fazla idi. Onlara bakıp gözleri yaşardı. Sonra: «Gençliğe canım feda.» dedi.»
Ömer b. Abdülaziz, şu beyitleri çok defa kendine nümune-i imtisal edinirdi:
«Miskin görünür. O, kendisini meşgul eden işlerden ötürü halkla konuşmak istemez.
İlim, onu bütün cahilliklerden yana rahatsız eder. Bir şeyi bilen, bilmeyen gibi değildir.
Onları gördüğü zaman Ömer, cahillere yüz a*sar.
Cahillere karşı gülümseyen ve şakalaşan yanakları yoktur onun.
Hayatın geri kalan kısmını düşünerek ürktü.
Ahiret, onu dünya ile uğraşamaz hale getirdi.»
İbn Ebi'd-Dünya, Meyimin b, Mehran'ın şöyle dediğim rivayet'et-miştir:
«Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna girdim. Yanında Sabık el-Ber-berî vardı, ona şiir okuyordu. Şiirini okurken şu beyitlere geldi:
«Ölümden korkusu olmayan ve emin bir durumda bulunan nice
cağhklı kimse vardı ki, geceleyin uykuya daldıktan sonra,
Ölüm ansızın ona gelir.
Ölüm ona ansızın gelince de ölümden kaçıp kurtulamaz, ona karsı kendini gücüyle savunamaz.
Sabah olunca da kadınlar peçeli olarak onun üzerine ağlarlar. Sesini yükseltse de seslenenin sesini duyamaz.
Mezarı yaklaştırılır, mezar onun istirahatgahı olur.
Dün biriktirdiği servetten, bugün el çekip ayrılır.
Ölüm, malı ve servetinden ötürü zengini bırakmadığı gibi,
İhtiyaç sahibi yoksulu da. geride bırakmaz. Hepsini alıp götürür.»
Reca b. Hayve dedi ki: «Mu minleri emiri Ömer b. Abdülaziz vefat edince ondan sonra Yezîd b. Abdülmelik halifeliğe geçti. Ömer b. Ve-lid b. Abdülmelik de yeni halife Yezid'in yanına giderek şöyle dedi:
«Ey mü'minlerin emiri, şu gösterişçi Ömer b. Abdülaziz, hainlik yaparak ele geçirebildiği kadar Müslümanların nefis mücevherlerini ve paha biçilmez incilerini alıp iki odaya doldurdu. Onlar şimdi o iki odada kilitlidir.»
Ömer b. Velid'in bu ihbarı üzerine Yezid, Ömer b. Abdülaziz'in karısı ve kendisinin de kız kardeşi Fatınıa binti Abdülmelik'e haber göndererek şöyle dedi: «Duyduğuma göre Ömer, geride kilitli iki oda dolusu mücevher ve inci bırakmıştır.»
Fatıma da haber göndererek şu cevabı verdi:
«Ey kardeşim, Ömer, bir tek kıl bırakmadığı gibi servet de bırakmadı. Ancak bütün bıraktığı, şu mendilin içindeki eşyadır.» Bu ceva-bıyla birlikte mendili ve içindeki eşyaları da kardeşi Yezid'e gönderdi. Yezid, ağzı kapalı mendili âçmca içinde yamalı ve kaba kumaştan dokunmuş bir gömlek, temiz bir aba, fersude olmuş, astarı çürümüş kaba kumaştan dokulu bir cübbe gördü. Bunun üzerine Yezid, mendili getiren adama dedi ki: «Fatıma'ya de ki: Benim ondan istediğim bu eşyalar değildir. Ben ondan, o iki odadaki inci ve mücevherleri istiyorum.» Adam gidip bu buyruğu kendisine iletince Fatıma, şu haberi gönderdi:
«Mü'minlerin emiri Ömer b. Abdülaziz'in ölüm musibetini başıma getiren yüce Allah'a yemin ederim ki, içerisine girmemden hoşlanmadığım bildiğim için kocam Ömer, halifeliğe geçtiğinden beri ben o iki odaya girmiş değilim. İşte o odaların anahtarlarını sana gönderiyorum.Gel, kendin aç, içindeki eşyaları da beytü'l-malma aktar.»
Yezid, Ömer b. Velid'i yanına alarak gitti. Ömer'in kilitli odaları kapısına vardı. Odalardan birini açınca içeride deri bir koltuk ve
0 tuğun yanında yere dizilmiş dört tuğla, bir de bakır bir ibrik gör Ömer b. Velid: «Allah'ım, beni bağışla.» dedi. Sonra Yezid, ikinci odayı da açınca içerisinin çakıl taşlarıyla döşenmiş bir mescit olduğunu, tavana asılı bir zincir bulunduğunu gördü. Zincirin ucunda insan başının girebileceği genişlikte tasmayı andıran bir halka buldu. Örner b. Abdülaziz, ibadet esnasında uykusu bastırdığı zaman ya da bazı günahlarını hatırladığında başını o halkaya koyar, öylece dururdu. Yine orada bir sandık buldular. Sandık kilitliydi. Açtıklarında içinde sofrayı andıran bir bez buldular. Bezi açtıklarında içinde bir zırh ve diz donu gördüler. Bu zırh ve diz donu, kaba kumaştan dokunmuştu. Yezid ve beraberindekiler ağladılar. Yezid: «Ey kardeşim Ömer b. Abdülaziz, Allah sana rahmet etsin. Doğrusu, senin gizliliğin de aşikar-lığın da tertemizdi.» dedi. Ömer b. Velid de mahcub bir halde oradan dışarı çıkarken: «Allah'ım, beni bağışla. Ben ancak bana söylenen sözleri söyledim.» dedi.»
Reca b. Hayve dedi ki: «Ömer b. Abdülaziz, can çekişirken şöyle demeye başladı: «Allah'ım, beni kazan ile razı et Kaderimde de bana bereketler ve uğur nasib.et ki, hakkımda acilen verdiğin hükmün ertelenmesini veya ertelediğin hükmün çabuklaştırılmasını istemiye-yim.» Vefat edinceye kadar bu sözleri tekrarladı.»
Ömer b. Abdülaziz, şöyle derdi: «Ben işlerde ve yönetimde hevesime yer bırakmadım. Ancak Allah'ın bu işlerde verdiği hükme göre hareket ettim.»
Şuayb b. Safvan dedi ki: Salim b. Abdullah b. Ömer b. Hattab, halifeliğe geçtiği zaman Ömer b. Abdülaziz'e şöyle bir mektup gönderdi:

«İmdi ey Ömer, senden önce de halifeliğe ve hükümdarlığa başka kimseler geçmişlerdi. Gördüğüm gibi onlar, vefat edip gittiler. Daha önce topluluk iken, etraflarında hizmetçi ve muhafızlar var iken, sonra yalnız başlarına Allah'ın huzuruna çıktılar. Kaçmakta oldukları Ölümün acılarını çektiler. Lezzetlere bakmaktan bir an dahi geri durmayan gözleri oyuldu. Şimdi onların daha önce yumuşak yastıklara dayanan, sergi ve halılara uzanan, hizmetçi ve cariyelerle desteklenen boyunları, vücutları mezara defnedildi. Türlü nimetlerden, yiyeceklerden, mallardan ve paralardan doymayan karınları yarıldı. Daha önce dünya da hoş kokularla kokulanan bedenleri leşe dönüştü. Hatta bu dünyada iken onların tahkir ettikleri miskinler bile şimdi onların yanında dursalar, onlardan rahatsız olurlar ve kaçıp giderler. Halbuki daha önce o hükümdarlar ve halifeler, kendi hevesleri için güzel kokular sürünür, kıymetli ve yumuşak elbiseler giyer, heva ve hevesleri uğruna israf ederek mal ve para harcarlar, ama Allah'ın hakkı ve emri gereğince yapmaları gereken harcamaları kısarlardı. Şimdi sen, kıyamet gününde amelleriyle başbaşa bırakılan o kimselerin hapsedildiklerini görüp kendin hiçbir şeye bağlı olmaksızın, hapiste olmaksızın Allah'ın huzuruna çıkmak istiyorsan, bunun gereğini şimdiden yap. Allah'tan yardım dile. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir. O, noksanlıklardan münezzeh ve yücedir.

Hiçbir hükümranlık yoktur ki, az bir süre sonra harab olmasın. Salim kalmaz, her ne kadar muhafızları ve koyucuları çok olsa da.

Kapısı sağlam ve kapıcıları bulunan kimsenin kapıcıları, az bir süre sonra kapıyı terkedecekler.

Ölümden başkası da olsa, o kapıcılar ve yardımcılar ile dost, seni bırakıp başkalarına yönelecekler.

Öldükten sonra seni kıskanan herkes sevinecek ve arkadaşlarınla dostların seni mezara teslim edecek.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre bu beyitler, Salim b. Abdullah b. Ömer b. Hattab'tan başkasına aittir.

"el-İhlas" adlı kitabta İbn Ebi'd-Dünya, Meymun b. Mehran'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ömer b. Abdülaziz, bir gün yanında kardeşlerinden bir cemaat oturmakta iken konuşmaya ve güzel öğütler vermeye başladı. Mecliste oturan ve gözleri yaşaran bir adama bakınca Ömer, konuşmasına son verdi. Ben, kendisine: «Ey mü'minlerin emiri, öğüt vermene devam et. Umarım ki Allah, bu Öğütleri duyan veya duyan kimselerin kendisine ulaştırdığı kimseye bu öğütler sayesinde lütufta bulunur.» deyince Ömer, bana şu cevabı verdi: «Bana karışma ey Ebu Eyyüb, konuşmakta insanlara fitne vardır. Bu fitneden, konuşan kimse de kurtulamaz. Oysa konuşmak yerine icraatta bulunmak mü'mine daha yaraşır.»

Ibn Ebi'd-Dünya, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bazı kimseleri vali yaptık. Yöneteciliğe tayin ettik, onların iyi ve seçkin kimseler olduklarını sanıyorduk, ama onları tayin edince günahkar kimseler gibi amel ettiklerini gördük. Allah, onları kahretsin. Onlar, mezarların yanından geçip ibret almıyorlar mı?»

Abdürrezzak, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ömer b. Abdülaziz -kendisinden bazı nahoş şeyler duyduğu için- Adiy b. Er-tat'a şöyle bir mektup gönderdi:

«İmdi senin âlimlerle oturman, başına siyah sarık takman, sangının ucunu arka tarafa sarkıtman beni aldatmıştı. Sen zahiren güzel bir davranış sergiliyordun, ben de seni iyi bir insan sanmıştım ama senin yaptığın birçok işlerden Allah beni haberdar kıldı.»

Taberanî, Darekutnî ve birçok ilim ehli kimselerin rivayetlerine göre Ömer b. Abdülaziz, valilerinden birine şöyle bir mektup göndermistir:

«İmdi ben sana takvalı olmayı, Rasûlün sünnetine uymayı, onun emrinde orta yolu tutmayı, Rasûlullah'tan sonra bid'atçıların ortaya koyduğu bid'atları terketmeyi, onun sünnetiyle savaşanların uydurma âdetlerinden uzaklaşmayı, onun getirdikleri ile yetinmeyi tavsiye ediyorum. Sonra şunu da bil ki, ortaya atılan her bid'atm asılsızlığına ve batıllığına dair bir delil önceden geçmiştir. Sen, sünnete sarılmaya bak, bu sünneti ortaya koyan zat şunu bilmiştir ki; bu sünnete muhalefet etme durumunda kayma ve sapma vardır. Hata vardır, dalalete dalma ve ahmaklık vardır. Sünnete sarılan kimseler, işleri daha sağlamca keşfederler, sağlam iş yaparlar. Bunların işleri, aslanın işine benzer, eğer kendi nefislerinize yüklediğiniz şeylerde bir fazilet varsa, onlar buna daha layıktırlar, fazilet yoluna daha çabuk koşarlar. Çünkü onlar, her hayır ve iyiliğe önceden koşup giderler. Eğer bunlardan sonra bir bid'at ortaya çıkmış diyecek olursan, şunu bil ki, bu bid'atı, mü'minlerin yolundan başka yola tabi olan, onların hak yolundan sapan, kendini onlardan uzaklaştıran kimse ortaya koymuştur. Onlar, bu sünnet hususunda yeterince konuştular. Sadra şifa verecek nitelemelerde bulundular. Bunlardan geri kalan kişi taksirlidir, bunlardan daha fazlasını yapmaya kalkışan da iyi yapmış olmaz. Bazı kimseler, dinlerinde taksirat yaptılar, yalınayak kaldılar. Bunlardan başkaları da tamahkar oldular, kaybettiler.»

Allah, Ömer b. Abdülaziz'e rahmet etsin. Kalbten çıkan bu sözleri ne kadar da güzeldir. Onun kalbi, sahabelerin yoluna uyma ve onlara sevgi ile doluydu. Fıkıhçılardan ve diğerlerinden hangisi böyle sözler söyleyebilir?

Hatib Bağdadî, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.) ve kendisinden sonra gelen halifeleri, bazı sünnetler koydular. Bu sünnetlere sarılmak, Allah'ın kitabını tasdik etmekdir, ona taatta bulunmaktır. Herhangi bir kimsenin, bu sünnetleri değiştirmeye hakkı yoktur. Bu sünnetlere muhalefet edenlerin görüşüne itibar edilmez. Her kim, Rasûlullah'ın ve halifelerinin sünnetine uyarsa, doğru yola girer. Her kim, basiretle buna ittiba ederse, doğru yolu bulur, her kim de buna muhalefet eder ve mü'minlerden başkalarının yollarına uyarsa, Allah, onu gitmek istediği yola iter ve de Cehennem ateşine atar, orası ne kötü bir dönüş yeridir.»

Bir gün Ömer b. Abdülaziz, münadisine emir vererek toplanmaları için halka duyuru yapmasını istedi. Münadi de: «Namaz

için toplanın.» diye duyuruda bulundu. İnsanlar gelerek camide toplandılar.* Ömer, onlara bir hutbe irad etti. Hutbede şöyle dedi:
«Ben sizi sırf şunun için topladım: Sizlerden her kim yarın Allah'ın huzuruna çıkmayı, ahiret yurduna varılacağını tasdik eder de bunun için çalışmaz ve gerekli hazırlığı yapmazsa, ahmaktır. Bunu yalanlayan da kafirdir.» Böyle dedikten sonra şu ayet-i kerimeleri okudu:
«Dikkat edin! Onlar, Rablerine kavuşmaktan şüphededirler. Dikkat edin, Allah şüphesiz her şeyi bilgisiyle kuşatandır.» (el-Fussiiet, 54.)
«Onların çoğu, ortak koşmadan Allah'a inanmazlar.» (Yûsuf, 1oe.)
İbn Ebi'd-Dünya'dan rivayet olunduğuna göre Ömer b. Abdülaziz, çocuklarını bir mürebbileri ile birlikte Taife göndermişti ki, orada nıürebbi, çocuklarına bazı bilgileri öğretsin. Bir süre sonra Ömer, o mürebbiye şöyle bir mektup göndermişti:
«Çocuklara hiç de iyi öğretmemişsin. Çünkü Müslümanların imanının önüne, niyeti bilmeyen bir çocuğu geçirmişsin.»
îbn Ebi'd-Dünya, bunu telifi olan "Niyet" kitabında anlatmıştır.
"er-Rika ve'1-Büka" adlı kitapta yine İbn Ebi'd-Dünya, Ömer b. Abdülaziz'in azatlılarından birini anlatırken, Ömer'in ona şöyle dediğini nakletmiştir:
«Ey oğulcuğum, senin sözünün dinlenmesi ve sana itaat edilmesi hayır değildir. Aslında hayır, Aziz ve Celil olan Rabbinden gafil kalıpta sonra ona itaat etmendir. Ey oğulcuğum! Bu gece sabaha varıncaya ve güneş bir miktar yükselinceye kadar kimseyi yanıma sokma. Çünkü yanıma gelenlerin sözlerini anlayamamaktan ve onların da benim sözlerimi anlayamamalarından korkuyorum.»
Azatlısı ona: «Efendim, dün seni şiddetli bir şekilde hıçkıra hıçkı-ra ağlarken gördüm. Daha önce o kadar şiddetli ağlamış değildin.» deyince Ömer, tekrar ağlamaya başladı, sonra şöyle dedi: «Ey oğulcuğum, yarın Cenâb-ı Hakk'ın divanına duracağımı hatırladım, onun için ağladım.» Böyle dedikten sonra tekrar bayılıp düştü ve güneş yükselinceye kadar ayılamadı. Artık bundan sonra vefat edinceye kadar Ömer'in gülümsediğini hiç görmedim.
Bir gün şu ayet-i kerimeyi okudu: «Ey Muhammedi Ne iş yaparsan yap ve sizler ona dair Kur'ân'dan ne okursanız okuyun; ne yaparsanız yapın; yaptıklarınıza daldığınız anda, mutlaka biz sizi görürüz.» (Yûnus, 61.) Bu ayet-i kerimeyi okuduktan sonra o kadar yüksek sesle ve şiddetlice ağladı ki, hane halkı onun ağlayış ve feryadını duydular. Karısı Fatıma, yanına gelip oturdu. Onun ağlayışı nedeniyle kendisi de ağladı. İkisinin ağlamasını gören hane halkı da hep birlikte ağlamaya başladılar. Oğlu Abdülmelik, onlar bu halde iken yanlarına geldi, babasına: «Niçin ağlıyorsun?» diye sorunca babası Ömer, şu cevabı verdi: «Hayırdır evladım, keşke baban dünya ile tanışma-saydı. Allah'a yemin ederim ki ey oğulcuğum, ben helak olmaktan, cehennemliklerden olmaktan korktum.»
İbn Ebi'd-Dünya, Abdulala b. Ebi Abdillah el-Anberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz'in, kirli giysilerle cuma günü evden çıktığını gördüm, arkasında bir Habeşli yürümekte idi. Halkın yanma vardığında Habeşli geri döndü. Ömer, iki adamın yanına vardığında: «İşte böyle, Allah size rahmet etsin.» diyordu. Böylece adamların önünden geçip camiye girdi, minbere çıkıp hutbe irad etti. Hutbede şu ayetleri okudu: «Güneş dürülüp ışığı kalmadığı zaman...» (et-Tekvîr, 1.) Evet, o zaman güneşin durumu ne olacaktır? «Cehennem alevlendirildiği zaman; Cennet yaklaştırıldığı zaman...» (et-Tekvîr, 12-13.) Bu ayet-i kerimeleri okuduktan sonra hem kendisi ağladı, hem de mescitteki cemaat ağladı. Ağlama ve feryat sesinden mescit sarsıldı. Öyle ki, sanki mescidin duvarlarının da onunla birlikte ağladığını gördüm. O esnada bedevinin biri yanına gelip ona şöyle dedi:
- Ey mü'minlerin emiri, muhtaçlıktan ötürü sana geldim, artık dermanım kalmadı ve benim durumumu Allah sana soracaktır.
Adamın böyle demesi üzerine Ömer, ağladı ve ona şöyle sordu:
- Sen ve aile efradın kaç kişisiniz?
- Ben ve bir de üç kızım varız.
Ömer, ona 300 dirhem maaş bağladı. Kızlarından herbirine de yüzer dirhem daha verdi. Ayrıca kendi malından ona yüz dirhem daha vererek şöyle dedi:
- Haydi git, Müslümanların maaşı çıkıncaya kadar bu parayı ihtiyaçlarına sarfet, maaş çıkınca diğer Müslümanlarla birlikte sen de alırsın.»
Azerbaycanlı bir adam, Ömer b. Abdülaziz'in yanına gelip karşısında dikildi ve şöyle dedi:
«Ey mü'minlerin emiri! Yarın sen Allah'ın huzurunda nasıl dura-caksan işte ben de şimdi senin huzurunda öylece duruyorum. Yarınki durumunu hatırla. Mahlukattan çok davalaşan kimseler olmasına rağmen Allah, yine de seninle uğraşacaktır, o günde sen ameline gü-venemiyeceksin, günahlarından ötürü de beratın olmayacaktır. Sen ne yapacaksın o zaman?»
Adamın böyle demesi üzerine Ömer b. Abdülaziz, sarsıla sarsıla ağladı, sonra adama şöyle sordu:
- İhtiyacını söyle?
- Azerbaycan'daki valin bana haksızlık etti. Benden 12.000 dirhem alıp beytü'1-mala koydu.
Ömer, yanındaki görevlilere şu talimatı verdi: «Hemen o valiye mektup yazın. Şu adamın parasını geri versin.» Sonra bu mektubu özel bir ulakla valiye gönderdi.
Ibn Ayyaş'ın azatlısı Ziyad'dan şöyle rivayet edilmiştir:
«Kışın çok soğuk bir gecesinde Ömer b. Abdülaziz'in yanına gittim- Evindeki bir ocağın önünde ısınmaya başladım.

Mü'minlerin emin olduğu halde Ömer de gelip benim yanımda benimle birlikte o ocağın önünde ısındı ve bana şöyle dedi:
- Ey Ziyad!
- Buyur ey mü1 minlerin emiri.
- Bana kıssa anlat.
- Ben kıssacı değilim.
- Konuş öyleyse.
- Ziyad mı senin huzurunda konuşacak?
- Bunun nesi var ki?
- Eğer Ziyad, Cennet'e girecek olursa, Cehennem'e girecek olanın ona zararı olmaz. Eğer Ziyad, Cehennem'e girecek olursa Cennet'e girenin ona faydası olmaz.
- Doğru söyledin.
Böyle dedikten sonra Ömer, ocaktaki ateş sönünceye kadar ağladı.»
Ziyad el-Abdî, Ömer b. Abdülaziz'e şöyle dedi: «Ey mü'minlerin emiri, sen kendi nefsini vasfetme, onu içine düştüğü durumdan kurtarmaya çalış. Eğer vücudundaki kıllardan her biri, Allah'a hamde-dip şükürde bulunarak ve O'nu överek konuşacak olsa, yine de içinde bulunduğun durumun sırrına eremezsin.»
Sonra Ziyad, ona şöyle dedi:
- Ey mü'minlerin emiri, hasmı çok çetin ve mücadeleci olan bir adamın durumu nice olur, onu bana anlat hele?
- O adamın durum çok fena olur.
- Peki, bir adamın çetin ve tartışmacı iki hasmı olursa, durumu nice olur?
- Daha fena bir halde olur.
- Ya hasmı üç kişi olursa, durumu nice olur?
- O adamın yaşamasında artık hayır kalmaz.
- Allah'a yemin ederim ki ey mü'minlerin emiri, şunu bilesin ki, Muhammed (s.a.v.) ümmetinin her bir ferdi, mutlaka senin hasmındır.
Bunun üzerine Ömer, o kadar çok ağladı ki, keşke bunu kendisine anlatmış olmasaydım, dedim.»
Ömer b. Abdülaziz, Adiy b. Ertat'a ve Basrahlara şöyle bir mektup gönderdi:
«İmdi bazı kimseler var ki, şu şarap için ömürlerini tüketmiş ve ihtiyarlamışlardır. Şarap içip de akılları gittiğinde yasak olan işleri yaparlar. Haram olan kanı akıtırlar, haram olan cinsel organlara tecavüzde bulunurlar, haram mal yerler. Oysa Cenâb-ı Allah, helal içeçekler yaratarak sizleri şarap içmeye muhtaç bırakmamıştır. Her ni nebiz yapacak olursa, mutlaka deri tulumlar içinde yapsın ve Allah'ın helal kıldığıyla yetinip haram kıldığından uzak dursun. Allah'ın haram kıldığı içkiyi içen birini görürsek, onu şiddetle cezalandırırız. Allah'ın kendisine haram kıldığı şeyi hafife alan kimseye gelince, Allah onu daha şiddetli cezalandırıp azaplandıracaktır.»[2]

Yezid B. Abdülmelik'in Halifeliği

Kardeşi Süleyman b. Abdühnelik'in kendisini Ömer b. Abdüla-ziz'den sonrası için veliaht tayin etmiş olması sesebiyle halk, halifeliği için ona bey'at etti. Bu senenin, (hicri 101. senenin) receb ayında Ömer b. Abdülaziz vefat edince halk, Yezid b. Abdülmelik'e bey'at etti. Yezid, kendisine bey'at edildiği zaman yirmidokuz yaşındaydı. Halifeliğe geçtikten sonra bu senenin ramazan ayında Ebu Bekir b. Mu-hammed b. Amr b. Haznı'ı Medine valiliğinden azlederek yerine Ab-durrahman b. Dahhak b Kays'ı tayin etti. Onunla Ebu Bekir b. Hazm arasında düşmanlık ve rekabet geçti. Öyle ki, neticede ona iki had tatbik etme mecburiyeti hasıl oldu.
Yine bu senede Bestam el-Haricî'nin adamları olan Haricilerle Küfe askerleri arasında bir savaş cereyan etti. Haricilerin sayısı azdı. Küfe askerleri ise 10.000 süvari kadardı. Hariciler, az kalsın onları kıracak ve mağlub edeceklerdi. Nihayet Küfe askerleri, gayrete gelerek Haricilere büyük bir darbe vurdular ve onları baştan sona öldürdüler. Onlardan ayakta kalabilen bir tek kişi dahi kalmadı.
Yezid b. Mühelleb, bu yıl isyan etti. Yezid b. Abdülmelik'in halifeliğini tanımadı ve Basra'yı ele geçirdi. Uzun bir muhasaradan ve çok uzun süren savaşlardan sonra Basra'yı ele geçirebilmişti. Ele geçirince ahaliye adaletle hükmetti, bol para harcadı. Basra valisi Adiy b. Ertat'ı hapsetti. Çünkü Adiy, daha önceleri vali iken Mühelleb'in Basra'daki adamlarını hapsettirmişti. Yezid b. Mühelleb, Ömer b. Ab-dülaziz'in zindanlarından kaçtıktan sonra Adiy, onun Basra'daki adamlarını yakalayıp hapse attirmıştı.
Yezid b. Mühelleb, Basra'yı ele geçirdikten sonra hükümet konağına girdi ve Adiy b. Ertat'ı huzuruna getirtti. Yezid, huzuruna gülerek giren Adiy'e şöyle dedi: «Gülmene şaşıyorum. Çünkü sen savaştan kadınlar gibi kaçmıştın, şimdi de huzuruma getirilirken kölelerin sürüklenişi gibi sürüklenip getiriliyorsun.» Adiy de ona şu cevabı verdi: «Ben şuna gülüyorum ki, benim hayatta kalmam, senin de hayatta kalman demektir. Çünkü beni öldürecek olursan, arkamda öyle bir güç vardır ki, senin yakanı bırakmayacaktır.» Yezid, o gücün ne olduğunu sorunca Adiy, şu cevabı verdi: «Onlar, Şam'daki Ümeyye oğulla-

nn askerleridir, seni rahat bırakmayacaklardır. Deniz dalgalarına çarpılmadan önce kendin için tedbir al, aksi takdirde geri çekilmek istesen de yakam bırakmayacaklardır. Özür dilesen de özrünü kabul etmeyeceklerdir.» Yezid de ona cevap verdi, sonra kendi adamlarını hapse attırışı gibi Adiy'i de attırdı. Yezid b. Mühelleb, Basra'ya hakim oldu. Çeşitli mıntıkalara ve beldelere naiblerini gönderdi. Ah-vaz'a da naib gönderdi. Kardeşi Müdrik b. Mühelleb'i de Horasan na-ibliğine gönderdi Kardeşinin yanma bir savaşçı topluluğunu da katmıştı.

Halife Yezid b. Abdülmelik, Yezid b. Mühelleb'in isyanım haber

almca, kardeşi oğlu Abbas b. Velid b. Abdülmelik'i, Mesleme b. Abdülmelik ordusunun öncüleri olarak 4.000 askerle birlikte Yezid b. Mühelleb'le savaşsınlar diye Basra'ya gönderdi. Mesleme b. Abdülmelik ise Şam ordusunda idi.

Yezid b. Mühelleb, halife ordusunun gelmekte olduğu haberini almca Basra'dan çıktı. Basra'da kardeşi Mervan b. Mühelleb'i vekil bıraktı, kendisi gidip Vasıt'a karargah kurdu. Beraberindeki komutanlara nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususunda danıştı, onlar da kendisine çeşitli görüşler sundular. Komutanlardan biri, dağ başlarında istihkam tedbiri alsın ve kalelere sığınsın, diye Ahvaz'a gitmesini teklif etti. Yezid, bu teklifi uygun görmeyip: «Siz beni dağ başında bir kuşa döndürmek mi istiyorsunuz?» dedi. Iraklılardan bazıları ise, onun Cezire'ye gitmesini ve oradaki en müstahkem kaleye yerleşmesini teklif ettiler. O zaman Cezirdiler, gelip etrafında toplanacaklar ve o da onlarla birlikte Şamlılara karşı savaşacaktı.

Yezid, Vasıfta iken bu yıl sona erdi. Şam askerleri de ona doğru gelmekteydiler.

Bu senede (hicretin 101. senesinde) Medine valisi Abdurrahman b. Dahhak b. Kays, insanlara haccettirdi. Mekke valisi Abdülaziz b. Abdullah b. Halid b. Useyd idi. Küfe valisi, Abdülhamid b. Abdurrahman b. Zeyd b. Hattab idi. Küfe kadısı Amir eş-Şa'bî idi. Basra valisi, Yezid b. Mühelleb idi. Yezid, orayı istila etmiş ve mü'minlerin emiri Yezid b. Abdülmelik'i görevden hal1 etmişti.

Bu senede Ömer b. Abdülaziz, Rib'i b. Hiraş, Ebu Salih es-Süm-man vefat ettiler. Ebu Salih; abid, sadık ve sebatkar bi insandı. Onun biyografisini "Tekmil" adlı kitabımızda nakletmişizdir. Doğrusunu Allah bilir. [3]

Hicretin Yüzikinci Senesi

Bu senede Mesleme b. Abdülmelik ile Yezid b. Mühelleb, karşı karşıya geldiler. Şöyle ki: Yezid b. Mühelleb, Vasıt'ta oğlu Muaviye'yi

vekil bırakarak askerleriyle birlikte yola çıktı. Önü sıra kardeşi Ab-dülmelik b. Mühelleb vardı. Nihayet Akr denen yere vardılar.-Mesle-me b. Abdülmelik de Yezid'in karşı koyamayacağı büyük bir orduyla oraya geldi. İki ordunun öncüleri orada karşı karşıya gelip şiddetlice savaştılar. Basrahlar, Şamlıları yendiler, sonra Şamlılar, kendi aralarında gayrete gelerek Basrahlar üzerine hamle yaptılar, onları bozguna uğrattılar. Basralılarm bahadırlarından bir topluluğu öldürdüler. Bunlar arasında Mentuf adında ünlü bir yiğit de vardı. Bu, Bekir b. Vail kabilesinin azatlılanndandı. Bu hususta şair Ferezdak şöyle demiştir:

«Bekir b. Vail kabilesi, Mentuf üzerine ağlıyor. Mesma'm oğullarına ağlayanları ise ağlamaktan menediyor.»

Sevrilerin Hemedanlı kölesi Ca'd b. Dirhem -ki bu adam, Cehmi, lerin ilk adamıdır- ona cevap verdi. Evet, Halid b. Abdullah el-Kusa-rî, kurban bayramı gününde Ca'd'ı öldürmüştü. Ca'd, Ferezdak'a verdiği cevabında şöyle demişti:

«Kavmine yardım ettiğinden ötürü Mentuf a ağlıyoruz.
Keşke ebeveyni şanlı olan o ikisine de ağlasak.
Bekir b. Vail, kabilenin çevresini korumak istediler.
Eğer Temim kabilesi, Bekir b. Vail kabilesine darbe vursaydı yükselirdi.
Onlar, bir an dahi Allah'ın rahmeti ile karşılaşmasınlar.
Onlara ağlayan gözler asla rahatlamasın.
Bunların üzerine ağlarsak, boşuna ve aldanmış yere mi ağlayaca^ ğız?
Oysa biz dirhemlerde aldatıldık.» (Dirhemler sözüyle Ca'd b. Dirhem ve adamlarım kastediyor.)

Mesleme ile kardeşi oğlu Abbas b. Velid, Yezid b. Mühelleb'in ordusuna yaklaştıklarında Yezid b. Mühelleb, kendi askerlerine hutbe irad etti ve onları savaşa teşvik etti. Beraberinde 120.000 asker vardı ki, hepsi de onun emrini dinlemek ve kendisine itaat etmek üzere Allah'ın kitabı ve Rasûiünun sünneti üzerine bey'at etmişlerdi. Yabancı askerleri, kendi ülkelerinin topraklarına bastırmayacaklarına, fasık Haccac'ın devrinin geri gelmesine müsaade etmeyeceklerine söz vermişlerdi. Bu hususta kendileriyle anlaşanların anlaşmalarına riayet edeceklerini, muhalif olanlarla ise savaşacaklarını ifade etmişlerdi.

İbn Eş'as'ın zamanında uzun savaşlar cereyan ettiği ve bu nedenle çok sayıda insan öldüğü için o günlerde Hasan-ı Basrî insanları

innım

fitneye dahil olmamaya teşvik ediyor ve bu hususu şiddetle yasaklıyordu. Hasan, insanlara hutbeler veriyor ve nasihatlarda bulunuyordu. Fitneden uzak durmalarını tavsiye ediyordu. Basra naibi Abdül-melik b. Mühelleb, bunu duyunca kalkıp insanlara bir hutbe irad etti. Onları ciddiyete, gayrete ve cihada teşvik etti. Savaşmak üzere alarmda bulunmalarını istedi. Sonra da şöyle dedi:

«Duyduğuma göre -Hasan-ı Basrî'nin adını zikretmeksizin- şu sapık ve riyakar ihtiyar, insanları gayretten ve cihaddan geri durmaya çağırıyormuş. Allah'a yemin ederim ki, ya o bu davranışından vazgeçer, ya da ben ona yapacağımı bilirim.»
Böyle diyerek Hasan-ı Basrî'yi, isim vermeksizin tehdit etti. Hasan-ı Basrî, onun böyle dediğini duyunca: «Allah'a yemin ederim ki, onun bana hakaret etmesi ile Allah'ın bana ikramda bulunmasını ünıid ederim.» dedi. Cenâb-ı Allah da onların devletleri sona erinceye kadar Hasan-ı Basrî'yi onlardan korudu.
İki tarafın askerleri karşı karşıya geldiklerinde göğüs göğüse savaştılar. Savaş şiddetlenince Iraklılar, hızla firar ettiler, geldikleri köprünün yakıldığım duydukları için bozguna uğradılar. Yezid b. Mühelleb, daha önce böyle bir firar olayını görmediği için: «Şu insanlara ne oluyor?» diye sorunca kendisine şöyle dediler: «Bunlar, bu tarafa gelirken üzerinden geçtikleri köprünün yakıldığı haberini duydular, onun için kaçıyorlar.» Yezid de: «Allah onları kahretsin.» dedi. Bundan sonra kaçanları geri getirmek istediyse de bunu başaramadı. Kendi adamlarından bir cemaatla orada sebat etti, ama onlardan da bazıları birer birer kaçmaya başladılar. Nihayet yanında az sayıda bir topluluk kaldı. Bununla beraber Yezid, yürüyor, ilerliyor ve karşılaştığı bütün süvarileri bozguna uğratıyordu. Onu gören Şamlılar, sağa sola kaçışıyorlardı. Kardeşi Habib b. Mühelleb öldürülmüştü. Bunun üzerine Yezid, daha da öfkelendi ve kızdı, doru atı üzerindeydi. Sonra Mesleme b. Abdülmelik'e doğru ilerledi, sırf onu öldürmek istiyordu. Onunla karşı ka-rşıya geldiğinde Şamlı süvariler, Yezid'e saldırdılar ve onu öldürdüler. Onunla birlikte kardeşi Muhammed'i ve bahadırlardan Sümeyda'yı da öldürdüler. Yezid b. Mühelleb'i, Kahl b. Ayyaş adında biri öldürmüştü. Kendisi de Yezid'in yanında vurulup öldürüldü. Yezid'in kesik başını alıp Mesleme b. Abdülmelik'e götürdüler. Mesleme, o başı, Halid b. Velid b. Abdülmelik'e gönderdi. Mesleme, Yezid b. Mühelleb'in ordugahmdaki şeyleri ele geçirdi. Sonra kardeşine haber göndererek o esirlere nasıl bir muamele tatbik edeceğini sordu. Kardeşinden gelen cevabi mektupta esirleri öldürmesi emrediliyordu. Mesleme, yoluna devam etti ve Hire'ye gitti.
Yezid'in hezimet haberi Vasıfta bulunan oğlu Muaviye'ye ulaştığında o, elindeki otuz kadar esiri öldürdü. Öldürülen esirler arasında
halife Ömer b. Abdülaziz'in naibi Adiy b. Ertat ile oğlu, Mesnıa'nın oğullan Malik ile Abdülmelik ve eşraftan bir cemaat da bulunuyordu Sonra Muaviye, yoluna devam etti. Basra'ya gitti. Yanında bol miktarda mal ve hazine vardı. Onunla beraber amcası Mufaddal b. Mü-helleb de Basra'ya gelmişti.
Mühelleb ailesi, Basra'da toplandılar, gemiler hazırladılar, kaçmak için tam teşkilatlı bir hazırlığa başladılar. Sonra çoluk çocuklarını, mallarını ve yüklerini yanlarına alarak Kirman dağına gittiler ve oraya yerleştiler. Yezid b. Mühelleb'le beraber savaşan kılıç artığı askerlerden bir grup da gelip orada Mühelleb ailesine katıldılar. Başlarına Mufaddal b. Mühelleb'i emir yaptılar. Mesleme de, Mühelleb ailesini yakalatmak için Hilal b. Macur el-Muharibî komutasında bir askeri birliği harekete geçirdi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Mühelleb ailesi, başlarına Müdrik b. Dabb el-Kelbî adında birini emir yapmışlardı. Hilal b. Macur el-Muharibî komutasındaki askeri birlik Kirman dağına gelerek Mühelleb ailesi ile şiddetlice savaştı. Mufad-dal'ın adamlarından bir grup öldürüldü ve eşraftan bir topluluk esir alındı. Geri kalanlar hezimete uğradılar. Sonra Hilal'in askerleri, Mufaddal'ı yakalayıp öldürdüler. Başını kesip Mesleme b. Abdülme-lik'e yolladılar. Aralarında Malik b. İbrahim b. Ester en-Nehaî'nin de bulunduğu Yezid b. Mühelleb taraftarlarından bir grup gidip Şam emirinden kendileri için eman aldılar. Sonra yükleri, mallan, kadınları, çoluk çocuğu gönderdiler. Bunlar Mesleme b. Abdülmelik'in yanına geldiler, beraberlerinde Mufaddal'ın ve Abdülmelik b. Mühel-leb'in başları vardı. Mesleme, bu başları ve dokuz güzel çocuğu, kardeşi Yezid'e gönderdi. O da o çocukların boyunlarının vurulmasını emretti. Boyunları vurulduktan sonra kesik başları Şam'da bazı yerlere dikildi. Sonra Yezid, bunları Haleb'e gönderdi ve orada belli başlı yerlere diktirdi.
Mesleme b. Abdülmelik, Mühelleb ailesinin zürriyetini satmaya yemin etmişti. Komutanlardan biri de onun yeminini yerine getirmiş olmak için bu çocukları 100.000 dirheme ondan satm aldı ve çocukları azad edip serbest bıraktı, ancak Mesleme o komutandan herhangi bir para almadı.

Şairler, Yezid b. Mühelleb'in ölümü dolayısıyla ağıtlar yakmışlardı. Bu ağıtları, İbn Cerir nakletmiştir. [4]

Mesleme'nin Irak Ve Horasan İllerindeki Valiliği

Mesleme, Mühelleb ailesiyle yaptığı savaşı tamamladıktan sonra kardeşi Yezid b. Abdülmelik, onu Küfe, Basra ve Horasan valiliğine atadığını bu senede bir mektupla kendisine bildirdi. O da Küfe ve
Basra'da yerine naipler bıraktı. Horasan'a da damadı Said b. Abdüla-ZİZ b. Haris b. Hakem b. Ebi'1-As'ı (Huzeyme'yi) nai olarak gönderdi, oraya gitti. Horasanlıları sabır göstermeye ve şecaatlı olmaya teşvik etti. Mühelleb ailesi adına hüküm sürmekte olan yetkilileri cezalandırdı. Onlardan bol miktarda paralar aldı, bazıları da işkence altında can verdiler. [5]

Türklerle Müslümanlar Arasında Cereyan Eden Bir Savaş

Bu savaşın meydana geliş sebebi şu idi: Türk hükümdarı Büyük Hakan, Müslümanlarla savaşmak için Körsal komutasındak bir askeri birliği Suğd'a gönderdi. O da Bahili Kasrı'na gidip karargah kurdu. İçindeki Müslümanlarla birlikte Bahili Kasrı'n kuşatma altına aldı. Semerkand naibi Osman b. Abdullah b. Mutarrif, 40.000 dirhem vermek şartıyla onlarla barış yaptı ve

ayrıca yanında rehine bulunan onyedi Dihkanı da onlara verdi. Ama bundan sonra Müslümanları imdada çağırdı. Müseyyeb b. Bişr er-Riyahî adındaki bir Müslüman komutan, 4.000 askeriyle onun imdadına geldi. Yolda iken Müseyyeb, askerlerine hutbe irad ederek onları savaşa teşvik etti. Şehadet elde etmek maksadıyla düşman üzerine gitmekte olduğu haberini verdi. Bunun üzerine 1.000'den fazla askeri geri döndü. Sonra her konak yerinde askerlerine böyle bir nutuk irad ediyordu. Askerlerinden bazıları geri dönüyorlardı. Nihayet yanında 700 savaşçı kaldı. Onlarla birlikte yoluna devam etti ve Türk askerleriyle karşı karşıya geldi.
Türk askerleri, Bahiîi Kasrı'nı kuşatma altında tutmaktaydılar. Kaledeki Müslümanlar, kadınlarını ve çocuklarını kendi önlerinden ölüme sürmeye, sonra da kendileri kaleden inip baştan sona öldürü-lünceye kadar düşmanla savaşmaya karar vermişlerdi. Müseyyeb, onlara haber göndererek o gün sabır ve sebat göstermelerini istedi. Onlar da sebat ettiler.
Müseyyeb, seher vaktine kadar bekledi. Seher vakti olunca tekbir aldı. Onu duyan arkadaşları da hep birlikte tekbir almaya başladılar. Parolaları, «Ya Muhammed» olarak belirlendi. Sonra can-ü gönülden Türklere saldırdılar. Onlardan çoğunu öldürdüler, çoklarının bineklerini kestiler. Türkler de onlara karşı hücuma geçtiler ve iki taraf şiddetlice savaştılar. Öyle ki, Müslümanların çoğu kaçmak mecburiyetinde kaldı. Müseyyeb, bineğine bir darbe vurulunca inmek mecburiyetinde kaldı. Diğer bahadırlar da onunla birlikte bineklerinden indiler. Yerde büyük bir savaş verdiler. Müseyyeb'in etrafını sardılar ve Cenâb-ı Allah, kendilerine fethi nasib edinceye kadar sabrettiler. Fetih müyesser olunca müşrikler onların önlerinden kaçmaya başladı-lar. Öyle gidiyorlardı ki, arkalarına hiç bakmıyorlardı.
Türklerin sayısı gerçekten çoktu. Müseyyeb'in münadisi: «Kaçan hiçbir kimseyi kovalamayın. Siz, Bahile Kasrı'na ve kasırdakilere bakın.» dedi. Gidip kasrdaki mahsur kalmış Müslümanları kurtarıp getirdiler. Türklerin garnizonundaki malları ve kıymetli eşyaları da ganimet edindiler. Salimen geri döndüler. Kuşatma altındaki Müslümanları da beraberlerinde götürdüler.
Ertesi gün Türkler, oraya geldiklerinde ses seda işitmediler. Hiç-birşey bulamadılar ve kendi kendilerine: «Dün burada bizimle karşılaşanlar insan değil, cin idi.» dediler. [6]

Hicretin Yüzikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Dahhak B. Müzahim El-Hilalî

Bu zatın künyesi, Ebu'l-Kasım idi. Ebu Muhammed de denilirdi. Horasanlıydı. Belh, Semerkand ve Nişabur'da da yaşamıştır. Kadri yüce bir tabii idi. Enes, İbn Ömer, Ebu Hüreyre ve bir tabii cemaatından hadis rivayet etmiştir. Her ne kadar İbn Abbas'la yedi sene komşuluk yaptığına dair bir rivayet varid ise de; onun sahabelerden, hatta İbn Abbas'tan hadis dinlediği sahih değildir, diyenler de vardır. Dahhak, tefsirde imamdı.
İmam Ahmed b. Hanbel, onun sika bir ravi olduğunu söylemiştir. Şu'be, onun İbn Abbas'tân hadis dinlediğine dair sözleri reddetmiş ve ancak Said kanalıyla İbn Abbas'tan rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Said el-Kattan ise, Dahhak'ın zayıf bir ravi olduğunu söylemiştir. İbn Hibban, onu sika raviler arasında zikretmiş ve: «Sahabelerden hiçbirinden hadis dinlemedi.» demiştir. Onun İbn Abbas ile karşılaştığını söyleyenler hata yapmıştır.
Annesi, onu iki sene karnında taşımıştı. Doğururken de dişleri vardı. Çocuklara meccanen ders verirdi.
Anlatıldığına göre o, hicretin 105. senesinde vefat etmiştir. 106. sene de vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [7]

Ebu Mütevekkil En-Nacî

Bu zatın asıl adı, Ali b. el-Basrî'dir. Kadri yüce bir tabii olup sika ravilerdendir. Seksen yaşma geldiğinde vefat etti. Allah, ona rahmet etsin. [8]

Hicretin Yüzüçüncü Senesi

Bu senede Huzeyne lakabıyla tanınan Ömer b. Hübeyre Said, Irak valisi tarafından Horasan naibliğinden azledildi. Onu yerine halifeden izin alarak Said b. Anır el-Cüreyşî'yi tayin etti. Ömer b. Hübeyre Said, ünlü yiğitlerdendi. Türkler, ondan çok korkmuşlar ve rahatsız olmuşlardı. Bu nedenle Suğd beldelerinden geriye doğru Çin taraflarına çekilmişlerdi.
Yine bu senede Yezid b. Abdülmelik, Abdurrahman b. Dahhak b. Kays'ı Medine ve Mekke valilliklerine atadı. O da Abdurrahman el-Vahid b. Abdullah en-Nadrî'yi Taif naibliğine tayin etti.
Bu senede Haremeyn emin Abrurrahman b. Dahhak b. Kays, insanlara haccettirdi. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [9]

Hicretin Yüzüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Yezîd B. Ebi Müslim

Bu senede Yezid b. Ebi Müslim'in yanı sıra Ebu'1-A'la el-Medenî, Ata b. Yesar el-Hilalî, Ebu Muhammed el-Kas el-Medenî Meymu-ne'nin azatlısı ve Süleyman'ın kardeşi Abdullah ve Abdülmelik de vefat ettiler. Bu zatların hepsi tabii idiler. Yezid b. Ebi Müslim, sahabeler cemaatından hadis rivayet etti. Hadis imamlarından birkaçı, onun sika ravilerden olduğunu söylemişlerdir. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre Yezid, hicretin 103. veya 104. senesinde vefat etmiştir. Onun, hicretin 100. senesinden önce İskenderiye'de vefat ettiği de söylenir. Vefat ederken yaşı sekseni geçmişti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [10]

Mücahid B. Cübeyr El-Mekkî

Künyesi, Ebu'l-Haccac'dır. Kureyşli ve Mahzumludur. Saib b. Ebi Said el-Mahzumî'nin azatlısı olup tabii imamlarından ve müfessirle-rindendir. İbn Abbas'ın en yakın arkadaşlarmdandı. Zamanının en bilgili müfessirlerindendi. Hatta denilir ki: Mücahid ile Tavus'tan başka, Allah rızası için ilim taleb eden başka kimse görülmemiştir.
Mücahid dedi ki: «İbn Ömer, atımın üzengisini tutup bana şöyle dedi: Oğlum Salim ile kölem Nafi'nin sana muhafızlık etmelerini çok isterdim.»
Anlatıldığına göre o, İbn Abbas'a Kur'ân-ı Kerim'i otuz kere -baş-
ka bir rivayete göre iki defa- arzedip okumuştur. Okurken her ayetin sonunda durmuş ve hükmünü ona sormuştur.
Mücahid, hicretin 100. senesinde secde halindeyken vefat etti. Hicretin 101., 102., 103. veya 104. senesinde vefat ettiğine dair muhtelif rivayetler de vardır. Vefat ederken yaşı sekseni geçmişti. Doğrusunu Allah bilir. [11]

Fasıl

Taberanî, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İbn Abbas bana dedi ki: "Abdestsiz olarak uyuma. Uyuyacağın zaman mutlaka abdestli ol. Çünkü ruhlar ne halde kabz edilirler s e o halde de diriltilirler."»
Taberanî'den rivayet olunduğuna göre Mücahid, şu ayet-i kerime hakkında şöyle demiştir: «Kötülüğü en iyi ile sav.» (ei-Mü'minûn, 96.) Yani kötülük yapan adamla karşılatığmda ona selam ver.»
Bazıları kötülük yapana iyilikle mukabele de bulunmanın onunla tokalaşmak olduğunu söylemişlerdir.
Amr b. Mürre'den rivayet olunduğuna göre Mücahid, şöyle demiştir: «Cenâb-ı Allah, Davud peygambere şöyle vahyetti Allah'a, karşı gelmekten ve günahkar olarak Allah'ın senin canını almasından sakın. Aksi takdirde yarın huzuruna vardığında sana rahmet nazarı ile bakmaz. Öyle bir halde vefat et ki, huzuruna vardığında hiçbir ihtiyacın kalmasın.»
İbn Ebi Şeybe, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Medine'de muhtaç bir aile vardı. Bunların bir koyun başları vardı. Biraz para kazandılar ve: "Keşke şu koyun başını bizden daha muhtaç birine göndersek." dediler. Onu muhtaçlara gönderdiler, kimse onu almak istemedi. Koyun başı Medine'de dolaştırıldı, tekrar kendilerine geri döndü.»
İbn Ebi Şeybe, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir mü'min vefat edince mutlaka yer ve gök onun üzerine kırk sabah ağlar. Şu halde insanlar mezarlardaki yerleri için şimdiden yatak hazırlasınlar.»
Evzaî, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İsrail oğullarından 100.000 kişi hacca geldiler. Bunlar, Harem'in kaldırımlarına ulaştıklarında ayakkabılarını çıkarıp yalınayak olarak Harem'e girdiler.»
Yahya b. Said el-Kattan, Mücahid'in aşağıdaki ayet-i kerimeler hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ey Meryem! Rabbine gönülden boyun eğ.» (âi-i imrân, 43.) Buradaki boyun eğmekten maksat, sükunet istemektir.
«Sesinle, gücünün yettiğini yerinden oynat.» (ei-lsrâ, 64.) Buradaki "sesinle" kelimesi ile Davud peygamberin zurnası kastedilmiştir.
«Şüphesiz katımızda onlar için ağır boyunduruklar ve Cehennem vardır,» (ei-Müzzemmii, 12.) Buradaki "boyunduruk" kelimesi ile zincir bağları ve prangalar kastedilmiştir.
«Bizimle sizin aranızda tartışılacak bir şey yoktur.» (eş-Şûrâ, 15.) Burada "tartışılacak şey yoktur" derken, aramızda dava ve husumet yoktur, denmek istenmiştir.
«Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz.» (et-Tekâsür, 8.) Yani dünyadaki her lezzetin hesabı size sorulacaktır.

Ebu Dubey, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İblis, dört kez inledi. Lanetlendiğinde, yere indirildiğinde, Rasû-lullah (s.a.v.)'a peygamberlik verildiğinde ve "Elhamdülillahi RabbÜ âlemin" ayeti Medine'de nazil olduğunda.»
İbn Nüceyh, Mücahid'in anılacak ayet-i kerimeleri şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Siz her yüksek yere koca bir bina kurup boş şeyle mi uğraşırsınız?» (eş-Şuarâ, 128.) Buradaki "yüksek bina" ile hamam burçları kastedilmiştir.
«Kazandıklarınızın temizlerinden infak edin.» (ei-Bakara, 267.) Buradaki "kazanç"tan maksat, ticarettir.
Leys, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini söylemiştir:
«Rabbimiz Allah'tır deyip sonra da doğrulukta devam edenler...» (ei-Fussüet, 30.) Yani istikamet üzere olup ölünceye kadar Allah'a, ortak koşmayanlar, bu ayet-i kerimede kastedilmişlerdir.
Yahya b. Said, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir.
«Hiçbir şey O'na denk değildir.» (ei-îhlâs, 4.) Bu ayet-i kerimedeki "denk" kelimesi ile eş kastedilmiştir.
Leys, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Süleyman peygamberle konuşan karınca büyük bir kurtçuk kadardı.»
Taberanî, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ad kavminden bir köle vardı, 200 yaşına varıncaya kadar ihtilam olmadı.»
Yine Taberanî'nin rivayetine göre Mücahid, şu ayet-i kerimeleri Şöyle tefsir etmiştir:
«Birisi soruyor.» (ei-Meâric, 1.) Yani birisi, dua ediyor.
«Onları bu hususta denememiz için onlara bol su içirirdik.» (el-Cinn, İ6-17.) ki benim bu hususlaki ilmime geri dönsünler.
«Hiçbir şeyi bana ortak koşmazlar.» (en-Nûr, 55.) Yani benden başka-Sını sevmezler.
«Kötülük yapmakta düzen kuranlar...» (ei-Fâtır, 10.) Bunlar riyakarlardır.
«Ey Muhammedi İnanmışlara de ki: Allah'ın bir milletin yaptıklarına karşılık cezalandıracağı günlerinin geleceğini ummayanları şimdilik bağışlasınlar.» (ei-Câsiye, 14.) Çünkü onlar, Cenâb-ı Allah'ın kendilerine nimet bahşettiğini veya etmediğini anlamazlar.
Böyle dedikten sonra da şu ayet-i kerimeyi okudu:
«Allah'ın günlerini onlara hatırlat.» (ibrâhîm, 5.) Yani onlara Allah'ın nimetlerini ve cezalarım hatırlat.
«Eğer bir şeyde çekişirseniz, onun hallini Allah'a ve peygambere bırakın.» (en-Nisâ, 59.) Yani bir şeyde ihtilafa düşerseniz, onun çözümünü Allah'ın kitabına ve -hayatta olduğu sürece- Rasûlüne havale e-din. Eğer Rasûlullah, vefat etmişse onun sünnetine havale edin.
«Nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmez misiniz?» (Lokman, 20.) Allah'ın açıkça bahşettiği nimetler, İslâmiyet, Kur'ân, Rasûlullah ve nzıktır. Gizlice bahşettiği şeylere gelince, bunlar da örtülen ayıp ve günahlardır.
Hakem, Mücahidin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kadının birisi, Mekke'ye Süleyman peygamberin yanma giderken bol miktarda odun gördü. Süleyman peygamberin kölesi şöyle bir soru sordu:
- Sizin efendiniz, şu odunların dumanının ağırlığının ne kadar olduğunu bilir mi?
- Sen benim efendimi bırak. Ben bu odunların dumanının ağırlığını bilirim. Ben bildikten sonra efendim nasıl bilmez?
- Öyleyse söyle bakalım. Bu odunların dumanının ağırlığı ne kadardır?
- Odunlar tartılır. Sonra ateşle tutuşturulur. Yakıldıktan sonra külü tartılır. Kül ile odun arasındaki ağırlık farkına gelince bu, dumanın ağırlığıdır.»
Mücahid, şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir etmiştir: «Tevbe etmeyenler, işte onlar zalimlerdir.» (ei-Hucurât, 11.) Yani sabahladığında ve akşamladığında tevbe etmeyen kimse, zalimlerdendir.
Dünyada sona eren her gün, mutlaka o günde Cenâb-ı Allah'a hamdederek şöyle der: «Beni dünyadan ve dünyalıklardan kurtarıp rahata kavuşturan Allah'a hamdolsun.» Böyle dedikten sonra o gün dürülür ve kıyamete dek açılmayacak şekilde mühürlenir. Nihayet kıyamet gününde Aziz ve Celil olan Allah, o günün mührünü açar. Mücahid, şu ayet-i kerimeleri de şöyle tefsir etmiştir: «Allah, hikmeti dilediğine verir.» (ei-Bakara, 269.) Yani Cenâb-ı Allah, dilediği kuluna ilim ve fıkıh verir. Sizden olan fıkıhçılar, idarenin basına geçtiklerinde onlara itaat edin.
«Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın.» (ei-En'âm, !53.) Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollar, bid'atlar ve şüphelerdir.
İbadetlerin en faziletlisi güzel görüş, yani sünnete tabi olmaktır.
Birisi, beni İslâm yoluna kavuşturan, diğeri de heveslerden koruyan iki nimetten hangisi daha faziletlidir, bilemiyorum.
Sizden olan ulü'1-emr, (idareciler), Muhammed'in ashabıdır.
Aziz ve Celil olan Allah'ın dininde fazilet sahibi olan akıllı kimselerin yaptıkları işler gizlidir.
«Allah, bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır.» (en-Nahi, 8.) Yani elbisenizdeki bitleri de yaratır.
«Rabbim! Gerçekten kemiklerim zayfladı.» (Meryem, 4.) Burada kemiklerim sözü ile dişler kastedilmiştir.
Abdullah b. Hanbel, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir adam, Aziz ve Celil olan Allah'a taat uğruna Uhud dağı kadar para sarfetse bile israfçılardan sayılmaz.»
Mücahid, şu ayet-i kerimeleri de şöyle tefsir etmiştir:

«Allah, pek kuvvetli olandır.» (er-Ra'd, 13.) Yani, düşmanlığı pek olandır.
«Aralarında bir engel vardır. Birbirinin sınırını aşamazlar.» (er-Rahmân, 20.) Yani iki deniz arasında Allah tarafından konulmuş bir engel vardır. Suyu tatlı olan deniz, suyu tuzlu olan denizle karışmaz. İkisinin suları birbirlerine geçmez.
İbn Mendeh, A'meş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mücahid, her nerede harika ve hayret verici birşey bulunduğunu duyarsa mutlaka gider, o şeye bakardı. Hadramut'a gidip Berhud kuyusuna baktı. Babil'e gitti. Babil'de onun dostu olan bir vali vardı. Mücahid, gidip ondan Harut ile Marufu kendisine göstermesini istedi. Vali de büyücülerden birini çağırarak ona: «Şu adamı götür de kendisine Harut ile Marufu göster.» dedi. Yahudi büyücü: «Yalnız, Harut ile Marufun yanında Allah adını' anmaması şartıyla kendisini götürürüm.» dedi. Mücahid, olayın bundan sonrasını şöyle anlatıyor: Adam, beni bir kaleye götürdü. Oradan bir taş kesti, sonra bana: Ayağımı tut." dedi. Beni alıp içeriye götürdü. Öyle bir hal ile karşı karşıya geldim ki, Harut ile Marufu, iki büyük dağ gibi asılı ve başları eğik durumda gördüm. Görünce de: «Sizi yaratan Allah, ne yücedir!» dedim. Ben böyle deyince ikisi sarsıldılar. Sanki dünyanın bütün dağları birbirlerine çarptılar. O esnada ben de Yahudi de düşüp ba-yudık. Ama daha sonra Yahudi, benden önce ayıldı ve bana: «Haydi kalk, az kalsın kendini de beni de öldürecektin.» dedi.»
ibn Fudayl, Mücahid'in şöyle dediğini rivayte etmiştir:
«Kıyamet gününde biri zengin, biri hasta, biri de köle olmak üzere üç kişi hesap yerine getirilirler. Yüce Allah, zengine şöyle sorar:
- Seni yaratma amacım olan ibadetten alıkoyan şey neydi?
- Ya Rabbi, bana çok mal verdin, ben de azdım, onun için ibadet edemedim.
Zenginin bu cevabı üzerine Süleyman peygamber, bütün mülkü ile hesap yerine getirildi ve Cenâb-ı Allah, o zengin adama şöyle sordu:
- Senin mi daha çok malın, daha çok meşguliyetin vardı, yoksa şu Süleyman'ın mı?
- Hayır, şununki daha çoktur ya Rab.
- Bunun fazla malı, mülkü ve meşguliyeti olduğu halde yine de bana ibadette kusur etmedi.
Sonra hasta adam, huzura getirildi. Cenâb-ı Allah, ona sordu:
- Seni yaratma amacım olan ibadetten alıkoyan şey neydi?
- Ya Rab, vücudumun hastalığı beni ibadetten alıkoydu.
Hastanın böyle cevap vermesi üzerine hasta haliyle Eyyüb peygamber, huzura getirilir. Bundan sonra Cenâb-ı Allah, o hasta adama şöyle sorar:
- Sen mi daha ağır hastaydın, yoksa şu Eyyüb mü?
- Hayır ya Rab, bu benden daha ağır hastaydı.
- Ama yine de hastalığı bana ibadet etmesine engel olmadı. Bundan sonra köle, huzura getirilir. Cenâb-ı Allah, ona sorar:
- Seni yaratma amacım olan ibadetten alıkoyan şey neydi?
- Ya Rab, beni birçok rablerin (efendilerin) eli altına bıraktın, onlar bana sahib oldular ve sana ibadetten beni alıkoydular.
Kölenin böyle cevap vermesi üzerine Yusuf peygamber, kölelik haliyle huzura getirilir. Cenâb-ı Allah, köleye şöyle sorar:
- Sen mi daha sıkı kayıtlar ve bağlar altındaki bir köleydin yoksa şu Yusuf mu?
- Hayır ya Rab, Yusuf un hali, benimkinden daha zordu.
- Ama yine de köleliği ve esareti bana ibadet etmesine engel olmadı.»
Humeyd, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Yolculukta İbn Ömer'le arkadaş olurdum. Bineğime binmek istediğim zaman o, bineğimin üzengisini tutardı. Ben binince de elbisemi üzerime örterdi. Bir defasında bu durumdan rahatsız olduğumu görünce bana: "Ey Mücahid, sen asabi bir adamsın." dedi.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Mücahid, şöyle demiştir: «Ben, İbn Ömer'le arkadaşlık ettim, ona hizmet etmek istiyordum, ama o bana hizmet ediyordu.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet eder:
«Yeryüzü Azrail'e bir tas gibi kılındı. Oradan dilediğini alırdı. Ona yardımcılar da verildi. Bu yardımcılar canları vefat ettirirler. Sonra o da, vefat ettirdikleri kişilerin, ruhlarını yardımcılarından teslim alırdı.
Adem peygamber, yeryüzüne indiğinde Azrail, ona şöyle dedi: «Harab olacak şu dünya, ölüme yüz tutmuş bir çocuktur ve fani olmak üzere doğmuştur.»
Kuteybe, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Lanetçiler onlara lanet ederler.» Yeryüzündeki hayvanlar ve Allah'ın dilediği diğer varlıklar, hatta yılan ve akreplerde isyankar Adem oğullarına lanet ederler ve: "Ademoğullarmm günahları nedeniyle yağmurdan mahrum bırakıldık." derler.»
Başkaları dediler ki: Haşereler, mezarlarındaki isyankarlara musallat olurlar. Çünkü onlar, bu isyankarların günahları nedeniyle sıkıntıya maruz kalmışlardı. O isyankarların dünyada işledikleri ve lezzet aldıkları günahlar, mezarlarında yılan, akrep ve haşerelere dönüşerek onlar için bir azap haline gelirler. Cenâb-ı Allah'tan biz afiyet diliyoruz. «İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür.» (ei-Âdi-yât, 6.)
İmam Ahmed b. Hanbel, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Helalden utanmayan kişinin azığı ve yükü hafif olur. Kendi nefsini de rahatlatır.»

Amr b. Zeruk, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«O, kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı sanmıştı.» (ei-Enbiyâ, 87.) Yani günahı nedeniyle kendisini cezalandırmayacağımızı sanmıştı.
Ben, "zuhruf' kelimesinin manasını iyi bilmiyordum. Nihayet onu Abdullah'ın kıraatmda altundan bir ev alarak işittim.»
Kuteybe b. Said, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Aziz ve Celil olan Allah, kişinin salih olması nedeniyle çocuğunu da salih kılar.»
Mücahid dedi ki: Duyduğuma göre İsa peygamber şöyle dermiş: «Mümine ne mutlu! Cenâb-ı Allah, onun geride bıraktıkları kimseler arasında hayırlı evlatlarıyla namını sürdürür.»
Fudayl b. İyaz, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Ve aralarındaki bağlar kopacaktır.» (ei-Bakara, 166.) Yani onlarla dünya arasındaki bağlar kopacaktır.»
Süfyan b. Uyeyne, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Onlar hiçbir mü'minin yakınlık veya ahdini gözetmezler.» (et-Tevbe, 10.) Bu ayet-i kerimedeki yakınlık kelimesiyle Aziz ve Celil olan Allah kastedilmiştir.
«Allah'ın sizin için geri bıraktığı daha hayırlıdır.» (Hûd, 86.) Burada Allah'ın geri bıraktığı şeyden kasıt, ona itaat etmektir.
«Rabbine karşı durmaktan korkan kimseye iki Cennet vardır.» (er. Rahman, 46.) Bu kişi, günahlara yöneldiği esnada Allah'ı hatırlar ve günahlardan geri durur.»
Fudayl b. İyaz, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Onların alametleri yüzlerindedir.» (ei-Fetih, 29.) Yüzlerindeki alametleri, huşu'dur.
«Gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun.» (el-Bakara, 238.) "Gönülden boyun eğerek" sözü ile; Allah korkusundan dolayı sükunet, huşu, gözleri kapamak ve alçak gönüllülük kastedilmiştir. Âlimlerden birisi, namaza duracağı zaman karşıya dik bakmaktan, sağa sola bakmaktan veya çakıl tanelerini secde yerinde düzeltmekten veya herhangi birşeyle oynamaktan veya dünya meseleleriyle ilgili herhangi birşeyi hatırına getirmekten dolayı Allah'tan korkardı. Namazda durduğu sürece mutlaka huşulu olurdu.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ben daha önce Arapları (bedevileri) hafife alırdım. Onları dinin gerisinde sanırdım. Ama onlar namaza durduklarında gördüm ki, onlar sanki ruhsuz beden gibidirler.»
A'meş, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kalp, el gibidir,, bir kimse günah işlerse kalbi şöyle yumulur, sonra da mühürlenir. (Böyle derken önce serçe parmağını, sonra yüzük parmağını, sonra diğer parmaklarını birer birer yumdu ve yumruk haline getirdi. Yani kalbin böylece kapanıp mühürleneceğini kas-detti.) Evet işte onlar bunun, kalbin paslanması olduğunu söylerler. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurmuştur:
«Hayır, hayır; onların kazandıkları, kalblerini paslandırıp körlet-
mİştİr.» fel-Mutaffifîn, 14.)»
Kubaysa, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Hayır öyle değil; kötülük işleyip suçu kendisini kuşatmış olan kimseler; cehennemlikler işte onlardır.» (el-Bakara, 8i.) Günahlar, kuşatma duvarı gibi kalbi kuşatırlar. Kişi günah işledikçe bu duvarlar yükselir, nihayet kalbi örter ve şu yumuk elim gibi yumulur. İşte kalbin paslanması bu demektir (Mücahid, böyle derken elini yumup göstermişti.).»
Şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken de şöyle demişti:
«O gün, insanoğluna önde ve sonda yaptığı ne varsa bildirilir.» (ei-Kıyâme, 13.) Yani kulun amelinin evveli ile sonu kendisine haber verilir.
Mücahid, şu ayet-i kerimeyi de şöyle tefsir etmişti:
«Ve ümid edeceğini yalnız Rabbinden iste.» (ei-inşirâh, 8.) Yani dünya işini tamamlayıp namaza durduğun zaman rağbetini Allah'a yönelt, niyetinde O'na doğru olsun.»
Mansur, Mücahid'in şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Huzur içinde olan nefis.» (el-Fecr, 27.) Huzur içinde olan nefis; Allah'ın kendisine Rab olduğuna kesin olarak inanan; ve O'nun emir ve taatına uymak için kendi önüne kesin bir çizgi koyan nefistir.»
Abdullah b. Mübarek, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir kişi öldüğü zaman mutlaka kendi meclis arkadaşları kendisine gösterilir. Eğer zikir ehlindense zikir ehli olan arkadaşları kendisine gösterilir. Eğer oyun ve eğlence ehli kimselerdense oyun ve eğlence ehli olan arkadaşları kendisine gösterilir.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Mücahid'den rivayet etti ki: İblis şöyle demiştir: «Ademoğlu beni her konuda aciz bıraksa da üç hususta asla aciz bırakamaz, malı haksız yere başkasından almak ve malı haram yere haksızca sarfetmek hususunda beni asla aciz bırakamaz, mağlub edemez. Mutlaka ben onu mağlub ederim.»
İmam Ahmed b. Hanbel, A'meş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mücahid'i gördüğümde onun eşeğini kaybetmiş, kederli ve üzüntülü bir kimse olduğunu sanırdım.»
Leys, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir kimse, kendi nefsine ikram edip onu aziz bilirse, dinini al-çaltmış olur. Bir kimse de nefsini zelil kılarsa, dinini yüceltmiş olur.»

Şu'be, Hakem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mücahid, bana dedi ki:
- Ey Ebu'1-Gazi, Nuh peygamber yeryüzünde ne kadar kaldı?
- 950 sene kaldı.
- Ondan bu yana insanların ömürleri, bedenleri ve ahlakları hep eksildi.»
Ebu Bekir b. Ebu Şeybe, Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Alimler gittiler. Sadece öğrenmek isteyenler kaldılar. Sizin aranızdaki müctehidler, sizden önceki insanlar arasında oyunlarla uğraşan kimseler gibidirler.»
İbn Ebi Şeybe, Mücahidin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kişi, Müslüman kardeşinden hiçbir şey kazanmasa bile, ondan utanarak günah işlemekten geri dursursa, bunda da hayır vardır.»
Yine Mücahid, şöyle demiştir:
«Fakih, ilmi az olsa da Allah'tan korkan kimsedir. Cahil, ilmi.çok olsa da Allah'a karşı gelen ve asi olan kimsedir.
Kul, kendi kalbiyle Allah'a yönelirse, Allah da bütün mü'minlerin kalbim ona yöneltir.»
Mücahid, şu ayet-i kerimeleri şöyle tefsir etmiştir:
«Giydiklerini temiz tut.» (ei-Müddessir, 4.) Yani amelini düzelt ve salih amel işle.
«Allah'tan bol nimet isteyin.» (en-Nisâ, 32.) Yani dünya malından ve metaından başka nimetler isteyin.
«Gerçeği getiren ve onu doğrulayan...» (ez-Zümer, 33.) Bunlar, Kur1-ân'ı getirip ona tabi olan ve ondaki hükümlerle amel eden kimselerdir.
Kur'ân, kula şöyle der: «Bana tabi olduğun sürece seninle beraberim ariıa sen benim hükümlerimle amel etmezsen o zaman ben sana tabi olmuş sayılırım.»
Mücahid, şu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir etmişti: «Dünyadaki payını da unutma.» (ei-Kasas: 77.) Ahiretin için gerekli olan şeyi dünyadan al. Yani dünyadaki ömründe Aziz ve Celil olan Allah'a taatta bulunarak salih amel işle.»
Davud b. Muhber, Mücahid b. Cübeyr'in şöyle dediğim rivayet etmiştir:
«İbn Ömer'e şöyle bir soru sordum:
- Allah'ın Beyt'ini haccedenlerin hangisi daha faziletli ve sevabı daha çoktur?
- Samimi bir niyetle ve tam bir akılla, ayrıca helal bir nafaka ile hacceden kişinin fazileti daha çok, sevabı da daha boldur.
Ben onun bu cevabını İbn Abbas'a aktardığımda o, bana şöyle dedi:
- Doğru söylemiş.
- Niyeti halis, nafakası da helal olduktan sonra aklının kıtlığı kendisine ne zarar verir?
- Ey Haccac'm babası, sen, Rasûlullah (s.a.v.)'a sorduğum soruyu bana sordun. Ben ona bu soruyu sorduğumda şöyle cevap vermişti: «Canım kudret elinde bulunan zata yemin edekim ki kul, güzel akla sahib olmak kadar daha üstün birşeyle Allah'a taatta bulunmuş değildir, aklı ile çalışmadıkça kulun ne orucunu ne namazım ne de herhangi bir hayırlı çalışmasını Cenâb-ı Allah kabul etmez. Cahil bir kişi, kendini ibadete adamış kimselerden daha fazla ibadet etmiş olsa bile onun bozduğu şeyler, düzelttiği şeylerden daha fazla olur.» [12]

Mus'ab B. Sa'd B. Ebi Vakkas

Kadri yüce bir tabiidir. O, bu senede (hicretin 103. senesinde) vefat etmiştir. [13]

Musa B. Talha B. Ubeydullah Et-Temimî

Salih bir kimse olduğundan dolayı "Mehdi" lakabıyla tanınırdı. Kadri yüce bir tabii olup Müslümanların önde gelen şahsiyetlerinden-di. Allah, ona rahmet etsin. [14]

Hicretin Yüzdördüncü Senesi

Bu senede Horasan naibi Said b. Amr el-Hireşî, Suğdlularla savaştı. Hocent halkını kuşatma altına aldı. Çok sayıda adam öldürdü. Çok miktarda malı ganimet edindi ve cidden çok sayıda insanı tutsak etti. Bu durumu Yezid b. Abdülmelik'e bir mektupla bildirdi. Çünkü onu, Horasan naibliğine tayin eden Yezid idi.
Bu senenin rebiyülevvel ayında Yezid b. Abdülmelik, Abdurrah-man b. Dahhak b. Kays'ı Haremeyn valiliğinden azletti. Bunun da sebebi şuydu: Abdurrahman, Hüseyin'in kızı Fatıma ile evlenme talebinde bulunmuş, ancak Fatıma, onun bu talebini kabul etmemişti. Abdurrahman ısrar etti, evlenmediği takdirde kendisine zorluklar çıkaracağına dair tehditte bulununca Fatıma, bu durumu Yezid'e bildirerek şikayette bulundu. Yezid de Taif naibi Abdülvahid b. Abdullah en-Nadrî'ye haber göndererek onu

Medine'ye vali olarak gönderdi. Abdurrahman b. Dahhak b. Kays'ı, kendisi Şam'da yatağında uzanmış iken sesini duyacak kadar feryad etmesine neden olacak şekilde dövmesini emretti. Ayrıca ondan 40.000 dinar almasını istedi. Abdurrahman, bu durumu haber alınca Şam'a gidip Mesleme b. Abdülmelik'e sığındı. O da kalkıp kardeşi Yezid'in yanına gitti ve şöyle dedi:
- Sana ihtiyacım var.
- Her ne istersen yapacağım. Yalnız Abdurrahman b. Dahhak'ın işi hariç.
- Vallahi benim ihtiyacım da buydu.
- Vallahi senin bu isteğini kabul etmeyeceğim ve onu affetmeyeceğim.
Bunun üzerine Mesleme de onu Medine'ye geri gönderdi. Abdülvahid, onu yakalayıp dövdü. Malını elinden aldı. Onu sadece yün cüb-besiyle bıraktı. O da Medine'de dilencilik yapacak duruma düştü. Medine'de üç sene birkaç ay valilik yapmıştı. Zührî ona doğru yolu göstermiş ve iyiliği tavsiye etmişti. Bir problemle karşılaştığında çözümünü âlimlere sormasını teklif etmiş, ancak o, bu teklin kabul etmemiş ve gerekeni yapmamıştı. Bu nedenle halk ona kızmış, şairler onu yermiş ve bu akibete maruz kalmıştı.
Bu senede Ömer b. Hübeyre, emrini hafife aldığından dolayı Said b. Amr el-Hireşî'yi görevden aldı ve onu huzuruna çağırttı cezalandırdı. Ondan çok miktarda para ve mal aldı. Öldürülmesini emretti. Ama sonra da affetti. Horasan'a Müslim b. Said b Eşlem b. Zür'a el-Kilabî'yi vali olarak tayin etti. Müslim'de Horasan'a gitti. Said b. Amr el-Hireşî'nin zamanında hileli olar paraları saflaştırdı.
Ermeniye ve Azerbaycan naibi Cerrah b. Abdullah el-Hakemî Türk diyarına gazaya gitti. Belencer'i fethetti. Türkleri hezimete uğrattı. Onları, çoluk çocuklarını suda boğdu. Onlardan çok sayıda insanı tutsak etti. Belencer civarındaki kalelerin çoğunu fethetti. Oradaki insanların büyük bir kısmını sürgün etti, Türk hakamyla karşılaştı. Aralarında büyük savaşlar cereyan etti, neticede Hakan yenilgiye uğradı. Müslümanlar, onu ve askerlerini kovalamaya başladılar. Onlardan çok sayıda insan öldürdüler, sayılamıyacak derecede Türk öldürüldü.
Bu sene de Haremeyn ve Taif valisi Abdülvahid b. Abdullan en-Nadrî, insanlara haccettirdi.
Bu senede Irak valisi Ömer b. Hübeyre, onun Horasan'daki naibi de Müslim b. Said idi.
Seffah Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, bu senede doğdu. Seffah lakabıyla bilinen bu zat Abbasilerin ilk halifesidir. Iraklılardan bir topluluk, bunun babasına gizlice bey'at etmişlerdi. [15]

Hicretin Yüzdördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Halîd B. Sadan El-Külaî

Sahabeler cemaatından rivayetleri vardır. Kadri yüce bir tabii, meşhur ve sayılı din âlimlerinden, imamlarındandı. Oruçlu olduğu halde her gün 40.000 defa tesbihatta bulunurdu. Humuslularm imamıydı. Ramazan ayında teravih kıldırırdı. Her gece teravihte Kur'-ân'ın üçte birini okurdu. Cüzcanî, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hak yolda giden kimseyi kınamaya cüret gösteren kimse hakkında yapılan övgüleri, Cenâb-ı Allah yergiye çevirir.»
İbn Ebi'd-Dünya, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Her kulun dört gözü vardır. İkisi yüzündedir ki, bunlarla dünya işlerini görür. İkisi de kalbindedir ki, bunlarla da ahiret işlerini görür. Allah, bir kula hayır diledi mi onun kalbindeki gözlerini açar. O gözleriyle ahiret işlerini görür ve tabii ki, o gözleri başkalarına görünmez. Böyle olunca da görülmeyen gözlerle görünmeyen ahiretinden
emin olur. Cenâb-ı Allah, bir kula da hayırdan başka birşey diledi mi, o kulun kalbini olduğu gibi bırakır. Kalp gözüyle bakar, ama birşey anlamaz ve göremez. Ama hakkında hayır dilenen kul, kalp gözüyle baktığı zaman bakışından yararlanır. Kalp gözü ahirettendir, yüzdeki gözler dünyadandır.» , .
Halid b. Sa'dan'ın çok faziletleri vardır. Allah ona rahmet etsin. [16]

Amir B. Sad B. Ebî Vakkas El-Leysî

Babasından ve diğerlerinden çok rivayetleri vardı. Kadri yüce bir tabiidir. Meşhur ve sika ravilerdendir. [17]

Amir B. Şurahil Eş-Şa'bî

Amir de hicretin 104. senesinde vefat eden şahsiyetlerdendir.
Bu zat, Hemedanlıdır. Künyesi Ebu Amr'dir. Küfe halkının en âlimiydi. İmam ve nafizdi. Çok çeşitli ilimlerden haberdardı Sahabelerden bazısına yetişti. Bir tabii cemaatından rivayetlerde bulunmuştur. Ebu Miclez; «Şa'bî'den daha fakih birini görmedim.» demiştir. Mekhul: «Geçmiş seneleri ondan daha iyi bilen birini görmedim.» demiştir. Davud el-Evdî dedi ki: «Şa'bî, bana: "Haydi kalk, yanıma gel de sana biraz ilim öğreteyim." dedi. Aslında o ilmin başıydı. Ben de kendisine: "Bana ne

öğreteceksin?" diye sorduğumda şöyle dedi: «Bilmediğin birşey sana sorulacak olursa: "Bunu Allah daha iyi bilir." de. Çünkü böyle demek çok güzel bir ilimdir.»
Amir, şöyle demişti: «Bir adam, Yemen'in en uzak mıntıkasından gelse ve ömrünün ileriki zamanlarında kendisine fayda verecek bir kelimeyi ezberlemese, onun bu yolculuğu boşa gitmiş olmaz. Ama dünya veya şehvetler uğruna yolculuğa çıkmak üzere şu mescidin dışına çıksa, yine de bu birkaç adımlık seferinin işkence ve boşuna harcanmış bir çaba olduğuna kaniyim. İlim, vücuttaki kıllar sayısından daha çoktur. Sen her ilimden en güzelini al ve öğren.» [18]

Ebu Bürde B. Ebi Musa El- Eş'arî

Şa'bî'den Önce Küfe kadılığına tayin edildi. Şa'bî, Ömer b. Abdüla-ziz'in halifeliği zamanında Küfe kadılığı yapmıştı. Vefa edinceye kadar o görevde kalmıştı. Ebu Bürde'ye gelince o, Haccac'ın zamanında kadıydı. Sonra Haccac, onu azletti. Yerine kardeşi Ebu Bekir'i tayin etti. Ebu Bürde fakih, hafiz ve âlimdi. Çok sayıda rivayetleri vardır. [19]

Ebu Kalabe El-Cürmî

Asıl adı, Abdullah b. Yezid el-Basrî'dir. Sahabeler cemaatından ve diğerlerinden çok sayıda rivayetleri vardır. İmam ve fakiblerin bü-yüklerindendi. Kadılığa tayin edilmesi için kendisine teklifte bulunulduğunda kaçıp gurbete gitti. Şam'a gidip Deriye'ye yerleşti. Orada vefat etti. Allah, ona rahmet etsin.
Ebu Kalabe şöyle demişti: «Cenâb-ı Allah, sana ilim verirse sen de ona ibadette bulun. İnsanların dillerine doladıkları şeyler senin tasan olmasın. Belki de sen, karanlıklarda bocalamakta iken insanlar faydalanır ve müstağni olurlar. Ben, şu meclislerin ancak yorgun yatağı olduğu kanaatındayım. Kardeşinden hoşlanmadığın birşey sana ulaşacak olursa, sen onun bu hareketi için bir mazeret ara. Eğer sen mazeretini bulamazsan, "Belki de benim bilmediğim bir mazereti vardır kardeşimin." de.» [20]

Hicretin Yüzbeşinci Senesi

Bu senede Cerrah b. Abdullah el-Hakemî, Lan ülkesine gaza yaptı. Belencer'in gerisinde bulunan çok sayıda kaleler ve çevresi geniş beldeler fethetti. Bol miktarda ganimet elde etti, Türk çocuklarından bir kısmını esir aldı.
Müslim b. Said, Türk illerinden Suğd'a bağlı büyük bir şehri kuşatma altına aldığında oranın valisi, çok sayıda mal ve para karşılığında kendisiyle barış antlaşması yaptı.
Said b. Abdülmelik b. Mervan bu senede Rum illerine gaza yaptı. Kendisi gitmeden önce öncü birlik olarak 1.000 süvariden oluşan bir müfreze gönderdi ama bunların hepsi öldürüldüler.
Hicri 105. senenin şaban ayının bitimine beş gün kala, cuma günü, mü'minlerin emin Yezid b. Abdülmelik b. Mervan, Belka'ya bağlı İrbet kasabasında vefat etti. Vefat ederken yaşı otuz ile kırk arasındaydı. [21]

Yezid B. Abdülmelik B. Mervan'ın Biyografisi

Yezid b. Abdülmelik b. Mervan Ebu Halid el-Kureşi el-Ümevî. Mü'minlerin emiriydi. Annesi, Atika binti Yezid b. Muaviye'dir. Anlatıldığına göre o, vefat edince Atika'nm mezarına defnedilmiş tir. Bu nedenle o mahalle kendisine nisbet edilmişti. Doğrusunu Allah bilir.
Ömer b. Abdülaziz'den sonra hicretin 101. senesinin receb ayında, kardeşi Süleyman'ın veliahdı olduğundan ötürü kendisine halifelik bey'atı yapıldı. Kardeşi Süleyman, Ömer b. Abdülaziz'den sonra onun halife olmasını bir fermanla beyan etmişti. Halifelik için kendisine receb ayının bitimine beş gün kala bey'at edilmişti.
Muhanımed b. Yahya ez-Zühelî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet
etmiştir:
«Müslüman kişi kafire, kafir kişi de Müslümana Rasûlullah'm, Ebu Bekir'in, Ömer'in ve Ali'nin zamanlarında mirasçı olamazdı. Ama Muaviye halife olunca, Müslümanı kafire mirasçı kıldı, ama kafiri Müslümana mirasçı kılmadı. Kendisinden sonraki halifeler de onun bu hükmünü benimsediler. Ömer b. Abdülaziz, halife olunca ilk sünnete döndü. Bu hususta Yezid b. Abdülmelik de ona tabi oldu. Ancak Hişam halife olunca halifelerin sünnetine uydu. Yani Müslümanı kafire mirasçı kıldı.»
Velid b. Müslim, îbn Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Biz Mekhul'ün yanında iken Yezid b. Abdülmelik oraya geldi. Kendisine mecliste yer vermek istedik. Mekhul; «Bırakın. Neresini boş bulursa oraya otursun ve tevazuu öğrensin.» dedi.»
Yezid, halife olmadan önce âlimlerin meclisine sık sık katılırdı. Halife olduktan sonra Ömer b. Abdülaziz'in yolundan gitmeye karar verdi ama kötü arkadaşlar onu rahat bırakmadılar. Zalimliği ona hoş gösterdiler.

Harmele, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Yezid b. Abdülmelik, halifeliğe geçince: «Ömer'in yolundan gidin.» dedi, kırk gece böyle devam etti. Kırkıncı günde ihtiyar bir adam haline geldi. Onun bu hali nedeniyle insanlar ahirette halifelerin hesap ve azab görmeyeceklerine şahadet ettiler. Bazı kimseler, onun dini yönünün zayıf ve noksan olduğunu iddia etmişlerse de bu doğru değildir. Böyle olan, onun oğlu Velid b. Yezid'dir. Nitekim bu husus ileride de açıklanacaktır.
Ömer b. Abdülaziz, ona şöyle bir mektup göndermişti: «İmdi ben ölümden kurtulacağımı sanmıyorum ve halifelik mutlaka sana gelecektir. Halife olduğun zaman Muhammed ümmetine kötülük yapmaktan sakın. Allah'tan kork, Allah'tan! Çünkü sen de yakın zamanda ölecek ve dünyayı, mazeretini kabul etmeyecek birine bırakacaksın vesselam.»
Yezid b. Abdülmelik, kardeşi Hişam'a şöyle bir mektup göndermişti:
«İmdi mü'minlerin emiri duymuş ki, sen onun hayatının uzadığını söylemiş, onun vefatını temenni etmiş ve halifeliğe kasdetmişsin.»
Mektubunun sonuna da şu şiiri eklemişti:
«Bazı adamlar ölmemi istiyorlar, ben ölsem de bu yolda ölecek olan yegane kişi ben değilim.
Bildiler ki, eğer yanlarında fayda verecek olursa ben öldüğüm zaman asi ve taşkınlar bana karşı ebedi kalacak değiller.
Onlar da beklemedikleri bir günde ve zamanda ölümle karşılaşacaklar ve yüzüstü düşüp öleceklerdir.
Geçip gidenin peşi sıra makama geçecek ve mirasçı olacak kişiye deki:
Sen de onun gibi senden sonrakine mal ve makam bırakmak için hazırlığını yap. Ecelin bitmek üzeredir.»
Hişam da ona şu cevabi mektubu göndermişti: «Allah, benim ölümümü senden önce gerçekleştirsin. Çocuğumu da senin çocuğundan önce öldürsün. Senden sonra yaşamakta benim için hayır yoktur.»
Yezid, cariyelerinden, Habbabe diye çağrılan ve asıl adı Aliye olan çok güzel bir kadına ileri derecede sevdalıydı. O cariyeyi kardeşinin zamanında 4.000 dinara Osman b. Sehl b. Hanife'den satın almıştı. Kardeşi Süleyman, ona: «Senin eline taşla vurmak istedim.» deyince Yezid cariyeyi sattı. Halifelik makamına geçtikten sonra karısı Su'de bir gün ona şöyle sordu: «Ey mü'minlerin emiri, gönlünde tatmin edilmemiş bir dünya arzusu kaldı mı?» Yezid; «Evet, Habbabe'-nin sevdası hiç gitmedi.» deyince karısı Su'de çarşıya bir adam gönderdi ve Habbabe'yi satın aldı. Su'de, eve getirilen Habbabe'ye güzel elbiseler giydirdi, süsledi ve perdenin arkasında oturttu. Yine kocasına: «Ey mü'minlerin emiri, dünya arzularından tatmin edilmeyen bir arzun kaldı mı?» diye sordu. Yezid de: «Sana daha önce söylememiş miydim?» diye karşılık verince karısı Su'de: «İşte Habbabe burada.» dedi ve Habbabe'yi perdenin arkasından çıkarıp kendisine takdim etti, ikisini başbaşa bıraktı. Cariye Habbabe, Yezid'in yanında kıymet gördü. Karısı Su'de de çok itibarlı oldu.
Bir gün Yezid, Habbabe'ye: «Köşkte uzun bir zaman seninle başbaşa kalmak istiyorum. Yanımızda hiç kimseler olmasın.» dedi ve onunla birlikte köşküne çekildi. Yanlarında kimse yoktu. Yezid için o köşke türlü sergiler ve kıymetli halılar serilmişti. Eksiksiz çok nimetler hazırlanmıştı. Onlar, çok mutlu ve rahat bir halde köşkte bulunmaktayken önlerindeki tabaktan üzüm yiyiyorlardı. Yezid, gülmekte olan Habbabe'nin ağzına bir üzüm tanesi attı. Fakat üzüm tanesi nefes borusuna kaçtı ve Habbabe öldü. Habbabe'nin cesedi günlerce köşkte Yezid'in yanında kaldı. Yezid, onu ölü iken de öpüyor, dudaklarını emiyordu. Nihayet Habbabe'nin cesedi koktu ve Yezid, defnedilmesini emretti. Defnedildikten sonra da günlerce mezarının başında kendinden geçmiş halde bekledi. Sonra evine döndü, tekrar mezar başına gitti, orada durdu ve şöyle dedi:
«Gönlüm seni unutsa veya sana olan sevdasını bıraksa, bil ki, dayanıklılığımdan ve sabrımdan ötürü değil, ümitsizliğimden ötürü seni unutmuştur.
Beni ziyarete gelen her dost, mutlaka şöyle dedi: Senden Ötürü bu gün veya yarın, bu da çöllere düşüp gidecektir.»
Sonra döndü, evine kapandı, ancak tabutuyla birlikte evinden çıktı, vereme yakalanmıştı. Hicretin 105. senesinin şaban ayının bitimine beş gün kala cuma günü Ürdün'ün sevadmda vefat etti.
Halifeliği, dört sene bir ay sürdü. Meşhur kavle göre de böyledir. Bundan daha az süreyle halifelik yaptığına dair zayıf bir rivayet de vardır. Vefat ederken otuzüç yaşındaydı. Otuzbeş, otuzaltı, otuzsekiz veya otuzdokuz yaşında olduğuna dair çeşitli rivayetler de vardır. Hatta kırk yaşına vardığına dair bir kavil de vardır. Doğrusunu Allah bilir.
Uzun boylu, iri cüsseli, beyaz tenli, yuvarlak yüzlü, geniş ağızlıydı. Saçı ağarmıştı. Colon'da vefat ettiği söylenir. Havran'da vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır. Namazım onbeş yaşındaki oğlu Velid b. Yezid kıldırdı. Kardeşi Hişam b. Abdülmelik'in kıldırdığı da söylenir. Hişam, ondan sonra halife olmuştu. Yezid'in cenazesi insanların omuzunda taşındı, nihayet getirilip Şam'daki Babü'l-Cabiye ve Ba-büssağir mezarlığına defnedildi. Kendisinden sonra kardeşi Hişam'ın halifeliğini ilan etmişti. Hişam'dan sonra da kendi oğlu Velid b. Yezid'in halifeliğini ilan etmişti. İnsanlar Yezid'in vefatından sonra kardeşi Hişam'a bey'at ettiler. [22]

Hişam B. Abdülmelik B. Mervan'ın Halifeliği

Hişam b. Abdülmelik'e, kardeşi Yezid'in 105. hicri senesi şaban ayının bitimine beş gün kala vefat ettiği cuma gününde bey'at edildi. Yaşı otuzdörttü. Çünkü o, babası Abdülmelik'in hicri yetmişikinci senede Mus'ab b. Zübeyr'i öldürdüğü esnada doğmuştu. Babası, uğur getirsin diye ona "Mansur" adını vermişti. Sonra eve geldiğinde karısının ona kendi babasının adı

Hişam'ı taktığını görmüş ve onaylamıştı.
Vakidî dedi ki: Hişam, Deysune'de kendi evinde iken halifelik kendisine geldi. Ulak, ona halifelik alameti olan asayı ve yüzüğü getirdi. Halifelik selamını kendisine verdi. O da Rusafe'den Şam'a geldi. Halifelik makamına layıkı veçhiyle oturdu. Bu senenin şevval ayında Ömer b. Hübeyre'yi Irak ve Horasan valiliğinden azletti. Yerine Ha-lid b. Abdullah el-Kusarî'yi tayin etti. Denildiğine göre Hişam, onu hicretin 106. senesinde Irak'a vali tayin etmiştir, ama meşhur olan birinci rivayettir.
Bu senede mü'minlerin emirinin dayısı Hişam b. İsmail el-Mah-zumî'nin oğlu İbrahim insanlara haccettirdi. İbrahim, Hişam b Ab-dülmelik'in annesi Aişe binti Hişam b. İsmail'in kardeşiydi. Abdülmelik'in ondan başka çocuğu doğmamıştı. Nihaye Abdülmelik, onu bo-şamıştı, çünkü o, ahmak bir kadındı.
Bu senede Abbasilerin Irak'ta gizlice yaptıkları propaganda işleri kuvvetlenmişti. Propagandacılar, propaganda işinde kendilerine yarayacak bol miktarda mal ve para sağlamışlardı. [23]

Hicretin Yüzbeşincî Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Eban B. Osman B. Affan

Bu zatın vefatı, hicretin seksenbeşînci senesi olaylarından bahsedilirken anlatılmıştı. Tabiilerin fıkıhçılarmdan ve âlimlerindendi. Amr b. Şuayb: «Hadisi ve fikhı ondan daha iyi bilen başka birini görmedim.» demiştir.
Yahya b. Said el-Kattan: «Medine'nin on fıkıhçısı var olup şunlardır: Eban b. Osman, Harice b. Zeyd, Salim b. Abdullah, Sai b. Mü-seyyeb, Süleyman b. Yesar, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Urve, Kasım, Kabise b. Züeyb ve Ebu Seleme b Abdurrahman.» demiştir.
Muhammed b. Sa'd dedi ki: "Eban b. Osman'da sağırlık ve alacalık vardı. Vefatından bir sene önce felç oldu. Hicretin 105 senesinde vefat etti."
Bir kavle göre bu senede Ebu Reca el-Utaridî, Amir eş-Şa'bî de vefat etmiştir. Başka bir kavle göre Küseyyir Azze de bu sene de vefat eden meşhur şahsiyetlerdendir. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre Küseyyir, hicretin 106. senesinde vefat etmiştir. Nitekim bu ileride de anlatılacaktır. [24]

Hicretin Yüzaltıncı Senesi

Bu senede Hişam b. Abdülmelik, Abdülvahid b. Abdullah en-Nad-rî'yi Medine, Mekke ve Taif valiliklerinden azletti, yerine dayısı oğlu İbrahim b. Hişam b. İsmail el-Mahzumî'yi vali olarak tayin etti.
Said b. Abdülmelik, Anadolu gazvesine gitti.
Müslim b. Said, Fergana ve oraya bağlı kazalara gazaya gitti. Orada Türklerle karşılaştı. İki taraf arasında büyük muharebele cereyan etti, bu muharebelerde Türklerin hakanı ve birçok adamı öldürüldü.
Cerrah el-Hakemî, Hazar diyarının derinliklerine doğru gitti. Ha-zarlılar, onunla barış antlaşması yaptılar. Ona cizye ve haraç ödediler.
Haccac b. Abdülmelik, Lan şehrine gazaya gitti, orada çok sayıda
insan öldürdü. Bol miktarda ganimet edindi ve salimen geri döndü.
Bu senede Halid b. Abdullah el-Kusarî, Müslim b. Said'i Horasan valiliğinden azletti. Yerine kardeşi Esed b. Abdullah el-Kusarî'yi tayin etti.
Mü'minlerin emiri Hişam b. Abdülmelik, bu senede insanlara haccettirdi. Medine'ye girmeden önce kendisini karşılamasını ve hac nıenasikini kendisine yazmasını Ebu'z-Zinad'a bir mektupla emretti. O da gerekeni yaptı, insanlar Medine'den çıkarak Hişam b. Abdülme-lik'i yolda karşıladılar/Karşılayanlar arasında Ebu'z-Zinad da vardı. Kendisine verilen emirleri yerine getirmişti. Karşılayanlar arasında Said b. Abdullah b. Velid b. Osman b. Aifan da vardı. Said, Hişam b. Abdülmelik'e şöyle dedi: «Ey mü'minlerin emiri, senin aile efradın bu mübarek yerlerde Ebu Türab'a (Hz. Ali'ye) sürekli lanet ederler, sen de lanetle onu.» Ebu'z-Zinad'ın ifadesine göre Said'in bu sözleri, Hi-şam'ın çok ağrına gitmiş ve o: «Ben buraya herhangi bir kimseye sövmek veya kimseyi lanetlemek için gelmedim, haccetmeye geldim. Başka bir amacım yoktur.» demişti. Sonra Said'den yüz çevirmiş, onunla konuşmasını kesmiş ve Ebu'z-Zinad'a yönelerek onunla konuşmaya başlamıştı.
Mekke'ye vardığında İbrahim b. Talha gelip Hişam'a şikayette bulunarak arazisinin haksız yere elinden alındığını söyledi.
Hişam, ona şöyle dedi:
- Bunu daha önce Abdülmelik'e söylemedin mi?
- Söyledim ama o da bana haksızlık etti.
- Velid'e söylemedin mi?
- Söyledim, ama o da bana haksızlık etti.
- Ömer b. Abdülaziz'e söylemedin mi?
- Söyledim ve arazimi bana geri verdi.

- Ya Yezid ne yaptı?
- Yezid, arazimi tekrar elimden aldı, şimdi arazim senin hükmünde ve elindedir.
- Sende vurulacak yer olsaydı vururdum.
- Evet, bende kılıç ve kırbaç darbelerinin yeri vardır.
Aralarındaki bu konuşmadan sonra Hişam, onun yanından ayrıldı- Ayrılırken de yanındaki adamlara: «Bundan daha fesahatli konu-Şan bir adam görmedim.» dedi.
Bu senede,-yani hicretin 106. senesinde Mekke, Medine ve Taif valisi İbrahim b. Hişam b. İsmail idi. Irak ve Horasan valisi Halid el-Kusarî idi. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [25]

Hicretin Yüzaltıncı Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Salim B. Abdullah

Salim b. Abdullah b. Ömer b. Hattab Ebu Amr el-Fakih. Fıkıhçı-lardan ve âlimlerdendi. Babasından ve başkalarından rivayetlerde bulunmuştu. Abid ve zahidlerdendi. Hişam b. Abdülmelik, haccettiğinde Kabe'ye girmiş ve Ka'be'nin içinde Salim b. Abdullah'la karşılaşmıştı. Ona şöyle demişti:
- Ey Salim, benden bir dilekte bulun.
- Evindeyken, kendisinden başka birinden dilekte bulunmaktan Allah'tan utanırım.
Salim, Ka'be'den çıkınca Hişanı da peşi sıra dışarı çıktı ve ona şöyle dedi:
- İşte şimdi Allah'ın evinden dışarı çıktın, benden bir dilekte bulunabilirsin. ,
- Dünya işleriyle ilgili mi yoksa ahiret işleriyle ilgili mi dilekte bulunayım?
- Dünya işleriyle ilgili bir dilekte bulun.
- Ben, dünyalığı dünyanın sahibinden istemedim. Dünyayı, sahibi olmayan bir kimseden nasıl isteyeceğim?
Salim, sıkıntılı bir yaşam sürüyordu. Kaba yünden dokunmuş giysiler giyiyordu. Kendi arazisinde ziraatla uğraşır, diğer işleri yapar, kendi el emeğiyle geçinir, halifelerin bağışlarını kabul etmezdi. Alçakgönüllüydü, dostluğu sağlamdı. Zühd ve takvada ileri safhalardaydı. [26]

Tavus B. Keysan El-Yemanî

İbn Abbas'ın en önemli arkadaşlanndandı. İbn Abbas'ın arkadaşlarının biyografilerini "Tekmil" aldı kitabımızda nakletmişizdir. Bü-tün.hamdler Allah'a varır.
Tavus'un künyesi, Ebu Abdurrahman'dı. Babasının adı Key-san1 di. Yemen tabiilerinin ilk tabakasındadır. Kisra'nm Yemen'e gönderdiği Farsların çocuklarındandır. Tavus, bir sahabe cemaatına kavuşmuş ve onlardan rivayetlerde bulunmuştur. Meşhur imamlardandır, abidlik, zahidlik, faydalı ilim ve salih ameli kendi üzerinde toplamıştı. Elli kadar sahabeyle görüşmüştü. Rivayetlerinin çoğu, İbn Abbas'tandır. Tabiilerden bir grup ondan rivayetlerde bulunmuştur. Ondan rivayetlerde bulunan tabiiler arasında Mücahid, Atâ, Amr b. Dinar, İbrahim b. Meysere, Ebu Zübeyr, Muhammed b. Münkedir, Zührî, Habib b. Eb Sabit, Leys b. Ebi Süleym, Dahhak b. Müzahim, Abdülmelik b. Meysere, Abdülkerim b. Muharik, Vehb b. Münebbih, Muğir b. Hakim es-San'anî, Abdullah b. Tavus ve diğerleri de vardır.
Tavus, hac için gittiği Mekke'de vefat etti. Namazını halife Hişam b. Abdülmelik kıldırdı. Mekke'ye defnedildi. Allah, ona rahmet etsin.
İmam Ahmed b. Hanbel, Abdürrezzak'tan rivayet etti ki, onun babası şöyle demiştir:
«Tavus, Mekke'de vefat etti. Hişam, oğlunu muhafızlarla gönde-rinceye kadar namazını kimse kıldırmadı. Abdullah b. Hasen'in tabutunu kendi omuzu üzerine koyduğunu gördüm. Başının üzerindeki takkesi düşmüş, abası arka taraftan yırtılmıştı. Çünkü cemaat çoktu, kalabalık fazlaydı. Nasıl böyle olmasın ki? Zira Peygamber (s.a.v.): «İman, Yemen'dendir.» buyurmuştur (Tavus b. Keysan da Yemenliydi.). Yemen'den, sözünü ettiğimiz bir grup insan çıkmıştı. Aralarında Ebu Müslim, Ebu İdris, Vehb, Ka'b, Tavus ve diğer birçok insanlar vardı.»
Damüre, İbn Şevzeb'in bu hususta şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hicretin 105. senesinde Mekke'de Tavus'un cenazesine katıldım. Ce-maattekiler, "Allah, Ebu Abdirracıman'a (Tavus'a) rahmet etsin." demeye başladılar. Tavus, kırk defa haccetmişti.»
Abdürrezzak, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Tavus, Müzdelife'de -veya Mina'da- hac amellerini ifa ederken vefat etti. Cenazesi taşınırken Abdullah b. Hasan b. Ali, tabutunun ucunu tuttu. Mezara varıncaya kadar tabutunu bırakmadı.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Abdürrezzak'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Tavus, Mekke'ye geldi. Mü'minlerin emiri Hişam da geldi. O esnada Tavus'a denildi ki: «Mü'minlerin emiri o kadar faziletlidir ki, şu ve şu faziletleri vardır, keşke yanına gitsen.» Tavus: «Benim ona ihtiyacım yoktur.» deyince yanındakiler:

«Gitmezsen sana zarar vermesinden korkuyoruz.» dediler. O zaman Tavus: «Öyleyse sizin anlattığınız gibi faziletli biri değildir.» diye karşılık verdi.»
İbn Cerir, Atâ'nm kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Tavus, yanıma geldi ve bana şöyle dedi: «Ey Atâ, kapısını senin yüzüne kapayan kimselere ihtiyacını arzetmekten sakın, suratına karşı perde sarkıtan kimselere ihtiyacını söyleme, kapısı devamlı surette kıyamet gününe kadar sana açık olan, senden kendisine ihtiyacım bildirmeni isteyen ve isteğine icabet edeceğini vaad eden Allah a ihtiyacını arzet.»
İbn Cüreyc, Tavus'un şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Sanki bunlara uzak bir mesafeden sesleniliyor da anlamıyorlar.» Cel-Fussilet, 44.) Yani bunlara kalblerinden uzak bir yerden sesleniliyor da anlamıyorlar.»
Ahcerî, Leys'in şöyle dediğim rivayet etmiştir:
«Tavus, bana şöyle dedi: Öğrendiğin ilmi kendi nefsine öğret, çünkü insanlarda emanet ve sadakat duygusu yok olup gitmiştir.»
Abdurrahman b. Mehdî, Salt b. Raşid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Tavus'un yanındaydık. Horasan valisi Müslim b. Kuteybe b. Müslim ona geldi. Birşeyler sordu, ama Tavus onu kovdu. Ben Ta-vus'a: «Bu, Horasan valisi Müslim b. Kuteybe b. Müslim'dir.» deyince o bana: «Bu,, benim ve onun için daha kolay olan bir yoldur.» cevabını verdi.»
Adamın birisi Tavus'a: «Evin tamir edildi.» deyince, o: «Ama biz ömrümüzün akşamına vardık.» diye karşılık verdi.
Abdürrezzak, Tavus'un şu ayet-i kerime hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İnsan zayıf yaratılmıştır.» {en-Nisâ, 28.) İnsan, kadınlar konusunda zayıf yaratılmıştır. İnsan, kadınlar konusundan başka hiçbir şey de bu kadar zayıf değildir.»
Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Meryem oğlu İsa peygamber, İblisle karşılaştı. İblis, ona şöyle dedi:
- Bilmez misin ki, Allah'ın senin kaderine yazdığı şeyden başka hiçbir şey senin başına gelmeyecektir?
- Evet, Öyledir.
- Öyleyse şu dağın tepesine çık ve kendini aşağıya at, bak bakalım yaşıyor musun, yoksa yaşamıyor musun?
- Bilmez misin ki, Cenâb-ı Allah: «Kulum beni tecrübe edemez, ben dilediğimi yaparım.» diye buyurmuştur.
Zührî'den gelen bir rivayette anlatıldığına göre İsa peygamber, şöyle demiştir: «Kul, Rabbini deneyemez ama Rab, kulunu dener.»
Başka bir rivayette ise şöyle denilmiştir: «Kul, Rabbini imtihan edemez; ama Rab, kulunu imtihan eder.»
Böyle dedikten sonra İsa peygamber, İblis'i mağlub etmişti.» Fudayl b. İyaz, Tavus'un şöyle dediğim rivayet etmiştir: «İyi ve salih kimselerin haccı, binek üzerinde yapılır.» İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ebi Davud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Tavus ve arkadaşlarının, ikindi namazını kıldıktan sonra kıbleye yöneldiklerim, hiç kimseyle konuşmadıklarını, dua ederek Allah'a niyazda bulunduklarını gördüm. Tavus, şöyle demişti: «Cimrilik yap-niayan ve yetim malının idaresini üstlenmeyen kimse, zorlu ve meşakkatli şeylerle karşılaşmaz, belaya uğramaz.»
Tavus, oğluna şu öğüdü vermişti: «Ey oğulcuğum! Akıllılarla arkadaşlık et, onlardan olmasan bile onlardan sayılırsın. Cahillerle arkadaşlık etme. Aksi takdirde onlardan olmasan bile onlardan sayılırsın. Her bir şeyin gayesi bulunduğunu bil, insanın gayesi de aklının güzel olmasıdır.»
Adamın birisi, Tavus'tan birşey istedi. Tavus, onu kovdu. Adam, ona: «Ey Abdurrahman'in babası, ben senin kardeşinim.» deyince Tavus, ona şu karşılığı verdi: «Bütün insanlar dururken sadece sen mi benim kardeşim oluyorsun?»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Haricilerden birisi, Tavus'tan birşey istedi, o da kendisini kovdu. Adam ona: «Ben senin kardeşinim.» deyince Tavus, şu karşılığı verdi: «Bütün Müslümanlar dururken sadece sen mi benim kardeşim oluyorsun?»
Affan, Eyyüb'ün şöyle dediğini rivayet etmiştir: ,
«Adamın birisi, Tavus'tan birşey istedi. Tavus, onu azarlayıp kovacağı sırada şöyle dedi: «Sen benim boynuma bir ip bağlamak, sonra da beni etrafta dolaştırmak mı istiyorsun?»
Tavus; gözü çapaklı, elbisesi kirli, miskin bir adam görünce ona şöyle dedi: «Haydi oradan! Yoksulluk Allah'tan gelmiştir ama suya niye yaklaşmıyorsun? Su bulamıyor musun yoksa?»
Taberanî, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Yapılan haksızlıkların bir kısmını itiraf etmek, haksızlığa devam etmekten daha iyidir.» v
Abdürrezzak, Davud b. İbrahim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hacca giden bir grup insanı bir gece vakti yolda bir aslan alıkoydu. Yollarını kesti, insanlar birbirlerine çarpıldılar. Seher vakti olunca aslan yoldan çekilip gitti. İnsanlar, etrafa dağılarak uyumaya başladılar. Ama Tavus, kalkıp namaza durdu. Adamın birisi -başka bir rivayete göre oğlu- ona: «Uyumayacak mısın, gece uykusuz kaldın ve yorgun düştün?» diye sorunca Tavus, şu cevabı verdi: «İnsan seher vakti uyur mu hiç?» Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise şu cevabı vermişti: «Seher vakti uyuyan bir kimse bulunacağını sanmıyorum.»
Taberanî, Tavus'un oğlunun şöyle dediğim rivayet etmiştir: Babama: «Ölü için söylenecek en güzel ve en faziletli söz nedir?» diye sorduğumda babam: «İstiğfardır.» diye cevap verdi.
Taberanî, Numan b. Zübeyr es-San'anî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Muhammed b. Yusuf -veya Eyyüb b. Yahya- Tavus'a 700 dinar gönderdi. Parayı götüren elçisine de şöyle dedi: «Eğer Tavus, bu parayı senden alırsa, emir sana güzel elbiseler giydirecek ve ihsanda bulunacaktır.» Elçi parayı alıp Tavus'un yanına götürdü ve ona şöyle dedi:
- Ey Abdurrahman'ın babası, emir bu nafakayı sana gönderdi.
- Benim buna ihtiyacım yoktur.
Elçi parayı alması için çeşitli yollarla onu ikna etmeye çalıştıysa da Tavus, parayı kabul etmedi. Ama bir süre sonra Tavus'un dalgınlığından yararlanan elçi, elindeki parayı Tavus'un evinin ışık penceresine bıraktı. Sonra dönüp emirin yanına gitti ve: «Tavus parayı aldı.» dedi. Aradan bir süre geçtikten sonra emir, Tavus'un kendisi aleyhinde birşey söylediğini duydu ve adamlarına: «Tavus'a haber salın, paramızı bize geri versin.» dedi. Elçisi Tavus'un yanına gidip: «Emirin sana göndermiş olduğu parayı bize iade edeceksin.» deyince o: «Ben onun parasını almadım ki...» diye karşılık verdi. Elçi, dönüp durumu ve Tavus'un cevabını emire iletti. Emir ve adamları, Tavus'un doğru söylediğini anladılar ve: «Parayı ona götürmüş olan adamı bulup getirin.» dediler. Parayı Tavus'a götürmüş olan adam bulundu ve tekrar Tavus'a gönderildi. Adam gidip Tavus'a: «Ey Abdurrahman'ın babası, sana getirmiş olduğum paradan hiçbir şey aldın mı sen?» diye sorunca Tavus: «Hayır.» diye cevap verdi. Bunun üzerine adanı parayı bıraktığı ışık penceresine baktı ve paranın olduğu gibi eksiksiz olarak orada bulunduğunu ve üzerinde örümceklerin ağ ördüklerini gördü. Parayı alıp emire götürdü.»
Süleyman b. Abdülmelik, hacca gittiğinde yanındaki adamlarına: «Bana bir fakih bulup getirin ki, kendisine bazı hac menasikini sorayım.» dedi. Mabeyincisi çıkıp bir fakih aramaya başladı. Tavus'u görünce: «İşte bu, Tavus el-Yemanî'dir.» dediler. Mabeyinci, kendisine: «Mü'minlerin emirinin çağrısına icabet et.» dedi. Tavus: «Beni bu işten affet.» dediyse de mabeyinci kabul etmedi. Onu alıp Süleyman'-ın huzuruna getirdi. Tavus, oradaki durumunu anlatarak şöyle demişti: «Süleyman'ın huzurunda durduğumda kendi kendime: "Allah, buradaki duruşumun hesabını bana soracaktır." dedi.»
Evet, huzuruna girdiğimde Süleyman'a şöyle dedim:
- Ey mü'minlerin emiri, bir kaya parçası Cehennem'in kenarında duruyordu, içine yuvarlandı, yetmiş sene müddetle yuvarlandıktan sonra ancak dibine varıp durdu. Sen o kaya parçasını Cenâb-ı Allah'ın kime hazırladığını biliyor musun?
- Hayır, yazıklar olsun sana, Cenâb-ı Allah, onu kim için hazırlamış? Sen söyle bakalım.
- Hükümdarlık makamına geçtiği halde insanlara zulmeden kimse için hazırlamıştır.»
Zührî'den rivayet olunduğuna göre Süleyman b. Abdülmelik, Ka'be'yi tavaf eden yakışıklı ve kamil bir adam görünce yanında bulunan Zührî'ye: «Bu kimdir ey Zührî?» diye sormuş, Zührî de ona şu cevabı vermiş: «Bu, Tavus'tur, birçok sahabe ile görüşmüştür.» Bunun üzerine Süleyman, haber göndererek Tavus'u yanına çağırttı. Tavus gelince Süleyman, ona şöyle dedi:
- Bize hadis okusana.
- Ebu Musa, Rasûlullah (s.a.v.)'m şöyle buyurduğunu bana anlattı: «Aziz ve Celil olan Allah'ın nazarında en düşük kimse Müslümanların yöneticiliğini yapıp da onlara adaletli davranmayandır.»
Bunun üzerine Süleyman'ın yüzünün rengi değişti. Başını uzun süre önüne eğdi. Sonra başım kaldırıp Tavus'a şöyle dedi:
- Bize hadis okusana.
- Peygamber (s.a.v.)'in ashabından biri (İbn Şihab'ın ifadesine göre bununla Hz. Ali kastedilmiştir.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.), beni Kureyş meclislerinden birinde verilen bir yemeğe çağırdı. Yemekte Rasûlullah, şöyle buyurdu: «Sizin Kureyş üzerinde hakkınız vardır. Kureyşlilerin de insanlar üzerinde haklan vardır. Ama kendilerinden merhamet dilenildiğinde merhamet ettikleri, hüküm verdiklerinde adil oldukları, kendilerine teslim edilen emaneti sahiplerine verdikleri sürece onların insanlar üzerinde hakları vardır. Böyle yapmayan kimsenin üzerine Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti olsun. Allah, böyleîerinin farz ve nafile ibadetlerini kabul etmesin!»
Bunun üzerine Süleyman'ın yüzünün rengi değişti. Başını önüne eğdi ve uzun süre öylece bekledi, sonra başını kaldırıp Tavus'a şöyle dedi:
- Bize hadis anlatsana.
- Ibn Abbas, Allah'ın kitabından en son nazil olan ayetin şü ayet olduğunu bana anlattı: «Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz.» (el-Bakara, 281.)
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ömer b. Abdülaziz'in Tavus'a şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«ihtiyacını mü'minlerin emirine (Süleyman'a) arzetsene.
- Benim ona ihtiyacım yoktur.
Tavus'un bu cevabı karşısında Ömer b. Abdülaziz şaşırmıştı.» Süfyan dedi ki: Ka'be'nin karşısında duran İbrahim, yemin ederek bize şöyle dedi: «Şu Ka'be'nin Rabbine yemin ederim ki, Tavus dı-Şmda herhangi bir kiftıse, şerefli ile şerefsizi eşit tutmazdı. Onun nazarında şerefli, şerefsiz, soylu, soysuz, herkes eşitti. Süleyman b. Ab-dülmelik'in oğlu gelip Tavus'un yanında oturdu. Tavus, ona dönüp bakmadı. Tavus'a: «Mü'minlerin emiri, senin yanında oturmuş, sen ona dönüp bakmıyorsun, bu olacak şey mi?» denildiğinde o, şu cevabı verdi: «Bunlara ve bunların elinde bulunan şeye tenezzül etmeyen, itibar göstermeyen bazı Allah kullarının bulunduğunu bu ve babası bilsinler diye böyle yaptım.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Tavus'un oğlunun şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hac yolculuğuna çıktık. Bir kasabada mola verdik. Valilere ve hakimlere karşı sert ve katı olduğundan ötürü babama bir zarar gelmesinden korkuyordum. O kasabada Muhammed b. Yusuf un naibi vardı. Adı Eyyüb b. Yahya idi. Eyyüb, Haccac b. Yusuf

un kardeşiydi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre o kasabadaki naib, İbn Nü-ceyh'ti. İktidar tarafından atanan valilerin en murdarı, en kibirlisi ve en zorbasıydı. Mescitte sabah namazına durduk, bir de baktım ki, İbn Nüceyh -babamın o kasabada bulunduğunu duyduğu için- geldi ve babamın önünde oturdu. Babama selam verdi, ama babam selamını almadı. Sonra konuşmaya başladı. Babam ondan yüz çevirdi, kendisi de babamın döndüğü tarafa döndü ama bu defa babam yüzünü öbür tarafa çevirdi. Bu olup bitenleri görünce kalkıp naibin yanma gittim. Elinden tutup ona şöyle dedim: «Babam seni tanımadı.» Böyle dediğimi duyan babam: «Hayır, onu iyi tanıyorum.» diye araya girdi. Naib: «O beni iyi tanıyor, tanıdığı için bu gördüklerini bana yaptı.» dedi. Sonra hiçbir şey demeden sessiz sedasız çekip gitti, eve girdiğimde babam bana şöyle sitem etti: «Ey alçak! Başka zaman, "Şu valilere ve halimlere karşı kılıçla çıkmak istiyorum." dediğin halde şimdi bunlara karşı dilini dahi tutamıyorsun.»

Ebu Abdillah eş-Şamî dedi ki: «Tavus'a gittim, içeri girmek için izin istedim. Kapıya oğlu çıktı, ama oğlu çok yaşlı idi. Ona dedim ki:

- Sen Tavus musun?
- Hayır, ben onun oğluyum.
- Sen onun oğluysan demek ki ihtiyar baban bunamıştır.
- Âlim adam bunamaz.

İçeri girdim. Tavus, bana şöyle dedi:

- Sor soracağını, ama lafı fazla uzatma.
- Sözü ne kadar özlü söylesem de senin huzurunda bunu beceremem ki.
- Sen bu meclisimde Tevrat'ı, İncil'i ve Furkan'ı senin için bir araya getirmemi mi istiyorsun?
- Evet.
- Öyleyse Allah'tan o kadar kork ki, senin nazarında ondan daha korkulu birşey olmasın ve Allah'tan o kadar ümitvar ol ki, ona olan ümidin, ondan hissettiğin korkundan daha kuvvetli olsun. Kendin için istediğin şeyi insanlar için de iste.

Kıyamet günü mal ile sahibi hesap yerine getirilir. İkisi birbirleriyle tartışırlar. Mal sahibi, mala şöyle der:

- Seni şu kadar günde şu kadar ayda şu kadar senede topladım.
- Senin ihtiyaçlarını karşılamadım mı? Ama ben ve bana olan sevgin, Allah'ın emrini yapmana engel olduk.
- İplerle bağladığımız ve sağlama almaya çalıştığımız, kendimizi uğruna feda ettiğimiz mal işte budur.»

Osman b. Ebi Şeybe, Habib b, Ebi Sabit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Benim yanımda beş kişi toplandı- ki, bunlar gibi başka bir beş kişi benim yanımda artık toplanamazlar. O beş kişi şunlardır: Atâ, Tavus, Mücahid, Said b. Cübeyr ve İkrime.»

Süfyan dedi ki: Ubeydulah b. Ebi Yezid'e şöye bir soru sordum:

- Kiminle birlikte İbn Abbas'm yanma gidiyorsun?
- Atâ ve avam tabakasından bazılarıyla birlikte gidiyorum. Tavus ise, havas tabakasından bazı kimselerle birlikte gidiyor.

Habib dedi ki: Tavus bana şöyle dedi: «Sana bir hadis anlattığımda onu sabit görmüş isen, artık başkasına sorma.» Başka bir rivayette anlatıldığına göre şöyle demiştir: «Onu benden başkasına sorma.»

Ebu Üsame, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Rasûlullah (s.a.v.)'m ashabından elli kişiye ulaştım.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Tavus'un oğlunun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Babama dedim ki:

- Falan kadınla evlenmek istiyorum.
- Git, o kadına bak.

Eve gidip düzgün ve güzel elbiselerimi giyindim. Başımı yıkadım, -yağ süründüm. Babam beni bu halde görünce:

- Otur, artık gitme, dedi.»

Tavus'un oğlu Abdullah dedi ki: «Babam Mekke'ye giderken bir ay yürürdü. Dönüşünde de bir ayda gelirdi. Kendisine bunun sebebini sordum, bana şöyle açıkladı: «Bana ulaşan bir rivayette anlatıldığına göre kişi, Allah'a taat uğruna yolculuğa çıktığında evîne dönünceye kadar Allah yanında sayılır.»

Hamza, Halid b. Ka'b'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Tavus, Yemen'den yola çıkarken su içmezdi. Ancak şu cahiliye döneminden kalma eski kuyulardaki sulardan içerdi.»

Adamın birisi, Tavus'a: «Bana dua et. Allah'tan niyazda bulun.» deyince ona şu cevabı verdi: «Sen kendi nefsin için dua et. Çünkü Cenâb-ı Allah, darda kalmış kimsenin duasına icabet eder.»

Taberanî, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Geçmiş zamanlarda akıllı, düşünceli bir adam vardı. Bu adam yaşlandı, evine kapanıp oturmaya başladı. Bir gün oğluna: «Artık evde sıkıldım. Yanıma bazı adamlar getir ki, benimle konuşsunlar, sohbet edelim.» dedi. Oğlu gidip birkaç kişiyi topladı ve onlara: «Babamın yanına gelin ve onunla sohbet edin. Eğer nahoş bir sözünü duyarsanız onu mazur görün. Çünkü o yaşlanmıştır. Ama hayırlı ve güzel bir sözünü duyarsanız onu da kabul edin.» dedi. Adamlar eve gelip yaşlı adamla merhabalaştılar. Onlara söylediği ilk söz şu oldu: «En akıllı kimse, takvalı olan kimsedir. En aciz kimse de günahkar olan kimsedir. Adam, bir kadınla evlenecek olduğunda salih bir madenden olan (asaletli) bir kadınla evlensin. Bir kimsenin bir günahına rastla-dınızsa onu ikaz edin. Çünkü onun başka günahları da vardır.»

Seleme b. Şebib, Ömer b. Müslim el-Cirî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Tavus, oğluna dedi ki: «Beni mezara defnettiğin zaman mezarıma bak. Eğer beni orada bulmazsan Allah'a hanıdet. Eğer beni orada bulursan, doğrusu bizler Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.»
Abdullah dedi ki: «Tavus'un oğullarından birisi bana, babasının mezarına baktığını, onu mezarında bulamadığını söyledi ve o çocuğun yüzünde sevinç aydınlığı görülüyordu.»
Kabise, Tavus'un şöyle dua ettiğini rivayet etmiştir:
«Allah'ım, beni mal ve evlat çokluğundan yoksun bırak, bana iman ve amel nasib et.»
Süfyan, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Eğer Tavus b. Keysan'ı görseydin, onun asla yalan söylemeyen bir kimse olduğunu anlardın.»
Avn b. Selam, İmran b. Halid el-Huzaî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Atâ'nm yanında oturmaktaydım. Adamın birisi gelip ona şöyle dedi: Ey Muhammed'in babası! Tavus diyor ki: «Yatsı namazını kıldıktan sonra iki rekat daha kılan ve bu fazla namazın birinci rekatında Secde sûresini, ikinci rekatında ise Mülk sûresini okuyan bir kim-.seye; Arefe'de vakfe etmişçesine ve kadir gecesini ihya etmişçesine sevap yazılır.»
Ata, buna şu cevabı verdi: «Tavus, doğru söylemiştir. Ben de bu iki rekat namazı asla terketmedim.»
İbn Ebi's-Sirrî,Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İsrail oğullarından bir adam vardı, delileri tedavi ederdi. Güzel bir kadın delirmişti. Kadını bu adamın yanma tedaviye getirdiler. Adam, kadından hoşlandı, onunla cinsel ilişkide bulundu ve hâmile bıraktı. Şeytan gelip adama dedi ki: «Eğer bu yaptığın duyulursa rezil rüsvay olursun, duyulmaması için bunu Öldür ve evine defnet.» Adam, kadını öldürüp kendi evine defnetti. Sonra aradan bir süre
geçti. Kadının ailesi gelip hastalarının durumunu sordular. Adam: «Hastanız öldü.» dedi. Salih ve itibarlı bir kimse olarak bilindiği için kadının sahipleri onu itham etmediler, ama şeytan onlara gidip: «Hastanız ölmedi, aksine o adam hastanızla cinsel ilişkide bulunup hamile bıraktı, öldürüp kendi evine, falanca yere defnetti.» dedi. Bunun üzerine kadının ailesi, o adama gelip: «Seni suçlamıyoruz, yalnız kadını nereye defnettiğini ve seninle birlikte kimlerin de bulunduğunu bize söyle.» dediler. Adamın evini kazdılar ve kadını defnedildiği yerde buldular. Adamı yakalayıp hapse attılar. Şeytan adama gelip: «Ben senin arkadaşınım, dostunum. Eğer şu içinde bulunduğun sıkıntılı durumdan kurtulmak ve bu zindandan çıkmak istiyorsan, Allah'ı inkar et.» dedi. Adam, şeytana uyup Aziz ve Celil olan Allah'ı inkar etti. Fakat kadının sahipleri yine onu öldürdüler. O esnada şeytan da ondan uzaklaştı.
Tavus dedi ki: Bildiğime göre şu aşağıdaki ayet-i kerimeler, o adam ve benzerleri hakkında nazil olmuştur:
«İkiyüzlülerin durumu insana: "İnkar et!" deyip, insan da inkar edince: "Doğrusu ben senden uzağım; âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." diyen şeytanın durumu gibidir.» (ei-Haşr, 16.)»
Taberanî, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İsrail oğullarından bir adamın dört oğlu vardı, adam hastalandı. Oğullarından birisi, kardeşlerine şöyle dedi: «Ya siz babamın bakıcılığını yaparsınız ve mirasından birşey almazsınız, ya da ben babamın bakıcılığını yaparım ve mirasından da birşey almam.» Neticede babasının bakıcılığını yaptı. Ölünce de babasını defnetti ve mirasından birşey almadı.
Bu oğlu^ yoksul ve çoluk çocuk sahibiydi. Bir rüya gördü, rüyasında kendisine şöyle denildi: «Falanca yere git, orayı kaz, orada yüz dinar bulacaksın, o paraları al.» Rüyada kendisine böyle diyen adama sordu: «O parayı bereketle mi alacağım yoksa bereketsiz mi alacağım?» Adam da: «Hayır, bereketsiz alacaksın.» diye cevap verdi. Sabah olunca rüyasını karısına anlattı, karışı da: «Git, o parayı al, onun bereketi o parayla bana elbise giydirmen ve geçimimizi sağlamandır.» dedi. Adam bunu kabul etmedi ve: «İçinde bereket olmayan birşeyi almam;» dedi.
;Akşam olup uykuya daldığında yine rüya gördü. Rüyada kendisine «Falanca yere git, orada on dinar bulacaksın, o paraları al.» denildi. O da: «Bereketle mi yoksa bereketsiz mi?» diye sordu. «Hayır, bereketsizdir.» diye cevap verildi. Sabah olunca rüyasını karısına anlattı. Karısı yine aynı şeyleri söyledi. O yine bu paraları almayı kabul etmedi. Üçüncü gece de aynı rüyayı gördü. Kendisine: «Falanca yere git, orada bir dinar bulacaksın, o parayı al.» denildi. «Bereketle mi yoksa bereketsiz mi?» diye sorunca: «Bereketle.» diye cevap verildi. "İşte o zaman olur." dedi.
Sabah olunca rüyada kendisine tarif edilen yere gitti, orada bir dinar buldu. Yolda iki balık götürmekte olan bir balıkçı gördü. Balıkları kaça satacağını sorunca balıkçı, bir dinara satacağını söyledi. Adam, elindeki bir dinara o iki balığı aldı. Evine götürüp karısına teslim etti. Karısı da balıklan temizlemeye başladı. Balıklardan birinin karnını yarınca içinde değeri takdir edilemiyecek bir inci buldu. İnsanlar, o inci gibisini asla görmemişlerdi. Sonra diğer balığın karnını da yarınca onda da aynı incinin bir benzerini gördü.
Bu sırada zamanın hükümdarı bir inci almak istedi. İnciyi almaları için adamım piyasaya gönderdi, ama hükümdarın istediği inciyi bulamadılar. Neticede o adamın yanında buldular. Hükümdar, adamına: «Git, o inciyi bana getir.» dedi. Adam gidip inciyi getirdi.,Hü-kümdar inciyi görünce Cenâb-ı Allah, o inciyi hükümdarın gözünde kıymetlendirdi ve tatlılaştırdı. Hükümdar: «Bunu bana satın alın.» dedi. İncinin sahibi: «Ben bunu otuz katır yükü altından eksiğe vermem.» dedi. Hükümdar «Sununla anlaşın.» dedi. Çıkıp hazineye gittiler. Otuz katır yükünü incinin sahibine verdiler ve inciyi ondan aldılar.
Hükümdar, inciye bakınca çok hoşuna gitti ve: «Bunun bir benzerini daha bulmak gerekir. Yoksa bu yalnız başına bir işe yaramaz.» dedi. Gidip o adama: «Bu incinin bir benzeri daha var mı sende? Eğer varsa sana verdiğimiz altınların bir mislini

daha veririz.» dediler. Adam: «Gerçekten verir misiniz?» diye sorunca, «Elbette veririz.» dediler ve inciyi alıp hükümdara götürdüler. Hükümdar, inciyi görünce âdeta inciye aşık oldu ve: «İncinin sahibini razı edin.» dedi. Ona otuz katır yükü altın daha verdiler.» Doğrusunu Allah bilir.

Abdullah b. Mübarek, Davud b. Sabur'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: Tavus'a: «Bize bazı dualar oku.» dedik. O da şu cevabı verdi: «Bunun bir sevabı olacağım tahmin etmiyorum.»

İbn Cerir, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Buhl, kişinin kendi elinde bulunan şeyleri vermeyip cimrilik yapmasıdır. Şuhh ise, kişinin insanların elinde bulunan şeyleri haranı yolla elde etmeyi istemesi ve kanaatsiz olmasıdır. Başka bir rivayette anlatıldığına göre şuhh, kanaati terketmektir veya başkasının elinde bulunan şeyler hususunda cimri davranmasıdır ki, bu da kalbî hastalıklardandır. Kulun kendini elden geldiğince bu hastalıktan uzak tutması gerekir. Çünkü şuhh, bize cimriliği emreder. Nitekim sahih hadiste Peygamber Efendimiz, şöyle buyurmuşlardır: "Şuhhtan sakının, çünkü şuhh, sizden öncekileri helak etti. Onlara cimriliği emretti, onlar da cimrilik yaptılar. Sıla-i rahmi kesmelerini de emretti onu da kestiler. İşte bu, dünyaya tutkun olmak ve dünyayı sevmektir."»

İbn Ebi Şeybe, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Dikkat edin, bir adam geceleyin on ayet okuyup sabahladığında kendisine yüz veya daha fazla sevap yazılır, daha fazla okuyana daha fazla sevap yazılır.»

Kuteybe b. Said, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Gencin ibadeti, evlenmedikçe tamamlanmaz.»

Süfyan, İbrahim b. Meysere'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Tavus, bana şöyle dedi: «Ya evlenirsin, ya da Ömer b. Hattab'm Kbu'z-Zevaid'e söylediğini ben de sana söylerim. Ömer, Ebu'z-Zeva-id'e: "Evlenmene engel olan şey ya acizliğin ya da facirliğindir." demişti.»

Tavus dedi ki: «Müminin dinini ancak çukuru muhafaza eder.» (Çukur kelimesiyle karısının tenasül organı kastedilmiş olmalı.)

Abdürrezzak, Mamer b. Tavus'un ve başkalarının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Adamın birisi, Tavus'la beraber yolda yürüyordu. Adam bir karganın öttüğünü duyunca, «Hayırdır.» dedi. Tavus da ona şu cevabı verdi: «Bunda ne hayır, ne de şer var. Artık benimle arkadaşlık etme ve benimle beraber yürüme.»

Bişr b. Musa, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İnsan, sabahladığı zaman şeytan onu takib eder. İnsan, evine vardığında hane halkına selam verirse, şeytan geride durur ve: "Burada bizim için istirahat yeri yoktur." der. Yemeği kendisine getirildiğinde insan Besmele çekerse o zaman: "Burada bizim için ne yemek var, ne de istirahat yeri var." der. Ama insan evine girerken selam vermezse, o zaman şeytan: "Burada kendimize istirahat yeri bulduk." der. Yemeği getirildiği zaman insan Besmele çekmezse, o zaman şeytan: "Burada hem bize yiyecek var, hem de istirahat yeri var." der. Akşamleyin de aynı şeyleri söyler. Melekler, ademoğlunun namazını: "Falan adam, namazında şunu ve şunu fazl al aştırdı. Falan adam da namazında şunu ve şunu eksiltti." diye yazarlar. Rükûda, huşûda ve secde hususunda da aynı şeyleri yazarlar.»

Tavus dedi ki: «Cehennem ateşi yaratıldığında meleklerin yürekleri ağızlarına geldi. Adem yaratıldığında ise sakinleştiler. Adem, gök gürültüsünü duyunca: "Kendisine teşbihte bulunulan Allah, noksanlıklardan münezzeh ve yücedir." diyordu.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Mücahid'in Tavus'a şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ey Abdurrahman'm babası, ben seni Ka'be'de namaz kılarken gördüm. Peygamber (s.a.v.) de kapıda duruyor ve sana şöyle diyordu:

«Peçeni aç ve okuyuşunu belirgin, açık seçik yap.» Tavus da Mücahide: «Sus, bu sözünü kimse duymasın.» dedi. Sonra düşüncelere daldı ve nihayet konuşmaya başladı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Tavus'un Ebu Nüceyh'e şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ey Ebu Nüceyh! Konuşup aynı zamanda Allah'a karşı takvalı olan kimse, susup aynı zamanda Allah'a karşı takvalı olan kimseden daha hayırlıdır.»

Mis'ar, bir adamın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Tavus, seher vakti bir adama gitti. Adamın uyumakta olduğunu söylediler, o da şöyle cevap verdi: «Seher vakti uyuyan bir kimse bulunacağını sanmıyorum.»

Sevrî dedi ki: «Tavus, kendi evine kapanıp oturmaya başlamıştı. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda şöyle cevap vermişti: «Deylet başkanlarının zulmü ve insanların fesadı beni buna zorladı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdürrezzak'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Tavus, soğuk bir kış gününün sabahında namazını biraz gecikmiş olarak kılmakta iken Yemen valisi ve Haccac b. Yusuf un kardeşi Muhammed b. Yusuf yanından geçti. Tavus, o esnada secde halindeydi. Vali ise bineğinin üzerindeydi, secde halindeki Tavus'un üzerine çok pahalı ve kıymetli bir şal ya da taylesan atılmasını emretti. Üzerine o şal veya taylesanı attıkları halde Tavus, secdeden başını kaldırmadı. Nihayet namazını tamamlayıp selam verdiğinde üzerinde bir şal bulunduğunu gördü. Silkinerek üzerinden attı ve hiç bakmadan geçip evine gitti. Şal, yerde kaldı.»

Nuaym b. Hammad, Tavus'tan rivayet etti ki, İbn Abbas şöyle demiştir: «Ademoğlunun söylediği her söz, hatta hastalık halindeki inlemesi bile defterine kaydedilir ve bu onun aleyhine olur.»

İmam Ahmed b. Hanbel, hastalandığında inlemeye başladı. Kendisine: «Tavus, hastanın inlemesini hoş karşılamazdı.» dediklerinde inlemeyi bıraktı.»

Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Davud b. Şabur'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Adamın birisi, Tavus'a: «Bizim için Allah'a dua et.» deyince o, şu karşılığı verdi: «Kalbinde Allah korkusunu göremiyorum ki, senin için dua edeyim.»
İbn Talut, Hasan b. Ebi'l-Hüsayn el-Anberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Tavus, kelleci dükkanının önünden geçti. Dükkancı tezgah üzerine kelleleri dizmişti. Bunu gören Tavus bayıldı.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Tavus, pişmiş kelleleri gördüğü günün akşamında asla yemek yemezmiş.
İmam Ahmed b. Hanbel, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ölüler, mezarlarında açlıkla imtihan edilirler. İmtihan edildikleri günlerde yakınlarının kendileri için hayrat yaparak yemek vermelerini çok arzularlar.»
fbn İdris, kadınlardan bahsedildiği zaman Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Onlarda geçmişlerin ve geride kalmışların küfrü
vardır.»
Ebu Asım, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: Denilir ki: «Zamanında maymuna secde et. Yani iyi hususlarda ona uy.»
Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Tavus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kendim kadar kendi nefsinden emin ve güvende olan başka birini görmedim. Öyle bir adam gördük ki, eğer bana: "Tanıdıkların arasında en faziletli kişi kimdir?" diye sorsalardı o adamı gösterirdim. Bir süre böylece kaldım. Sonra o adam, karın sancısına yakalandı, karnı su gibi ter dökmeye başladı, iştahı da açıldı, onu bir post üzerinde gördüm. O kadar çok terliyordu ki, hangi tarafından daha çok ter döküldüğünü anlayamadım. Nihayet ter içinde kalarak öldü.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Beşer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Tavus, yürürken salınarak giden Kureyşli bir grup genci görünce onlara şöyle dedi: «Babalarınızın giymediği elbiseleri giyiyorsunuz, damatların ve gerdeğe girenlerin beğenmedikleri bir şekilde de yürüyorsunuz.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Mamer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Tavus, bir yol arkadaşı hastalandığı için onunla ilgilendi ve haccı kaçırdı.»
Mis'ar b. Küdam, Tavus'tan rivayet etti ki; İbn Abbas, şöyle demiştir:
Kıraati en güzel adamın hangisi olduğu sorulduğunda peygamber (s.a.v.), şöyle cevap verdi: «Kıraatini işittiğinde A.ziz ve Celil olan Allah'tan korktuğunu anladığın kimsedir.»
İbn Lühey'a, Tavus'tan rivayet etti ki, İbn Abbas, şöyle demiştir:
«Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: İnsanların kıraati en güzel olanı, Kur'ân okurken okuyuşuyla hüzünlenen kimsedir.»
Tavus, Abdullah b. Amr b. As'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Rasûlullah (s.a.v.), üzerimde asfurla boyalı iki elbise görünce bana: «Annen mi bunları giymeni emretti?» diye sordu. Ben de: «Bunları yıkayayım mı?» diye sordum. «Hayır, birini yıka.» diye cevap verdi.»
Muhammed b. Mesleme, Tavus tariki ile İbn Ömer'den rivayet et-to ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Kaba ve haşin adamlarla sert muhafizlar ve zalimlerin yardımcılan, Cehennem köpekleridir.»
Taberanî, Tavus tariki ile Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Rasûlullah (s.a.v.)'m Ebu Talib oğlu Ali'ye şöyle dediğini işittim:
«Ey Ali, mü'minlerden çok kişiyi dost edin, dünyada ne kadar çok dostun olursa bu, ahirette senin için bereket olur.» Hz. Ali, bu buyruğu aldıktan sonra bir süre insanlardan karşılaştığı herkesi ahiret için kendine dost edindi. Bundan sonra Rasûlullah'ın yanına gitti. Rasûlullah (s.a.v.): «Ey Ali, sana verdiğim emri yerine getirdin mi?» diye sorunca o: «Evet, yerine getirdim ya Rasûlallah.» diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.v.) da: «Haydi git, onların haberlerini dene.» dedi. Hz. Ali gitti, sonra başını önüne eğmiş olarak Rasûlullah'ın yanma geldi. Rasûlullah (s.a.v.), yine: «Haydi git, onların haberlerini dene.» dedi. Hz. Ali gitti. Bu defa gülümseyerek Rasûlullah'ın yanına döndüv Rasûlullah (s.a.v.), ona: «Ey Ali, öyle sanıyorum ki, sadece ahiretlik adamlar seninle dostlukta sebat ettiler.» dedi. Hz. Ali de: «Hayır, seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, öyle değil.» deyince Rasûlullah (s.a.v.), ona şu karşılığı verdi: «O gün Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar birbirine düşman olurlar. Allah: "Ey kullarım! Bugün size korku yoktur." der.» (ez-Zuhruf, 67-68.) Ey Ali, sen kendi işine bak, diline sahib ol, zamanındaki insanlardan seninle muaşerette bulunanları görmezden gel ki, salim va kazançlı olasın.»
Bu rivayet, ancak bu yolla gelmiştir. Bu hususta bildiğimiz budur. Doğrusunu Allah bilir. [27]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/340-345.
[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/345-356.
[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/356-357.
[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/357-360.
[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/360-361.
[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/361-362.
[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/362.
[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/362.

[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/363.

[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/363.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/363-364.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/364-372.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/372-373.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/373.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/373-374.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/374-375.

[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/375.

[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/375.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/375.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/376.

[21] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/376.

[22] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/376-379.

[23] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/379-380.

[24] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/380.

[25] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/380-382.

[26] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/382.

[27] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/382-396.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Hicretin Yüzyedinci Senesi
Hicretin Yüzyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Süleyman B. Yesar
İbn Abbas'ın Azatlısı İkrime
Kasım B. Muhammed B. Ebu Bekir Es-Sıddık
Meşhur Şair Küseyyir Azze
Hicretin Yüzsekizinci Senesi
Hicri Yüzsekizinci Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Bekir B. Abdullah El-Müzenî El-Basrî
Raşid B. Sa'd El-Mıkrani El-Humusî
Muhammed B. Ka'b El-Kurazî
Hicretin Yüzdokuzuncu Senesi
Hicretin Yüzonuncu Senesi
Hicretin Yüzonuncu Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Şair Cerir
Ferezdak
Hasan B. Ebil-Hasan
Fasıl
Hasan-ı Basri
Muhammed B. Sirin

Hicretin Yüzyedinci Senesi

Bu senede Yemen'de Abbad er-Rainî adında birisi isyan ederek ortaya çıktı. İnsanları Haricilik mezhebine davet etti. Bir grup insan ona tabi oldu, çoğaldılar, etrafa saldırmaya başladılar. Bunun üzerine Yusuf b. Ömer, onlarla savaştı. Abbad'ı ve 300 kişi olan adamlarını öldürdü.
Şam'da şiddetli bir veba salgını görüldü.
Muaviye b. Hişam, Anadolu'ya gazaya gitti. Şam ordusunun başında Meymun b. Mehran vardı. Deniz yoluyla Kıbrıs'a gittiler Mes-leme de karada başka bir orduyla gaza yaptı.
Esed b. Abdullah el-Kusarî, Horasan'da Abbasi propagandacılarından bir grubu yakalayıp teşhir etti ve darağacına astı.
Esed b. Abdullah el-Kusarî, Nemrud dağları tarafına gazaya gitti. Talkan dağlarının gerisindeki Karkisyan'ı ele geçirdi. Nemrud, onunla barış antlaşması yaptı ve ona teslim oldu.
Esed, Herat dağlarına yani Our'a gaza yaptı. Gurluların mahsullerini, mallarını ve yüklerini ele geçirmek istedi. Onlar da bu mallarını geçit vermeyen sağlam bir mağaraya doldurdular. Oraya yol gitmiyordu, gerçekten yüksek bir yerdeydi. Esed, emir vererek bazı adamlarını tabutlara koydurdu ve onları iple mağaraya sarkıtarak oradaki malları tabutlara yüklemelerini ve çıkarmalarını istedi. Bunu yaptılar, selametle mağaradan çıktılar ve ganimetleri ele geçirdiler. Bu, güzel bir görüştü.
Esed, Belh çevresindeki malların toplanmasını ve oraların ele geçirilmesini emretti. Oraya Halid b. Bermek'in babası Bermek'i naib olarak bıraktı. Bermek de Belh'i yeniden sağlam bir şekilde inşa etti. Kaleyi müstahkem hale getirdi, orayı Müslümanlar için toplanma ve akid yeri haline getirdi.
Bu senede Haremeyn emiri İbrahim b. Hişam, insanlara haccettirdi. [1]

Hicretin Yüzyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Süleyman B. Yesar

Tabiilerdendir. Atâ b. Yesar'm kardeşidir. Çok sayıda rivayetleri vardır. Kendini ibadete vermiş kimselerdendi. İnsanların yüz ve simaca en güzellerindendi. Yetmişüç yaşında Medine'de vefat etti.
Bir gün yanma güzel suretli bir kadın girmiş, onu baştan çıkarmak istemiş, ama ö bu işe yanaşmamış, kadım kendi evinde terkedip koşarak evden çıkıp gitmişti. Bu olay nedeniyle rüyasında Yusuf peygamberi görmüş ve ona şöyle sormuştu:
- Sen Yusuf musun?
- Evet, ben Züleyha'ya niyetlenen Yusuf um, sen de o güzel kadına niyetlenmeyen Süleyman'sın.
Bir rivayette anlatıldığına göre bu hadise, hacıların evlerinden birinde cereyan etmişti. Yanında bir de arkadaşı vardı, arkadaşını birşeyler satın alsm diye hacılar pazarına göndermişti. İşte o esnada dağdan inen güzel bir kadın, Süleyman'ın yanma gelip çökmüş ve Süleyman'a: «Haydi gelsene!» diye seslenmiş. Süleyman da şiddetlice ağlamaya başlamıştı. Kadın onun bu halini görünce tekrar geldiği dağa tırmanarak gitmişti. Bir süre sonra arkadaşı eve gelmiş, onun ağlamakta olduğunu görmüş ve ona şöyle sormuştu:
- Neyin var, niçin ağlıyorsun?
- Hayırdır, kötü birşey yok.
- Yoksa çocuklarından veya aile efradından birini mi hatırladın?
- Hayır.
- Vallahi ağlama sebebini bana bildireceksin.

- Nefsime hüzünlenmem beni ağlattı. Eğer ben senin yerinde olsaydım kendimi tutamazdım.

Böyle dedikten sonra uyuduğunu, rüyada Yusuf peygamberi gördüğünü arkadaşına anlatmıştı. Doğrusunu Allah bilir. [2]

İbn Abbas'ın Azatlısı İkrime

Tabiilerden, çok rivayeti olan müfessirlerden, Rabbani âlimlerden, ilim talebi uğruna memleketleri dolaşan zatlardandı. Künyesi Ebu Abdillah'tı. Birçok sahabeden rivayetlerde bulunmuştur. İlim kapılarından biriydi, efendisi olan İbn Abbas'ın sağlığında fetva vermeye başlamıştı.
Kendisi: «Kırk sene müddetle ilim taleb ettim.» demiştir. İkrime, beldeleri dolaşmış, İfrikiyye'ye, Yemen'e, Şam'a, Irak'a ve Horasan'a gitmişti. Oralarda ilmini yaymış, mükafatlar ve armağanlar kazanmıştı. Emirler onu ödüllendirmişlerdi.
İbn Ebi Şeybe, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İbn Abbas, ayağıma bukağı takar ve bana Kur'ân ile sünneti öğretirdi.»
Habib b. Ebi Sabit dedi ki: «Yanımda beş kişi toplandı ki, artık onlar gibi başka bir beş kişi benim yanımda bir araya gelemez. Onlar şu zatlardı: Atâ, Tavus, Said b. Cübeyr, İkrime ve Mücahid.»
Said ile Mücahid, îkrime'nin yanma gider, ona ayetlerin tefsirini sorarlardı. Hangi ayeti sorarlarsa sorsunlar, mutlaka onu onlara tefsir eder ve açıklardı. Sorulan tükenince de kendisi onlara: «Şu ayet şu konu için nazil oldu, şu ayet şu mesele için nazil oldu.» demeye başlardı, sonra geceleyin hamama girerlerdi.
Cabir b. Zeyd dedi ki: «İkrime, insanların en bilgilisi idi.»
Şa'bî dedi ki: «İkrime'den başka Allah'ın kitabım çok iyi bilen bir kimse kalmadı.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Katade'nin şöyle dediğim rivayet etmiştir: «İklime, insanlar arasında tefsiri en iyi bilendi.»
ikrime: «İki levha arasmdakini (Kur'ân'ı) tefsir ettim.» demiştir.
îbn Aliye, Eyyüb'ün şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Adamın birisi, bir ayet-i kerimeyi kendisine sorduğunda İkrime, şu cevabı verdi: «Sorduğun ayet, şu dağın eteği ile ilgili olarak nazil oldu.» Böyle derken de Sel1 dağım gösterdi.»
Abdürrezzak, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İkrime, orduya geldiği zaman Tavus, onu soylu bir deveye bindirdi ve: "Bu adamın ilmini satın aldım." demişti.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Tavus, onu altmış dinar değerinde soylu bir deveye bindirmiş ve şöyle demişti: «Bu kulun ilmini altmış dinara satın almayalım mı?»
İkrime ile şair Küseyyir Azze aynı günde vefat ettiler. Cenazeleri mezara götürüldüğünde cemaat: «İnsanların en fakihi ve insanların en şairi vefat etti.» dediler.
İkrime'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: «İbn Abbas, bana dedi ki: "Haydi git bakalım, artık insanlara fetva ver, kendisini ilgilendiren şeyi sana soran adama fetvasını ver. Kendisini ilgilendirmeyen birşeyi sana soran adama ise fetva verme. Sen, insanların üzerindeki yükün üçte ikisini kaldırmış oluyorsun."»
Süfyan, Amr'ui şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İkrime'nin savaşlardan bahsettiğini dinlediğimde sanki o, cephedeki adamları yüksekçe bir yerden seyrediyor, ne yaptıklarını ve nasıl savaştıklarım görüyordu.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Eyyüb'ün şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Hangi şehirde olursa olsun, İkrime'nin yanına gitmek istiyordum. Bir defasında ben, Basra pazarında iken merkeb üzerinde bir adam gördüm. "İşte bu İkrime'dir." dediler. İnsanlar etrafında toplandılar. Ben, ona birşey soracak gücü kendimde bulamadım. Bütün meseleler aklımdan gitti, her şeyi unuttum. Merkebinin yambaşına gidip durdum. İnsanlar ona sorular sormaya başladılar. Ben de sorduklarını ve onun verdiği cevapları aklımda tutmaya çalıştım.»
Şu'be'den şöyle rivayet edilmiştir: İkrime, kendisine soru sormakta olan bir adama: «Neyin var, aklını mı oynattın?» dedi.
Ziyad b. Ebu Eyyüb, Abdülaziz b. Ebi Ruvad'm şöyle dediğini ri^ vayet etmiştir:
«Nisabur'da İkrime'ye şöyle dedim: «Parmağında bir yüzük bulunan ve yüzüğünün üzerinde Allah adı yazılı bulunan bir adam, helaya gitmek isterse ne yapmalı?» İkrime, bu sorumu şöyle cevapladı: «Yüzüğünün kaşını elinin iç tarafına doğru çevirir, sonra da yumar ve öylece helaya gider.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Halid el-Hazza'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Herşeyde Muhammed b. Şirin vardır.» Bu söz, İbn Abbas'-tan sabit olarak gelmiştir. İmam Ahmed de bunu İkrime'den duymuştur. ikrime de Muhtar'm zamanında Kûfe'de İbn Abbas'la karşılaşmışta.»
Süfyan-ı Sevrî dedi ki: «Hac menasikini ve ibadetini, Said b. Cübeyr, Mücahid ve İkrime'den öğrenin.»
Yine Süfyan-ı Sevrî demiş ki: «Tefsiri şu dört kişiden, Said b. Cübeyr, Mücahid, İkrime ve Dahhak'tan öğrenin.»
İkrime dedi ki: «Şu mescitte Rasûlullah (s.a.v.)'ın 200 sahabesine ulaştım.»
Muhammed b. Yusuf el-Meryabî, İkrıne'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Davud oğlu Süleyman peygamberi (namazı vaktinde kılmaktan) alıkoyan atlar, 20.000 tane idiler. Süleyman peygamber onlara sopa ile vurdu.»

Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, İkrime'nin şu ayet-i kerimeleri şöyle tefsir ettiğini rivayet etmiştir:
«Allah, kötülüğü bilmeyerek yapıpda hemen tevbe edenlerin tev-besini kabul etmeyi üzerine almıştır» Dünyanın hepsi yakındır ve hepsi cahilliktir.
«Bu ahiret yurdunu, yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu istemeyen kimselere veririz. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.» (el-Kasas, 83.) Yani dünyanın sultan ve hükümdarları nezdin-de böbürlenmeyi istemeyenlere, Aziz ve Celil olan Allah'a karşı masi-yet işlemeyenlere ahiret yurdunu veririz. Sonuç, yani Cennet de Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.
«Kendilerine yapılan öğütleri unutunca, biz fenalıktan meneden-leri kurtardık ve zalimleri Allah'a karşı gelmelerinden ötürü şiddetli azaba uğrattık.» (el-A'râf, 165.) Kendilerine verilen öğütleri terkettikleri zaman onları çok şiddetli bir azab ile yakaladık.
«Kendilerine edilen yasakları aşınca (yani yasakları çiğnemeye devam edip ısrarlı olmaları nedeniyle), onlara: "Aşağılık (tahkir edilmiş) birer maymun olun." dedik.» (el-A'râf, 166.)
«Bunu çağdaşlarına (geçmiş ümmetlere) ve sonradan geleceklere (hem zamanlarındaki ümmetlere hemde diğerlerine) bir ceza örneği ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara (şirk ve masiyet işlemekten uzak duranlara) öğüt olsun diye yaptık.» (ei-Bakara, 65-66.)»
İbn Abbas dedi ki: Kıyamet günü olunca Cenâb-ı Allah, dünyada iken aşırılığa gidenleri diriltip hasreder, emir ve yasaklara uymayanları hesaba çekip sorgular. Onlar, dünyada iyiliği emredip kötülüğü yasaklama görevini terkettikleri için ceza olarak maymunlara dönüştürülmüşlerdi.
Ikrime, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Allah'a yemin ederim ki, o kavmin tümü helak oldu.»
İbn Abbas dedi ki: İyiliği emredip kötülüğü yasaklayanlar kurtuldular, iyiliği enıretmeyip kötülüğü yasaklamayanlarsa, diğer masiyet sahibi kimseler arasında helak oldular. Bunlar, Eyle halkı idiler. Eyle, deniz kıyısında bir kasaba idi. Cenâb-ı Allah, îsrailoğullarma cuma günü için işten el çekip kendilerini ibadete vermelerini emretti. Ancak onlar: «Hayır, biz cumartesi günü kendimizi ibadete verip işten el çekeriz. Çünkü Cenâb-ı Allah da yaratma işini cumartesi günü sona erdirmişti ve o günde her şey hareketsiz oldu.» dediler.
Tarihçiler ve müfessirler, cumartesi günü sahiplerinin kıssasını, onlara avlanmanın yasaklanışını, balıkların gruplar halinde cumartesi günü onlara gelişini fakat diğer günlerde gelmeyişini, cumartesi günü o balıkları avlamak için tuzak kuruşlarını anlatmışlardır. Ama aralarından bir grup insan, asilere: «Cumartesi günü avlanmanıza müsaade etmeyiz.» demişler ve onlara çeşitli öğütler vermişlerdi. Diğer dalkavuk bir grup gelip onlara karşı çıkarak şöyle demişlerdi: «Allah'ın yok edeceği veya şiddetli azaba uğratacağı bir millete niçin Öğüt veriyorsunuz?» Bu karşı çıkanlara, haramları yasaklayanlar şu cevabı vermişlerdi: «Rabbinize, hiç değilse bir özür beyan edebilmemiz içindir. Belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar.» (el-A'râf, 164.) Yani böyle yaparsak, belki onlar cumartesi günü avlanmaya son verirler.
İkrime'nin anlattığına göre kendisi, bu ayet-i kerimeyi tefsir ederken İbn Abbas'a: «Dalkavuklar ve idare-i maslahatçılar da gafillerle beraber helak oldular.» dediğini ve İbn Abbas'ın kendisine iki elbise giydirdiğini söylemiştir.
Havsere, İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İsrailoğullannda kadılar üç tane idi. Birisi ölünce diğeri yerine geçti. Bu kadılar, Allah'ın takdir ettiği bir müddetle kadılık yaptılar. Sonra Cenâb-ı Allah, at.üzerinde bir melek gönderdi. Bu melek, yanında buzağısı bulunan bir ineğe su vermekte olan bir adamın yanından geçti. Melek, buzağıya seslendi, buzağı da onun atının peşine takıldı. Sahibi geri götürmek için buzağının yanma geldi ve meleğe şöyle dedi:
- Ey Allah'ın kulu, bu benim buzağımdır, ineğimin yavrusudur.
- Hayır, bu benim buzağımdır ve atımın yavrusudur.
Melek, onunla tartıştı, nihayet buzağının sahibi cevap veremez oldu, aciz kaldı, meleğe şöyle dedi:
- Öyle ise kadıya gidelim de aramızda hüküm versin.
- İşte buna razı olurum.
İkisi kadılardan birinin yanına gittiler. Önce buzağının sahibi söze başladı ve kadıya şöyle dedi:
- Bu adam at üzerinde yanımdan geçiyordu. Buzağımı çağırdı, buzağım da peşine takıldı, ama geri çevirmek istemedi.
Meleğin yanında üç inci vardı. İnsanlar, o inciler gibi kıymetli inci görmüş değillerdi. Bunlardan birini kadıya verdi ve şöyle dedi:
- Benim lehimde hüküm ver.
- Bu nasıl caiz olur?
- Buzağıyı atın ve ineğin peşine göndeririz. Hangisinin peşine ta-kıhrsa onun yavrusu sayılsın.
Böyle yaptılar, buzağı atın peşine takıldı ve kadı, meleğin lehinde hüküm verdi. Ancak buzağının sahibi bunu kabul etmeyip: «Ben hükme razı olmam, gel seninle benim aramdaki meseleyi diğer kadı çözümlesin.» dedi. Öyle yaptılar. İkinci kadıya gittiler. Melek, ona incilerden ikincisini verdi, ikinci kadı da meleğin lehinde hüküm verdi. Ancak buzağı sahibi, bu hükme de razı olmayınca üçüncü kadıya gittiler. Meseleyi ona anlattılar. Melek, üçüncü inciyi ona vermek istedi ama kadı kabul etmedi ve: «Bugün aranızda hüküm vermeyeceğim.» dedi. Sebebini sorduklarında da âdet görmekte olduğunu söyledi. Melek: «Fesübhanallah! Erkekler hiç âdet görürler mi?» diye sorunca kadı: «Fesübhanallah! Hiç at buzağı doğurur mu?» diye cevap

verdi ve ineğin sahibi lehinde hüküm verdi. Bunun üzerine melek, onlara şöyle dedi: «Sizler imtihan edildiniz. Allah senden razı oldu ey kadı, ama diğer iki arkadaşına da gazaplandı.»

Ebu Bekir b. Ayyaş, İkrime'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hükümdarlardan birisi, memleketinde şöyle bir duyuruda bulundu: «Eğer herhangi bir kimsenin sadaka verdiğini görür veya duyarsam elini keserim.» Dilencinin birisi, bir kadına gitti ve şöyle dedi:

- Bana bir sadaka ver.
- Sana nasıl sadaka vereyim ki, hükümdar, sadaka verenlerin elini kesiyor.
- Allah rızası için bana bir sadaka vermeni istiyorum.

Kadın, o dilenciye iki ekmek verdi. Hükümdar, bunu duyunca adamlarını gönderip kadının ellerini kestirdi. Sonra o hükümdar, annesine şöyle dedi:

- Anacığım, bana güzel bir kadın bul ki evleneyim.
- Şuralarda güzel bir kadın var, onun gibi güzel başka bir kadın görmedim. Yalnız bir kusuru var.
- Neymiş o kusur?
- Elleri kesiktir.
- Ona görücüler gönder.

Görücüler gidip kadına baktılar. Hükümdarın annesine götürdüler, annesi onu görünce çok beğendi. Gerçekten güzel bir kadındı. Kadına şöyle dedi:

- Hükümdar, seninle evlenmek istiyor.
- Olur inşaallah.

Bundan sonra hükümdar, o kadınla evlendi ve ona çok kıymet verdi.

Nihayet hükümdarın düşmanlarından biri ayaklanıp isyan etti. Hükümdar da onunla savaşmak üzere saraydan çıkıp cepheye gitti, sonra da annesine şöyle bir mektup gönderdi: «Evlendiğim son kadına dikkat et, ona iyi davran, ona gerekli lütufta bulun.» Ulak, mektubu getirip kadının kumalarından birinin yanında misafir oldu. Kumalar, o kadını kıskanıyorlardı. Mektubu ulağın elinden alıp değiştirdiler ve hükümdarın annesine şu mealde bir mektup gönderdiler: «Son evlendiğim kadına dikkat et, duyduğuma göre bazı erkekler onun yanına geliyorlar ve onunla ilişki kuruyorlarmış. Onu evden çıkar ve ona çeşitli hakaretlerde bulun.»

Annesi, hükümdara: «Sen yalan söylüyorsun, bu dürüst ve doğru bir kadındır.» diye cevap yazdı. Bu cevabı alan elçiler, bu kadının kumalarından birinin yanına gittiler. Kumalar mektubu alıp değiştirdiler ve annesinin ağzıyla hükümdara şöyle yazdılar: «Gerçekten de son evlendiğim kadın facire ve günahkardır, zina yapıyor. Zinadan bir çocuğu da doğdu.»

Bunun üzerine hükümdar, annesine şu mektubu gönderdi: «Evlendiğim o kadına dikkat et, zinadan doğan çocuğunu boynunun üzerine koy, yakasını yırt ve evden kov.» Mektup, hükümdarın annesine gelince annesi bu mektubu alıp kadına okudu ve: «Sarayı terket.» dedi. Çocuğunu da sırtına bağladı. Kadın saraydan çıkıp gitti. Bir nehir kıyısına vardı, çok susamıştı. Su içmek için nehrin kenarına çöktü. Bu sırada çocuk, sırtında idi. İçmek için eğilince çocuk suya düştü ve boğuldu. Kadın, nehir kıyısında oturup ağlamaya başladı. İki erkek, yanına geldiler ve kendisine sordular:

- Niçin ağlıyorsun?
- Oğlum sırtımdaydı. Ellerim yoktu ki, avuçlayıp su içeyim. İçebilmek için ben eğilince sırtımdaki çocuğum suya düştü ve boğuldu.
- Allah'ın ellerini tekrar sana geri vermesini ister misin?
- Evet.

Adamlar, Rablerine dua ettiler, kadının elleri tekrar eskisi gibi sapasağlam oldu. Kadına tekrar sordular:

- Bizim kim olduğumuzu biliyor musun?
- Hayır.
- Biz, sadaka olarak verdiğin o iki ekmek parçasıyız.» İkrime, şu ayeti kerimeleri de şöyle tefsir etmiştir:

«Ebabil kuşları...» Bunlar, denizden çıkan kuşlardı. Başları canavar başı gibiydi. Ebrehe ordusuna sürekli taş attılar, öyle ki, derileri kabarıp şişti, çiçek hastalığına yakalandılar. O güne kadar çiçek hastalığı görülmüş değildi. O kuşlar da ne daha önce görülmüştü, ne daha sonra görüldü.

«Vay ortak koşanlara! Onlar zekat vermezler.» (ei-Fusaiiet, 6-7.) Onlar, "La ilahe illallah" demezler.

«Arınmış olan kurtuluşa erecektir.» (ai-A'lâ, w.) Yani "Lâ ilahe illallah" diyen kişi kurtuluşa erecektir.

«Arınmaya niyetin var mı?» (en-Nâziât, ıs.) "Lâ ilahe illallah" demeye niyetin var mı?

«..."Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da doğrulukta devam edenlere...» (el-Fussilet, 30.) Yani "Lâ ilahe illallah" şahadeti üzerinde müstakim olanlar...

«İçinizde aklı başında kimse yok mudur?» (Hûd, 78} Yani içinizde "Lâ ilahe illallah" diyen kimse yok mudur?

«Doğruyu söyleyecektir.» (en-Nebe1,38.) Yani "Lâ ilahe illallah" diyecektir.

«Sen şüphesiz sözünden caymazsın.» (Âh îmrân, 194.) "Lâ ilahe illallah" diyenlere verdiğin sözden caymazsan.

«Zulmedenlerden başkasına düşmanlık yoktur.» (ei-Bakara, 193.) "Lâ ilahe illallah" diyenlere düşmanlık yoktur.

«Unuttuğun zaman Rabbini an.» {ei-Kehf, 24.) Yani öfkelendiğin zaman Rabbini an.

«Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar.» (ei-fetih, 29.) Yüzlerin-deki iz, geceleyin ibadet yaptıklarından ötürü uykusuzluk izidir.»
İbn Abbas'm azatlısı İkrime şöyle demiştir: «Şeytan, günahı kula hoş ve süslü gösterir, o günahı işledikten sonra şeytan ondan uzaklaşır. Bundan sonra kul, işlediği günahtan ötürü ağlayıp Rabbine yalvarır, niyazda bulunur, miskinlesin Nihayet Cenâb-ı Allah, onun işlediği o günahı ve önceki günahlarım bağışlar.
İkrime, Cebrail (a.s.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Rabbim, birşeyi yapmak üzere beni gönderir ama gittiğimde o işin benden önce yapılmış olduğunu görürüm.»
İkrime'ye "Mâûn" kelimesinin manasını sorduklarında bunun "iğreti vermek" anlamına geldiğini söyledi. Ben de kendisine şöyle söyledim:
- Bir kişi, bir komşusuna veya dostuna istediği kalburu veya tencereyi veya tabağı veya ev eşyalarından herhangi birini vermezse, o cehennemlik olur mu?
- Hayır, ama o kişi, insanı namazdan men eder ve de komşusunun yahut bir dostunun iğreti olarak istediği ev eşyasını vermezse, işte o cehennemlik olur ama pek değersiz bir eşya için bu söz konusu değildir, verilmemesi de caizdir.»
İkrime, ayet-i kerimede geçen "Sâihûn" (seyahat edenler) kelimesi ile ilim talebelerinin kastedildiğini söylemiştir.
İkrime, şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle demiştir:
«İnkarcıların kabirde bulunan kimselerden umutlarını kestikleri gibi...» (ei-Mümtahine, 13.) Yani kafirler, mezara girdiklerinde ve Allah'ın kendileri için hazırladığı azabı gözleriyle müşahede ettiklerinde artık Allah'ın nimetinden ümitlerini keserler.
Başkaları ise bu ayet-i kerimeyi şöyle tefsir etmişlerdir. Yani ka-
firler, ölüm sonrası diriliş ve hayatı inkar edip ondan ümitlerini kestiler.
ikrime şöyle dedi: «İbrahim peygambere, "misafir babası" denilirdi. Köşkünün dört kapısı vardı ki, hiçbir misafir oraya uğramadan geçmesin.»
İkrime, ayet-i kerimede geçen "Enkâl" kelimesinin zincir, bukağı ve diğer bağlar manasına geldiğini söylemiştir.
Sebe' kahinini anlatırken de İkrime, şöyle demiştir: «Sebe' kahini, kendilerine azab yaklaştığı zaman kavmine şöyle dedi: «Uzak ve zorlu bir sefere gitmek isteyen, Umman'a gitsin. İçki ve diğer şeyleri elde etmek isteyen kimse, Şam'a gitsin Bataklıklara, derin çukurlara düşmek ve mahalde ikamet etmek isteyen kimse hurmalık Yesrib'e gitsin.»
Böyle demesi üzerine bazıları Umman'a, bazıları da Şam'a gittiler. Şam'a gidenler, Gassanlılardı. Evsliler, Hazreçlüer -ki bunlar beni Ka'b b. Amr kolundan geliyorlardı- ve Huzaahlar, Yesrib'e gidip hurmalıklı yerlerde konakladılar. Batn-ı Mürre vardıklarında Huzaahlar: «İşte burası iyidir, buradan başka yere gitmek istemiyoruz.» deyip oraya yerleştiler. Bu nedenle onlara Huzaahlar denildi, çünkü onlar, kendi yol arkadaşlarından koptular. Evsliler ve Hazreçlüer ise gidip Yesrib'in içine yerleştiler.
Aziz ve Celil olan Allah, Yusuf peygambere şöyle dedi: «Ey Yusuf! Kardeşlerini affettiğin için zikredenler arasında senin şanını yücelttim.»
Lokman (a.s.) da oğluna şöyle dedi: «Ben çeşitli acıları tattım, ama fakirlikten daha acı birşey tatmış değilim. Bütün ağır yükleri taşıdım, ama komşunun kötülüğünden daha ağır bir yük görmedim. Eğer söz gümüş ise susmak altındır.»
Veki1 b. Cerrah, îkrime'nin şu ayet-i kerimeleri tefsir ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Attığın zaman sen atmamıştın, fakat Allah atmıştı.» (ei-Enfâi, 17.) Rasûlullah'm attığı taşlardan her biri, müşriklerden birinin gözüne isabet etmişti.
Nün sûresinde geçen "Zanîn" kelimesi, koyunun kesik kulağı ile tanınması gibi alçaklığıyla tanınan yaramaz ve adi kimse anlamına gelir.
«Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler.» (ei-Ahzâb, 57.) Bunlar, resim yapan kimselerdir.
«Yürekler ağızlara gelmiştir.» (ei-Ahzâb, ıo.) yani yürekler hareket edip yerlerinden ayrılacak olsalardı, vücutlarından dışarı çıkarlardı. Ama bu mecazidir, aslında burada korku ve panik kastedilmiştir.
«Kendinizi aldattınız.» (ei-Hadîd, u.) Yani kendinizi şehvetlerle al-
dattınız.
«Bize pusu kurdunuz.» (ei-Hadîd, 14.) Yani tevbe ile pusu kurdunuz.
«Sizi kuruntular aldattı.» yani tevbeyi ileriki zamanlara ertelemek sizi aldattı.
«Nihayet Allah'ın buyruğu geldi.» Ölüm geldi.
«Çok aldatan sizi ayarttı.» Şeytan sizi ayarttı.»
İkrime dedi ki: «Bir kimse, Yasin sûresini okursa o gün akşama kadar sevinç içinde olur.»
Seleme b. Şuayb, Eban'm babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Deniz kıyısında İkrime ile beraber oturmaktaydık. Meclisimizde bulunanlar, denizde boğulanlardan söz açtılar. İkrime de dedi ki: «Denizde boğulanların vücutlarındaki etleri balıklar paylaşırlar, geride sadece kemikleri kalır. Nihayet o kemikler de ufalanırlar, develer gelip o kemikleri yerler. Sonra geçip gider ve bir süre sonra o kemikleri kığ olarak dışarı atarlar. Bir müddet sonra bir grup insan gelir", o kığların bulunduğu yerde mola verir ve kığları toplayıp yakarlar, sonra da küle dönüşen o kığları rüzgar gelip yeryüzünde Allah'ın dilediği kara ve denizlere savururlar. Ölüm sonrası diriliş için İsrafil'in sura üfleyişi

esnasında küle dönüşenlerle mezardakiler aynı şekilde ayağa kalkıp canlanırlar.»
İkrime'nin şöyle dediği rivayet edilir: «Cenâb-ı Allah, biri Cen-net'ten diğeri Cehennem'den iki kişiyi huzuruna getirtir, cennetlik olana der ki:
- Ey kulum, istirahatgahım nasıl buldun?
- Ya Rab, çok iyidir.
Sonra Cenâb-ı Allah, cehennemlik olan adama şöyle der:
- Ey kulum, istirahatgahım nasıl buldun?
- Kimsenin anlatamayacağı kadar çok kötüdür ya Rab!
Böyle dedikten sonra Cehennem'deki yılan, akreb ve arılarla çeşitli azabları anlatır. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, cehennemlik olan o adama şöyle der:
- Ey kulum, eğer seni Cehennem'den kurtarıp affedecek olursam bana ne verirsin?
- Ey Rabbim, benim yanımda sana verecek ne vardır?
- Eğer bir dağ büyüklüğünce altının olsaydı seni, Cehennem'den kurtarmam için bana verir miydin?
-Evet.
- Yalan söylüyorsun, dünyada bundan daha az ve daha kolay olan birşeyi senden istemiştim. Bana dua edecektin, ben de duana icabet edecektim. Benden mağfiret dileyecektin, ben de seni bağışlayacaktım. Benden isteyecektin, ben de sana verecektim ama sen bunlan yapmadın, arkanı dönüp gittin.»
İkrime'nin şöyle dediği rivayet edilir: «Kıyamet gününde Aziz ve Celil olan Allah'ın hesab için yanına yaklaştırdığı her kul, mutlaka affedilmiş olarak Allah'ın yanından kalkıp gider.»
«Her şeyin esası vardır. İslâm'ın esasıda güzel ahlaktır.»
«Peygamberlerden birisi, açlık ve çıplaklığını Aziz ve Celil olan Allah'a şikayet etti. Allah da ona şöyle vahyetti: Açlık ve çıplaklıktan kaynaklanan şerrin kapısını sana karşı kapalı tutmuş olmama razı olmaz mısın?»
«Semada İsmail adında bir melek vardır. Eğer kulaklarından birini açmasına Cenâb-ı Allah izin verecek olursa ve Aziz ve Celil olan Allah'ı teşbih ederse, gökteki ve yerdeki herkes ölürler.»
Güneş, yer küreden üç kat büyüktür, ay ise yerin büyüklüğünce-dir. Güneş batarken Arş-ı A'la'nın altında bulunan bir denizde batar. Cenâb-ı Allah'a sabaha kadar teşbihte bulunur. Tekrar doğmamak için Allah'tan izin ister, ama Allah, ona bunun sebebini sorar -gerçi o bunun sebebini daha iyi bilir- güneş de: «Senden başkasına ibadet etmemek için buradan ayrılıp dünyaya doğmak istemiyorum.» der. Cenâb-ı Allah'ta ona şu karşılığı verir: «Doğ! Bu hususta senin için bir sakınca yoktur, onlara Cehennem yeter. Cehennem'i 13.000 melekle onların üzerine göndereceğim. Onlar da Cehennem'e gireceklerdir.»
Ancak burada anlatılanlar, sahih hadiste anlatılanlara ters düşmektedir. Çünkü sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır:
«Cehennem'i 70.000 yularla sevkederler ve ortaya getirirler. Her yuları 70.000 melek tutar.»
Mendel, ikrime tariki ile İbn Abbas'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
«Haksız yere dövülen bir adamın yanında durmayın. Çünkü böyle birinin yanında durup da onu savunmayan kişilerin üzerine gökten lanet iner.
Haksız yere öldürülen bir adamın da yanında durmayın. Çünkü böyle birinin yanında durup da onu savunmayan kimselerin üzerine gökten lanet iner.»
Şu'be, Ebu Hüreyre'den rivayet ederek şöyle demiştir:
«Rasûlullah (s.a.v.), hapşırdığı zaman elbisesini yüzüne kapatır ve ellerini de kaşlarının üzerine koyardi.»
Bakiyye, Ebu Hüreyre'den rivayet etti ki; Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Yapacağını zannettiği halde bir kimseye yemin veren ama yemin verilen kimse, o yeminin gereğini yapmazsa bunun günahı, yeminin gereğini yapmayanın üzerine olur.»
Babasının "Müsned"inde, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, İkrime'den rivayet etti ki; Hz. Aişe şöyle demiştir:
«Peygamber (s.a.v.)'in üzerinde kaba dokumadan yapılmış Katar yapısı iki aba vardı. Hz. Aişe, ona dedi ki: "Ya Rasûlallah, senin şu elbiselerin kaba ve serttir. Bunların içinde terliyorsun ve sana ağır geliyor."
Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Şam'dan kendisine abalar getiren bir adama haber göndererek veresiye iki aba satın almak istedi. Haberci, tüccara gidip Rasûlullah (s.a.v.)'m veresiye iki aba satın almak istediğini söyleyince tüccar şöyle dedi: "Vallahi, biliyorum ki Rasûlullah, benim bu elbiselerimi veresiye alacak ve borcunu ödemeyi de geciktirecektir."
Tüccarın böyle demesi üzerine haberci, Rasûlullah (s.a.v.)'a dönüp anlattı. Rasûlullah (s.a.v.) da şöyle dedi:
"Yalan söylüyor. Onlar da biliyorlar ki, ben onlardan daha çok Allah'tan korkarım ve onlardan daha çok emanete riayet ederim." Aynı günde yine şöyle buyurmuştu: "Sizden birinizin muhtelif yerleri yamalı bir elbiseyi giymesi, yamnda bulunmayan birşeyi veresiye satın almak istemesinden daha hayırlıdır."»
Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [3]

Kasım B. Muhammed B. Ebu Bekir Es-Sıddık

Meşhur fıkıhçılardandı. Çok rivayetleri vardı. Sahabelerden ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştu. Medine ehlinin en

faziletlilerinden ve zamanındaki insanların en âlimlerindendi. Kendisi küçük yaştayken babası Mısır'da öldürüldü. Teyzesi onu yanına alıp büyüttü. Efendi ve lider şahsiyetli bir kimse oldu. Çok menkıbeleri vardır.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de Ebu Reca el-Utarid'dir. [4]

Meşhur Şair Küseyyir Azze

Küseyyir b. Abdurrahman b. Esved b. Amir Ebu Sahr el-Huzai el-Hicazî. İbn Ebi Cum'a olarak da tanınır. Hakkında gazelle söylendiği için Küseyyir, Azze'nin adıyla da tanınmıştır. Azze, Ümmü Amr'~ dır. Cemil b. Hafs'ın kızıdır. Cemil, Beni Hacib b. Ğıfar kabilesinden-dir.
Bu şairin ism-i tasgir olarak adının Küseyyir olarak anılması, kısa boylu ve çirkin suretli oluşundan Ötürüdür. Boyunun üç karış olduğu söylenir.
İbn Hallikan dedi ki: Küseyyir'e, ayıların sahibi denilirdi. Yürür-
ken boyunun kısalığından ötürü küçük bir adam sanılırdı. Abdülme-lik b. Mervan, huzuruna gelen Küseyyir'i görünce gülerek: «Başını eğ ki, tavana değmesin ve rahatsız olmayasın.» derdi. Küseyyir, defalarca Abdülmelik'in ziyaretine gitmişti. Ömer b. Abdülaziz'in de ziyaretine gitmişti. Kendisine, Müslümanların en şairi denilirdi. Yalnız onda biraz Şiilik de vardı. Hatta bazıları onu, tenasüh görüşüne men-sub saymışlardır. Eğer bu konuda gelen nakiller sahih ise o, aklının kıtlığından ve cahilliğinden ötürü tenasüh görüşünü savunurmuş. «Ey insaoğlu! Seni yaratıp sonra şekil veren, düzenleyen, mütenasip kılan, istediği şekilde seni terkib eden, çok cömert olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?» (ei-înfitâr, 8.) Bu ayet-i kerimeyi okuyarak tenasüh görüşünü savunduğu söylenir.
Bir gün Abdülmelik'in yanına girmek için izin istedi. Huzura vardığında Abdülmelik, ona: «Muaydî'nin adını işitmen, onu görmenden daha hayırlıdır.» dedi. O da bundan alınarak şöyle dedi:
«Ey mü'minlerin emiri, kendine gel. Kişi, kalbi ve dili gibi iki küçük organıyla kişilik sahibi olur. Eğer konuşursa fasih konuşur, savaşırsa da yüreklice savaşır. Ben de şöyle diyorum:
«Ben işleri denedim, işler de beni denediler. İster benim karakterimi ortaya koydular.
Adamlar açıkça anladılar ki, ben onlarla mücadeleci ve tecrübeli bir kardeşim.
Zayıf bünyeli bir adamı görür, onu küçümsersin;
Ama onun giysileri içinde kükreyen bir aslan vardır.
Bıyıkları yeni terlemiş bir genci görüp de beğenirsin ve denersin.
Ama o bıyığı yeni terlemiş genç, senin tahminlerini boşa çıkarır.
Erkeklerin başlarının süsü ve ziyneti yoktur.
Onların süs ve ziyneti dindarlık ve hayırhahhktır.
Lori kuşu, boyca uzun boyludur.
Ama doğan ve şahin kadar iş görmez.
Deve de büyüktür ama akılsızdır.
Büyüklüğü ve iriliği, deveye fayda sağlamaz.
Sırtına binilir, sonra uzun değneklerle vurulur.
O ne iyilikten anlar, ne de kötülükten.
Yay yapımında kullanılan nebi' ağacının dalı sürekli biter.
Ama çalı diken pek uzamaz.»
Ebu'l-Ferec b. Tarrar, bu hikayenin garabetinden ve yukarıdaki şiirden uzun uzadıya bahsederek şöyle demiştir: Anlatıldığına göre bir gün Küseyyir Azze, Abdülmelik b. Mervan'm yanma gitmiş ve bir kaside okuyarak onu övmüştü:
«İbn Ebi'l-Asi'nin üzerinde sağlam zırhlar vardır. Dokuyucu o zırhların iplerini ve halkalarını güzel örüp ortaya koymuştur.»
Abdülmelik, ona dedi ki: A'şa'nın Kays b. Madikerib'e dediğini söyleseydin ya:
«Ateş koru gibi yönelen askeri birlikler geldiğinde, Muhafızlar onların hamlelerinden korkarlar. İşte o esnada ben cübbe giyip kılıç kuşanmadan da Öne atılırım. Onların nişanlı bahadırlarını vururum.»
Küseyyir dedi ki: «Ey mü'minlerin emiri, Aşa, Kays'ı akılsızlıkla nitelemişti. Ben seni akıllılıkla niteliyorum.»
Bir gün Küseyyir, Abdülmelik'in huzuruna girdi. Abdülme^k, Mus'ab b. Zübeyr'le savaşmak üzere çıkmaya hazırlanıyordu. Küsey-yir'e şöyle dedi: «Yazıklar olsun sana ey Küseyyir! Şimdi seni şiirinle hatırlıyordum. Eğer sen bu şiirinde isabet etmiş isen, sana hükmünü veririm.»
Küseyyir de ona şu karşılığı verdi:
- Ey mü'minlerin emiri, sanki sen Atike binti Yezid'le vedalaşı-yorsun. O senin ayrılışından ötürü ağhyor ve onun ağlaması nedeniyle hizmetkarları da ağlıyorlar. O, benim şu şiirimi hatırlamış olmalı:
«Savaşa gitmeye karar verdiği zaman hiçbir şey onun azmini kı-ramaz.
At üzerindedir. Atı incilerle, gerdanlıklarla süslüdür. Karısı, onu savaştan menetmek istedi. Menedişine aldırmayınca da onu kınadı ve ağladı.

Etrafında bulunan herkes de onun ağlayışı nedeniyle ağladı.»
Bu şiiri dinleyen Abdülmelik, Küseyyir'e: «İsabetli söyledin, ne istiyorsan söyle.» dedi. Küseyyir de: «Seçkin develerinden 100 tanesini istiyorum.» dedi. Abdübnelik: «Onlar senin olsun.» dedi.
Abdülmelik, Irak'a giderken bir gün Küseyyir Azze'nin düşünceli olduğunu gördü. «Onu yanıma getirin.» dedi. Küseyyir huzuruna getirildiğinde Abdülmelik, ona şöyle dedi:
- Ne düşünüyorsun?
- Düşündüğüm şeyi sana anlatırsam beni serbest bırakır mısın?
- Evet.
- Vallahi mi? -Vallahi.
Abdülmelik şöyle dedi:
- Sen kendi kendine şöyle düşünüyorsun: Şu Abdülmelik, benim mezhebimde değildir ve mezhebimde olmayan bir adamla savaşmaya gidiyor. Eğer bu arada bana hedefini şaşırmış bir ok isabet eder de ölürsem, hem dünyayı hem de ahireti kaybederim.
- Evet, vallahi böyle düşünüyorum, ey mü'minlerin emiri.
- Öyleyse sana verdiğim hüküm şudur: Seni ailene geri gönderecek ve sana güzel armağanlar vereceğim.
Böyle dedikten sonra ona bir miktar mal ve para verdi. Ailesine dönmesine de müsaade etti.
Hammad er-Raviye, Küseyyir Azze'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, halifeliğe geçince ben, Ahvez ve Nasib ziyaretine gittik. Onun dostları olarak biliniyorduk. Medine'deyken yanına gidip gelirdik, her birimiz halifelikte bizi ortak kılacağını sanıyorduk. Yolda giderken arkadaşlarımız arasında böbürleniyorduk. Ho-nasra'ya vardığımızda Ömer b. Abdülaziz'in askeri birliğinin flamalarını gördük. Mesleme b. Abdülmelik^ bizi karşılayarak şöyle dedi: «Niçin buralara geldiniz? Adamınızın şiiri ve şairleri sevmediğini bilmiyor musunuz?» Bunun üzerine biz de üzülmeye başladık. Mesle-me'nin yanma konakladık. O da bize nafakamızı ve hayvanlarımızın yemini verdi, yanında dört ay müddetle ikamet ettik. Ömer b. Abdülaziz'in yanına gitmemize izin vermesi mümkün değildi. Bir cuma günü hutbesini dinlemek ve namazdan sonra da kendisine selam vermek için yanına gittim. Hutbede şöyle dediğini işittim:
«Her sefer için azık gereklidir. Siz de dünyadan ahirete gitmek için takva azığı edinin ve Cenâb-ı Allah'ın kendisi için hazırladığı azab ve sevabı gözüyle gören kimseler gibi olun, sevabına rağbet edin, azabından da sakının, uzun emele kapılmayın, aksi takdirde kalbleriniz katılaşır. Düşmanlarınıza da teslim olup itaat edersiniz. Allah'a yemin ederim ki, sabahladıktan sonra akşamlayacağını, akşamladıktan sonra da sabahlayacağını bilemeyen kimsenin emeli pek uzun mesafeli olmayacaktır. Böyleleri için ölümün gizli ve pusudaki tehlikeleri vardır. Ancak Allah'ın azabından ve kıyamet gününün korkulu hallerinden kurtulacağına kesinlikle güvenen kimse, kalp rahatlığı içinde olabilir. Dünyanın darbelerine karşı kendini koruyup tedavi olmayan kimse, başka taraflardan darbe yer. Böyle biri nasıl kalb rahatlığı içinde olabilir? Kendi nefsime yasakladığım bir işi emretmekten Allah'a sığınırım, aksi takdirde alış verişim zararla sonuçlanır. Ancak hak ve doğruluğun fayda vereceği bir günde miskinliğim açığa çıkar.»
Böyle dedikten sonra o kadar çok ağladı ki, öleceğini sandık. Ağ-
layışmdan ötürü mescit ve çevresi sarsıldı, çünkü herkes ağlayıp fer-yad-ü figan ediyordu. Bundan sonra ben arkadaşımın yanına dönüp ona şöyle dedim: «Haydi gel de Ömer'e ve atalarına söylediğin şiirden başka bir şiir söyle. Çünkü Ömer, dünya adamı değil, ahiret adamıdır.»
Sonra cuma günü Mesleme, halifeyle görüşmemiz için randevu aldı, yanma girdiğimizde ona selam verip şöyle dedim:
«Ey müminlerin emiri, senin yanında uzun süre kaldık, fayda azaldı. Arap heyetleri senin bize cefa verdiğini söylüyorlar.»
Benim böyle demem üzerine Ömer b. Abdülaziz, şu karşılığı verdi:
«Zekatlar, Yoksullara ve düşkünlere sarfedilir.» (et-Tevbe, 60.) Bu ayet-i kerimeyi okuduktan sonra şöyle dedi: «Eğer siz yoksullardan ve düşkünlerden iseniz size zekat veririm, aksi takdirde sizin zekatta hakkınız yoktur.»
Ben de kendisine şöyle dedim:
- Ey müminlerin emiri, ben düşkünüm, yolcuyum ve yolda kalmışım.
- Siz Ebu Said'in (Mesleme b. Abdülmelik'in) yanında değil misiniz?
- Evet.
- Onun yanında bulunan kimselere benim verecek birşeyim yoktur.
- Ey mü'minlerin emiri, bir şiir okumama izin ver.
- Oku, ama hak bir şiir olsun.
Bunun üzerine ben şu kasideyi ona okudum:
«Keşke suçsuz ve günahsız Ali'ye sövmeseydin, kimseyi korkut-masaydın, suçlunun işaretini kabul etmeseydin.
Ben sözümü fiilimle tasdik ettim, yaptığım işlerle de bunu doğru-ladım.
Bundan her Müslüman razı oldu.
Gencin yüksek tepede ve eğri büğrü yollardan sonra gelip tavanları sağlam bir mecliste oturması, onun için yeterlidir.
Elbisesini giyinip sana doğru koştu, dünya sana sadece el ve bilekle göründü.

Bazen hasta gözle göz kırparsın; bazen de düzgün ve iri gözlerle tebessüm edersin.
Ondan tiksinerek yüz çevirdin.
Sanki o sana zehir ve acı şeyler içirdi.
Onun tuzaklarına karşı kendini korudun.
Onun denizinde dalgaların köpükleri ile karnını doldurdun,
Sen bütün gayelere karşı tutkulu olmaya devam ettin.
Böylece sen binaların yüksek ve Ön kısmına ulaştın.
Ölüm meleği sana geldiğinde sen artık konuşamaz ve dünyayı ta-leb edemez hale geldin.
Her ne kadar güzel görünüyorsa da fani olan dünyayı terk ettin.
Kalıcı olan ahireti sağlam bir görüşle tercih ettin.
Fani olana zarar verdin, ilerideki ahiret günü için şerli ve karanlık bir günde paçaları sıvadın.
Halife olsan bile Allah'a karşı malın ve canın seni koruyamadı.
Kalbindeki düşüncen ve niyetin seni yükseklere çıkardı, tıpkı merdivenlerle zirvelere çıkar gibi oldun.
Yeryüzünün doğusu ile batısı arasında fasih konuşanlar ve Arap-çayı iyi bilmeyenler bile diyorlar ki:
Mü'minlerin emiri bana haksızlık etti.
Dinarımı ve dirhemimi alıp bana zulmetti.
Suçsuz kimseye el uzatılmaz.
Haksız yere bir fincan kan dahi akıtılamaz.
Eğer Müslümanlar yapabilselerdi, ömürlerinin yarısını, -pişman olmaksızın- sana bağışlarlardı.
Böylece Allah'ın Ka'besine hacca giden, Makam-ı İbrahim'i ve Zemzem'i ziyaret eden kimseler bulunduğu sürece sen yaşardın.
Bu alışverişinde müşteriye karşı kazançlı çıkardın, bu ne büyük bir kazanç, bu ne büyük bir kazanç, bu ne büyük bir kazanç!»
Ben şiirimi tamamladıktan sonra Ömer: «Sen bununla kıyamet gününü soruyorsun.» dedi.
Sonra Ahvez izin istedi, o da başka bir kaside okudu. Kasideyi tamamladıktan sonra Ömer ona da: «Sen bununla kıyamet gününü soruyorsun.» dedi. Sonra Nasib, şiir okumak için izin istedi. Ona izin vermedi. Her birimize 150'şer dirhem verilmesini emretti. Nasib'i de Mercidabık'a gazaya gönderdi. Bundan sonra Küseyyir Azze, Yezid b. Abdülmelik'in ziyaretine gitti, çeşitli kasidelerle onu methetti. Yezid de ona 700 dinar verdi.
Zübeyr b. Bekkar dedi ki: Küseyyir Azze, ric'at görüşüne sahip, murdar ve habis bir Şii idi. Tenasüh görüşüne sahip olup bu görüşüne delil olarak da şu ayet-i kerimeyi ileri sürerdi: «Seni yaratıp sonra şekil veren, düzenleyen, mütenasip kılan, istediği şekilde seni terkib eden, çok cömert olan Rabbine karşı seni aldatan nedir?» (ei-infitâr, 8.)
Musa b. Ukbe dedi ki: Küseyyir Azze, bir gece rüyasında korkulu Şeyler gördü. Sabahleyin uyandığında Zübeyr ailesini övmeye ve Abdullah b. Zübeyr'e ağıt yakmaya başladı. Oysa daha önce Abdullah b. Zübeyr hakkında kötü konuşurdu:
«Batha (Mekke) genişliğinde o dedi ki;
Odun parçaları kendisini vurup oradan kovmadıkça orada kalacaktır.
Orada rahatlık ve güvenlik içinde sere serpe yayıldık. Bir kimse, korkulacak şeylerin kötülüğünden korkarsa musibetler ona peşpeşe gelir.
Esma'mn oğlunun (Abdullah b. Züybeyr) suçsuz olduğuna inandım.
Daha önce onun hakkında söylediğim kötü şeylerden ötürü Allah'tan tevbe diliyorum.
O öyle bir adamdır ki, onun nedeniyle anneleri tahkir edilmez. Babaları da bizim aramızda asil ve hoş insanlardır.»
Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî'den şöyle rivayet edilmiştir: «Ey Küseyyir, güzellik ve cemalin yarısına sahip olmadığın halde Azze için niye bu kadar şiirler söylüyorsun? Bu şiirleri ben ve benim gibiler hakkında söylemiş olmalıydın. Ben, Azze'den daha şerefli, daha faziletli ve daha güzelim.»
Talha'nm kızı Aişe, güzellik, cemal ve asalet bakımından kadınların çok üstündeydi. O, Küseyyir'i denemek için böyle demişti. Küseyyir de ona cevaben şöyle bir şiir okumuştu:
«Kalbi feda oldu ya da aklını kaybetti ey Azze, Oruç tutmak istiyerek sabahladı ya da oruç yerine fidye verdi. Azze'ye aşık olan nasıl oruç tutar. Bunda söylenecek söz yoktur. Kimse kendini feda edemez.
Başka bir dost kadınla karşılaşırsak ve o, Azze'yi bize unutturmak isterse,
Kabul etmeyiz ve Hacibiyeli Azze daha önceliklidir, deriz. Vuslatımızı istersen seni tanıdık ve dost biliriz, bu işe seni görevlendiririz.
Keşke birbirimize karşı perdeli kalsak, bu bizim için vuslattan daha hayırlıdır.
Jurnalcılar ona dediler ki, ben onu terketmişim. O da bana karşı öfke ile doldu ve kızdı.»
Aişe ona dedi ki: «Sen beni dost olarak niteledin ama ben senin dostun değilim. Keşke Cemil'in söylediği gibi söyleseydin Vallahi o, senden daha yüksek bir şairdir. O, bir şiirinde şöyle der:
«Nice güzel yanaklara, çok çabalar sonucunda ulaştık. Bu çabalara aklım kaybeden aşıkın sözleri de karışmıştır.
Maşuka Örttürüp kendini gizledikten sonra aşıkın sözlerine icabet etti.
Besine'ye olan sevgim, seninle görüşmeme engel oldu. Eğer kalbimde tırnak ucu kadar bir fazilet olsaydı, Sana ulaşırdım veya mektuplarım sana gelirdi.»

Bunun üzerine Küseyyir, şöyle dedi: «Vallahi, Cemil'in üstünlük ve faziletini inkar etmiyorum, ben de onun güzelliklerinden bir güzelim.»
Enbarî, Küseyyir Azze'ye ait şu şiiri nakletmiştir:
«Anam babam sana feda olsun, sen öyle bir maşukasın ki, düşman sana tuzak kurdu ve durumu değiştirdi.
Kadınlar, bana Azze'nin ayıplarını anlattılar, dedikodusunu yaptılar.
Allah, onların yanaklarını pabuç yapsın.
Allah bilir ya, onlar bir araya gelseler sen de orada bulunsan,
Hiç düşünmeden onun timsalini alırsın.
Eğer Azze, muvaffak yanında güzellik hususunda güneş ışığıyla yarışıp tartışacak olursa kendisi kazanır.»
Bir başkası da Küseyyir Azze'ye ait şu şiiri nakletmiştir:
«Aramızdaki uzaklık ne bizi teselli etti, ne de bir araya gelişimizin uzun sürmesi bizi birbirimize kızdırdı.
Jurnalciler beni ona daha da aşık yaptılar.
Beni bu aşktan menedenler, aşkımın daha da uzun sürmesine neden oldular.
Ben ona dedim ki: Ey Azze! Bir gün sen benim yanıma gelirsen, bütün musibetlere gönlüm boyun eğer.
Aklı gideren hastalık dışında her şeyimiz, hatta ırzımız da Azze'ye feda olsun, ona afiyetler ve sefalar diliyorum.»
Küseyyir Azze, hikmet içerikli bir şiirinde de şöyle demiştir:
«Dostunun ayıplarını görmezden gelmeyen ve ondaki kusurların bir kısmına göz yummayan,
Dostunu ve arkadaşını kınayarak ölür.
Bütün kusurları ve hataları görmek ve takip etmek için çaba sar-feden kimse,
Elbette ki o, kusur ve hataları görür ama felek de ona arkadaş bırakmaz.»
Anlatıldığına göre Azze binti Cemil b. Hafs, Beni Hacib b. Abdullah b. Gıfar kabilesindendi. Künyesi Ümmü Amr ed-Damriy idi. Ab-dülmelik b. Mervan'ın yanına geldi, kendisine yapılan bir haksızlığı şikayet etti. Abdülnıelik'de ona şöyle dedi:
- Küseyyir'in şiirlerinden birini bana okumadıkça senin hakkında hüküm vermeyeceğim.
- Küseyyir'in şiirini ezberlemiş değilim, yalnız onun benim hakkımda şu beyitleri söylediğini başkalarından duydum, şöyle ki:
«Biliyorum ki her borçlu, borcunu alacaklısına ödemiştir.
Azze ise borcunu ödemekte gecikir ve alacaklısına cefa çektirir.»
- Ben sana bunu sormadım. Sen, Küseyyir'in şu şiirini bana oku:
«Diyorsun ki sen, Azze'den sonra değiştin. Ey Azze, değişmeyen kimdir? Söyle bakalım.
Cismim değişti ama aşkım önceleri gördüğün gibidir, asla değişmemiştir. Bunu hiçbir haberci sana anlatmamıştır.»
Bunun üzerine Azze utandı ve şöyle dedi:
- Ben bunu ezbere bilmiyorum ama başkalarının ondan naklettikleri bazı şiirleri işitmişim, ben onun şu sözünü ezberlemişim:
«Zalimliğinden ötürü o yüz çevirip giderken kendisine seslendiğimde sanki bir kaya parçasına sesleniyormuşum gibi oluyorum.
Eğer ayak bilekleri onunla yürüyecek olurlarsa kayarlar,
Dostunu bırakıp gider, seninle karşılaştığında (sevgiden yana) cimrice karşılaşır.
Bu vuslatta kendisinden usanandan o da usanır.»
Bunun üzerine Abdülmelik, Azze'nin lehinde hüküm verdi, ihtiyacını karşıladı. Ona yapılan haksızlığı giderdi ve şöyle dedi:
«Bunu hareme götürün ki, haremdekiler bunun edebiyatım öğrensinler.»
Arap kadınlarından birinin şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Azze, bizim yanımıza geldi, orada bulunan kadınlar onun güzelliğini seyretmek için toplandılar. Onun tatlı, latif ve pembe tenli olduğunu gördüler. Kadınlar, o mevkiye geldiklerinde Azze konuşmaya başladı. Onun, kadınlar arasında en tatlı sözlü ve en edebi konuşan bir kadın olduğu görüldü. Artık gözümüzde ondan daha güzel, ondan daha tatlı başka bir kadın yoktu.»
Asmaî, Süfyan b. Uyeyne'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Azze, Sekine binti Hüseyin'in yanına gitti. Sekine, ona şöyle dedi: "Sana birşey soracağım, ama doğru cevap ver. Küseyyir senin için söylediği şu şiirinde neyi kasdetmiştir:
«Her borçlu borcunu ödedi;
Azze ise alacaklısına borcunu ödemekte gecikir ve ona cefa çektirir.»
Azze dedi ki: «Ben ona bir öpücük vaad etmiştim. Bu vaadimi yerine getirmekte geciktim.» Sekine ise: «Bu sözünü yerine getir, günahı bana ait olsun.» dedi. Sekine binti Hüseyin, kadınların en güzelle-rindendi. Onun güzelliği dillere destandı.
Rivayet olunduğuna göre Abdülmelik b. Mervan, Küseyyir'i Azze ile evlendirmek istemiş, ancak Azze buna razı olmayıp: «Ey mü'min-lerin emiri, Küseyyir beni insanlar arasında rezil rüsvay edip adımı dillere düşürdükten sonra mı beni onunla evlendireceksin?» demiş ve bu evliliğe yanaşmamıştı.
Rivayet olunduğuna göre Azze, bir defasında Küseyyir'in yanından geçmiş, Küseyyir onu tanıyamamıştı. Azze, kılığını değiştirmiş, onu denemek istemişti. Onu tanıyamayan Küseyyir, ona sataşmış, Azze de: «Hani Azze'ye olan aşkın ve sevgin nerede kaldı?» diye sormuş. Küseyyir: «Ben sana kurban olayım, eğer Azze benim cariyem olsaydı, onu sana hediye ederdim!» diye karşılık verince Azze şöyle demişti: «Yazıklar olsun sana, böyle yapma, sen, şöyle diyen adam değil miydin?
«Bir dost yanımıza gelip ayağımızı kaydırarak bu aşkı yok etmek istese de biz kabul etmeyiz ve Hacibiyeli Azze herkesten

öncedir, deriz.»
Küseyyir ise şu karşılığı vermişti:
- Anam babam sana feda olsun, şu Azze'nin sözünü etme, bak sana ne diyeceğim:
«Azze'yle olan buluşmamız sadece onun aşırı güzelliğinden Ötürüydü.
Onunla olan vuslatımızın yerine şimdi başka bir maşuka ile buluşuyoruz.»
- Var mısın oturup sohbet edelim?
- Bu imkanı bana kim verir?
- Azze hakkında neler demiştin sen?
- Önemli değil, o sözleri ters çeviririm ve onun yerine seni koyarım.
Küseyyir böyle deyince Azze, yüzündeki örtüyü kaldırıp şöyle dedi:
- Ey hain, ey vefasız, ey fasık! Azze işte buradadır, ey Allah'ın düşmanı!
Azze böyle deyince Küseyyir afallayıp şaştı, konuşamadı, utandı, ne yapacağını bilemez hale geldi. Sonra Azze şöyle dedi: -
Allah şair Cemil'i kahretsin, o şöyle demişti:
«Yanında dostluğun fayda vermediği ve yüz çevirince de bağlantı ipi sağlam olmayan kimseyi Allah yok etsin.
O öyle bir kimsedir ki, iki yüzlüdür. Ahdine bağlı kalmaz ve her türlü yemini eder.»
Bundan sonra Küseyyir, Özür dilemeye ve içine düştüğü çukurdan kurtulmaya çabaladı, çok şiirler ve rivayetler nakletti.
Azze, Abdülaziz b. Mervan'ın zamanında Mısır'da vefat etti. Küseyyir, onun mezarını ziyaret etti ve ağıt yaktı. Onun ölümünden sonra Küseyyir'in şiiri değişti, adamın biri ona: «Şiirine ne oldu? Eskisi gibi değil ve şiirinde kusurlar görüyorum?» diye sorunca Küseyyir, şu cevabı verdi: «Azze öldü. Artık neşe bulamıyorum, gençlik "gitti, artık zevk bulamıyorum. Abdülaziz b. Mervan vefat etti. Artık hiçbir şeye rağbet etmiyorum. Şiir dediğin şey, ancak bu saydığım şeylerin mevcudiyetinden kaynaklanır, ortaya çıkar.»
Küseyyir ile İkrime aynı günde vefat ettiler. Vefatları hicretin 105. senesinde vuku bulmuştu. Meşhur rivayete göre böyledir. Ancak şeyhimiz Zehebî'nin ifadesine göre Küseyyir, hicretin 107. senesinde vefat etmiştir. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah bilir. [5]

Hicretin Yüzsekizinci Senesi

Bu senede Mesleme b. Abdülmelik, Kayseri'yi fethetti. İbrahim b. Hişam b. Abdülmelik'te Bizans kalelerinden birini fethetti.
Horasan valisi Üseyd b. Abdullah el-Kusarî gaza yaptı. Türkleri büyük bir bozguna uğrattı.
Türk hakanı Azerbaycan'a karşı savaş açtı. Versan şehrini kuşatma altına alarak orayı mancınıklarla dövdü. Bunun üzerine Mesleme b. Abdülmelik tarafından atanan Versan valisi Haris b. Amr harekete geçerek Türk hükümdarı Hakan'a karşı çıktı ve onu bozguna uğrattı. Askerlerinden birçoğunu öldürdü. Hakan, askerlerinden büyük bir kısmı öldürüldükten sonra kaçtı. Bu savaşta Haris b. Amr da şehit düştü.
Muaviye b. Hişam b. Abdülmelik, Bizans topraklarına gaza yaptı. Büyük bir ordunun üzerinde komutan olarak Battal'ı Bizans'a gönderdi. Battal'da Hancere'yi fethetti. Orada çok miktarda ganimet ele geçirdi. [6]

Hicri Yüzsekizinci Senede Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Bekir B. Abdullah El-Müzenî El-Basrî

Âlim, abid, zahid, mütevazi ve az konuşan bir adamdı. Sahabe grubundan, tabiin grubundan çok rivayetleri vardır.
Bu zatın güzel sözlerinden bazı örnekler nakletmek istiyorum:
«Senden daha büyük bir Müslümam gördüğün zaman, "Ben masi-yet ve günahlara koşarak onu geride bıraktım. O, benden daha hayırlıdır" de.
Kardeşlerinin sana ikramda bulunup saygı gösterdiklerini görürsen: "Bu Rabbimin lütfundandır." de, eğer onların bir kusurunu görürsen: "Bu benim işlediğim bir günahtan ötürüdür." de.
Ey ademoğlu! Senin durumun nedir biliyor musun? Dilediğin müddetle su ve mihrabla başbaşa kal, temizlen. Aziz ve Celil olan Rabbinin huzuruna gir. Seninle onun arasında ne bir tercüman ne de bir aracı olmasın.
Kul tamahkarlık ve öfke ile ilişkisini kesmedikçe takvalı olamaz.
Bir adamın kendi ayıplarını unutarak insanların ayıpları ile uğraştığını görürsen onun tuzağa düşürüldüğünü bilin.
İsrailoğullarmdan bir adam iyi işler yaparak, güzel ameller işleyerek salihlik mertebesine ulaştığında, insanlar arasına çıkıp yürüdüğü zaman onu bulutlar gölgelerdi.
Üzerinde kendisini gölgelendiren bulut olduğu halde salih bir adam, başkasının yanına gitti. Adam onu görünce saygı gösterdi. Allah'ın kendisine bu ikramda bulunuşundan ötürü hürmet etti. Ancak üzerinde bulut bulunan kişi, kendisine saygı gösteren adamı küçüm-sedi. Cenâb-ı Allah da buluta emir vererek onun üzerinden kalkıp küçümsediği adamın üzerine geçmesini istedi.

Çünkü o adam, Aziz ve Celil olan Allah'ın emrine saygı göstermişti.

Ebu Bekir, çok namaz ve çok oruç ile o adamları geçemedi, ama kalbine yerleşmiş imanı ile geçip geride bıraktı.» [7]

Raşid B. Sa'd El-Mıkrani El-Humusî

Uzun bir ömür yaşadı, sahabeler cemaatından rivayetlerde bulundu. Abid, salih, zahid bir insandı. Yüce Allah, ona rahmet etsin. [8]

Muhammed B. Ka'b El-Kurazî

Bir kavle göre bu senede vefat etmiştir. Künyesi Ebu Hamza'dır.
Sahabeler cemaatından çok rivayetleri vardır. Kur'ân tefsiri hususunda âlimdi. Salih amel işleyen, kendini ibadete veren bir kimseydi.
Asmaî, Hişam b. Ziyad'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye sordular:
- Allah'ın rahmetinden kopmanın alameti nedir?
- Kişinin güzel görülen şeyleri çirkin görmesi, çirkin görülen şeyleri de güzel görmesidir.»
Abdullah b. Mübarek, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Gece boyunca sabaha kadar Zilzâl ve Kâria sûrelerini okuyup üzerlerinde düşünmek, başka bir sûreyi okumamak, benim için Kur'-ân'ı baştan sonra okumaktan daha hoştur.»
Yine aynı zat şöyle demiştir: «Zikri terketme hususunda herhangi bir kimseye izin verilecek olsaydı, Zekeriya peygambere verilirdi. Yüce Allah buyurmuş ki:
«Alametin, üç gün, işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşa-mamandır. Rabbini çok an, akşam sabah hamd et» (Âl i imrân, 4i.) Eğer zikri terketme hususunda herhangi bir kimseye izin verilecek olsaydı, Zekeriya peygambere ve Allah yolunda savaşan kimselere verilirdi. Zira yüce Allah buyurmuş ki:
«Ey inananlar! Bir toplulukla karşılaşırsanız dayanın. Başarıya ulaşabilmeniz için Allah'ı çok anın.» (ei-Enfâl, 45.)
Muhammed b. Ka'b, şu ayet-i kerimeden bahsederken şöyle demişti:
«Sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun. Cihada hazır bulunun.» (Âi-i imrân, 200.) Dininizde sebat edin. Allah'ın size verdiği vaadi beklemekte sabırlı olun, gizli ve açık düşmanlarınıza karşı hazırlıklı olun. Allah ile olan ilişkinizde takvalı olun ki, huzuruna vardığınızda kurtuluşa eresiniz.»
Şu ayet-i kerimeleri tefsir ederken de şöyle demişti:
«Rabbinden bir işaret görmeseydi...» (Yûsuf, 24.) Yani Kur'ân'ın helal kıldığı, haram kıldığı şeyleri birbirinden ayırd edip anladı.
«Onların bir kısmı hâlâ duruyor, bir kısmı ise silinip gitmiştir.» (Hûd, 100.) Yerinde duran, onların ayakta kalan binalarıdır. Gidenler ise yıkılıp harab olan binalarıdır.
«Doğrusu onun azabı sürekli ve acıdır.» (ei-Furkân, 65.) Dünyada lezzetlendikleri nimetlerin bedelim borçlandılar.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre bu ayetin tefsirinden bahsederken Muhammed b. Ka'b el-Kurazî şöyle demiştir: «Cenâb-ı Allah, dünyada kendilerine bahşettiği nimetlerin bedelini insanlardan istediğinde bedelini ödeyemediler O da onları borçlandırdı ve Cehen-nem'e soktu.»
Kuteybe b. Said, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin şu ayeti tefsir ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz.» (er-Rûm, 39.) Bir kimse mislini veya daha fazlasını alsın diye bir başkasına mal veya para verirse, bu mal veya para Allah katında artmaz ve malı ve parası artacak olanlar, herhangi bir kimsenin mükafatını beklemeksizin Allah rızası için verenlerdir.»
Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, şu ayet-i kerimeleri tefsir ederken de şöyle demiştir:
«Rabbim, beni dahil edeceğin yere hoşnutluk ve esenlikle dahil et. Çıkaracağın yerden de hoşnutluk ve esenlikle çıkar.» (ei-isrâ, 80.) Ey Rabbim, benim gizli halimi de aşikar halimi de güzel kıl. Ey Rabbim, beni salih amele güzelce sevk et. İhlasa kavuştur ve beni salim ola-rakta işlerin içinden çıkar.»
«Veya hazır bulunup kulak verene ders vardır.» (ei-Kaf, 37.) Yani kalbi başka bir yerde iken Kur'ân dinleyen kimseye de ders vardır.
«Allah'ı anmaya koşun.» {ei-Cuma, 9.) Koşmak, bildiğimiz anlamdaki koşmak olmayıp salih amel işlemektir.
Büyük günahlar üçtür:
1- Allah'ın tuzağından emin olmak,
2- Allah'ın rahmetinden ümit kesmek,
3- Allah'ın rahmetinden ümitvar olmamak, ye'se kapılmak. Abdullah b. Mübarek, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Cenâb-ı Allah, bir kula hayır murad ettiği zaman onda üç özellik meydana getirir:
1- Onu dinde fakih kılar.
2- Onu dünyaya karşı zahid yapar.
3- Onu, kendi ayıplarını görür hale getirir.
«Dünya bir istikrarsızlık diyarıdır, said kimseler, ondan yüz çevirdiler, ama o da şaki kimselerin ellerinden çekilip alındı. Ona en çok rağbet edenler, insanların en şakileridir. Dünyada en fazla zahit-lik yapanlar, insanların en said ve mutlularıdır. Dünya, kendisine itaat edeni çukura yuvarlar. Kendisine tabi olanı mahveder, kendisine teslim olana hıyanet eder. Onun ilmi, cehalettir. Zenginliği, yoksulluktur. Fazlalığı, noksanlıktır, devranına da aldanmamak gerekir. Bazen senin lehine döner, bazen başkasının lehine döner.»
İbn Mübarek, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Yeryüzü bir adamın kahrından ağlar, bir adam için de ağlar. Kendi üzerinde yaşayıp Allah'a taat ederek iyi amel işleyen kimse için ağlar. Kendi üzerinde yaşayıp Allah'a isyan ederek kötü amel işleyen kimsenin de kahrından ağlar, çünkü böyle biri ona çok ağır gelir. «Gök ve yer, onlar için gözyaşı dökmedi.» (ed-Duhân, 29.)
Muhammed b. Ka'b, şu ayet-i kerimeleri tefsir ederken de şöyle demiştir:
«Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.» (ez-Zilzâl, 78.)
Kafirlerden herhangi bir kimse zerre ağırlığınca hayırlı bir iş yaparsa, onun mükafatını kendi şahsında, aile efradında ve malında görür. Öyle ki, bu kazancı dünyada gördüğü için ahirete sevapsız gider mü'minlerden bir kimse de zerre ağırlığınca kötülük yaparsa, bunun cezasını kendi şahsında, aile efradında ve malında görür. Öyle ki, cezasını dünyada çektiği için ahirete günahsız gider. Korkarım ki, Cenâb-ı Allah, benim bazı kötülüklerime vakıf olmuş ve bana gazab-lanmış, sonra da: «Haydi git, seni bağışlamayacağım.» demiştir. „
Şunu da söyleyeyim ki, Kur'ân'm bazı hayret verici ayetleri beni o kadar düşündürür ki, beni bazı işleri yapmaya sevkeder, sonra da o işimi tamamlamadan gece sona erip sabah olur.»
Ömer b. Abdülaziz, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye bir mektup yazarak kölesi Salim'i kendisine satmasını istedi. Salim ibadet eden, zahid ve hayırlı bir kimseydi. Muhammed b. Ka'b: «Ben onu müdeb-ber yaptım {Azatlığım kendi vefatıma bağladım.).» dedi. Ömer b. Abdülaziz: «Bunu artır.» dedi. Nihayet Salim, Ömer b. Abdülaziz'in yanına gitti. Ömer, ona şöyle dedi:
- Gördüğün gibi ben halifelikle imtihan edildim. Korkarım ki, bu işi başarıyla sonuçlandıramıyacağım.
- Eğer bu söylediğinde samimi isen bu işten yüz akıyla çıkarsın, aksi takdirde korktuğun başına gelir.
- Ey Salim, bana öğüt ver.
- Adem peygamber bir günah işlediği için Cennet'ten çıkarıldı. Sizler ise birçok günah işlediğiniz halde Cennet'e girmeyi ümid ediyorsunuz.» Böyle dedikten sonra bir süre sustu.
Ben derim ki: Bu durum, bazı kitaplarda anlatılan şu duruma benzemektedir:
"Günahları ekiyorsunuz, sevapları umuyorsunuz, hiç dikenden üzüm elde edilebilir mi?
Günahlar peşpeşe geliyor, siz gönül huzuru ve abidin güzel yaşantısını umuyorsunuz.
Cenâb-ı Allah'ın, Adem peygamberi, işlediği bir günah nedeniyle Cennet'ten çıkarıp dünyaya gönderdiğini unutuyor musunuz?»
Muhammed b. Ka'b, şöyle demişti: «Kur'ân okuyan bir kimse -yaşı 200'e varsa da- kendi aklından yararlanır.»
Adamın birisi, ona şöyle bir soru sormuştu:
- Tevbe hakkında ne dersin?
- Tevbeyi iyi bulmuyorum.
- Ne demek yani? Allah'a söz veriyorsun ki, artık ebediyyen ona karşı gelmeyecek ve isyan etmeyeceksin, bu niye iyi olmasın?
- Bu durumda senden daha büyük bir suçlu var mı? Emrini sana tatbik etmemesi için Allah'a yemin verdiriyorsun?
Hafız Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberanî, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî tariki ile İbn Abbas'tan rivayet etti ki Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«İnsanların en zengini olmak isteyen kimse, kendi elinde bulunan şeyden ziyade Allah'ın elinde bulunan şeye bel bağlasın, size en şerlilerinizi bildireyim mi?
- Evet ya Rasûlallah.
- Yalnız başına oturan, ziyaretçisini geri çeviren, kölesini kırbaçlayan kimsedir. Size bundan daha şerli bir kimseyi bildireyim mi?
- Evet ya Rasûlallah.
- Hatayı affetmeyen, özrü kabul etmeyen ve günahı da bağışlamayan kimsedir. Size bundan daha şerli bir kimseyi bildireyim mi?
- Evet ya Rasûlallah.
- Hayrı umulmayan, şerrinden emin olunmayan kimsedir.» Meryem oğlu İsa, İsrailoğulları arasında ayağa kalkıp bir hutbe irad etti ve şöyle dedi:
- Ey İsrailoğulları, cahillerin yanında hikmeti anlatmayın. Aksi takdirde hikmete haksızlık etmiş olursunuz. Ehli olan kimselerden de hikmeti alıkoymayın. Bu durumda da hikmete haksızlık etmiş olursunuz. Zalime zulmetmeyin, onunla boy

ölçüşmeyin. Aksi takdirde Rabbinizin katında sizin fazilet ve üstünlüğünüz boşa gider. Ey İsrailoğulları, işler üç türlüdür: Bir iş ki, hükmü açıktır, doğru olduğu bellidir, o işe tabi olun. Bir iş ki, sapıklık yolu olduğu bellidir, ondan da uzak durun. Bir iş de vardır ki, onun hükmü hakkında ihtilaf edilmiştir, siz onun hükmünü Allah'a havale edin.»
Hicretin 108. senesinde vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de Ebu Nadre Münzir b. Malik b. Kıt'a el-Adî'dir. Biz bu zatların biyografilerini "Tekmil" adlı kitabımızda anlatmışızdır. [9]

Hicretin Yüzdokuzuncu Senesi

Bu senede Hişam b. Abdülmelik, Esed b. Abdullah el-Kusarî'yi Horasan valiliğinden azlederek hacca gitmesini emretti. O da hacca gitti. Ramazan ayında yola çıktı. Yerine Horasan'a, Hakem b. Acane el-Kelbî'yi vekil bıraktı. Hişam b. Abdülmelik ise Horasan'a Eşres b. Abdullah es-Sülemî'yi vali olarak gönderdi ve ona, Halid b. Abdullah el-Kusarî ile yazışmasını emretti.
Eşres, faziletli ve iyi bir insandı. Bu nedenle kendisine olgun anlamına gelen Kamil lakabı takılmıştı. Bu zat, Horasan'da ilk olarak sınır muhafızları kullanan ve bu teşkilatı kuran kimse oldu. Abdül-melik b. Ziyad el-Bahilî de bu teşkilatı devam ettirdi. Kendisi bizzat irili ufaklı bütün işlerle ilgilendi. Horasanlılar, onun bu tutumundan memnun oldular.
Bu senede Haremeyn valisi İbrahim b. Hişam, insanlara haccettirdi. [10]

Hicretin Yüzonuncu Senesi

Bu senede Mesleme b. Abdülmelik, büyük Türk Hakanı ile savaştı. Hakan, büyük bir ordu ile Mesleme'nin üzerine geldi. İki taraf bir aya yakın karşı karşıya beklediler. Sonra Cenâb-ı Allah, kış mevsiminde hakanı bozguna uğrattı. Mesleme de ganimet toplayarak salir men geri döndü. Şam'a dönüşünde Zülkarneyn yolundan gitti. Bu gazaya Çamur Gazvesi denildi. Çünkü geri dönüş esnasında bataklıklardan, çamurlu yollardan gittiler. Bu nedenle birçok binek hayvanı boğulup telef oldu. Askerlerin çoğuda çamurlara bulandılar. Çok şiddetli, zahmetli hallere duçar olup musibetlere maruz kaldıktan sonra kurtulabildiler.
Horasan valisi Eşres b. Abdullah es-Sülemî, Semerkand ve Mave-raünnehir taraflarındaki zimmüeri İslâm'a girmeye davet etti. Buna karşılık onlardan cizyeyi kaldıracağını vaad etti. Onlarda bu çağrıya icabet ettiler, çokları Müslüman oldular. Sonra Eşres, yine onlardan cizye taleb edince onunla savaştılar. Daha sonra Eşres b. Abdullah ile Türkler arasında da çok savaşlar cereyan etti.
Mü'minlerin emiri Hişam b. Ubeyde, bu senede Ifrikıyye'ye bir vali gönderdi. Vali oraya ulaşınca oğlunu ve kardeşini bir askeri birliğin başına komutan tayin ederek gazaya gönderdi. Onlarda müşriklerle savaştılar, onlardan çoğunu Öldürdüler, komutanlarını esir aldılar. Geride kalanlar bozguna uğradılar, Müslümanlar, müşriklerden çok miktarda ganimet ele geçirdiler.
Muaviye b. Hişam, Bizans ülkesinde iki kale fethetti. Bol miktarda ganimet elde etti.
İbrahim b. Hişam, insanlara haccettirdi. Irak'ta Halid el-Kusarî, Horasan'da da Eşres es-Sülemî vali olarak görev yapmaktaydılar. [11]

Hicretin Yüzonuncu Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Şair Cerir

Cerir b. Hıtfi'ye İbn Atiyye b. Hıtfî de denilir. Hıtfi'nin asıl adı, Hüzeyfe b. Bedir b. Seleme b. Avf b. Küleyb b. Yerbu' b. Hanzele b. Malik b. Zeyd Menat b. Temim b. Mürr b. Tabiha b. İlyas b. Mudar-bin Nizar Ebu Harze'dir. Basralı bir şairdir. Şam'a defalarca gelmişti. Yezid b. Muaviye'yi ve ondan sonraki halifeleri methetrnişti. Ömer b. Abdülaziz'in ziyaretine gelmişti. Ferezdak ile Ahtal da çağdaşı ve akranı olan şairlerdendir. Cerir ise onlardan daha usta bir şair ve daha iyi bir insandı, birçoklarının ifadesine göre bu üç kişi arasında Cerir en usta şairdir.
İbn Düreyd, Osman el-Bünnî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Cerir'i gördüm, tesbihatta bulunduğundan ötürü dudakları kapanmıyordu. Kendisine: «Bunun sana ne yararı var?» diye sorduğumda bana şu cevabı verdi: «Noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah'tır. Hamd O'nadır. O'ndan başka ilah yoktur. Allah, en büyüktür övgüler O'na mahsustur. Doğrusu, iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, Allah'ın gerçek bir vaadidir.»
Hişam b. Muhammed el-Kelbî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Beni Özre kabilesinden bir adam, Abdülmelik b. Mervan'm huzuruna giderek onu bir kaside ile övdü. Abdülmelik'in yanında da üç şair; Cerir, Ferezdak ve Ahtal bulunuyordu. Ancak Beni Özre kabilesinden olan bedevi adam, o şairleri tanıyamamıştı. Abdülmelik, ona dedi ki:
- İslâm tarihinde Arapların söyledikleri en yergili beyti biliyor-musun?
- Evet o, Cerir'in şu beyitidir: «Gözünü yum, sen Nümeyr kabile-sindensin. Ne Ka'b kabilesinin, ne de Kilab kabilesinin mertebesine ulaşamadın.»

- Güzel söyledin. Peki İslâm tarihinde söylenmiş en Övgülü beyti de biliyor musun?
- Evet o, Cerir'in şu beytidir: «Siz bineklere binenlerin en hayırlıları değil misiniz? Göbeği sarkmış olup âlemlerin en cömertleri değil misiniz?»
- İsabetli söyledin, güzel söyledin. Peki İslâm tarihinde söylenen en incelikli beyiti de biliyor musun?
- Evet o, Cerir'in şu beyitidir: «Ucunda hastalık bulunan gözler bizi öldürdüler. Sonra ölülerimizi bekletmediler.
Akıl sahibi kimseleri cansız yere düşürdüler, artık onlar, Allah'ın en zayıf vücutlu yaratıklarıdırlar.»
- Güzel söyledin. Peki, sen Cerir'i tanıyor musun?
- Hayır vallahi, tanımıyorum ama onu görmeyi çok arzuluyorum.
- İşte bu Cerir, bu Ferezdak, diğeri de Ahtal'dır. Bunun üzerine bedevi, şöyle demeye başladı:
«Allah, Ebu Hizre'yi (Cerir'i) yaşatsın. Ey Ahtal, senin de burnunu yere sürsün. Ferezdak'ın gayreti de boşa gitsin, helak olsun
Burun ve genizi de cendere ile inceltilsin.»
Ferezdak da ona karşı şu şiiri okudu:
«Senin taşıdığın burnu Allah yere sürsün ey fesat, yalan ve rezalet sahibi adam.
Sen hükmüne razı olunan bir hakem olmadığın gibi asalet, güzel görüş ve mücadele sahibi de değilsin.»
Ferezdak'tan sonra Ahtal da şu şiiri okudu:
«Ayak üzerinde bacakların taşıdığı ey en şerli adam.
Senin söylediğin sözler gibisi, kavimler arasında tahammül edilemez.
Hükümet ve iktidar senin babanda değildir ve senin aşiretinde de değildir, çünkü senin aşiretin alçaktır.»
Cerir, öfkelenerek ayağa kalktı ve şöyle dedi:
«Sizden daha hayırlı ve sizden daha asil bir adamı beyinsizliğinizden ötürü yerip kendisine söver misiniz?
Allah'a yemin ederim ki, yalan ve fesad sizdedir. Beni yüceltip sizi alçalttığı için kendisine sövdünüz. Sürekli sefalette olun, ey alçaklar.»
Bundan sonra Cerir, A'rabinin üzerine atılarak başını öptü ve Ab-dülmelik'e: «Ey müminlerin emiri, bana verdiğin ödül bunun olsun.» dedi. Ödül 5.000 dirhem tutarında bir para idi. Bunun üzerine Abdülmelik: «Hayır, senin ödülün sana olsun, bir o kadarını da şu A'rabiye vereceğim.» dedi. A'rabi de Ödüllerin ikisini alıp oradan çıkıp gitti.»
Yakub b. es-Sekit'in anlattığına göre Cerir, Abdülmelik'in yanma Irak heyetiyle birlikte gitmişti. Bu heyet, Haccac tarafından ona gönderilmişti. Cerir, halife Abdülmelik'i överek şöyle dedi: «Siz bineklere binenlerin en hayırlıları değil misiniz?
Alemlerin en cömerdi ve rahat karınlıları değil misiniz?»
Bu övgüsü üzerine Abdülmelik ona yüz deve; Suğd tarafından getirilen dördü nobeli, dördü de esir olmak üzere sekiz çoban verdi.
Cerir dedi ki: «Abdülmelik'in makamında iki gümüş kase vardı. Bunlar kendisine hediye edilmişti, fakat onun bunlara pek aldırış ettiği yoktu. Elindeki kırbaçla o kaselere vuruyordu. Ben de kendisine: "Ey mü'minlerin emiri, develeri sağacağım vakit sütü nereye koyacağını?" diye sordum. O da bana o kaselerden birini verdi.»
Cerir, Haccac'm yanına döndüğünde Halife Abdülmelik'in kendisine yaptığı ikram, Haccac'ın hayretini mucip oldu. Haccac'ın kendisi de ona elli deve verdi. Bununla kendi ailesine erzak taşıyordu.
Naftaveyhî'nin anlattığına göre Cerir, bir gün Bişr b. Mervan'm yanma gittmiş, Bişr'in yanında Ahtal da oturuyormuş. Bişr Cerir'e sormuş:
- Şunu tanıyor musun?
- Hayır ey emir, bu kimdir? -BuAhtal'dır.
Ahtal da söze karışarak şöyle dedi:
- Ben senin ırzına iftira eden, geceleri uykunu kaçıran, kavmine eziyet eden adamım.
Cerir de ona şöyle karşılık verdi:
- «Irzına iftira ettim» demene gelince, içine düşüp boğulmakta olan kimsenin, denize sövmesinin denize bir zararı olmaz. «Geceleri uykunu kaçırdım» demene gelince, eğer bıraksaydın da uyusaydım, bu senin için daha hayırlı olurdu. «Kavmine eziyet ettim» demene gelince sen, kendilerine cizye ödemekte olduğun bir kavme nasıl eziyet edebilirsin?
Ahtal, Hristiyan Araplardandı. Allah onu kahretsin. Onu lanetlesin ve Cehennem'in derinliklerine atsın. O, Bişr b. Mervan'a hitaben okuduğu kasidesinde şöyle demişti: «Bişr, kılıç kullanmaksızm ve kan akıtmaksızın Irak üzerinde istiva etti.»
Cehmiye mezhebi, bu beyti delil olarak ileri sürüp Arş üzerinde istiva sözünün Arş'ı istila manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu ise, sözü asli manasında kullanmamak ve tahrif etmektir. Böyle bir Hris-tiyanm beytinde bu konuda bir hüccet ve delil yoktur. Cenâb-ı Allah da kendi Arş'ı üzerinde istiva edişini, Arş'ı istila etme manasında kullanmamıştır. Cenâb-ı Allah, Cehmiye mezhebinin ortaya atığı iddialardan uzak ve üstündür. İstiladan önce, asi olan birşeye hakim olunduğu zaman o şeye istiva etti denilir. Bişr'in Irak'ı, Abdülmelik'in de Medine'yi isyandan sonra istila edişi gibi. Ama Arş-ı A'lâ, bir an dahi Cenâb-ı Allah'a isyan etmemiş, onun emrine karşı gelmemişti ki, "Allah, onu istiva etti" derken istila etmiş olduğu manası kastedilsin. Bu hususta Cehmiye'nin ileri sürdüğü hüccetlerden daha zayıf bir hüccet bulunamaz. Nihayet hüccetsizlikleri ve hüccetten yana iflas etmiş olmaları, onları şu rezil ve lanetli Hristiyan Ahtal'm beytini delil olarak ileri sürmeye sürüklemiştir ki, bu beyitte de herhangi bir hüccet mevcut değildir. Doğrusunu Allah bilir.

Heysem b. Adiy, Avane b. Hakem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, halifeliğe geçince şairler onun ziyaretine geldiler. Kapısında günlerce bekledikleri halde içeri girmelerine izin verilmedi ve Ömer de onlara iltifat etmedi. Bu, onların hoşuna gitmedi. Memleketlerine dönmeye niyetlendiler. O esnada Reca b. Hayve yanlarına geldi. Cerir, ona dedi ki:
«Ey sarığım sarkıtan adam,
Dem senin demindir. Huzuruna görmemiz için Ömer'den bize izin
al.»
Reca, Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna girdi. Kapıda beklemekte olan şairlerden ona bahsetmedi. O esnada Adiy b. Ertat, kapıda beklemekte olan şairlerin yanma geldi. Cerir, ona da şöyle dedi:
«Ey bineğini salıveren adam, ey süvari, \ Dem senin demindir, benim zamanım geçmiştir. Eğer kendisiyle görüşürsen halifemize bildir ki, Ben kapı önünde zincire vurulmuş gibiyim. Allah seni bağışlasın, bizim ihtiyacımızı unutma. Çoluk çocuğumdan ve memleketimden uzun süre ayrı kalıp gurbete düştüm, burada çok bekledim.»
Adiy, Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna girdi ve ona şöyle dedi:
- Ey mü'minlerin emiri, şairler kapında beklemektedirler, onların okları zehirli, sözleri de delicidir.
- Yazıklar olsun sana ey Adiy! Benim şairlerle ne işim var?
- Ey mü'minlerin emiri, Rasûlullah (s.a.v.), şiir dinler ve şaire Ödül verirdi. Abbas b. Mirdas, onu övmüş, bu nedenle ona bir elbise armağan etmişti.
-Abbas b. Mirdas'ın şiirden bir kısmını bana nakledebilir misin?
- Evet.
Böyle dedikten sonra Adiy, ona Abbas'm şu şiirini okumaya başladı:
«Ey yaratıkların tümünün en hayırlısı!
Hakkı getiren ve öğreten bir kitabı yaydığını gördüm. Haktan sapmamızdan ve hakkın karanlığa düşmesinden sonra bize hidayet dinini getirdin.
Karışan ve hilelerle alt üst edilen bir işi, delil ile bize aydınlattın.
Alevlenmekte olan bir ateşi Kur'ân ile söndürdün.
Benden peygamber Muhammed'e selam götürün.
Herkes yaptığı işin karşılığını görür.
Ey rasûl, sen eğilmesinden sonra hakk yolunu doğrulttun.
Bu yol, daha önce temeli yıkılmış bir yoldu.
Rabbimiz, Arş'ın üzerinde yüceldi.
Allah'ın mekanı, daha yüksek ve daha uludur.»
Ömer b. Abdülaziz, Adiyy'e sordu:
- Şairlerden kapıda kimler var?
- Ömer b. Ebi Rebia var.
- O, şu şiirin sahibi değil midir?
«Sonra onu uyandırdım. Tomurcuk memeli kadın uyandı, bir çocuk gibiydi, sorulan şeye iyi cevap veremiyordu. Bir süre bekledi sonra şöyle dedi:
Vay halimize, ey şereflinin oğlu, bize çabuk geldin, ansızın geldin. Randevulaşmadan akıp geldin, Uyuyanların başlarının ucuna geldin, Niye yoruldun, ne istiyorsun? Yıldız gibi hasmının karşısında parlayıp durdun.»
Ömer b. Abdülaziz, Adiyy'e şöyle dedi:
- Şu Allah'ın düşmanı günah işlemesine işledi, bari günahını giz-leseydi. Vallahi o, huzuruma asla giremiyecektir. Kapıda ondan başka hangi şair var?
- Hemmam b. Galip (Ferezdak) var.
- O, şu şiirin sahibi değil midir?
«O ikisi beni seksen boydan aşağıya uçuruma sarkıttılar, Doğan kuşu gibi ki, boz renklidir. Tüyleri onu kırdılar. Ayaklarım yere değince dediler ki:
Bu diri midir yoksa ölü müdür ki, kendisinden kaçalım ve sakınalım?»
Hayır vallahi o yalancıdır ve benim makamımdaki sergilerin üzerine ayak bas anlayacaktır. Kapıda ondan başka hangi şair var?
- Ahtal var.
- O, şöyle diyen adam değil midir?
«Ben ramazanda gönüllü olarak oruç tutacak değilim.
Kurban eti de yiyecek değilim.
Mekke vadisine kurtuluş (hac) amacıyla,
Alaca develeri de sürecek değilim ki, onları kurban edeyim. Mekke'ye, uzakta bulunan Beyt'i de salih bir kişi olmak amacıyla, ziyaret edecek değilim.

Sabahtan az önce şafak vakti eşek sürüleri gibi kalkıp,
Hayye alel felah diyecek de değilim.
Ama ben içkiyi sürekli içerim.
Sabah aydınlandığında da secdeye kapanırım.»
Vallahi o benim huzuruma giremiyecektir. O kafirdir, kapıda bu anlattıklarımdan başka kimse var mıdır?
- Evet, Ahvez vardır.
- O, şöyle diyen adam değil midir?
«Benimle onun efendisinin arasında Allah vardır.
O, bu nedenle benden kaçıyor, ben de peşine düşüyorum.»
Bu da anlattıklarından geri kalan biri değildir. Kapıda başka kim var?
- Cemil b. Muammer var.
- Hani şöyle diyen adam mı?
«Keşke hep birlikte dirilseydik, şayet ölsek de sonrası diriliş esnasında benimle onun dirilişi aynı anda ve bir arada olsa, Ben uzun süre yaşamaya rağbet eden biri değilim. Hani beni gömmdükleri zaman toprağı üzerine örtün derler.»
Allah'ın düşmanı olan bu adam, eğer dünyada iken Allah'ın huzuruna gitmeyi arzulayan biri olsaydı, salih amel işleyip tevbç ederdi, ama bunu yapmadı. O asla benim yanıma giremiyecektir. Kapıda ondan başka kim var?
- Cerir var.
- Hani şöyle diyen adam mı?
«Gönül avcısı sana baktı. Bu, ziyaret esnasında olamaz. Haydi selametle geri dön.»
illa da yanıma bir şairin girmesi gerekiyorsa Cerir'e izin ver de gelsin.
İzin verildi. Cerir, Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna girerken şöyle bir şiir okudu:
«Muhammed'i peygamber olarak gönderen Allah,
Halifeliği adil imama verdi.
Onun adalet ve vefası, bütün halkı kapsadı.
Nihayet halkına göz kulak oldu. Eğilenin eğriliğini düzeltti.
Ben senden acil bir iyilik ve hayır bekliyorum.
Gönül, acilen verilen şeye aşırı şekilde tutkundur.»
- Ey Cerir, yazıklar olsun sana! Söylediğin sözler hususunda Allah'tan kork ve takvalı ol.
Sonra Cerir, tekrar şiir okumak için Ömer'den izin istedi ama Ömer bu hususta ona ne izin verdi ne de yasakladı. Cerir de uzur bir kaside okuyarak Ömer'i övdü. Ömer, ona şöyle dedi:
- Yazıklar olsun sana ey Cerir, burada sana verilmesini haketti-ğin birşeyi göremiyorum.
- Ben düşkünüm, yolcuyum, yolda kalmışım.
- Bizim halifeliğe geçerken sadece 300 dirhem paramız vardı. Ümmü Abdullah ile oğlu 100'er dirhem aldılar. Geride 100 dirhem kaldı, o da senin olsun.
Cerir, huzurdan ayrılıp şairlerin yanma gitti. Şairler ona sordular:
- içeride durumlar nasıl ey Cerir?
- Durum hoşunuza gidecek gibi değildir. Ben halifenin yanından çıkarken yoksullara yardım ediyordu, ama şairlere birşey vermiyordu. Ben yine de ondan memnunum. Şeytanın tılsımlarının onu rahatsız ettiğini görmedim. Benim şeytanım, cinlerden tılsımlı idi.»
Muafa b. Zekeriyya el-Cerirî'nin anlattığına göre cariyenin biri, Haccac b. Yusuf a şöyle demiş:
- Şu adamı (Cerir'i) yanıma göndersene.
- Onun iffetli biri olduğunu bilmiyor musun?
- Sen onu benimle başbaşa bırakırsan ne yapacağını görürsün.
Öunun üzerine Haccac, cariyenin Cerir'le birlikte kimsenin bulunmadığı bir yerde, ama kendisinin onları görebileceği bir yerde başbaşa bırakılmalarını emretti. Böyle bir yer ayarlandı. Cariye ile Cerir başbaşa bırakıldı. Haccac, onları görüyordu ama onlar Haccac'ı göre-miyorlardı. Cerir'in komplodan haberi yoktu. Cariye, ona şöyle dedi:
- Ey Cerir!
Cerir başım eğerek cevap verdi:
- Buradayım.
- Bana falan şiirini oku (Bu şiirinde aşktan bahsediliyordu.).
- Ezberimde değildir, ama sana falan şiirimi okuyayım (Böyle diyerek Cerir konuyu değiştirmek istedi ve Haccac'ı öven şiirini okudu.).
- Ben bu şiiri istemedim, falan şiirini okumanı istemiştim. , ,
Cerir konuyu değiştirdi. Aşk konusunu, işleyen şiirini okumadı.
Haccac'ı öven şiirini okuyarak oturuma son verdi. Haccac, kalkıp ona
söyle dedi: «Allah hayrını versin ey Cerir. Sen kötülüğe yanaşinadın,

iffetli ve âlicenâb oldun.» -bmle mm aba «o saatsı
İkrime dedi ki: Bir bedeviye Cerir'in şu btji^^
«Gece değişsin, yıldızları akıp gitmesin, Ya da uzasın. O kadar ki, yıldızların
Usayım.
vmrai lo^ra Bedevi dedi ki: Bu şiir mana bakımından güzeldir, ama şiiri söylemekten Allah'a sığmın sana okuyayım:
an .sana-e bir«Bir gece ki, uyuyanlar onu kısaltmadılar.üfMi rşıaj[91İBŞ n983fea Sevgili ile olan vuslatımız onu bize kısaltt
i^hsa-^î 9Ü ıhaO Güzel taneler o geçe de yaprak açtılar. ;i ,.î;.:j nilfno j7{ -üşroite Öyle ki, o bitkilerin meyveleri yakınımıza
geldi yş 4f$şjr4feo Bir lezzet meclisinde olduk, benzerini göremedik.^-ıslglma!) ,sr O mecliste şikayet ye günah kusuru
göremedik, Bir sözle,o lezzet meclisini şpna; erdirmekten
Gözler, gönüliıerdeki duyguların
İkrime diyor ki: Ben o bedeviye: «Biraz daha oku» cevabı verdi: Bu kadarı sana yetmiyor mu? Ama istersen,şanathaşka bir şiir
okuyayım:
«Bir kavimle akid yapar:anlaşırsan Onlara arkadaş olurum, onlardan
huyumdur, iyileri iyiUK yaptığında ben dejyilik y
Onlar kötülük yaptıklarında ben kötülük nım.
Onların isteklerinden başka isteklerde bulunurum
Ama yeri gelince de onların isteklerine uyar ve kendi isteklerimden yazgeçerim.^bfiyi: 4 .&*% A dK&O ,<i mnmmoH ,ıbü
freA
Ibn Hallikn ta ir şairdi, Öer
«Beni Teinim kabilesi sana kızacak olursa, Bütün insanların sana kızdıklarını sanırsın.»
Adamın biri Cerir'e, insanların en şair olanının kim olduğunu sorunca o, adamın elinden tutarak oğlunun bulunduğu yere
götürdü Oğlu keçinin memesini ağzına koymuş, sütünü emiyordu. Seslenince oğlu ayağa kalktı, süt çenesinin üzerine
akmaktaydı. Cerir, insanların en şairini soran adama şöyle dedi:
- Şunu görüyor musun?
- Evet.
- Tanıyor musun?
- Hayır.
- Bu benim babamdır. Keçinin memesini ağzına koyup sütünü içiyor ki, sağmasın ve sağarken komşuları sağma sesini duyup
kendisinden süt istemesinler. İnsanların en usta şairi, bunu ileri sürerek seksen şaire karşı iftihar eden ve onları yenendir.
Cerir ile Ferezdak arasında çok atışmalar, karşılıklı hicivler cere-yar etmişti ki, onları burada anlatmak uzun sürecektir.
Cerir, hicri 110. senede vefat eti. Halife b. Hayyat ile birkaç ravi böyle demişlerdir. Halife'nin ifadesine göre Ferezdak'ın
ölümünden birkaç ay sonra Cerir'de vefat etmiştir. Sali'nin ifadesine göre Cerir ile Ferezdak, hicri 111. senede vefat
etmişlerdir. Ferezdak, Cerir'den kırk gün önce vefat etmiştir.
Kerimî, Asmaî'nin babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Adamın biri, Cerir'i ölümünden sonra rüyada görmüş ve ona şöyle sormuştu:
- Allah sana ne yaptı?
- Beni affetti.
- Hangi sebepten ötürü affetti?
- Çölde aldığım bir tekbirden ötürü affetti.
- Ya Ferezdak'a ne yaptı?
- iffetli kadınlara iftirada bulunması nedeniyle onu helak etti. Asmaî dedi ki: «Cerir, Ferezdak'ı hayatında da ölümünden sonra
da rahat bırakmadı»[12]

Ferezdak

Asıl adı, Hemmam b. Ğalib b. Sa'saa b. Naciye b. İkal b. Muham-med b. Süfyan b. Mücaşi1 b. Darim b. Hanzele b. Zeyd l
Menat b. Mürr b. Edd b. Tabiha Ebu Firas b. Ebi Hatal et-Temimi el-Basrî'dir. Ferezdak lakabıyla tanına meşhur şairdir
Dedesi Sa'saa b. Naciye, sahabedir. Dedesi, Rasûlullah (s.a.v.)'m ziyaretine gitmişti. Cahiliye döneminde diri diri toprağa
gömülen kızları toprağa gömülmekten kurtarır, canlarım bağışlardı.
Ferezdak, babasıyla birlikte Hz. Ali'nin yanma gittiğini anlatır. Hz. Ali, babasına Ferezdak'ı göstererek, kim olduğunu sorunca
oğlu olduğunu ve aynı zamanda şair olduğunu söylemiş; Hz. Ali de: «Ona kıraati öğret. Onun için kıraat, şiirden daha
hayırlıdır.» demişti.
Ferezdak, Irak'a giderken, Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'i görmüş ve onu dinlemişti. Ayrıca Ebu Hüreyre, Ebu Said el-Hudrî
Arfece b. Es'ad, Zürare b. Kerb, Tirmah b. Adiy adındaki şairi görmüş ve dinlemiş, onlardan rivayetlerde bulunmuştur. Halic
el-Hiza, Mervan el-Asgar, Haccac b. Haccac el-Ahvel ve bir cemaat ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Amcası Habbab'n

mirasını istemek üzere Muaviye'-nin yanma gelmişti. Ayrıca Velid b. Abdülmelik'in ve kardeşinin de yanına gelmişti. Fakat bu konudaki rivayet sahih değildir.
Eş'as b. Abdullah, Ferezdak'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ebu Hüreyre, ayaklarıma baktı ve: "Ey Ferezdak, ayaklarının küçük olduklarını görüyorum, bunlar için Cennet'te bir yer ara." dedi. Ben de: "Günahlarım çoktur." diye cevap verince Ebu Hüreyre, şu karşılığı verdi: "Zararı yok, çünkü ben, Rasûlullah (s.a.v.)'m: «Batıda bir kapı vardır, bu kapı tevbe için açık bırakılmıştır. Güneşin battığı yerden doğuşuna kadar kilitlenmeyecektir.» diye buyurduğunu işittim.»
Muaviye b. Abdülkerim, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ferezdak'm yanına gittim, yerinden kımıldadığında ayaklarında bukağı bulunduğunu gördüm. Bu nedir? diye sorduğumda bana şu cevabı verdi: «Kur'ân'ı ezberleyinceye kadar bunları ayağımdan çıkarmamaya yemin ettim.»
Ebu Amr b. A'lâ dedi ki: «Şehirde ikamet eden bütün bedevilerin dillerinin bozulduğunu gördüm. Ancak Rü'be b. Haccac ile Ferezdak hariç. Bunlar şehirde uzun süre ikamet ettikleri halde dilleri daha da güzelleşti ve keskinleşti.»
Ebu Saf el'in rivayetine göre Ferezdak, karısı Nevvar'ı üç talakla boşamış, sonra o gelip Hasan-ı Basrî'yi bu boşamaya şahit tutmuş, ancak bir süre sonra buna pişman olmuş ve şu şiiri okumuştu:
«Eğer elime ve kalbime hakim olsaydım,
Kader benim için muhayyerlik hakkı bırakırdı.
Sabahleyin Nevvar'ı boşadığımdan ötürü,
Kuyruğunu bacak arasına vuran köpek gibi pişman oldum.
Delirmiştim, bu nedenle Nevvare'nin nikahından çıktım.
Tıpkı şeytanın Adem'i Cennet'ten çıkarışı gibi.»
Asmaî ile birden fazla ravi dediler ki: Ferezdak'ın karısı Nevvar binti A'yün b. Dabia el-Mücaşi' vefat ettiği zaman namazın Hasan-ı Basrî'nin kıldırmasını vasiyet etmişti. Cenazeye Basralıların eşrafı da geldiler. Hasan-ı Basrî, katırının üzerinde Ferezdak da devesinin üzerinde idi. Hasan'a doğru ilerledi. Hasan, Ferezdak'a şöyle sordu:
- Şu insanlar ne diyorlar?
- Bugün bu cenaze töreninde insanların en hayırlısı ve en şerlisi hazır bulundu, diyorlar? En hayırlısı ile seni, en şerlisi ile de beni kastediyorlar.
- Ey Ebu Firas, ben insanların en hayırlısı değilim, sen de insanların en şerlisi değilsin. Sen böyle bir gün için ne hazırladın?
- Seksen seneden beri Lâ ilahe illallah şahadetini hazırladım. Hasan-ı Basrî, Nevvar'ın cenaze namazını kıldırdıktan sonra mezarın başına gittiler. Ferezdak şu şiiri okumaya başladı:
«Mezarın altındaki bu hatun beni affetmezse,
Korkarım ki, bu benim için mezar ateşinden daha şiddetli ve daha sıkıcı olur.
Kıyamet gününde sert bir güdücü ve şiddetli bir sürücü yanıma gelir de Ferezdak'ı ileriye sürerse korkarım.
Darim oğullarından boynu zincirli, eli kelepçeli bir kimse, Cehennem ateşine doğru giderse ziyan eder.
Katrandan gömlekler ve yırtık elbiseler giyinmiş olarak Cehennem ateşine sevk edilir.
İşte o zaman Cehennem'de irin içerler.
irinin sıcaklığından eriyip parçalandıklarını görürsün.»
Hasan-ı Basrî, toprağı ıslatmcaya kadar ağladı. Sonra Ferezdak'ı kucaklayıp şöyle dedi: «Daha önce insanlar arasında en çok kızdığım adam sendin, ama bugün insanlar arasında en çok sevdiğim insan sen oldun.»
Bazı kimseler Ferezdak'a şöyle sordular: «İffetli ve suçsuz kadınlara iftira ederken Allah'tan korkmuyor musun?» Bu soruya Ferezdak şu cevabı verdi: «Yemin ederim ki Allah, kendileriyle çevremi görmekte olduğum gözlerimden daha çok sevdiğim bir varlıktır. O, bana nasıl azab edecektir?»
Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Ferezdak, hicretin 110. senesinde Cerir'in vefatından kırk gün önce (başka bir rivayete göre bir ay önce) vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Hasan ile İbn Sirin'e gelince, bunlardan herbirinin biyografisini "Tekmil" adlı kitabımızda detaylı olarak anlatmışızdır. Allah, bize yeter. O, ne güzel vekildir. [13]

Hasan B. Ebil-Hasan

Babasının adı Yesar idi. Ebred ise, Ebu Said ei-Basrî'dir. Bu zat, Zeyd b. Sabit'in azatlısı idi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Ca-bir b. Abdullah'ın azatlısıydı. Başkasının azatlısı olduğunu söyleyenler de vardır. Annesi Hayyire idi. Hayyire, Ümmü Seleme'nin cariyesi idi. Ümmü Seleme'ye hizmet ederdi. Bazen onu bir iş için başka yere gönderince süt emmekte olan oğlu Hasan'ı unuturdu. Ümmü Seleme, memesini Hasan'ın ağzına koyarak onunla meşgul olur, ona süt em-dirirdi. Rivayet olunduğuna göre Hasan'a bahşedilen hikmet ve ilimler işte Rasûlullah'a mensub olan o iki memeden emdiği sütten kaynaklanmaktadır. Sonra küçük yaştayken annesi onu sahabelerin yanına götürür, sahabeler ona dua ederlerdi. Hz. Ömer'in kendilerine dua ettiği kimselerdendi. Hz. Ömer, ona şöyle dua etmişti: «Allah'ım, onu dinde fakih kıl ve onu insanlara sevdir.»

Bir defasında Enes b. Malik'e bir mesele sordular. O da şöyle dedi: «Bunu mevlamız Hasan'dan sorun. Çünkü o da Rasûlullah'tan dinledi, biz de dinledik. O, aklında tuttu, ama biz unuttuk.»
Yine bir defasında Enes, şöyle demişti: «Aralarında şu iki âlim ihtiyar bulunduğu için Basralılara gıpta ediyorum.» İki yaşlı âlim sözü ile Hasan'ı ve ibn Sirin'i kasdetmişti.
Katade dedi ki: «Hangi fakih adamla aynı mecliste oturduysam, mutlaka Hasan'ın ondan daha üstün olduğunu gördüm. Gözlerim Hasan'dan daha fakih birini görmüş değildir.»
Eyyüb dedi ki: «Bir adam Hasan'la birlikte üç kez hacca gidip arkadaşlık yaptığı halde onun heybetinden çekindiği için ona birşey soramazdı.»
Şa'bî, Basra'ya gelmek isteyen bir adama dedi ki: «Basralıların en yakışıklı ve en heybetli adamını görürsen bil ki, o Hasan'dır ve ona benden selam söyle.»
Yunus b. Ubeyd dedi ki: «Adam, Hasan'a bakınca ondan yararlandırdı. Onun amelini görmese de, konuşmasını dinlemese de ondan istifade ederdi.»
A'meş dedi ki: «Hasan hep hikmeti ezberler ve aklında tutardı ve eninde sonunda onu anlatırdı.»
Ebu Cafer, Hasan'dan bahsedince şöyle derdi: «Onun konuşması, peygamberlerin konuşmasına benzer.»
Muhammed b. Sa'd dedi ki: «Anlatıldığına göre Hasan, ilim ve ameli birleştiren ve kendinde toplayan bir kimse idi. Üstün bir âlim, fakih, mutemed, güvenilir, abid, zahid bir kimseydi. İlim ve ameli çoktu. Fesahat sahibi, yakışıklı ve endamı düzgün bir insandı. Mekke'ye geldi, taht üzerinde oturdu. Alimler çevresinde oturdular, insanlar gelip yanında toplandılar. Onlara faydalı şeyler anlattı.»
Tarihçiler dediler ki: Hasan, hicretin 110. senesinin receb ayında seksensekiz yaşında vefat etti. Onunla Muhammed b. Sirin'in vefatları arasında yüz günlük bir ara vardır.Muhammed b. Şirin Ebu Bekir b. Ebi Amr el-Ensârî. Enes b. Malik en-Nadrî'nin azatlısıdır. Ebu Muhammed, Aynüttemr gazasında Halid b. Velid tarafından esir alınan kimselerdendir. Enes, onu satın almış, sonra belli bir bedel karşılığında azad etmişti. Daha sonra Ebu Muhammed'in hayırh çok evladı doğmuştu. İlk oğlu Muhammed onun hayırlı evlatlarından biri idi. Diğer çocukları da şunlardı: Enes, Mabed, Yahya, Hafsa ve Kerime. Hepsi güvenilir, değerli tabiilerdir. Allah, onlara rahmet etsin.
Buharî dedi ki: «Muhammed b. Şirin, Hz. Osman'ın halifeliğinin bitimine iki sene kala doğdu.»
Hişam b. Hassan dedi ki: «Muhammed b. Şirin, gördüğüm ve kendisine kavuştuğum en doğru insandı.»
Muhammed b. Sa'd dedi ki: «Muhammed b. Şirin, güvenilir, mu-temed, âlim, yüksek hasletlere sahip, fakih, imam bir kimseydi. İlim ve takvası çoktu. Yalnız kulağı biraz ağır işitirdi.»
Müerrik el-İclî dedi ki: «İbn Şirin kadar takvasında bilgili, bilgisinde de takvalı başka bir adam görmedim.»
îbn Avn dedi ki: «Muhammed b. Şirin, bu ümmet için insanlar arasında kendisine ümit beslenen en yüce insandır ve insanlar arasında kendini en fazla muhafaza eden kimsedir ve yine insanlar arasında nefsinden en çok korkan kimsedir. Irak'ta Muhammed b. Şirin, Hicaz'da Kasım b. Muhammed, Şam'da da Reca b. Hayve kadar dünyada en çok ağlayan başka bir kimse göremedim.»
İnsanlar, onun rivayetine göre hadisleri rivayet ederlerdi. Şa'bî, onun hakkında şöyle derdi: «Şu sağıra bel bağlayın.» Sağır kelimesi ile Muhammed b. Sirin'i kastediyordu.
İbn Şevzeb: «Rüya tabiri hususunda İbn Sirin'den daha cesaretli birini göremedim.» demiştir. Osman el-Bünnî de: «Basra'da yargılama hususunda İbn Sirin'den daha âlim kimse göremedim.» demiştir.

Anlatıldığına göre İbn Şirin, hicri 110. senenin şevval ayının dokuzunda Hasan'dan yüz gün sonra vefat etmiştir.[14]

Fasıl

Müellifin bu seçkin âlimlerin biyografilerini, Önceki sayfalarda
nakledilen şairlerin biyografilerinden önce anlatıp, sonra şairlerin biyografilerini anlatması daha uygun olurdu. Kaldı ki müellif, şairlerin biyografilerini uzun uzadıya anlatmış, âlimlerin biyografilerini ise kısa tutmuştur. Her ne kadar şairlerin biyografilerinde güzel şeyler ve derli toplu hikmetler var ve buna vakıf olan kimseler, bundan yarar-lanabilirlerse de âlimlerin biyografilerini uzunca anlatması, şairleri Övmesinden daha faydalı olurdu. Özellikle Hasan'ın, İbn Sirin'in, Vehb b Münebbih'in sözlerini nakletmekte daha büyük faydalar düşünülmektedir. Ama müellif bunlarınkini kısa tutmuştur. Fakat o, bu konuda daha muktedir ve daha geniş ilim sahibidir. Bu büyük âlimlerin sözleri arasına fasıla koymak, hikmetlerini diğer şeylerle karıştırmak uygun olmaz. Çünkü gönüller, bunların sözlerini ve hikmetlerini öğrenmeye susamış olup arzu duymaktadır. Selef âlimlerinin sözleri kalplere tesir eder.
Müellif, çoğunlukla biyografileri, "Tekmil" adlı kitabında, kişilerin adlarına göre sıralamıştır. Ama biz o kitabı göremedik ve bu hususta kendilerine sorular yönelttiğimiz âlimlerden yeterli bilgi alamadık. Bunu ilim sahibi bir cemaattan sorduk. Binden fazla kişi bu kitabtan haberi olmadığını söyledi. Alimler böyle dediklerine göre diğerlerinin durumu nice olacaktır?
Biyografilerin çoğunda müellifin anlattıklarına bildiğim ve vakıf olduğum kadarıyla ilaveler yaptım. Yanımda bu hususta başka kitaplar olsaydı doyurucu ifadeler kullanırdım, sözü daha da uzatırdım. Çünkü hikmet, mü'minin yitiğidir. Belki de ahirete

rağbeti olan, Aziz ve Celil olan Allah katındaki şeylere talip olan kimse, bu anlattıklarımıza muttali olarak sonraki devirde yaşayan büyüklerin biyografilerini, hükümdar ve emirlerin hayat hikayelerini okuyarak daha büyük ve daha kapsamlı bir şekilde yararlanacaktır. İbret alan ve kötülüklerden sakınan kimseler için de bu hususta faydalar vardır. Zira ölümlerinden sonra adil ve zalim hükümdarların biyografilerini an-latmaktada faydalar vardır.
Adil hükümdarların faziletleri, zalim hükümdarların da haksızlı-karı anlatılınca; zalim kimseler, ölümlerinden sonra unutulmayacaklarını, aksine işledikleri haksızlık ve fesadın âlimler yanındaki kitaplarda kayda geçirileceğini anlarlar ve kötülükten vazgeçerler. Adalet hayır ve salah ehli hükümdarlar da yaptıkları iyiliklerin kitaplara kaydedileceğini bilerek daha fazla iyiliklere yönelirler. Zira yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de hükümdarların, Firavunların, kafirlerin, fe-sad ehli kimselerin haberlerini nakletmiştir ki, insanlar onların durumlarından ve yaptıkları işlerden sakınsınlar. Ayrıca takva sahibi, ihsan ehli, iyi, hayırlı, seçkin ve imanlı kimselerin haberlerini de nakletmiştir ki, insanlar onların izinde gitsinler, onları Örnek edin-

sfinler/'Öğrusuhu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha ij*i bilir1.-Biz sözümüzü söyleriz, tevfik Allah'tandır. [15]

Hasan-ı Basri

Ebu SâîdTcünyesi ile tanınır. Basralıdır. Fakih ve meşhur bir iüiamdîr. Tabiilerin büyüklerinden olup kıymetli bir şahsiyettir. İlim amel ve ihlas bakımından tanınan büyük bir insandır. •; İbn Ebi'd-Dünya, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: ?]'r «Kişi yirmi sene müddetle ibadet eder, komşusu onun farkında bile olmaz. Ama bir başka kişi de var ki, bir gece veya bir gecenin bir Kısmında ibadet eder, sabah olunca da komşusuna zulmeder. Her ne kadar millet onun etrafında toplanıp zikir halkası oluştursa da, gözünden yaşlar aksa da ve o yaşlan elinden geldiğince geri çevirmeye çalışsa da arkadaşlarının yanından kalktığında yine haksızlığa devanı eder.»
Bir defasında Hasan-ı Basrî, şöyle bir olay anlatmıştı:
«Adamın biri, Ömer b. Abdülaziz'in yanında nefes aldı. Ömer, onu yumrukladı ve: "Onun bu nefes alışında fitne vardır." dedi.»
Taberanî, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mağfiret ve rahmet ümidi bazı kimseleri oyaladı. Nihayet dünyadan çıkıp gittiler, ama salih amelleri yoktu, onlardan biri şöyle der: "Ben, Allah hakkında hüsn-ü zan sahibiyim. O'nun rahmetini ümid ederim." der, ama yalan söyler. Eğer Allah hakkında hüsn-ü zan sahibi olsaydı Allah için güzel ameller işlerdi. Eğer Allah'ın rahmetini ümid etseydi, o rahmeti salih ameller işleyerek talep ederdi. Azıksız ve susuz olarak çöle doğru sefere giden kimse, kısa zamanda helak o-lur.»
İbn Ebi'd-Dünya, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Şu kalplerle konuşun, çünkü bunlar, çabucak zeval bulacaklardır. Şu nefisleri de azarlayın. Çünkü bunlar kötü gayeye doğru gitmektedirler.»
Malik b. Dinar şöyle bir rivayette bulunmuştur:
«Hasan-ı Basrî'ye sordum:
- Âlim kişi dünyayı severse cezası ne olur?
- Kalbi Ölür, âlim kişi dünyayı severse, dünyayı ahiret ameli işleyerek elde etmeye çalışır, böyle olunca da ilminin bereketi gider, sadece harfleri kalır.»
Fitenî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hasan-ı Basrî, bir hastayı ziyaret etti. İyileştiğini gördü, ona şöyle dedi: "Ey adam, Allah seni andı, sen de onu an, hatanı bağışladı, ona şükret. Hastahk, âlicenâb ve şerefli hükümdarın kırbaç darbesidir. Hastalanan kişi, iyileştikten sonra ya iyi koşan bir at olur, ya da hantal ve tökezleyen bir eşek olur."»
Utbî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hasan-ı Basrî, Ferkad'a şu mealde bir mektup gönderdi:
«İmdi Allah'a karşı takvalı olmanı, onun sana öğrettiği ilimle amel etmeni, onun azabına karşı hazırlıklı olmanı sana tavsiye ederim ki, onun azabını geri çevirmeye kimsenin gücü yetmez. O azab indiğinde pişmanlığın faydası olmaz, başındaki gafillik perdesini çıkarıp at. Cahiller uykusundan uyan, paçanı sıva, zira dünya, bir yarış alanıdır. Hedef ya Cennet, ya da Cehennem'dir. Allah Teâlâ, beni ve seni bir makamda sorgulayacaktır. O makamda benden ve senden en küçük, en gizli, en büyük, en açık amellerimizi soracaktır. Benden ve senden soracağı sorular arasında kalplerin vesvesesi, gözlerin bakışları, kulakların dinleyişleri olacaktır. Bunların hesabını sağlamca vereceğimizden emin değilim.»
îbn Kuteybe'nin rivayetine göre Hasan-ı Basrî, İbn Hübeyre'nin kapısına gitmiş. Fakihlerin kapıda oturmakta oldukların görünce onlara şöyle demiş: «Ayakkabılarınızı toz ve toprakla doldurdunuz, elbiselerinizi ağarttınız, sonra koşarak bunların kapılarına geldiniz, öyle mi?» Böyle dedikten sonra da arkadaşlarına şöyle dedi: «Şu hizadaki adamlar hakkında zannınız nedir? Bunlarla aynı mecliste oturmak, takvalı kimselerin meclisinde oturmak sayılmaz. Bunların meclisleri, karşılıklı şartların ve zorba güvenlik görevlilerinin bulunduğu meclistir.»
Haraitî'den rivayet olunduğuna göre Hasan-ı Basrî, bir eşya satın aldığı zaman o eşyanın fiyatında küsurat varsa, o küsuratı bütünle-yerek sahibine öderdi.
Hasan, buçukları tamamlayarak mal sahibine parayı tam öderdi. Mesela, bir malı bir dirhemden birkaç kuruş eksiğine satın alacak olursa, sahibine tam bir dirhem öderdi veya dokuz buçuk dirheme satın aldığı mali; sahibine on dirhem ödeyerek alırdı. Bunu da mürüvvet ve âlicenâblığın gereği olarak yapardı.

Abdü'1-A'lâ es-Simsar dedi ki: Hasan-ı Basrî, bana şöyle dedi:
- Ey Abdü'1-A'lâ, sizden biri, kardeşine bir elbiseyi iki veya üç dirhem eksiğine satar mı?
- Hayır, vallahi bir kuruş eksiğine dahi satmaz.
- Bu ne ahlaktır? Şu halde mürüvvet diye birşey kalmamış. Hasan-ı Basrî, «Din, mürüvvetsiz olmaz.» derdi.
Hasan-ı Basrî, bir katırını satıyordu. Müşteri, ona dedi ki:
- Ey Ebu Said, fiyattan biraz indirmeyecek misin?
- Sana elli dirhem indirim yaparım, istersen fiyatı daha da indi-
reyim, ne dersin?
- Hayır, razı oldum.
- Öyleyse Allah sana mübarek etsin.
İbn Ebi'd-Dünya, Hamza el-A'ma'nın şöyle dediğini rivayet etmiş tir:
«Annem, beni Hasan-ı Basrî'nin yanına götürdü ve ona şöyle dedi-"Ey Ebu Said, oğlumun senin yanında kalmasını istedim umarım ki Allah, senin sayende ona faydalar verir."
Ben de sık sık Hasan-ı Basrî'nin yanma gitmeye başladım. Bir gün bana dedi ki: "Ey oğulcuğum, ahiretin hayrı için sürekl hüzünlü ol. Böyle yaparsan belki ahiretin hayrına kavuşursun. Gecenin ve gündüzün saatlerinde ıssız yerlerde ağla, umulur ki, Mevlam senin durumuna vakıf olur. Bu nedenle akıttığın gözyaşlarına acıyıp sana merhamet eder ve sen de kurtuluşa erenlerden olursun."
Hasan'ın evine girdiğimde onun ağlamakta olduğunu görürdüm. Bazen yanma girdiğimde namaz kılmakta olduğunu görürdüm, namazda dahi ağlayıp inleyişini işitirdim. Bir gün ona: "Çok ağlıyorsun." dedim. Bana şu karşılığı verdi: "Ey oğulcuğum mü'min kişi ağ-lamayıp ne yapsın? Ey oğulcuğum, ağlamak, Allah'ın rahmetine vesile olur. Ömrün boyunca ağlayabiliyorsan ağla ki, Allah sana rahmet etsin. Sana rahmet edince de Cehennem ateşinden kurtulursun. Kişi, mutlaka bir diyara gidecektir, ya Cennete, ya da Cehennem'e. Üçüncü bir diyar yoktur.
Duyduğumuza göre Allah'tan korktuğu için ağlayan kimsenin gözlerinden akan her gözyaşı damlası, onun Cehennem'den azad olmasına vesile olur.
Bir adam Allah'tan korktuğu için bir topluluk arasında ağlayacak olursa, o topluluktaki insanların tümü Allah'ın rahmetine mazhar olurlar. Her amelin bir ölçüsü ve tartısı vardır, ancak Allah korkusundan ötürü ağlamak bunun dışındadır. Allah, kendisinden korkulduğu için ağlayanların ağlayışlarına hiçbir değeri denk tutmaz. Bir kul ağlayınca mutlaka kalbi onun doğruluğuna ya da yalancılığına şahitlik eder."»
İbn Ebi'd-Dünya, "Kitabu'l-Yakîn"de Hasan-ı Basrî'nin şu sözünü rivayet eder:
«Müslüman kişinin alametleri şunlardır: Dininde kuvvetli, yumuşaklığında akıllı, yakininde imanlı, ilminde hikmetli, merhametinde Ölçülü, hakkı vermekte eli açık, zenginlikte iktisatlı, yoksullukta ta-hammüllü, güçlülükte ihsan sahibi, nasihatle birlikte itaatkar, rağbetinde ve arzularında takvalı, sıkıntıda sabır ve iffet sahibi, arzu ve rağbetlerinin onu çukurlara yuvarlamaması, dilinin onu kötülüklere sevketmemesi, gözünün haramlara bakmaması, tenasül organının haramlara buluşmaması, hevesinin onu haramlara meylettirmemesi, dilinin onu rezil rüsvay etmemesi, hırsının onu hafife almaması, niyetinin onu kusurlu kılmamasıdır.»
Yine aynı eserde Hasan-ı Basrî'nin şu sözü rivayet edilmiştir:
«Ey Ademoğlu, senin elinde bulunan şeylere Allah katındaki şeylerden daha fazla güvenip bel bağlaman, inancının zayıflığından dolayıdır.»
İbn Ebi'd-Dünya, Hasan-ı Basrî'den rivayet etti ki; Lokman, oğluna şöyle nasihat etmiştir:
«Ey oğulcuğum! Amel işlemek, ancak yakinî inançla mümkün olur. Yakinî inancı zayıf olan kimsenin amelide zayıf olur.
Ey oğulcuğum! Eğer şeytan, şek ve şüphe tarafından sana gelirse, sen onu yakinî inanç ve nasihatla mağlub et. Eğer tembellik ve bıkkınlık tarafından sana gelirse, sen onu kabir ve kıyameti anarak mağlub et. Eğer rağbet ve korku tarafından sana gelirse, sen, dünyanın terkedilecek bir yer olduğunu ona bildir.»
Hasan-ı Basrî dedi ki: «Bir kul, Cennet ve Cehennem'in varlığına kesin olarak inanırsa mutlaka Allah'tan korkup solar İstikamet üzere olur. Ölünceye kadar da iktisatlı olur.»
«Cennet, yakini inanç ile talep edilir ve yine yakinî inanç sayesinde Cehennem ateşinden kurtulabiliriz. Yakinî inanç ile farizalar en mükemmel şekilde eda edilir, yakini inançla hak yolda sabır ve sebat gösterilir. Allah'ın verdiği afiyette çok hayırlar vardır. Vallahi onların afiyette birbirleriyle yardımlaş tıklarını, bela inince de birbirlerinden ayrılıp koptuklarını gördük.
İnsanlar afiyet zamanında eşit durumdadırlar, ama bela inince, işte yiğit adamlar o zaman ortaya çıkar ve belli olurlar.
Bela indiğinde Allah'a ibadet edenlerle etmeyenler anlaşılırlar.
Bela indiğinde mü'min kimse, imanına sığınır, münafik ise münafıklığına doğru gider.»
"Kur'ân'm Faziletleri" adlı eserde Feryabî, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Doğrusu şu Kur'ân'ı köleler ve çocuklar okudular, onların Kur'ân teşvili hakkında bilgileri yoktur. Bu işin başına daha önceleri gelmiş değiller ve buna işin başından beri el atmış değillerdir. Aziz ve Celil olan Allah, bu hususta şöyle buyurmuştur: «Ey Muhammedi Sana indirdiğimiz bu kitab mübarektir. Ayetlerini düşünsünler, aklı olanlarda öğüt alsınlar.»

(Sâd, 29.) Kur'ân'm ayetlerini ancak Kur'ân'a tabı olan kimseler düşünürler. Kur'ân'ı düşünmek, onun harflerini ezberlemek, ya da hadlerini zayi etmekle olmaz. Hatta bazı kimseler: «Ben Kur'ân'm tümünü ezberledim, bir harfini bile düşürmedim.» derler. Allah'a yemin ederim ki öyleleri, Kur'ân'm tümünü düşürmüşlerdir.
Kur'ân, onun ahlakında ve amelinde görülmez. Bazı kimseler derler ki: «Vallahi ben Kur'ân sûrelerinden birini bir nefeste okuyorum.» Hayır vallahi o, okuyucu, kurra, âlim, hakim ve takvah bir kimse değildir. Kur'ân okumak, ne zamandan beri bu şekilde mubah olmuştur? Veya o kimse nasıl böyle birşeyi söyleyebilir? Allah, böylelerini insanlar arasında çoğaltmasın.»
Hasan-ı Basrî, Cündeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hüzeyfe, bize: «Hiçbir şeyden korkmuyor musunuz?» diye sorduğunda ben kendisine şu cevabı verdim: «Vallahi, sen ve adamların insanlar arasında bizim için en basit kimselersiniz.» Bu cevabım üzerine şöyle dedi: «Ama canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, sizin başınıza bir bela gelecek olursa mutlaka bizden taraf gelecektir.»
Bununla beraber başka bir grup ortaya çıktı ki, bu ümmetin ahirinde olup Kur'ân'ı okurlar. Onu, hurmaları dağıtır gibi dağıtırlar. Okuyuşları kürek kemiklerinden aşağı inmez, kalblerine tesir etmez. Okuyuşları imanlarım geride bırakır.»
İbn Ebi'd-Dünya, gıybeti kötülemek için Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Vallahi, kurtçukların bedeni çürütmelerinden daha hızlı bir şekilde gıybet, mü'min kimsenin dinini çürütür.»
Hasan-ı Basrî, şöyle derdi: «Ey ademoğlu, insanlar sende bulunan bir ayıbı ortaya çıkarmadıkça sen imanın gerçeğine varamazsın. Sen kendindeki kusuru düzeltmeye başlamadıkça ve bu işi kendiliğinden yapmadıkça yine imanın gerçeğine varamazsın. Böyle yaptığın takdirde bu seni kendi nefsindeki taatla meşgul eder. Allah'ın, en çok sevdiği kullar, bu halde olan kullardır.»
«Ey Ademoğlu! Seninle fasık kişi arasında hürmet yoktur.»
«Bid'atçı kimsenin kötülüklerim anlatmak, gıybet sayılmaz.»
Aslet b. Tarif dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye şöyle bir soru sordum:
- Günahım açıkça işleyen facir kişinin yaptıklarını başkalarına anlatmak gıybet sayılır mı?
- Hayır, böyle kimselerin saygınlığı ve kerameti yoktur. Bir kim, senin günahı açığa çıkınca onun kötülüklerini anlatmak gıybet sayılmaz. Üç kişinin gıybetini yapmak haram değildir. Onlar da şu kimselerdir:
1- Açıkça günah işleyen,
2- Zulmeden devlet başkam,
3- Bid'atçı kimse.
Adamın biri, Hasan-ı Basrî'ye dedi ki: «Bazı kimseler, sendeki hataları bulup aleyhine delil olarak kullanmak amacıyla senin meclisine katılıyorlar.» Hasan-ı Basrî ona dedi ki:
«Yavaş ol bakalım ey adam, ben kendi nefsimi canana yönelttim, o da yöneldi. Nefsimi Cehennem ateşinden kurtarmak için gerekli yola yönelttim, o da yöneldi. Nefsimi insanlardan kurtulma yönüne yönelttim, ama bunun çaresini bulamadım. İnsanlar, yaratıcılarından ve rezzaklarmdan memnun olmadılar. Kendileri gibi bir yaratıktan nasıl memnun olacaklar? İnsan, kendi kardeşine, tevbe etmiş olduğu bir suçu nedeniyle kötüleyici ifadeler kullanırsa, kendisi de o günahı işlemedikçe ölmez.»
Hasan-ı Basrî, Lokman (a.s.)'m kendi oğluna şöyle öğüt verdiğini söylemiştir:
«Ey oğulcuğum! Yalandan sakın, çünkü yalan, serçe eti gibi iştahlı birşeydir, ama az bir süre sonra sahibini ateşte kavurur.»
Hasan-ı Basrî dedi ki: «İnsanları amelleriyle değerlendirin, sözlerini önemsemeyin. Zira Aziz ve Celil olan Allah, kişinin söylediği her sözü karşılığında o sözü doğrulayan ya da yalanlayan bir amelini delil kılar. Bir kişiden güzel bir söz işitirsen, hemen hükmünü verme. Eğer o kişi, güzel sözünü doğrulayan bir amel işlerse bu onun için güzel birşey olur. O güzel sözle güzel amel, ne güzel iki kardeş olurlar. Ama kişinin sözü ameline ters düşerse, artık onun durumu sence açıktır, öyle değil mi? Ondan sakınki ademoğlunun aldanışı gibi seni aldatmasın, senin de hem sözün, hem amelin olsun. Amelin sözünden daha uygun olmalıdır. Senin gizli ve açık hallerin vardır, gizli halin açık halinden daha muteberdir. Senin acil dünyan ile sonradan gelecek ahiretin olacaktır, ahiretin dünyandan daha önemlidir.»
İbn Ebi'd-Dünya, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Yaşlandığında beyaz saçlı, sivri dilli, keskin bakışlı, kalbi ve ameli ölü bir kimse ile karşılaşırsan, onu kendi nefsinden daha iyi görür ve tanırsın. Onun bedeni var ama kalbi yok olarak görürsün, sesini işitirsin ama dostu va arkadaşı yoktur. Dili verimlidir, kalbi ise kıt verimlidir. Onlardan biri kendi malından başkasının malım yer ve amellerine ağlar. Karın sancısı ve hazımsızlık rahatsızlığı onu yakalayınca cariye veya kölesine: "Bana hazmı kolaylaştırıcı bir ilaç getirin." der. Ey miskin, böyle yapmakla sen ancak dinini hazmedip eritiyorsun, öyle değil mi?
Elbisesi incelen kimsenin dini incelir, bedeni yağlanan ve şişmanlayan kimsenin dini zayıflar, yiyeceği lezzetli olan kimsenin kazancı pis ve kokuşuk olur.»
Acurî, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mü'minin sermayesi dinidir. O nereye giderse dini de onunla beraber gider, onu yolda, eşyalarının arasında bırakmaz; bırakmamalıdır. Dinini başkalarına emanet etmemelidir.»
Hasan-ı Basrî, «Nedamet çeken nefse yemin ederim ki...» (me, 2.) ayet-i kerimesini tefsir ederken şöyle demiştir:
«Mü'mini gördüğünde mutlaka o kendi nefsini kınar ve: "Ben bu kelimeyi söylemek istememiştim, bu yiyeceği yemek istememiştim bu mecliste oturmak istememiştim..." der. Facir ve günahkar kimseye gelince, o kötülüğe doğru adım adım ileri

gider, ama kendi nefsini asla kınamaz.
Sabredin, azminizi bileyin, bu dünya ancak sayılı birkaç gün ve geceden ibarettir. Sizlerde yakında çağrılacak, çağrıya icabete edecek ve arkanıza dönüp bakmadan gidecek olan yolcularsınız. Bu dünyada salih amelleri işlemeye yönelin, doğrusu şu hak, insanları yordu. Onlarla şehvet ve arzularının arasına bir engel olarak girdi, şu hakka karşı ancak faziletini ve akıbetini bilen kimse sabreder.
Kul, kendi nefsinden va'zu nasihat aldığı sürece hayır içindedir. Kendini muhasebeye tabi tuttukça iyiliktedir.»
İbn Ebi'd-Dünya, nefis muhasebesi ile ilgili olarak Hasan-ı Basrî'-nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mü'min kişi, nefsine hakimdir. Nefsini Aziz ve Celil olan Allah için muhasebeye tabi tutar. Dünyada iken nefislerini muhasebeye tabi tutan kimselerin hesabı, kıyamet gününde hafif tutulur. Dünyada iken nefislerini muhasebeye tabi tutmayan kimselerin kıyamet gününde hesapları zor olur. Mü'min kişi aniden gördüğü ve beğendiği birşeye: «Vallahi sen benim ihtiyacımsm ve sana arzu duyuyorum ama vallahi sana ulaşamıyorum, ne yazık ki seninle benim aramda engel var.» der. Yine mü'min kişinin elinden birşey kaçar ve bir firsa-tı değerlendiremezse kendi nefsine dönüp: «Allah dilediği takdirde ben bu şeyi isterim.» der. Müminler, Kur'ân tarafından sıkıca bağlanan kimselerdir. Kendileri ile helakleri arasında engel vardır. Kur'ân sayesinde helakten korunurlar. Mü'min kişi dünyada tutsaktır, boynunu tutsaklık zincirinden kurtarmaya çalışır. Aziz ve Celil olan Allah'ın huzuruna varıncaya kadar hiçbir şeyden emin olmaz. Zira o; gözü, kulağı, dili ve tüm azalarından ötürü sorguya çekileceğini bilir. Rıza, çok zor birşeydir, mü'minin dayanağı sabırdır. Ey Ademoğlu, nefsini iyilik yaparak yen, eğer Cehennem ateşine girersen artık iflah olamazsın.»
İbn Ebi'd-Dünya, Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Mü'min kişi, dünyada garib insan gibidir, başkalarıyla rekabete girmez, dünyanın zilletinden ötürü sabırsızlık gösterip sızlanmaz. Onun durumu ile diğer insanların durumu farklıdır. İnsanlar, ondan yana rahattırlar, o kendi nefsi ile meşgul olur. Eğer bela ve imtihan olmasaydı, sayılı az günlerde kişiyi helak edecek şeyler meydana gelmezdi.
Ben bu ümmetin ilklerini ve seçkinlerini gördüm. Onlar arasında uzun bir ömür yaşadım. Allah'a yemin ederim ki, onlar Cenab-ı Al-lah'-ın kendilerine helal kıldığı şeylerden o kadar çok çekinirlerdi ki, sizin haramlardan çekindiğinizden daha fazla çekinirlerdi. Onları, Rablerinin kitabı ile amel edip peygamberlerinin sünnetine tabi olarak gördüm. Onlardan hiçbiri fazla bir elbiseyi dürüp bohçaya koymadı ve yer altına da birşey gizlemedi. Ailesine de yemek yapmasını emretmedi. Onlardan biri kendi evine girer, kendisine yemek takdim edilirse yer, takdim edilmezse susar ve hiç konuşmazdı.
Münafik kişi namaz kılarsa, gösteriş için ya da insanlardan korkup utandığı için kılar. Namaz kılarken dünya gam ve tasalarını düşünür, namazın vaktini kaçırırsa pişman olmaz, vakti kaçtı diye üzülmez.»
"en-Nüket" adlı kitabın sahibinin rivayetine göre Hasan-ı Bas-rî şöyle demiştir:
«Allah'a yaptığı hamdi, nimetler için kale ve korunak yapan; zekat ödemeyi mal için bir koruyucu duvar kılıp bekçi yapan; ilmi de kendisi için rehber ve delil kılan kimse, yan yolda düşüp yığılmaktan emin olur ve rütbelerin en yücesine ulaşır. Malı avlayan, mali hakları ödemeyen, malı kendisini Allah'a taattan alıkoyup meşgul eden kimse, kendi nefsine yazık etmiş ve kendi eliyle de kalbini yaralamış olur. Ayrıca Cenâb-ı Allah, onu malının üstüne yağmacı ve ihtilasçı olarak musallat kılar. Diğer arzu ettiği şeylere giderken yarı yolda yığılıp kalmaktan da emin olmaz.»
Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre bu sözler, Hasan-ı Basrî'den başkasına aittir. Doğrusunu Allah bilir.
Hasan-ı Basrî dedi ki: «Bir kimsede şu dört hususiyet bulunursa, Cenâb-ı Allah, sevgisini onun üzerine bırakır, rahmetini onur üzerine saçar: Kişinin ebeveynine karşı ince ve merhametli olması, kölesine acıyıp şefkat göstermesi, öksüzü koruma altına alması, zayıfa yardımcı olması.»
Hasan-ı Basrî'ye münafıklığı sordular. O da şöyle tanımladı:
«Kişinin içi ile dışının aynı olmaması, girdiği yerle çıktığı yerin farklı olmasıdır. Münafiklıktan ancak mü'min kişi korkar, münafıklıktan ancak münafik kişi korkmaz ve emin olur. Yemin ederim ki, mü'min kişi ölse de, hayatta kalsa da münafiklıktan korkar. Münafik kişi ise, ölse de hayatta kalsa da münafiklıktan korkmaz.»
Ömer b. Abdülaziz, Hasan-ı Basrî'ye mektup yazarak sordu:
- Dirhem ve dinarlara olan sevgin nasıldır?
- Ben onları sevmem.
- Öyleyse kadılığa geç. Çünkü sen adaletli birisin.
İbrahim b. İsa dedi ki: «Hasan-ı Basrî'den daha uzun boylu hü-zünlenen bir kimse görmedim. Onu her gördüğümde mutlaka bir musibete maruz kaldığını sandım.»
Mesma' dedi ki: «Eğer Hasan-ı Basrî'yi görseydin, "Bütün yaratıkların hüznü onun üzerine saçılmıştır." derdin.»
Yezid b. Havşeb dedi ki: «Hasan-ı Basrî ile Ömer b. Abdülaziz'den daha hüzünlü kimse görmedim. Sanki Cehennem ateşi sır o iki kişi için yaratılmıştı.»
İbn Esbat dedi ki: Hasan-ı Basrî, otuz sene müddetle hiç gülmedi. Kırk sene müddetle de hiç şaka yapmadı ve şöyle dedi «Yaratıklar kıyamet günü gibi ağlayan bir göz ve açığa çıkan gizli yerleri duymadılar. Ey ademoğlu! Yarın kıyamet gününde sen ameline bakacaksın amelinin iyisi, kötüsü tartılacaktır. Bütün serlerden sakın, serlerden hiçbirini hafife alma- Yarın amel terazisinde o serden sakınmış olduğunu gördüğün zaman sevinirsin.
Dünya gitti, ameliniz boyunlarınızda gerdanlık gibi kaldı.

Ey ademoğlu! Dünyanı verip ahiretini al, böylece hem dünyada hem ahirette karlı çıkarsın. Sakın ahiretini veripte dünyayı almaya kalkışma. Aksi takdirde hem dünyayı hem de ahireti kaybedersin.» Bu sözleri, Lokman (a.s.)'ın kendi oğluna söylediği nakledilir.
Hasan-ı Basrî dedi ki: «Adamın kırmızı ve beyaz elbiseler giyinmiş olduğunu ve "Gelin bana bakın." dediğini görürsün. Ey fasıkların en fasıkı, seni gördük, sana ehlen ve sehlen demiyoruz. Dünya ehline gelince, onlar sana bakarak dünyalarına olan aşırı tutkunlukları nedeniyle kazanç sağladılar. Karınlarında ye sırtlarında zenginliğin şehvet ve arzularına karşı cüretkar oldular. Ahiret ehline gelince onlar, senden hoşlanmadılar ve sana öfke duydular. Her ne kadar beygirler onları süratle sırtlarında götürseler de katırlar onları üzerlerinde taşısalar da, adamlar peşlerinden yürüyerek izlerini takip etseler de günah ve masiyetlerin zilleti onların boyunlarından ayrılmaz. Cenâb-ı Allah, kendisine isyan edenleri mutlaka alçaltır.»
Ferkad dedi ki: Hasan-ı Basrî, yanımıza geldi, kendisine şöyle ıdeP dik:
Ey Ebu Said, Muhammed b. Ahtem'in durumuna şaşmıyop'mu-sun?
- Ona ne olmuş ki?
- Az önce yanma gittik, can çekişiyordu. Bize: "Şu sandi
kın." dedi. Böyle derken evinin bir tarafindaki sandığı zünü şöyle sürdürdü: "Bu sandıkta 80.000 dinars (Veya^dirheitf^Vardır. Bunun zekatını ödemedim, bununla bir âkrabâyanyît*kte; bulunmadım, bir muhtaç da bundan asla yiyemedi:Biz de kendisine şöyle dedik:
«Ey Abdullah'ın babası, sen bu malı kim için biriktirdin? O da bize şu cevabı verdi:
- Zamanın beklenmedik korkulu halleri, akranların para pul yarışma girmeleri ve sultanın cefası durumunda harcamak için biriktirdim.
- Bakın hele, şeytan onu hangi yoldan gelerek aldatmış. Onu zamanın beklenmedik korkulu halleriyle, akranlarının para pul yarışında bulunmalarım düşündürerek ve sultanın cefada bulunacağı ihtimalini aklına getirerek korkutmuş. Ey varis, dün iki arkadaşının yaptığı gibi sende hilekarlık yapma, sen el emeği sarfetmeksizin bu mal sana geldi, alın teri akıtmadan bu mala kondun. Kimsenin el uzatamıyacağı malları bulunan kimseden bu mal sana miras kaldı. Bu malı batıl yolla kazandı, biriktirdi, hakkım vermedi.
Sonra Hasan-ı Basrî, sözünü şöyle devam ettirdi: «Doğrusu kıyamet günü pişmanlıklar günüdür. Kişi malı toplar, sonra Ölüp c malı başkalarına bırakır. Allah, o mirasçıya salihliği nasib eder ve o malı hayır yollarına sarfeder, malın asıl sahibi olan kişi ise, kendi malını kıyamette başkasımn terazisinde görür.»
Hasan-ı Basrî, günün başlangıcında şu beyti okurdu:
«Dünya hiçbir diri için kalıcı değildir. Hiçbir diri de dünya üzerinde kalıcı değildir.»
Günün sonunda şu beyti okurdu:
«Asıl civan odur ki, daha Önce yaptığı takvalı işlerden ötürü memnun olur.
Kendisini öldüren hastalığı anladığı zaman.»
Hasanlı Basrî, Ömer b. Hattab'ın halifeliği döneminde doğdu. Onu alıp Ömer b. Hattab'a götürdüler. Ömer de onun için dua etti ve damağına tatlı birşeyler sürdü. Hasan-ı Basrî, hicretin 110. senesinde Basra'da vefat etti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha bilir. [16]

Muhammed B. Sirin

Ebu Bekir b. Ebi Amr el-Ensârî. Enes b. Malik en-Nadrî'nin azat-hsıdır. Babası Aynüttemr gazvesinde Halid b. Velic tarafından ele geçirilen esirlerdendir. Enes, onu satın aldı. Sonra onu belli bir bedel ödemesi şartıyla azad etti. Babasının hayırlı bir çok evladı doğdu. Bunların adlarını şöylece sıralamak mümkündür: Muhammed b. Si-
rin, Enes b. Şirin, Mabed, Yahya, Hafsa, Kerime. Hepsi de güvenilir ve kadri yüce tabiilerdir. Allah onlara rahmet etsin.
Buharı dedi ki: «Muhammed b. Şirin, Hz. Osman'ın halifeliğinin bitimine iki sene kala doğdu.»
Hişam b. Hassan: «Muhammed b. Şirin, gördüğüm en doğru sözlü insandı.» demiştir.
İbn Sirin'in yanında, bir adam kötü vasıflarıyla anlatılacak olursa o da, o adamın hakkında bildiği güzel sıfatları anlatırdı.
Halef b. Hişam dedi ki: «Muhammed b. Sirin'e hidayet, ağırbaşlılık, huşu ve takva verilmiştir. İnsanlar onu gördüklerinde Allah'ı hatırlarlardı.»
Enes b. Malik vefat edeceği zaman, kendisini Muhammed b. Sirin'in yıkamasını vasiyet etti. Ancak vefat ettiğinde Muhammed hapisteydi. Gelip Enes'i yıkamasını söylediklerinde, "Ben mahpusum." dedi. "Senin hapisten çıkarılarak cenazeyi yıkaman için emirden izin istedik." dediklerinde Muhammed: "Beni emir hapsetmedi. Hak sahibi hapsetti." dedi. Bunun üzerine hak sahibi onun hapisten çıkarılıp cenazeyi yıkaması için izin verdi. Çıkıp Enes'i yıkadı.
Yunus dedi ki: Muhammed b. Şirin, iki seçenekle karşılaştığında mutlaka dinen en sağlam olanının tercih ederdi.
Muhammed b. Şirin dedi ki: «Cezalandırılmama neden olan günahımı biliyorum. Birgün ben bir adama "Ey müflis!" demiştim İşte cezalandırılmama neden olan günah budur.»
Onun bu durumu Ebu Süleyman ed-Daranî'ye anlatıldığında o şöyle demişti: «Onların günahları azdı. Bu nedenle

cezalandırılmalarına neden olan günahlarım biliyorlardı. Ama bizim gibi kimselerin günahları çoktur. Hangi günahtan ötürü cezalandırılacağımızı, hangi suçtan Ötürü sorguya çekileceğimizi bilemiyoruz.»
Muhammed b. Şirin, bir düğün yemeğine davet edildiği zaman önce kendi evine giderek hanımına: «Bana biraz bulamaç getirin.» der ve getirilen bulamacı içtikten sonra da şöyle derdi: «Ben açlığımı başkalarının sofralarına ve yiyeceklerine taşımak istemiyorum.»
Muhammed b. Şirin, öğle vakti çarşıya girer, tekbir alıp tesbihat-ta bulunur ve Allah'ı zikredip şöyle derdi: «Şimdi, insanların gaflette oldukları bir demdir.»
Yine Muhammed b. Sirin'in sözlerini nakletmeye devam edelim:
«Allah, bir kula hayır murad ettiği zaman kalbini onun için vaiz kılar. Kalbi onu kötülüklerden menedip iyiliklere sevkeder.»
«Kardeşinin kötülüklerini anlatıp iyiliklerini gizlemen, ona haksızlık olur.»
«Uzlete çekilmek ibadettir.»
Muhammed b. Sirin'in yanında ölümden bahsedildiği zaman o-nun bütün organları ölü gibi olurlardı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise onun yanında ölümden bahsedildiği zaman rengi değişir, bambaşka bir hal alırdı. Sanki önceki durumda değildi.
Kendisine rüyanın hükmü sorulduğunda soru sahibine şöyle dedi: «Uyanık iken Allah'tan kork. Ona karşı takvah ol. Rüyada gördüğün şeyler seni aldatmasın.»
Adamın biri ona dedi ki:
- Rüyada zeytinin içine zeytinyağı döktüğümü gördüm
- Karının durumunu araştır. Bilesin ki o senin annendir. Adam, karısının durumunu araştırdı. Gerçekten annesi olduğunu anladı. Bu olay şöyle olmuştu: Adam, küçük yaşta esir alınarak kendi memleketinden alınıp götürülmüştü. Sonra İslâm beldesinde yetişip büyüdü. Daha sonra annesi de esir alındı. Kendisi, bilmeksizin annesini satın aldı. Bu rüyüyı görüp Muhammed b. Sirin'e anlattığında Muhammed, bu durumu araştırmasını emretti. Araştırınca karısının, kendi annesi olduğunu anladı.
Bir başkası Muhammed b. Sirin'e şöyle bir soru sordu:
- Rüyamda bir hurma tanesine bastığımı gördüm. Bastığım hurma tanesinden bir fare çıktı.
- Sen, saliha bir kadınla evleneceksin. O kadın fasık bir kız doğuracaktır.
Gerçekten öyle bir olay vukua geldi.
Bir başkası da Muhammed b. Sirin'e gördüğü şu rüyayı yorumlamasını söyledi:
- Rüyamda evimin damında birkaç arpa tanesi gördüm. Bir horoz gelip o taneleri yeyip gitti.
- Bu günlerde bir eşyan çalınacak olursa, sen yanıma gel.
O adamın ailesi, kendi damlarının üzerine bir halı sermişti, ama halı çalındı. Adam, Muhammed'in yanma gidip durumu anlattı. Muhammed b. Şirin de ona: «Mahallenizin müezzinine git ve halını ondan al!» dedi, halı sahibi müezzine gitti ve halıyı müezzinden aldı.
Adamın biri ona: «Rüyamda bir güvercinin yasemini gagaladığını gördüm.» deyince Muhammed: «Basra.âlimleri öldü.» diye cevap verdi.
Adamın biri Muhammed b. Sirin'e gelerek şöyle dedi:
- Ben rüyamda çıplak bir adamın çöplükte durup saz çalmakta olduğunu gördüm.
- Bu rüya zamanımızda ancak Hasan-ı Basrî'ye uygun düşer.
- Vallahi, rüyada gördüğüm de Hasan-ı Basrî'ye benziyordu.
- Evet, çünkü rüyanda gördüğün çöplük dünyadır. Hasan, dünyayı ayaklarını altına almıştır. Çıplaklığı ise dünyadan soyutlanması demektir. Elinde çalmakta olduğu saza gelince o, insanların kulaklarına vura vura anlattığı vaazlar ve verdiği öğütlerdir.
Bir başkası da Muhammed b. Sirin'e şöyle demişti:
- Rüyamda ağzımı misvakladığımı ve ağzımdan kan akmakta olduğunu gördüm.
- Sen; insanların ırzlarına sataşan, onların etlerini yiyen, evlerine girip çıkan bir kimsesin.
Adamın biri Muhammed b. Sirin'e şöyle bir rüya gördüğünü anlattı:
- Rüyamda inci tanesinin çamurda olduğunu gördüm.
- Sen öyle bir adamsın ki, Kur'ân'ı ve ilmi, ehli olmayan ve onlardan yararlanmayan kimselere anlatıyorsun.
Kadının biri Muhammed b. Sirin'e gelip şöyle bir rüya gördüğünü anlattı:
- Bir sinnevrin (kedinin) başını kocamın karnına sokup karnından bir parça çıkarıp aldığını gördüm. Bunun yorumu nedir?
- Kocanın 316 dirhemi çalındı.
- Doğru söyledin, ama bunu nereden bildin?
- Sinnevr kelimesinin harflerini ebced hesabına vurarak bildim. Çünkü sin harfi 60, nûn harfi 50, vav harfi 6, ra harfi de 200 rakamını gösterir, bu da toplam olarak 316 eder.
- Rüyada gördüğüm kedi siyahtı.
- Kocanın parasını çalan kişi, çevrinizdeki bir köledir. Paraları çalman aile, çevrelerinde araştırma yaptılar ve siyahi

bir köle bulup falakaya yatırdılar. O da mezkur parayı çaldığını itiraf etti.
Adamın biri Muhammed b. Sirin'e şöyle dedi:
- Rüyamda sakalımın uzadığını gördüm ve uzun sakalıma bakıyordum.
- Sen müezzin misin? , -Evet.
- Allah'tan kork ve cami çevresindeki evlerin içine bakma. Bir başkası da Muhammed b. Sirin'e şöyle dedi:
- Rüyamda sakalımın uzadığını gördüm. Kesip bir dokuma tezgahına koyarak sergi yaptım ve pazarda sattım.
- Allah'tan kork. Sen yalancı şahitlik yapmaktasın. Bir başkası da şöyle dedi:
- Rüyamda parmaklarımı yediğimi gördüm.
- Sen elinin kazancını yiyen bir adamsın. [17]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/396-397.
[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/397-398.
[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/398-408.
[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/408.
[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/408-418.
[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/418.
[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/419.
[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/419.
[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/419-423.
[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/423-424.
[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/425.
[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/425-434.
[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/434-436.
[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/437-438.
[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/438-440.
[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/440-449.
[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/449-452.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Vehb B. Münebbih El-Yemanî
Fasıl
Süleyman B. Sa'd
Ümmü Hüzeyl
Aişe Bintî Talha B. Abdullah Et-Temîmî
Ubeydullah B. Said B. Cübeyr
Abdurrahman B. Eban
Hicretin Yüzonbirinci Senesi
Hicretin Yüzonikinci Senesi
Hicretin Yüzonikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Reca B. Hayve El-Kindî
Şehr B. Havşeb El-Eş'arî
Hicretin Yüzonüçüncü Senesi
Hicretin Yüzonüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Emir Abdülvehhab B. Buht
Şamlı Mekhul
Hicretin Yüzondördüncü Senesi
Hicretin Yüzondördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Atâb. Ebirebah
Fasıl
Hicretin Yüzonbeşinci Senesi
Hicretin Yüzonbeşinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Ebu Cafer El-Bakır
Fasıl

Vehb B. Münebbih El-Yemanî

Kadri yüce bir tabiidir. Evvelki ümmetlerin kitapları hakkında bilgisi vardır. Ka'bü'l-Ahbar'a benzerdi. Salih bir kimse olup ibadet
ehli idi. Kendisinden güzel sözler, hikmetler ve öğütler nakledilir. Onun biyografisini "Tekmil" adlı kitabımızda uzun uzadıya nakletmi-sizdir. Allah'a hamdolsun.
Vakidî'nin ifadesine göre Vehb, hicri 110. senede San'a şehrinde vefat etmiştir. Başkasının anlattığına göre 111. senede vefat etmiştir. Daha sonraki senelerde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Bazılarının iddiasına göre onun mezarı Basra'nın batısındaki Asenı kasabasmdadır, ama ben bunun kaynağını göremedim. Doğrusunu Allah bilir. [1]

Fasıl

Vehb b. Mühebbih, birkaç sahabeye ulaştı. İbn Abbas, Cabir ve Numan b. Beşir'e senetleri ulaştırarak hadisler rivayet etti Muaz b. Cebel, Ebu Hüreyre ve Tavus'tan da rivayetlerde bulundu. Tabiilerden bazıları da kendisinden rivayetlerde bulundular.
Vehb b. Münebbih dedi ki: «Amel etmeyeceği bir ilmi öğrenen kimse, yanında şifa iksiri bulunup da onunla tedavi olmayan tabibe benzer.»
Fadl b. Ebi Ayyaş'm azatlısı Münir'den şöyle rivayet edilmiştir: «Vehb b. Münebbih'in yanında oturmaktaydım. Adamın biri gelip ona şöyle dedi: «Ben falan adamın yanından geçiyordum. O sana sövüyordu.» Vehb öfkelendi ve: «Şeytan senden başka bir elçi bulamadı mı?» dedi. O adam yanında oturmakta iken kendisine sövdüğünü iddia ettiği adam geldi. Vehb'e selam verdi. Vehb de selamını aldı. Elini uzatıp onunla tokalaştı ve yanıbaşma oturttu.»
İbn Tavus'tan şöyle rivayet edilmiştir: Vehb'in şöyle dediğini işittim: «Ey ademoğlu, dinin için gayret sarfet. Zira rızkın sana gelecektir.»
Vehb dedi ki: «Cehennemlikler elbise giyindiler, ama çıplaklık onlar için daha hayırlı idi. Yemek yediler, ama açlık onlar için daha,ha-yırh idi. Kendilerine hayat verildi- Oysa ölüm onlar, için daha hayırlı idi.»
Vehb'in rivayetine göre Davud peygamber şöyle demiştir: «Allah'ım, bir yoksul kişi bir zenginden birşey ister de zengin ona kulak vermezse, dilerim ki o zengin sana dua edip de birşeyler isterse, duasına icabet etmeyesin. Senden birşey istediği zaman ona vermeye-sin.»
Vehb'den şöyle rivayet edilmiştir: Allah'ın kitablanndan birinde Şöyle bir ibare okudum: «Ey ademoğlu! Bilgisizce amel etmende senin için hayır yoktur. Bildiğin şeyle amel etmemende de senin için hayır yoktur. O zaman senin durumun, odun toplayıp da yük yapan ve taşımaya kalktığında bu yükü taşıyamayan, buna rağmen o yüke biraz daha odun ekleyen adama benzer.»
Vehb dedi ki: «Allah'ın 18.000 âlemi vardır. Dünya, bu âlemlerden sadece biridir. Harabeler arasındaki bir mamure, çöldeki bir çadıra benzer.»
Taberanî, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Allah'ın taatı ile amel etmek istediğin zaman başkalarına nasihat vermeye ve Allah rızası için çalışmaya gayret sarfet. Çünkü başkalarının iyiliği için nasihat vermeyen kimsenin ameli kabul edilmez. Nasihat da ancak Allah'a taatla olgunlaşır. Tıpkı kokusu ve rengi güzel olan hoş bir meyve gibidir. Allah'ın taatı işte böyledir.

Nasihat onun kokusu, amel de tadıdır. Sonra sen taatım yumuşak huyluluk, akıllılık, fakihlik ve amel ile süsle. Sonra da nefsini sefihlerin ve dünya kullarının ahlakından yüksek tut.
Nefsini peygamberlerin ve ilmi ile amel eden âlimlerin ahlakıyla ahlaklandır. Hikmet sahibi kimselerin fiillerini yapmaya alıştır. Kendini şaki kimselerin amelini yapmaktan geri tut. Nefsini takva sahibi kimselerin yolundan yürüt; habis kimselerin yolundan uzalaştır, fazla malın olursa maddeten senden düşük durumda olan kimselere yardımcı ol. Maddeten senden düşük durumda olan kimselere yardımcı ol ki, onları da kendi seviyene ulaştırasm.
Hikmet sahibi kimse odur ki, fazla mallarını toplar ve kendisinden düşük durumda olanlara verir. Kendisinden düşük durumda olan kimselerin eksikliklerini tesbit eder, ona takviye olur, onu ümitlendirir ve nihayet kendi seviyesine çıkarır. Eğer fakihse fikhını -şayet kendisine arkadaşlık etmek ve yardımcı olmak istiyorsa- ona aktarmalıdır. Malı varsa malı olmayanlara vermelidir. Islah edici bir kimse ise, günahkarın günahının bağışlanması için mağfiret diler ve tevbesini ümid eder.
İyiliksever bir kimse ise, kendisine kötülük yapana iyilikte bulunur. Böylece sevabı hakeder. Fiili güzel oluncaya kadar söze itibar edip aldanmaz. Fiilini güzel yaptığı zaman Allah'ın lütfuna ve ihsanına bakar. Birşeyi yapmadan, yapacağım diye kuruntuya girmez. Allah'ın taatında belirli bir seviyeye ulaştığında ulaşmış olduğu bu seviyeden Ötürü Allah'a hamdeder, sonra da ulaşamadığı daha yüksek • seviyelere ulaşmaya talib olur. Bir günahı hatırladığında onu insanlardan gizler ve onu bağışlamaya muktedir olan Allah'tan mağfiret
diler.
Hikmetten birşey öğrenirse onunla yetinmez. Hikmet alanında daha yüksek seviyelere çıkmaya talib olur. Sonra yalana sığınmaz-Yalandan yardım istemez. Çünkü yalan, bedene musallat olan kurtçuk gibidir. Kısa sürede bedeni yeyip tüketir, ya da ağaca musallat olan kurtçuk gibidir. Ağacın dışı hoş görünür, ama içi çürür, dışardan görenler aldanırlar. Nihayet bir gün ağaç kırılır ve kendisine alda-nanlarda helak olur, konuşurken yalan söylemek de böyledir. Sahibi hep yalana güvenip aldanır, yalanın kendisini destekleyeceğini, ihtiyacını elde etme hususunda kendisine yardımcı olacağını, arzuladığı şeye ulaşabilmek için kendisine kılavuzluk yapacağını zanneder. Nihayet onun yalancı olduğu anlaşılır. Akıl sahipleri onun yalanma aldandığını anlarlar. Fakihler onun içinde gizlediği şeyleri açığa çıkarırlar. Bu duruma vakıf olduklarında haberini yalanlarlar, şahitliğini hükümsüz kılarlar, doğruluğunu itham ederler, şanım tahkir ederler. Onun bulunduğu yerde oturmaktan hoşlanmazlar, gizliliklerini ondan saklarlar, ona sır vermezler. Sözlerini onun yanında konuşmazlar, emanetlerini ondan başkalarına teslim ederler. İşlerini ondan gizlerler, din ve dünyaları hususunda ondan sakınırlar, toplantılarına onu dahil etmezler. Onu kendilerine sırdaş etmezler ve bu hususta ona güvenmezler, aralarında geçen anlaşmazlıkları çözümlemek için onu hakem tayin etmezler.»
AbdülmünÜm b. İdris, Vehb'den rivayet etti ki; Lokman (a.s.), kendi oğluna şöyle demiştir: «Zikir ehli, nur gibidir. Gaflet ehli de karanlık gibidir.»
Vehb dedi ki: «Tevrat'ta peşpeşe dört satır okudum, orada şunlar yazılıydı:
Allah'ın kitabını okuyup da Allah'ın kendisini bağışlamıyacağını zanneden kişi, Allah'ın ayetleriyle alay edenlerdendir.
Başına gelen bir musibetten ötürü şikayetçi olan kişi, ancak Aziz ve Celil olan Rabbini şikayet etmiş olur.
Dünyada kaçırdığı firsatlardan ötürü üzülen kimse, Aziz ve Celil olan Rabbinin yargısına kızmıştır.
Bir zengine yaltaklanmak için boyun eğen kimsenin dininin üçte biri gider.»
Vehb dedi ki: Ben Tevrat'ta şunları okudum: «Bir ev ki, zayıfların emek ve gücüyle inşa edilmiştir. O evin akibeti harab olmaktır. Bir mal ki, helal olmayan yerden toplanmıştır. O malın sahipleri çabucak yoksullaşırlar.»
Abdullah b. Mübarek, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir kitabta Cenâb-ı Allah'ın şu ayetine rastladım: "Kulum bana itaat ederse, o bana dua etmeden önce kendisine icabet ederim. O benden istemeden önce kendisine veririm. Kulum bana itaat ederse, göklerin ve yerin halkı onun üzerine çullansalar bile onun için bir çıkış yolu yaratırım. Ama kulum bana isyan ederse, onun sema kapılarındaki yollarını kapatırım, onu havada boşlukta bırakırım. Yaratıklarından biri ona bir kötülük yapmak isterse, kendini ona karşı koruyamaz."»
İbn Mübarek, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Cenâb-ı Allah, İsrail oğullarının âlimlerini kınayarak onlara şöyle demiştir: «Siz fikhı, dini amaçtan başka amaçla öğreniyorsunuz. İlmi, amel etmemek için öğreniyorsunuz. Ahiret ameli ile dünya satm alıyorsunuz. Kuzu postu giyiyorsunuz ama kurt şahsiyeti taşıyorsunuz. İçeceğinizi içerek gıdalanıyor ve dağlar misali haramları yutuyorsunuz. İnsanların sırtına dağ gibi dini emirleri yüklüyorsunuz. Sonra da serçe parmağınızı dahi oynatarak onlara yardımcı olmuyorsunuz. Namazı uzatıyor, elbiselerinizi beyaz kumaşlardan seçip giyiniyorsunuz. Bunu yaparakta yetim ve dulların haklarını eksiltiyorsunuz. Onur ve izzetime yemin ederim ki, başınıza Öyle bir fitne getiririm ki, o fitnenin içine düşen görüş sahibi kimsenin görüşü, hikmet sahibi kimsenin de hikmeti dahi dalalete düşer, yolunu kaybeder.» Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Doğrusu Cenâb-ı Allah, herhangi bir kimseyi, kendisine yaptığı itaattan ötürü Övmez ve hiçbir kimse de ilahi rahmet olmaksızın kendi işlediği amellerle Allah'tan hayra ulaşamaz. Allah, insanların hayrını beklemeyeceği gibi şerlerinden de korkmaz. Allah insanlara ancak kendi rahmetiyle şefkat gösterir. Ama insanlar ona tuzak kurmak isterlerse, tuzaklarını boşa çıkarır. Ona hile yapmak isterlerse, hilelerini kendi başlarına döndürür. Ona karşı yalan uydururlarsa yalanlarını başlarına geçirir. Eğer yüz çevirirlerse köklerini kazır. Eğer kendisine yönelirlerse, yönelişlerini kabul eder.
Yaptıkları hileleri, tuzakları, aldatmaları, öfkeleri, gazapları ve boğuşmaları kabul etmez. Hayır, ancak Cenâb-ı Allah'ın

rahmeti ile gelir. Allah'ın rahmeti cihetinden hayır taleb etmeyen kimse, girebileceği herhangi bir kapıyı göremez. Cenâb-ı Allah'a ancak taatta bulunarak hayrına ulaşılır. Kendisine boyun eğip ibadette bulunmalarından ötürü ancak Cenâb-ı Allah, insanlara şefkat gösterir. Tazarru ve ihtiyaçlarını karşılar. Kul, Cenâb-ı Allah'tan ancak bu yolla rahmet elde edebilir.
Kulların boyun eğip ibadet etmeleri ve yalvarıp yakarmaları olmadan Allah'ın rahmetine ulaşılacak bir yol yoktur. Aziz ve Celil olan Allah'ın rahmeti, onun tarafından gelecek bütün hayırların kapısıdır. Bu kapının anahtarı da Aziz ve Celil olan Allah'a niyazda bulunup kulluk göstermektir. Anahtarı elde etmeyen kimseye kapı açılmaz. Anahtarı getiren kimseye kapı açılır. Kapı anahtarsiz nasıl açılabilir? Bütün hayır hazineleri Allah'ındır. Bu hazinelerin kapıları ise, Allah'ın rahmetidir. Allah'ın rahmet kapısnm anahtarları da; boyun eğip yalvarıp, yakarmak ve Allah'a muhtaç olduğumuzu arzet-mektir. Bu anahtarı ele geçiren kimseye hazinelerin kapılan açılır ve o kimse hazinelerin içine girer. Orada nefislerin arzuladığı, gözlerin bakmaktan hoşlandığı şeyler vardır. Oraya dilediğiniz ve istediğiniz herşey güvenli bir makamdadır. Oraya giren kimse artık çıkmaz. Oradakiler hiçbir şeyden korkmazlar, yorulmazlar. İhtiyarlamaz, inuhtaç olmaz ve ölmezler. Ebedi bir nimet, büyük bir sevap ve yüce bir ecir içredirler ki, bu da bağışlayan ve esirgeyen Allah katından onlara sunulan bir konukluktur.»
Süfyan b. Uyeyne, Vehb'in şöyle dediğini riveyet etmiştir:
«Din hususunda ahlakın insana en fazla yardımcı olanı, dünyada zahidlik yapmaktır. Dini insandan çabucak gideren ahlak ise, heveslere tabi olmak, mal sevmek ve şeref tutkunu olmaktır. Mal ve şeref sevgisi nedeniyle insan haramları hiçe sayar. Haramları hiçe saymak, Rabbi gazablandırır. Rabbin gazabına karşı ise tedavi edici hiçbir ilaç yoktur. Cenâb-ı Allah, kitaplarından birinde İsrail oğullarını kınayarak şöyle buyurmuştur:
"Bana itaat edilirse razı olurum. Razı olursam, malınıza bereket koyarım. Benim bereketimin sonu yoktur. Ama bana isyan edilirse, gazablanınm, gazablamnca da lanet ederim. Benim lanetim, kişinin yedinci zürriyyetine kadar ulaşır."»
Yine Vehb dedi ki: «İsrailoğullarında Aziz ve Celil olan Allah'a 200 sene süreyle isyan eden bir adam vardv Bu adam ölünce ayağından tutup cesedini bir çöplüğe attılar. Cenâb-ı Allah, Musa peygambere: «Git, onun cenaze namazım kıl.» diye vahyetti. Musa peygamber ise: «Ya Rab, İsrailoğulları onun 200 sene müddetle sana isyan ettiğine şahitlik ederler. Ben onun namazını nasıl kılarım?» diye sorunca Cenâb-ı Allah, şöyle cevap verdi: «Evet öyle oldu, ancak o adam Tevrat'ı her açıp içinden Muhammed (s.a.v.)'in adını gördüğünde o' adın yazılı olduğu kısmı öper ve gözlerinin üzerine koyup salavat getirirdi. İşte ben onun bu iyiliğine karşı teşekkür edip günahlarını bağışladım ve ona yetmiş huri verdim.»
Bu rivayette illet vardır. Böyle bir rivayet sahih olamaz. Bunun senedinde gariblik, metninde de şiddetli bir münkerlik vardır.
İbn İdris, Vehb'den rivayet etti ki, Musa (a.s.), şöyle demiştir:
- Ya Rab, insanların benim aleyhimde konuşmalarına imkan verme, onların dillerini tut.
- Ey Musa, ben bunu kendim için yapmadım. Senin için hiç yapmam.
Yusuf (a.s.), Mısır Aziz'inin huzuruna çağrıldığında kapıda durup şöyle dua etti: «Dünyalık elde etmektense dinim bana yeter. Ey Rab-bim, senin şanın yücedir. Övgün yüksektir. Senden başka ilah yok-
tur.» Böyle dedikten sonra Aziz'in huzuruna girdi. Aziz, onu görünce tahtından indi ve Yusuf un önünde secdeye kapandı, sonra onu alıp tahtta, yanında oturttu ve; "Bugün senin yânımızda önemli bir yerin ve güvenilir bir durumun vardır." dedi.» (Yûsuf, 54.) Yusuf da ona şöyle dedi:
«Beni memleketin hazinelerine memur et. Çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim.» (Yûsuf, 55.) Bu kıtlık senelerini geçirmeyi ve bana emanet ettiğin mallan muhafaza ederim. Yanıma gelen herkesin dilinden anlarım.
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Cenâb-ı Allah, balığa, Yunus peygambere zarar vermemesini ve onu yaralamamasını emredince şöyle buyurdu:
«Eğer Allah'ı teşbih edenlerden (daha önce ibadet edenlerden) olmasaydı, tekrar diriltilecek güne kadar balığın karnında kalacaktı.»
(es-Sâffat, 143.)
Cenâb-ı Allah, onun önceki ibadetlerini hatırladı. Yunus peygamber, denizden çıkınca kıyıda uykuya daldı. Cenâb-ı Allah, onun yani-başında kabak ağacı bitirdi. Yunus uyanıp o ağacın kendisini gölgelemekte olduğunu ve yemyeşil olduğunu görünce hoşuna gitti. Sonra tekrar uyudu. Uyandığında bu defa kabak ağacı kurumuştu. Buna üzüldü. Kendisine denildi ki: «Sen onu yaratmadın, ona su vermedin, onu bitirmedin, ama kuruduğu için üzülüyorsun. Oysa ben ateşten 100.000 veya daha çok can yarattım. Sonra onlara rahmet ettim, bu -durum sana ağır geliyor.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Nuh peygambere her canlıdan bir çifti alıp gemiye koyması em-redildiğinde şöyle dedi:
- Ya Rab, aslanla sığırı, oğlakla kurdu, eşekle kediyi nasıl bir arada tutacağım?
- Peki bunları birbirine kim düşman kıldı?
- Sen ya Rab.
- Öyleyse ben onları birbirlerine ısındırırım ki, birbirlerine zarar vermesinler.»
Vehb b. Münebbih, Atâ el-Horasanî'ye dedi ki:
«Yazıklar olsun sana ey Atâ. «Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.» {ei-Gâfir, 60.) diye buyuran zatın kapısını bırakıp sana karşı kapısını kilitleyen, yoksulluğunu izhar eden, zenginliğini gizleyen kimsenin kapısına mı geliyorsun? Yazıklar olsun sana ey Atâ, sana yetecek şey, seni müstağni kılıyorsa, dünyadaki en basit ve en az şey sana yeterli olur. Ama sana yetecek kadar

şeyler seni müstağni etmiyorsa, o halde dünyada sana yetecek hiçbir şey yoktur. Yazıklar olsun sana ey Atâ, senin karnın ancak denizlerden bir deniz, vadilerden bir vadidir ki, onu topraktan başka hiçbir şey dolduramaz.»
Biri kunutu ve sessizliği uzun süren, diğeri de secdesi uzun süren namaz kılmakta olan iki adamın durumunu ve bunlardan hangisinin daha faziletli olduğunu Vehb'e sorduklarında şu cevabı verdi: «Bunlardan hangisi Aziz ve Celil olan Allah için mü'minlere daha fazla nasihat veriyorsa o, diğerinden daha faziletlidir.»
Vehb şöyle demişti: «Övülmeyi sevmesi, yerilmekten de hoşlanmaması münafik kimsenin huyundandır. Yani yapmadığı iyiliklerle övülmeyi sevmesi ve yaptığı kötülüklerden ötürü yerilmekten de hoşlanmaması münafik kimsenin huyundandır.»
Vehb'in rivayetine göre Lokman (a.s.), kendi oğluna şöyle öğüt vermiştir: «Ey oğulcuğum, kendini Allah'a karşı frenle. Çünkü insanların en akıllısı, kendini Allah'a karşı frenleyip haramlarını aşmayan ve çiğnemeyendir. Doğrusu şeytan, akıllı kimseden kaçar ve ona tuzak kuramaz.»
Vehb, yanında oturmakta olan meclis arkadaşlarından birine şöyle dedi:
- Öğrenmekte tabiplerin zorlanmayacağı bir tıbbı, öğrenmekte fı-kıhçılann zorlanmayacağı bir fıkhı, öğrenmekte yumuşak huylu kimselerin zorlanmayacağı bir ilmi sana öğreteyim mi?
- Evet, öğret ey Abdullah'ın babası.
- Öğrenmekte tabiplerin zorlamayacağı tıb şudur: Bir yemek yiyeceği zaman başlarken besmele çek, sonunda da Allah'a hamdet.
Öğrenmekte fıkıhçıların zorlanmayacağı fıkıh ise şudur: Sana birşey sorarlar da o şey hakkında bilgin varsa, cevabını bildiğine göre ver. Eğer o hususta bilgin yoksa, «Bunun hükmünü bilmiyorum.» de.
Öğrenmekte yumuşak huylu kimselerin zorlanmayacağı ilme gelince, o da şudur: Sana birşey sorulmadıkça konuşma ve suskunluğunu devam ettir.
Vehb dedi ki: «Çocukta haya ve korku gibi iki huy bulunursa, o çocuğun reşit olması, yani doğru yolu bulması ümid edilir.»
«Zülkarneyn, güneşin doğduğu yere varınca orada bulunan bir hükümdar kendisine şöye dedi:
- Bana insanları anlat.
- Akılsız kimse ile konuşma, ölülere şarkı okuman gibidir. Akılsız kimse ile konuşman, sert kayayı yumuşatman için ıslatmaya benzer. Akılsız kimse ile konuşman, katık yapıp yemek amacıyla demiri pişirmeye benzer. Akılsız kimse ile konuşman, mezardaki ölüleri için sofra kurmaya benzer. Dağ başlarından taş taşıyıp getirmek, akılsız kimse ile konuşmaktan daha kolaydır.»
«Kitablardan birinde okuduğuma göre her sabah dördüncü gök katında bir münadi şöyle seslenirmiş:
- Ey kırklı yaşlarındaki insanlar! Siz olgunlaşan ekinler gibisiniz, hasad mevsimiz yaklaştı. Ey ellili yaşlarındaki insanlar! Bugüne kadar hangi salih amelleri işlediniz? Ey altmışlı yaşlarındaki insanlar! Artık sizin mazeretiniz yoktur. Keşke yaratıklar yaratılmış olmasalardı. Keşke onlar yaratıldığında yaratılış gayelerini bilmeselerdi. Vaktiniz geldi, tedbirinizi alın.»
Vehb b. Münebbih'ten rivayet olunduğuna göre Danyal (a.s.), şöyle demiştir: «Vah o zamana ki, salih kimseler aranacaklar, hiçbiri bulunamayacaktır. Ancak ekini biçen kimsenin arkasında rastlanılan tek tuk başaklar gibi salih kimselerde çok seyrek bulunacaktır. Ya da meyve devşiren kimselerin arkalarında kalan tek tuk meyve taneleri gibi nadiren görüleceklerdir. Onlarında yakın zamanda üzerlerine ağıtçıları ağlayacaktır.»
Abdürrezzak, Vehb b. Münebbih'in, «Kıyamet günü doğru teraziler kurarız.» (ei-Enbiyâ, 47.) ayetiyle ilgili olarak şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Amellerin ancak hatimeleri yani sonuçları tartılır. Cenâb-ı Allah, bir kula hayır dilerse, onun en son amelini hayırlı kılar. Yani son nefesinde hayır amel işlemesini nasib kılar. Bir kula da kötülük dilerse, onu son nefesinde kötü amel işler halde vefat ettirir.»
Vehb dedi ki: «Doğrusu, yüce Allah, yaratıkları yaratma işini tamamladıktan sonra onlara, yer üzerinde yürürlerken nazar etti ve şöyle buyurdu: «Ben, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'ım, sizi yarattım ve sizi gerçek yargım ve hükmümle yok edeceğim. Yani sizi öldürdükten sonra tekrar ilk yaratılış halinize döndüreceğim ve sizi yok edeceğim. Nihayet yalnız başıma kalacağım. Çünkü hakimiyet ve ebediyet ancak bana yaraşır. Yaratıklarımı çağırır ve hükmümle onları toplarım, düşmanlarımı hasrettiğim günde onları ö-nümde toplarım. Kalbler benim heybetimden korkup titrer. Kulların beni bırakıp kendilerine taptıkları diğer tanrılar uzaklaşıp giderler.» Vehb dedi ki: «Cenâb-ı Allah, yaratıkları yaratma işini cuma gününde tamamladıktan sonra cumartesi günü kendi nefsini layıkı veçhiyle övdü. İsmetini, cebbarlığım, büyüklüğünü, metanetini, kudretini, hükümranlığını ve Rabliğini anlattı. Herşey onun huzurunda sustu ve boyun eğdi. Sonra şöyle buyurdu:
- Ben kendisinden başka hükümdar bulunmayan hükümdarım, geniş rahmetin ve esma-i hüsnanm sahibiyim. Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'ım. Şerefli Arş'ın ve yüce sıfatların sahibiyim. Ben kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'ım. Büyük lütuf ve nimetlerin sahibiyim, ben kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'ım, gökleri ve yeri benzeri olmaksızın yoktan var edip yarattım, herşeye ululuğumu ve azametimi doldurdum. Hükümranlığım herşe-yi kabzası altına aldı, kudretim herşeyi kuşattı. İlmim herşeyi kapsamına aldı, rahmetim herşeyi kapladı, lütfum herşeye ulaştı.
Ey yaratıklar topluluğu, ben Allah'ım. Mekanımı bilin. Göklerde ve yerde benden başka birşey yoktur. Yaratıklarımın tümü ancak benim varlığımla kaim ve daim olurlar, benim kudret pençemde dolaşırlar, rızkımla yaşarlar. Ölümleri, yaşamları, beka ve yok oluşları benim elimdedir. Onların benden kaçmalarına imkan yoktur. Benden başka sığınakları da yoktur, bir an için

onları bırakırsam hepsi harab olur ve yıkılır. Ben, değişmez dahil üzereyim, bu benden hiçbir şeyi eksiltemez, mülkümden de birşeyi noksanlaştıramaz.
Ben güçlülüğün, hükümranlığın, nurumun burhanı, gücümün fazlalığı, mekanımın yüceliği, şanımın azameti ile kendime yetmekteyim ve hiçbir şeye ihtavacım yoktur. Benim benzerim de mevcut değildir. Benden başka ilah yoktur. Yarattığım birşeyin bana denk olması uygun olmaz ve yarattığım şeylerin beni inkar etmeleri de layık olmaz. Kendi bilgimle yarattığım günde kendisini yaratmış olduğum bir varhk, nasıl olur da beni inkar eder? Hükümranlığımın kudreti altında bulunan ve ezilen bir varhk, nasıl olur da bana karşı büyüklük taslar? Perçemi kudret elimde bulunan bir yaratık, nasıl olur da beni aciz bırakabilir?
Kendisini yaşattığım, cismini hasta kıldığım, aklını noksanlaştır-dığım, canını aldığım, yarattığım, eskittiğim, ihtiyarlattığım ve bütün bunlara karşı bana kendini savunamayan bir varlık nasıl olur da bana denk olmaya kalkışır? Böyle biri nasıl olur da benim kulluğumu yapmaktan geri çekinir? Kulumdur, kulumun oğludur, ya da cariyemin oğludur, bir yaratıcıya mensub olmayan var mıdır?
Kainata benden başka varis olacak yoktur. Günlerin kendisini yıprattığı, ecelinin kendisini yok ettiği bir kul, nasıl olur da benden başkasına ibadet eder? Böyle birinin ecelini gece ve gündüzün peşpe-şe gelişi sona erdirir. Gece ile gündüz, benim saltanatımın küçük birer şubesidirler. Ey ölüm ve yok oluş ehli kimseler, bana gelin, bana! Benden başkası yoktur. Ben kullara rahmet etmeyi, kendi nefsim için bir vazife bildim. Mağfiret dileyen kimselere af ve mağfireti kendim için borç saydım. Benden af dileyen kimselerin irili ufaklı bütün günahlarını bağışlarım. Bu benim için zor ve büyük bir görev değildir. Kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın.
Rahmetimden ümit kesmeyin. Çünkü rahmetim, gazabımı geride bırakmıştır. Bütün hayır hazineleri elimdedir. Yaratıklardan herhangi birini kendisine olan ihtiyacım nedeniyle yaratmış değilim. Aksine ben onları, kudretimi ortaya koymak için yarattım. Bakanlar,'benim hükümranlığıma ve mülküme baksınlar. Hikmetim üzerinde düşünsünler, bana hamdederek tesbihatta bulunsunlar, bana kulluk etsinler. Hiçbir şeyi bana ortak koşmasınlar? Bütün yüzler bana boyun eğsin ve bana itaat etsin.»
Eşres, Vehb'den rivayet etti ki, Davud (a.s.), Rabbine şöyle demiştir:
- İlahi, seni nerede bulurum?
- Benden korktuklarından ötürü kalpleri kırık kimselerin yanında bulursun.
İsrailoğullarından bir adam, yetmiş hafta süreyle oruç tuttu. Haftada sadece bir gün orucunu açıyordu. Cenâb-ı Allah'tan, şeytanın insanları nasıl baştan çıkardığını kendisine göstermesini diledi. Bu dilekte bulunuşundan uzun süre geçti, fakat dileğine icabet edilmedi. O zaman kendi kendine dedi ki: «Eğer ben kendi günahlarıma ve hatalarıma baksam Rabbimle aramdaki ilişkileri düzeltsem, istediğim bu şeyden daha hayırlı olur benim için.» Böyle dedikten sonra kendi nefsine yöneldi ve şöyle dedi: «Ey nefis, dileğimin kabul edilmeyişine neden olan şey, sensin. Eğer Cenâb-ı Allah, bende bir hayır olduğunu bilseydi ihtiyacımı karşılar, dilediğimi yerine getirirdi.» Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, onların yani İsrailoğullarının peygamberine şu buyruğu iletsin diye bir melek gönderdi. Falan abide de ki: «Kendi nefsini horlaman ve kendi nefsine söylemiş olduğun sözler daha önce yapmış olduğun ibadetlerden daha çok hoşuma gitti. Allah, senin dileğini yerine getirdi, gözünü açtı, şimdi etrafına bir bak.»
Adam etrafına bakınca iblisin tuzaklarının yeryüzünü kuşatmış olduğunu gördü. Ademoğullarının her birinin çevresinde kara sinekler gibi şeytanların vızıldadığını gördü ve şöyle dedi:
- Ya Rab, bü şeytanlardan kim kurtulabilir?
- Sükunetli ve yumuşak, kalbi selim sahibi kimseler kurtulabilir.
Vehb dedi ki: «Seyyahlardan bir adam, bir salatalık tarlasının yanından geçiyordu. Canı salatalık yemek istedi, ama nefsini cezalandırdı, oracıkta üç gün süreyle namaza durdu. Yanından bir adam geçerken güneşten ve rüzgardan âdeta kavrulmuş olduğunu farketti, dönüp kendisine bakınca: «Fesübhanallah, sanki şu adam ateşte kavrulmuş gibi.» dedi. Seyyah, ona şöyle cevap verdi: «Ateş korkusu beni bu hale getirdi, ya ateşe girseydim nasıl olurdum?»
Önceki kavimlerden bir adam bir günah işledi ve: «Cehennem ateşinden berat ettiğime dair haber bana gelmedikçe Allah'a söz veriyorum ki, hiçbir damın tavam altına girmeyeceğim.» dedi. Çöle gitti, sıcak soğuk günler demeden hep çölde kaldı. Adamın biri, yanından geçerken sıkıntılı ve zor durumda olduğunu görünce: «Ey Allah'ın kulu, seni bu hale getiren şey nedir?» diye sordu. Adam da şu cevabı verdi: «Cehennem'i hatırlamak beni bu hale getirdi, ya Cehennem içine düşseydim ne hale gelirdim, onu düşün.»
Vehb dedi ki: «Boşta gezen adam ve serseri olan kimse, asla hikmet sahibi olamaz. Göklerin melekutu yani yüce âlemlerde yaşayan üstün varlıklar, zinakarlara varis olmazlar.»
Vehb, bir mev'izesinde şöyle demişti: «Bugün mutlu kişi, vaaz ve Öğüt verir, akıllı kimse ondan çok faydalar sağlar. Ey ademoğlu, sen bugünün faydalarını, üzerindeki cahillik zararını gidermek için top-ladın, hidayet kandilini bugünde yaktın ki, içine düştüğün durumdan ayılıp kurtulasın. Bugün gibi aydınlığını kaybeden ve şaşkın hale düşen bir gün görmedim. Bugünde sağlıklı kimseler tedavi ediliyor. Ey ademoğlu, yaratıcıdan daha güçlü, yaratılandan daha zayıf bir kimse yoktur. Ey ademoğlu, bugün artık sana geri dönmeyecek şey elinden çıkıp gitmiştir ve geçip gidici olan şey senin yanında kalmıştır. Bu kaçınılmaz duruma düştüğünden ötürü ne diye sızlanıp sabırsızlanıyorsun? Elde etmeye ümit bulunmayan şeye ne diye tamahlanıyor-sun? Elinden çıkıp gidecek olan şeyin ebedi olmasına ne diye çaba sarfediyorsun? Ey ademoğlu, elde edemeyeceğin şeyin peşine

düşme, ulaşamayacağın şeyi taleb etmeye kalkışma, bulunmayan şeyi arama. Eşyalar senden koptuğu gibi sen de kendinden ümidi kes ve şunu da bil ki, taleb edilen nice şeyler taleb eden kimse için şerlidir.

Ey ademoğlu, sabır ancak musibet zamanında gösterilir. Musibet karşısında yaratıkların kötü ahlak sergilemeleri, musibetten daha büyüktür. Ey ademoğlu, zamanın hangi gününe ümit beslersin? Bazı günler olur ki, o günün bir an evvel sana gelmesini istersin, bazı günler de olur ki, bir an önce sona ermesini istersin. Öyle değil mi? Şu zamana bak, zamanın üç günden ibaret olduğunu anla. Bir günün geçip gitmesinden sonra onun geri döneceğini artık ümid etmezsin, bir günün de mutlaka sana geleceğini bilirsin. Diğer gününün ise gelmesinden emin olmazsın. Geçen gün senin aleyhinde şahitlik yapacak olan ve şahidliği kabul edilecek bir gündür, emaneti ödeyecek bir gündür, edebli bir hikmet sahibidir. Seni kendi nefsi ile şaşkına döndürdü, feci hale düştün. Hikmetini sende bıraktı.

Bugünün ise seninle vedalaşacak olan bir dostundur. Artık seninle uzun bir süre ayrı kalacaktır, çabucak göçüp gidecektir, gidecek ve sana gelmeyecektir. Ondan önceki gün de sana karşı adil bir şahittir, o günde senin lehine bir şefaat olacaksa, şahadetlerini senin lehinde yapmalarına güvenin olsun. Ey ademoğlu, dünya ehli kimseler seferidirler, bineklerinin üzerindeki yüklerinin bağını dünyadan başka bir yerde yani ahirette çözeceklerdir. Kabahat ve suçlarla yetiniyorlar, °ysa nimet sahibine şükretmek ne güzeldir. Ahirete teslim olmak güzeldir.

Ey ademoğlu, herşeyin bir misli vardır ve bizden önce geçip gitmiştir. Kökler geride kalmıştır. Bizler ise o köklerin dallarıyız, kök gittikten sonra dal hiç kalır mı? Ancak kök kalınca dal da kalabilir. Ey ademoğlu, yakinî inancı kaybedip amelinde hata yapan kimsenin aklı, büyük bir musibete maruz kalmış demektir. Ey insanlar, ebediyet ancak bu gani dünyadan sonradır. Biz yoktan var edildik, mezarlarda çürüyecek, ondan sonra yine hayata döneceğiz. Dikkat edin! Bugün kabahat işlersiniz, yarın musibetle karşılaşırsınız. Dikkat edin, yakın zamanda sevablarımız aşırı bir şekilde elimizden alınıp götürülecek, ya da bize bol bağışta bulunulacaktır. Ayrılıp gideceğiniz bu dünyada iken hayırlı ve salih ameller işleyin.

Ey insanlar, sizler bu dünyada ümitlerin ve arzuların kendilerine doğru yarıştıkları birer hedefsiniz. Sizler bu dünyanızda musibetlerin yağmaladığı şeylersiniz. Bu dünyada bir nimeti bırakmadıkça başka bir nimete ulaşamazsınız. Yaşayan biriniz, ecelinin bir kısmını tüketmeden ömür süremez, daha önceki rızkının bir kısmını sarfetmeden malını fazlalaştıramaz, bir eseri ölmeden başka bir eseri vücut bulamaz. Yüce Allah'tan, bize ve size bu öğütlerden bereketler ihsan etmesini diliyoruz.»

Vehb b. Münebbih dedi ki:

«Aziz ve Celil olan Allah, hikmetinin gereği olarak yaratıkları tip ve miktar bakımından farklı yaratmıştır. Yaratıkların bir kısmı dünya durdukça var olacaktır. Günler onları eksiltmez, ihtiyarlatmaz, çürütmez ve öldürmez. Yaratıkların bir kısmı yemez ve rızıklanmaz, yaratıkların bir kısmı yer ve rızıklanırlar. Cenâb-ı Allah, onları yaratırken beraberlerinde rızıklarını da yaratmıştır. Sonra Cenâb-ı Allah, yaratıkların bir kısmını karada, bir kısmını da denizde yaratmıştır. Denizde ve karada yarattığı yaratıklar için rızıklar da yaratmıştır, ama deniz hayvanlarına, kara hayvanlarının rızkı fayda vermez. Kara hayvanlarına da deniz hayvanlarının rızkı fayda vermez. Denizdeki karaya çıkacak olursa ölür, karadaki denize girecek olursa ölür.

Rızıkların taksimi ve geçimi hususunda düşünüp bu konuyla ilgilenen kimseler için Cenâb-ı Allah'ın karada ve denizde yarattığı hayvanlar üzerinde ibretler vardır. Ademoğlu, Allah'ın taksim ettiği rı-zıklardan ibret alsın. Çünkü bu rızıklar, ancak yüce Allah'ın kendi yaratıkları arasında taksim ettiği şekilde paylaşılır. Hiçbir kimsenin bu miktarı değiştirmeye ve miktarları birbirine karıştırmaya gücü yetmez. Nitekim kara hayvanlarının, deniz hayvanlarının erzakıyla; deniz hayvanlarının da kara hayvanlarının erzakıyla yaşamaya gücü yetmez. Eğer bunlar birbirlerinin rızıklanyla yaşamak mecburiyetinde kalırlarsa hepsi ölürler.

Kara ve deniz hayvanlarından her biri, kendisine verilen rızkı normal bir şekilde elde ederse bu, onun için yararlı olur ve kendisi hayatta tutar, aynı şekilde ademoğlııda istikrar bulup Allah'ın kendisine pay olarak verdiği rızkıyla yetinirse bu rızkı onu hayatta tutar ve ona yarar sağlar. Başkasının rızkına el uzatacak olursa, bu onun için bir noksanlık olur. Kendisine zarar verir ve rüsvay olur.»

Vehb b. Münebbih, Atâ el-Horasanî'ye şöyle demişti: «Sizden önceki âlimler, başkalarının dünyalarına ilgi göstermeyip kendi ilimleriyle başbaşa oluyorlardı. Dünya ehline iltifat etmiyorlardı. Dünya ehli kimselerin ellerindeki mallara da itibar göstermiyorlar di. Dünya ehli kimseler, onların ilmine rağbet gösterdiklerinden ötürü dünyalıklarım onların uğruna sarfediyorlardı. Ama bugün, aramızdaki ilim ehli kimseler, dünyaya rağbetlerinden ötürü ilimlerini dünya ehli kişilerin önüne peşkeş çekiyorlar. Bu nedenle dünya ehli kimseler de âlimlerimizde ilmin kötü durumda olduğunu gördükleri için ilimlerine pek rağbet göstermiyorlar. Sultanların kapılarında bulunmaktan sakın, ey Atâ! Çünkü onların kapılarında, tıpkı develerin, çöktüğü yerlerdeki gibi fitneler vardır. Sen onlardan dünyalık olarak birşey elde edersen, onlar da senin dininden bir o kadarını elde ederler.»

İbrahim el-Cüneyd, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Alimin biri, ilimde kendisinden daha üstün başka bir âlime uğradı ve ona sordu:

- Namazın nasıldır?
- Cennet ve Cehennem'in adını duyup bir anını dahi namazsız geçiren bir kimse bulunacağını sanmıyorum.
- Ölümü anman nasıldır?
- Bir ayağımı kaldırıp diğerini indirmeden öleceğimi düşünürüm. Ya senin namazın nasıldır ey adam?

- Ben namaz kılarım, gözyaşlarınıdan yerde ot "bitinceye dek ağlarım.
- Günahlarını itiraf edip gülmen, ilminle gururlanıp ağlamandan daha hayırlıdır. Çünkü ilmiyle gururlanan kimsenin hiçbir ameli Allah katma yükselmez.
- Bana tavsiyelerde bulun, ben seni hikmet sahibi bir adam olarak görüyorum.
- Dünyada zahid ol, dünyalık hususunda dünya ehli kimselerle çekişme. Dünyada hurma ağacı gibi ol, meyven yenildiğinde hoşça yenilsin, bırakıldığında da hoşça bırakılsın. Düşman üzerine düşersen onu kırma. Köpeğin, sahibine vefalı ve samimi oluşu gibi sen de Allah'a vefalı ve samimi bir şekilde yaklaş. Sahipleri köpeği aç bırakır, kovar ve döverler, ama o yine de onların çevresinde dolaşır ve bekçiliklerini yapar, onlar için samimi olur.»

Vehb b. Münebbih, bu hadisin anlatıldığı esnada şöyle dedi: «Ey ademoğlu! Köpeğin sahibine vefalı ve samimi olması kadar sen Aziz ve Celil olan Allah'a vefalı ve samimi olamazsan vay haline.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre âlim kişi, kendisinden daha yüksek ilimlere sahip olan adama şu cevabı vermiş:
- Ben ayaklarım şişinceye kadar namaz kılarım.
- Geceyi tevbe ile geçirip sabaha pişmanlık ve nedametle girmen, senin için geceyi namaz ile geçirip sabaha gururlu bir şekilde girmenden daha hayırlıdır.

Osman b. Ebi Şeybe, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Adem peygamber, Cennet'ten çıkarılıp yeryüzüne indirildiğinde meleklerin seslerini duyamadığından ötürü yalnızlık hissetti. Cebrail
(a.s.) inip yanma gitti ve ona şöyle dedi:
- Ey Adem! Sana, dünya ve ahirette yarar sağlayacak birşeyi öğreteyim mi?
- Evet, öğret.
- Şu duayı oku: Allah'ım, nimeti benim için tamamla ki, yaşamım kolay ve rahat olsun. Allah'ım, son nefesimi hayırla kapat ki, günahlarını bana zarar vermesin. Allah'ım, beni dünya külfetlerinden ve kıyametteki korkulu hallerden kurtar ki, beni afiyetle Cennet'e koya-sın.»

Abdürrezzak, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bazı kitablarda okudum ve Cenâb-ı Allah'ın şöyle buyurduğuna rastladım: "Ey ademoğlu, sen bana karşı insaflı davranmadm. Beni başkalarına hatırlatıyorsun ama kendin beni unutuyorsun. İnsanları bana davet ediyorsun ama kendin benden kaçıyorsun, iyiliklerim senin üzerine iniyor ama senin kötülüklerin benim huzuruma çıkıyor. Ecelini noktalıyacak kıymetli bir melek sana gelecektir. Ey ademoğlu! Senin en çok hoşuma giden tarafin ve seni bana en çok yaklaştıran tutumun; sana taksim ettiğim rızka razı olmandır. Beni en çok kızdıran tarafin ve seni benden en çok uzaklaştıran tutumun; senin için taksim ettiğim rızka kani olmayıp kızmandır. Ey ademoğlu! Sana verdiğim emirler hususunda bana itaat et, senin yararına olacak şeyleri bana öğretmeye kalkışma, çünkü ben yaratıklarımı bilirim. Arzettiğin ihtiyaçlarını ben senden daha iyi bilirim. Ben ancak bana ikramda bulunana ikram ederim, emirlerimi önemsemeyeni de küçümserim, kul benim hukukuma riayet etmedikçe, ben onun hukukuna riayet etmem."»

Vehb dedi ki: «Cenâb-ı Allah'ın kitablarmdan doksan küsurunu okudum. Hepsinde de şu hükme rastladım: Meşiet ve irade hususunda birşeyi kendi nefsine havale eden kişi kafir olur. Yani iradeyi kendi nefsine bırakan, ilahi iradeyi itibar etmeyen kişi kafir olur.»

Yine Vehb dedi ki: «Ademoğlu sakin olmuyor, oysa rızıkları farklı ve değişik miktarlarda taksim eden Allah'ın kendisidir. Ademoğlu, rızkını azımsarsa, Allah'a olan rağbetini daha da fazlalaştırsın ve: «Eğer Allah benim durumumdan haberdar olsaydı bu miktarı değiştirirdi.» demesin. Zira Cenâb-ı Allah, yaratıp takdir ettiği şeye nasıl vakıf olmaz! Ademoğlu, rızık taksimi dışında da insanoğullarmın farklı bedenlere sahip olduklarını düşünmüyor mu? Cenâb-ı Allah; beden, mal, renk, akıl ve düşünce hususunda da insanları farklı yaratmıştır.

Ademoğlu, başkalarına kendisinden daha fazla rızık verilmiş olmasına alınmasın. Başkalarına kendisinden daha fazla ilim, akıl, din ve düşünce verilmiş olmasına da alınmasın. Ömrünün üç zamanında kendi çaba ve kazancı olmaksızın kendisini rızıklandıran zatın, ömrünün dördüncü zamanında da kendisini rızıklandıracağım bilmiyor mu? Ademoğlu, ömrünün ilk zamanlarında ana kanundaydı..Allah onu orada yarattı, kendi kazancı olan malla değil, başka bir malla onu rızıklandırdı ki, o zaman o, sağlam bir yerde, ana rahminde bulunuyordu; sıcaklık, soğukluk, keder, üzüntü ve hiçbir şey onu rahatsız etmiyordu. Ana rahmindeyken tutan eli, yürüyen ayağı, konuşan dili yoktu; ama oradayken Cenâb-ı Allah, ona rızkım eksiksizce, rahatça ve afiyetle gönderdi. Sonra Aziz ve Celil olan Allah, onu ana rahminden alıp başka bir yere sevketmek istedi. Yani doğmasını irade buyurdu, doğunca da ömrünün ikinci zamanı başlamış oldu.

Bu ikinci zamanında anası vasıtasıyla ona yetecek miktarda rızık verdi. Bu rızık, insanın çaba ve kuvveti, tutması ve yürümesi olmaksızın bilakis Allah'ın lütfü olarak insana verildi.

Sonra Cenâb-ı Allah, onu ikinci zamandan üçüncü zamana nakletmek istedi. Sütten kesilip diğer erzakla geçinip büyümeye başladı. Bu erzakı da ebeveyninin kazancıyla temin etti. Ebeveyninin kalble-rine onun şefkatini yerleştirdi ki; ebeveyni, onu kendi nefislerine tercih etsinler ve güçlerinin yetebildiğince temin ettikleri en hoş ve en lezzetli gıdalarla onu beslesinler, ebeveyni onu beslerlerken kendisi hiç çalışmıyor ve hiç kazanç sağlamıyordu. Nihayet insan büyüyüp akıllanınca rızkını kendi çabası, gayreti ve kazancıyla temin ettiğim düşünmeye başladı.

İşte ömrünün bu dördüncü zamanında Aziz ve Celil olan Rabbına suizanda bulundu. Maişetini temin etmek, malını fazlalaştırmak hususunda Allah'ın emirlerini hiçe saydı, kendi benzeri olan diğer insanlara bakıp dünyalık talebi hususunda

onlarla yarışa ve rekabete girişti. Böylece de yakini inancı ve imam zayıfladı. Kalbine yoksulluk ve diğer eşyalarla birlikte fakirlik korkusu girdi. Bu nedenle de kalbi öldü, aklını yitirdi, belaya uğradı.
Eğer ademoğlu marifet ve akılla bakıp düşünecek olursa, dördüncü zamanında da kendisini daha önceki üç zamanda rızıklandırıp müstağni kılan Allah'ın rızıklandırıp müstağni kılacağını anlar, Ömrünün bu dördüncü zamanında yaptığı hatalardan ve işlediği günahlardan ötürü kendini savunabilmesine ve mazeret beyan etmesine imkan yoktur. Meğer ki Allah, ona rahmet ede. Doğrusu ademoğlu çok şüphelidir, bu nedenle de kendisinin hükmü ve ilmi, Allah'ın hükmü ve ilmi karşısında kısır kalır. Allah'ın emirlerini düşünemez* düşünse anlar, anlasa bilir. Bilir ki, Allah'ı tanıtan alamet, onun yaratmış olduğu mahlukattır. Sonra onun mahrukatım rızıklandırması-dır ve onların rızıklarını ölçülü olarak vermesidir.»
Atâ el-Horasanî dedi ki: Yolda Vehb'e rastladım, kendisine şöyle söyledim:
- Bana şurada bir söz söyle ki ezberleyeyim, kafama yerleştireyim, sözü de kısa tut.
- Aziz ve Celil olan Allah, Davud (a.s.)'a şöyle vahyetmişti: «Ey Davud! izzetime ve azametime yemin ederim ki, kullarımdan biri mahrukatıma karşı benden yardım ister de ben bunu onun niyetinden anlarsam, yedi kat göklerle oradaki varlıklar ve yedi kat yerlerle oradaki varlıklar ona karşı tuzak kurmaya kalksalar bile o kulumu onlardan kurtarmak için bir çıkış yolu yaratırım. Ama yine izzetime ve celalime yemin ederim ki, kullarımdan biri benden başka bir mahluka sığınacak olurda ben onun niyetini anlarsam göklerin sebeplerini onun elinden koparırım. Yeri de onun altında basılamıyacak kadar yumuşak hale getiririm. Yürürken yere batar ve onun hangi derede öldüğüne de aldırış etmem.»
Ebu Hilal el-Eş'arî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kitaplardan birinde şöyle bir ibareye rastladım. Yüce Allah, buyuruyor ki: «Kulum benim taatımda olursa malı kendisine yeter, benden istemeden önce ben kendisine veririm, dua etmeden önce duasına icabet ederim, ben onun ihtiyacını kendisinden daha iyi bilirim.»
Vehb dedi ki: «Kitaplardan birinde şöyle birşeyi okudum: Şeytanın boğuşmakta en çok zorlandığı kişi akıllı mümindir. Çünkü mü'-min kişi, akıllı ve basiretli olursa sağır kayalardan oluşan yüksek dağlardan daha çok şeytana ağır gelir. Bu durumda şeytan, akıllı mü'minle boğuşur, fakat onu mağlub edemez. O zaman onu bırakıp cahil mü'mine yönelir. Ona emirler verir, emrini tutunca da onu hükmü altına alır ve dilediği gibi gütmeye başlar.»
Vehb dedi ki: «Musa (a.s.), ayağa kalktı. İsrailoğullan onu görünce kendileri de ayağa kalktılar. Onlara: "Yerinizde durun." dedi, sonra Tur dağma gitti. Dağda beyaz bir nehir gördü, nehirde kum tepecikleri iriliğinde kokulu kafur gördü. Görünce çok hoşuna gitti, nehi-girip yıkandı, elbiselerini de yıkadı. Sonra çıkıp elbiselerini kuruladı tekrar suya döndü, elbiseleri iyi kuruyuncaya kadar suda kaldı. Elbiseleri kuruduktan sonra alıp giyindi. Tur'un üzerindeki diğer te-oeciğe doğru gitti. Orada iki kişinin bir mezar kazmakta olduklarını görünce yanı başlarında durup; "Size yardım edeyim mi?" dedi. Onlar da- "Olur." dediler. İnip kazmaya başladı ve onlara şöyle dedi: "Mezarını kazmakta olduğunuz adamın beden ölçüsü nasıldır?" Onlar da: "Bedeni seninki kadardır." dediler. Adamlar mezarın bedene uyup uymayacağına karar versinler diye Musa (a.s.), mezarın içine uzandı. Uzanınca da toprak kendiliğinden üzerine kapandı. Musa (a.s.)'ın mezarını ancak bir akbaba gördü. Cenâb-ı Allah da onu sağır ve dilsiz yaptı.»
Vehb'den rivayet olunduğuna göre Aziz ve Celil olan Allah, şöyle buyurmuştur: «Eğer ölülerin kokuşmasına hükmetmemiş olsaydım, insanlar onları kendi evlerinde alıkoyarlardı. Eğer etin bozulmasına hükmetmiş olmasaydım, zenginler onu yoksullara vermezler ve onları mahrum bırakırlardı.»
Vehb dedi ki: «Abidin biri, bir rahibe uğradı ve ona şöyle bir soru sordu:
- Ne zamandan beri bu manastırdasın?
- Altmış seneden beri buradayım.
- Altmış sene müddetle burada nasıl sabrettin?
- Zaman geçiyor, dünya da geçiyor.
- Ey rahip, ölümü anman nasıldır?
- Allah'ı tanıyan bir kulun üzerinden, ölümü anmadığı bir an geçmez. Ben böyle sanıyorum, ayağımı kaldırıp yere indirmeden öleceğimi sanırım, ayağımı indirip tekrar kaldırmadan öleceğimi sanırım.
Bu cevap karşısında abid kişi ağladı. Rahib, ona sordu:
- Ağlayışı gördüm, peki halvette kalınca ne yaparsın?
- İftar esnasında ağlarım, gözyaşlarımı içerek orucumu açarım, uyku beni mest edip yere yıkar, o zaman ben de yatağımı gözyaşla-nmla ıslatırım.
- Günahını itiraf ederek gülmen, işlediğin salih amellerle Allah'a karşı nazlanıp ağlamandan daha hayırlıdır senin için.
- Bana bir tavsiyede bulun.
- Dünyada hurma ağacı gibi ol, yenildiğinde hoşça yenilir. Bırakıldığında da hoşça bırakılır, birşeyin üzerine düştüğünde de ona zarar vermez. Dünyada eşek gibi olma, eşeğin tek amacı karnını doyurmak, sonra da kendini toprağa atıp yuvarlanmaktır. Köpeğin sahibine vefalı ve samimi oluşu gibi Allah'a vefalı ve samimi davran, sahipleri köpeği aç bırakır ve kovarlar, ama o yine de evin önünden ayrılmaz. Sahiplerini koruyup bekler.»
Ebu Abdurrahman Eşres dedi ki: «Bu hadis, kendisine anlatıldığında Tavus ağlar ve şöyle derdi: "Aziz ve Celil olan Rabbimize karşı vefa ve samimiyetimiz karşısında köpeğin kendi sahihlerine karşı daha vefalı ve samimi olması doğrusu çok

ağrımıza gitmiştir."»
Vehb b. Münebbih dedi ki: İsa peygamberin zamanında rahibin biri, kendi manastırında halvete girdi. İblis, onu baştan çıkarmak istedi ama beceremedi. Her ne yoldan onu aldatmayı denediyse de onunla başedemedi. İsa peygamberin kılığına bürünerek rahibin yanına geldi. Manastırın kapısı önünde ona şöyle seslendi:
- Ey rahip, hele başını pencereden dışarıya uzat ki, seninle konuşayım. Ben İsa Mesih'im.
- Eğer sen İsa Mesih isen sana ihtiyacım yoktur. Sen bize ibadet etmemizi emretmedin mi? Bize kıyametin kopacağı vaadinde bulunmadın mı? Haydi işine git, sana ihtiyacım yoktur.
Şeytan, eli boş ve üzgün olarak oradan ayrılıp gitti. Tekrar geri dönmedi. Başka bir yolla anlatılan bu hadisede ravi şöyle demektedir: İblis, manastırında bulunan bir rahibin yanma gitti. Kapıyı açmasını söyledi. Kahip ona sordu:
- Sen kimsin?
- Ben Mesih'im.
- Vallahi sen iblissin, seninle başbaşa konuşacağım, eğer sen Mesih isen bu gün sana ihtiyacım yoktur. Seninle ne iş yapacağım? Sen bize Aziz ve Celil olan Rabbinin risaletini tebliğ ettin. Biz de kabul ettik, bize bir din getirdin, biz de o dinir üzereyiz. Haydi işine git, sana kapıyı açacak değilim.
- Doğru söyledin, ben iblisim, ama bugünden sonra artık seni saptırmak istemiyorum. Sormak istediğin birşey varsa sor, sana anlatayım.
- Sen doğru cevap verecek misin?
- Bana her ne sorarsan sor, sana mutlaka doğru cevap vereceğim.
- Ademoğlunu yoldan çıkarma hususunda en çok hangi huyuna güvenirsiniz?
- Uç huyuna güveniriz: Hiddet, cimrilik ve sarhoşluk.
Vehb b. Münebbih dedi ki: «Musa peygamber, Cenâb-ı Allah'a şöyle bir soru sordu:
- Ya Rab, en çok hangi kuluna kızarsın?
- Öğütlerin kendisine fayda vermediği, yalnız başına kalınca da beni zikretmeyen kuluma kızarım.
- İlahi, seni hem dili hem de kalbiyle anan kulunun mükafatı nedir?
- Kıyamet gününde onu Arş'ımın gölgesi altında gölgelendirir ve onu himayeme alırım.»
Vehb b. Münebbih dedi ki: «Âlimin biri, ilimce kendisinden daha Üstün başka bir âlimle karşılaştı, ona şöyle bir soru sordu:
- Allah sana rahmet etsin, israfsız bina nedir?
- Seni güneş ışıklarına ve yağmura karşı koruyan binadır.
- İsrafsız yemek nedir?
- Açlık ile tokluk arasında olan ve tekellüfsüz hazırlanan yemektir.
- İsrafsız giyecek nedir?
- Ayıp yerleri örten, vücudu soğuğa ve sıcağa karşı koruyan, renksiz ve çeşitleri çok olmayan giyecektir.
- İsrafsız gülmek nedir?
- Yüzünü aydınlatan ve sesini başkalarına duyurmayan gülümsemedir.
- İsrafsız ağlamak nedir?
- Aziz ve Celil olan Allah'tan korku duyarak ağlamaktan hiçbir zaman usanma, ama dünya için de ağlama.
- Amelimin ne kadarını gizleyeyim?
- İyi amel işlemediğini başkalarına zannettirecek kadar gizle.
- Amelimin ne kadarını açığa çıkarayım?
- İyiliği emredip kötülüğü menetme amelini açığa vur. Haris bir kimsenin sana uymasını sağlayacak kadar olan amelini de açığa vur. İnsanların durumuna bakmaktan sakın. Herşeyin iki ucu ve bir de ortası vardır. Uçlardan birini tutarsan diğeri eğilir, ama ortadan tutarsan dengeyi sağlarsın. Herşeyin ortasını tutmaya bakın.»
Vehb dedi ki: «Tevrat'ta şu dört cümleye rastladım: Başkasıyla istişare yapmayan pişman olur. Kendini muhtaç görmeyen kimsenin ihtiyacı karşılanır. Fakirlik, kızıl ölümdür, ameline göre karşılık görürsün, ticaret yapan günaha saplanır.»
Abdullah b. Mübarek, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kendi zamanında insanların en faziletlisi olan bir adam vardı. İnsanlar onu ziyarete gelirler, o da onlara öğüt verirdi. Bir gün etrafında toplandıklarında onlara şöyle dedi:
«Biz dünyadan çıktık, mal ve aile efradını, taşkınlıktan korktuğumuz için terkettik, ama bu durumumuzda da taşkınlık ve azgınlığın, mal sahihlerinin uğradıkları beladan daha çok bize musallat olmasından korkuyoruz. Hükümdarların maruz kaldıkları belalardan daha çok belalara uğramaktan korkuyoruz. Çünkü bizlerden her bin, ihtiyacının karşılanmasını çok istiyor, birşey satın alacağı zaman dindarlığı nedeniyle kendisine ayrıcalık tanınmasını istiyor. İnsanlarla karşılaştığında dindarlığından.ötürü, saygı görmek istiyor...»
Böyle diyerek âlimlerin ve abidlerin başlarına gelen afetleri saymaya başladı. Dindarlıklarını öne sürerek şeref ve saygı görmeyi arzulama belasını anlattı.
O abidin bu konuşması çevreye yayıldı. Nihayet o beldelerin hükümdarı da duydu, onu çok beğendi. Devlet erkanına; «Bu adamı ziyaret etmek gerekir.» dedi. Bir gün onu ziyarete gitmek için sözleştik, sözleşilen gün gelince hükümdar, ziyaretine

gidip selam vermek için o abidin bulunduğu yere doğru harekete geçti. Abid, bulunduğu mabetten başım dışarı çıkardığında aşağıdaki arazinin ziyaretçi atlarıyla ve süvarilerle tıka basa dolduğunu gördü. Gerçekten ilmi güzeldi, ilmin ve amellerin afetlerini ve nefsin desiselerini bilirdi. Kalabalık ziyaretçi topluluğunu görünce: «Bu nedir?» diye sordu. Kendisine: «Hükümdar gelip sana selam vermek ve seni ziyaret etmek istiyor. Çünkü senin güzel konuşmalarım duymuş.» dediler. Bunun üzerine abid: «İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn. Biz onunla ne yapacağız? Mahvolduk. Allah'a yemin ederim ki, bu adama karşı ilahi hüccetleri ileri sürüp kendisine telkinatta bulunmazsak, mahvolduk demektir. O zaman kızarak yanımızdan ayrılıp gider.» dedi. Sonra hizmetçisine sordu:

- Yemek var mı?
- Evet.
- Getir sofrayı kur.
- Biraz ağaç meyvesi, biraz bakla, biraz da zeytin var.
- Getir onları buraya.

Hizmetçi yemeği getirdi, sofrayı kurdu. Abid, cemaatına emir verdi, gelip yemeğin çevresinde toplandılar. Onlara şu talimatı verdi: «Şu hükümdar, buraya gelirse hiçbiriniz dönüp ona bakmasın, kıyamda bulunmayın, oburca yemek yeyin ve hiçbiriniz başını kaldırmasın. Böyle yaparsak belki o bize kızar ve Cenâb-ı Allah da onu buradan uzaklaştırır. Çünkü buraya gelir ve bizden memnun olursa, korkarım ki fitneye maruz kalırız. Şöhretimiz yayılır, kalbimiz de fitne ve şöhretle dolar. O zaman da ancak Cehennem ateşinde yanarak bu beladan kurtuluruz.» Bu sözlerine karşı çevresindeki adamlar ağladılar. Kendisi de ağladı. Hükümdar, bulundukları dağa yaklaşınca beraberindeki devlet erkamyla birlikte atlarından indiler ve dağa tırmanmaya başladılar. Hükümdar, onların bulunduğu yere yaklaşınca abid ve adamları oburca yemek yemeye başladılar. Onlar bu haldeyken hükümdar yanlarına girdi, başlarını kaldırıp ona bakmadılar, o faziletli âlim de baklayı zeytinle birlikte dürüm yaparak büyük bir ekmek parçasına sardı ve ağzına tıkıştırmaya başladı. Hükümdar, onlara selam verdi ve: «Abid hanginiz?» diye sordu. Abidi gösterdiler. Hükümdar, ona şöyle dedi:

- Bu ne hal ey adam?
- Diğer insanlar gibi bir insanım (Böyle derken oburca yemeye devam ediyordu.).
- Sende hayır yokmuş.

Böyle dedikten sonra hükümdar dönüp oradan çıktı ve giderken de: «Bu adamda ilim diye birşey yok.» dedi. Hükümdar, dağdan aşağıya inerken abid, bulunduğu odanın penceresinden ona bakıp şöyle dedi: «Ey hükümdar, seni benden Öfkelenmiş halde buradan uzaklaştıran Allah'a hamdolsun.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre o abid kişi, daha Önce hü-kümdarmış, dünyadan el etek çekip hükümdarlıktan feragat etmiş. Çünkü hükümdarlığı zamanında cennetliklerin ve salih amel işleyenlerin hayatta kalanlarından birinin yanına gitmiş, ona öğüt vermişti, hükümdar da onunla arkadaş olmaya ve Cennet'te bir araya gelmeye söz vermişti. Ahiret yurdundaki mükafatlara talip olduğu için hükümdarlıktan feragat edeceğini söylemişti, oğullarından, aile efradından ve devlet erkanından oluşan bir grup onun bu kararına muvafakat ettiler. Hep birlikte saraydan ayrılıp gittiler. Nereye gittiklerini kimse bilememektedir. Hükümdar, adalet ve iyilik sahibi idi. Aziz ve Celil olan Allah'tan korkardı, memleketi genişti, mal ve adamları çoktu, saraydan çıkıp yola koyuldular. Memleketin sınırında bir dağa vardılar. Dağda çok ağaçlar ve sular vardı. Bir süre orada ikamet ettiler, adamlarına şöyle dedi: «Eğer burada uzun süre ikamet edersek memleketimizdeki insanlar bizim burada olduğumuzu anlar ve bizi rahat bırakmazlar. Başka bir memlekete gitmeyi teklif ediyorum. Orada insanlardan uzak bir yere konaklarız. Böyle yaparsak belki biz onlardan, onlar da bizden kurtulurlar.»

O dağlardan da ayrılarak bilmedikleri beldelere doğru yola çıktılar. Yabancı ülkelerden birinde insanlardan uzaktaki bir dağa gittiler. Dağda çok sular ve ağaçlar vardı. Geçitleri azdı, dağın tepesinde akar su ve geniş bir alan buldular, dileyen orada ekin de ekebilirdi, oraya konakladılar. Mesken ve ibadet için binalar yaptılar. O akar sudan yararlanarak katıkta kullanmak için bazı tahılları ve zeytin ağaçlarını ektiler. Bakımını elleriyle yaptılar, ürünleri yediler. Ancak oraya yakın beldelerdeki insanlar, onların durumlarından haberdar oldular, gelip onları ziyarete başladılar. Nihayet önceki sayfada nak-letiğimiz sözleri, o âlim zat söyledi ve bu sözleri etrafa yayıldı. Bunun üzerine hükümdar, onları ziyarete geldi...» Doğrusunu Allah bilir.

Vehb b. Münebbih dedi ki: «Her ne kadar dünyaya karşı tutkulu ise de insanların dünyadaki en zahidi; emanetleri muhafaza etmekle birlikte sadece helal ve temiz kazanca razı olan kimsedir. Her ne kadar dünyadan yüz çevirmekte ise de insanların dünyaya en çok ragbet edeni; kazancını nereden elde ettiğine, elde ettiği şeylerin helal veya haram olduğuna aldırış etmeyen kimsedir. İnsanlar, başka hususlarda kendisini cimri görseler de insanların dünyadaki en cömerdi; Aziz ve Celil olan Allah'ın hakkını vermek hususunda cömert davranandır. Her ne kadar başka hususlarda insanlar kendisini cömert görseler de dünyada insanların en cimrisi; Aziz ve Celil olan Allah'ın haklarını vermekte cimri davranandır.»

Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Aziz ve Celil olan Allah, 1.000 makamda Musa (a.s.)'la konuştu. Onunla konuştuğunda da Musa (a.s.)'m yüzünde üç gün süreyle nur görünürdü. Musa (a.s.), Aziz ve Celil olan Rabbiyle konuştuğundan itibaren hiçbir kadına el sürmedi.»

Osman b. Ebi Şeybe, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Doğrusu, peygamberliğin ağır yükleri vardır, o yükleri ancak güçlü adamlar taşıyabilirler. Yunus b. Meta, salih bir kuldu, yalnız biraz tahammülsüzdü. Peygamberlik yükünü omuzlayınca altında zorlandı. Tıpkı devenin ağır yük altında zorlanışı gibi,

bu yükü bir tarafa attı ve bulunduğu yerden kaçıp gitti. Yüce Allah da Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e şöyle buyurmuştur: «Ey Muhammed! Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret.» {ei-Ahkâf, 35.)

«Ey Muhammed! Sen Rabbinin hükmüne kadar sabret, balık sahibi Yunus gibi olma. O, pek üzgün olarak Rabbine seslenmişti.» (ei-
Kalem, 48.)

Yunus b. Bükeyr, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Cenâb-ı Allah, rüzgara emir verdi ki, yeryüzündeki yaratıklardan herhangi biri birşey söylerse, o sözü mutlaka Süleyman peygamberin kulağına eriştirsin. İşte bu nedenle Süleyman peygamber, karıncanın konuşmasını işitti.»

Süfyan, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İsrailoğullarından bir adam kırk sene müddetle ibadet ederse, kendisine keşif kapıları açılır ve yaptığı amellerin kabul edildiğine dair alametler gösterilirdi. Yine İsrailoğulları arasında Rebia kabilesinden bir adanı kırk sene müddetle ibadet etti. Ama birşey göremedi ve şöyle dedi: "Ya Rab, ben iyilik yapmışım ama ebeveynim kötülük yapmışlarsa, benim suçum ne?" Bunun üzerine başka abidlerin gördükleri şeyler kendisine de gösterildi.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre o abid şöyle demiştir: «Ya Rab, eğer ebeveynim kötü işler yapmışlarsa, benim bundaki sorumluluğum ne?»

Yine başka bir rivayette anlatıldığına göre aynı abid şöyle demiştir: «Ya Rab, eğer ebeveynim kötülük yapmışlarsa senin ihsanından ve iyiliğinden ben niye mahrum kalayım?» Böyle demesi üzerine Cenâb-ı Allah, bir bulutu göndererek o abidi gölgelendirmişti.

Abdullah b. Mübarek, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Dünya ile ahiret, iki kuma gibidirler. Birini razı edersen diğerini kızdırırsın.»

«Allah katında şirkten sonra günahların en büyüğü büyücülüktür.»

Abdürrezzak, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İnsan oruç tutunca gözleri kayar, ama tatlı şev^e iftar ederse
tekrar eski haline döner.»

Abdullah b. Mübarek, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abid bir adam, başka bir abide uğradı, onun düşünceli olduğunu
gördü ve ona şöyle sordu:

- Neyin var, sana ne olmuş?
- Falan adama şaşıyorum, o kadar çok ibadet yaptı, sonra da dünyası onu yoldan çıkardı.
- Yoldan çıkan kimsenin nasıl çıktığına şaşma, aksine doğru yola giren kimsenin nasıl doğru yola girdiğine şaş!»

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«îsrailoğullarmın başına büyük bir musibet ve şiddet geldi, peygamberleri şöyle dedi: «Rabbimizi neyin razı edeceğim bilseydik de o şeyi yapsaydık »

Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, ona şöyle vahyetti: Kavmin diyorlar ki: «Herkesin razı olduğu şeye ben de razıyım Herkesin kızdığı şeye ben de kızıyorum.» (Böyle demesinler, başkalarına bakmasınlar, gerçeğe baksınlar.)

Yine Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Isa peygamber,-bir mezar başında durdu, beraberinde havariler veya arkadaşlarından birkaç kişi vardı. Mezara bir cenaze sarkıtılıyordu. Arkadaşları mezarın darlığını ve karanlığını anlattılar. İsa peygamber onlara şöyle dedi: "Siz daha önce bundan daha dar bir yerdeydiniz... annelerinizin rahimlerindeydiniz. Eğer Cenâb-ı Allah, genişletmek isterse genişletir."»

Abdullah b. Mübarek, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Seyyahlardan abid bir adamı, şeytan baştan çıkarmak istedi, şehvet, rağbet ve gazab cihetinden ona geldi, ama onu bir türlü nıağ-lub edemedi. Şeytan, bir yılan kılığına girdi, yanma gitti, ama o namaz kılmaktaydı; namazına devam etti, dönüp şeytana bakmadı.

Şeytan, onun ayağına sarıldı; yine ona dönüp bakmadı, elbiselerinin arasına sokuldu, yakasının ucundan başını dışarı çıkardı, abid yine ona bakmadı. Namazından da geri durmadı. Secdeye varmak istediğinde onun secde yerinde kıvrılıp durdu, secde etmek için başını yere koymak istediğinde yılan ağzını açtı ki, abidin başını yutsun; ama abid başını secdeye koydu; alnı ile secde yerini açtı ve böylece yere secde yapma imkanı buldu. Şeytan daha sonra bir adam kılığına girerek abidin yanına gitti ve ona şöyle dedi:

- Seni korkutan yılan bendim. Şehvet, gazab ve rağbet cihetinden sana geldim. Canavarlar ve yılanlar kılığına bürünerek sana gelen yine bendim, ama seni mağlub edemedim, artık seninle samimi dost olmayı uygun gördüm, bu günden sonra namaz kıldığın esnada sana gelmeyeceğim.
- Beni korkutmak istediğin günde korkmuş değildim ve bu günde senin dostluğuna ihtiyacım yoktur.
- Dilediğini bana sor, sana cevabım vereyim.
- Sana ne sorayım ki?
- Malını sormayacak mısın? Malını bırakıp geldikten sonra malına ne yapıldı, malın ne oldu sormayacak mısın?
- Eğer malımı düşünseydim ondan el çekip ayrılmazdım.

- Aileni sormayacak mısın; onlardan kim öldü, kim hayatta kaldı demeyecek misin?
- Ben onlardan önce ölmüşüm.
- İnsanları nasıl saptırdığımı bana sormayacak mısın?
- Sen onları en sapığısın, zaten. Ama ademoğullannı saptırma yollarından hangisine daha çok güvenirsin, onu bana söyle.
- Üç huy, ademoğlunu saptırabilmem için bana çok yardımcı âlur. O huylar şunlardır: Cimrilik, hiddet ve sarhoşluk. Kişi eğer cimri ise, malını gözünde azaltırız ve onu başkalarının mallarına göz diker hale getiririz. Kişi eğer sinirli ve hiddetli ise, çocukların küreği oynattıkları gibi onu da kendi aramızda elden ele oynatırız, duasıyla ölüleri diriltecek olsa bile yine de onu baştan çıkarmaktan ümidimizi kesmeyiz, onun yaptığı her şeyi yıkarız. Bizim sözümüz birdir, kişi eğer sarhoş ise onu her türlü şerre, rüsvaylığa, rezalete ve alçaklığa kediyi kulağından tutup sürüklediğimiz gibi sürükleriz!»

Vehb b. Münebbih dedi ki: «Eyyüb peygamber, yedi sene müddetle hastalık çekti. Yusuf peygamber, yedi sene müddetle zindanda kaldı. Buhtü'n-Nasır, yedi sene müddetle canavar kılığında kaldı.»

Vehb b. Münebbih'e dinar ve dirhemleri sorduklarında şu cevabı verdi: «Dirhem ve dinarlar, âlemlerin Rabbinin mühürleridir. Yeryüzü, ademoğlunun geçimini sağlayacağı yerdir, orada yer ve içer. Ama yeryüzünün kendisi ne yenilir ne de içilir. Âlemlerin Rabbinin mühürleri olan dirhem ve dinarlarla nereye gidersen ihtiyacını karşılarsın ama dirhem ve dinarlar münafıkların yularıdır. Münafıklar, onlarla şehvetlere sevkedilirler.»

Davud b. Ömer ed-Dabbî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Amelsiz dua eden kişi, kirişsiz ok atan kişiye benzer.»

Abdullah b. Mübarek, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hikmet sahiplerinden biri şöyle demişti: "Sırf Cennet'i elde etmek ümidiyle Aziz ve Celil olan Allah'a ibadet etmekten utanırım. Çünkü o zaman ben kötü bir köle gibi olurum ki; korktuğunda çalışır, serbest bırakıldığında ise çalışmaz. Allah sevgisinin benden çıkardığını başka hiçbir şey benden çıkaramaz."»

Sırrî b. Yahya dedi ki: Vehb b. Münebbih, Mekhul'e şöyle bir mektup gönderdi:

«Sen insanlar nezdindeki İslâmî ilmin zahir olanını sevgi ve şeref için kazandın, ama Allah katındaki İslâm ilmini Allah tarafından sevilmek ve ona yakın olmak amacıyla taleb et, şu iki sevgiden birinin diğerine engel olduğunu da bil.»

Zafir b. Süleyman, Vehb b. Münebbih'ten rivayet etti ki, Lokman (a.s.), kendi oğluna şu öğütleri vermiştir:

«Ey oğulcuğum! Allah'a taatı, dünya ve ahiret kazancını elde etmeye vesile olan bir ticaret edin. İman, üzerinde taşınmakta olduğun gemindir. Allah'a tevekkül, o geminin yelkenleridir, dünya senin denizindir. Günler denizdeki dalgalarındır, salih amellerin ise onlar sayesinde kazanç umduğun ticaretindir. Bağışlar ise, keramet ve onurunu onun vasıtasıyla elde etmeyi umduğun hediyendir. Hırs ise bu kerametini elinden çıkarıp uzaklaştırır, nefsi heva ve heveslerinden menetmek, bu geminin demiridir. Ölüm ise denizin kıyışıdır. Allah, dünyanın hükümdarıdır, varacağın yer Allah katıdır. Allah katında tüccarların en saygılısı, en faziletlisi ve ona en yakın olanı; mal ve sermayesi çok, niyeti saf, gidişatı da ihlaslı olandır. Allah katında en sevilmeyen tüccar ise, mal ve sermayesi az, gidişatı bozuk, kalbi kötü olandır. Ticaretin güzel oldukça kazancın artar, gidişatın halisane oldukça şereflenirsin.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Lokman (a.s.), oğluna şöyle Öğüt vermişti:

«Ey oğulcuğum! Allah'a taatı sermaye edin ki, her taraftan sana kazanç gelsin. Allah'a karşı takvalı olmayı kendin için gemi edin, o geminin iç kısımları ve kamaraları Allah'a tevekküldür. Yelkeni Allah'a imandır. Denizin ise faydalı ilim ve salih ameldir. İşte bu yolu tutarsan belki kurtuluşa erersin, ama kurtuluşa ereceğini de sanmıyorum.»

Abdullah b. Mübarek, adamın birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Malın taşkınlık verişi gibi ilmin de insana taşkınlık verişi ve azdırışı vardır.»

Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Aziz ve Celil olan Allah, sevabları insanlara sunmuştur, ama çalışmayan ve salih amel işlemeyen kimse sevabı hak etmez. Onu aramayan bulamaz, ona bakmayan onu göremez. Allah'ın taatı, rağbet eden kimselere yakındır, ilgilenmeyen kimselerden ise uzaktır. Ona tutkun olan ona ulaşır. Onu sevmeyen onu bulamaz. Ona ulaşmak için çabalayan kimseyi başkaları geride bırakamaz, ama ağır davrananlarda ona ulaşamaz. Allah'ın taatı, kendisini üstün tutan kimseyi şereflendirir, kendisini zayi eden kimseyi ise küçültür. Allah'ın kitabı, ilahi taat yolunu gösterir. Allah'a iman, insanı ilahi taata teşvik eder.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'ten rivayet etti ki; Davud (a.s.), şöyle demiştir:

- Ya Rab, kullarından en çok hangisini seversin?
- Güzel suretli, güzel amelli mü'mini severim.
- Ya Rab, kullarından en çok hangisine kızarsın?
- Güzel suretli kafire çok kızarım, ister küfretsin ister şükretsin. Ahmed b. Hanbel'in naklettiği başka bir rivayette anlatıldığına göre Davud (a.s.), Rabbine şöyle sormuştur:
- Ya Rab, kullarından en çok hangisini sevmezsin?
- Bir işi yapmak için bana istiharede bulunan ve hayırlı yolu kendisine gösterdiğim halde gösterdiğim yola razı olmayandır.

İbrahim b. Cüneyd, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Allah'a ibadet eden bir abid vardı, iblis bir insan suretine bürünerek ona gitti, güya kendisi de Allah'a ibadet ediyormuş gibi bir tavır takındı, kendini fazlaca ibadete verdi. Abid, onu ibadetteki gayretinden ötürü sevmeye başladı. Namazgahında iken

şeytan, ona şöyle bir teklifte bulundu: "Gel seninle şehire gidelim, insanlar arasına katılalım, onların eziyetlerine katlanalım, iyilikleri emredip kötülükleri menedelim. Böyle yaparsak sevabımız daha da çoğalır." Abid, onun bu teklifine olumlu baktı ve kabul etti. Abid, ayaklarından birini bulunduğu mekandan dışarı çıkardı ki, onunla birlikte şehire doğru gitsin. Tam dışarı çıkarken görünmezlerden bir şada geldi: "Bu şeytandır, seni fitneye düşürmek istiyor." Abid de şöyle dedi: "Allah'a isyan etmek, şeytana itaatta bulunmak amacıyla bu mekandan dışarı çıkan bir ayağım artık bir daha benimle birlikte bu mekana geri dönmeyecektir." Böyle dedi ve tam o esnada vefat etti. Cenâb-ı Allah, onun adını kitaplarından birine, "Ayak sahibi" diye geçirdi.»

Vehb b. Münebbih dedi ki: Kendi zamanının en faziletlilerinden bir adam, insanları domuz eti yemeye mecbur kılan ve böylece onları fitneye düşüren bir hükümdarın yanına gitti. İnsanlar, o âlime saygı gösterdiler, onun da domuz etini yiyeceğini düşünerek endişeye kapıldılar. Ancak hükümdarın muhafiz kuvvetleri komutanı, o âlime gizlice şöyle dedi: «Ey âlim, yenmesi sana helal olan bir oğlak kes, sonra onu bana teslim et ki, onu pişireyim ve domuz eti yemen erare-dildiği zaman onu getirip senin önüne koyayım. Böylece helal et yersin, hükümdar ve insanlar da senin domuz eti yediğini sanırlar.» Âlim, bir oğlak kesti, sonra onu muhafiz kuvvetleri komutanına teslim etti. Komutan da oğlak etini mutfakçılara vererek: «Şu âlime domuz eti getirin dediğimiz zaman siz kendisine şu oğlağın etini getirin.» dedi.

İnsanlar toplandılar, âlimin domuz eti yeyip yemiyeceğini görmek istediler ve: «Eğer o yerse biz de yeriz, yemezse biz de yemeyiz.» dediler. Hükümdar geldi, toplanan insanlara domuz eti getirilmesini emretti. Etler getirilip insanların önlerine konuldu. Alimin önüne ise, usulüne uygun kesilmiş helal oğlak eti getirilip konuldu. Cenâb-ı Allah, o âlime ilhamda bulundu, kalbine ve düşüncesine hakikati yerleştirdi. Alim şöyle dedi: «Peki, ben helal olduğunu bildiğim şu oğlak etini yiyeceğim ama bilmeyenlere ne diyeceğim ve ne yapacağım? İnsanlar, benim yeyişime bakacaklar, beni örnek alacaklar, onlar benim domuz eti yemediğimi bilmiyorlar. Oğlak eti yediğim halde domuz eti yediğimi sanarak bana uyacaklar ve kendileri de domuz eti yiyecekler. O zaman ben kıyamet gününde bunların günahlarını da taşıyanlar arasında olacağım. Hayır vallahi, öldürülsem de, ateşte yakılsam da bu eti yemeyeceğim.» Böyle dedi ve önüne konulan oğlağın etini yemedi.

Muhafiz kuvvetleri komutanı ona kaş göz işareti yaparak yemesini emretti ve önündeki etin oğlak eti olduğunu ima etti ama o yine de yemedi. Sonra hükümdar oıi£, yemesini emretti. Ama âlim yine yemedi. Israr ettiler, ısrarlara karşı direndi. Hükümdar, muhafiz kuvvetleri, komutanına onu öldürmesini emretti. Âlimi öldürmek için alıp götürdüklerinde muhafiz kuvvetleri komutanı ona şöyle dedi; «Kendi kestiğin ve bana teslim ettiğin oğlak etini niçin yemedin? Sana başka et getirerek bana güvendiğin hususta sana ihanet edeceğimi mi sandın? Hayır vallahi, ben böyl# <%pacak biri değilim.» Âlim ona dedi ki: «Senin samimi olduğunu biliyordum. Ama insanların bana uymalarından korktum. Onlar, benim eti yememi bekliyorlardı, önümdeki etin domuz eti olduğunu sanıyorlardı. Oğlak eti olduğunu sadece ben biliyordum. Ben o etten yeseydim, herkes önündeki domuz etini yiyecekti ve bundan sonraki zamanlarda da herkes yiyecekti. 'Falan âlim yedi' diyerek domuz etini helal sayacaklardı. Böylece ben onlar için bir fitne sebebi olacaktım.» Böyle dedi ve sonra da öldürüldü. Allah ona rahmet etsin. Âlim kişinin kusurlardan ve ayıp şeylerden sakınması, mahzurlu şeylerden uzak durması gerekir. Onun hatası ve kusuru başkalarınca görülür ve cahiller ona uyarlar.»

Muaz b. Cebel dedi ki: «Hikmet sahibi kimsenin ayak sürçmesinden ve hatasından sakının.» Başkası da şöyle demiştir: «Âlimin hatasından sakının, çünkü o hata yaparsa, onun hatası nedeniyle büyük bir Jilem de hata yapar. Âlimin -küçük de olsa- hatayı önemsememesi uygun değildir. Âlimlerin ihtilafa düştükleri ruhsatlı işleri de yapmaması icab eder. Çünkü âlim, halk tabakasından kalp gözü kör olan kimselerin kılavuzu ve değneğidir. O değnekle hakka hücum edilir ve cahiller: "Falan âlimin şöyle yaptığını gördüm.» derler. Âlim kişi, kişisel alışkanlıklarından uzak durmalıdır. Çünkü o, alışkanlık nedeniyle bazı şeyleri yapar, cahil kişi de onun yaptığı bu işin caiz veya sünnet veya vacib olduğunu zanneder. Nitekim denilmiş ki: «Âlime sor, sana doğru cevap versin, ama onun garib fiillerini örnek edinme. Ona sor ki, sana doğru cevap versin, eğer dindar ise.»

Zamanının âlimlerinin çoğuna bakmakla bakışın bozuldu, bu halktan biridir, onlarla birarada oturup kalkarsan daha nasıl bozulursun, bu bilinemez, ama yüce Allah, şöyle buyurmuştur:

«Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimse hak yoldadır. Kimi de saptı-nrsa artık ona, doğru yola götürecek bir rehber bulamazsın.» (ei-Kehf, 17.) '

Muhammed b. Abdülmelik b. Zenceveyh, Abdürrezzak'ın babası-, nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Vehb b. Münebbih'e dedim ki:

- Sen rüya görüyor ve gördüğün rüyayı bize anlatıyorsun, çok geçmeden rüyanın gerçekleştiğini görüyoruz.
- Ben kadılığa geçtikten beri bendeki bu hal yok oldu. , Abdürrezzak diyor ki: Ben bunu Mamer'e anlattım. O da şöyle cevap verdi: «Hasan-ı Basrî kadılığa geçtikten sonra insanlar onun anlayışını övmediler. Ey şehr! Senden sonra artık âlimlere kim güvenir? Hele şu zamanda dünya pislikleri içinde boğulan âlimlerin, özellikle Timurlenk fitnesinden sonraki âlimlerin durumu nasıl olacaktır? Çünkü kalpler dünya sevgisiyle dolmuştur. Orada ilme yer bulamazsın, onların meclislerinin başlangıç ve sonucunu görmek istiyorsan, âlimlerden dilediğinin meclisine katıl, gördüğün şeyleri küçümseme. Çünkü işler ancak sonuçları ile önem kazanırlar.

«Allah, kendisine karşı gelmekten sakının kimseye kurtuluş yolu sağlar, ona beklemediği yerden rızık verir. Allah'a güvenen kimseye O yeter.» (et-Talâk, 3.)

Vehb b. Münebbih dedi ki: «Bukağının hayvana bağlı oluşu gibi bela da mü'mine bağlıdır.»

Ebu Bilal el-Eş'arî, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Belaya uğrayan kimseyi o bela, peygamberler yoluna götürür.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Havarilerden birinin kitabında şunu okudum: "Bela ehlinin yoluna koyulursan rahat ol, çünkü o yol, seni peygamberlerin ve salih-lerin yoluna götürür."»
İmam Ahmed b. Hanbel, Osman b. Bezdeveyh'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Arefe gününde Vehb ve Said b. Cübeyr'le birlikte İbn Amir hurmalığının ağaçlarının birinin altında oturuyorduk. Vehb, Said'e şöyle sordu:
- Ey Abdullah'ın babası! Haccac'dan korkup saklandığın günden beri ne kadar zaman geçti?
- Karımı terkettiğimde karım hamileydi, karnındaki çocuk doğdu, büyüdü, yanıma geldiğinde sakalları çıkmıştı.
- Sizden önceki ümmetlerden birinde bir kimseye bela gelirse, o belayı bir ümit kapısı sayardı, rahatlığa ve bolluğa erince de onu bir bela sayardı.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğim rivayet etmiştir:
«Kitaplarından birinde Cenâb-ı Allah'ın şöyle buyurduğuna rastladım:
«Sihir yapan veya yaptıran, kahinlik yapan veya yaptıran, kuşların uçmasından fal tutan veya tutturan kimse, benim kullarımdan değildir. Böyle yapan kimse benden başkasına ibadet etsin, ancak o ve bütün yaratıklar benimdir. Benim yarattığım kimselerdir.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginlerin Cennet'e girmelerinden daha kolaydır.»
Ben derim ki: Hesabın şiddetli oluşu ve zenginlerin kıyametteki sıkıntılı yerde uzun süre bekleyecek olmalarından dolayı Vehb böyle demiştir. Nitekim şiddetli haller için misal verilirken de bu misal kullanılır. Doğrusunu noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Yapılan iyiliğe karşılık vermemek de, ölçü ve tartıyı eksik yapmak gibidir.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İbadet eden kimsenin kuvveti artar, tembellik yapan kimsenin vücudundaki gevşeklik artar.»
Başkası dedi ki: «Soğuk bir kış gecesinde uyumakta iken Havra adındaki kadın, rüyada gelip ona şöyle dedi: "Haydi kalk namaz kıl, namaz, bedenini gevşeten uykudan daha hayırlıdır senin için," Bu hususta bir hadis de gcrdüm, ama şimdi aklıma gelmiyor, ibadetin bedeni zindeleştirip esnek kıldığı, uykunun ise bedeni tembelleştirip hantallaştırdığı tecrübe ile sabit olan bir gerçektir.»
Seleften birinin anlattığına göre kendisi, Sıla b. Eşyem'i takib etmiş, Sıla geceleyin bir ormanlığa girmiş ve sabaha dek namaz kılmış, sabah olunca da sanki yumuşak yatakta uyumuşcasına vücudu zinde kalmış, kendisi ise tembelleşmiş ve vücudu gevşemiş olarak sabaha girmişti. Vücudundaki tembellik ve gevşekliğin derecesini ancak Aziz ve Celil olan Allah bilirdi.
Hasan-ı Basrî'ye şöyle bir soru soruldu:
- İbadet eden kimselerin yüzleri neden güzel oluyor?
- Çünkü onlar, Aziz ve Celil olan Allah'la başbaşa kalıyorlar. O da onlara kendi nurundan bir nur giydiriyor.
Yahya b. Ebi Kesir dedi ki: «Bir adam, kendi karısıyla gerdeğe girip onunla hoşça vakit geçirir ve kendini tatmin ederse elbetteki sevinir, ama onun sevinci, Rabbi ile başbaşa kalıp münacatta bulunan kimsenin sevincinden daha fazla olamaz.»
Atâ el-Horasanî dedi ki: «Geceleyin namaz kılmak, bedeni canlandırır, kalbi nurlandırır, yüzü aydınlatır, gözün ferini fazlalaştırır, bütün organları güçlendirir. Kişi, geceleyin namaz kıldığı takdirde sevinç ve ferah içinde sabahlar, geceleyinde gamlı bir şekilde uykuya dalıp geceyi uykuyla geçirirse, sabahleyin hüzünlü ve kalbi kırık bir şekilde güne başlar, sanki birşeyini kaybetmiş gibi olur. Oysa o, kendisi için en fazla yararlı olacak şeyi kaybetmiştir.»
İbn Ebi'd-Dünya, Bilal'den rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Geceyi namaz kılarak geçirmeye bakın. Çünkü bu, sizden önceki salih kimselerin âdetidir, geceyi namaz kılarak geçirmek,- insanı yüce Allah'a yaklaştırır, günahtan alıkoyar, kötülüklere kefaret olur. Şeytanı da bedenden uzaklaştırır.»
Ebu Hüreyre'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Sizden biriniz uykuya dalarken şeytan onun ensesine üç düğüm vurur, vurduğu düğümlerden her birinin üzerine: «Uzun bir gecen olsun, uyu bakalım» der. O kişi uyanıp Allah'ı zikredince düğümlerden biri çözülür. Abdest aldığında bir düğüm daha çözülür, namaz kıldığında ise düğümlerin üçüncüsü de çözülür ve o kişi gönlü rahat ve zinde bir şekilde sabahlar. Aksi takdirde gönlü rahatsız ve tembel olarak sabaha girer.»
Cenâb-ı Allah'ın bildirdiğine göre Hud peygamber, kendi kavmine şöyle demiştir: «Allah'a kulluk edin. O'ndan başka tanrınız yoktur.» (el-Mü'minûn, 32.) Sonra da şöyle demiştir:
«...Kuvvetinize kuvvet katsın.» (Hûd, 52.) Bu kuvvet, bütün kuvvetleri kapsamına alır. Cenâb-ı Allah, kendisine ibadet eden kimselerin imanlarını, yakînlerini, dinlerini ve tevekküllerini kuvvetlendirir, buna benzer daha başka kuvvetlerini de artırır; kulaklarını, gözlerini, bedenlerini, mallarım, evlatlarını ve diğer şeylerini kuvvetlendirip fazlalaştırır. Doğrusunu noksanlıklardan münezzeh olan, yüce Allah daha iyi bilir.
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kişi sadaka verir, bunun kendisi için önceden göndermiş olduğu bir mal olduğunu bilir. Geride bıraktığı ise kendisinin değil, başkalarının malı olur.»
Ben derim ki: Bu husus, şu hadiste de ifade buyrulmuştur:
Rasûlullah (s.a.v.), sahabelere şöyle sordu:
- Hanginizin mirasçısının malı, kendi malından daha çok hoşuna gider?
- Hepimiz kendi malını mirasçısının malından daha çok severiz.
- Kişinin kendi malı, Önceden gönderdiği (sağlığında sadaka olarak verdiği) malıdır. Mirasçısının malı ile (ölüm) sonrasına bıraktığı malıdır.»
Vehb b. Münebbih'in minberde şöyle dediğini işittim: «Benden üç şeyi öğrenin ve bunları aklınızda tutun: Hevesinize uymayın, kötü arkadaş edinmeyin, kendi nefsinizi beğenmeyin.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Şeytanın en çok sevdiği insan, çok uyuyan ve çok yemek yiyendir.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Aziz ve Celil olan Allah, salih kul sebebiyle insanların hükümdarlarını muhafaza eder.»
Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İnsanlardan her birinin başına musallat olmuş bir şeytan vardır. Kâfir kişi, şeytanıyla birlikte yeyip içer, onunla birlikte yatağa girer, mü'min kişi ise, şeytandan uzak durur, şeytan onun dalgınlık anını gözetler, şeytanın en çok sevdiği insan, çok uyuyan ve çok yiyendir.» Muhammed b. Galib, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Peygamberlerden birine gökten inen bir kitabta şöyle bir ibareye rastladım: Yüce Allah, İbrahim peygambere şöyle sormuş:
- Biliyor musun, seni niçin halil (dost) edindim?
- Hayır ya Rab, bilmiyorum.
- Huzurumda namaza durduğunda boyun eğdiğin için seni dost edindim.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Davud oğlu Süleyman peygamberin 1.000 evi vardı. Bunların en yüksekteki billurdandı, en alttaki de demirdendi. Süleyman peygamber, bir gün rüzgara bindi ve bir tarla işçisinin yanından geçti. İşçi ona bakınca Süleyman peygambere verilen mülkü ve hükümdarlığı gözünde çok büyüttü ve: «Davud ailesine büyük bir mülk ve hükümranlık verilmiştir.» dedi. Rüzgar onun bu sözünü Süleyman'a iletti, Süleyman da rüzgara emir verdi, rüzgar durdu. Sonra inip yürüyerek tarla işçisinin yanına gitti ve ona şöyle dedi: «Söylediğin sözü işittim, yürüyerek yanma geldim ki; benim güç yetiremeyeceğim ancak Allah'ın lütuf ve ihsanı olarak bana nasib olan bu mülkü temenni etme-yesin. Çünkü Cenâb-ı Allah, beni bu mülkün başına geçirdi ve bu hususta bana yardım etti. Allah'a yemin ederim ki, yüce Rabbin kabul edeceği bir teşbih, Davud ailesine verilen mülk ve hükümdarlıktan daha hayırlıdır. Çünkü Davud ailesine verilen mülk ve hükümranlık fanidir, kalıcı olan ise teşbihtir, kalıcı olan şey, fani olandan daha hayırlıdır.»
Bunun üzerine tarla işçisi, Süleyman peygambere: «Sen benim kederimi giderdiğin gibi Allah da senin kederini gidersin.» diye dua etti.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Aziz ve Celil olan Allah, Musa peygambere bir nur verdi. Harun ona:
«Ey Musa, bu nuru bana hibe et.» dedi. Musa da ona hibe etti. Harun, kendisine hibe edilen nuru kendi oğluna verdi.
Beyt-i Makdis'te peygamberlerin ve hükümdarların saygı gösterdikleri bir kap vardı. Harun'un oğulları, o kaptan içki içiyorlardı. Gökten bir ateş inerek Harun'un oğullarını kapıp göğe götürdü. Harun, bu durumdan korktu ve imdat dileyerek yüzünü göğe çevirdi; dua etti, niyazda bulundu, yalvarıp yakarmca Aziz ve Celil olan Allah, ona şöyle vahyetti: «Ey Harun, bana taatta bulunan kimselerden biri asi olunca ona böyle yaparım, ya bana isyanda bulunanlardan biri asi olursa ne yapacağım, bunu düşün.»
Hakem b. Ebban dedi ki: San'ah bir adam yanıma konuk olarak geldi. Bana: Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini işittim dedi: «Aziz ve Celil olan Allah'ın yedinci kat gökte beyda adında bir evi vardır, o evde mü'minlerin ruhları toplanırlar, dünyadan bir kişi ölünce ruhlar onun istikbaline çıkar, onu karşılar ve ona gurbetteki kimsenin henı-şerisine sorduğu gibi dünya haberlerini sorarlar.»
Vehb b. Münebbih dedi ki: «Bir kimse, şehvetini ayak altına alırsa şeytan onun zulmünden korkar. Bir kimse, ilmini hevesine galip kılarsa, işte galip olan âlim odur.»
Fudayl b. İyaz dedi ki: Cenâb-ı Allah, peygamberlerinden birine şöyle vahyetti: «Benim rızam uğruna tahammül edenler, rızamı kazanmak için zorluklara göğüs gerenler, benim gözüm önünde ve himayem altındadırlar. Hele bunlar benim diyarıma gelirler ve nimetlerimin ortasına yerleşirlerse, durumları nasıl olacak, siz düşünün. Amellerini Allah rızası için az görenler, size müjdeler olsun orada. Yakınınızda olan sevgilinize bakacak ve onu seyredeceksiniz. Ben sizin amellerinizi unutur muyum sanıyorsunuz?
Ben büyük lütuf sahibiyim, benden yüz çevirenlere bile cömertçe davranırım. Bana yönelenlere nasıl muamele edeceğimi siz düşünün. Bir günah işleyipte o günahını benim affını yanında çok büyük gören kimseye kızdığım kadar hiçbir şeye kızmış değilim. Eğer bir kimseyi cezalandırmakta çabuk davranacak olsaydım veya acelecilik benim huyum olsaydı, rahmetimden

ümid kesenleri acilen cezalandırırdım. Mü'min kullarım kendilerine haksızlık edenlere ceza vermemek için haksızlıklarını affetmelerini isteyişimi sonra da kendilerine Cen-net'te ebedi kalma nimetimi bahsedişimi görseler, benim lütfumu ve keremimi suçlarlar. Ben, kendisine isyan etmenin helal olmadığı hükümdarım, bana taatta bulunan, rahmetimle taatta bulunur. Huzurumda durmaktan korkan kimseyi alçaltmaya ihtiyacım yoktur. Kullarım kıyamet gününde bakanların gözlerini kamaştırıp şaşkına döndürecek sarayları nasıl yükselttiğimi görecek olurlarsa: «Bu saraylar kim için yapılmış?» diye bana sorarlar. Ben de derim ki: Benim hatırıma bir suçu affeden ve bana isyan etmiş olmayan, rahmetimdende ümid kesmeyen kimseler içindir bu saraylar. Ben övgüye mükafat veririm. Öyleyse beni övün.»

Seleme b. Şebib, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Meryem oğlu İsa, beraberinde havarilerde olduğu halde bir kasabaya uğradı. Kasabadaki ins, cin, haşerat, hayvan ve kuşların hepsi ölmüştü. Bir süre orada durdu, kasabayı seyretti. Sonra kendi arkadaşlarına dönüp şöyle dedi: «Buradaki bütün canlılar, Allah katından gelen bir azab ile öldüler. Eğer böyle bir azab gelmeseydi, ayrı ayrı ve muhtelif zamanlarda öleceklerdi.» Daha sonra İsa peygamber, oradaki ölülere şöyle seslendi: «Ey kasaba halkı!» Ölüler arasından biri: «Buyur ey Allah'ın ruhu.» diye cevap verdi. Sonra İsa peygamber, ona sordu:

- Suçunuz ve helak sebebiniz neydi?
- Tağuta ibadet etmek ve dünyayı sevmekti.
- Tağuta ibadetiniz nasıl oldu?
- Masiyet ehli kimselere itaat etmek, tağuta ibadet etmek demektir.
- Dünyaya olan sevginiz nasıldı?
- Çocuğun annesine olan sevgisi gibiydi. Dünya bize yöneldiğinde sevinirdik. Bize arka çevirdiğinde üzülürdük. Ayrıca uzun emel sahibi olup Allah'a taattan yüz çevirdik. Onu gazablandıracak şeylere yöneldik.
- Helakiniz nasıl oldu?
- Bir gece afiyetle uykuya daldık, sabahleyin Çukura yuvarlandık.
- Çukur dediğin şey nedir?
- Siccin'dir.
- Siccin nedir?
- Ateş közüdür ki, dünya katları iriliğindedir. Ruhlarımız oraya defnedildi.
- Arkadaşlarına ne olmuş, onlar niçin konuşmuyorlar?
- Konuşamazlar.
- Neden?
- Çünkü onların ağızlarına ateşten gemler vurulmuştur.
- Peki, nasıl oldu da onlar arasında sadece sen konuşabildin benimle?
- Ben onlar arasındaydım, azab onlara isabet ettiğinde ben onlardan biri değildim. Onlar gibi kötü ameller işlemiyordum ama bela gelince beni de onlar arasına kattı. Ben azab çukurunda bir tüyle bağlıyım. Bilemiyorum zincire bağlı olarak mı yürüyeceğim, yoksa kurtulacak mıyım?

O anda İsa (a.s.), arkadaşlarına dönüp şöyle dedi: «Size gerçeği söylüyorum, arpa ekmeği yeyip saf su içmek, çöplükte uyumak, bunun yanısıra dünya ve ahiret afiyetine sahip olmak, çok büyük bir nimettir.»

Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Kişi, Aziz ve Celil olan Allah'a itaat etmedikçe hikmet sahibi olamaz. Hikmet sahibi kimse, Allah'a isyan etmemiştir. Allah'a, ahmaktan başkası isyan etmez. Gündüz, nasıl ancak güneş ışığıyla tamamlanıp mükemmelleşir ve gece de ancak karanlık ile tamamlanıp mü-kemmelleşirse, işte aynı şekilde hikmet de, ancak Aziz ve Celil olan Allah'a taatta bulunmakla tamamlanıp mükemmelleşir. Hikmet sahibi kişi, Allah'a isyan etmez. İki kanadı olmaksızın nasıl ki kuş uça-mazsa, kanadı olmayan kuş nasıl ki uçmayı beceremezse, aynı şekilde salih amel işlemeyen kimse de Allah'a itaat etmiş olmaz. Allah'a itaat etmeyen kimse, Allah için salih amel işlemeye muktedir olmaz. Nasıl ki ateş suyun içinde duramaz ve sönerse, aynı şekilde riyakarlıkla yapılan ameller de fazla kalamaz ve yok olur. Zinakarın gizlice yaptığı iş, nasıl ki açığa çıkar ve pis işi onu rüsvay ederse, aynı şekilde kendi meclisinde oturunca güzel sözler söyleyen ama o güzel sözlerle kendisi amel etmeyen kimsenin de kötü fiili ortaya çıkar ve rezil rüsvay olur. Hırsızlık yapan kimsenin ortaya sürdüğü mazeret, hırsızlığın ispatlanması halinde nasıl yalanlanırsa, Allah için yapılması gereken kıraati başka amaçla okuyan kimsenin de mazereti yalanlanır.»

Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Davud ailesinin mezamirinde şöyle bir ibareye rastladım:

«Boşta gezer adamlarla aynı mecliste oturmayıp oduncuların yolundan giden kimseye ne mutlu. İmamların yoluna koyulup Rabbinin ibadetinde müstakim olan kimseye ne mutlu. Böyle biri, su kanalı üzerine dikilen ağaca benzer, sürekli diri ve yemyeşil olur.»

Yine Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kıyamet koptuğunda taşlar, kadınlar gibi figan ederler, dikenlerden de kan damlar.»

Rivayet olunduğuna göre Vehb şöyle demiştir: «Herşey mutlaka küçük olarak ortaya çıkar, sonra büyür, ancak musibet bunun tersinedir. O, büyük olarak ortaya çıkar, sonra küçülür.»

Rivayet olunduğuna göre Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: Dilencinin biri, Davud (a.s.)'un kapısında durup şöyle dedi:
- Ey peygamber ailesi, bize bir sadaka verin. Allah size kendi ailesi içinde ikamet eden tacirin rızkını versin.
Davud (a.s.), hane halkına şöyle dedi:
- Şuna birşeyler verin, nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, onun söylediği bu söz, Zebur'dadır.
Vehb b. Münebbih dedi ki: «Yalancılıkla tanınan kimsenin doğru söylediği söze de inanılmaz. Doğrulukla tanınan kimsenin sözüne inanılır. Bir kimse, çokça gıybet eder ve başkalarına öfke duyarsa, onun verdiği nasihatlara güvenilmez. Bir kimse facirlik ve hilekarlıkla tanınırsa, mihnet anında ona güven duyulmaz. Bir kimse, kendi boyunu aşacak işlere kalkışırsa, kadri ve kıymeti inkar edilir. Başkalarında çirkin görülen şeyler tabii ki sende de güzel görülmez.»
Davud b. Amr, Abdullah b. Osman b. Haysem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Vehb, yanımıza, Mekke'ye geldi, hep Zemzem suyundan içip ab-dest aldı, başka suya yönelmedi. Kendisine sordular:
- Niçin başka tatlı sulara yönelmiyorsun?
- Mekke'den çıkıp gidinceye kadar hep Zemzem'den içecek ve onunla abdest alacağım, başka suya yönelmeyeceğim. Siz, Zemzem suyunun ne olduğunu bilmiyorsunuz. Canım kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, Allah'ın kitabında anlatıldığına göre Zemzem suyu; aç kişinin yiyeceği, hasta kişinin de şifasıdır. Bereketini elde etmek amacıyla bir kimse, Zemzem suyuna gelip kana kana içerse mutlaka vücudundaki bir hastalık gider ve ona şifa ihsan edilir. Zemzem suyuna bakmak ibadettir. O suya bakmak, insan üzerindeki günahların yere dökülmesine vesile olur.»
Vehb b. Münebbih dedi ki: «Buhtunnasr, aslan şekline döndürüldü. Bu halde iken o, yırtıcı hayvanlara hükümdar oldu, sonra kartal şekline dönüştürüldü. Bu halde iken o, kuşlara hükümdar oldu, sonra sığır şekline dönüştürüldü. Bu halde iken o, diğer hayvanlara hükümdar oldu. Ama bütün bu hallerinde o, insan aklına sahip olup, insan gibi düşünüyordu. Hükümdarlığı devam ediyor ve idaresini sürdürüyordu. Sonra Cenâb-ı Allah, ona ruhunu iade etti ve insan haline döndürdü. Bundan sonra o, insanları Allah'ı birlemeğe davet etti ve şöyle dedi: "Semadaki dışında bütün ilahlar batıldır."
Vehb'e sordular:
- Buhtunnasr, mü'min olarak mı vefat etti?
- Bildiğim kadanyla Ehl-i Kitap onun imanı hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, onun ölmeden önce iman ettiğini söylemişler, bazıları ise şöyle demişlerdir: O, peygamberleri öldürdü, kitabları yaktı, Beyt-i Makdis'i yaktı ve tevbesi kabul edilmezdi.»
Vehb b. Münebbih dedi ki: Mısır'da bir adam vardı. Halktan üç gün süreyle yiyecek istedi, ama kimse ona yiyecek vermedi. Dördüncü günde vefat etti, onu kefenleyip defnettiler. Sabah olduğunda kefenin, mihraplarında durduğunu ve üzerinde şöyle bir yazı yazılmış olduğunu gördüler: «Siz onu diri iken öldürdünüz ama ölü iken de ona iyilik yaptınız, iyi olduğunu söylediniz. Bu nasıl iştir?»
Yahya dedi ki: «Ben o adamın vefat ettiği köyü gördüm, oradaki zengin, yoksul herkesin mutlaka bir misafirhanesi vardı. O köy halkı, bu hatalarım itiraf ediyorlardı. Bu nedenle yaptıkları kötülükten korktukları için herkes kendi evinde bir misafirhane yaptırmıştı.»
Abdürrezzak, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hediye kapıdan içeri görerse, hak da pencereden dışarı çıkar.»
İbrahim b. Cüneyd, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Peygamberlerden biri, dağdaki bir mağarada bulunan bir abide uğradı. Ona yaklaşıp selam verdi ve şöyle sordu:
- Ey Allah'ın kulu! Ne zamandan beri buradasın?
- 300 seneden beri buradayım.
- Geçimini nasıl temin ediyorsun?
- Ağaç yapraklarını yiyerek geçiniyorum.
- Ne içiyorsun?
- Kaynak sularını içiyorum.
- Kışın nerede oluyorsun?
- Şu dağın altında oluyorum.
- İbadete sabrın nasıldır?
- Nasıl sabretmiyeyim ki, benim günüm bu geceye kadardır, dün ise içindeki şeylerle birlikte geçip gitti, yarıria gelince p henüz gelmemiştir.
Peygamber, onun: «Benim bugünüm ancak geceye kadardır.» şeklindeki sözünü beğenip takdir etti.»
Yine aynı senedle rivayet olunduğuna göre abidlerden bir adam, kendi muallimine şöyle demiş:
- Ben heveslerden koptum, artık dünyaya hiç hevesim kalmadı.
- Sen ikisini bir arada gördüğünde kadınlarla hayvanları birbirlerinden ayırd edebiliyor musun?
- Evet.
- Dirhemleri, dinarları ve çakıl tanelerini birbirlerinden ayırd edebiliyor musun?
- Evet.
- Ey oğulcuğum, sen heveslerden kopmuş değilsin, ama heveslerini frenlemişsin, sakın onları serbest bırakma.
Gavs b. Cabir b. Gaylan b. Münebbih, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Dinin üç alanında çalış, zira dinin üç alanı vardır ki, bunlar sa-lih amelleri toplamak isteyen kimse için salih amellerin bir araya gelip toplandığı yerlerdir:

1- Sabah akşam gelen bulutlardan kaynaklanan çok nimetler, görünen görünmeyen lütuflar, eski yeni ihsanlar için Allah'a şükret. Çünkü mü'min kişi, bunların verilişleri nedeniyle Allah'a şükreder ve bunların tamamlanmalarını umar.

2- Pahası biçilmeyen, benzeri olmayan Cennet'e rağbetli ol, sefih ve facir, münafik veya kafir kimseden başkası Cennet'e rağbetsizlik etmez. Onun için çalışmamazlık etmez.

3- Kimsenin katlanamayacağı, kimsenin geri çevirmeye gücünün yetmeyeceği ve onun musibeti gibi başka bir musibetin düşünülemeyeceği ve onun doğuracağı hüzün gibi başka hiçbir şeyin hüzün doğu-ramıyacağı Cehennem ateşinden kaçıp kurtulmak için salih amel işle. Çünkü Cehennem'in haberi büyüktür. O, çok korkuludur, ahiret hüznü gerçekten büyük bir hüzündür. Cehennem ateşinden kaçıp Allah'a sığınmak için sefih ve ahmak kimseden başkası çalışmayı ihmal etmez ve gaflete düşmez. Böyleleri ziyandadır:

«Böyleleri dünyayı da ahireti de kaybeder. İşte apaçık kayıp budur.» (el-Hacc, 11.)»

İshak b. Rahaveyh, Muhammed b. Said b. Rumane'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Babamın bana haber verdiğine göre Vehb b. Münebbih'e şöyle bir soru sorulmuş:

- Cennetin anahtarı "La ilahe illallah" sözü değil midir?

- Evet odur, ama bilirsiniz ki her anahtarın dişleri vardır. Bir kimse bir kapıya elindeki bir anahtarla gelir ve anahtarın dişleri kilitteki dişlere uyarsa kapıyı açabilir ama elindeki anahtarın dişleri kapıdaki kilidin dişlerine uymazsa kişi o kapıyı açamaz.»

Muhammed, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir hükümdarın oğlu kendi ordusundaki askerlerden bir kısmı ile sefere çıktı. Yaşı gençti, atından yere düştü, boynu kırıldı ve bir köyün yakınında öldü. Babası gazablandı ve yakınında öldüğü köy halkının tümünü baştan sona öldürmeye, onları fillerin ayakları altında çiğnetmeye, geride kalanları da atların ayakları altında çiğnetmeye, yine geride kalan olursa onlarıda erkeklerin ayakları altında çiğnetmeye yemin etti. Fillere ve atlara içki içirdikten sonra üzerlerine doğru yola koyuldu ve adamlarına; «Şunları fillerin ayakları altında çiğnetin. Geride kalan olursa onları da atların ayakları altında çiğnetin, yine çiğnenmeyen olursa onları da adamların ayakları altında çiğnetin.» diye talimat verdi.

O köy halkı, bunu duyunca ve hükümdarın kendilerini yok edeceğini anlayınca hep birlikte köyden dışarıya çıktılar. Noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah'a yalvarıp yakardılar. O zalim hükümdarın şerrini kendilerinden uzaklaştırması için yalvarıp yakardılar. Hükümdar ve askerleri bu minval üzere yollarına devam etmekte ve köy halkıda yüce Allah'a niyaz edip yalvarmakta ve yakarmakta iken gökten bir süvari geldi ve hükümdarın askerleri arasına düştü. Filler kaçıştılar, atlara hücum ettiler, atlar da adamlara hücum ettiler, hükümdar ve beraberindeki askerleri fillerin ve atların ayakların altında ezilip öldüler. Allah'ta o köy halkını hükümdar ve askerlerinin zulmünden ve şerrinden kurtardı.»

Abdürrezzak, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Cenâb-ı Allah, Beyt-i Makdis'teki kayaya şöyle dedi: "Arş'ımı senin üstüne koyacağım. Halkımı senin üzerinde hasredeceğim. Davud, bir gün süvari olarak sana gelecektir."»

Semmak b. Mufaddal, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben ahlakıma bakıyorum, ama ahlakımda hoşuma gidecek bir husus yoktur.»

Abdürrezzak, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Sabah namazını çoğu kez yatsı abdestiyle kıldım.»

Bakiyye b. Velid, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Nuh peygamber, zamanının en yakışıklılarından idi. Başörtüsü takardı. Gemide iken acıktılar, ama Nuh peygamber onlara tecelli edince doydular.»

Vehb b. Münebbih, İsa peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Size gerçeği söylüyorum: Sizin musibetlere karşı en sabırsız olanınız, dünyayı en çok seveninizdir.»

Cafer b. Berkan dedi ki: Duyduğumuza göre Vehb b. Münebbih şöyle demiş: «Başkalarının ayıbına değilde kendi ayıbına bakan kimseye ne mutlu. Meskenete düşmeksizin Allah rızası için alçakgönüllülük eden kimseye ne mutlu. Zillet ve meskenet sahiplerine acıyan, günah olmayan yollardan mal toplayıp insanlara sadaka veren, ilim, hikmet ve yumuşak huyluluk sahipleriyle bir arada oturan, sünnete uyup bid'atlara sapmayan kimseye ne mutlu.»

Seyyar, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Davud'un Zebur'unda şöyle Duyurulduğunu okudum: "Ey Davud, Sırattan en hızlı geçecek insanın kim olduğunu biliyor musun? Onlar ki, benim hükmüme razı olurlar; dilleri beni zikretmekle ıslanır."»

Denildiğine göre abidin biri, Cenâb-ı Allah'a elli sene süreyle ibadet etmişti. Cenâb-ı Allah, o abidin kavminin peygamberine şöyle vahyetti: «Ben o abidi bağışladım.» Peygamber, Cenâb-ı Allah'ın bu vahyini o abide bildirdi. Abid de şöyle dedi: «Ya Rab, benim hangi günahımı bağışlayacaksın?» Böyle dedikten sonra boğazına bir kemik parçası sürdü ve boğazına vurdu, uyuyamadı, o kemiğin verdiği ağrı dinmedi. O gecede de namaz kılmadı, sonra ağrı dindi. Bunu gidip peygambere şikayet etti ve şöyle dedi: «Boğazıma sürdüğüm o kemiğin acısı beni rahatsız etti, sonra dindi.» Peygamber de ona şöyle cevap verdi: «Yüce Allah, senin hakkında şöyle buyurdu: "Senin elli sene süreyle yaptığın ibadet, işte şu ağrının dinmesi nimetine bile denk değildir."»

Vehb b. Münebbih dedi ki: «Nimetin başı üçtür; birincisi İslâm nimetidir ki, nimetler ancak onunla tamamlanır. İkincisi afiyet nimetidir ki, hayat ancak onunla hoş olur. Üçüncüsü de zenginlik nimetidir ki, hayat ancak onunla tamamlanır.»
Vehb b. Münebbih; a'ma, cüzzamlı, kötürüm, çıplak ve alacalı bir illetlinin yanma gitti. İlletli adam: «Nimetlerinden dolayı Allah'a hamdolsun.» diyordu. Vehb'in yanında bulunan bir adam da o illetliye şöyle dedi: «Sende ne nimet kalmış ki, ondan dolayı Allah'a ham-dedesin?» İlletli adam, ona şu cevabı verdi: «Gözünü şu şehir halkına bir fırlat bakalım, ne kadar kalabalık olduklarını gör, ben Allah'a hamdediyorum. Çünkü bu halk arasında benden başka onu tanıyan yoktur.»
Vehb dedi ki: «Mü'min kişi, ilim öğrenmek için halk arasına karışır, belalardan kurtulmak ve salim kalmak için susar, Halka dini bilgileri öğretmek için konuşur, yerinde dursun diye halvete çekilir, mü'min kişi tefekkür eder; Allah'ı zikre devam eder. Allah'ı o kadar zikreder ki, huzur ona galib olur, sakinleşir, tevazu eder. Kimseyi itham etmez. Şehvetleri ve arzuları reddeder, özgür olur. Üzerindeki hasedi atar, sevgi ona zahir olur, fani olan herşeyle alakasını keser, aklını olgunlaştım*, kalıcı olan herşeye rağbet edip yönelir. Marifeti anlar, kalbi düşüncesi ile bağlantılıdır. Düşüncesi hep ahiretle ilgilidir. Dünya ehli kimseler sevindiklerinde o sevinmez, aksine sürekli hüzünlüdür, başkalarının gözleri kapandığında ve herkes uykuya daldığında o, Allah'ın kitabım okur, kitabı kalbine yerleştirir. İşte o zaman sevinir, kalbi bazen ürker, gözleri bazen yaşarır, gecesini Allah'ın kitabım okuyarak geçirir. Gündüzünü de halvete ve uzlete çekilerek geçirir. Hep kendi günahlarını düşürür. İşlediği salih amelleri küçümser, işte kıyamet gününde böylelerine o kadar kalabalık halk arasından şöyle seslenilir: Ey şerefli adam, kalk ve Cennet'e gir.»
İbrahim b. Said, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Vay sizin halinize ki, insanlar sizi salih kimseler olarak adlandırırlar ve sizi bundan ötürü sayarlar, ikramda bulunurlar.»
Taberanî, Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ey oğulcuğum! Gizlice Allah'a ihlaslı ve samimi bir şekilde taat-ta bulun ve bunu zahiren yaptığın fiillerin doğrulasm. Zira bir kişi, hayırlı bir amel işler, sonra onu gizlice Allah'a havale ederse, yerli yerince bir iş yapmış ve o amelini sağlam bir muhafaza teslim etmiş olur. Bir kimse sadece Allah'ın haberi olacak şekilde gizlice salih bir amel işlerse, o amelden ancak Allah haberdar olur ki, bu da ona yeter. O kişi, bu amelinin sevabını zayi etmeyecek bir muhafıza teslim etmiş olur.
Ey oğulcuğum! Gizlice salih amel işleyen kimsenin sevabının Allah tarafından zayi edileceğinden ve bu amelinin haksız yere hiçe sayılacağından korkma, aleniyetin gizlilikten daha faydalı olacağım da sanma. Çünkü aleniyet ile gizlilik, ağacın yaprağı ile kökündeki damarlara benzerler. Alenilik, ağacın yaprağı, gizlilik ise kökündeki damarlarıdır. Bu damarlar yanarsa ağacın tümü yok olur. Eğer bu damarlar düzgün olurlarsa, ağaç da düzgün olur, hem meyvesi hem de yaprakları hoş olur. Zira zaman olur ki yapraklar kuruyup ufalanır
ve rüzgarlar tarafından savrulur, ama kökteki damarlar öyle değildir.
Kökteki damarlar, göze görülmeyecek şekilde toprak altında gizli olduğu sürece ağacın görünen kısmı hep sağlam durumda olur. İşte din, ilim ve amel de böyledir. Kişi gizlilikte salih ameller işler ve aleniyetteki fiilleri onun bu gizlilikteki salih amelini doğrularsa, salih bir insan olarak kalmakta devam eder. Çünkü aleniyet, salih ameler-le dolu olan gizlilikle ancak insana fayda verir, ama gizlilikte kötü ameller işlenirse aleniyetteki amellerin insana faydası olmaz, tıpkı ağacın kökündeki damarların dallara hayat verişi gibi ve dalların hayatı da kökteki damarlara bağlıdır. Dallar, ancak o kökteki damarların süs ve zinetidir, gizlilikteki ameller, dinin kıvamıdır. Ancak bu kıvamla beraber aleniyetteki fiiller, dini süsleyip güzelleştirir, kişi ancak bu ameliyle Aziz ve Celil olan Rabbinin rızasını amaçlarsa böyle olur.»
Heysem b. Cemil, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hikmette okuduk ki: «Küfrün dört rüknü vardır: Gazab, şehvet tamah ve korku.»
Vehb dedi ki: Cenâb-ı Allah, Musa peygambere şöyle vahyetti: «Bana dua ettiğin zaman korkulu ve ürkek ol, yanağına toprak sür, yüzünün ve ellerinin en kıymetli yerlerini toprağa sürerek bana secde et, benden bir dilekte bulunduğunda kalbin korkulu ve ürkek olsun, hayatın günlerinde hep benden kork. Cahillere nimetlerimi anlat. Kullarıma de ki: "Azgınlık ve sapıklıkta devam etmesinler. Çünkü benim yakalamam, elem verici ve şiddetlidir."»
Vehb dedi ki: «Vali zulme yönelir veya zulmederse memleketindeki ahaliye noksanlık dahil olur. Ticaret, ziraat, hayvancılık ve hayvanların memelerinde bereket azalır, memlekete kıtlık girer. Cenâb-ı Allah, o valinin şahsına ve mülküne zilleti sokar ama vali adalete ve iyiliğe yönelirse, bunun tersi olur, hayırlar çoğalır, bereket fazlala-şır.»
Vehb dedi ki: İbrahim (a.s.)'in mushafinda şunları okudum: «Ey belaya uğrayan hükümdar! Ben dünya malını üstüste koyup biriktirmen, binalar yapman için seni göndermedim. Aksine ben, mazlumun bedduasını bana iletmen için seni gönderdim. Mazlum kişi kafir de olsa onun çağırışını geri çevirmem.»
İbn Ebi'd-Dünya, Vehb b. Münebbih'ten rivayet etti ki; Zülkar-neyn, hükümdarlardan birine şöyle demiştir:
- Acaba nedendir; milletiniz birlik ve beraberlik içindedir, yolunuz da dosdoğrudur?
- Çünkü biz birbirimizi aldatmayız, birbirimizin gıybetini de yapmayız.
İbn Ebi'd-Dünya, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bir kimsede cömertlik, eziyetlere karşı sabır ve konuşurken güzel kelimeler sarfetme hususları bulunursa, o kişi iyiliğe ve hayra ulaşmış olur.»
İbn Ebi'd-Dünya, Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İsraüoğullarında iki adam vardı. Bunlar, ibadetleri sayesinde su üzerinde yürüyecek hale gelmişlerdi. Bir ara deniz üzerinde yürü-mektelerken bir adamın havada yürümekte olduğunu gördüler. Ona şöyle sordular:

- Ey Allah'ın kulu! Ne yaptın ki, bu yüksek mertebeye ulaştın?
- Az iyilik yaparak ve az kötülüğü de terkederek... yani nefsimi şehvetlerden alıkoydum. Beni ilgilendirmeyen şeyleri söyledim, yaratıcının beni davet ettiği şeye rağbet gösterdim. Susmaya devam ettim. İşte bu sayede bu mertebeye ulaştım. Allah'a yemin verecek olursam, Allah yeminimin gereğini yapar, ondan birşey istersem istediğimi bana verir.»
İbn Ebi'd-Dünya, Ezd kabilesinden bir adamdan rivayet etti ki; Adamın biri Vehb b. Münebbih'e gelerek: «Bana öyle birşey öğret ki, Allah o sayede beni faydalandırsın.» dedi. Vehb de ona şöyle karşılık verdi:
«Ölümü çokça an, emelini kısalt, birşey daha var ki, eğer onu elde edersen son mertebeye ulaşır ve büyük ibadeti elde edersin.» Adam, o şeyin ne olduğunu sorunca Vehb: «O da tevekküldür.» diye cevap verdi. [2]

Süleyman B. Sa'd

Yakışıklı, fesahatli ve Arapçayı iyi bilen bir adamdı. Salih b. Ab-durrahman el-Katib'le birlikte insanlara Arapça öğretirdi. Salih, ondan kısa bir süre sonra vefat etti. Salih de fasih, güzel ve divani yazıyı yazmasını bilen bir kimseydi. Iraklılar, ondan divani yazıyı öğrendiler. Süleyman b. Abdülmelik, onu Irak haracını toplamakla görevlendirdi. [3]

Ümmü Hüzeyl

Oniki yaşındayken Kur'ân'ı okudu. Fıkhı iyi bilen bilgin bir kadın olup kadınların seçkinlerindendi. Yetmiş sene yaşadı. [4]

Aişe Bintî Talha B. Abdullah Et-Temîmî

Annesi, Ümmü Külsüm binti Ebû Bekir'dir. Dayısı oğlu Abdullah Abdurrahman b. Ebi Bekir'le evlendi. Ondan ayrıldıktan sonra Mus'ab b. Zübeyr'le evlendi. Mus'ab, ona 100.000 dinar mehir verdi, parlak bir güzelliğe sahipti. Güzelliği gerçekten muazzamdı, kendi zamanında ondan daha güzel bir kadın yoktu. Medine'de vefat etti. [5]

Ubeydullah B. Said B. Cübeyr

Çok rivayetleri vardır. Kendi zamanındaki insanların en fazüetli-lerindendi. [6]

Abdurrahman B. Eban

Hz. Osman'ın oğludur. Sahabeler topluluğundan çok sayıda rivayetleri vardır. [7]

Hicretin Yüzonbirinci Senesi

Bu senede Muaviye b. Hişam, Anadolu kıyılarına gazaya gitti. Said b. Hişam da aynı senede İç Anadolu'ya gazaya gitti Kayseri'ye kadar uzandı.
Hişam b. Abdülmelik, Eşres b. Abdullah es-Sülemî'yi Horasan valiliğinden azletti. Yerine Cüneyd b. Abdurrahman'ı atadı.
Cüneyd, Horasan'a geldiğinde Müslümanların önünden kaçıp bozguna uğramış olan Türk süvarileriyle karşılaştı. Kendisinin etra-finda 7.000 asker vardı. İki taraf karşı karşıya geldiler, saf düzenine geçerek şiddetle savaştılar, kendilerine nisbetle sayıları az olduğu için Cüneyd ile beraberindeki askerleri bozguna uğratacaklarını Türkler ümid ettiler. Beraberlerinde hakanları da vardı. Cüneyd, ölmek üzere idi. Sonra Cenâb-ı Allah, onu Türklere karşı muzaffer kıldı ve onları eşi görülmemiş bir bozguna uğrattı. Hükümdarlarının kardeşi oğlunu esir alarak halifeye gönderdi.
Bu senede Haremeyn ve Taif valisi İbrahim b. Hişam el-Mah-zumî, insanlara haccettirdi.
Bu senede Irak valisi Halid el-Kusarî, Horasan valisi de Cüneyd b. Abdurrahman el-Mürrî idi. [8]

Hicretin Yüzonikinci Senesi

Bu senede Muaviye b. Hişam, Anadolu'ya gazaya gitti. Malatya taraflarında birkaç kaleyi fethetti.
Bu senede Lan tarafindaki Türkler harekete geçtiler. Beraberindeki Şamlı ve Azerbaycanlı askerlerle birlikte Cerrah b Abdullah el-Hakemî onların karşısına çıktı, takviye kuvvetleri Cerrah'a ulaşmadan iki taraf savaştılar. Cerrah ve beraberindeki

bir cemaat, Mercier-debil'de şehid edildiler, düşman, Erdebil'i ele geçirdi. Bu haberi alan Hişam b. Abdülmelik, Said b. Amı el-Cüreşî'yi askeri bir birliğin başında komutan olarak harekete geçirdi ve Türklere çabucak yetişmesini emretti. Müslümar esirleri hakanlarına götürmekte olan Türkleri yakaladılar. Esirleri ve beraberlerindeki Müslüman kadınları ve zimmileri onların elinden kurtardılar, Türklerden çok sayıda adam öldürdüler, çoğunu da esir aldılar ve onları elleri kolları bağlı olarak öldürdüler. Ancak halife bununla da yetinmedi. Nihayet kardeşi Mes-leme b. Abdülmelik'i de Türklerin peşine gönderdi. Mesleme şiddetli soğukların hüküm sürdüğü bir kış mevsiminde Türklere doğru harekete geçti. Babülebvab'a ulaştı, orada kendi adına bir komutanı vekil olarak bıraktı, beraberindeki diğer askerlerle birlikte Türklerin ve hakanlarının peşine düştü ve ileride anlatacağımız savaşlar iki taraf arasında cereyan etti.

Horasan valisi de büyük bir ordu ile Türklerin takibine başladı. Belh nehrine ulaştı. 18.000 askerden oluşan bir müfrezeyi üzerlerine gönderdi, ayrıca sağlı sollu 10.000'er kişilik gruplardan oluşan müfrezeleri de üzerlerine yöneltti. Türkler de asker toplayarak Semer-kand'a geldiler. Semerkand valisi, Mesleme'ye mektup yazarak Türklerin geldiğini ve Senıerkand'ı, onlara karşı koruyamayacağını, ayrıca beraberlerinde büyük hakanlarının da bulunduğunu bildirdi. "İmdat imdat" dedi. Bunun üzerine Cüneyd, büyük bir ordu ile hızla Se-merkand'a yöneldi. Semerkand boğazına ulaştı. Onunla Semerkand arasında dört fersahlık mesafe kalmıştı. Hakan büyük bir kalabalıkla sabahleyin ona karşı hücuma geçti. Hakan, Cüneyd'in ordusunun öncü birliklerine hamle yaptı. Onlar da ordugaha doğru gerilediler. Türkler her taraftan onları kovaladılar. Nihayet İslâm ordusuyla Türk ordusuna karşı karşıya geldi. Müslümanlar, sabah kahvaltısı yapmaktaydılar. Öncü birliklerinin bozguna uğrayıp kendilerine doğru gerilemekte olduklarından habersizdiler. Nihayet silahlarını alıp menzillerinde saf tuttular. Savaş alanı gerçekten geniş ve görünen bir yerdeydi. İki tarafta karşı karşıya gelince Türk ordusu, Müslümanların sağ cenahına hücum ettiler, o cenahta Beni Temim ve Ezd kabileleri vardı. Bunlardan ve karşı taraftan çok sayıda asker öldürüldü. Allah'ın şehitlik mertebesine yükselterek ikramına mazhar kılmak istediği Müslümanlardan çok sayıda asker öldürüldü. İslâm ordusunun bahadırları, Türk ordusundan karşılarına asker çıkmasını ve göğüs göğüse savaşmalarını istediler. Hakan'ın münadisi Mesleme'ye şöyle seslendi: «Eğer yanımıza gelirsen seni, en büyük putu oynatan kişi yaparız ve sana ibadet ederiz.»

Mesleme de ona şöyle cevap verdi: «Yazıklar olsun size! Ben sadece Allah'a ibadet edesiniz diye sizinle savaşıyorum ki, onun ortağı yoktur.» Daha sonra şehid edilinceye kadar onlarla savaştı. Sonra Müslümanlar hamle yaptılar. Kahramanlar ve bahadırlar, her taraftan hücuma geçtiler, sabredip dayanıklılık gösterdiler. Türklere hep birlikte saldırdılar. Aziz ve Celil olan Allah da Türkleri bozguna uğrattı ve onlardan çok sayıda adam öldürüldü. Bundan sonra Türklerde Müslümanlara hamle yaptılar ve onlardan çok sayıda adam öldürdüler. Geride sadece 2000 asker kaldı. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci-un. O gün Şevde b. Ebcer de öldürüldü. Türkler, Müslümanlardan büyük bir çoğunluğu esir aldılar ve onları Hakan'a götürdüler. Hakan da Müslüman esirlerin baştan sona öldürülmelerini emretti, İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciun. Bu savaşa "geçit" (Akabe) savaşı denir. İbn Cerir, bunu gerçekten detaylı bir şekilde anlatmıştır. [9]

Hicretin Yüzonikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Reca B. Hayve El-Kindî

Künyesi, Ebu Mikdam'dır. Ebu'n-Nasr olduğu da söylenir. Kadri yüce bir tabii idi. Şanı büyüktü. Mutemed, faziletli ve adil bir kimse olup sika ravilerdendi. Emevi halifelerinin sadık veziri idi.

Mekhul'a soru sorulduğu zaman: «Şeyhimiz ve efendimiz Reca b. Hayve'ye sorun.» derdi. İmamların bir kısmı onu övmüşler ve rivayet hususunda sika bir kişi olduğunu ifade etmişlerdir. Reca'mn güzel sözleri ve rivayetleri vardır. Allah ona rahmet etsin. [10]

Şehr B. Havşeb El-Eş'arî

Humusludur. Şamlı olduğu da söylenir. Kadri yüce bir tabii idi. Meylası (hanımefendisi) Esma binti Yezid b. es-Seken'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur, tabiilerden bir cemaat ve diğerleri de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Âlim, abid ve kendini ibadete vakfetmiş bir kimseydi. Ancak, veliyyü'l-emrin izni olmaksızın bey-tü'1-maldan bir harita aldığından ötürü bir grup kişi onun aleyhinde konuşmuşlardır. Bu nedenle onu ayıplamışlar ve onu aleyhinde ko<-nuşulacak bir hedef haline getirmişlerdir. Hadisinin metruk olduğunu söyleyerek hakkında şiirler söylemişlerdir. Onun aleyhinde konuşanlardan biri Şu'be'dir. Başkaları da onun aleyhinde konuşmuştur. Anlatıldığına göre o, beytü'l-maldan harita dışında birşey çalmıştır. Doğrusunu Allah bilir ama başka bir grup, onun sika ravi olduğunu söylemiş, rivayetini kabul etmiş; ibadet, dindarlık ve içtihadından Ötürü onu övmüşler ve şöyle demişlerdir: «Şayet doğru olsa bile bey-tülmaldan birşey almış olması onun rivayetine kusur getirmez.» Kendisi beytü'1-mahn yöneticisi ve mutasarrıfı idi. Doğrusunu Allah bilir. Vakidî dedi ki: «Şehr, hicretin 112. senesinde vefat etti.» Bundan bir sene Önce vefat ettiğini söyleyenler bulunduğu gibi hicretin 100. senesinde vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [11]

Hicretin Yüzonüçüncü Senesi

Muaviye b. Hişam, Maraş taraflarında gaza yaptı.
Abbasi propagandacılarından bir grup, Horasan'a giderek orada yayıldılar. Horasan valisi, bu propagandacılardan birini yakalayarak öldürdü ve diğerlerini de ölümle tehdit etti.
Mesleme b. Abdülmelik, Türk illerinin iç taraflarına doğru ilerledi. Türklerden çok sayıda adam öldürdü. O memleketlerir Belencer ili ve kazaları Mesleme'nin hükmü altına girdiler.
İbrahim b. Haşim el-Mahzumî, insanlara haccettirdi. Doğrusunu Allah bilir.
Bu senede vilayetlerin valileri önceki senelerin valileriydi. [12]

Hicretin Yüzonüçüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Emir Abdülvehhab B. Buht

Bu zat, Battal Abdullah ile beraber olup Rum diyarında şehid edilmiştir. Biyografisi şöyledir:
Abdülvehhab b. Buht Ebu Ubeyd. Künyesinin Ebu Bekir olduğu da söylenir. Mekkelidir. Mervan ailesinin azathsıdır. Şam'a yerleşmiş, sonra Medine'ye göçmüştür. İbn Ömer, Enes, Ebu Hüreyrg ve bir tabii cemaatından rivayetlerde bulunmuştur. Aralarında Eyyüb, Malik b. Enes, Yahya b. Said el-Ensârî ve Ubeydullah el-Ömerî'nin de bulunduğu bir grup, ondar rivayetlerde bulunmuşlardır.
Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği hadisi şudur: «Bu sözümü duyup kafasına yerleştiren, sonra başkasına tebliğ eden kimsenin yüzünü Allah ak etsin. Çünkü fikhı taşıyan kimselerin bazısı bunu kendisinden daha iyi anlayan birine nakleder. Üç şeye hainlik girmez. Mü'min olup Allah'a ihlasla amel eden bir kalbe, ulülemre samimi ve bağlı olan kimselere ve Müslüman cemaata bağlı olan kimselere... bunların dualarını sanki arkadan kendilerini kuşatır.»
Emir Abdülvehhab, Ebu Hüreyre'den rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Biriniz Müslüman kardeşiyle karşılaşırsa, ona selam versin. Eğer aralarına bir ağaç (engel olarak) girer de sonra onunla karşılaşırsa yine ona selam versin.»
Âlimlerden bir grup, kendisinden bahsetmekte olduğumuz bu Emir Abdülvehhab'in sika ravilerden olduğunu söylemişlerdir. İmanı Malik, onun hakkında şöyle demiştir: «Çokça hac ve umre yapar, gazaya giderdi. Nihayet şehid oldu, yükünün içindeki eşyalara arkadaşlarından ve yoldaşlarından başka hak sahibi olan kimse olmadı. Cömert ve eli açık bir kimseydi. Emir Ebu Muhammed Abdullah el-Bat-tal'la birlikte Rum illerinde şehid edildi ve oraya defnedildi. Allah ona rahmet etsin.»
Halife ile diğerlerinin ifadesine göre Emir Abdülvehhab, hicretin 113. senesinde vefat etmiştir. Vefatı şöyle olmuştu: Düşmanla karşılaştıklarında Müslümanlardan bazıları firar etmişlerdi. Kendisi atını koşturarak düşmana doğru ilerlemiş ve şöyle seslenmeye başlamıştı: «Ey Müslümanlar! Cennet'e gelin, Cennet'ten mi kaçıyorsunuz? Yazıklar olsun size! Cennet'ten mi kaçıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Yazıklar olsun size, siz dünyada kalıcı ve ebedi değilsiniz.» Böyle dedikten sonra şehid edilinceye kadar savaşmıştı. Allah ona rahmet etsin. [13]

Şamlı Mekhul

Kadri yüce bir tabii idi. Kendi zamanında Şamlıların imamıydı. Hüzeyl kabilesinden bir kadının azatlısı idi. Said b. As ailesinden bir kadının azatlısı olduğu da söylenir. Kendisi Nobeli idi. Kabil'de esir alınanlardan biri olduğu da söylenir. Kisra sülalesinden olduğu da söylenmiştir. "Tekmil" adlı kitabımızda onun nesebini ani atmışız dır.
Muhammed b. İshak, Mekhul'un. şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İlim taleb etmek için bütün yeryüzünü dolaştım.»
Zührî dedi ki: «Âlimler şu dört kişidir: Hicaz'da Said b. Müseyyeb, Basra'da Hasan-ı Basrî, Kûfe'de Şa'bî, Şam'da d Mekhul.»
Bazıları dediler ki: Mekhul "de" anlamına gelen "kul" sözünü iyi telaffuz edemez ve 'kül' derdi. Halk nezdinde itibarlı idi. Emrettiği herşey yapılırdı.
Said b. Abdülaziz dedi ki: «Mekhul, Şamlıların en fakihi idi. Zührî'den daha iyi fıkıh bilirdi.»
Birden fazla kişinin rivayetine göre Mekhul, hicretin 113. senesinde vefat etmiştir. Bundan sonraki bir tarihte vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur.
Abdülhadi, kendi el yazısı ile şöyle yazmıştı: «Şamlı mekhul, Ebu Müslim'in oğludur. Ebu Müslim'in asıl adı Şehzab b Şazel'dir.»
İbn Ebi'd-Dünya, Mekhul'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Elbisesini temiz tutan kişinin tasası azalır. Kokusu güzel olar kişinin aklı fazlalaşır.»

Mekhul, şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle demişti:
«Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz.» (et-Tekâsür, 8.) Evet, size bahşedilen soğuk içecekler, evlerin gölgeleri, karınların tokluğu, yaratılışınızın mutedil oluşu ve uyku lezzeti gibi nimetlerden sorguya çekileceksiniz.»
Yine Mekhul şöyle demişti: «Mücahidler, bineklerinin üzerindeki yükleri indirdikleri zaman melekler gelir ve bineklerinin sırtını sıvazlar ve onlar için bereket duası yaparlar. Sadece boynunda çan bulunan binekler için dua yapmazlar.» [14]

Hicretin Yüzondördüncü Senesi

Muaviye b. Hişam, Anadolu kıyılarına gidip gaza yaptı. Süleyman b. Hişam b. Abdülmelik de İç Anadolu'ya gidip gaza yaptı İkisi de müminlerin emiri Hişam'm oğludurlar.
Battal Abdullah ile Bizans imparatoru Kostantin karşılaştılar. Kostantin, Peygamber (s.a.v.)'in kendisine mektup yazdığı imparator Heraklius'un oğluydu. Battal, Kostantin'i esir alıp Süleyman b. Hi-şam'a gönderdi. Süleyman da onu babası Hişam'a götürdü.
Hişam, Mekke, Medine ve Taif valisi İbrahim b. Hişam b. İsmail'i görevden alıp yerine kardeşi Muhammed b. Hişam'ı tayin etti. Bir kavle göre o da insanlara haccettirdi.
Vakidî ile Ebu Ma'şer dediler ki: «Bu senede insanlara Halid b. Abdülmelik b. Mervan haccettirmiş tir.» Doğrusunu Allah bilir. [15]

Hicretin Yüzondördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Atâb. Ebirebah

Beni Fihr kabilesindendir. Onların azatlısıdır. Künyesi, Ebu Muhammed el-Mekkî'dir. Güvenilir ve kadri yüce tabiilerden biridir. Anlatıldığına göre 200 kadar sahabe ile görüşmüştür.
İbn Sa'd dedi ki: «Bazı âlimlerin Atâ hakkında şöyle dediklerim işittim: Atâ; siyah tenli, tek gözlü, felçli, topal ve burun ucu aşağıya uzanmış bir adamdı. Daha sonra diğer gözünü de kaybetti. Sika ravi-lerden olup fakihti. Bilgili ve çok hadis rivayet eden bir kimseydi.»
Ebu Cafer el-Bakır ile birkaç kişi şöyle demişlerdir: «Zamanında Atâ'dan daha iyi menasiki bilen başka bir kimse yoktu.»
Bazıları da bu söze şu eklemeyi yapmışlardır: «Atâ, yüz hac yaptı ve yüz sene yaşadı. Ömrünün son zamanlarında fazlaca yaşlı olduğundan ve zayıf düştüğünden ötürü ramazanda oruç tutamıyor ve bu nedenle fidye ödüyordu. Fidye ödemesine de şu ayet-i kerimeyi delil gösteriyordu:
«Oruca dayanamayanlar, bir düşkünü doyuracak kadar fidye verir.» (el-Bakara, 184.)
Emeviler zamanında Mina günlerinde münadi şöyle seslenirdi: «Hac konusunda Atâ b. Ebi Rebah'tan başkası fetva vermesin.»
Ebu Cafer el-Bakır: «Kendisiyle karşılaştığım kimseler arasında Atâ'dan daha fakih birini görmedim.» demiştir.
Evzaî: «Atâ öldüğü günde o, insanlar nezdinde yeryüzü ahalisinin en çok hoşuna giden bir kimse idi.» demiştir.
İbn Cüreyc: «Atâ'nın yatağı mescitte yirmi sene süreyle kaldı. O, mescitte insanların en güzel namaz kılanı idi» demiştir.
Katade: «Said b. Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehaî ve Atâ... İşte bunlar, şehirlerin imamlarındandırlar.» demiştir.
Atâ dedi ki: «Adamın biri bana bir hadisi nakleder, ben onu hiç duymamışım gibi dinlerim. Oysa o adam doğmadan önce ben o hadis duymuşumdur, ama sanki o anda ilk olarak duyuyormuşum gibi bir izlenim veriyorum ona.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre Atâ şöyle demiştir: «Ben hadisi ondan dinliyorum ama sanki onu daha önce duymamışım gibi bir izlenim veriyorum.»
Cumhura göre Atâ, hicretin 114. senesinde vefat etmiştir Allah ona rahmet etsin. Doğrusunu Allah bilir. [16]

Fasıl

Ebu Muhammed Atâ b. Ebi Rebah. Ebu Rebah'ın asıl adı, Es-lem'dir. Birçok sahabeden hadis rivayet etmiştir. Bu sahabeler arasında; İbn Ömer, İbn Amr, Abdullah b. Zübeyr, Ebu Hüreyre, Zeyd b. Halid el-Cühenî ve Ebu Said vardır. Atâ, İbn Abbas'dan ve diğerlerinden tefsir dinlemiştir. Birçok tabii de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır ki, bu tabiiler arasında; Zührî, Amr b. Dinar, Ebu Zübeyr, Katade, Yahya b. Kesir, Malik b. Dinar, Habib b. Ebi Sabit, A'meş, Eyyüb es-Sahtiyanî ve diğer birçok meşhur imam vardır.
Ebu Hezzan dedi ki: Atâ b. Rebah'ın şöyle dediğini işittim: «Bir kimse zikir meclisinde otururşa, onun bu mecliste oturmasını Cenâb-ı Allah, daha önce on batıl mecliste oturma günahına kefaret kılar.»
Ebu Hezzar dedi ki: Atâ'ya şöyle dedim:
- Zikir meclisi nedir?

- Helal ve haramın anlatıldığı meclistir, nasıl namaz kılacağının, nasıl oruç tutacağının, nasıl evleneceğinin, nasıl boşanacağının, nasıl satacağının ve nasıl satın alacağının anlatıldığı meclistir.
Taberanî, Atâ b. Ebi Rebah'm şu ayeti tefsir ederken şöyle dediğini nakletmiş tir:
«O şehirde, yeryüzünde bozgunculuk yapan, düzeltmeye uğraşmayan dokuz kişi vardı.» (en-Neml, 48.) Dirhemlerin ucundar kesip koparırlardı.
Sevrî, Abdullah b. Velid (el-Vassafî)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Atâ'ya şöyle bir soru sordum:
- Katiplik yapan bir adam hakkında ne düşünüyorsun? Eğer katiplik yaparsa çoluk çocuğunu refah içinde geçindirir, ama yapmazsa yoksul düşer.
- Peki bu katibin amiri kimdir?
- Halid el-Kusarî'dir.
Atâ dedi ki: Salih kul şöyle demişti: «Rabbim, bana verdiğin nimete andolsun ki, suçlulara asla yardımcı olmayacağım.» (el-Kasas, 17.)
Atâ dedi ki: «Kullara Allah tarafından verilen en faziletli ve en üstün şey akıldır ki, o da dinin ta kendisidir.»
Atâ dedi ki: «Kul üç kez "Ya Rab, ya Rab, ya Rab" derse Cenâb-ı Allah, mutlaka ona bakar.»
Ravi diyor ki: Ben bunu Hasan-ı Basrî'ye anlattığımda o şöyle cevap verdi: Siz Kur'ân'ı okumuyor musunuz? Kur'ân'da şöyle buyuru-luyor: «Ey Rabbimiz! Doğrusu biz, Rabbinize inanın diye bir inanmaya çağıran bir çağrıcıyı işittik de iman ettik Rabbimiz! Günahlarımızı bize bağışla, kötülüklerimizi ört. Canımızı iyilerle beraber al. Rabbimiz! Peygamberlerine vaad ettiklerini bize ver. Kıyamet günü bizi rezil etme. Sen, şüphesiz sözünden caymazsın.»
Rableri dualarını kabul etti: «Birbirinizden meydana gelen sizlerden, erkek olsun kadın olsun, iş yapanın işini boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, yolumda ezaya uğratılanların, savaşan ve öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim. Andolsun ki, Allah katından bir nimet olarak onları içlerinde ırmaklar akan Cennetlere koyacağını, nimetin güzeli Allah katmdadır.» (Âi-i
İmrân, 193-195.)
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Atâ'nm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Eğer arefe akşamı kendi nefsinle başbaşa kalabiliyorsan bunu
yap.»
Said b. Sellam el-Basrî, Ebu Hanife Numan b. Sabitin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Mekke'de Atâ ile karşılaştım. Ona birşey sordum. O da bana şöyle sordu:
- Sen nerelisin? Kimlerdensin?
- Küfe halkmdamm.
- Sen, dinlerinden ayrılan ve gruplara bölünen kasabanın halkından mısın?
- Evet.
- Sen hangi gruptansın?
- Selefe sövmeyen, kadere inanan ve ehli kıbleden herhangi birini -işlediği günahtan ötürü- tekfir etmeyenlerdenim.
- Seni iyi tanıdım, benimle beraber ol.
Atâ dedi ki: «Ümmetin üzerinde icma ettiği şey, bizim nezdimizde senetten daha kuvvetlidir.»
Atâ'ya sordular: «Burada bir grup insan var ki, "İman ne artar ne de eksilir." diyorlar. Bu hususta senin görüşün nedir?»
Atâ şöyle cevap verdi: «Yüce Allah, şöyle buyurmuştur: "Doğru yolu bulanların ise Allah doğruluklarını arttırır." (Muhammed, 17.) Peki bu kimselerin doğruluklarının arttığı ifade ediliyor, söyler misin, artan bu doğruluk nedir?» Ben de kendisine şöyle dedim: «Sözünü ettiğimiz bu topluluk, namaz ve zekatın Allah'ın dininden olmadığını iddia ediyorlar. Sen buna ne dersin?» Atâ dedi ki: Yüce Allah şöyle buyuruyor:
«Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuş-lardı. Dosdoğru olan din de budur.» (el-Beyyine, 5.) Bakınız bu ayet-i kerimede de görüldüğü gibi Cenâb-ı Allah, namaz kılıp zekat vermeyi dinin bir parçası saymıştır.»
Ya'Iâ b. Ubeyd dedi ki: Muhammed b. Suka'nın yanma gittik. Bize şöyle dedi: Size fayda vereceğini ümid ettiğim bir sözü nakledeyim mi? Çünkü bu söz bana fayda vermiştir. Atâ b. Ebi Rebah, bana şöyle demişti: «Ey kardeşimin oğlu! Sizden öncekiler fazla konuşmayı mekruh sayarlardı. Fazla sözün günah olduğuna inanırlardı. Yalnız Allah'ın kitabının okunmasını bundan ayrı tutarlardı. Ayrıca iyiliği emredip kötülüğü menetmek için söylenen sözleri veya kişinin zorunlu geçimini temin ederken ihtiyacını söylemesini fazla sözden saymazlardı. Siz bu dediğime inanmıyor musunuz? Bakın yüce Allah şöyle buyurmuştur: «Oysa, yaptıklarınızı bileri, değerli yazıcılar sizi gözetlemektedirler.» <el-İnfitâr, 10-12.)
«Sağında ve solunda, onunla beraber oturan iki alıcı melek, yanında hazır birer gözcü olarak söylediği her sözü zaptederler.» (ei-Kâf, 17-18.) Sizden biri dolu amel sahifesi önünde açıldığında ve orada yazılı olan amellerinin çoğunun din ve dünya ile ilgisi olmadığını gördüğünde utanmayacak mı?
Atâ şöyle dedi: Geceleyin sıcaktan korkarsan şunu oku: «Bismil-lahirrahmanirrahim - Euzübillahi mineşşeytanirracim.»
Taberanî ile diğerlerinin rivayetlerine göre Mescid-i Haram'daki ilim halkası İbn Abbas'a aitti. İbn Abbas vefat edince, Atâ b.

Ebi Re-bah, o ilim halkasına sahib oldu. İnsanlara ders verdi.»
Osman b. Ebi Şeybe, Seleme b. Küheyl'in şöyle dediğim rivayet etmiştir:
«İşlediği salih ameli ile Allah katındaki sevapları taleb eden sadece şu üç kişiyi gördüm: Atâ, Tavus ve Mücahid.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Ömer b. Zerr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Atâ gibisini asla görmedim. Atâ'nın üzerinde asla gömlek görmedim. Onun üzerinde beş dirhem değerinde bir giysi de görmedim.»
«Ya'lâ b. Ümeyye'nin sohbeti vardı. O mescitte bir müddet oturur ve o müddet zarfında itikafa niyet ederdi.»
Evzaî, Atâ'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Rasûlullah (s.a.v.)'m kızı Fatıma hamur yoğururdu, hamuru tamamlayınca saca vurup ekmek yapardı.»
Evzaî, Atâ'nın şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Allah'ın dini konusunda o ikisine acımayın.» (en-Nûr, 2.) Yani zina-kar erkekle kadına haddi tatbik ederken onlara acımayın.»
Evzaî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Yemame'de iken orada insanları Rasûlullah'ın ashabına karşı mihnete sokan bir vali vardı. O münafiktı, mü'min değildi. İnsanları baskı yaparak karılarını boşatma ve kölelerini azad etme tehdidi ile günah işlemiş bir kimseyi münafik olarak adlandırmalarını, onlara mü'min .adları vermemelerini isterdi. İnsanlar da bu hususta ona uydular. Dediğini yaptılar, ben daha sonra Atâ ile karşılaştım, o valinin bu uygulamasını ve onun baskısı altında kalan insanların hoş olmayan sözleri söylemelerinin hükmünü sordum. O da şöyle cevap verdi: «Baskı altında kalan insanların böyle konuşmalarının bir sakıncası yoktur. Zira yüce Allah şöyle buyurmuştur: «Ancak onlardan sakınmanız hali müstesnadır.» (Âl-iİmrân, 28.)
İmam Ahmed b. Hanbel, İsmail b. Ümeyye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Atâ hep susardı, konuştuğu zaman söylediklerimizi teyid ettiğini
sanırdık. Cenâb-ı Allah'ın şu ayet-i kerimesi hakkında şöyle dedi:
«Bunları ne ticaret ve ne de alışveriş, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekat vermekten alıkoyar.» (en-Nûr, 37.)
Cenâb-ı Allah'ın, vaktinde eda etmelerini kendilerine farz kıldığı hukukunu yerine getirmekten alış verişleri kendilerini alıkoymaz.»
İbn Cerir dedi ki: Atâ'nın Beyt'i tavaf etmekte olduğunu gördüm. Kendisini götürmekte olan adama şöyle dedi: «Benden şu beş şeyi öğrenip aklınıza yerleştirin: Hayrı ve seri, acısı ve tatlısı ile birlikte kader, Allah'tandır. Kulların kader hususunda iradeleri ve dilemeleri yoktur. Ehli kıblemiz mü'mindirler. Canları ve mallari (şer'i bir hak dışında) dokunulmaz ve haramdır. Asi ve azgın gruba karşı elle, ayakkabılarla, silahla savaşmak gerekir. Haricilerin sapıklıkta olduklarına şahitlik etmek icab eder.»
İbn Ömer dedi ki: «Aramızda Atâ b. Ebi Rebah bulunduğu halde meselelerinizi getirip önüme mi yığıyorsunuz?»
Muaz b. Sa'd dedi ki: «Atâ'nın yanında oturmaktaydım, bir hadisi nakletti. Adamın biri onun konuşmasına itirazda bulundu. Atâ, öfkelendi ve şöyle dedi: "Bu ne ahlaktır, bu ne tabiattır? Allah'a yemin ederim ki, ben adamın sözünü dinlerim, anlattığı şeyi kendisinden daha iyi bildiğim halde bilmediğimi kendisine zannettiririm."»
Atâ şöyle derdi: «Evimde bir yastık görmektense bir şeytan görmek daha iyidir. Çünkü yastık, insanı uykuya davet eder.»
Osman b. Ebi Şeybe, İbn Cerir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Atâ, yaşlanıp vücudu zayıfladıktan sonra namaza durur ve kıyam halinde iken Bakara sûresinden 200 ayet okurdu, yine de yerinden kımıldamaz ve hareket etmezdi.»
İbn Uyeyne dedi ki: İbn Cerir'e şöyle dedim:
- Senin gibi namaz kılan birini göremedim.
- Sen Atâ'yı görmeliydin.
Atâ dedi ki: "Cenâb-ı Allah, şöhretli bir elbiseyi giyen genci sevmez ve o elbise üzerinde olduğu müddetçe Cenâb-ı Allah, ondan yüz çevirir.»
Denilir ki: Kulun hasta insan gibi olması gerekir, mutlaka birşey-ler yemesi gerekir, ama her yiyecek ona uymaz.
Beddua, hikmet sahibi kimsenin gözünü kör ettiği halde cahile ne yapar? Onu siz düşünün.
Nimet sahibi kimsenin içinde bulunduğu konforu kıskanmayın ve onun durumuna gıpta etmeyin. Çünkü o kişinin ölümden sonra ne hale geleceğini bilemezsiniz. [17]

Hicretin Yüzonbeşinci Senesi

Bu senede Şam'da taun meydana geldi.
Haremeyn ve Taif valisi Muhammed b. Hişam b. İsmail, insanlara haccettirdi. Diğer beldelerdeki valiler, daha önceki senelerde adı geçen valilerdi. Doğrusunu Allah bilir. [18]

Hicretin Yüzonbeşinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Ebu Cafer El-Bakır

Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib el-Kuraşi el-Haşi-mî, Ebu Cafer el-Bakır. Annesi, Ümmü Abdullah bint Hasan b. Ali'dir.
Ebu Cafer; kadri yüce, şanı büyük bir tabii idi. İlim, amel, siyadet ve şeref bakımından bu ümmetin Önderlerinden biri idi Şiilerin iddialarına göre oniki imamdan biridir. Ama kendisi onların yolunda ve mesleğinde değildi. Onların zihinlerindeki düşüncelere, vehim ve hayallere bağlanmamıştı. Aksine o, Ebu Bekir ve Ömer'i öne geçirenlerdendi. Bu hususta onun yanında sahih rivayetler vardı ve şöyle demişti: «Ehl-i beytimden, aile efradımdan hangisini gördüysem hepsi Ebu Bekir ve Ömer'i dost bilir, onları önder sayarlardı. Allah ikisinden de razı olsun.»
Ebu Cafer el-Bakır, birden fazla sahabeden rivayetlerde bulunmuştur. Tabiilerin büyüklerinden ve başkalarından oluşan bir cemaat da ondan hadis rivayet etmişlerdir. Oğlu Cafer es-Sadık, Hakem b. Uteybe, Rebia, A'meş, Ebu İshak es-Sübey'î, Evzaî A'rec -ki bu ondan daha yaşlı idi- îbn Cüreyc, Atâ, Amr b. Dinar ve Zührî ondan rivayette bulunan kimselerdendir.
Süfyan b. Uyeyne, Cafer es-Sadık'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Babam bana nakletti ki o, yeryüzünde o gün Muhammedilerin en hayır hsıydı.
îclî dedi ki: Ebu Cafer el-Bakır, Medinelidir. Tabiidir, sika ravi-lerdendir.
Muhammed b. Sa'd'ın ifadesine göre Ebu Cafer el-Bakır, çok hadis rivayet eden sika ravilerdendir. Bir kavle göre Ebu Cafer hicretin 115. senesinde vefat etmiştir. Bir yıl Önce vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet mevcut olduğu gibi bir yıl sonra vefat ettiğine dair bir rivayet de mevcuttur. 117. ve 118. hicri senede vefat ettiği de söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Vefat ederken yetmiş yaşını aşkındı, altmış yaşını geçmediğine dair zayıf bir rivayet de vardır. [19]

Fasıl

Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib. Babası Ali Zeynelabidin'di. Dedesi Hüseyin'di ki, hem babası hem dedesi Irak'ta şehid edilmişlerdi.
İlimleri yarıp içinden hüküm çıkardığı için kendisine Bakır (yaran) adı verilmişti. Çokça zikreden, Allah'tan korkan sabırlı bir insandı.
Peygamber sülale sin dendi, nesebi yüce, soyu yüksekti. Tehlikeli şeyleri bilir, çokça ağlayıp gözyaşı döker, tartışmalardan ve düşmanlardan uzak dururdu.
Ebu Bilal el-Eş'arî, Ebu Cafer el-Bakır'm şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İşte onlar, sabrettiklerinden ötürü odalarla mükafatlandırılırlar.» (el-Furkân, 75.) Burada ayet-i kerimede geçen "odalar" kelimesi ile Cennet kastedilmiştir. Onlar, dünyada fakirliğe sabrettiklerinden ötürü mükafata mazhar olacaklardır.»
Abdüsselam b. Harb, Ebu Cafer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Yıldırımlar, mü'mine de mü'min olmayana da isabet ederler ama zikredene isabet etmezler.»
Ben derim ki: Buna benzer bir söz, İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Buna göre İbn Abbas, şöyle demiştir: «Gökten yıldızlar sayısınca yıldırımlar düşse de zikreden kimseye isabet etmez.»
Cabir el-Cu'fî şöyle demiştir: Ebu Cafer el-Bakır bana dedi ki:
- Ey Cabir, ben hüzünlüyüm, kalbim meşguldür.
- Neden dolayı hüzünleniyorsun, kalbin neden Ötürü meşguldür?
- Ey Cabir, bir kimsenin kalbine Aziz ve Celil olan Allah'ın saf dini girerse, artık onun kalbi başka şeyle meşgul olmaz. Ey Cabir, dünya nedir ki? O ne olabilir ki? Dünya dediğin şey; bindiğin binekten veya giydiğin elbiseden veya nikahladığın kadından başka nedir? Ey Cabir, doğrusu mü'minler, dünyada ebedi kalmayacaklarını bilirler ve dünyaya bel bağlamazlar. Ahiretin geleceğine de kesin olarak inanırlar. Kulaklarıyla duydukları fitneler, onları Allah'ın zikrini dinleme hususunda sağırlaştırmadı. Gözleriyle gördükleri zinetler, onları Allah'ın nuru karşısında körleştirme di. Böylece iyi kimselerin sevabını elde ettiler. Takva ehli kimseler, dünyada basit bir azıkla geçinen, sana çok yardım eden, unuttuğunda sana hatırlatan, hatırladığında sana yardımcı olan, Allah'ın hakkını söyleyen, onun emirlerini yerine getiren, kendilerini Aziz ve Celil olan Rablerinin muhabbetine adayan, Allah'a, O'nun sevgisine kalbleriyle bakan, mahbuplarma taatta bulundukları için dünyadan uzaklaşan ve bunu yaratıcılarının emri olduğunu bilen, meliklerinin indirdiği yere dünyayı indiren, sonra onu bırakıp göç eden kimselerdir. Dünyayı şu gözle görürler: Rüyada kavuştuğun ama uyandığında elinde kalmayan bir su gibidir dünya. Allah'ın dini ve hikmeti hususunda gözetmeni emrettiği şeyleri gözetip muhafaza et.»
Halid b. Yezid, Ebu Cafer el-Bakır'dan rivayet etti ki, Hz. Ömer şöyle demiştir:
«Allah'ın kitabını okuyan bir kimsenin zenginleri sevdiğini görürseniz bilin ki, o dünya sahibidir. Onun sultana bağlanıp onun yanından ayrılmadığını görürseniz, bilin ki o hırsızdır.»
Ebu Cafer el-Bakır, her gün ve gece farz namazları kılardı.
İbn Ebi'd-Dünya, önün şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Çirkin sözler, alçak kimselerin silahıdır.»

Ebu'l-Ahvez, Mansur tariki ile onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Herşeyin bir afeti vardır, ilmin afeti ise unutmaktır.»
Ebu Cafer el-Bakır, oğluna şöyle demişti:
«Tembellikten ve tahammülsüzlükten sakın. Çünkü bunlar, her kötülüğün anahtarıdır. Zira sen tembelleşirsen hakkı eda etmezsin, huysuzluk yaparsan, tahammülsüz olursan, hakka karşı sabırlı olamazsın.»
Ebu Cafer el-Bakır şöyle demişti: «Amellerin en kuvvetlisi üçtür:
1- Her halükarda Allah'ı zikretmek,
2- Nefsine haksızlık yaptığını söylemek ve onu dizginlemek,
3- Kardeşine mali yardımda bulunmak.»
Halef b. Havşeb, Ebu Cafer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İman kalpte sabittir, yakinî inanç ise kalbe gelip gider. Kalbe uğrayınca onu demir kütlesi haline getirir, kalbten çıkıp giderse kalb, çürümüş bir bez ve paçavraya döner. Bir kulun kalbine kibir ve gururdan azıcık birşey girerse, mutlaka o kadarıyla veya daha fazlasıyla aklım eksiltir.»
Ebu Cafer el-Bakır, Cabir el-Cu'fi'ye şöyle demişti: Irak fakihleri şu ayet-i kerime hakkında ne diyorlar: «Rabbinden bir işare görme-seydi Yusuf da onu istiyecekti.» (Yûsuf, 24.) Yusuf, o anda babası Ya-kub'u kendi baş parmağını ısırır halde gördü. İşte Irak fakihleri, bu ayet-i kerimedeki burhanın bu olduğunu söylemişlerdir.
Ebu Cafer, Cabir'e şu cevabı verdi: «Hayır, babam, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Yusuf un gördüğü burhan ve işaret şuydu: Züleyha ona yönelince ve o da Züleyha'ya tamahlamnca Zü-leyha kalkıp evin köşesinde bulunan inci ve yakutlarla süslenmiş olan bir putun üzerini beyaz bir örtüyle örttü ki put, onların yapacakları cinsel münasebeti ve sevişmeyi görmesin. Züleyha, ondan utandığı ve çekindiği için böyle yapmıştı. Yusuf da ona niçin böyle yaptığım sorunca Züleyha: "Bu benim tanrımdır, beni bu halde görmesinden utanırım." diye cevap vermişti. Bunun üzerine Yusuf şöyle demişti: "Sen, fayda ve zarar veremeyen, görmeyen ve işitmeyen bir puttan utanıyorsun, her nefsin üzerinde duran ve yaptıklarının karşılığını verecek olan Rabbimden ben nasıl utanmıyayım? Allah'a yemin ederim ki, sen asla benimle sevişemeyecek ve cinsel münasebette bulunamayacaksın." İşte ayet-i kerimede sözü edilen burhan ve işaret budur.»
Bişr el-Hafî, Ebu Cafer el-Bakır'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Zenginlik ve izzet, mü'minin kalbinde dolaşırlar. İçinde tevekkül bulunan bir mekana kavuştuklarında oraya yerleşirler.»
Ebu Cafer el-Bakır, şöyle demişti: «Allah, bizim taraftarlarımızın kalblerine korku salar, kayyumumuz ayakta durduğunda, hükümdarımız zahir olduğunda, taraftarlarımızdan her biri aslandan daha cüretli, kılıçtan da daha keskin olur. Bizim taraftarlarımız, Aziz ve Ce-lil olan Allah'a itaat eden ve ondan sakınanlardır, düşmanlıktan ve husumetten uzak durun. Çünkü düşmanlık ve husumet, kalbi ifsad eder, münafıklığı ortaya koyar: 'Ayetlerimizi çekişmeye dalanları görünce başka bir bahse geçmelerine kadar onlardan yüz çevir." (ei-En'âm, 68.) İşte bunlar çekişen, tartışan ve husumet içinde bulunan kimselerdir.»
Urve b. Abdullah dedi ki: Ebu Cafer'e, kılıcı süslemenin hükmünü sordum. O da: «Bunun bir sakıncası yoktur. Çünkü Ebu Bekir es-Sıddık da kılıcını süslemişti.» diye cevap yerdi. Ben de: «Sen Ebu Bekir'e Sıddık mı dedin?» diye sorduğumda yerinden sıçrayıp kıbleye yöneldi, sonra şöyle dedi: «Evet Sıddık! Evet, Sıddık diyorum. Kim ona Sıddık demezse Allah, onun dünya ve ahirette sözünü tasdik etmesin.»
Cabir el-Cu'fî, Ebu Cafer'in kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ey Cabir, duyduğuma göre Irak'ta bir topluluk varmış, bunlar bizi sevdiklerini iddia ediyorlar ama Ebu Bekir ve Ömer'e düşmanlık edip onların aleyhinde konuşuyorlarmış ve bunu kendilerine benim emrettiğimi söylüyorlarmış. Onlara de ki: «Ben onların yaptıklarından Allah'a sığınırım ve onlarla bir alakam yoktur. Canım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, eğer ben yönetimin başına geçecek olursam onların kanlarını akıtarak Allah'a yaklaşırım. Ebu Bekir ile Ömer için istiğfarda bulunmaz ve onlara rahmet dilemezsem, Rasûlullah'ın şefaatmdan yoksun kalayım. Allah düşmanları, Ebu Bekir'le Ömer'in faziletlerinden ve onların İslâm'da geçmiş hizmetlerinden habersizdirler. Bunların yaptıklarıyla alakam olmadığını kendilerine bildir ve Ebu Bekir ile Ömer'den uzak duran kimselerden benim de uzak olduğumu kendilerine söyle. Çünkü Ebu Bekir ile Ömer'in faziletlerini bilmeyen kimse, sünneti bilmemiş olur.»
Ebu Cafer el-Bakır, şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle demiştir:
«Sizin dostunuz ancak Allah, onun peygamberi ve namaz kılan, zekat veren ve rükû eden mü'minlerdir.» (el-Mâide, 55.) "Bu mü'minler, Muhammed (s.a.v.)'in ashabıdır." Ben kendisine dedim ki: "Bu ayet-i kerimede evsafı belirtilen mü'minin Hz. Ali olduğunu söylüyorlar. Sen ne dersin?" Bana şu cevabı verdi: "Ali de Rasûlullah'ın ashabın-dandır."»
Abdullah b. Atâ dedi ki: «Alimlerin Ebu Cafer yanında küçüldükleri kadar başka hiç kimse yanında küçüldüklerini görmedim. Hikmet sahibi kimseler, onun yanına gittiklerinde sanki o, onların öğretmeniydi. O benim gözümde çok büyük bir kardeşimdi. Onu gözümde büyüten yanı, dünyanın onun gözünde küçülme siy di.»
Cafer b. Muhammed dedi ki: Babam Ebu Cafer'in katırı kayboldu. Babam: «Eğer Allah onu bana geri gönderirse ben Rabbime razı olacağı hamdler ile hamdeder ve onu överim.» dedi. Çok geçmeden katırı eğeri ile kendisine geri geldi, üzerindeki eşyalardan hiçbir şey kaybolmamıştı. Kalkıp katıra bindi, üzerine oturunca elbisesini toparladı ve başını semaya kaldırıp: «Elhamdülillah» dedi. Daha fazla birşey söylemedi. Kendisine bunun sebebini sorduklarında şu cevabı verdi: «Eksik bıraktığım birşey oldu mu ki? Hamdın tümünü Aziz ve Celil olan Allah'a ait kıldım.»
Abdullah b. Mübarek, Ebu Cafer el-Bakır'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir kimseye güzel ahlak ve merhamet verilirse, ona hayır ve rahatlık verilmiş olur. Dünyada durumu güzelleşir, ahirette de hoş olur. Ama bir kimse güzel ahlaktan ve merhametten yoksun bırakılırsa bu onun bütün şer ve belaya maruz kalmasına neden olur. Ancak Aziz ve Celil olan Allah'ın koruduğu kimse hariç.»
Ebu Cafer şöyle dedi: «Sizden biri elini kardeşinin cebine koyup istediği şeyi tam olarak alabilir mi? Alabiliyorsa ne âlâ. Aksi takdirde siz, iddia ettiğiniz gibi kardeş olamazsınız. Kardeşinin sana olan sevgisinin derecesini sen kendi kalbinde ona beslediğin sevginin derecesi ile anlayabilirsin. Çünkü kalbler karşılıklıdır.»
Ebu Cafer, serçelerin ötüşlerini işitince: «Bunlar ne diyorlar, biliyor musun?» diye sordu. Ben de, «Hayır» diye cevap verince şu karşılığı verdi: «Allah'ı teşbih ediyorlar ve ondan, kendilerine günlük rı-zıklarını vermesini istiyorlar.»
Ebu Cafer şöyle dedi: «Dilediğin ve sevdiğin sözleri söyleyerek Allah'a dua et, hoşuna gitmeyen bir durum meydana gelirse onun sevdiği ve istediği şeylerde kendisine muhalefet etme.»
Ebu Cafer şöyle dedi:
«Karın veya tenasül organının iffetinden daha faziletli ve daha üstün bir ibadet yoktur. Allah'ın en çok sevdiği şey, kendisinden dilekte bulunmandır. Kaza ve belayı ancak dua defeder. Hayırların sevabı en çabuk verileni, iyilik yapmaktır. Serlerin cezası en çabuk verileni de, taşkınlık yapıp asi olmaktır. Kişiye ayıp olarak/kendi yapamayacağı şeyi başkalarına emretmesi, kendisinin uzak duramıyacağı şeylerden başkasını menetmesi, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meclisindeki arkadaşlarına eza vermesi yeter, bunlar, derli toplu sözlerdir. Efradını cami, ağyarını manidir, yukarıdaki yasakları akıllı bir kimsenin yapmaması gerekir.»
Ebu Cafer şöyle dedi: «Kur'ân, Aziz ve Celil olan Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir.»
Ebu Cafer dedi ki: Adamın biri, Mekke'ye giderken Hz, Ömer'le yoldaş oldu. Sonra bu adam yolda vefat etti. Hz. Ömer durdu onunla ilgilendi ve namazını kılıp onu defnetti. Hz. Ömer'in şu beyti okumadığı gün çok azdır:
«Daha aşağısını ve eksiğini umduğum bir iş başa ulaştı. Tamamını ümid ettiğim bir istense geri kaldım.»
Ebu Cafer şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, 1.000 abid ölmek-tense, bir âlimin Ölmesini şeytan daha çok arzular.»
Ebu Cafer dedi ki: «Bir kulun gözü yaşarırsa Allah, o kulun yüzünü Cehennem ateşinden korur, gözyaşları yanaklarının üzerine akarsa yüzü tozlanıp zelil olmaz. Herşeyin belirli bir mükafatı vardır, ancak gözyaşının mükafatı hariç. Cenâb-ı Allah, bir gözyaşı damlası karşılığında denizler kadar günahları affeder. Eğer bir kimse Allah'tan korkarak bir ümmet için ağlarsa, Allah o ümmete rahmet eder.»
Ebu Cafer dedi ki: «Zengin iken seni gözeten, fakir iken senden alakasını kesen kardeşin ne kötü kardeştir.»
Ben derim ki: Şu üç beyit, hikmeti ve dünyadaki zahidliği içermektedir, özellikle son kısmı daha mükemmeldir, şöyle ki:
«Dünya bazı kimseleri aldattı, onlar dönüşü olmayan bir yere varıp konakladılar.
Kişi birşeye kızarsa o şey değişmez, birşeye razı olunca da o şey değişir.
Daha eksiğini ve aşağısını umduğum bir iş başa ulaştı.
Tamamını elde edeceğimi umduğum bir işten de geri kaldım.» [20]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/452-453.
[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/453-494.
[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/494.
[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/494.
[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/494-495.
[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/495.
[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/495.
[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/495.
[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/495-497.
[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/497.
[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/497-498.
[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/498.
[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/498-499.
[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/499-500.
[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/500.
[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/500-501.
[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/501-505.
[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/505.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/506.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/507-511.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com

Hicretin Yüzonaltıncı Senesi
Hicretin Yüzonyedinci Senesi
Hicretin Yüzonyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Katade B. Duame Es-Sedusî
Fasıl
İbn Ömer'in Azatlısı Nafi
Şair Zu Rimme
Hicretin Yüzonsekizinci Senesi
Alî B. Abdullah B. Abbas
Hicretin Yüzondokuzuncu Senesi
Hicretin Yüzyirminci Senesi
Hicretin Yüzyirmibirînci Senesi
Hicretin Yüzyirmibîrinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Zeyd B. Ali
Mesleme B. Abdülmelik
Nümeyr B. Kays
Hicretin Yüzyirmiikinci Senesi
Battal Adıyla Bilinen Abdullah Ebu Yahya
Hicretin Yüzyirmiikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
İyas Ez-Zekî
Hicretin Yüzyirmiüçüncü Senesi
Hicretin Yüzyirmidördüncü Senesi
Hicretin Yüzyirmidördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler
Kasım B. Ebi Bezze
Zührî
Fasıl
Bilal B. Sa'd
Cad B. Dirhem

Hicretin Yüzonaltıncı Senesi

Bu senede Muaviye b. Hişam, Anadolu'ya gazaya gitti.
Şam'da ve Irak'ta büyük bir veba görüldü. Vebanın en şiddetlisi Vasıfta görüldü.
Bu senenin muharrem ayında Horasan valisi Cüneyd b. Abdur-rahman el-Mirrî, karnına musallat olan bir hastalıktan dolayı vefat etti. Bu zat, Fadıla binti Yezid b. Mühelleb ile evlenmişti. Mü'minle-rin emiri Hişam b, Abdülmelik ona kızmış, onu görevden azletmiş, yerine Asım b. Abdullah'ı Horasan valiliğine tayin etmişti. Asım'a şu emri de vermişti: «Eğer sen Horasan'a gittiğinde ölmeden Önce Cü-neyd'i ele geçirebilirsen, onun canını sen al.» Asım b. Abdullah Horasan'a gelmeden Cüneyd, muharram ayında Merv şehrinde vefat eti.
Onun vefatı ile ilgili olarak Ebu Cerir İsa b. İsmet, şu ağıdı yakmıştı:
«Cömerdlik ve Cüneyd, birlikte öldüler. Cömerdliğe ve Cüneyd'e selam olsun. Dallarda güvercinler öttükleri sürece, İkisi birlikte Merv mezarlığında kalacaklar.
Sizler kerem sahibi kimselerin kötülükten uzak, seçkin şahsiyetleri idiniz.
Sizler vefat edince cömerdlik ve keremde öldü.»
Asım, Horasan'a gelince Cüneyd'in geride bıraktığı idarecileri dayağa yatırdı. Onlara çeşitli işkenceler tatbik etti, devlet malını müsadere ettiklerini ve çeşitli suçlar işlediklerini ileri sürerek onlara haksızlık etti. Bu nedenle Haris b. Şüreyh, ona karşı ayaklanıp isyan etti ve onunla meydanda savaştı. Aralarında burada anlatımı uzun sürecek vak'alar meydana geldi., Sonra Haris b. Şüreyh bozguna uğradı, Asım ona galip oldu.
Vakidî dedi ki: Bu senede Velid b. Yezid insanlara haccettirdi. O, amcası Hişam b. Abdülmelik'ten sonra hilafete geçmişti. 'Nitekim bu husus inşaallah ileride de anlatılacaktır. [1]

Hicretin Yüzonyedinci Senesi

Bu senede Muaviye b. Hişam, Anadolu kıyılarına gazaya gitti. Süleyman b. Hişam da İç Anadolu taraflarına gazaya gitti. İkisi de mü'minlerin emiri Hişam'm oğullan idiler.
Bu senede "Eşek Mervan" lakabıyla tanınan ve Ermeniye'de bulunan Mervan b. Muhammed iki müfreze gönderdi. Bunlar, Lan tarafindaki şehirleri fethettiler, oradaki insanların çoğunu imana getirdiler.
Bu senede Hişam, önceki senede Cüneyd'in yerine Horasan'a tayin ettiği vali Asım b. Abdullah el-Hilalî'yi görevden azletti Horasan'ı daha önceki uygulamaların devamı olarak Irak valisi Abdullah b. Halid el-Kusarî'nin uhdesine verdi. Bunu azledilmiş olan Asım b. Abdullah el-Hilalî'nin bir mektubuna dayanarak yaptı. O, mü'minlerin emiri Hişam'a şöyle bir mektup yazmıştı: «Horasan valiliği, ancak Irak valiliği ile birlikte yürütülebilir. (Kendisi bu teklifte bulunmuştu ama bu teklif kendisi için değil de başkaları için gerçekleşti.) Hişam, onun bu nasihatini kabul etmiş ve Horasan'ı Halid el-Kusarî'nin uhdesine tevdi

etmişti. [2]

Hicretin Yüzonyedinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Katade B. Duame Es-Sedusî

Künyesi Ebu'l-Hattab el-Basrî idi, a'ma idi. Tabiin ulemasından ve ilmiyle amel eden imamlardandı. Aralarında Said b
Müseyyeb, Mısrî, Ebu'l-Aliye, Zürare b. Evfa, Atâ, Mücahid, Muhammed b. Şirin, Mesruk, Ebu Miciez ve diğerlerinin d
bulunduğu bir tabii cemaatından ve Enes b. Malik'ten rivayetlerde bulunmuştur. Eyyüb, Ham-mad b. Mesleme, Humeyd et
Tavil, Said b. Ebu Arube, A'meş, Şube, Evzaî, Mes'er, Muammer ve Hemmam gibi büyüklerin de aralarında bulunduğu bi
cemaat da ondan hadis rivayet etmişlerdir.
Said b. Müseyyeb dedi ki: «Katade'den daha faziletli başka bir Iraklı bana gelmiş değildir.»
Bekir el-Müzenî: «Hıfzı ondan daha sağlam başka birini göremedim.» demiştir.
Muhammed b. Şirin: «O, insanlar arasında hıfzı en sağlam olan kimse idi.» demiştir.
Matar dedi ki: «Katade, bir hadisi dinlediği zaman onu ezberle-yinceye kadar, bir korku ve titreme kendisini alırdı. Nihayet o
hadisi ezberlerdi.»
Zührî: «Katade, MekhuTden daha âlimdi.» demiştir.
Muammer: «Zührî, Hammad ve Katade'den daha fakih birini görmedim.» demiştir.
Katade dedi ki: «Duyduğum herşeyi kalbim hıfzetti.»
Ahmed b. Hanbel dedi ki: «Katade, Basralılar arasında hafızası en sağlam olan bir kimseydi. Duyduğu herşeyi ezberlerdi
Cabir, bir defasında ona bir sayfalık yazıyı okumuş, o da dinlediği o sayfadaki ifadeleri ezberlemişti. Cabir, bir gün ondan
bahsetti, onun ilmini, fikhını, cedel ilmi hususundaki bilgisini, tefsire vukufunu ve diğer özel-likerini övdü.»
Ebu Hatim dedi ki: «Katade, hicretin 117. senesinde Vasıfta taundan Öldü. O zaman ellialtı veya elliyedi yaşında idi.»
Katade dedi ki: «Bir kimse Allah'a bağlanırsa, Allah onunla beraber olur. Allah'ın kendisiyle beraber olduğu kimsenin yanında
yenilmeyen bir cemaat, uyumayan bir bekçi, sapmayan bir hidayet kılavuzu ve unutmayan bir âlim vardır.»
Katade dedi ki: «Cennet'te, Cehennem tarafına bakan bir pencere vardır. Cennetlikler oradan bakıp şöyle derler: "Şu şakilere
ne olmuş-ki Cehennem'e girmişlerdir? Bizler sizin te'dibiniz sayesinde Cennet'e girdik." Cehennemlikler şöyle derler: "Evet
bizler sizi te'dip etmek için sizlere emirler verdik, ama kendimiz o emirleri yerine getirmezdik. Sizi bazı şeylerden yasaklardık
ama o yasakları kendimiz çiğnerdik."»
Katade dedi ki: «Kişinin kendi nefsini, dinini ve insanları ıslah etmek amacıyla ilimden bir bab ezberlemesi, bir sene müddetle
ibadet etmesinden daha faziletlidir.
Eğer ilimle yetinilecek olsaydı, Musa (a.s.), sahip olduğu ilimle yetinirdi. Ama o daha fazlasını istedi.»
Bu senede vefat edenler arasında Ebu Habbab Said b. Yesar, A'rec, İbn Ebi Müleyke, Abdullah b. Ebi Zekred el-Huzaî v
Meymun b. Mehran b. Musa b. Verdan da vardı. [3]

Fasıl

Said b. Yesar'a gelince o, abid ve zahidlerdendi. Bir sahabe cemaatından rivayetlerde bulundu.
A'rec ile İbn Ebi Müleyke de böyle idiler. Meymun b. Mehran'a gelince o, tabii âlimlerinin zahid ve abidlerinin en
kıymetlilerindendi. Önde gelen imamlarmdandı. Meymun, Cezire halkının imamı idi. Taberanî'nin rivayetine göre ona şöyle
demişler:
- Sana ne olmuş ki, bir kardeşin dahi senden kızarak ayrılmıyor. Meymun şu cevabı vermişti:
- Ben onunla tartışmam ve alış veriş yapmam.»
Ömer b.Meymun dedi ki: «Babam çokça namaz kılmaz, çokça oruç tutmazdı, ama Aziz ve Celil olan Allah'a karşı gelmekten
hoşlanmazdı.»
İbn Ebi Adiy, Yunus tariki ile Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Âlim ve cahille tartışma. Alimle tartışırsan onun ilmine ulaşamazsm, cahille tartışırsan kalbin katılaşır.»
Ömer b. Meymun dedi ki: «Babamı bir gün elinden tutarak Basra caddelerinde gezdirdim, bir su kanalının yanına geldik
Babam orayı geçemedi, ben kanalın üzerine uzandım, sırtıma basarak geçti. Sonra kalkıp tekrar elinden tuttum ve Hasan-ı
Basrî'nin evine gittik. Kapıya vurdum, Sedusili bir cariye karşımıza çıktı. Kim olduğumuzu sordu, babamı göstererek: «Bu
Meymun b. Mehran'dır. Hasan'la görüşmek istiyor.» dedim. Cariye: «Ömer b. Abdülaziz'in katibi Meymun mu?» diye sorunca
evet, dedim. O da babama dönüp: «Ey bahtsız adam, ne diye şu kötü zamana kadar kaldın?» dedi. Babam ağladı. Hasan-ı
Basrî, onun ağlayışını duydu, kapıya geldi. İkisi kucaklaştılar. Sonra içeri girdiler, babam ona dedi ki: «Ey Ebu Said, ber
kalbimde bir katılık görüyorum, sen onu yumuşat ve sükuna erdir.» Hasan, ona şu ayeti okudu:
«Bana söylesene, ey Muhammedi Biz onlara yıllar yılı nimetler vermiş olsak, sonra da tehdit edildikleri şey başlarına gelse,

kendilerine verilmiş olan nimetler onlara bir fayda sağlar mı?» (eş-Şuarâ, 205-207.) Babam bayılıp yere düştü, koyun kesilirken nasıl ayaklarını oynatıp çırpmıyorsa babamın da ayaklarım oynatıp çırpındığını gördüm. Uzun bir süre sonra ayağa kalktı. Sonra cariye geldi ve: «İhtiyarı yordunuz, haydi kalkın evinize gidin.» dedi. Babamın elini tutup oradan ayrıldım, ona dedim ki:
- Babacığım, bu Hasan-ı Basrî miydi?
- Evet.
~ Onu daha yaşlı sanıyordum.
Ben böyle dedikten sonra göğsüme bir yumruk vurdu, sonra şöyle dedi:
- Ey oğulcuğum! O bize öyle bir ayet okudu ki, eğer sen o ayeti kalbinle anlasaydm, o ayet nedeniyle kalbinde birçok yaralar görürdün.»
Taberanî'nin rivayetine göre Meymun b. Mehran, şöyle demiştir:
Zevk ve safa uğruna bir dirhem verip yerine 100.000 dirhem kazanmaktansa, şu ayetin kapsamına girmemeyi daha çok arzularım:
«İnsanlar arasında, bir bilgisi olmadığı halde Allah yolundan saptırmak için gerçeği boş sözlerle değişenler ve Allah yolunu alaya alanlar vardır. İşte alçaltıcı azap bunlar içindir.» (Lokman, 6.)
Cafer b. Berkan, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz'in yanında oturuyordum, kalkıp oradan ayrıldığımda Ömer şöyle dedi: «Bu ve benzerleri gittikten sonra insanlar arasında sadece döküntüler kalır.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Nefsini üç şeyle ibtila etme:
1- Her ne kadar, "Ona, Allah'a taatta bulunmasını emredeceğim." desen de sultanın yanına gitme.
2- Her ne kadar, "Kendisine Allah'ın kitabını öğreteceğim" desen de bir kadının yanına gitme.
3- Heva ve heves sahibi kimsenin sözlerine kulak verme, çünkü onun sözlerinden senin kalbine nelerin takılacağını bilemezsin.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun'un şu ayetler hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Cehennem, yalnız azgınları bekleyen yerdir.» (en-Nebe1,2i.)
«Doğrusu Rabbin hep gözetlemekteydi.» (ei-Fecr, 14.) Şu gözetleme yerlerinden kendiniz için bir geçit yeri arayın.
«Sakın Allah'ı, zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma.» (ibra-
him, 42.)
Bu ayette zalime şiddetli bir tehdit, mazluma da bir teselli vardır. Eğer Kur'ân ehli kimseler salih olurlarsa, bütün insanlar salih olurlar.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Dünyada sadece iki adam için hayır vardır: Günahlarından ötürü tevbe eden bir adam, bir de iyilik yolunda dereceler kazanmak için çabalayan ve salih amel işleyen bir adam... Dünyada yaşayıp kalmak sadece şu iki adam için hayırlıdır: Keffaretler, yani günahlarının bağışlanması için amelde bulunan bir adam, bir de iyilik yolunda dereceler kazanmak için çalışıp çabalayan ve amelde bulunan bir adam... Bu iki adamdan başkasının dünyada kalması kendisi için vebal teşkil eder.»
Cafer b. Berkan, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Doğrusu şu Kur'ân, birçok insanların kalbinde yaratıldı, ama onlar başka sözleri arar oldular. Şu ilme tabi olup bunu dünyayı elde etmek için sermaye edinen bazı kimseler vardır. Bazıları da bu ilmi bir tartışma aracı edinir, bazıları ise bu ilmi öğrenir ve bununla Aziz ve Celil olan Allah'a itaat eder. İşte bu sonuncu kısım, insanların en hayırlılarıdır. Bir kimse, Kur'ân'a uyarsa Kur'ân onu Cennet'e sokun-caya kadar gider. İleriye sevkeder, bir kimse de Kur'ân'ı terkederse Kur'ân onu Cehennem ateşine atmadan yakasını bırakmaz.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kişi kendisi ile haram arasına helaldan bir engel koymazsa, he-lala salimen ulaşamaz.»
Meymun dedi ki: «Kişi, Allah katındaki mertebesini öğrenmek isterse ameline baksın. Çünkü her ne olursa, ameli kendisini layık olduğu mertebeye götürür.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Muhacirlerden biri, namazı çabuk kılan bir adama baktı ve bundan ötürü onu kınadı, namazı çabuk kılmış olan adam ise: «Namazdayken bir yitiğimi hatırladım, onun için namazı acelece kıldım.» diyerek kendini savunmak istediyse de Muhacir ona şöyle dedi: «Sen namazı acele kılmakla en büyük şeyini yitirmiş oldun.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Emiri tanıma, onu tanıyanı da tanıma.»
Yine Abdullah, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Beytü'1-ma-hn bana tevdi edilmesine razı olurum ama bir kadının bana emanet edilmesine razı olmam.»
Ebu Ya'lâ el-Musilî, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Keşke gözlerimden birini kaybetseydim de yöneticilik yapmış olmasaydım.
Ben kendisine: «Ömer b. Abdülaziz'in de maiyetinde yöneticilik yapmak istemez miydin?» diye sorduğumda şu cevabı verdi:

«Ömer b. Abdülaziz'in de maiyetinde çalışmak istemezdim. Ne onun, ne de başkasının maiyetinde yöneticilik yapmakta hayır yoktur.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Sözlerimi fiiliyatıma vurduğumda nefsimden mutlaka bir itirazla karşılaştım.»
Taberanî, Cafer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Meymun bana dedi ki: "Hoşuma gitmeyen şeyleri yüzüme karşı söyle, zira kişi, kardeşinin hoşuna gitmeyen şeyleri onun yüzüne karşı söylememesi halinde onun samimi dostu olamaz."»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun'un şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kimini alçaltacak ve kimini yükseltecek...» (ei-Vâkıa, 3.) Cenâb-ı Allah, bazı kavimleri alçaltır, bazılarını yükseltir.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebu Melih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Arkadaşlarımdan biri bana dedi ki: Meymun'la beraber yürüyordum, bana baktı ve üzerimde keten bir elbise görünce bana şöyle dedi: «Keten elbiseyi zengin veya azgın kimseden başkasının giymeyeceğini duymadın mı?»
Aynı senetle rivayet edildiğine göre Meymun b. Mehran şöyle demiştir:
«Kendisi binek üzerinde olup yanında yaya adam yürüten ilk kış1 Eş'as b. Kays el-Kindî olmuştur. Ben selefin zamanına ulaştım, onlar kendisi binek üzerinde giderken yanında yaya adanı yürüten birini gördüklerinde o süvariye: «Cebbar olan Allah onu kahretsin.» derlerdi.»
Abdullah b. Ahnıed b. Hanbel, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Benim için Ruha ile Havran arasındaki yolda beş dirhem para bulunmasını bile istemem.»
Meymun dedi ki: Adamın biri şöyle diyor: «Evinde otur, kapını üzerine kilitle ve bak bakalım rızkın sana geliyor mu?» Evet vallahi, eğer onun Meryem ile İbrahim peygamberin yakinî inancı gibi bir inancı olsa ve kapısını üzerine kilitleyip perdesini sarkıtsa yine de rızkı kendisine gelir. Bizden her bir insan, kazancına mukayyed olsa ve sadece temiz ve helal kazanç elde etse, mali yükümlülüklerini yerine getirse, zenginlere muhtaç olmaz, fakirler de hiç kimseye el avuç açmazlar.»
Ebu Melih, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir mü'min kardeşimden bana bir kötülük gelirse, onun kötülüğünü hafifletmekten çok tümüyle ortadan kaldırmayı isterim. Eğer; ben böyle birşey dememişim, derse "dememişim" sözü, onun aleyhinde tanıklıkta bulunacak sekiz şahitten daha çok hoşuma gider. Eğer, "dedim" der ve özür dilemezse, onu sevdiğim kadar ona kızarım da.»
İbn Abbas'ın şöyle dediğini işittim: «Bir mü'min kardeşimden bana bir kötülük isabet ederse, onu şu üç konumdan birine koyarım:
1- Eğer benden üstün biri ise, kadrini tanırım. Kıymetini bilirim.
2- Eğer benim dengim ise, ona lütufta bulunur ve kusurunu görmezden gelirim.
3- Eğer benden aşağı durumdaki biri ise, onunla arkadaşlık etmem ve meclisinde oturmam, benim nefsime uyguladığım gidiş tarzı budur. Her kim bu gidiş tarzımdan yüz çevirirse, Allah'ın yeri geniştir.»
Eban b. Ebi Raşid el-Kuşeyrî dedi ki: «Gazaya gideceğim zaman vedalaşmak için Meymun b. Mehran'm yanma gittim. Bana şu iki cümleden fazla birşey söylemedi: "Allah'tan kork, tamah ve gazap seni aldatmasın."»
Ebu Melih, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Her beldedeki âlimler benim yitiklerimdir. Onlar her şehirdeki dostlarımdır, kalbimi âlimlerin meclisine katılmakla ıslah ettim.»
Meymun b. Mehran, şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken şöyle demiştir:
«Yalnız sabredenlere, ecirleri sonsuz olarak ödenecektir.» (ez-Zümer, ıo.) Ecirleri hiçbir sıkıntıya düşmeden kendilerine verilecektir.»
Meymun dedi ki: «Sağlığımda bir dirhemi sadaka olarak vermem, ölümümden sonra yüz dirhem sadaka verilmesini vasiyet etmemden daha hoşuma gider.
Zikir iki türlüdür: Allah'ı dil ile zikretmek. Bundan daha faziletlisi Allah'ı, onun helal ve haram kıldığı şeylerin yanında anmak ve masiyet işleneceği zaman onu anıp masiyetten geri durmaktır. İşte böyle yaparsan şerefli olursun.
Üç şey var ki, bu üç şeyde kafir ile mü'min eşit haklara sahiptirler:
1- Emaneti sana bırakan kimse, Müslüman da olsa kafir de olsa emanetini ona vereceksin.
2- Annen baban Müslüman da olsalar, kafir de olsalar onlara iyi davranacaksın.
3- Söz verdiğin kimse mü'min de olsa kafir de olsa ona verdiğin sözü yerine getireceksin.»
SafVan, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ben öyle kimselere kavuştum ki, Aziz ve Celil olan Rablerinden korktukları için gözlerini tam olarak göğe dikip bakamazlardı.»
Ahmed b. Büzeyğ, Harun Ebu Muhammed el-Berberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ömer b. Abdülaziz, Meymun b. Mehran'ı Cezire'ye kadı ve haraç işleri sorumlusu olarak tayin etti. Meymun, bir süre görev yaptıktan sonra Ömer'e mektup yazarak istifasını sundu ve: «Beni üstesinden gelemeyeceğim bir işle yükümlü kıldın. İnsanlar arasında hüküm veriyorum, ama ben yaşlı, zayıf ve güçsüz bir adamım.» dedi. Ömer ona şu cevabi mektubu gönderdi:
«Temiz haracı topla, insanlar arasında görüşüne göre hüküm ver, eğer bir iş hakkında hüküm veremez olursan, onu bana arzet.

Eğer insanlar yükümlü kılındıkları bir işi -üstesinden gelemiyeceklerini söyliyerek- bırakırlarsa, onların ne dini de de dünyaları kalır.»
Kuteybe b. Said, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet et-, mistir:
«Kul bir günah işlediği zaman kalbinin üzerinde siyah bir nokta meydana gelir. Tevbe edince o nokta silinir ve mü'minin kalbi ayna gibi parlamaya başlar, şeytan ona hangi taraftan gelecek olursa şeytanı görür. Ama günah işledikçe kalbinin üzerinde bir siyah nokta meydana gelir, günah işlemeye devam edince kalbi tümden kararır ve şeytanın kendisine nereden geleceğim de göremez.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İnsanların akıllı ve iyileri ne kadar da azalmış! Kişi kendi ışme bakamıyormu ki, insanların durumuna ve kendisini nereye sürükle-
diklerine bir baksın. Kendisini dünyada hangi çukura yuvarladıklarını görsün.»
Meymun şöyle derdi: «Şu insanlar develer gibidirler, gamsızdırlar, sadece karınlarını düşünürler. Onların gafletini görünce kendi nefsine bakar ve şöyle der: «Vallahi, ben kendimi de bunların kötülük ve serleri hususunda bir deve gibi görmekteyim.»
Meymun'un şöyle dediği de aynı senetle rivayet edilmiştir: «Zalim sultan karşısında doğru sözü söylemekten daha üstün ve faziletli bir sadaka yoktur.»
«Köleye işkence etme ve işlediği her suçtan ötürü onu dövme, ama bu suçlarını aklında tut. Aziz ve Celil olan Allah'a isyan edip günah işlemesi durumunda onu bu günahı nedeniyle cezalandır ve sana karşı işlediği suçları da kendisine hatırlat.»
Kuteybe, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ortağın ortağı hesaba çekmesinden daha sıkı bir şekilde kişi kendi nefsim hesaba çekmedikçe takvalı kimselerden olamaz. Bu ki-Şİ, yiyeceğinin ve içeceğinin helalden mi yoksa haramdan mı geldiğini bilmedikçe takvalılardan sayılmaz.»
Ebu Zür'a ed-Darimî, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Fasık kişi canavar gibidir, onun. hakkında konuşur ve onu serbest bırakırsan sanki Müslümanlar arasına bir canavar bırakmış gibi olursun.»
Cafer b. Berkan dedi ki: Meymun b. Mehran'a şöyle dedim:
- Falan kişi seni ziyarette gecikiyor, sana sık sık uğramıyor.
- Kalblerde dostluk sabit olunca araya ne kadar uzun fasıla gir-sede geç ziyaretleşmelerin bir sakıncası olmaz.
İmam Ahmed b. Hanbel, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Karnın ve sırtın kadar seni rahat bırakan başka bir alacaklı bulamazsın.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Habib b. Ebi Merzuk'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Meymun'un üzerinde elbiselerinin altına giydiği yün bir cübbe gördüm. Kendisine: "Bu nedir?" diye sorduğumda şu karşılığı verdi: "Evet, bunu hiç kimseye söyleme."»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Bir kimse gizlice günah işlerse, gizlice tevbe etsin, bir kimse açıkça günah işlerse açıkça tevbe etsin. Çünkü Cenâb-ı Allah, bağışlar ve utanmaz; insanlar ise utanırlar ve bağışlanma dilemezler.»
Cafer, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Malda üç afet vardır, malın sahibi bu afetlerden birinden kurtulsa da diğer ikisinden kurtulamaz. İkisinden kurtulsa üçüncüsünden kurtulamaz. Kişinin malı, helal ve temiz olmalıdır. Sizden hanginizin kazancı teiniz olur ve kazancına sadece helal ve temiz şeyler girer? Eğer kazancı haramlardan arınmış ise, mali yükümlülüklerini ve yoksulların haklarını ödemesi gerekir. Bu yükümlülükleri yerine getirirse, bu defa harcamalarında ne aşırıya gitmeli, ne de kıt ölçüler içinde kalmalıdır.»
Cafer, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Orucun en kolayı, yeme ve içmeyi bırakmaktır.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Peygamber veya başka herhangi bir kimse, büyük hayırlara ancak sabır sayesinde ulaşmıştır.»
Yine aynı senedle rivayet olunduğuna göre Meymun, şöyle demiştir: «Dünya, tatlı ve yeşildir, şehvetlerle çevrelenmiştir. Şeytan ise hazırda bekleyen bir düşmandır, kişiye ahiretin sonradan geleceğini, dünya işinin ise acil olduğunu zannettirir.»
Yunus b. Ubeyde dedi ki: Meymun b. Mehran'ın bulunduğu beldede taun hastalığı baş gösterdi. Mektup yazarak ona ailesinin durumunu sordum, bana şu cevabi mektubu gönderdi: «Mektubunu aldım, aile efradımın durumunu soruyorsun, ailemden ve yakınlarımdan on-yedi kişi öldü, başımıza geldiğinde ben beladan hoşlanmam, ama bela üzerimizden kalkıp gidince 'keşke olmasaydı' da demem. Sana gelince, sen Allah'ın kitabına sarıl, çünkü insanlar şaşıp onu unuttular ve başka adamların sözlerini tercih ettiler. Dinde gösteriş yapan kimselerden uzak dur.»
Meymun b. Mehran'ın oğlu Ömer dedi ki: «Babamla beraberdim. Kabe'yi tavaf ediyorduk. Yaşlı bir adamla karşılaştı, kucaklaştılar. Yaşlı adamın beraberinde benim yaşıtım olan bir genç vardı. Babam ona sordu:
- Şu genç kimdir?
- Oğlumdur.
- Nasıl, ondan memnun musun?
- Bütün iyilikleri kendisinde gördüm ey Eyyüb'un babası, sadece birini göremedim.
- O neymiş?

- Ölse de onun ölümü nedeniyle sabredip sevap kazanmak istiyorum.
Bu karşılıklı konuşmalardan sonra babam, o yaşlı adamın yanından ayrıldı. Babama: «Kim bu ihtiyar adam?» diye sordum. Babam da onun Mekhul olduğunu söyledi.»
Meymun b. Mehran dedi ki: «İnsanların en kötüsü, başkalarını ayıplayandır. Keten elbiseyi de ancak zengin veya yoldan çıkmış azgın kimseler giyer.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'm şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ey ademoğlu, sırtındaki yükünü hafiflet, çünkü sırtın, bu yüklerin tümünü taşıyacak güçte değildir. Şuna zulmediyorsun, şunun malını yiyorsun, şuna haksızlık ediyorsun ve bu kötülüklerin tümünün günahını da sırtına vurup taşıyorsun, sen sırtındaki yükünü hafiflet.»
«İyi amelleriniz azdır, bari şu az amellerinizi de ihlasla yapın.»
«Bir kavmin meclisinde ve toplantı yerlerinde şeriata uymayan çirkinlikler işlenirse, onların helakları haktır.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Meymun b. Mehran'ın: «Ey suçlular, bugün mü'minlerden ayrılın.» (Yasin, 59.) mealindeki ayet-i kerimeyi okuduğunu, sonra feryad-ü figan edip ağladığım rivayet etmiştir. Meymun, ağladıktan sonra da şöyle demişti: «Bütün yaratıklar bundan daha şiddetli bir tanımlamayı duymuş değildirler.»
Ebu Avane, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ali, Osman, kader ve yıldızlar hakkında konuşma, İslâm'dan başka adlarla adlandırılan bütün heva ve heveslerden sakının.»
Şebabe, Fırat b. Saib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Meymun b. Mehran'a; «Sence Ebu Bekir ve Ömer mi yoksa Ali mi daha faziletlidir?» diye sorduğumda titredi, elindek değneği yere düştü. Sonra şöyle dedi:
«Ebu Bekir ve Ömer ile Ali'yi birbirine denk tutacak bir insanın zamanına kadar yaşayabileceğimi sanmıyordum. Oysa Ebu Bekir'le Ömer, İslâm'ın izar ve peş temalıdırlar. İslâm'ın başı, cemaatın da lideridirler.» Kendisine: «Ebu Bekir mi daha önce Müslüman oldu yoksa Ali mi?» diye sorduğumda şu cevabı verdi: «Vallahi, Peygamber (s.a.v.), rahip Bahira'ya uğradığı zaman, Ebu Bekir kendisine iman etmişti. Ebu Bekir'in kendisi Rasûlullah'la Hatice arasında gidip geldi. Nihayet Hatice'yi on nikahladı. Bütün bunlar, Ali'nin doğumundan önce olmuştu. Bundan önce Ebu Bekir, Rasûiullah'ın arkadaşı ve samimi dostu idi.»
Meymun b. Mehran, İbn Ömer'den rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Ahir zamanda helal dirhem veya güvenilir bir kardeş az bulunacaktır.»
Meymun, yine İbn Ömer'den rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Ahir zamanda malın en şerlisi kölelerdir.»
İbn Ebi'd-Dünya, Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Karşılıksız olarak kardeşlerin rızasını talep eden kimse mezar-dakilerîe arkadaşlık etsin.»
«Bir kimse, bir başkasına haksızlık eder de onun hakkını ödeyip helalleşme fırsatını ele geçiremez ve o mazlum kişi vefat ederse, her namazın arkasında onun için mağfiret dilesin. Böyle yaparsa onun hakkını Ödemiş olur inşaallah. Buna ırzlar, mallar ve diğer haksızlıklar dahil olur.»
Meymun dedi ki: «Katil, öldürmeyi emreden, emredilen, zalim ve zulme rıza gösteren kimseler günahta eşittirler.»
«Sabrın en faziletlisi, nefsinin Aziz ve Celil olan Allah'a taatta zorlanmasına dayanmaktır.»
Meymun, bir sahabe cemaatından rivayette bulunmuştur. Kendisi Rakka'da ikamet etmiştir. Allah ona rahmet etsin. [4]

İbn Ömer'in Azatlısı Nafi

Ebu Abdullah el-Medenî. Aslı, Mağrib ülkesindendir. Nisaburlu, Kabilli olduğuna dair rivayetler de vardır. Adı geçen yerlerden başka bir ülkeye nıensub olduğu da söylenmiştir.
Efendisi Abdullah b. Ömer'den ve bir sahabe cemaatından rivayetlerde bulunmuştur. Kendilerinden rivayette bulunduğu sahabe cemaatı arasında Rafi' b. Hadic, Ebu Said, Ebu Hüreyre, Aişe ve Ümmü Seleme gibi şahsiyetler vardır. Tabiilerden ve diğerlerinden de bir grup, kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Kendisi asil, sika ravi-lerden, parlak şahsiyetli imamlardandı.
İmam Buharî onun hakkında şöyle demiştir: «İmam Malik'in senetlerinin en sahihleri, Nafi tariki ile İbn Ömer'den gelenlerdir.»
Başkaları dediler ki: Ömer b. Abdülaziz, Nafi'i -insanlara sünneti öğretmesi için- Mısır'a gönderdi.
İmamlardan bir çoğu onu övdüler. Sika bir ravi olduğunu söylediler. Meşhur rivayete göre Nafi, hicretin 117. senesinde vefat etmiştir. [5]

Şair Zu Rimme

Asıl adı, Ğaylan b. Utbe b. Behis'tir. Beni Abdi Menat b. Ed b. Tabiha b. İlyas b. Mudar oğullarından dır. Künyesi Ebu'l Haris'tir. Şairlerin önde gelenlerinden biridir. Meşhur divanı vardır.

Meyye binti Mukatil b. Talbe b. Kays b. Asım el-Minkarî hakkında gazeller okurdu. Meyye, çok güzel bir kadındı. Ama Zu Rimme'nin kendisi çirkin suratlı, siyah tenli idi. İkisi arasında fuhuş ve sevişme olmamıştı. Birbirlerini de görmemişlerdi, sadece birbirlerinin adlarını duymuşlardı.
Anlatıldığına göre Meyye, Zu Rimme'yi gördüğü takdirde develer kurban edeceğini adamıştı. Onu görünce: «Eyvah, ne kadar da çırkın-miş!» demişti. Zu Rimme, Meyye'nin yüzünü sadece bir defa görmüş ve şöyle demişti:
«Meyye'nin yüzünde tatlı bir görüntü vardır.
Eğer açığa çıkacak olursa, elbiselerinin altında ar ve çirkinlik vardır.»
Onun böyle demesi üzerine Meyye soyunmuş; Zu Kimine de şöyle demişti:
«Görmez misin ki, her ne kadar rengi beyaz ve saf olsa da, Suyun tadı bozulabilir.»
Meyye de ona şöyle demişti:
- Şu suyun tadını tadmak ister misin?
- Evet, vallahi isterim.
- Sen şu suyun tadım tadmadan önce Ölümü tadacaksın. Zu Rimme de şöyle demişti:
«Geçip giden şiir koyucusu (yani şair),
Meyye hakkında şiir söyledi. Ben kalbimin sapıtmasına engel olamadım.»
İbn Hallikan dedi ki: Zu Rimme'nin halk dilinde dolaşan şiirlerinden biri de şudur:
«Rüzgarlar Meyye ailesinin bulunduğu taraftan esince, Onun esintisi ile şevkim heyecanlanır ve harekete geçer. Öyle bir aşk ki, gözleri yaşartır. Her nefsin hevesi, sevgilisinin bulunduğu tarafa meyleder.»
Zu Rimme, öleceği esnada da şöyle demişti:
«Ey bedeninideki can çekişme esnasında ruhları teslim alan, Ve günahları bağışlayan! Beni Cehennem'den uzak tut.» [6]

Hicretin Yüzonsekizinci Senesi

Bu senede de mü'minlerin emiri Hişam b. Abdülmelik'in oğulları Muaviye ile Süleyman, Anadolu, taraflarına gazaya gittiler.
Bu senede Ammar b. Yezid adıyla bilinen sonra Haddaş adını alan bir kişi, Horasan'a gitti ve insanları Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas'ın hilafetini kabule davet etti. Çok kimseler onun bu davetine icabet ettiler. Etrafında toplandıklarında onları zındıka mezhebine davet etti. Kadınlarını birbirine mubah kıldı ve bunu Muhamnıed b. Ali'nin emri olarak onlara telkin etti. Ama onun adına yalan söylemişti. Cenâb-ı Allah, onu mahkum etti. Yakalanarak Irak ve Horasan valisi olan Halid b. Abdullah el-Kusarî'nin huzuruna götürüldü. Halid, onun elinin kesilmesini, dilinin koparılmasını emretti. Sonra da astırdı.
Bu senede Medine valisi Muhammed b. Hişam b. İsmail, insanlara haccettirdi. Bir rivayette anlatıldığına göre o senede Medine valisi Halid b. Abdülmelik b.'Mervan idi. Ama sahih kavle göre o bu görevden azledilmiş, yerine Muhammed b. Hişam b. İsmail atanmıştı.
Bu senede Irak valisi Halid b. Abdullah el-Kusarî idi ve bu senede Ali b. Abdullah b. Abbas vefat etti. Şimdi de Ali b. Abdullah b. Abbas'ın biyografisini verelim: [7]

Alî B. Abdullah B. Abbas

Ali b. Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib el-Kuraşi el-Haşimî. Künyesi, Ebu'l-Hasen'dir. Ebu Muhammed olduğu da söylenir. Annesi, Zür'a binti Musarrah b. Ma'dikerb el-Kindî'dir. Musarrah, İmam Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadiste adları geçen dört Acem hükümdarından biridir. O dört hükümdar şunlardır: Musarrah, Hamel, Mahules ve Abdia. Bunların kız kardeşleri Amerrede idi.
Ali b. Abdullah b. Abbas, Hz. Ali'nin şehid edildiği günde doğmuştu. O günde doğduğu için babası ona Ali adını vermiş ve onu Hz. Ali'nin künyesi olan Ebu'l-Hasen künyesi ile künyelendirmişti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Ali b. Abdullah b. Abbas, Hz. Ali'nin sağlığında doğmuş ve Hz. Ali tarafından adı konulmuş ve kendi künyesi ile künyelendirilmiştir. Hz. Ali ona, Ebu'l-Emlak lakabını takmıştı.
Ali b. Abdullah b. Abbas, Abdülmelik b. Mervan'ın ziyaretine geldiğinde Abdülmelik onu tahtında, kendi yanına oturtmuş, adını ve künyesini sormuş, o da adını ve künyesini söyleyince Abdülmelik, ona şöyle bir soru sormuştu:
- Senin çocuğun var mıdır?
- Evet, benim Muhammed adında bir oğlum vardır.
- Sen. Ebu Muhammed'sin.
Böyle dedikten sonra Abdülmelik, ona bol armağanlar vermiş ve ihsanda bulunmuştu.
Ali b. Abdullah b. Abbas, çokça ibadet eden zahid, âlim, ilmi ile amel eden, güzel suretli, heyeti hoş, adaletli ve sika (mutemed) bir kimse idi. Her gün ve gecede bin rekat namaz kılardı.
Amr b. Ali b. Fellas dedi ki: «Ali b. Abdullah b. Abbas, insanların hayırlılarından ve seçkinlerindendi. Hicretin 118. senesinde seksen yaşma yaklaşmışken Belka'ya bağlı Cehme kasabasında vefat etti.»

İbn Hallikan'ın anlattığına göre Ali b. Abdullah b. Abbas, Lübabe binti Abdullah b. Cafer'le evlenmiştir. Lübabe, daha önce Abdülmelik b. Mervan ile evliydi. Abdülmelik, onu boşanıştı. Boşama sebebi de şuydu: Abdülmelik, bir elmayı ısırmış, sonra Lübabe'ye atmış, Lübabe de bıçağı alarak Abdülmelik'in dişlediği yeri kesip atmıştı. Abdülmelik ona, niçin böyle yaptığını sorunca Lübabe: «Üzerindeki pisliği atıyorum.» diye cevap vermişti. Abdülmelik, gerçekten ağzı çok kokan bir kimseydi. Lübabe'nin böyle bir cevap vermesi üzerine Abdülmelik onu boşamıştı. Ali b. Abdullah b. Abbas, Lübabe ile evlenince, Velid b. Abdülmelik, bu nedenle ona düşman oldu ve onu kırbaçlattı. «Onu kırbaçlatmakla doğacak ve halife olacak çocuklarını alçaltmak istedim.» demişti. Halifeliğin kendi ailesine nasib olacağını söylediği ve bu sözü halk arasında yayıldığı için Velid, ikinci kez onu kırbaçlat-mıştı, ama gerçekten de halifelik onun ailesine nasib olmuştu.
Müberred'in anlattığına göre Ali b. Abdullah b. Abbas, küçük yaştaki oğulları Seffah ve Mansur'la birlikte Hişam b Abdülmelik'in yanına gitmiş, Hişam ona ikramda bulunmuş, onu yakınında oturtmuş ve ona 130.000 dirhem bağışta bulunmuştu. Ali b. Abdullah b. Abbas, oğullarına hayır ve iyiliği tavsiye eder ve: «Oğullarım halife olacaklar.» derdi.
Hişam, onun gamsızlığını hayretle karşılar ve bunu onun ahmaklığına yorardı. Gerçekten de halifelik onun oğullarına nasib oldu.
Dediler ki: Ali b. Abbas, son derece güzel ve endamlı idi. İnsanlar arasında yürürken, sanki bir hayvan üzerine binmiş gibi boyu uzundu. Ali, babası Abdullah'ın omuzlarına kadar uzundu. Abdullah da babası Abbas'm omuzlarına kadar uzundu. Abbas ise babası Abdül-mutalib'in omuzlarına kadar uzundu. Hicretin 118. senesinden birkaç sene Önce insanlar onun oğlu Muhanımed'in halifeliğine bey'atta bulundular. O zamanlar Ali'nin kendisi de hayattaydı. Kendisi hayatta iken durumu kuvvetlenmemiş ti. Vefat etmesinden sonra oğlu Abdullah Ebu'l-Abbas es-Seffah halife oldu. Otuziki yaşında ortaya çıkmıştı. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.
Hicretin 118. senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Amr b. Şuayb, Ubade b. Nüseyy, Ebu Sahre Cami b. Şeddad ve Ebu Ayyaş el-Meafirî de bulunmaktadır. [8]

Hicretin Yüzondokuzuncu Senesi

Bu senede Velid b. Ka'ka, Anadolu'ya gazaya gitti. Bu senede Esed b. Abdullah b. Kusan, Türklerin büyük hakanını öldürdü. Bunun sebebi de şuydu: Esed b. Abdullah, Horasan valisi olup kardeşi Halid b. Abdullah'ı Irak'a naib olarak tayin etti. Sonra askerleriyle birlikte Huttel şehrine gitti ve orayı fethetti. Askerleri oralarda etrafa dağılarak adam öldürmeye, esir almaya, ganimet toplamaya başladılar. Casuslar, Türk hakanına giderek Esed'in askerlerinin Huttel şehrinin çevresine dağıldıklarını bildirdiler. Hakan, bu fırsatı değerlendirerek hemen askerlerini toplayıp Esed'e doğru yola çıktı. Yanına ve askerlerinin yanına bol miktarda silah, kavurma ve tuz aldı. Son derece öfkeliydiler.
Esed, Türk Hakanının büyük bir orduyla üzerine gelmekte olduğu haberini alınca, ona karşı hazırlık yapmaya başladı. Askerlerine haber salıp onları topladı, bazı kimseler Hakan'ın Esed b. Abdullah'a hücum ettiğini, onu ve adamlarını öldürdüğünü etrafa yaydılar. Bunu yapmakla Esed'in adamlarının daha da dağılmasını ve gidip yanına toplanmasını önlemeyi amaçladılar. Ama Cenâb-ı Allah, tuzaklarını başlarına geçirdi. Tedbirlerini tahribe dönüştürdü. Çünkü Müslümanlar, bu söylentiyi duyunca, İslâm gayreti ile harekete geçtiler. Düşmanlarına karşı daha da öfkelendiler. İntikam almaya kesin karar verdiler. Esed'in bulunduğu yere yöneldiler. Onun hayatta olduğunu, her taraftan gelen askerlerin de etrafında toplanmış olduklarını gördüler.
Esed, Hakan'a doğru harekete geçti. Milh dağına gitti. Belh nehrine dalmak istedi, beraberlerinde çok miktarda ganimet vardı. Esed, bu ganimetleri arkada bırakmak istemedi, her süvariye, önüne bir, boynuna da bir koyun yüklemesini emretti. Bunu yapmayanların elinin kesileceği tehdidinde bulundu, kendisi de bir koyunu boynuna alarak nehire daldı. Nehri tam geçmeden Hakan, atlılarıyla onlara yetişti. Yakaladıklarını ve karşı kıyıya geçemeyen bazı zayıf Müslüman askerleri öldürdü. Kıyıya vardıklarında durakladılar. Müslümanlar, onların nehri aşıp kendilerine ulaşamayacaklarım sandılar. Oysa Türkler, kıyıda kendi aralarında istişare yaptılar, sonra hep birlikte hücum etme kararına vardılar. Sayıları 50.000 idi. Nehri geçtiler, köslerini şiddetle vurmaya başladılar. Öyle ki, Müslümanlar, Türklerin İslâm garnizonuna girdiğini sandılar. Sonra hep birlikte nehire atıldılar. Atları şiddetle kişnemeye başladı. Türkler, Müslümanların tarafına geldiler. Müslümanlar, garnizonlarında savunmaya geçtiler. Çevrelerinde hendek kaznışlardı. Türkler, onların yanına gelemiyorlar di. İki ordu karşı karşıya geceyi geçirdiler. Birbirlerinin yaktıkları ateşi görüyorlardı. Sabah olunca Hakan, bazı Müslüman askerlere saldırdı, bir kısmını öldürdü, bir kısmını esir aldı ve yüklerle develeri ganimet edindi.
İki ordu, ramazan bayramı gününde karşı karşıya geldiler. Esed'in askerleri, bayram namazını kılamama endişesine kapıldılar, namazı korku namazı olarak kıldılar. Sonra Esed, beraberindeki askerlerle yola koyuldu, Mercibeleh'e gidip konakladı, kışı orada geçirdi. Kurban bayramı gününde kalkıp askerlere hutbe irad etti. Merv'e mi gidelim, yoksa Hakan'la mı karşılaşalım, yahud Belh'te kendimizi savunmaya mı çalışalım? diyerek istişare yaptı. Bazıları Belh'te kendilerini savunmalarım teklif ettiler. Bazıları, Allah'a tevekkül ederek Hakan'la karşılaşmayı ileri sürdüler. Esed, bu görüşe muvafakat etti, askerleriyle birlikte Hakan'a doğru ilerledi. O esnada askerlerine uzunca iki rekat namaz kıldırdı. Namazdan sonra uzun uzun dua etti. Duasını tamamladıktan sonra askerlerine: «İnşaallah muzaffer olacaksınız.» dedi. Sonra beraberindeki Müslümanlarla yola

revan oldu. Öncü kuvvetleri, Hakan'ın öncü kuvvetleri ile karşılaştılar. Müslümanlar, Türklerden bazılarını öldürdüler. Öncü kuvvetler komutanını ve beraberindeki diğer yedi komutanı esir aldılar. Sonra Esed ilerledi, düşmanların koyunlarına ulaştı, koyun sürülerini önüne kattı. 150.000 koyun vardı. Bundan sonra Türk ordusuyla karşılaştı.
Hakan'ın beraberinde 4.000 civarında asker vardı, yanında Haris b. Şüreyh adında emirerliği yapan bir Arap vardı. Müslümanların açıklarını ona bildiriyordu. İki ordu karşı karşıya gelince Türkler, her bir tarafa kaçışmaya başladılar. Hakan ve beraberinde kendisini koruyan emireri Haris b. Şüreyh, bozguna uğrayıp kaçtılar. Esed, onları kovaladı. Öğle vakti Hakan 400 kadar adamıyla ortada kaldı, yüzlerinde ipek peçeler vardı. Kösleri yanlarındaydı. Müslümanlar, onları yakalayınca köslerin şiddetle vurulmasını emretti. Bu, kaçış vuruşu idi, üç kez vurdular, ama kaçamadılar. Müslümanlar ilerlediler ve Türklerin ordugahını çembere aldılar, orgudahm içindeki büyük ve kıymetli eşyalar, altın gümüş kaplar, kadın ve çocuklarla birlikte herşeyi ellerine geçirdiler. Ganimetlerin haddi hesabı yoktu, kıymeti ve güzelliği takdir edilemiyordu. Yalnız Hakan, öleceğini anlayınca karısını hançerle vurdu. Müslümanlar, ordugaha ulaştıklarında Hakan'ın karısı can çekişmekteydi. Türklerin kazanlarının kaynamakta, yemeklerinin pişmekte olduğunu gördüler. Hakan, beraberindekilerle birlikte kaçtı ve bir şehre girip kendini korumaya aldı. Yalnız daha önceleri Hakan, kendi komutanlarından biriyle tavla oynamış, komutan onu mağlub edince Hakan onu el kesme cezasıyla tehdit etmişti. Komutan da ona Öfkelenmiş ve kin beslemeye başlamıştı. Bu komutan, onu öldürmek için fırsat kolladı ve işte bu şehirde kendini korumaya aldığı esnada Öldürdü. Türkler de Hakan'ın ölümü üzerine sağa sola kaçışmaya, birbirlerinin mallarını yağmalamaya, birbirlerine saldırmaya başladılar.
Esed, kardeşi Halid'e haber salarak Hakan'ı mağlub ettiklerini, mansur ve muzaffer olduklarım bildirdi. Ayrıca ona Hakan'ın davullarım ve köslerini de gönderdi. Bu davulların ve köslerin sesleri, yıldırımları andırıyordu. Ayrıca Hakan'ın birçok mal ve eşyasını da kardeşine gönderdi. Kardeşi de kendisine gönderilen bu eşyaları, mü'-minlerin emin Hişam'a gönderdi. Hişam buna çok sevindi, haberi ve eşyaları getiren elçilere beytü'l-maldan bol miktarda paralar verdi. Şairlerden biri, bu kahramanlığı nedeniyle Esed'i şöyle övdü:
«Yeryüzünü enine boyuna dolaşarak ölçsen bile,
Esed'den daha hayırlı ve daha hükmü sağlam bir emir ve komutan göremezsin.
Bize hayırları ve iyilikleri yağdırdı, durumumuzu toparladı, dağınıklığı giderdi.
Hakan onun elinden kurtulamadı. Hakan'ın toplu askerlerini darmadağın etti.
Ey Şüreyh'in oğlu Esed, sen öyle bir yararlılık gösterdin ki,
Hasta gönüllerimizin kin ateşini söndürdün ve bizi rahatlattın.»
Bu senede Halid b. Abdullah el-Kusarî, Muğire b. Said ile batıl yolda kendisine tabi olan arkadaşlarından bir grubu öldürdü. Muğire; sihirbaz, fâcir, Şii ve habis bir adamdı.
İbn Cerir, Muğire b. Said'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ad ve Semud kavimlerini ve bunlar arasında geçen bazı nesilleri diriltmek isteseydim diriltebilirdim.»
A'meş dedi ki: «Muğire, mezarlığa gider, konuşur ve mezarlar üzerinde çekirge gibi şeyler görünürdü.»
İbn Cerir, onun sihirbazlığını ve facirliğini ispatlayan başka şeylerini de anlatmıştır. Halid b. Abdullah el-Kusarî, onun bu kötülüklerini duyunca huzuruna getirilmesini emretti, altı yahut yedi kişiyle huzura getirildi. Halid, emir verdi, tahtı mescide götürüldü. Kamış sapları getirilmesini istedi. Muğire'ye bu saplardan birini kucaklamasını emretti. Muğire bu emri yerine getirmek istemeyince onu dövdürdü. Nihayet o da saplardan birini kucakladı ve başının üzerinden neft döküldü. Sonra ateşle tutuşturularak yakıldı. Diğer arkadaşlarına da aynı usul uygulandı.
Bu senede "Küssare" lakabıyla tanınan Behlül b. Bişr adında bir adam isyan etti. Yüze yakın Harici de ona tabi oldular. Halid el-Ku-sarî'yi öldürmeye kasdettiler. Halid, üzerlerine müfrezeler gönderdi. Bunlar, kendilerine hücum eden askerleri kırıp geçirdiler. Şecaath ve dayanıklı oldukları için durumları cidden kuvvetlendi. Ancak üzerlerine giden askerlerde samimi kimseler değillerdi. Bunlar silahlı, atlı ve binlerce askerden oluşan birlikleri geri çevirdiler. Kendilerinin sayısı ise yüzü dahi bulmamıştı. Sonra onlar halife Hişam'ı öldürmek gayesi ile Şam'a yöneldiler. Cezire'de karşılarına bir askeri birlik çıktı. İki taraf şiddetlice savaştılar. Harici Behlül'ün adamlarının çoğu öldürüldü. Sonra Cezire'den Ebu'1-Mevt (ölüm babası) künyesi ile tanınan bir adam, Behlül'e bir darbe vurarak onu yere yıktı. Behlül'ün geride kalan adamları da dağılıp gittiler. Topu topu yetmiş kişiydiler. Arkadaşlarından biri, onlara şu ağıdı yaktı:
«Ben Ebu Bişr'in ölümünden sonra düşmana yardımcı olan kimseler gördüm.
Sanki dün onlar bizim dostlarımız, arkadaşlarımız değildiler. Ey göz, artık kendinden yaşlar dök ve bizim için ağla. Onlar bizim için dünyanın içini ve dışını boşalttılar. Ebediyyet cennetlerinde bize komşu oldular.»
Sonra onlardan bir başka grup, bazı emirlerinin etrafında toplanarak savaştılar. Öldürdüler, öldürüldüler.
Halid el-Kusarî tarafından onların üzerine askerler gönderildi. Bu askerler onların kökünü kazıdı, geride hiç kimseleri kalmadı.
Bu senede Esed el-Kusarî, Türk illerine gazaya gitti. Türk hükümdarı Turhan, ona 1.000.000 dirhem teklif etti, ama o bunu hiç kabul etmedi. Türk illerini zorla ele geçirdi. Turhan'ı da eli kolu bağlı olarak huzurunda öldürttü. Şehrini, kalesini, mahsulünü, mallarını ve kadınlarını ganimet edindi.
Sahari b. Şebib adındaki bir Harici isyan etti. Otuz kadar kişiden oluşan küçük bir grub ona tabi oldu. Halid el-Kusarî, ona bir müfreze gönderdi. Bu müfreze onu ve tüm arkadaşlarını öldürdü. Geride bir tek adamları dahi kalmadı.

Ebu Şakir Mesleme b. Hişam b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Kendisine hac menasikini öğretmek amacıyla İbn Şihab ez Zührî de onunla birlikte haccetti.
Mekke, Medine ve Taif valisi Muhammed b. Hişam b. İsmail idi. Irak ve doğu eyaleti ile Horasan valisi, Halid el-Kusarî idi Onun Horasan'daki vekili, Esed b. Abdullah el-Kusarî idi. Anlatıldığına göre o, bu senede vefat etmiştir. Hicretin 120 senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir.

Bu senede Ermeniyye ve Azerbaycan valisi, "Eşek Mervan" diye bilinen Mervan el-Himar'dı. Doğrusunu Allah bilir. [9]

Hicretin Yüzyirminci Senesi

Bu senede Süleyman b. Hişam, Rum illerine gaza yaptı, orada bazı kaleleri fethetti.
İshak b. Müslim el-Ukaylî, Tomanşah'a gidip savaştı, orayı fethetti. Arazilerini tahrib etti.
Mervan b. Muhammed de Türk illerine gaza yaptı.
Bu senede Horasan valisi Esed b. Abdullah el-Kusarî vefat etti. Vefat sebebi şuydu: Onun karnında bir ur vardı, o senenir bayramı kutlandığında büyük eyaletlerin komutanları ve valileri hediyelerini getirerek Esed'e takdim etiler.
Gelen ziyaretçiler arasında Herat'ın naibi ve komutanı da vardı. Komutanın adı Horasanşah'tı, büyük hediyeler ve kıymetli armağanlar takdim etti. Bunlar arasında altın bir köşk, gümüş bir köşk maketi, altından ibrikler, altın ve gümüşten kaplar ve o beldenin çeşitli ve renkli, kıymetli başka eşyaları da vardı. Bütün bu armağanlarını Esed'in huzuruna bıraktı, öyle ki o meclis, getirdiği hediye ve armağanlarla dolup taştı.
Daha sonra komutan kalkıp Esed'i övmeye, onun güzel huylarını saymaya başladı. Akıllılığını, reisliğini, önderliğini, adaletini, kendi aşiretini ve hassa ordusunu ve yakın adamlarını koruduğunu, halkına az çok haksızlık etmelerine engel olduğunu, Büyük Hanı mağlub ettiğini bir bir anlattı. Büyük Han'ın 100.000 askeri bulunduğunu, Esed'in bu askerleri kırıp geçirdiğini ve Han' öldürdüğünü, Esed'in kendisine getirilen mallardan ötürü sevindiğini, ama bu malları başkalarına dağıtmakla daha da sevindiğini ifade etti.
Esed, kendisine kıymet vererek onu yanında oturttu, sonra getirilen bütün hediye ve armağanları oradaki komutanlara ve ekabire dağıttı. Elinde hiçbir şey kalmadı. Sonra karnındaki urdan rahatsız olarak meclisinden kalktı, bir süre sonra kendine geldi, ayıldı. Kendisine hediye olarak getirilen bir sepet armudu meclisinde bulunanlara birer birer dağıttı. Horasan Dihkan'ma (valisine) da bir tane verdi. Bu sırada uru patladı ve Öldü. Yerine Cafer b. Hanzele el-Behranı, vekaleten geçti. Dört ay süreyle emirlik yaptı. Bundan sonra recep ayında, Nasr b. Seyyar'm valiliğe atandığına dair ferman geldi- Buna göre Esed'in vefatı bu senenin safer ayında vuku bulmuştur.
İbn Urs el-Abdî ona şu ağıdı yakmıştı:
«Birisi Esed'in öldüğü haberini duyurdu.
İtaat edilen bu melik için kalpler hüzünle doldu.
Belh'te vade erdi, eceli geldi, artık Rabbinin yargısını geri çevirecek imkan yoktur.
Ey göz! Gözyaşlarını cömertçe aralıksız dök.
Topluluğun dağılması seni üzmedi mi?
Ölüm ona çölün ortasında geldi.
Çölde nice bahadır ve kahramanlar vardır.
Askeri kıtalar münadinin çağrısına icabet ederler.
Salıverilmiş, üzerinde süvarisi bulunan ve bulunmayan hızlı koşan atlar ve o çağrıya uyarlar.
Yağmur etrafı suladı, sen bir yağmurdun.
Faydalı yerlerde sen; verimli, bereketli bir yağmur oldun.»
Bu senede Hişam, Halid b. Abdullah el-Kusarî'yi Irak valiliğinden azletti. Bunun sebebi de şuydu: Hişam, Halid'in kend aleyhinde konuştuğunu ve kendisine "ahmakların oğlu" dediğini duymuş ve ona çok kaba ifadeler içeren bir mektup göndermişti. Hişam da onun bu kaba ifadeler içeren mektubuna sert cevap vermişti.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre halife Hişam, Halid'in bol miktarda mal ve servet sahibi olmasını, gelirler elde etmesini çeke-memişti. Yine anlatıldığına göre Halid'in yıllık geliri 13.000.000 dinar (veya dirhem) idi. Oğlu Yezid'in ise yıllık geliri 10.000.000 dinar (veya dirhem) idi.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre mü1 minlerin emiri Hişam'-ın maiyetinde bulunan ve İbn Amr adıyla tanınan Kureyşli bir adam, Halid'in yanına gitmiş, Halid ona hoşgeldin dememiş ve ona ilgi göstermemişti. Bunun üzerine Hişam, ona kınayıcı ve azarlayıcı bir mektup göndermişti. Mektubunda şöyle diyordu: «Bu mektup sana ulaşınca hemen meclisindeki adamlarla birlikte kalk, yaya olarak İbn Amr'ın kapısına git. Küçül, zelil ol, yanına girmek için kapıda durup izin iste, yaptıklarından ötürü de özür dile. Eğer içeri girmene izin verirse gir, vermezse bir sene de olsa kapısında bekle, yerinden asla ayrılma. Senin durumun onun kararına bağlı olacaktır. İsterse seni valilikten azleder, isterse yerinde bırakır. İsterse seni cezalandırır, isterse affeder!»
Hişam, ayrıca îbn Amr'a da bir mektup yazarak Halid'e mektup yazmış olduğunu bildirdi ve Halid'in gelip kapısında beklemesi

durumunda -eğer faydalı olacağını görürse- başına yirmi kırbaç vurmasını emretti.
Sonra Hişam, Halid'i görevden azletti. Bunu gizli tuttu. Yemen1-deki valisi Yusuf b. Ömer'e habercisini göndererek onu Irak valiliğine tayin ettiğini bildirdi. Irak'a gitmesini ve otuz süvari ile birlikte harekete geçmesini emretti. O da otuz süvari ile birlikte yola çıktı. Bir seher vakti Kûfe'ye girdi. Müezzin ezan okuduktan sonra Yusuf, kamet getirmesini müezzine emretti. Ancak müezzin: «İmamın, yani Halid'in gelmesini bekliyorum.» dedi. Yusuf, onu azarladı ve kamet getirmesini emretti. Kamet getirildikten sonra Yusuf önce geçti ve cemaata namaz kıldırdı. Birinci rekatta Vakıa, ikinci rekatta ise Me'â-ric sûrelerini okudu.
Namazı tamamladıktan sonra Halid'e, Tarık'a ve arkadaşlarına haber salarak huzuruna çağırttı. Bunlar geldikten sonra kendilerinden çok mal aldı. Halid, 100.000.000 dirhem verdi. Halid, valiliğe hicretin 105. senesinin şevval ayında başlamış ve 120. senesinin cemazi-yelula ayında valilikten azledilmişti. Cemaziyelula ayında Yusuf b. Ömer, Halid b. Abdullah el-Kusarî'den boşalan Irak valiliğine başladı. Horasan'a da Cüdey' b. Ali el-Kerranî'yi kaymakam olarak tayin etti. Esed tarafından tayin edilen kaymakam Cafer b. Hanzele'yi görevden aldı. Sonra Yusuf b. Ömer, bu senenin içinde Cüdey'i de kaymakamlıktan azledip yerine Nasr b. Seyyar'ı tayin etti.
Halid b. Abdullah el-Kusarî'nin elde ettiği akar ve mülkler bir anda elinden gitti. Bazı arkadaşları, Hişam'm kendisim gözden çıkardığını duyduklarında Halid'e, mülklerinin bir kısmını Hişam'a arzet-mesini, Hişam'ın bunlardan dilediğini almasını, dilediğini bırakmasını teklif ederek şöyle dediler: «Mülklerinin bazısının gitmesi, senin azledilmen ve küçük düşürülmenle birlikte tümünün gitmesinden daha iyidir.» Ancak Halid, bu teklifi kabul etmedi, dünyaya aldandı, izzeti nefsine mağlub oldu. Kendini küçük düşürmek istemedi. Ne var ki azil haberi aniden geldi ve toplamış olduğu servetin tümü elinden gitti.
Yusuf b. Ömer, Irak ve Horasan valiliğine başladı. Nasr b. Seyyar da Horasan'da naib olarak göreve başladı. Beldelerde düzen sağlandı, kullar güven içinde oldular. Hamd ve minnet Allah'adır.
Sevvar b. Eş'arî, bu hususta şöyle demiştir:
«Korkulu günlerden sonra Horasan her türlü cebbarın zulmünden emin hale gelmiştir.
Yusuf, Horasan'ın karşılaştığı durumları öğrenince Horasan a yardım olsun diye Nasr b. Seyyar'ı tercih etmiştir.»
Bu senede Abbasi taraftarları, Muhammed b. Ali'nin kendilerine gönderdiği mektubun gereğini yerine getirmekte geciktiler. Muhammed b. Ali, Haddaş lakabıyla tanınan ve Hürrenıi mezhebine mensub olan zındıka uyduklarından ötürü onları azarlayıp kınamıştı. Haddaş, onlara çirkinlikleri helal saymış, mahremiyetleri ve hısımları berbat edip hiçe saymıştı. Önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi Halid el-Kusarî, onu öldürmüştü. Muhammed b. Ali, Haddaş'ı tasdik edip batıl yolda ona uyduklarından ötürü Abbasi taraftarlarını kınayıp azarlamıştı. Mektubunun gereğini yerine getirmekte geciktiklerinden ötürü emrini onlara bildiren bir elçisini göndermişti. Onlar da ona bir elçi göndermişlerdi. Elçileri geldiğinde Muhammed b. Ali, onları Hür-remi mezhebinin mensubu Haddaş'a uyduklarından ötürü kınadığını bildirmişti. Sonra bu elçi ile onlara mühürlü bir mektup göndermişti. Mektubu açtıklarında içinde sadece şu ibareyi görmüşlerdi:
«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.
Bilesiniz ki sizi, Hürremi mezhebine mensub olan Haddaş'a uymaktan ötürü azarlayıp kınamıştım.»
Sonra onlara bir elçi göndermişti, ancak onlardan çoğu o elçiyi tasdik etmemiş ve onu öldürmeye kasdetmişler idi. Bundan sonra onlara demir ve bakır kaplamalı bir değnek göndermişti. Bunun Muhammed b. Ali tarafından kendilerine gönderildiğini ve kendilerini asi olduğunu ifade eden bir işaret olduğunu, renklerinin bakır ve demir renklerinin birbirinden ayrı oluşu gibi ihtilafa düştüklerini anlamışlardı.
İbn Cerir dedi ki: Bu senede Muhammed b. Hişam el-Mahzumî insanlara haccettirdi.
Başka bir rivayette anlatıldığına göre bu sene de insanlara Süleyman b. Hişam b. Abdülmelik haccettirmiştir.
Onun oğlu Yezid b. Hişam'ın haccettirmiş olduğuna dair bir rivayet de vardır. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [10]

Hicretin Yüzyirmibirînci Senesi

Bu senede Mesleme b. Hişam, Anadolu'ya gazaya gitti. Matamir kalesini fethetti.
Mervan b. Muhammed de Sahibüzzeheb beldesini fethetti. Kalelerini ele geçirdi, arazilerini tahrib etti. Sahibüzzeheb de her sene ona 1.000 kişilik haraç vermeyi taahhüd etti. Bu hususta ona rehine de verdi.
Bu senenin safer ayında Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib öldürüldü. Zeydiye taifesi bu zata nisbet edilir. Vakidî böyle demiştir.
Hişam el-Kelbî'nin ifadesine göre Zeyd b. Ali, hicretin 122. senesinin safer ayında öldürülmüştür. Doğrusunu Allah bilir.
Muhammed b. Cerir, Vakidî'ye uyarak onun ölüm sebebini bu sene olayları arasında zikretmiştir. Ölüm sebebi şuydu:
«Zeyd b. Ali, Yusuf b. Ömer'in ziyaretine gelerek ona: «Halid el-Kusarî, senin yanına emanet mal bıraktı mı?» diye sormuş, Zeyd b. Ali de şu cevabı vermişti: «O her cuma günü minberinde atalarıma söverken nasıl olur da bana emanet mal bırakır?» Yusuf da ona, Ha-lid'in kendisine emanet mal bırakmadığına dair yemin etmesini emretti ve yemin ettirdi. Sonra Yusuf, Halid'in zindandan çıkarılıp huzura getirilmesini istedi. Halid, bir aba giyinmiş olarak huzura getirildi. Yusuf ona sordu:

- Sen şu Zeyd'e emanet mal bıraktın mı? Bıraktıysan söyle de alalım.
- Hayır, ben'her cuma günü onun atalarına sövdüğüm halde nasıl olurda kendisine emanet mal bırakırım?
Bunun üzerine Yusuf b. Ömer, Zeyd'i bıraktı ve durumu mü1-minlerin emirine bildirdi. Mü'minlerin emiri de onu affetti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre mü'minlerin emiri de onları huzuruna çağırtmış ve onlara -aralarında emanetleşme olmadığına dair- yemin ettirmişti.
Sonra Şiilerden bir grup, Zeyd b. Ali'ye yöneldi. Bunlar 40.000 kişiydiler. Bazı samimi dostları onu isyandan menettiler. Ona bu öğüdü verenler arasında Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebi Talib de vardı. Muhammed, ona şöyle öğüt verdi ve uyarıda bulundu:
«Doğrusu deden senden daha hayırlı idi, Iraklılardan 80.000 kişi onu bey'at ettiler, sonra onlara en fazla muhtaç olduğu anda ona ihanet ettiler. Ben Iraklılara uymaktan seni sakındırıyorum.»
Zeyd b. Ali, onun bu öğüdünü kabul etmedi, aksine gizlice Kûfe'-de insanlarla bey'atlaştı. Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünneti üzerine onlardan bey'at aldı. Nihayet gizlilikte onun durumu gerçekten kuvvetlendi. Evden eve dolaşıyordu. Hicretin 122. senesi başlarına kadar bu durumda çalışmalarını sürdürdü, ama 122. senede öldürüldü. Nitekim bunu yakında anlatacağız.
Bu senede Horasan valisi Nasr b. Seyyar, Türkler üzerine müteaddit gazalar yaptı. Hükümdarları Körsol'u bu savaşlardan birinde esir aldı. Onu tanımıyordu, tanıdıktan sonra Körsol, 1.000 Türk devesi ve 1.000 beygir vermek karşılığında kendisini serbest bırakmasını istedi. Ayrıca o, gerçekten yaşlı bir adamdı. Nasr, maiyetindeki komutanlarla istişare yaptı. Kimi Körsol'u serbest bırakmasını, kimi de onu öldürmesini tavsiye ettiler. Sonra Nasr b. Seyyar, ona sordu:
- Kaç gaza yaptın?
- Yetmiş iki gaza yaptım.
- Senin gibi biri serbest bırakılmaz, sen bütün gazalara katıldıktan sonra seni nasıl serbest bırakalım?
Böyle dedi ve boynunun vurulmasını emretti. Boynu vurulduktan sonra da onu idam etti. Askerleri bunu duyunca o gece Körsol üzerine ağlayıp figan ettiler, sakallarını kestiler, saçlarını yoldular, kulaklarını kopardılar, birçok çadırı yaktılar, çok davarlarını öldürdüler. Sabah olunca Nasr, cesedini almamaları için Körsol'u yaktı. Yakılması, askerlerine Körsol'un öldürülmesinden daha ağır geldi. Ziyan içinde küçülmüş ve kayba uğramış olarak geri döndüler.
Sonra Nasr, onların beldelerine yeniden hücum etti. Bir kısmını öldürdü, sayılamıyacak kadar çok kimseyi esir aldı. Huzuruna getirilenler arasında Acemlerden veya Türklerden yaşlı bir kadın da vardı. Bu kadın hanedandandı. Nasr b. Seyyar'a şöyle dedi:
«Yanında altı şeyi bulunmayan kimse hükümdar olamaz. Bu altı şey şöyle sıralanabilir:
1- Sadık bir vezir ki, insanların davalarını halleder. Hükümdarına görüş bildirir ve ona sadık olur.
2- Mutfakçı ki, hükümdarın arzu ettiği yemekleri pişirir.
3- Güzel bir kadın ki; hükümdar, kederli ve üzüntülü olarak eve gittiğinde bu güzel karısına bakınca ferahlar ve kederi gider.
4- Sağlam ve müstahkem bir kale ki, hükümdarın halkı bir korkuya kapıldığında bu kaleye sığınır.
5- Bir kılıç ki, düşmanları kendisine saldırdıklarında hükümdar, kılıcının kendisine ihanet etmesinden korkmaz, onu kurtarır.
6- Bir azık deposu ki, hükümdar onu beraberinde taşır ve her nereye giderse o zahire ile geçimini sağlar.»
Bu senede Mekke, Medine ve Taif valisi Muhammed b. Hişam b. İsmail, insanlara haccettirdi.
Irak valisi Yusuf b. Ömer, Horasan valisi Nasr b. Seyyar, Erme-niyye valisi de Mervan b. Muhammed idi. [11]

Hicretin Yüzyirmibîrinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Zeyd B. Ali

Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib. Meşhur rivayete göre bu zat -inşaallah ileride de anlatılacağı gibi- hicretin 122. semsinde vefat etmiştir. [12]

Mesleme B. Abdülmelik

Mesleme b. Abdülmelik b. Mervan el-Kuraşi el-Ümevî. Künyesi, Ebu Said'dir. Ebu'l-Asbağ ed-Dmışkî olduğu da söylenir.
İbn Asakir dedi ki: Onun evi Şam'da Emevi camiinin kıble kapısının yanındaki Hacletü'l-Kabbeb'dedir. Kardeşi Velid'in zamanında insanlara haccettirdi. Hac emirliği yaptı, Anadolu'ya çeşitli gazveler yaptı. Kostantiniyye'yi kuşattı. Kardeşi Yezid, onu Irakeyn valiliğine atadı, sonra onu aradan alıp Ermeniyye valiliğine atadı. Ömer b. Ab-dülaziz'den hadis rivayet etti. Abdülmelik b. Ebi Osman, Ubeydullah b. Kaz'a, Süfyan'ın babası Uyeyne, İbn Ebi İmran, Muaviye b. Hadic ve Yahya b. Yahya el-Gassanî de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır.
Zübeyr b. Bekkar dedi ki: Mesleme, Emevilerin adamıydı. Cerra-detüssafra adıyla lakaplanırdı. Çok eserleri, savaşları düşmanı bozguna uğratışı, Rumları mağlub edişi ve diğer faaliyetleri vardır.
Ben derim ki: Mesleme, Rum beldelerinde çok kaleler fethetti. Ermeniyye valiliğine atanınca Türklerle gaza yaptı. Babu'l-Ebvab'a ulaştı, oradaki şehri yıktı. Dokuz sene sonra orayı yeniden inşa etti. Hicretin doksansekizinci senesinde Kostantiniyye'ye gaza yaptı, orayı kuşattı. Rumeli'deki Sakalibe şehrini fethetti, hükümdarı Burcan'ı mağlub etti, sonra Kostantiniyye kuşatmasına yemden döndü.
Evzâî dedi ki: Mesleme, onlarla savaşırken başında şiddetli bir ağrı başladı. Rum hükümdarı, ona bir takke gönderdi ve: «Bunu başına koy, başağrm gitsin.» dedi. O, bunda bir tuzak bulunmasından korktu, takkeyi önce bir hayvanın başına koydu. Sonuç olarak iyilikten başka birşey görmedi. Sonra onu arkadaşlarından birinin başına koydu, yine hayır ve iyilik gördü. Bu defa başına koyduğunda başağ-rısı gitti. Başı rahatladı. Takkeyi söktüğünde içinde yetmiş satır yazı gördü, yazının tamamı şu ayetin tekrarından ibaretti:
«Doğrusu, zeval bulmasın diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır.» (ei-Fâtır, 41.) Bunu İbn Asakir rivayet etmiştir.
Mesleme, Kostantiniyye kuşatmasında çok zorluklarla karşılaştı. O esnada Müslümanlar, şiddetli bir açlığa maruz kaldılar.
Ömer b. Abdülaziz hilafete geçince, onlara haberci göndererek Şam'a dönmelerini emretti. Mesleme de Kostantiniyye halkı için Kos-tantiniyye'de büyük bir cami inşa etmeden geri dönmemeye yemin etti. Bunun üzerine Kostantiniyyeliler orada kendisi için bir cami ve minare inşa ettiler. Cami, günümüze kadar varlığım devam ettirmekte olup Müslümanlar orada cuma namazını ve diğer vakit namazlarını cemaatla eda etmektedirler.
Ben derim ki: Orası, Müslümanların ahir zamanda Deccal'ın çıkışından önce fethedecekleri son yerdir. Nitekim bu hususu bu kitabımızın melahim ve fiten bölümünde inşaallah nakledeceğiz. Bu hususta varid olan hadisleri de orada zikredeceğiz.
Özetle Mesleme'nin meşhur faaliyetleri, şükranla karşılanan mesaisi, her tarafta peşpeşe gaza ve savaşları olmuştu. Birçok kaleleri fethetmiş, kendi iradesiyle kasırları ve mıntıkaları ihya etmişti. Ha-lid b. Velid'in gazaları ve fetihleri sayısınca gazalar yapmış, fetihler gerçekleştirmişti. Onun kadar kuvvetli bir azme, şiddetli bir güce sa-hibti. Bunun yamsıra cömerd ve fasih bir kimse idi. Bir gün şair Na-sib'e şöyle demişti:
- Benden birşeyler iste.
- Hayır, istemem.
- Neden?
- Çünkü senin elin o kadar bol ikramda bulunur ki, benim dilimle istememden daha çok verir.
Bunun üzerine Mesleme, ona 1.000 dinar vermişti.
Mesleme şöyle demişti: «Peygamberler, diğer insanlar gibi insicamsız konuşmazlar, hiçbir peygamber insicamsız konuşmuş değildir.»
Mesleme, malının üçte birinin edebiyatçılara verilmesini vasiyet etmişti ve edebiyat hakkında şöyle demişti: «Edebiyat, bir sanattır ki, ediplerin mallarını götürmüştür.»
Velid b. Müslim ile diğerleri dediler ki: Mesleme, hicri 121. senenin muharremin 7'sinde çarşamba günü vefat etti. Hicretin 120. senesinde vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Hanut denen yerde vefat etmişti. Kardeşinin oğlu Velid b. Yezid b. Abdülmelik, ona şöyle bir ağıt yakmıştı:
«Ben derim ki; uzaklık, ölümden başka nedir ki?
Ey Müslüman! Mesleme'den uzak durma.
Ey Mesleme, sen ülkede bir aydınlıktın.
Etrafa ışık saçıyordun, şimdi her taraf kapkaranlık oldu.
Şenin ölümünü gizliyoruz, bir ölümden korkuyoruz.
Ölüm bize iri başını gösterdi.» [13]

Nümeyr B. Kays

Eş'arî'dir. Dımışk kadısı idi. Kadri yüce bir tabii idi. Hüzeyfe, Ebu Musa, Ebu Derda, Muaviye ve birçok tabiiden mürsel olarak rivayette bulunmuştur. Birçok kimseler de ondan hadis rivayet etmişlerdir ki, bunlar arasında Evzaî, Said b. Abdülaziz ve Yahya b. Haris ez-Zimarîde vardır.

Hişam b. Abdülmelik, Abdurrahnıan b. Haşhaş el-Özrî'den sonra onu Dımışk kadılığına tayin etti. Ancak Nümeyr, daha sonra bu görevden affını istedi. Hişam, onun istifasını kabul etti, yerine Yezid b. Abdurrahman b. Ebi Müleyke'yi tayin etti.
Nümeyr, yemin edilmesi durumunda şahide gerek görmeksizin hükmünü verirdi ve: «Edep babalardan gelir, salihlik ise Allah'tan gelir.» derdi.
Hicretin 121. senesinde vefat etti. 122. senede veya 125. senede vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur. 125. senede vefat ettiğini söyleyenlerin sözü gerçekten gariptir. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir. [14]

Hicretin Yüzyirmiikinci Senesi

Bu senede Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib öldürüldü. Öldürülmesinin sebebi şuydu: Kendisine bey'atta bulunan Kûfelilerin bey'atını aldıktan sonra bu sene başında ayaklanmalarını ve gereken hazırlığı yapmalarını emretti. Onlar da ayaklanma için gerekli hazırlıkları yapmaya başladılar. Zeyd b. Ali'nin Süleyman b. Süraka adında bir adamı, Irak valisi Yusuf b. Ömer'e giderek ayaklanma hazırlıkları başladığını bildirdi. O zaman Yusuf, Hire'de bulunuyordu. Süleyman, ona Zeyd b. Ali ve beraberindeki Kûfelilerin durumunu anlattı. Yusuf b. Ömer de Zeyd b. Ali'yi aratmaya başladı ve yakalanmasını ısrarla istedi. Şiiler bu durumdan haberdar olunca Zeyd b. Ali'nin yanında toplandılar ve ona şöyle dediler:
- Allah sana rahmet etsin, sen Ebu Bekir ve Ömer hakkında ne dersin?
- Allah onları bağışlasın, ailemden onun hakkında kötü söz söyleyen birini duymadım. Ben de onlar hakkında iyilikten başka birşey söylemem.
- Şu halde sen Ehl-i beytin öcünü almak istemiyorsun?
- Halifeliğe herkesten daha çok biz layıktık, ama o zaman insanlar Ebu Bekir ile Ömer'i bize tercih ettiler ve bizi halifelikten uzaklaştırdılar. Ne var ki, Ebu Bekir ile Ömer'in küfre götürecek bir faaliyetleri olduğunu duymadık. Onlar yönetimin başına geçtiler ve adaletle hükmettiler, kitab ve sünnete göre amel ettiler.
- Şu halde ne diye bunlarla savaşıyorsun?
- Bunlar, onlar gibi değildirler. Bunlar, hem insanlara hem kendilerine zulmettiler. Ben insanları Allah'ın kitabına, peygamberinin sünnetine uymaya, sünnetleri ihya etmeye, bid'atları öldürmeye davet ediyorum. Eğer bu davetime icabet ederseniz, hem sizin için hem de benim için hayırlı olur. Ama icabet etmezseniz, ben artık sizden sorumlu değilim.
Bunun üzerine Şiiler, onu terkettiler, yanından ayrılıp gittiler, ona yaptıkları bey'atı bozdular ve onu kendi haline bıraktılar. Bu nedenle o günden itibaren onlara Rafiziler; Zeyd b. Ali'ye tabi olanlara da Zeydiler denildi. Kûfelilerin çoğu Rafizi Mekkelilerin çoğu da bugüne kadar Zeydiye mezhebi üz ermedirler. Zeydilerin mezhebinde gerçeklik ve hak vardır. Hak ve gerçek olan husus, Ebu Bekir ile Ömer'in hak yolda olduklarını, doğru ve dürüst kimseler olduklarını kabul etmeleridir. Ama bunun yanında mezheblerinde batıl da vardır ki, o da Hz. Ali'yi, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'e takdim etmeleri, bunun onlardan daha üstün olduğunu söylemeleridir. Şu da var ki, Hz. Ali, gerçekte onlardan daha üstün değildir. Hatta sabit olan Ehl-i sünnet mezhebinin esah kavline göre Hz. Osman'dan da üstün değildir. Bu hususu, Ebu Bekir ile Ömer'in siretlerinde de anlatmıştık.
Sonra Zeyd b. Ali, yanında kalan arkadaşlarıyla birlikte ayaklanmaya karar verdi. Hicretin 122. senesinin safer ayı başında çarşamba gecesi harekete geçeceklerini söyledi. Yusuf b. Ömer, bundan haberdar oldu. Kûfe'deki kaymakamı Hakem b. Salt'a haber göndererek, halkın tümünü Ulu camide toplamalarını emretti. O da muharrem ayının son günü olan çarşamba gününde, Zeyd'in ayaklanmasına bir gün kala, halkı Ulu camide topladı.
Zeyd, çarşamba gecesi, şiddetli soğukların hüküm sürdüğü bir anda harekete geçti. Adamları, ateş yakarak alevleri yükselttiler ve: «Ya Mansur, ya Mansur!» diye seslenmeye başladılar. Fecir doğduğunda onunla beraber 218 adam toplanmıştı. Zeyd: «Sübhanallah! Hani insanlar nerede?» demeye başladı. Etrafındakiler de: «insanlar mescitte kuşatma altındadırlar.» diye cevap verdiler. Küfe kaymakamı Hakem b. Salt, vali Yusuf a mektup yazarak Zeyd b. Ali'nin ayaklandığını bildirdi. Yusuf da Kûfe'ye bir müfreze gönderdi. Küfe kaymakamı Hakem de harekete geçti. Yusuf b. ÖmerHn kendisi de büyük bir kalabalıkla oraya gitmek üzere yola çıktı. Yolda aralarında 500 süvarinin bulunduğu bir cemaatla karşılaştı. Bunlar da onun birliklerine katıldılar. Sonra Künase'ye geldiler. Şamlı bir topluluk üzerine saldırıp onları bozguna uğrattılar.
Sonra Zeyd b. Ali, tepe üzerinde durmakta olan Yusuf b. Ömer'in yanından geçti. Zeyd'in yanında 200 süvari vardı. Eğer Yusuf b-Ömer'e hamle yapacak olsa onu öldürebilirdi. Ama o sağ taraftan gitti. Hangi grupla karşılaşırsa o grubu bozguna uğrattı. Arkadaşları şöyle sesleniyorlardı:
«Ey Kûfeliler! Dine, onur ve üstünlüğe, dünyaya gelin, oysa şu anda sizler dinde onur ve üstünlükte değilsiniz, dünyaya da hakim değilsiniz.»
Akşam olunca Kûfelilerden bir topluluk, Zeyd b. Ali'nin saflarına katıldı. Günün ilk saatlerinde bazı adamları öldürülmüştü Ertesi gün Şamlılardan bir grupla savaştı, onlardan yetmiş kişiyi öldürdü-Şamlılar, perişan bir halde ondan kaçıp kurtuldular. Akşam olunca
Yusuf b. Ömer de askerlerim güzel bir şekilde tabiye etti. Ertesi sabah olunca Zeyd'le karşı karşıya geldi. Onları Sebha'ya kadar geri püskürttü, sonra üzerlerine hücum etti. Bu defa onları Beni Süleym'e kadar püskürttü, sonra atlı ve piyadeleriyle onları kovaladı. Sah'a kadar gittiler, orada şiddetlice savaştılar. Gece karanlığı bastırınca, Zeyd'e bir ok firlatıldı ve alnının

sol tarafına isabet etti. Okun ucu beynine kadar ulaştı, adamlarıyla birlikte geri döndü. Şamlılar ise onların gece karanlığı bastırdığından ötürü geri döndüklerini sanıyorlardı. Zeyd, Sikketü'l-Berid'de bir eve konuldu ve tabip getirildi. Alnına isabet etmiş olan ok çekilip çıkarıldı. Ama çok geçmeden orada vefat etti. Allah ona rahmet etsin.
Arkadaşları onu nereye defnedecekleri hususunda anlaşmazlığa düştüler. Bazıları: «Onu zırhına koyarak suya atın.» dedi. Bazıları: «Başım koparın, cesedini ölüler arasında bırakın.» dedi. Bunun üzerine oğlu: «Hayır, Allah'a yemin ederim ki, köpekler babamı yiyemiye-cektir.» dedi. Bazıları: «Onu Abbasiye'ye defnedin.» dedi. Bazıları da: «Onu çamurlu bir çukura defnedin.» dedi. Böyle yaptılar, çamurlu bir çukura defnettiler. Kabrinin üstüne de yeri bilinemesin diye su akıttılar.
Adamları gevşediler, çünkü başsız kalmışlardı. Artık emri altında savaşacakları bir komutanları yoktu. Fecir doğar doğmaz kendilerini harekete geçirecek bir liderleri yoktu. Yusuf b. Ömer, yaralıları araştırdı. Zeyd'i bulmak ümidiyle yaralıları kontrol etti. Zeyd'in Sindli bir azadlısı geldi. Onun nereye defnedildiğini gördüğünü söyledi. Mezarını gösterdi. Bunun üzerine Yusuf, Zeyd'i mezarından çıkarttı. Künase de bir ağaca asılmasını emretti, beraberinde Nasr b. Huzeyme, Mua-viye b. İshak b. Zeyd b. Harise el-Ensârî ve Ziyad el-Medinî de asıldılar. Anlatıldığına göre Zeyd, dört sene müddetle asılı kalmış, sonra ağaçtan indirilerek yakılmıştır. Doğrusunu Allah bilir.
Taberî'nin anlattığına göre Yusuf b. Ömer'in daha önce Zeyd b. Ali'nin yaptıklarından haberi yokmuş. Nihayet Hişam b. Abdülmelik ona: «Senin hiçbir şeyden haberin yok. Zeyd b. Ali Kûfe'de güçlenmiş, halk ona bey'at ediyor. Onu ısrarla ara, ona eman ver, emanı kabul etmezse onunla savaş.» diye bir mektup yazdı.
Bunun üzerine Yusuf da onu aramaya başladı. Buldu ve Önceki kısımlarda anlattığımız hadiseler ikisi arasında cereyan etti. Mezarının yerini bulunca onu çıkardı, başını koparıp Hişam'a gönderdi.
Daha sonra Velid b. Yezid tahta geçti, emir verdi; Zeyd b. Ali asılı olduğu yerden indirildi ve yakıldı. Allah, Velid b. Yezid'i kahretsin.
Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'ya gelince, o, Abdülmelik b. Bişr b. Mervan'dan eman diledi. Ona sığındı, Abdülmelik de Yusuf b. Ömer'i ona gönderdi, tehdit ettirdi. Nihayet o da Abdülmelik'in huzuruna gitti. Abdülmelik b. Bişr ise ona şöyle dedi: «Ben senin gibi bir adamı himayeme almam. Sen bizim düşmammızsm, düşmanımızın oğlusun.» Yusuf b. Ömer de onun bu sözü söylediğini tasdik etti, aramalar gevşeyince onu Horasan'a gönderdi. Yahya b. Zeyd, Zeydilerden bir topluluk arasında güçlenerek Horasan'da bir müddet ikamet etti.
Ebu Mihnef dedi ki: Zeyd öldürülünce Yusuf b. Ömer, Kûfelilere bir nutuk irad etti. Onları tehdit edip korkuttu, onlara sövdü ve nutkunda şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki ben, sizden bir grubu öldürmek için halifeden izin istedim. Eğer bana izin verirse, savaşçılarınızı öldürür, çoluk çocuğunuzu ve kadınlarınızı esir alırım. Ben sadece hoşlanmadığınız sözleri size işittirmek için bu minbere çıktım.»
İbn Cerir dedi ki: «Bu senede, yani hicretin 122. senesinde Abdullah el-Battal, bir Müslüman cemaatı ile birlikte Anadolu'da öldürüldü.»
İbn Cerir, bundan daha fazlasını söylememiştir. Hafiz İbn Asakir ise, "Tarih-i Kebir"inde, Abdullah el-Battal'ın biyografisini şöyle anlatmıştır: [15]

Battal Adıyla Bilinen Abdullah Ebu Yahya

Battal, Antakya'da ikamet ederdi. Ebu Mervan el~Antakî ondan nakillerde bulunmuş ve onun hayatını anlatmıştır. Sonra bir rivayette bulunarak Abdülmelik b. Mervan'm oğlu Mesleme için bir askeri birlik hazırlayıp Anadolu'ya gazaya göndereceği zaman Cezire ve Şam reislerinin başına Battal'ı komutan olarak atadığını ve oğluna şöyle dediğini anlatmıştır: «Battal'ı öncü birliklerinin başına geçir, geceleyin askerleri denetlemesini ve aralarında dolaşmasını emret. Çünkü o, güvenilir, atak ve cesaretli bir komutandır.»
Böyle dedikten sonra Abdülmelik'in kendisi, oğlu komutasındaki orduyu Şam kapısına kadar uğurlamıştı.
Mesleme, Battal'ı 10.000 kişilik bir askeri birlikte öncü kuvvet olarak ileriye gönderdi. Battal komutasındaki bu öncü birlik, Bizanslıların İslâm ordusuna ulaşmasına engel bir kalkan görevi ifa edecekti. Muhammed b. Aiz ed-Dımışkî, Antakyalı ihtiyar bir adam olan Ebu Mervan'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ben Battal'm saflarında Bizanslılara karşı savaşıyordum. O Bizanslıları zillete maruz bıraktı ve alçalttı.»
Battal dedi ki: «Emevilerin yöneticilerinden biri onlar için yaptığım gazalarda hayret verici bir durumla karşılaşıp karşılaşmadığımı sordu, ben de kendisine şu hayret verici olayı anlattım: Bir gece bir müfreze ile birlikte yolda gidiyorduk. Bir Itöye yaklaştık, arkadaşlarıma dedim ki: Atlarınızın gemlerini gevşetin ve herhangi bir kimseyi
öldürmeyin. Birşeyi de kımıldatmayın ki, bu köye rahatlıkla girebilelim ve adamlarıyla takışmayalım. Arkadaşlarım bu emrime uydular, köye girdik. Sokaklara dağıldık, arkadaşlarımdan birkaçı ile birlikte, içinde kandil ışığı görünen bir eve yaklaştım. Baktım ki bir kadın, ağlamakta olan çocuğunu: "Sus, yoksa seni Battal'a teslim ederim, seni alıp götürür." diyerek susturmak istiyor. Çocuğu yatağından kaldırıp: "Al şunu ey Battal!" diye bağırdı. Ben de çocuğu elinden aldım.» Muhammed b. Aiz Battal'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bir defasında yalnız kaldım, yanımda askerlerden hiçbiri yoktu atımın terkisine bir yem torbası bağlamıştım, içinde arpa ve bir mendilim vardı. Mendilde ekmek ve kavurma vardı. Bir ara belki bir kimse ile

karşılaşırım veya bir haber edinirim umuduyla yürüyordum. Kendimi bir bahçe içinde gördüm, bahçede güzel baklalar vardı. Atımdan indim, yanımdaki ekmek ve kavurmanın yanı sıra o baklalardan da yedim. Fena halde ishale yakalandım. Defalarca tuvalete gittim, aşırı ishalden ötürü zayıf düşmekten korktum. Atıma bindim. Ama ishalim hâlâ devam ediyordu. İndiğim takdirde artık ata bine-memekten korktum. İshal aşırı şekilde sürüyordu. Güçsüzlükten ötürü attan düşmekten korktum, atımın yularını tuttum ve yüz üstü uzandım. Etraftım göremiyordum, atın beni nereye götürdüğünü bilemiyordum. Nihayet atımın ayaklarının taş döşemeler üzerinde gitmekte olduğunu hissettim. Başımı kaldırınca kendimi bir kilise içinde gördüm. Güzel bir kadının çevresinde birkaç kadının çıkıp yanıma geldiklerini gördüm. O güzel kadın, çevresindekilere: «Bunu indirin.» dedi. Beni indirdiler, elbiselerimi yıkadılar, eğerimi ve atımı temizlediler, beni bir yatağa uzattılar. Sonra bana yiyecek ve içecek hazırladılar. Tastamam bir gün bir gece öylece kaldım. Sonra oradaki ikametimi üç güne tamamladım, ancak kendime gelebildim.

Ben kilisede bu halde iken o güzel kadınla nişanlı olan bir komutan oraya geldi. Güzel kadın, benim bulunduğum odanın kapısına atımı getirip bağlattı. Gelenin büyük bir komutan olduğunu gördüm. Komutan, o güzel kadına evlenme teklifini yapmak için gelmişti. Kilisede bulunanlardan biri, kilisede bir süvarinin bulunduğunu o komutana bildirince komutan beni öldürmeye niyetlendi. Ama güzel kadın, onu bu teşebbüsten menetti ve bulunduğum odanın kapısını açtığı takdirde kendisinin evlenme teklifine olumlu cevap vermeyeceğini kesin bir dille ifade etti. Bunun üzerine komutan bana saldırmaktan vazgeçti. Orada akşama kadar konuk kaldı, sonra arkadaşlarıyla birlikte atma binip oradan ayrıldı ve gitti. Ben de peşlerine düştüm. Güzel kadın, bana bir kötülük yapmalarından korktuğu için beni yola çıkmaktan menettiyse de ben onu dinlemedim, atımı sürdüm. Nihayet onlara ulaştım. Komutana saldırdım, arkadaşları etrafından dağıldılar, kendisi de kaçmak istedi ama onu yakaladım, boynunu vurdum. Üzerindeki eşyaları yağmaladım, başını koparıp terkimdeki yem torbasına koydum ve kiliseye döndüm.

Kadınlar beni karşılamaya geldiler. Onlara: «Atlara binin.» dedim. Oradaki bineklere bindiler. Ben de onları önüme katıp ordu komutanına götürdüm. Onları komutana arzettim. O da o kadınlar arasından dilediğimi seçmeme müsaade etti. Ben de o güzel kadını kendime aldım. İşte o, çocuklarımın anasıdır. Onun babası, Bizans'ın büyük komutanlarından biriydi.»

O kadınla evlendikten sonra Battal Gazi, kadının babasıyla mek-tuplaşır ve hediyeleşirdi.

Anlatıldığına göre Abdülmelik b. Mervan, Battal Gazi'yi Mesi-sa'ya vali olarak tayin ettiğinde Battal, Anadolu'ya bir müfreze göndermiş, ancak müfrezenin haberi gelmez olmuş ve ne yaptıklarını bilemez olmuştu. Bunun üzerine Battal'm kendisi yalnız başına atma binip yola koyulmuş, Ammuriye'ye gitmişti. Geceleyin şehirin kale kapısına gelmiş, kapıyı vurunca kapıcı kim olduğunu sormuş, o da: «Ben Battal'ım.» diye cevap vermişti.

Olayın bundan sonrasını Battal'm kendisinden dinleyelim:

«Kapıcıya dedim ki: «Ben hükümdarın komutana gönderdiği elçisi ve celladıyım.» Ben böyle dedikten sonra bana kapıyı açtı ve beni komutana götürdü. Karargaha girdiğimde komutanın bir taht üzerinde oturmakta olduğunu gördüm, gidip tahtta yanı başında oturdum, sonra ona: «Sana bir mektup getirmişim, şunlara söyle de yanımızdan ayrılsınlar ve bizi yalnız bıraksınlar.» dedim. Komutan da maiye-tindekilere emir verdi, yanımızdan ayrılıp gittiler ve bizi yalnız bıraktılar. Sonra komutan kalkıp kilisenin kapısını kilitledi. İkimiz içeride başbaşa kaldık. Sonra gelip yanımda oturdu. Ben de kılıcımı çekip: «Ben Battal'ım senin memleketine gönderdiğim müfrezenin durumunu bana doğru olarak anlat, yoksa şu anda başını vururum.» dedim. Koumtan da: «Onlar ülkemde âdeta kendileri için hazırlanmış olan malları yağmalıyorlar. İşte onların falan vadide olduklarına dair haber mektubu geldi, o mektubu sana gösteriyorum. Allah'a yemin ederim ki, ben sana doğruyu söylüyorum.» dedi. Ben de ona: «Öyleyse bana eman ver.» dedim. Bana eman verdi. «Bana yiyecek birşeyler getir.» dedim. Adamlarına emir verdi, bana yemek getirip önüme bıraktılar. Yemeği yedikten sonra oradan gitmek için ayağa kalktım. Adamlarına: «Hükümdarın elçisine yol açın, onu uğurlayın.» dedi. Onlar da önümde kaçışmaya başladılar. Ben de komutanın anlattığı vadiye gittim, müfrezemin orada olduğunu gördüm. Onları alıp Mesi-se'ye döndüm.»

Bu, Battal'm başından geçtiği söylenen çok garib bir maceradır.

Velid dedi ki: Üst adlarımız dan birinin bana anlattığına göre kendisi hacdan dönerken Battal'ı görmüştü. Battal, cihadla meşgul olduğu için haccedememişti. Devamlı olarak Allah'tan kendisine haccetmeyi nasib kılmasını, sonra da şehidliğe mazhar olmasını diliyordu. Farz olan haccını ancak şehid edildiği senede yapma imkanını bulmuştu. Yüce Allah, ona rahmet etsin. Onun şehid edilmesi şöyle olmuştu:

Bizans imparatoru Lion, 100.000 süvari ile birlikte Kostantiniy-ye'den yola çıkmıştı. Battal'm kayınpederi olan Bizanslı komutan, bu durumu Battal'a bir haberci ile iletmişti. Battal da bunu İslâm ordularının komutanına bildirmişti. İslâm ordularının komutam, Malik b. Şebib'ti. Malik b. Şebib, kendisine: «Strateji gereği, Harran şehrindeki kaleye istihkam kurmalı ve İslâm askerleriyle birlikte Süleyman b. Hişam'm yanımıza gelişini beklemelisin.» dedi.

Battal, bu emri uygun görmedi. Bu sırada Bizans askerleri ile aniden karşılaştılar. İki taraf şiddetlice savaşa tutuştular. Bahadırlar, Battal'm önünde savaşıyorlardı. Hiçbiri -Bizanslıların onu tanımasından korktukları için- Battal adını açıkça ağzına almak istemiyordu. Ama Müslüman askerlerden biri yanlışlıkla, "Battal!" diye seslendi. Bizans savaşçıları bunu duyunca hep birlikte ona saldırdılar. Battal'ı atının üzerinden yere düşürdüler, mızrakladılar. Battal, İslâm askerlerinin bir kısmının öldürülmekte, bir kısmının da esir alınmakta olduğunu gördü. Başkomutan Malik b. Şebib de Öldürülmüştü. Müslümanlar bozguna uğramış ve harab şehire kaçmış, oradaki kaleye sığınmışlardı.

Bizans komutanı Lion, sabah olunca savaş alanına gelmiş, Battal'm can çekişmekte olduğunu görünce ona şöyle demişti:

- Ey Battal, bu ne hal?
- Sen kahramanları böyle öldürür müsün?
Bunun üzerine Lion, Battal'ı tedavi etmeleri için hekimlerini, çağırttı. Yaranın öldürücü olduğu anlaşıldı. Lion ona: «Bir ihtiyacın var mı ey Battal?» diye sorunca Battal, şöyle cevap verdi: «Evet, berabe-rimdeki Müslümanlara emir ver de beni yıkasınlar, namazımı kılsınlar ve beni defnetsinler.»
Lion, onun bu isteğini yerine getirdi. Bunun için de esir bulunan Müslümanları serbest bıraktı ve kaleye sığman diğer Müslüman askerlerin üzerine yürüdü. Onları kuşatma altına aldı. Müslümanlar bu şiddetli kuşatma altında iken Süleyman b Hişam'ın, İslâm ordusuyla oraya gelmekte olduğuna dair posta haberi ulaştı. Bunun üzerine Lion, askerleriyle birlikte korkup ülkesine kaçtı. Allah onu lanetlesin. Kaçtı, gidip Konstantiniyye'ye girdi ve orada kendini koruma altına aldı.
B. İslâm Tarihi, C. IX, F. 35
Halife b. Hayyat dedi ki: Battal Gazi, hicri 121. senede Bizans'ta öldürüldü.
İbn Cerir dedi ki: 122. hicri senede öldürüldü.
İbn Hassan ez-Ziyadî ise, onun hicri 113. senede öldürüldüğünü söylemiştir. Başkalarının anlattıklarına göre Battal Gazi ve Emir Ab-dülvehhab b. Buht, hicretin 113. senesinde öl durulmuş lerdir. Nitekim bunu daha önce de söylemiştik. Doğrusunu Allah bilir. Ama İbn Gerir, onun vefat tarihinin bu senede, yani hicri 122. senede olduğunu söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir.
Ben derim ki: İbn Asakir'in, Battal Gazi'nin biyografisini detayh olarak anlatması bundan ibarettir. Ama avam tabakasının anlattığı ve Delheme tarafından yazılan, "Battal Gazi Destanı" ve bu destanda anlatılan Emir Abdülvehhab ile Kadı Ukbe'nin maceraları yalandır, iftiradır, uydurmadır, cahilliktir. Böyle bir hikayeyi ancak geri zekalı veya cahil biri hoş karşılar. Nitekim cahil avam tabakası, Antere el-Absî'nin uydurma hayat hikayesini de hoş karşılamaktadır. Bek-rî'-nin, Denefin ve diğerlerinin hikayeleri de böyledir. Bekrî'nin sireti hakkında uydurulan yalan hikayeler, diğerlerinden daha büyük bir suç ve daha ağır bir günahtr. Çünkü bu hikayeyi uyduran kişi, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in şu hadisinin kapsamına girmektedir.
«Kasıtlı olarak bana yalan isnad eden kimse, ateşteki yerini hazırlasın.» [16]

Hicretin Yüzyirmiikinci Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Îyas Ez-Zekî

İyas b. Muaviye b. Mürre b. İyas b. Hilal b. Rebab b. Ubeyd b. Dü-reyd b. Evs b. Sevah b. Anır b. Sariye b. Sa'lebe b. Zibya b. Salebe b. Evs b. Osman b. Amr b. Ed b. Tabiha b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Maad b. Adnan.
Halife b. Hayyat, onun soy kütüğünü böyle yazmıştır. Başkaları ise daha değişik isimler nakletmişlerdir.
îyas ez-Zekî'nin künyesi, Ebu Vasile el-Müzenî'dir. Basra kadılığı yapmıştır, tabiidir, dedesi sahabelerdendir. Zekası nedeniyle dillere destan olmuş, darb-ı meselelere konu olmuştur. Haya konusunda babasından ve dedesinden merfu olarak hadis rivayet etmiştir. Enes'-ten, Said b. Cübeyr'den, Şaid b. Müseyyeb'ten, Nafi ve Miclez'den rivayetlerde bulunmuştur. İk Hammad ile Şu'be, Asmaî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Muhamined b. Şirin, onun hakkında şöyle demiştir: «O çok anlayışlıdır, o çok anlayışlıdır.»
Muhammed b. Sa'd, İclî, İbn Main ve Neseî, onun sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. İbn Sa'd ise, bu söze şunu eklemiştir «O, zeki ve akıllı bir adamdı.» İclî ise: «O fakih ve iffetli bir kimse idi.» demiştir.
Abdülmelik b. Mervan zamanında Şam'a gelmişti. Ömer b. Abdülaziz'in ziyaretine gitmişti. Adiy b. Ertat, onu Basra kadılığından azledince ikinci kez Ömer b. Abdülaziz'in yanına gitmişti.
Ebu Ubeyde ile bir başkası şöyle demiştir:
«İyas, genç bir delikanlı iken yaşlı bir adamla, Şam'da bulunduğu sırada Abdülmelik b. Mervan'm kadısına giderek muhakeme olmuşlardı. Kadı ona şöyle demişti:
- Hasmın yaşlı bir adamdır, sense gençsin, konuşmakta onunla eşit değilsin.
- Hasmım her ne kadar yaşlı ve büyük ise de hak ondan daha büyüktür.
-Sus.
- Ben susarsam benim delilimi kim dile getirecek?
- Bu mecliste bulunduğun sürece senin hakkı söyleyeceğini sanmıyorum.
- Allah'tan başka ilah bulunmadığına şahadet ediyorum.
- Senin mutlaka bu adama haksızlık ettiğini sanıyorum.
- Ben senin zannına göre evimden çıkmış değilim.
Böyle dedikten sonra kadı kalkıp Abdülmelik'in huzuruna gitti ve İyas'ın tartışmasını anlattı. Abdülmelik de kadıya şu talimatı verdi: «İstediğini yap ve onu hemen Şam'dan çıkar ki, halkı ifsad etmesin.»
Ravinin biri der ki: Adiy b. Ertat, İyas ez-Zekî'yi Basra kadılığından azledince İyas ondan kaçıp Ömer b. Abdülaziz'e geldi Ömer b. Abdülaziz'in vefat etmiş olduğunu görünce Şam'da kaldı. Emevi camiindeki ders halkalarından birine katıldı. Bir gün Emevilerden biri, ders halkasında ileri geri konuştu. İyas, onu susturucu cevap verdi. Emevi, ona öfkelendi. îyas da kalkıp

oradan ayrıldı. Emeviye denildik ki: «Şu İyas b. Muaviye el-Müzenî idi.» Ertesi gün ders halkasına geldiğinde Emevi onda özür diledi ve: «Seni tanımamıştım, halktan herhangi biri kılığında yanımıza gelmiştin, ama eşraf sözlerini söyledin. Onun için sözüne tahammül edemedim.» dedi.

Yakub b\ Süfyan, Ebu Şevzeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Anlatıldığına göre her yüz senede bir tam akıllı adam doğarmış. İnsanlar, İyas b. Muaviye'nin bu tam akıllı adamlardan biri olduğu görüşündedirler.»

İclî dedi ki: İyas'ın yanına üç kadın geldi. Onları görünce: «Bunlardan biri çocuğunu emzirmekte olan bir kadındır, diğeri bakiredir, üçüncüsü ise duldur.» dedi. Kendisine, bunu nasıl bildiğini sordular.

O da şu cevabı verdi: «Süt emzirmekte olan kadın oturduğunda memelerini eliyle tuttu, bakire olan kadın ise başını sağa sola çevirip herhangi bir kimseye bakmadı, dul kadın ise içeriye girdiğinde sağa sola göz attı.»

Yunus b. Sa'leb, İyas b. Muaviye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Doğduğum gecede annem başıma bir çanak koymuştu.»

Medainî, İyas b. Muaviye'nin kendi annesine şöyle dediğini rivayet etmiştir:

- Beni karnında taşıdığın zamanlarda çok gürültülü birşey duydun mu?
- Evin üst tarafından yere bir bakır tas düştü. İrkildim ve seni o saatte doğurdum.

Ebu Bekir el-Heraitî, İyas'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Babam Muaviye'nin duyacağı bir yalanı söylemekten hiç hoşlanmam.»

Yine İyas şöyle demiştir: «Heva ve heves ehli kimselerden Kade-riyye mezhebi mensubları dışında, kendisi ile tartışırken tüm aklımı kullanarak tartıştığım herhangi bir kimse yoktur. Sadece, Kadercilerle tartışırken olanca aklımı kullandım, onlara sordum:

- Zulmün ne demek olduğunu bana söyleyin.
- Zulüm, insanın kendine ait olmayan birşeyi olmasıdır.
- Öyleyse herşey Allah'ındır. Şu halde insanların Allah'a ait şeyleri olmaları da zulümdür. Buna göre herkes zalimdir.»

Bazıları İyas'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«Ehl-i Kitab arasında ben çocuk iken, Hristiyan çocukları Müslümanlara güler ve şöyle derlerdi: "Şu Müslümanlar diyorlar ki; cennetliklerin tersleri yoktur."

Ben de bir Hristiyan din adamına şöyle dedim: "Kişinin bu dünyada iken yediği yiyeceklerin bir kısmının beden beslenmesine ve gıdasına dönüştüğüne inanmıyor musun?" O da: "Evet." diye cevap verince kendisine şöyle dedim: "O halde Cenâb-ı Allah Cennet'teki insanların yedikleri yiyeceklerin tümünü bedenlerinin gıdasına ve beslenmesine dönüştürmesine engel olan birşey var mıdır?" O zaman Hristiyan din adamı bana: "Sen şeytandan başka birşey değilsin." diye cevap verdi.»

İyas'm küçük yaşta bir çocuk iken aklını kullanarak söylediği bu söz, sahih hadisle de teyid edilmiştir. Nitekim bu hususu Allah dilerse, cennetliklerden bahsederken anlatacağız. Cennetliklerin yedikleri yiyecekler; geğirme, terleme ve misk kokusuna dönüşecek, karınları yağlanmayacak, göbekleri sarkmayacaktır.

Süfyan dedi ki: İyas, Vasıt'a gelince İbn Şibrime -daha önce hazırladığı birkaç mesele ile- yanma geldi ve ona şöyle dedi:

- Sana bazı sorular sormama izin verir misin?
- Sor bakalım, ama sen izin isterken senden şüphelendim.

İbn Şibrime, ona yetmiş soru sordu, hepsinin cevabım verdi. Ancak dört soruda anlaşmazlığa düştüler. İyas, onu kendi sözüne döndürdü. Sonra ona şöyle sordu:

- Sen Kur'ân okuyor musun?
- Evet.
- «Bugün size dininizi bütünledim.» (el-Mâide, 3.) mealindeki ayeti biliyor musun?
- Evet.
- Bu ayetin bir öncekini ve bir sonrakini de biliyor musun?
- Evet.
- Bu ayet, Şibrime ailesine ileri sürülecek bir görüş bırakıyor mu?»

Abbas, Said b. Amir b. Ömer b. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Adamın biri İyas b. Muaviye'ye şöyle bir soru yöneltti:

- Ey Ebu Vasile, insanlar ne zamana kadar bu dünyada kalacaklar, doğup ölecekler?

İyas, meclisinde bulunanlara: «Buna cevap verin.» dedi, ama oradakiler verecek bir cevap bulamadılar. Bunun üzerine İyas, şu cevabı verdi:

- İki sayı yani cennetliklerin sayısı ile cehennemliklerin sayısı tamamlanıncaya kadar insanlar bu dünyada kalacaklardır.»

Ravinin biri dedi ki: «İyas b. Muaviye hacca gitmek üzere Şam'da bir binek kiraladı. Mahara'ya vardığında Kaderiye mezhebine men-sub Gaylan da onunla birlikte yola çıktı. İkisi birbirlerini tanımıyorlardı. Üç gün yol gittiler, henüz birbirleriyle konuşmamışlardı. Üçüncü günden sonra konuşup tanıştılar. Kader konusundaki inançlarının farklılığı nedeniyle yoldaşlık ettiklerine hayret ettiler. İyas, Gaylan'a dedi ki: «Cennetlikler, Cennet'e girecekleri zaman şöyle derler: "Bizi buraya eriştiren Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola ilet-meseydi, biz doğru yolu bulamazdık." (el-Arâf, 43.)

Cehennemlikler de Cehennem'e girerken şöyle derler: «Rabbimiz! Bizi bedbahtlığımız yenmişti.» (el-Mü'minûn, 106.)

Melekler de şöyle derler: «Sen münezzehsin, öğrettiğinden başka
bizim bir bilgimiz yoktur.» (el-Bakara, 32.)
Bundan sonra ona Arap şiirlerini, Acem mesellerini anlatarak kaderi ispatlamaya çalıştı.
Sonra bir kez daha Ömer b. Abdülaziz'in huzurunda karşılaştılar. Aralarında münazara geçti. îyas, onu mağlub etti. Onu sözle sıkıştırdı. Nihayet Gaylan acizliğini itiraf etti, tevbe izhar etti, eğer yalan söylüyorsa Ömer b. Abdülaziz ona beddua etti. Allah da duasını kabul etti. Bir süre sonra Gaylan öldürülüp asıldı. Allah'a hamd ve minnet olsun.
İyas'm güzel sözlerinden biri şudur: «Kişinin faaliyetlerinin sözlerinden fazla olması, sözlerinin faaliyetlerinden fazla olmasından daha hayırlıdır.»
Süfyan b. Hüseyin dedi ki: İyas b. Muaviye'nin yanında bir adamın aleyhinde konuştum. İyas yüzüme bakıp bana şöyle bir soru sordu:
- Bizanslılarla savaştın mı?
- Hayır.
- Sind, Hind ve Türklerle savaştın mı?
- Hayır.
- Bizanslılar, Sindliler, Hindliler ve Türkler senden zarar görmediler ama Müslüman bir kardeşin senden kurtulamayacak mı?
Onun bana böyle demesinden sonra artık başkasının aleyhinde konuşmadım.
Asmaî, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İyas b. Muavi-ye'yi Sabit el-Benanî'nin evinde gördüm, kolları uzun, kendisi de pembe tenli idi. Kaba elbiseler giymişti, sarığını boyamıştı ama çok konuşuyordu. Sözde galip olurdu, her kim kendisiyle konuşursa mutlaka konuşanı mağlub ederdi.»
Adamın biri İyas'a: «Fazla konuşmak dışında başka bir kusurun yok.» deyince İyas: «Gerçeği mi söylüyorum yoksa batılı mı söylüyorum, onu de bakalım.» diye cevap verdi. Adam: «Gerçeği söylüyorsun.» deyince İyas: «Hak çoğalınca bu hayırdır.» diye cevap verdi.
Adamın biri, kaba elbiseler giydiğinden ötürü İyas'ı ayıpladı. İyas da ona şu karşılığı verdi: «Bana hizmet edecek elbiseleri giyiyorum. Ben kendisine hizmet edeceğim giysiler giymiyorum.»
Asmaî, İyas b. Muaviye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Kişinin en şerefli özelliği, doğru konuşmasıdır. Bir kimse doğruluk faziletinden yoksun kalırsa ahlakın en üstününü yitirmiş olur.»
Adamın biri İyas'a şu soruları yöneltti:
- Nebizin hükmü nedir?
- Haramdır.
- Suyun hükmü nedir? -Helaldir.
- Mayanın hükmü nedir?
- Helaldir.
- Hurmanın hükmü nedir?
- Helaldir.
- Bunca helal şeyler bir araya gelip nebiz olduğunda ne diye haram kılınıyor?
- Şu bir avuç toprağı yüzüne savurursam seni incitir mi?
- Hayır.
- Şu bir avuç samanı yüzüne savurursam seni incitir mi?
- Hayır.
- Şu bir avuç suyu yüzüne serpersem seni incitir mi?
- Hayır.
- Bu saydığım şeyleri birbirine katıp yoğurur, çamur haline getirir, sonra da taşlaşmcaya kadar bırakıp sertleştirsem ve yüzüne çarparsam seni incitir mi?
- Evet vallahi incitir, hem de beni öldürür.
- İşte o yukarıdaki helal şeyler de bir araya gelip nebizi oluşturunca nebiz haram olur.
Medainî dedi ki: Ömer b. Abdülaziz, Adiy b. Ertat'ı Basra'ya vali olarak gönderdi. Ona, İyas ile Kasım b. Rebia el-Cevşenî'y bir araya getirmesini, denemesini, hangisi daha fakih ise onu kadılığa tayin etmesini emretti.
Kadılığa tayin edilmek istemeyen İyas ise Adiy b. Ertat'a şöyle dedi: «Ey adam, sen, Basra'nın iki fıkıhçısı olan Hasan-ı Basrî ile İbn Sirin'i ara ve kimi kadı tayin edeceğini onlara sor.» İyas, bu iki zatın yanına gidip gelmediği için kendisini tavsiye etmeyeceklerini biliyordu. Bu nedenle onları salık verdi. Kasım'a gelince o, Hasan-ı Basrî ile İbn Sirin'in yanına gidip geldiğinden ötürü Adiy b. Ertat'm onlara sorması durumunda kendisini kadılığa tavsiye edeceklerini bildiğinden ötürü şöyle dedi: «Ey Adiy! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki İyas, benden daha faziletli, daha üstün, daha fakih ve kadılığı daha iyi bilen bir kimsedir. Eğer bu sözümü doğru söylüyorsam sen onu kadılığa tayin et. Eğer yalan söylüyorsam o zaman benim gibi bir yalancıyı kadılığa tayin etmen uygun olmaz!»
İyas da şöyle dedi: «Bu adam, Cehennem kıyısına getirilip durduruldu. (Kadılığa teklif edildi) yalan yere yemin ederek kendini bu ağır ve tehlikeli görevden kurtardı ama bu yalan yemininden ötürü de Allah'tan mağfiret dileyecektir.»

Bu defa Adiy ise, İyas'a şöyle dedi: «Sen madem bu ince noktayı kavradın, ben de seni kadılığa tayin ettim.» İyas, bir sene müddetle halk arasında hüküm verdi, onları barıştırdı. Gerçeği görünce hüküm verdi. Sonra Ömer b. Abdülaziz'in yanına, Şam'a gitti. Kadılıktan affını istedi. Ondan sonra Adiy, Hasan-ı Basrî'yi kadılığa tayin etti.

Dediler ki: İyas, Basra kadılığına tayin edildiğinde âlimler, buna çok sevindiler. Hatta Eyyüb şöyle dedi: «Ona kendi taşını vurdular.» Hasan-ı Basrî ile İbn Şirin, İyas'm yanma gidip selam verdiler. İyas da ağladı ve şu hadisi onlara hatırlattı:

«Kadılar üçtür. İkisi Cehennem'de, biri ise Cennet'tedir.»

Onun bu sözüne, Hasan-ı Basrî şu ayetle karşılık verdi: «Davud ve Süleyman da milletin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken biz onların hükmüne şahiddik. Süleyman'a bu meselenin hükmünü bildirmiştik, her birine hüküm ve ilim verdik.» (ei-

Enbiyâ, 78-79.)

Dediler ki: Sonra İyas mescidde oturdu ve insanların davaları kendisine getirildi. Yetmiş davayı halletmeden yerinden kalkmadı. Hatta bazıları onu kadı Şüreyh'e benzetirlerdi.

Rivayet olunduğuna göre o, bir meselede hüküm vermekte zorlandığı zaman Muhammed b. Sirin'e haber salar ve bu meselenin hükmünü ona sorardı.

İyas dedi ki: «Ben insanlarla konuşurken aklımın yarısı ile konuşurum, iki kişi karşıma gelip davalaştıklarında onlar için aklımın tümünü kullanırım.»

Adamın biri ona dedi ki:

- Sen kendi görüşünü çok beğeniyorsun.
- Beğenmeseydim kendi görüşümle hüküm vermezdim. Bir başkası ona şöyle dedi:
- Sende hoşuma gitmeyen bazı özellikler var.
- Neymiş o özellik?
- Meseleyi anlamadan hükmünü veriyorsun, bir de herkesle oturup kalkmıyorsun, ayrıca kaba elbiseler giyiyorsun.
- Söyle bakalım üç mü çok yoksa iki mi?
- Elbetteki üç daha çoktur.
- Ne çabuk cevap verdin, meseleyi anlamadan cevap veriyorsun.
- Bunu bilmeyecek kimse var mı ki?
- İşte ben de hüküm verirken meseleyi hemen kavrıyor ve cevabını veriyorum. Herkesle oturup kalkmadığımı söylüyorsun, kadrimi bilen kimselerle oturup kalkmak, benim için, kadrimi bilmeyen kimselerle oturup kalkmaktan daha hoştur. Kaba elbiseler giydiğimi söylüyorsun, ben vücudumu koruyacak elbiseler giyiyorum, kendisini koruyacağım elbiseler giymiyorum.

Dediler ki: İki kişi İyas'ın huzuruna gelip davalaştılar. Biri, diğerinin yanında emanet parası bulunduğunu iddia etti, ama diğeri inkar etti. İyas, emanet sahibine dedi ki:

- Sen emanet parayı bu adama nerede teslim ettin?
- Bahçedeki bir ağacın yanında teslim ettim.
- Hemen o ağacın yanma git, orada bekle, belki hatırlarsın. Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise İyas, emanet paranın sahibine şöyle sormuştu:
- Şimdi o ağacın yanına gidip bana o ağacın bir yaprağım getirebilir misin?
- Evet.
- Öyleyse git.

Davalı ise muhakeme salonunda oturup beklemeye başladı. İyas da diğer dava sahihlerinin davasına baktı, onları muhakeme etti ama yanına emanet para bırakıldığı iddia edilen ve bir kenarda oturup beklemekte olan adamı da göz ucuyla süzüyordu. Sonra onu yanına çağırdı ve ona şöyle dedi:

- Senin adamın belki şimdi o ağacın yanma ulaşmıştır, öyle değil mi?
- Hayır henüz oraya ulaşabilmiş değildir. Orası uzaktır, Allah seni ıslah etsin.
- Kalk ey Allah'ın düşmanı, haydi adamın hakkını öde, yoksa seni cezalandırır, âleme ibret ederim.

Adam geldi, davalı kalktı, ona parasını tümüyle ödedi. Bir başkası İyas'ın yanına gelip şöyle dedi:

- Ben falan adamın yanına bir miktar parayı emanet olarak bırakmıştım, ama şimdi inkar ediyor.
- Şimdi git, yarın bana gel.

Adam gittikten hemen sonra İyas, o inkarcı adama haber salarak makamına çağırttı. Gelince de ona şöyle dedi:

- Yanımızda bir miktar para birikmiş, bu parayı kendisine teslim etmek için senden başka güvendiğimiz kimse göremiyoruz. Bu parayı sana verelim de sağlam bir yere koyup muhafaza et.
- Baş göz üstüne.
- Ama şimdi git, yarın bana gel.

Ertesi sabah hak sahibi adam İyas'a geldi. İyas ona şöyle dedi:

- Şimdi o inkarcı adama git, ona: «Hakkımı bana öde, yoksa seni kadıya şikayet ederim.» de. Hak sahibi, parasını inkar eden adama gitti ve İyas'ın söylediklerini aynıyla söyledi. O da hakkını ödemediği takdirde İyas'ın bunu duyacağını ve kendisine emanet bırakacağı parayı bırakmayacağını düşündü. Korktu, bu nedenle hak sahibine parasını tümüyle teslim etti. Hak sahibi,

İyas'ın yanına döndü ve hakkını aldığını bildirdi. Ertesi sabah, o inkarcı ve hain adam, kendisine yeniden emanet para bırakılacağı ümidiyle İyas'ın yanına geldi. îyas da onu azarîıyarak: «Sen hain bir adamsın.» dedi.
İki kişi, bir cariye konusunda davalaşmak üzere İyas'ın huzuruna geldiler. Müşteri, cariyenin zayıf akıllı olduğunu iddia etti. İyas, cariyeye şöyle dedi:
- Senin ayaklarından hangisi daha uzun?
- Şu daha uzundur.
- Doğduğun geceyi hatırlıyor musun?
- Evet.
Bunun üzerine İyas, satıcıya dönerek: «Malını geri al, malını geri al.» dedi.
İbn Asakir'in rivayetine göre İyas, kendi evinde oturmakta olan bir kadının seslenmekte olduğunu duydu ve: «Bu kadın bir erkek çocuğa hamiledir.» dedi. Kadın doğurunca gerçekten bir erkek çocuk doğurdu. Kendisine bunu nasıl anladığını sorduklarında şu cevabı verdi: «Kadının seslenirken nefesi ile birlikte seslendiğini duydum, anla-dımki hamiledir. Sesinde biraz incelik vardı, karnındaki çocuğun erkek olduğunu böylelikle anladım.»
Anlatıldığına göre bir süre sonra İyas, bir mektebe uğramış, oradaki bir çocuğa gözü takılınca: «Eğer ben birşey biliyorsam, şu çocuk o kadının oğludur.» dedi. Gerçekten de çocuk o kadının oğluydu.
Malik, Ebu Bekir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Adamın biri İyas'ın yanında şahitlik yaptı. İyas ona: "Senin adın nedir?" diye sordu. Adam: "Ebu'l-Unfur'dur." deyince, İyas onun şahitliğini kabul etmedi.»
Sevrî, A'meş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: •«Beni, İyas'ın bulunduğu bir yere davet ettiler. Gittiğimde orada bir sözü bitirdikten sonra bir başka söze başlayan bir adam gördüm (İşte İyas oydu).»
İyas dedi ki: «Kendi kusurunu bilmeyen adam ahmaktır.» Kendisine kusurunun ne olduğunu sorduklarında çok konuşkan olduğunu söyledi.
Anlatıldığına göre annesi vefat ettiği zaman İyas çok ağladı. Kendisine bunun sebebini sorduklarında şu cevabı verdi: «Benim Cen-net'e açılan iki kapım vardı. Bunlardan biri kapandı.»
Babası onun hakkında şöyle demişti: «İnsanların çocukları doğar ama İyas'ın doğmasıyla benim için bir baba doğdu.»
Arkadaşları, İyas'ın çevresinde otururlar ve feraseti ondan Öğrenip defterlerine yazarlardı. Onlar bu halde iken İyas, bir adamın gelip yan taraftaki dükkanın kanapesine oturduğunu gördü. Adam, oradan geçen herkese bakmaya başladı. Sonra kalkıp bir adamın yüzüne baktı, tekrar gidip eski yerine oturdu. Bu durumu seyreden İyas, kendi meclisindeki arkadaşlarına şöyle dedi:
«Bu adam fakihtir, okur yazardır, bir kölesi kaçmıştır, kölesi tek gözlüdür. Bu, şimdi kölesini arıyor.» Arkadaşları kalkıp o adama sordular, gerçekten de îyas'm anlattığı gibi kölesinin kaçtığını ve tek gözlü olduğunu söyledi. Bu defa dönüp İyas'a: «Sen bu adamın durumunu nasıl anladın ve kölesinin kaçtığını, tek gözlü olduğunu nereden bildin?» diye sordular. İyas da şöyle cevap verdi: «Dükkanın kanepesine oturunca onun bir efendi olduğunu anladım, sonra durumuna baktım, kendisinin ancak bir okul öğretmeni olabileceğini düşündüm. Sonra o, yanından geçen herkese bakmaya başladı. Bir kölesini kaybettiğini anladım. Kalkıp bir adama baktığında, yüzünün bir tarafına baktığımı ve böylece onun kaybolan kölesinin tek gözlü olduğunu tesbit ettim.»
İbn Hallikan, İyas b. Muaviye'nin biyografisinden bahsederken çok şeyler anlatmıştır. Onunla ilgili anlattığı hadiselerden biri de şudur:
«Adamın biri bir bahçeyle ilgili olarak İyas'ın huzurunda şahitlik yapmış. İyas ona, hakkında şahitlik yaptığı bahçede kaç ağaç bulunduğunu sormuş. Adam ise buna karşılık: "Senin senelerden beri oturup ders verdiğin şu mecliste kaç ağaç vardır?" diye karşılık vermiş. Bunun üzerine İyas: "Bilmiyorum." demiş ve adamın şahitliğini kabul etmişti.» [17]

Hicretin Yüzyirmiüçüncü Senesi

Medainî'nin, kendi üstadlarından naklen anlattığına göre Türk Hakan'ı, Esed b. Abdullah el-Kusarî'nin Horasan valiliğ döneminde öldürülünce Türklerin düzeni bozuldu. Birbirlerine saldırmaya, birbirlerini öldürmeye başladılar. Ülkeleri harap olmakla yüzyüze geldi. Müslümanlarla uğraşamaz oldular, kendi başlarının çaresini aramaya başladılar. İşte o esnada Suğd halkı, Horasan valisi Nasr b. Sey-yar'dan, kendilerini ülkelerine göndermesini istediler ve ona -âlimlerin hoş karşılamadığı- bazı şartlar ileri sürdüler. Bu şartlardan bazıları şunlardı:
1- Kendileri arasında Müslüman olup tekrar İslâm'dan dönerek irtidad eden bir kimseyi cezalandırmayacak.
2- Ellerinde bulunan Müslüman esirler kendilerinden alınmayacak.
Buna benzer daha bazı şartlar da vardı. Bunların Müslümanlara fazlaca zorluk çıkardıklarım gözönüne alan Nasr, bu şartlarını kabul etmeye yanaştı, ama halk onun bu tutumunu protesto etti. Bunun üzerine Nasr, bu hususta Hişam'a mektup yazdı, kendisi biraz çekimser davrandı. Sonra Suğdlularm Müslümanlara karşı inatçılıklarını sürdürmeleri halinde zararlarının daha şiddetli olacağını düşünerek isteklerini kabul etti.

Irak valisi Yusuf b. Ömer, halifeye bir heyet göndererek Horasan valiliğini de kendisinin uhdesine vermesini istedi. Halifeye giden heyet, Nasr b. Seyyar'ın aleyhinde konuştular, her ne kadar atılgan ve cesaretli bir kimse ise de onun yaşlandığım, gözünün zayıfladığını, kişiyi ancak yanına yaklaştığında sesinden tanıyabildiğini söylediler. Daha birçok sözler de sarfettiler. Ancak halife Hişam, onların bu taleplerine ilgi göstermedi. Kendilerine de aldırış etmedi. Nasr, Horasan valiliğini sürdürdü.
İbn Cerir dedi ki: Bu sene de Yezid b. Hişam b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Bu senedeki valiler, önceki senelerin valileri idiler.
Bu senede Şam halkından Rebia b. Yezid el-Kasir, Ebu Yunus Süleyman b. Cübeyr, Senımak b. Harb, Muhammed b. Vasi' b. Hay-yan vefat ettiler ki, bunların biyografilerini "Tekmil" adlı eserimizde anlatmısızdır. Hamd Allah'adır.
Muhammed b. Vasi' dedi ki: Kıyamet gününde hesaba ilk çağrılacak olanlar, kadılardır.
Beş şey kalbi öldürür:
1- Günah üstüne günah işlemek.
2- Ölülerle oturup kalkmak (kendisine ölülerin kim olduğunu sorduklarında israfa giden ve kendini beğenen zenginlerin, zalim sultanların ölüler olduklarını söylemişti).
3- Kadınlarla çokça ihtilaf edip onlara düşmanlık etmek.
4- Kadınlarla konuşmak.
5- Aile efradıyla fazlaca bir arada bulunmak.
Malik b. Dinar dedi ki: «Kendisine yetecek kadar geçimliği bulunan ve bununla kanaat eden adama imrenirim.»
Muhammed b. Vasi' dedi ki: «Kendisine yetecek geçimliği bulunup bununla kanaat eden kimseden daha çok imrendiğim bir kimse vardır ki, o da sabahleyin aç olarak güne başladığı halde Allah'tan razı ve hoşnut olan kimsedir.»
Muhammed b. Vasi' dedi ki: «Dünyadan ayrılışıma sadece şu üç şeyden mahrum kalacağım için üzülürüm:
1- Eğriliğe saptığımda beni doğrultacak bir arkadaş.
2- Cemaatla namaz kılmak ki, yanıldığımda bunun sorumluluğu imama yüklenir ve cemaatın faziletilini de kazanırım.
3- Dünyada kıt kanaat geçinmeme yetecek rızık. Ki bunda hiç kimsenin minneti bulunmasın ve bu hususta da Allah'ın bana yüklediği ağır bir sorumluluk bulunmasın.»
Davud b. er-Rebi dedi ki: Muhammed b. Vasi'i, Yezur çarşısında bir eşeğini satışa çıkarırken gördüm, adamın biri ona: «Şu eşeği bana uygun görüyormusun, almama razı olur musun?» diye sorunca şöyle cevap vermişti: «Eğer ben beğenseydim, satışa çıkarmazdım!»
Muhammed b. Vasi'in hastalığı ağırlaşınca insanlar onu çokça ziyaret ettiler. Arkadaşlarından biri dedi ki: Ben yanına gittiğimde insanların bir kısmının onun yanında oturmakta, bir kısmının ise -oturacak yer bulamadıklarından ötürü- ayakta durmakta olduklarını gördüm. Muhammed b. Vasi', o esnada şöyle dedi: «Yarın perçemimden ve ayaklarımdan tutulup Cehennem ateşine atılacağım zaman, bu ziyaretçilerin bana ne yararı dokunacak? Bunlar beni kurtarabilirler mi?»
Halifelerden biri, yoksul halka dağıtılmak üzere Basra'ya bol miktarda para gönderdi. Bu paranın Muhammed b. Vasi'e teslim edilmesini istedi, ama o kabul etmedi ve gönderilen paradan kendine hiç pay da almadı. Malik b. Dinar ise, kendisine tahsis edilen payı kabul etti. O parayla birkaç köle satın alıp azad etti. Kendine hiç para ayırmadı. Muhammed b. Vasi', sultanın armağanını kabul ettiğinden ötürü onu kınamak için yanına gitti ve şöyle dedi:
- Ey Malik, sen sultanın armağanını kabul ettin mi?
- Ey Abdullah'ın babası, kabul ettim ama o parayı ne yaptığımı arkadaşlarıma sor.
Arkadaşları o parayla köleler satın alıp azad ettiğini kendisine söylediklerinde Muhammed b. Vasi', Malik'e dönüp şöyle dedi:
- Ey Malik, sana soruyorum, Allah aşkına doğru söyle: Sultana olan şu anki duyguların ile parayı göndermesinden önceki duyguların arasında bir fark yok mudur?
Bunun üzerine Malik, kalkıp kendi başına toprak saçtı ve pişmanlık getirip şöyle dedi: «Allah'ı ancak Muhammed b. Vasi' tanıyor, Malik eşektir. Malik, eşekten başka birşey değildir.»
Muhammed b. Vasi'nin gerçekten çok güzel sözleri vardır. Allah ona rahmet etsin. [18]

Hicretin Yüzyirmidördüncü Senesi

Bu senede Süleyman b. Hişam b. Abdülmelik, Anadolu'ya gazaya gitti. Bizans hükümdarı İlyon'la karşılaştı. Onunla savaştı Süleyman, ganimetler elde ederek salimen geri döndü.
Bu senede Horasan'dan Abbasi propagandacılarının bir grubu Mekke'ye doğru yola çıktılar. Kûfe'den geçerlerken Halid el-Kusa-rî'nin maiyetinde çalışmış komutanlardan ve emirlerden bir kısmının Yusuf b. Ömer tarafından hapse atıldıklarını ve halen hapiste tutulduklarını duydular. Hapiste ziyaretlerine gittiler, onları Abbasilere bey'ata davet ettiler. Onların zaten buna sempati duymakta olduklarım gördüler. Onlar da bu daveti kabul ettiler. Propagandacılar, mahkumların yanında Ebu Müslim el-Horasanî'nin de bulunduğunu gördüler. Ebu Müslim, İsa b. Mukbil el-İclî adındaki bir mahkuma hizmet etmekteydi Atılganlığı, kuvveti ve efendisi ile birlikte bu davete icabet edişini takdir ettiler. Bekir b. Mahan, Ebu Müslim'i İsa b Mukbü'den 400 dirheme satın aldı. Onu yanlarına alıp yola çıktılar. O da bu işe kendini verdi. Abbasi propagandacıları, onu

bir iş için her nereye gönderiyorlarsa mutlaka o işi başararak ve sonucu elde ederek dönüp geliyordu. Ebu Müslim'in yaptıklarını inşaallah ileriki sayfalarda anlatacağız.
Vakidî dedi ki: Bu senede Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas vefat etti. Abbasi propagandacıları halkı ona bey'ata davet ediyorlardı. Yerine oğlu Ebu'l-Abbas es-Seffah geçti, sahih kavle göre Muhammed b. Ali, bir sene sonra vefat etmiştir.
Vakidî ve Ebu Maşer dediler ki: Bu senede Abdülaziz b. Haccac b. Abdülmelik, insanlara haccettirdi. Hacda beraberinde karısı Ümmü Müslim b. Hişam b. Abdülmelik de vardı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre bu sene insanlara haccettiren kişi, Muhammed b. Hişam b. İsmail'dir. Vakidî böyle demiştir. Birinci kavli İbn Cerir nakletmiş-tir. Doğrusunu Allah bilir.
Bu senede Hicaz valisi Muhammed b. Hişam b. İsmail'di. Bu adanı Ümmü Müslim'in kapısında durup ona hediye ve armağanlar takdim ediyor, ikramda kusur ettiklerini söyleyerek özür diliyordu, ama Ümmü Müslim ona iltifat etmiyordu.
Bu senede eyaletlerin valileri önceki senede adları anılanlardır. [19]

Hicretin Yüzyirmidördüncü Senesinde Vefat Eden Meşhur Şahsiyetler

Kasım B. Ebi Bezze

Künyesi, Ebu Abdullah el-Mekki el-Karî'dir. Abdullah b. es-Sa-ib'in azatlısıdır. Kadri yüce bir tabiidir. Ebu Tufeyl Amir b Vasi-le'den rivayette bulunmuştur. Bir cemaat da ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. İmamlar, onun sika bir ravi olduğunu ifade etmişlerdir. Sahih kavle göre bu senede vefat etmiştir. Bir sene sonra vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Hicretin 114. senesinde, 115. senesinde vefat ettiğine dair başka rivayetler de vardır. Doğrusunu Allah bilir. [20]

Zührî

Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab b. Abdullah b. Haris b. Zühre b. Kilab b. Mürre Ebu Bekir el Kureşi ez-Zührî. İslâm imamlarının meşhurlarındandır. Kadri yüce bir tabiidir, birden fazla tabiiden ve diğerlerinden hadis dinlemiştir.
Hafiz İbn Asakir, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Medineliler kıtlığa, şiddetli bir kuraklığa maruz kalmışlardı. Şam'a göçtüm, çoluk çocuğum fazlacaydı. Nüfusum kalabalıktı. Şam camiine gittim ve oradaki ders halkalarının en büyüğünde oturdum, bir adamın halife Abdülmelik'in huzurundan çıktığını gördüm. Adam: «Halife bir meselenin çözümünü arıyor. Said b. Müseyyeb'ten bir hadis duymuş ve Ömer b. Hattab tarikiyle Said'in rivayet etmiş olduğu hadiste çocuklu kadınların mirastaki payları hususunda farklı bir görüş ileri sürülmüş.» dedi. Ben de: «Said b. Müseyyeb'in Ömer b. Hattab tarikiyle rivayet ettiği hadisi biliyorum.» dedim. Bunun üzerine adam elimden tuttu ve beni halife Abdülmelik'in huzuruna götürdü. Halife, kimlerden olduğumu sorunca soyumu, sopumu anlattım; ihtiyacımı, çoluk çocuğumun kalabalık oluşunu da söyledim. Kur'ân'ı ez-berleniiş olup olmadığımı sorunca hem Kur'ân'ı, hem farzları, hem de sünnetleri ezberlemiş olduğumu söyledim. Bana bu konularda her ne sorduysa cevabını verdim. Bunun üzerine borcumu ödedi ve bana armağan verilmesini emretti. Sonra da, «İlim öğren, çünkü ben senin hıfzedici gözün, zeki de bir kalbin bulunduğunu görüyorum.» dedi. Ben de Medine'ye döndüm. İlim taleb etmeye ve araştırmaya başladım. Duyduğuma göre Küba'da bir kadın tuhaf bir rüya görmüştü. Yanma gidip rüyasını sordum. Kadın bana şöyle anlattı:
«Kocam kayboldu, bize geride bir hizmetçi, bir koyun ve birkaç hurma ağacı bıraktı. Koyunun sütünü içeriz; hurma ağaçlarının da meyvelerini yeriz. Bir ara ben uyku ile uyanıklık arasında iken büyük oğlumun koşarak gelip bıçağı aldığım ve koyunun kuzusunu kestiğini; «Şu kuzu, koyunun bize vereceği sütü azaltıyor.» dediğini, kazan kurup kuzuyu parçalayarak içine attığını, sonra tekrar bıçağı eline alıp kendisinden küçük olan kardeşini boğazladığını gördüm. Sonra da korku ve panik içinde uyandım. O esnada büyük oğlum gelip: «Süt nerede?» diye sordu. Ben de kuzunun içtiğini söyleyince: «Zaten o bizim sütümüzü azaltıyor.» dedi. Bıçağı alıp kuzuyu kesti ve kazana koydu. Ben de gördüklerimden korkarak yerimde durdum, küçük oğlumu alıp komşulardan birinin evine götürüp sakladım. Tekrar eve döndüm ama gördüklerimden son derece korkmuştum. Gözlerim tekrar yumulmaya başladı, uyudum. Rüyada birinin bana şöyle dediğini gördüm:
- Neyin var, niçin üzüntülüsün?
- Bir rüya gördüm, o rüyadan ötürü panik içindeyim ve olacaklardan da korkuyorum.
- Ey rüya, ey rüya!..
Böyle seslenmesi üzerine gerçekten çok güzel bir kadın bana doğru geldi ve sesin sahibi şöyle dedi:
- Ben bu saliha kadını kasdetmemiştim. O kadın da:
- Ben iyilikten başka birşey istemedim, dedi. Sonra sesin sahibi:
- Ey düşler, ey düşler! diye seslendi. Öncekine nisbetle daha az güzel olan bir kadın geldi, sesin sahibi:
- Ben bu saliha kadını kasdetmemiştim, dedi. Gelen kadın da:
- Ben hayır ve iyilikten başka birşey kasdetmedim, dedi. Sonra sesin sahibi:
- Ey karışık rüyalar, ey karışık ve asılsız rüyalar! diye seslendi. Bu defa gerçekten çirkin ve siyahi bir kadın bana doğru geldi.

Sesin
sahibi:
- Ben bu saliha kadım kasdetmemiştim, dedi.
Kadın da:
- Bu saliha bir kadındır ve bunu şu anda ona bildirmek istedim, dedi. Sonra uyandım. Oğlum geldi, sofrayı kurdu. Sonra «Kardeşim nerede?» diye sordu: Ben de: «Komşulardan birinin evine gitti.» dedim. Peşine düştüm, sanki bundan haberdar olmuş gibiydi. Kardeşi gelince onu öpmeye başladı. Sonra hep birlikte oturup yemeğimizi yedik.»
Zührî, Muaviye'nin hilafetinin son zamanlarında, hicretin ellise-kizinci senesinde doğdu. Kısa boylu, seyrek sakallı idi, uzun saçları vardı. Şakaklarında az saç vardı.
Anlatıldığına göre o, Kur'ân-ı Kerim'i seksensekiz günde okumuş. Said b. Müseyyeb'in meclisine katılmış, onunla diz dize oturmuştur. Ubeydullah b. Abdullah'a hizmet eder, onun için tuzlu su getirirmiş, hadis âlimlerinin yanına gidermiş. Onlardan dinlediği hadisleri beraberinde bulunduğu levhalara yazarmış. Onlardan duyduğu herşeyi kayda geçirir, nihayet insanların en âlimi ve kendi zamanındakilerin en bilgini olmuştur. Çağdaşları, ilimde ona muhtaç olmuşlardı.
Abdürrezzak, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Biz ilmi yazıya geçirmek istemiyorduk. Nihayet şu emirler, bizi buna zorladılar, biz de ilmi, Müslümanlardan hiçbirinden menetmeyi uygun görmedik.»
Ebu İshak dedi ki: Zührî, Urve'nin yanından dönüyor ve dili ağır olan bir cariyesine şöyle diyordu: «Urve bize falan adamın şöyle dediğini nakletti.» Cariyesine, Urve'den dinlediği şeyleri anlatıyordu. Cariyesi de ona: «Vallahi, senin ne dediğini anlamıyorum.» diyor, Zührî de ona şöyle cevap veriyordu: «Sus ey karaktersiz! Ben seni kasdetmi-yorum, ben kendi nefsimi kastediyorum.»
Sonra daha önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Şam'a giderek Abdülmelik'in ziyaretine gitti. Abdülmelik, ona ikramda bulundu, borcunu ödedi, beytü'l-maldan ona maaş bağladı, sonra da kendi arkadaşlarının ve meclisinde bulunanların arasına kattı. Daha sonra Zührî, Abdülmelik'in oğulları Velid ile Süleyman'ın yakınında bulundu. Ömer b. Abdülaziz'in ve Yezid b. Abdülmelik'in de meclislerine katıldı. Yezid, onu Süleyman b. Habib ile birlikte kadılığa tayin etti. Böylece Zührî, Hişam'ın nezdinde itibar sahibi olup yükseldi. Onunla beraber haccetti. Yezid, onu kendi çocuklarının öğretmeni yaptı. Nihayet hicretin 124. senesinde vefat etti. Vefatı Hişam'dan bir sene önce vuku buldu.
İbn Vehb, İbn Şihab'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Kalbime her neyi yerleş tir diysem, onu mutlaka unutmuşumdur.»
Ravinin anlattığına göre o, elma yemekten ve fare artığını içmekten hoşlanmaz ve bunu mekruh sayarmış. Unutkan olduğunu, bal içince zekasının açıldığını söylermiş. İbn Akrem de onun bu sözlerini doğrulamış ve teyid etmiştir:
«Cömert kimsenin yanında ikamet eden Muhammed'i (Zührî'yi) ziyaret et.
Onun fazilet ve üstünlüklerini arkadaşlara anlat.
Mal verip cömertlik yapanın kim olduğu sorulduğunda,
Böyle birinin Muhammed b. Şihab (Zührî) olduğu söylenir.
Medainliler onun mertebesini bilirler.
Onun cömertlik bahan, bedeviler üzerinde görülür.
Büyük kaplarda yemekler verir ve nimeti herkese ulaşır.
Ekmek parçalarını herkes yer; akıllılar onun cömertliği karşısında şaşarlar.»
İbn Mehdi, Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Zührî, bir gün bir hadis okudu, kalkıp gideceği zaman bineğinin yularını tuttum ve ona sorular sorarak bu hadisi nasıl anladığını sordum. O da: «Sen bunu bana mı soruyorsun? Ben hiçbir âlime sormadım. Hiçbir âlime de cevap vermedim.» dedi. Sonra İbn Mehdi şöyle diyordu: İşte uzun uzadıya anlatılacak hikayeler ve savaş maceraları bunlardır.»
Yakub b. Süfyan, İbn Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hişam b. Abdülmelik, Zührî'den kendi oğulları için bildiği hadislerden bazısını yazmasını istedi. O da kendi katibine 400 hadis yazdırdı, sonra hadis âlimlerinin yanına gitti. Bu hadisleri onlara da aktardı. Daha sonra Hişam, Zührî'ye şöyle dedi: «Yazdırdığın hadislerin defteri kayboldu.» Zührî de: «Zararı yok.» dedi ve»önce yazdırmış olduğu 400 hadisi yeniden yazdırdı. Bundan sonra Hişam, önceki defteri çıkardı. Bu yeni yazılanlarla mukayese etti. Bir tek harfin eksik olmadığım gördü. Aslında Hişam, onun hafizasmı imtihan etmek istemişti.»
Ömer b. Abdülaziz: «Hadis rivayet ettiği zaman hiçbir kimsenin Zührî'den daha kolay hadis sevkettiğini görmedim.» demiştir.
Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Zührî kadar hadisi doğru olarak nakleden başka bir kimse görmedim. Onun yanında hadisler, dinarlardan ve dirhemlerden çok daha kıymetliydi. Dirhem ve dinarlar, onun gözünde ancak deve kığı mertebesinde idi.»
Amr b. Dinar dedi ki: «Cabir, İbn Abbas, İbn Ömer ve İbn Zü-beyr'in meclislerine katıldım, ama Zührî kadar rahatlık ve sağlamlıkla hadis rivayet eden başka bir kimse görmedim.»
İmam Ahmed b. Hanbel: «İnsanların hadisi, en sağlam senetli ve en güzel bir şekilde rivayet edeni Zührî'dir.» demiştir.
Nescî dedi ki: «Ali b. Hüseyin, Hüseyin, Ebu Talib oğlu Ali tarikiyle Rasûlullah'tan en sağlam senetle hadis rivayet eden kişi Zührî'dir.»
Said, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Kırkbeş sene müddetle Hicaz'dan Şam'a, Şam'dan Hicaz'a gidip geldim. Duyduğum her hadisten istifade ettim.»

Leys dedi ki: «Zührî kadar derli toplu bilgiye sahip başka bir âlim görmedim. Onun terğib ve terhib konularında hadis rivayet ettiğini gördüğümde: «Bundan daha güzeli olamaz.» derdim. Peygamberlerden ve kitab ehlinden bahsettiğini gördüğümde: «Bundan daha güzeli olamaz.» derdim. Bedevilerden ve neseblerden bahsettiğini gördüğümde: «Bundan daha güzeli olamaz.» derdim. Kur'ân ve sünnetten bahsettiğinde de konuşması emsalsiz ve derli toplu idi. O şöyle derdi: «Allah'ım, senin ilminin kuşatmış olduğu bütün hayır ve iyilikleri senden diliyorum. Dünya ve ahirette senin ilminin kuşattığı bütün kötülüklerden de sana sığınıyorum.»

Leys dedi ki: «Zührî, gördüklerimin en cömerdi idi. Yanına gelip birşey isteyen herkese mutlaka birşey verirdi. Yanında verecek birşey kalmayınca da borç alıp isteyenlere verirdi. İnsanlara tirit yedirir, bal içirirdi. Şarapçıların şarap içmeye devam edişleri gibi o da bal içmeye devam eder ve: "Bize bal içirin, bize birşeyler anlatın, hadis nakledin." derdi. Meclisinde bulunanlardan biri uyuklayınca da ona: "Sen Kureyş'in gece meclislerine katılmış biri değilsin." derdi.

Onun sarı boyalı bir kubbesi vardı. Üzerinde sarı boyalı bir örtüsü de vardı, kubbenin tabanına sarı boyalı bir sergi sermişti.»

Leys, Yahya b. Said'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «İlim, Zührî'nin yanında bulunduğu müddetçe başka kimsenin yanında bulunamaz.»

Abdürrezzak, Ömer b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İbn Şihab ez-Zührî'den ayrılmayın. Çünkü geçmiş sünneti ondan daha iyi bilen başkası kalmamıştır.»

Mekhul da böyle demiştir.

Eyyüb dedi ki: «Zührî'den daha âlim birini göremedim.» Kendisine: «Hasan-ı Basrî, ondan daha âlim değil miydi?» diye sorduklarında şu karşılığı vermişti: «Zührî'den daha âlim birini göremedim.»

Mekhul'a sordular:

- Karşılaştığın kimseler arasında en âlim kişi hangisidir?
- Zührî'dir.
- Sonra kimdir?
- Zührî'dir.
- Sonra kimdir?
- Zührî'dir.

Malik dedi ki: «Zührî, Medine'ye geldiğinde, o orada bulunduğu sürece başka bir kimse hadis nakledemezdi.»

Abdürrezzak, İbn Uyeyne'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hicazlılarm muhaddisleri şu üç kişidir: Zührî, Yahya b. Said ve İbn Cüreye.»

Ali b. el-Medinî dedi ki: «Fetva verenler dört kişidir: Zührî, Hakem, Hammad ve Katade. Zührî, bence bunların en iyi fıkıh bileni idi.»

Zührî dedi ki: «Bir kadıda şu üç haslet bulunursa, o gerçek kadı olamaz: Kınanmaktan hoşlanmaz, övülmekten hoşlanır ve azledilmekten de hoşlanmazsa o gerçek kadı değildir.»

Ahmed b. Salih dedi ki: «Yaşadıkları zamanın en fasih adamlarının şu kimseler oldukları söylenir: Zührî, Ömer b. Abdülaziz, Musa b. Talha ve Ubeydullah. Allah, bunlara rahmet etsin.»

Malik, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Cenâb-ı Allah'ın Rasûlünü kendisiyle edeblendirdiği ve Rasûlünün de ümmetini edeb-lendirdiği şu ilim, onu yerine tevdi etmesi için, Allah'ın, Rasûlüne bir emanetidir. Her kim ilim dinlerse onu Aziz ve Celil olan Allah'la kendi arasında uyulacak bir hüccet yapsın,

Muhammed b. Hüseyin, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Sünnete sarılmak, kurtuluş vesilesidir.»

Velid, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'m hadislerini, varid oldukları şekli ile geçerli kılın.»

Muhammed b. İshak, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İlmin afeti, âlimin -ilmi kaybolup gidinceye kadar- kendi haline terkedihnesidir.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise şöyle demiştir: «İlmin afeti, kaybolup gidinceye kadar âlimin kendi ilmi ile amel etmemesidir. Yine ilmin afetlerinden biri, âlimin kendi ilminden az yararlanmasıdır. Bir başka afet de unutmak ve yalan söylemektir ki, bu afet-

lerin en şiddetlisidir.»

Ebu Zür'a, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Âlimin yanında okumak ve dinlemek inşaallah aynı şeylerdir; aynı derecede fayda verirler.»

Abdürrezzak, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bir mecliste oturum uzaymca şeytanın o mecliste pay ve nasibi olur.»

Hişam, Zührî'nin bir defa 80.000 dirhem borcunu ödemişti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre 17.000 dirhem borcunu ödemiştir. Yine 20.000 dirhem tutarında borcunu ödemiş olduğuna dair başka bir rivayet de vardır. İmam Şafiî dedi ki: Reca b. Hayve; aşırı derecede israfçı oluşundan ve bu nedenle sıkıntıya düşüp başkalarından borç para alışından ötürü Zührî'yi kınadı ve şöyle dedi: «Sen bütün isteklerini yerine getirmeye, emellerini gerçekleştirmeye yönelmiş bir adam olduğundan ötürü sana para yetmiyor. Korkarım ki şu millet artık ellerindeki parayı alıkoyup sana borç vermeyecektir.» Zührî, onu azarladı ve konuşmamasını istedi. Reca, bir süre sonra tekrar Zührî'ye uğradı. Zührî'nin sofra kurup sofraya herşeyden bol miktarda koy-durttuğunu gördü. Reca, durup şöyle dedi: «Ey Bekr'in babası, daha önce senin yanından ayrıldığımız ve sende gördüğümüz

tutumunu değiştirmemişsin. Bu ne haldir?»
Zührî, ona şu cevabı verdi: «Haydi sofraya buyur, cömert kişiyi, tecrübeler, cömertliğinden vazgeçiremez. Şairin biri, bu manada şöyle bir şiir söylemiştir:
«Onun cömertlik bulutları vardır, parmaklarının ucundan cömertlik yağmurları damlar.
O yağmurlarda beyaz gümüşler ve altınlar vardır.
Sıkıntılı durumunda der ki: İkinci bir kez elim genişleyecek olursa şimdi vermiş olduğum bağışları ve hibeleri kısarım.
Ama bolluk günleri ona tekrar dönünce görürsün ki;
Onun malı ve parası insanlar arasında yağmalanmaktadır.»
Vakidî dedi ki: Zührî, hicretin ellisekizinci senesinde doğdu. Hicretin 124. senesinde mallarının başına geçerek Şibi Zebeda'ya geldi. Burada ikamete başladı, hastalandı, vefat etti. Yol başına defnedilmesini vasiyet etti. Vefatı, hicri 124. senenin ramazan ayının 17'sinde vuku buldu. Vefat ederken yetmişbeş yaşındaydı.
Anlatıldığına göre o, sika bir ravi olup çok hadis rivayet etmiş derin bir âlimdi. Rivayeti sağlam olup derli toplu fıkıh bilgisine sahipti.
Hüseyin b. Mütevekkil el-Askalanî dedi ki: «Zührî'nin mezarını, Filistin'in Şibi Zebeda kasabasında, kireçlenmiş ve kubbeli bir şekilde gördüm.»
Bir gün Evzaî, onun mezarının başında durmuş ve şöyle demişti:
«Ey mezar, biliyor musun sende ne kadar çok ilim ve bilim vardır.
Ey mezar, biliyor musun sende ne kadar çok ilim ve cömertlik vardır.
Ey mezar, biliyor musun sen ne kadar çok rivayetleri ve hükümleri içinde bulundurmaktasın?»
Zübeyr b. Bekkar dedi ki: «Zührî, mallarının başında bulunduğu bir zamanda Şibî Zebeda'da vefat etti. Vefatı hicretin 124 senesinin 17 ramazanında idi. Vefat ederken yetmişiki yaşındaydı. Gelip geçenler kendisi için dua etsinler diye yol üzerine defnedildi.»
Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, hicretin 123. senesinde vefat etmiştir. Ebu Maşer ise 125. hicri senede vefat ettiğini söylemiştir. Sahih olan birinci kavildir. Doğrusunu Allah bilir. [21]

Fasıl

Taberanî, Salih b. Keysan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Zührî ile arkadaşlık ettim. Birlikte ilim tahsil ettik. Sünnetleri yazalım ve peygamberden geldiği şekliyle hadisleri kayda geçirelim, dedik. Sonra bana şöyle dedi: "Gel, ashabtan gelen sözleri de yazalım, çünkü bunlar da sünnettir." Ben: "Bu sünnet değildir, yazmayız." dedimse de o, sahabelerin sözlerini de yazdı, ama ben yazmadım. O hüccet oldu; ben heba olup gittim.»
İmam Ahmed b. Hanbel, Ma'mer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Biz, Zührî'den daha çok hadis rivayet ettiğimiz sanıyorduk, ama Velid öldürüldükten sonra onun hazinesindeki defterler, bineklere yüklendi. O defterler Zührî'nin ilmini içeriyordu.»
Leys b. Sad'ın şöyle dediği rivayet edilir: «Zührî'nin önüne bir tas konuldu. O hadis anlatmaya başladı. Fecir doğuncaya kadar eli tasın içinde kaldı ve rivayet ettiği hadislerin hepsi de sahihti.» Asbağ b. Ferec, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Amelin vadisi vardır, o vadiye indiğinde mutedil ol, vadiden çıkıncaya kadar itidalini bozma. Orta yolu takip et, çünkü o seni katet-medikçe (bitkin düşürmedikçe) sen o vadiyi katedemezsin.» Taberanî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ubeydullah b. Utbe'ye hizmet ettim. Hizmetçisi evden ayrılıp gittiğimde bazen: «Kapıda kim var?» diye sorar, cariyesi de: «Gozu çapaklı hizmetçin kapıda duruyor.» diye* cevap verirdi. Cariye, b|mm °" nun kölesi olduğumu sanırdı. Ben Ubeydullah'a çok hizmet ederdim.
Öyle ki, abdest suyunu da getirirdim.»
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Said b. Müseyyeb, bir hadisi öğrenmek için üç günlük mesafeye giderdi.»
Evzaî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Âlimin yanına gideriz. Onun verdiği edebleri öğrenmemiz, ilmini öğrenmemizden daha çok hoşumuza gider.»
Süfyan dedi ki: «Zührî, falan adam bana hadis nakletti, derdi. O ilim kaplarından bir kaptı, âlim olduğunu da söylemezdi.»
Malik dedi ki: «İlmi ilk tedvin eden kişi, İbn Şihab ez-Zührî'dir.»
Ebu'l-Melih dedi ki: «Zührî'yi hadis yazmaya zorlayan kişi, Hişam olmuştur. Artık bundan sonra hadis yazmaya başladılar.»
Reşid b. Sa'd, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İlim hazinedir, anahtarı sorudur. Vahşi hayvanlar nasıl avlanırlarsa, ilim de soruyla avlanır.»
Zührî, bedevilerin yanma gider, ilmini unutmamak için onlara ilim öğretir ve şöyle derdi: «Unutmak ve müzakereyi terketmek, ilmi yok etmektir. Şu ilmi kibirlenerek elinde tutmaya çalışırsan seni mağlub eder ve ondan hiçbir şey elde edemezsin, ama sen onu günler ve gecelerle beraber yumuşak bir şekilde elde etmeye çalış ki, onu elde edebilesin.
İnsanlar, fesahattan daha çok hoşuma gidecek bir başka mürüvveti meydana getirebilmiş değildirler.

İlim erkektir, onu ancak erkek adamlar sever. Erkeklerin dişiliğe meyyal olanları ilmi sevmezler.»
Zührî, "Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki," diyen Ebu Hazim'e uğradı ve şöyle dedi: «Bana ne oluyor? Yularsız, dizginsiz hadisler görmekteyim. Allah'a, ilimden daha faziletli birşey ile ibadet edilmiş değildir.»
İbn Müslim Ebu Asım, Zührî'nin şöyle dediğim rivayet etmiştir:
«İnsanlar, kendi ilmiyle amel etmeyen âlimin ilmine güven duymazlar. Kendisinden hoşnut olunmayan bir âlimin sözüne de inanmazlar.»
Damüre, Yunus'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Zührî bana dedi ki:
- Kitapları çalmaktan sakın.
- Kitapları çalmak da ne demek?
- Onları âlimlerden menetmektir.»
İmam Şafiî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bir mecliste kitapsız hazır bulunmak zillettir.» Asmaî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Sa'lebe b. Ebi Main'in meclisine katıldım, bana şöyle dedi:
- Görüyorum ki, ilmi seviyorsun. Öyle değil ini?
- Doğrudur.
- Öyleyse şu ihtiyarın (Said b. Müseyyed'in) yanından ayrılma.
Ben de yedi sene müddetle Said b. Müseyyeb'in yanında bulundum. Sonra Urve'nin yanma döndüm. Onun ilim denizinin ortasını fişkırttım.»
Leys, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«İlim tahsil ederken benim kadar sabır gösteren başka bir kimse yoktur ve benim kadar ilmi yayan başka bir kimse de yoktur. Urve b. Zübeyr'e gelince o, bir ilim kuyusudur ki kovalar, onun ilim suyunu bulandıranlaz. Said b. Müseyyeb'e gelince o da, kendini insanlar için vakfetmiştir. Onun adı her tarafa ulaşmıştır.»
Mekki b. Abdan, Malik b. Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Emevilerden biri, Zührî'ye Said b. Müseyyeb'i sordu. O da onun âlimliğini ve hayırlı bir kimse olduğunu söyledi, durumunu anlattı. Said, bundan haberdar oldu. Zührî Medine'ye geldiğinde, Said'in yanına gidip selam verdi. Said, selamını almadı. Onunla konuşmadı. Said, oradan ayrılıp başka bir yere gidecek olunca Zührî peşine takıldı. Onunla birlikte yürüdükten sonra:
«Bana ne olmuş? Sana selam veriyorum, sen benimle konuşmuyorsun? Benden birşey mi duydun yoksa? Oysa ben senin hakkında iyilikten başka birşey söylemedim.» dedi. Said ise, ona şu karşılığı verdi: «Sen beni Mervan'm oğullarına mı anlattın?»
Ebu Hatim, Zührî'nin şöyle anlattığını rivayet etmiştir:
«Abdülmelik b. Mervan'm zamanında Medineliler kıtlığa maruz kaldılar. Kıtlık, şehir halkının tümünü etkiledi. Bizim maruz kaldığımız kıtlık kadar başka hiçbir memleketin kıtlığa maruz kalmadıklarını düşündüm. Ben ailemin ve halkımın durumunu iyi anlıyordum, yanına gidip merhametini veya dostluğunu ümid edebileceğim bir kimse var mı acaba? diye düşündüm. Böyle biri bulunacağım sanmıyordum. Sonra: «Rızık, Aziz ve Celil olan Allah'ın elindedir.» dedim. Böyle dedikten sonra Medine'den ayrılıp yola çıktım. Nihayet Şam'a geldim.
Emevi camiine gittim. Gördüğüm en büyük ders halkasına gidip oturdum. Ben oturmakta iken, bir adamın halife Abdülmelik'in yanından çıkıp bizim tarafa geldiğini gördüm. Adam, iri yarı, yakışıklı ve güzel görünümlü idi. Oturmakta olduğumuz meclise gelince adamlar ona yer açtılar, oturdu ve şöyle dedi: «Bugün mü'minlerin emirine bir mektup geldi. Allah'ın onu halife kıldığı günden beri kendisine böyle bir mektup gelmiş değildir.» Oradakiler mektubun mahiyetini sorduklarında şöyle cevap verdi:
«Medine valisi Hişam. b. İsmail, ona gönderdiği bir mektupta şöyle diyor: Mus'ab b. Zübeyr'in cariyesinden doğup ölen bir çocuğun miras payını cariye olan annesi talep etmiş, ancak Urve b. Zübeyr, ona bu payı vermemiş ve cariyenin mirasçı olamayacağını iddia etmiş... Halife, bu hususta Said b. Müseyyeb'in, cariyelerin mirası hakkında Hz. Ömer'den rivayet ettiği hayal meyal bir hadisi hatırlıyor ama hadisin tam manasını hatır Uyamıyor.»
Orada bulunan Zührî: «Bu hadisin tamamım ben halifeye aktarabilirim.» deyince oraya gelen iri yarı ve yakışıklı Kabise adındaki adam kalkıp Zührî'nin elinden tuttu ve onu saraya götürdü. Sözün burasını Zührî'nin kendisinden dinliyelim:
«Kabise, halifenin kapısına varınca: "Esselamü aleyke" dedi. Halife ona: "Ve aleykesselam" diye cevap verdi. Kabise ona: "İçeriye girelim mi?" diye sorunca halife: "Gir." dedi. Kabise, elimden tutarak beni halifenin huzuruna götürdü ve şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri, bu adam, senin cariyelerin mirası hakkında Said b. Müseyyeb'ten duyduğun ama tam hatırlayamadığın hadisi sana eksiksiz olarak aktarabilecektir."
Halife: "Haydi bakalım," deyince ben kendisine şöyle dedim:
- Said b. Müseyyeb'in anlattığına göre Ömer b. Hattab hazretleri, cariyelerin kendi oğullarının mallarıyla değerleri takdir edilerek azad edilmelerine karar vermiştir ve halifeliğin ilk zamanlarında bunu yazılı bir fermanla herkese duyurmuştur. Sonra Kureyşli bir adam vefat etti. Bu adamın cariyeden doğan bir oğlu vardı. Hz. Ömer, o çocuğu çok beğenip takdir ederdi. Çocuk mescitte bulunan Hz. Ömer'in yanına, babasının vefatından birkaç gece sonra uğradı. Hz. Ömer, ona şöyle dedi:
- Ey yeğen, annen hakkında nasıl bir muamele yaptın? .
- Ey mü'minlerin emiri, hayırlı bir muamele yaptım. Annemi cariye olarak bırakmak hususunda beni serbest bıraktılar.

- Ben sana onun kıymetini adilce takdir edip azad etmeni emretmiş değil miyim? Ben nasıl bir görüş ileri sürersem veya nasıl bir emir verirsem siz mutlaka onun hakkında ileri geri konuşup dedikodular yapıyor, itirazlarda bulunuyorsunuz.
Böyle dedikten sonra Hz. Ömer, minbere çıkıp oturdu, insanlar çevresinde toplandılar, epey bir kalabalığın toplandığını görünce şöyle söze başladı:
«Ey insanlar! Ben daha Önce bildiğiniz gibi çocuklu cariyeler hakkında bir emir vermiştim. Ama aranızda bundan başka bir görüş ıjneydana gelmiş. Bir adamın yanında çocuklu cariyesi varsa, kendisi yaşadığı müddetçe ona sahiptir, ama kendisi vefat ettikten sonra o çocuklu cariye artık hürdür, kimse onu cariye kılamaz. Hürriyyetini elinden alamaz.»
Abdülmelik bana sordu:
- Sen kimsin?
- Ben Muhammed b. Müslim b. Ubeyd b. Şihab ez—Zührî'yim.
- Ama' vallahi senin baban fitnede çığırtkan bir kimse olup fitne esnasında bizi rahatsız etmişti.
- Ey müminlerin emiri, sen de salih kulun (Hz. Yusuf un) dediğini söyle: «Bugün azarlanacak değilsiniz. Allah sizi bağışlar.» (Yûsuf, 92.)
- Evet, «Bugün azarlanacak değilsiniz. Allah sizi bağışlar.»
- Ey mü'minlerin emiri, bana maaş bağla, ben divandan herhangi birşey alamıyorum.
- Senin bulunduğun şehir halkından hiçbirine.şu fitne kopalı beri maaş bağlamış değiliz.
Böyle dedikten sonra Kabise'ye baktı. Ben ve Kabise onun huzurunda ayakta duruyorduk. Sanki, «Divandan şuna bir maaş bağlayın.» dercesine ona işaret etti. Kabise de bana dönüp şöyle dedi:
- Mü'minlerin emiri sana maaş bağlattı.
- Vallahi, ben ailemin yanından çıkıp geldiğimden beri onlar şiddetli bir ihtiyaç içindedirler. Muhtaçlıklarının derecesini ancak Allah bilir. Bütün Medineliler de muhtaç hale gelmişlerdir.
- Mü'minlerin emiri sana lütufta bulundu.
- Ey mü'minlerin emiri, bize hizmet edecek bir hizmetçi de lütfet-sen olmaz mı? Çünkü ailemin -kız kardeşim dışında- bir hizmetçisi yoktur. Şu anda kız kardeşim hem hamur yoğuruyor, hem yemek yapıyor, hem de buğday öğütüyor.
- Mü'minlerin emiri, sana hizmetçi de verdi.»
Evzaî, Zührî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:
«Zinakar, zina ederken mü'min değildir.» Evzaî diyor ki: Ben Zührî'ye şöyle sordum:
- Bu nedir, ne anlama geliyor?
- Allah ilim veriyor. Rasûlü, tebliğ etmekle, biz de bu bildiriye teslim olmakla yükümlüyüz. Hadisleri Rasûlullah'tan varid olduğu haliyle geçerli kılın.
Yeğeni, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ömer b. Hattab Hazretleri, Lebid b. Rebia'nm şu kasidesinin rivaye edilmesini emir buyururdu:
«Rabbimizden korkup ona karşı takvah olmak, nafile ibadetlerin en hayırlısıdır.
Allah'ın izniyle ağır davran, yerine göre de aceleci ol.
Allah'a hamdederim. O'nun dengi yoktur.
Hayır ve iyilik O'nun ellerindedir... dilediğini yapar.
Kimi doğru yola iletirse o kişi hidayet bulur,
Kalbi ve fikri rahat olur. Kimi de dilerse sapıklıkta bırakır.»
Zührî dedi ki: Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin evine gittim, çok öfkeli olduğunu, öfkesinden solumakta olduğunu gördüm. Kendisine şöyle sordum:
- Hayrola, niçin bu kadar öfkelisin?
- Az önce halifeniz Ömer b. Abdülaziz'in yanına gittim. Yanında Abdullah b. Amr b. Osman da vardı. İkisine selam verdim, selamımı almadılar, ben de onlara şöyle dedim:
«Gururlanmayın, size gelen olunca konuşun onunla. Bir millete kibirden daha büyük bir bela gelmiş değildir. Yerin toprağına el sürün, çünkü ondan yaratıldınız. Dönüşünüz orayadır, kıyamette orada hasredileceksiniz.»
Ben kendisine dedim ki:
- Allah sana rahmet etsin! Senin gibi fakih, senin gibi faziletli, senin gibi yaşlı bir adam şiir söyler mi hiç?
- Kalbi yaralı kişi üfleyince rahatlar.
Yaşlı bir adam, Zührî'nin yanına geldi ve: «Bana hadis oku.» dedi. Zührî: «Sen lügat bilmiyorsun.» deyince yaşlı adam: «Belki biliyorum.» diye cevap verdi. Zührî ona: «Şairin şu sözü hakkında ne diyorsun?» diye sordu:
«İçki meclisinde bulunan kişi düşüp bayıldı, içki onun başını kaldırdı.
Onun her organı ve mafsalı artık ölmüştür.»
Zührî, adama sordu:
- Bu şiirde geçen mafsal kelimesi ne anlama geliyor?
- Dil anlamına geliyor.
- Öyleyse tekrar yanıma gel, sana hadis okuyayım. Zührî, şu beyitleri çok defa okuyup tekrarlardı:

«Ey Cuman, gençlik gitti, artık geri gelmez.
Sanki gençliği hiç görmemiş olduk.
Ey Cuman, elimi bastonun topuzuna sardım.
Ey Cuman, avuçlarımda sanki olaylar akıp geçiyor.»
Zührî'nin yüzüğünün üzerinde şu ibare yazılıydı: «Muhammed (Zührî), Allah'tan afiyet diliyor.»
Zührî'nin kardeşi oğluna sordular:
- Amcan koku sürünür müydü?
- O kadar çok koku sürünürdü ki, bineğine vurduğu kırbacından misk kokusu saçılırdı.
Zührî dedi ki:
- Kendisine ateşin dokunmayacağı şeyi yanınızda çoğaltın.
- O şey nedir?
- İyiliklerdir.
Adamın biri, kendisini övünce Zührî, ona gömleğini verdi. Kendisine: «Sen, şeytanın sözüne karşılık gömleğini armağan olarak mı veriyorsun?» diye sorduklarında şu cevabı verdi: «Serden sakınmak da hayrı taleb etmek anlamına gelir.»
Süfyan dedi ki: Zührî'ye zahidin kim olduğunu sorduklarında şöyle dedi: «Zahid odur ki, helal şeyler onun şükrüne engel olmaz. Haram şeyler de onun sabrını mağlup etmez.»
Süfyan dedi ki: Zührî'ye şöyle dediler: «Ömrünün son deminde Medine'de ikamet edip Rasûlullah (s.a.v.)'m mescidinde otursan, biz de gelip o mescidin direklerinden birinin yanında otursak, sen de insanlara birşeyler anlatıp öğretsen daha iyi olmaz mı?» Onların bu teklifine şu cevabı verdi: «Eğer ben bunu yapacak olursam orada benim topuklarıma basılır, kalabalık çok olur. Bunu yapmamam gerekir, dünyadan uzak durmam, zahid olmam ve ahirete rağbet edip yönelmem gerekir.»
Zührî, Beyt-i Makdis dağlarında yirmi küsur peygamberin vefat ettiğini, bunların açlıktan ve çalışmaktan ötürü hayatlarını kaybettiklerini, ancak helal olduğunu bildikleri şeyleri yediklerini, yine ancak helal olduğunu bildikleri şeyleri giyindiklerini anlatmıştır.
Zührî derdi ki: «İbadet, vera1 ve zühddür. İlim, hasenedir. Sabır, zorluklara tahammül etmektir. Allah'a ve salih amele davette bulunmaktır.» [22]

Bilal B. Sa'd

Bilal b. Sa'd b. Temim es-Sekunî, Ebu Amr. Büyük zahidlerden, abidlerden, çokça oruç tutan ve çokça namaz kılanlardandı. Babasından rivayette bulunmuştur. Babası sahabe idi. Ayrıca Cabir, Ibn Ömer, Ebu Derda ve diğerlerinden de rivayetlerde bulunmuştur. Aralarında Ebu Amr el-Evzaî'nin de bulunduğu bir cemaat kendisinden rivayette bulunmuştur. Evzaî, onun kıssa ve vaazlarında faydalı bulduğu şeyleri yanına yazardı. Onun gibi yararlı bir vaiz görmediğim söylerdi. Yine Bilal'den ibadet hususunda öğrendiği şeyleri, başka hiç kimseden öğrenemediğini de söylemiştir. Bilal, bir gün ve bir gecede 1.000 rekat namaz kılardı.
Asmaî dedi ki: «Bilal b. Sa'd, kış geceleri uyuklayınca elbisesi ile birlikte kendini sarnıca atardı. Arkadaşlarından biri böyle yaptığından Ötürü onu kınadı ve Bilal, ona şu cevabı verdi: «Bu dünyada sarnıç suyunun vücuduma verdiği eziyet, Cehennem ateşinin azabından daha kolaydır.»
Velid b. Müslim dedi ki: Bilal b. Sa'd, mihrabda tekbir alınca sesini Kvza'dan duyarlardı.
Ben derim ki: Evza', Şam'daki Babü'l-Feradis'in dışında bulunan bir mıntıkadır.
Ahmed b. Abdullah el-İclî, Bilal b. Sa'd'm Şamlı ve sika bir tabii olduğunu söylemiştir.
Ebu Zür'a ed-Dımişkî dedi ki: Bilal b. Sa'd, kıssacı ve kıssası güzel olan âlimlerden biriydi. Kader hususunda Reca b. Hayve onu itham etti. Nihayet Bilal, bir gün vaazında şöyle dedi: «Nice sevinen kişi var ki, aldanmıştır. Nice aldanmış kişi vardır ki, aldandığının farkında değildir. Aldandığının farkında olmayan kimsenin vay haline, yazık ona! Yer, içer, güler, ama Cenâb-ı Allah'ın onu cehennemlik kıldığının farkında değildir. Ey adam, senin ruhuna yazık, ey adam senin bedenine yazık! Ağla, ağla ki, başkaları da ebediyyete kadar senin için ağlasınlar.»
İbn Asakir, Bilal b. Sa'd'ın te'sirli mev'izalarında bulunan bazı güzel sözlerini nakletmiştir. Şöyle ki:
«Kişiye günah olarak şu yeterlidir ki, Cenâb-ı Allah, dünyada za-hid olmamızı bize emrediyor, ama biz dünyaya yönelip rağbet ediyoruz. Zahidleriniz dünyaya rağbet gösteriyor, amel sahipleriniz cahildir, müctehitleriniz gayretlerini esirgiyorlar.
Seninle her karşılaştığında Allah katındaki payını sana hatırlatan ve kusurlarını sana bildiren kardeşin, seninle her karşılaştığında avucuna bir dinar koyan kardeşinden daha hayırlı ve daha sevimlidir.
Aleniyyette Allah'ın dostu, gizlilikte düşmanı olma. İblisin, nefsin ve şehvetlerin alenen düşmanı olup da gizlilikte dostu olma. İki yüzlü ve iki dilli de olma. Zahiren Allah'tan korktuğunu gösteriyorsun ki, seni övsünler, ama hakikatte senin kalbin günahkar ve facirdir.
Ey insanlar! Siz yok olmak için yaratılmadınız. Aksine siz baki kalmak için yaratıldınız. Ama bu dünyadan başka bir diyara göçeceksiniz, tıpkı babalarınızın sulbünden annelerinizin rahimlerine, annelerinizin rahimlerinden de dünyaya, dünyadan

mezara, mezardan haşir yerine, haşir yerinden Cennet'e veya Cehennem'e göçeceğiniz gibi.
Ey Rahman'm kulları, siz şu dünyanın kısa günlerinde ahiretin uzun günleri için çalışıyorsunuz. Geçici bir diyarda, ebedi bir diyar için çalışıyorsunuz. Hüzün ve yorgunluk diyarında nimet ve ebediy-yet diyarı için çalışıyorsunuz. Bir kimse kesin ve yakini inanç üzere çalışmazsa bu çalışmasının ve amelinin kendisine yararı olmaz.
Ey Rahman'ın kulları! Geçmiş günahlarınız bağışlanacak olursa sizler ileride bir meşguliyetle karşılaşacaksınız. Bildiklerinizle amel edecek olursanız bu sizin için kılavuz ve sığmak olur.
Ey Rahman'm kulları! Uymakla emrolunduğunuz rehberinizin e-mirlerini hiçe sayıyorsunuz. Allah'ın size vermeyi garantilediği dünyalığın peşine düşüyorsunuz. Bu, Allah'ın yakini inanç sahibi kullarının sıfatı değildir. Nasıl oluyor da sizler, dünya işinde akıllı ama ahi-ret işinde ahmakça davranıyorsunuz? Asıl yaratılış amacınıza uygun hareket etmiyor, o amacı görmüyorsunuz. Dünya işlerinde ise çok dikkatli davranıyorsunuz? Kendisine itaatta bulunarak Allah'ın rahmetini ümid ettiğiniz gibi, yasaklarını çiğnediğiniz takdirde Allah'ın azabından da korkun.
Ey Rahman'm kulları! İşlediğiniz amellerin bir kısmının kabul edildiğini veya işlediğiniz günahlarınızın bir kısmının bağışlandığını bildiren bir haberci mi size geldi? «Sizi boşuna yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?» (el-Mü'minûn, 115.)
Allah'a yemin ederim ki, dünyada iken amellerinizin karşılığı acilen size verilecek olsaydı, size farz kılınan şeyleri az görürdünüz. Allah'a taatta bulunarak afetler diyarı olan şu dünyaya rağbet ediyorsunuz da yemişleri ve gölgeleri devamlı olan, genişliği göklerle yerler genişliğince olan Cennet hususunda yarışmıyor ve Cennet'e rağbet göstermiyor sunuz? «Bu, sakınanların elde edeceği sonuçtur, inkarcıların varacağı sonuç ise ateştir.» (er-Rad, 35.)
Zikir iki türlüdür: Allah'ı dil ile zikretmek hoş ve güzeldir ama helal ve haram kıldığı şeylerle karşılaşıldığında Allah'ı zikretmek daha üstün ve daha faziletlidir.
Ey Rahman'm kulları! Bizlerden birine şöyle sorulur:
- Ölmeyi ister misin?
- Hayır. -Neden?
- Ölmek istemiyorum ki, iyi ameller işleyeyim.
- İşle bakalım.
- Eh, ileride işlerim.
- Sen ölmek istemiyorsun, iyi amel işlemek de istemiyorsun!
Ashnda bu kişinin en çok sevdiği ve istediği şey, Allah için yapılması gereken amelleri ertelemektir. Ama Allah'ın, dünyadaki payını geciktirmesinden de hoşlanmaz.
Ey Rahman'm kulları! Kul, Allah'ın farz kıldığı farizalardan birini yerine getirir ama diğerlerini zayi eder. Şeytanda -Allah'ın masi-yetlerini işlemeye devam etmesine rağmen- işlediği bu amel karşılığında mükafat olarak Cennet'ten aşağı hiçbir şeyi kabul etmemesini bir kuruntu olarak ona telkin eder ve işlediği tek ameli de ona büyük birşey yapmış gibi süsleyip gösterir.
Ey Rahman'ın kulları! Siz bir amelde bulunmadan Önce onunla neyi amaçladığınıza bakın. Eğer niyetiniz halis ise o amel işleyin. Ama Allah'tan başkasının hoşnutluğunu amaçlamış iseniz, kendinizi boşuna yormayın. Çünkü Cenâb-ı Allah, sırf kendi rızası için işlenmeyen amelleri kabul etmez. Zira o şöyle buyurmuştur: «Güzel sözler O'na yükselir. O sözleri de yararlı iş yükseltir.» (el-Fâtır, 10.)
Allah sizi çabucak azablandıracak değildir. Kendisine yönelene-nin amelini kabul eder, arka çevirip gidenleri de kendine çağırır.
Bir adamın sıkıntı verici, zorlayıcı, ısrar edici, tartışmacı ve kendi görüşünü beğenen biri olduğunu gördüğün zaman bil ki, o tamamiyle ziyandadır.»
Evzaî dedi ki: Şam'da halk yağmur duası için şehir dışına çıktı. Cemaat toplandı. Bilal b. Sa'd kalkıp cemaata hitaben şöyle dedi:
- Ey burada toplanan cemaat! Siz kötülük yaptığınızı, günah işlediğinizi ikrar etmiyor musunuz?
- Evet, ikrar ediyoruz.
- Allah'ım! Sen; «İyi davrananlara sorumluluk olmaz.» (et-Tevbe, 9i.) buyurmuşsun. Biz de günah işlediğimizi ve kötülük yaptığımızı ikrar ettik. Bizi affet, günahlarımızı ve kötülüklerimizi bağışla.
O gün Cenâb-ı Allah, Şamlılar için yağmur yağdırdı.
Evzaî, Bilal b. Sa'd'm şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Öyle bir kavim gördüm ki, onlar gündüzleyin cephede hedefler arasında koşuşuyorlar, birbirlerine gülüşüyorlardı. Gece karanlığı çökünce de rahipler gibi ibadet ediyorlardı.»
Bilal dedi ki: «İşlediğin günahın küçüklüğüne bakma. Kendisine karşı asi olduğun Allah'ın büyüklüğüne bak.
Sana önce iyilikte bulunan kişi, kendisine teşekkür etmen için seni âdeta esareti altına almış olur.
Bilal'in yaptığı dualardan biri de şuydu: «Allah'ım, kalbin kötülüklere meyletmesinden, günahların sorumluluğundan, amellerin gayyasından ve gözlerin saptırmasından sana sığınıyorum.»
Evzaî, Bilal b. Sa'd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Ey Rahman'ın kulları, eğer sizler Allah'a her türlü taatta bulunur ve hiçbir taatı eksik bırakmaz, yine ona karşı masiyetleria ve günahların tümünden uzak durursanız ve bunun yanısıra dünyayı severseniz, işte bu Allah katında sizin için azap nedeni olarak

yçter.»
Bilal dedi ki: «Cenâb-ı Allah, tevbe eden kimsenin günahını bağışlar, ama kıyamet gününde gelip amel defterinde görebilmesi için o günahı defterinden tamamıyla silmez.» [23]

Cad B. Dirhem

İlk olarak Kur'ân'm mahluk olduğunu söyleyen kişi bu olmuştur. Mervan el-Ca'dî ona nisbet edilir. Mervan el-Ca'dî, "Eşek Mervan" lakabıyla tanınan kişidir ki, Emevilerin son halifesidir. Eşek Mervan'ın üstadı, Ca'd b. Dirhem'dir. Ca'd, Horasan asıllıdır. Mervanilerin azatlısı olduğu söylenir. Şam'a yerleşti. Kilise bitişiğinde Kallasiyyin yakınında bir evi vardı. İbn Asakir böyle demiştir.
Ben derim ki: Onun ikamet ettiği yer, bu gün Kattaniyyin hamamı yanında Havasiyyin mahalle sidir. Kattaniyyin hamamına Kümes hamamı da denir.
İbn Asakir ile diğerleri dediler ki: Ca'd b. Dirhem, bu bid'atları Beyan b. Sem'an'dan öğrenmiştir. Beyan da Talut'tan öğrenmiştir. Talut, Lebid b. A'sam'm bacısı oğludur ve aynı zamanda damadıdır. Lebid b. Asam, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e büyü yapan sihirbazdır ki, bu bid'atları o da Yemen'deki bir Yahudiden Öğrenmiştir. Ca'd, bu bid'atları Hazarlı Cehm b. Safvan'a aktardı. Cehm b. Safvan'm Tirmizli olduğu da söylenir. Belh'te ikamet etti. Mukatil b. Süleyman'la birlikte mescidinde namaz kılar ve onunla tartışırdı. Nihayet Tirmiz'e sürgün edildi. Sonra Cehm, İsfahan'da öldürüldü. Merv şehrinde öldürüldüğü de söylenir. Cehm'i, İsfahan valisi Selim b. Ahvez öldürdü. Allah, ona rahmet etsin ve ona hayır mükafat versin.
Bişr el-Merrisî de bu bid'atları Cehm'den aldı. Ahmed b. Ebi Da-vud da bu bid'atları ve çirkin görüşleri Bişr'den Öğrendi. Ca'd'a gelince o, Şam'da ikamet etti. Nihayet Kur'ân'ın mahluk olduğu sözünü ortaya attı. Emeviler onu yakalamak için aradılar. O da kaçıp Kûfe'-ye gitti ve oraya yerleşti. Cehm b. SafVan, Kûfe'de onunla karşılaştı. Kur'ân'ın mahluk olduğuna dair söylediği sözü ondan alıp benimsedi.
Sonra Halid b. Abdullah el-Kusari, bir kurban bayramı gününde Kûfe'de Ca'd b. Dirhem'i öldürdü. Bu olay şöyle gelişmişti: Halid, kurban bayramı sabahında halka bir hutbe irad etmiş, hutbesinde şöyle demişti:
«Ey insanlar, kurbanlarınızı kesin. Allah kabul buyursun, ben de Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim. Çünkü o, Cenâb-ı Allah'ın İbrahim peygamberi "Halil" (dost) edinmediğini, Musa peygamberle konuşmadığını iddia ediyor. Cenâb-ı Allah, onun bu söylediklerinden yüce ve üstündür.»
Sonra minberden indi ve minberin dibinde Ca'd'ı boğazladı.
Aralarında Buharı, İbn Ebi Hatim, Beyhakî, Abdullah b. Ahmed
b. Hanbel'in bulunduğu birden fazla hadis hafızı da hadiseyi bu şekilde anlatmışlardır. İbn Asakir de "Tarih"inde bunu böyle anlatmış ve Ca'd b. Dirhem'in Vehb b. Münebbih'in yanına gidip geldiğini de söylemiştir. Cad, onun yanına her gidişinde Vehb gusleder ve: «Aklımı toparlıyorum.» dermiş. Vehb'e, Aziz ve Celil olan Allah'ın sıfatlarını sorarmış. Vehb bir gün ona ona şöyle demiş:
«Yazıklar olsun sana ey Ca'd, artık bu meseleyi konuşma. Ben senin helak olanlardan biri olacağını sanıyorum. Eğer Cenâb-ı Allah, kendi kitabında zatının eli bulunduğunu söylemesiydi biz, "Eli var" demezdik. Gözü bulunduğunu söylemeseydi biz, "Gözü var" demezdik. Canı bulunduğunu söylemeseydi biz, "Canı var" demezdik. Kulağı bulunduğunu söylemeseydi biz, "Kulağı var" demezdik.» Bundar sonra da Cenâb-ı Allah'ın ilim, kelam ve diğer sıfatlarını anlat* Ca'd, kısa bir süre sonra asılarak idam edildi. İbn Asakir, bunu boy: anlatmıştır.
İbn Asakir, Ca'd'ın biyografisinden bahsederken onun Haccac Yusuf a şöyle dediğini nakletmiştir. Aslında bu şiirin İmran b. Hittan'a ait olduğu da söylenir.
«Bana karşı aslandır, ama savaşlarda deve kuşu gibidir. Islık çalanın ıslığından ürken akbaba gibidir.
Ey Haccac, savaşta Gazale'nin karşısına çiksaydın ya! Ama senin kalbin kuşun iki kanadı arasındadır.» [24]

---

[1] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/512.
[2] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/512-513.
[3] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/513-514.
[4] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/514-523.
[5] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/523.
[6] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/523-524.
[7] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/524-525.
[8] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/525-526.
[9] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/526-530.

[10] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/531-534.

[11] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/534-536.

[12] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/536.

[13] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/536-538.

[14] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/538-539.

[15] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/539-542.

[16] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/542-546.

[17] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/546-555.

[18] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/555-557.

[19] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/557-558.

[20] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/558.

[21] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/558-565.

[22] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/565-571.

[23] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/571-575.

[24] İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 9/575-576.

The CHM file was converted to HTM by UNLICENSED version of **ChmDecompiler** software.
Download **ChmDecompiler** via: http://www.zipghost.com